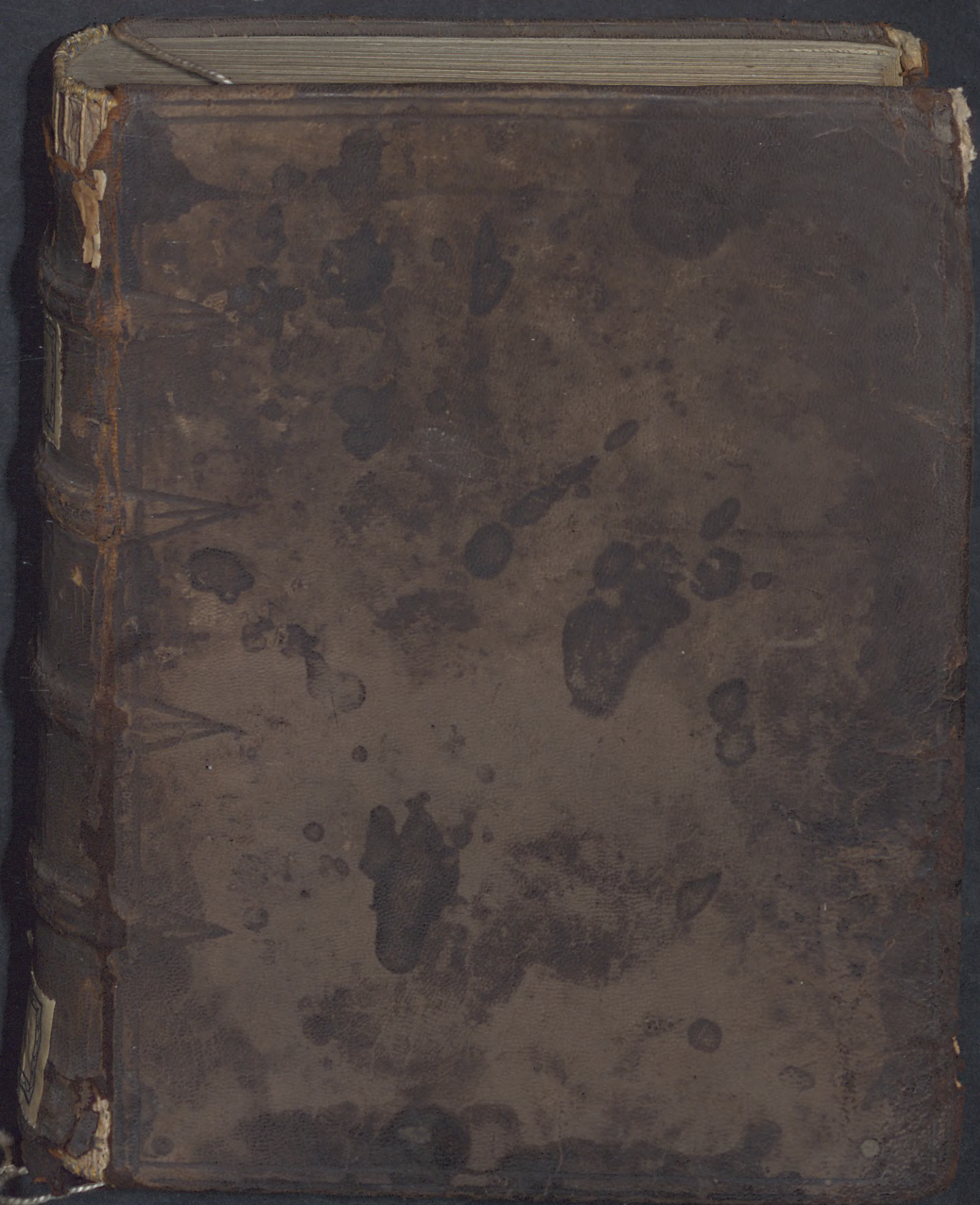

R.6

4/3

II
6
Cax.6

Ref 13
no. 20

F. FRANCISCI
A MESSANA HIERONY-
MIANI, APVD D. BARTHOLOMAEVM

REGIVM PROPE LVPIANAM DOCTORIS THEO-

logi, Prioris Dominæ Nostræ Remedij de Barrameda
ciuitatis San Lucar nuncupatæ,

Lectura in Zachariam, cum Paraphrasi in omnes duo-
decim Prophetas, quos minores nuncupant:

Cum Indicibus Rerum & Euangeliorum.

Catholico Regi vndeque Catholico
Philippo secundo dicata.

ANTVERPIAE,

Ex Officina Typographica Martini Nutij, ad insigne
duarum Ciconiarum. M.D.XCVII.

Cum Gratia & Privilegio.

SVMMA PRIVILEGII CATHO-
lici Regis Philippi.

Nemo imprimat aut vendat hoc Opus in regnis & dominijs Do-
mini Regis nostri absque Authoris facultate, sub pœna amissio-
nis librorum, & instrumentorum, & mille & quadringentorum se-
ptuaginta realium pro vice qualibet. Datum Madriti, ad decennium,
27. Januarij, 1594.

PHILIPPO SECVN-

DO REGI CATHOLICO, VNDE

quaque Catholico, Operis
nuncupatio.

NO T ac tantis totius Reipublicæ Religionis-
que Christianæ causis vnicum à Deo Asy-
lum in tanta temporum iniuria concessum
atque implicitum vix necessarijs verbis mi-
hi licet implicare. Vigesima iam quartus
effluit annus, ex quo Doctor Theologus è Messana lætis-
simus ad tuam iunior me tutelam contuli. Interea fratres
mei Ioannes Dominicus & Andreas Panarelli Pontificij
Cæsarei; Iuris Doctores Maiestati tuæ fidelissimè seruien-
tes diem vltimum clausurunt. Ioannes quidem Domini-
cus Locum-tenentis Protonotarij Siciliæ Regni officio
fungens, extra patriam domumque suam vix quadragena-
rius cessit è vita. Andreas verò secundò Messanæ Iudicem
agens, annumque trigesimum sextum, præ seruiendi tanto
Regi ardore, vniuersæ carnis viam ingressus est. Reliquum
modò est, vt & ego à quarto ætatis anno studiorum labo-
re confectus, quadagesimumque tertium vitæ iam per-
uolās, pari ratione Maiestatis tuæ obsequijs diu noctuque
intentus in Domino obdormiam. Qui igitur Difficilium
Hieronymi Opus nostrum pro tanti Doctoris honore ac
patrocinio placido vultu admittere dignatus es, nunc pro
Domini gloria Lecturam nostram in Zachariam, Para-
phrasimque in ceteros vndecim Prophetas, benigna manu
Regiaque

Regiaque serenitate suscipere, minimè graueris. Triplici namque titulo tibi debitus est labor iste: primùm, quia meus est: deinde, quia sicuti per Zachariam Dominus Ierusalem ac Templum pristinae restituit dignitati, ita per te Catholicam Romanamque fidem antiquae Sanctorum Patrum Conciliorumque reddit integritati: tandem, quia in Regia tua Diui Bartholomæi apud Lupianam editus est foetus iste. Vale. Kalendis Maij, in festo Sanctorum Philippi & Iacobi, anno à Virginis partu millesimo, quingentesimo, nonagesimo tertio.

*Frater Franciscus à
Messana.*

HE visto por commission de los Señores del Consejo el libro del P. Fray Francisco de Messana titulado, Lectura sobre Zacharias, y Paraphrases de los Prophetas menores: y no he hallado en el cosa contra nuestra sancta fée Catholica, ni contra buenas costumbres, antes me parece prouechoso para los que quisieren entender sanamente à los dichos Prophetas, y sacar dellos doctrina para predicar. En fée de lo qual lo firme de mi nõbre. En Madrid, à diez y ocho dias del mes de Septembre, 1593.

El Doctor Terrones.

C E N S V R A

*Perquam docti, iusti, ac religiosi Patris ac Fratris Alfonsi Peñas
Ruuias, Prioris Victorie Salmanticae, ac Generalis Visita-
toris Ordinis in Castella Regnis meritissimi.*

Lecturam in Zachariam Prophetam, cum Paraphrasi in ceteros vndecim Prophetas, quos minores nuncupāt, praelari Doctoris Theologi Græcè & Hebraicè eruditi, Fratris Frācisçi à Messana, Ordinis Patris nostri S. Hieronymi, ego Frater Alfonsus Peñas Ruuias, Prior monasterij S. Mariæ Victorie prædicti Ordinis & Salmanticensis cœnobij, præcipiente Patre nostro Fratre Gasia S. Mariæ, Generali Ordinis S. Patris nostri & Doctoris Ecclesiæ S. Hieronymi totam per Hispaniam dispersi, legi: quæ prælo cudēda ad communē vtilitatem fideiū decerno, ob egregiam doctrinā, & variā Doctoris lectionē, ac perspicuam textus expositionem, nec non ad morum instructionem non contemnēda notabilia super bonā Zachariæ partem. Salmanticae, Kalendis Maij, 1593.

*Frater Alfonsus
Peñas Ruuias.*

Id ipsum attestor ac confirmo. Datum Antuerpiæ,
9. Kalendas Martij, 1597.

*Siluester Pardo, S. Theologiae Licentiatus, Cathedralis Eccle-
sia Antuerp. Canonicus, Librorumq; Censor.*

DECRETVM

RELIGIONE, DOCTRINA, NOBILITATE,
*iustitiâ, clarissimi Hieronymiani Ordinis Ge-
neralis, Fratris Garſie de San-
cta Maria.*

Lectura in Zachariam Prophetam, cum Paraphraſi in
eundem cæterosque Vates, Fratris noſtri Franciſci à
Meſſana, Doctōris Theologi, apud D. Bartholomæum
Regium prope Lupianam habita, in Chriſtianæ Reipu-
blicę bonum imprimatur. Datum in eodẽ cœnobio, pri-
die nonas Maij, anno Domini 1593.

Frater Garſias de S. Maria,
Prior Generalis.

*De mandato Patris noſtri Generalis,
Frater Ferdinandus de Eſtremera,
à ſecretis.*

INDEX AVTHORVM

A Bben Efdra
Abdias.

Adamus.

Adrianus.

Aefchylus.

* Albertus M.

Alexander M.

Aloyfius Lippomanus.

Alphonfus Toftatus,

* Abulenfis.

Alphonfus Zamora.

* Ambrofius.

Andreas à Vega.

Antoninus.

Antonius Honcala.

Antonius Sabellicus.

* Anfelmus.

Arauficanum, Conci-
lium.

Archytas.

Ariſtophanes.

Ariſtoteles.

Ariſtoxenes.

Athanaſius.

Auerroës.

* Auguſtinus.

Baſilius.

Bartholomæus Torres.

Beda.

Benedictus Arias Mō-
tanus.

* Bernardus.

Biblia Complutenſ.

Biblia Regia.

Biblia Plantini.

Boëtius.

Caictanus.

Cæſarius Arelatenſ.

Cato.

Charemon.

Chilo.

Chaldaica Paraphraſis

Cicero.

Claudianus.

Claudius Guiliardus.

Clemens Alexandrin.

Cornelius Ianſenius.

Critias.

Cyrillus Alexandrin.

Diogenes.

Diogenes Laërtius.

Democritus.

Dionyſius.

Dionyſius Carthufa-
nus.

Diphilus.

Dugo Philonius.

Egeſippus.

Empedocles.

Epicharmus.

Euripides.

Eufebius.

Euftratius.

Euthymius.

Franciſcus Titel-
mannus.

Genebraldus.

Gloſſa Ordinaria.

Interlinearis.

Hebraea.

Gregorius.

Gregorius Nyſſenus.

Guterius Trejo.

Haymo.

* Hector Pintus.

Henricus Clareanus.

Herodotus.

* Heſiodus.

* Hieronymus.

Hieronymus de Gua-
dal.

Hierocles.

Hilarion.

Hilarius.

Hippocrates.

Hiſtoria Scholaſtica.

Homerus.

* Hugo Cardinalis.

Hugo de S. Victore.

Iacobus de Valentia.

Iacobus de Voragine.

Iamblicus.

Ioannes Arboreus.

Ioannes Benedictus,
ſeu Gagnæus.

Chryſoſtomus.

Climacus.

Driedo.

Duns Scotus.

Eckius.

Ferus.

Ludouicus Vines.

Maior.

Stobæus.

Zonaras.

Iohannan.

Ioma.

Jonathan Chaldeus.

Iofephus.

Iſaach Hiſpanus.

Iſidorus.

Iſocrates.

Irenæus.

Iuda Naa.

Iulius

Julius Africanus.

Iustinus.

Iustus.

Laetantius.

Leo.

Marcus Varro.

Marsilius Ficinus.

Martinus Martinez.

Macharius.

Matthias Bredembachius.

Menander.

Mercurius.

Melchior Canus.

Metasthenes.

Michael Palacius.

Moses Hadarfan.

Moyſes Aegyptius.

Mufonius.

Nicephorus.

Nicolaus de Lyra.

Origenes.

Orpheus.

Ovidius.

Pagninus.

Paschalius.

Paulus Burgensis.

Paulus Palacius.

Pausanius.

Pempelus.

Petrus Lōbardus, Magister.

Petrus Sotus.

Philippus de Bergamo.

Philo.

Phocylides.

Pius Quintus.

Plato.

Plinius.

Plotinus.

Plutarchus.

Primasius.

Rabanus.

Raphael Volaterranus

Raymundus.

Registrum Chronicorum Mundi.

Remigius.

Richard⁹ de S. Victore

Rodolphus Baynus.

Rupertus.

R. Salomon.

Salomon Iarc.

Scholastica Historia.

Secūdus Philosophus.

Seuerus.

Septuaginta Interpretes.

Solon.

Sophocles.

Supplementum Chronicorum.

Symmachus.

Theodoretus.

Theodotio.

Theognides.

Theophylactus.

Thomas Angelicus Doctor.

Thomas Caietanus.

Thomas à Villanova.

Thucydides.

Titus Liuius.

Trejo.

Tridentinum Concilium.

Trogus.

Valerius Maximus.

Varro.

Vatablus.

Vincentius in Spec.

Virgilius.

Xenophon.

Zeuxis.

INDEX

INDEX SELECTARVM RERVM.

<i>Damas. numero</i>	103	<i>Humilitas, & ratio.</i>	108
<i>Addo fuit Propheta.</i>	7	<i>Passio.</i>	99
<i>Prophetavit contra</i>		<i>Mors, descensus ad inferos, red-</i>	
<i>Altare.</i>	8	<i>tus ad sepulchrum, & resurre-</i>	
<i>Amicitia malorum no-</i>		<i>ctio.</i>	88.108
<i>xia.</i>	25	<i>Incarnatio.</i>	99
<i>Amor Dei erga suos immensus.</i>	73	<i>Christum ob nasciturū ex eo, firmatur</i>	
<i>Antithema.</i>	130	<i>Israel.</i>	63
<i>Angeli sunt fabri.</i>	78	<i>Presentem semper habent ac redolēt</i>	
<i>Cum Angelo versare.</i>	67	<i>celi.</i>	69
<i>Angelorum custodia communis omni-</i>		<i>Christus Deus & homo ostenditur.</i>	62.
<i>bis est.</i>	73	<i>82.85.88.97.129.131.</i>	
<i>Angelus orat, ut ores.</i>	71	<i>Vir. 65. 82. Fabri filius.</i>	79
<i>Anima non est ante corpus.</i>	120	<i>Equitat in omnibus Sanctis.</i>	66
<i>Anime difficilior reedificatio promit-</i>		<i>Curat inter myrteta.</i>	65.68
<i>titur.</i>	77	<i>Eligit Apostolos, & mittit predicator-</i>	
<i>Anima passiones quatuor.</i>	80	<i>res.</i>	68
<i>Antichristus.</i>	119	<i>Aedificat Ecclesiam.</i>	81.82
<i>Apostoli eliguntur.</i>	68	<i>In medio.</i>	84.86
<i>Pradicant.</i>	69.70.110	<i>Adoratur ab hominibus & ab An-</i>	
<i>Fruetificant.</i>	70.110	<i>gelis & Sanctis.</i>	88.131
<i>Fervor eorum.</i>	111	<i>Adoratur in Altaris Sacramento.</i>	
<i>Sunt viri portenti.</i>	90	<i>84.86.89</i>	
<i>Sunt in signum viae propter patien-</i>		<i>Ieiunas reficit turbas.</i>	106
<i>tiam.</i>	111	<i>Iudicaturus cum Sanctis adveniet.</i>	86
<i>Sunt exaltiores.</i>	113	<i>Tentatur in deserto.</i>	87
<i>Attende & prospice tentationes.</i>	79	<i>Iecur est Ecclesia.</i>	84
<i>Attentio & humilitas erga divina.</i>	79	<i>Sacerdos magnus.</i>	87
<i>Auditoribus nos accommodemus.</i>	23	<i>Torris.</i>	87
<i>Baptismus.</i>	124	<i>Viator & comprehensor.</i>	88
<i>Chorus & Missa.</i>	111	<i>Lapis.</i>	90
<i>Christiani populi exordium.</i>	127	<i>Plenus Spiritu sancto.</i>	99
<i>Christi fides omnibus necessaria.</i>	134	<i>In triduo mortis non fuit homo.</i>	19
<i>Passio deploranda quotannis.</i>	123	<i>Clamare, & clamor.</i>	42
<i>Ingressus in die palmarū in Ierusa-</i>		<i>Cogitatio mala cavenda.</i>	49
<i>lem.</i>	108.109	<i>Conversio mala & bona.</i>	51
<i>Descensus in limbum.</i>	109	<i>Conversionē Deus exiguū per flagella.</i>	55
<i>Nota ad eum cognoscendum.</i>	108	<i>Convertimini ad me, & convertar ad</i>	

INDEX

vos. 29.30.31.32.43.44.46.47.48	Deum presentem inspicere.	39
Conuerti semper possumus, dum uiuimus.	Eugere non possumus.	21
Conuerti debes ex praecepto in morte.	Deus suos honorat.	16
In magna necessitate publica.	Iratus quomodo dicatur.	21.23
Ab occasionibus.	Varijs nominibus appellatur.	21. 44
Totus, etiam de circumstantijs.	Quid est.	21
37.38.39	Homini loquitur humano more.	23
Cornu pro regno ponitur.	Iustificationis est princeps causa.	29.
Cornua quatuor, sunt quatuor Monarchiae.	32.	
Cornua quatuor tentantium demonum.	Præmonet, ne puniat.	46
Corona post laborem.	Punit, ut conuertamur.	55
Corporis glorificati quatuor dotes.	Punit inuitus.	55
Cruci affixo Domino insidiatur Satã.	Discordia.	14
Crucifixi imago sit ob oculos.	Disciplina magnitudo, reli sequitur magnitudinem.	74
Cruce est perpendiculum, quo reedificatur Ecclesia.	Domus Dei.	81
Arcus prælij contra potestates æthereas.	Salus est omnium.	115
Cultus Dei ac iustitia, fructus passionis.	Eam non edificanti, penuria, edificanti, merces est.	105
125	Dotes quatuor corporis in gloria.	88
Castodia Christi in Altari.	Ecclesia est arx.	113
Demonum tentantium quatuor cornua.	Regnum calorum.	130
Damnandorum poena.	Carbolica, Apostolica, Sancta, & Vna.	86
Darius quis fuerit.	Ecclesia adificatio. 81.82.84.106.107.	113.
Denarius numerus significat omnes fideles.	Ecclesia bona spiritualia & temporalia promittuntur.	77
Dei nomen unum, & multiplex.	Elutio vulgata Hieronymi tenenda.	127
Culcus ex passio Christi.	Electi Christum electorem semper habent presentem, ac redolent.	69
Providentia mira pro suis.	Erasmus Censor intrusus & inanis.	36
Amor immensus erga suos.	Evangelia quatuor	96
Iustitia.	Euangelium dicitur onus.	107
Mare sub conditione sunt accipiendæ.	Fulgur miraculis coruscans.	110
Veritas immo est immobilis.	Euangelijs ubique prædicatio.	120
Premia sunt maxima.	Promulgatio, & obligatio.	107.133
Auxilium est necessarium etiam pro usu gratie.	Euangelio promulgato, leges illa seruare, mortiferum est, secundum Hieronymum & Augustinum.	133
Voluntas omnis fiet.	Euangelista sunt quatuor fabri.	79
Ded sit clarior, qui mundo sit obscurior.	Eucha-	
58. Nanius Iudei ascribunt.		95

<i>Eucharistia adoratur.</i>	84	<i>Ieiunium hypocritarum rejicitur.</i>	101. 102.
<i>In custodia.</i>	89	<i>Quatuor temporum, & Quadragesima.</i>	106
<i>Est bonum & pulchrum Dei, ad martyrium & predicationem roboras.</i>	111	<i>Iesu nomen prophetatur.</i>	87
<i>Fides eius.</i>	154	<i>Imago Crucifixi ob oculos.</i>	123
<i>Familiaritas Dei, feruorem, hominum verò, contemptum parit: & quare.</i>		<i>Im poenitentia malorum omnium mater.</i>	103
97		<i>Incarnatio dicitur portentum.</i>	90
<i>Fata inevitabilia nulla.</i>	112	<i>Inferni poena.</i>	131
<i>Festa.</i>	106. 132	<i>Ingenium ad supernaturalia deficit.</i>	83
<i>Feruor promouet, remouet tepor.</i>	12	<i>Inquisitorum iudicium.</i>	125
<i>Festum est temporis felicitas & plenitudo.</i>	11	<i>Intellectus elenante indiget fide.</i>	83
<i>Fides Christi omnibus necessaria.</i>	134	<i>Iota significat numerum denarium.</i>	106
<i>Centum vocationis sine legalium obseruantia secretum.</i>	67. 82. 84. 108	<i>Ira domina sit ratio.</i>	24
<i>Conuocatio.</i>	106	<i>Iratus quomodo dicatur Dominus.</i>	21
<i>Fides.</i>	107	<i>Non tamen ira magna.</i>	22
<i>Obedientia.</i>	108	<i>Iratus est Dominus iracundia.</i>	22
<i>Gratia quantum sit bonum.</i>	43. 44	<i>Israel pro nationibus cunctis ponitur.</i>	
<i>Non datur secundum merita praedentia.</i>	29	107	
<i>Proueniens est necessaria peccatori, ut conuertatur.</i>	29	<i>Judaorum captiuitas.</i>	118. 128
<i>Sufficiens ad conuertendam omnibus offertur.</i>	29	<i>Errores quatuor.</i>	103
<i>Fides in adultis est necessaria dispositio ad gratiam iustificantem.</i>	29	<i>Nenie de Deo.</i>	95
<i>Heretici resipiscant.</i>	123. 132	<i>Iudaei resipiscant.</i>	51. 118
<i>Hebraea nomina non declinantur per casus.</i>	1	<i>Ad Ecclesiam confugiam. toto capite 2</i>	
<i>Homo quid sit.</i>	18. 84	<i>Judicii dies.</i>	90. 129
<i>Interior seu nouus, exterior seu uetus.</i>	19	<i>Iumenta.</i>	84
<i>Omnis homo mendax.</i>	54	<i>Iustitia cultus, passiois Christi fructus.</i>	125
<i>Humilis & attentus ad diuina.</i>	79	<i>Iustificatio quantum sit opus.</i>	43
<i>Significatio.</i>	106	<i>Princeps eius causa Deus est.</i>	29
<i>Idolatria delenda, fructus est passionis Christi.</i>	125	<i>In iustificatione triplia sunt Dei opera.</i>	32
<i>Ieiunij ala dua, oratio & elemosina.</i>		<i>Iusto semper est militandum.</i>	37
102		<i>Iustus nec crudelis sit, nec remissus.</i>	25
		<i>Lapis funde.</i>	111
		<i>Laureandi iuramentum.</i>	32
		<i>Legalia sequare, mortiferum est, Evangelio poenitentia. Itemulum Hieronymum & Augustinum.</i>	153
		<i>Libertas arbitrij ad iustificationem adiuuans exigitur.</i>	32

INDEX

<i>Lucrū reddit hominē indefessum.</i>	100	<i>Parathonius.</i>	113
<i>Lucrum cessans ob verbum ociosum indicatur.</i>	134	<i>Passio Christi deploranda quotannis.</i>	122.123.126
<i>Mala patris expiet filius bonus, ne ipse luat.</i>	27	<i>Triplex fructus.</i>	124.125
<i>Domestica sunt magis curanda.</i>	26.	<i>Passiones seu perturbationes animi quatuor.</i>	80
28.		<i>Patrum virtutes honorent filij.</i>	20.41
<i>Mali seipsos perdunt.</i>	21	<i>Vitia ne sequantur, ne luant penas.</i>	40.41
<i>Martyres.</i>	66.96.98.111	<i>Doctrinā bonā patrum suscipiāt.</i>	41
<i>Merendi tempus in morte & in iudicio expirat.</i>	134	<i>Defunctorum curam gerant.</i>	52
<i>Mine Dei sub conditione intelliguntur.</i>	55	<i>Patientia bonum.</i>	127
<i>Miracula.</i>	90.105.110	<i>Paulus Christi equus albus.</i>	66
<i>Missā & Chorus.</i>	111	<i>Pax quæ, & quomodo sit procuranda.</i>	25.106
<i>Misericordia opera in iudicio mercedē consequuntur.</i>	134	<i>Pax Christi.</i>	109
<i>Monarchia quatuor.</i>	78.96	<i>Peccator sine præuenienti gratia cōcūcti nequit.</i>	29
<i>Mons Domini.</i>	104	<i>Etiā de circumstantijs dolere debet.</i>	36
<i>Mortis suorum meditatio est vilissima.</i>	52.53	<i>Peccatores te rogamus, audi nos.</i>	47
<i>Mortuorum parentum cura.</i>	52	<i>Peccatoribus omnibus sufficientē Deus offert gratiam.</i>	29
<i>Mundo obscurior, sit cælo clarior.</i>	58	<i>Peccata Deum cogunt, ut puniat.</i>	56
<i>Myrtus est medicinalis.</i>	65	<i>Peccati occasio vitanda.</i>	48
<i>Mystia.</i>	93.94.95	<i>Peccatum est nihil.</i>	13.73
<i>Nomen Dei unum, & multiplex.</i>	130.	<i>Indenariō exponitur, & virga corripitur.</i>	59
<i>Nomina Dei duodecim, id est, epitheta.</i>	21.44	<i>Peregrinationes.</i>	106
<i>Nosce teipsum, Socrates exponit.</i>	18	<i>Pœna corrigat minis incoorrectum.</i>	28
<i>Occasiones peccati vitandæ.</i>	48	<i>Pœnas minatur Deus sub conditione.</i>	55
<i>Oculos lenare oportet ad diuina, & ad tentationes.</i>	79	<i>Pœna damnandorum.</i>	131
<i>Oculus Christi Dei & hominis, & providentia.</i>	107	<i>Pœnis conversionem Deus exigit.</i>	56
<i>Onus inenitabile est sententia.</i>	107	<i>Pœnites sunt equi nigri.</i>	96.97
<i>Opera misericordia in iudicio triumphum habebunt.</i>	134	<i>Pœnitentia est propria Evangelio.</i>	97
<i>Oratio Iacob Patriarcha.</i>	113	<i>Pœnitentia vis.</i>	33.35.98
<i>Orationi electorum parei natura.</i>	112	<i>Proprium datur præceptum.</i>	34
<i>Orationi seruit castitas.</i>	123	<i>Obligat in morte, & tempore magnæ necessitatis publica.</i>	35
<i>Parabolarum usus ob quid sit.</i>	21	<i>Pœnitentia modus.</i>	36.98
		<i>Fructus.</i>	35.38.98.104
		<i>Prædicantium feruor.</i>	111
			Pra-

Prædicationis officiū quomodo exercen- dum.	23. 42	Discipulos.	110
Non assumat, nisi missus.	68. 110	Superliminare crapula dictus est.	120
Prædicatione ut fulgur.	110	Templa colenda.	76
ubique.	120	Templi ruina, est caterorum omnium casus.	115
Prædestinationis causa Dei volūtas.	55	Templum adificatum est quadraginta & sex annis.	4. 5
Premia Dei sunt maxima.	39	Templum non adificanti, penuria; adifi- canti verò, merces est.	105
Premium laborantem reddit indefes- sum.	100	Tempus sine sollempnitate, malum est.	11.
Profitens religionem, exiit, & indui- tur.	19	Plenum, & vacuum.	11
Prævidentia Dei pro suis mira.	78	Prosperum vocant suū homines, Chri- stus aduersum.	15
Christi Dei, & hominis erga omnes homines.	107	Tentationes attentè prouide.	79
Pseudopropheta.	51	Tepiditas festa destruit, malumq; pestimum est.	12
Punit Deus inuitus.	55	Thalmud Hierosolymitanum & Ba- bylonicum.	93. 95
Quadragesima, &		Timor est dispositio ad iustificatio- nem.	30
Quatuor temporum ieiunium.	106	Traditio communis plurimum valet.	8
Quies exterior mentē maximè inuat.	64	Tribulationem sequitur consolatio di- uina.	1
Regna quatuor, per quatuor cornua in- tellecta.	78	Trinitas sanctissima.	87
Reprobationis punientis causa, iuxta multos, est peccatum.	55	Tyri euersio per Alexandrum, & con- uersio per euangelizantes.	107
Sabaoth.	31	Vana gloria.	79. 80
Sancti sunt equi Christi.	66	Verbi Dei dulcedo.	61
Pupilla sunt Dei.	85	Efficaciā.	17. 115
Sanctior magis timeat, & cantus ince- dat.	13	Verbum Domini, & visio, meliora pro- mittunt.	1
Sanctorum oratio.	112	Verbum ociosum, quid sit.	23
Sanctos Deus honorat.	16. 85	Iudicabitur ob lucrum cessans.	134
Vexans sibi nocet.	85	Veritas creatura in quo sita.	111
Sapientes sæculi.	107	Veritas Dei omnino immobilis.	54
Schisma & discordia.	14. 107	Diligenda.	106
Scriptura sacra est difficilis sex ratio- nibus.	23. 65	Vigilia Festorum.	106
Vis.	45	Virtutes quatuor Cardinales.	80
Sepulchris tuorū meditatione include- re.	52	Visitare.	112
Spes actu, vel virtute, necessaria est ad iustificationem.	31	Vita pij hominis est militia cōtinua.	37
Spiritus sanctus in turbine venit in			

INDEX

<i>Vita aeterna sit in prospectu semper.</i>	<i>Vulgata editio Hieronymi tenenda.</i>
53.	127
<i>Undenarius numerus peccatum significat.</i>	<i>Zacharias post Aggaum iuniorum ponitur.</i>
59	1. 81
<i>Vocatio diuina.</i>	<i>Quis fuerit.</i>
29	6
<i>Vocationis Gentium arcanum.</i>	<i>Zelo crescente, crescit & disciplina.</i>
67. 68.	74
106.	
<i>Vota.</i>	<i>Zelus.</i>
106	72. 104

INDEX EVANGELII,

cui potissimum Propheta deseruit, in euangelizantium gratiam.

MATTHAEVS.

1. **F**ilius David, filius Abraham.
numero 1. & 10.
Salomon autem genuit Roboam. 27
Ecce Angelus Domini apparuit in somnis. 67
Vocabis nomen eius Iesum. 87
2. In diebus Herodis Regis. 15. 108
Ecce Magi. 82
Turbatus est, & omnis Hierosolyma. 19. 93
Cognoscas, &c. sciscitabatur ab eis. 101
Iratu est, & mittens occidit. 24
3. Penitentiam agite. appropinquabit. 34. 36. 85. 96. 97.
Facite fructum dignum penitentiae. 97
Venit in Iordanem. 81. 109
4. Tunc ductus est. 13. 19. 37. 87
Dic, ut lapides isti panes fiant. 79
Scriptum est. 45
In omni verbo. 17
Hac omnia tibi dabo. 80
Vade Satana. 87
Et accesserunt Angeli, & ministra-
bant ei. 65
- Penitentiam agite : appropinquavit enim regnum calorum. 34. 36. 85. 97. 103. 109
Venite post me. 66
Et circuibat Iesus totam Galileam. 70
5. Beati mundo corde : quoniam ipsi. 65. 132
Sal terra. Lux mundi. 70. 85
Non veni solvere, sed adimplere. 99
Iota unum, aut unus apex, &c. fiat. 51. 54
Qui fecerit, & docuerit. 22. 45
Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. 24. 48
Dimitte ei & pallium. 48
Non iurare omnino. 48
Ut sitis filii Patris vestri : qui solem suum, &c. 41. 44
Estote ergo vos perfecti, sicut & Pater vester caelestis perfectus est. 20. 39. 41
6. Attendite ne iustitiam vestram faciat cor hominibus, ut videamini ab eis. 79. 101

E V A N G E L.

- Tu autem cum oraveris, intra, &c.* 58
Pater noster, qui es in calis. 20. 42. 58
Cum ieiunatis, nolite fieri sicut hypocrita. 52. 101. 102
Non potestis duobus Dominis servire. 38
Quarite primum regnum Dei, & haec omnia, &c. 77
 7. *Nolue dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos.* 65
Lata porta & spaciofa via est, quae ducit ad perditionem. 66 105
Non potest arbor bona malos fructus facere. 69
Omnis ergo, qui audit verba mea haec, & facit ea, assimilabitur viro sapienti. 43
 8. *Multa autem venient ab Oriente & Occidente.* 105
 9. *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* 31
Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? 49
Vidit hominem sedentem. 19 69
Surgens sequutus est eum. 34
Et circuibat Iesus omnes civitates & castella. 70
 10. *Dignus est enim operarius cibo suo.* 102.
Cum autem vos persequuntur in civitate ista, fugite in aliam. 98
Non veni pacem mittere, sed gladium. 17. 25. 110
Veni enim separare hominem adversus patrem suum. 26. 41. 125
Qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus. 41. 125
Et qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus. 113
 11. *A Jacobus totius regni caelorum vim patitur.* 12. 97
Confiteor tibi, Pater. 17. 108
Nec Patrem quis novit, nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare. 38
Venite ad me omnes, qui laboratis. 32
Tollite iugum meum. 14
Et humilis corde. 42
Onus meum leve. 107
 12. *Reddunt rationem de omni verbo otioso in die iudicii.* 23. 134
Volumus a te signum videre. 45
Viri Ninivite, &c. 34. 46. 55
Et ornata. Et sunt novissima peiora prioribus. 48
 13. *Homini negotiatori.* 134
Vobis datum est nosse mysteria. 23
Loquitur in parabolis. 21
Tres seminis amisse partes. 50
Mittet Filius hominis Angelos suos. 85
Fabri filius. 80
 14. *Ieiunas reficit turbas.* 106
Quarta autem vigilia. 37
 15. *Honora patrem.* 20
Munus quodcumque est ex me, tibi proderit. 94
Adhuc & vos sine intellectu estis? 23
De corde enim exeunt cogitationes mala. 49
Non sum missus nisi ad oves, &c. 85.
 117.
 16. *Veni Iesus in partes Caesareae Philippi.* 48
Tunc Petrus, &c. adversus eum. 81.
 82. 84. 90. 99 113. 120. 121
Tolle crucem tuam, & sequatur me. 68. 113
Quid prodest homini, &c. anima vero sua. 19. 56. 110
 17. *Vestimenta autem eius facta sunt alba.* 56
Christus in medio Moysis & Heliae glo-

INDEX

gloriosus apparet.	96	22. Fecit nuptias filio suo.	74	
Hic est Filius meus dilectus.	130	Ite ergo ad exitus vuarum.	48	
18. Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli.	24. 126	Ego sum Deus Abraham.	18	
Et si oculus tuus scandalizat te.	48	23. Super cathedram Moysi, &c.	41	
Angeli eorum semper vident faciem Patris.	67	Patrem nolite vocare vobis super terram.	41	
Lucratus eris fratrem tuum.	24. 28	Ua vobis, qui intus repleti estis rapina & immunditia.	93	
Iratus Dominus.	21	Ua vobis, duces cæci, qui dicitis, Qui iurauerit.	94	
19. Qui dimissam duxerit, mæchatur.	58.	Et vos implete mensuram patrum vestrorum, &c.	40. 95	
Non omnes capiunt verbum istud.	56	Serpentes, gemina viperarum.	65	
Serua mandata.	34	Eccce ego mitto ad vos Prophetas.	44	
Eccce nos reliquimus omnia, & sequati.	70	Ex illis occidens & crucifigens.	127	
Sed & his indicantes.	129	Zacharia filij Barachie.	6	
Duodecim tribus Israel.	107. 120	Quemadmodum gallina congregat.	106	
20. Simile est regnum calorum homini patri-familias.	21	24. Tunc tradent vos in tribulationem, &c. & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum.	120	
Qui exiit primo mane.	29	Inuicem tradent, & odio habebunt inuicem.	123	
Erunt nouissimi primi.	108	Et predicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus.	120	
Quid hic stans tota die ociosi?	11. 12	Cum ergo videritis abominationem desolationis.	34	
Cum sero factum esset.	129	Ita ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi.	119. Pseudo-propheta.	51
Eccce ascendimus Ierosolymam	66	Sicut enim fulgur exiit ab Oriente, & pariet usque ad Occidentem mita erit & aduentus Filij hominis.	129	
Potestis bibere calicem, quem ego.	100.	Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obsec.	129	
111		Et tunc parebit signum Filij hominis in celo.	77. 129. 134	
21. Super asinam & pullum.	62. 108.	Sed propter electos trucidabuntur.	71	
115		Et mittet Angelos suos cum tuba.	130	
Domus mea domus orationis est.	76.	Et congregabunt electos eius a qua-	130	
112. 117				
Ficus.	115			
'Parabola vineæ.	93. 116			
Et omnia quæcunque petieritis in oratione credentes accipietis.	112			
At illi cogitabant intra se: Si dixerimus.	49			
Meretrices & publicani precedet	69			
Nam quæ legistis in Scripturis, Lapidem, &c.	69. 90. 92. 113. 120			
A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris.	105			

E V A N G E L.

tuor venis. 85
 Cælum & terra transibunt. 43
 De die autem illa nemo scit. 129
 Quis putas est fidelis servus & prudens. 23
 Et quoniam abundabit iniquitas, refragescet charitas. 129
 25. Tunc simile erit regnum calorū. 21.
 Quinque autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes. 129
 Nouissime verò veniunt, &c. Nescio vos. 34
 Tradidit illis bona sua, 131. 132
 Separabit eos ab invicem. 92
 Tunc dicet Rex his qui a dextris eius erunt. 74. 130
 Venite benedicti. 14
 Esurini enim, & dedistis mihi manducare. 134
 26. Tempus meum propè est. 15
 Qui pro multis effundetur. 96
 Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. 126
 Scriptum est enim: Percutiam pastorem. 126
 Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo. 98
 Verè & tu ex illis es. 98
 27. Tunc impletum est, quod dictum est per Hieremiam. 119
 Et acceperunt triginta argenteos, &c. 117.
 Sanguis eius super nos, & super filios nostros. 117. 123
 Descendas, & credimus ei. 87
 Venerunt in sanctam civitatem. 88.
 109.
 Et eris novissimus error peior priore. 95.
 28. Data est mihi omnis potestas. 85.

88. 109.
 Euntes ergo docete omnes gentes. 67.
 81. 70. 85. 107. 110.
 Omnes gentes. 34. 84. 126
 In nōmine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. 23
 Et ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi. 66. 81

M A R C V S.

1. **C**uius nō sum dignus procumbens solvere corrigiā calceamentorum eius. 58
 2. Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? 31
 Quid ista cognatis in cordibus vestris. 49.
 3. Simonem Chananæum. 72
 Qui blasphemaverunt in Spiritū sanctum. 34
 4. Ventus & mare obediunt ei. 50
 5. Puellam suscitavit. 34
 6. Mors Joannis Baptiste. 10
 Ieiunans refecit turbas. 106
 8. Quid enim proderit homini, si lucratur mundum totum, & detrimentum animæ suæ faciat. 19
 9. Adiuva incredulitatem meam. 47
 Et si scandalizaveris te manus tua. 48
 Omnis enim igne salietur. 107
 10. Apud homines inopabile est, sed nō apud Deum: omnia enim possibilia sunt apud Deum. 105
 11. Domus mea domus orationis vocabitur. 76. 112
 13. Cūm videritis abominationem desolationis. 34. 119
 Sed p. oster electos, quos elegit, tremavit dies. 71
 14. Percutiam pastorem, & dispergentur oves. 126

16. Re-

INDEX

16. Recumbentibus undecim.	59	Nathan, David, & Semei.	123
Exprobrauit.	106	Generaciones septuaginta-septem ponuntur.	59
Euntes in mundum uniuersum, predicate Euangelium omni creatura. 17.34.66.67.84.85.110.120		4. Vt Matthæi quarto habes.	
Sedet à dextris Dei.	99.129	5. Domine, in verbo tuo laxabo rete.	84.115
Illi autem profecti, prædicauerunt ubique, Domino cooperante, & sermonem confirmante, sequentibus signis.	110	Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus?	31
L V C A S.		Quid cogitatis mala in cordibus uestris?	49
1. Vocabis nomen eius Iesum.		Matthæi conuersio.	69
87.		Non veni vocare iustos, sed peccatores ad penitentiam.	38
Regnabit, &c.	85	6. Ipse vero sciebat cogitationes eorū.	49
Non erit impossibile apud Deū omne verbum.	105	Erat pernoctans: & cum dies factus esset, elegit duodecim.	37.64.68.
Impletum est tempus.	11.13	100.	
Et exaltauit cornu salutis nobis.	78	Quos & Apostolos nominauit.	113
Per viscera misericordie Dei nostri, in quibus visitauit nos.	112	Stetit.	62
Oriens.	99	Qui venerant, ut audirent eum.	17.
2. Exijt editum à Casare Augusto, ut describeretur.	85	50.61.	
Pastores erant.	82	Et omnis turba querebat eum tægere.	106.
Et facta est multitudo.	88	Va vobis diuitibus.	72
Et in terra pax.	25.58.60.109	Va vobis, qui saturati estis: quia esurietis.	61
Vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes.	49	7. Suscitur filius vidua.	34
Et Iesus proficiebat sapientia.	88	In ciuitate peccatrix.	73
3. Anno quimodecimo imperij, &c. 57.		Hic si esset Propheta, sciret.	73
79.		Vides hanc mulierem? Intraui in domum tuam, &c.	69.90
Terrarcha.	78	8. Et hæc dicens, clamabat.	42
Factum est verbum Domini super Joannem.	17.19.50.61	Qui habet aures audiendi, audiat.	50
Vox clamantis.	42	Ceteris in parabolis.	21
Omnis mons & collis humiliabitur.		Semen est verbum Dei.	17.50.61
130.		Vt audientes non intelligat.	23.50
Facite ergo fructus dignos penitentia.	38	Tres seminis amissa partes.	50
Cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum eius.	58	Quis me tetigit?	42
		9. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam.	58.

Quid

- Quid enim prodest homini, si lu-
cretur uniuersum mundū, se autē
ipsum perdat, & detrimentum sui
faciat?* 19. 56
- Intrauit autem cogitatio in eos.* 49
- 10. Misit illos binos.* 14
- Ite: ecce ego mitto vos sicut agnos in-
ter lupos.* 111
- Primum dicite, Pax huic domui.* 70
- Edentes & bibentes qua apud illos
sunt. Dignus est enim operarius
mercede sua.* 102
- Reuersi sunt autem septuaginta-duo
cum gaudio, dicentes: Domine, etiam
demonia, &c.* 62
- Infundens oleum & vinum.* 104
- Martha, Martha, sollicita es, &c.* 64
- 31. Vos, cum sitis mali, nostis bona data
dare filiis vestris.* 41
- Ipse autem ut vidit cogitationes eo-
rum.* 49
- Cum fortis armatus.* 37
- Fortior illo,* 44
- Et ornatam.* 48
- Tunc vadit, & assumit septem alios
spiritus.* 74
- Et sunt nouissima hominis illius pe-
iora.* 48
- Viri Ninivite surgent in iudicio, &c.* 34.
- Vide ergo, ne lumen, quod in te est, te-
nebra sint.* 64
- 32. Nolite timere pusillus grex.* 126
- Et si venerit in secūda vigilia.* 37
- Ignem veni mittere in terrā: & quid
volo, nisi ut accendatur? 84. 103.
107. 122. 127.*
- 33. Putatis quod hi Galilaei pra omni-
bus peccatores fuerint? &c. omnes
similiter peribitis.* 34
- Ite, & dicite vulpi illi.* 65
- 14. Omnis qui se exaltat, humiliabitur:
& qui se humiliat, exaltabitur:
79.*
- Tunc iratus pater-familias.* 21
- Si quis venit ad me, & nō odit patrem
suum.* 26. 41. 125
- Et qui non baiulat crucem suam, &
venit post me.* 66. 110. 113
- Qui non renunciat omnibus qua pos-
sidet, nō potest meus esse discipu-
lus.* 58
- 15. Quia hic peccatores recipit, & man-
ducat cum illis.* 73
- Gaudium erit in calo.* 98
- Peregre profectus est.* 14. 21
- Surgam, & ibo ad patrem meum.* 31
- 38. 103.*
- Cum autem adhuc longē esset, vidit il-
lum pater, & accurrens cecidit su-
per collum eius, &c.* 35. 100
- 16. Homo quidam epulabatur, & sepul-
tus est in inferno.* 19
- Fili, recordare, quia recepisti, &c.* 28.
- 74.*
- Si Moysen & Prophetas non audiūt.* 45.
- 17. Unus assumetur, & alter relinque-
tur.* 123
- 18. Verūtamen Filius hominis veniens,
putas inueniet fidem in terra? 129*
- Vnus Phariseus.* 12
- Omnis qui se exaltat, humiliabitur.* 79
- Stans autem Iesus* 62
- 19. Zachaei conuersio.* 69
- Omnes murmurabant, dicentes, quod
ad hominem peccatorem diuertis-
set.* 73
- Veni enim Filius hominis querere, &
saluum facere, quod perierat.* 66
- Dedit eis decem mnas, &c.* 131. 134
- Pullo insidet.* 62. 115

INDEX

Sibi tacerint, lapides clamabunt.

111.

Videns civitatē, flevit super illā. 112

Quia si cognovisses, & tu. 108. 117.

118.

Et quidē in hac die tua. 57 108. 112

Et circumdabunt te, & c. 78

Eō quod non cognoveris tempus visitationis tuæ. 112

Domus mea domus orationis est. 76

112.

21. *Templi destructio.* 34. 93. 106. 115.

& sequent.

Dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere. 121

Tradimini autem a parentibus. 120

Erunť signa in sole. 46

Arescentibus hominibus prae timore.

129.

Tunc videbunt Filium hominis. 130

His autem fieri incipientibus, respicite, & levate capita vestra. 37. 78.

90. 129.

Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. 51. 54

Qui pro multis effundetur. 96

22. *Domine, tecum paratus sum & in carcerem & in mortem ire.* 98

Hac est hora vestra. 15. 117

23. *Quid enim mali fecit iste?* 126

Latronem unum convertit, & recipit. 33

Hodie mecum eris in paradiso. 69

Pater, in manus tuas. 126

24. *Ibat cum illis.* 14

Quæ? 122

Et cogitationes ascendunt in corda vestra? 49

Pradicari in omnes gentes. 84. 85

Quousque in laudem virtutis ex al-

39.

17

IOANNES.

1. **I**n principio erat. 126

Et sine ipso factum est nihil. 13

Et sui eum non receperunt. 117. 126

Illuminat omnem hominem. 107

Et Verbum caro factum est. 62. 66

Et habitavit in nobis. 104

Et vidimus gloriam eius, gloriā quasi

Vnigeniti. 123

Plenum gratia. 92

Tu quis es? & c. 13

Ego vox clamantis. 42

Medius autem vestrum stetit, quem

vos nescitis: cuius non sum dignus

ut solvam corrigiam eius calcea-

menti. 58. 62

Trans Iordanem. 81

Et manentem in eo. 75

Nathanael. 17

2. *Et cum fecisset quasi flagellum.* 26

117.

Nolue facere domum Patris mei

domum negotiationis. 76

Solvite Templum hoc, & in tribus

diebus excitabo illud. 75

Quadraginta & sex annis edificatum

est Templum hoc. 45

3. *Nisi quis renatus fuerit.* 34

Si terrena dixi vobis, & non creditis:

quomodo. 107

Nemo ascendit in cælum, nisi, & c. 58

Sicut Moyses exaltavit serpentem.

12 113. 122. 123.

Sic enim Deus dilexit mundum, ut,

& c. 38. 72 85

Venit Iesus cum discipulis suis, &

baptizabas. 89

4. *Plures discipulos facit, & bapti-*

zavit. 89

Dedisset tibi aquam vinam. 81. 130

Salus

- Salutem Iudaeis est. 21. 86
 Spiritus est Deus, & in Spiritu oportet adorare. 42
 Levate capita vestra, & videte regiones. 79. 81
 5. Neque enim Pater indicat quemquam, sed omne. 82
 Vos autem voluistis ad horam exultare in luce eius. 108
 Scrutamini scripturas. 45
 Illa sunt, quae testimonium perhibet de me. 65
 Ego veni in nomine Patris mei, & non accipitis me: si alius venerit in nomine suo, illum recipietis. 57.
 119
 6. Resicit ieiunam turbam. 106
 Fugit in montem. 99
 Nisi manducaueritis carnem. 34
 Nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo. 29.
 32.
 7. Tempus meum nondum aduenit. 15
 Clamabat: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. 42
 Flumina de ventre eius fluent aquae vitae. 130
 8. Ego sum lux mundi. 90. 107
 Venitis liberabit vos. 106
 Si filij Abraha estis, opera Abraha facite. 28. 40
 Vos ex patre diabolo estis. 20. 40
 Si veritatem dico, quare vos non creditis mihi? 54
 Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. 50. Et Propheta mortui sunt. 51. 52
 Si quis sermonem meum servauerit, mortem non videbit. 53
 Exultavit ut videret: vidit, & gaudius est. 53. 112
 9. Quis peccauit, ut caecus nasceretur. 20. 27.
 Latum fecit, & limavit oculos meos. 19.
 Nos scimus, quia peccatores Deus non audit. 47
 10. Quia sciunt vocem eius. 66
 Ego sum ostium. 45. 120
 Et ingreditur, & egreditur, & pascua inueniet. 120. 131
 Fur non venit, nisi ut furetur, & mallet. 74
 Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat. 112. 117.
 119. 126.
 Cognosco oves meas, & cognoscunt me meae. 85
 Et fiet unum ovile. 85
 Potestatem habeo ponendi eam: & potestatem habeo iterum sumendi eam. 86
 Et hyems erat. 12
 11. Mansit in eodem loco duobus diebus: non abiit illico ut vocatus est, sed cum quatriduarius foret, ob gloriam Dei, & servorum Dei. 16
 Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet. 43
 Vbi posuistis eum? Venit ad monumentum, & statim prodijt. 34. 52.
 53.
 Ut filios Dei congregaret in unum. 85.
 Cogitauerunt ut interficerent Iesum. 49. 112.
 12. Cogitauerunt ut & Lazarum interficerent. 49
 Ingreditur Ierusalem, pullo insidens. vide Matthaei vicesimo primo.
 Gentiles Philippum rogant, &c. 113
 Nisi granum frumenti cadens. 111

INDEX EVANGEL.

<i>Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.</i>	56.114	17. Clarifica me tu Pater.	85
<i>Qui odit animam suam in hoc mundo, &c.</i>	53.110	Pater sancte, serua eos.	81
<i>Princeps mundi huius.</i>	70.87.113.125.	Nemo ex eis perijt, nisi filius perditionis.	70
13. <i>Venit hora eius.</i>	15	<i>Vt sint unum.</i>	69
<i>Cum iam misisset in cor, ut traderet.</i>	49.	18. <i>Sinite hos abire. & sanauit auriculam tactu suo.</i>	12.126
<i>Iudam nititur conuertere.</i>	33.44	<i>Calicem, quem dedit mihi Pater, non bibam illum?</i>	126
<i>Erat autem nox.</i>	64	<i>Nunc autem regnum meum non est hinc.</i>	99
<i>In hoc cognoscent, &c. si dilectionem habueritis.</i>	120	<i>Ut testimonium perhibeam veritati.</i>	106.
<i>Animam meam pro te ponam.</i>	98	19. <i>Non habemus Regē, nisi Casarem.</i>	94.116
14. <i>Mansiones multe.</i>	69	<i>Rex Iudeorum.</i>	108
<i>Qui credit in me, opera, que ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet.</i>	43	<i>Exiuit sanguis.</i>	109
<i>Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.</i>	25.60.69	<i>Videbunt in quem transfixerunt.</i>	122
<i>Sed ut cognoscat mundus, quia diligo Patrem: & sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio: surgite, eamus hinc.</i>	89.116	20. <i>Vidit duos Angelos, unum ad caput, &c.</i>	88
15. <i>Ego sum vitis.</i>	90	<i>Et fores essent clausæ propter metum.</i>	17.126
<i>Sicut palmes non potest ferre fructum.</i>	14	<i>Pax vobis.</i>	25.58.60.69
<i>Quia sine me nihil potestis facere.</i>	13.	<i>Thomas unus ex duodecim non erat cum eis.</i>	59
<i>Si præcepta mea seraueritis, manebitis in dilectione mea.</i>	43	<i>Ostendit eis manus & latus.</i>	126
<i>Maiorem hac dilectionem nemo habet.</i>	96.109.130	<i>Tunc insufflauit in discipulos suos, dicens: Accipite Spiritum sanctum. Quorum remiservis, &c.</i>	34.89.
<i>Vos autem dixi amicos.</i>	117.127	114.	
<i>Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.</i>	32.37.68.69	<i>Sietu in medio.</i>	84
16. <i>Eccce venit hora, & iam venit, ut dispergamini in propria, & me solum relinquantis.</i>	126	<i>Infer digitum tuum, & noli esse incredulus.</i>	126
		<i>Dominus meus, & Deus meus.</i>	127
		21. <i>Piscium captura.</i>	115
		<i>Petre, diligis me plus huius Pasce.</i>	89.
		<i>Cum esses iunior.</i>	98

FINIS.

LECTORI SALVTEM.

NE in immensum, & usque ad nauseam, ut aiunt, propter prolixitatem, unius Prophetie minoris opus cresceret, quod in ipsius Lectura congesti, nequaquam iuxta primi capitis progressum in reliquis digerere placuit. Quinimo post Lecturam, nonnullam temporis actus opportunitatem, potius eam in tuam gratiam Difficilibus Hieronymi enodandis, Missis mysterijs iuxta novum celebrandi Ritum explicandis, brevisque Directorio Animae Christianae, Ecclesiasticae, ac Religiosae, componendo, ac Paraphrasi ceterorum undecim Vatum construenda, impendere volui: quae me à molestia omnibus iam & omnium molestissima compurgarem. Hanc igitur tibi exhibeo, loco moralium amplificationum Zachariae, quas consuetò praetermissi, earum annotatione contentus: ad quas amplificandas praesto sum, si id tibi in votis fore perspexero. Ceterum litera sensum continuo, equali, ac pacido undique fluentem filo, Paraphrasim Paraphrasi, ac Commentarium Commentario conferens, leuissimo negotio comprehendit. Nec gravissimos Textuum anfractus ac labyrinthos facili me te evasisse paenitebit. Potuissim morum institutiones per totum Zachariae Textum distribuere, nec in simul eas tibi congestas porrigere: at Lecturae manus effragitat, ex eodem litera contextu Auditoribus ad quam plures sensus (quos etiam Conceptus aiunt) eruendos viam initio aperire, moxque cetera ipsarum ingenij felicitati concedere. Hoc igitur multo maiori emolumento fructu, Lector amice, nec patienter nostra haec perlustrare graueris. Vale, meque tuus apud Alissimum meritis adiuvans.

AVTHORIS INTENTIO.

Quid, quòd vicem meam non est qui doleat? Hereditario quæ mihi iure peropulenta debetur hereditas, Patris, inquam, Hieronymi, sacrarum explanatio scripturarum, à nonnullis inuaditur, ab alijs deuastatur, à quibusdam verò partim diripitur, partim conculcatur: vix tamen vnus aut alter est, qui huiusmodi grassatoribus dicere audeat indicare. Adeone totos absorptos habet fratres meos maiores natu, ac meritis, prædulcis contemplatio? Faxit Deus optimus Maximus. Un, ob oculos nostros opes nostras alieni deuorant, quas diuinâ prouidentia in exponendis sacris scripturis Doctor Maximus institutus Pater Hieronymus nobis primùm, mox toti congregauit Ecclesiæ. An ergo mihi, quamuis fratrum minimo, litem hanc mouere liceat, ad præscriptionis saltem interrompendum tempus, aliorum esto iudicium.

Obscurissimus itaque, iuxta Patris Hieronymi sententiam in Prologo, liber Zachariæ Prophetæ, & inter duodecim longissimus, hoc tempore ita differendus est, vt prius literam explicemus: quod quàm difficile sit, ex Origenis, Hippolyti, ac Didymi Commentarijs luce meridiana clariùs elucet: postea pro instituendis moribus, eruen-
dis sensibus, qua Dominus dexteritate nos donare dignabitur, operam dare, pro communi, præsertim mei similibus, utilitate, minimè grauemur. Succinctis Laconibus Paraphrasim, temperatis Rhodiensibus explanationem, prolixis verò Asiaticis omnia committimus.

1
REVERENDI PA-
TRIS F. FRANCISCI A MESSANA
HIERONYMIANI COMMENTARIA
in Zachariam.

CAPVT PRIMVM.

In ^a mense octauo, in anno secundo Darij Regis, ^b factum est verbum Domini ad ^c Zachariam filium Barachia, *filij Addo Prophetam, ^d dicens.

**filium.*

Paraphrasis.

ENSE octauo anni secundi Regis Persarum Darij locutus est Dominus menti Zachariae Prophetæ, filij Barachia, de semine Addo, dicens.

^a In mense octauo. Cum non parum ad rem faciat temporum obseruatio; Zacharias statim in fronte præmittit, se prophetia huius afflatum Spiritu

in mense octauo anni secundi imperij Darij Regis Persarum (hoc est ex *Patrum consensu) mense Nouembri, qui octauus est à Martio. Martius autem communiter initium est mensium apud Hebræos nec incipit vt apud nos, sed à prima die Lunæ: atque hinc Nouember apud Hebræos octauus est à Martio. Hinc ordinis ratio patet, cur Zacharias sit Aggæo posterior, licet *contemporanei fuerint: quia nempe iuxta hæc eorum scripta, quæ habemus, duobus mensibus in prophetando præcessit Aggæus; sic enim orditur Aggæus: In anno secundo Darij Regis, in mense sexto, in die vna (prima scilicet, aut quauis) mensis, factum est verbum Domini in manu Aggæi Prophetæ. Igitur Aggæus sexto, Zacharias octauo eiusdem secundi anni Darij Regis mense oracula reddere leguntur. Vide numero octogesimo primo.

^b Factum est verbum Domini. Optimè sequitur ad tempus captiuitatis & angustia sub Rege Persarum, verbum Domini, id est, diuina

**Hier. Remig. glos. Va. tab.*

*Exodi 12. A. Zacharius post Aggæum. *1. Egd. 5.*

Agg. 1. A. 1. Tribulatione sequitur diuina

A

na con. *cōsolatio.*

Hieron. na consolatio. Vbiunque enim (vt Pater Hieronymus annotat
Hierem. in Hieremiæ caput vicesimum tertium) prospera Dominus polli-
 23. *Isaie* cetur, siue post comminationem meliora promittit; ibi visio di-
 13. citur, vel certè verbum Domini. Consulat, cui placuerit, super
Verbum hoc textu, Factum est verbum Domini, eruditissimum fratrem
Domini nostrum Hieronymum Guadalupensem in principio Hoseæ: non
 & *visio* enim animi mei est, in ijs, quæ à neotericis perpulchre sunt tracta-
meliora ta, moram protrahere.
promit-
tunt.

F. Hier. *c Ad Zachariam filium Barachie, filij Addo Prophetam.* Duplex
Guada- huius litteræ sensus esse potest, quemadmodum & illius loci apud
lup. Ho- Matthæum, Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abra-
see 1. ham. Prior intellectus est, vt utrobique filium legamus, iuxta Pa-
Matt. 1. tris Hieronymi translationem, & tunc sensus est: Dominus inspi-
 rauit Zachariæ, qui fuit filius Barachie & Addo: sicut & in Mat-
 thæo Iesus Christus communiter & veriùs exponitur, filius Da-
 uidis & Abraham. Alter autem sensus est: Allocutus est Dominus
 Zachariam filium Barachie, qui Barachias fuit filius Addo: sicut
 & in Matthæo, Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, qui
 Dauid fuit filius & de stirpe Abraham. Est enim consuetudo Scri-
 pturarum, dictionem, filij, ad immediatè præcedentem referre: at-
 que ita inuenies Sophoniæ primo capite, & Baruch item primo,
 statim in exordio, & apertissimè Iudith octauo. Hunc quidem fa-
 cit sensum, quæ in corpore Textus habetur editio dicens, filij Addo.
 Huius variæ lectionis ratio est: quia sermo Hebraicus præter com-
 munem vsum Latinorum & Græcorum non variat casus nomi-
 num per terminationes: quandoquidem omne nomen Hebræum
 est indeclinabile per omnes casus, excepta differentia numeri sin-
 gularis & pluralis. Atque ita hoc loco dictio prorsus eadem, sine
 distinguendis casus articulis, utrobique ponitur, videlicet, Ben;
 quam per regulam constructionis & in accusandi & in gignendi
 casu iuxta prædictum duplicem sensum vertere poteris.

Soph. 1.
Bar. 1.
Indit. 8.
Alphon.
Zamor.
institut.
Hebraic.
lib. 2. c. 4
Nomi-
na Heb.
nō decli-
nantur
per cas.
Pagnin.

d Dicens. Pagninus traducit, dicendo. Factum est itaque verbum
 dicendo: quod est, Intellectus diuinus illustrauit Zachariæ mentē.
 Dicere namq; proprius actus est ipsius intellectus, quo verba facit.
 Intellectus igitur Domini intellectui Zachariæ sese immisit. Aut
 dicens

dicens, siue, vt Hebraicè est, ad dicendum, id est, ad populo proponendum.

Quis fuerit hic Darius.

Circa hanc litteram tria sese nobis offerunt discutienda; quæ Pater Hieronymus explicat, & in quæstionem vocantur: Quis nempe sit hic Darius: Quis hic Zacharias Barachia filius: Quis denique fuerit Addo. Circa primam difficultatem, quis scilicet hic Darius fuerit, triplex hætenus occurrit opinio: prima est Rabbi Salomonis, quam probabiliorem existimat Lyra in principio Esther: Quòd iste Darius fuerit filius Assueri & Esther Reginae; & ideo matris intuitu se Iudæis propicium exhibuerit. Hæc quidem opinio perquam dubia mihi, Ioanni autem Driedoni, viro diligentissimo, ac literis ornatissimo, falsa videtur: putat enim historiam Esther accidisse sub magno Artaxerxe, Assuero, Dario, Mnemone; & Esther posteriorem Iudith septuaginta quatuor annos & ultra. Lege ipsum de Catalogo sacrae scripturae libro primo, teruij capitis parte secunda.

Ratio verò dubitationis nostræ ea est: Quia si iste Darius Esther filius extitit, & ob matris memoriam Templum ac Ierusalem instaurari consensit: quomodo regnans Esther, ac principans Mardocheus, suæ gentis vterque amantissimus ad mortem, ac multo magis diuini cultus amplificandi desiderantissimus, Templum ac urbem non ædificari sua ætate passus est? Fateor, non video. Pro ipsis Cyri decretum vigeat: Assueri fauor indies crescebat: Iudæis autem noua lux oriri visa est, gaudium, honor, & tripudium: apud omnes populos, vrbes, atque prouincias, quocunque regis præcepta veniebant, mira exultatio, epulæ, atque conuiuia, & festus dies: in tantum, vt plures alterius gentis & sectæ eorum religioni & cæremonijs iungerentur. Grandis enim cunctos Iudæici nominis terror inuaserat. Esther Regina post hæc Assuerus ait: Quid vltià postulas, & quid vis, vt fieri iubeam? Tantane sanctam Esther ob præsentem diuinorum beneficiorum multitudinem simul & amplitudinem occupauit obliuio ipsius largientis Dei, vt de Templi reparatione prosequenda coram Rege ne hisceret quidem? Tantane piæ menti ingratitudo?

*1. opinio
Rab. Sal.
& Lyr.*

*Confut.
Ioannes
Dried.*

*Esth. 10.
A.*

*Esth. 8.
16.*

*Esth 9.
12.*

3. *2. opinio.* Secunda igitur opinio tradit, hunc Darium fuisse Darium Longimanum. Hanc docent Metasthenes, & Philo in suis Chronographijs, & ex neotericis Cornelius Iansenius, vir de scripturis bene meritus, suæ Concordiæ capite decimo nono, ac doctissimus Paulus de Palacio hic, & Driedo loco iam dicto, in hæc verba; fideliter referam: Magis recipiendus videtur Philo disertissimus, qui in libro suæ Chronographiæ super rationibus temporum Regum Persarum Metasthenem Persam de illis publica fide & autoritate scribentem secutus est: qui & super rationibus temporum Pontificum, Ducum, & Regum Hebræorum, sese, sicut septuaginta Seniores in scriptis reliquerant, testatur scribere. Is autem & Ioachim filium Iosue Sacerdotis magni gesta Iudith scripsisse, & anniuersariam liberationis memoriam quotannis agendam instituisse tradit, sub Rege Prisco Artaxerxe Assuero, qui à Septuaginta Nabuchodonosor appellatur, qui & regni sui anno decimo tertio audiens Holofernem principem militiæ suæ à Iudæis occisum, publico edicto vetuit Templum erigi: cui successit filius eius, nomine Darius Longimanus, sub cuius regni anno primo relaxatum est patris edictum, & regnavit annos triginta septem: cui successit Darius Nothus regnans annos decem & nouem: huic successit magnus Artaxerxes Assuerus Darius Mnemon, sub quo historia Eaher completur. Hæc ille.

Confutatio. Verum multa mihi suspectam hanc opinionem reddunt, & inter alia, quoniam Iudith ultimo legitur: In omni autem spatio vitæ eius non fuit qui perturbaret Israël, & post mortem eius annis multis. Et paulò superius: Mansit autem in domo viri sui annos centum quinque. Quam maior turbatio seruis Dei Altissimi, quàm de Templo non reedificando edictum? Nonne grandis turbatio, accusari habitatores Iudæ & Ierusalem, eò quòd ædificarent Templum? Quin in accusationibus ipsis ne verbum quidem de Holoferne cade. Quod si ais, postea contigisse: Iudith, cum centum & quinque in domo viri sui manserit annos, profecto, iuxta huiusmodi opinionis chronographiam, usque ad huius Darius tempora peruenit: vniuersumque tempus hoc an sine perturbationibus Iudæi transegerint, audi Eldram: Factum est igitur, ut populus

3. *Esd. 4.*

Iudith
16.

3. *Esd. 4.*

pulus terræ impediret manus populi Iudæ, & turbaret eos in ædificando. Conduxerunt autem aduersus eos consiliatores, vt destruerent consilium eorum omnibus diebus Cyri Regis Persarum, (aduertere) & vsque ad regnum Darij Regis Persarum. Et in calce capituli subditur: Tunc intermissum est opus domus Domini in Ierusalem, & non fiebat vsque ad annum secundum regni Darij Regis Persarum. Et statim incipit caput Esdræ quintum: Prophetae uerunt autem Aggaeus Propheta, & Zacharias filius Addo, prophetantes ad Iudæos qui erant in Iudæa & Ierusalem, in nomine Dei Israël. Tunc surrexerunt Zorobabel filius Salathiel, & Iosue filius Iosedec: & ceperunt ædificare templum Dei in Ierusalem, & cum eis Prophetæ Dei, adiuuantes eos. Lege totum caput: ex quo rursus ad rem nostram sit argumentum ordine secundum: 1. Esd. 5.

Si anno primo Darij Lōgimani relaxatum est ædificum de intermittenda Templi fabrica: quomodo anno secundo eiusdem Regis hoc ignorant Iudæi? Quin & Aggaeus & Zacharias cū à perturbatoribus sciscitarentur, Quis dedit vobis consilium, vt domum hanc ædificaretis, & muros eius instauraretis? nil tale exhibent. Placuitque vt res ad Darium referretur, & tunc satisfacerent aduersus accusationem illam. Quid? Ipsūne Darium latebat, quod iam iam ab eo effluxerat decretum? Lege caput sextum, in quo iussit Darius inquiri decretum ea de re: inuentumque est id quod anno primo Cyri Regis promulgatum fuerat, illudque studiosè impleri voluit. Profectò accusationi satisfacientes Iudæi, statim eiudem Regis Darij relaxationem obtulissent; ipsūque Darij statutum prius Bibliothecas seriò reuoluentibus occurrisset, quàm quod antiquitus à Cyro sancitum in Ecbatani repertum est. Primæ quidem rationis solutionē cuperem à peregre regio Genebraldo, vbi in sua Chronologia docet, eundem Nabuchodonosorem, cuius dux Holofernes obtruncatus fuerat anno tertio decimo, mox anno decimo nono imperij sui Ierusalem subiungisse. Rationis verò secundæ veritatis assecræ nonnullas congruentias pro solutione poterunt assignare. 2. ratio.

Tertia igitur non levis quidem ratio sit: Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc; Ioannis secundo, vbi de hac re adducit. 1. Esd. 6.

- 1. Esd. 6.* catione agi liquet: fiat modò supputatio. Cœpit anno primo Cyri Regis, qui ex communi omnium placito regnavit annos triginta. Esto, non Cambyſes filius, vt omnis habet historia, ſed Priſcus Artaxerxes immediatè Cyro ſucceſſerit: huius anno tertio decimo inhibetur fabrica, prout hæc proſitetur opinio: iam ergo numeramus quadraginta & tres annos: quibus additis ſex Darij, ſunt
- 1. Esd. 6.* quadraginta nouem. Dicitur enim in Eſdra: Compleuerunt domum Dei iſtam vſque ad diem tertium menſis (duodecimi nuncupati) Adar: qui eſt annus ſextus regni Darij Regis. Nec ſtatim Priſcus Artaxerxes anno tertio decimo imperij ſui vltimum diem clauſi: quin, vt Genebraldus aſſeuerat, decimo nono anno Ieruſalem euertit: nec eum Cyri, aut Cambyſæ, imò Xerxis filium eſſe conſtat. Teſtis eſt in vita Artaxerxis in hæc verba Plutarchus: Artaxerxes ille primus Xerxe patre natus ex Perſarum Regibus, tum facilitate humanitateque tum maximè animi magnitudine præſtitit: & Longimanus, quòd dexteram manum ſiniſtra longiorem haberet, cognominatus eſt. Atque adeò inter Artaxerxem ipſum ac Cyrum plures interceſſere Perſarum Reges: quoniam Cyrus fuit primus Perſarum Rex: & hic Artaxerxes primus Xerxe patre natus ex Perſarum Regibus dicitur, quaſi plures eum Perſiæ Reges præceſſerint: atque adeò ſi Darius Longimanus huic Artaxerxi Lōgimano ſucceſſit, multò plures quàm quadraginta ſex anni in Templi reædificatione ſunt conſumpti. Rei veritas eſt, vt ex Trogo egregie colligit ſolertiſſim⁹ Raphael Volaterranus Geographiæ libro duodecimo, in principio, vbi de Perſia ſcribit: Perſarum regnum poſt Aſſyrios & Medos Cyrus primus omnium excitauit. Cambyſes Cyri filius deinde regnavit: tum Magi: poſt Magos Darius Hyſtaſpis filius: poſt quem Xerxes Darij filius regni hæres (vt apud Trogum libro vndecimo eſt videre) maximus omniū Regum Perſarum fuit: qui cū regnaſſet annis octo, hæredem reliquit Artaxerxem: qui (vt authores ſunt Trogus libro ſexto, & Herodotus octauo) regnavit annis quadraginta & vno: ſub hoc geſta, quæ de Eſther & Mardocheo conſcribuntur, vt teſtatur Nicephorus Græcus author. Darius cognomento Nothus patri Artaxerxi ſucceſſit: Dario Artaxerxes Mnemo cognominatus. Esto tamen, ſucceſſerit Artaxerxi
- Priſco

Prisco Xerxis filio Darius Longimanus (vt fautores huius secundæ opinionis autumant) cū Artaxerxes quadraginta & vno regnarit annis, & Xerxes octo, & Cyrus triginta, & templum reedificatum perfectūque fuerit sexto Darij anno; octogesimo quinto & ultra, non autem quadagesimo sexto constructum esse Templum, perspicuum sit, atque notissimum. Non me latet, Origenem de prima templi structura Iudæorum dictum apud Ioannem interpretari, tempus à cæmentariorum apparatu sub Dauide cōputando. Communis tamen expositio est (vt habent Caietanus, Trejo, Dionysius Carthusiensis, Arboreus, & alij ibidem) de hac reedificatione sub Elsdra, ad quam Zacharias suos est adhortatus. Quodque iste sit necessarius ac genuinus illius literæ sensus, patet: quia Iudæi ad oculum Domino Templum hoc obijciunt manufactum, Salomonis verò funditus fuerat euersum. Dixerunt ergo Iudæi: Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc. Inchoatum à Zorobabele à primo Cyri anno vsque ad sextum annum Darij filij Hydaspis ædificatum est: ita vt fluxerint anni quadraginta sex, seu circiter, si computantibus Hebræis creditur. Tertia ergo, & vera, quin & communis sententia est, Darium hunc Hydaspis fuisse filium. Hanc Pater Hieronymus hoc loco amplectitur: propter cuius confirmationem, aliena confutauimus: & sequitur eam hic Remigius. vide quamplures in illa verba: Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc. Quod sic deducitur ex Chronologia Henrici Glareani apud Titum Liuium. Ex Eusebio Cyrus, Hebræorum captiuitate laxata, quinquaginta ferme hominum millia regredi fecit anno primo sui regni in Iudæam, qui, constructo altari, templi fundamenta iecerunt. Sed cū à vicinis Gentibus fabricatio impediretur, imperfectum opus vsque ad Darium permanfit, solo altari consistente. Cyrus autem regnauit annis triginta: Cambyfes secundus Persarum Rex annis octo: tercio apud Persas regnarunt per septem menses duo fratres Magi. Herodotus quidem ad implementationem octauī anni Cambyse, ait, hos septem fuisse menses. Iosephus autem antiquitatum libro vndecimo, tertio capite, Magos per integrum annum regnum occupasse testatur. Darius tum regno potius est, Hydaspis filius, cuius anno sexto absolutum est templum

Anni.
xij.
vij.
xxx.
vj
Orig.

Caiet.
Ioan. 2.
3. opinio
vera.
Cic. iij
part. o-
rator.
Ioan. 2.

*Ioseph.**lib. 11.**Antiq. c.**8. § 4.**Gr. A.*

plum, incipiente quadagesimo sexto anno. Nonnihil enim temporis effluxit à Magorum cæde ad Darij electionem; de qua, huic astipulans sententiæ, sic Iosephus eloquitur: Sublatis deinde Magis, qui post eius (Cambyse nempe) obitum regnum per integrum annum occupauerant, septem illæ Persarum familiæ Hydaspis filium Darium communibus suffragijs Regem declarauerunt. Is adhuc priuatus vouerat Deo, si regnum adipisceretur, denuo condere Ierosolyma, & ibi Dei templū instaurare, ac deinde sacra vasa olim per Nabuchodonosorem inde sublata, & Babylonem perlata, restituere. Darium hunc quidem Hydaspis filium appellant, vt Pausanias Laconica libro tertio, & alij. Consentiunt huic Persarum Regum catalogo Antonius Sabellicus Enneadis secundæ libro septimo, Ioannes Zonaras Byzantius Annalium tomo primo, & plures, cum Iustino libro primo, prope finem. Concludamus itaque cum Patre Hieronymo, Zachariam sub Dario Hydaspis, seu Hytaspis, filio præsentem edidisse prophetiam.

Quis fuerit hic Zacharias Barachie filius.

6.
Opinio
Vatab.

Mat. 23.

Secunda difficultas est, quisnam sit hic Zacharias Barachie filius. Ratio dubitationis est Vatablus, qui hoc loco ait: Aggræus vrget templum ædificari, Zacharias verò urbem. Hic est Zacharias, qui cæsus fuit inter templum & altare, Matthæi vicesimo tertio. Atque ita dissentit à Patre Hieronymo, apud eundem Matthæi locum non contemnendis de causis astruente, non fuisse hunc Zachariam, quem Iudæis occisum inter templum seu ædem, & holocaustorū altare, Seruator noster obijcit, sed alium Zachariam Iojadæ filium, prout apertè in Nazaræorum Euangelio exprimitur; qui Iojadas, siue appellatiuè, siue tanquam binomius, Barachias in codice nostro scribitur. Vatablus nec rationibus se Diui Patris opponit, nec aliquas pro se adducit: quòd si sola vult auctoritate pugnare, adducam primùm sanctissimum Patrem. Vtri credendum, Doctori maximo (quem orando, ac Deo gratias agendo, sic nuncupat omnis Ecclesia, fundamentum & columna veritatis) in exponendis sacris Scripturis Hieronymo, an Vatablo, cuius multa refarciuntur scholia? Quin semel hanc à Patre Hieronymo explosam Vatabli opinionem, nemo, quem viderim, vno excepto Vatablo,

cum

cum quodam ex neotericis, eam ausus est excipere. Vidi autem doctissimum Cornelium Iansenium suæ Concordiæ capite octogesimo quarto, Caetanum, Palatium, Matthiam Bredenbachium, Albertum Magnum, Dionysium Carthusiensem, Ioannē Arboreum, Cardinalem Hugonem, Titelmannum, Anselmum, Ioannem Benedictum, seu Gagnæum, & Sanctum Thomam, qui omnes, Matthæi vicesimo tertio, vno ore non posse intelligi textum illum Matthæi de hoc nostro Zacharia Propheta consentiunt: idemque fusissimè probat (vt solet) indefessus in scribendo Abulensis, quæstione ducentesima quinquagesima quinta in Matthæum, tomo sexto. Idem asserit Haymo in homilia in festo sancti Stephani: Trejo libro nono in Euangelia, capite decimo, & egregius Ioannes Eckius homilia prima de sancto Stephano, sententiâ Hieronymianam amplectitur, Zachariam illum Matthæi Iojadæ fuisse filium, & addit, Et in hoc vt plurimum sancti Patres conuiescunt. Vt plurimum, verò adiecit: quia alia opinio, quæ Zachariam patrem Ioannis Baptistæ occisum illum enarrat, è Græcis non contemnendos videtur sortita fautores: qui tamen, si rectè expendantur, referendo, non autem quid certi statuendo, procedunt: Ioannes irem Ludouicus Vines decimo octauo de ciuitate Dei, cap. tricesimo quinto, sic scribit: Iam illud ne admonendum quidem est, non hunc esse Zachariam illum Iojadæ filium, quem occidit Ioa Rex Iuda secundi Paralipomenon vicesimo quarto, cuius meminit Christus Dominus Matthæi vicesimo tertio, dicens illum occisum inter templum & altare. Consentit Michael Palatius in illud Esaiæ octauo, Et adhibui mihi testes fideles Vriam Sacerdotem & Zachariam filium Barachia: qui Zacharias nec noster est vates, nec ille Iojadæ filius, sed alius contemporaneus Esaiæ, ac testis ipsius: quod argumento esse potest Barachiam appellatiuum esse nomen, idem significans, quod benedictus Domini. Pagninus etiam Matthæi vicesimo tertio in margine locum secundi Paralipomenon capite vicesimo quarto suffecit, vbi de Zacharia Iojadis filio pertractatur. En igitur qui & quot pro Patre Hieronymo contra Vatablum dimicant. Eaque, præter adductas ab alijs causas, fidem facit, quod Zacharias hic noster non fuerit interfecus, quoniam populo grata

*Palat.
Isaia 8.
c. 2.*

prospera que nunciauit, ad optatam que Templi ac Ierosolymæ instaurationem adiutor extitit, vt primo Esdræ quinto legere est, & hic Vatablus annotat. Hoc autem, ni fallor, dictum illud Patris Hieronymi, Cum vix tunc ruinæ templi fuerint, per Liptote plus significare volens, quàm expresserit, intendit, ac si diceret: Adeo funditus erat dirutum Templum Zachariæ temporibus, vt ne ruinæ quidem apparerent: nam, iuxta Glareani Chronologiam, Cyri anno septimo vaticinabatur iam Zacharias, de quo in historia libri Danielis capite decimo septimo sic Scholastica historia refert: Zacharias natus in Chaldaea iam prophetabat. Hic benedixit Salathiel in filio, vocans eum Zorobabel, quod interpretatur magister Babylonis: quasi dicat, Hic erit magister captiuitatis Babylonicae. Ad huius Prophetæ exhortationem primi surrexerunt viri Iuda, vt adscenderent in Ierusalem, postea verò viri Benjamin, & Leuitæ. Igitur Cyri tempore regressi sunt sub Zorobabel Duce, & Iesu magno Sacerdote, adhortantibus eos Zacharia Propheta, & Aggæo iuvene, sed nondum Propheta. Benemeritus ergo fuit de Iudæis Zacharias, qui eos vaticinio suo ad redeundum à captiuitate, & ad perficiendum exoptatissimum Templi opus, ipsos, ob circumstantium tumultus in fabricatores, animo iam destitutos impulit & adiuuit: nec probabile est, nuper captiuum, totque malis correptum ac correctum populum, qui Esdræ increpanti sic acquiescebat, Templum, cuius vix ruinas viderat, Zachariæ tandem ope reparatum, eiusdem Prophetæ eade fecidisse. Quod autem hæc fuerit celeberrimi Doctoris mens, vel illud indicat, quod ipse ingenuè fatetur in his commentarijs, Zachariam Prophetam hunc erecto iam templo superstitum fuisse: imò Ezechielis quarto, ibi, Et tu dormies super laus tuum sinistrum, ait: In secundo Darij Regis Persarum anno templum extructum est à Zorobabel filio Salathiel, & Iesu filio Iosedech, prophetantibus Aggæo & Zacharia. Et Danielis nono, in primis verbis id ipsum edisserit. In anno (inquit) primo Darij &c. Hic est Darius, qui cum Cyro Chaldaeos Babyloniosque superauit: ne putemus illum Darium, cuius secundo anno templum ædificatum est, quod Porphyrius suspicatur. En quàm perspicue Pater Hieronymus erectum agnoscit Templum, adhuc in humanis

hoc agente Zacharia: idem docet epistola 129. ad Dardanum de terra repromissionis, tomo tertio, Sententiam verò hanc Hieronymianā, maximè cum tēporibus eius vix ruine Templi fuerint, tanti facit Ecclesia, vt inter Matutina reposuerit officia. In Registro Chronicarū mundi, folio sexagesimo quinto, sic de hac re legitur:

Zacharias & Aggæus anno secundo Darij increpauerunt populum, propter negligentiam eorum ad ædificandum domum Domini, & sollicitabant Zorobabel, vt loqueretur super hoc Regi: & annuit Rex: & accensum est cor populi, vt ædificarent Templū. Tandem post multa bona opera cōpleto Templo, & ipse obiit, & iuxta Aggrum Prophetam sepultus fuit. Concludamus itaque, Zacharia hoc inter Prophetas minores vndecimo bene Iudæos vīos fuisse, nec eum enecasse. Sat fuerint illi captiuitatis angustia: propter quas eum cæterosque solatur Dominus: siquidem Factum est verbum Domini ad Zachariam filium Barachia, filij Addo.

Quis fuerit Addo, & an Propheta fuerit.

Tertio tandem loco, pro huius litteræ dilucidatione, Patrisque Hieronymi dictorum assertione, *Quis fuerit hic Addo*, restat inquirere. Cum Lyra hīc nobis est disceptatio, & cum Ioanne Ludouico Viues decimo octauo de ciuitate Dei, capite tricesimo quinto, & cum Abulensi secundo Paralipomenon capite nono, quæstione vicesima quarta: quod enim Pater Hieronymus pro cōperito certoque docet, infringere & in quæstionē deducere conantur.

Quæritur, inquit Pater Hieronymus, quare dicatur filius Addo. Nec ambigitur iuxta Paralipomenon librum, quin ipse sit Addo, qui missus est ad Hieroboam filium Nabath, sub quo altare dirutum est, & manus eius aruit, rursūq; ad preces illius restituta est.

Equidem si terga vertere vellem, non esset adeò à veritate distonum, Patrem Hieronymum si affirmarem indubiam referre, quæ suo circumferebatur auo, sententiam, nihil autem ex suo Marte statuere: ait enim, Non ambigitur, hac, scilicet, aetate: non inquit, Non ambigo. Verū oculatiū re inspecta, firmitus lassum bouem hīc pedem figere video, sanctique Patris dicta de fallitate minimè conuinci reperio.

Duo igitur sunt Hieronymiana de hoc Addo asserta: alterum, quod

Solutio
P. Hieronymi.
2. Paral.
9. G. &
c. 12. D.
3. Regum
13. 22.

quod Propheta fuerit; alterum verò, quod ille fuerit, qui à Domino contra Hieroboam destinatus legitur.

In priori assertionione, hunc nempe Addo prophetiæ spiritu floruisse, consentit Lyra; & non solum hoc de Addo, verum etiam de Barachia constat ex illa scripturam intelligendi regula ab Hebraeis tradita, quam hoc loco sequitur Lyra, & Glossa ordinaria, & Pater Hieronymus in Isaïæ ac Sophoniæ principio. Tradunt, inquit Pater Hieronymus, Hebræi, cuiuscumque Prophetæ pater, aut avus, seu atavus ponatur in titulo, ipsos quoque Prophetas fuisse.

Amos 7. Vnde & Amos vnus ex duodecim Prophetis, qui dixerat; Non sum Propheta, nec filius Prophetæ, sed pastor caprarum vellicans sycomoros; patris nomen in titulo non habet. Ex hac regula, Chuli patrem, Goliath aum, Amariam proavum, & Ezechiam atavum

Soph. 1. Sophoniæ, Prophetas extitisse pronunciat, & Amos etiam Isaïæ patrem. Nec de hoc Amos doctissimus * Augustinus, tãquam ex propria sententia loquens, contrarium sensit, vt probè ipsius celeberrimi Doctoris enarrandi modum animaduertenti patet: referendo enim, non statuendo, quia de hac re, quid certi esse putaret, exponere, ad eum locum parum, aut potius nihil, faciebat, ait: Amos quoque in diebus Oziæ Regis prophetasse se scribit: nec non Isaïas filius Amos, siue supradicti Prophetæ, siue, quod magis perhibetur, alterius, qui non Propheta, eodem nomine vocabatur. Hæc acutissimus Doctor. Posses adhuc dicere. Amos Isaïæ patrem, non Prophetam appellari: quia iuxta communem loquendi phrasim, etiam in scripturis sanctis contentam, tunc res esse dicuntur, aut fieri, cum innotescunt: sicut Dominus ad Abraham, Nunc cognoui quod timeas Deum: id est, nunc innotuit quod Deum reueraris. Huius autem Amos patris Isaïæ nullibi in sacris literis tanquam aliquod edentis vaticinium mentio sit, nec ipsius habentur scripta. Ex hac igitur ratione non videtur esse Propheta, quia non innotuit, quemadmodum filius eius Isaïas, ceterique maiores aut minores Prophetæ, aut quorum monumenta seruantur, aut citantur. Hic igitur duplex sese mihi offert Augustinum Hieronymo Patri concordandi modus: nec propterea non habendas gratias esse cæseo viro egi egio * Michael Palatio, dum Augustinũ Hieronymo conciliare

Gen. 22. fieri, cum innotescunt: sicut Dominus ad Abraham, Nunc cognoui quod timeas Deum: id est, nunc innotuit quod Deum reueraris. Huius autem Amos patris Isaïæ nullibi in sacris literis tanquam aliquod edentis vaticinium mentio sit, nec ipsius habentur scripta. Ex hac igitur ratione non videtur esse Propheta, quia non innotuit, quemadmodum filius eius Isaïas, ceterique maiores aut minores Prophetæ, aut quorum monumenta seruantur, aut citantur. Hic igitur duplex sese mihi offert Augustinum Hieronymo Patri concordandi modus: nec propterea non habendas gratias esse cæseo viro egi egio * Michael Palatio, dum Augustinũ Hieronymo conciliare

* Mich. de Palat. Isa. 1. in prologo 1. circa princip.

conciliare nititur: in quo nos docet Sanctorum scriptis reuerentiam, non fatuum os, adhibendā. Sic eruditissimus ille vir relatam regulam expromere nititur. Maiores cuiuslibet Prophetæ, id est, patres, auos, abauos ex dogmate Hebraico Vates appellandos esse, non quod maiores Prophetarum lumine prophetico illuxerunt; sed quia sobolem propheticam nati sunt, & à sobole nomen sibi propheticum maiores vsurpabant. Hæc ille: quæ quàm vera, & modo referendi Hebræorum canonem, quo vtuntur Pater Hieronymus, Glosa, & Lyra, consona sinit, aliorum esto iudicium. Constat itaque primū, hunc scilicet Addo prophetiæ dono potitum.

Circa alterum, quod videlicet hic Addo fuerit ille, qui contra altare vaticinatus legitur, maius nobis facessunt negotium Abulensis, Lyra, & Viues: putat Abulensis hoc non esse verum, imò ipsius falsitatem ratione ex scriptura desumpta conuinci. Prius igitur nostra confirmemus, mox aliena confutemus. Primo itaque loco hunc Addo fuisse illum, qui Hieroboam super altare stantem aggressus fuerit, constat ex ratione Patris Hieronymi, quæ ex communi omnium consensu & traditione ducitur, cū ait: Nec ambigitur, quin ipse sit Addo, qui missus est ad Hieroboam. Quæ quidem ratio in huiusmodi altercationibus quantum roboris habeat, Augustinum lege, inter alia dicentem: Platonis, Aristotelis, Ciceronis, Varronis, aliorumque huiusmodi authorum libros, unde nouerunt homines quod ipsorum sint, nisi eadem temporum sibi met succedentium contestatione continua? Deinde ingenuè fatentur, qui alterius factionis sunt, ex tribus Prophetis, quos tempore Hieroboam in Iuda prophetasse legimus, Semeiam, Addo, & Ahiam, nec Semeiam, nec Ahiam adisse sacrificantē Hieroboam. Ex scriptura igitur, aut quis adierit, non habemus, aut hic fuit Addo. Amplius Addo fuisse testatur Iosephus: qui ex more propria Hebræorum nomina in Latinam redigens formam, rarò ea in suis literis Hebraicis recenset: quare pro Addo Iadam scribit; sicut pro Abigail Abigea, & pro Berzellei (de quo 2. Regum 17. & 19.) Berzelbeum, 7. Antiquitatum. Sed quid immoror? Clarus est scripturæ locus à Patre Hieronymo citatus, secūdo Paralipomenon, capite nono, in fine. Textus habet: Reliqua autem opera Salomonis

8.

Addo prophetauit contra altare.

Traditio communis plurimū valet.

August. t. 6. contra Faustum Manich. lib. 33.

c. 6. Abul.

8. Antiquit.

2. Paral. c. 9. G.

priorum & nouissimorum scripta sunt in verbis Nathan Prophe-
 ta, & in libris Ahia Silonitis, in visione quoque Addo videntis
 contra Hieroboam filium Nabath, Miror hic eximium Abulcsem,
 qui potius vult dicendum, Ahiam vidisse contra Hieroboam. Vbi
 sumus in claris, nempe cum scriptura simul recolit Ahiam & Ad-
 do, & non Ahiam, sed Addo, contra Hieroboam videntem appel-
 lat: quid obstrepere oportet? Vidit ergo Ahias regnaturum Hiero-
 boam, ei que presenti decem pallij sui scissuras obtulit, prosperaq;
 pollicitus est, si Deo, sicut David Rex, obtemperasset: vidit & in-
 dicauit absenti ruinam propter inobedientiam. Ipse tamen Abu-
 lensis ex scripturae testimonijs victus faretur, non fuisse hunc Ahia,
 qui Hieroboam super altare stantem fuerit aggressus. Nec Semeias
 fuit, qui bona pro Hieroboam nunciauit. Cum igitur ex sacris pa-
 teat literis, Addo contra Hieroboam visionem habuisse; nec alium
 (excepto Ahia oraculo) contra facta Hieroboam Domini sermo-
 nem legamus, nisi contra altare: aut propter hoc nobiscum fateat-
 ur Abulensis Addo videntem dici contra Hieroboam; (quia sat con-
 tra fuit, dum Rex opera ab eo diu præexcogitata pro sua vna cum
 imperio asseruanda vita, quibus destructis, & vitam & sceptrum pa-
 riter se amissurum æstimabat, signis adeò perspicuis comminuen-
 da percipit; extentamque manum cum illusoribus, spectare regno,
 aridam repente factam ad se reuocare minimè valere) aut alterum
 assignet locum, in quo quis, præter Ahiam, contra Hieroboam va-
 ticinia protulerit, quæ ipsi Addo ascribere possimus. Quod si non
 haberi affirmet: mirum profectò id non apparere contra adeò de-
 testabilem Regem, in cuius sceleris detestationem quicquid facit,
 ut detestentur alij, scriptura commemorat, ita ut in tota ea vix vlli
 frequentius impiorum sua inuri videatur impietas, quàm Hiero-
 boam, quod peccare fecit Israel. Mirum que vn tal factu à Do-
 mino per Addo nefario Hieroboam iniectum è sancto scripturarum
 facello euauerit, Ego ipsam cum Patre Hieronymo asseuero in-
 tegrè reperiri tertio Regū 13. capite. Vnde & diuinitus factū reor,
 ut cum Addo contra idolorū altare fuerit animosè vaticinatus, de
 ipsius stirpe selegerit Dominus Zachariā nostrū, ad Tēplū urbem-
 que sua erigenda fortiter prophetiæ spiritu deinde commonētem.

Reliquum modò est, vt in oppositum quæ facere videntur *Abulens.*
rationes diluantur. Abulensis Achilles ex sacra scriptura est: *Achilles*
quia ille, qui contra altare prophetauit, fuit in principio primi
anni regni Hieroboam, & eodem sui varicinij die à Leone in via *3. Regum*
peremptus est. At verò Addo Propheta vixisse ostenditur anno *13.*
vicesimo regni Hieroboam: quia Hieroboam & Roboam simul
regni gubernacula suscepere; Roboam autem decem & septem
annis regnavit, cuius omnia opera diligenter literis mandavit *2. Paral.*
Addo. Roboæ successit Abias filius eius, qui tribus annis regio *12. c. 13.*
diademate fuit: & ipsius etiam gesta solertissimè Addo Propheta
narravit. Iam igitur anno vicesimo regni Hieroboæ in humanis *15.*
agebat Addo. At ille, qui contra altare locutus est, in initio anni *2. Paral.*
primi Hieroboæ interiit. Nam cum diuisum esset, ait Abulensis, *13. A. 2.*
regnum Israel in duas partes, & factus esset Hieroboam Rex super *3. Regum*
decem tribus; essetque consuetudo & lex apud Israelitas, quòd ter *13. A. 2.*
in anno venirent in Sanctuarium. Erat autem Sanctuarium in Je- *2. Paral.*
rusalem, quæ erat de regno Roboam filij Salomonis. Putavit ergo *13. D. 22*
Hieroboam, quòd si permetteret populum regni sui ascendere in *Exod. 34*
Ierusalem ter in anno, Roboam, in cuius terra tunc manerent, al-
liceret eos, vt redirent ad ipsum, ita vt ipse esset Rex super totum
Israel, sicut fuerat Salomon pater suus, & David avus suus; & sic
periret ipse. Ideo excogitavit facere duos vitulos aureos, quorum
vnum posuit in Dan, & alterum in Bèthel: & quòd illuc conveniret
populus ad solennitatem, & non ascenderent in Ierusalem. Hucus-
que vera dicit Abulensis, quia ex sacra Scriptura loquitur: subiun- *3. Reg.*
git ex suo Marte: Et sic factum est hoc primo anno regni Hiero- *12.*
boam, antequam veniret aliquod de illis tribus fectis, in quibus Is-
raelitæ tenebantur ascendere in Sanctuarium, vt nunquam ascen-
derent illuc. Nam si prima vice ascenderent, tunc timeret Hiero-
boam, quòd converteret Roboam ad se Israelitas. Et tamen die
prima, qua altaria facta dedicata sunt, venit ille Propheta Domini
ad Hieroboam, & ipsa die mortuus est. Hæcenus ille.

Multa ex his probatione egent: primum, quòd in prima dedica- *9.*
tione altaris, & non in alia solennitate potius, bellorum cessante *Confut.*
tumultu, factum illud Prophætæ obuenerit: deinde, quòd primo
anno

anno regni Hieroboæ id acciderit : tertio, quòd antequam tempus accessisset vel vnus celebrandi festi è tribus in anno, id contigerit. Et vt ab hoc tertio incipiamus:

Quæ ab inuicem maximè distant festa, sunt, Tabernaculorum mente Septembri, & Agni mense Martio : à morte itaque Salomonis vsque ad proximus festum semestre tempus, idque hyemale, interfuerit: esto. Intra sex huiuscemodi mensium curriculum vsque ad primam vicem Hierosolymis, à Salomonis morte, solennia celebrandi, quomodo hæc omnia fieri potuerunt, quæ recensentur secundo Paralipomenon, capitibus decimo & vndecimo, & tertio Regum, capite duodecimo? auditur mors Salomonis in Aegypto: reuertitur ea audita Hieroboam de Aegypto: conueniunt ad Roboam decem tribus: deficiunt ab eo: Aduram tribus præfectum à Roboam Rege missum, vtique ante electionem Hieroboæ, lapidibus obruunt: fugit Roboam in Ierusalem: audiunt decem tribus Hieroboæ reditum: vocant: fit cœtus: in Regem constituitur: Roboam de Sichem Ierusalem veniens, militarem habet populi electum: congregat in rebelles vniuersam domum Iudæ, & tribum Benjamin, centum octoginta millia electorum viroꝝ & bellatorum: mouent castra: iam iam commissuri moneantur à Semeia Propheta, Domini nutu regnum esse diuisum: hinc, pro ea scilicet vice, bello abstinere: ad propria remeant. Attende. Aedificauit autem Hieroboam Sichem in monte Ephraim, & habitauit ibi: & egressus inde, aedificauit Phanael. Postea sequitur: Dixitque Hieroboam in corde suo, Nunc reuertetur regnum ad domum David: & idcirco idola constituit. Non igitur adeò statim, vt depingit Abulensis, crexit altaria Hieroboam, qui prius ad arma, mox ad Sichem & Phanael construendum, ita vt colonus esset in Sichem, se conuertit: postea de Dan & Bethel excogitauit. Nec adeò sollicitus esse debuit Hieroboam, vel de ascensu in Ierusalem, vel de suorum defectione. Qui enim apparere auderent coram in eos armato Roboam, cuius paulò antè Aduram turpiter occiderant, Regemque ipsum, à quo defecerant, turpius fugere compulerant, tantoque applausu vnanimique consensu sibi Hieroboam Salomonis seruum in Regem delegerant? Nonne potius per aliquot annos, duos vel tres, donec paulatim

paulatim refrigerante diuini cultus ardore idola inueneret, sicq̃ re-
 omnem deficiendi à se Israel timorem depelleret, vel saltem fide
 se Dei patrum Israel obseruantissimum Hieroboam ostenderet; gra-
 tumq̃ Deo animum praeferret, quod in Regem eum extulisset,
 & Ahia Silonitæ hac de re oracula, & diuina per eum promissa sibi
 facta renunciaret, antequam in Aegyptum, vt concitatam propterea
 Salomonis iram in eum declinaret, sese conferret, ac tandem ver-
 bum hoc Dei nutu factum esse ex reditu Roboæ Iudæ ac Benjamin
 in sua, positis armis, quibus iam iam conflicturi erant, propter Se-
 meia vatis ex Dei voce sermonem comprobaret, quare bono ani-
 mo ac firmo sui esse deberent? Quàm hac rationi ac scripturæ sint
 consona, vel hinc est videre. Hieroboam excogitato consilio fecit
 duos vitulos aureos, & dixit eis, Israelitis nempe: Nolite vltra ad-
 scendere in Ierusalem. Quando vltra? Lege caput vndecimum se-
 cundi Paralipomenon, audi: Sed & de cunctis tribubus Israel, qui-
 cumque dederant cor suum vt quærerent Dominum Deum Is-
 rael, venerunt in Ierusalem, ad immolandum victimas suas coram
 Domino Deo patrum suorum: (perpende) & roborauerunt re-
 gnum Iuda, & confirmauerunt Roboam filium Salomonis per
 tres annos: ambulauerunt enim in vijs David & Salomonis annis
 tantum tribus. En vnde metus ansa, pessimique consilij excogitan-
 di occasio ipsi Hieroboæ. En tempus, vltra quod Ierusalem ascen-
 dere prohibet, & idola erigit. Horum omnium veritatem per ter-
 tiam ferè septimi capitis partem ab initio, Patre Hieronymo alijs-
 que ad literam interpretantibus, proficitur Oseas. Iam igitur Abu-
 lensis Achilles ictus pede ruit: a calce siquidem ipsius ratio labefa-
 ctari ex scriptura incipit.

At dicis: Saltem non poteris inficias ire, quin ante annum vic-
 cesimum regni Hieroboæ acciderit illud Propheta factum con-
 tra altare. Imò manibus ac pedibus id nego, cum pro me militet
 Pater Hieronymus, & adductæ rationes. Potius ergo dicen-
 dum est, pro concordia secundi Paralipomenon capite nono, &
 tertij Regum capite decimo tertio, cæterorumque Textuum in
 ratione Abulensis expressorum: Quod cum Hieroboam regnauit
 viginti & duobus annis, & Adde ad vicesimum imperij annum
 C peruenisse

3 Regum
12. F. 28.

2. Paral.
11. C. 16.

Oseas 7

3. Regum
14. L. 10.

peruenisse constet, comminatio illa contra altare (non statim puniente Domino impiorum flagitia) enènit à vicesimo vsque ad vicesimum secundum annum: ita vt vel sic admonitum, nihilo tamen meliorem factum Hieroboam lethalis sententia non multò post concluderet. Antea enim fuit bellum inter Roboam & Hieroboam cunctis diebus, omni tempore vitæ eius: & pariter fuit prælium inter Abiam & Hieroboam: & ita pro se Hieroboam experiebatur Israelitarum animos, vtpote constanter contra Roboam & Abiam decertantes: magisque Deum extimescebat, memor verbi Domini ad eum, per Ahiam sceptræ pollicentis, ne tot præliis à regno exturbaretur: bellicisq; rebus potiùs toto pectore incumberebat, quàm vt ipsemet idolis thura daret, tempus ipsi suppeteret; quin deuotior diuinitus promissa ex eodem Israelis Deo humiliùs obsecraret. At verò in diebus Asa, qui post Abiam regnauit, quieuit terra annis decem. Tunc ergo noua inusitataq; adinueniente otio, pacificeq; rerum Dominus Hieroboam, cum priùs idola crexisset, cessante bello, quo de suorum erga se fide periculum faciebat, excogitauit sacerdotio fungi, & sic animos experiri, quòd ipsimet sollennia celebranti lati assisterent: ipseque latitia vana perfusus extendit manum suam cum illuforibus, illamque indixit celebritatem, in qua Rex ipse stans super altare thura iacere præsumpsit. Tunc itaque Dominus, qui eò vsque diues in misericordia continuerat iram suam, Addo Prophetam ad increpandum misit.

10. Nec obstat, post recitatam mortem Addo, eiusdem repetita memoria: cum per anticipationem, propter occasionem erecti prius altaris, cuius inciderat mentio, nec ampliùs ibi habenda erat, miraculum ipsum contra altare editum præponatur: sicut & Baptista

Mar. 6. cades in Euangelio non ex rei gesta ordine, sed ex opportunitate rei, cuius incidit memoria, declaratur. Profectò ipsemet Abulensis non habet alium meliorem euadendi à nostra ratione modum: cum capite duodecimo priùs adificasse Hieroboam Sichem & Phaniel, quàm altaria & idola, referatur. Quin etiam capite quarto decimo priùs de Hieroboam morte ex occasione vaticinij Ahia contra eum, postea de Roboa, qui prior obierat, habetur sermo. Amplius, secundo

secundo Paralipomenon, capite undecimo, refertur, Sacerdotes & *2. Paral.*
 Leuitas de vniuerso Israël migrasse ad Iudam & Ierusalem; eò quòd *11. C. 14.*
 abiecisset eos Hieroboam, (nota) & posterius eius, ne sacerdotio Do-
 mini fungerentur. Posterius, vtrique per anticipationem, abiecisse
 leguntur. Ecce igitur quàm frequens est anticipandi tropus in
 istis scripturæ locis tertij Regum, & secundi Paralipomenon, ex
 quibus deductum est Abulensis argumentum. Quibus omnibus
 hoc pacto expositis, scripturæ ac Patris Hieronymi dictorum veri-
 tas elucet.

Quæ ni ita forent, leui negotio Abulensi satisfacere potuissemus,
 asserentes, Addo illum, qui Abiæ ac Roboæ contexuit historiam,
 alium Prophetam fuisse nominis eiusdem cum Addo nostro, qui
 de Salomone scripsit: & dic, qua contra Hieroboam edidit oracu-
 la, diem clausit. Cùm enim ex Abulensis placito magis prophe-
 tarit Ahias aduersus Hieroboam, quàm noster Addo, & viriusque
 simul habeatur mentio secundo Paralipomenon, capite nono: cur *2. Par. 9.*
 potius Spiritus sanctus, qui ne apicem quidem frustra in sua patitur
 scriptura, hoc epitheto videntis contra Hieroboam Addo insigni-
 uit præ Ahia? Hac forsitan causa, vt hac ratione discernetur hic
 Addo Propheta ab alio, de quo postea sacræ literæ verba faciunt.
 Quid? Respondenti non licebit facere satis eo modo, quo, cui pro-
 bandi contra vn san Ieronimo incumbit onus, probasse sibi vide-
 tur? Audite Lyram:

Dicunt autem hic aliqui, quòd iste Addo fuit ille Propheta, qui *Lyra.*
 missus fuit ad Hieroboam tertio Regum tertiodecimo: & secundum
 hoc non fuit auus Zachariæ, sed magis remotus: quia inter illum &
 Zachariam fluxit valde longum tempus. Dicitur tamen filius eius,
 quia fuit de genere ipsius: sicut Christus in Euangelio dicitur filius
 David, quia de eius genere descendit secundum carnem. Hactenus
 concinne sonat Lyra; prosequitur: Sed hoc dictum de scriptura non
 habet auctoritatem: quia tertio Regum tertiodecimo non expri-
 mitur, quòd ille fuerit vocatus Addo, nec secundo Paralipomenon
 duodecimo, nisi coniecturaliter, sed non certitudinaliter. Remit-
 timus Lyram præter hæc loca ad secundi Paralipomenon caput no-
 nū, vt iam citauimus: quod & Pater Hieronymus indicat, inquit,

Iuxta Paralipomenon librum. Addit Lyra, & est solutio nostra posterior ad Abulensem, quæ valet respondenti potius, quam arguenti: Et dato quod sic exprimeretur, adhuc non valeret: quia plures Prophetæ nominati sunt eodem nomine, sicut Zacharias filius Iojadæ, & Zacharias filius Barachia: & sic iste Addo videtur esse alius ab illo, etiam si vocatus fuerit Addo. Non enim consuetum est, quod Prophetæ sic genealogizentur, videlicet per patrem, & per alium sic remotum à patre, intermedijs omissis. Hæc ille: cuius ultima ratio, quæ petitionem principij tollere videtur, quantam vim habeat, dilucidum est ex Matthæi primo capite, ubi Christus statim in fronte Davidis & Abrahæ filius asseritur, en à Davide ad Abrahamum quot includuntur. Ratione tamen id factum est: sic etiam hîc: quoniam iuxta Hebræorum canonem, maiores Prophetæ alicuius, qui in prophetiæ exordio notantur, (consentiente hoc loco Lyra) Prophetæ extiterunt: & Zacharias tantum Prophetas & stirpe sua Barachiam patrem agnouit, & suæ prosapiæ antiquissimum caput Addo: idcirco ceteros subtrahit, & horum solum meminit. Nec fuerat Addo omittendus, cum eius inculcata memoria ad presens Zachariæ faciat negotium, ac si diceret: Mementote, qui respondetis animum, nec curatis de vrbe Temploque construendis, me de prole satum illius celeberrimi vatis Addo, cuius contra idolorum altare, quod destruendum funditus esset, ne verbum quidem cecidit in terram, quin rei euentu comprobatum fuerit: adhibete itaque mihi fidem, vos ad Templi vrbiq; Domini ædificia ex Domini voce conuocanti. Nonne potius Barachias, quam Addo, fuerat omittendus? En primo Esdræ quinto habetur:

1. Esdr. 5:

A. 1.

2. Esdræ

12. A.

Prophetauerunt autem Aggæus Propheta, & Zacharias filius Addo. Tanta est Addo nominis celebritas, ut familia ipsa, cuius Sacerdos & Princeps in diebus Ioacim Zacharia legitur, ab Addo Adai sit dicta: hunc verò Sacerdotem Zachariam in hoc titulo prætermitti, signum est, cum non fuisse Prophetam; veramque esse, quam retulimus Hebræorum regulam, in vaticinij fronte recensitos patres prophetiæ spiritu illustratos fuisse.

Dionys.

Dionysius Carthulienſis, vir literis & religione conspicuus, solvens Lyrae rationem, ait: Verbis Hieronymi apparentiam facit, quod

quod in aliorum titulis Prophetarum, dum proximi progenitores
narrantur, pater dicitur filius aui, & auus proavij, itaque in eodem
casu scribuntur: sicut in principio Sophonia Prophetæ, quo legi-
tur: Verbum quod factum est ad Sophoniam filium Chusi, filij
Godolia, filij Amariæ, filij Ezechia. Sed in titulo Zachariæ ita
non agitur: quoniam Barachias, qui scribitur pater Zachariæ, non
dicitur filius Addo, sed dicitur: Factum est verbum Domini ad
Zachariam filium Barachia, filium Addo. Sicque verisimiliter dici
potest, quod ob commendationem sanctitatis & gratiæ suæ præfa-
tus Addo pater huius Zachariæ vocetur, cæteris intermedijs, qui
gratiam prophetalem sortiti non sunt, non expressis. De his satis:
nunc ad morales conceptus gradum faciamus.

Soph. 1.

Vita Moralis Institutio prima.

IN mense octavo. En quid nobis primum ob oculos ponitur ad
designanda Hebrææ gentis infortunia, Mensis octavus, qui No-
vember est, in quo (vt Pater annotat Hieronymus, ex tricesimo
quarto capite libri Exodi illud comprobans) non est vlla ex lege
sollennitas. Illud itaque luctus argumentum, his verbis, In mense
octavo, Zacharias inuoluit: quod hostes facti sunt iam illius voti
compotes, quod dixerunt in corde suo cognatio eorum simul,
Quiescere faciamus omnes dies festos Dei à terra: iam ad infortu-
natissimum tempus hoc deuentum est in mense octavo, in quo
nulla indicitur à lege celebritas. Hieroboam autem etiam in hoc
impius ac exlex, sub commodioris temporis ad celebrandum præ-
textu, frugibus iam collectis, constituit diem sollennem in mense
octavo, quintadecima die mensis, in similitudinem sollennitatis
quæ celebrabatur in Iuda: in mense videlicet septimo, vt ibi docet
optimè Dominus Caietanus.

* Nullum sanè tempus eo est infelicius, quod seipsum destruere,
suoque sine frustrari, hoc est, celesti diuinoque cultu vacuum esse,
constat.

† Quid enim est tempus ijs, qui naturæ secreta scrutantur, nisi
mensura motus? Cuiusnam motus? elementis? Nequaquam. Cuius
ergo? Cæli. Hoc igitur est, esse temporis, celestes metiri motus.

II

P. Hier.

Exod. 34

Tempus

sine sol-

lennitate,

malum est.

Ps. 73.

3. Regum

12. G. 32.

Caietan.

* Selecta.

† Ratio.

4. Physic.

t. 101. G.

119.

Plato &

Aristot.

vt docet

Clement

1. Calt,

c. 163.

Cicero. Mensium quoque ratio est huiusmodi mensuræ partes esse: hinc, vt auctor est Cicero libro secundo de natura Deorum, quia mensura spacia efficiunt, menses nominantur: quemque mensurer, cessante motu, pariter & tempus ipsam esse desinet. Quod si in hominis corde, quod continuo agitur motu, nil nisi terrestre, nil nisi vanum, nil nisi immane horrendumque in circuitu ambulat: quid hîc tempus? Estne cæli mensura motus? imò nihili: atque adeo ipsum futile ac nihil euadit. Ac si quis vlna ventum mensurare contendat, nullam profectò illa vlnæ mensura substantiam consequetur, sed in ventum abibit. Hinc quamuis diu hanc carpere videantur auram viri sanguinum & dolosi, certa eos manet sententia, quod non dimidiabunt dies suos: suos vtique, non quos fallò se habere putant, sed quos ad diuina dimetienda opera Deus illis benignè fuerat elargitus. Audi precantem Ecclesiasticum: Festina tempus. Ac si diceret: Festinanter, ô bone Deus, à malis & ab Antichristo temporis vlnam repete; cum nil habeant cæleste, quod metiri queant: nec fas est talem à te creatam temporis vlnam frustra à quopiam detineri: arripe eam manibus tuis, & iustitias diiudica: succut & ab illis abstulisti, de quibus memoriæ proditum est: Et defecerunt in vanitate dies eorum, & anni eorum cum festinatione.

Psal. 54. D. Angelus, quem vidi, ait Ioannes, stantem supra mare & supra terram, leuauit manum suam ad cælum, & iurauit per viuentem in sæcula sæculorum, qui creauit cælum, & ea quæ in illo sunt; & terram, & ea quæ in ea sunt; & mare, & ea quæ in eo sunt; quia tempus amplius non erit. Nunquid disperiet omnino tempus? imò post tubiciniũ hoc septimi Angeli in eo libro magnus describitur temporis decursus vsque ad mundi finem: quomodo igitur non amplius futurum minatur tempus? Attentiùs hæc aliquando mente pensita: & quonam pacto, vt tempus habere dicamur, ascensionem in corde nostro Angelus sub hac effigie disponat, aduerres. Sinistrum in terra pedem, in mari, quod terrâ eminentius est, dextrum, mare verò in cælo, cuius motionis mensura tempus est, os autem in Deo, per quem iurat, habet. Quare Angelus ac studiosus quibus cunctos in cælum gressus operaque in Deum dirigit, atque ita tempus possidere dicitur. Qui verò hanc viuendi normam minimè ob-

feruat, cum Arianis (contra quos ad litteram ibi agitur) commi-
 nantem perhorrescat Angelum, quia ei tempus amplius non erit.
 Nullam liquidem in seipso cælicam experietur actionem, quam
 tempus in eo metiri possit: quapropter longe fiet ab illo tempus.
 Hinc illud: Ne impiè agas multum: & noli esse stultus, ne moria-
 ris in tempore non tuo: quia quamuis multum superuixeris, non
 dimidiabis dies tuos. Tempus enim cum vita perdere vulgò etiam
 dicitur, qui inutilibus intendit, ac circa inania versatur. Hinc acer
 illa in tempus per desidiam conterentes Domini obiurgatio: *Quid*
hic statis tota die ociosi? Commensuratur Deus mensuræ suæ, hoc
 est, æternitati, & Angelus auo: cur igitur, mortales, cum vestra
 vlna ne minimum quidem stans temporis habeat, vos statis? & sta-
 tis tota die? Nónne contra naturam id est, stare nempe diem? Vos
 statis, dies peruolat: non utique vestra dies hæc: non dimidiatis
 dies vestros: commensurate vos cæli motui cælestibus aspirantes,
 vestraque dies, vestrumque tempus, sollennitatumque vestrarum
 mensis elucebit, diuinarumque consolationum influxus accedet.
 Hinc qui assiduos emittit in cælum è corde affectus, breui licet con-
 sumptus sit, is cerè sui mensis sollennia celebravit, ac procul du-
 bio expleuit tempora multa; quamplures aureas argenteasque te-
 las expandit, ac plena dimensus est vlna. Hoc insinuant illi scriptu-
 rarum loci: Dies pleni inueniuntur in eis: Elisabeth impletum est
 tempus. Hæc ipsa temporis plenitudo, hæc ipsa cordis affectionum
 in Deum mensura, est summa tēporis felicitas, ac maxima sollen-
 nitas: hic temporis est finis, hic scopus, hæc natura, cælestes men-
 surare motus: hoc tolle, temporis substantiam destrues, ipsumque
 tempus omnino perdes. in delicijs viuens sine motore primo, quasi
 sponso orbata mens, vidua est, & emortua. O me miserum! Sed &
 ego habui menses vacuos, & noctes laboriosas enumeraui mihi.
 Hoc est primum Hebræorum calamitatis, quàm maxima fuit, ar-
 gumentum, mensis octauus, id est, sine festo tempus: ex eo enim,
 quòd quæ diximus temporis sollennia contempsit Hebræus, capti-
 uitatis tempus Deus ultor induxit. Abstulit omnes magnificos
 meos Dominus de medio mei: (conclamantis Ierusalem vox ista
 est) vocauit aduersum me tempus, vt contereret electos meos. Qua-
 re hic

*Eccle. 7.
C. 18.*

Mat. 20.

Luc. 1.

Iob 7. 3.

*Thren.
1. 15.*

Thren.

1.4.

re hic plandus in sancta ciuitate? in populo Dei? Audi quam rationem primo loco Hieremias, ad peculiaria lamenti capita descendens, assignet: Via Sion lugent, eo quod non sint qui veniant ad sollennitatem. Mensis ergo octauus, ex eo quod nulla in ipso est sollennitas, tristissimi luctus ac ululatus est tempus. Quod si causam tanti mali, cur obliuioni sit demandata festiuitas, ut detestemini, agnoscere concupiscitis, attendite.

Secunda Institutio.

12.

Feruor

promouet

festa, te-

por re-

mouet.

Ioan. 10.

D.

Sententia.

Ratio.

Psal. 36.

E.

Leuit.

13. 12.

IN mense octauo, in mense Nouembri, in principio frigoris, cum nondum plenè dominatur. Hanc etiam temporis circumstantiam datâ operâ describit Euangelista dicens: Et hyems erat. Sicuti feruor Dei festa promouet, ita remouet tepor. Nam duæ sunt iustitiæ partes, Declina à malo, & fac bonum: nec altera sine altera sufficit: qui verò altera tantum est contentus, difficilius corrigitur, quàm omnino malus. Hic enim pessimus, proclamante per conuersionis os Altissimo, facilius malorum baratrum, in quod miserè prolapsus est, agnoscit: nec quicquam in se aduertit, vnde in eo perseverare audeat. Propterea decretum esse censeo: Sin autem effloruerit discurrens lepra in cute, & operuerit omnem carnem à capite vsque ad pedes, quicquid sub aspectum oculorum cadit, considerabit eum Sacerdos, & teneri lepra mundissima iudicabit: eo quod omnis in candorem veria sit, & idcirco homo mundus erit. En immunditiæ damnat eum, qui aliqua fuerit corporis parte lepra infectus: ille verò, qui se totum lepra percussum intuetur, ac oculatim cernit, mundus non quidem esse, at futurus certè peius betur. Mirum sanè. Hac etiam de causâ potius frigidum, quàm tepidum, Laodiceæ præpositum Dominus exoptat: Scio opera tua quia neque frigidus es, neque calidus: vtinam frigidus esses aut calidus: sed quia tepidus es, nec frigidus nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo. Quia dicis, quod diues sum, & locupletatus, & nullius egeo: & nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cecus, & nudus. Suadeo tibi emere à me aurum (nota) ignium probatum, ut locuples fias; & vestimentis albis induaris, ut non appareat confusio nuditatis tuæ; & collyrio inunge oculos tuos, ut videas.

Apoc. 3.

15.

videt.

videas. Ego quos amo, arguo & castigo. Accumulare ergo & peni-
 tentiam age. Ex his elicitur, per tepidum non intelligi hoc loco
 eum, qui vel perparum charitatis habeat, cum ad penitentiam vo-
 ceretur; & qui manet in charitate, in Deo maneat, & divina confors
 factus sit nature, atque adeo dives, & albis sit vestibus ornatus;
 nec de seipso presumat, quemadmodum ille, qui ex aliquotum
 exercitio bonorum operum in presumptionis & tepiditatis inci-
 derat ruinam, & ad Nouembrem, qui frigoris est initium, cum in-
 tumescente illo Phariseo descenderat. In hos inuehitur Helias.
 Quousque claudicatis in duas partes? Dominus est Deus, sequimini
 eum, si autem Baal, sequimini illam: hoc est, ei seruite, ac dies
 agite festos. Nunquid in vinum cum Dagon veniatur aca Domi-
 ni? Quæ societas lucis ad tenebras? An sine ratione factum putatis,
 ut eueriores Angeli Sodomam vespere dicantur ingressi? Animad-
 uertite, quæso, ad quid se venisse moneant: Vt perdamus illos. Vespere
 ad descendendum intrant: tunc enim puniendi erant, cum Do-
 minum offendere coeperunt: hora, qua tepor incipit, ultoris descri-
 bitur aduentus. In qua hora comederis, morieris: mortisque, ma-
 lorumque omnium fontem è tepore profluxisse Dominus designat,
 quasi tepiditatis vindex accedit deambulans ad aurum post meri-
 diem. Eum sem quoque teporem Davidicæ ruinæ, totque ex ea
 procellarum fuisse causam, divina insinuant eloquia. Bellantibus
 alijs, tempore quo solem Reges ad bella procedere, accidit, ut in-
 geret David de throno suo (attende) post meridiem, & deambularet
 in solario domus regis: (Quid tum?) viditque mulierem: sicque
 lapsus est. Facta que sunt ea, quæ erant ferotina, Laban. Nouembri
 raque, vespere, ac sero que sunt, repida sunt, ac Damonijs. De
 quo legitur. Ascendam super altitudinem nubium, ponam sedem
 meam ad Aquilonem, & ero similis Altissimo. Aquilo ventus tri-
 gius: cumque Diabolus ab eo, quo semel imbiberit, auentum
 flecti nequeat, suum semper in Aquilone solum locare adeo con-
 tendit, ut ipsemet Aquilonis nomine dicatur. Sub hoc sine titulo
 in Canticis Canticorum à sponso excluditur: Surge Aquilo, & ve-
 ni Auster, perla hominum meum, & fluant aromata illius. Surge Aquilo,
 id est, recede Diabole. Veni Auster, veniat Spiritus sanctus, qui suo

Num.
21. B. 4.

Ioan. 3.
a Hesiod.
vide Ioā.
Stob. de
virtute
ser. 1.
b Epich.
c Ser. 29.
Cruas.
d 30. So-
phocl.
Mat. 20.
Vide D.
Thō. ad
Heb. 4.
lect. 4.
Gen. 3.
D.
Matth.
11. B.

suo aduentu calefaciat & illuminet corda hominum, vt pariant opera virtutum. Væ ijs, qui inuadenti frigori succumbunt: initium Satanicæ tyrannidis super se inducunt. Væ væ ijs, qui Nouembri dant victas manus. Nihil festum iucundumue in ipsorum animis erit inuenire: omnia tristia, omnia dura. Quænam tot malorum origo, quæ sub Mose passus est in deserto Dei populus? Nōne te por? Audiamus: Et tacere cœpit populū itineris ac laboris. Ex hoc tepore quid sequatur, attende: Locutusque contra Dominum & Moysen, ait: Cur eduxisti nos de Aegypto? vt moreremur in solitudine? Deest panis, non sunt aquæ: anima nostra iam (ex torpore scilicet) nauseat super cibo isto leuissimo. Quamobrem misit Dominus in populum ignitos serpentes. Cur serpentes? Vt humiliet serpēt animis deiecti Hebræi serpentibus assimilari cōtenderent, qui per acuta & angustiora petrarum foramina coangustantes seisc transeunt, vt veterem exuant, nouamque induant vellem, ac pro capitis incolumitate seruanda totum periculis corpus obijciunt. At cur ignitos? Quia contraria contrarijs curantur: en ignitis immixtis serpentibus, incipit frigus ac tepor abscedere: sequitur enim: Ad quorum plagas & mortes plurimorum, venerunt ad Moysen, (ad caput redeunt) atque dixerunt, Peccauimus. His Moses seruentissimum in crucis ligno pendentem Christum, sub ænei serpentis typo, aspiciendum proponit: quem intuentes, omnem deponunt tepiditatis & ignariæ morbum: curantur: ad cruces, longique itineris tolerandos anfractus, difficultatesque superandas, excitantur. Non ab re erit a Hesiodum in medium proferre dicentem: Prauitatem quidem simul totam licet eligere facile: plana enim ad hanc ducit via, cum valde propè habiter. Virtuti verò sudorem preposuerunt Dij immortales: longum enim & arduum iter ad eam. Quod cum asperum primum sit, amoenum postea sit, cum ad vltimum quis peruenerit. b Epicharmus etiam his id ipsum docet: Laboribus omnia nobis Dij vendunt. c Critias item: Necessum est vt laborent, qui volunt feliciter agere. Huius rationem reddere possumus ex d Sophocle in Iphigenia: Nihil boni parit ocium inane: Deus enim oriantibus laud assiluit. Num te latet, romphæam ante paradysum, vim pati regnum calorum, denotare? En hi Hebræi tot sunt calamitatibus

mitatibus expositi propter animi torporem atque desidiam: iure-
que Zacharias octauum mensem statim nostris obtutibus offert; in
quo frigus inchoare, ac ferè cuncta delicari cognoscimus: vt in
hæc temporum imagine, veluti in speculo, torpentis animæ simu-
lachrum inspicere ac deplorare possimus.

Institutio tertia.

Tertio, quàm dira fuerit hæc captiuitas populi Dei, Zacharias
miro modo subindicat, dum Nouembrem non proprio nomi-
ne Marchesium, seu Bul, sed mensis octauæ circumseriptione notat.
Cum enim ^a mensis Solis ac Lunæ communis sit circulus, octauus
tamen abortus est hominibus, mortemque parui vt plurimum
affert. ^b Siquidem naturaliter ex maiori caloris & humiditatis abun-
dantia septimo mense, ex minori in lucem editur fœtus mense no-
no, octauo autem sæpius ex accidenti contra naturam. Astronomi
ægotare in octauo mense natum crediderant: quod vt vanū Com-
mentator explodit; eum ipsa agriudo non sit quid naturale, quod
accidat cuilibet nato.

13.

a. 4. de
generat.
animal.

i. c. 10.

b. 4. de
generat.
animal.c. 4. & ibi
Commēt.Sanctior
magis sit
causis.

Sensit.

Ratio.

Simile.

Numer.
12. 12.

Ther. 1.

Peccatū
est in bal.

Ioan. 1.

& 15.

Maxime igitur octauo mense cauendum est, cum adeò pericu-
losus sit. Nonne magis est dolendum, post tot a rumnas, cum par-
tus inflaret tempus, abortum fecisse moriturum, quàm si id multò
antea contigisset? Tumultuantis pelagi vndas, longosque maris an-
fractus, procellosamque nimborum rabiem vincens mercator, si
dum latus vela legit, vt tandem diues optata fruatur patria, cuncta
mergantur, nonne acerbius dolet? Ita sanè. Celeberrimus ille toto
orbe Dei populus Hebræorū tot patrum victorijs ac meritis auctus
per temporum incrementa, quasi octauum adeptus mensem, iam vt
abortiuum quod projicitur de vulua matris suæ, ad captiuitatem Ba-
bylonicā, ad mortem, ad calamitatesque dānatur. Princeps prouin-
ciarum facta est sub tributo. Idque (quod potissimum deplorandum
est) propter nescio quod accidens, imò omni accidente vilius, ob
peccatū: quod de sui natura est illud nihil, quod sine ipso Dei Ver-
bo, per quod facta sunt omnia, factum est, quodque nos soli facere
possumus: id enim re vera deficere, non efficere, nuncupabis: atqui
Deus efficiens, non deficiens, est causa. Quis itaque sibi non eò

- amplius à peccato caueat, quò plura, quæ amittat, habet? En gran-
 daui proles effusa, octauoque donata mense, nulla gaudet securi-
 tate, imò varijs est obiecta periculis. Parum draco expectat, vt de-
 uoret: calcaneo insidias parare non cessat: quò in dies in te virtu-
 tum stemmata fulgere agnoscit, eò magis seruet ad bellum, in sua
 que, vt vel radio saltem vincat, & ad oculorum ictum, quo aduer-
 tens peccato consentias, clarissimo potius triumpho. Audito
 lestitum armorum strepitu in Christo circa Iordanis fluentia, quod
 à Spiritu sancto como de padirino ductus esset in detritum, ip-
 semet superbissimus tenebrarum princeps e mentito habitu in are-
 nam descendere minimè recusat, quin potius ad singulare certamen
 aspirat, ac gestit, quemplura sibi ex hac victoria pollicitus. Non
 Icus ac Apollonius, & Rex Asia: Seleucus, Templi ararium Ieroso-
 lymis innumeris plenum esse pecunijs audientes, contra Oniam
 sanctamque ciuitatem, magis exardescunt. Nec Icus ac Rex An-
 tiochus, qui perambulabat superiores regiones, (& ille circuit qua-
 rens quem deuoret:) & audiuit esse ciuitatem Hymaldem in Per-
 side nobilissimam, & copiosam in argento, (doctrina) & auro
 (charitatis) Templumque in ea locuples valde: (meritis ac boni-
 actibus) & illic velamina aurea, (secreta correctionis) & lorice
 (virtutum) & scuta, (fidei ac verbi Dei, nec non Sacramentorum)
 quæ reliquit Alexander Philippi, Rex Macedo, qui regnauit pri-
 mus in Græcia: (æterni Patris Filius, Rex Regum, & Dominus do-
 minantium, qui primus ecclesiam Gentium suo addidit imperio)
 Et venit, & quarebat (per occultas insidias) capere ciuitatem. &
 depraedari eam: & non potuit. Bone Deus, quàm magna cum tri-
 stitia & fugit inde, & abiit, & reuersus est in Babyloniam (tanta-
 ream) quoniam innotuit sermo ijs, qui erant in ciuitate, & insu-
 rexerunt in prælium. En hæc ipsa Iudeorum captiuitas sub Nabu-
 chodonosore Babylonis Rege coepit: quoniam quasi mente oclis
 non videntem Ierusalem acceperat à legatis, qui Ezechiam
 salutatum adierant. Non fuit enim quod non monstrasset eis Eze-
 chias in domo sua, & in omni potestate sua: quapropter his Eze-
 chias est aggressus Isaias: Audi sermonem Domini. Ecce dies ve-
 nient, & auferentur omnia quæ sunt in domo tua, & quæ conde-
 runt

*Apoc.**12. A.**Gen. 3.**Matt. 4.**2. Muc.**3.**1. Mac.**6. A.**Apoc.**19.**4. Regum**20. C. D.*

runt patres tui usque in diem hanc, in Babylonem: non remanebit
 quicquam, ait Dominus. Sed & de filiis tuis, qui egredientur ex
 te, quos generabis, tollentur, & erunt eunuchi in palatio Regis
 Babylonis. O infelicem sobolem, octavo reuera mense satam!
 Quemadmodum igitur, audita thesaurorum copia, magis ad præ-
 dam Babylonicus incenditur animus: ita profecto, quò maiores in
 te virtutum opes senserint inferiorum duces, magis excitantur; ne
 impleto partus tempore in nouem Angeiorum inexpugnabiles exer-
 citus mense nono edaris. Quò propius ad hunc exoptatissimum
 accesseris partum, nonumque mensem; eò cautiùs dies noctesque
 armatus incede: ne tibi contingat, quod Holoferni accidit; qui
 quò plura fuerat armis consequutus, eò ampliora caput eius ob-
 truncanti trophæa reliquit. Per dies triginta vix collecta sunt spolia
 Assyriorum à populo Israel. Et paulò superiùs legitur: Reliqui au-
 tem, qui erant in Bethulia, ingressi sunt castra Assyriorum, & præ-
 dam, quam fugientes Assyrij reliquerant, abstulerunt, & onustati
 sunt valde: ita ut à minimo usque ad maximum omnes diuites fie-
 rent de prædationibus eorum. Quid, amabo, contulit Holoferni,
 tot vitæ subijisse discrimina? quid tot reportasse victorias? quid?
 Ecce caput Holofernis Principis Assyriorum muliebri manu per-
 emptum. Caue, caue, ne sic tibi Daemon suorum vltor illudat.
 Quò abundantiorum rerum copiam secum Benadab Syria Rex ad
 Samariam obsidione cingendam affert, eò gratiora ad obsessorum
 levandam famem gratis fagiens alimenta ministrat. Quò igitur
 opulentiori caelestium donorum suppellectili tuam grauidam agno-
 ueris esse mentem, eò vigilantius in acie persiste; ne truculentam
 insidiantium hostium rabiem, famemque, gratis terga vertens vi-
 dearis exipere, cunctaque bona, quæ toto vitæ curriculo fueras tan-
 to sudore lucratus, ad temporis momentum inglorius amittere.
 Quò periculosiorem partui octauum fore mensem audis, teque ad
 eum per mentium accessiones peruenisse credideris, eò sollicitio-
 rem te oportet vitam ducere, ne abortum facias mortalem; cum
 electoque Abrahami genere, populo, inquam, Hebræo, in mense
 octavo sub Dario, alienoque Rege, captiuus & infelix, pauper & nu-
 dus quamplurima fene cogaris incommoda. Non à tua excidat

Judith
 15. D.

Judith
 15. B.

Judith
 13.

4. Reg. 6.
 E. 7. D.

*P. Hier.
in vitis
Patrum.*

memoria, quod in Patrum vitis Pater habet Hieronymus. Dæmonem, qui quadagesimo tandem obsidionis anno, libidinis ædæ ariete Monachum expugnauerat, ut fortem amplissima referentem spolia à tenebrarum principe habitum, principisque corona donatum. Recolas etiam illum, qui cacodæmoni se in lucis Angelum transfiguranti, monenti que ut se in puteum præcipitem daret, ut exactæ iam tandem tot annis pœnitentiæ præmijs à Domino peteretur, fidem præstitit, ac præcipitavit, & aborsum miserè passus est octauo utique mense. Hinc pro singulari erga Ioannem Dei munere

Luc. 1.

Euangelista recenset illum nono mense natum: Elisabeth impletum est tempus pariendi, & peperit filium. Sanè tanquam futuræ nascentis perfectionis præsagium quoddam id refert. Quamuis enim ferè commune sit nono mense nasci, valde tamen (prophetae) paucorum est in regeneratione octauo mense non aborsum

Ioan. 1.

cere: soliusque Ioannis, oblata ei Messiae fecunditate à primoribus, tantoque applausu & impulsu, tot tantorumque meritorum foetum intumescens uterum gestare illasum. Quare optimo iure Natalis eius præ cæteris (à Christo & Virgine) festus agitur dies. Prægnantem itaque animam cælesti virtutum semine cautiùs obsequi mense octauo, ne sub hoste tartareo, sicut Dei populus sub Dario, miserè patiat aborsum.

Institutio quarta.

*14.
Discor-
dia.*

1. Esd. 1.

IN anno secundo. Quartò non minùs hanc captiuitatem gratuita numero binario inter captiuos ipsos designata discordia. Cùm enim Cyrus anno primo regni sui eos libertate donasset, quamplures agrorum amore capti, quos Babylonij colebant, ad Templum Urbemque construenda cum Zorobabele ascendere neglexerunt.

1. Esd. 8.

alii tandem non post paucos annos cum Esdra sunt reuersi. Quòd si in tanto bono, libertatis scilicet, ac reparationis Templi, tam volenti animo, fauente Cyro, non consentiunt captiui: quæ ac quàm varia inter eos dissidia pullulasse credendum est? At si tota discordia felicitatem omnem infelicitate permutat, vitamque morte

Osai 10.

4.

te, iuxta illud, Diuisum est cor eorum, nunc (nunc, ait) interibunt: quas non congeret afflictis molestias? Amicitia componi, lite va-

stati

flari vnumquemque nostrum, Siculus noster habet Empedocles. In *Emped.*
 Genesi (Pater ait Hieronymus Aggai primo capite, hæc ipsa verba, *P. Hier.*
 In secundo anno, discutiēs) cum in primo die dictū sit, & in tertio, &
 in quarto, & in quinto, & in sexto, post consummationē operū sin- *Aggai 1.*
 gulorū; Et vidit Deus quia bonū est: in secundo, iuxta Hebraicum, *Gen. 1.*
 & Aquilam, & Symmachum, & Theodotionem, non habetur. Ne-
 que enim poterat secundus dies, qui numerum facit qui ab vnione
 diuidit, quod bonus esset, Dei sententia comprobari. Quid est vul-
 nus? quid morbus? quid mors ipsa? certē vnionis abruptio. Quid
 vita beata, nisi maxima mentis cum Deo vnio? Quid potissimum
 inferus, nisi à Deo scingi? Da apud Tartarum Deo vnitam ani-
 mam, & ego beatam prædicabo: da apud Empyrenm à Deo sepa-
 ratam, & ego eam supernaturali beatitudine priuatam profitebor.
 Audi felicium sententiam: Venite. ad vnionem perficiendam *Matth.*
 cum Deo, quam in terris degentes inchoauerant amando, inuitans *25.*
 beat. Sed & audi infeliciū sententiam: Ite, discedite à me. qui
 diuisionem viuentes adamastis, peccatorumque parietem inter vos
 & me obiecistis, abite, in æternum à me diuisi recedite. Nec vlla
 maior est hac pœna, quæ damni dicitur, quæ omnis boni bono,
 summoque bono, sine fine priuat. Hanc vna parit diuisio: hanc so-
 la seruat diuisio. Propterea nos admonet Dominus, ne ab ipso se-
 paremur. Sicut palmes non potest à se ferre fructum, nisi manserit *Ioan. 15.*
 in vite; ita & vos, nisi in me manseritis. Vnum de duobus (inquit *D. Aug.*
 Augustinus) palmiti congruit, aut vitis, aut ignis: si in vite non est, *Mat. 11.*
 atque adeo à vite diuiditur, in igne est. Hinc suam dilectionis le- *3. Reg. 3.*
 gem vnians iugum Seruator appellat. Quemadmodum Salomon *27.*
 falsam illius viui infantis, de cuius matre erat altercatio inter duas
 illas mulieres, genitricem agnouit, ex eo quod diuidi puerum mini-
 mē recusabat: ita falsos Dei famulos, atque ore tenus Altissimi ser-
 uos fore Christus proficitur eos, qui diuisioni consentiunt. Quod-
 nam facinus adeo manifestē se detestari, atque schismata, protesta-
 tur Dominus in deserto, dum impios Core, Dathan, & Abiron, *Nū. 16.*
 complicesque, cum omnibus quæ ad eos spectant, mirantibus vni-
 uersis, dehiscens terra deglutiit? dum viuos infernus absorbet? *2. Regum*
 Quid Absalonem in tot mala coniecit? En diuiditur etiam loco à *15. 18.*
 patre,

- patre, in Ebron descendit, factus ut mulus, cui non est intellectus. Israellem à Dauide seîungere nititur, aggreditur, mulo insidens à mulo diuiditur, in quercu suspenditur, occiditur. Quid prodigum illud in tantam impulit egestatem? nōne diuision? nōne à paterna domo abcessisse? En & tu in anno secundo inuenis cum Dei populo, hoc est, à proximo & à Deo seîunctus: ideoque tot calamitatibus opprimeris: reuerrere, ac Templum sanctum cordis tui altareque Domino id per Prophetas prædicatoresque in hoc ipso diuisionis anno secundo monenti readificare atage. Incipe ab hoc anno secundo, ab hac diuisione, ut à termino à quo ædificium tuum sicut & Salomon, qui mense Zio, ipse est mentis secundus, ædificare coepit domum Domino: & quò magis in altum cōsurgat fabrica, maiorem cum Deo consequeris vnionem, ac perinde gloriam.
- LUC. 10.* Sed fortè dices: Cur ergo binos ad prædicandum suos destinat Dominus? Breuibus satisfaciam: quia seipsum illis tertium adiungit. Misit enim eos ante faciem suam in omnem ciuitatem & locum quò erat ipse venturus: atque adeò cum illis pergebat. sicut & cum euntibus Emmaus. imò ibat cū discipulis, & præibat eos digno excepturus hospitio, cuius ianuæ hanc superposuit hederam; Pax huic domui: vnionis vtrique insignia suos iussit inquirere. Et si ibi fuerit filius pacis, si ibi ego adero: requiescet super illum, seu mecum pax vestra: sin autem, ad vos reuertetur, ut vobiscum incedens vos binos ego tertius vniam, atque sudoribus vestris leuamen asseram.

Institutio quinta.

- 15.* **D** *Arg.* Quintò, præter ea, quæ scribit Pater Hieronymus in Augustinum in primis verbis, apparet mihi calamitatis huius populi grauitas ex hoc, quòd menses annosque suos sub alienigena Dario computat. Profectò, quasi grande collaturus beneficium, ex genere suo populo suo Reges pollicetur Omnipotens: Et dabo viniores eius ex eodem loco. Hac de re consule fratrem nostrum Guadaluensem ibidem. aliò enim nostra tendit oratio. Populus Dei menses annosque Dario, & dies Herodi Regi, audeat inscribere; loquutum enim Zacharias hic, & Mattheus secundo capite prout consuetudinis est scripturarum, iuxta vulgarem dicendi modum. *Quanam*

hæc dementia? Num Darius menses & annos, Herodes verò dies
 condidit? Nonne Dominus fecit hæc omnia? Solem & Lunam
 in tempora? Non id aduertit præ infania populus: vt tempore, tan- *Tempus*
 quam mensura eorum quæ in eo Creatori suo persolvere debet, *prospero*
 vratur. Quot etiam huiusmodi sunt farinae & que in hodiernum *ascribit*
 diem, qui quod fastu, delicijs, somnoque transigunt, suum esse tem- *mundus,*
 pus, asseuerare non verentur! Ecce tempus tuum, tempus amen- *Christus*
 tum. Septuaginta verunt: Ecce tempus tuum, tempus diuer- *auerfo.*
 tum: hoc est, ab itinere declinatum. Cum enim nobiles sunt *Ezech.*
 puella, tunc solent ab innocentia transire declinare, & ad nuptias *16. A.*
 seu amatorias leuitates aspirare. Hanc ergo nobilem aetatem, ex eo
 quòd tempus amorum est, (vt Vatablus habet) tempus suum vocat
 adolescens ierusalem, vt eo loco Dominus ei impropere. Atten- *Esther 2.*
 tius aliquantò scriptura phrasim meditare Esther secundo, & vide- *B. C.*
 bis, quomodo iuxta hunc reprobum loquendi morem tempus ad
 Assueti thalamum intrandi, pro ijs, quæ expleuerant omnia quæ
 ad cultum muliebre perinebunt, quæque se deliciosè ornauerant,
 ipsarummet puellarum tempus scriptura denominet. Cum autem
 (inquit) venisset tempus singularum per ordinem puellarum, vt
 intrarent ad Regē. Audi modo, quoniam pacto id ipsum de Esther
 casta inferius eadem scriptura pronunciet: Euoluto autem tempore
 per ordinem, instabat dies, quo Esther filia Abihail, fratris Mardo-
 chæi, deberet intrare ad Regem: quæ non quasiuit muliebre cul-
 tum. Vides puellarum vocari tempus, non autem Esther diem? O
 deplorandum stultorum ingenium! Prosperitatis tempus, suum ap-
 pellant tempus, & pari ratione Regum: quia Regibus, dum impe-
 rant, tempus arridere putant. Vtrumque sane fatuum: cum tantum
 cura secum afferat Regnum; prosperitatemque breuem, quam
 Deus exhibet, tãquam præludio quodam ad æternam inuitans, sibi
 ipsi ascribant, in eaque sistant, illiusque tempus, suum temere nun-
 cupare præsumant. Fatentes miseri temporis sui compendium Sa-
 pientie secundo aiunt: Umbra transitus est tempus nostrum. O *Sup. 1.*
 verè fatuos! Nec tamen ad æterna conscendunt, non relapsunt, *A.*
 imò vt phrenetici inferunt: Venite ergo, & fruamur bonis quæ sunt,
 & vitamur creatura tanquam in iuuentute celeriter. Vino pretioso

& vnguentis nos impleamus, & non præcreat nos flos temporis. Coronemus nos rosis, antequam marcescant: nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra. En quod, quantum, ac quale tempus hi profectò insani suum dicere audent: cùm, quæ falli nequit, Dei Sapiētia passionis & aduersitatis suum in hoc sæculo tempus nominet; Tēpus meum propè est: de quo prius dixerat, Tempus meum nondum aduēnit; tempus autem vestrum (insaniētium inquam) semper est paratum. Ioannes quoque Crucem horam Christi, & Christus eum capientium horam esse protulit. Per Hieremiam quoque Dominus Gentium Principes, quorum studium omne est seipso pascere) sub pastorum nomine ad lamentum excitat, inquit: Ululate, pastores, & clamate; & aspergite vos cineres optimates gregis: (qui scilicet pinguioribus estis) quia completi sunt dies vestri, (quos, nempe prospere agentes, vestros, Regumque vestrorum, nominare minimè dubitatis) vt interficiamini: & dissipationes vestre, & cadetis quasi vasa pretiosa. Annos itaque ac menses Hebræi Dario sacrant, Regi alienigenæ, tanquam cui secunda inueniat fortuna, ipsis autem aduersentur omnia: ita vt ne Reges quidem suæ gentis habeant, quibus (vt olim) Dei vice, temporum spacia dicare valeant. Nec ad libertatem aspirare possunt, ita prope tyranno, vt meritò appareat, suos esse dicendos & menses & annos. Hoc etiam conqueritur Hieremias: Dedit me Dominus in manum, de qua non potero surgere. Quòd si præsens status semper subditis est molestus, auctore Thucydide: quanto magis Regie opulentissimæque Ierosolymæ, sub tam dira seruitute, libertate prorsus desperata, captiuitatis hæc conditio erit intolerabilis, quæ etiam menses & annos sub præpotenti Dario tyranno enumerat. Maximè huic obseruationi fauet septuaginta Interpretum trāslatio in hunc modum; In octauo mense anni secundi sub Dario: subieciopem enim ipsam sub oculos ponit. Non secus & ipse peccator ubi per primum in lethale crimen assensum Tarrææ captiuitatis nomina dedit, sibi que omnia propterea bona sunt proscripta; vniuersum temporis curriculum sub Stygio tyranno infelix diminuerat: ita vt suis fretus viribus nullo modo se ab eo valeat extricare. Quid ergo desperandum? absit. cauendus est casus: contem-

si iungat

Matth.

26. B.

Ioan. 7.

A.

Ioan. 13.

Luc. 22.

E. 53.

Hier. 25.

G.

Thuc. 1.

E.

Lib. 1. in

concione

Athen.

Refert

Stob. ser.

43.

70. In-

corp.

Simque à lapsu ad Sanctorum aliquem in Domini spe confugien-
dum est. Nam

Institutio sexta.

F Actum est verbum Domini. Mira sanè Dei clementia, quæ super
occasum ascendit, rebusque iam iam penitus desperandis adest. 16.
Quamvis ob multa, facta iam consumpta, omniq̃ humana *Ps 67. A*
pereunte spe, suppetias ferre decernat Omnipotens, non in postre- *Dem*
mis habenda est illa ratio, qua moram facere dicitur, vi^a mirabilis in *suos ho-*
Sanctis suis appareat, sicque suorum merita declaret, alioque ad *nov. at.*
sui amorem & obsequium festinare quodam modo compellat: *Exod. 12.*
dum tanto Dei servos à Deo & hominibus honore affici abique vi- *E. 34.*
la tergiversatione deprehendunt. Undique mari ac hostibus inter- *Exod 16.*
ceptos contemplare Hebraeos: & liberatoris Moysi à Domino tan- *B. 4.*
tissimam virtutemque cunctis imitandam exponi minimè dubita- *Ps. 67.*
bis. Intuere urbem sanctam cum Rege suo Ezechia crudelissimè à *G.*
Sennacheribo iam iam ferro flammisque absumendam, & in no- *Exod. 14.*
cte illa percutientem Angelum Domini in Assyriorum castris cen- *4 Reg. 19.*
tum octoginta quinque millia: scietque quanti faciat Deus etiam *G.*
diu dormientem servulum Davidem. Præmiserat enim Dominus:
Protegamque urbem hanc, & saluabo eam, propter me, & propter
David servum meum. Convertere ad Samariam, & in quantum de- *4 Regum*
cenerit penuriam attende. Tam diu obiecta est, donec vendita- *6. 1.*
retur caput asini octoginta argenteis, & quarta pars cabi fœneoris
columbarum quinque argenteis, coctoque filios matres devora-
rent. Quid tum consilij? Poram Rex nefarius mittit, ut præcida-
tur Eliseo caput: en Regis amentiam: Deus suo adest Eliseo, per
quem protinus rerum omnium copiam spondet. Factumque est *4. Regum*
secundam sermonem viri Dei, quem dixerat Regi, quando ait: *7. D.*
Duo modij hordei statere vno erunt, & modius fœne statere vno,
hoc eodem tempore cras in porta Samariæ. In quam angustias
redigi Bethuliam passus est Dominus? Ozias Holoferni ad inter- *Indub.*
nectionem usque tradendam deficientem sui civitatem populo pro- *D.*
miserat, nisi intra quinque dies misericordiam à Domino fuissent *Indub*
consecuti. Et factum est in quarto die Holofernes fecit cenam *12. C.*
servis

Iudith

13.

Iudith

16. D.

Esther 4.

D. 5. A.

seruis suis. En quartus etiam transactus est dies, quintus in stat, nec venturam sperant Iudith, necdum tamen dilucescebat, cum dixit liberatrix Iudith à longè murorum custodibus: Aperite portas, quas utique hoc ipso die hosti pandere statueratis; quoniam nobiscum est Deus, qui fecit virtutem in Israel. Et Iudith magna facta est in Bethulia, & præclarior erat vniuersæ terræ Israel. Non te præcedat Esther Regina, quæ eò discriminis suorum vitam adductam vidit, ut cum propriæ vitæ grauissimo periculo ad Assuerum inuocata contra legem, sese morti exponens, accesserit, desperatumque populum à cæde seruarit. Verùm si tanta perquam ingratos homines ad oculum necessitas minimè compressisset, quoniam pacti Dei Sanctos, quos gratis molestijs ac iniurijs adhuc petere non erubescunt, suspicerent, eorumque patrociniū, etiam post mortem, implorarent? Quomodo quanti sint apud Deum, et quæ ipsique assimilari studerent? En tot inter Hebrææ gentis captiuitatis procelas, cum seipsos, Templum, ac ciuitatem, omniaque à Deo tradita obliuioni iudicant, in tenebrisque agere, nonum eis elucet à Domino sydus Vatis nostri: siquidem factum est consolationis verbum ad Zachariam, ac eò maior apparet inuidia Zachariæ virtus. Sciendumque est interim (ait Pater Hieronymus in prologo in Aggream) iuxta literam, magni spiritus & Aggaeum fuisse, & Zachariam, Prophetas, ut aduersus Artaxerxis Regis edictum, & Samaritanos, gentesque cunctas per circuitum, ædificationem Templi impediētes, inberent Templum extrui. Vnde nam, sciscitaboris, tantum Zachariæ fortitudinis accessi? Audi, obsecro.

P. Hier.
in prolog.
in Agg.

Institutio septima.

17.
Sensu.
Verbi
Dei effi-
cacia.
Cap. 4.
B.

Factum est verbum Domini ad Zachariam. Exquisitissima sanè arma bellica contra Tartareas humanatque copias à verbo Domini, tanquam ab armorum domo seu turri, petenda sunt. Sicut turris David collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis: mille elypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. In collo est guttur, quod vocali verbo deseruit: quod vocale verbum eatenus verbum est, (si naturaliter loqui velimus) quatenus capitis, hoc est mentis, explicat verbum. Hoc enim mentis verbum, est efficiens

causa

causa vocalis verbi, & finis eius: finis quidem, quia verbum vocale ad hoc a nobis exprimitur, vt interius verbum manifestetur: efficiens autem, quia verbū prolatum exterius, cū sit significatiuum ad placitum, eius principium est voluntas, sicut & cæterorum artificiatorum: & ideo sicut aliorum artificiatorum præexistit in mente artificis imago quædam exterioris artificij; ita in mente proferentis verbum exterius, præexistit quoddam exemplar exterioris verbi: huius verò exemplaris efficiens est eadem mens. Collum itaque Ecclesiæ, nempe verbum, ex eo quod capitis, id est, Domini, ad se factam exprimit verbum, Dauidicæ turris Sionis inexpugnabili comparatur adiñcio. Et perbellè quidem potius turris dicitur Dauidis, hoc est, manu fortis & belligeri, quàm Salomonis pacifici: quia fortitudine opus est in bello, Salomonis autē turris suum habet victo in pace. Hinc Iustus ait: Potest turris scriptura canonica veteris & noui testamenti conuenienter intelligi, quæ per Spiritum sanctum velut turris excelsa constructa est. Mille pendent clypei ex ea. Hic numerus per plenitudinem vniuersitatis accipitur, sicut in Psalmo, Verbi quod mandauit in mille generationes, tanquam diceret, in omnes generationes. Itaque in hac sancta scriptura omnis armatura fortium reperitur, ex qua vel contra Diabolum, vel contra ministros eius, fortiter repugnatur. Nam & ipse Dominus, eū in deserto à diabolo tentaretur, ex hac turri arma produxit, cum eum prolatis ex sacra scriptura testimonijs vsquequaque deuicit. Hactenus ille. Hanc sui verbi efficaciam Iob Dominus patefacit, illum interrogans: Aut alligabis eum ancillis tuis? Dic, Iob, poterit ne Leviathan illum Sygium, quem Diabolum inuictum aiunt, alligare, & hoc per ancillas tuas, sicut ego ipsam in vincula conijciam? Mirum sanè: per mulieres ancillasque Damon contra vniuersum hominum genus, Regesque formidinosos, victor euasit; & per ancillas eum Dominus in capiuit atem se redacturum pollicetur. In seruis (inquit Gregorius) & si despecta est conditio, virilitas vigeat: in ancillis autem eum condicione pariter sexus iacet. Bene ergo Dominus Leviathan istum non seruis, sed ancillis suis ligare se asserit: quia ad nostram redemptionem veniens, & suos contra mundi superbiam prædicatores mittens, relictis sapientibus insipientes.

*S. Thom.
de verit.
q. 4. art.
1. corp.*

*Iustus in
Cantica
Cant.*

*Pf. 104.
A. 8.*

Mat. 4.

*Iob 40.
D. 21.*

Mat. 17.

*Gregor.
33. Mor.
c. 21.*

- sapientes, relictis fortibus debiles, relictis diuitibus pauperes elegit.
 Ancillis ergo suis Leuiathan huius fortitudinem Dominus ligauit.
Prou. 9. Sapientia enim edificauit sibi domum militantis ecclesiae, exedificauit
 columnas septem, immolauit victimas, misit vinum, proposuit
 mensam, misit ancillas suas, ecce, ut vocarent (facto scilicet ad eius
 verbo Domini interius) ad arcem & turrin David, & ad moenia ci-
 uitatis. In Euangelio Nathanaelem laudat Dominus, nec tamē
Ioan. 1. in sorte praedicantium numerat: quia ad praedicandum eum tales
 venire debuerant, qui de laude propria nihil habebant; ut tantō
 lidiūs veritatis ac verē diuini verbi esse cognosceretur quod agerent
 quanto & apertē cerneretur, quia ad hoc agendam per se idonei non
 fuissent. Vos autē sedete in ciuitate, quoadusque induamini virtutem
Luc. 24. ex alto: qua quidem virtute per igneas linguas in die sancto Petrus
G. 49. recostes armati inferorum terrarumque tyrannos Apostoli, qui
Ioan. 20. prius praemetu foribus clausis versabantur secum, & ut ancillae
 timidae, ac nullius robotis aut meriti ex se fuerant, intrepidē accin-
Psal. 44. ti. Quid mirum? Spiritale bellum, sicut & nos desides, sine Spiritu
Ephes. 6. Dei verbo aggrediuntur, euertunt. Quid mirum? Inermes ante ma-
 nus conferebant: mox gladio super formur potentissimi sunt esse
 acti. Quid mirum? Spiritale bellum, sicut & nos desides, sine Spiritu
 rus lorica gerebant: postea verō assumpto Spiritus gladio, quod est
 verbum Dei, quascunque triariorum acies in suam ditionem red-
 gebant. Quid mirum? Tanta est diuini verbi, quod in Apostolorum
 Prophetarumque factum legimus, energia, ut eam licetissima pertinere
Ezech. 37. A. 4. rint ossa. Vide Ezechielem: Ossa arida, audite verbum Domini. &
E. 7. ecce commotio, & accesserunt ossa ad ossa, vnumquodque ad mem-
 brum suum. Nonne vehementer sicum os Pharaonem apud
 Aegyptum Iosepho in carcerem detruso rectē nuncupaueris? Quia
Psal. 104. adeo pectus illud osseum emolliuit? An non Domini verbū, quod
B. 17. Pharaon in integerimo suspicatus est adolescēte? Audi Psalmistam
Gen. 37. In seruum venundatus est Ioseph: humiliauerunt in compedibus
G. 36. pedes eius, ferrum pertransiit animam eius. Quousque? Donec ve-
Gen. 39. niret verbum eius. Vnde ei verbum? Eloquium Domini inflam-
D. 20. mauit eum. hoc est, factum est intrinsecus ad eum verbum Domini.
Gen. 41. ni. Quid tum? Misit Rex, & soluit eum; Princeps populorum, &
B. 14 E. dimisit eum; constituit eum dominum domus suae, & principem
40. omnium.

omnis possessionis suæ. Ut erudiret Principes eius, sicut semetipsum, & senes eius prudentiam doceret. Quibusnam telis deditos terræ homines cælestium oblitos, impiosque in Deum, idolatriæ cultores se expugnaturum minatur Altissimus? Nōne verbo? Attende Isaïæ 11. Percutiet terrā virga (& iuxta septuaginta, verbo) oris sui: & spiritu labiorum suorum interficiet impium. Considera (inquit doctissimus frater noster Hector Pintus ibidem) periphrasim verbi Dei, spiritus labiorum suorum dicitur. Verbum Dei est validus ille & acutus gladius, quo superbi Goliath caput amputatur, hoc est, quo diabolus vincitur, quo impietas interficitur, & peccator ad Christum conuertitur. Diuo Petro, ut est apud Lucam in Actis Apostolorū, ostensum fuit vas quoddam, velut linteum magnum, quatuor initijs subnixum, de calo in terram descendens, in quo erant omnia quadrupedia & serpentina terræ, & volatilia cali, & facta est vox ad eum: Surge Petre, occide, & manduca. Quid per hanc serpentium & animalium varietatem, nisi hominum diuersitas, significatur? In vno enim linteo, in vna Ecclesia, quatuor initijs, hoc est, quatuor Euangelijs subnixa, nobiles & obscuri, diuites & pauperes cōtinentur. Dixit igitur Dominus Petro; Occide, & manduca: hoc est, interfice eorum peccata, aufer eorum sanguinem, ut iam desinant esse impij, eosque manduca, hoc est, tibi iunge, eos tibi incorporando. Vbi nam gladius ad occidendum, Petre? Vox ipsa: verbum ipsum ad me factum. Posuit os meum quasi gladium acutum, experimento comprobarunt Ananias & Saphira. Hinc in Euangelio Dominus ait: Nolite arbitrari, quia pacem (carnis) veni mittere in terram: non veni pacem mittere, sed gladium Spiritus. Misit autem, ubi præcepit dicens: Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Non alio suos armavit gladio, quo certo Monarchiam adipisci valerent. Ut igitur videnti gladij, nempe Domini verbi, in typo & prælagio quodam in patribus præmonstraretur, fidentiusque Apostoli fidelesque omnes illo sese accingerent, in arenamque descenderent; rebus iam desperatis de Ierosolymæ ac templi restitutione, contradicentibus Antaxerxe Rege, cunctisque per circuitum nationibus, en vnus tor inter exanimos Zacharias luccesit armatus, facto ad eū Domini verbo,

Isa. 11.

A.

Hector

Pint.

1. Regum

17.

Act. 16.

Isa. 49.

A. 2.

Act. 5.

Mat. 10.

D. 34.

Mat. 6.

C. 15.

*Cic. Pa-
ris. lib. 2.
c. 1. l. 3.
Conc.
Origen.
hom. de
Rebecca.*

verbo, animoque iam destitutos erigit, ad immensumque Tem-
ac urbis opus inflammat. Nos verò ignavi in tanto bellorum stre-
pitu, vnicum Spiritus gladiū Dei verbum minimè curamus. Qu-
nam excusationis genus coram Confessario, ne dicam coram ip-
met summo omnium Principe ac Iudice Christo, iustè obtende-
poterimus? Attendamus quod Parisiense Concilium ex Origē-
docet. Origenes quoque homilia de Rebecca, Vereor, inquit,
sitis matri vestræ Ecclesiæ adhuc in irititia & gemitu, cum ne-
conuenitis ad audiendum Dei verbum, & vix festis diebus ad Ecclē-
siam proceditis, & hoc non tam desiderio verbi, quàm studio se-
lennitatis, & publicæ quodam modo remissionis obtentu. Qu-
igitur ego faciam, cui dispensatio verbi credita est? Vbi vel quando
vestrum tempus inueniam? Plurimum ex hoc, imò penè totum
mundanis occupationibus teritis: in foro aliud, aliud in negoti-
atione consumitis: alius litibus vacat: & ad audiendum Dei verbum
nemo, aut pauci admodum vacant. Sed quid vos de occupationibus
culpo? quid de absentibus conqueror? Praesentes etiam in Eccle-
positi, non estis intenti, sed communes & ex vñ fabulas teritis:
verbo Dei vel lectionibus diuinis terga conuertitis. Vereor, ne-
vobis dicatur à Domino, Conuerterunt ad me dorsa, & non faci-
suas. Hæc ibi. Discamus amabo cum Zacharia excipere Domini
verbum mente ac spiritu, toti ac integri. Siquidem factum est ve-
bum Domini

*Hier. 18.
Vide S.
Bern. ser.
85. in
Cant. per
totum.*

Institutio octaua.

18.

AD Zachariam: id est, ad cor & spiritum Zachariæ, seu ad totum
Zachariam, non ad aures tantum sensibilesque animæ vires Za-
chariæ. Pro hac duplici Textus explanatione pramittendum est
duas esse celebriores de hominis natura & quidditate sententias,
quod scilicet homo sit anima viens corpore, aut verius, quod ho-
mo sit compositum ex anima & corpore, non quidem tanquam
quoddam totum, quod sit aliud omnino & diuersum ab anima &
corpore, ita vt hoc totum nec anima sit, nec corpus sit, nec sim-
anima & corpus, vt nonnullis placuit, qui non totum ista esse,
ex istis esse dicunt, & hoc totum, hominem esse putant, & ipsi
hom.

*Quid sit
homo.
Error
quorundā.*

hominem, qui hoc totum est, rationalem esse rationalitate, quæ in ipso toto est diuersa à ratione, siue à rationalitate partis, id est, animæ, sicut ipsum totum diuersum est à parte; & tandem aiunt, omnia, quæ in toto sunt, diuersa esse omnino ab his, quæ in partibus constant, sicut ipsum totum à partibus diuersum est.

Hi multipliciter, inquit doctissimus Hugo de S. Victore, acutissime ipsos improbens, (consule eum tomo tertio de Sacramentis, libro secundo, parte prima, capite vndecimo, circa medium, prolixum enim est) delirasse inueniuntur, solis verbis adharætes. Quis enim citra errorem cum his asseuerare audeat, hominem statim à morte, ante corporis in iudicio resurrectionem, pro meritis nec pœnas luere, nec præmia consequi? Deciperis ergo, Paule, dum dissol. *Hugo*
reuer.
Phil. 2. ui cupis, ex resolutione corporis ac animæ cum Christo te futurum existimans. Quid cupis? Mori, & cum Christo esse? Imò mori, & nihil esse. Hoc isti dicunt, quia nihil eris post mortem. Tu enim, secundum eos, est totum, quod nec anima tua, nec corpus tuum est, sed tertium quoddam distinctum, quod morte corrumpente nihil euadis.

Est igitur Platonis sententia (vt narrat Gregorius Nyssenus in li- *Sententia*
Platon. bro de Anima, capite decimo, à medio: & videre est apud eundem Platonem, præsertim in Alcibiade primo, vel de Natura hominis, libro siue dialogo quinto, prope finem, vnde quæ grata, moribusq; vtilia censeo, subiiciam) Hominem animam esse corpore videntem imperando. Vtens enim, & quod vitur, semper aliud esse videtur: sicut cerdo & citharædus aliud quiddam sunt, quàm instrumenta, & oculi, & manus, quibus videntur. Toto autem corpore vitur homo. Homo ergo à suo corpore aliud est. Quin etiam (Socrates adiungit) neminem hoc aliter æstimaturum puto, quin ex tribus vnum aliquid homo sit, aut animam videlicet, aut corpus, aut totum ipsum ex utrisque compositum. Veruntamen id quod imperat corpori, hominem esse, confessi sumus. Nam sibi ipsi corpus imperat? Nullo modo. Subijci enim illud diximus. At vtrumque simul (corpus nempe & anima) forsitan corpori dominatur, atque id homo est. Imò minimè omnium: nam altero illorum non dominante, nulla coniectura est, vt simul vtrumque domine-

tur. Cùm verò nec corpus, nec simul vtrumque sit homo, restat, vt arbitror, aut nihil omnino hominem esse, aut, si quid est, nihil aliud quàm animam esse. Nõne sic putandum est, me scilicet ac te conspirare inuicem anima ad animam sermone vtentes? Hoc itaque erat, quod paulo antè dicebamus, quod Socrates cum Alcibiade disputat, oratione vtens, non ad personam tuam, vt apparet, sed ad Alcibiadem verba dirigens, hoc autem anima est. Animam igitur nosse iubet, qui præcipit, Nosce teipsum. Quicumque igitur corpus cognoscit, sua quidem, non seipsam, nouit: nec seipsum curat, qui animam non curat, sed aut corpus, aut pecunias, aut aliquid nec alium amat, qui illius animum non amat. Hinc labiles amicitia, quia non veræ. Hæc aliaque optima Socrates deducit ex eo quòd homo anima sit.

*Nosce
seipsum.*

*Plotin.
Marfil.
Ficin.*

Hanc quidem assertionem docet Plotinus Enneadis sexta libro septimo, capite quarto; & deinceps: & Marsilius Ficinus in eisdem Plotinum & Platonem, qui in argumento Alcibiadis primi in principio, hanc colligit hominis definitionem: Homo est anima rationalis, mentis particeps, corpore vtens. Et in argumento in Lyfidem libro duodecimo ait: Necessè est, eos, qui amici futuri sunt, pulchros esse. Pulchros, inquam, quorum animi pulchri: homo enim animus est, corpus hominis instrumentum: & quisquis pulchrum amat corpus, non hominem, sed ea quæ sunt hominis amat. Et in commentario in Conuiuium, vel de Amore, libro vicesimo quinto, oratione quarta, capite tertio, id probat inductiuè ac infert: Omnia igitur, quæcumque homo facere dicitur, animus ipse facit, corpus patitur: quapropter homo solus est animus, corpus autem hominis opus & instrumentum. Ex his perspicuum esse potest, cùm homines Aristophanes nominauit, more Platonicè animas nostras significasse. Caput autem illud quartum Plotini sic summam colligit Ficinus: Vnaquæque res, hoc ipsum quod est, intrinsecus à forma speciali naturaliter habet. Qui igitur hominem definit, id quod est ex anima corporeque coniunctum, nondum rationem formalem assignat, qua homo hoc ipsum, quod est, existit. Hugo^a vbi suprà subscribere videtur. Tu Christianus (ait) nescis quod^b ethnicus ille testatus est. Mens (inquit) cuiusque is est qui-

*aHug. de
S. Vit.
bArist. 9.
Eth. c. 4.
ant. med.
c. 8.
d. med. c.
10. Eth. c.
7. in fine.*

que

que. Ergo ethnicus ille te Christiano religiosior fuit, qui veritatem cōfessus fuit, quam tu negas. Ergo (inquis) homo est anima? Quid ni? Producis auctores ethnicos, ut probes quod omnis homo est corpus: & ethnicis autoritatibus credere non vis, quod omnis homo est anima: fortassis, quia magis placet tibi hoc esse hominem, corpus scilicet, quàm illud, id est, animam: quia hoc tibi magis placet, quàm illud. Vide eum, si vis. Quibusdā etiam visum est, Com-
mentatorem, ex eo quod docuit materiam non esse partem quiddi-
tatis, hanc amplexari sententiam: quam & sacra eloquia non adeò
abhorreere primo apparet aspectu, dum hominem pro anima, & è
conuerfio animam pro homine assumunt. Hinc Ecclesiastes: Quo-
niam ibit homo in domum æternitatis suæ, & circuibunt in platea
plangentes. Quem locum his Dominus Caietanus ibidem enarrat:
Iuxta Hebræum habetur, Quia ambulans homo ad domum mun-
di sui. Defectus isti ideo comitantur senectutem, quia senectus ip-
sa est ambulatio hominis ad domum mundi sui, tanquam mundus
iste non sit suus. Et verè non suus est, ut tam parua mora hominis
in hoc mundo testatur. Mundus autem animarum separatarum est
mundus hominis, proquāto ibi in æternum habitat; & homo qui-
libet secundum animam pergit ad domum meritum suorum in
mundo illo. Et circuibunt in platea plangentes, eunte homine per
mortem in alterum mundum, celebrantur exequiæ cum luctu in
platea ciuitatis vel agri iuxta morem patriæ. Hactenus ille. Et Salo-
mon: Neque enim est homo qui non peccet. Non est enim ho-
mo iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. Quid per ho-
minem Sapiens intelligat, per Prophetam Dei docet Sapientia, cum
ait: Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Idem igitur est, homi-
nem peccare, quod & animam peccare: homo itaque idem est ac
anima, & anima idem quod homo. Dixit Rex Sodomorum ad
Abram: Da mihi animas. hoc est, homines. Lege caput quadrage-
simum sextum Geneleos, & septies animam pro homine posuam
inuenies: quia & communis id habet usus apud plures nationes:
non enim temere omnes dicere autim, cum me lateant. Hispanè
dicitur, En tal lugar se hallaran tantas animas: Italicè, In tal luoco si
trouaranno tante anime. Hinc fit, ut anima pro semetipso, & è con-

*Commēt.
D. Tho.*

1. p. 9.

75. a. 4.

6. 7.

Met.

Caietan.

Ecc. 12.

B. 5.

Caiet.

2. Paral.

6. G. 36.

3. Reg. 8.

E. 46.

Ezech.

18. D.

20.

Gen. 14.

D. 21.

Gen. 46.

Pf. 104. ita, in scriptura legatur. Psalmo 104. Vt erudiret principes eius su-
Gen. 21. cut semetipsum. & illud: Dimittes eam liberam. Hebraei habent
 Dimittes eam animæ suæ, id est, sibi ipsi, ut sit in sua libera potesta-
Hier. 51. te. Iuravit Dominus exercituum per animam suam; hoc est, per se-
Amos 6. metipsum, iuxta Hebræorum expositionem: & eodem pacto Amos
 sexto: Iuravit Dominus Deus in anima sua. Denique in Litanij
 sanctas inuocando animas, in hunc modum orare consueuimus
 Sancte Petre, S. Paule, S. Bartholomæe, S. Pater Hieronyme
 S. Laurenti, S. Agatha, omnes Sancti & Sanctæ Dei, intercedere pro
Mat. 22. nobis. Tandem pro coronide Dominus ipse apud Matthæum res-
 surrectionem ex eo loco probat, Ego sum Deus Abraham, Deus
 Isaac, Deus Iacob: quia non est Deus mortuorum, sed viventium
 constat autem, quando hæc verba dicebantur, Abraham, Isaac, &
 Iacob non vixisse corpore, sed solum anima: Abraham itaque vi-
 uens, est anima.

29. Ut igitur secundum hanc opinionem receptui eamus: Si ho-
 mo est anima, Zacharias est anima, & fieri verbum Domini ad Za-
 chariam, idem erit, ac Spiritum diuinum spiritum Zachariæ alloqui.
 Agnoscat ex his homo, quidnam sit, quoniam anima est, quoniam
 spiritus est: & cum singula propriam studeant seruare naturam, ipse
 solus contra omnem naturam, suam adeò nobilem deuastare non
Mat. 16. præsumat. Quid enim prodest homini, si vniuersum mundum la-
D. Mar. cretur, animæ verò suæ detrimentum patiat? Quid? Ipsemet vni-
S. D. uersus mundus pro Deo pugnabit contra adeò insensatum homi-
Luc. 9. nem, qui cum tanti foret, ut tantum valuerit assequi lucrum, con-
D. tra vniuersi naturam, suam negligit, imò perdidit naturam: homo
 namque anima est imperans corpori, eoque induta, ut hæc tenet
 opinio.

Varro. Alia verò sententia, eaque tenenda, est Varronis, ut apud Au-
19 de gustinum est videre, qui hominem nec animam solam, nec solem
ciu. Dei corpus, sed animam simul & corpus esse arbitratur: sicut duos equos
c. 3. iunctos bigas vocamus, quorum siue dexter, siue sinister, pars est
Simile. bigarum, vnum verò eorum, quoquo modo se habeat ad alterum,
1. Rutio. bigas non dicimus, sed ambos simul. Nam ad naturam speciei per-
 tinet id, quod significat definitio. Definitio autem in rebus natu-
 ralibus

ralibus non significat formam tantum, sed formam & materiam. Vnde sicut de ratione huius hominis est, quod sit ex hac anima & ex his carnibus & his ossibus; ita de ratione hominis est, quod sit ex anima & carnibus & ossibus. Oportet enim de substantia speciei esse, quicquid est communiter de substantia omnium individuum sub specie contentorum. Quin etiam illud est vnaquæque res, quod operatur operationes illius rei: quare illud est homo, quod operatur operationes hominis: sentire autem quædam est hominis operatio, quâvis non propria, non est autem operatio animæ tantum, ut Plato credidit; & improbat veritatis Doctor sanctus Thomas. Merito itaque omnes moderni ^a Aristotelem sequuntur, qui posuit animam vniri corpori, sicut formam materiæ: vnde anima est pars humanæ naturæ, & non natura quadam per se completa; nec persona, quia ratio partis essentiae opponitur rationi personæ; & quamuis anima separata non sit pars actus, habet tamen naturam, ut pars sit. Hinc etiam clarè deducitur, ^b Christum in triduo mortis verè hominem non fuisse; quia verè fuit mortuus, seiunctaque anima à corpore: homo autem, ut homo sit, animam debet humanam habere vnitam corpori; sic namque homo est ens per se, & in genere substantiæ locatur. Et quidem in hunc sensum è sacris literis cum passim occurrant loca, non oportet nos immorari. ^c Vidit hominem sedentem in telonio: sicuti videri est animi, ita sedere est corporis. ^d Homo quidam induebatur purpura, & epulabatur, mortuus est, & sepultus in inferno: indui & epulari ad corpus attinet; sepeliri autem tunc temporis in inferno, ad animam. Denique Eliphaz ad Iob ait: ^e Nunquid homo Dei comparatione iustificabitur, aut factore suo purior erit vir? Ecce, qui seruiunt ei, non sunt stabiles, & in Angelis suis reperit prauitatem. Quamò magis ij, qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, conuidentur velut à tinea! Diuus Thomas ibi, Quamò magis ij, qui habitant domos luteas: Corpus enim humanum lutum dicitur, quod ex terra & aqua grauioribus elementis abundantius constat: quod eius motus declarat. (Memento illius, Lutum fecit, & limuit oculos meos: hoc est, Verbum verè caro seu homo factum.) Vnde Genesis primo dicitur, quod formauit Deus hominem de li-

*Simile.**2. Ratio.**1. p. q. 75.**a. 3. 6. &**vide a. 4.**o. 2. contra**Genes, c.**70.**a2. de an.**c. 2.**3. Sent.**d. 5. 4. 3.**a. 2. c.**b Christ**in triduo**non fuit**homo.**3. p. q.**50. a. 4. o.**De po. q.**5. a. 1. c. 10.**c Mat. 9.**A. 9.**d Luc. 16**i Iob 4.**Lecl. 3.**Joan 9.**Gen. 1.*

mo terræ. Hoc ergo luteum corpus domus animæ dicitur: quia anima humana, quantum ad aliquod, est in corpore, sicut homo in domo, vel sicut nauta in naui, in quantum scilicet est motor corporis. Fuerunt autem aliqui, qui propter hoc dixerunt, quod anima non vnitur corpori, nisi accidentaliter, sicut homo vestimenti aut nauta naui: sed vt hanc opinionem excluderet, subdit, Quia terrenum habent fundamentum. Per hoc datur intelligi, quod anima humana vnitur corpori etiam vt forma materiæ. Dicitur enim materia fundamentum formæ, eo quod est prima pars in generatione, sicut fundamentum in constitutione domus. Vnde etiam tali modo loquendi, vt id, quod est anima, attribuat homini quia anima est principalior pars hominis. Vnumquodque autem consuevit appellari id, quod est in eo principalius. Sicut autem (quit Philosophus) & ciuitas esse maximè id videtur, quod in ipso præstantissimum est, & omnis alia congregatio, ita & homo: & homo amator igitur est, qui id amat, id est, præstantissimam sui partem, quæ in omnibus obtemperat, intellectui videlicet, siquidem maximè id homo est, vt seipsum Philosophus postea clariùs explicat, vbi Commentator ait: Existentia cuiuscunque hominis, in quantum homo, est per hanc substantiam, quæ nominatur intellectus, cum sit honoratius & melius, quod est in eo: & vita proportionata huic, est vita proportionata homini: & inconueniens est, vt non aliquis vitam sui ipsius, immò eligat vitam alterius. Eustratius item inter alia optimè dicta subiungit, Mens Socratis aut Platonis, Socrates ipse aut Plato propriè est; cæterorumque hominum simili modo: egisseque hominem aliquid, dicimus, & sponte egisse, cum ex ratione egit. Nam si non ex ratione actum quippiam sit, id non hominem egisse, aut non sponte, dicimus, sed aut iram vel cupiditatem id fecisse, aut ab ira quempian vel cupiditate impulsam pertransisse. Quemadmodum igitur omnis cum Herode turbata legitur ciuitas, dum cum tyranno optimates concitantur: ita pro nobilitate hominis parte, mente scilicet, homo per Antonomastiam in facili ponitur eloquio, & anima pro homine Synecdochicòs, id est, à partibus eorum, vt docet * Augustinus. Verum quia iuxta Diphili sententiam iucundiùs viues, si noueris quid homo sit; non grauabor autem

9. Eth. c.

8. à med.

vide ibi

omnino

Eustrat.

20. Eth.

6. 7. in fi-

ne: ibi

Commēt.

Eustrat.

9. Ethic.

c. 8.

Matt. 2.

* 14. de

ciu. c. 4.

circa fin.

Diphil.

huc de hac re verba facere. Diuina itaque scripta duplicem agnoscunt hominem, exteriorem nempe seu veterem, & interiorem seu nouum: corpus cum sensu externum, mentem autem internum dicunt. De exteriori loquitur Dominus inquit: ^a Nec iuxta intuitum hominis ego iudico: homo enim videt quæ parent. Et de vtroque Paulus: ^b Is qui foris est noster homo corrumpitur: tamen is, qui intus est, renouatur de die in diem: non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt. ^c Deponite igitur vos secundum priistinam conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris: renouamini autem spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Quibus etiam verbis in professione Religiosorum Prælati vtitur exuens, & tunc benedictis vestibus profitentes induens, ac si diceret: ^d Nunc autem deponite & vos omnia, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro. Nolite mentiri inuicem: expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum, eum qui renouatur in agnitionem, secundum imaginem eius qui creauit illum. ^e Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem. ^f Det vobis Dominus secundum diuitias gloriæ suæ virtute corroborari per Spiritum eius in interiori homine: & vt sit qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti & modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples.

Perpulchre quidem Pater Hieronymus adamicum agrotum, de viro perfecto, in principio, vtrumque hominem externum internumque in hæc verba describit. Aliud genus culpæ aduertam. Corpusculum curauit, cum anima langueret: exteriorem hominem fouit, cum interior agrotaret: humanis subueni, cum diuina laborarent, vitio publicæ consuetudinis inclinatus, quo omnes sumus in minimis caui, & in maximis negligentes. Hocque ideo fit, quia vbi vera vita sit, ignoramus. Fallit nos videlicet Sol iste, decipit dies ista, tractus nos iste circumuenit, mundus inducit, dum & Sole amplius esse nil putamus; & lucem arbitramur esse, quam oculis videmus; & hominem iudicamus esse, quem cernimus; & mundum credimus facere.

*Homo interior
seu nouus
& exterior
seu
veteris.
D. Thō.
Rom. 7.
Leu. 4.
a 1. Regiē
16. B.
b 2. Cor. 4
D. 16. 18
c Eph. 4.
D. 22.
Profes-
sus exui-
tur &
induitur.
d Col. 3.
B. 8. 9. 10

e Rom. 7.
C. 22.
f Eph. 3.
C. 16.
g 1. Petr.
3. 2. A. 4.
P. Hier.
1. 4. p. 10.
54.*

facere cum vita, ignorantes ubi sit homo, & quid sit homo, & quæ
 eius hominis vita sit: quod si intelligeremus, non aliud genera-
 aliud viveremus. Ita vitæ origine deserta, viuendi quoque perdis-
 mus rationem. Ac primum ubi homo sit ille, de quo loquimur,
 audiamus. Quoniam disputationem quandam nobis ipsa diuina
 generauit, quam intra hoc corpus, quod Dei artificis manu lim-
 terre formatum est, velut quodam vasculo intellige contineri,
 2. Cor. 4. cente Apostolo, Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus: qui
 ubique per hoc corpus infusus, vitalem sensum, qui sibi non desit
 cum carne mutuatus est. Regit ipse, non regitur; & habet potestatem
 quam habetur: vt vitam non accipiat, sed ministret. Nam cum res
 renam istam pigramque materiam in vsum ministerij sumptu-
 spiritus liquidus animaret, sit dominus corporis, non homo in
 corpore. Denique hoc quod dixi vasculum ipso viuere presente,
 ipso moritur abeunte. Hic ergo visibilis & caducus illius interior
 vel habitatio, vel minister, vel vagina est: ipse verò, qui verè
 homo, quoniam sic secundus factæ diuisionis est locus, vt ipse in-
 visibilis, ita omnia eius inuisibilia sint, necesse est. Non ad illum
 agrotat, valet manus peruenire medicorum, non herbarum succo
 si deficit, reparatur. Nihil ad eum corporeum intrare potest: sua
 stantia tantum suæ illi similitudo descendit, (aduerte) verbo curat
 Apoc. 3. tur, obedientia conualescit. Denique cum sibi in Ecclesia Laodæ-
 censi & beatus, & diues, & bene oculatus, & bene vestitus secundum
 exteriorem hominem videretur, increpatur à Domino, diciturque
 illi: Nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus.
 Qui utique, vt dixi, nec sine veste, nec sine oculis, nec sine di-
 uitijs habebatur. Sed ille inuisibilis Deus noster illum inuisibilem
 hominem in paupertate, in cæcitare, in nuditate esse cernebat: et
 etiam suadere dignatur, vt ab ipso aurum mereatur ignitum, & ve-
 stem albam, qua gloriosissime vestiatur; & collyrium, quo recipiat
 visum. Habet ergo & suos oculos præter istos carnales, quos potest
 vel amittere, vel curare: & est iuxta se nudus, adeo vt egeat vesti-
 mento: sed miro modo ad mendicum, vt ipse ait Dominus, loquitur,
 & iubet illum à se diuitias comparare. Quibus meritis, si
 nudus & pauper est, vel illam vestem nobilissimam, vel illud aurum
 purgatum

purgatum iam igne mercabitur? Vnde commercij talis poterit esse
 impensâ? Videlicet si aut exterioris hominis emolumenta transfo-
 ueat, aut ipsis, quibus ipse diues forinfecus videbatur, non utendo
 dutescat; oculosque corporis, quibus mundialium rapiebatur ardore,
 despectu corruptæ vnineritatis obeæcet. Ita ille inuisibilis homo,
 qui verè, vt diximus, homo est, & in contemptu huius exterioris
 attollitur, & nuditate vestitur, & cæcitate illuminatur. Sic Iacob *Geni. 48.*
 Ephraim & Manasse, nepotum suorum, non solum loca, verum
 etiam merita, in corporea cæcitate cernebat. Nam cum illum Iosèph
 filius suus, qui supradictos paruulos offerebat, nec ante pedes suos
 cernere iudicaret, sensit in parentis responsione illum etiam, quæ
 essent: futura, prospicere. Sed vt ille (nota) interior homo exteriorem
 illum facit sua vita viuentem, & de fonte naturæ suæ animat
 irrigando: sic rursum exterior per corruptelam mortiferæ materiei
 suæ illum, si cupiditatibus illicitis alligari, occidit. Et cum alter
 naturæ videatur alterius, transit in victoris vnusquisque subtilitatem,
 vt aut carnalem quoque spiritalis spiritalē suis virtutibus præstet,
 aut carnalem animam caro victrix eius efficiat. Denique cum Dominus
 diluuiò delere humanum genus cogitaret iratus, Non per. *Geni. 6.*
 manebit, inquit, spiritus meus in hominibus, quoniam caro sunt.
 Et quia vtiq; omnes carne vestimur, & sine dubio in carne non
 sumus, qui non secundum carnem ambulamus; hinc etiam gignitur,
 vt non semper homo isto appellationis nomine censeatur. Nam
 pro virtutibus suis, aut vitijs, & formas sumit, & nomina. Denique
 ait Propheta: Nolite fieri sicut equus & mulus, &c. Ex his igitur in. *Psal. 31.*
 fertur, priorem Platonis sententiam de vero & interiori homine
 habere locum, seu pro eo quod forma est hominis: cui fauet locus
 iste, Factum est verbum Domini ad Zachariam: & ille apud Lucam, *Luc. 3.*
 Factum est verbum Domini super Ioannem: nam verbum hoc cum *24. 2.*
 sine voce fuerit, spiritus diuini ad spiritum Prophetæ ac Ioannis
 alloquio factum esse constat; atque ita Zacharias interior homo,
 seu mens Zachariæ, dicitur. Et hic est planus huius literæ sensus,
 etiam iuxta posteriorem sententiam: ita vt cum Zacharias composi-
 tum dicat ex corpore & anima, pro potissima parte, anima scilicet
 accipiat. Vbi docemur verba absolute prolata in meliorem

Matt. 4. partem interpretari: sicut ibi, Ductus est Iesus à Spiritu, hoc est sancto. Aut ex ijs, quæ ex Patre Hieronymo consulto retulimus: hic Zacharias pro toto assumitur homine, dum pro interiori ponitur. In Zacharia siquidem, tot animi virtutibus prædito, interior homo seu spiritualis triumphum de exteriori homine seu corpore gessit; atque adeò exteriorem in sui substantiam interior transfudit: victor, spiritalemque eum, qui carnalis fuerat, effecit: atque ideo spiritus Zachariæ Domini verbo reficitur, & contra tot aduersa ex obedientia conualefcit; nobisque in exemplū proponitur, vt ident facitare gestiamus, & à Zacharia, qui totus spiritus hinc esse colligitur, minimè degeneremus: sicut nec ipse à Barachia & Addo patribus suis degener extitisse conuincitur ex eo, quod hoc proemium Zachariæ Barachia & Addo filium esse perhibet, adiungens:

Institutio nona.

20.

Filium Barachia, filij Addo. Pater eius Barachias ita vixit, & Addo progenitoris Prophetæ vestigia secutus est, vt & ipse Barachias Prophetæ fuerit: atque filius eius Zacharias ita fuit patris sancta documenta sectatus, vt eodem prophetiæ spiritu floruerit. Hinc discant Principum studiosorumque filij à proauorum heroicis sanctisque gestis non discedere, aut degenerare, quin potius ea pro viribus ob oculos in dies posita imitari, ac magis illustrare. Quemadmodum enim corporis animique forma, habitu, gestu, consilijs actionibus, prognati maiores suos referunt: eodem modo probabile est in ipso semine Principum delineari quandam habilitatem dignam Principe. Salomon ubi ad iuniorum Domini primò est filium adhortatus, adiecit: Audi, fili mi, disciplinam patris tui, & noli dimittas legem matris tuæ: vt addatur gratia capiti tuo, & torquetur collo tuo. Ac si diceret: Sequere sancta parentum exempla & imitanda, vt gratia ac gloriæ summis opibus augearis. Sic & ipse acutus est Salomon tempore, quo in hunc modum de eo scriptura testatur: Dilexit autem Salomon Dominum. Undenam id probas? Antequam de: Ambulans in præceptis David patris sui. Quid tum? Accipit Dominum, quid erecto templo, secundo apparens Salomoni testatur: Tu quoque si ambulaueris coram me. Quoniam p. de

*Patrum
virtutes
illustrant
filij.
Sententia.
Simile.
Phil. de
Legat. ad
Caum.
Pron. 1.
c. 4.*

*3. Regum
3. c. 3.
3. Regum
9. c. 4.*

Domini

Domine mihi Sicut ambulauit Dauid pater tuus, in simplicitate cordis, & aequitate; & feceris omnia quae praecepi tibi, & legumina mea & iudicia mea seruaaueris: ponam thronum regni tui super Israel in sempiternum, sicut locutus sum Dauid patri tuo, dicens: Non auferetur vir de genere tuo de solio Israel: hoc est, omnium duo decim Reges, quod in uisjs Dauidis progenitoris amularint, qui propterea & à Deo sunt benignè tractati, & contra uero deiciens salomon à patris uestigijs promeruit, ut Israel, hoc est, decem tribus à solio suo, sub Roboam filio suo, ad Hieroboam ueruum suum omnino decederent. Ceterique Reges ex eo tanquam nefarii exprobrantur, quod à uisjs Dauid abscesserint: quare & ipsos quamplurimis à Deo calamitatibus confectos passim offendes. Nadab etiam & Abiu, Aaronis filij dum ex calefactione uini, quod patrem fecisse non uiderant, alienum ignem, non ab altari holocausti, ubi erat ignis datus à Deo, acceptum, offerre praesumunt, egresso igne à Domino deorantur, & coram Domino moriuntur. At uerò Phinees, Aaronis eiusdem nepos, imitatus autem desiderium in ira Domini sedanda, summè apud omnes commendatur, ubi ducem Zamorem cum Cozbi filia Sar Principis nobilissimi Madianitarum pugione confodit. Dixitque Dominus ad Moysen: Phinees, filius Eleazar filij Aaron sacerdos, is, auertit iram meam à filiis Israel: quia zelo meo cum motus est contra eos, ut non ipse delerem illos Israel in zelo meo. Idcirco loquere ad eum: ecce, do ei pacem fidei mei, & erunt ipsi, quam semini eius intellige, quod imitatione zeli Domini à Prince decimum esse constabit) pactum sacerdotij sempiternum: qui zelatus est pro Deo suo, & exstinguit scelus filiorum Israel. Minimus ille Mathathias de Phinees genere se comprobauit, prius factio intiliens & trucidans quendam Iudeum super aram in ciuitate Modin idolis eorum immanolantem: sed & uirum quem Rex Antiochus miserat, qui coegit immolare, occidit in ipso tempore, & aram destruxit, & zelatus est legem, sicut fecit Phinees: quem postea, morti appropinquas, filijs suis inter alios è maioribus filiis, his uerbis ob oculos ponit: Nunc ergo, o filij, amatores estote legis, & date animas uestras pro testamento patrum uestrorum, &

2. Reg. 7.

E. 12. C.

16.

3. Regum

11. E. &

C. 12.

3. Regum

15.

Leu. 10.

A 1.

R. Simco.

Nu. 25.

1. A. 1.

2. C.

1. Reg. 7.

3. Regum
21. A.2. Ioc. ad
Demon.
in princ.
Mat. 15.
Honora
patrem.
b. Hieroc.
lib. quo-
modo er-
ga patrē
agendum
sit.

mementote operum patrum, quæ fecerunt in generationibus suis & accipietis gloriam magnam, & nomen æternum. Phinees pater noster, zelando zelum Dei, accepit testamentum sacerdotij æterni. Audierunt Machabæi, patrumque insignia facta sunt sectati, & nunquam à Dei hominumve memoria decident. Verum Ioel & Abia Israël à Samuele patre iudices constituti, cum magna nominis infamia, ne regnent, à populo proijciuntur. Congregati enim vniuersi maiores natu Israël, venerunt ad Samuelem in Ramatha dixeruntque ei: Ecce tu senuisti, & filij tui non ambulant in virtutibus: constitue nobis Regem, vt iudicet nos. At è conuerso, qui non primo arbitretur aspectu, perperam Naboth, virum priuatum, cum potentissimo Rege suo Achab se habuisse? En, Rex ipse Naboth alloquitur dicens: Da mihi vineam, quam fateor tuam: non vt dem alteri, aut dissipem, aut in stabulum aut id generis conuertam; quin potius vt faciam mihi hortum olerum, per quem frequentius incedens, tui latus sæpius recorder, ad rependendam cum multo fœnore vicem; nec id agre feras, quod à te efflagitem, & non ab alio, quia ipsa vicina est, & prope domum meam: nec credas, propterea vel minimum quadrantem auersurum; licet enim donec à te acciperem, multò maiora tibi propterea deberem, ac conferri possem: ait tamen dabo tibi pro ea, si ipsa te rei vendendæ specie allicit, vineam meliorem, aut, si commodius tibi putas, argentum pretium, quantum digna est. Quid ad hæc Naboth, pro quo Deus ipse ultor existit? Propitius sit mihi Dominus, ne dem hæreditatem patrum meorum tibi. En quid Naboth obtendit, non vineam sed hæreditatem patrum, quam etiam cum graui Regis offensâ Reginaque stomacho, vitæque dispendio, seruandam non ambigit. Quantò magis de veris animi bonis hæditario quodam iure à patribus ad filios transmissis hoc ipsum faciendum Naboth existimasse censendum est! Et quidem 2. Iocratem sic apud Demonem cum orantem vidi, (ni antiqua me fallat memoria, cum plusquam viginti interfluxerint anni, ex quo legi) Prepi gar tus pedas os tuas, vtos che tis patrichis philias clironomin. Decet enim filios sicut substantiæ, ita & paternæ amicitiæ hæredes esse. Quin etiam (ait Hierocles) propemodum actiones nostræ omnes parentum sunt.

deri possunt, ut qui nos etiam hæc agentes produxerint. Quemadmodum enim Phidiae aut aliorum artificum opera, si & ipsa iursus alia quæpiam facerent, ea quoque non dubitaremus opera nominare artificum: eodem modo actiones etiam nostræ parètum nostrorum opera esse dicuntur, per quos & nos nati sumus. Et inferius: Sed quoniam inter omnia hæctenus enumerata præstantissimum est Parentis nomen, cuius gratia ipsos appellamus Deos, adijcimus quod ad hanc sententiam sequitur: **nempe filios existimare** debere, se in domo patria, veluti sano quodam, ædituos & sacerdotes ab ipsa natura creatos & consecratos esse, ut parentum cultui operam darent. Menandro item authore, Parentes magnum sunt numen prudentibus: & lex iubet, Parentibus honores æquales divinis præstari. Euripides etiam proficitur: Quisquis in vita sua parentes colit, hic & vivus & defunctus Dijs charus est. Quis, obsecro, impensius patribus honorem desert, quàm qui patrum virtute fulgentes lampades sua ætate incuriaque extingui non modò non patitur, veràm etiam clariis latiusque lumen effundi suorum bonorum operum oleo facit iniecto? Sic enim à mortuis ad hanc aurim reuocat patrem, dum gloriosius in filio viuere conspicitur. Persæ Rex (teste Platone) adeò excellit, ut nemo suspicetur Regem ex alio, quàm ex ipso, genitum esse: quãobrem Regis vxor non ab alio, quàm metu, custoditur; quòd scilicet in prole pater ipse relucere debeat. Hoc sanè argumento nobis Seruator noster persuadere nititur, diligendos inimicos, benefaciendum ijs qui oderunt nos, & orandum pro persequentibus & calumniantibus nos. Ut suis (inquirit filij patris vestri, ut appareat nempe in animis vestris, sicut in illijs, Deus Pater vester, qui in cælis est, qui solè suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Et tandem totam nostram vitam ad instar diuinæ componendam concludit: Estote ergo vos perfecti, sicut & Pater vester celestis perfectus est. Non enim degeneres filios secum regnare patitur æternus ille Pater: qui cum cerni nequeat, & ideo in cælis & absconditis versari dicatur, in vobis tanquam in speculo & in imagine cõspici perfectus exoptat: non secus ac pater in optimo agnoscitur filio; ac spiritus propheticus in Barachia deprehenditur (qui

Simile.*Menād.**Euripid.
in Hera-
clide.**In Alci-
biade 1.
lib. 5.**Mat. 5.
6.*

nos aliàs iarebat) ex filij sui Zachariæ spiritu; dum Zacharias in
 sui vaticinij se Barachiae & Addonis filium confitetur. Vtinam
 vnam in nobis, tanquam in filijs, sanctissimi Hieronymi, quod
 patrem appellare non veremur, virtutum omnium, sacrarumque
 literarum splendor effulgeat, & in secula perstiteret! Vtinam in
 nobis, qui orare praesumunt, Pater noster, qui es in caelis, celestis
 emittet lumen! Heu, maximeque dolendum! Quid si cum Iuda
 Abrahamum nos patrem habere iactantes, ex Veritatis ore audi-
 cogemur, Vos ex patre Diabolo estis? Si filij Abrahæ estis, opus
 Abrahæ facite. Sic itaque si Dei, si Benedicti, si Basilij, si Domini-
 ci, si vtriusvis Francisci filij estis, eorum operibus insi-
 tite. *Enim* (docente Chrysostomo) regula est humanae naturae, ut omnis
 homo nascatur duos oculos habens, & quinque digitos, aliquando
 tamen, ut manifestentur opera Dei, nascitur homo aut sex digiti
 habens, aut oculos omnino non habens, sicut in Evangelio scriptum
 est: sic & homo extra regulam naturae raro procedit, ut diuini
 nascatur filius parentibus suis. Quemadmodum igitur pictores ex
 imaginem ex imagine pingunt, exemplar identidem respectunt,
 lineamenta eius transferre conantur magno studio ad suam opi-
 ciunt: ita qui se se medicatur omnibus numeris virtutis absolutam
 reddere, veluti simulachra quadam tyranni & atheniensi, sanctorum
 Patrum vitas respicere oportet, praesentique domesticorum, qui
 tanquam praesentia magis mouent, probique opera illorum
 imitando facere. Ita profecto Zacharias boni filij munia exoluit
 patris Barachiae mores oculos conuertens, suique maiori. Ad hoc
 silentioque inuoluuntur alij intermedij, quia hanc viuentem
 vitam minimè seruant, ut progenitoris Addonis virtutem in se
 mara sectarentur, atque adeo prophético paternoque donarentur
 spiritu, qui Zachariam nostrum luculentius, quam patres, aili-
 quare nos attentius quid ad eum, siue per eum, ad populum Sy-
 tus dicat, aduenire decet: audiamus.

*Mat. 6.**Ioh. 8.**Chrysos.**hom. 45.**in Mat.**Ioh. 9. A.**Simile.**Basilius**Epist. 1.*

TEXTVS.

^aIratus est ^bDominus ^csuper patres vestros ^diracundia.

Paraphrasis.

Ipsimet patres vestri, me duris verbis eos deterrente ne id facerent, in vlticis iustitia barathrum sese precipites dederunt.

21.

*Mali se-
ipso per-
dunt.*

Simile.

Quemadmodum pater, qui exigentibus filij sui vnici demeritis eum flag. illo petierat, domoque expulerat, filium in pristinam cupiens gratiam reuocare, communem deligit amicum, eumque docet quam merito filius sit ciecтус, vt ipse filium in culpa agnitionem perducatur, atque adeo citius ad correctionem amicitiamque paternam exoptandam excitet, seque pater, quo filio parcat, beneficiaque conferre adijciat, exorari desiderat, vt eo magis postea filius asseruanda parentis benevolentia studeat, & exorantibus se exorabilem exhibet: ita profecto Deus toto hoc capite, ac ferè libro, captiuitatis Babylonica supplicio multatum populum è Templo vrbeque patria ciecтum ob tot patrata scelera, iam tandem in antiquam volens admittere charitatem, sibi ac populo gratum Zachariam vocat, eumque admonet, non Deum, sed ipsum potius populum, malorum suorum autorem esse; & vt domestico, patrum scilicet, periculo edoctus non excludendus ad misericordiarum Dominum poenitens redeat: & ad preces pro populo fundendas Angelum Deus prouocat, omissa ex Iudaïs salute ventura cum ceterarum gentium quiete per Christum & Apostolos. Annuit votis: zelum se declarat in corrigendo Ierusalem & Sion præ amoris magnitudine: exardescit contra aduersarios: reuelatque tabulis urbem Templumque studiosè contemplantibus, contrariarum gentium cornua roburque omne conterentes.

Ze. III. 4.

^a Aut ergo Dominus: Attende, o Zacharia, patrum ac malorum studia, quam execranda fuerint: si enim ego nasci potuissem, non modo natus, verum iracundia iratus fui. em: atque ita promeritas dum poenas dederunt in mea iustitia loco, me quasi iracundia natorum aduersus eos sentire, cum ipsi sponte sua se ipsos iustitie meæ laqueis, me prorsus immo, o, praeocare maluerint, quam me iustitia

recre

rere monitis: qui cum sim Dominus, quæ mea sunt, in descensu quem
dam prosequor amore.

*Deus
quomodo
iratus di-
catur.*

Iratus est Dominus. Cum Deus omnem, eamque infinitam, se claudat perfectionum multitudinem, vnus & simplicissimus ex-
stans, ita vt ipse sit summa vnitas & perfectio; ad manifestanda
aliquo modo maiestatis suæ opulentiam, hanc admirandam multi-
machinam sola voluntate sua longè mirabilior ipse condidit. Vn-

Prou. 16.

A.

P. Hier.

Q. Beda.

uersa propter semetipsum operatus est Dominus: impium quod
ad diem malum. Quem locum Pater Hieronymus ibi, à quo
verbo ad verbum ibidem venerabilis Beda, sic dilucidat: Nulla
Domino causa creaturam visibilem vel invisibilem faciendi, nisi
voluntas sua: vt suam videlicet bonitatem rationabili creatura
quam perpetuò beatam faceret, ostenderet: eum quoque, qui be-
num conditionis propria sponte deseruit, id est, Diabolum cum
seguacibus in ista seueritate damnauit. Sola igitur voluntate eum
creauit omnipotens: quia amor est voluntatis actus; &, authore m-

Dionys.

gno Dionysio, Diuinus amor non reliquit eum sine germine et
Amans igitur produxit omnia, nihil detestans, aut iratus. Cum
immutabilis omnino sit, nulli vnquam irasci voluit, aut pote-

Sap. 11.

D. 25.

Diligis enim omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ feci-
nec enim odians aliquid constituisti, aut fecisti. Quomodo autem
posset aliquid permanere, nisi tu voluisses? aut, quod à te vocatum
non esset, conseruaretur? Diligit ergo Deus omnia quæ sunt, quæ
tenus sunt, atque adeò suam participant bonitatem: sic enim ab eo
pacto Deo assimilantur, Deumque vt vestigia vel imago reflectunt
& amorem, non iram aut odium, promerentur. Natura quippe
cundum se considerata, pura est, atque amabilis: quæ de causa
quenter in Prophetis tota gens, etiam iniqua, filia ac virginis

Isaia 47.

Al. 1.

mine donatur: sicut ibi, Descende, sede in puluere, virgo inha-
bylon: ad insinuandum, hominum naturam in se ipsa, virginem
flam, puram esse, & ad instar filiae amabilem fore. Hinc ibi

P. Hier.

Hieronymus ait: Virgo autem appellatur & filia, quia omnes
mines creatura Dei sumus: nec est Babylonis, iuxta hæreticorum
ra damnabilis. Nihil itaque eorum, quæ fecit, Deus odio habet
ad id, quod à Deo natura est congenerata: verum quo ad id, quod

ipsa ex propria voluntate, parit, ira ac odio digna esse potest, non quidem in sua met natura, sed collatione ad culpam; iuxta illud: Odio sunt Deo impius, & (pro, id est) impietas eius. & in Psalmo: *Sap. 14. A.* Odisti omnes qui operantur iniquitatem: qua scilicet iniquitatem operantur. Vnde illud Augustini: Duo sunt homo & peccator: *Psal. 5. Aug. in Senient.* Deus primum fecit, tu verò secundum: tolle quod tu fecisti, & Deus saluabit quod ipse fecit. Amat enim Deus cuncta quæ sunt naturali amore, quamuis solos electos prædestinationis amore prosequatur; prout ibi, Iacob dilexi, Esau autem odio habui; & in charitate existentibus præsentis iustitiæ dilectionem inpariatur. *Mal. 1.* Voluntate igitur omnia Deus effecit: amans enim vniuersa creauit: nec ira, quæ internam denotet animi perturbationem, quicquam insequi potest. Voluntate item cuncta Deus propter semetipsum produxit: obiectum siquidem diuinæ voluntatis est Bonum, quod ipse est; & Platone etiam authore, mundum creauit Altissimus, quia optimus. Nam, magno tradente Dionysio, hæc est natura Boni, seipsum diffundere. Quapropter sui copiam facturus Omnipotens, quia optimus, cum ne totus quidem mundus, tantum abest, ut vna, vel duæ, aut quouis numero creatura, omnem illam perfectionum immensitatem in seipso recipere, cognoscendamque rationabili creaturæ proferre posset; oportuit simplicissimam illam summamque perfectionem creaturarum rerum multitudine proponi: ut dum hæc res hac ratione, illa verò alia, aliaque alia, & innumera innumeris admirandisque modis vnum illud summumque Bonum nostris obtutibus offerunt, eò magis in admirationem rapiamur, & in timorem & honorem illius accendamus. Hinc Philosophus quidam, quid sit Deus, hac descriptione tradit: Iuppiter est, quodcumque vides, Iouis omnia plena. Quod & toties parabolis vtens e variis rerum genere petitis nos Seruator ipse instruere intendit, ab his scilicet ad Deum nos deducere, ac in omnibus Deum relucens ostendere. Sancti etiam Patres duos agnoverunt libros, quibus magno opere vacandum esse sanxerunt, Scripture nempe, ac Creaturæ: nam vterque totus Deum loquitur, totus Deum representat. Ex his Heremitarum Pater Antonius se peritum euasisse testatus est. Et Paulus inquit: Inuisibilia Dei à creatione mundi per ea quæ facta *Rom. 1.*

- sunt intellectu conspiciuntur. Sic enim habet altera lectio. Sunt igitur inter creaturas diuersa loca & tempora, hæc Dei misericordia, illa iustitiæ repræsentandæ, à creationis exordio constituta. À misericordiæ locum meritorum semita, ad iustitiæ verò barathrum demeritorum via perducit. Ab hac ut viatores Deus absterreat, iustitiæ abyssum, iram & iracundiam, furorem & indignationem suam, vindictam & ultionem nuncupat. Reuelatur enim ira Dei de caelo (non super homines, ait Paulus, sed) super omnem iniquitatem & iniustitiam hominum eorum, qui veritatem in iniustitiis detinent. Vbi Theodoretus: Iram autem Dei supplicium appellat non quòd Deus vlla animi perturbatione concitatus puniat, sed eos, qui contradicunt, ipso nomine terreat. Et Pater Hieronymus hîc: Ira Domini non perturbationem eius significat, qui non irascitur; sed eorum merita atque peccata, in quos Dei ira descendit. Super scribit in hæc verba Remigius: Quòd Dominus iratus dicitur, non est putandum quòd in eo vlla mentis perturbatio cadat; sed per hoc innuitur, eos dignos esse ira atque vindicta, quibus hoc dicitur. Iam ergo viatores sponte sua pergunt vel ad amœnum misericordiæ campum à Deo illecti cum turbis curatis, resectis, & edoctis; vel à iustitiæ foueam cum adiuvante illo, ac b. filio prodigo, ac cum c. villæ bouem emptore, Deo reluctante, in quem (vt Dionysius Carthusien-
a Luc. 16. sien-
b Luc. 15. sis habet) nec mutatio, nec perturbatio, nec passio cadit, sed præcipitant. Propter quod Deus irasci non dicitur secundum passionis affectum, sed operis parilitatem, iustitiæque rigorem; prout in Hieremia ait: Nunquid me ad iracundiam prouocant? dicit Dominus: nonne semetipsos in confusione vultus sui? Ac si diceret: Ipsi per viam prauorum operum incedentes, ad locum ultionis iustitiæ meæ properant, velint, nolint: cum ab amplissimo sinu meo, sicut nec pisces ab aqua, elabi nequeant, licet hinc inde decurrant; cum ego sim cuius centrum est vbique, circumferentia nusquam, immota semper omnis voluntas mea fiet. Ipsi verò in decurrantibus in seiplos prouocant iram, thesaurizantes sibi iram in die iræ, benignitate mea abutentes, in confusione vultus sui. Quia enim quisque est, talis offertur Deo, & à Deo tanquam à vero speculo sine macula refertur: & qualem se Deo quisque ostendit, let
- Rom. 1.*
- Theod.*
- P. Hier.*
- Nũ. 16.*
- Remig.*
- a Luc. 16.*
- b Luc. 15.*
- c Luc. 14.*
- Dionys. Carth.*
- Hier. 7.*
- Simile.*
- Quid Deus, ex quodam Philos. Rom. 2.*

lem sibi Deum agnoscit, humilis humilem, sanctus sanctum, iratus *Diuus*
 iratum. In hunc sensum Diuus Athanasius, fidei Pater, & Theo- *Athan.*
 doretus Davidis illud ad Dominum, Cum sancto sanctus eris, & *& Theo-*
 cum peruerso peruertêris, interpretantur: Sanctis bona & sancta, *deret.*
 peruersis peruersa facie conspiceris. Præmiserat enim Propheta: Re- *Psal. 17.*
 tribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum
 puritatem manuum mearum in conspectu oculorum eius, scilicet,
 Domini, ad quem per Apostrophem conuertitur dicens: Cum san-
 cto sanctus eris. Hinc fit, vt tot nominibus dicatur Deus, Agnus, *Deus*
 Leo, &c. prout quisque nempe coram diuino illo ac indiuisibili ap- *varijs di-*
 parer speculo, sic seipsum ac speculum sibi repræsentat. Quoniam *citur no-*
 igitur horum Hebræorum gens semper crispata fronte coram Deo *minibus.*
 interminandam præ se tulit iram, vt ei Dominus obiecit; Ergo *Hier. 3.*
 saltem amodo voca me, Pater meus, dux virginitatis meæ tu es: *A. 5.*
 nunquid irascêris in perpetuum, aut perseuerabis in finem? iratum
 contra se Dominum vidisse, hoc loco perhibetur. Sine vlla itaque
 Dei mutatione, in rebus ipsis tanta versatur mutatio. Non secus *Simile.*
 ac stabilis firmaque columna modò mihi dextera, modò sinistra di-
 citur, ex loci permutatione, quam ego facio, non illa: Deus mihi
 studioso in misericordiæ loco constituto, dexter ac misericors; mihi
 autem malo in vlticis iustitiæ solium incidenti, sinister, iratus, &
 vltor nominatur: verum ipse immotus perseuerat omnino. Atque *Omnis*
 hoc pacto fiet omnis Domini voluntas: quia, quocunque se ver- *Dei vo-*
 tant homines, perficiunt Domini voluntatem pro studiorum, tem- *luntas*
 porum, ac locorum varietate fixam. Si locum adinuenire possent *fiet.*
 homines, aut effingere, qui Deum lateret, ibi Dei voluntatem for-
 tè non adimplere quirent. At, Quò ibo à spiritu tuo? & quò à facie *Pf. 136.*
 tua fugiam? Si ascendero in calum, tu illic es, tanquam in mise-
 ricordia loco plurima conferens dona: si descendero in infernum,
 ades, quasi in iustitiæ loco noxios puniēs: si sumpsero pennas meas
 diluculo, & habitauero in extremis maris; etenim illuc manus tua
 deducet me, & tenebit me dextera tua. Quia tenebræ non obscu- *Deum*
 rabuntur à te: imò coram te & nox sicut dies illuminabitur. Id etiam *fugere*
 Plutarchus agnouit. Tyrannum, ait ille, mutato solo licet effuge- *non est.*
 re: qui Deum timet; non est quò fugiat; quandoquidem nusquam *Plutar.*
in Mor.

Jon. 1.

non est Deus. Frustra Ionas eum fugere nititur, quem non est fugere; sed tantum ad meliora tutioraque ipsius loca confugere. Quia est igitur hoc, quod Dominus Zachariam docet, huiusmodi loquutionis internæ tropo, iratus est Dominus super patres vestros iracundia? Nec Deus irascitur, nec ullum in eo commotio, nec iracundia, locum habet. Huiusmodi etiam verba potius filiorum stomachum prouocare videntur, quam linire. Exponit ergo Dominus Prophetæ suo, ut facilius ad reconciliationem cum Deo filios perducere queat; patres illorum suis manibus gutturi suo diuinæ iustitiæ laqueum adinuisse, ac propria culpa in tot mala incidisse, & misericordiæ amoenissimo campo se contulisse ad iustitiæ barathrum, quod ut auerterent, præmonuit, ac propterea verbis terrorem incutientibus, suam iustitiam, iracundiam, & se, iustitiam administrantem, iratum vocari sustinuit: quia & proprium, ineffabile, tremendumque nomen Domini, quod hoc loco scribitur, obicit: Quid ultra, ô filij, ne obstinatos patres tot inuenissent mala Dominus faceret? Profecto vos ipsos, si vel tantillum sapitis, non alia responsa duros censeo, nisi vos idem agitet furor, quam Abeant, imputentque sibi; nos verò Domino cum gratiarum actione seruire festinemus, ut ad misericordiæ campum conuolantes, de manu Domini affluenter innumera dona percipere possimus. Hoc sanè vobis superest consilij, cunctisque peccantibus. Quoniam in demeritorum via deambulantes, quod est, in eo loco versari, ubi vltix Dei iustitia fulget, ibique prospera, celestiaque beneficia, quæ in horro, ubi misericordia resplendet, largissime conferuntur, sperare, non spes, sed præsumptio est, temeritas est, audacia est, demerita est. Instabilemne vultis Deum in ijs quæ semel ordinati sunt disposuit, vos verò stabiles in ijs quæ pessime cogitastis? Vos potius mutate locum, à iustitiæ ad misericordiæ sedem properate, iustitiæque miserationes, hoc est, misericordiæ effectus consequimini, & iustitiæ flagellis ablecedetis. At si cum seruo illo nequam, misericordiæ locum, quem pro vestra causa semel adiistis, cum proximo vestro tractaturi deseratis, & ad iustitiæ thronum transmigretis: tunc vos exactissime redarguet eadem iustitia. Id enim est, iratus Dominus serui illius, tradidit eum tortoribus. Audite itaque, filij, & ca-

Mat. 18.

D.

uete

uete, ne vobis quid tale contingat, quale & hîc apud Zachariam legitis.

Iratus est Dominus super (seu contra iuxta Pagninum) *patres vestros iracundia.* Septuaginta legunt, Ira magna. Pater Hieronymus hoc loco ait: Iratus est ergo Dominus super patres eorum, qui nunc corripuntur, non iuxta septuaginta Interpretes ira magna, sed ira, simpliciter. Si enim ira magna esset iratus, nunquam per Danielem & Ezechielem captiuos ad pœnitentiã pronocasset. Vatablus, propria fultus autoritate, subaudiendam in Textu affirmat dictionem illam, magna. Verùm cum Patris Hieronymi dictorum veritatem propugnare, sit communem Ecclesiæ causam agere, Dei que beneficia suspicere, qui etiam verberibus Patrem adigit Hieronymum, vt scripturarum explanandæ nobis sinceritati totus insudaret; ac ne cuiquam deinceps in earum versione pateret hæsitandi locus, tanta illum, cum pari eruditione, sanctitatis gloria illustrauit: ad piorum solatium parumper insistam, vt contra sanctissimum Ecclesiæ Doctorem non ad amussim intellectum oblatrantibus, quiuis Catholicus, hunc subindicans locum, dicere queat: Crimine ab vno disce omnes.

Afferimus itaque, non esse apponendam particulam illam, magna, tanquam ex Textu, contra Septuaginta; nec tanquam ex glossa, contra Vatablũ. Ignoscite (quæso) mihi hunc duriorum loquendi modum, nec contra excellentissimos viros, sed contra asserta minus vera pro veritate cum Patre Hieronymo dilucidanda pertrantem filium, fratres, attendite. Si enim ea ratione Philosophi humi in Ethicis contra Platonem magistrum de Idæa Boni verba facturum, seipsum prius excusasse tradunt, quod nec in Physicis nec in Metaphysicis vnquam curauit, quia mores in Ethicis erat docturus; quare prius in opere ac sermone suo modestiam gratitudinemque præ se ferre debuit; quapropter & iura seruauit de non indicenda patri die, nisi præmissis veniæ actum (sic Iuristæ loquuntur) quanto magis diuinam hanc celestium virtutum disciplinam in hac sacrum literarum religiosissima grauissimaque Academia legens ac disputans, prius facto mansuetudinem, mox sermone patrefacere cogitur! Huic dicitur: Qui fecerit, & docuerit, hic magnus vocabi-

22.

An sit
intelligē-
dum Ira
magna.
Septuag.
P. Hier.
Vatabl.

Solutio.

1. Erb.

Matt. 5.

tur in regno calorum. Vt igitur, vnde discessit, redeat oratio; & terere & sensui repugnat illa dictio, magna. Iratus est enim Dominus patribus illis ira, non tamen magna. In Hebræo idiomate tantum habetur, Iratus est ira; vt testis sum oculatus ex Complutensium Bibliorum trilingui castigatissima impressione: & Vatablus ipse, Pagninus, ex hoc Textu in suis versionibus expungunt: infra vero in hoc codē primo capite, vbi dicitur in nostra & Septuaginta versione, Et ira magna ego irascor super gentes, ibi in Hebræo additur magna, & sic ab omnibus legitur. In hoc ergo primo loco non ex Textu, imò est contra Textus intelligentiam: nam inferius Dominus declarat seipsum ira quidem magna percitum contra gentes opulentas: Quia (inquit) ego iratus sum parum, ipsæ verò adiunxerunt in malum. Vbi Septuaginta legunt: Pro eo quòd ego quidem iratus sum modicum, ipsi verò superpositi sunt in mala. En quare dilucidè iratum se Dominus asseuerat parum, ac modicum. apud Hieremiam, hanc ipsam iram, hoc est, Domini vindictā, contra hos patres his explicat Dominus: Ecce furor meus & indignatio mea conflatur super locum istum, super viros, & super iumentum, & super lignum regionis, & super fruges terræ, & succendetur & non extinguetur. Vbi Septuaginta pro, conflatur, habent, funditur, seu stillat. Et alibi captiuos iam in terra Aegypti per Hieremiam hicce alioquitur: Et conflata est (Septuaginta, stillauit) indignatio mea & furor meus, & succensa est in ciuitatibus Iuda, & in placet Ierusalem: & versa sunt in solitudinem & vastitatem secundum diem hanc. Quoniam ergo pacto, si quasi stilla fuit hæc ira Domini, authoribus Septuaginta apud Hieremiam, hic secundum eosdem Vatablum magna exitit: Optimè annotauit Pater Hieronymus priori Hieremiæ sententia dicens: Pulchreque non ait, Effusus est furor meus super locum istum; sed, stillauit: vt moderatam penam significet. Si autem in stilla furoris tanta duritia est; quid licet omnis imber fuerit effusus? Iratus est ergo Dominus contra patres ira simpliciter, non autem magna: communiter enim fertur, patres emicuisse Prophetas in ea calamitate, quàm in Salomonis prosperitate. Quinam igitur iratus est Dominus ira magna contra eos quos sic inuisere dignatus est? Ad quos, vt corrigerentur, se totum

*Hier. 7.
D. 20.*

*Hier. 44.
B.*

*P. Hier.
Hier. 7.*

per Prophetas hoc etiam loco inclamasse, en & conuersos esse, testatur? Ante captiuitatem assidue monuit, in captiuitate non deseruit, imò conuertit, ut hinc habes, & post captiuitatem filijs per Zachariam quamplura promittit; & ut ad suos prædulces conuertantur amplexus, zelo magno zelatus inuitat.

Ad quid ergo apponitur dictio illa, *Iracundia*, si solum absolute iratum se Dominus profitetur? Iratus est, ait, iracundia: superfluit ne vox illa, iracundia? At quemadmodum in naturalibus Deus & natura nihil agunt frustra: ita ne iota quidem ab eodem autore nature sine ratione in suis literis deprehendi firmissimè putandum est. Genuinus igitur huius loci sensus est: Non tantum iratus fuisse censendus est Dominus arcum iustitiæ suæ tendens, & minitans iustitiæ suæ ineuitabilem vindictam contra patres, solis minis & arcus ostentatione contentus; verum etiam, iratus est iracundia, hoc est, reuera, sagitta ex arcu emissâ, sumptaque poena. Hoc sanè pacto interpretatur diuinum illud Ecclesiæ lumen Ambrosius Textum Pauli: Ijs autem qui sunt ex contentione, & qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio: ubi scribit in hunc modum: Ira est, non ei qui iudicat, sed illi qui iudicatur, dum fit reus. Irasci enim dicitur Deus, ut vindicaturus credatur: nam Dei natura ab his passionibus immunis est. Et ut non solum irasci, (aduerte) sed & vindicare credatur, adiecit, & indignatio. Indignatio est, quam addendo super iram, iniuriam suam Deum vindicaturum significat. Præterea, phrasis est Hebræa, geminato vocabulo rei certitudinem indicare: sicuti Adamo dictum est: In quacunque hora comederis, morte morieris; quod & Bethsabeæ paruulo ex adulterio nato fuit indictum. Iratus est itaque Dominus super aut contra patres istos iracundia; quia reipsa puniuit eos, captiuitatiq; addixit. In hunc modum Spiritus sanctus in Dauide seipsum præexplicasse videtur: Et iratus est furore Dominus in populum suum: & abominatus est hereditatem suam. Subditur explanatio illius quod dixerat, Dominum iratum furore, ut hinc iracundia: Et tradidit eos in manus Gentium: & dominati sunt eorum, qui oderunt eos. Et tribulauerunt eos inimici eorum: & humiliati sunt sub manibus eorum. Verum quia iratus est Dominus furore, non

Quid significat dictio, Iracundia.

D. Ambrosius ad Rom. 2. tomo 5.

Gen. 2. C. 2. Regum 12.

Pf. 105.

re, non tamen magno, adiecit: Sape liberauit eos. Ipsi autem excerbauerunt eum in consilio suo, & humiliati sunt in iniquitatibus suis. Et vidit cum tribularentur, & audiuit orationem eorum. Memor fuit testamenti sui, & poenituit eum secundum multitudinem miserationum suarum. Et dedit eos in misericordias in conspectu omnium qui ceperant eos. Non utique iracundia huiuscemodi magna est, sed qualis hoc loco habetur.

Super patres vestros iratus est Dominus iracundia. Quem admodum patribus his captiuis supplicio affectis iratus hic dicitur Dominus iracundia: ita, imo multo magis, nobis ob oculos ponit, iratum fuisse Dominum contra patres nostros ob inobedientiae crimina tot donis & innocentiae & originalis iustitiae statu miserrime exdebitos, atque in tot miserationum genera, adeoque duram sub tenebrarum Principe tyrannidem proiectos: ut eo vigilantius vitam nostram instituere, iramque Domini, vna cum illa detestanda patrum nota, quae nobis inulta est, delere curemus. Hinc Rupertus: Quamnam super patres, & quali fuerat iratus iracundia? Nimis angustiamus nobis sanctam scripturam, si nullam intelligimus aliam iracundiam, quam captiuitatem vnius generationis, quae suo tempore ducta est in illam Babyloniam, quandam mundi huius partem; nullosque patres alios, nisi Iudaeos, qui in Babylone defuncti sunt, patres Iudaeorum qui inde reuersi sunt. Sed profecto non valde magna erat iracundia, pertransisse de gente in gentem, & regno ad populum alterum. Non, inquam, valde magna illi, maiorem considerat, cuius ista, quaedam similitudo, tenuisque umbra, per quam, velut imaginem, puerilis hominum sensus magnam iracundiam, veramque captiuitatem, in quam decidit Adam, & de qua liberatus est per Christum, paulatim introduci agnoscat. Igitur, iratus est, inquit, Dominus super patres vestros iracundia; subaudiatur, quam iracundiam portastis & vos: sicut & Thre. 5. Propheta confitens loquitur: Patres nostri peccauerunt, & non nos autem iniquitatem eorum portauimus. Non potest illa iracundia sedari, non potest ille paries inimicitiarum solui, nisi per dem Iesu Christi, nisi signari properetis in nomine Patris, & Filii Spiritus sancti. Dices ergo, inquit, ad eos: Hac dicit Dominus

circum Pater, ait Dominus exercituum Filius, dicit Dominus exercituum Spiritus sanctus: Conuertimini ad me, & conuertar ad vos: id est, Credite in me, & iracundia remota, in reconciliationem suscipiam vos. Hæc Rupertus. Consulto, breuitatis causa, Origenes libris incommoda hoc loco silentio inuoluamus, & ad morum compositionem gradum faciamus.

Vite Moralis Institutio prima.

I Ratius est. Quamuis ipse literæ sensus ad morum pertineat bene-
 flatem, non erit ab re, nonnulla etiam & hic pro componenda
 mortalium vita annotare. Primum itaque opera precium est ani-
 madvertere, Deum illum, non modò hominū lingua, verum etiam
 Angelorum mentibus ineffabilem, quoniam pacto usque adeo pro
 humani generis salute sese demittat, ut & loquelam & ipsos homi-
 num mores non abhorreat. En, se iustum, vocat iratum. Quapro-
 pter moralibus ipsis, ut innata mortalium lingua Deum adire pos-
 sint, viam aperit, quin & calcaria addit. Quare inclutus Rex & Pro-
 pheta his Deum orando aggreditur: Domine, ne in furore tuo ar-
 guas me, neque in iratura corripas me. Vbi os aureum: Quando
 furorem & iram audiueris, nihil humanum suspiceris. Sunt enim
 verba, quibus se accommodat, & ad caput nostrum demittit. Deus
 enim ab his omnibus liber est: ita autem loquitur, ut in crassiorum
 cadat intelligentiam. * Nam nos quoque, quando loquimur cum
 Barbaris, illorum lingua utimur: & si cum puero loquimur, una
 cum eo balbutimus; & ut milles docui simus, ad humilitatem illius
 nos demittimus. Et quid mirum, si hoc in verbis facimus, quando
 etiam in rebus id fit a nobis: ut qui & manus mordeamus, & iram
 simulemus, ut infantem corrigamus. Ita etiam Deus volens repre-
 hendere, talibus verbis usus est. Non enim pro sua dignitate loqui
 studuit, sed pro audientium utilitate. Tu autem **quomodo velles ip-
 sos?** Odium enim est animi perturbatio. Nec humana respicit, vi-
 dere enim ex corpore sumptum est; neque audit, nam hoc quoque
 est ex carne. Sed si ei attributa non essent, quæ sunt hominibus
 propria, affectiones, ex hoc malum aliud dogma inductum esset,
 nempe,

23.
*Deus
 homini
 humano
 more lo-
 quitur.*

*Psal. 6.
 A. 1.
 Chrysost.
 1. Pari-
 sis anno
 1556.
 nam in
 aliquot
 aliis in-
 premoni-
 tiis non
 venit.
 * Simile*

nempe, non regi omnia à Dei prouidentia: & dum talia audire Deo recusarent, multi ex ijs, qui tunc erant, omnino Deum ignorassent; eo autem ignorato, omnia periissent. Illo autem manarum, inquam, affectionum Deo attributarum dogmate, producto, eius celeriter fieri poterat correctio. Cui enim persuasum est, Deum esse; etsi non habeat eam, quam par est, de Deo sententiam, sed quid de eo crassius suspicetur; tempore quidem certe persuadebitur nihil tale in Deum cadere. Qui autem habet persuasum, eius nullam esse prouidentiam, nec vitam eorum, quæ suam curam gerere, imò ne esse quidem, quid eum iuuerit, si tractetur Dei impatibilitate? Illa ipsa de causa, cum prius cum illis disserteret, postquam eis persuasit, ut eum esse opinarentur, paulatim rursus expurgat, ad hoc dogma euehens, de eo loquens sublimiter & cum esse ab affectione remotum oratione pertractans. Dicitur enim: Non esuriat, neque laborabit. Et qui cum irasci dixerat, id

Isaia 40.

Hier. 7.

Hos. 11.

Iuxta

septuag.

Interp.

Psal.

rursus, ostendens Deum esse impatibilem, subiungit: Nunquid ad iram prouocant, non autem seipsos? Et qui dixerat eum esse Templo, rursus dicit: Non est homo in te sanctus, & non ingredere in ciuitatem: hoc est, loco non contineor. Quod si non omnino conceditur, at prudentiori quidem reliquit cogitandum, quod à tyrannicis liber est affectionibus, & sine quibus non licet viuere ab alijs multò magis liber est. Dicit itaque: Num eris, ut homo dormiens? & ubique tractat ac loquitur de impatibilitate. Quod hic quoque, quando furorem aut excandescentiam audieris, nescies esse affectionem. Si enim homines, qui sapientiae studium contemnantur, quoad eius fieri potest, ab ira alieni permanent: multò magis illa substantia, quæ est ab interitu & corruptione libera, quæ nec dici nec comprehendere potest. Non vides, quod etiam medici dum secant, vel vrunt, non ira adducti id faciunt; sed ut, quod male, affectum est, corrigant, scopum sibi proponentes, non irasci, sed agrotis, sed eorum miserescentes, & à morbis liberantes. Quare ergo dicit, Ne in furore tuo arguas me: hoc dicit, Ne pernece mas de meis peccatis, nec mea delicta persequaris. Hæc Christus ilomus.

*Comparat.
à sapien-
tibus.*

Simile.

Chirurgi.

gici.

*Accom-
modo nos
audientib.*

Ex quibus apertissimè nobis docendi, & ad populum pro rebus

orandi ac colloquendi modus ostenditur: vt non pro nostra, si quæ
 est, authoritate, sed pro audientium vtilitate ac capto verba facere
 curemus. Huc tendit illud Rhetorum præceptum, ne peregrino *Rhetorice*
 perobscuroque vocabulo utatur Orator: ne, dum illius inquirendo *præceptum.*
 significatui operam nauat auditor, à dicente animum remittere co-
 gatur: quare si quid id generis in medium producendum est, simul
 & explicandum est. Huc spectat & illud sacri Concilij Tridentini *sess. 5. c.*
 decretum: Diebus saltem Dominicis, & festis solennibus, plebes sibi *2. de re-*
 commissas pro sua & earum capacitate pascant salutaribus verbis, *format.*
 docendo quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, annun-
 ciandoque eis cum breuitate & facilitate sermonis vitia quæ eos
 declinare, & virtutes quas sectari oporteat, vt pœnam æternam
 euadere, & cælestem gloriam consequi valeant. Huc attinet & il-
 lud: Parabis & acetabula ac phialas, thuribula ac cyathos, in qui-
 bus offerenda sunt libamina, ex auro purissimo. Quem locum sic
 interpretatur venerabilis Beda: Varia vasa, quæ ad offerenda sunt
 libamina facta, variæ sunt distinctiones eloquij diuini, pro dispari
 capacitate audientium. Non enim vna eademque omnibus potest
 conuenire doctrina. Aliter namque sapientes, aliter insipientes;
 aliter diuites, aliter pauperes; aliter sani, aliter infirmi; aliter senes,
 aliter iuuenes; aliter viri, aliter scemina; aliter cælibes, aliter coniu-
 gati; aliter prælati, aliter subditi docendi sunt. Quæ tamen vasa om-
 nia ad mensam tabernaculi, omnia ad offerenda libamina pertinent;
 quia quæcumque prudens doctor diuersa pro diuersitate audien-
 tium loquitur, vniuersa in regula sacra scriptura reperiuntur. At-
 que ad offerenda Domino vota bonorum operum, corda excitant
 auditorum. Quæ videlicet opportuna diuersitas sanctæ prædicatio-
 nis, ipsius Domini ore designabatur, cum diceret: Quis putas est si- *Mat. 23.*
 delis dispensator & prudens, quem constituit Dominus super fami- *D.*
 liam suam, vt det illis in tempore tritici mensuram? Mensuram
 quippe tritici conseruis dat in tempore fidelis dispensator & præ-
 dens, quando discretus verbi minister non solum tempus oppor-
 tunum in dicendo obseruat, verumetiam qualitatem sensumque
 auditorum diligenter exquirat, & iuxta distantiam huius, modum
 sui sermonis temperat. Interlinearis: Quid autem per acetabula, *Interlin.*
 nisi

Gregor.
hom. 6.
in Euag.

nisi mordax, & quæ viria corrodat, & quid per thuribula, nisi de
cis & suavis, & quæ ad orandum excitet audientem, prædicatio ex
primitur? Certè Zachariæ nostrî talis est adhortatio, dum statim
iratum ostendit Dominum, simul & placabilem conuersis enun
ciat. Gregorius item: Quid verò per phialas & cyathos, nisi me
sura prædicationis accipitur, ut singulis scilicet iuxta capacitatem
ingenij conferatur? Debet enim, subtiliter qui docet, prospicere
ne plus studeat, quàm ab auditore capitur, prædicare. Debet enim
infirmis audientium sese contrahere, ne dum paruis sublimia
ideo non profutura, loquitur, se magis curet ostendere, quàm audi
toribus prodesse. Iubente autem Domino, non solum phialæ
mensam tabernaculi, sed etiam cyathi præparantur. In phialis
ga prædicatio, in cyathis minima & tenuis significatur. In mensa
ergo Domini phialæ & cyathi, quia in doctoribus sacri eloquij
solum exhibenda sunt magna & arcana, quæ delectent; sed etiam
parua & subtilia, quæ quasi per gustum notitiam præstent. Alii
enim doctrina veritatis plenus auditores inebriat, & quasi phialam
porrigit. Alius explere, quod sentit, non valet; sed etiam, quia
cumque denunciat, per cyathum gustum præbet. Qui ergo per do
ctrinam sapientiæ ministrare phialas non possunt, quantum per
diuina largitate sufficiunt, propinent proximis cyathos verbi. Hoc
tenus sanctissimus Gregorius. Verùm illud à nobis prætereundum
non est, quod ad rem nostram potissimam pertinere censeo, va
ne neque illa ex auro purissimo præparanda. Manifestum enim est
charitatem designari per aurum; quod & purum, & purius, & pu
rissimum cum sit, gradus, qui sunt in charitate, præ se fert; quod
charitas charitate maior: ut qui aliorum salutem operam dare per ve
bi ministerium delegerint, phialæ sint, aut cyathi, non modo ex au
ro puro, ex charitate, scilicet, qua proprijs seruandis animis indu
geant, verùm ex auro purissimo contenti, ex charitate videlicet per
fectiori, qua proximorum mala quasi sua desse int, & bona prom
ueant. Ita ut quemadmodum *Paulus supra multos cortaneos suos
in iudaismo proficiens, abundantius æmulator existens paternarum
traditionum, ignorans in incredulitate sua, crepabat pro suis
tribus suis iudeis anathema esse à Christo, cuius & propterea ne

*Gal. 1.

C.

1. Tim.

1. C.

Rom. 9.

A. Sic

Ansel.

& Caiet.

ibi.

Act. 9. B.

men expugnare nitebatur. Ita, quin & multò feruentius, vtpu-
ta ex auto purissimo, ex charitate perfectissima, diuini verbi præcones
nullum non moueant lapidem pro eruendis è faucibus Orci ani-
mabus Christi sanguine redemptis. Quòd si hac charitate ducti cum
proximis colloquia miscant, profecto in audientium ora ac animos
sefe insinuare, quin & transmutare, magnopere studebunt, ita vt
omnibus omnia fiant, vt omnes lucrifaciant. Ea nam que, auctore
Dionysio, vis est amoris, vt in rem amatam ipsam transformet a-
mantem. Sic ille, cuius pectori continua infidebat sollicitudo Ec-
clesiarum, exclamabat: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis*
scandalizatur, & ego non vror? Quasi paruulis lac dedi vobis, non
escam. Sapientibus & insipientibus debitor sum. Quid enim est, Vbi
non est auditus, non est audas sermonem: nisi sermonem ita tem-
perandum esse, vt cupide queat ab astutibus percipi? Aliter, est tem-
pus terere, ac verba perdere, quin & dilucto-ludicis examini tan-
quam de verbis otiose dictis sefe exponere damnum. Siquidem
verba que vel Deo laudem, aut proximo vtilia, aut sibi opportu-
na minimè conferunt, rectè otiosa dixeris. Que igitur eloquutio
ad auditorum spectat emolumentum, si eloquentis culpà suo fru-
stratur sine, inanis ac futilis, vana & damnabilis apparebit.

* Nec propterea semper humi serpere debet oratio: imò & subli-
mem aliquando esse oportet, cum præsertim ab ignoto conciona-
tore primum captanda est populi attentio, que ex sua eru illone
pendet. Sape ipse mundi Seruator ita loquutus videtur, vt audien-
tes non intellexerint. Et charissimus frater noster Paulus (inquit
Petrus) nonnulla habet in suis epistolis intellectu difficilia. Et om-
nis ferè prophetia, præsertim que obscurissimi Zacharie nostri, dif-
ficultatem continet maximam: ita vt acutissimus Augustinus, qui
suo fretus ingenio liberalibus sefe imbuuit disciplinis, istam, pro-
pter obscuritatem, in commodius tempus distulerit. Non enim hoc
frustra contigit, cum neotericorum elidatur error hæreticorum,
passim eloquia sacra, tanquam nullo egeant expositore, inuulgan-
tium, ac mulieres cum cerdonibus theologizare, ex eo quòd verna-
culo sermone Biblia perlegant, asserentium. Cum etiam quanta sit
habenda reuerentia Christi Vicario in scripturarum exanillatis ob-

1. Cor. 9.
C.

Dionys.

2. Cor.

11. G.

1. Cor. 3.

A.

Rō. 1. B.

Eccli. 32.

A.

Mat. 12.

C.

Que sint
verba o-
tiosa.

* Alia lo.

qui licet.

Christum

Luc. 8.

B. Paul.

2. Pet. 3.

D.

Proph.

Zachar.

August.

Scriptu-

ra et a. f.

siles ob

plaris

causas.

1. Ratio

contra ha-

reticos.

2. Ratio

securitatibus, quantaque ad id vergeat necessitas vnus summi Iudicis
 3. Ratio. ne in contrarias sectas ouile Domini dissindatur, elucet. Cum pa-
 Mat. 15. latim audientium eleuentur animi. Adhuc & vos sine intellectu
 B. estis? Cum & auditurum corda ad difficultium meditationem, &
 4. Ratio. humilitatem, bonorumque consortium, pro ijs addiscendis &
 5. Ratio. dagandis, aduocentur. Quin & inaudita, vt Rhetores tradunt,
 6. Ratio. tentioni captandæ inseruiunt: ac Dei amicos patefaciunt, vt per
 Mat. 13. quibus datum sit nosse mysterium regni, ceteris autem in par-
 B. bolis.

Mat. 14. ^aCum igitur tam varios coram se conuiuio exciperè debeat De-
 B. mini præco, nunc phiala, nunc cyatho de Domini mensa pro co-
 Luc. 8. B. uiuantium captu ac commodo propinet. ^bIpsi que conuiuæ libi-
 2. Nota tis fuisse factum existiment, si eorum singulis vnum aut alterum
 predica- poculum gratum porrectum esse viderint: cum enim tanta flom-
 tor. chi diuersitate laborent, qui fieri potest, vt intra horam vnus is-
 b. Nota chi diuersitate laborent, qui fieri potest, vt intra horam vnus is-
 auditor. mo singulos repleat? Quin nec in corporis conuiuio quæcunq;
 Simile. apponuntur, quilibet omnia obligurit: quod vni arridet, alter reijci-
 vnusquisque tamen propter obsoniorum multitudinem reficitur
 & inuitanti gratias habet. Verum quemadmodum vniuersa, quæ
 inferuntur, comestibilia sunt, & vtilia: sic intelligibilia sint, quæ
 cunque dicuntur, & profutura. En Deus, vt eum intelligamus, in
 bisque bona largientem sentiantus, vsque adeo sese demittit, vt li-
 Sap. 12. minum more loqui minimè dedigne-
 D. Thō. iratum, qui cum tranquillitate iudicat. Sed quid ad ostendendum
 in Psal. Deum iratum dici, quia ad modum irati se habet non in se, sed
 17. Quo- quantum ad effectum, aliunde petendis argumentis immoror
 niam ira- sum, nec litera Textum inspiciamus. Quid ille?
 tus est eis.

Institutio secunda.

24. **I**ratu*s* est Dominus. Quid hoc est? quid? Ita iratus est, vt in
 Ira sis do- cuiusuis alterius affectus dominus esse minimè desierit. Ita
 minara- est Dominus, non seruus effectus iræ, sed dominans iræ. Iratus
 tio. Dominus, ab ira passione, tanquam omnium Dominus, omni-
 immotus. Quo in loco manifestissime nobis, quatenus iratus
 ceat, innotescit: quatenus scilicet suo domini*j* iure ratio potius
 &

& ab ira in tyrannicam seruiturē nequaquam redigatur. In sapientem ne ullam quidem cadere perturbationem, Stoici, quibus & hac in re consentit Cicero, mordicus tenent. Verū nostrā imbecillitati naturā hoc sacra permittunt eloquia citra lethalis aut alterius criminis notam, ut qui prauideri non potuerunt, si insurgant appetitus sensitiui motus, quamprimum deprehenduntur, à ratione comprimantur. Irascimini, ait Psaltes, & nolite peccare: quod exponens mellissimus Ambrosius inquit: Concessit quod naturā est, negauit quod culpā est. Neque enim fieri potest, ut facilis ad iracundiam non irascatur, sed ut ratione se temperet, indignationem cohibeat, à puniendo se reuocet. Id sanè Propheta reip̃a comprobauit, cum armatam dexteram in indignatione, & bellatores aduersus Nabal ad ultionem paratos, Abigail deprecatione, reduxit. Ioram quoque Rex Israel subita correptus ira, virum pramissit, qui caput Eliseo amputaret: sed ecce sonitus, præ celeritate, pedum Domini cius post eum, ut execrandam reuocet sententiam. Non sic impius Herodes, qui iratus est valde, & mittens occidit omnes pueros qui erant in Bethlehchem Iudæ, & in omnibus finibus eius. Et alibi idem Ambrosius: Moralis magister (id est, David) qui naturalem affectum, insecundum magis ratione doctrinā, quam extirpandum nouerat, moralia docet. hoc est: Si irascimini, nolite peccare, sed vincite ratione iracundiam. Vel certè sic: Si irascimini, vobis irascimini, quia commoti estis: & non peccabitis. Qui enim sibi irascitur, quia citò commotus est, desinit irasci alteri. Qui autem vult iram suam iustam probare, plus inflammatur, & citò in culpam cadit. Melior est autem, secundum Salomonem, qui iracundiam continet, quam qui urbem capit: quia ira etiam fortes decipit. Cauere igitur debemus, ne in perturbationes prius incidamus, quam animos nostros ratio componat. Exanimat enim mentem plerumque aut ira, aut dolor, aut formido mortis, & improuiso percellit istu. Ideo præuenire pulchrum est cogitatione, quæ voluendo mentem exerceat, ne repentinis exciterur commotionibus, sed iugo quodam rationis & habentis constricta mitescat. Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris: quia curatio faciet cessare peccata maxima. Si præuenerit (ut expla-

Cicer. lib.
5. Tuscul.
quest.

Psal. 4.
Ambr. 1.
4. de Iacob & vi-
ta beata,
c. 1. circa
princip.
1. Regum
25. G.
4. Reg. 6.
G. 32.
Mat. 23.
C.

Tomo 1.
off. lib. 2.
c. 21.
2.
3.

Pron. 16.

Eccle.
10. A. 4.

nare

nare videtur idem Ambrosius) & preoccupauerit mentem iracundia, & ascenderit in te, ne relinquo locum tuum. Locus tuus patientia est, locus tuus sapientia est, locus tuus ratio est, locus tuus sedatio indignationis est. Non consideres quid ab alijs in te refertur: locum tuum serua, simplicitatem & puritatem tui pectoris

Mat. 18

Prou. 26

A.

Simile.

P. Hier.

Joel. 1.

1. Tim. 5.

Archytas.

fodi, tanquam vnus de paruulis effusus. Noli respondere iracundiam eius, siue imprudenti ad imprudentiam eius. Cito culpam excutit. Si lapides teras, nonne ignis erupit? Et Pater Hieronymus in illud loelis, Expergiscimini ebrii, & flete, dicit: Est iracundia iustitiam Dei non operatur, & furori proxima, mentis suae iracundiam facit: in tantum vt labia tremant, dentes concrepent, vultu pallore mutetur. Recteque illud laudatur Archyta Tarentini, cum villico suo esset iratus, iam te, inquit, occiderem, nisi iracundus essem. Et ad Demetriadem: Quid iracundo furor suus confert, quod saeuissimis exagitationum stimulis conscientia, ita ab omni comitatu mentis deturbat, vt, dum irascitur, insanire credatur. Hinc Phocylides.

Phocylides.

Ουκ ἔστιν ἐπεχόμενος παρὰ τὴν ὀργήν τεύχεα.

Ira animum subiens insaniam perniciosam gignit.

Chilo.

apud

Luert.

Meniad.

Propterea primo loco dicebat Chilo, referente Diogene Laertio de vita & moribus Philosophorum: Ira dominare. Et Menander aiebat: Homo existens, discet ira imperare. Laedit virum in iram cadens. Viues vitam optimam, si ira imperaueris.

Claud.

Lactian.

Claudianus Theodosio: Si ducens ira, Seruius patiere iugum, irabis iniquas Interitus leges. Et Lactantius libro octauo de ira: Deus itaque, qui irascitur, non in totum prohibet iram: quia irae effectus necessario datus est. Cum igitur ratio viam facit, & dominatur, ira culpanda non est. Illa (Gregorio auctore) praepositorum licitudo utilis est, illa est cautela laudabilis, in qua totum ratio

Gregor.

Maurit.

Imperat.

21. 9. 11.

Illu pra-

positoru.

et furor sibi nihil vendicat. Restrungenda sub ratione potest esse nec quid agendum, priusquam concitata ad tranquillitatem redeat: nam commotionis tempore iustum putat omne quod fecerit. Hinc ille, facete quidem, sed merito, ab irati Regis appellatione dicitur sententia ad eundem sane Regem, tanquam semetipsum priorem futurum, cum ab ira quieuerit. Vt itaque nauis praeparantes tempestatem, anchoris firmant naues: ita priusquam in

Simile.

Plutar.

in Mor.

tempestatem

tempestas iracundiae, ratione firmandus est animus, & in diuersum nitendum. Siquidem vt fumus mordicans oculos non videre permittit, quæ pedibus adiacent: sic iracundia oboriens rationem obfuscatur; & quod bonum habitura mens fuerat à ratione, eo non sinit ipsam iracundia sine labore potiri ac molestia. Nec mirum: nam quemadmodum ciuitates dominatum paucorum & tyrinidem ferentes, seruiunt oppresso molestoq; imperio; contrà verò, quæ legibus parent, degunt libera: sic homines, qui in ira potestatem deueniunt, omnes seruitutem grauissimam seruiunt; & liberi è diuerso sunt, qui sub legibus & ratione recta viuunt. Hinc verè Magnus Basilius: ira quando oportet, & vt oportet, ex ratione dispensata, fortitudinem, patientiamque, ac constantiam parit: præter verò rectam rationem tractata, furor & insania efficitur. Idcirco nos Plalmus admonet: Irascimini, & nolite peccare. Ipse namque Dominus in Euangelio illum, qui temere fratri iratus fuerit, reum iudicij facit: illum verò, qui tanquam pharmaco ad ea, quæ oportet, ira vititur, minimè condemnat. Dicitur namque, Ponam inimicitias inter te & serpentem. Et rursus: Hostes sitis Madianitis: Hostes vos sentiant Madianitæ, & percutite eos. Docentis verba sunt, vt ira veluti armis utamur. Ideo Moyse omnium hominū mansuetissimus, vituli idolatriam damnans, Leuitarum manus in eadem fratrum armauit. Vnusquisque (inquit) vestrum gladium ad latus teneat, & transite à porta in portam, & flectite per circuitum castrorum, & fauim quisque fratrem interimat, & quilibet proximum suum. Et paulò post ait Moyse: Vestras hodie manus Deo consecratis, quilibet in filio suo, & fratre suo, vt detur vobis benedictio. Quid Phinees iustum reddidit? nonne iusta contra fornicantes ira; qui alioquin mitis ac mansuetus existens, postquam stuprum Zambri & scortum Madianitis palam in populo vidit, adeoque impudenter admissum, vt nequam turpe spectaculum occultari vellent, minimè tam indignum facinus passus, ira, vt oportebat, usus, protinus vtrumque trucidauit? Samuel autem Agag Regem Amalech à Saule contra mandatum Domini seruatum, nonne iustà irâ in medium trahens occidit? Sic itaque sit ira sexpenumero bonarum actionum ministra. Helias verò zelotes quinquaginta supra quadringentos turpitudinis

Arist.
Philol. lib.
quod om-
nis pro-
bui sit li-
ber.

Basil.
serm. de
ira.
Psal. 4.
Mat. 5.

Gen. 3.
Num.
25. D. 17
Exod. 32.
** Qui-*
m' cōposi-
tionē, &
euphonia
cum an-
tiquis
seruam'.
Nū 25.

1. Regum.
15. G.
3. Regum
18. G. 40.

sacerdotes, & quadringentos viros sacrorum nemorum, comedentes de mensa Iezabel, iusta sapientique indignatione, in totius Iraelis utilitatem, vt morte mulctarentur, effecit. Hoc est sanè irasci vt dominum, cum ira dominantem ad ducem subsequitur rationem. Tu autem fratri tuo sine causa irasceris. Quomodo enim irasceris sine causa? cum sit alius, qui infligat, Dæmon; & alius, qui infligitur, homo; cui tu maledicis, simile quoddam canibus admittitur, qui saxa mordere solent, quando iactantes attingere non valent. Infligatus enim, ac incitatus, misericordia profecto dignus est: qui irascitur incitat, odio maximo est insectandus. In hunc igitur iram transfer, hominum interfectorem, mendacij patrem, peccati ministrum.

Mat. 18. fratrem verò in te peccantem miserabere. Nam si in peccato vigilas in extremam durabit, cum ipso Dæmone aeterno tradetur igni. Vigila ergo vt dominus, non vt seruus iræ tuæ: sic enim audis, iratum Deum, Dominum se potius dixisse, quàm ex innumeris alio quouis nomine nuncupasse.

Institutio tertiâ.

25. *Iustus nec sit crudelis, nec remissus.*

Iustus iratum poni: vt comminantem iustitiam sicut à crudelitate, ita & à remissione, tanquam virtutem ab utroque vitioso extremo ad medium tendere debere, sciamus. Crudelis non prius correctionem minis intentat, quia poenarum inflictione gaudet. Remissus nec minitans, nec puniens, iustitiæ indulget. Vtrumque testatur hic Dominus: dum se iustum minis agentem, pro mortali delicto ad iustitiam reditu, iratum vocat; & rebellibus supplicia iracundiam, iracundia iratum nominat. Ne ergo iustitiæ custos sit iracundia, prius verbo quasi iratus animaduertat, tum contra peccatores vobis flagella admoueat. Quoniam sumus inuicem membra, Paulus scribit, irascimini, & nolite peccare. Vbi Ambrosius: Quoniam irasci quis, non potest prohiberi; quippe cum ira motus sit naturæ conceptus ex causis, qui solet ad profectum pertinere delinquentis. Idcirco irascendum dicit: sed commonet, ne per iram peccetur. Irascimur enim modum egredi, dum irascimur; & inuenimur ipsi peccare, qui peccantes arguimus, dum plus irascimur, & amplius

Eph. 4.
ibi Ambrosius. 2. 4.

ramus peccantem, quàm meretur. Hoc ergo docet, ut ipsa ira cum
 moderatione sit, neque nimium quis iustum se præbeat delinquenti:
 quia solent quidam sic peccare, ut tantis plagis affici videantur,
 quantas non possunt ferre; & qui poterat fortè corrigi, tollitur de
 vita, non sine peccato irascentis. Hinc est, unde Salomon, Noli, in- *Eccle. 7.*
 quit, iustus esse multum, quia est, qui perit in suo iusto. Sed imitato-
 res Dei esse debemus, qui temperatam habet iustitiam. Cum enim
 iustum esset plesti iniquos, patientia sua suffert eos, ut aliqui ex eis
 corrigantur. Nos ipsos suos seruos peccantes patitur, nec citò ali-
 quem percutit. Et idem Ambrosius adhuc in hunc modum decla- *Tom. i.*
 rat hoc ipsum, Irascimini, & nolite peccare, hoc est, Irascimini, ubi *lib. 1. off.*
 culpa est, cui irasci debeatis: non potest enim fieri, ut non rerum in- *c. 21.*
 dignitate moueamur: alioquin non virtus, sed lenitudo seu lenti- *Psal. 4.*
 tudo & remissio iudicatur. Irascimini ergo ita, ut à culpa abstinea- *4. Eth.*
 tis. Philosophorum item Princeps ait: Irasci in quibus non oportet,
 insipientis est; & non irasci in quibus oportet, insipientis etiam est.
 Gregorius quoque inquit: Si is, qui corrigere nititur, ira superatur; *26. Mo-*
 opprimit, antequam corrigat. Nam dum plusquam debet, accen- *ralium.*
 ditur, sub iustæ ultionis obtentu ad immanitatem crudelitatis ef-
 franatur. Sic ergo vir iustus iratus sit, ut dominus iræ sit: ita domi-
 nus sit iræ, ut, quando opus est, iratus appareat. Idem Gregorius in
 Pastoralibus: Admonendi sunt pacati, ne, dum nimis humanam pacem *3. Paral.*
 desiderant, prauos hominum mores nequaquam redarguant; & *c. 23.*
 consentiendo peruerlis, ab authoris sui se pace disiungant: ne, dum
 humana foris iurgia metuunt, interni foederis discissione feriantur. *Pax que*
& quo-
modo sit
procu-
randa.
Ioan. 14.
 Quid est enim pax transitoria, nisi quoddam vestigium pacis æter-
 næ? Unde & per semetipsam veritas loquens, cum ad venturam ex
 presenti pace discipulos prouocaret, ait: Pacem relinquo vobis,
 terrenam scilicet, velut ymbra; pacem meam do vobis supernam.
 Quid ergo esse dementius potest, quàm vestigia impressa in puluere
 diligere, sed ipsum, à quo impressa sunt, non amare? Hinc David,
 dum totum se ad foedera pacis internæ constringeret, testatur, quòd
 cum malis concordiam non teneret, dicens: Nonne qui oderant te,
 Domine, oderam, & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio
 oderam illos: inimici facti sunt mihi. Inimicos etenim Dei perfe-

Sto odio odisse, est & quod facti sunt, diligere; & quod faciunt, increpare; mores prauorum premere, & vita prodesse. Pensandum ergo est, quando ab increpatione quiescitur, quanta culpa, si peccatorum pessimis tenetur: si Propheta tantus hoc velut in hostiam obtulit, quod contra se pro Domino prauorum inimicitias excitauit. Hinc est, quod tribus Levi, assumptis gladijs per castrorum media transiens, quia feriendis noluit peccatoribus parcere, Deo nomen dicta est consecrassse. Hinc Israel, qui prius fuerat victus, voluit se Domino obligans, ait: Si tradideris populum istum in manu mea delebo vrbes eius. Exaudiuítque Dominus preces Israel, & tradidit Chananeum: quem ille interfecit, subuersis vrbibus eius: & voluit nomen loci illius Horma, id est, anáthema. Vouens ergo vitionem, exauditus est. Hinc Phinees peccantium ciuium gratiam spernens, coeúntes cum Madianitis percussit, & iram Domini intus placauit. Hinc mitissimus Moyses inquit: Si quis est Dominus iungatur mihi: id est, vt exponit Hugo de sancto Victore, Si quis habet zelum Dei, accipiat mecum vindictam de populo peccantium. Hinc per semetipsam Veritas dicit: Quid putatis? quia pacem veni mittere in terram? Non vtiq; sed gladium. Malorum namque cum incauté amicitijs iungimur, culpis ligamur. Vnde Iosaphat qui tot de antea vita praconijs attollitur, de Achab Regis amicitijs penè periturus increpatur; cui à Domino per Prophetam dicitur: Impio praebes auxilium, & ijs, qui oderunt Dominum, amicitia iungeris: & ideo iram quidem Domini merebaris; sed bona opera inuenta sunt in te, eò quod abstuleris lucos de terra Iuda. At illo enim, qui summè rectus est, eo ipso iam discrepat, quo peccatorum amicitijs vita nostra concordat. Hinc etiam dicitur iratum Dominum: qua de causa monendi sunt pacati, ne, si ad increpationis verba profluant, temporalem pacem sibi perturbari formidēt. Rectiusque admonendi sunt, vt eandem pacem dilectione integrantius intrinsecus teneant, quam per inuentionem vocis sibi extrinsecus tenebant. Vtrumque híc habes, dum iratum, quia ad corrigendum monatur, Dominum tamen audis, quia suorum interno quodam flectitur amore. Vtrumque in*Samuele fas est inspicere, qui & Saul acriter corripit, & regno exturbatum à Deo indicat, & incessanter per eo loquitur.

eo luget. Vtrumque videre est in Helia, cui Achab: Num inuenisti me inimicum tibi? hoc est: Num talem me erga te expertus es, quòd inimicari deberes? Qui dixit: Inueni: eò quòd venundatus sis, vt faceres malum in conspectu Domini. Ac si diceret: Quia inimicus es Dei, cuius ego sum seruus, & gratiam & inimicitiam tuam, ò Rex, nihili facio, imò redarguo, & interitum denuncio. Verùm postea Domino dicenti se Regi placatum, non se opponit contra Achab, sicut Ionas contra Niniuen. Vtrumque prouidè se Dauid seruasse perhibet, cùm dicit: Cum his, qui oderunt pacem, eram pacificus: cùm loquebar illis, impugnabant me gratis. Ecce loquens impugnabatur, sed tamen impugnatus erat pacificus: quia nec infantes cessabat reprehendere, nec reprehensos negligebat amare. Hinc etiam Paulus ait: Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Hortaturus enim discipulos, vt pacem cum omnibus haberent, pramissit, dicens, Si fieri potest: atq; subiunxit, Quod ex vobis est. Difficile quippe erat, vt, si malè acta corripere, habere pacem cum omnibus possent. Sed cùm temporalis pax in prauorum cordibus ex nostra increpatione confunditur, inuiolata, necesse est, vt in nostro corde seruetur. Rectè itaque ait, Quod ex vobis est. ac si nimirum dicat: Quia pax ex duarum partium consensu subsistit, si ab eis, qui corripuntur, expellitur, integra tamen in vestra, qui corripitis, mente teneatur. Vnde rursum idem discipulos admonet dicens: Si quis non obedit verbo nostro, per epistolam hunc notate, & non commisceamini cum illo, vt confundatur. Atque illico subiunxit: Et nolite vt inimicum existimare illum, sed corripite vt fratrem. Ac si diceret: Pacem cum eo exteriorem soluite, sed interiorem circa illum medullitus custodite: vt peccantis mentem sic vestra discordia feriat, quatenus pax à cordibus vestris nec abnegata discedat. Si igitur Deus irascitur, sed tranquille & amans opera manuum suarum vt Dominus; vos cum eo irascimini vt filij contra patres vestros, eorum piacula, (quibus Dominus laceffus, iratus hoc loco dicitur) cum natura tamen dilectione, pro viribus expiantes. Accingite vos operi, cùm vestris intonet auribus:

3. Regum
21. E.

Ionas.

Ps. 119.

Rom. 12.
D.2. Thes.
sal. 3.

Institutio quarta.

26.
Mala
domesti-
ca sunt
curanda
magis.
Virg. 2.
Æneid.

1. Regum
14.

Glos. in-
terlin.

Super patres vestros iratus est Dominus. Quanto enim magis domesticum intat ac virget malum, ac magis intrinsecus est hostis tanto diligentior adhibenda est cura. Si ceterorum, multò magis proprijs, ac per ordinem coniunctarum necessitudine personarum extirpandis insudandum est flagitijs. Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet. Et, iam proximus ardet Vcalegon. Non aliena, familiaris societas prosapiam deturpat illustrem. Quamobrem primò ne turpitudine aliqua subrepat, deinde ut funditus ex hominibus cadat memoria, nouorum eam gloria facinorum replendo, quod totocys enitendum est. Perpendere quidem hoc licet egregiè in Saule, cum nondum à Dei gratia exciderat. Peccat populus comedere cum sanguine; peccat & Ionathas ipsa die gustans in summitate virgæ paululum mellis: populus quidem contra Domini, Ionathas verò contra Saulis Regis patris sui vocem; populus sciens Domini legem, ignorans Ionathas patris edictum. Vter tibi grauius deprehensus quisse videtur? Saul sola populi correctione placatur populo, quem prius arguit inquit, Preuaricati estis: & ne in posterum talia committat, prouidet: Voluite ad me iam nunc saxum grande, & ostendite super istud, & vescimini, & non peccabitis Domino, comedentes cum sanguine. Nec his contentus, edificauit tunc primum altare Domino, ut pro peccato populi interueniret, ut docet interuenire. Attendamus iam ad filium primogenitum, qui ipso die cum Domino salutem magnam & victoriam fecit in Israel: quam lassus, virgæ extremum intinxerat in melle pertrahens. Quod profers iudicium, Saul? Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, si morte morieris, Ionatha: hoc est, certissimè, absque retractatione vlla. Quid ais, Saul? Audi populum: Ergone Ionathas morietur hoc nefas est. Viuit Dominus si ceciderit capillus de capite eius in terram: quia cum Deo operatus est hodie. Liberauit ergo populum Ionathan, ut non moreretur. Quid tum faceret Saul? Nonne filij vita triumphans de hostibus, lætior esset effectus, & in aduersarios fortior ipsa nocte irrueret, ut iam optauerat? Attende: ceciditque Saul, nec persecutus est Philistinum: porro Philistini abiierunt in loca sua. Quid de exterarum barbararumque gente

commissis ultor existam, cum in filio meo malum sit inuentum,
 idque maneat impunitum? Quò mihi charior filius, quàm populus,
 eò magis quæ in ipso apparet macula, me dilacerat, & ne in meam
 progeniem iram Dei hominumque contemptum inuchat, per-
 horresco. At si fortè putas immanius Ionathæ crimen, quia Domi-
 no irascente patefactum est, ideoque poena crudeliori à patre dam-
 natum; omnino deciperis: nam si idem quod in Ionatha patuit
 delictum, in populo Saul reperisset, multò mitius expiasset. Non
 me, sed ipsum accipe orantem: Domine Deus Israel, da iudicium;
 quid est, quòd non responderis seruo tuo hodie? Si in me, aut in Io-
 natha filio meo, hæc iniquitas est, da ostensionem; vt scilicet poenas
 luamus: aut si hæc est iniquitas in populo tuo; da sanctitatem: hoc
 est, propitius esto. Nonne vides in seipso & in filio Saullem magis
 detestantem vitium, quàm in quouis alio? Vindictam, dicit Domi-
 nus, de cunctis abominationibus à sanctuario meo incipite. Nec
 vnquam Dominum in carne flagellum fecisse contra quempiam,
 nisi contra negotia tractantes in domo sua, inuenies, quam & oculi
 sui radio, & doctrinæ & miraculorum amplitudine decorauit: vt
 exornandæ domui seu familiæ tuæ virtutibus, & à quibusuis macu-
 lis tergendæ, omne studium à te primùm conferendum esse intel-
 ligas. Hoc idem Leuitas docuit Moses, ordinem huiuscemodi in
 vindicanda pro Domino idolatria, præscribens: Hæc dicit Domi-
 nus Deus Israel: Occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proxi-
 mum suum. Ac si diceret: Si inaurata simul videritis labia fratris, &
 amici, & proximi ex aurei puluere vituli, fratris primò, postmodum
 amici, tandem proximi malum euertere. Nam, referente Ruperto,
 aiunt quidam, quòd aureum vitulum in puluerem redactum Mo-
 ses in potu Israelitis in iudicium dederit, & hoc facto, qui authores
 fuerunt sceleris, aureis prominētibus labijs publicati vel deprehen-
 si, non indiscretè ea si, sed cum iudicio fuerint puniti. Et Seruator
 noster de seipso testatur: Veni separare hominem aduersus patrem
 suum, & filiam aduersus matrem suam, & nuntum aduersus socrum
 suam: & inimici hominis, domestici eius. Quapropter, si quis ve-
 nit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios,
 & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest
 meus

Ezech.
9 C. 6.
Io. 11. 2.
C.

Exod. 32.
F. 27.

Ruperto.

Mat. 10.
D. 35.

Luc. 14.
D. 26.

meus esse discipulus. Quod est: Si quis non irascetur, amore meo
 contra suorum impietates, easque abominatus extinguere
 gerit; ad meam pertinere disciplinam minimè poterit. Cur por-
 vis tuos, Domine mi, generis tui malitiam odio persequi? An
 ex lege tua, in quocunque inueniatur, omnis est prauitas proli-
 da? Vtique. Verùm quasi virus intus latens, truncum ac radicem
 faciens, per arboris ramos coniunctiores citiùs diffunditur: sic qui
 in patribus scruit peccati venenum, faciliùs, quasi innatum, delin-
 prolem, maioriq[ue] vi ad huius expurgationem est opus. Ad
 lendam igitur infamiam ex parètum sceleribus ortam, coram
 & Angelis, & hominibus, insignioribus heroum gestis sèbore
 abundare oportet, ac quasi iratam contra maiorum improbitatem
 totis viribus armatam incedere.

Simile.

Institutio quinta.

27
 Filius
 expi-
 patris
 mala.

I Ratus est enim Dominus super patres vestros. Quòd si vos se-
 eadem ratione iratos virtutibus accingi ad patrum perden-
 improbitatem, quæ Dominum ad iram concitauit, aspexerit,
 quaquam cum patribus pœnas dabitis: quin & vos amplissimè
 uoribus prosequetur. Quòd si vos ignaui ac desides fueritis, ne
 forrè vobis formidandum erit, quàm patribus, ne supplicio ali-
 mini. Nam deterius aliquando in hoc sæculo accidit nepoti, ex
 pater est malus, bonus autem auus; quàm ipsimet patri delin-
 ti. Sicut enim auita, merita patrem protegunt; ita patris delin-
 torpentem filium damnant. Hinc Cyrillus Alexandrinus in
 Ioannis, Quis peccauit, hic, aut parentes eius, ut cæcus nascetur
 scribit hoc pacto: De parentibus, an ob eorum peccatum filius
 lis sit orbatus, non vsque adeò dilucidum esse potuit: quando-
 dem ob iniquitates parentum, nonnunquam filij temporaria
 in hac vita subeunt pœnam. Enimuero Dominus in monte
 sermones legis explanans, ad populum Israel, Ego sum, inquit,
 minus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum
 lios in terram & quartam generationem. Dereliquerat Salomon
 Dominum, adorans idola mulierum alienigenarum, quare
 dentissimo tenebatur amore: ob quod à Roboam filio eius

Cyr. 1. 1.
 lib. 6. in
 Ioan. c.
 13.
 Ioan. 9.
 A.
 Exod.
 26.
 3. Re. 11.
 B. 11.
 A. 11. 1.

sunt decem tribus Israel, & data Hieroboam filio Nabath; dicente Domino: Quia non custodisti pactum meum, & praecepta mea, quæ mandavi tibi, disrumpens scindam regnum tuum, & dabo illud seruo tuo: verumtamen in diebus tuis non faciam, propter David patrem tuum: de manu filij tui scindam illud. Offenderat etiam Achab grauitur oculos Domini, quod interfecto crudeliter innocente Naboth, vineam eius possedit: at quia se conuertit ad poenitentiam, ieiunioque ac cilicio se afflixit, ad Heliam factus est sermo Domini: Quia Achab humiliatus est mei causa, non inducā malum in diebus eius, sed in diebus filij sui inferam malum domui eius. Demum irriserat Cham Noë patrem suum: tulit autem male dictionem patri debitam Chanaan filius Cham, cui dictum est: Maledictus Chanaan, seruus seruorum erit fratribus suis. Aeternam verò poenam & ignem infernum non patiuntur vnquam filij pro crimine suorum parentum; quemadmodum per Ezechiele dictum est: Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filij; sed vnusquisque in peccato suo morietur. Eò igitur cautior esse filius debet in ira Dei sedanda contra patrem, cum Domino pariter excandescens contra paternam impietatem, quò magis ignorat, an sit ei Dominus non iniuria tormenta inflicturus pro patre, quem filius prauè ac prospere vidit agentem. Nam non solum minas contra proteruos quasi iratus Dominus assumit, verum etiam poenas, quasi iracundia iratus adiungit. Lento etenim gradu (auctore Maximo Valerio) ad vindictam sui diuina procedit ira: tarditatemque, supplicij grauitate compensat. Quod & hic animaduertere, non erit difficile: cum tam diram Iudæi captiuitatem, sicuti vidimus in præcedentis Textus morali discussione, sustinuerint, vt merito dicatur:

3. Regum
21. G. 29.

4. Regum
9. F. 26.
Ioram.

Gen. 9.
D. 25.
Ezec. 18.
D. 20.

Lib. 1. tit.
tulo de
neglecta
religione.

28.

Mina
in corre-
ctum cor-
rigat poe-
na.
Mach.
hom. 1.

Institutio sexta.

Iracundia iratus est Dominus super patres vestros. Vbi illud etiam docemur, quando non sat est pro correctione ac animi valetudine tuenda, minarum apposuisse medicamentum, poenam, veluti chirurgicum incitans ferrum, adhibendam esse. Oportebat, vt annotat Macharius, primum victimam à sacerdote mactari & mori,

L

deinde

deinde diuisam sale conspergi, tandem igni superponi. Nisi enim
 primum sacerdos ouem mactasset & occidisset, non saliebatur,
 que Deo veniebat in odorem suauitatis. Sic etiam proteruam
 mam nostram, vt redeat ad Christum verum Pontificem, macta-
 conuenit, & affectui mori, & anteaffectu vitæ improbar, hoc est,
 cato: ab eaque vel per cruciatuum vim nequitiam affectionum
 quam vitam egredi oportet. Sicut enim corpus mortuum est, &
 exierit anima, nec vltra viuit ea vita, qua vivebat, non audit, nec
 ambulat: sic vbi Christus cælestis Pontifex per gratiam virtutis
 ac flagella mactauerit & occiderit mundo vitam nostram, exierit
 est quoad improbam vitam, qua vivebat, nec amplius audit,
 loquitur, neque conuersatur in tenebris peccati; propterea quod
 nequitia affectionum, quæ erat tanquam anima eius, per poenitentiam
 & gratiam decessit. Quemadmodum igitur Moyses, quia ex
 ictu non effluerant aquæ, addidit & secundò filicem virga percu-
 tere; & egressæ sunt aquæ largissimæ, ita vt populus biberet, &
 menta: ita profectò vbi lapideum nocentis cor semel verbis re-
 rem incutientibus quasi ab irato prodeuntibus, in incassum fer-
 ne manum amoueas: iterum quasi iam iracundia iratus, flagello
 tere ne graueris. Hic namque corrigentis est scopus, fratrem
 lucrar: hoc solus, hoc cum testibus, hoc cum Ecclesia, id est, cum
 superioribus, contendit. Vnicuique enim mandauit Deus de pre-
 mo suo: & quidem ordinatè mandauit, vt maximè quisque de
 sticorum curam gerat: ordinauit enim Dominus in anima
 charitatem. Quid si conuiueat, aut dissimulet suorum flagitia
 poenas luant? Quid? & sibi & reis multò peiora, etiam dum
 fruuntur aura, tormenta conquirunt. En Dauidem, quem sibi
 de contristatum, at ne iratum quidem incestuoso prædilecto
 lio Amoni primogenito legimus, quot ac quanta sequuta sunt
 fortuna! Solus Amon inter conuiuia interficitur: Rex verò
 persuadet, omnes simul extinctos filios: & tandem luget Amonem
 famiter enecatam: profugo priuatur Abiathone: qui demum
 reuocatus, & à Dei gratia vt fraticida exclusus, tot ac tanta
 trem molitur: donec suspensus amarissime à Dauide ploretur.
 ne si Dauid incestus vtrionem præoccupasset, vterque filius in-
 iucur-

*Simile.**Num.**20. B. 11.**Mat. 18.**Eccli. 17.**B.**1. Tim.**5. A. 8.**Cant. 2.**A.**2. Regum**13.**2. Regum**14.**2. Regum**15. & 18.*

iucur-

Iucundiùs cum patre superstes fuisset? Sed en alium iratum quidem
 suis Heli, vtpote verbo acriter obiurganrem filios, in quos non au-
 dientes vocem patris non quasi iracundia iratus animaduertit. Quid
 tum? Immortali cum eorum omnium infamia Deus adfuit vindex.
 Fugit Israel coram Philisthiim: & ruina magna facta est in populo:
 insuper & duo filij Heli mortui sunt, Ophni & Phinees: & Arca Dei
 capta est. Cumque nuncius Arcam Dei nominasset, cecidit Heli de
 sella retrorsum iuxta ostium, & fractis cervicibus mortuus est:
 propter quæ nurus, irruentibus in eam doloribus subitis, incurauit
 se, & peperit. Nonne longè mitius actum fuisset cum omni domo
 Heli, si ipsemet Heli, qui quadraginta annis iudicarat Israël, iracun-
 dia iratus in filios, quasi è Domini manibus, ex Arca virgam præri-
 puisset? Hinc arbitror Heli potius expirasse, audita Domini Arcæ
 amissione, quàm filiorum: quia confestim memor effectus est vir-
 gæ, quæ in Arca seruabatur, cui parcens, odio suos habuisse filios
 ex tetra eorum cæde comprobabatur: & de æterna eorum salute, si-
 cut David pro Absalone, multò magis angebatur. Vnde nonnulli
 (scribit Ambrosius) Philosophi disputauerunt, obesse improbis ab-
 solutionem, prodesse mortem: quòd in illa sit **incentium delin-**
quendi, in morte autem finis. Hoc sumptum esse de nostris, cui du-
 bium, cum in ^aProuerbijs Salomonis sit: **Qui parcat virgæ, odit fi-**
lium suum; castigat autem Dominus, quem diligit. Et infra, ^b**Fla-**
gellum equo, & stimulus asino imperat; virga autem nationi im-
prudenti. Poena enim corrigit & emendat errantem. Si talis est, qui
 emendari non queat, aufertur è medio, ne grauiora cõmittat: mor-
 tuus enim iam nescit errare. Ideoque & Ecclesiastes ait: **E. laudai**
ego mortuos magis, quàm viuentes: & optimum iudicari supra hos
cum, qui nondum natus est, qui non vidit hoc opus mali. Mortuus
 præfertur viuenti, quia peccare desinit: mortuo præfertur qui natus
 non est, quia peccare nesciuit.

Nunc dicamus etiam de ijs, qui pœnas soluerunt scelerum suo-
 rum. Nonne isti tulerunt culpæ precium, & iam non integra his
 pœna debetur? Clamat per Etsiam Dominus: **Consolamini popu-**
lum meum, quia recepit de manu Domini duplicia peccata sua.
 Cõsolatio igitur prima ordine est, quoniam non obliuiscitur Deus

1. Regum

2. L. 23.

1. Regum

14. C. 17.

Serm. 18

in Psal.

118. in

prinap.

Plato de

virtute.

a Pron.

13.

b Pron.

26.

Eccle. 4.

Ipsa. 48.

deinde diuisam sale conspergi, tandem igni superponi. Nisi enim
primum sacerdos ouem mactasset & occidisset, non saliebatur, ne-
que Deo veniebat in odorem suauitatis. Sic etiam proteruam ani-
mam nostram, vt redeat ad Christum verum Pontificem, macta-
conuenit, & affectui mori, & anteaetæ vitæ improba, hoc est, pe-
cato: ab eaque vel per cruciatuum vim nequitiam affectionum

Simile.

quam vitam egredi oportet. Sicut enim corpus mortuum est, et
exierit anima, nec vltra viuit ea vita, qua viuebat, non audit, neque
ambulat: sic vbi Christus celestis Pontifex per gratiam virtutis
ac flagella mactauerit & occiderit mundo vitam nostram, eximam
est quoad improbam vitam, qua viuebat, nec amplius audit, neque
loquitur, neque conuersatur in tenebris peccati: propterea quod
nequitia affectionum, quæ erat tanquam anima eius, per poenitentiam

Num.

20. B. 11.

& gratiam decessit. Quemadmodum igitur Moyses, quia ex pro-
prietate non effluerant aquæ, addidit & secundo silicem virga percu-
tere; & egressæ sunt aquæ largissimæ, ita vt populus biberet, &
menta: ita profecto vbi lapideum nocentis cor semel verbis ter-
rem inuenientibus quasi ab irato prodeuntibus, in incussum ferien-
ne manum amoueat: iterum quasi iam iracundia iratus, flagello

Mat. 18.

tere ne graueris. Hic namque corrigentis est scopus, fratrem suum
lucrari: hoc solus, hoc cum testibus, hoc cum Ecclesia, id est, cum

Ecclesi. 17.

B.

1. Tim.

5. A. 8.

Cant. 2.

A.

2. Regum

13.

superioribus, contendit. Vnicuique enim mandauit Deus de pro-
mo suo: & quidem ordinate mandauit, vt maximè quisque de
sticorum curam gerat: ordinauit enim Dominus in anima
charitatem. Quid si conuiueat, aut dissimulet suorum flagitia
poenas luant? Quid? & sibi & reis multò peiora, etiam dum
sunt, amantur, tormenta conquirunt. En Dauidem, quem sibi
de contristatum, at ne iratum quidem incestuoso prædilecto
filio Amoni primo genito legimus, quor ac quanta sequuta sunt
fortunia! Solus Amon inter conuiuia interficitur: Rex vero
persuadet, omnes simul extinctos filios: & tandem luget Amonem
sanctiter enecat: profugo priuatur Absalone: qui demum
reuocatus, & à Dei gratia vt fraticida exclusus, tor ac tantum
trem molitur: donec suspensus amarissime à Dauid plore-
ne si Dauid incestus vluonem præoccupasset, vterque filius

2. Regum

14.

2. Regum

15. & 18.

iucundiùs cum patre superstes fuisset? Sed en aliud iratum quidem
 suis Heli, utpote verbo acriter obiurgantiem filios, in quos non au-
 dientes vocem patris non quasi iracundia iratus animaduertit. Quid
 tum? Immortali cum eorum omnium infamia Deus adfuit vindex.
 Fugit Israel coram Philisthiim: & ruina magna facta est in populo: 1. Regum
 insuper & duo filij Heli mortui sunt, Ophni & Phinees: & Arca Dei 2. E. 23.
 capta est. Cumque nuncius Arcam Dei nominasset, cecidit Heli de
 sella retrorsum iuxta ostium, & fractis cervicibus mortuus est:
 propter quæ nurus, utruentibus in eam doloribus subilis, incurauit
 se, & peperit. Nónne longè mitiùs actum fuisset cum omni domo
 Heli, si ipsemet Heli, qui quadraginta annis iudicarat Israel, iracun-
 dia iratus in filios, quasi è Domini manibus, ex Arca virgam prari-
 puisset? Hinc arbor Heli potius expirasse, audita Domini Arcæ
 amissione, quàm filiorum: quia confestim memor effectus est vir-
 gæ, quæ in Arca seruabatur, cui parcens, odio suos habuisse filios
 ex tetra eorum cæde comprobabatur: & de æterna eorum salute, si-
 cut David pro Absalone, multò magis agebatur. Vnde nonnulli
 (scribit Ambrosius) Philosophi disputauerunt, obesse improbis ab-
 solutionem, prodesse mortem: quòd in illa sit incentiuum delin-
 quendi, in morte autem finis. Hoc sumptum esse de nostris, cui du-
 bium, cum in Prouerbijs Salomonis sit: Qui parit virgæ, odit fi-
 lium suum; castigat autem Dominus, quem diligit. Et infra: Fla-
 gellum equo, & stimulus asino imperat; virga autem nationi im-
 prudenti. Poena enim corrigit & emendat errantem. Si talis est, qui
 emendari non queat, auferitur è medio, ne grauiora committat mor-
 tuus enim iam nescit errare. Ideoque & Ecclesiastes ait: E. laudari
 ego mortuos magis, quàm viuentes: & optimum iudicari supra hos
 eum, qui nondum natus est, qui non vidit hoc opus mali. Mortuus
 praefertur viuenti, quia peccare desinit. mortuo praefertur qui natus
 non est, quia peccare nesciunt.

Nunc dicamus etiam de ijs, qui poenas soluerunt scelorum suo-
 rum. Nónne isti tulerunt culpæ precium, & iam non integri his
 poena debentur? Clamat per Esaiam Dominus: Consolamini popu-
 lum meum, quia recepit de manu Domini duplicia peccata sua.
 Cōsolatio igitur prima ordine est, quoniam non obliuiscitur Deus

1. Regum

2. E. 23.

1. Regum

14. C. 17.

Serm. 18

in Psal.

118. in

princip.

Plato de

virtute.

a Proa.

13.

b. 1. m.

26.

Luce. 4.

Ipsal. 40.

facere misericordiam, neque in aeternum proijcit, quos putauit
coercendos: secunda, quod decursis supplicijs, quæ propter peccata
nostra tolerauimus, ad veniam pertinemus. Discite unde Plato
sumpserit. Eruditionis gratia in Aegyptum profectus, ut Moyse
fla, legis oracula, & Prophetarum dicta cognosceret, audiuit con-
lationem populi, qui supra peccati modum videbatur esse punitus
& hunc locum quadam adopertum dote verborum in dialogo
transtulit, quem scripsit de virtute. Quem locum tamen Dominus
in Euangelio plenius comprehendit, & apertius declarauit, dicit
per Abrahamæ personam ad illam diuitem sæculi huius: Fili, reco-
re, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala; non
autem hic consolationem habet, tu vero cruciaris: & in his omni-
bus inter vos & nos chaos magnū firmatū est, ut ij, qui volunt hinc
transire ad vos, non possint, neq; inde huc transire. Hæc ex A-
bramosio. Vbi annotandum videtur, quod fratrum exoptat Epulo
curat emendationem, non ex charitate, quam nec secum habet,
ex acerbiori poenarum formidato cumulo, pereuntibus cum eo
tribus, quorum malè acta, dum viueret, potiùs auxit, quàm corrip-
re studuit. Ideo arbitror (ut disertissimus habet Philo) eos, qui
omnino sunt inexpriables, optare puniri potiùs, quàm dimitti.
Nam hæc dimissio facilè subuerteret eos, ceu malè saburratas naues
carentes gubernatoris prouidentia, animaduersio verò ad correc-
tionem profuerit. Aut non sunt potiores, qui sub pedagogy edu-
cantur, quàm qui peccantes à nullis cohibentur castigatozibus? Non
meliores iidem, qui sub magistris discunt artes, quàm qui, quæ
aberrant, obiurgantur à nemine? Ergo quicumque peccatorum
mus nobis conscij, precemur Deum, ut puniat nos potiùs, quod
ut iracundia irascatur super nos, quàm incastigatos prætereat. Po-
catum namque, ut docet os aureum, sanies est: poena ferrum
medicinale. Sicut igitur saniem habens, etsi non secatur, malè
bet; & cum non secatur, tunc est in maioribus malis: ita peccator
etiam si non puniatur, est omnium miserrimus; & tunc maxi-
mè miser, cum non punitur, & graue nihil patitur. Et sicut splendi-
dè intercute laborantes cum largi fruuntur mensa, & frigida potione
& delicatis, ferculis & saporibus, tunc præcipuè omnium summi
sent

Luc. 16.
F. 25.

Philo in
lib. quod
deterius
potiori
iudic-
tur.
Similia.

Chrys.
hom. 6.
ad pop.
Amioch.

ferrimi, delicijs morbum augentes; si verò fame & siti secundùm medicorum leges cruciantur, aliquam spem salutis habent: sic in iniquitate viuentes, si puniantur, bonam spem habent; si verò cum iniquitate delicijs fruuntur, & hydropè laborantibus sunt deteriores.

Nec sat est verbo & verberè vti, quod significat iracundia iratum esse, in suorum facinora; sed Domini iracundiam seu pœnam opus est exequi: ita vt quem Domini voluntas indignationi præscribit modum, vel latum vnguem minimè prætermittas. Irascitur quidem iracundia mansuetissimus Moyses contra murmurantem populum aquæ penuria laborantem, sed excedit: quod illud ostendit factum, quòd Dominus quasi solùm iratus populo, ipsum corrigi voluerit monitione tantùm, Mosi præcipientis, vt, audientibus vniuersis, coram virga silicem affaretur: Moyses verò non solo contentus alloquio, geminam adiecit virgæ percussione: quasi iracundia iratus iniussus verberè non abstinuit. Dixitq; Dominus ad Moysem & Aaron: Quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filiis Israel, non introduceris hos populos in terram, quam dabo eis. Tantùm ne piaculum virgæ Dei amicissimum, id Deum velle, vt rursus acceperat, putantem, silicem bis percussisse? Certè si literam spectes, ridiculum fortè cuiquam videri poterit: si mysterium intuearis, rem Deo valde dignam deprehendes. Alloquio prius ac monitu, non percutiente virga, est à cunctis Dei sanctificatio exigenda. Quò enim suauis sit, eò amantiùs, ac firmitus, & gloriosius efficitur. Accipe nunc alterum iratum quidem iracundia, verùm à Dei præfixa mensura deficientem. Sauli præcipitur, ad internecionem vsque vniuersa in Amalech demoliri: aggreditur id Saul: parat optimis quibusque armentis, sub oblationis Domino faciendæ prætextu: contendit se implexisse Domini verbum. Quid tum? Abiecit eum Dominus, ne esset Rex. Necessarium igitur est, cum audis iracundia iratum Dominum contra patres tuos; quia minacibus verbis, & supplicijs adhibitis, de illorum delictis pœnas exegit; vt gratias habens eadem & ipse iracundia, nec excedens, nec desiciens, irascaris, ad omnem culpæ maculam abolendam, à temetipso primum, mox à genere tuo, ac patribus, & cognatione ac familia-

Nũ. 206.

1. Regum
15.

ritate coniungatis, iuxta dilectionis ordinē: vt hilares ad Dominum cuncti conuertantur, cum ab eo per Prophetam conuocentur enim:

TEXTVS.

29.

^aEt dices ^bad ^ccos: ^dHæc dicit ^eDominus ^fexercituum ^gConuertimini ad me, ^hait Dominus exercituum ⁱconuertar ad vos, dicit ^kDominus exercituum.

*a

a1. fidei

dogma:

Sine gra-

tia pra-

ueniente

peccator

conuer-

non po-

teft.

b2. Deus

fufficien-

tem om-

nibus

peccato-

ribus of-

fert gra-

tiam.

c2. Fides

est difpo-

fitio pra-

uia ad

iustitia.

d Andr.

a Vega.

*b

4. Gra-

tia non

datur se-

cundum

merita

præce-

dentia.

Paraphrasis.

C Vius rei signum erit, ô Zacharia, quia te pacis legatum ad ipso-
proteruorum patrum filios destinare non vercor: quibus
nomine meo, qui cum cogere possim, quia sum omnipotens
exercituum Dominus, suauiter tamen omnia dispono, dico-
vocanti mihi sponte sua minime obfistant, quin potius facili-
liberi arbitrij vtantur ad redeundum ad me: qui etiam eos ad id
te moueo ac excito: & experientur me sibi conuersum, atque
pitium, atque placatum, voluntatem timentium me facientem.
* Quamplurima ex hoc Textu clarissimo fidei dogmata eluce-
ex quibus vnum est: ^aSine praueniente Dei gratia peccato-
conueri non valere. Propterea enim hos è Babylonia reue-
excitare ac vocare prauenit Dominus, etiam Prophetam ministrum
reditum monens.

^bSecundum est: Neminem lapsum excusari posse, quod non
furgat, quia sine Dei gratia resurgere nequit: Deus enim iustitia-
tem unicuique varijs modis offert gratiam; quemadmodum &
Israelitis per Prophetam.

^cTertium est: Fidem, qua credenda proponuntur, non possunt
loco habendam inter aduersionum dispositiones iustificanti-
tiam præcedentes: cum eam primum ab his peccatoribus expo-
let Altissimus, vt sibi scilicet per Zachariam proponenti
adhibeant. De his omnibus optimè ^dAndreas a Vega de iustitia
tione, libro sexto.

* Quartum est: Nequaquam Dei gratiam secundum præceden-

merita hominibus distribui; ut perperam ex hac litera Pelagius intulit: contra quem Dñus Augustinus legendus est libro de gratia & libero arbitrio ad Valentinum, capite quinto. Colligunt ergo sic Pelagiani: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos: ut secundum meritum conuersionis nostræ ad Deum, detur gratia eius, in qua ad nos & ipse conuertitur. Nec attendunt, qui hoc sentiunt, quia nisi etiam donum Dei esset ipsa ad Deum nostra conuersio, non præueniret gratia sua per Prophetam suum hos Hebræos: malè de se meritos: quia auersi: quare & demeritis onusti: & non modò ipsi, verum & patres eorum: contra quos ideo iratus iracundia præmittitur esse Dominus, & modo eorum filij asseruntur auersi à Deo: ut agnoscamus vocantis Dei gratiam adesse, ubi nulla suppetunt merita, nec patrum, nec filiorum; imò ubi & sobolis & parentum vigent demerita: sicut & in ^aPauli conuersione luce meridiana clarius est videre; redditum est enim ei bonum pro malo. Verissimum itaque est illud Seruatoris nostri: ^bQuia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo. Nam & venire ad Christum, quid aliud est, nisi ad eum credendo conuertere?

^cQuintum est: Solum Deum esse principem causam effectricem ac finalem ultimam iustificationis nostræ: eiusque præuias dispositiones magis ascribendas esse diuinæ gratiæ, quàm nobis. Hæc subindicat illad ineffabile nomen tetragrammaton hic ter appositum. Præmittitur itaque Dominus exercituum; ut ad amicitiam suam conuertamur & præparemur, inuitans. Hinc Augustinus: In omni opere sancto prior est voluntas Dei, posterior liberi arbitrij. id est, operatur Deus, cooperatur homo. Et ^eChrysostomus: Deus semper in beneficijs priores partes sibi vendicat. Gregorius ^fitem: Si superna gratia nocerem non præuenit, nunquam profectò inueniret, quem remuneret, innocentem. Superna ergo pietas (subdit) prius agit in nobis aliquid sine nobis, ut subsequente quoque nostro libero arbitrio, bonum, quod iam appetimus, agat nobiscum. Quæ omnia hic patenti præmonet per Vatem liberum arbitrium, ut consentiat conuersioni, quam ipse conuersus simul & principaliter efficiat. Ex Paulo verò Gregorius idem deducit his verbis: Quia diuina non bonitas, ut innocentes faciat, præuenit, Paulus ait: Gratia autem Dei

*Aug. 1. 7.
de gratia
& libero
arb. ad
Valent.
cap. 5.*

*2. Act. 9.
2. Cor. 6.
2. Tim. 1.
Tit. 3.
1. Ioan. 6.
G. 65.
c5. Deus
est prin-
cipis cau-
sæ iustifi-
cationis:
Mat. 20.
Exiit
primo
mane.*

*Scholast.
2. distin.
27. cum
Mor. 1.
Aug. 3.
Hypog.
d. Chrys.
hom. 3. in
Ioan.
e. Greg.
libro 16.
Moral.*

sum id quod sum. Et quia eandem gratiam nostrum liberum a
trium sequitur, adiungit: Et gratia eius in me vacua non fuit.
abundantiùs illis omnibus laboraui. Et mox: Mundicia ita que
num suarum innocens saluatur, quia hic prauenitur dono, vt
nocens fiat: cum ad iudicium ducitur, ex merito remuneratur.

*Isid. de
summo
bono lib.
2. cap. 5.
Rationa-
ruralis.
Lib. de
caus.*

que etiam his subscribit Isidorus: A Deo, inquit, nobis omnia
na gratia praueniente donantur. Hoc ipsa naturalis ratio persuadet.
Nam quando ad aliquem effectum concurrunt causa vniuersalis
particularis, prius & potius est ille effectus à causa vniuersali, quàm
à particulari. Plus enim influit, ex libro de causis, in effectum causa
prima, quàm causa secunda. Prima siquidem causa ad agendum
mouet particularē, & efficit suo influxu & applicatione, vt illa e-
retur: non habet autem vim hanc particulatis causa in vniuersale.
Et hac ratione, ex omnium Philosophorum placito, in operibus
quæ Deus nobiscum efficit suo generali concursu, priorem ac
torem partem sibi ipse vendicat: quapropter idem est multò magis
asserendum in operibus, quæ suo speciali ac singulari concursu
ducit: cum hæc propria Dei opera dicantur. In dispositionibus
huc ad iustificationem primum ac principem locum tenet di-

*Vocatio
diuina.*

Apoc. 3.

vocatio: hæc autem, vel solum est à Deo, qui stat ad ostium
scientiarum nostrarum, & pulsât, vt ei aperiamus: stare namque
ostium, & pulsare, etiam nil cogitantibus, imò etiam inuitis ip-
sintus inueniuntur, ab eo fieri potest, qui foris est. Vel certe magis
prius ac principalius vocatio à Deo est, quàm à nobis. Quod ip-
sos de captiuitate reductos vocet Dominus, testatur & ex-
per Zachariam hic facta vocatio: cui meritò propter hæc exor-
ce premittitur, Et dices; tanquam testis prauitæ diuinæ vocatio-
is. Hæc dicit Dominus exercituum; interius exteriusque vos ad pe-
nam suam gratiam preparat & inuitat. Deus enim (vt quartus
canon Arausici Concilij) vt à peccato purgemur, voluntatem
stram non expectat: quia, vt iustificemur, ipse nos prauenit, vt
limus, & assentiamus, & cooperemur vocationi suæ, vt iustificemur.
gratiam adipisci valeamus.

*Can. 4.
Concilij
Arausici.
* 30.*

*6. Timor
dispos. est
ad iustif.*

*Sextum est: Timorem non insulam sortitum fore sedem
prauitæ iustificantis gratiæ dispositiones. Dum enim Deus totum
Deum

Domini titulo prenotat, timorem incutere velle dignoscitur.
 Quòd autem ita sit, audiamus Richardum de sancto Victore in *Rich. de*
 prologo Cantici Canticorum Gregorio ibidem concinentem: Et *S. Vict.*
 notandum, quòd aliquando Dominus in sacra scriptura se Domi- *& D.*
 num vocat, aliquando Patrem, aliquando Sponsum. Quando enim *Greg. in*
 vult timeri, Dominum se nominat; quando vult honorari, Patrem; *protog.*
 quando vult amari, sponsum. Ipse enim per Prophetam dicit: Si *Cantic.*
 Dominus ego sum, ubi est timor meus? Si Pater ego sum, ubi est *Malac.*
 honor meus? Et rursum dicit, Desponsata te mihi in iustitia & fi- *1. B.*
 de: vel cerè, Recordatus sum dici desponsationis tuæ in deserto. *Hosea*
 Sed quia prius timeri vult, vt honoretur; & prius honorari, vt ad *2. D.*
 eam perueniatur: & Dominum se, propter timorem, nominat; &
 Patrem, propter honorem; & Sponsum, propter amorem. Per ti-
 morem venit ad honorem, per honorem verò eius peruenit
 ad amorem. Quanto enim dignius honor, quàm timor; tanto plus
 gaudet Deus, Pater, quàm Dominus, dici: & quāto charius est amor,
 quàm honor; tanto plus gaudet Deus Sponsus dici, quàm Pater.
 Et paulò post: Cum se Dominum nominat, indicat, quòd creati
 sumus; cum se Patrem vocat, indicat, quòd adoptati; cum se Spon-
 sum nominat, indicat, quòd coniuncti sumus. Plus est autem con-
 iunctus esse Deo, quàm creatos & adoptatos. Hæc ibi. Deus ergo
 vt maiorem sui timorem nominis in auersorum cordibus excita-
 ret, se Dominum, & illo terribili tremendoque nomine tetragram-
 matem, & adhuc virtutum seu exercituum, seu omnipotentem in-
 tonat. Quis enim non toto contremiscat pectore, inimicum se
 agnoscens exercituum Domino: de cuius exercitibus vel vnus, nec
 ille de primoribus, centum octoginta quinque hostium millia sub
 intempesta neclis silentio confecit? Quis non perhorrescat incide-
 re in manus Dei viventis ac videntis, exercituum Domini, cuius vel
 ante militem optimi quique Prophetarum, vt Izechiel & Daniel, &
 vterque Tobias senior ac iunior, Iosue quoque, quin & ipse Ioan-
 nes, quem diligebat Iesus, intrepidi, hoc est, immori, stare nequie-
 runt? * A timore ergo spiritum salutis concipiamus, & ad eum in-
 quirendum festinemus, de quo spem concipere possimus, quòd
 vulneribus nostris inextricabilibus mederi valeat.

4. Regum
19. G. 35.

Rom. 8.

Ezech.

Daniel.

Tobias.

Iosue.

Act.

** Isa. 26.*

C.

31. Septimum est: Timorem, ne in desperationem animum de-
 f. car, temperandum esse spe ac fiducia: quæ necessaria quoque est
 7. *Spes* noniam cum Deo ineun- iam amicitiam per iustitiam, quæ in animi
actu vel affectibus æquilitatem faciat, & integram restituat sanitatem. Ne-
virtute cessariam dico spem, actu, vel virtute: in moralibus enim quod
necessa- quenter accidit, semper esse, ac necessarium affirmari continet.
ria est ad Hinc & Ecclesiasticus timorem cum spe connectit, inquit: Me-
inst. fidei. tuentes Dominum, sustinete misericordiam eius; & ne defleat
 Eccli. 2. ab illo, ne cadatis. Qui timeris Dominum, credite illi, & non
 B. cuabitur merces vestra. Qui timetis Dominum, sperate in illum
 Psal. 5. in oblationem veniet vobis misericordia. Et Psalmista: Ecce o-
 D. li Domini super metuentes eum, & in eis qui sperant super mi-
 Compa- cordia eius. Quæmodum igitur timor deprimat, demittit,
 ratio. millem reddit, deiecit ac proterat, ac causa est tristitiæ: ita spei
 Rom. 13. critas deiecit mortalium corda in altum subuehit, roborat, con-
 C. tat, & exhilarat. Spe, ait Paulus, gaudentes. Et iterum: Quæ
 1. *Tim.* vidua est, & desolata, speret in Deum. Hinc spem atque confide-
 5. *A.* tiam Seruator noster exigit, antequam veniam suorum criminum
 Mat. 9. remissionem faciat. Confide filii, inquit Paralytico; & cum
 A. verba erectum iam animam spe agnosceret, illico subiungit:
 Rom. 8. mittuntur tibi peccata tua. Hinc Paulus: Spe salui facti sumus.
 E. Spiritus sanctus per os Davidis olim fuerat pollicitus: Quoniam
 Psal. 90. me sperauit, liberabo eum. Sic Abdemelech ob fiduciam in Deo
 Hier. 39. liberatur à captiuitate, cui Hieremias: Hæc dicit Dominus ex-
 D. tuum Deus Israel. Ecce ego inducam sermones meos super
 Luc. 15. tem hæc in malum, & non in bonum: & erant in conspectu
 * *Amb.* in die illa. Et liberabo te in die illa, dicit Dominus, & non tra-
 lib. 1. de in manus virorum, quos tu formidas, sed eruens liberabo te: &
 peniten. dio non cades, sed erit tibi anima tua in salutem, quia in me ha-
 6. 1. sti fiduciam, ait Dominus. Ter se Dominum vocat, & semel
 tuum, addit, vt Abdemelech magis consideret. Filium etiam
 gum spes ad poenitentiam induxit. Plena sunt sanè spei verba
 quibus sese ad poenitendum accendit: Quanti mercenarii in do-
 patris mei abundat panibus: ego autem (qui filius) hic fame per-
 Surgam, & ibo ad patrem meum, &c. Nemo enim, ait * Amb.

fus, potest bene agere poenitentiam, nisi qui sperauerit indulgentiam. Et Chrysostomus: Necessarium est, ut precedat vitam nostram spes in Christum, quæ postea pascenda est bonis operibus. Et Bernardus: *Sola nimirum spes apud te miserationis locum obtinet: neque oleum misericordiae nisi in vase fiduciæ ponis. Et infra: Dicat quisque in pauore suo, Vadam ad portas inferi: ut iam non nisi in sola Dei misericordia respiremus. Hac vera hominis fiducia à se deficientis, & innitentis Domino suo. Hac, inquam, vera fiducia, cui misericordia non denegatur: Propheta attestante, Quomodo beneplacitum est Domino super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius. Haecenus ille Sanctus. Lumen etiam naturale spei necessitatem nobis ostendit. Qui enim arant, Paulo testis, & qui triturant, in spe hoc faciunt fructus percipiendi: nec quicquam tot subiret labores, nisi ea præmij spe allectus, quodque id fructus, quod exoptat, assequi valeat, fiduciam prius animo concipiat. Quoniam licet spes & fiducia saepe inter se confundantur, & vna pro altera ponatur, non nihil tamen discriminis habent. Spes, ut optimi tradunt, est desiderium boni, quod credimus nos assequuturos. Fiducia spem consequitur, & vicinior est consecutioni boni sperati: atque, ut egregie sanctus Thomas edocet, motus quidam est appetitus consequens ex persuasionem de illo assequendo. Unde & Paulus domos nos esse Christi affirmat, si fiduciam & gloriam spei usque ad finem firmam retineamus. Et omnibus iussis proponitur: Cum te consumptum putaueris, orieris ut lucifer, & habebis fiduciam proposita tibi spe. Scriptum est namque de Domino: Cum iratus fueris, misericordiae recordaberis: ut & hoc loco videre est, ubi se iratum iracundia asseuerans, ad timorem tamen vocat, inestabile Domini nomen intimans; & ad spem, Sabaoth, hoc est, exercituum Dominum, seu omnipotentem enuncians; & ad fiduciam, ipse laesus ad pacem & conuersionem prior inuitans. Quis enim speret ab eo se curatum iri, quem censet curare minimè posse? Aut quis se integram ab eo sanitatem nacturum esse confidat, qui de medicamentis ne cogitare quidem velit? Virumque igitur remouet impedimentum Dominus, dum & se posse ac velle salutem conferre proficitur. Quis auctoritate propria ac innata potest peccata dimittere,

*Chrysos.
hom. de
fide &
lege &
Spir. S.
*Bernar.
serm. 3.
de annu-
nuntiat.
Tf. 146.*

*1. Cor. 9.
B.*

*Scotus 3.
a Se. dist.
26. Cunct.
2. 2. q.
18. a. 1.
a S. Tho.
1. 2. q. 40.
a. 2. ad 2.
b Heb. 3.
B.
clab 11.
D.
d Abac.
5. A.*

Simile.

Mar. 2. nisi solus Deus, horum, ad quos hic sermo, dixerunt posterii. *S.*
A. igitur concipite, quod à cordibus vestris, ô Israëlita, per Za-
Luc. 5. riam hoc loco ait Deus, depellere possim quascumque animi
E. rudines, hoc est, vitia quævis; quia qui loquor, sum Dominus
Sabaoth. baorth, cui cuncta subduntur. Dictionem hanc, Sabaorth, ut hic
P. Hier. Hieronymus ediderit, interdum Septuaginta, Omnipotentem
Septuag. interdum, Virtutum, transulerunt. Qui plura deüderat de hac He-
Anton. voce, consulat pereruditum Doctorem Honcala opusculo vno-
Honc. mo, tractatu decimo, folio 106. nos fortè inferius ex Patre Hi-
Textus nymo latius nonnulla trademus. In hoc itaque textu Septuag.
inxt. prima vice, Omnipotentè, secunda & tertia, Virtutum, legunt
Septuag. pacto: Hæc dicit Dominus omnipotens: Converterimini ad
 dicit Dominus virtutum; & conuertar ad vos, dicit Dominus
 tutum. Cur primùm omnipotentem traduxerant, nisi vti tes-
 rent à quo solo, utpote omnipotente, peccatorum medici-
 randa foret? Id etiam, quamvis ubique Dominum legas exercitu-
 leui negotio deprehendes, si modo Hieronymiana ex oculis
P. Hier. non recesserit eruditio. Notandum, in primò, quod in pauculis ve-
 culis, breuibûsque sententijs, semper in Aggaro & Zacharia addi-
 Dicit Dominus exercituum: ut sciant, Dominum esse, qui præ-
 pit aduersus Regis imperium, & hostes circumfrementes; & hæ-
 adificationem Templi fiducia concitentur. Hæc ille. De hoc Re-
Iosephus edicto Iosephus undecimo Antiquitatum, tertio capite, & primo
11. Ant. dra quarto, & Dionysius Carthusiensis hic. Cambytes namq[ue]
cap. 3. Cyri filius, Artaxerxes aliàs nuncupatus, ne Ierusalem cum Tem-
1. Esd. 4. plo reedificaretur, Samaritarum primoribus instantibus, ex-
Dionys. Quemadmodum igitur ad sensibilem illius Templi fabricam de-
Carthus. ratos iam animos ob tot aduersantia spe erigit, quia Dom-
Typus. exercituum, qui eos ad illam diu exoptatam structuram aucto-
 ita ad spiritalem animæ Templi reparationem collapsas homines
 mentes, ob tot vitiorum flammis, deprauatosq[ue] iam hab-
 Tanarorumq[ue] tumultus, ipsemet Deus ad optimam excitat
 dum, qua fungitur potestate, præmonstrat, seipsum exercituum
 minus n dicat, quasi cui, cum voluerit, subit & posse. Atque
 ut spes ista fiduciam pariat in auctiorum pectoribus, se omni-

tem virtutum ac exercituum Dominum, ipsis ad ferendam opem paratissimum præmittit, ad conuersionem accersiens. Hinc Pater Hieronymus in illud Psalmi octogesimali noni, Et dixisti, Conuertimini filij hominum, ait: O Domine, vt hoc audeamus petere, & dicamus, Ne auertas hominem in humilitatem; tu nobis dedisti fiduciam, dicens: Reuertimini ad me filij reuerentes, & ego sanabo contritiones vestras. Has contritiones à diffidentia processisse, in Babylone captiuam iam continentur Baruch primo: Peccauimus ante Dominum Deum nostrum, & non credidimus diffidentes in eum. Idem ergo est dixisse Deum, Hæc dicit Dominus exercituum, Conuertimini; ac si dixisset: Eia, qui propter maleactæ vitæ excessus animi deliquimus paenitemini, properate; siquidem possum, & volo vobis esse auxilio. Si possum, in me sperate; si volo, confidite: ne vestra, sicut hæctenus, culpâ tantum pereat bonum, admonentem vestro iam tandem libero sequamini arbitrio: Conuertimini ad me.

*P. Hier.
in Psal.
89.*

Bar. 1 C.

Octauum est: Libertatis nostræ nos hîc certiores fieri, eamque necessario concurrere debere, vt iustificante iustitia portiamur. Hoc & præcedentia fidei dogmata cum cæteris, quæ ex hac litera eruimus, docet sacrosanctam Cœcilium œcumenicum & generale vniuersimè Tridenti legitime habitum, sessione sexta, decreto de iustificatione: cuius Concilij ac decreti quanta sit vis, ex laureandorum professione fidei ac iuramento iuxta formam Bullæ Pij Quinti sub datum Romæ apud sanctum Petrum anno Incarnationis Domini M.D.LXIII. Idibus Nouëbris, Pontificatus sui anno quinto, constare potest: cum laureandus in hæc verba peratur expresse promittit: Omnia & singula, quæ de peccato originali & de iustificatione in sacrosancta Tridenna Synodo definita & declarata fuerunt, amplector, & recipio. Quam quidem iuramenti ac professionis formam & seruari in hunc usque diem in Hispania integerrimis Academicis vidi, & in Italia gymnasijs ego ipse sum professus Plis Doctoribus in sacra Theologia laurea donatus vndecimo Septembris, M.D. LXIX. & in ipsiusmet honoris literis iuramenti ac professionis & Bullæ huiusmodi de verbo ad verbum inserta est descriptio. Attentissime igitur accipienda est illius sessionis sexta decisio: cuius caput quintum in medium proferamus. Declarat præterea, ipsius

32.

8.

*8. Arbi-
trij liber-
tas ad in-
stif. ex-
tenditur.
Concil.
Trid.
Bullæ
Pij V.
Lamentæ-
dum
fuerit
P. 1. 1. 1.*

*Concil.**Trident.**sess. 6. c.**5. de ius-**tificat.*

iustificationis exordium in adultis à Dei per Christum Iesum præueniente gratia sumendum esse, hoc est, ab eius vocatione, quæ nullis eorum existentibus meritis vocantur, ut qui per peccata à Deo auersi erant, per eius excitantem atque adiuuantem gratiam ad conuertendum se ad suam ipsorum iustificationem eidem gratiæ liberè assentiendo, & cooperando, disponantur, ita ut tangente Deo cor hominis per Spiritus sancti illuminationem, neque homo ipse nihil omnino agat, inspirationem illam recipiens, quippe qui illam & abijcere potest, neque tamen sine gratia Dei mouere se à iustitiâ coram illo libera sua voluntate possit. Vnde in sacris

*Zach. 1.**Thren.**ultimo.**Rom. 10.*

teris cum dicitur, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos libertatis nostræ admonemur. Cum respondemus, Conuerte nos Domine, ad te, & conuertemur; Dei nos gratia præueniri confitemur. Et Canon quartus sic habet: Si quis dixerit liberum hominis arbitrium à Deo motum & excitatum nihil cooperari assentiendo Deo excitanti atque vocanti, quo ad obinendam iustificationis gratiam se disponat ac præparet, neque posse dissentire si velit, sit velut inanime quoddam nihil omnino agere, mereque passivus habere; aut (ex canone septimo) quanto vehementius quis nititur se disponere ad gratiam, tanto eum grauius peccare; anathema sit. Hæc ibi per Patres Spiritus sanctus.

*Triplicia**Dei opera**in ius-**tificat.**hominis.**1. Classis.*

Vt ergo genuinus huius loci, ac quamplurimum aliorum hac de re perdifficilium habeatur sensus, aduertendum est, Triplicia esse Dei opera; quæ ad nostram conueniunt iustificationem, magnumque inter ea discrimen esse.

*Joan. 15.**Rom. 9.**Eph. 2.**Hos. 13.*

Primæ classis ea sunt opera, quæ præcedunt etiam tempore nostram iustificationem: & huiusmodi sic Deo sunt propria, ut in eis in eis partem nostra obtineat libertas, neque scilicet consensus, neque cooperationem: sicuti sunt, prædestinatio, seu electio, vocatio, pulsare ad ostium, & aliquando admonitio, & inspiratio. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Non est volentis, neque currentis, sed Dei misericordis. Gratia saluati estis per fidem, & non ex vobis, Dei enim donum est. Perditio tua, Israel, ex te ipsum in me auxilium tuum.

2. Classis.

Secundæ autem Classis opera sunt supernaturalium producta

nes qualitatū, gratiæ nempe, ac virtutum, quibus nostra perficitur iustificatio, & formaliter (vt aiunt) iustificamur. Et quia ad tam præcellentes producendas qualitates nostra nequit natura pertinere, habet se homo respectu earū passiue, sicut aer in ordine ad lumen, cum à sole illustratur. Gratiam & Gloriam dabit Dominus. *Psal. 83.* Quid habes, quod non accepisti? Gratia Dei sum id quod sum. Non *1. Cor. 4.* sumus sufficētes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis; sed suffi- *2. Cor. 3.* cientia nostra ex Deo est. Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui *Joan. 6.* misit me, traxerit eum. Vobis donatū est pro Christo non solum *1. Cor. 1.* vt in eum credatis, sed etiā vt pro illo patiamini. Deus est, qui ope- *Phil. 2.* ratur in nobis & velle & perficere pro bona voluntate. Qui cœpit in *Phil. 1.* vobis opus bonum, perficiet. Gentibus poenitentiam dedit Deus *Act. 11.* ad vitam. Timorem meum dabo in cor eorum. Et auferam cor la- *Ezech. 36.* pideum de carne vestra; & dabo vobis cor carneum. Gratiarum agen- *Col. 1.* tes Deo & Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum. Et quasi solus Deus sit causā conuersionis nostræ, David orat: Cor mundum crea in me, Deus; & spiritum rectum innoua in visceribus meis. Et statim: Domine, labia mea aperies; & os meum annuncia- bit laudem tuam. Et sexcenta alia huiusmodi passim in scriptura sa- cra deprehendes. *Psal. 50.*

3. Clas-
sis oper.
Tertiæ tamen Classis opera quædam sunt intermedia, inter ope- ra videlicet quibus incipitur, & opera quibus perficitur iustificatio nostra: quæ nempe Deus in nobis non exercet, nisi nos assensum præbeamus. Huius farinae sunt, fides, spes, dilectio, poenitentia; & vnico verbo, omnia opera concurrentia ad nostram iustificationem, quæ liberum cordis nostri affectum designant. Et hæc sola sunt, ad quæ nos dicimus cooperationem nostram requisitam: quia videmus, scripturam hæc à nobis efflagitari; cum neque primæ, neque secundæ classis opera à nobis immediatè exigat; & cum alia operationes Dei dumtaxat significant, hæc ex vi suæ significationis opera nostra designant. Quamquam autem iustificatio nostra per infusa dona & virtutes à Deo solo fit, & totius Dei munera sunt gratia & virtutes infusæ: non est tamen asserendum, iustificationem nostram à Deo fieri, nobis neque consentientibus, neque coope- rantibus. Deus enim hæc munera non elargitur, nisi ope sua dispo- sitis,

sis, & vocationi suæ sanctæ libenter obtemperantibus. Et hæc
re decipiuntur & offendunt nonnulli: qui cum videant nos me-
passuè nos habere in ordine ad gratiam & virtutes, quibus iusti-
camur; inde consequens esse putant, vt iustificari asseramur sine
sensu & cooperatione nostra: neque attendunt fieri posse, quem-
modum & reuera contingit, vt nihil quidem operemur ad pro-
ductionem gratiæ, liberè tamen consentiamus illius receptioni, &
lis cooperemur actibus, qui præuij sunt illius infusione ac recepti-
ni. An non liberè moneta vimur, quam non euidimus; & fructib;
à Deo procreatis? Et in naturalibus, nunquid Sol & homo nil ag-
in hominis productione, quia solus Deus animam creat simul
infandit? Nec etiam ex alijs testimonijs citatis, quibus solus De-
perhibetur author iustificationis nostræ, rectè inferes, nos nihil
iustificatione nostra operis efficere. Hoc enim perinde esset, ac
quis vellet omnium secundarum causarum efficaciam è medio to-
lere, quoniam quæcumque in mundo fiunt, Deo scriptura attribui-

Simile.

Gen. 7.

Quod quidem diligenter scriptura euertit, cum in Genesi ali-
quædam à creaturis producta, quæ ibidem & à Deo facta asseuerantur.
Et ne in tantum quis errorem incideret, ipsa eadem scriptura, quæ
Deo soli quibusdam in locis nostram conuersionem imputat, alijs
etiam nobis, veluti in hoc, quem præ manibus habemus, attribui-

Psal. 79.

bit. Clamamus: Deus virtutum, conuertere nos. Et ipse clamat è co-

Zach. 1.

trà: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Precatur Da-

Psal. 50.

Domine, labia mea aperies. Et in alio Psalmo Dei nomine di-

Psal. 80.

Aperi os tuum, & ego implebo illud. Postulat sponsa à Deo

Cant. 1.

Canticis: Trabe me post te. At ipse vicissim, vt ad eum ven-

Mat. 11.

mus, in Euangelio nos admonet, inquit: Venite ad me omnes

2. Paral.

qui laboratis, &c. Vnde, Dominus vobiscum, cum vos essis co-

15.

co: & Si quæsieritis eum, inuenietis; si autem dereliqueritis eum,

1. Paral.

derelinquet vos. Et Dauid ad filium: Et tu Salomon, fili mi, ag-

28.

gnosce Deum, & serui ei in corde perfecto, & anima volens

quia omnia corda scrutatur Dominus, & omnem cogitationem me-

**Error*

Pelagiani-

orum.

tium nouit: si quæsieris eum, inuenietur tibi; & si dimiseris eum,
repellet te in perpetuum. Sicut igitur ex his, quibus nostri liberi-
bitrij concursus expetitur, perperam excludebāt *Pelagiani dicitur
gri.

gratiae necessitatem: ita & Lutherani non rectè explodunt efficien-
tiam nostram ex illis, quibus Deus solus nostrorū bonorum ope-
rum author inducitur. Quoniam igitur Deus in iustificatione no-
stra solus incipit, primo loco in textu habetur: Hæc dicit Dominus
exercituum. progreditur autem nostro expectato consensu, secundo
adiungitur: Converterimini ad me, ait Dominus exercituum. & quan-
doquidem solus eam perficit, iustificantem gratiam infundendo,
amicabilemque faciem, sicut David^a Absaloni, ostendendo, subdi-
tur tandem: Et conuertar ad vos, dicit Dominus exercituum. Cum
itaque in initio ac fine solus Dominus exercituum, propterea hic io-
ties inculcatus, in nostra versetur iustificatione, nunquam tanten
homo sine illo: meritò illi tantum, non autem homini solum, iu-
stificatio in sacro eloquio dici consuevit. Verum Pater Andreas
Vega ex ^bAugustino dedicationis huius causam assignat: eò quod
solus Deus præter legem communem quempiam iustificare potest,
non autem homo sine Dei gratia iustitiam hanc vllò pacto contē-
qui valet. Nec tamen ideo peccatoris perditio Deo poterit impu-
tari: clamat enim Deus (ait ^cChrysostomus hunc dilucidans locum),
nolens aliquem perire: Converterimini ad me, & conuertar ad vos.
Pateri misericordia mea, si mutantur opera vestra: non deerit indul-
gentia mea, si corrigantur facta vestra. Hoc tamen scitote de Deo
clementissimo, quia ^dnon vult mortem morientis, tantum vi con-
uertatur, & viuat. Hæc Chrysostomus.

^eNonum ergo est fidei dogma: Peccatori quamvis enormi, dum
hæc fruitur aura, reparationis adiutum nequaquam unquam inter-
cludi. Quos enim Deus ad se reuocare nititur hæc dicendi phrasi,
Conuertimini, nisi sceleratissimos quosque, qui non in conspectu Dei,
sed fugientes ac terga vertentes Altissimo peccauerunt? Ita sanè.
Verum quid interit inter peccantes coram Deo, aut discedentes a
Deo, attende Origeni in eum Exodi locum: Et venit Aaron, & om-
nes presby. eri de Israhel, manducare panem cum socio Moyli in
conspectu Dei. Non omnes panem manducant in conspectu Dei,
sed qui presbyteri sunt, qui seniores, qui perfecti sunt, & meriti pro-
batissimi manducant panem in conspectu Dei, qui obiciunt illud,
quod Apostolus dicit: Siue manducatis, siue bibitis, siue aliud quid
facitis,

Errat
Luth.
Nota
Textus
expositi-
onem.
ap. Reg.
14. C.
b Aug. in
Enchir.
c. 32. §
q. 2. lib.
1. ad
Simplic.
c Chrys.:
1. hom. in
illud Ps.
84. Non
in eternis
traheatis
nobis.
d Ecce.
13. A.
e 33.
q. Dum
vivimus,
semper
conuer-
temini.
p. 1. §.
Iuan. 13.
Iudas
miser
conuer-
titur.
Luc. 21.
latro
conuer-
titur.
f Orig.
1. in Ex.
lib. 17.
1. Cor. 10

- facitis, omnia ad gloriam Dei facite. Omnia igitur quæ faciunt Sancti, in conspectu Dei faciunt: (adde, ideo Zachariam quæ Deum ob oculos habentem, & eius amore correptum, toties ipsius tanquam dilectissimi, in vaticinio suo nomen recolere; & eundem Zachariam aliosque Sanctos sæpe tacito Dei nomine, ipsius mysteria expromere, ut quasi qui præsens sit dicenti, & auditoribus animaduertere velint, de quo fiat sermo, non sit obscurum) peccator autem à conspectu Dei fugit. Denique scriptum est, quia Adam postquam peccauit, fugit à conspectu Dei, & interrogatus respondit: Audiui vocem tuam, & abscondi me, quia eram nudus. Sed
- Gen. 3.* Cain, postquam pro parricidio condemnatus à Deo est, Exit, & abscondit, à facie Dei, & habitauit in terra Naim. Exit ergo à facie Dei qui indignus est conspectu Dei. Sancti autem māducant & bibunt in conspectu Dei, & omnia, quæ agunt, in conspectu eius agunt. Ego amplius adhuc locum præsentem discutiens, video, quia & pleniorē scientiam Dei accipiunt, & planius diuinis imbuti sunt disciplinis, isti etiam si malum faciunt, coram Deo faciunt, & in conspectu eius faciunt; sicut ille, qui dixit: Tibi soli peccaui, & malum coram te feci. Quid ergo plus habet, qui malum coram Deo facit? Illud profectò, quòd continuò poenitet, & dicit, Peccaui. Cain autem discedit à conspectu Dei, nescit conuerti, & peccatum poenitendo purgare. Hoc ergo interest, malum coram Deo facere, & in Dei conspectu disceisse peccatē. Hæc Origenes. Cùm ergo tras fugas & auersos hinc Dominus (ut dictio, Conuertimini, subinducit ad poenitentiam vocet, hoc est, suæ salutis immemores, ac conuersionis oblitos, & præ prauitate ignaros: apertissimū est, nulli, quantumuis scelesto ac facinoroso, antequam supremum diem claudere conuerti volenti, diuinæ misericordiæ ianuam denegari. Vnde & ipsi de Babylonis captiuitate reuersis lugentibus quòd contrā legem cum alienigenis coniugia inierint; Elldras veniam impetraturus obsecrat: Memento verbi, quod mandasti Moyli seruo tuo. Deu. 30. cens: Cùm transgressi fueritis, ego disperdam vos in populos: & reuertamini ad me, & custodiatis præcepta mea, & faciatis ea, et si abducti fueritis ad extrema celi, inde congregabo vos, & reducam in locum, quem elegi, ut habitaret nomen meum ibi. Et confitebor
- 2. Regum 12. de quo lege Ambros. 2. de poenit. c. 9. & Basil. hom. 57.*
- 2. Esd. 1. Deu. 30. & A.*

uit Dominus hanc promissionem Moyſi factam, cùm dixit ad Sa-
 lomnem: Exaudiui orationem tuam, & deprecationem tuā, quam *3. Reg. 7.*
 deprecatus es coram me. Inter alia enim orauerat Salomon in de- *A. 3.*
 dicatione Templi, vt ſuorum peccaminum populus remiſſionem *3. Reg. 8.*
 acciperet, quoties conuerteretur, & pœnitentiam agens, in eo Tem-
 plo veniam exoraret. Atque ſemper his promiſſis ſtetit Omnipot-
 tens: nos verò ſœdifiſſi in miſericordiarum Deum, ac Dominum *2. Cor. 1.*
 totius conſolationis, qui conſolatur nos in omni tribulatione no- *A.*
 ſtra, culpam retorquere non veremur. Et dixit Sion: Dereliquit me *Iſa. 49.*
 Dominus, & Dominus oblitus eſt mei. Sed audi Dominum per *D. 14.*
 Prophetam immediatè reſpondentem: Nunquid obliuiſci poteſt
 mulier infantem ſuum, vt non miſereatur filio vteri ſui? Et ſi illa
 oblita fuerit, ego tamen non obliuiſcar tui. Ecce in manibus meis
 deſcripſi te. Et iam Agnus ille occiſus ab origine mundi, in ſciſſo *Apo. 13. B.*
 deſcripſit nos, corde ac manibus ſuis papyri loco, ſanguine ſuo atra-
 menti vice, lancea & clauis pro calamo vtens. Quis audiuit vnquam
 talia? Aut quicordis manuumque huiusmodi ſcripturæ author,
 quod ſcriptum eſt, obliuioni tradere poterit? Derelinquat ergo im- *Iſa. 55.*
 pius in Deum, quicumque ſit ille, viam ſuam, & vir iniquus, pro-
 ximo iura violans, cogitationes ſuas, & reuertatur ad Dominum,
 & miſerebitur ei; & ad Deum noſtrum, quoniam multus eſt ad
 ignoſcendum. En quàm multus: conſeſſim, quaſi ardentiffimè id
 anhelans, ait: Conuertimini, & ego conuertar; nulla mora, vobis
 adero propitius. Quis, niſi planè deſipiat, deſperet? Quis, niſi ex-
 cors, animum deſpondeat? Quis, niſi demens, vlli vnquam in hac
 vita lapſo, ſi ad Deum conuertatur, veniam in dubium reuocet?
 Sed & illud perſpicuum eſt, quod per Hieremiam Deus Hieroſoly-
 ma, atque adedò cuiusque anima peccatrici, qua nonnunquam
 ipſi Domino per diligentem fidem deſponſata eſt, inquit: Vulgo *Hier. 3.*
 dicitur: ſi dimiſerit vir uxorem ſuam, & recedens ab eo duxerit vi-
 rum alterum, nunquid reuertetur ad eum vltà? Nunquid in ordi-
 ne ad priorem virum non polluta & contaminata erit mulier illa?
 Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuerrere ad
 me, dicit Dominus. Et paulo poſt: Conuertimini ad me, filij re-
 uertentes; quia ego vir veſter, & aſſumam vos. Et protinus: Con-
 uertimini,

*Greg. ho-
mil. 33.
in Euang.
circa fine.*

*Pœnitentia
vis.
Hier. 18.*

*Amb. 2.
de pœnit.
c. 6.*

Iona 3.

Mat. 12.

41. Luc.

11. 32.

Alfa. 38.

lib. 17.

17. a.

Ezech.

48. E. 21.

1. Cor.

11. G.

Nahum.

uertimini, filij reuertentes, & sanabo auersiones vestras. Perpetuo
chre quidem Gregorius inmensam hanc Dei patientiam ac longi-
nimitatem in hæc verba deducit: Ecce paradigma turpis mulier
dedit; ostendit, quod post turpitudinem recipi non possit. Sed hoc
ipsam paradigma, quod protulit, per misericordiam vincit: cum
cit, fornicantem mulierem recipi nequaquam posse; & tamen ip-
sæ fornicantem animam, vt recipiat, expectat. Pensate, fratres, pondus
tantæ pietatis. Dicit, quod fieri non potest; & demonstrat, quod
hoc ipse facere etiam contra morem potest. Ecce vocat; & quos
quinatos denunciat, hos etiam amplecti quærit, à quibus defecit
esse se queritur, &c. quæ, si placet, videre poteris. Per eundem ad
Prophetam ingenuè fatetur Dominus, se nunquam adeo irasci con-
tra gentem aliquam, quin pœnitentiâ placari valeat. Repente
quit, loquar aduersus gentem, & aduersus regnum, vt eradicem
destruam, & disperdam illud: si pœnitentiâ egerit gens illa à ma-
lo suo, quod loquutus sum aduersus illam; agam & ipse pœnitenti-
am à malo, quod cogitavi vt facerem ei. Hinc illud Ambrosii
Tanta est pœnitentiæ medicina, vt mutare videatur Deus suam iras-
centiam: quod in Niniuitarum subuersione per Ionam, & in Egi-
ptiæ per Æthiopiam prædicta morte, non tamen effecta, manifestissime
apparet. Intelligendum tamen est dictum hoc Hieremiæ, & Ambrosii,
atque Zachariæ hic, Conuertimini, & conuertar, ab omni
vlla Dei mutatione, sed solum ex parte creaturæ immutatione factam
iuxta ea quæ superius annotauimus. Concinit etiam frequenter
Ezechiel Dei nomine, sicut hic Zacharias: Si impius egerit pœni-
tentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, (ecce quid
Conuerſi) & custodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicia
(vltionis scilicet, per dolorem de præteritis) & iustitiam, (satis-
ciendo) vita viuet, hoc est, certissimè viuet, Hebraismus enim
non morietur. Omnium iniquitatum eius, quas operatus est, non
recordabor. Et merito: quia si nosmetipsos diiudicaremus, non
que iudicaremur à Domino; qui non punit bis in idipsum. Quod
& se paratissimum ad suppetias ferendas, & in potestate peccatorum
ideo semper firmam esse conuersionem patefaciens, addit: Nunc
voluntatis meæ est mors impij: dicit Dominus Deus (suorum)

que amator operum) & non vt conuertatur à vijs suis, & viuat? Conuertimini, & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris; & non erit vobis in ruinam iniquitas. Projicite à vobis omnes iniquitates vestras, in quibus præuaricati estis, & facite vobis cor nouum, & spiritum nouum. Et quare moriemini, domus Israel? Quia nolo mortem morientis, dicit Dominus Deus, reuertimini, & viuete. Hac eadem postea in hac sacramenti verba confirmat: ^a Vio ego, vita auihor, mortis euentor, dicit Dominus Deus: nolo mortem impij, sed vt conuertatur impius à via sua, & viuat. Et illico subiungit, vt hic: Conuertimini à vijs vestris pessimis, & quare moriemini domus Israel? Ecce neminem Deus excludit. ^b Altissimus odio habet peccatores, & misertus est pœnitentibus. Et rursus: Pœnitentibus dedit viam iustitiæ. Indistincte igitur quoscunque reos non modò inuitando, verum etiam præcipiendo, ad se vt conuertantur, Dominus impellit. Legite capitulū, His qui, quod est Leonis, xxvj. quæst. vj.

^cDecimò: hinc communis illa omnium antiquorū Patrum clu-
cet assertio, peculiare de pœnitentia præceptum esse: cum per Za-
chariam auertis conuersionem Dominus exercituum, toties Do-
mini, hoc est, iubentis nomine inculcato, præcipiat. Quod autem
non vt consulens, sed vt imperans loquatur Dominus, attendite.
Non minor est, qua astringitur ad dicendum Zacharias, obligatio,
quàm coram, ad quos mittitur ad obaudiendum. Hac ratione con-
stat, omni creaturæ præceptum esse prædicationi obsequi: quoniam
qui Apostolis ^aprædicandi legē imposuit, ita vt ^bPaulus intelligeret
se damnatum iri, si id negligeret; Vt mihi, si non prædicauero, ne-
cessitas enim mihi est; simul ac semel non modo corporis, sed &
cordis auditum ab eis, ad quos suos prædicatores destinaret, exegit. ^c
Zacharias verò sub lethalis criminis pœna dicere teneatur, vt con-
uertantur hi, qui de Babylonē redierant: nam & ad hos mittitur,
sicut alij Propheta ad horum maiores à Domino sunt directi vt
hic habes: Ne sitis sicut patres vestri, ad quos clamabant Propheta
priores, dicentes: Hac dicit Dominus exercituum: Conuertimini
de vijs vestris malis, & de cogitationibus vestris pessimis. Ex his
Prophetis non in postremis habendus est Ezechiel, cuius sollicitudi-

a Ezech.

33. C. 11.

b Ezech. 12.

A. C. 17.

C.

c 34.

10. Do-

gma.

Pœnitentia

præceptū

datur

proprium.

d. Mart.

28.

Mar. 16.

et Cor. 9.

C.

* C. 11.

b. 1. 1.

c. 1. 1.

d. 1. 1.

e. 1. 1.

f. 1. 1.

g. 1. 1.

h. 1. 1.

i. 1. 1.

k. 1. 1.

l. 1. 1.

m. 1. 1.

n. 1. 1.

o. 1. 1.

p. 1. 1.

q. 1. 1.

*Ezech.**33. B. 7.**8. 9. idem**c. 3. D.**17. &**ibi Greg.**hom. 11.*

nem in ad Conuersionem vocando, iam-iam retulimus. Nec enim Dominus affatus est eum: Audiens ex ore meo monem, annuntiabis eis ex me. Si me dicente ad impium, Impi- morte morieris, non fueris locutus, ut se custodiat impius à via: ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem eius manu tua requiram. Si autem annunciante te ad impium, ut à suis conuertatur, non fuerit conuersus à via sua; ipse in iniquitate sua morietur, porrò tu animam tuam liberaſti. Quis ergo non det Ezechielem grauiſſe offendit, & vae ei, si tacuerit hac Conuersione; ac similiter caſurum Zachariam, pari ratione ab exituum Domino deſtinatum? Peccaret igitur Zacharias non dicendo id, quod non efficiendo ij, quibus fit ſermo, minimè peccaret, nisi præceptam fateamur & his ipsis Conuersionem. Vbi enim peccatum est mortiferum, ibi præceptum, quod violetur, inueni- oportet, in hunc modum Augustino potiùs id generis peccatum definiente, ut anno ſuperiori, cùm vobis primam ſecundæ interpretaremur, audiſtis; quòd ſit dictum, vel factum, vel concupiscit contra legem Dei. Et Paulus: Peccatum non cognoui, nisi per legem. Quòd etiam præcepta ſit hinc Conuerſio, vel hinc clariùs haberi teſt, quia ſub eadem pœna indicitur, ſub qua patribus iſtorum præ- nunciata fuerat: idcirco enim eis proponitur priorum interitus incommoda: Patres veſtri vbi ſunt? & ne ſint obſtinati, ſicut patrum, monentur: ne, ſi pares fuerint in culpa, eandem quoque mulctam ſubire cogantur. At ſi ex omnium placito pœnæ mortis ſiue temporariæ, ſiue æternæ, appoſitio, imò & grauis tormenti apertiffimum eſt ſignum in ſacris literis diuini præcepti; ſicut & communicationis adiectione in iure Canonico Pontificis indicatur præceptum, & capitalis pœna præceptum arguit Principis in iure ciuili. Quinam erit ambiguum, hoc loco præcipi Conuersionem, cùm minus captiuitatem ac caedes, quas patres fuerant experti, comminatur? Et per alium Prophetam clariùs id Spiritus ſanctus oſtendit. Nifi conuerſi fueritis, gladium ſuum vibrabit. hoc eſt, ut habet Pater Hieronymo, Nifi egeritis pœnitentiam, Dominus vocem ſuo percutiet. Qui quidem ſcripturæ locus omnino perſpicuus eſt illis: Nifi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non

*Auguſt.**de ſinitio.**peccati.**Rom. 7.**B. 7.**Pſal. 7.**P. Hier.**Joan. 3.*

test introire in regnum Dei. Et: Nisi manducaueritis carnem Filij
 hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vo- *Ioan. 6.*
 bis. Ex quibus non modo necessitas, verum etiam peculiare præce-
 ptum Baptismi & Eucharistiæ communiter à Catholicis subinfer-
 tur; ac pari ratione ipsius Conuersionis sit inferenda. Et sicuti ex il-
 lo, Quorum remisistis peccata, remittuntur eis; & quorum reti- *Ioan. 20.*
 nueritis, retenta sunt; auricularis Confessionis præceptum habe-
 ridocuit ac docet Ecclesia, veritatis columna: ita ex hoc, Conuerti-
 mini, & conuertar, quod idem est cum illo, Conuertimini ad me, *Isa. 45.*
 & salui eritis, dicit Dominus; in præcepto Conuersionem ac Poeni- *D.*
 tentiam esse cõstat. Conuersio enim medium est ad salutem pecca-
 tori omnino necessarium: quare & à lege, sufficiētissimè necessaria
 præcipiente, omittenda non erat, quin sub præcepto reponeretur.
 Sat enim est cuicumque ad vitæ ingressum illud, Serua mādāta. Hoc
 arguēdi modo* Angelicus Doctor præceptum esse de Fide ac de Ba- *Mat. 19.*
 ptismate colligit. Absurdum enim est, rem aliquam necessariam ** 2. 2. q.*
 esse asserere pro Reipublicæ gubernatione, de ea tamen non esse *3. artic.*
 præceptum. Videmus etiam in nobis, offensorem offenso ex iusti- *2. & 3.*
 tia & ex præcepto satisfactionem debere: quam verò peccator Deo *quest. 68.*
 facere queat, non habet, nisi poenitentiam; quam ab eo enixissimè *art. 1.*
 per Prophetas expostulat. Ipsamet docet natura, de offensa dolen-
 dum, sicut & Deum diligendum, ex illis suis principijs, bonum
 prosequendum, malum detestandum: modus tamen dolendi, & di-
 ligendi super omnia, & propter Deum summè dilectum poeniten-
 tum præcipit Dominus filijs Israel, quibus omnia in figura con- *Figura.*
 tingebant, in Aegypto Pascha celebrare, cum iam iam eos esset *Exod.*
 educaturus. Quid est Pascha seu Phase in Aegypto? nonne transitus è *12. D.*
 vitijs ad poenitentiam? è pectoris angustia, peccatorumque tribula- *28.*
 tione, conuersio ad Agnum occisum ab origine mundi? Ita sanè.
 Quamobrè & comedendus est Agnus cum lactucis agrestibus, præ-
 cordis amaritudine ob malorum memoriam: & vterque postis, in-
 tellectus & affectus, Agni sanguine intingendus est, ne ad percutiendū
 percussori pateat ostium. In Aegypto itaque, quod est, in peccati sta-
 tu, peccati status dimittendus est. Atque hoc sub præcepto cadere
 nulli

- nulli dubium; ut interitus euasio demonstrat, & ipsemet explicat.
 Textus: Et egressi filij Israel fecerunt sicut præceperat Dominus.
 Moyſi & Aaron: id est, in Aegypto Pascha primum celebrarunt. *Mat. 7.*
 celebravit & Matthæus, dum, quamprimum è telonio vocatur, con-
 uerſus; & huius præcepti viam præſentens, protinus exoluit: *Act. 9.*
 & postea Saulus, qui & Paulus: quare uterque pergratissimus ex-
Ionæ 3. Altissimo: qui, ex eo quod statim eidem præcepto suppoſuerit
D. 10. colla Niniuitæ, non modò eos absoluit ab imminente ruina,
 rum & in exemplum contra obstinatos summa cum laude in la-
Mat. 12. cio se adducturum comminatus est: Viri Niniuitæ surgent in iu-
D. 41. cio cum generatione ista. Quid tum? omnes surgemus. Atten-
Luc. 11. Et condemnabunt eam. Quare? Cuiam Niniuitæ paruere præ-
D. 32. cepto, quod generatio ista præterijt? Quia poenitentiam egerunt
 prædicatione longæ: & ecce plus quàm Ionas hic, qui iam aliq-
 uot annis id ipsum prædicare cœpi ego ipse, ac per præcurſorem me-
 ad tanti obedientiam præcepti, æterni spe præmij, generatione
Mat. 3. hanc obnixissimè sum adhortatus; Poenitentiam agite, appropin-
A. 2. quabit enim regnum celorum huic obtemperantibus præcepto
Luc. 13. à transgressionem deterrui summi comminatione mali; Putatis, quia
A. 2. hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia
 passi sunt? Non, dico vobis: sed nisi poenitentiam habueritis, omnes
 similiter peribitis. Sicut illi decem & octo, supra quos cecidit
 in Siloë, & occidit eos: putatis, quia & ipsi debitores fuerint. præ-
 omnes homines habitantes in Ierusalem? Non, dico vobis: nisi
 poenitentiam non habueritis, omnes similiter peribitis. Nec tam
 ista generatio tot promissis, tot exemplis, totæc minis ad tanti
 cepti obsequium commouetur. Hoc mihi durius, quod nolint
 uerri, & ad vocationem meam resipiscere, quàm alia ipsius, tam
Iher. 3. gratia, commissa. Iam illud clarissimè conspicitur: Frons mulier
A. 3. meretricis facta est tibi, noluisse erubescere. Sed quomodo si
F. 20. temerari mulier amatorem suum, sic contempsit me domus
 dicit Dominus. Omnis quippe domus Israel atrita fronte est
 duro corde. Nec impunè credas hanc procrastinationem fieri.
Rom. 2. Paulum: An diuitias bonitatis eras & patientia & longanimitas

contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad poenitentiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam, & impoenitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicii Dei. Thesaurizas, inquit; nam reuera ad-instar thesaurizantium suas culpas & poenas in dies augent, qui in eorum impoenitentia perseuerant. Hinc Gregorius: Quia homo deferere malum non vult, vt viuat; *Gregor. hom. 11. in Eze. * Amos 1. A. P. Hier.* auget, vnde moriatur. * Hec dicit Dominus: Super tribus sceleribus Damasci, & super quatuor non conuertam eum: eò quòd iurauerint in plaustris ferreis Galaad. Hoc iuxta historiam (inquit ibidem Pater Hieronymus) hunc sensum habere potest. Si semel Azahel Rex Syria, cuius loco ponitur Damascus illius metropolis, meum esset populum persecutus, aut secundo, darem veniam: nunc verò cum tertio & quarto crudelis extiterit, ita vt captiuam multitudinem plaustris ferreis tereret, nonne debeo eum plagis corripere? nonne clementia mea vultum auersare ab eo? Iuxta Tropologiam verò hoc possumus dicere, cui & Glossa cõsentit. Primum peccatum est, cogitasse quæ mala sunt; secundum, cogitationibus acquiescere peruersis; tertium, quod mente decreueris, opere complexis; quartum, post peccatum non agere poenitentiam, & in suo sibi complacere delicto. Qui in tribus (addit Glossa ordinaria) prioribus peccat; si poenitet, conuertit eum Deus ad vultum clementiæ suæ: si verò non poenitet, aueritur ab eo vultus clementiæ. Et amabilissimus Dionysius articulo secundo in eundem modum interpretatur, adiungens: Super tribus autem sceleribus Deus frequenter conuertit, sed impoenitentem æternaliter damnat. Vnde & Christus non legitur quartum mortuum suscitasse, quia per corporalem suscitationem spiritalis figurabatur. Illud etiam Danielis, Et erit in Templo abominatio desolationis; * Vatablus transfert, Eritque vastator iuper abominationum ala: quod ita dilucidat; Propterque alam abominationum destruetur, hoc est, propter Iudæorum magnas abominationes, quas erant admissuri, crucifigendo Christum. Alam (perpende) siue extensionem abominationum vocat longam terriem abominationum, siue multiplices abominationes. Vnde legitur per poenitentiam alam hanc minimè amputanti. Hinc idem Seruator contra hoc Conuersionis, seu Contritionis, seu Poenitentię

*Glos.**Dionys. Carib.**Ioan. 11.**Luc. 7.**Mat. 5.**Dan. 9.**27.**Mat. 24.**15.*** Vatabl.**Mat. 13. 14.**Luc. 21.**20.*

peculiare præceptum, quod ex communi omnium placito in
 tis articulo virget impleri, positiuè in extremis patratum scelus,
Mar. 3. positum scilicet non pœnitendi cum possit, cum contra Spiritu
Mat. 25. sanctum, tum inexpressibile prorsus fore crimen exposuit. Nonnulli
 verò veniunt & reliquæ virgines, dicentes: Domine, Domine, ap
Gregor. nobis. At ille respondens ait: Amen dico vobis, nescio vos. Gre
hom. 12. rius: Ibi iam à Deo non potest mereri quod petit, qui hic noluit
in Enchir. dire quod iussit: quia qui tempus congruæ pœnitentiæ perdidit.
 stra ante regni ianuam cum precibus venit. Hinc est enim quod
Prov. 1. Salomonem Dominus dicit: Vocavi, & renuistis; extendi manum
 meam, & non fuit qui aspiceret: despexistis omne consiliū meū
 & increpationes meas neglexistis. Ego quoque in interitū vestro
 debo, & subsannabo, cum vobis, quod timebatis, aduenerit: &
 irruerit repentina calamitas, & interitus, quasi tempestas, ingruat
 quando venerit super vos tribulatio & angustia. Tunc inuocabi
 me, & non exaudiam: manè consurgent, & non inuenient me.
 ce aperiri clamant: & repulsionis suæ dolore compulsæ, appella
 nem dominantis ingeminant, dicentes, Domine, Domine, aperi
 bis. Preces offerunt, sed nesciuntur: quia tunc velut incognitos
 minus deserit, quos modò suos per vitæ meritum non agnoscit.
 stra tunc ingeminant, Domine, Domine, qui nunc eundem vo
 bulo ter repetito exercituum Dominum Conuersionem & pa
 præcipiendo offerentem, ad mortem vsque audire nolentes, ne
 runt. Vbi aptè quoque generalis ad discipulos exhortatio subi
 tur, cum dicitur: Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam.
 Quia post peccata Deus pœnitentiam suscipit, si sciret quisque
 præsentī saculo quo tempore exiret, aliud tempus voluptatibus
 que aliud pœnitentiæ aptare potuisset. Sed qui pœnitenti velle
 spondit, peccanti diem crastinum non promittit. Semper
 extremum diem debemus metuere, quem nunquam possumus
 uidere. Ecce hunc ipsam diem, de quo loquimur, ad inducias Con
 uersionis accepimus, & tamen mala, quæ fecimus, flere recusat.
 Non solum commissa non plangimus, sed etiam, quæ desistimus
 augemus. At si aliqua nos agritudo corripiat, si signa agri
 vicinam mortem denuncient, inducias viuendi querimus, v

cata nostra defleamus : & eas cum magno æstu desiderij petimus, quas acceptas modò pro nihilo habemus. Hec Gregorius appositissimo sanè declarat exemplo : videat, cui placuerit. Interea recolat, obsecro, vnusquisque nostrum, an eò discriminis sua vnquam vita perucnerit, aut peruenire potuisse non ambigat, & quod superest tempus, pœnitentiæ impendat : seipsum quasi iam mortuum, Dei tamen singulari beneficio, intolerabilis Purgatorij loco, has superas auras arbitratus incolentem. Non tardes, ait Sapiens, conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem : subito enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te. Quid enim de asinis & bobus cura, id est, cor vrens, est Deo ? Præceptum tamen Domini est : Si occurreris boni inimici tui, aut asino erranti, reducat eum. Si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis, sed subleuabis eum. Quanto igitur magis non pertransire Dominum finire debemus, qui solus nobis auxilio esse potest, sed cum eo subleuare tenemur nosmetipsos sub peccatorum pondere miseras animas agentes ! En ille præstò est. En ille vrget nos : Conuertimini, & conuertar, ait : & auxiliandi quod dederat præceptum adimplet, & nobis multo magis in causa nostra præcipit adimplere. Nos verò (authore *Chrystostomo) si corporis morbum patiamur, omnia facimus & tractamus, vt à molestia liberemur, anima verò nostra male habente, tardamus & differimus, propterea nec à vitijs liberamur. Tu hominem quidem exacerbās, & amicos & vicinos & ianitores rogas, & pecunias impendis, & multos absumis dies accedens & supplicans, & siue semel siue millies te repulerit iratus, non recedis, sed magis contendens, maiorem assers supplicationem : Deo autem omnium exacerbato, oscitamus, & à vocante recedimus, & delicijs & ebrietati vacamus, & omnia pro consuetudine facimus, & cum quando propitium facere poterimus ? Nam peccantes non dolere, magis cum irritari facit, & irasci, quàm peccare. Hinc illud, Longè à peccatoribus salus : non quia peccarunt, humanum enim est, sed cur ? Quia iustificationes tuas non exquisierunt. perseuerare namque diabolicum est. Propter hoc potissimum iracundia iratus est Dominus contra horum patres Israelitarum, quos per Hieremiam ad se reuocare in hæc verba curauit : Et dices ad eos : Hæc di-

*Ecclesi. 5.
B. 8.*

*Exod. 23. A. 4.
Deu. 22. A. 1.
a Chrys. hom. 46.
ad pop. Antioch.*

*Compara-
ratio 1.
b Compara-
ratio 2.
c Psal. 118. In
hum. sen-*

*sum citat
Augu-
stinum
Thomas
à Villa-*

*nova,
Sermone
Domini.
in Qua-
drag. ubi
de Con-
uersione.
Hier. 8.
B.*

cit Dominus: Nunquid qui cadit, non resurget? & qui auersus est, non reuertetur? Quare ergo auersus est populus iste in Ierusalem auersione contentiosa? Apprehenderunt mendacium, & noluerunt reuerri. Attendi, & auscultavi: nemo, quod bonum est, loquitur: nullus est qui agat poenitentiam super peccato suo, dicens, Quid feci? Omnes conuersi sunt ad cursum suum, quasi equus impetum vadens ad praelium. Miluus in celo cognouit tempus suum, turris & hirundo & ciconia custodierunt tempus aduentus sui: populus autem meus non cognouit iudicium Domini. Quomodo dicitis: Sapientes nos sumus, & lex Domini nobiscum est? Quinimo confusione non sunt confusi, & erubescere nescierunt: idcirco cadent inter corruentes, in tempore visitationis suae corruent, dicit Dominus. Praefixum itaque à iudicio Domini Conuersioni tempus qui non sunt amplexati, tot sunt hi malis oppressi. Vrbs in deuastationem, & Templum in euersionem, sunt tradita. Quidnam tot calamitatibus remedium asferre poterit? Cui comparabo te, vel cui assimilabo te, filia Ierusalem? cui exaquo te, & consolabor te, virgo filia Sion? magna est enim velut mare contritio, id est, vastitas tua: quis medebitur tui? Quis? En, hæc dicit Dominus exercituum: Conuertimini ad me, ait Dominus exercituum; & conuertar ad vos, dicit Dominus exercituum. En, in vestra situm est iam optio- ne, & vos, & urbem, & Templum instaurare: dummodo ruinarum causas è medio libentissime tollere, atque vt vnicos & insensibiles hostes persequi velitis. Vnius inobedientia præcepti huius, Conuertimini ad me, tantam peperit stragem, dicit Dominus: eiusdem obedi- entia mandati in integram cuncta restituet. Conuertimini ad me, & ego totius fons consolationis conuertar ad vos.

35.

31. Po-
nientie
præceptum
obligat
tempore
magne
necessita-
tis publi-
ca.

Vndecimo liquet ex huius loci genuina interpretatione, quam nos assignasse iam credimus, hos, quibus propheticus hic sermo in- sonuit, etiam citra mortis articulum, huius teneri obligatione præcepti, ad tot scilicet euitanda flagella, quibus patres eorum, ex eius- dem violatione mandati, fuerant obnoxij, & ad tot retarcienda lac- commodas; & ne cum Deo agere videantur amplius contentione contentiosa. Cum prius Deus diues in misericordia, interius in- i- rando, huius adimpletionem præcepti exegerit, & nunc per Pro- phetam

phetam exterius exponat. Vnde Pagninus venit hoc pacto: Et dicit ad eos: Sic dixit Dominus exercituum: Conuertimini a me, dixit Dominus exercituum; & conuertar ad vos, dixit Dominus exercituum. Vbi vides Zachariam à Domino destinari ut testem, ac eorum repetitorem, quæ dixerat Deus, hoc est, horum mentibus iam infuderat, nempe, ut conuerterentur. Omnes autem obligationes (ut etiam iura tradunt) in quibus certa non præfixa sunt dies, confestim sunt exoluenda, creditore videlicet repetente. Quoties itaque constat, quemadmodum his, Deum peculiarem poenitentiae actum exquirere; tunc temporis ex vi præcepti obligatio oritur, ac nono irretitur crimine transgressor. Præsumitur tamen, ut etiam à lege sancitum est, de consensu creditorum ad modicum tempus teneri, qui statim debere dicitur: ut non teneatur ad soluendum cum sacculo paratus occurrere. Hinc apparet, optimè ab ^b Adriano concessum, & à ^c Petro Soto non inficias iri, hominem ex huius vi præcepti, quod ante legem, & in lege, & post legem, suam semper sortitum est energiam, obligari ad statim conteri, (sic enim ille loquitur) ratione magnæ necessitatis populi, cui sine orationis seruiore occurrere nequit: & extra gratiæ statum orari non potest, ut dignum sit audiri. ^d Quemadmodum necessitas fratris effectum assertit obligationis dandi elemosynam. Quando igitur Deus instat graui aliquo flagello, puta fame, peste, aut bello, quia sæpe ista ob peccata contingunt, tempus exoluendi de Conuersione præceptum aduenisse graues viri existimant, tenerique tunc homines conteri, atque conuertere præsertim si populorum sint capita; vel suo crimine tantum Republica detrimenti capiat. Contemplare Dauidem, quomodo quamprimum, ob imminens regno Domini vindictam, Conuersionis obsequitur legi. ^e Percussit autem cor Dauid cum (id est, conscientia reprehendit eum) postquam numeratus est populus: & dixit Dauid ad Dominum, (ecce iam conuersum) Peccaui valde in hoc facto: sed precor, Domine, ut transferas iniquitatem serui tui, quia stultè egi nimis. Et immittà propterea pestilentia, dixit Dauid ad Dominum, cum vidisset Angelum cadentem populum: Ego sum qui peccaui, & ego iniquè egi: illi, qui oues sunt, quid fecerant? Veritatur obsecro manus tua contra me, & contra domum patris mei.

Trāslat.
Pagn.

ff. de re
ind. & m
l. cū qui
§ quoties.
ff. de
verb. or.
oilig.
a i. quod
dicimus.
ff. de so-
lution.
b Adria-
nus in 4.
de con-
fessione
quæst. 3.
conclu-
sione 1.
c Petrus
Soto de
Iniquitat.
Secord.
lib. 12.
de Infi-
nitante.
d imile.
e 2. Reg.
24. b.

Mirum profectò, quantum apud Altissimum de Conuersione præceptum valeat exolutum. Ipsa die adificauit ibidem Dauid altare Domino, & obrulit holocausta & pacifica: & propitius est Dominus terræ, & cohibita est plaga ab Israel. Et de bello quidem, animaduerte Iudith factum: en quid Achior Ammonitarum Princeps Holoferni consulit: Nuper Hebræi reuersi ad Dominū Deum suum ex dispersione, qua dispersi fuerant, adunati sunt, & ascenderunt montana hæc omnia, & iterum possident Ierusalem, vbi sunt sancta sanctorum. Nunc ergo, mi Domine, perquire, si est aliqua iniquitas eorum in conspectu Dei eorum, & ascendamus ad illos, quoniam tradens tradet illos Deus eorum tibi, & subiugati erunt sub iugo potentię tuę: si verò non est offensio populi huius coram Deo suo, non poterimus resistere illis, quoniam Deus eorum defendet illos, & erimus in opprobrium vniuersæ terræ. Verum cum adhuc perstreperet belli rumor, Domino gratissimum Conuersionis adimplentes mandatum, ac in eo perseverantes, toto terrarum orbe celeberrimam à Deo per manum foeminae retulere victoriam. Quid interimendos Israelitas vno die, hoc est, tertio decimo mensis duodecimi, qui vocatur Adar, aduersariorum suorum, versa vice, ipso met die, interemptores summa cum gloria constituit? nonne hoc de Conuersione imperium factu fuisse? Quandònam Dominus tantam obsessæ vrbis Samariae penuriam tanta permutauit abundantia? nonne, cum audito perhorrendo ex filij carnibus à matribus facto conuiuiò, Ioram Rex Israel scidit vestimenta sua, & transibat per murum, viditque omnis populus cilicium, quo vestitus erat: ad carnem intrinsecus? Quid hoc est? Nonne cum exoluti de Conuersione præcepti manifestissimum enituit argumentum? Et quamvis nimio percussus dolore, propter nefandum, de quo ut Iudex interpellabatur, spectaculum, præmiserit, ut Eliseo caput amputaretur: quia efficaces ad Deum pro tanta calamitate preces, ut sibi videretur, non effundebat: conuersione statim etiam scelus hoc exolutum. Ecce enim sonitus pedum domini eius post eum est: ut celeberrimum intelligas Regis aduentum ad reuocandum de eade mandatum: ita ut simul mortem illaturus nuncius apparuerit, & Ioram appelleret: qui conuersus ac resipiscens ait: Ecce tantum malum à Domino est:

*Iudith 5.
D.*

*Iudith 4.
& 6. 13.
14. & 15.
Esther 3.
D. 9. 21.*

*4. Regum
6. F. G.
& cap. 7.*

est: quid amplius expectabo à Domino? Hanc suprema sum pœna affectus, quam Moyses in obsidione comminatus est de propriorum comessione filiorum. Quid expectabis, o Rex, à Domino, cui te ipsum obulisti conuertum? in cuius & omnium oculis sole splendidiùs est illud cilicium? Quid? Accipe: Hæc dicit Dominus: In tempore hoc eras modius simile vno statere erit, & duo modij hordei statere vno in porta Samariæ. Sicque effectum est, fugatis à Domino aduersariorum exercitiis, ac præ timore alimenta vniuersa relinquentibus. Bone Deus, quanti facis huius præcepti tui de Conuersione obseruantiam! Nihil est mali, quod ipsa retardare non possit. Nullum est in vita hæc tēpus, in quo non impetret. Vlulate (pre doloris acerbitate, pastores, & clamate, (vt Conuersionis iussa capessant) & aspergite vos cinere (in Conuersionis signum) optimates gregis, (qui maiores estis in populo) quia completi sunt dies vestri, (Interlinearis, peccatis completis) vt interficiamini. Quid in incalsum niteris. Propheta? Nunquid homo est Deus, vt pœnitudine flectatur? Num immobilis iustitiæ ferreaque virga suæ iura violare poterit: si completi sunt dies, si ad summum deuenere iniquitates, quid consilij inperesse quierit? Hic summa est sūta rerum. Conuertimini: Ne vel vnum hoc in tanta cæterorum destructione præceptum prætereatis: solum enim ab interfectione liberat, quocunque die: quin & sui ipsius præteritum iam in necessitate contemptum purgat ac iudicat. Tanto illius amore tenetur Omnipotens, vt nullo vel temporis momento non accurrens extipiat obseruantem, & si praecollum eius procumbat, & osculetur, & primam charitatis stolam, cum calceamentorum spe, ac anuli fide, sine mora proferri taginatūque vinulum in conuiuia lauræ imperet apparari. Ideo nullum non mouet ex se lapidem, terret, allicit, iubet, aduocet. Vnum vel hoc mihi seruate præceptum, Conuertimini ad me. Factum est Verbum Domini ad Hieremiam in diebus Iosia filij Amon Regis Iuda, in tertio decimo anno regni eius. Et factum est in diebus Ioa- kim filij Iosia Regis Iuda, vsque ad transmigrationem (Septuaginta veniunt, vsque ad captiuitatem) Ierusalem in mense quarto. Quid mihi hæc adeo accurata huiusmodi temporum descriptio? Attendamus Orogeni in Glossa ordinaria: Cōdemnauerat enim Deus Ierusalem

Deu. 28.

4. Regum
1. A.Hier. 25.
9. 34.Glos. in
terim.Pœnitentia
v.

Lec. 11.

Hier. 1.
A.

Origenes.

propriet

propter peccata sua: & hæc erat extrema sententia sua, vt captiuitati relinquerentur. Sed cum hominum amator sit Deus, nec quēquam velit perire; antequam depopulationis tempus instaret, misit & hunc Prophetam, qui inuitaret ad pœnitentiā. Misit eundem etiam sub secundo Rege post primum. Misit quoque sub tertio. Iam captiuitas imminebat, & adhuc ad salutem hortabatur Deus, tribuens & ante vnum diem locum pœnitentiæ. Vnde scriptum est, vsque ad captiuitatem Ierusalem, & vsque ad quintum mensem, prophetas Hieremiam. Iam hostium vincula strinxerant manus, & nihilominus hæc dicebat Deus: Ecce captiui facti estis: agite, licet sero, pœnitentiam. Rogate me, & ego parcā vobis: possum cruerē de captiuitate, qui tradidi. Quemadmodum igitur hi patres, ad quos Hieremias ob tot irruentia damna, sub impietatis maximē à Deo destitabilis pœna, tunc temporis Conuersionis legi colla subdere debebant: pari profectò ratione, tot vndique insurgentibus periculis, reuertentur obaudire Domino per Zachariam loquenti vt cōuertantur, & filij. Quis tantum Domini desiderium, adeo feruens, adeo pericuerans in Conuersione reperenda, citra letalis ingritudinis notam, inane, volenti animo, reddi posse, crediderit vnquam?

36.

12. Peccator cui de circumstantijs dolere debet.
2 Aug.
Rom. 4. de vera & fals. pen.
c. 17. Ezech. 33.
b c. 14.
Contra Celsam Erasmi.

Duodecimo declarat Deus per Zachariam hic, in quoniam Conuersionis, quam efflagitat, substantia consistat: nempe in eo, vt peccator totum se Deo sacrificet; & non solum de crimine, vt etiam de illius circumstantijs seipsum dolore afficiat. Hoc siquidem interest inter Verti & Conuerti, vt author est Augustinus in hæc verba, Quacunque hora peccator ingemuerit, & conuersus fuerit, vita viuet: Dixit, Conuersum, non tantum versum, vita viuere. Verum quidem puto, qui dolet de crimine; Conuersum, qui dolet de omni eius quam exposuimus varietate, circumstantiarum scilicet, de quibus prius egerat. Vertitur à peccato, qui iam vult dimittere peccatum: Conuertitur, qui iam totus & omnino vertitur, qui iam non tantum pœnas timet, sed ad bonum Domini contendere festinat. Quoniam ex abundantia cordis os loquitur, & cor imitari mare feruens: quod iam omnia Sanctorum Patrum, vt Hieronymi & Augustini, scripta fluctuant, quidam, nescio qua factus authoritate Censor, efficere conatur. Quasi & in equestri oratione, in Lelo-

in Eclogis, Georgicis, & Aeneide, ac Epigrammatibus apud Virgilium; & in Epistolis, Elegijs, ac Metamorphosi apud Ovidium; & in pedestri item sermone, ut in familiaribus & ad Anticum epistolis, & de Officijs ac Iulianis, ac Rhetoricis & Orationibus apud Tullium semper idem habeatur stylus: ubi phrasis à phrasi quodammodo dissentit, aut ex inconsultis peritioribus non nihil repugnantia in dictis primo prodit aspectu, statim in foribus est Censura, qua puelluli omnia facillimo negotio tutari possent, tractatum illum non esse authoris illius; cum tamen in oppositum abique ulla controuersia semper fuerit hominum memoria. Quod styli diuersitas non comprobet authorem esse diuersum, hoc de seipso testantem lege Patrem Hieronymum in proœmio in Mattheum prope finem, *P. Hier.* tomo nono; & in epistola ad Rustinum de iudicio Salomonis, in fine, tomo tertio. Hæc dixerim, quia & hoc de vera & falsa poenitentia opus celebre contra hæreticos eadem censura prænotatur, quod Augustini non sit. Et tamen (addit) totus ferè hic liber transcriptus est in decreta & sententias: ut hinc liqueat, quanto plus fuerit in colligendo studij, quàm iudicij. Quis hanc hominis impudentiam equo ferre queat animo? Viramque Theologorum ac Canonistarum scholam damnat. Consulant sui similes eximium Episcopum Canariensem Torres in exactissimo suo volumine de Trinitate, quid de huiusmodi blaterone sentiat, & mihi ex Domini zelo cum stomacho loquenti non impurent: quam enim tenere coepi modestiâ, prosequar. Ad rem igitur, ^a Si reuerens ad me, Israel, ait Dominus, ad me conuenire. Porro, inquit ^b Pater Hieronymus ibi, iuxta Hebraicum hic sensus est: Si reuerens ad me, Israel, & te mel salutem desiderans, peccasse te dicis, & vocem Domini Dei tui non audisse; plenè conuerrere; & crede, quem negasti: & tunc erit plena conuersio. Si abstuleris ostendicula tua a facie mea, non commoueberis. Caterum, ait ^c os aureum, quotidie se accusare, & non corrigere, Deum tentare est. Melius ergo eligo, ut prius sit correctio, & postea accusatio, quàm præcedat accusatio, & non subsequatur correctio. Quid ergo scriptum est, ^d Ne repetas sermonem in oratione? Magna vis, magna obscuritas. Quid est, quod dixit, Ne repetas sermonem in oratione? quis enim non repetat? An forte illud in-

*Barthol.
Torres
de Trin.
quæst. 27.
art. 1.
disput. 1.
parte 2.
a Hier. 4.
A 1.
b P. Hier.
c Cor. 13.
hanc in
illud
Psal. 84.
Non in
aeternam
uasi.
d. l. d. 7.
B.*

telligendū est de eo, quod dicis Deo, Peccauī? Non repetas factum, quia cūm repetis, id est, ad peccatum redieris, orationem reperis. Ergo eligendum est à sapientibus peccatum agnoscere, & dolere semper præterita vetusta, malè commissa, malè cogitata, pessimè delectata: inordinatè dicta debent quotidie in mente manere, & semper homo debet ista dolere; vt cūm venerint nouæ suggestiones, ibi repellatur inimicus, dicens: Adhuc doleo peccatum vetustum, quomodo admitto peccatum nouum? Quinam se minimè corrigentem, conuersum dices? Quid est enim Conuertere? Ex aliquo alicubi ducere, ex peccato ad iustitiam, ex falsitate ad veritatem, ex miseria ad misericordiam, ex opere carnali ad spiritalem intellectum. Sic conuertit Deus ad se animas. Animam meam conuertit. Hinc illud Ambrosij: Qui agit poenitentiam, non solum diluere lacrymis debet peccatum suum, sed etiam emendationibus factis operire & tegere delicta superiora, vt non ei imputetur peccatum. Hoc sanè ex postulat hīc Dominus, Conuertimini ad me, vt tot deinceps viam mandatorum eius per bonorum operum gressus percurrant; ac quò magis ad Deum accedunt, eò amplius ex detestatione à peccati præcipitio recedant. Lauamini, mundi estote. Verba hæc venerabilis Beda pertractans ait: Quid prodest spinis purgare agrum tuum, si non etiam aratro scindes eum, & seres in eo semen, vnde gaudeas in futuro? ita & qui deserit peccata, & ea non plangit poenitendo, nec bonum postea facere consuevit, nunquid fructuosum est peccata deserere, & bona non facere? Conuertimini ad me: tercos iam vos obsequio meo dicare, tyrannico peccati dominio prorsus regi vententes. An nescitis, quoniam cui exhibitis vos seruos ad obediendum, serui estis eius, cui obedistis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam? Gratias autem Deo, quòd fuistis (id est, cum vestra culpa fuissetis) serui peccati, obedistis autem (ex Dei dono) ex corde in eam formam doctrinæ, in qua traditi estis. Liberati autem à peccato, serui facti estis iustitiæ. Nunquam dico, propter infirmitatem carnis vestræ: sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem: ita nūc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem. Cūm enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ. Quem ego

*Chrys. in
Psalm. 22.
c. 116.*

Ambros.

*Isaie 1.
Beda ibi.
Simili.*

*Rom. 6.
C.*

fructum

fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est. Nunc verò liberati à peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem verò vitam æternam. Stipendia enim peccati Mors, Gratia autem Dei vita æterna. Hanc quia fortiter agentibus militibus suis impartitur Deus, seipsum exercituum Dominum appellat; ac si diceret:

Conuertimini ad me exercituum Dominum: vt sicut hætenus in aduersariorum meorum campo dimicastis, sub meo deinceps vexillo virtutum arma sumentes, debellandis eò acrius initeris hostibus, quò melius eorum insidias ac crudelitatem lamentando experiri, ad mea tandè signa ac stipendia conuolastis. Hoc est, *μετανοήτε*, Poenitentiam agite.

Tertiodecimò hinc paret, Militiam esse vitam hominis super terram, vt si quidem in militari arte ita profecerit homo, vt celestibus inferri copijs ab exercitu Domino dignus habeatur, æternæ sit vitæ positurus triumpho. Ad se itaque conuersos, non desides, sed strenuos vult fieri milites, qui hunc è tot titulis ad se transeuntibus offert, exercituum Dominum. Hinc Salomon, dum fortes spiritalis pugnae describeret bellatores, ait: Omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi. * Quoniam omnis, qui vult piè viuere, persecutionem patitur, & ab hostibus vt transfuga durius impugnatur; agens iter vitæ huius conuersus ad Dominum, semper debet esse armatus, & stare semper in castris. Ideo & de populo Dei refertur: Profecta (inquit) omnis synagoga filiorum Israel de deserto Sin, secundum castra sua, per verbum Domini, seu iuxta sermonem Domini, castrametati sunt in Raphidim, vbi non erat aqua ad bibendum populo: qui adducitur à Mose ad petram, quæ percussa emittit aquarum fluuenta. Venit autem Amalech, & pugnabat contra filios Israel in Raphidim. Dixitque Moyse ad Iosue: Elige viros, & egresus pugna contra Amalech. Et Moyse eleuauit manus, ita vt non lassarentur vsque ad solis occasum. Fugauitque Iosue Amalech & populum eius in ore gladij. Dixitque Dominus ad Moysem: Scribe hoc ob monumentum in libro, & trade in auribus Iosue: delebo enim memoriam Amalech sub cælo. Aedificauitque Moyse altare, & vocauit nomen eius, Dominus exultatio, seu, exaltatio, mea, di-

h.

Matt. 3.

37.

Iob 7.

13. *Militiandum est semper iusto.*

Cant. 4.

Greg. 19.

Moral.

cap. 23.

* 2. Tim.

3. C.

Exod. 17.

A. 1.

Origen.

hom. 11.

in Exod.

cens: Quia manus solius, seu solij, Domini, & bellum Domini erit contra Amalech à generatione in generationem. Quòd si immortalis est Domino pugna cōtra Amalech, contra scilicet virtutum omne, quòd animam sibi adeò charam percutere aggreditur, habendus utrique incessanter est à Domino militum delectus. Atque hoc est quod Zacharia præconem agente proclamat exercituum Dominus: Cōuerimini ad me, ait Dominus exercituum, & assumite gladium spiritus, & ad intrepidè confligendum virtutem, quæ vobis ego con-

Ephes. 6.

2. Cor. 6.

D.

Luc. 12.

E.

Isa. 6.

Apoc. 4.

Mat. 14.

P. Hier.

Num. 2.

Origenes

hom. 11.

in Exod.

2. Cor. 2.

A.

uersus Omnipotens libenter offero; atque ita urbem ac Templum, quod estis vos, instaurare non timebitis. Hinc in acie excubias obseruantium more, tempus omne vitæ noctis vigilias nuncupat Altissimus. Et si venerit in secunda vigilia, & si in tertia vigilia venerit, & ita inuenerit, milites nempe suos vigiles, & accinctos ad praelium, beati sunt serui illi. Nec vllum est treughæ spatium, donec quando nunc ad militarem accersit peritiam Dominus Sabaoth summam suos adeptos in campo gloriam viderit, ac eidem acceptam dignè referre posse cum Angelicis virtutibus agnouerit in coelis, vbi temper exclamant: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth. *Quarta autem vigilia noctis venit ad eos, ambulans supra mare.* Verum Pater Hieronymus: Stationes & vigiliæ militares in terna horarum spacia diuiduntur. Quando ergo dicit, in quarta vigilia noctis venit se ad eos Dominum, ostendit tota nocte periclitatos, & in extremo noctis, atque in consummatione mundi, eis auxilium præbiturum. Iuxta ergo quatuor vigilias, cum sit vna Synagoga Domini, in quatuor castra diuiditur. Quatuor namque castra describuntur circa tabernaculum Domini posita, sicut refertur in Numeris. Et tu ergo ait Origenes, si semper vigiles, & semper armatus sis, & scias te in castris Domini militare, oblerua illud mandatum, illam scilicet vigiliarum legem, quia nemo militans Deo implicat te negotiis secularibus, ut ei placeat, cui se probauit. Quia si ita milites, ut a rebus secularibus liber sis, & in castris Domini agas semper excubias, & de te dicitur, quia per verbum Domini ex eas de deserto Sin, & ventus in Raphidim. Sin enim, tentatio interpretatur; Raphidim verò, leuitas iudicij. Qui bene exijt & conuersus est de tentatione, & quem tentatio probabilè reddit, quod non fictè ad Domini exercituum

copias migret, iste venit ad sanitatē iudicij. In die enim iudicij sanus
 erit, caputque prosper leuabit & attoller, & sanitas cum eo erit, qui
 in tentatione nō fuerit vulneratus. Sicut & in Apocalypsi scriptum
 est: Qui autem vicerit, dabo ei de ligno vitā, quod est in paradiso
 Dei mei. Verū non sunt aquae deliciarum in Raphidim: pertur-
 bāt enim voluptates integritatem iudicij: quæ quidem exteriorum
 appetibilium penuria ne quempiam ab exercitu retardet. Altissimi,
 pariter ducuntur ad petram, quæ Christus est, percussio latere abun-
 dantissimē aqua & sanguine scaturiens, vbi longē desiderabiliori-
 bus animum oblectantibus aquis adaquantur. Si enim, vt doctissi-
 mus Hector noster ait, Christus *ieiunauit, orauit, si iniurias pertu-
 lit, quare voluptatibus ducemur, & labores repudiabimus? Properat
 quidam Rex ad prælium vndique armatus, ducens exercitum mili-
 tum omnibus armis indutorum, erigitur signum militare, expan-
 duntur vexilla & regia stemmata. Sed si videres esse in exercitu ho-
 mines aliquos dearmatos, illecebris delinitos, qui leuia scuta induer-
 rent, pro galeis pilcos bombycinos, & pro gladiis flabella portarent,
 eos insanos censeres, moneresque ne coram Rege ita apparent.
 Eodem modo cum Christus laboribus & doloribus se induerit, si-
 gnum Crucis erigat, procedantque armati Apostoli & Martyres,
 quare nos, relictiis armis, delicias amplectemur? Mutemus vestimen-
 ta, & armis poenitentiae muniamur. Non enim qui homicida fuit ab
 initio, sanguinem lambens nostrum præ siti, Amalechitarum
 infernorum princeps in Raphidim ac iudicij sanitate, iuxta Orige-
 nis interpretationem, nos vel ad horam consistere pari potest. Vbi
 primum inuentus secundum cor Domini vir ac dux ab exercitu di-
 uellitur, cum tolerent Reges in animabus suis regnantes ad bella
 procedere, non recedere, iuuaditur, deuastatur, interimitur. Ante-
 quam tamen manducaret panem de cælo, & biberet aquam de pe-
 tra, non refertur populus pugnasse, sed dicitur ad eum: Dominus
 pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. Est ergo tempus, quando Do-
 minus pugnat pro nobis, nec permittit nos tentari supra id quod
 possumus, nec impares viribus sinit ad fortis venire congressum.
 Denique & Iob omne illud tētionis suæ famosissimum certamen
 iam perfectus impleuit. Et tu ergo cum coeperis manducare manna,
 panem

Luc. 21.

Apoc. 2.
B.Simile
Hic-
ris Pmi
Ezec. 40.
* Mat.2. Regum
11.Exodi
14. D.Luc. 11.
Iob.

- panem caelestem verbi Dei, ad militiam vt conuertaris, prouocantis, & bibere aquam de petra, gratiam degustando, cumque ad interiora doctrinae spiritualis accesseris, sperato pugnam, & praepara te ad bellum: scito te ab exercituum Domino in milium suorum noctu diuque decertantium numero ascitum: vsque ad solis occasum, vt teque terminum, cōsere manus, ad Dei gloriam omnia referre spolia studens. Sicut loab, cum iam iam hostilis esset vrbs regia Rabbath capiēda, Regem acciuit Dauidem, vt Dauidis nomine victoria censeretur. En Moyses vocauit Iesum seu Iosue, & dixit: Elige tibi ipsi viros, & egressus pugna contra Amalech. Moyses vocat Iesum, lex vocat Christum, vt eligat sibi ipsi viros potentes de populo. Non poterat Moyses eligere; sed Iesus solus est, qui possit potentes viros eligere, qui dixit: Non vos me elegistis, sed ego vos elegi. Ipse enim est electorum dux, ipse potentium princeps: ipse, qui configit cum Amalech. Ipse est enim, qui intrat in domum fortis, & alligat fortē, & vasa eius diripit. Ipsi ergo vocanti, Conuertimini ad me, & seligenti, & vires & arma subministrāti, exercituum Domino, arerū Patri Filio, quem Zacharias hīc secundo loco intelligit, vt & Rupertus annotat, referenda sunt, quae ex hoste trophæa reportas. At tanto magis expugnandis aduersariorum arcibus insudare debes, quāto turpiori proditio, ac ruinarum, acceptarumque cladum infamia apud exercituum Dominum, ipsiusque exercitus, laborum Memor igitur esto, te sub exercituum Domino in campo vestiri, qui diligentibus prēmia, & negligentibus supplicia, viuīs mortuisque inferre potest. Expugnanda est Aegyptus, veteranos ac bellicosos oportet in arenam milites descendere sub exercituum Domino. Ideo ad lethro socerum suum, vxorem ac liberos, quos secum protulerat, in Aegyptum se conferens ab exercituum Domino missus fuit. Moses remittit, vbi eos teneriores esse ad tot futura certamina conspicit. Non enim potest descendere in Aegyptum, nisi qui fuerit athleta probabilis, & talis, qualem dicit Apostolus: Quia omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere: & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Ego igitur sic curro, non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aerem verberans. Moyses ergo, quia magnus erat & potens athleta, descendit in Aegyptum.

2. Regum

12. F.

Luc. 6.

Ioan. 15.

B.

Luc. 11.

Rupertus

Exodi

18. A.

Exod. 4.

E.

1. Cor. 9.

D.

Aegyptum

Aegyptum, descendit ad agones & exercitia virtutum. Sed & Abraham descendit in Aegyptum: quia erat & ipse magnus & potens athleta. Nam de Iacob quid dicam, qui ipso nomine athleta est! Luctor enim & supplantator interpretatur. Et ideo cum descendisset in septuaginta quinque animabus in Aegyptum Iacob, factus est sicut stellæ cæli in multitudinem. Sed non omnes qui descendunt in Aegyptum, ita pugnant, & ita expediunt agones, ut in multitudinem fiant, & ut stellæ cæli multiplicentur. Alijs in contrarium cedit descendisse in Aegyptum. Scio ego Hieroboam fugientem à Salomone descendisse in Aegyptum, in auxiliarem potius, quam in adversarium; & idcirco non solum non crevisse in multitudinem, sed & scidisse & corrupisse populum Dei. Quia descendens in Aegyptum, accepit à Sufachim uxorem Thecimene, uxoris eius sororem. Agnosce igitur, qui hac exercituum Domini intonante buccina, Converterimini ad me, in suorum militum albo referri studeas, descendendum tibi fore in Aegyptum ut hostem, ad fortiter eam debellandam & expugnandam; non ut colonum, ad eam propugnandam: cuiusque vitij primum extirpandis insudandum, mox virtutum arcibus extruendis: si peroptato tandem ab exercituum Domino triumpho donari velis.

Quod autem Filius in sacris literis Dominus Sabaoth appellatur, luculentissimè probat inclytus Pater Hieronymus ad Damasum, & in Esaiam: nunc, ne prolixiores simus in hac particula, ad reliqua pergamus.

Et converterar ad vos: efficiar vobis propitius, & à vindicta abstinabo. Unde legitur: Tantum in me venit & convertit manum suam. Quem locum sic Pater Hieronymus enarrat: Hoc enim sentit, iusti iudicis sententia decernente, sibi iuxta merita sua evenire, quod se recolit proprijs actionibus promereri. Illud tamen confiderandum est, quod dicit: Tantum in me venit & convertit manum suam. Convertere enim sæpe in scripturis ponitur pro placare; ut est illud: Convertere, Domine, aliquantulum; & deprecabilis esto super servos tuos. Venit enim Dominus manum suam, quando iuste in reos debitam ultionem immittit: & convertit manum suam, quando misericorditer à vindicta sententiam suspēdit. Scriptum est enim

Gen. 12.
10.

Gen. 46.

3. Regum
11. 9.

3. Regum
12.

P. Hier.

i
38.

Pennien-
na fru-
tus.

Thre. 3.

A.

P. Hier.

Isal. 89.

C.

1. Regum
2. B.
Deut. 32.
F.

enim de illo: Dominus mortificat, & viuificat; humiliat, & subleuat. Et in Deuteronomio dicit: Ego occidam, & ego uiuificam.

i.
Iob 17.
A.
Iudic. 20.
Rom. 8.
F.

Et conuertar ad vos; vberiora gratiæ meæ vobis munera largiens. ponam vos iuxta me: vt licet cuiusuis manus pugnet contra vos, vobis facie fortissimè resistatis, scientes, quia si Deus pro vobis, quis contra vos preualere poterit? Totum me ad vniuersumque vestrum patrociniū ita versum quisque sentiet, quasi solus ipse sit mihi cor- di. Simplicissimus ego sum; quocunque me verto, integer adiutor.

Ecol. 2.
C.
Mat. 6.
C. Alber.
ius Mag.

propterea & vestrum singulos conuertit, hoc est, integros mecum esse præcipio. Væ duplici corde, & ingredienti terram duabus viis. Non potestis duobus Dominis seruire; qua ratione duo sunt, & non vnum.

ius Mag.
nus ibi.
* Figura.
3. Regum
14.

* Profectò ita se gessit Dominus cum his Israelitis, quemadmodum Dauid cum Absalone: quem ab exilio reuocauit, verum bicio- nio, qui diuisionis est numerus, faciem suam illi denegauit; postea verò osculatus est Rex Absalonem. Similiter exercituum Dominus à Babylonis captiuitate populum suum reduxit, sed adhuc molestem à Samaritis vsque ad Templi ac vrbis fabricæ intermissionem ad- gi permittens, vultum suum eis propitium nondum videndum con- cessisse videtur: quod præ omnibus fuerat curandum, eiusdem Absalonis exemplo, qui Ioab, vt ad se veniret, bis obsecrans, vt cum se ad interpellandum Regem destinarer, nec tamen accedere: in parte ipsius Ioab flammis per seruos suos absumpta, ad se venire compellens, hac legatione transmittit ad patrem: Quare venit? Gessur? melius mihi erat ibi esse: obsecro ergo, vt videā faciem Regis: quod si memor est iniquitatis meæ, intericiat me. Expiat.

3. Regum
13. G.
3. Regum
14. A.
Luc. 3. B.

autem impietatem suam tribus annis in Gessur commoratus: vt intelligas tribus poenitentia partibus absolutis, tibi quidem cor Regis verum à Ioab & confessorio dignosci, non tamen adhuc conuer- sum, donec vberiores ac dignos reddas poenitentia fructus, ac bonorum operum exercitijs augearis. Attamen hi captiuitatis tibi in eo quod sum mū est bonorum, in perquirenda videlicet Domini facie, oscitāt, sicut & nos: excitat eos Dominus per Prophetam, illam- que faciem amoenissimam & gratiarum plenam pollicetur, hac & milium

Isa. 15.

mirū lege, vt & ipsi amodo faciem suam vero amatori exercituum Domino minimè abscondant: quin ad eum quamprimum conuertantur: Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. Quis non videt, vel volens cæcus, quàm verè de Domino protulerit os aureum: Ni- *Chryf. hom. 25. in Gen.*
hil est quod illum ita exhilaret, atque conuersio nostra, & à peccato ad virtutem regressus? Vis ergo, peccator, tristem tot tuis obscœnitatibus Dei faciem exhilarare? Conuertere. Vis tibi conuersam hilarem ac iucundam reddere? Conuertere. Accipe, accipe eundem Chrysostomum: Talis erat filius ille, qui sua omnia bona obligauerat, ad summam nequitiam perductus, quouis nugante aut ægro- *Chryf. hom. 102. ad Rom. Luc. 15. D.*
tante deterius habens, qui tamen, vt voluit, nouus statim factus est torus, ab ipsa solum animi animaduersione ac mutatione. Posteaquam enim dixit, Reuertar ad patrem meum: verbum hoc illi bona omnia attulit; seu potius, non verbum simpliciter, sed opus verbo additum. Vbi primùm enim dixit, Reuertar; reuersus quidem est, & totum illud iter rediens consecit. Sic & ipsi nos faciamus: hospitam modò & alienam terram deseramus: hoc enim ipsum est peccatum. proci nos à domo paterna abducens. Illud ergo relinquamus, quo mox domum paternam reuertamur. Est enim pater propenso erga nos affectu, qui si nos de sententia priore deductos esse senserit, nihilo certè minoris, sed & pluris æstimabit, quàm qui perpetua vita integri inculpatique vixere. Nam & illum, cuius paulo antè meminimus, tum pater pluris fecit: recuperato enim, quem amiserat, filio, magis gauisus est. Et quo, inquires, reuertar modo? Rem tantum aggreditor, & totum compleueris. Sisto, ac peccare desinito, vterius non progressus: ac tibi iam in manu res tota aderit. Nam quemad- *Simile.*
modum vñ venire videmus in ijs, qui morbo laborant, vt cum morbus non ingrauescit, tunc sanitatis initium fiat: sic & in ipsa vitiositate vterius ne processeris, & tibi malitia finem habuerit. Qui si id duos dies feceris, tertio facilius abstinneris: ac si post dies tres decem addideris, fiet, vt viginti deinceps addas, ac deinceps centum, tum autem vitam totam. Quando enim magis progressus fueris, cò magis facilem viam ostendes: ad postremum, in ipso constitutus fastigio, bonorum multorum fructum simul decerpes. Quando & tum, cum prodigus ille reuertitur, & citharæ, & chori, & liberalitates, &
publici

publici conuentus extiteret. Ac qui pro perdita impensa, pro tam longa peregrinatione, à filio poenas reposcere debebat, vsque adeò nihil horum fecit, vt & illum, tanquam vita proba, tanquam fama esset incolumi, conspexerit, ac ne verbo quidem quicquam illi exprobrauerit, atque adeò ne leuiter quidem res illi prateritas in memoriam redigere sustinuerit; sed & illum complexus, atque exosculatus, vitulum sacrificauerit, stolam induerit, multo ornatu composuerit. Sat sit ex Chrysostomo, in cuius vernantem semper incidens campum, vix me extricare valeo, tanta dulcedine rerum allectus. En quàm abunde ex his explicatur, quantum emolumenti afferat hæc Domini promissio, qua seipsum sibi obstringit, Et conuertar ad vos: facienti quod in se est, adero, in eiusque auxilium me totum læta fronte conuersum præsentiet: ita vt & ad eum meus ille sermo coror-

Psal. 81. nans cum exercitibus meis sese extendat: Ego dixi, Dij estis, & filii
B. excelsi omnes. exiliet enim ex hominibus, qui me sibi conuertunt

Micb. 2. semper aspexerit, & feretur in cælum: sicut & horum mer Israelitarum reliquijs sum per Michæam præfatus: Ponam auersionem eorum, sicut oues in tribulatione, quasi gregem in medio cubilis eorum: exilient ex hominibus. Nunc interim, quia versi sunt à me, ponam in tribulatione, & coangustabo: vt quem per beneficia non

senferunt, intelligant per supplicia. Sed postquam tribulati fuerint, & angustiarum tempus expleuerint, ponentur in requie, hoc est, in cubili suo. Et tunc de hominibus commigrabunt, & transcendenti humanæ conditionis statum, & implebunt quod sequitur: Exilient ex hominibus. Non solum autem illi exilient, & abibunt, sed omnes, ad quos fit sermo meus, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos; qui humana vitia relinquentes, conuersationem diuinitatis imitantur, & audiunt, Et conuertar ad vos, iustificantis gratiæ meæ vobis dona infundam, ac diuinæ meæ naturæ consortes efficiam. Non est iam quid homo excusationis obtendat. Deus despiciatur, expectat: contemni se videt, & reuocat: iniuriam de contemptu suo suscipit, & tamen quandoque reuerentibus etiam præmia promittit: en quanta: Et conuertar ad vos. Quid maius? Totum se pollicetur, ac vertit. Sic enim Deus dilexit mūdum, vt Filium suum vnigenitum daret. Ad Immundum, vt pote auersum, factum iam ex Dei

Gregor. hom. 13. in *Enag.* charitate

Joan. 3.

charitate Mundum, utpote conuersum, Deus conuertitur, hoc est,
 illi faciem suam ostendit, dum ei Verbum suum dono dat ad ipsius
 Mundi libitum. Sicut enim per faciem agnoscitur homo, ita Deus *Simile, ex*
 per Verbum suū intelligitur, ipsomet attestante : ^{Greg. 10.} Nec Patrem quis
 nouit, nisi Filius, & cui uoluerit Filius reuelare. Et quidem ille mani- *Ezech.*
 festare Patris nomen omnibus exoptat. ^{a Matth. 11.} Non enim venit vocare
 iustos, sed peccatores ad poenitentiam, id est, ad mutuam conuer- *b Luc. 5.*
 sionem, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos; & amanti soli-
 mos oculos meos super vos statuam. Quid facimus? quid immo-
 ramur? Deum immortalem, quamam hac amentia? Nihil magis è
 nostra excidisse memoria apparet, quam hac tam immensa Dei pro-
 missa, Et cōuertar ad vos. Si mortalis nos princeps aut Rex inuitaret, *Compar.*
 ac in suam, finiendam tandem, permolestamque gratiam arcesceret,
 quàm prompti, quàm lati, quàm celeres accederemus! Et utinam
 propriæ ac aliorum salutis immemores, præ sollicitudine asseruandæ
 hominum beneuolentiæ, minimè redderemur? Me miserum! quàm
 uersa rationalium vice uiuimus! Viuimus? an deficimus? Quàm pau-
 cos erit hac tēpestate Hieremias deprehendere! Omnes optimates Re- *Hier. 39.*
 gis Babylonis ei bona cupiunt, cupit ac præcipit ipse Rex victor ac *C.*
 præpotens Nabuchodonosor: militiæ princeps ac triumphans Na-
 buzardan his ad se illum nititur allicere: Dominus Deus tuus locu- *Hier. 40.*
 tus est malum hoc super locum istum, & adduxit: (non ego, qui, ut *A.*
 minister, adsum) & fecit Dominus sicut locutus est: quia peccastis
 Domino, & non audistis vocem eius: & factus est vobis sermo hic (ne
 me barbarum putes, nequaquam ista penetrantem.) Nunc ergo (cū
 tempore vindiçtæ, non ultorem, sed & defensorem ac liberatorem me
 tibi assistere videas) ecce solui te hodie de catenis, quæ sunt in ma-
 nibus tuis: (ut & ipsis eas intuearis oculis, & acquiescas votis meis
 tanto lubentiùs, quanto etiam gratiosius, nulla vi aut coactione, id à
 te impetrare festino) si placet tibi, ut venias mecum in Babylonē, ve-
 ni: (& angebo munera, & conuertar ad te) & ponam oculos meos su-
 per te. Quòdnam miserabile aut ingratiſſimum peccus tot bona, tot
 promissa non expugnarent, aut emollirent? Verūm nihil horum po-
 test Prophetarum cor vel tantillum loco dimouere. Potius sibi cum
 residua ac deploranda plebe (sicut & quondam Moſes cum captiuo
 Q 2 populo

Exodi populo in Aegypto atuninas, cōtempto Pharaonis palatio) threnos
Heb. ac poenitentia lamenta deligit, vt tandem orans, Conuerte nos, Do-
Thre. 5. mine, ad te, & conuertemur; hanc, quam postulat, suis impetret ex-
D. citantem gratiam, qua nunc eos Dominus donans prior inuitat.
 Cōuertimini ad me: ac demum, quod omnibus ipse praeferebat Hie-
 remias, placatam per iustitiæ porrectricem gratiam sue gēti Domini
 faciem redderet: quæ gratiosissimè hīc etiam offertur, Et conuertat
 ad vossita vt veriūs, quā loab Dauidi, Hieremias Deo dicere valuerit:

3. Regum

14. E.

Hodie intellexit seruus tuus, quia inueni gratiam in oculis tuis,
 Domine mi Rex: fecisti enim sermonem, (de Absalone reuocando,
 Domine mi Rex, serui tui. Mauult Hieremias Domini super euerū
 iam populum oculos reducere, quā Regis Babylonis oculos &
 Principum eius super se vndique desolatum inducere. Praeligit
 hanc Domini vocem, Conuertar ad vos, illi, Conuertar ad te, ipsius
 Nabuzardan: vt euidentissimè sciamus quanti sit facienda hæc Do-
 mini promissio, Et conuertar ad vos: quāque anteponenda sit eu-
 in suis mortalium Magnatum amicitia. Et quidem non immeritò,
 cūm hæc sit caelestium agminum vera beatitudo, hac Domini polli-
 citatione frui, Et conuertar ad vos; nec quisquā beatis iungendus sit
 exercitibus, qui prius in via non hanc summa animi alacritate ser-
 uarit ac votis omnibus exceperit vocem, Et conuertar ad vos. Quæ
 nam enim sine hac voce ad gloriā possunt esse merita vel Angelis,
Psal. 5. vel hominibus? Hæc vox est, vt scutum bonæ voluntatis suæ, quo
 suos coronat Dominus Sabaoth, eorumque faucibus prædulcenti
 instillat hymnum: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sa-
 baoth. Vnde meritò subditur & tertio:

k.

39.

*Dei pre-
 mia sunt
 maxima.*

Alex.

Mag.

Dicit Dominus Sabaoth, quod est, Omnipotens, seu Virtutum
 vel Exercituum: vt eius, quæ sola potest alios beare, Trinitatis vox
 ista esse intelligatur, ac præmiorum magnitudo neminem lateat. Si
 enim Alexander obolum petenti urbem contulit, ac urbem sibi ni-
 mium esse dicenti respondit, Alexandro parum esse, quod dederat
 se docens iuxta maiestatis suæ celsitudinem beneficia elargiri debe-
 re: quid ab exercituum Domino? quid à summo bono? quid à
 vero Deo, personarum sola distinctione trino, diuinæ simplicitate
2 Tim. 2. naturæ vno, qui seipsum negare non potest, fortiter ac persequen-

tes

ter bella superantes milites sui cerè sibi spondere poterunt? Nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ sub hoc chirographo, Et conuertar ad vos, diligentibus se præparauit Dominus Sabaoth: vt apprimè tantum illum deceat hæc vox, Et conuertar ad vos: non autem ait, Conuertemur, vt substantiæ de-
notet vnitatem.

Multò igitur cautiùs ad Dominum conuersum incedere oportet: *Deum*
cùm ex hac lege, Et conuertar ad vos, firmasse super eum oculos *inspice*
suos exercituum Dominum constet in^a via hac, qua graditur; ac sibi *presen-*
etiam à Domino dictum esse pateat, ^aAmbula coram me, & esto *tem.*
perfectus, ^asicut cœlestis tuus ille Pater, à cuius similitudine & aspe- *2 Psal. 31.*
ctu ne vel ad punctum oculos deflectas: certissimè enim corrues. *Gen. 17.*
Hoc sanè docet hîc Zacharias, se toties ad exercituum Dominum *Mat. 5.*
mentis affectusque oculos erectos habere indicans: vt in boni ope- *48.*
ris exordio ad exercituum Dominum attendas, & in progressu ac *Auxiliũ*
fine similiter. ^aDixitq; Dominus ad Moysen & Aaron: Quia non *Dei ne-*
credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filiis Israel, non intro- *cessarium*
duceris hos populos in terram, quam dabo eis. Quòdnam hoc in *est pro*
Mose & Aarone flagitium? aut quando tam præclaros sanctitate *usu gra-*
viros de Deo diffidentia inuasit? En pro sedanda populorum siti *tia.*
corruunt proni in terram: ita clamant ad Dominum, vt nouum ab *Num.*
eo miraculum doceantur educèdatur è silice aquarum. En quàm *20. B.*
studiosum est miraculi principium. Vide progressum. Nulla mora:
tollit virgam: congregat populum coram petra, veluti Dominus
præceperat. Quidnam hîc vitij est? Sed & ipse miraculi euentus,
quàm omni caruerit macula factum hoc, explicare videtur. Vbinam
diffidentie immanis culpa, quam Dominus agnoscit? aut cur per-
misit? Animaduerte opus exequendi modum à Deo iniunctum:
Loquimini ad petram, coram eis; & illa dabit (vtique sponte sua,
nullo verbere icta) aquas: & ita deprehendes, nequaquam fuisse
obseruatum; cùm ex eo tantò maior apparere debuisset multitudinis
in Domini promissa proteruita, ad solam Domini vocem ipsamet
petra confestim aquarum copiam emittente. At Moses, consentien-
te Aarone, virgæ ictum addidit semel, & ob hanc culpam non proti-
nus eruperunt aquæ; verùm ob Domini gloriam, cùm iterum per-
cussisset

Caiet. sibi. cussisset & petram virga, & contritione cor, effluerunt aquæ largissimæ. Et iste fiduciæ defectus, inquit Dominus Caietanus, euenit eis, quia quoad hanc fiduciam derelicti sunt à Deo sibi ipsis: hoc est Deus non præstitit eis efficax suum auxiliũ, ad hunc fiduciæ actum habendum. Et hinc, prudens lector, cõsidera, quàm verum sit, quòd non sufficimus etiam habentes gratiam Dei ad vtendum gratia habitante in mentibus nostris, absque assistente Dei gratuito auxilio. Ecce Moses tam sanctus, tam assiduus diuinis colloquiis, in vna actione relictus sibi ipsi defecit. Hæc ille.

Ne differas conuertere.

Psal. 6. Verùm ne tãta prolixitate morosiores simus, sat sint morum instituta, quæ in huius, quæ ex se moralis est, expositione literæ tetigimus: & licet consultò quàm plura omittamus, aut seruemus, illud tamen te nunquam prætereatur: quoniam tuo nomine, pro te, vbi supremum clauseris diem, proponetur Altissimo: Conuertere, Domine, & eripe animam meam: quoniam non est in morte, qui memor sit tui. Nunc ergo tu, memor esto exercituum Domini tibi hoc ipsum modò proponentis, vt ad eum conuertaris. Conuertimini ad me, ait Dominus exercituum, nullius ope indigens, volens tamen ob bonitatem suam hanc suæ iustitiæ ansam præbere, vt æterna tibi tandem præmia conferantur: hoc scilicet iure, vt libenter audiens in vita Dominum exercituum, cuius militiæ in Baptismo, & Confirmatione, priuatim & publicè nomina dedisti, & ad eum conuersus, audiaris ab eo tanquam Duce tuo in morte, conuersumque tibi felicissimus agnoscas. Audiens ergo, audiëris; non audiens autem, non audiëris. Hoc ius, hæc lex. Ignorans ignorabitur. Propterea

TEXTVS.

40.

Ne^b sitis sicut patres vestri, ad quos^d clamabant^e Prophetæ priores, dicentes: ^fHæc dicit Dominus exercituum: ^gConuertimini de^h vijs vestris malis, & ⁱcogitationibus vestris pessimis. ^kEt non audierunt, neque attenderunt ad me, dicit Dominus.

Prou. 1.

Paraphr.

Paraphrasis.

Hoc verò præsentaneum illis erit signum, quòd ego in te loquar, quia priorum vatum oraculis, quæ experientia comprobant, tua consonant vaticinia. Ne ergo & ipsi in pectoris duritie velint patribus subscribere; ad quos tanquam surda stros, ac graui somno correptos, ego ipse clamaui in Isaia, Osee, Ioël, Amos, & Hieremia, vt vias malas defererent, & cogitationes pessimas dereliquerent, quibus & opere & mente peccabant, nihilominus tamen mihi cordis aurem præbere noluerunt. Cur ergo clamabam, nisi vt à præcipitio liberafsem?

Quoniam obiectū præsens plus mouet, & ampliùs domestica in prospectu habentur, charorumq; tormēta magis exerceant, cautioresq; facere debent filios parentum supplicia. Quamobrem Cambyfes secundus Persarum Rex malè iudicanti detractam pellem iudiciariæ sellæ apponi præcepit, iudicantisq; filium iudicem in ea substituit. Dominus, vt ad se conuertantur hi de captiuitate reuersi, hæc eis ratione persuadere nititur, quia malè cessit ipsorum patribus, obstinato fuisse animo, vt norunt: simul atque seipsum Dominus ab ea purgat nota, quòd propter parentum commissā filios plecteret. Eam enim punit sobolem, quæ maiorum detestanda sectatur exempla. Ne ergo, ait, sitis, sicut patres vestri, rebelles ac durissimi & in pœna non vultis esse pares. Ecce in vestra situm est voluntas: licet malos sitis progenitores sortiti, super quos iracundia iratus sum, propter eorum proteruiam: quas dederunt & illi pœnas, ne vobis reddam, efficite. Quod quidem erit, si à patrum vestigijs vos ipsos auertere, & ad mea conuertere nolueritis. Clariùs ostendit hunc sensum translatio Septuaginta, quæ habet: Et nolite fieri sicut patres vestri. Filij namq; (vt author est *Doctor Angelicus) in peccatis parentum nutriti, proniores sunt ad peccandum, tum propter consuetudinem, tum etiam propter exemplum patrum, quasi auctoritatem sequentes. Sunt etiam maiori pœna digni, si pœnas patrum videntes, correcti non sunt. Quare minatus est Omnipotēs in hæc verba: Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitates patrum in filios in tertiam & quartam generationem corum,

a.
Patrum
mala cui-
tent filij,
ne gra-
uius pu-
niantur.
Valer. in
6.
Supplem.
Chron.
libro 5.
fol. 100.

Translat.
Septuag.
* 1. 2. 9.
27. A. 8. 0.

Exod. 20.
A.

Cbaldaic. rum, qui oderunt me. Cuius cōminationis maternū ac propriū sen-
paraph. sum difficilium enodatrix Chaldaica hoc pāſo dilucidat: Viſitans
 peccata patrū ſuper filios tranſgreſſores in tertā & in quartā gene-
 rationē his, qui oderunt me, quando filij ſequuntur peccata patrum.
 Hac illa. Atque ita videmus Adamum cum tota poſteritate dam-
 natum, quoniam interpretatiuē id Adami genus voluiſſe conſta-
 quod ſuum caput appetiſſe non later. Idem ſupplicium in Cain
 & in Saulis, & in Hieroboā, aliorumque
 progenie extincta faciliſimū erit inſpicere. Hunc amplexati ſunt tan-
 quam genuinum illius litera: ſenſum grauiſſimi Eccleſiæ Patres, Au-
 guſtinus contra Adimantum capite ſeptimo, & de quaſtionibus no-
 uī & veteris Teſtamenti capite quartodecimo; Gregorius quintode-
 cimo Moralium, capite viceſimo ſecundo; Theodoretus, Seuerus,
 Rabanus, Rupertus, & alij. At nunc audiamus Patrē Hieronymum
 in orationem Hieremias: ^a Patres noſtri peccauerunt, & non ſunt: &
 nos iniquitates eorum portauimus. ^b Ideo iniquitates eorum porta-
 uerunt, quia imitatores eorum in nequitia extiterunt: iuxta illud
 quod ſcriptum eſt: ^c Patres noſtri comederūt vnam acerbam, & den-
 tes filiorum obſtupuerūt. Quod idem Pater ſic in ^d Iſezechie diluci-
 dat: Scriptum eſt in Prouerbijs: ^e Sicut vna acerba dentibus noxia eſt
 & fumus oculis; ſic iniquitas iſs, qui vtuntur ea. Ex quo perſpicuum
 eſt, non aliorum dolere dentes & obſtupere, ſed eorum, qui vnam
 acerbam comederint. Eſt autem loci illius hic ſenſus: Quomodo
 quis velit dicere, Patres vnam acerbam comederunt, & dentes filio-
 rum obſtupuerunt, ridiculum eſt, & nullam habens conſequentiam:
 ſic iniquum eſt atque peruerſum, peccare patres, & filios reperi-
 que cruciari. Et in Exodo: ^f Ego ſum, ait, Domin⁹ Deus tuus amma-
 tor, qui reddo peccata patrum ſuper filios vſque in tertiam & quartā
 tam generationem his, qui oderunt me; & faciam miſericordiam in
 millia his, qui diligūt me, & cuſtodiūt pręcepta mea. Nec contrarius
 eſt iſte locus illi teſtimonio Iſezechielis: ^g Filius autem non portabit
 iniquitatem patris, nec pater iniquitatem filij: quia mox ſequitur
 Iuſtitia iuſti erit ſuper eum. Et os aureum: ^h Ergo ne in æternum iuſti-
 caris nobis: non tantū nobis, ſed & poſteris noſtris, à generatione in
 in generationem. Quia ſcriptum eſt: ⁱ Rependam peccata patrum in
 filijs

*Auguſt.**Gregor.**Theod.**Seuerus,**Rabanus,**Rupert.*^a *Thre. 5.*^b *P. Hier.*^c *Hier.*^g *1. D.*^d *Ezech.*^e *18. A.*^f *Prou. 10.*^h *D.*ⁱ *Exodi*^j *20. A.*^k *Ezech.*^l *18. C.*^m *Chryſ.*ⁿ *tomo*^o *1. in illud*^p *Pſal. 84.*^q *Non in*^r *æternum*^s *iraſcaris.*^t *Exodi*^u *20. A.*

filios in secundam & tertiam generationem in ijs, qui non cognouerunt me. Gratiarum tibi, Deus, quia addidisti, in ijs qui te non cognouerant. Ceterum si taceres, omnes condemnares. Demonstrasti ergo, quia si pater fuerit contemptor tuus, & filius talis fuerit, æque tibi non obediens, & nepos secutus fuerit vias aui & patris sui; pronepos si ita attenderit, quod anterior generatio eius; quia ergo non te cognouerunt, rependes eis in secundam, tertiam, & quartam progeniem. Nam quid dixit Propheta alio loco: Quid est, quod inter vos vertitis parabolam istam dicentes: Patres comederunt mala acida, & dentes filiorum obstupescunt? Vtcrius non erit hoc. Nonne anima patris & filij mea est? Nec pater pro filio, nec filius pro patre: unusquisque pro facinore suo iudicabitur, pro peccato suo punietur, pro malis suis in pœnam aeternam mittetur. Non ergo dicat, quia post pœnam accipiet qualemcumque indulgentiam in aeternum. Anima ergo quæ peccat, morietur. Pœdus peccatorum suorum unusquisque in se portat, pro suo peccato iudicabitur. Nam si sit bonæ vitæ pater, & filius malæ, non liberat pater filium: æque si sit filius sanctus, & pater iniquus, nō liberat filius patrem. Quamobrem quod postea Moyses Domino replicauit obsecrans: Qui red-

dis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus in tertiam & quartam progeniem cum ea, quam ipsemet Dominus Moysen inflixerat, intelligendum est limitatione, iis, inquam posteris, qui oderunt Dominum. Atque ira Chaldaica transfert: Visitans peccata patrum in filios, & in filios filiorum sceleratorum, in generationem tertiam, & in generationem quartam. Vbi vides dictionem illam, sceleratorum, optime totam hanc clausulam, iis, qui oderunt me, repetere. Id in Leuitico Deus clarius expressit: Quod si & de iis aliqui remanserint, tabescent in iniquitatibus suis in terra inimicorum suorum, & propter peccata patrum suorum, & sua, (ecce) attingentur: donec confiteantur iniquitates suas, & malorum suorum recordentur, quibus prauaricati sunt in me, & ambulauerunt ex aduerso mihi. Ambulabo igitur & ego contra eos, & inducam filios in terram hostilem, donec erubescat incircumcisā mens eorum: tunc orabunt pro impietatibus suis, utique filij. Vt quia (tradente *Angustino) iusticiam parentum secuti, mala, quæ obliteranda erant, exempli aduent-

Exodi
34. 24.Paraph.
Chald.Leu. 26.
F. 39.*Aug. de
q. 22. 7.
non Te-
p. 14.
c. 14.

Math. 23.D. acerbius puniantur. Vnde Dominus Iudæis comminaturus vobis excidium, Vt veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est à sanguine Abel iusti vsque ad sanguinem Zacharia, &c. quem occidistis, præmisit expressius, Et vos implete mensuram patrum vestrorum, quæ una eademque fuit eorum bonos persequentium, ut eos dixerit patres, quos sibi imitatione delegerint, sicut & apostolus.

Joan. 8. Ioannem eisdem inquit: Vos ex patre diabolo estis. Si filij Abraham estis, opera Abraham facite. Atque hoc idem ab his Israelitis efflagitat hic Dominus: Ne procaciam & incircunciso corde patrum vestrorum, inspirationibus meis ac monitis obfistentium, sectemini aut sectari velitis procaciam. His enim ego, qui se pessimos imitatione morum patres habere profitentur, filijs rependo in tertiam & quartam generationem, & facio misericordiam in millia his, qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea: hi namque, à quibuscunque sint geniti, me patrem, virtutum bonorumque omnium verissimum exemplar agnoscunt, & suis conatur vitæ sanctimonia præcordiis immittere. Ipsa hæc Noë vir sanctus ex Domini servauit iustitiam, Sem & Iapheth cum longinqua eorum posteritate bona.

Gen. 9. vide ibi Lyram. Cham verò ac Chanaan mala imprecatus. Chanaan siquidem turpitudinem patri aperuit, prauosque patris mores eò vsque cum suis est sequutus, quousque Dei iussu deletus, eiusque terra tradita fuit Israeli.

b. Ne sitis ergo sicut patres vestri: audite tamen, quæ vobis bona prædicarunt. Sic enim scriptum est: ^aAudi, fili mi, disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ. Vbi non contemnendus Rodolphus Baynus: ^bVt filij patres libenter auscultent, & correctionem sine admonitionem libenter admittant, æquum est. Primò, quòd liberos suos monendo & instituendo, suo fangantur munere. Deinde quòd nemo eos maiori prosequatur an ore, quàm parentes. Porro cum sint maiores natu, nobis scire plura illos verisimile est. Id. o. citat Salomon: Fili mi, quisquis es, audi patris tui disciplinam. Obiciunt Hebræi, non dixisse Salomonem, Sequere vestigia patris, quod est hic, esse sicut patrem) sed, Audi disciplinam: solent enim patres etiam mali rectè filios admonere, iuxta illud Evangelij: Vos, cum sitis mali, nostis bona dare filiis vestris; quanto magis Pater vestri

caelestis! Haftenus ille. Vnde & Paulus: Patres quidem carnis nostrę *Heb. 12.*
 eruditores habuimus, & reuerabamur eos. Num multo magis obtem-
 perabimus Patri Spirituum, & viuemus? Vbi Theodoretus: Qui a pa- *Theod.*
 tribus corporalibus disciplinā suscipimus, spiritualis patris disciplinā
 non amplectimur? Deinde docet etiam differentiā disciplinæ: Et illi
 quidē in tempore paucorū dierum secundū voluntatē suam erudie-
 bant nos; hic autē ad id quod vtile est, in recipiēdo sanctificationem
 eius. Et in illis quidē dixit, prout eis videbatur; neq; enim docēt om-
 nes id quod est vtile: in Deo autem fructum ostendit disciplinæ; vult
 enim nos sanctos efficere, & esse suæ sanctitatis participes: atque ita
 vult nos esse sicuti ipse est; non tamē sicut maiores nostri, deprauatis
 moribus. Ne sitis, inquit, sicut patres vestri: ne eorum opera corrupta
 sectemini. Non tamē prohibeo, Ne audiat patres vestros, vbi pro- *Mat. 23.*
 ficua vos sermone saltem & oratione docuerint: nam super cathedram
 Moyli sederunt Scribæ & Pharisei: quæcunque dixerint vobis,
 seruate & facite; secundū autem opera eorum nolite facere. Hono-
 rem & obedientiam deferre cathedræ ac Mosis doctrinæ. Verum
 enim, à quocumque dicatur, à Deo est. Nec vos damnabit, quod alij
 fecerunt, malum, sed quod vos ipsi opere patraistis. Audite itaque
 cunctos recta monētes cum gratiarum actione, ac multo magis pa-
 tres: quod si praua sint patrum opera, ne sitis in operatione sicut
 patres vestri, in cordis duritie præsertim.

Ne sitis ergo sicut patres vestri, sed ^{c.} sicut Pater vester. ^{Homorē.} Quemad- *di sunt*
 modum enim diligens pictor pulchriora vndique sibi conquirat *patres.*
 exempla, quæ imitetur; sicut solennis ille ^{Mat. 5.} Zeuxis quinque sibi de-
 legit formosiores in Sicilia puellas, vt Agrigentinis speciosissimam *Simile.*
 depingeret Iunonis imaginem: sic quilibet in suo intellectu, qui *Loce*
 (teste ^{Climac.} Aristotele) in sui exordio est tanquā tabula rasa, in qua nihil *de discip.*
 est depictum, formosissimarum delineamenta rerum debet effin- *grad. 26.*
 gere. Hinc tendit illud Patris Hierony mi: ^{Zeuxis.} Vt ab alio discas humili-
 tatem, ab alio patientiam; hic te silentium, ille doceat mansuetudi-
 nem. Et quidem primi qui filiis occurrunt colorum venditores, ^{3. Jan.}
 ipsi sunt parentes. Hinc illud ^{Tom. 1.} Theognidis: Nihil inter homines pa-
 tre & matre præstantius habetur illis, o Cyrne, qui sanctam curant *ad Raf.*
 iudiciam. Nam (authore Menandro) Parentes magnum sunt nu- *Theog.*
 merum.

men prudentibus. Et, Lex iubet, parentibus honores æquales diuinis præstare. Quòd, vt docet Hierocles in suo libro quomodo erga parentes agendum sit, parentes Deorum nobis imagines sint, & per Iouem Dij lares, seu domestici beneficiorum auctores, cognati, creditores, domini & amici constantissimi. Sed quoniam inter omnia hæcenus enumerata præstantissimum est parentis nomen, cum gratia ipsos appellamus Deos, adiiciemus quod ad hanc sententiam sequitur: nempe filios existimare debere se in domo patrum veluti sano quodam ædituos & sacerdotes ab ipsa natura creatos & consecratos esse, vt parentum cultui operam darent. Quin etiam propemodum actiones nostræ omnes illorum videri possunt, vt qui nos etiam hæc agentes produxerint. Ciuitas quoque, vt Xenophon ait, si quis parentes non obseruet, hunc in iudicium compellit ac reprobatur, magistratibusque omnibus indignum existimat, tanquã ab illo non possint neque sacrificia piè sacrificari, nec alius quicquam bene aut iustè agi. Nec solum hoc, sed etiam si quis parentum defunctorum sepulchra non ornet, hoc etiam Ciuitas inuestigat in electionibus magistratuum. Parentes enim negligere, vt Pempelus Pythagoricus in libro de parentibus habet; est autem Platonis paraphrasis verborum Platonis libro vndecimo de legibus) neque demon, neque hominum quisquam, qui vel mediocriter sapiat, vnquam cuiquam consuluerit. Quapropter existimandum est, nullum apud Deos magis honorandum simulachrum habere nos posse, quàm Patres & auos senio confectos, matresque similiter. Omnis igitur, qui sapit, illos colat & veneretur, & timeat parentum preces & execrationes, multas illarum sæpe euentu comprobatas sciens. Cum autem hæc ita naturâ constituta sint, quisquis mente profana & surdus ad hos sermones fuerit, illum prudentes omnes Dij hominibusque inimicum iudicabunt. Hinc Orpheus inquit: Iuppiter inspicit illos, qui colunt iura parentum, & qui negligent præ animi impudentia: ac illis quidem benignus & mitis bona largitur, his verò insensus indignatur per furias: sunt enim vehementes in terra parentum furia. Et diuinus Plato, Parentes, ait, negligere, nec Deus nec homo mentis compos alicui vnquam conuilet. Sed quod de cultu Deorum ignorare non oportet, id rectè dictum ad honorandum

dos parentes procemium erit. Leges de Dijs antiquæ apud omnes dupliciter posite sunt. Nempe alios Deorum cernentes, eos ipsos, quos cernimus, colimus; alios verò non videmus quidem, sed eorum imagines fabricamus, easque, licet inanimes, dum honoramus, Deos ipsos viuentes existimamus ob id nobis maximè beneuolos ac propitios fore. Cuius ergo pater, aut mater, vel horum parentes senio confecti, quasi thesaurus quidam domi existunt, is putet nunqua n aliud tibi tale simulachrum magisque efficax domui suæ affuturum, si rectè, vt decet, ab eo colitur. Quales igitur imagines parentes filijs esse vult Deus, quos signato super Philosophos vultus sui lumine, naturali, inquam, sic se filijs in ornatissima quadam vitæ exemplaria prouidisse testatur! Quanam esse oportet hæc patrum exempla, quæ ipsorum liberis tanquam viuæ & apparentia, familiaria, optimaque simulachra Deus ipse tanto studio posteris persuadere nititur! Quantus è contrà dolor Deum premeret, si in *Va malia* eum vlla posset cadere perturbatio, hæc ipsa prototypa obscura, *parentib.* fœda, ac vndiq; conspurcata conspiceret! Audi quid in Dauide tantus dolore cordis intrinsecus conqueratur: Et non disperdiderunt *Tf. 105.* Gentes, quas dixit Dominus illis, vt eas exterminarent, ne idolatrarum spectra sectarentur. Et commixti sunt inter Gentes, per cohabitationem & mutua connubia, & didicerunt in depingendo opera & figmenta eorum: & abolera Dei veri imagine, seruiuerunt, non per transennam thura dederunt, sculpsibus eorum, idolatram. Et factum est illis in scandalum, quo Deum offenderunt, potissimum propter talia portentorum simulachra à patribus filijs obiecta. Sequitur enim: Et immolauerunt iuxta Gentium ritum filios suos & filias suas daemonijs, & idolis in daemonum honorem dedicatis: vt huiusmodi similitudinum sophisticos liberi colores sibi mox compararent. Et effuderunt contra naturæ legem sanguinè innocentem, sanguinem, inquam, filiorum suorum, & filiarum suarum, quas in daemonum gratiam sacrificauerunt & immolauerunt sculpsibus Chanaan, per ignem paruulos trahendo. Et infecta atque polluta est terra in sanguinibus & parricidijs filiorum, & contaminata est in operibus eorum, & fornicati sunt idolis seruiendo in adinventionibus & adulterinijs suis superstitionibus. Et pro-

pter hæc iratus est & exarsit furore graui Dominus Deus in populum suum Israel: & abominatus est detestando hæreditatem suam. (I hoc est, quod superius in Zacharia dixerat Dominus: Iratus est Dominus iracundia super patres vestros.) Et tradidit eos impios in manus & potestatem gentium, & illi dominati sunt eorum, multis calamitatibus affligentes, qui etiam oderunt eos. Et tribulauerunt eos grauius inimici eorum: & humiliati sunt atque viles effecti suis manibus & potestate eorum. Iam in hos maiores Dominus fecerat decretum: Quod si bos cornupeta fuerit ab heri & nudius tertius, & contestati sunt dominum eius, nec recluserit eum, occideritque virum aut mulierem, & bos lapidibus obruetur, & dominum illius occident. Vbi vir eruditus Aloysius Lipomanus: Memorabilis lex de qua discendum est, quod Deus imputet peccata filiorum parentibus, & subditorum magistratibus, si negligentia & cessatione parentum ac magistratuum cessatum fuerit. Exempla habes in Ieli, qui lenius filios corrigens, cum eis miserè obiit: item in Achab, cui Rex Syriæ Benadad hæc dicit: Argentum tuum, & aurum tuum, niuum est; & vxores tuæ, & filij tui optimi, mei sunt. Responditque Rex Israel: Iuxta verbum tuum, domine mi Rex, tuus sum ego, & omnia mea. Iam contra huius farinae patres ipsi sine feris immaniores sententiam protulerat Altissimus: Quicumque dederit de semine suo idolo Moloch, ille morte morietur: populus lapidabit eum, & ego ponam faciem meam contra illum, succidamque illum de medio populi mei. Quid est Moloch, nisi Princeps seu Contiliarius eius? erat autem Ammonitarum idolum. Quicumque igitur patrum sibi Principem aut Consiliarium Ammonitarum idolum, huius mundi Principem, constituisse non contentus, ei de posteritate sua quid offerre fuerit ausus, vt & illius colat effigiem, quam in patre principantem viderit, hunc ego patrem capitis damno, vtque lapidibus obruatur, qui saxeum adeo pectus habuit, vt me commonefacientem, vt ad imaginem, quam ego ipse in eo depinxi, se conuerteret, tuendam, posterisque suis prætigendam, nequaquam attenderit. Quod si huiusmodi patres è medio tolli iubeo, posteros à tanto illis debito cultu absolueratque presentaneum auertere cupiens malum, hosce maiores nactis primum præcipio, ne deturpa-

ta pa

ta patrum exempla sedentur. Ne sitis sicut patres vestri. Foodantes illi, quam in eis animam creando, imaginē ac similitudinem meam erexi, ut ad eam, quos procreassent liberos, influerent; à parentum honore ceciderunt: & ideo non sunt audiendi in vlla imaginis meæ litura aut turpitudine. Sicut traditis iam, quæ ad me spectant, præceptis, alia traditurus à parentum honore sum exorsus, quia in proximo, qui veri sunt patres, principem sibi vendicant locum: ita nunc ad me prius accitis Israelitis præcipuum apertissimè malum expando, ac primo loco præcipio, ne patrum sequantur malitiam. Ne sitis sicut patres vestri. O miseros patres tanta sibi aliàs debita veneratione priuatos! De huiuscemodi patribus Leui benedicens quando iam iam viam vniuersæ carnis ingressurus erat Moses, ait: Qui dixit patri suo, & matri suæ, Nescio vos, & fratribus suis, Ignor illos; & nescierunt filios suos; hi custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt, iudicia tua ô Iacob, quæ Deus iudicauit in te, & legem tuam ô Israel. Quia lex diuina idolatras iubeat interficiatque ita Leuitæ Moſis iussa capeſſentes conſecrauerunt manus ſuas Domino, occidentes vnusquisque, propter vituli adorationem, fratrem, & amicum, & proximum ſuum. Similiter Dominus in Euangelio nos docuit: Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & matrem ſuam, & vxorem, & filios, & fratres, & agros, adhuc autem & animam, quæ vnicuique eſt omnium (me dumtaxat excepto) coniunctiſſima, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Veni enim ſeparare filium aduerſus patrem. Quem locum os aureum hoc pacto enucleat: Non dixit Dominus, Veni ſeparare filium à patre, ſed aduerſus patrem: quia non corporalem ſeparationem iubet, ſed ſpiritualem. Qui enim corporaliter ſeparatur, à patre ſeparatur, non contra patrem: qui autem ſpiritualiter ſeparatur, corpore quidem cum patre eſt, fide autem aduerſus patrem. Nam qui longè eſt à patre, non poteſt ilare contra patrem: qui autem ante patrem eſt, ille poteſt eſſe contra patrem, reſpondendo, blandiendo, diſputando. Non enim credibile eſt, ut corporaliter iubeat relinquere patrem, qui dixit: *Honora patrem tuum, & matrem tuam. Et ideo non dixit: Qui diligit patrem, non eſt me dignus; ſed ait: Qui diligit patrem aut matrem plus quam me, non eſt me dignus.

*Simile.**Deut. 33.
B.**Exodi
32. F.**Luc. 14.**Matth.
10. D.
Chryſ.
hom. 26.***Exodi
20. B.**Matth.
10. D.**Sicut*

Sicut enim post Deum diligere parentes, pietas est: sic plusquam Deum diligere, impietas est. Quia pater non est anima, sed carnis solus autem Deus omnium animarum pater est. Reddite ergo unicuique quod suum est: carnalibus patribus præbete carnis obsequium, spiritualibus autem patribus animæ sanctitatem. Et verè nihil est quod amplius diligere debemus, quàm Deum: amici enim recedunt, parentes deficiunt, solus autem Christus non recedit aliquando, nec deficit, donec voluerimus & nos esse cum ipso. Cum de hoc mundo exierimus, unaquæque anima ad locum suum recedit: & nemo recordatur amplius carnalem affectum, cum de carne recepta erit, non pater filium, non filius patrem. Omne enim quod de terra suscepimus, in terra dimittetur, & neminem nobiscum habebimus nisi opera nostra, si bona sunt, ad gloriam, si mala sunt, ad poenam.

Ne sitis ergo sicut patres vestri, obstinati in Deum. Ne patribus in hoc morem gerendum putetis. Solum pietatis genus est in hac re, esse crudelem; ut Pater Hieronymus Heliodoro scribit. Musonius quoque, cuius fortè alibi prolixam referemus sententiam, inter alia cuidam adolescenti philosophandi cupido, quem pater prohibebat, hæc adiunxit: Quocirca ne time, adolescens, ne patris fias immoriger, si vel indecorum quid, præcipiente ipso, non facias, vel prohibente honesta, facere pergas. Nam pater in istorum nequitia prætextus peccandi tibi esse debet. Si rectè philosopharis, sic te accigita: Pater tuus philosophia tibi interdicit, at Iuppiter contra: minus hominum Deumque pater iubet, ac hortatur. Præceptum enim & Iovis iubet hominem iustum esse, probum, beneficum, temperantem, magnanimum, dolores ac voluptates superare, ab omni invidia, fraude, insidijsque purum esse: in summa, bonum esse hominem divina præcipit. Bonum autem & Philosophum esse, non differunt. Ego cum patri obediendo hominem secuturus sis, philosophando autem Iovem; sine dubio philosophandum tibi potius est, quam non. Adde hoc: Deus enim verior pater est. Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit, & fecit, & creavit te? Nullam itaque filij iustam possunt prænitati suæ exultationem obtendere ex proavorum peccatis exemplaribus, cum, ne ad ipsi mentis oculos levent, sint statim ac torques mortuorum, ac ut primum illud prototypum, Sancti estote, quia ego Deus ve-

*T. Hier.
ad He-
liodor.
Muso-
nium.*

Deu. 32.

ster sanctus surus; &, Estote perfecti, sicut Pater vester celestis perfectus est: intueantur ad ipsum conuerti, & illo ad ipsos conuerso, in vaticinijs fronte sint vocati. Philosophi saeculi, vt tradit Pater Hieronymus de viuendi forma ad Rusticum Monachum, solent amorem veterem amore nouo, quasi clauum clauo, expellere. Quod & Assue- ro Regi septem Principes fecere Persarum: vt Vasthi Regina desiderium, aliarum puellarum amore compescerent. Illi vitium vitio, peccatumq; peccato medicantur: nos amore virtutum, Et conuertat ad vos, spondente Domino, vitia superamus eodem hortante, Ne sitis sicut patres vestri: Estote sicut Pater vester: Vnus enim est Pater vester, qui est in coelis: Patrem nolite vocare vobis imitatione super terram: quia omnis homo mendax. Amore ergo nouo veri Patris, ne sitis sicut patres vestri: excutite à vobis veterem illam amorem deturpatarum imaginum patrum vestrorum.

Ad quos clamabant Prophetae priores. Quibus ex intimis animi visceribus, grandia verbis & factis assidue, dilucide, & aperte superiores Prophetae praedicabant. Haec enim omnia includit illa dictio clamabant. Quoniam sicut (authore Gregorio) frigescente charitate cor à bonis silet, ita clamorem emittit, cum charitas feruet. Nisi de corde desiderantis magnus ad aures misericordiae Dei clamor procederet, nequaquam Moyse diceretur: *Quid clamas ad me? Clamor aliquando in bona, aliquando in mala significatione accipitur. Clamat enim iustus, cum operatur iustitiam ex desiderio: clamat & impius, cum peccatum adiungit peccato. Clamor Sodomorum & Gomorrhaeorum ascendit ad me. Vnde quidam nos admonet dicens: Auferatur clamor de medio vestrum. Et veluti clauum clauo, peccatorum hunc clamorem suo indefesso clamore Prophetae priores obrundere nitebantur. Nam hic etiam clamare pro irremissa operatione accipitur: sicut & ibi, Domine, exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat, hoc est, irremissa operatio, exponente Gregorio. Nyssenus item Gregorius ait: Quando Moyses circa castra moratur, diuinitus sibi dictum asseruit, Quid tu ad me clamas? Quamobrem monet, vt ego arbitror, sonoram esse illam vocem, & vique ad diuinas aures magnitudine sua peruenire, quae non contentione clamoris, sed puritate cordis sua meditatione concipitur.

Matt. 5.

48.

P. Hier.

1. 1. ad

Rustic.

Esther.

Math.

23. A.

Ps. 115.

d.

42.

Clamor.

Greg. 14.

Ps. 115.

Ps. 115.

Ps. 115.

Ps. 115.

Ps. 115.

Ps. 115.

Ps. 115.

Ps. 115.

Ps. 115.

Ps. 115.

Ps. 115.

Ps. 115.

Ps. 115.

Ps. 115.

Ps. 115.

Ps. 115.

Ps. 115.

Ps. 115.

Ps. 115.

Ps. 115.

Greg. 1. Quemadmodum ergo de orantis clamore ait Gregorius, Quid est
Reg. 7. clamor orantis, nisi in supplicatione petentis magna virtus desiderij? ita sanè de predicantium Prophetarum clamore nobis philosophandum est. Quid est predicantis clamor, nisi in predicatione predicantis magna virtus desiderij? Quid est Vatis clamor, nisi in vaticinio vaticinantis magna virtus desiderij? Desiderij nempe concisionis eorum, quibus oracula reddunt? Conuertimini. Felices Prophetæ ac predicatorum, quos in prophetando ac concionando clamasse, Dominus ipse se audisse testatur, sicut & Moysen in orando. Hoc sanè magnæ gratiæ, hoc dignæ & gratiosæ acceptionis est. dixisse Dominum in tam execrando patrum tempore, se tales inuenisse Vates, qui clamauerint, quorum clamor ad populum in ipsius diuinas aures introierit in caelis: cui & nunc fidē facit, sicut & Moyses clamori, Quid clamas ad me? Quid enim? nōne & Israelitæ clamabant? nōne & paulò antè dictum est, quia leuantes oculos filij Israel viderunt Aegyptios post se, & timuerunt valde, clamaueruntque ad Dominum? Clamabant planè & isti, grandemque turbam faciebāt vocibus cōfusus. Sed quid sequitur? Forsitan, inquit, non erant sepulchra in Aegypto, ideo tulistis nos, vt moreremur in solitudine? Ergo clamabant quidem, sed non clamabant dignè, vt meritò eorum clamori Deus testimonium redderet dicens. Quid clamatis ad me? Clamabant etenim sine fide, qui clamor vanus & indignus creditur Dei auribus. At verò Moyses quid clamauit? Nolite, inquit, timere, stare, & videre magnalia Dei: Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. Hoc voce corporis ad populum hoc grandi vociferatione fidei insonuit in auribus Domini. Recte igitur solum hunc audiuit illa columna nubis, illa columna ignis. Sic nimirum eadem columna, iam verè columna nubis, id est, idem Deus iam indutus nube carnis, dum cum turbis ambularet, & à turbis comprimeretur, subitò inclamauit: Quis est, qui me tetigit? Murmurantibus omnibus ac dicentibus; Turbæ te comprimunt & attingunt, & tu dicis, Quis me tetigit? Ille in sententia persistens ait, Tetigit me aliquis. Ita sanè Moyses, quia filiis Israel sine fide clamantibus, solus cum fide locutus est, solus audiri magno clamore potuit, quemadmodum illic mulier, quia turbis Dominum irreuerenter comprimebat.

Rupert.
Exodi
14.

Exodi
14.

Luc. 9.
F.

tibus, ipsa cum fide reuerentissima simbriam vestimenti eius tetigit, sola sentiri meruit. Sic etiam hoc loco, tot sese ex aduerso opponētibz pseudoprophetis, Hieremie, ac aliis veris Prophetis, horum se tantum clamorem ad patres audire testatur: horum affert in medium Conuersionis patrum intensissima vota, eos clamasse affirmans. Siquidem (vt deuotissimus habet Bernardus) in Dei auribus *Bernar. serm. 16.* desiderium vehemens, clamor magnus; è regione autem remissa *in Psal. Quaba-* intentio, vox submissa. Quando illa penetrabit nubes: quando au- *liat. Mat. 6.* dietur in calis? Nempe vt clamandum sibi nouerit homo, inter primordia suae orationis, ipsum quem oraturus est Patrem in coelis esse protinus admonetur: quod videlicet impetu quodam spiritus illuc sibi iaculandam esse meminerit orationem. Spiritus est Deus: & *Iuan. 4.* in spiritu clamat, necesse est, quisquis clamorem suum ad Deum desiderat peruenire. Sicut enim non faciem hominis respicit, tãquam homo, sed magis intuetur cor: sic ad cordis potius vocem, quàm corporis, aures eius, cui meritò dicitur, Deus cordis mei. Hinc Ambro- *Amb. in Ps. 118.* sius: Non audit Deus, nisi quod suis dignum ducit esse beneficiis, *P. Hier. Psal. 5.* sed audit piam vocem plenam deuotionis & gratie. Hinc Pater Hieronymus inquit: Clamātes in cordibus nostris Abba Pater. Vtique *Gal. 4.* qui clamar, non in corde clamat, sed in lingua clamat. Et quomodo dicit Apostolus, Clamantes in cordibus nostris? Quando igitur gemitus noster & conscientia deprecatur, istum clamorem intelligit Deus. Vnde dicit & Hieremias: Non sileat pupilla oculi mei. Vide *Thre. 2.* te quid dicar, Non taceat pupilla oculi mei: & aliquando pupilla oculi clamat ad Deum. Vtique si clamar, lingua clamat, non pupilla oculi. Sed quomodo clamamus in cordibus nostris, quando cum lacrymis non cessamus (sicut de seipso idem Paulus affirmat) die ac nocte viam salutis monere vnumquemque: sic quando lacrymas ad Deum fundimus eo tempore pupilla oculi nostri clamat ad Dominum. Huiusmodi est clamor, qui tantum pro se meretur habere *1 Ioan. 1. Luc. 2. Ista. 40. Mat. 7. Luc. 8. Mat. 11. Ista. 42.* resem, nempe Deum: qui & suos Prophetas clamare iussit: & in eorum clamorosa vocis nomē inuoluit: & ipse met factus homo humilissime in templo clamasse legitur, alloquin modestissimus, & humilissime corde, denique vox non erat in plateis audienda. Et nunc in laorum Prophetarum tutelam, & grauiorem obliuionem patrum culpam,

*P. Hier.
ad Gal.*

*4.
Amb. in
Ps. 118.
Prov. 9.

Ioan. 7.

*Simile
Ambros.*

43.

*Mirabi-
lis vox
& cla-
mor hic:
Conuer-
timini.*

quod rebus, signis, voce, ac animo bene prophetandi munus fuerit
exequuti, asseuerat, eorumque peritiam astruit, dum eos clama-
perhibet. Nam, ut Pater Hieronymus docet, notandum quia clame-
in scripturis non magnæ vocis emissio, sed scientiæ intelligatur
dogmatum magnitudo. Ideo Sapientia (ut edisserit Ambrosius, cap.
altissima prædicatione conuocat ad craterem dicens: *Relinquit in-
sapientiam, & quaerite sapientiam. Magnæ sublimitatis, magna vo-
cæ hæc prædicationis est, quæ stultis sapientiam pollicetur. Et Iesus Domi-
nus clamabat: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Et voce verè magnâ
clamabat, qui vocabat homines ad regnum cælorum; ad illum in-
nerabilem potum, quo vitæ æternæ fluctus infunditur. Hos itaque
priores Prophetas apud omnes Dominus à mysteriorum, quæ pre-
diderunt, excellentia commendat, dum eos clamasse fidem facit.
reuera si vel eius negotij, quod hoc loco refertur, celsitudinem
tentius inspicere voluerimus, facillè cognoscemus, hos Vates no-
lùm voce clamasse ac corde, verum etiam toto corde. Sicut etiam
corporaliter (ut idem inquit Ambrosius) tunc bene clamatur, cum
toto ore clamatur; ita spiritualiter toto est clamandum ore ac corde
si volumus magna deferre. En quàm inexplicabilia, quamque con-
portuna, quamque necessaria hi Propheta deferunt. Conuertimini
Attendite.

Conuertimini. Quid hoc est? Manhu? Quid? Vno me expedire
verbo. E Diabolis in Deos transferimini. Quid mirabilius dici po-
tuit? Conuertimini. Vos ipsos iam Deos constituite: Daemones
esse definite: contra Principatus ac Potestates tenebrarum hanc
arma sumite: contra potentissimos omnium in terra potentium ac-
mosissimè aciem instruite: contra veritatissimos in campo tyran-
nos quos hactenus ut dominos peccando adorastis, insurgite. Magnâ
finè clamor iste buccinæ ad tantum bellum conuocantis. Magnâ
nè animi præco, qui talia inclamare præsumat. Tanta pace, sua
ter tyrannide tenebricosi huius mundi Princeps: & in eam eo
diente ad arma & defectionem conclamare audeat. Conuertimini
terga iam tandem dirò vertite tyranno. Vtique nisi à Domino
esset, nemo tam formidolosum bellum indicare, imò ne cepit
quidem, tantum abest ut & inclamare possit. Atque ideo hæc præ-

mihi

mittitur clamori: Hæc dicit Dominus exercituum. Talis actantus est hic clamor, ut aperte fateatur Omnipotens, ad maiora, quam solus ipse prodiderit, opera excitare. Qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet. *Ioan. 14.* Quem locum & celestis lumen Augustinus explanans, ubi prius de solis Apostolis explicuit, quod per umbram curauerint, quodque fructuosius predicauerint, eodem tamen prestante Domino, qui suos seruos & hoc voluit honore decorare, iubecit: Verum hoc adhuc mouet, quod hæc maiora per Apostolos fecit, non autem ipsos tantum significans ait, Opera, quæ ego facio, & vos facietis, & maiora horum facietis: sed omnes ad suam familiam pertinentes intelligi volens, Qui credit in me, inquit, opera, quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet. Si ergo qui credit, faciet; non credit utique, qui non faciet: sicuti est, Qui diligit me, mandata mea custodit: unde profecto qui non custodit, non diligit. Item alio loco, Qui audit, inquit, verba mea hæc, & facit ea, similabo eum viro prudenti, qui ædificauit domum suam supra petram. Qui ergo non est similis huic viro prudenti, proculdubio aut verba hæc audit, & non facit, aut omnino nec audit. Qui credit, inquit, in me, licet moriatur, viuet. Qui ergo non viuet, non utique credit. Tale etiam hoc est, Qui credit in me, faciet: non utique credit, qui non faciet. Quid est hoc, fratres? Nunquid inter credentes in Christum non est computandus, qui non fecerit opera maiora quam Christus? Durum est: absurdum est: ferri non potest: non tolerari, nisi intelligatur. Apostolum igitur audiamus. Credenti, inquit, in eum, qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam. In hoc opere facimus opera Christi: quia & ipsum credere in Christo, opus est Christi: hoc operatur in nobis, non utique sine nobis. Audi ergo iam, & intellige: Qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipse faciet: prius ego facio, deinde & ipse faciet: quia facio, ut faciat. Quæ opera, nisi ut ex impio iustus fiat? Et maiora horum faciet. Quorum, obsecro? Numquidnam omnium operum Christi maiora facit, qui cum timore & tremore suam ipsius salutem operatur? Quod utique in illo, sed non sine illo, Christus operatur. Proptus minus hoc esse dixerim, quam est cælum & terra, & quaecunque cernuntur in cælo & in terra. Li cælum nim & terra tranibant; predestinatorum autem, id est, eo-

rum, quos præseit, salus & iustificatio permanebit. In illis tantum opera Dei, in his autem etiam est imago Dei. Sed & in cælis Sedes Dominationes, Principatus, Potestates, Archangeli, Angeli, operantur Christi. Nunquid etiam his operibus maiora facit, qui operatur in se Christo cooperatur salutem æternā ac iustificationem suam? Non hinc audeo præcipitare sententiam: intelligat qui potest, iudicet qui potest, utrum maius sit iustos creare, quàm impios iustificare. Certè enim si æqualis est utrumque potentia, hoc maioris est misericordiae: hoc est enim magnum pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est in gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria. Hactenus Augustinus: quem explicat Doctor Angelicus prima secunda, ubi Dominus Caietanus ait: Tene ante oculos tuos semper, die noctuque, quòd bonum gratiæ valius est melius quàm bonum naturæ totius vniuersi: ut cōtinuè videas damnationem imminentem non existimanti tantum bonum oblatum. hoc Deus offert per Prophetas priores patribus, & per Zachariam filiis: Conuertimini. Nonne meritissimè tam ineffabilem rem legati clamasse dicuntur? Si propter hanc quam patimur leuitatem in nos non cognoscendo ægritudinem, prædicaturus Esaias nos carnem ac fenum esse inane ac momentaneum, clamare affectatur: (Vox dicentis, Clama. Et dixi, Quid clamabo? Omnis caro fenum, & omnis gloria eius quasi flos agri.) quanto magis ad Conversionem, ad Dei amicitiam, filiationem, iustitiam, ac gratiam vocantes clamasse dicendi sunt! Imbecillitatis propriæ notitia vniuersum est ex calcaribus, quod Esaias nobis addere voluit, ut ad Conversionem accurreremus. Et tamen ad id clamat Esaias: & nō possibilia habunt, qui ad cursum & brauium, ad pugnam & triumphum excitant?

e.

44.

Matth.

23. Ecce

ego mitto

ad vos

Prophet.

Prophetæ priores. Imò tanta est rei maiestas, ut non cuiuslibet præconium fuerit demandatum, sed Prophetis supra homines electis, Spiritu illos sancto afflante, quia ad hoc clamandum designabantur, ut diuino flammæ peccatores ad diuinæ confortium munus erigere volent homines acquiescerent: nec tantum boni se affectu posse dissuaderent, cum ad id prophetico repletos numine legatos

perirent

nerent, quos prius sui similes nouerant. Hec homo erat similis nobis patribus, ait Iacobus. Sic nimirum & hi Dei praecones tam Propheta effecti reos suemet firmarent exemplo, quod tantum gratia culmen Dei nomine oblatum sperare deberent. Vtique magis rei grauius innotesceret, ipsique mortales sollicitius intenderent, non vno atque altero Vate, sed pluribus vius est Dominus. Hac misericordiam parat, ac Dei totius consolationis conditio, quamplurimis modis cum peccatore contendere, vt sibi omnia secum bona afferenti non amplius abnuat, sed latus occurrat, & assensu excipiat. Si enim sapientia vincit malitiam, consequens est, vt & sapientia malitiae principem superet: & quidem huic multa nocendi artes, mille artes, quibus impetit constantis animi parietem, vt vel radio saltem belli tanta varietate armorum exturbet, quaecunque studiosi oculis offeruntur, in eius ruinam vertere suis nititur machinis. Multo igitur magis ille sapientie fons & origo, & hoc, & illo, & alio atque alio Propheta, ac sine militia tribuno, imò & rebus omnibus (cum diligenti-
Rem. 8.
 genibus Deum omnia cooperentur in bonum) suos, imò omnes, ad virtutis arcem reducere conatur, ac sua quodammodo potestate donat. Feci ego, inquit, caelum & terram: ecce vnum Prophetam ex prioribus enarrantem gloriam meam. Eadem conditionis facultate te dono, vt terram facias caelum: potes enim. Feci ego corpus pulchrum: ecce alium Prophetam ex prioribus. Do tibi praestantioris officium: facru animam pulchram. Dixi ego, produxi herbam feni, & omne fructiferum lignum: ecce aliud priorum Prophetarum oraculum. Dic tu quoque, Producat haec terra fructum suum, & producat quodcumque operari volueris. Facio aristarem & nebulam, firmo tonitruum, & creo spiritum; sinxi draconem, & illudo ei, diabo-
Chryf. Rom. 15. ad Tim. 1. 18.
 lo scilicet: ecce & hoc priorum est Prophetarum vaticinium. Neque tibi hanc inuidi potestatem: illud illi tu quoque, si vis: potes enim cum vt passerulum capere. Oriri facio solem super bonos & malos: *Matt. 3.*
 en alium ex alio priorum Prophetarum. Imitare illum tu, bonaque tua bonis & malis communica. Accendi in caelo luminaria: & nunc clamant ad te prophetando. Accende & tu clariora: nam & hoc potes, illis, qui in errore sunt, lucem veritatis accende. Multis sanè modis, pluribus Prophetis, egit Deus cum his Israelitis, vt diuine tan-
 dem

- Dei duo-* dem voluntati obtemperarent. Hinc Moyses duodecim nominibus
decim Omnipotentem nuncupavit, quibus duodecim Dei proprietates
nominata. iuxta Hebræos, explicantur: quæ quasi totidem Prophetæ, omnes
Exodi Dei voluntatem, circa hominum salutem, patefaciunt. Dominus
34. tor, Domine, Deus, Misericors, & Clemens, Patiens, & Multa mi-
 rationis, ac Verax: Qui custodis misericordiam in millia: Qui auferens
 iniquitatem & scelera atque peccata: Nullusque apud te per se in-
 nocens est: Qui reddis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus in ter-
 tiam & quartam progeniem. Prima itaque & secunda proprietas Dei
 est, Dominator, Domine, suprema videlicet illa Maiestas eius, qua
 bis repetitur, ad eius innuendam sempiternitatem: & ita in his Pro-
 phetis præmittitur, Hæc dicit Dominus. Tertia, Deus, & est El, id est
Luc. 11, fortis, conterens aduersarias potestates: & ideo hic dicitur, Dominus
fortior. Exercituum seu Virtutum. Quarta, Misericors, præseruans scilicet
 lapsu. Quinta, Clemens, erigens peccatorem. Sexta, Longanimis, seu
 ue Patiens, non illico condemnans impium. Septima, Multa mi-
 rationis, siue Abundans pietate super iustum & impium. Octava
 Verax, seu, Multa veritatis, implens promissa. Nona, Custodien-
 misericordiam in millia, Liberalis & munificus benefactor. Decima
 Auferens iniquitatem, scelera, atque peccata, Benignus in conde-
 nandis delictis. Vndecima, Nullusque apud te per se innocens est.
 Suprema puritas & innocentia; vel, Parens volentibus conueniens
 non parens nolentibus. Duodecima, Reddens vel Visitans iniqui-
 tatem patrum filiis, & cetera, iustissimè puniens in peccatis perituros
Joan. 13. rantes. En quot agit modis omnipotens ac patiens redditor Ali-
Indam mus, ut reum ad se pertrahat, sicut hic multis prioribus, hoc est, re-
varie ni- cedentibus Prophetis est usus, Israelitas ad salutem per penitentiam
itur cõ- lamenta conuocans.
uocare. Nec etiam qui pro eorum incolumitate nullum non mouit la-
 psum, in signorum assignatione his de more perentibus deluit Iu-
45. brais: ad ostendendum, quod ipse Dominus in Zacharia loquatur.
Scriptu- Quinam enim non accepto à Deo signo Zacharias proteruerunt
re vñ. filios signis illico exigendis assuetos aggredi non putauerunt.
1. Cor. 1. Quoniam, inquit Paulus, & Iudæi signa petunt. Nec mirum, cum &
Gen. 17. sensibile foederis signum inter eos & Deum in præputij carne

circumferant. Vix audet Moses, mittente Deo, ad afflictum capti- *Exod. 4.*
uumque libertate donandum populum accedere, signorum etiam *A.*
multitudine ac magnitudine vallatus: & præsumet Zacharias con-
tra Regis decretum, vicinorumque fortium vota, exanimos ad tan-
tum operis erigere, nullo sibi dato signo? Locutusque est Aaron *Exod. 4.*
omnia verba, quæ dixerat Dominus ad Moysen. Nec satis hoc, se- *C.*
quitur: Et fecit signa coram populo, & credidit populus. Zacharias
verò loquitur, quæ ad eum dixit Dominus, ut populo proponeret,
absque signo: nulla igitur populo culpa, si minimè credant, & in
Dei obsequium non se conuertant. En Iosue post tot bellicos labo- *Jos. 24.*
res pro e agente susceptos, eam Dei seruituti mancipare desiderans,
portenta prius in Aegypto, ac in deserto à Domino præmonstrata
in memoriam reuocat: nec solo hoc verbo, Conuertimini de viis
vestris malis, id sperat efficere. Responditque populus, & ait: Absit à
nobis, ut relinquamus Dominum, & seruiamus Dijs alienis. Domi-
nus Deus noster ipse eduxit nos & patres nostros de terra Aegypti,
& de domo seruitutis: fecitque, videntibus nobis, signa ingentia.
Porius itaque sine signo Zacharias obstinato generi conuersionem
dissuadebit, quam suadebit. Quin & ipsi erit in culpam frustra cla-
masse, non populo. Nónne populi norat consuetudinem in signis
exquirendis ex patrum obseruatione laudatam? Nónne Gedeon *Iudic. 6.*
contra Madian pro liberando populo destinatus à Domino, Si in- *C.*
ueni, inquit, gratiam coram te, da mihi signum, quòd tu sis, qui lo-
queris ad me? At Zacharias con las manos en el seno, sola hac voce,
Hæc dicit Dominus exercituum, toties inculcata, non alio accepto
signo, ad comprobandum quòd tu sis, hoc est, quòd reuera Domi-
nus exercituum sit cum affatus, tam insperatum Templi opus, &
difficiliorem induratum pectorum reparationem non inficere
porius, quam efficere, cõfidit? Profectò in multo minoris momenti
rebus Propheta signa tradiderit. Samuel Sauli, Et hoc tibi signum, *1 Regum*
ait, quia vnxit te Deus in Principem. Isaias item seruandæ urbis ab *10. A.*
exercitu Sennacheribi Regis Assyriorum, inquit, Tibi autem, Eze- *4. Regum*
chia, hoc erit signum. Et rursum postea dixerat Ezechias ad Isaiam: *19. F.*
Quod erit signum, quia Dominus me sanabit, & quia ascensurus sum *4. Regum*
die tertia Templum Domini? Cui ait Isaias: Hoc erit signum à Do- *20. B.*
mino,

- mino, quòd facturus sit Dominus sermonem, quem locutus est.
- Isa. 7. B.* Imò & ipse Dominus impio Achaz imperauit, vt sibi peteret signum à Domino Deo suo. Hinc ad satietatem vsque iam signis reuincta progenies viperarum, adhuc inuerecunda, quasi nondum sufficiens Christus edidisset Maiestatis suae declarandae portentum, ipsi obicit.
- Mat. 12.* Seruatori, Volumus à te signum videre. Nectamē ei signum est de negatum, sed dilatum, donec ipsemet Dominus lonae obumbrata sacramenta mortem patiens, & ab inferis resurgens, reuelaret. Verum Zacharias quòdnam paratus est signum exhibere? Imò imprudentiae videtur arguendus, si periculo exponat Dei verbum, dum culpa sua sufficienter illud duro populo persuadere nequit. Atque eò grauius hoc in eo delictum, quò populi duritiem sibi perspectam habet, (cū aduersus eam suum exordiat oraculum) & gentis morem, ostendi sibi signa postulantis, non ignorat: & de illius est genere Addo, quem agnouit contra Ieroboam & altare idolorum prophetantem quamprimum signa protulisse. Hoc erit signum quod locutus est Dominus: Ecce altare scindetur, & effundetur eius, qui in eo est. At Zacharias nihil horum. Imprudensne? Absit: ut Dominum haec vergeret iniuria. Seruum enim ad tam graue negotium non satis instructum destinaret. Imò verò & praemuniuit eum Deus contra populi proteruiam: & ipse Zacharias se de Addo semine natum comprobans, antequam efflagitaretur, signum omnium maximum ad diuinorum fidem oraculorum astruendam protulit in medium, Vatum scilicet priorum vaticinia. Ac si diceret: Scrutimini scripturas superiorum Prophetarū: quoniam ille haec eadem patribus vestris Dei vice asseuerant: Conuertimini de viis vestris malis, & de cogitationibus vestris pessimis. Atque cū nullum sit praestantius signum ad detegendam doctrinae veritatem, quàm eam expressam in sacris literis contineri, meumque oraculum in prioribus Prophetis agnoscat, priorumque Prophetarum vaticinium rei probabit euentus, vt lugentes, ex eo quòd ei minimè paruerint, patres vestri maximis calamitatibus afflicti clara sunt voce testati: nō vobis dubij relinquitur, quin in me vobis ipsa haec exercituum Dominus edisserat. Seruator etiam noster post tot miracula praenuntiata duriore effectos improbos huius sobolis posteros ad ipsa praenuntia

rum scripta transmisit, tanquam maius illis Ioanne testimonium reddentia. Scrutamini scripturas: quia vos putatis in ipsis vitam eternam habere; & illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me. Nolite putare, quia ego accusaturus sum vos apud Patrem: est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis. Si enim crederetis Moyse, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit. Si autem illius literis non creditis, quomodo verbis meis credetis? Ecce cum tot tantaque signa Dominus faceret, quæ nemo alius fecit, quanti faciat vnus Moyses de seipso assertum. Præclusam fidei viam asserit, si Moyses literis non credant. Eodem sanè pacto Zacharias priores Prophetas in medium adducit. Si illis, quasi diceret, iam creditis, & patres vestri tot mala experti, tandem poenitentia ducti crediderunt: procul dubio & mihi credere debetis eadem vobis annuncianti. Huius loci quanta sit auctoritas, Abraham docet, vbi ait: Si Moysen & Prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent. Petrus etiam subscribit, inquit: En habemus firmiorem propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies elucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris: hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia propria interpretatione non sit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Conferte, ait Zacharias, mea dicta priorum dictis Prophetarum, & agnoscetis de doctrina mea, an ex Deo sit. Scripturarum enim sacrarum author, non homo est, sed Deus. Dominus narrabit in scripturis populorum, & Principum horum, qui fuerunt in ea. Dominus itaque loci huius dignitatē tuerur, tuetur & Principes. Turris quippe David est, & mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Sicut ergo de turri iacula contra omnes hostes iactantur: sic de prophetis libris contra omnia vitiorum genera, salutaria virtutum poenarumque proponuntur exempla. Hinc ¹ Iustus in Cantica Cantico- rum ait: Potest Turris scriptura canonica veteris & noui Testamenti conuenienter intelligi, quæ per Spiritum sanctum, velut turris excelsa, constructa est. Mille pendent clypei ex ea. Hic numerus per plenitudinem vniuersitatis accipitur, sicut in Psalmo, Verbi, quod mandauit in mille generationes, itaquam diceret, in omnes generationes. Itaque

Ioā. 5. C.

Deu. 18. C.

Luc. 16.

G. 31.

2. Pet. 1.

D.

Psal. 86.

Mich.

Can. 2.

de locis.

Theol.

cap. 1.

Cant. 4.

Sime.

Iustus in

Cant.

Psal.

104.

in hac sancta scriptura omnis armatura fortium reperitur: ex qua vel contra diabolum, vel contra ministros eius, fortiter repugnatur. Nam

Mat. 4.

Greg. 19.

Moral.

cap. 28.

Simile.

Psal. 7.

Haymo.

Gregor.

Isa. 7. D.

Job 29.

Mat. 5.

Qui fecerit & docerit.

Chrys.

hom. 58.

in Ioan.

cap. 10.

& ipse Dominus, cum in deserto à diabolo tentaretur, ex hac turba ma-
ma produxit: cum enim prolatis ex sacra scriptura testimoniis vsque
quaque deuicit. Et Gregorius, Arcus, inquit, est scriptura ad corda ho-
minum, sicut ferientes sagittæ, sic terrentes sententiæ veniunt. Huius
arcum Deus tetendit: quia peccatoribus per scripturam sacram mi-
nas exhibuit. Per lignum arcus, ait ibidem Haymo, vetus Testame-
tum accipitur, quia sicut lignum per se erat inutile & inflexibile
per chordam nouum Testamentum, quo vetus intenditur, & ad vtili-
tatem intellectus reducitur. Prosequitur Gregorius: In quo, arcus
scilicet, vasa mortis præparat; quia secundum eloquij sui senten-
tiam, eos, qui nunc corrigi negligunt, reprobos dñat. In quo etiam
sagittas suas ardentibus efficit: quia in eos, quos per terrorem cor-
git, accensas verborum sententias emittit. De hoc prædicatorum ar-
cu, quo noster Zacharias incedit armatus, per Isaiam dicitur: Cum
sagittis & arcu ingrediuntur illuc. Quia nimirum sancti Apostoli &
Prophetæ ad feriendam Gentilis ac Iudaicæ vitæ duritiem cum eis
stridis verborum spiculis venerunt. Et de seipso ait Iob: Dicebam,
gloria mea semper in nouabitur, & arcus meus in manu mea instaur-
abitur. Arcus in manu, est scriptura sacra in operatione. In manu
etenim arcum tenet, qui diuina eloquia, quæ intellectu cognoscit
operatione perficit. Instauratur ergo arcus in manu, dum quicquid
in sacro eloquio studendo cognoscitur, viuendo completur. Ad hoc
suos prouocat Zacharias, eodem ipse præmunitus, arcum ostentat
superiorum varum, ac, tanquam bonus pastor, per ostium se ingre-
di pramonstrat, dum in valuis priorum Prophetarum se consistere
ostendit, ut eos ad Dominum valeat pertrahere. Hinc, exponente
Chrysostomo, Seruator noster merito ostium scripturas appellat,
dum ait: Amen, amen dico vobis, qui non ingreditur per ostium in
ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est, & latro: quoniam nos
ad Deum ducunt, & eius nobis cognitionem aperiant. Ipse oues sa-
ciunt, ipsæ custodiunt: neque lupos irrumperere permittunt. Tanquam
enim ostium firmissimum hæreticos arcet, & in tuto constituunt:
neque nos, modo velimus, aberrare vnquam sinent. Et nisi hoc
ostium

ostium infringamus, nunquam nos inimici nostri poterunt expugnare: per hoc ostium & pastores & alij omnes ingrediemur, in ouile autem, hoc est, ad oues, & earum curam. Qui enim sacra non videntur scriptura, sed ascendit aliunde, id est, non concessa via, is fur est. Ecce cum Patre conuenientiam; cum scripturas in medium proferat. Hactenus ille. Quis non videat verè ostium ad bene beate quæ uiuendum solam esse Scripturam? Quis non Dei opus illam esse, vel cactus agnoscat? Hac dicit Dominus exercituum. Vnde probas? Priores Prophetæ clamabant. Quid tum? Opus Dei. Quinam? Tantam concordiam in futuris contingentibus certò pronuntiandis, quis non videat à superiori intellectu diuino, ab eodem quæ authore emanasse? Priores Prophetas, locis seiunctos, veluti Hieremiã & Izechielem, neutrum alterius admonitum oracula, quis sæpe eadem vaticinari, nisi Deus, effecit? Tot scripta, tot locis, tot quæ temporibus, à varijs scriptoribus de reconditis ac contingentibus rebus ad supernaturalem beatitudinem ducentibus edita, sine vlla vnquam dissensione aut falsitate, an non dictante Domino exercituum conscripta fuisse, perspicuum euadit? Quòd si ad hæreticos aut Philosophos te conferas, de ipsis optimè dictum animaduertes: Quot capita, tot sententiæ. Audiamus Augustinum: Vbi (in Philosophorum scilicet monumentis) etsi aliqua vera dicebantur, eadem licentia dicebantur & falsa prorsus, vt non frustra talis ciuitas mysticum vocabulum Babylonis acceperit. Babylon quippe interpretatur confusio. Nec interest (diaboli Regis est) quàm contrariis inter se iuxentur erroribus, quos merito multæ varia quæ impietatis pariter possidet. At verò gēs illa, ille populus, illa ciuitas, illa Respublica, illi Israelitæ, quibus credita sunt eloquia Dei, nullo modo pseudopphetas cum veris Prophetis pari licentia confuderunt, sed concordēs inter se, atque in nullo dissentientes, sacrarum literarum veraces ab eis agnoscebantur & tenebantur authores. Ipsi eis erant Philosophi, hoc est, amatores sapientiæ, ipsi sapientes, ipsi Theologi, ipsi Prophetæ, ipsi doctores probitatis atque pietatis. Quicumque secundum illos sapuit & vixit, non secundum hominem, sed secundum Deum, qui per eos locutus est, sapuit & vixit. Ibi si prohibitum est sacrilegium; Deus prohibuit. Si dictum est, Honora patrem tuum, & matrem tuam;

*Scotus
quæst. 2.
Prol. 1.
Sent.*

*Lib. 18.
de ciuit.
cap. 41.*

Deus iussit. Si dictum est, Non mœchaberis, Non homicidium facies, Non furaberis, & cætera huiusmodi: non hæc ora humana, sed omacula diuina fuderunt. Quicquid Philosophi quidam inter fallacia quæ opinati sunt, verum videre potuerunt, & laboriosis disputationibus persuadere moliti sunt, quòd mundum istum fecerit Deus eumque ipse prouidentissimus administraret; de honestate virtutum; de amore patriæ; de fide amicitia; de bonis operibus, atque omnibus ad mores probos pertinentibus rebus; quamuis nascientes ad quem finem, & quoniam modo essent ista omnia referenda: prophetis, hoc est, diuinis vocibus, quamuis per homines, in illa ciuitate populo commendata sunt; non argumentationum concertationibus inculcata: vt non hominis ingenium, sed Dei eloquium contemnere formidaret, qui illa cognosceret. Hæc Augustinus. Ex quibus clarè infertur, huius Zachariæ signi ex priorum Prophetarum autoritate quanta sit vis & energia: cur etiam absolutè absque probatione vlla, quasi in ipso liminis ingressu appareat, Hæc dicit Dominus: ne, qui audit, hominis ingenium potius, quam Deum audire sibi persuadeat. Simul etiam nobis aditum referat, ad discernenda quæcumque dicta, facta, seu cogitata, qualia sint, sumptimè, scilicet sacrarum literarum æquilibrio, vt consona bene, dissona malè habere, certò sciamus. Nullus itaque dubitationi locus, quin in Prophetis Deus ipse loquatur: arrectissimis igitur auribus attendite.

28.

46.

Deus, ne
puniat,
præmo-
net.

^bOrig. in
Glossa

Hier. 1.
in princ.

^cLuc. 21.
Erunt

signa.

Mat. 12.

Jon. 3 B.
Tribulat.

est 70. de
qua fuisse

Aug.
G. n. 13.

^aConuertimini. O immensam Dei clementiam! En, aduersarios vt relipiscant, prius admonet, vt flagello abstinat. ^bDeus, inquit Origenes, ad benefaciendum promptus est, ad puniendum dissimulatur. Cùm enim possit reos sine ^ccontestatione venturi iudicii punire; nusquam hoc facit: sed etiam si condemnauerit, pradiat, vt liberentur per poenitentiam, qui damnati fuerant per delictum. Niniuite condemnati erant peccatores à Deo. Adhuc enim tres dies, & Niniue erat subuertenda. Noluit enim Deus cum silentio punire damnatos, sed dans eis locum poenitentia, misit Hebræum Prophetam, qui diceret: Adhuc tres dies, & Niniue subuerteretur: ne perirent scilicet, quia condemnati erant, sed agentes poenitentiam, impetrarent misericordiam. Sodomita quoque & Gomorrhæi diu-

no iam erant exitio destinati, sicut sermo Dei ad Abraham ostendit: tamen quod suum erat, fecerunt Angeli, volentes eos seruare: qui se indignos salute iudicauerunt; & dicentes ad Loth, Estne alius tibi gener, aut filij, aut filia? &c. neque ignorabāt, non esse eos secuturos Loth, sed ostenderunt suam pariter, & eius, qui eos miserat, benignitatem & amorem. Simile quiddam in Hieremia inuenimus. Notandum est enim tempus prophetiae eius, quando prophetare cœperit, vel finierit: multo enim tempore, & usque ad ultimum diem ante ruinam; ut si poenitentiam vel serō Ierusalem egisset, Deus promissa exolueret: Et ego poenitentiam agam de omnibus malis, quae locutus sum eis facere. Dixitque Dominus: Non permanebit Spiritus meus in homine in aeternū, quia caro est. Nec tamen illico offensus aquas diluuij immittit, sed longanimis addit: Eruntque dies illius centum viginti annorum. En quantum temporis ad poenitentiam humanum genus expectare se praedicat: & tanti operis, quale erat Arca, ostensione, venturae ultioni apud omnes Arcam fabricari videntes, ac causam interrogantes, fidem facit. Semper enim, inquit os aureum, mos suus est, quoniam nostrae salutis curam agit, praedicere, quas poenas sit illaturus, ob hanc tantum causam, ne inferat: quas si inferre veller, neutiquam diceret: sed studiose praedicat, ut cum nos didicerimus, & timore emendatiores facti, conuertamus ipsius indignationem, & sententias irritas faciamus. Animaduerte igitur, quomodo istorum valerudinem industria quadam curare nititur. Nam prius tantum temporis ad poenitentiam dedit: dein ubi vidit eos, quasi insensati essent, ita se gerere, nihilque proficere temporis longitudine, sed incrudescere vlcera, propterea succidit tempus per viginti annos, ne maiori scilicet poenae se obnoxios facerent. Nam sicut eis, qui admonitionibus suis promptè parent, ob bonitatem sibi peculiarem, sententias suas reuocat, & conuersis appropriat, ab imminenti poenis eos liberans: ita quoque cum promittit vel bonis aliqua se praebiturum, vel poenitentiae tempus, videri autem fieri indignos, etiam tunc quoque suas promissiones rescindit. Qui in centum annis conuerti noluerint, quid amplius proficerent ex annis viginti, quam quod plura adijcerent peccata? Et vide misericordiam Domini, quomodo, quasi bonus aliquis medicus, va-

*Gen. 19.
C.*

Hier. 1.

*Hier. 18.
B.*

*Gen. 6.
A.*

*Chrys.
hom. 25.
in Gen.*

Compar.

*Simila.
rijs*

Gen. 7.

rijs vijs morbum eorum curare tentat. Nam quoniam incurabilia eorum erant vulnera, tam prolixum eis tempus præscripsit: denique cum in foribus ipsis (vt dicitur) esset diluuium, iterum prænuñciat ante septem dies. Et fidenter dixerim, excellentiam misericordiæ Domini nostri sciens, si vel in septem diebus iustam poenitentiam agere voluissent, effugissent vtique diluuij periculum. Hæc Chrysostomus. Ego autem fidentiùs dixerim, etiam si vero dolore cordis poenituissent vel in ipso articulo diei septimi, quo ingressus est Arcam Noë cum suis, benignè recipiendos fuisse. Propterea enim & illum articulum expectatum à Domino, memoriæ proditum esse reor. Hanc etiam Dei benignitatem erga peccatores imitantur & ipsius serui, scientes quæ rem gratam se ab eo exorare, pro peccatoribus, vt conuertantur,

*Psal. 82.**P. Hier.*

cum fiducia interpellant: Deus meus, pone illos vt rotam. Videte, ait Pater Hieronymus, clementiam Prophetæ: non precatur contra eos sed pro eis. Videte quid dicat: Deus meus, qui Deus es omnium, meus propriè Deus: Deus meus, pone illos vt rotam. Qui quasi fundamentum habent in malitia, non habeant fundamentum, sed vacillant, & non stent in malitia. Sicut stipulam ante faciem venti, sic ignis, qui comburit syluam. Sicut stipulam, non sicut frumentum, sed stipulam, quod dicit, hoc est: Si quis est in eis stipula & palea, pereat. Sicut ignis, qui comburit syluam. Non dixit, arbores frugiferas sed syluam, quæ non habet fruges. Si quis ergo stipula est, & non habet frumentum; si quis sylua est, & non habet fruges; hic pereat. Sicut flamma cōburens montes. Superbia in eis pereat. Ita persequeris illos in tempestate tua, & in ira tua. Quid? occides eos? Non, sed conturbabis eos; vt saluentur. Imple facies eorum ignominia; vt confundantur. Quare hoc? Vt quærant nomen tuum, Domine. Videtur ergo, quia non contra eos, sed pro salute ipsorum deprecatur. Denique & in sequentibus videre quid dicat: Erubescant & conturbentur in seculum seculi, & confundantur, & pereant. Pereant scilicet dum hoc quod mali sunt; & saluetur quod bonum est. Hoc cum Deo agit pro peccatoribus, quod & Deus per Prophetas, ne poenas infligat, ab eisdem peccatoribus contendit. Conuertimini. Deus loquitur.

47.

Conuertimini. Quid hoc est? Nōne ipsum nos supplices oramus

mus: Conuerte nos Deus salutaris noster, & auerte iram tuam à nobis? & iterum: Deus, tu conuersus, seu conuertens, viuificabis nos? Nil mirum. Vt Deus enim adiuuet incredulitatē, hoc est, desidiā nostram confidentiū excitet, obsecramus. Et optimē Deo dicimus, *Psal. 84.*
 Conuerte nos, Domine, ad te, & conuertemur: & è contrā nobis clamat Dominus, Conuertimini. Non secus ac si mouēdum esset pondus centum librarum à duobus, quorum alter non nisi nonaginta quinque libras à terra leuare statuit, licet plura posset; alter verò quinque tantum valet: & in huius gratiam mouendum est pondus. Vt huiusmodi quidem pondus moueatur, necessariò vterque simul concurrere debet; ac congruē alter alteri diceret, Moue, & mouebimus. Ita profectò cū legem sanciuerit Deus, sine nostri concussu arbitrij nos ad iustitiam se minimē moturum; licet perparum sit quod nos possumus, illud à nobis Deus exigit hac voce, Conuertimini; & nos ex aduerso ab illo postulamus dicentes, Conuerte: & ita simul agentes conuertemur. Ita se simul aduocant, sponsa quidem, Veniat dilectus meus in hortum suum, vt comedat fructum pomorum suorum: & statim è contrā sponsus, Veni in hortum meum, soror mea sponsa. *Marc. 9.*
 Ait ergo Dominus exercituum: *D.*

Conuertimini: en opem meam ad vos exonerandos, & ab onere tanto subleuandos, profero ac polliceor: ne vestra desidiā amplius sub adeò duro pondere (quod vbi spirituum caelestium potentissimo Lucifero sese imposuit, Satanam, id est, Aduersarium omni & Summo bono effecit, ac grauitate nimia quasi fulgur è calo cadere compulsi) infelicissimam agatis animam. En me semper & vbiq; liberari volentibus vobis promptissimum. His sanè mihi videtur sancta Mater Ecclesia Dei promissis inniti, dum obsecrat, inquit: Peccatores te rogamus, audi nos. Quid enim iuris est peccatoribus, vt à Domino audiantur? Imò quid Deo stomachum mouerit nisi proditiōis hic titulus, Peccatores? Tolle peccatores, & mors, & mileria omnis, quin & infernus ipse sublarus erit. Nos scimus, sicut illi diuinæ legis professores, quorum sententiā, qui cæcis fuerat, ita ut, cum lamina pariter recepit, ac professus est, oblitusque vbi Scribae, & Phariseis, qui Christo inuidebant) quia peccatores Deus non audit. *Cant. 5.*
 Quid nos? Quia peccatores, vt audiamur, Deo supplicamus? Quid *A.*

*Ecclesiæ
 orat. 2.
 Peccato-
 res te ro-
 gamus,
 audi nos.
 Ioan. 9.*

ni? Qui enim fidelis est Deus ac verax, dices in misericordia, semper suis stat promissis: releuandis autem peccatoribus, qui id appetere se paratissimum semper fore promissit hac lege, *Conuertimini.*

i.

48.

*Peccati
ocasio
vitanda.
Simile.

Cōuertimini. Vnde? De vijs vestris. Quibus? Malis. *Quæ admodum natura ab imperfecto ad perfectum in suis operibus gradum facit, & à facilioribus ad difficiliora progressum: ita tanè Author natura nobiscum nostram operatur iustitiam. Quod magis in notissimum est arbitrij facultate, occasiones scilicet vitiorum exteriorum declinare, mox interiores, prius à nobis expostulat: dum vt iam tandem à viis malis, quæ nostræ sunt, & à cogitationibus pessimis, quæ ideo & nostræ sunt, & opera manuum nostrarum, cōuertamur efficiat. Ipse quoque subuertendis criminum fomentis operam nanciscitur.

*Osee 6.
Septuag.*

Pro eo quod legimus, Propter hoc dolui in Prophetis, & occidi eos in verbis oris mei; & iudicia tua quasi lux egredientur: Septuaginta transulerunt, Propterea succidi Prophetas vestros, occidi eos in verbo oris mei: ipsos pseudoprophetas occisos à Domino intelligentes.

P. Hier.

ait Pater Hieronymus: vt qui causa erroris fuerant, prospera promittentes, interfecti verterentur in occasionem salutis. Et est sensus: Ne diceretis, Prophetis credidimus; etiam ipsos interfeci: vt omnis occasio

*3. Regum
18. C.*

peccandi tolleretur occasio. Legimus in Regum volumine quadragentos quinquaginta Prophetas Baalim interfectos sub Helia: & aliam

*4. Regum
10. C.*

innumerabilem multitudinem sub Iehu, qui subuerit domum

Exod. 15.

Achab. Ne ipsa sibi immolare, quæ tanquam Deos Aegyptij colebant, Aegyptiorum metu veriti fuissent, trium dierum itinere in desertiora deserti tuos Israelitas accersit. Ne, sicut Salomoni, alienigenarum connubia peccandi ansam præberent, ea vetuit: imò & Gentium commercia, quare prorsus iussit aboleri à conspectu eorum: &

Exod. 10.

vt cunctos greges ex Aegypto exeuntes secum ducerent; quamuis hoc diabolicus Pharaon saltem impedire fuerit enixus: ne vel alius ius derelicti memoria pro Aegypto suspirandi esset occasio. Sicut etiam

Act. 2.

dum ratione caligas, quæ ne vel duos valerent obolos, vt præcingeret se Petrus, nec in carcere obliuisceretur, Angelus admonuit. Scilicet

Mat. 16.

uator etiam noster sublimem illā veramque diuinitatis suæ confessionem exacturus, explosis aliorum sententiis, suos discipulos in petres Casareæ Philippi adduxit; ne, si coram inuidētibz ac obstrepentibus

tibus Scribis & Phariseis illam proponeret suis quæstionem, vlla
 merus occasio subrepere potuisset, in tanta detegenda veritate, Chri-
 sti amulis vel ad audiendum grauissima. Vnde nam conuiuas ad nu-
 ptias militantis Ecclesiæ, sponsæ suæ, acciri iussit? Ite ergo ad exitus *Mat. 22.*
 viarum. Exire volentes de peccatorum periculis inuiat, & cum Da-
 uide orantes: Viam iniquitatis amoue à me. Non ait, iniquitatem, sed *A.*
 viam, ansam iniquitatis longè fac à me: & cum Domino laborans, *Pf. primo*
 quod fuerat precatus, obtrinens, inquit: Odiui omnem viam iniqui-
 tatis. Hinc præcepit Dominus, omnes amputare necessitudines, *Mat. 18.*
 quæ animæ nostræ offendiculum gignere possent, sub pedis, oculi, ac
 manus scandalizantis vocabulo; & pallium etiam dimittere. Opti-
 mè Paulus id est exequutus: ^aOmnia mihi licent, sed ego sub nullius *A.*
 redigar potestate. Esca vètri, & venter escis. Vbi ^bPater Hieronymus *A. Marc. 9.*
 sic dilucidat: Licet nobis manducare & bibere; sed si nimium ventri *G.*
 subditi fuerimus, ipsum licitum trahit nos ad illicita; hoc est, ad for- *Mat. 5.*
 nicationem. Ita & de omnibus intelligendum, quæ cum peccatum *F.*
 non fiat, occasiones tamen possunt capere delictorum. Paulus item *1. Cor. 6.*
 Romanis asserti sui rationem assignat, inquiens: Consepulti enim *bP. Hier.*
 sumus cum illo (nempe Christo) per baptismum in mortem: vt quo-
 modo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in no-
 uitate vitæ ambulemus. Quem etiam locum ibi Pater Hieronymus *Rom. 6.*
 ad rem nostram enarrat hoc pacto: Ostendit nos propterea ita bap- *A.*
 tizari, vt per mysterium consepeliāmur Christo, criminibus morien-
 tes, & renunciantes pristinæ vitæ: vt quomodo Pater glorificatur in
 Filij resurrectione: ita & per nostræ conuersionis nouitatem ab
 omnibus honoretur, vt ne signa quidem veteris hominis agnoscan-
 tur in nobis. Et inferens: Liberati autem à peccato, serui facti estis ius-
 titiæ, in doctrina & exemplo Christi: qui non solam peccata, sed
 etiam occasiones auferre docuit delictorū, addamus nos. Ideo enim *Mat. 5.*
 omnino ne irascamur, aut iremur, edixit. Nam qui amat pericu-
 lum, perbit in illo; & propterea prouidus Pater ineti & pristinæ con-
 uersione menti minatur. Sequamur viam tuam spinis. Vnde nam- *II. 2. B.*
 que latari putat, disponit ne Deo, variis molestia aculeis, tanquam
 acuris spinarum eructantibus, plectatur. Oportet quidem occasionem
 peccandi vitæ, potius quam quantum opponit sepem, quam murum, aut

Simile.

quiduis aliud: quoniam sicuti nulla proderunt medicorum ac pharmacopolarum medicamēta contra spinæ aciem digito immittam, nisi educatur; ita nisi criminis occasio, quæ urget, ac præsentanea est, emittatur, salus animæ adesse non poterit. Et quia hoc magnopere curandum est, & ad id potentiores sumus adiuvante Deo, se quidem Dominus auxilio paratum ostendens per suos clari Prophetas: Conuertimini de viis vestris malis, quas cumque peccatorum anfas prius auertite: ne, ut primùm vos surrexistis à crimine ebrietate credideritis, vos ruere permittat exercituum Dominus, vestra laceffit ignavia, in retanti momenti. Sic enim de illo legimus; Deiecisti eos, cum alleuarentur: quia eò intrinsicè corruunt, quò malè extrinsicè surgunt. Et ratio à Iob traditur. * Oculi enim eius (videlicet iniqui) sunt in viis illius, id est, propriis, non in viis Domini, de quibus regius Psalter; In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas: occasiones quas mihi demonstras, tamquam vias currendi facilius ad te. Sequitur in Iob: Eleuati sunt ad modicum, & non subsistent. Ut ergo subsistant perseveranter, oculi eleuandi & auertendi sunt à propriis viis & occasionibus relabendi firmiter ac studiosè. Satis id persuasum habere vel ipsa debuerat narrare intimè vobis inserto illo suo principio, bonum prosequendum, malum verò fugiendum; ut vias vestras malas, malorumque ruinas parientes, omnino deferatis. Conuertimini ergo de viis vestris malis. Quid enim Deo, cuius iustitiæ vel pro vnus lethalis criminis offensæ, toto temporis, non dicam vestræ, sed totius mundi vitæ cunctulo, ad vnguem satisfacere ex vobis ipsis nequaquam potestis, licet inauditis vos exagitetis tormentis; pro tanta vitiorum sarragine, prima fronte offeretis? Iam-jam casum aliud minantem animum? Egregiam verò laudem, & spolia ampla refertis. Potiùs vos deridentes, quàm arridentes Dei monitis, asseram. Conuertimini ergo animosè ac viriliter de viis vestris malis; constanter, quæ vos in mala priora ducūt, abijcite. Huic totis viribus omnem operam nauate: ne reuertendi cupidissimus immundus spiritus inueniat domum vestram adhuc ornamentis suis, occasionum coloribus depictam: ne & quam significastis fugā luere cogamini multo acerbius, iuxta Saluatoris assertum: Et erūt nouissima hominis illius peiora prioribus.

Con-

*Psal. 72.**Mor. 17.**cap. 4.*** Iob 24.**Psal.**118.**Mat. 12.**Luc. 11.*

Conuertimini à vijs vestris malis: nec sat hoc, Et à cogitationi-
 bus vestris pessimis. ^aRedite prauaricatores ad cor: vnde totius pen-
 det salus: illius integritati quàm diligentissimè omnem operam &
 omne studium consecrate. ^bVt primum enim prauæ cogitationis
 virus ipsum infecerit, actum est de vita; immortalem animam mor-
 ti addixit immortalis. Et vt docet ^cClimacus, sicut nubes Solem abs-
 condit; ita cogitationes malæ obtenebrant & perimunt mentem.
 Hoc deplorat regius Psaltes: ^dCircumderunt me dolores mortis, &
 pericula inferni inuenerunt me. Quem locum in hunc modum Pa-
 ter Hieronymus explanat: ^eVidentur mihi dolores mortis, cogita-
 tiones esse foedæ: pericula inferni, opera mala sunt. O nos infelices,
 & miseros, & lugendos! quia semper nos peccatum quarit. Si autem
 semper nos quarunt peccata, nos festinemus, vt non nos inueniât.
 In matutino (ait idem Propheta) interficiebam omnes peccatores
 terræ. Vbi Pater Hieronymus: Bene dixit peccatores terræ; peccato-
 res enim terreni sunt. Hoc vult dicere, quòd immissiones diaboli,
 quas mihi suggerebat, eiciebam de corde meo, & non suscepiebam.
 Cogitationibus enim malis eiectis, dæmones occiduntur. Quis, cum
 adeò facillè id possit, non inhonoratus ac infamis æstimabitur, si
 hos truculentissimos hostes vel ad punctum patiatur viuere? In ma-
 tutino interfice, ne illucescant. En quantus enecantem manet ho-
 nos. Beatus qui tenebit & allidet paruulos tuos ad petram. Paruuli
 dicuntur cogitationes. Ille laudatur, ille prædicatur beatus, qui, vt
 coeperit cogitare sordida, statim interficit cogitatus, & allidit ad pe-
 tram: petra autem Christus est. Hinc Pater Hieronymus ad Deme-
 triadem de virginitate seruanda, ^fSi spiritus, inquit, potestatem habet.
 tis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris. Quia enratio quies-
 cere facit peccata maxima. Quasi in procinctu & in acie stamus sem-
 per ad pugnam. Vult nos loco mouere hostis, & de gradu decedere:
 sed solidanda vestigia sunt, & dicendum: ^gStatuit supra petram pedes
 meos. Si in cogitationes tuas coluber ascenderit, omni custe dia ser-
 ua cor tuum; & cum David canito, ^hAb occultis meis munda me,
 Domine, & ab alienis parce seruo tuo: & ad peccatum maximum,
 quod opere perpetratur, nequaquam peruenies, sed incontinua vitio-
 rum statim in mente ingulabis, & paruulos Babylonis allides ad pe-

i.

49.

Cogitatio
mala ca-
nenda.^aIsa. 46.

C.

^bSimile.^cClimac.

de discre-

non, gra-

du 26.

^dPs. 114.^eP. Hier.

Ps. 100.

P. Hier.

Ps. 136.

P. Hier.

ad Euseb.

chium de

cust. virg.

C. ad De-

metr. de

virg. ser-

uanda.

^fEcle.

10. A.

^gPs. 39.

A.

^hPs. 13.

Ps. 136.

tram; in qua serpentis vestigia non reperiuntur: cauteque Domino promittes: Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, & *Exod. 30.* emandabor à delicto maximo. Hoc est, quod alibi scriptura testatur: *1.* Peccata patrū, hoc est, cogitatuū, reddi in filios, in ternā & quartam generationē: vt cogitationes nostras, mentisque decretū, non statim puniat, sed reddat in posteris, id est, in malis operibus, & in delictorū perseverantia. Quoniam per Amos loquitur: Super tribus & quatuor impietatibus illius & illius ciuitatis, nonne auerſabor eam? Conuertimini ergo à cogitationibus vestris pessimis, quæ omnem procreant vitiorum sobolem. De radice enim colubri egredietur regulus, & semen eius absorbens volucrem. Abieſto iugo Dei, & contrita Domini disciplina, primū in cogitationibus nostris semen colubri radicatur: secundō, de semine pessimo nascitur regulus, qui rex serpentium est, & afflatu suo atque conspectu homines occidere dicitur: siue genimina aspidū, de quibus in Psalmo dicitur, Venenū aspīdum sub labijs eorum: quæ peccata sunt varia, & de cogitationum pessimo thesauro in mala opera prorūpunt: cumque regnauerint in hominibus alienigenis, qui à Deo alieni sunt, statim egrediūtur serpentes pennati; vt non sufficiat eis cogitasse & fecisse quæ mala sunt, nisi patrocinium quoque malorū operum quaſierint, & diuersas finxerint hæreses. Conuertimini ergo de cogitationibus vestris pessimis, & casque primū expiate. Septē diebus facies hircū pro peccato quotidie: & vitulum de armento, & arietem de pecoribus, immaculatos offerent. Expiato altari, septē diebus offertur hircus, siue hædus, pro peccato quotidie, & vitulus de armento, & aries de pecoribus immaculatus. In hirco autē, & vitulo, & ariete, tria generalia delicta monstrantur, quibus omne mortalium subiacet genus. Aut enim cogitationibus, aut sermone, aut opere peccamus. Cogitatio refertur ad arietem, quæ prima est omniū peccatorū, & ex qua alia duo peccata nascuntur; hædus autem, siue hircus, ad eloquiū, siue sermonē, qui semper de excellioribus disputat. Opera verō propriè vitulo deputantur: quoniā vomeri, & labori, & terrenis operibus mīcipit est. Nec igitur immaculata per septē dies veli sabbati neque perficitur offerre debemus, & expiare altare, vt oratio nostra munda perueniat ad Deum, qui ideo per suos clamat Prophetas: Conuertimini de cogi-

cogitationibus vestris pessimis, quæ omnem turpitudinis parient
 prolapiam, omnemque boni operis fructum desiccant atque cum à
 corde pandatur omne malum, dum valuas prauæ cogitationi aperit,
 de corde enim exeunt cogitationes malæ, (en prius, iamquã catero- *Mat. 15.*
 rum fontes, locantur) homicidia, adulteria, fornicationes, furta, fal- *Mat. 9.*
 sa testimonia, blasphemix, in solius hominis voluntate cor posuit *A. 21.*
 Deus; ita vt licet demon cogitationum malarum adiutor & incen- *C.*
 sor esse possit, author tamen esse non possit. * Inimici mei animam *Marc. 2.*
 meam circumdederunt. Animam dixit, non corpus: quia diabolus *B.*
 in anima intrinsecus nescit quid cogitet homo, nisi per exteriores *Ioan. 11.*
 motus intelligat: & in quo vnamquemque delectari vider, diuersas *G. 12. B.*
 suggestiones infert. *15. A.* ** I. f. 16.*
 Quin & idem piissimus Parens peculiariter cor-
 dium tutelã à prauis cogitatibus custodibus Angelis demandauit,
 inquiens: Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliantur vineas. Se- *Cant. 2.*
 cundùm dramatis ordinem mutata est persona: non enim iam ad *Origen.*
 sponsam, sed ad sodales loquitur sponsus; & ipsis dicit, vt capiant *hem. 4.*
 vulpes paruulas, quæ insidiantur vineis, vbi primum germen osten-
 derint, nec sinunt eas peruenire ad florem. Capi ergo eas precepit,
 salutis & vtilitati consulens vinearum. Sed hæc, vt cœpimus, spiritali
 expositione discutienda sunt. Et puto, quòd si de anima hæc, quæ se
 verbo Dei coniungit, aduertat, vulpes contrariæ potestates & ne-
 quitix dæmonum intelligi debeant, per cogitationes prauas, & in-
 telligentiam peruersam, exterminantes in anima virtutum florem,
 & fructum fidei perimentes. Prouisio igitur verbi Dei, qui est Do-
 minus virtutum, mādāt Angelis suis, qui ad ministerium missi sunt, *Heb. 1.*
 propter eos, qui hereditatem capiunt salutis, vt capiant ex vnaqua-
 que anima huiusmodi cogitationes à dæmonibus immixtas, vt ab-
 iectis eis possint florem virtutis afferre. Capiunt autem cogitationes
 malas in eo, cum suggerunt menti non esse eas à Deo, sed esse à ma-
 ligno spiritu; & dant animæ discretionem spirituum, vt intelligat,
 quæ sit cogitatio secundum Deum, & quæ sit ex diabolo. Vt autem
 scias esse cogitationes, quas immittit diabolus in cor hominum, (in-
 tellige suggerendo in circuitu: Immittet enim Angelus Domini in *Psal. 33.*
 circuitu, non intra animam) vide in Euangelio quod scriptum est: *B.*
 Cum autem immississet, inquit, diabolus in cor Iudæ Iscariotis, vt *Mat. 13.*
 traderet

traderet eum. Sunt ergo huiusmodi cogitationes, quæ à dæmonibus iniiciuntur in cordibus hominum. Sed quia non deest diuina prouidentia; ne fortè per huiusmodi importunitatem turbaretur libertas arbitrij, & non esset iusta causa iudicij, idcirco benignis Angelis & amicis Potestatibus, hominū cura mandatur: vt cūm deceptores quasi vulpes, incurfare cœperint hominem, dextris eum auxilijs subleuent. Et ideo dicitur: Capite nobis vulpes paruulas. Competenter sanè cūm adhuc pusilla sunt, capi eas mandat, & comprehēdi. Dum enim cogitatio mala in initiis est, facilè potest abiici à corde. Nam si frequenter iteretur, & diu permaneat, adducit animam sine dubio ad consensum, & post consensum intra cor suum confirmatum, certum est, quia ad peccati tendat effectum. Dum ergo in initiis est, capi debet, & abiici: ne, si adulta fuerit, & inueterata, iam non possit expelli. Deniq; & Iudas initiū mali habuit in amore pecuniæ, & hæc fuit illi vulpes paruula. Sed ab hac cūm videret Dominus Iudæ animam quasi florentem vineam ladi, capere eam volens, & abiicere ex eo; commisit ei pecuniæ loculos, vt possidens quod amabat, à cupiditate cessaret. Sed ille, vt pote habēs sui arbitrij libertatem, non est amplexus medici sapientiam; sed indulsit semetipsum illi magis cōsilio, quo exterminabatur anima sua, quàm quo sanabatur. Tum demū à Pharaone dimissus est Dei populus, cūm primogenitos Aegyptiorum Angeli peremerunt. Quātum igitur est negotium, quod per plures Vates à nobis exigit, Conuertimini de cogitationibus vestris pessimis, & Angelis committit Omnipotens! Quantum curæ nobis debet facessere! Nōne pudet, certò nondum statuisse, tanto malo finem imponere? Quem fructum habuistis in ijs, in quibus nunc erubescitis? Gratis venundati estis. Cuiam? Tenebrarū principi. En cuius tyrannidi, contempto Deo, amissio regno, pro nihilo cogitatu uenipe iniquo, vos ipsos sponte addixistis. Quinam tanta Dei clementia vos adhuc ad se à tot ruinis auocantis, Conuertimini de cogitationibus vestris pessimis, non conuolatis? non gratias agitis, ac mortem potius subire deinceps, quàm vos leui cogitatu exponere, firmissimè decernitis? Audite Deum, audite Angelos, audite Prophetas; Conuertimini à cogitationibus vestris pessimis, audite fidei patrem Abraham id vobis suo pramonstrantem exemplo

Exod. 12.

Rom. 6.

D.

plo. Descenderuntque volucres super cadauera, quæ Dei iussu in *Gen. 15.*
 fœderis signum offerebat: & abigebat eas Abram. Quidnam sunt hæ
 volucres? Nõne dæmones, & importunæ cogitationes? Ita interlin.
 linearis affirmat. Conuertimini ergo à cogitationibus vestris pessimis;
 abigite eas à vestri cordis altari: ne ventus bonorum operum sa-
 crificia Deus auerferet. Si aliquis in velimentis vestris phlegmata vel
 sputa projiciat, ita nobis horrorem faciat, vt nec oculis aspicere, *Simile.*
 nec summis saltem digitis velimus attingere. Et si nobis sputa, quæ *Cassianus*
 sine peccato projiciuntur, horrorem faciunt in vestibus vestris; pu- *Arelat.*
 tatis cogitationes fœdæ, quas excreas diabolus ingerit, qualem hor- *hinc de*
 rorem faciunt Deo in animabus nostris? Et sputa vel phlegmata sic *fugendis*
 perhorrescimus, quæ vtrique inuiti excipimus: quanto magis cogita- *cogitationibus*
 tiones sordidas, quis cum nostra voluntate in corde nostro moras *pietur.*
 habere permittimus, opus est, vt cum Dei adiutorio celerius respuamus!
 Sed en Deus clamat: Conuertimini à cogitationibus vestris
 pessimis. Si in templo Dei de lignis & lapidibus quisquam porcos *Simile.*
 vel canes introducat, aut lutum mittat, aut stercora spargat; ita of-
 fenditur animus noster, vt illum, per quem negligentia ipsa facta
 est, flagellare velimus. Et cum hæc ita sint; quid de nobis cogita-
 mus, si in animabus nostris, vbi sunt templa Dei viuentia, multò
 peiores, quàm sunt stercora, malignas cogitationes suscipientes,
 Deo, qui in nobis inhabitare dignatur, iniurias irrogemus? En la-
 cessius clamat: Conuertimini de cogitationibus vestris pessimis.
 Nunquid est vllus homo, qui super secessum vel cloacam vermibus *Simile.*
 plenam velit diutius stare, & eorum putredinem ventilare? Corpo-
 ra nunc fœtorem cloacæ non sustinent, & corda contagiosos am-
 plexantur cogitatus? Attendite vtra pars possit exhalare maiorem *Compa-*
 putorem. Si bene & iuste indicatis, incomparabiliter grauiorem pu- *ratio.*
 torem reddunt inhonestæ cogitationes, qui ad calum vsque per-
 tingit, quàm cloacæ. Quomodo ergo in loco fœtoribus pleno diu
 stare non vultis corpora vestra, sic turpes ac sordidas cogitationes ne
 ad momentũ quidem moras habere permittatis in animabus vel in
 sensibus vestris. Quamprimũ conuertimini à cogitationibus vestris
 malis: quia si aliquis carbonẽ viuum, quamuis grandem, apprehen- *Simile.*
 dat in manu sua, & statim projiciat, nec combusturam habere po-
 terit,

terit, nec dolorem: si verò cum vel vnius horæ momentò tenuerit sine vulnere iactare non poterit. Quæ cum ita sint, non sine grandi verecundia & possumus & debemus nos ipsos reprehendere, quæ cum in arcam, vbi sunt vestimenta nostra, qualemcunque scientiam ignis nolumus intrare, per iniquas tamen cogitationes intus in arcam conscientiæ nostræ flammæ iracundiæ, & ignea tela peccatorum cogitatum non solum intrare permittimus, sed etiam falsis suspicionibus ad maius incendium prouocamus atque succendimus. Et quam excusationem habere poterimus, qui plus amamus vestem nostram, quàm animam nostram? Vereor ne de nobis conqueratur Altissimus, quemadmodum de his Hebræis: cum timore & tremore audiamus.

k.

50.

Luc. 6.

Luc. 8.

Joan. 8.

Prou. 1.

Et non audierunt, neque attenderunt ad me, dicit Dominus. O execrandam hominum impudentiam! En adhuc sine clamore, sine voce, solo nutu quicuius mortalium percipi vult, Deum verò in Prophetis ac concionatoribus clamantem & acclamantem, nec audire vult, nec attendere. Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem suam, in capite turbarum clamat, in foribus portarum vobis proferre verba sua, dicens: Vsq; quo paruuli (sensu) diligitis infantiam, (inutilium cogitationum) & stulti ea quæ sibi sunt noxia cupient, & imprudentes odibunt scientiam? Conuertimini ad correctionem meam (per Prophetas. Et si adhuc negligitis) En proferam vobis spiritum meum, (vindictam scilicet) & ostendam verba mea (esse vera, quibus perditionem veram prædixi.) Quia vocaui, (Cōuertimini) & renuistis, extendi manum meam, (benefaciendo, & in cruce,) & non fuit qui aspiceret: despexistis omne consilium meum, & increpationes meas (quæ solent terrere) neglexistis. Ego quoque in interitu vestro rid. bo, & subannabo, cum vobis, quod timebatis, aduenerit: cum irruerit repentina calamitas, & interitus quasi tempestas ingruerit: quando venerit super vos tribulatio, (fors ab inimicis) & angustia (intus Deo non consolante.) Tunc inuocabunt me, & non exaudiam; manes confurgent, & non inuenient me: eò quòd exosam habuerint disciplinam, (correctionem morum) & timorem Domini non susceperint, nec acquieuerint consilio meo, (cum consulerem eis, unde excusabiles; imò) & detraxerint correctioni meæ vniuersæ (quod peius est.)

est.) Comedent igitur fructus viæ suæ, suisq; consilijs saturabuntur. (quia sui) Aversio paruulorum (sensu) interficiet eos, & prosperitas stultorum (quam putant beatitudinem) verdet illos. Qui autem me auderit, absq; terrore requiescet, & abundantia perfruetur, (nunc bonorum operum, nunc gaudiorum in præmio, ubi nihil aduersi) timore malorum (qui corpus occidunt) sublato. Quinam leihargicus præcordia agitat morbus? Tot bona cum qui audit, tot verò è contrà manent tormenta eum qui non auscultat Dominum: & tamen non audierunt, neque attenderunt ad me, dicit Dominus. Vos non audistis me, vt prædicaretis libertatem (à seruitute) vnusquisq; fratri suo, & vnusquisq; amico suo: ecce, ego prædico libertatem, ait Dominus, ad gladium, ad pestem, & ad famem; & dabo vos in commotionem cunctis regnis terræ. Nunquid non recipietis disciplinam, vt obediatis verbis meis? dicit Dominus. Præualuerunt sermones Ionadab filij Rechab, quos præcepit filijs suis, vt non biberent vinum: & non biberunt vsque ad diem hanc, quia obedierunt præcepto patris sui. Ego autem locutus sum ad vos, de manè consurgens, & loquens, & non obedistis mihi: misi quæ ad vos omnes seruos meos Prophetas, consurgens diluculo, mittens quæ, & dicens: Conuertimini vnusquisque à via sua pessima, & bona facite studia vestra, & nolite sequi Deos alienos, neq; colatis eos; & habitabitis in terra, quam dedi vobis, & patribus vestris: & non inclinastis aurem vestram, neque audistis me. Firmauerunt igitur filij Ionadab filij Rechab præceptum patris sui, quod præceperat eis: populus autem iste non obediuit mihi. Idcirco hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Ecce ego adducam super Iudam & super omnes habitatores Ierusalem vniuersam afflictionem, quam locutus sum aduersum illos: eò quòd locutus sum ad illos, & non audierunt; vocaui illos, & non responderunt mihi. Numerabo vos in gladio, & omnes in cad: corruetis: pro eo quòd vocaui, & non respondistis mihi; locutus sum, & non audistis; & faciebatis malum in oculis meis; & quæ nolui, elegistis. Propter hoc, hæc dicit Dominus Deus: Ecce, serui mei comedent, & vos esurietis: ecce, serui mei bibent, & vos sitietis: ecce, serui mei lætabuntur, & vos confundemini: ecce, serui mei laudabunt præ exultatione cordis, & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ con-

*Hier. 34.
D.*

*Hier. 35
C.*

*Hier. 18.
B. & 26.
B.*

*Isa 65.
B. &
66. B.*

tritione spiritus ululabitis. Puer centum annorum morietur, & peccator centum annorum maledictus erit. Ac si aperte nos deterreat, *Greg. 17.* *Mor. 6. 3* dicens: Vita quidem pueri in longum trahitur, vt à factis puenilibus corrigatur; sed si à peccati perpetracione nec tēporis longinquitate compescitur, hac ipsa vitæ longinquitas, quā per misericordiā accipit, ei ad cumulum maledictionis accrescit. Vnde necesse est, vt cum nos diutius expectari conspiciamus, ipsa prerogata pietatis temporis quasi dānationis argumēta timeamus: ne ex clemētia iudicis crescat suppliciū peccatoris; & vnde quisq; eripi à morte poterat, inde grauius ad mortē tendat. Dedit ei Deus locū pœnitētiæ, & ille abuitur eo in superbia. Hinc *Psal. msta ait: Deus iudex iustus, fortis, & sēgnimis. Dicturus quippe longanimē, pramissit iustum: vt quem vides peccata delinquentiū diu patienter ferre, scias hunc etiā quandoq; districte iudicare. Hinc per quendam sapientē dicitur: Altissimus enim est patiens redditor. Patiēs enim redditor dicitur, quia peccata hominum & patitur, & reddit. Nam quos diu vt conueriantur tolerat, non conuersos durius damnat. Et quidē meritiissimē, cūm etiam vitæ expertia Dei verbo pareant. Fili hominis, pone faciem tuam ad montes Israel, & prophetabis ad eos, & dices: Mōtes Israel, audite verbū Domini Dei. Hæc dicit Dominus Deus mōtibus & collibus, rupibus & vallibus. Vbi Pater Hieronymus: Montes Israel, qui simulachris demonū fuerant occupati, non auribus, sed imperio ac potentia conditoris, suum audiunt & intelligunt creatorem. Quo modo Mare vidit, & fugit; Iordanis conuersus est retrorsum. Non utique carnis oculis, quibus carebat. Et ad mare dicitur, Tace, obmutesce. Et vterum statibus imperatur: iubeturq; vermi, qui Ionæ percussit vni brachium. Et de eadem terra scriptum est: Qui respicit terram, & facit eam tremere. Ad quos Propheta loquitur, indicans idola destruenda, & aras vniuersasq; cerimonias, quibus prius idolis seruierant, contereandas. Et tamen homines tot muneribus ditati, vt quæ præcipit in paradisi commutent iter admoniti, non audierūt, neque attenderunt ad me, dicit Dominus. Quænam eos manet damnatio? En de quatuor animalibus est memorię proditum: Cūm fieret vox supra humerum, quod erat super caput eorū, stabant, & submittebant alas suas. Gregorius: Quid enim per volatum animalium, nisi Euāgelistarum atq;

Doctorem sublimitas designatur? Vel quid sunt alæ animalium, nisi sanctorum contemplationes, eos ad cælestia subleuantēs? Sed cum sit vox supra firmamētum, quod super caput eorum est, stantes submittunt alas suas: quia cum internam vocem supernæ sapientiæ audiunt, quasi volatus sui alas deponunt; quia videlicet ipsam veritatis altitudinem minus se contemplari posse cognoscunt, illiq; voci grato animo sese totos intentos offerunt. Ad vocem ergo desuper venientem alas deponere est, cognita superna potentia, virtutes proprias humilare, & consideratione creatoris nil de se aliud, quàm abiectā, sentire. Sancti itaque viri, dum diuinitatis arcana audiunt, quanto magis contemplando proficiunt, tantò ampliùs despiciēdo quod sunt, aut nihil, aut propè nihil, se esse cognoscunt; atque ita prorsus diuinæ voci attendunt. Quòd si amici, qui peccatorum vinculis non sunt irretiti, ad Domini vocem ad eò se demittunt; quanto magis æternis iam flammis addicti, tot conscientiæ obsœcrationibus abiecti, vel sanguinem fundentes, omni studio à Domino vel vocem contendere debent, qua misericordiam se consequuturos non omnino desperent! Sed en iterum atque iterum, per hunc & per plures Prophetarum, iterum atque iterum, ad fastidium vsque, ad pristinam gratiam amicissimè inimicos exercituum Dominus aduocat. Et non audierunt, neque attenderunt ad me, dicit Dominus. Quònam animi affectu, quibus lacrymarum fontibus, quibus pectoris angustijs, quibus & carnis afflictionibus, hæc tanta fratrum, hominum inquam, audienda est perditio? Hæc de causa sicut oues in inferno positi sunt. Tres seminis amissæ partes. ^aHodie si vocem eius audieritis, ad quem diem nos trāsmittit? Quoniam (inquit ^bApostolus) superest quosdam intrare in illam requiem, & hi, quibus prioribus annunciatum est, non introierunt propter incredulitatem; iterum terminat diem quendā in Dauid, dicendo post tantū tēporis: Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Nam si Iesus eis requiem præstitisset, nunquam de alia loqueretur post hæc die. Et reuera hodie, hoc tempore salutis gratiæ, quod mundo illuxit, à Christi passione & resurrectione, dicitur non solum Iudæis: Ne sitis sicut patres vestri, ad quos clamabāt Prophetę priores, & non audierunt, neque attenderūt: Ne obduretis corda vestra, sicut patres vestri,

*Psal. 48.**Mat. 13.**Luc. 8.**1^a Th. 5.**2^a Th. 4.**Rupert.*

qui me tentauerunt; & in deserto prostrati sunt, nec in illam requiem introierunt: sed & nobis cunctis hominibus, quacunque lingua et gente vel natione, dicitur: Ne sitis sicut patres vestri Adam & Eua qui in illam requiem, id est, paradysum introierant, & eadem requie sese indignos fecerunt, quapropter inferiuntur:

TEXTVS.

51. ^aPatres vestri vbi sunt, & Prophetæ? ^bNunquid in sempiternum viuunt? ^cVeruntamen verba mea, & ^dlegitima mea, quæ mandauit seruis meis Prophetis, nunquid non comprehenderunt patres vestros? ^eEt conuersi sunt, & dixerunt: ^fSicut cogitauit Dominus exercituum facere nobis: ^gsecundum vias nostras, & secundum adiuuationes nostras, fecit nobis.

Paraphrasis.

Veruntamen & his qui conuerti noluerunt, & his qui falsis pollicitationibus deceperunt, morte subtractis; verba, quæ per Prophetas meos locutus sum, permanent in æternam: quæ comprehenderunt patres vestros, & ostenderunt vera esse quæ dixi. Et patres vestri, rerum euentu vaticinia mea vera in se comprobantes poenitentes dixerunt: Secundum opera nostra & peccata nostra reddidit nobis Deus; & iustè acciderunt, quæ patimur.

- a. Duplex est huius literæ distinctio, atque adeò diuersus est sensus. Prior distinctio est: Patres vestri vbi sunt? vt hic terminetur prior sententia & interrogatio; quasi diceret, mortui sunt: & deinde quasi tacite respondens obiectioni, quia etiam boni Prophetæ interierunt sicut & patres eorū, adiungit, Et Prophetæ nunquid in sempiternum viuunt? ac si diceret: Mortales ac mortui profectò erant etiam Prophetæ; verum verborum meorū, quæ in eorum ore posui, veritatem nonne viderunt & confessi sunt ipsi met patres vestri? & ita suspicere coeperunt illos Prophetas meos, & eos anima viuere, certiores facti sunt, licet corpore mortali cesserint è vita. Hunc sequitur sensus Rabbi.

Rabbi Salomon: similiter distinguunt Biblia Plantini, & Vatabli, *Rab. Sal.*
 qui ait: Probos & electos Prophetas intelligit: & bonos & malos *Vatabl.*
 mori ostēdit, verbum autem Dei permanere in aeternum. Hoc etiam *Pagnin.*
 pacto legit Pagninus; exponit tamen in hunc modum: Et Prophete
 nunquid in sempiternum viuent? id est, semperne oportebit vobis
 adesse Prophetas, vt reducamini? Huic expositioni fauere videtur
 translatio eorum quæ sequuntur in Septuaginta; habent enim: Ve. *Septuag.*
 runtamen sermones meos & legitima mea suscipite, quæ ego præci-
 pio in spiritu meo seruis meis Prophetis, qui comprehenderunt pa-
 tres vestros: & responderunt atque dixerūt: Sicut præparatus est Do-
 minus omnipotens, vt faceret nobis secundum vias nostras, & se-
 cundum adinventiones nostras, sic fecit nobis. Pagninus tamen ver-
 tit, prout in Textu posuimus, tantum pro legitima, statuta; & pro, ad-
 inuentiones nostras, opera nostra, legit.

Altera literæ distinctio est, vt in textu descripsimus: eamque se-
 quuntur Ixx. & Pater Hieronymus, Rupertus, Dionysius Carthusia-
 nus, Lyra, Glossa ordinaria & interlinearis, Hugo Cardinalis, & pas-
 sim antiquiora sacrorum Bibliorum volumina, & Complutensia.
 Sensus ergo est iuxta enumeratos Patres, ac si dicat: Saltem vexatio *Isa. 28.*
 nunc intellectum dei auditui, & facie vestra ignominia implera, con- *Psal. 82.*
 uertimini, & querite nomen meum: quoniam cum in pace habitare-
 tis, Prophetis, quos mittebam, credere noluisitis, potius vestris atten- *Pseudo-*
 dentes pseudoprophetis. Vbi nunc illi patres vestri & Prophete sunt? *Mat. 24.*
 Quasi dicat, in vanitatibus suis defecerunt, & de hac temporalis, breui,
 ac labili viâ ad æternam damnationem perduci sunt. Illos namque
 Prophetas mendaces insultabunda requirit veritas, de qualibus Hie-
 remias, Nolite, inquit, audire verba Prophetarum dicentium vobis, *Hier. 27.*
 Non seruietis Regi Babylonis, quia mendacium ipsi loquuntur vobis:
 quia non misi eos, (ait Dominus) & ipsi prophetant in nomine meo
 mendaciter. Nunquid, ait, eiusmodi Prophete vestri in sempiternum
 viuent? Imò illi citius mortui sunt. Exempli gratia, vt ille Ananias,
 qui contra Hieremiam, imò contra Dominum, falso prophetauerat.
 Non misit te Dominus, (ait Hieremias) & tu confidere fecisti popu- *Hier. 28.*
 lum istum in mendacio. Idcirco hoc anno morieris, dicit Dominus,
 aduersus enim Dominum locutus es. Et mortuus est in anno illo,
 mense

mense septimo. Nunquid ergo in sempiternum viuēt? Nequaquam.
 Sed verba mea, & legitima mea, id est, promissa, & comminationes
 iuxta Vatablum, quæ mandauī seruis meis Prophetis, illa viuunt.
 illa patres vestros comprehenderunt. Videtur ergo mihi præoccupare
 Dominus hos procaces procacium filios, ne auderent in ipsius
 Deum culpam aliquam retorquere, excusationis causam vel habere
 obtinentes. quia cum priores Prophetæ vrbis excidium minaretur,
 plures incolumitatem ac pacem prophetabant; atque adeò vtriusque
 dendum factioni non apparebat, nec Deus indicauerat. Propterea
 Dominus præoccupans insultat, fallacium Prophetarum morem
 in medium proferens, quia fuit sensibile signum diuinitus datum
 hanc dirimendam litem: vt veros à falsis Prophetis sciuissent discer-
 nere, & Ieremiæ viuenti, non autē Ananiæ defuncto, & sequacibus
 fidem adhibuissent; cum adhuc res integra foret. Fauet huic sensui
 nam hîc malè conuersi patres in Domini cogitatum potius, quam
 in sua scelera, suas retulere calamitates. Hieremias quoque, quia
 graue fuerit horum Prophetarum piaculum, lamentans ostendit, in-
 quies: Nō crediderūt Reges terre, & vniuersi habitatores orbis, que-
 niam ingrederetur hostis & inimicus per portas Hierusalem. Pro-
 pter peccata Prophetarum eius, & iniquitates Sacerdotum eius, qui
 effuderunt in medio eius sanguinem iustorum: præsertim sub Ma-
 nasse, incenderunt eam. Captiuæ etiam vbi obijcit idem Hieremi-
 corundem impietatem: Prophetæ tui viderunt tibi falsâ & stultam
 nec aperiebant iniquitatem tuam, vt te ad pœnitentiā prouocarent.
 Viderunt autem tibi assumptiones falsas, & eiectiones. Et prius, cum
 iam Chaldæorum exercitus, audito Pharaonis exercitus aduentu de
 Aegypto, ab obsessâ Ierusalem abscessisset, dixit idem Hieremis Re-
 gi Sedecia: Vbi sunt Prophetæ vestri, qui prophetabant vobis, &
 dicebāt: Non veniet Rex Babylonis super vos, & super terram hanc?
 Alij enim Dei iudicio, vt Ananias, interierant; alij præ confusione
 apparere non audebant. Atque de his mo lo ait Dominus: Patres ve-
 stri vbi sunt? & Prophetæ? vtiq; te vestri: nam ad horum distinet
 nem in hac eadem periodo, stylo mutato, de bonis agens Prophetas
 statim addit, seruis meis, Quæ mādām, dicens, seruis meis Prophetis
 qui licet ipsi dormierint, (quemadmodū * statutum est hominibus)

Tbre. 4.

4. Regū
24.Thren.
2. E.Hier. 37.
D.* Heb. 9.
G.

semel mori) viuent tamen in sempiternum. At patres vestri & Prophetæ vestri vbi sunt? Nunquid in sempiternum viuent? Süntne in sinu Abrahamæ, transferendi postmodum in calum, vt sempiterna vita fruuntur? Hic videtur verus ac clarus intellectus literæ: Vbi sunt patres & Prophetæ vestri? Serui enim mei Prophetæ si in steretis vbi sunt, saltem certò erunt in calo, quorum & exitus acta probat: verum patres & Prophetæ vestri erunt in aterna vita? Sed & nonne in hac etiam mortali vita sunt puniti, iuxta statuta & decreta mea, per seruos meos Prophetas promulgata? Conuertimini itaque vos, & acquiescite meis monitis, ne in hac & in aterna vita supplicia cum patribus & Prophetis vestris, eorum sectantes vestigia, subire cogamini. Hic enim est huius loci scopus & intentio. Hinc habes, scripturam modum etiam vulgarem in dicendo non execrari, dum Prophetas vocat, quos sic vulgus appellat.

Et conuersi sunt. Non bona conuersio, nec suavis videtur dictio, (ait Rupertus) imò murmurosa diuinæ seueritatis reprehensio, in eo quod dicant: Sicut cogitauit Dominus exercituum facere nobis, ita fecit. Et magis accedit huic interpretationi Ruperti editio Septuaginta: Sicut præparatus est Dominus omnipotens vt faceret nobis, sic fecit nobis, amplius enim quid explicat, præparatum dicere Dominum, quam cogitasse de criminum ultione. Quanto melius atque suauius Daniel & socij eius: Domine Deus magne & terribilis, peccauimus, iniquè fecimus, omnia quæ induxisti super nos, & vniuersa quæ fecisti nobis, vero iudicio fecisti: tibi iustitia, nobis autem confusio faciei, & cætera his similia. Recta cōuersio, & amabilis dictio talium, vbi semetipsos sic accusant, vt iustificent Deum. Non ita patres vestri, (inquit) sed conuersi sunt, & dixerunt: Sicut cogitauit Dominus exercituum facere nobis, secundum vias nostras, & communia peccata, & secundum adinventiones nostras, & enormia insolitaque crimina ab humana malitia adinuēta, fecit nobis. Quoniam vindemiauit me, vt loquutus est Dominus in die furoris sui. Ita dicendo semetipsos non iustificant, quia non possunt; iustitiam autem Dei non prædicant, quia nolunt. Videas vsque hodie Iudeos, nimirum patrum eiusmodi, patrum malorum filios pessimos, ita permanere peruersos, vt si quæras, cur captiui sint, nihil aliud dicant,

Conuersio mala & bona.

Rupert. Septuag.

Dan. 9.

Dan. 3.

Lyra.

Thre. 1.

D.

Iudei re-sipiscant.

cant, nisi illud: Sicut cogitauit Dominus, sicut placuit Domino, secundum vias nostras fecit nobis: & nunquam causam confiteri vel nosse velint, propter quam Dominus ita cogitauerit, vel cogitare & facere debuerit. Dicunt quidem, Secundum vias nostras fecit nobis: sed dicere nolunt, quam illæ viæ fuerint. Perseuerat nihilominus sermo diuinus, sermo propheticus, Ne sitis, inquit, sicut patres vestri: & illi factis reclamant, Imò erimus sicut patres nostri: unde fit vt inexcusabiles sint. Imò si adinventiones suas fateri velint, qui modo sunt Iudæi, nisi illam agnoscat eadē Dominus: Morte turpissima condemnemus eum, erit enim ei respectus ex sermonibus illius. Si enim est verus filius Dei, suscipiet illum, & liberabit illum de manibus contrariorum. Hæc cogitauerunt, & errauerunt: excæcavit enim illos malitia eorum, non tam diutina ac perpetua sine Rege, sine Propheta, ac sine Templo captiuitatem merentur: cum ab idolorum cultu, post Domini cadem, abstinuissent videantur. At cum adhuc maiores eorum tantam colerent impietatem, nunc quam adeo graui prolixoque exterminio sunt plexi.

Plures enarrant illud, Et conuersi sunt, & dixerunt, & reliqua, de aliquibus, qui in ipsa captiuitate Babylonica per flagella edocti, & per rei euentum conuicti, conuersi sunt, vel ad Deum, vel ad seipso-
 sos, (inquit Vatablus) vt illud in Actis: Petrus autem ad se conuersus dixit: Nunc scio verè, &c. Vnde Danielis nono, Vigilauit Dominus super malitia; & Threnorum secundo, Fecit Dominus quæ cogitauit; compleuit sermonem suum, quem praeceperat à diebus antiquis. à tempore scilicet Moysis, quamplura contra peccantes, & non resipiscentes, maledicta imprecatus. Atque ita totum pro parte ponitur: Conuersi sunt patres, quia nonnulli ad bonam frugem perueniunt: quare nec eos Dominus sine Prophetarum solatio in feruitute deseruit. Ita legitur, Idipsum autem & latrones improperabant: cum alter potius improperantem increpasset. Et visitatus est loquendi modus, vt cum vel vnus ex aliquo genere quid faciat, toti ascribatur generi indefinitè. Monachi hoc faciunt; cum vel vnus fecerit: Magnates illud faciunt: Latrones improperant: Patres sunt conuersi, & dixerunt, & ita bonam & laudabilem conuersionem hanc intelligimus, non omnia conuersorum dicta, quæ apud *Danielē

Sup. 2. D

Act. 12.

Dan. 9.

C.

Thre. 2.

F.

Leu. 26.

C.

Deu. 28.

B.

*Dan. 9.

& Danielis 3.

fufius est legere, hinc recensentur; sed quę fidem aſſruant, agnouisse patres; veritatem in sanctorum Prophetarum oraculis; adimpletasque comminationes, eò quòd non poenituerint: ita vt filiorum carnes præ fame ac rerum omnium penuria manducarent; quemadmodum Moſes inter alia legis transgreſſoribus, eò quòd non audirent vocem Domini, fuerat comminatus. Id euenisse deplorans fidem facit Hieremias: Candidiores Nazaræ eius niue, niſidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, ſapphiro pulchriores. Denigrata est super carbones facies eorum, & non sunt cogniti in plateis: adhæſit cutis eorum ossibus; aruit, & facta est quasi lignum. Melius fuit occisus gladio, quàm interfectis fame: quoniam illi extabuerunt consumpti à sterilitate terræ. Manus mulierum miſericordium coxerunt filios suos: facti sunt cibus earum in contritione filiarum populi mei. Aiunt ergo: Dominus exercituum fecit nobis secundum vias nostras, & secundum adinventiones nostras; sicut cogitauit facere nobis. Ne minimum quidem iota præteriiuit à lege.

Deu. 28.

E. 55-57.

Thre. 4.

A. 7.

Mat. 5.

Vita Moralis institutio prima.

Patres vestri ubi sunt, & Propheta? Loca perquirere iubet, in quibus patrum & Prophetarum corpora iacent. Vbi enim eum locum dicat, non nisi ea quę quantitatem habent, molemq; corpoream, describit. Recolite ergo & inuisite loca corporum patrum & Prophetarum vestrorum; quàm diuersa, quàm exigua, quàm ignota, quàm fœtida: & desinite tantum vestris indulgere corporibus, ac poenitentię disciplinam accipite; vt sic cineribus ipsis gloriosam Em-pyreï sedem in resurrectione sperare possitis. Quàm vile, quàm necessarium duris corde consilium, vt parentum eorumq; tumulis includantur meditatione, quos summo coluerunt honore. Si ibi sese incluserint, Deus cum Lazaro viuos educet. Deus ipse ad pristinam gratiæ vitam tumulos, hoc est, tumulata cum mortuorum ossibus corda, aperiens reuocabit: sicut patrum solum in sepulchro, captiuitatis scilicet, constitutis spondit. Hac dicit Dominus Deus: Ecce, ego aperiam tumulos vestros, & educam vos de sepulchris vestris, populus meus; & inducam vos in terram Israel. Et ſciētis, quia ego Dominus,

52.

Sepulchra
suorum
meditatione in-
cludi, est
perniti.

Ioan. 11.

Figura.

Ezec. 37.

D. 12.

minus, cum aperuero sepulchra vestra, & eduxero vos de tumulis
 stris, popule meus, & dederò spiritum meum in vobis, & vixeritis.
 requiescere vos faciam super humum vestram. Et scietis, quia ego
 minus locutus sum, & feci, ait Dominus Deus. Sicuti ergo liber-
 tem & patriam pollicetur in tumulis existentibus; ita spiritum
 tue, veramq; à vitijs libertatem, patriamq; caelestem, ac requiem à
 animi perturbationibus promittit ijs, qui se mente sepelierint: quod
 his, qui prius erant indomiti, sepulture assidua contemplatio huma-
 litatis ac veritatis frana iniiciet. Patres vestri vbi sunt, & Prophete
 Tumulate vos cum eis, non mensam opiparam, sed conspectum
 nere pauimentum attendite, & non alta falsa que sapietis. Quinimo
 veritatem agnoscere incipietis, & veritas liberabit vos. Statimq; cum
 aperuisset ostium, intuitus Rex mensam, exclamauit voce magna
 Magnus es, Bel, & non est apud te dolus quisquam. Et risit Dauid
 & tenuit Regem, ne ingrederetur intrò, & dixit: Ecce pauimentum
 animaduerte cuius vestigia sint hæc in cinere impressa. Vbi sunt pa-
 tres vestri, & Prophete? Vbi nam oculi? vbi aures? vbi lingua? vbi ven-
 ter? vbi cor? vbi secretiora mēbra? quæ narium hæc fouea? vbi carae
 vbi sanguis? vbi arteriae? vbi rutilans cutis? vbi omnis corporis pur-
 chritudo? vbi palatiorum apparatus? vbi insatiabilis opum affluentia?
 vbi sæculi pompa? vbi vanus honorum applausus? Hæcine omnia
 hic male olens informisq; cinis, qui pugilli ambitu contineri valeat
 Fili, in mortuum produc lacrymas, & quasi dira passus incipe plora-
 re; & secundum iudicium contege corpus illius, id est, sepeli; & iam
 sepulti, non despicias sepulturam illius: quinimo frequentissimè ve-
 sita gressu, ac imo pectore conde. Ibi enim te quamplurima docet
 ibi te ab omni fallacia expurgat: ibi te alloquitur, imò scet ore eli-
 mat: Quod es, fui; quod sum, eris. Conuertere ad Dominum. An non
 legisti: Dixit autem Dauid ad Ioab, (qui occiderat Abner) & ad om-
 nem populum qui erat cum eo: Scindite vestimenta vestra, & accin-
 gimini saccis, & plangite ante exequias Abner. Porro Rex Dauid se-
 quebatur feretrum. Cumque sepelissent Abner in Hebron, leuante
 Rex Dauid vocem suam, & fleuit super tumulum Abner, fleuit au-
 tē & omnis populus. Quid inde? Iurauit Dauid dicēs: Hæc faciat mihi
 Deus, & hæc addat, si ante occasum solis gustauero panem, vel aliud
 quicquam.

Dan. 14.

D.

Ecclesi. 38.

E. 16.

2. Reg. 3.

E. 31.

quicquam. Sequutus feretrum, ieiunat. *Plorat & Christus interro- *Matt. 6.*
gans, Vbi posuistis eum? Quia si reuera vbi iaceant patres & optima- *Cum ie-*
tes nostri inspexerimus, quamuis obstinato simus animo, emollie- *innatis:*
mur, ac multò magis impietate diuitiemq; nostram deplorabimus, *in cinere.*
ad ieiunia & pœnitentiæ lamenta conuersi, memores illius: Luctus **Ios. 11.*
mortui septem dies; fatui autem, & impij, omnes dies vitæ illius. Hac *Eccli. 22.*
ratione factum reor, quod *Xenophon his verbis testatur: Si quis pa- *B. 13.*
rentum defunctorum sepulchra non ornet, hoc etiam ciuitas inuesti- *Mortuo-*
gat in electionibus magistratum. Dum enim ornant tumulum, *rum cura*
seipfos ac rempublicam regendi ex tumulo hauriunt documenta: *parentū.*
sine quibus & sibi ipsis & reipublicæ tanquam prorsus inutiles ha- **Xenop.*
bentur. Hinc etiam illud Aristoxeni Pythagorici: ^bMortuis verò pa- *lib. 2. de*
rentibus monumenta decentissima, quæ temperatissimè structa ne- *facilis &*
que consuetam magnitudinem oportet excedere, neque minora illis *dict. So-*
facere, quæ maiores genitoribus suis struebant. (hoc significauit Ec- *cratis.*
clesiasticus superius ijs verbis: ^cSecundum iudicium contege corpus ^bEx Ari-
illius.) Annuas quoque curas defunctorum, quæ ornamentum (vtiq; *stoxenis*
animæ affectibus) afferunt, instaurare decet: (nec sufficit hoc, sed) & *Pythago-*
noua quotidie repetita memoria semper parentes summopere ho- *rici sen-*
norare, impendio moderatè pro fortuna vtentes. Si hæc seruabimus, *tentis,*
vitamq; semper ita agemus singuli, digna à Dijs ceterisque natura *lib. 4.*
nostra superioribus omnibus præmia reportabimus, plurimum bo- **Eccli.*
na cum spe viuentes. Quoties igitur vel leuis insurgit passio, à nobis *38. B. 16.*
seiscitemur, Patres vestri vbi sunt, & Prophetæ? irascunturne? inui-
dent? execrantur? abhorrent? Nonne nunc vellent se vicisse, nullo
autem pacto succubuisse tentationi? Patres vestri vbi sunt, & Pro-
pheta? Nescit homo finem suum; sed sicut pisces capiuntur hamo, *Eccl. 9,*
& aues laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines tempore
malo. Patres vestri vbi sunt, & Prophetæ, qui vobis blandiebantur?
Ipsi enim diligenter scitis, quia dies Domini, sicut fur in nocte, ita
veniet: cum enim dixerint, Pax & Securitas; tunc repentinus eis su-
perueniet interitus, sicut dolor in utero habenti, id est, parturienti;
& non effugiet. Et hic & in æternum pœnas lucent. Sequitur enim:

Institutio secunda.

b.

53.

*Vna**sempiterna sit**semper ob oculos.**Ioan. 12.**Hilarion.**P. Hier.**ad Demetriad.**de virgin.**tit. 1. 2.*** 2. Cor.**4. D.*

Nunquid in sempiternum uiuent? En quid amiserint & quid uenerint patrum & Prophetarum uestrorum anime obtinuerint. attentissimè inspicite; ut cum timore ac tremore uestræ salutis inueneritis. Nunquid in sempiternum uiuent? Num sempiterna, ob quam sunt conditi, fruuntur uita? Nonne morte potius æterna interibunt? En quantum breui labore consequi bonum neglexerunt, in sempiternum uiuere: quo omnino priuatos, necessariò in sempiternum non subsequitur. Quid non pro hac uita facerent? cur ergo adeò desiderant pro illa uera ac sempiterna? Et quidem uitam illam esse ueram, æternam, uel facere uel pati possumus in breui hoc tempore uitæ nostræ, cuius id immortalitate sit compensandum? Propter quod * Apostolus ait. Id enim quod in presenti sæculo est momentaneum ac leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ ponderatur in nobis. Respuantur honores, despiciantur diuitiæ, quoque uita nostra martyrij amore contemnatur. Et hæc omnia etiam si pro æternitatis præmio non darentur, essent tamen quædam doque peritura. Amittunt etiam hoc illi, qui semper cupiunt perdere. Patres uestri ubi sunt, & Prophetæ? Nunquid in sempiternum uiuent? Quàm multos memoria nostra retinet in maximis honoribus ac diuinis constitutos, repente de summo illo potentia cecidisse; & eos, qui tumore elati, aliud quiddam quàm homines, ut hi Prophetas esse se putabant, exitu tandem suo, ut Anania docuisse nos quid fuerint! Quid enim in hoc mundo stabile? quid uerò firmum est? Quid porro non breue & incertum, & casui obnoxium? Quale istud bonum est, quod semper timeas amittere? quod uel auferendū à te metuas, uel à te relinquendū scias? Nam & si non eripiat casus, uel morte certè perdendum est. Patres uestri ubi sunt & Prophetæ? Et si uita nostra tendatur per mille annos, & ad exitum illum totius diem ætatis quotidiana deliciarum uoluptate utamur: quale hoc, quæso, diu est, quod sine delectatione? Nūquid in sempiternum uiuent? Aut quis illius uoluptatis fructus est, qui statim uel cessauerit, videbitur tibi non fuisse? Patres uestri ubi sunt, & Prophetæ? Age iam transactum uitæ tuæ tempus animo reuolue. Nonne debetis

debitur tibi umbra quædam fuisse quod transijt, & adinstar somnij tenuis, incertum esse omne quod videtur? Hoc idem & decrepitus senex scire potest, cui conuenit dicere cum Propheta: Dies mei sicut umbra declinauerunt, & ego sicut fœnum arui. Patres vestri ubi sunt, & Propheta? Nunquid in sempiternum uiuent? Quod si hæc etiam hic possumus dicere, ubi quamuis breuis, tamen quia præsens est vita ista, magni penditur: quid in futuro dicturi sumus, ubi maioris æternitatis scientia, nunquid in sempiternum uiuent, transactum omne pro nihilo est. Debemus igitur & nos animo præmeditari quod aliquando futuri sumus, & quod, uelimus, nolimus, abesse longius non potest. Nam si nongētos vitæ excederemus annos, ut ante diluuium uiuebat humanum genus, & Mathusalem nobis tempora donarentur, tamen nihil esset præterita longitudo, quæ esse desisset. Etenim inter eum qui decem vixit annos, & eum qui mille, postquam idem vitæ finis aduenerit, & irrecusabilis mortis necessitas, transactum omne tantundem est; nisi quod senex magis onustus peccatorum fasce proficiscitur. Agite iam, Patres vestri ubi sunt, & Propheta? Si medium sapit naturam extremorum, & primum quidem tempus vitæ vestræ in tumultis uteri matrum uestrarum egistis, & postremum in sepulchris uestris peracturi estis: quod intermedium est tempus, in monumentis patrum, & eorum qui tanquam Prophetae floruerunt, reliquum est, ut transigere debeatis. Ab uteris ergo matrum ad patrum sepulturas mentem conuertite. Nōne omnes (ait quidam) in utero materno tanquam vermes in foetida clauca conuimur, & ad partus usque tempora captiui latemus in tenebris? Nōne omnes ex eodem utero tãquam à sepulchro quodam projicimur in mundum; ut haud ineptè hominem sepultum priusquam natum dicas? Nōne omnes vitā auspicamur à Ætu, certo miseriæ futuræ ominè? Huic Deus sempiternā opponit vitā, Nunquid in sempiternū uiuent? Quia opposita iuxta se posita magis elucescunt. Quare pictor eruditus, cupiens elegantius apparere colorem aliquem, illi contrariatione adiungit. Similiter hoc loco Deus includi nos prius vult cogitatione in locis, ubi sunt patres & Prophetae nostri: mox ut æternum illud viuere contemplemur. Hæc nos diligenter nobiscum reuoluentes, & breuitatem vitæ huius æternitatis contemplatione despicientes,

Tf. 101.

Ad Heliodorum
epitaph.
Nepotiani.Dugo
Philom.
de sciētia
bene moriendi.

Simile.

tes, ipsum quoque contemptum mundi maiori animi virtute contemnamus; & ad illum tantum diem totos nos paremus, in quo mundi gloria finienda est. Nūquid in sempiternum viuunt? Sol cogit nouit occasum suum. Si sol occidit, nos putamus nosmetipsos sempiternos esse? In hoc autem mirandum est, quomodo tantum lumine & tanta claritas, quæ operit vniuersum mundum lumine suo, momento occidit. Oremus autem vt non nobis occidat Sol iustus, sed cum Abrahamo diem eius videamus, & gaudeamus: tantique voti compotes erimus, illud arripientes, quod Saluator edixit: Amen dico vobis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum.

Institutio tertia.

Veruntamen verba mea, & legitima mea, quæ mandauimus per sanctos meos Prophetas, nunquid non comprehenderunt patres & filii? Omnia profectò acciderunt patribus vestris, quæ per seruos meos Prophetas prælocutus. Vt enim vel solo naturæ lumine doceri non possent, fatetur, Verbum meum non reuocari neque fallere potest; neque suum effectum non adipisci, quodcumque nutu capitis confirmamus: quanto magis, si per plures testes seruos meos Prophetas mandauero! Quod quidem quàm rationi consonum sit, his Tatium magister Mercurius admonet: Siquidem inter homines quidem extant causæ, propter quas pollicita violant, & mentiuntur. Alii enim statim à principio quispiam aliquid per fraudem dicit; aut enim quod dixit, postea ipsum poenitet; aut ad perficiendum inualidus factus. Ex his primum prauæ voluntatis est, alterum imbecillitatis, tertium infirmæ facultatis. Hæc omnia Deus declinat, bonæ voluntatis studio fraudem, constantia reuocationem eius, cuius ipsum peragere posset, postremò agendi efficacia finis impedimentum. Ceterum Magi maximum Deorum, quem Oromagden ipsi vocant, corpore quidem asserunt esse Luci similem, anima verò Veritatis. Hinc Iamblicus: Veritas quidem, vt Græcum eius etymon indicat, ἀληθεια, circa Deos, & incorruptam Deorum actionem, veritas ista verò, quæ sequitur opiniones, idolopœia, vt inquit Plato, hoc imaginaria quidam persuasio, circa res prophanas & obscuras est.

rat. Et illa quidem formis intelligibilibus, diuinis, & reuera entibus
 perficitur: hæc verò ad informe, non ens, & aliàs aliter se habens re-
 spectit, ac hallucinatur circa ipsa. Item illa id ipsum quod est contem-
 platur: hæc verò, qualis vulgo hominum videtur, talem subit appa-
 rentiam. Ideo illa menti conuersatur, & quod intellectus in nobis
 est particeps, auget: hæc verò sua opinione stultitiam venatur, sicut
 in pseudoprophetais est videre, & fallit. Nam, vt Chæremō ait, Bo- *Chæremō*
 nos falsa dicere non conuenit. Et propterea Deus hos seruos suos
 nominat, vt bonitati eorum testimonium reddat; & Prophetas nun-
 cupat, vt ad suam indeficientem authoritatem, cum ipse sit ipsa ve-
 ritas prima, per eos statuta & indicta reuocet; imò sua fuisse verba &
 decreta, suaque iussa, pronunciat, eaque opere comprobata. Quid
 mirum? Cælum & terra transibunt, ab hac communi alterationis *Luc. 21.*
 lationisque vicissitudine; verba autem mea non transibunt: in æ-
 ternum integra & intacta perseverant. Vel concidit ergo omne
 cælum, omnisque natura; diuina tamen veritas consistat, est neces-
 se. Est (inquit Paulus) Deus verax, omnis autem homo mendax. *Rom. 3.*
 Vbi Paulus non significat, omnes quidem homines mentiri; sed eo
 esse ingenio, vt mentiri possint. De natura quippe agit, non de mo-
 re. An verò (Mercurium Tatiū interrogat) ne homo quidem verus
 est, o Pater? Quatenus quidem homo, non verus est, fili. Verum *Ex Mer-*
 enim est, quod ex se solo essentiam suam habet, & per se manet *curij scri-*
 quile est. At homo ex multis constat, & non manet in se, sed ex *ptis ad*
 te in ætatem, ex vna forma in alteram vertitur atque mutatur, adhuc *Tatium.*
 in corpore degens. Hinc multi liberos suos post breue temporis in- *Prior*
 tervalum non agnouerunt, itemque liberi parentes. Quod igitur *exposito,*
 ita mutatur, vt non cognoscatur ampliùs, potestne verum esse? aut, *Omnis*
 an contra potius mendacium est, dum in varijs propter mutationes *homo*
 phantasijs versatur? Quia tu verum esse cogita id quod solum ater- *mendax.*
 num est. Homo autem non semper est, quare ne verus quidem est,
 sed imaginatio potiùs, quæ mendacium summum est. Sic igitur di-
 citur natura Deus esse verax, sicut omnis homo mendax; natura,
 non more. Nam & reperire liceat viros aliquando, qui vel ratione n-
 rectam pro dace habentes, vel Euangelij gratia legeque adiuti ac
 moniti, à mendacio abhorrent, veritatemque diligunt & exquirunt.

Posterior
expositio,

Omnia
bona

mendax.

2. Tim. 2

Nb. 23.

Pf. 144.

Den. 32.

1. Иоанн. 2

D. 21.

№. 23.

Heb. 6.

C. 17.

Demet.

Can. r.

3. *Erod.*

2. Р. сн

the major -

СН.

Verum quia ea est humanitatis imbecillitas, ut & quam teneret veritatem, destituere possit interdum; ideo in sacris literis asseritur, Omnis autem homo mendax. Ex quo intelligitur, in eo sensu Deum affirmari veracem, quod cum natura diuina pugnet mendacium. Vnde si non credimus, ille fidelis permanet: negare seipsum non potest. Non est Deus quasi homo, ut mentiatur. Nam quæ est contrarietas mali & boni, eadem est veri ac falsi. Primæ autem bonitati repugnat malum facere; quare nec prima veritas falsum dicere poterit. Hinc enim illa sunt: Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Et: Fidelis Deus, & absque ulla iniquitate. Tam alienus est itaque Deus à falsitate, quam ab iniquitate: & si nec per se nec per alium iniquitatem facere, ita nec quempiam illo modo fallere potest. Quoniam omne mendacium ex veritate non est. Vtrumque enim, & malum facere, & falsum dicere, naturæ sublimi ac immobili repugnat omnino. Hinc cum scriptura dixisset, Non est Deus ut homo, ut mentiatur: euestigio subdidit, Nec ut filius hominis, ut mutetur. Nec ambigitur Angeli ministerio promissionem Abraham factam: de ea verò Paulus inquit; Abundantiùs volens Deum ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilij sui, interposuit iusiurandum: ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam. Non esset autem tuta & firma, si quempiam Deus nos decipere posset, vel absoluta, quam dicunt, periretate. Quoniam enim pacto non suspecta mihi fierent diuina eloquia, si vel hac absoluta potentia mentiri Deus valeret, cum an ea Deus abaratur, & tunc mentiatur, cum ut ei credam præcipio ignorem? Nihil igitur certi, quod hac suspitione infici nequireret, habemus, sacra omnia fluctuarent. Sciscitatus Demetrius quid mali mentientes sequeretur, ait: Quod ne vera quidem dicentibus deinceps fides adhibeatur. Procul ergo sit ab omnium mente tale quid de Deo per seruos suos Prophetas loquente suspicari. Veruntamen verba mea, & legi mea, quæ mandati seruis meis Prophetis, nunquam non comprehenderunt patres vestros? Nonne dictorum meorum Dominus, veritatem suam experti patres vestri? Estne inuentum

ore meo mendacium? Falsūmne quid in Prophetis meis deprehenderunt? Hinc Patris Verbum, Veritas ipsa inquit: Si veritatem dico, Ioan. 8. quare vos non creditis mihi?

Institutio quarta.

ET *legitima mca*, inquit, hoc est, in lege promulgata: quare comprehenderunt patres istos, quia legem transgressi sunt: nec si legem seruassent, eos tot mala inuenissent. Nec propterea falsitatis vel suspectæ redargui possent diuina scripta, imò tantò veriora apparent. Quando enim sacra eloquia minis agunt, conditionem hanc, stantibus rebus ut nunc, subintelligunt: quòd si res mutantur, immota Dei sententia perseverat; nec in quos supplicia inferat, ut prius, inuenit. Hac de causa Ionas Niniue subuersionem denunciare nolēbat, quòd diuinam misericordiam poenitentibus Niniuitis flectendam esse censebat. Huius quidem rei insigne legitur exemplum in Genesi, ubi Abimelech Regem corripiens, his aggreditur Dominus: Et morieris propter mulierem, quam tulisti. Postquam autem ille excusauit se, audiuit Dominum sibi responsa dantē: Nunc redde viro suo uxorem, & orabit pro te, & viues: si autem nolueris reddere, scito, quòd morte morieris, hoc est, procul dubio morieris. Vides ut primo edicto vehementius illius animum impellat, quo satisfactio reddat intētum; secundo autem voluntatem suam liquidò explicet, quia poenam denunciando, nihil aliud significat, quàm eos se mone-re, quibus vult parcere: nisi quòd syllabatim non exprimit, quòd tamen intelligere promptum est. Atque ita Isaias multus à Domino, Ezechiaē ait, Cras morieris, & nō viues. Ille ad delictorum parietem, Dei misericordiam sibi obstruentem, oculos, quali validissimas machinas, conuertit, & inundantium lacrymarū impetu tubuērit: sicq; illi non mors, sed misericordia illuxit, ac vita. Hinc legitur: Locutus est Dominus ad Dauid, & Salomonem filium eius: In Templo hoc, & in Ierusalem, quam elegi de cunctis tribubus Israel, ponam nomen meum in sempiternum. Et vltiā non faciam commoueri pedem Israel (aduerte) de terra, quam dedi patribus eorum: si tamen custodierint opere omnia quæ precepi eis, & vniuersam legem, quam mandauit eis seruus meus Moyses. Illi verò non audierunt, sed seducti

d.

35.

*Dei mi-
ni sub
coditione
sunt ac-
cipienda.*

Mat. 12.

Ion. 1.

Gen. 20.

Isa. 38.

4 Reg. um

21. 11. 7.

2. Reg. 7.

B. 10.

3. Reg. 3.

B. 10.

3. Reg. 9.

A. 3.

Leu. 26. sunt à Manasse. Et apertissimè ac multoties apud Leuiticum leges fa-
B. 14. tuens, conditionem repetit, sub qua mala imprecatur: Quòd si ne-
audieritis me, nec feceritis omnia mandata mea, si spreueritis leges
meas, & iudicia mea contempseritis, vt non faciatis ea, qua à me con-
stituta sunt, & ad irritum perducatis pactum meum: ego quoque hoc
faciam vobis. Visitabo vos velociter in egestate, & cetera. Sin autem
nec sic obedieritis mihi, addam correptiones vestras septuplum propter
peccata vestra, & conteram superbiam duritiæ vestrae. Sin autem
nec per hac audieritis me, sed ambulaueritis contra me; & ego inco-
dam aduersus vos in furore contrario, & corripiam vos septem plagis
propter peccata vestra, ita vt comedatis carnes filiorum vestrorum, &
filiarum vestrarum, & reliqua. Quoties itaque Domini flagellum mihi
minet, ea est certa declinandi via, si à vitiorum perherendo ad virtu-
tum peramicum campum migrauerimus. Hoc vnicum desperatio-
nem iam rebus superesse refugium, & hi sentire Patres, ac eorum postea
nobisq; indicauerunt. Quapropter in exemplum filiis hoc loco propo-
nuntur.

e.
Pennis
conuer-
sione exi-
git Deus.
Leu. 26.
G. 43.

Et conuersi sunt, & dixerunt. Hic scopus, hic finis summa illius
bonitatis, cum contra peccata defauit: vt scilicet ab eis homines de-
terreat, & conuertantur. Post multa inflicta tormenta, inducitur
captiuitatem, subdit Dominus: Ipsi verò rogabunt pro peccatis suis,
eò quòd abiecerint iudicia mea, & leges meas despexerint. Sicut & hic
gestum esse commemorat. Hinc factum puto, vt iam in prouerbio
abierit illud, quod dici solet, cum aliqua irruit calamitas: En heu
buena vengais, si venis sola. Propter hominum siquidem impruden-
tiam pariter & insolentiam, nec solo se eleuata virga contra seipsos
aspectu corrigentium, imò nec primo aut altero accepto verbere, cala-
mitas calamitatē sequitur; sicut ictus ictum in equitis virga, cuius
si sola ostentatione consentiret ac pareret equus, vt & suo & equi
labori eques parceret, minimè feriret, ac sine causa percuteret. Super-
biam autem nonnulli adeò amentes, vt pro mentis recuperanda sanitate
nullum detur medicamentum, nisi quod in Isaiâ Dominus apponit:
Isa. 28. Flagellum inundans cum transferit, eritis ei in conculcationē: quia
E. 18. docunque pertransierit, tollet vos: quoniam mane diluculo pertran-
sibit in die & in nocte, & tantummodo sola vexatio intellectum de-

Simile,

bit auditui. Vbi Pater Hieronymus: Et flagellum siue tempestas, de *P. Hier.*
 quo dixeratis, Flagellum inundans cum transierit, non veniet super
 nos; veniet, & eritis ei in conculcationem: hoc est, omnia tormenta
 patiemini; quæ vos putabatis desperationis animo nequaquam esse
 passuros. Semper enim irruet vobis: & tam in prosperis quam in ad-
 uersis iram Domini sentietis: & mors vos saeva populabitur. Quid
 dicam de pœnis? Pœnarum sola formido, & tormētorum metus, vos
 corriger ad salutem, & mala vestra intelligere faciet. Cumque vexati
 fueritis, tunc scietis Prophetas meos vera dixisse. Quodque sequitur,
 Coangustatum est enim stratum, ita vt alter decidar; & pallium bre-
 ue vtrumque operire nō potest, illum habet sensum, quem in Apo-
 stolo legimus: Non potestis calicem Domini bibere, & calicem da-
 moniorum. Non potestis mensæ Domini esse participes, & mensæ
 idolorum. Et alibi: Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? Quæ
 societas luci ad tenebras? Quæ conuentio Christi ad Belial? Quæ pars
 1. *Cor.*
 10. *E.*
 2. *Cor.* 6.
 C.
 fideli cum infideli? Qui consensus templo Dei cum idolis? Loquitur
 autem sub metaphora mariti pudicissimi, qui adulteræ dicit vxoris
 Vnus lectulus me & adulterum tecum capere nō potest; & pallium
 breue maritum & mœchum cooperire non praualeat. O igitur Hie-
 1. *Ezech.*
 rusalem, (ad quam & in Ezechiel sub persona vxoris loquitur forni-
 16. *E.*
 cantis, & quam in *Osee principio scortum vocat, & adulteram) si vis
 23.
 meis complexibus copulari, abijce idola: si serueris idolis, me habere
 *Osee 3.
 non poteris: ac propterea varijs modis, ac tandem per verbera, te ad
 me conuerti ac redire conuiscio. Aut ergo beneficijs allecta reuer-
 tere, aut aliorum edocta malis reuerrere, aut virgam eleuantis ictum
 1. *Cam.* 6.
 praueniens reuerrere, aut tandem vno atque altero seu pluribus
 D.
 ictibus castigata reuerrere Sunamitis: quæ (vt ait Interlinearis) cau-
 1. *Glos. in-*
 1. *terlin.*
 1. *Glos. or-*
 1. *dinaria.*
 sa dissonæ religionis diu captiua tenebaris. Vox est Ecclesiæ Synago-
 gam ad Christum conuerti adhortantis. Vt intueamur, inquit, te. Vt
 speciem tuæ castitatis cognoscamus: & copulante ad inuicem nos
 Christi amore, vnam domum fidei ambæ in ipso angulari lapide co-
 struamus. Dic ergo, deuotius conuersa quam maiores tui, cum illis:

Institutio quinta.

f.
Deus
punit
inuitus.
a Hier.
29. C. 11
b Isai. 28.
C. 21.
c Boëth.
Isa. 1.

Præde-
stinatio-
nis cau-
sa, Dei
voluntas:
repro-
bationis
puniens,
peccata.

2. Paral.
25.

Dominus exercituum fecit nobis secundum vias nostras, & secundum adinventiones nostras; sicut cogitauit facere nobis. Cum enim de Domino scriptum sit, ^a ego cogito cogitationes pacis, & afflictionis; non nisi malorum impietatibus lacessitus, ad puniendum accedit. Quãobrem punire, ^b opus alienum & peregrinum à Deo non dicitur; cum non ei sit innatum, sed ab extrinseco emanatum: ut nostro intelligendi modo, qui ipsamet est ^c Beatiudo semper in mota stabilisq; manens, dans cuncta moueri, inuitus ac dolens videtur dictam aduersus delinquentes exerceat. Heu: en quid ille pramonetur, cui proprium est misereri; cum miseri mortales tunc maximè iudicentur, cum de aduersarijs ultionem sumunt. Heu. Dominus conuenitur, non suæ iustitiæ præclusum aditum; quæ de causâ & totius fontes præmonuerat. Heu, inquit, vindicabor de inimicis meis. Illi fit, ut cum apud omnes pro comperto habeatur, prædestinatione ex parte nostra non esse causam, quia diuinæ bonitatis ac clementiæ voluntatisq; tantum est opus; reprobationem tamen, quæ ad vitæ cantem attinet iustitiam, peccatorum demerita producere, visum est quamplurimis. Non itaque absolutè sicut cogitauit Dominus fecit, sed quodammodo coactus ab eorum sceleribus, ut iustitiæ tandem satisfaceret: quapropter & hi non simpliciter aiunt, Sicut cogitauit Dominus exercituum facere, fecit nobis; quod esset ultionum Domino mala omnia ascribere; sed addunt, Secundum vias nostras, & secundum adinventiones nostras, & sceditissima inauditaque nostra crimina: ita ut Deo iustitiam, iuxta opera sua vix ictique reddentem sibi verò culpam omnem ac malitiam tot mala merentem, attribueret. En auctore Deo Amasias Rex Iuda de Idumæis triumphat: verum impius & ingratus Deos filiorum Seir, quos inter spolia deculerat, statuit in Deos sibi, & adorat eos, & illis adolet incensum: nec tamen Deus, vel sic irritatus, impietatem cogitat vilesce; præmittit Prophetam, qui Regem corripit: Cur adorasti Deos, qui non liberauerunt populum suum de manu tua? Non acquiescit Rex, imò respondit Prophetæ: Num cõsiliarius Regis es? quiesce, ne interficiam te. Num tandem cogitat Dominus iustitiæ suæ habenas laxare. Descenderis, inquit, Propheta, Scio, inquit, quod cogitauit Deus occidere te, quia fecisti hoc.

hoc malum, & insuper non acquievisisti consilio meo. Fugit itaque Amasias in Lachis, ibiq; interficitur. Sic etiam Hebræa natio, tot Dei beneficijs aucta, tot scelera committit: nec tamē ea vindicat exercituuma Dominus, priusquam per Vates pacem ac bona offerat. Hieremiæ, vt descendat in domum figuli, Deus imperat. Inde sumpta similitudine, quæ ex rebus vilis firmitus audientium mentibus infingeretur; quod faciliè figulus dissipatum vas, quod faciebat manibus suis, conuersus fecit illud vas alterum, sicut placuerat in oculis eius vt faceret. Iubet, vt viro Iuda & habitatoribus Hierusalē huiusmodi edat oracula: Hæc dicit Dominus: Ecce ego fingo contra vos malum, & cogito contra vos cogitationem. Quis ergo, Domine, cogitatum tuum euadere poterit? Audi. Reuertatur vnusquisque à via sua mala; & dirigite vias vestras, & studia vestra. Conuersine sunt? Vide quid sequatur. Qui dixerunt: Desperauimus: post cogitationes enim nostras ibimus, & vnusquisq; prauitatem cordis sui faciemus. Et dixerunt: Venite, & cogitemus contra Hieremiam cogitationes. Quis audiuit talia horribilia, quæ fecit nimis virgo Israel? Quia oblitus est mei populus meus, frustra libantes & impingētes in vijs suis, in semitis sæculi, vt ambularent per eas in itinere nō trito, (hoc vocāt hic adinuētiōnes) vt fieret terra eorum in desolationē, & in sibilum sempiternū. Quis ergo non videt, ex se Dominū non cogitare mala hominibus inferre, quin potius ad id ab hominibus quodammodo compelli? Derelinquat igitur impius viā suam, & vir iniquus cogitationes suas, & reuertatur ad Dominū, & miserebitur eius; & ad Deum nostrum, quoniam multus est ad ignoscendum. Non enim cogitationes meæ, cogitationes vestræ; neque viæ vestræ, viæ meæ; dicit Dominus. Quia sicut exaltatur cali à terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ à vijs vestris, & cogitationes meæ à cogitationibus vestris. Fraudulenti siquidem viri vasa, hoc est, instrumenta, pessima sunt: ipse enim cogitationes concinnauit ad perdendos mites in sermone mendacij, cum loqueretur pauper iudicium. Princeps verò ea quæ digna sunt Principe cogitabit. Cum ergo Principum omnium verus Princeps exercituum Dominus sit ipsamet bonitas summa; non nisi de sui natura, cui nequaquam vel minimam potest vim facere, bona omnibus, semper, ac ubique valebit excogitare. Hæc enim tanto sunt digna.

Hier. 18.

Isa. 55.
B. 7.Isa. 32.
B. 7.

digna Principe. Occidere, molestijsque aliquem afficere, vel fac-
Deu. 32. quiuerit, de Domino autem solum legimus: Ego occidam, & occi-
F. dendo viuere faciam: sicut & in his Israelitis est videre, qui tot
 fortunijs occisi, conuersi dixerunt: Sicut cogitauit Dominus exar-
 tuum facere nobis, secundum vias nostras, & adinventiones nostras
 fecit nobis: cum nos optimis cogitationibus suis de nobis, maxime
 immeritos & indignos pessimis cogitationibus nostris reddider-
Serm. 9. mus. Alteri autem, ait Solon, opera sua bene instituēti, Deus in om-
Salon. nibus largitur successum bonum, & liberationem ab imperitia.

Institutio sexta.

g. **S**ecundum vias nostras, & secundum adinventiones nostras, fac-
56. nobis. Quoniam de Domino scriptum est; Iustus Dominus, &
Iustitia iustitiam dilexit: quam si vel luum vnguem violare posset, De-
Dei. minime foret. Deus namque sicut est suauis ipsa que sapientia, su-
2 Ps. 10. met ipsa que bonitas, suauis ipsa que misericordia: ita san-
B. 7. met ipsa que iustitia; absque vlla propter hæc quæ plura enumerari
Joan. 12. mus attributa, in diuina simplicissimaque natura diuersitate. Non
 itaque vel ad punctum non iustus Deus esse poterit. Quapropter
 mano generi clementiæ suæ beneficia collaturus, omnes iustitiae
 fluctus super fideiussorem induxit Filium: qui propterea his Deum
Pf. 118. precatur: Feci iudicium & iustitiam: ne tradas me calumniantibus
 me. Iudicium, hoc est, sententiam iustitiæ tuæ contra Adami scelus
 lem, ego in memetipso persolui, peccati chirographum sanguine
 meo delens: & feci iustitiam illucescere hominibus. ne ergo eos qui
 meum mysticè corpus efficiunt; quare dixerim, me; tradi permittant
 calumniantibus me in eis. Deinceps enim in hominum genus, quod
 in me, demoniorum delatio, non accusatio est, sed calumnia, conuenit
Thre. 3. iustitia tua. Iudicasti, Domine, causam animæ meæ, redemptor vi-
P. Hier. meæ. Vbi Pater Hieronymus: Iudicauit ergo Dominus causam ani-
 mæ Christi, quando innocentis mortem peruenire fecit ad salutem
 generis humani. Nemo itaque de misericordia Dei adeo sibi haberi
 diatur, ut Dei iustitiam non æquè reuerentur, & ob oculos habere
 ne durissimis plagis expergesceri nos oporteat, ut illam cum his He-
 brais inuidentes fateamur: Secundum vias nostras, & secundum ad-
 inuentiones nostras.

inuentiones nostras fecit nobis. Sicut & per Ezechielem pramiserat: *Ezech.*
 Vnumquemque iuxta vias suas iudicabo, domus Israël, ait Domi- *18.*
 nus Deus. Vbi Pater Hieronymus: Siue de Gentium multitudine, siue *P. Hier.*
 de Israël populo sint, qui iudicantur; non est personarum accep-
 tio apud Deum: sed vnusquisque sua coronabitur fide, & impietate
Dan. 7.
 atque infidelitate damnabitur. Idem Daniel prauiderat. Aspicie-
 bam, inquit, donec throni positi sunt: & antiquus dierum sedet. Ve-
 stimentum eius candidum quasi nix, & capilli capitis eius quasi la-
 na munda. Thronus eius flammæ ignis, rotæ eius ignis accensus: flu-
 uius igneus rapidusque egrediebatur à facie eius. Quem locum in
P. Hier.
 hunc modum Pater Hieronymus elucidat: Sedens & vetustus die-
 rum dicitur Deus, vt æterni iudicis habitus demonstretur. Vesti-
 mentum eius quasi nix candidum, & capilli capitis eius quasi lana
Mat. 17.
 munda. Et Saluator transformatus in monte, & gloriam diuinæ ma-
A.
 iestatis assumens, in candidis videtur vestibus. Quodque capilli eius
 lane mandisimæ comparantur, purum ostenditur sincerumque iu-
 dicium, & nullam personam in iudicando recipiens. Senex quoque
 describitur, vt maturitas comprobetur sententiæ. Vnde hic præexco-
 gitata dicitur; Sicut cogitauit, fecit. Thronus eius flammæ ignis: vt
 peccatores tormentorum magnitudinem pertimescant, & iusti sal-
 uentur, sic tamen, quasi per ignem. Rotæ eius ignis accensus, siue
 currus eius. Et in Ezechiele quadrigæ sedens inducitur Deus, & *Ezech.*
 omnia Dei flammea sunt: de quo & alibi dicitur, Deus ignis consu-
 mens est: vt lignum, scænum, stipulam arsurus in die iudicii noueri-
 mus, vtique secundum vniuscuiusque vias. Et in Psalmis legimus:
Den. 4.
 Ignis ante eum præcedet, & inflammabit in circuitu omnes inimi-
D.
 cos eius. Fluius igneus rapidusque egrediebatur à facie eius: vt pec-
Psal. 96.
 catores traheret in gehennam; secundum impœnitentium scilicet
A.
 adinventiones, causa prius optimè cognita. Legimus enim: Qui
Prou. 18.
 prius respondet, quàm audiat, stultum se esse demonstrat, & confu-
P. Hier.
 sione dignum. Pater Hieronymus ibi: Qui iudicare proximorum fa-
 cta priusquam plenè causam vtriusque partis cognoscat, inordinate
 festinat, se confusione dignum demonstrat. Dominus itaque exer-
 cituum secundum vias nostras, & secundum adinventiones nostras,
 prameditato ac per plures Prophetas cum reis ipsis habito collo-

*Simile.**Philol. lib.**1. de leg.
alleg.**Lib. 4 de**dist. &**fac. Socr.**Gen. 28.**C. 29.**Iudic. 2.**C. 14.**Isa. 3. B.**8.**Mich. 3.**B. 4.**Hier. 17.**B. 9.**Iob 20. C.**28.**P. Hier.*

quo, post longum temporis in cogitatu consilioque decursum, ab
 que vlla in eo animi perturbatione, reddidit nobis. Nam vt auctor
 est Philo: Quemadmodum iu. lex nec vincere vult quemquam, nec
 habere aduersarium; sed lata sententia, pondus addit parti iustior
 ad eundem modum iustitia quoque, cum nemini aduersetur, cum
 que rei, quod suum est, tribuit. Nec nisi poenitentiae semita iustitia
 Dei praecoccupare transgressoribus licet. Socrates tamen apud Xeno
 phontem ait: Suppliciiis afficiuntur qui à Diis impositas leges
 transgrediuntur, quae quidem nullo modo est homini possibile ei
 fugere: veluti qui ab hominibus positas quidem transgredientes,
 tum quod lateant, poenam effugiunt, tum quod vi superent. Nec la
 tere sanè est Deum, nec effugere. Sedechias quidem Rex fugiens ca
 ptus est, vrbsque incendio conflagrauit vnà cum Templo, prope
 vtique adiuuenta Iudaeorum; sicut & cogitauerat & prädixerat De
 minus: per Moysen quidem: Mittet Dominus super te famem &
 esuriem, & increpationem in omnia opera tua, quae tu facies: donec
 conterat te, & perdat velociter de sub caelo, propter adinventiones
 tuas pessimas, in quibus reliquisti me. Atque ita factum legitimu
 Iratusque Dominus contra Israel, tradidit eos in manus diripien
 tium; qui ceperunt eos, & vendiderunt hostibus, qui habitabant per
 gyrum: nec potuerunt resistere aduersariis suis, sed quocumque per
 gere voluissent, manus Domini super eos erat, sicut locutus est, &
 iurauit eis; & vehementer afflicti sunt. Quoniam non dimiserunt ad
 inuentiones suas, & viam durissimam, per quam ambulare conser
 uerant. Ruit Hierusalem, & Iudas concidit: quia lingua eorum &
 adinventiones eorum contra Dominum, vt prouocarent oculum
 maiestatis eius. Agnitio vultus eorum respondit eis. Tunc clama
 bunt ad Dominum, & non exaudiet eos: & absconde faciem suam
 ab eis in tempore illo, sicut nequiter egerunt in adinventionibus
 suis. Non effugere profectò est Deum, nec latere. Prauum est cor ho
 minis, & inscrutabile: quis cognoscer illud? Ego Dominus scrutator
 cor, & probans renes: qui do vnicuique iuxta viam suam, & iuxta
 fructum adinventionum suarum. Id & Sophar Naamathites confite
 tetur, de impio addens: Luet quae fecit omnia, nec tamen contem
 tur. Vbi Pater Hieronymus: Illud est, quia gehenna, quae dam per
 tur.

tua incorruptio, & æterna perseverantia tormentorum est. Iuxta multitudinem adinventionum suarum, sic & sustinebit. Iuxta illud, quod Propheta dicit ad Deum: Quoniam tu reddes unicuique secundum opera sua. Diuus Gregorius ibidem: Dicat ergo, Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur: quia cruciatur, & non exinguitur; moritur, & vivit; deficit, & subsistit: finitur semper, & sine fine est. *Psal. 61. Greg. 15. Moral. cap. 9.*

Hac solo auditu valde sunt terribilia, quanto magis passione! Sed quia multitudo iniquitatis eius exigit, ut carere suppliciis nunquam possit, aptè subiungitur: Iuxta multitudinem adinventionum suarum, sic & sustinebit. Qui enim multa inuenit ad culpam, novis inventionibus cruciatur in pœna. Nam quod hic suspicari non potuit, hoc illic ultioni traditus sentit. Sicut enim exercitati in bonis operibus electi nonnunquam plus student agere, quàm eis dignatus est Dominus iubere; carnis enim virginitas nequaquam iussa est, sed tantummodo laudata; (nam si illa iuberetur, nimirum coniugium iam culpa crederetur) & tamen multi virtute virginitatis pollent, ut videlicet plus impendant obsequio, quàm acceperunt præcepto: sic plerumque peruersi quique in pravis actibus exercentur, ut plus inueniant in peruersa operatione quod faciant, quàm ex usu reproborum iniquitatis accipere exempla potuerunt. Vnde & amplioris retributionis tormento feriuntur: quia & ipsi ex semetipsis amplius actiones pravas, de quibus feriri debeant, inuenerunt. Bene itaque dicitur: Iuxta multitudinem adinventionum suarum, sic & sustinebit. Non enim inueniret iniquitatem nouam, nisi & quæreretur, & non quæreretur, nisi ex studio perpetrare festinaret. Pensatur ergo in tormento eius, nimietas mala cogitationis: (cui opponitur hic color Domini exercituum in nouis pœnis adinueniendis) ut & dolorem recipiat sceleris author dignæ retributionis. Et quamuis damnum omnium sit dolor infinitus, (duratione intellige) grauiora tamen tormenta recipiunt, qui multa in iniquitatibus ex suis queque desiderijs inuenerunt. Et contrà verò serui Dei, qui & ipsi in bonis exercendis novos meriti amplificandi modos adinuenire, nouis augmentis præmijs, ac noua in malorum adinuentes contra se potestatem donantur. Vnde & in Psalmo habetur de Moïse, Aaron, & Samuele: Custodiebant testimonia eius, & præceptum quod dedit illis. *Compar. à contrario. 10. Aat. 19. Cap. 10. Psal. 98.*

- P. Hier.* Pater Hieronymus: Nihil de his ad irritum deduxerunt. Dominus Deus noster, tu exaudiebas eos: Deus, tu propitius fuisti eis, & videris in omnes adinventiones eorum. Omnia enim, quæ agere voluerunt, ad perfectum deduxerunt: quia placita erant tibi. *Quoniam* obrem in fortitudine Angelus Dei famulis contra Babylonem mittitur exclamans: Quoniam peruenerunt peccata eius usque ad caelum: id est, exponente ibidem Richardo, usque ad contemptum Dei per impoenitentiam. Et recordatus est Deus iniquitatum eius. *Ambr.* Ambrosius: ^aIniquitates Babylonis omnipotens Deus semper intuetur: sed cum vindictam non exierit, videtur non videre quod videt. Reddite illi, sicut & ipsa reddidit vobis. ^bId est: Sicut vindictam mercedis exercuit in vobis, qui purgabamini ad salutem; ita vos iniuriâ mercedis vindicate in illa ad damnationem. Et duplicate duplicia secundum opera eius. Vt quæ dupliciter intus & foris, vel se vel alios corrumpendo, non timuit peccare, duplicem poenam vestro iudicio cogitauerit sustinere. In poculo, quo miscuit, miscete illi duplū. Id est: Quia vobis temporale intulit tormentum, vobis iudicantibus sustineat etiam eternum. *Ambr.* Quantum glorificauit se, & in deliciis fuit; id est, in superbiam crexit, & in omnibus vitiis se implicauit; tanta & ampliora tormenta excipiet: tantum date illi tormentum in corpore, & luctum in mente. Et quod vniuersas ultiones istas euadere penitus non poterit, declaratur, cum subditur: Quia fortis est Deus, qui iudicabit illam. Fortis, id est, nullis precibus flexibilis in die ultionis. Vnde Salomon ait: *Prou. 6.* Zelus & furor viri, id est, Christi, non parcat in die vindictæ, nec accipiet cuiusquam precibus, nec recipiet pro redemptione delinquentium. *D. 34.* plurima. ne mundi quidem totius lucrum. Fortis ergo est, quia nemini ei vel tantillum valebit obistere. Nec itaque latendo (cum cor intuetur Iudex, ac omnia loca sint ei manifestissima) nec vi superando, illius est declinare supplicia; quin sicut cogitauit facere nobis secundum vias nostras, & secundum adinventiones nostras, faciat nobis. Propterea & Dominus exercituum hic appellatur; ut cum etiam tartareorum, non modò caelestium terrestriumque agminum Dominum audimus, memores illius; Si celauerint se ab oculis meis in profundo maris, ibi mandabo serpenti, & mordebit eos: omnem latendi resistendique occasionem atque imaginationem exclusionem

esse agnoscetes, vices seu manus conuersi permutemus, viasque nostras dirigamus, & nouis sanctarum exercitiis virtutum adiuuendis insudemus, vt iam non pauore consternati, sed magna iucunditate perfusi, & in morte & in supremo districtoque omnium examine dicere possimus: Sicut cogitauit Dominus exercituum facere nobis, secundum vias nostras, & secundum adiuuentiones nostras, fecit nobis.

TEXTVS.

In ^a die vicesima & quarta ^b vndecimi mensis Sabath: in 57.
^c anno secundo Darij, ^d factum est verbum Domini ad
 Zachariam filium Barachia, * filium Addo Prophetam, * Filij.
 dicens.

PARAPHRASIS.

Sequitur secunda visio Zachariae Prophetae, filij Barachiae de semine Addo, facta tertio mense post praecedentem, hoc est, vicesima quarta die mensis vndecimi, qui dicitur Sebath, & Ianuarij ac Februarij nostri partem includit, in secundo anno Regis Darij.

COMMENTARIA.

O Per a precium est inquirere primum (sicut * os aureum habet in 2
 verba Isaia, Factum est anno, quo mortuus est Ozias Rex, vidi Tempo-
ris circū-
stantia.
 Dominum) quānam gratia Propheta nobis tempus designant. Neq;
 enim hoc fortuito temerē ve facit. Nam Prophetarum ora, Dei sunt * Chrys.
homil. 2.
in verba
Isaia. 1.
Simile.
 os. Tale verò os nihil dixerit obiter & extra rem. Ne igitur nos obi-
 ter, & aliud agentes, audiamus. Quantus autē sit fructus, si cognos-
 catur; rursus quantum damnum, si ignoretur, aperiendum est. Ac
 primum quidem id à rebus temporarijs demonstrabo. Testamenta
 tabulaeque de nuptijs, de debitis, deque reliquis contractibus, nisi in
 frontispicio consulum seu Domini annos habeant praeteriptos, nul-
 lam ex sese vim habēt. Hoc est enim, quod illis robur addit; hoc est,
 quod controuersias dirimit; hoc, quod à lite liberat; hoc, quod ex
 inimicis facit amicos. Proinde qui talia describunt, non aliter quàm Simile.

lucerna in candelabro poni solet, sic in frontispicio literarum addi
 consulum nomina, ut omnibus, quæ subijciuntur, praluceant. Cum
 si sustuleris, lumē sustuleris, omniaque tenebris multa que tui bar
 ne compleueris. Propterea omne dati acceptique negotium, siue
 cum amicis, siue cū inimicis, siue cū famulis, siue cum procuratoribus
 & œconomis agatur, hac eget cautione, & ubique menses, ac dies
 nos, ac dies subscribimus. Quod si tantum valet ea res in negotiis
 temporalibus, in spiritualibus multo amplius profuerit. Siquidem
 hoc declarat prophetias esse prophetias. Neque enim aliud quicquam
 quam est prophetia, quàm rerum futurarum enarratio. Præterea
 nunc, quæ optimè Gregorium tradentem noui homilia prima
 Ezechielem, de varijs temporum differentiis in prophetia reperta
 Verum enim est, quod nunc cum Chrysostomo profitemur in hoc
 sensu, Prophetam, ut & ipsum etymon docet, temporis futuri condi
 tionem necessariò includere: licet de præteritis esse possit, sicut &
 Moses in Genesi, ubi simul & quamplura præuidit futura myser
 Chrysostomum verò Gregorio consentire, hoc est, in eodem sensu
 versari, (prior siquidem fuit tempore) manifestissimè patet legem
 eundem Chrysostomum super Psalmum quadragesimum tertium
 dicentem: Deus, auribus nostris audiuius, patres nostri annun
 uerunt nobis opus, quod operatus es in diebus eorum. Hunc Psalmum
 dicit quidem Propheta, dicit autem non ex persona propria
 sed ex persona Machabæorum, narrans & prædicens, quæ facta
 erant illo tempore. Tales enim sunt Propheta: omnia tempora per
 currunt, præsentia, præterita, futura. Ad rem igitur nostram, qui
 nescit tempora eorum quæ dicta sunt, quæue euenerunt, qui poterit
 homini contentioso demonstrare prophetiæ certitudinem? Hæc
 nobis & aduersus Gentes certamina, contentionesque, cum non
 demonstramus antiquiora, quàm quæ apud illos habentur: hæc
 nobis aduersus Iudæos infelices multis opus est demonstrationibus
 ad euincendam veritatem. Aduersus Iudæos, inquam, infelices &
 miseros, qui ob temporum ignorantiam in grauissimum errorem
 prolapsi sunt. Nam si audissent Patriarcham dicentem, Non desit
 Princeps ex Iuda, neque Dux de fratribus eius, donec uenit qui
 mittendus est; siquæ obseruassent exacta diligentia aduentus domini

Gregor.

hm. 1. in

Ezech.

Chrys. in

Psal. 43.

Genesis

49. B.

Lnc. 3.

Lnc. 19.

nici tempora, non incidissent in Antichristum à Christo dilapsi. Quemadmodum & ipse Christus eis prædixit: Ego veni in nomine Patris mei, & non recepistis me: si venerit alius in nomine suo, illum recipietis. Vidisti quantus error inciderit ex inscitia temporum: tantam igitur vtilitatem ne negligas. Quemadmodum in agris termini columnæque non sinunt arua confundi: sic tempora non sinunt confundi res gestas, sed dum dirimunt alias ab alijs, & in ordinem congruentem digerunt, multa nos liberant turbatione. Merito igitur Zacharias noster ad amissum & diem, & partem diei, scilicet noctem, & mensem, & annum, quibus ei contigit prima & nunc secunda visio, describit, inquit: In die vicesima & quarta: qua lunæ splendor vix vllus apparet, maximæque obscuritas noctem efficit tristorem, vt hic docet Pater Hieronymus, à quo accepit Remigius.

Simile

Vndecimi mensis Sabath. Qui dam cum Patre Hieronymo Februarium, quidam cum Vatablo Ianuarium esse dicunt: & omnes vera loquuntur; quia, vt Pagninus annotauit, est Ianuarij nostri & Februarij pars. Nam vt habet hic, & Genclis septimo, & Exodi duodecimo Lyra: Iudæi faciunt menses per lunationes: & ideo in tertio anno mensis duodecimus, qui dicitur Adar, duplicatur. Martius enim secundum cursum festorum est primus apud Hebræos. Primus enim mensis secundum ordinem festorum semper incipit apud Hebræos à prima lunatione, quæ est propinquior æquinoctio vernali, siue sit ante, siue post, siue in ipso æquinoctio. Quod quidem æquinoctium modò est duodecima die Martij. Hac Lyra.

*P. Hier.
Remig.
b.*

*Rupertus
P. Hier.
Vatabl.
Pagnin.
Lyra.*

Sabath, vel potiùs Sebeth. Ista mensium nomina, ait Vatablus, videntur esse potiùs Chaldaei, quàm Hebræi: nam inueniuntur tantum apud eos, qui fuerunt in captiuitate Babylonica. Interpretatur autem Sebeth (inquit Remigius cum patre Hieronymo) virga, propter sterilitatem & rigorem hyemalis temporis: & austeritatem & correptionem sonat, iuxta illud Apostoli, Quid vultis? in virga veniam ad vos? & Psalmista dicentis, Virga tua, & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.

Vatabl.

*Remig.
cum P.
Hier.
2. Cor. 4.
D.
Psal. 22.
B.*

In anno secundo Darij. Pater Hieronymus: Secundum numerum esse immundum, & ad coniunctionem carnis & rerum seculi ac materialis pertinentem, sæpe docuimus. Vnde congruè, quia adhuc in capti-

*c.
P. Hier.*

capti.

captiuitate erant, & maiore sui parte in Medis, atque Chaldeis, Assyriis exulabant, in secundo anno, & vndecimi mensis graui illius frigore, & in vicesima quarta die mensis eiusdem, iam luna deficiente, & tenebrarum horrore crescente,

d.

Factum est verbum Domini ad Zachariam, vt supra luculentius enarrauimus: oportet enim calamum temperare, ne in immensum crescat opus.

Prophetam. Ad Addo potius, quàm ad Zachariam, referendum esse hoc loco, & sententiæ Hebrææ & linguæ ratio docet: ita vt haec Addo sit Propheta nuncupatus.

*Dion.
CARTH.*

Dicens, id est, vt egregius Dionysius enarrat, ad loquendum incitans ac instruens Zachariam: qui ex verbo Dei in anima sua Angelica reuelatione formato, motus est ad dicendum quæ subsequuntur.

Vita Moralis institutio prima.

a.

58.

*Sententia;
Obscurior
mundo,
fit clarior
celo.*

**Simile.*

IN die vicesima & quarta, lunæ vtique, (cùm per lunationes, vt diximus, ab Hebræis menses computentur) fit visio prophetica. Cùm enim homines magis delitescunt, diuinis rebus inspicere redduntur aptiores. * Non secus ac luna, quæ quò magis se à nobis subtrahit obtutibus, obscuriorque fit pars eius inferior, qua nos inspicit; eò lucidior est à superiori parte, qua versus calum vergit: & contrario, quò clarior nobis apparet, eò superis tenebrosior exstitit. Ita profectò qui teris illustres ac clari, quasi luna quintadecima videri appetunt, Deo diuinisque contemplationibus se obscuriores ignotosque constituunt. Ac sicut vndique tota simul luna illuminari nequit à radiis solaribus; ita homo simul in terrestribus & celestibus bene animo versari, simul suo Deique spiritu fulgere non potest: quemadmodum nec altero suorum oculorum calum, altero autem simul terram valet intueri, sed vtroque aut supera aut inferiora respiciet. Nisi quis renunciauerit omnibus quæ possidet, ita vt aditum huic mûdo decedat, sicut luna vicesima quarta, non potest meus esse discipulus; non potest mei spiritus fulgore lucere coram Deo, & celi ciuibus; ait Seruator. Quinimo qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam; decedat & obscurus fiat saeculo, & sequatur me: vt tanquam luna vicesima quarta, qua calum replet, cit, oriatur, & eniteat. Hoc est, non in inferiori vtatur mentis portione,

Simile.

Luc. 14.

G.

Luc 9. C.

qui humanis, sed superiori, qui diuinis conemplandis consulendoque rationibus intendit; ut iuxta eis omnem vitam rationem componat, virtutumque radios à terris abscondens, emittat in caelum. Iam qui ad vicissimam quartam Lunæ diem se peraruisse regius Vates arbitratus est, nidenter obsecrat: Ve ociter exaudi me, Domine. *Pf. 142.*

Quoniam titulo tantum audes, Propheta? Defecit spiritus meus: quare optime sequitur, ut iam sit in me Spiritus tuus: ut in hi nec ipsi tenebrosus, tibi tamen per lucidus. *Greg. ibi.*

Alidit enim eam, quare ex illi debeat, quasi infantem iam mundi spiritum saculo fulgentem non habere; qui spem suam in Deo ponit omnino. Dicit enim, Defecit spiritus meus, pariterem & obsecrum spiritu suo se esse testatur: & de seipso non presumere, nec sibi fulgere, sed sacrificium Deo spiritum contribulatum offerre. Agnoscit hoc etiam se ex gratia Dei habere, quod humilatus & in tenebris est, confidens se eius lumine pertundendum, & erigendum, cuius gratia se sentit obscuram & elusum. Hinc namque Propheta Dominum exorans, ait: Auferes spiritum eorum, & de scientia in terra irradiatione: & in *Pf. 103.*

pulcerem suum reuertentur; tenebrosam meditatione. Iam, Emitte spiritum tuum, illustrantem cordi, caelum versas, & creabunt. Non enim receptaculum Spiritus Dei quicquam efficitur, nisi spiritu tuo primitus euacuetur. Nam nec requiescit Spiritus Dei, nisi super humilem & quietum, & trementem sermones Dei. Denique qui tremat, lenit. Hinc Propheta ait: Defecit in salatari tuo anima mea. *Isaie 66.*

Nisi enim quis à semetipso deficiat, ad eum, qui supra ipsum est, non propinquat. Deficiat ergo luna a terris, & vicinior erit soli, magisque ab ea parte, quæ agitatur versas elum, replendebit. Hinc de *A.*

Regina Sibi scripsum est, quod iudicia sapientia Salomonis, & vilis *Pf. 118.*

mini oris donus eius, non habebit ultra spiritum: quia electorum *3. Regum 12.*

Etenim de Gentibus congregata, cognita Christi gratia lumine, & Evangelica doctrina inuentis magis, abiecto superbia spiritu, omni quæ terrenæ lucis ac elationis fastu deposito, didicit de seipsa dissidere, & in Regis sui claritate ac misericordia magna sperare. Peruenit ergo & ipsa ad vicissimam quartam Lunæ diem: sicut enim tunc luna valde nobis decreuisse videtur, caelestibus autem creuisse: ita à mundi gloria, suoque spiritu decrescens, in caeli gloria, Deique Spiritu

- Matt. 6.* indies crescit. Hinc orantium illud est exordium: Pater noster, qui es in calis. à calando dictis. Ipse qui cuncta suo replet numine, cui dicitur, Verè tu es Deus absconditus & inuisibilis, in absconditis & in inuisis habitat. Qui habitat in calis, irridebit eos: excelsus & sublimis habitator aternitatis, & sanctum nomen eius, in excello & in sancto habitans, & cum contrito & humili spiritu, vt viuificet spiritum humilium, & viuificet cor contritorum. Vbi Pater Hieronymus: Christus enim non in his habitat, qui terreni sunt, (quasi luna duodecima, quæ terrestria illuminat) sed in his, qui supercaelestes, qui enarrant gloriam Domini; (quasi luna vicesima quarta) de quibus dicitur: Exaudiat eum de cælo sancto suo. & iterum: Cælum cæli Domino. In quem sensum & Moyses famulus Dei pari voce consentit. *Psal. 113.* Ecce Domini Dei tui cælum, & cælum cæli. Quod vique non more Iudaico debemus accipere, vt Deus villo claudatur loco, & in cælorum tantum habitat, qui vbique diffusus est, & à quo omnia continentur, sed excelsa, & cælos, sanctos meritorè intelligamus, atque virtutes. Iste est enim, qui habitat in cælo, verus iustitia sol, quem luna, Ecclesia nempe, sequi debet, de quo in Euangelio scriptum est: Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis, qui est in cælo. Iste requiescit in sanctis, & habitat in humilibus, & in his, qui contriti sunt spiritu, quiq; in mundo nominis splendorem habere despiciunt, quiq; illud observant: Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, (ne lumen tuum ad externa diffundatur) ora Patrem tuum in abscondito: & Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. Absconditus enim mortalibus, sicut luna vicesima quarta, in immortalibus resurges. Hinc Deus tot gratiarum suarum fulgoribus deserta loca in sacris illustrasse passim legitur. Quandonam primum, & vbi, & quomodo Moysi apparere dignatus est sol ille increatus? Attende. Cumque minasset gregem ad interiora deserti, (Septuaginta, In desertum, dixerunt: Chaldaica, Et minauit oues ad locum optimi pastus in deserto) venit ad montem Dei Horreb: apparuitque ei Dominus in flamma ignis de medio rubi. Quid hoc est, nisi luna vicesima quarta, obtenebrato desertoque saeculo, diuino fulgere lumine? Vocatur à Deo de medio ardentis abique corruptione rubi; Moyses, Moyses; & ad maius excitatur lumen. Qui

respon-

respondit, Adsum. Verum quia aderat quasi luna vicesima quarta, non quasi luna vicesima nona, ut plenior fieret à superiori parte, & obscurior ab inferiori; Ne appropres, inquit, huc solue calceamentum de pedibus tuis: quia volo ut prorsus deinceps non sis iuris tui, sed ipscedens, te totum vocationi meæ resignes: solue ergo calceamentum iuxta patriæ consuetudinem, & da mihi, in evidens cessionis indicium. Illic autem erat mos antiquitus in Israel inter propinques, si quando alter alteri suo iuri cedebat, ut esset firma concessio, soluebat homo calceamentum suum, & dabat proximo suo: hoc erat. testimonium cessionis in Israel. Quamobrem in Deuteronomio lex eadem promulgatur, diciturque ut relicta fratris ad fratrem eam no- lentem in uxorem accedat coram senioribus, & tollat calceamentum de pede eius. Quare planissimus literæ sensus illius precatoris oraculi æmulantibus Iudæorum primoribus redditus, Cuius ego non sum dignus soluere corrigiam calceamenti, est: Vos ad Synagogam, vero suo sponso copulari perperam reluctantes, mihi in uxorem assignandam, ius propinqui mei Iesu, nempe ius Christi seu Messia, ac desponsationis cum Synagoga offertis: ego non sum tanti, ut tale ius à Christo mihi cedi postulem. Ille, qui medius vestrum stetit, ille est Christus, ille est sponsus: ille nondum exlegi ac impiæ Synagoge repudij libellum, quem nec approbat, exhibuit. Luna itaque vicesima quarta in interiora deserti pergite cum Moysè, qui saculi fac- tores ac pompas recusât, qui fulgidus honoribus hominibus conuersari dedignatur, & in solitudinem se recipit, ut emicet in calo, ubi sibi sol verus illabitur, qui huiusmodi planetas suos abscondit in abscondito faciei & secretæ notitiæ suæ, iubetque ut ad lunam vicesimam nonam perveniat, ut totus iam diuino cedens luminis, in cælo emicet; suoque iuri prorsus abrenuncians, obscurus sit penitus terram versus: atque adeo iure cum Zacharia consolatoriam visionem sperare queat in die vicesima & quarta.

Ruth 4.

L. 7.

Deu. 25.

L. 9.

Luc. 3.

D.

Ioa. 1. D.

Marc. 1.

A.

Mat. 19.

Hob.

b.

c.

Institutio secunda.

Vndecimi mensis Sabbath. Post virgæ scilicet animadversionem in peccatum. Cum enim primum hos erecta per Zachariam iustitiæ virga ad conuersionem induisset, nunc tribus mēsis, quasi tribus mythicè pœnitentiæ partibus, absolutis, ad prosperitatem

Tudena-

ry hoc est

peccati,

etiam &

correctio.

consolationem quæ absconditos à terræ vanitatibus, & in caelestibus
 recenditos, propter peccati virgam correctionem quæ, per eundem
 Zachariam evocat. Sebath namque virgam, austeritatem, & correctio-
 nem sonat, ut hic docet Pater Hieronymus; undecimus verò nume-
 rus peccatum designat Augustino, qui sic habet: Sed quoquo modo
 se habeat siue per primogenitos siue per Reges ex Cain generatio-
 num ordo decurrens, illud mihi nullo pacto prætereundum silen-
 tio videtur, quod cum Lamech septimus ab Adam fuisset inuentus,
 tot eius annumerati sunt filij, donec undenarius numerus imple-
 tur, quo significatur peccatum. Adduntur enim tres filij, & una filia.
 Vxores autem aliud possunt significare, non hoc, quod nunc com-
 mendandum videtur. Nunc enim de generationibus loquimur, illæ
 verò unde sint genitæ, tacitum est. Quoniam ergo lex denario nu-
 mero predicatur, unde est memorabilis ille decalogus. profectoru-
 meras undenarius, quoniam transgreditur denarium, transgressio-
 nem legis, ac per hoc peccatum, significat. Hinc est, quod in taberna-
 culo testimonij, quod erat in itinere populi Iste, velat templi in de-
 ambulatorium, undecim vela cilicina fieri præcepta sunt. In cilicio
 quippe recordatio est peccatorum, propter laceratos ad sinistram fu-
 turos: quia confitentes in cilicio prosternimur, tanquam dicentes,
 quod in I salmo scriptum est: peccatum meum ante me est semper.
 Atque ita undecimum mensum potius Chaldaeo idiomate, quam
 Hebræo, enunciat, ut sciamus, cautius in posterum vitendum, cum
 semper ob oculos dirigeretur peccati captivitas. Progenies ergo ex
 Adam per Cain sceleratum undenario numero finitur, quo pecca-
 tum significatur: & ipse numerus à foemina clauditur, à quo sexu
 initium factum est peccati, per quod omnes moriuntur. Quid igitur
 mirum, si recumbentibus undecim apparuit Iesus & exprobrauit
 incredulitatem illorum, & duritiam cordis, quia his, qui viderant
 eum resurrexisse, non crediderant? Nimirum, undecim vocatur.
 Cum autem graciosus in die resurrectionis apparet, & insufflans sum-
 dat Spiritum, adhuc absente Thoma, duodecim nuncupantur: ait
 enim Ioannes; Thomas autem unus ex duodecim, non erat cum eis.
 Undenarius itaque numerus Sebath, hoc est, virga, ac correctio, cum
 peccatum denotet, ascribitur. Hinc Dominus peccata omnia
 vnde.

vndenario numero septies repetito conclusit, vbi Petro dixit: ^aNon *Lege*
 dico tibi septies, sed vsque septuagies septies. Vt etiam in Baptismo *Aug. de*
 vniuersa expiari commissa ex Christi meritis agnosceremus, ^bbapti- *verbis*
 zati L omini prolapia per septuaginta septem generationes vsque ad *Domini*
 Adam peccati au hor em protenditur. Lex ergo denarius, peccatum *Serm. 15.*
 vndenarius, cuius mensi nomen inditur Sebeth, virga, austeritatis, & *10m. 10.*
 correctionis, vt prius peccatum spote luamus, in tenebris poeniten- *a Mat.*
 tia, quasi luna vicissima quarta, commorantes, Deumque obnixè *18. C. 22.*
 rogantes, quam & hic & in æternum luere cogamur. Ad id nos exci- *b Luc. 3.*
 tat Dei clementia, qua prestò esse ostèditur, vt eo die ac mense cor- *E. 23.*
 rectioni studentibus fausta ac secunda promittat. Quod etiam Me- *Serm. 7.*
 nander assequutus videtur; ait enim: Cùm quid sanctum agis, bo- *Menan.*
 nam spem tibi propone, certus, quòd conatum iustum etiam Deus *Ser. 29.*
 adiuv. Aesclylus quoque, Solet, inquit, laborantem Deus pariter *Aeschyl.*
 adiuuare. Adest igitur Deus die vicissima quarta vndecimi mensis *lu.*
 Sabath.

Institutio tertia.

In anno secundo Darij. Cum iam secundus annus ferè effluxit, ac *c.*
 caput omnis peccati imputari, diuissio inquam, vniuersique ho- *60.*
 nesti fons scaturire, vnio scilicet, apparet: tantum anno secundo *Pax per-*
 mensis, & quatuor vel quinque supersunt dies. Iam refracta est per- *fecta m*
 poenitentia virgam, mundi que fugam, discordia: omnis enim fun- *hac vita*
 ditus euelli, dum in mortali degimus corpore, nequaquam valet. *nequit*
 Deus siquidem fecit hominem rectum, supremam illius partem, *haberi in*
 nempe rationem, sibi vnies, inferiores vires, totumque corpus, ac *supso.*
 cuncta quæ centuntur, rationis nutu sine mora, sine vlla dissensio- *c.*
 ne gubernari mandans. Hæc vnio, hic concentus, hæc hominis cū Deo, *60.*
 æternum cum homine harmonia. Vt primum dissensionem binario *Pax per-*
 ac dissensione rationis à Deo deficiens perpetravit hominibus vnio- *fecta m*
 uera dissipata, vt omnimoda illa vnio ac consonantia ante supremi *hac vita*
 iudicii diem de lege reparari nequeat. Intus pugna, foris timores. *nequit*
 Si tamen ergo corporis membrum à proprio situ diuissum, de locum *haberi in*
 efficit, nec vnquam vera quies, donec sit repositum locum, *supso.*
 ro minus exerceat, cura eò magis accendit: pari ratione mens homi- *c.*
 nis,

nis, quousque sub Deo sibi assignata prorsus potiatursede, angitur
 & rebellis Deo, rebellionem patitur omnium: quò verò magis
 appropinquabit situi, minorem experietur sui sensus ac creatura-
 rum defectionem: integrum tamen, sicut in principio donata fuerat
 dominium pro hac consequi vita minimè potest. Si enim id possit,
 utique & à morte corpus vindicare posset, & à fame ac siti, omni-
 frigoris ac caloris cæterorumque interna externaque molestia: sicut
 & tunc solo liberare valebat imperio. Sed eni qui magis restituendo
 se pristinae illi vnitati operam dedit Paulus, ipsemet faretur, se non
 prorsus annum secundum Darij, hoc est, prædictam rationis à Deo
 cunctorumque à ratione diuisionem pertransisse: imò quasi in
 cesima & quarta die vndecimi mensis huius anni secundi constitutus
 exclamat: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis
 huius? (Præmiserat autem:) Scimus enim quòd lex spiritualis est
 (Dei dictata Spiritu, quæ spiritualis sunt hominis, præscribit) ego au-
 tem carnalis sum, (secundam naturam, quam traxi ex Adam, pro-
 uis sum ad concupiscendum ea, quæ carnis sunt) vendutus sum
 peccato (id est, precio malæ voluptatis ac libertatis Adæ, subiectus
 sum peccato, hoc est, concupiscentiæ, ac fomiti: qui, velim, nolim
 ebullire in me facit motus impuros, siue vitiosos, hoc enim pecca-
 tum appellat, vnde oriuntur omnia peccata.) Quod enim operor
 non intelligo: esse autem me carnalem, siue venditum si b peccato,
 hinc constat, quòd operor quadam, quæ non intelligo, id est, quæ
 non approbo, non accepto, ignoro, quibus non contentio) Non
 enim quod volo bonum, hoc ago; (volo non concupiscere, nec
 concupiscētiæ motus sentire, veram interim id opere non præsto
 sed quod odi malum, (videlicet concupiscere) illud facio. Si autem
 quod (vti spiritualis) nolo, illud (vti carnalis) facio; consensio legi,
 (quæ habet, Non concupisces) quoniam bona est. Nunc autem (re-
 stitutus, & spiritualis) iam non ego operor illud, (concupiscere, quod
 mente nolo) sed quod (tanquam in proprio domicilio) habitat in
 me (sic vt euelli non possit in totum) peccatum (id est, fomes ope-
 ratur illud concupiscere.) Scio enim (assidua experientia eruditus, quia
 non habitat in me, hoc est, in carne mea, (in me ipso nempe, qui
 sum carnalis, id est, ab Adam propagatus) bonum (sensus enim &
 cog-

Petrus
Lombar.
& Ada-
mus ibi.
& Aug.
cotra Pe-
lagianos
ad Boni-
facium.
**Rom. 7.*
C.
Ambros.
ibi.

cogitatio humani cordis ad malum prena sunt.) Nam velle (bonum, puta non concupiscere) adiacet (ab extrinseco, id est, à Dei gratia) mihi (vri spiritali:) perficere autem bonum (penitus videlicet non concupiscere) non inuenio (in me tanquam ex me, propter peccati raptum, & celerem, qua me inuadit, arreptionem: perficere, inquam, non facere, quia non nihil facio; rebello enim concupiscentiæ, & non consentio.) Non enim quod volo bonū, (omnimodè non concupiscere) hoc facio; sed quod (vri spiritalis) nolo malum, hoc ago (concupisco.) Si autem quod nolo, illud facio; iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. (Iterum adeò necessariam profiteor veritatem.) Inuenio igitur legem (Non cōcupisces, *consentientem ac fauentem) volenti mihi facere bonum: (non tamen facienti) quoniam mihi malum adiacet (à primæua protoparentis infectione inest mihi vitium concupiscentiæ. Siue) Inuenio igitur legem volenti mihi facere bonum (impositam, vt tãquam frantum sit mihi spiritali) quoniam mihi malum adiacet, (ad innatum mihi carnali fomitem coercendum.) Condelector enim legi Dei (Mosi traditæ) secundum interiorem hominem: (id est, secundum mentem per Christi gratiam sanitati restitutam) video autem aliam legem (quæ quasi lex cogit, ac sibi obediri præcipit) in membris meis (in omnibus scilicet viribus meis, qua sunt ab Adam infectæ) *repugnātem legi mentis meæ, (& inuitantem me ad ea, quæ contraria sunt legi, menti meæ per spiritum impressæ) & captiuam (id est, captiuam me conantem) in lege peccati, (ad consentiendum menti, implendumque opere peccatum. Vel) captiuam me in lege peccati, (hoc est, sub lege ipsa, ex carne, non ex mente) quæ est in membris meis. Infelix ego homo, quis me (spiritalem) liberabit de corpore mortis huius, (& diuisionis? vel, de hoc corpore mortis huius? id est, de corpore isto secundum quod mortale est? Non enim sic liberabitur, vt hoc corpus non habeat: habebit enim hoc corpus, sed non iam mortis huius. Ipsum erit, & non ipsum erit. Ipsum erit, quia ipsa creatio erit; non ipsum erit, quia mortale non erit. Liberabitur autem tunc, cum mortale hoc induerit immortalitatem: vbi nulla concupiscentia (in sanctis) remanebit. Sed à quo liberabitur? (id est, per quem?) Gratia

*Claud.
Guil. ibi.*

**Chrys.*

**S. Thom.
mas ibi.*

*Cass. ibi.
Petrus
Lambar-
dus ibi ex-
Aug.*

Gratia

Adamus ibi. Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. (Sicut enim per unum hominem mors fuit, ita & per unum hominem erit resurrectio mortuorum. Sed modo interim quid erit? Pugna hinc unde subdit.) Igitur ego ipse mente (scilicet in illa interiori natura) seruo legi Dei; carne autem (scilicet in illis vires animæ inferiores) legi peccati. Quasi dicit: Mente condelector legi, & carne prius ducor. Igitur ego ipse, id est, vnus & idem prorsus mente carne seruo: sed mente seruo legi Dei, non consentiendo peccati; carne autem seruo legi peccati, concupiscendo. Ergo ego ipse seruo in carne; ego ipse seruo in mente. Semper ita iue pugna inter corpore mortis huius: quia ipsa concupiscētia, cum qua nascimur, finire non potest, quamdiu viuimus: quotidie minui potest, sed non potest. Felix ergo, qui assumpta correctionis virga huius diuisionem tantum se lauit, quantum huius biennij ipsam designantis elapsio est in die vicesima & quarta vndecimi mensis Sebach, in anno secundo: param enim deficit, vt totam hanc litem diuisionemq; terrimam absoluat; & a summam, quæ in vita hac haberi potest, deuenit visione namque Dei: quare merito cum Zacharia diuisionem luatur oraculis. Proponitur enim immundis hic diuisionem meras binarius expiandus & abolendus, sicut & fomes; de quo magis docet Augustinus: At hos lex dixit homini, Non concupiscere: eo præcepto sciret, & quod debet in hac mortalitate proficere, & quod possit in illa immortalitate peruenire. Nisi enim proficere, & quæ perficiendum esset, nunquam in illa esset. At hanc ad profectum verbum Domini; quod propter concitane subditur:

*De nupt.
Eiusmodi
pisc. ad
Val. lib.
1. c. 29.*

d.

61.

*Verbi
Dei del-
cedo.*

Luc. 6. 3.

3. 7. 3.

1. Apoc.

10. C. 9.

Eccl. 3.

4. 1.

Institutio quarta.

Fletum est verbum Domini. Quoties iam lucerna pedibus. Iam enim seminis, & in illa illustrans, hominem ad magis ac magis ritum cum Deo copalandam, appetitumque fomitibus eximendum, prouocat. Et audiuit (inquit Iohannes) vocem de calothrem inuentam meam, & dicentem: Vale, & accipe librum a perueniente manu Angeli stantis super mare, & super terram. Et abij ad Angelum, dicens ei, vt daret mihi librum. Et dixit mihi: Accipe librum, & uora illum: & faciet amare ventrem tuum, sed in ore tuo non

dulce, tanquam mel. Et accepi librum de manu Angeli, & deuoravi illum: & erat in ore meo tanquam mel dulce; & cum deuorasssem eum, amaricatus est venter meus. Per os, in quo saporibus discernuntur, spiritum possumus intelligere; per ventrem autē, in quo omnes corporis spurcitia commorantur, fomitem, cupiditatum omnium sentinam. Et quia, vt ex Paulo dicebamus, lex, hoc est, verbum Dei, fauet spiritui, ipsumque accendit, & consolando, ac oblectatione attrahendo, caelestiaque expandendo pramia; repugnat autem ac deterret poenarum ostensione concupiscentiam, coercetque fomitem. Liber divina legis, verbumque Dei, in ore dulce, tanquam mel, in ventre vero amarum, quasi fel, percipitur. Non nimis ab hac expositione recedit Ambrosius. Sicut etiam os superius est ventre, ita verbum Dei in ore, hoc est, in superiori hominis parte, rationali scilicet, quasi mel est dulce: in ventre autem, in portione videlicet inferiori, nempe sensitua, masticatū, fel sapit. Hoc sanē adumbravit Samson, de emortui fomitis leonis fortissimi ore, non de ventre, mel sugens. *Judic. 14.* Hoc expertus est Ezechiel. Et comedi illud, (hoc est, volumen, ait), & factum est in ore meo quasi mel dulce. Hinc spirituales viri maxime verbo Dei oblectantur, & ore & opere semper illud versare desiderant. Hoc in eis sponsus extollit: Fauus distillans labia tua, sponsa: mel & lac sub lingua tua: & odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris. In fauo mel laet, & cera videtur. Mel itaque in cera, est spiritualis intelligentia in litera: distillat autem, quia variis sensibus exponitur. Fauus distillans sunt labia deuorae animae: quia spiritualis dulcedinis liquore fluunt, & aliis ad adificationem hunc fundunt. Hunc fauum congerit anima de diuersis scripturae floribus: hos perquirir, his infidet, de his suauitatem spiritualis dulcedinis extrahit & elicit. Scientiam infantem segregat, & contemnit adificationem potius perquirir: suauicolentes sententias, non pomposam eloquentiam, eligit: Sanctorum quoque exempla & dicta spiritualia inuestigat, & mente perlustrat: qui utique flores erant, & sicut palma florebant. Horum sicut sancta erat vita, ita dulcia & suauia erant quae proferebant, vel docebant. Ad huiusmodi flores per uolat, ab his spirituali mel colligit: sed praecipue de flore illo singulari, flore campi, non horti, extra quem non est florere, sed arescere. Huius odor floris

*Ambros.
ibi.*

*Judic. 14.
B.*

*Ezech. 3.
A. 3.*

*Cant. 4.
C. 11.*

*Greg. ibi.
D. Tho-*

mas 11.

*Rich. ord.
de sancto*

*Thoma, 1.
cap. 28.*

est sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus: de cuius plenitudine odoriferus ac mellifluus hic flos erumpit. Factum est verbum

Greg. ibi. Domini ad Zachariam. Cui meritò dicimus: Mel & lac sub lingua tua. Nimirum falsi Prophetæ ac prædicatores mel in lingua portant, quod sub lingua non habent: quia cælestia gaudia aliquando prædicant tanquam vera sint, cum ipsi terrena bona totis desideriis appetant. Sancta verò mens mel in lingua præterdit: quia sapientia dulcedinem loquendo ostendit, quam veraciter prædicans, audientes tanquam mellis dulcedine reficit. Lac gerit: quia congruenti doctrina paruulos quosque in Ecclesia nutrit. Sub lingua autem hæc omnia sibi ipsi reservat: quia internam dulcedinem assidue secum portat. Dum enim terrena abiicit, dum vitiorum ac fomitis amaritudinem respuit, in interioribus sensibus sapientiæ dulcedine se pascit: quæ robur colligit, ut ad æterna gradiens, in labore viæ lassescere non possit. Cui bene dicitur: Et odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris. En quid sequatur ex melle verbi Dei sub lingua. Vetus homo corrumpitur cum actibus suis: sanctorum operum vestimentis præcedentium malorum turpitudine operitur, ne videatur. Huiusmodi vestimentorum fragrantia concupiscentiæ graueolentia non sentitur. Beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, & videatur turpitudine eius. Comparatur verò hic odor suauitatis thuris, hoc est, orationis: quia sic bonum odorem de se mittit bonæ operatio, sicut deuota oratio. Sancta itaque anima in hoc mundo, quanta potest, bona opera operatur; & bene operans, desiderio & intentione sancta, ad æterna se extendit: nihil quæ boni agit, nisi attentione, ut ad cælestia, quæ diligit, quandoque peruenire possit: ac quæ ex hac intentione in omnibus operibus suis orat: ut spirituales enim, charitatis igne sua succendit opera, & quasi thus fumigans ad astra transmittit. Senserat ille diuini verbi saporem, à quo sapientia, quasi sapida scientia, nominata est, qui potius sentiri quàm explicari posse demonstrat admirans: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua! super mel ori meo. Verum quia, ut asserbat Paulus, spiritus repugnat carnalis anima, de ea dicitur: Anima saturata (suis concupiscentiis) calcabit fauam (verbi Domini:) & anima (spiritualis) concupiscens (illud) etiam amarum pro dulci sumet. Vbi Pater Hieronymus Anima

*Apoc. 16
Richard.*

Greg.

Pf. 118.

*Prov. 27.
A.*

P. Hier.

Anima diuini, qui habent consolationem suam, & quibus dicitur à Domino, Ve vobis, qui saturati estis, quia esurietis, spernit auditam celestis regni dulcedinem. Anima autem eorum, qui esuriunt & sitiunt iustitiam, etiam aduersa sæculi pro Domino, imò etiam ipsam mortem, perpeti dulce habet: sciens se per poculum amaritudinis ad gaudia perpetuæ salutis esse venturam. Ne intenderis ergo fallaciæ mulieris, (carnis scilicet & concupiscentiæ.) Fanus enim distillans labia meretricis: vt sua delectatione falsa à vera Dei verbi iucunditate reuocet. Rectè sapientia huius mundi, atque concupiscentia eius (mundi scilicet) fallax mulier dicitur: quæ per nitorem gloriæ temporalis, & peccati dulcedinem, animas reproborum dum demulcet, à Deo meretricari facit, & de vana spe præsentis sæculi deceptos fallit. Nunc ergo, fili mi, audi me, & ne recedas à verbis oris mei: quin auidè attende. Quem admodum enim appetētia cibi, corporis bonam valetudinem declarat; sic & sermones appetere spirituales, animæ sanitatem arguit. Si ergo, ô homo, ager es, audi verbum Domini, & curaberis: si sanus es, audi verbum Domini, & delectaberis: si oblectaris, proficies spiritu: si proficies, carnis desideria non perficies, quin de fomite triumphabis. Quare & hoc verbo, quod modo factum est à Domino, vnicus designatur Princeps ac Dux Christus, qui perfectam de indomito carnis equo victoriâ tibi ac suis obtinebit. Tempus ergo est, vt attētissimi Spiritui sancto interpretationis vela pandamus.

Лис. 6.

D.

Prom. 50

A.

P. Hier.

Simile.

Chryf.

bonil. 2.

de verb.

Isaia 1. 1.

TEXTVS.

TEXTVS.

^aVidi ^bper noctem, & ecce vir ascendens super equum rufum, & ipse stabat inter myrteta, quæ erant in profundo: & post eum equi rufi, varij, & albi.

62.

PARAPHRASIS.

PARAPHRASIS.

Vidi in spiritibus, tempore nocturno, virum equitantem in equo rubeo: stabat autem ille vir in valle myrto confita; & post virum stabat equites ordinatim dispositi in equis rufis, maculatis, & albis.

TEXTVS.

Et dixi: Quid sunt isti, Domine mi? Et dixit ad me Angelus, qui loquebatur in me: Ego ostendam tibi, quid sint hæc. Et respondit vir, qui stabat inter myrteta, & dixit: Isti sunt, quos misit Dominus, vt perambulent terram. Et respōderunt Angelo Domini, qui stabat inter myrteta, & dixerunt: Perambulauimus terram, & ecce omnis terra habitatur, & quiescit.

PARAPHRASIS.

Et interrogauit Angelum, qui talia mihi reuelabat, quidnam hæc portenderent: qui promisit se mihi ostensurum, impetrauig. & vir, qui erat in loco myrti, vt ille mihi uberiùs satisfaceret: dixitq. &c. Isti sunt tabelliones & cursores misit à Domino ad percurrendam terram. Et conuersus ad illos, inquisiuit ab eis rerum statum: qui responderunt ei: Perfuncti sumus munere nostro: & ecce iam incolæ uersæ terræ degunt in summa tranquillitate ac pace.

TEXTVS.

Et respondit Angelus Domini, & dixit: Domine exercituum, vsquequo tu non misereberis Hierusalem, & urbium Iuda, quibus iratus es? iste iam septuagesimus annus est. Et respondit Dominus Angelo, qui loquebatur in me, verba bona, verba consolatoria. Et dixit ad me Angelus, qui loquebatur in me.

PARAPHRASIS.

Hæc rerum imagine veluti in speculo proposita, permotus Angelus meus, orauit dicens: Omnipotens Domine virtutum, quousque tu non induce miserationes tuas super Hierusalem, & urbes Iuda, quibus iratus es iam septuaginta anno? super quos induxisti maledictionem, & afflixisti: is iam est annus septuagesimus, quo redeunte, prospera es pollicitus: iam præterijt. Et respondit Dominus se exaudisse orationem Angeli, quem misit ad me, vt hæc optima verba poneret in corde meo.

COMMENTARIA.

Pramisit per anticipationem, Factum est verbum Domini dicēs. a.
 Nam antequam quid dixerit, eructet: prius rei gestę ordinem narrat; tum gratiosa Domini dicta subiiciet: Zelatus sum Ierusalem. Sic & Lucas in Actibus Apostolorum, cum pramississet, Stans Petrus in medio fratrum, dixit: breuiorem licet, quàm hic, digressionem fecit, *Ruper. Act. 1.*
 subiungens: Erat autem turba hominum simul ferè centum viginti. Hac iuxta Rupertum. Fortè subtilius dici potest, Vidi, optimè sequi post, Verbum Domini dicens. videmus enim animo: verbum autem hoc Domini dicendo prolatum, animi ac mentis est verbum, vt annotauimus in huius capitis initio. In verbo itaque Dei, tãquam in speculo, Angelus à Deo missus, ad ea Zacharię menti imprimenda, profundissima hac vidit mysteria. Nec enim Angeli per congenitas sibi rerum ab exordio naturę species tantùm hac agnoscerent.
 Quare meritò per

Noctem hac visio facta describitur: hoc est, nocte illa vicesimę quartę diei, non in somnis, sed in vigilia. Hebraicè namque legitur, Vidi noctem, cum articulo demonstrandi Ha. Tanta enim eius est profunditas, vt ad eam penetrandam & homines & Angeli propriis suis viribus quasi in nocte cęcutiant. Atque ipsemet Angelus in Zacharia loquens apertissimè id ostendit, dum solutionem precatur & expectat ab i; s; o, qui vir apparere dignatur, non sine maxima omnium admiratione, quã denotat illa particula, Ecce, vir ascendens super carnem equum; iuxta illud, Equi eorum caro, rufum, vel rubeum, sanguine suo purpuratum, qui habitu inuentus est vt homo: & ipse stabat inter verborum foliis ac operum fructu odoriferas myrtos scripturarum, quę erant in profundo spiritalis sensus: vel stabat inter myrtos Sanctorum, qui erant in profundo laci, hoc est, in limbo: & post eum iam stantem & erectum mundoque patentem stabant relictæ acceleres suę vitę ac doctrinę præcones ac cursores, quasi equi rufi Apostoli ac Martyres, & quasi equi varij cõfessores, ac quasi equi albi virgines. Innumerus finè electorum equitatus, qui ad prædictandum ab eo fuerat destinatus; ac reuersus, adeo profecisse retulit, vt omnis penè exclusi fuerit idolatry, & omnes tribus & linguę sub vtriusque fidei vexillo vnanimis conquiescant.

Quorum omnium representatione, Angelus in Zacharia loquens quasi admonitus, ut exaudiendus obsecraret pro locis in quibus est quibus tot bona expectabantur, orauit, ut restaurarentur; quod cunctis immensa hæc beneficia mundo illucescerent: ac exauditus facta responsa Zachariæ reuelat.

Hunc à Spiritu sancto intentum esse literæ sensum sub hoc diuiniusculo cortice, multa me suspicari cogunt. Mutatur enim nomen viri in Angelum Domini, & in Dominum exercituum: dicitur etiam ascendisse super equum rufum: & Angelus Zachariæ, quam promisserat anigmatis solutionem, ab illo viro, tanquam sapientiore ac digniore, non autem ut ab arrogante accipit: cui si addas tempus notatis, & admirantis dictionem, ecce, procul dubio reconditissima gratiaque mysteria declarari intelliges.

*Ioan. 1.
Christus
Deus &
homo re-
uelatur.
Thre. 3.*

*Tom. 3.
in frag.
de fide
Resurre-
ctionis.*

a Cant. 5.

b Apoc. 6.

c Isa. 63.

Ostenditur itaque incarnatio Verbi Dei, ita ut vna existens persona Verbi, in duabus distinctis subsistat naturis, diuina & humana; siquæ idem verus Deus, ac verus homo. Quod sit homo, tripliciter explicat: primum, dicens, Ecce vir. Quid manifestius? hic est qui apud Hieremiam conqueritur: Ego vir (effectus) videns paupertatem meam. Deinde, cum ait: Ascendens super equum rufum. Porrigamus aures magno Ambrosio: inquit sanctissimus Ecclesiæ Pater: ^aFructus meus candidus, & rubicundus. Rubicundus ergo ex incarnatione, candidus autem ex diuinitate. Quod ita esse comprobatur beatus Ioannes Apostolus, cum dicit, ^bquia equus, super quem sedebat Dominus, rubeus erat: corpus scilicet sanctum, quod ex sancta virgine assumpsit, cui in celos ascendenti dicitur: ^cQuis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? Et: Quare rubrum est vestimentum tuum, & indumenta tua sicut calcantium in torculari? Et est sensus: Quis est iste, qui ascendit de terra, cuius vestimenta sunt sanguine respersa? Illud autem quod in Zacharia Propheta dicitur, quæ sequebantur eum equi variorum colorum; id est, qui vel in martyrio rubri, vel sturnini in volatu, vel varij in virtutibus, vel candidi in virginitate monstrantur. Quod autem equus iste rufus, albus denotat sancto Ioanne describitur, diuinitatis immortalitas, & incorruptio eius, ostenditur. Et ideo omnes, qui eum sequuntur, candidis non tantum vtuntur vestibus, sed etiam equis sedentibus, incorruptis vide-

licet immortalibusque corporibus. Et ideo hunc omnes sancti, ipso iuvante, imitantur: quia vestimenta sua non coinquinant, ac virgines, gratia ipsius donante, permanent, & ideo in albis vestibus (ut dictum est) erunt, sequentes agnum, quocunque ierit. Hactenus Ambrosius. Ex quo fit perspicuum, ascensum hunc super equum rufum, carnis assumptionem ac passionem notare.

Quod etiam tertio Angelus Domini appellatur, ubi in textu habetur, Et responderunt Angelo Domini, qui stabat inter myrteta; unitam Verbo designat humanitatem, si totius vite speculo Gregorius fides est adhibenda: scribit ipse, quæ subiicimus: Nonnunquam vero humanis cordibus etiam per Angelos Deus, secreta eorum presentia, virtutem suæ aspirationis infundit. Vnde & Zacharias ait: Et dixit ad me Angelus, qui loquebatur in me. Dum ad se quidem, sed in se tamen loqui Angelum dicit, liquidò ostendit, quod is, qui ad se verba faceret, per corpoream speciem extrà non esset. Vnde & paulò post subditur: Et ecce Angelus, qui loquebatur in me, egrediebatur. Sæpe enim non exterius apparent, sed, sicut sunt Angelici Spiritus, voluntatem Dei Prophetarum sensibus innotescunt, atque eos ita ad sublimia subleuant, quæque in rebus futura sunt, in causis originalibus presentia demonstrant. Humanum namque cor, ipso carnis corruptibilis pondere grauatum, hanc ipsam corpulentiam suam quasi obicem sustinens, interna non penetrat, & graue exterius iacet: quia leuantem manum interius non habet. Vnde fit, sicut dictum est, ut Prophetarum sensibus ipsa ut est subtilitas Angelicæ virtutis appareat, eorumque mens quo subtili spiritu tangitur, leuetur, & non iam pigra torpensque in imis iaceat, sed repleta inuicis afflatibus, ad superna conscendat; atque inde quasi de quodam reum vertice, quæ infra se ventura sunt, videat. Sed ne quis in prædictis Zachariæ verbis Angeli designatum nomine vel Patrem, vel Filium, vel Spiritum sanctum putet: si textum scripturæ sacræ considerat, quod sentit, velociter emendat, quæ nunquam Patrem, nunquam Spiritum sanctum, & non nisi per incarnationis suæ predicationem Filium Angelum vocat. Vnde & in eiusdem Zachariæ verbis aperte ostenditur, quod in illo verè Angelus, id est, creatura, loquebatur. Hæc Gregorius: ex quibus dilucidus sit Textus noster, in quo

*Mor. 28.
cap. 6.*

Zach. 2.

toties

toties additur, Qui loquebatur in me, vt distinguatur Angelus reuelans Zachariæ ab Angelo Domini, qui prius dictus fuerat vir, qui stabat inter myrteta; qui vtique Filius est Patris: atque adeò cum Angelus nominetur secundum iam relatam Gregorij sententiam vt homo predicatur. Deum esse hunc virum, seu Angelum Domini, prout hæc litera docet, dum Angelus reuelans, ad eum orationem porrigere, ac misericordiam, quæ Deo est propria, ab illo petere, & consequi perhibetur: quin etiam dum illum sua ira, tot ante facula mala illa poenæ intulisse confitetur: ex quo luce meridiana clarescit, virum illum fuisse antequam Virgo mater oriretur. Confirmat hoc ipsum illa nomenclatura, Domine exercituum, soli Deo competens; quæ in aliis quoque locis Filio ascribitur. Consule hæc de re Patrem Hieronymum in ea verba Isaïæ, Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen: interea cum Damaso eum audiamus. Quod autem Sabaoth & Saluator noster esse dicatur, accipe exemplum in vicesimo tertio Psalmo. Virtutes, quæ Domino ministrabant, ad caelestes alias fortitudines proclamabant, vt pandant Dominum non viam reuertenti: Tollite portas, Principes, vestras, (siue, vt Aquila interpretatur, Attollite portæ capita vestra) & introibit Rex gloria. Rursum illæ, quem indutum carne conspiciunt, nouo mysterio sue perfactæ interrogant: Quis est iste Rex gloria? Accipiunt quæ responsum: Dominus virtutum ipse est Rex gloria: quod in Hebræo scribitur, Dominus Sabaoth. Mirantur itaque, & meritò, quòd Dominus Sabaoth in forma Dei positus, formam serui acceperit, & humiliauerit se vsque ad mortem, mortem autem crucis: & nequaquam prius, cælestia tantum, sed & terrena eum agnoscant. Plena est, inquit, terra gloria tua.

Boeth.

Illa simul particula, Stabat, docet virum hunc, Deum esse: Deum namque tantummodo conuenit, iuxta illud Boethij, Stabili quæ minens das cuncta moueri: cetera omnia permutationibus subditum cum mām aut potentiam in sua constitutione agnoscant. Solus Deus, quippe qui actus sit purissimus, stare omnino, dici potest. Atque hic vir miracula editurus, quā Deus, stabat, vt suam diuinitatem qua illa portenta faceret, indicaret. De eo legitur, quod in via, quā equum rufam iam iam ascensurus passionis, (Ecce ascendimus, ait, Hiero.

Luc. 18.

Hierosolymam) cæcum illuminaturus, stans iussit illum venire ad *Luc. 6.*
 se: atque ita illi visum stando restituit. Sic curaturus sit it in loco
 campettri. Et Baptista inquit: Medius autem vestrum fletit, quem *Joan. 1.*
 vos nescitis. Deum vobis denuncio in medio vestrum, quem igno-
 ratis esse Deum, hominem solum putantes: atque illius voluntatem
 ac ingum vos detrectare posse creditis. Deus est, stat, immobilis est
 in decretis suis. Quid, obsecro, equita? vi flet? Imò peragraturus est
 terram in equis Apostolicis: ideo equum ascendit. Cur ergo aut quo-
 modo semper stare describitur? Quis non videat, perambulare ter-
 ram, et virum equitantem, stare verò, ut Deum, inter myrta, quâ
 Deus est, propriè suos beantem electos? Ascendit itaque equum,
 quia quod non erat, assumpsit: stat autem, quia quod erat, nunquam
 dimittit. Cur enim, qui ut iumentum factus, obedientia erga Patrem, *Mat. 21.*
 in tibi & humilis corde, a fello infidens Ierusalem intrauit, nunc po- *Luc. 19.*
 tius equum ascendisse visus est; nisi quia *exultavit ut gigas, ad cur- *Joan. 12.*
 rendam viam? Currit ergo, & stat? & stans inter myrta currit? Quid *4 Ps. 18.*
 hoc? Si stat, quomodo currit? Si currit, quomodo stat? Non melio-
 rem invenio ad literam solutionem. Ascendit equum, ut currat, ut
 homo: stat autem, ut Deus. Hæc igitur expressè virum hunc Deum
 simul esse testantur. Quòd autem tacente Angelo Prophetam in-
 struxerit, futuraque ostenderit, quòd in mundum vniuersum prædi-
 catoris miserit, & usque ad vitæ dispendium, sanguinisque effusio-
 nem, omniumque virtutum ac virginittatis toto vitæ curriculo serua-
 tum splendorem, suæ vitæ ac doctrinæ, nec non gratiæ praesidio,
 ignavos ac rudes ita stabilierit, ut mundi chaos ab idolatria purga-
 rent, totque miraculis veri Dei fidem cultumque inuexerint: supra
 hominem, diuinum quid in hoc viro proclamant. Imò redius ipse
 prædicantium, ubique quasi velocissimorum equorum discurren-
 tium, ad eum; Deum esse virum illum omnino enunciat. Ad te
 namque reditum hunc pertinere, ubi Iob instruxit, Deus indicant: *Iob 38.*
 Nimirum mittes fulgura, & ibunt; & reuerentia dicent tibi, adlu- *D.*
 mis: Subaudis, ut mihi. Gregorius: Fulgura quippe ex nubibus ex- *Mat. 24.*
 eunt, cum mira opera ex sanctis prædicatoribus ostendantur. Qui, ut
 sæpe diximus, ideo nubes vocari solent, quia & coruscant miracu-
 lis, & verbis proficiunt. Vadant enim fulgura, cum prædicatores mi- *Cap. 4.*

raculis coruscant, & superna reuerentia auditorum corda transfigit. Reuertentia verò dicunt, adsumus; cùm non sibi, sed Dei viribus tribuunt, quicquid se fortiter egisse agnoscunt. Quid est enim, Deo credere, adsumus? Quoddã namque in hoc verbo declaratur obsequium. Atque ita hoc loco peragrata terra respondent Angelo Domini, qui stabat inter myrteta, ipsius ope magnum in orbe fructum ex prædicatione factum referentes: sicut & septuaginta duo discipuli in Euangelio fecisse leguntur, cùm ab eodem viro ad prædicandum missi. Luc. 10. maxima iucunditate perfuncti, ad eum rediere, dicentes: Domine, etiam C. 17. demonia subiiciuntur nobis in nomine tuo. Cui non adeò dissimulatum est hoc: Perambulauimus terram; & ecce omnis terra habitatur, & quiescit ab eiectionum demonum cultu. Ostenditur igitur eadem periora Deus homo futura, & illius passio, fructusque, tum circa Sanctæ passionem præcedentes, qui in limbi profundo ipsum morabantur, tum circa sequentes in orbe terrarum electos, Apostolorum, quorum hic agnomen exponitur, quos misit Dominus, vt perambulent terram, prædicationis buccina conuocandos: vt enim solent & curiores tuba seu cornu. Ecce ergo quot quantaque hac visione monstratur: incarnatio, passio, descensus ad inferos, resurrectio, Apostolorum ad prædicandum vbique missio, vnius Ecclesiæ erectio, ac triumphus; & in reditu, eorundem prædicantium caelestis gloria, vti cum Deo familiariter colloquuntur.

63.

Ob Chri.
stum sal-
natur po-
pulus
Hebræ.
Chrys.
hom. 12.
in Ioan.
Exodi
32.
b Amb. 2.
Off. c. 7.
Ps. 105.

Quis itaque tot bona videns, à precibus abstinere potuisset, ne pro Hierusalem, ac Sion, Deum ibi ac inde tot tantaque facturum, obnixè ac confidèter obsecraret? ^a Moyses, cùm à Iudæorum ingratitude liberari posset, & alterius gentis potiore longeque maiorem accipere principatum, cùm sanctus & Dei seruus esset intimus, ne audire quidem id sustinuit, sed potius vnà cum iis, qui sibi semel editi erant, perire, quàm sine illis saluus esse, & ad maiorem dignitatem assumi, prætulit. Quantas à populo illatas absorbebat contumelias! ^b Et cùm Dominus in insolentes vindicare vellet, se tamen populo offerebat frequenter, vt indignationi diuinæ plebem subderet. Cur ista? Cur in confractione ac contritione maxima cordis electus Dei Moyses stare auder, & ex aduerso sese opponenti Domino resistere? Adeone mentis inops, vt minitantem Dominum, Dimittite me,

me, vt irascatur furor meus, intrepidus detinere præsumat? Mira Dei clemētia (inquit eruditus Pater Ioannes Ferus) in ipsa* misericordia recordatur, dum subindicat se posse teneri: imò hoc verbo, Mose orandi dat occasionem: quis enim non oraret, cum audit Deum posse teneri? Hanc autem clementiam Deus populo illi ostendit, propter Christum ab ipsis oriundum. Hoc Moses intellexit: hac tantæ seruandi ab internectione populi curæ ratio; hic amor, hic zelus. Si ergo propter venturum ex ea gente Christum, in tanto rerum discrimine, Moses ex ipsa repulsa sese ad orandum sensit inuitatum; Angelum hunc eodem Christi natali, totque magnalibus placidè à Deo reseratis, nonne ad hortatum, imò ad interpellandum quodammodo coactum dixerim? Siste gradum, quæso, Rex inclyte Ezechia: non tuam decet regiam celsitudinem adeò animum despondere, vt fletu magno fleuisse dicaris ob imminētis mortis horrorem. Quin & tua oratio secū pugnare videtur: Obsecro, Domine, ais; memento, quæso, quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quòd bonum in oculis tuis fecerim. Quid ergo? Dei seruus, & mortem times? adde, reuera, ne instans à Sennacheribo vrbis excidium videre compellaris. gratis ac gratiosè tibi mortem fore optandam. Quid lacrymaris, Rex magnanime? quid ad parietem? ad nos potius hilarem conuerte faciem. Satisfaciat nobis pro eo Pater ille Hieronymus. Fleuit autem (inquit) fletu magno propter promissionem Domini ad Dauid, quam videbat in sua morte perituram: eo enim tempore Ezechias filios non habebat. Augustinus item lacrymassè ait Ezechiam, non quòd de suo, vt pote perfectus, merito in conspectu conditoris sui incertus fuit, sed quia in Christi ventum generationem sui generis prosapiam in throno Dauid lucernam non reliquit. Et infrà: Tantū quoque temporis, id est, quindecim annos, eius vitæ Dominus addidit, quantum sat esset, vt filius procrearetur, & adoleceret, vt regnum defuncti patris valeret gubernare. Addimus nos: Hinc factum esse, vt signum sanitatis in eo, quod ipsi maximi esset cordi, acciperet, demonstrata sibi diuini Verbi incarnatione, in solis regressu per decem lineas in horologio Achaz. Quod si tanti fecit Ezechias venturi Christi beneficium, vt cum ciuitati magno coram Domino precaretur: quid Angelum, & hoc ipsum, &

Ioan. Fe-
rus ibi.
* Abac.

30

Isaia 38.

P. Hier.
ibi.

Aug. de
mirabil.
sacrae
scripturae
libro 2.
cap. 28.

tot alia bona in Dei verbo videntem, facere decet? Vtique vt ingratum animi constantia, praegrandique fiducia, Dominum, quasi expositum laturus, aggredi non ambigat.

Domine exercituum, usquequo tu. Secunda in Trinitate persona, te compello, per quem tot adimplenda mysteria Hierosolymis, & in urbibus Iudae, in teipso intueor: usquequo non restitues sancta illa loca? Istene est septuagesimus annus, in quo prosperitatem spopondisti? Imò iam centesimus septimus aut centesimus decimus annus agitur. Hunc opinantur sensum, qui interrogationis noram eò usque prorendunt. Cui quidem expositioni scrupulus obli-ci videtur, quia Deus non seruatae fidei apparet argui. Posset etiam ibidem interrogatione posita sic explicari: Iste iam Septuagesimus annus est? Illud ne tempus tot calamitatibus obnubilum, est illud promissum seruitutis anni septuagesimi? Ex eo enim quòd Iudaei seipsum indignos Dei fauore atque adeò rebus secundis reddiderunt, amore agrorum, & vinearum, ac rerum, quas in Babylonia possidebant; nec Dei beneficium in Cyri de libertate edicto, & in Zachariae nostri adhortatione, vt in patriam redirent, suspicere, quin omnibus neglectis plures in captiuitatis loco persistere maluerunt; non tantam in anno septuagesimo experti sunt felicitatem: quia illam propter ipsorum duritiem ac ingrati tudinem experimento comprobare noluerunt. Deus tamen, vt staret promissis, Cyri edicto coepit optabilia quaeque indicere, sicuti urbis ac templi fabricam; quae quidem nunc Dominus vt perficiat, conuersionem efflagitat à posteris, in patrumque obstinationem moram omnem reiicit ac culpam. Angelus ergo filiis poenitentibus modò exorat septuagesimi anni iucunditatem; ac si diceret: Illam quidem ingrati patres, ob eorum impietatem, nò iuxta cor tuum susceperere, pernice in filiis melius dispositis, postquam eos in prima Prophetae legatione ad poenitentiam excitasti. Iste quoque intellectus esse potest, quamuis sine interrogantis signo legatur: Iste iam septuagesimus annus est, ac si diceret: Iste est annus quo melius affecti sunt Iudaei, postquam per hunc Zachariam ad conuersionem eos vocasti, vt quae rebelles secunda promissa tua non receperunt anno septuagesimo captiuitatis, modò accipiant; ita vt illum celebrent nunc, & fulgeat in eis annus ille faustus septuagesimus. Iuxta scripturam

morem

morem, quæ tunc aliquid esse pronunciat, quando apparet, & apertè innotescit: sicut ibi, Cerno, quòd populus iste dura ceruicis sit: quia tunc ex vituli adoratione clarissimè constare cœpit, non quòd ipse Deus non multò priùs gentis proteruiam perspectam diuq; exploratam haberet. Vel fortè sensus est: Iste iam septuagesimus annus est, à Templi desolatione, & postrema populi euerfione, si ab hac captiuitatis relaxandæ septuaginta annos supputandos decreuisti. Fauet huic enarrandi modo sententia Patris Hieronymi in illud Ezechielis, Et tu dormies super latus tuum sinistrũ; vbi habet: Regnavit Sedechias annis vñdecim, sub quo capta vrbs, Templumq; destructum est. Cuius solitudo vsque ad secundum Darij annum, permanfit annis septuaginta. Tricesimo autem desolationis Templi anno Cyrus regnavit in Persis. Atque ita plurimi reuera viderāt Templum Salomonis, antequam funditus esset euerfsum, qui nouæ erectioni adfuerunt, ac memores gloriæ prioris Templi, quàm magnificè fuerat erectum, ac faustè dedicatum, voce magna fleuerunt. Clemens item, qui fuit magister in Alexãdria, cui Origenes successit, in primo Strommatum, id est, instructionum, inquit: Et perseverauit captiuitas annis septuaginta vsque ad secundum annum Darij filij Hystaspis. Atque in Iulobius in suis Chronicis distinguere videtur, dicēs: Secundum nonnulles vsque ad annum vicesimum Cyri colligitur omne templis captiuitatis anni septuaginta à tertio anno ioachim filij Iosif. Porro secundum alios ab anno tredecimo Iosifæ vsque ad primum annum Cyri colliguntur anni captiuitatis septuaginta; desolationis vero Tēpli sub Dario Rege complētur anni septuaginta. Iñc de illa prima loquēs captiuitate asserit ^aPater Hieronymus, primũ annum Cyri fuisse septimũ septimæ decadis. ^bIosephus quoque inquit: Iñ primo anno imperij Cyri septuagesimus concurrebat. hoc est iuxta ^chistoriam Scholasticam, imminēbat. Hoc pacto intelligenda sunt loca ^dHieremias vicesimo quinto, & vicesimo nono, & secundi Paralipomenon tricesimo sexto, & Danielis nono, vbi ad tollendam notitiam Darij æquiuocationem, ne putemus hunc, cuius secundo anno Templum est adificatum, additur, illum fuisse de nomine Medorum, scilicet cum Cyro Chaldeos Babyloniosq; uicerant, vbi ^enotat Pater Hieronymus. Alit ergo Daniel: In anno primo Darij

Exod. 32.
B. 9.

P. Hier.
in Ezech.
4.

1. Esd. 3.
D. 12.

Clem. in
1. Strom.

Euseb.

^aP. Hier.
^bIoseph.
^cIn hist.
lib. Dan.
cap. 18.

Hier. 25.
2. Paral.
36. D.
Dan 9.

^eIdem.

filij Assueri de semine Medorum, qui imperauit super regnū Chaldaeorum, anno vno regni eius, ego Daniel intellexi in libris numerorum annorum, de quo factus est sermo Domini ad Hieremiam Prophetam, vt complerentur desolationis Hierusalem septuaginta anni: & posui faciem meam ad Dominum Deum meum rogare & deprecari. Sicut & hīc super eadem causa orat Zacharia Angelus obiciens completum esse annum septuagesimum, non quidem primam, sed vltimam desolationis: quæ antonomasticè intelligitur sub Sedechia, quia fuit acerbissima, quā in Threnis lamentatur Hieremias in qua Templum est adeo dirutum, vt vix ruinæ illius apparuerint. Vel fortè sensus est: Iste iam septuagesimus annus est, si imperii supputationem fieri à quintæ ætatis exordio: vndecumque igitur enumerationem faciendam velis, iste iam citra omnem euadendi locum septuagesimus annus est. Inchoauerat enim secundum Hebræos ætas quinta tricesimo anno ante Cyri monarchiam: à Cyro autem anno primo ad Darium Hytaspis filium, superiūs annos sex & quadraginta interfluxisse vidimus. Cum itaque iste secundus siccus annus Darij, absque vlla tergiuersatione iste iam est septuagesimus annus: quare Dominus tot Angeli rationibus, vtque incarnationem ceteraque dona mundo acceleret, suauibus, consolatorijs, optatiueque verbis applaudit: quæ eiusdem Angeli ministerio Zacharia penetrantibus infundit: verba scilicet bona de futurorum promissione, verba consolatoria de præsentium necessitate; vt Interlinearis enarrat. Verba bona de bonorum promissione, verba consolatoria de male uitæ euasione; sicut Hugo Cardinalis explanat.

Interlin.

Hugo.

a.

64.

Quies exterior mentem maxime iuuat.

* Luc. 6.

Ratio.

Vita Moralis Institutio prima.

Vidi per noctem. Queris ac silentij tempore fit diuinorum reuelatio mysteriorum, ac celestis roris, hoc est, Dei gratia vberior infusio. Quod & Seruator noster suo nos voluit exemplo docere, in oratione Dei, quod est, magna, seu Deo gratiori ex ipsius etiam pacatissimi temporis conditione, pernoctans. Vidi per noctem. Vtique grandis & acuta visio mentis in tenebris. Si enim qui altero orbatur oculo, intensius, quasi virtute magis in eo unita, reliquo intueatur vitroque corporis obtenebrato, clarius mentis oculi videre poterunt.

Quod

Quod enim corporeis subtrahitur oculis lumen, interni suscipiunt atque lucrātur. Hac sanè ratione semetpsum exoculauit ille Democritus. Et Seruator aduertit: Vide, ne lumen, corporeum scilicet, quod in te est, tenebræ sint, spiritalibus nempe luminibus. Sicut enim exterior cum interiori homine certat; ita & vtriusque factionis milites, quasi domus Dauid cum domo Hieroboam, continuis agitantur congressibus. Mentis oculi, vt summam simplicissimamque vnitatem illam, quæ Deus est, attingere quoquo modo valeant, vni-re aciem, ac radios intensissimè congregare debent. Nónne id in Abrahæ sacrificio perpendisti? Frustrante factum putas, vt vaccam triennem, & capram primam, & arietem annorum trium diuiserit per medium, & vtrasque partes cōtra se altrinsecus posuerit, verum aues turturem & columbam non diuiserit? Accipe Lyram: Per animalia designatur vita actiua, quæ diuidit hominem circa multa, secundum illud Lucæ decimo: Martha, Martha, sollicita es & turbaris erga plurima. Per aues verò propter volatum, designatur vita contemplatiua, quæ vnit hominē ad Deum. Ideo subditur ibidem: Porro vnum est necessarium. Maria optimam partem, &c. Et Isidorus ibi in Glossa: Per turturem solitarios intelligit. Vnitas igitur & integras, non dissectas, oportet esse aues: hoc est, mentis oculos non vagos, sed simul totos necesse est conuertere ad Deum, vt diuina potiantur visione. At verò lux hæc externa contrarios parit effectus; diuidit enim ac disgregat: sicut albedo ipsa demonstrat; quæ quoniā lucis huius est particeps, visus esse disgregatiua dicitur. Illa etiam, quod intendimus, experiētia comprobatur: quia meridie stellas ab obscuro profundoque puteo videre licet, ipsis adhuc carnis oculis in ea obscuritate, quasi in nocte, constitutis. Quæ etiam de causa dictum puto, virum hunc, nempe Deum hominem, apparere stantem inter myrtera, quæ erant in profundo; quasi existentibus in putei fundo, hoc est, humilitatis extrinsecus lucere fugientis, tanquam sydus effulgeat. Nocte pariter Abrahamo dilecti filij præcipitur holocaustū; in huius viri super equum rufum ascendentis figuram: quem etiam per noctem videt hic Propheta ascendere, & Ioannes ascendisse commemorat, vbi Iudæ à cœna egressum narrans, inquit: Erat autem nox. Igitur Abraham de nocte consurgens, ait scriptura. Vbi Lyra: Hic ostendit.

*Democr.
Luc. 11.
C.*

3. Reg.

*Gen. 15.
C.*

Lyra ibi.

*Luc. 10.
G.*

*Isidor.
Gloss.*

*Gen. 22.
A.*

*Joan. 13.
Lyra.*

ostenditur obedientia serui, scilicet Abraham; quia præceptum factum fuit de nocte: tunc enim communius & conuenientius sunt reuelationes diuinæ, sedatis exterioribus motibus. Ex hoc ipso enim

*D. Tho.
disp. 7.
12. de
Prophe-
tia, a. 9.
ad 4.*

iuxta Doctorem Angelicum, potentia animæ mutuò se in suis operationibus impediunt, quòd in vna essentia animæ sunt fundatæ. Vnde quantò aliquæ vires animæ sunt sibi magis propinquæ, tantò magis natæ sunt se impedire, si ad diuersa ferantur. Quare vagantes oculi corporis, mentis oculos facilius distrahent. Ad diuina itaque cana percipienda frangendi sunt ac perstringendi carnis oculi ac sensus, quasi in nocte; secundum illud: Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, per somnium aut in visione loquar ad eum. Anima mea (Isaias inquit) desiderauit te in nocte. Spōsa quoque: Ego dormio, & cor meum vigilat. Ac si diceret, interprete Gregorio: Dum exteriores sensus ab huius vitæ sollicitudinibus sopio, vacante mente viuacius interna cognosco. Foris dormio, sed intus cor vigilat quia dum exteriora quasi non sentio, interiora solerter apprehendo.

*Nũ. 12.
Isaie 26.
Cant. 5.
Mor. 23.
cap. 21.*

Neque enim perfectè homo sufficit ad utraque, diuisus: sed dum interiorius erudiri appetit, vt tamen exterius implicetur, vnde exteriores oculos aperit, inde interiorius obærentur. Moyses admixtus Aegyptiis quasi in die vigilabat: & ideo vocem Domini ac visionem in Aegypto positus non recipiebat. Sed ex inchoato Aegypto, postquam in desertum fugit, illic dum quadraginta annis degit, quasi ab inquietis terrenorum desideriorum tumultibus in nocte obdormiuit: ac quæ ideo diuinam vocem ac visionem percipere meruit. Quia per supernam gratiam quantò magis ab appetendis exterioribus rebus tantò verius ad cognoscenda interiora vigilauit. Rursus Isaac

*Mor. 23.
c. 20.*

populi turbis prælatus, vt legis præcepta percipiat, in montem & caliginem ducitur, quasi per noctem visurus: dum vt interna perciperet ab externis tumultibus occultatur. Vnde & sancti viri, qui exterioribus ministeriis deferuire officij necessitate coguntur, studiosè se per ad cordis secreta refugiunt, ibique cogitationis intimæ cacumina ascendunt, & legem quasi in monte percipiunt: dum postpositis multis actionum temporalium, in contemplationis suæ veritatem supernæ voluntatis sententiam perscrutantur. Hinc est quòd idem Moyses crebrò de rebus dubiis ad tabernaculū redit, ibique secretis

Exod. 17.

tantò verius ad cognoscenda interiora vigilauit. Rursus Isaac populi turbis prælatus, vt legis præcepta percipiat, in montem & caliginem ducitur, quasi per noctem visurus: dum vt interna perciperet ab externis tumultibus occultatur. Vnde & sancti viri, qui exterioribus ministeriis deferuire officij necessitate coguntur, studiosè se per ad cordis secreta refugiunt, ibique cogitationis intimæ cacumina ascendunt, & legem quasi in monte percipiunt: dum postpositis multis actionum temporalium, in contemplationis suæ veritatem supernæ voluntatis sententiam perscrutantur. Hinc est quòd idem Moyses crebrò de rebus dubiis ad tabernaculū redit, ibique secretis

Dominum consulit, & quid certius decernat, agnoscit. Relictis quippe turbis ad tabernaculum redire, est, postpositis exteriorum tumultibus, secretum mentis intrare. Ibi enim Dominus cōsultitur, & quod foris agendum est publicè, intus, quasi in visione per noctem, silenter auditur. Hoc quotidie boni rectores faciunt, cū se res dubias discernere non possē cognoscunt: ad secretum mētis velut ad quoddam tabernaculum reuertuntur; diuinaque lege perspecta, quasi coram posita arca Dominum consulunt: & quod prius intus tacentes audiunt, hoc foris postmodum agentes innotescunt. Vt enim exterioribus officiis inoffensè deserviant, ad secreta cordis recurrere incessabiliter curant: & sic vocem Dei quasi per somnium audiunt, dum in meditatione mentis à carnalibus motibus abstrahuntur: & tanquam in nocte prius quiescentes, de nocte surgunt, & necessaria subministrant; iuxta illud: Et de nocte surrexit, deditque pradam domesticis suis, & cibaria ancillis suis. Præsens enim Ecclesia, ut ibi docet Pater Hieronymus, quasi nocte quiescit, cū aliqui fidelium eius, intermissa ad tempus sollicitudine externa, sibi met vacare, seque ipsos spiritaliter incipiunt curare: vel lectionibus videlicet sacris, vel orationibus ac lacrymis sese, vel aliis huiusmodi studiis, secretius exercendo. Surgit autē de nocte, cū in eisdem suis fidelibus ad agenda etiam proximorum curam se sollicitè accingit. Datque pradam domesticis suis, cū eos, quos ab antiquo hoste docendo eripere potuit, societati illorum, qui in fide præcessere, conciliat. Dat & ancillis cibaria, cū humiles quosque, & debito timore sua iussa seruantes, ne pio labore lassescant, supernæ mercedis commemoratione reficit. Videt ergo per noctem in summa mentis tranquillitate constitutus Zacharias, quod postea, de hac quietis quasi nocte surgens, clamans præ mysteriorum fausti que nuntij magnitudine populis refundit.

Prou. 31.

P. Hier.

Institutio secunda.

ET ecce vir ascendens super equum rufum. Decentissimè sub admiranda omnis nota, Ecce, ostēditur iste vir: hic enim est ille vir perfectus, de quo Paulus: Et ipse dedit quosdā quidē Apostolos, quosdā verò Prophetas, alios vero Euangelistas, alios autem pastores & doctores, ad

65.

Christus
vir.Ephes. 4.
B. 11.

Ec

con-

consummationem sanctorum in opus ministerij in ædificationem corporis Christi: (hæc ministrorum diuersitas in equorum varietate signatur) donec occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis Filij Dei, (quod significat illud, Et ecce omnis terra habitatur & quæscit) in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Qui nempe tam perfecta fuit ætatis, vt dignatus sit apparere vir ascendens super equum rufum. Qui indomitum nostræ carnis equum ita freno paternæ voluntatis, ac calcaribus patientiæ ac disciplinæ omnino sanguine operuit, vt pristino loco & dignitati sub rationis auriga, imò gloriosius, restituerit. Vt vltà, cum corpus scilicet reuersemur, non simus paruuli fluctuantes. Apparet vir, vt viros nos efficiat, dum viriliter carnis equum domare nos instruit. Quia venit, inquit, & non erat vir. vbi Pater Hieronymus: Vt autem sciatis non à me repudiatam matrem vestram, sed voluntate propria rececisse, post multa beneficia humanum corpus assumpsi: & nequaquam per Prophetas, sed præsens loquutus sum. Veni, & non erat vir, sed homo. Omnes enim viri & hominis imaginem relinquentes, bestiarum & serpentium sumpsere imagines. Vnde & ad Herodem propter malitiam dicitur: Ite, & dicite vulpi huic: & ad Phariseos, ^aGenimina viperarum: & ad libidinosos, ^bEqui insaniētes in scæmnas facti sunt: & de voluptuosis, ^cNolite mittere margaritas vestras ante porcos: & impudentibus, ^dNeque sanctum detis canibus: & communi de omnibus, ^eVisio quadrupedum, quæ erant in deserto. Venit itaque Dominus, & non inuenit hominem. ^fHomo enim cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis impientibus, & similis factus est eis. Vocauit, inquit, eos, quasi rationale animal, & dixi: ^gInclinate aurem vestram in verba oris mei. Et non erat qui audiret. De ^hDiogene Philosopho memoria prædictum est, eum aperta die mediam circuisse plateam Athenis accenta lucerna: & interrogatum quid quæreretur, respondisse, ⁱHominem. Quos enim ibi frequentissimos aspiciebat, non esse homines autumabat. ^kPater & ^lDiogenes, vir, quem inscius, vel ratione ductus naturali, suspicabar. Quanta sit huius vnicuique viri virtus, audiant omnes. Ecce vir ascendens super equum rufum. Diuus Gregorius exponens illud Iob, ^mPeccat rider equum & ascensorem, Equus, inquit, est vnicuique sancte

Isaie 50.
A.
P. Hier.

Luc. 13.
G.
a Matth.
23. D.
b Hier. 5.
C.

c Mat. 7.
A.
d Ibidem.
e Isa. 30.
B.
f Ps. 48.
D.

g Ps. 77.
A.
h Diogen.

Iob 39.
B.
Gregor.

ma corpus suum, quod videlicet nouit & ab illicitis continentia
freno restringere, & rursus charitatis impulsu in exercitatione boni
operis relaxare. Equitis ergo nomine anima sancti viri exprimitur,
quæ iumentum corporis bene subditiū regit. Vnde & Iohānes Apo-
stolus in Apocalypsi Dominum contemplatus ait: Et exercitus, qui *Apoc. 19.*
sunt in celo, sequebantur eum in equis albis. Multitudinem quippe *D.*
sanctorum, quæ in hoc martyrij bello sudauerat, rectè exercitum vo-
cat. Quid idcirco in equis albis sedere referuntur, quia nimirum eo-
rum corpora & luce iustitia, & castimonie candore, claruerunt. Ecce
igitur vir singulariter ascendens super corporis equum rubeum, suo
mer cruore purpuratum. Quod nemo alius efficere vnquam potis
fuit, effecit. Mortale hoc immortalitati, & corruptibile incorru-
ptioni restituit: quare merito viri sibi nomen ascituit. Siquidem au-
thore Gregorio in illud Iob, ^aAccinge sicut vir lūbos tuo, scriptura *Greg. 28.*
sacra vocare viros consuevit, qui nimirum vias Domini fortibus & *Aloral.*
non dissolutis grelibus sequuntur. Vnde per Psalmistam dicitur: ^bVi-
riliter agite, & confortetur cor vestrum. Vnde Paulus ait: ^cRemissas *cap. 7.*
manus, & genua dissoluta erigite. Vnde & Sapientia in Prouerbiis *a Iob 38.*
dicit: ^dO viri, ad vos clamito. Ac si aperte diceret: Ego non scemimis, *A.*
sed viris loquor; quia ij, qui fluxa mente sunt, mea verba percipere *b Ps. 26.*
nequaquam possunt. Hæc autem Sapientia, Deus, scilicet antequam *D.*
manifestè vir cerneretur, ^equasi de nocte & per somnium in visione *c Heb. 12.*
nocturna, quando sopor inuit super homines, aperit aures virorum: *D.*
quos nempe viros reddere statuit, in quorum albo Zacharias se rela- *d Prou. 8.*
tum proutetur, inquit: Vidi per noctem, & ecce vir ascendens su- *A.*
per equum rufum. *e Iob 33.*

Et ipse stabat inter myrteta, quæ erant in profundo. Myrtus, ait *Myrtus*
Rupertus hic, temperatiuæ naturæ est: & hanc arborem medicorum *e est medi-*
libri aptam asserunt curandis infirmitatibus, & maximè mulierum *cin dis.*
necessitatibus plurimis. Intemperantes itaque nos & effeminate s *Ruper.*
iam esu illius ventri pomi curaturus hic vir, ut virili & antiqua digni-
tati restituat, merito inter myrteta conspicitur. Quid ergo (prosequi-
tur Rupertus) significant myrteta, nisi sanctas & verè salubres Legis
& Prophetarum atque Psalmorum scripturas? Et iste vir, de quo lo-
quimur, nonne iam tunc stabat inter huiusmodi myrteta? Etenim,

- Ioan. 5.* Scrutàmini, inquit, scripturas: & illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me. Planè ab omnibus sanctis scripturis testimonium habere, hoc est, inter myrteta stare. Et myrteta, inquit, erant in profundo.
- Scripturæ profunditas.* Nam reuera sanctarum scripturarum magnum est profundum. Vnde Psalmus, *Abyssus, inquit, abyssum inuocat. id est, vnius scripturæ profunditatem vt penetrare valeas, alterius scripturæ admota profunditas plurimum iuuat. Illic stabat vir, & illic potest inueniri, ac
- * *Pf. 41.* que inde cognosci, si quæritur; non autem inuenitur ab eo, qui quærere non vult: veluti stans aliquis inter myrteta, nec ita in propatulo est, vt citò videatur à negligenter prætereuntibus; nec ita later, vt
- Exod. 12.* non possit inueniri à diligenter quærentibus. Ex quo Moses, inquit, agnum in Aegypto immolauit, & posset domo unius eius
- Gen. 22.* sanguine signauit, imò & ex quo Pater Abraham vnigenitū filium Isaac sacrificaturus super aram imposuit, & ex eo ac deinceps reforescēte videri equus, super quem vir iste ascendit. Etenim quocunque te verteris inter myrteta huiusmodi, ingerit se oculis tuis sacramentum passionis huius viri, præfiguratū tam factis quàm dictis Patriarcharum & Prophetarū mysticis. Cæterum, ait Pater Hieronymus, Ecclesiarum magistri, noctem, in qua cernitur visio, obscuritatem
- Psal. 17.* mysticæ visionis intelligunt. Posuit enim Deus tenebras latibulum suum. Vir autem, qui ascendeat super equum rufum, Dominus acque
- B.* Saluator est, qui dispensationem carnis nostræ assumēs, audit in
- Isa. 63.* Lsaia: Quare rubra sunt vestimenta tua? Hic, qui nunc captiuo populo rufus ostenditur, in Apocalypsi Ioannis in candidis vestibus,
- 2A.* & in candido equo sedere describitur. Myrteta autem, quæ erant in
- Apoc. 3.* profundo, inter quæ stare describitur, Angelicas intelligunt potestates,
- 6. 2A.* quæ ei etiam in carne posito ministrarunt: & Apostolicos viros sentire possumus, qui totum orbem rufi, & varii, & albi peragrasse memoratur; quorum alij martyrio coronati sunt, & appellantur rufi; alij operibus & doctrina, & varietate signorum, & varij nuncupantur; alij virginитatis integrorumque dogmatum, &
- Matt. 4.* puri cordis, quod cernit Deum, præmia susceperunt. Vnde sequitur
- Matt. 5.*

quidam sub curru Pharaonis sunt, id est, sub regimine diaboli: et
 nis verò qui in humilitate, in castitate, in doctrina, in charitate for-
 uet, iam equus effectus est creatoris nostri, iam in curru Dei positus
 est, iam seilorem Deum habet. Unde cuidam dicitur, cui iam De-
 Alt. 9. minus præsidebat: Durum est tibi contra stimulum calcitrare, ac
 diceret: Meus equus es, iam contra me calces iactare non potes, sed
 Origenes tibi ego præideo. Et Origenes homilia secunda in Cantica, citans
 homil. 2. lud Abacuc, *Qui ascendes equos tuos, & equitatus tuus salus, seu, &
 in Cant. * Abac. quadrigæ tuæ saluatio; ait: Sunt equi Domini, quibus ascendit, &
 3. B. equitatus eius, illæ animæ, quæ fructum disciplinae eius accipiunt, &
 Rom 3. iugum portant suauitatis eius, & quæ Spiritu Dei aguntur, & in his
 C. est eis salus. In Reuelatione Iohannis legimus, quod apparuit ei equus
 Apoc. 19. & sedens super eum quidam fidelis & verus, & cum iustitia iudicans,
 D. cuius nomen est Verbum Dei. Ait ergo: Et vidi calum apertum, &
 ecce equus albus, & qui sedebat super eum, vocabatur fidelis & ve-
 rus, & cum iustitia iudicans, & pugnans, & oculi eius sicut flamma
 ignis, & super caput eius diademata multa, habentia nomē scriptum,
 quod nemo nouit, nisi ipse; & adopertus erat vestimento sanguine
 consperso, & vocabatur nomen eius Verbum Dei. Et exercitus eius
 erat in caelo, & sequebantur eum in equis albis, induti byssino albo
 puro. Sed opus est gratia Dei, quæ horum nobis aperiat intellectum,
 quo possimus aduertere quid istæ indicent visiones, quis sit equus
 albus, & quis sit qui sedet super eum, cuius nomen est Verbum Dei.
 Et si tē quidem dicit aliquis, album esse equum, corpus quod as-
 Iohan. 1. sumpsit Dominus, & quod ille, qui in principio erat cum Deo,
 A. Deus Verbum, vel uetus vel uetus est. Alius autem animam di-
 Col. 1. B. cet, quam assumpsit primogenitus omnis creatura, & de qua dicitur
 Iohan. 10. bat: Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum
 E. sumendi eam. Alius verò utrumque simul, corpus atque animam,
 quasi ubi peccatum non fuerit, equum dici album putabit. Alius ad-
 Ephes. 1. huc quarto loco Ecclesiam dicit, quæ & corpus eius nominatur, al-
 D. bum videri equum, quasi non haberem maculam aut rugam, quam
 Ephes. 5. sibi ipse sanctificauit lauacro aquæ. Secundum hæc autem singula,
 E. etiam illa accipiet, quæ sequuntur, militiam cali, & exercitum Verbi
 Dei, & quomodo singuli quique eorum, sequentes Verbum Dei,
 equi s

equis albis sedeant, & byssinis albis induantur, & mundis. Huic ergo equo albo, quo ipse vehitur, qui Verbum Dei appellatur, vel huic equitatu caelesti, qui cum sequitur in albis nihilominus equis, comparat & similem facit Christus Ecclesiam suam curribus Pharaonis. *Cant. 1. C.*
 Vel ita possumus accipere, ut quantum hic Domini equitatus equitatum & currus Pharaonis euincit & praeclit, tantum tu, quæ pulchra es in mulieribus, praeclis & euincis omnes reliquas animas, quæ adhuc iugum Pharaonis portant, & sessoris eius patiuntur. Vel certe quod equitatus hic meus, qui lauacro aquæ mundatus, purus & candidus factus est, & Verbum Dei meruit habere sessorem, ex curribus assumptus est Pharaonis. Inde enim omnes veniunt credentes, quia Christus venit in hunc mundum peccatores saluos facere. *1. Tim. 1. C.*
 Hoc ergo modo potest explanari versiculi huius sensus: Acquitatu meo, qui fuit antè *in curribus Pharaonis, & nunc sequitur me in equis albis purificatus in lauacro aquæ, similem te arbitror, proxima mea. Beatè ergo sunt illæ animæ, quæ dorsum suum currauerunt, ut suscipiant sessorem Verbum Dei super se, & fræna eius patiuntur, ut, quocumque ipse voluerit, flectat eas, & agat habentis præceptorum suorum, quia iam non propria voluntate incedunt, sed ad omnia ducuntur & reducuntur voluntate sessoris: quemadmodum in his equis rufis, varijs, & albis pater, quos Zacharias videt stare post Deum hominem, à quo mittuntur, & redeunt ad eiusdem Viri sessoris arbitrium: quos nempe & ipse vocauit post sua vestigia; Venite post me. *Matt. 4. Mat. 16. D. 24. Luc. 14. E. 27. Mat. 20.*
 Qui sequitur me, tollat crucem suam, hoc est, fiat equus rufus; & me sentiat equitem, hoc est, & sequatur me. Hos sanè Apostolicos equos domabat, suum ascensum super equum rufum passionis præmonstrans, & præcedens, cum eis Hierosolymam crucifigendus ascendens. Verum I propheta tantorum profunditatem secretorum admiratus, inquit ab Angelo, qui sibi ea monstrabat:
Quid sunt isti, Domine mi? De viro ascendente super equum rufum non interrogat, ut ex responsione liquet, de equis tantum agente intellexerat enim Propheta Christum sibi ostendi: celeritatem autem equi post Christum, quid sibi velint, sciscitatur. Ex quo Mentani eiusque classis conuincitur error, Prophetas quasi arreptitios loqui affirmantium, non intelligentes quæ proferant, aut videant.

Ecce

D. m. 10. Ecce intellectum eorum, quæ vidit, Zacharias efflagitat. Et in Danie-
Haymo le habetur: Intelligentia opus est in prophetia. Qua de re sic expoliti-
Isaie 1. nem suâ in Isaia orditur Haymo: Visio Isaia, id est, intellectus. Unde
solemus interrogare aliquem, vtrum videat hoc vel illud, id est, in-
telligat. Non enim Prophetæ sancti in extasi sunt locuti, ut nescirent
quid loquerentur; & cum alios erudirent, ipsi ignorarent quid dicerent.
Exodi. Nam cum de Moyse scriptum sit, quod eruditus omni sapientia
Aegyptiorum, loquebatur ad Dominum, & Dominus respondens
Ezech. ei; & cum de Daniele ad Principem Tyri dictum sit: Nanquid sapientior es Daniele? & cum David glorians in Psalmo dica, Incre-
28. ta & occulta sapientia tua: manifestasti mihi: quomodo sancti Pro-
Psal. 50. phetæ in star brutorum animalium, quid dicerent, ignorabant? Enarratio-
nem cerre visionis Zacharias expostulat, idque magna veneratione
inquiens, Domine mi, ad Angelum; nos instituens, & Angelos valde
reuereri, & ad eos pro dubiorum solutione accedere, tanquam ad in-
ternos rerum magistros, atque satisfacere, aut satisfactionem nobis
impetrare, ac deferre, præ nimia, qua erga nos charitate afficiuntur,
paratissimos. Quid? si improbi, nescio familiari quo malo spiritus
abusi, tot ac tanta cognoscunt; si sanctum dignè consulant Ange-
lum viri studiosi, num patientur repulsam? An non legisti, Sapientia
vincit malitiam? Si ergo malus ad malum accitus accurrit spiritus,
quid bonus ad bonum vocatus efficiet? Quid, cum ne ad punctum de-
Psal. 90. te, ut custodiant te in omnibus viis tuis? Ecce, hoc loco nulla mo-
ra est.

Institutio quinta.

67. **E**T dixit ad me Angelus, qui loquebatur in me. Angeli, Augustinus
Cum ait, quis explicet, cum qualibus corporibus apparuerint homini-
Angelo bus; ut non solum cernerentur, verum etiam tangerentur; & rursus
versare. non solida corpulentia, sed spiritali potentia, quasdam visiones non
Aug. t. 3. oculis corporeis, sed spiritalibus, vel mentibus ingerant, vel dicant
Enchir. aliquid, non ad aurem forinsecus, sed intus in animo hominis, etiam
cap. 59. ibidem ipsi constituti: sicut scriptum est in Prophetarum libro.
Zach. 1. Et dixit mihi Angelus, qui loquebatur in me: non enim ais, qui loque-

loquebatur ad me, sed, in me. Vel appareant & in somnis, & collo-
quantur more somniorum. Habemus quippe in Euangelio: Ecce *Mat. 1.*
Angelus Domini apparuit illi in somnis, dicens. His enim modis
velut indicant se Angeli contrectabilia corpora non habere. Ex his
& nostri textus habetur elucidatio, & Angelorum erga nos stu-
dium, ut in nobis esse, ac loqui nobiscum, nequaquam recitent.
Quid ergo amens ego recaso? Angelicam loquelam? Quanam sua-
tior? quæ utilior? quæ honestior? Heu, Angeli colloquio non
oblectaris? Horas, dies, ac noctes in naniis ac diabolicis confabula-
tionibus in somnis ac sine molestia teris, Angelum verò ne memo-
ria quidem tenes, ut aliquid temporis cum eo lucreris; imò tuis fœ-
dis sermocinationibus explodis. Agnosce ruinam tuam, ac sollicitè
Angeli tui perquire vocem: arripe disciplinam: Angelicos imbue
mores, ut in Angelicis postea choris psallere possis. Non nisi enim
quos eruditissimi in hac vita quasi in schola reddiderint, ita ut in
summi Regis palatio inoffensè valeant inseruire, in vitæ exitu in
suam sanctam societatem admittent. Angelicis itaque loquelis, vi-
uenliq; rationibus, attentissimè attendas oportet; sicut hic te suo
Zacharias provocat exemplo. Quemadmodum enim Nabuchodo- *Dan. 1.*
nosor Rex ait Asphenez præposito eunuchorum, ut introduceret de *A. 3.*
filiis Israel, & de semine regio, & tyrannorum pueros, in quibus
nulla esset macula, decoros forma, & eraditos omni sapientia, cautos
scientia, & doctos disciplina, & qui possent stare in palatio Regis, ut
doceret eos literas & linguam Chaldæorum; ut eruditi tribus annis
postea starent in conspectu Regis: ita, imò multò magis, Deus non
nisi Angelos vitæ puritate ac moribus sedibus donabit, quibus ob-
viam maculam eos, qui natura erant Angeli, priuavit. Utque ser-
uendi formam in suo palatio seruandam prædisceres, Angelum tibi
preposuit magistrū. Insta, nec vlla prætereat dies, in qua ab eo tibi le-
ctiones non exoptules; potens est enim: & indies discute quantum
profeceris. Dormitas? Quid? num existimas ex eorum numero An-
gelum esse, qui quò facilius maria & montes pollicentur, eò citius se
pollicitos fuisse minimè recordantur? Undenam hanc hominum
inertem sanè conditionem in Angelo suspicari potes? Num quia
mittit Angelus;

Ego ostendam tibi quid sint hæc. Et respondit vir, qui stabat inter myrtera; ita ut vir promissa exolverit, & non qui promiserat Angelus? An exhorres Angeli commercium, quia fortè tibi persuades eum de illorum esse schola, qui temere, quæ non sunt soluendo, spondent? Maxima profectò Zachariæ spondit hic Angelus, atque proprijs viribus altiora. Nam potius hominum tibi arridet confortium, quia dignius, cum vir Angelum præoccupasse in respondendo appareat? An propterea virum hunc præsumptionis & audaciæ indicabis? An utrumque, & Angelum adeò leuiter tam sublimia se ostensurum pollicentem, & virum adeò citò profundissima secreta profundentem, imprudentiæ argues? Imò tantò magis, si vel tantillum sciperes, qui hæc animo versas, & ab Angelo, & à viro, te allici intelligeres, ut omni spreto colloquio, ne punctum quidem ab eis nisi maxima cum tristitia diuelli queas. *Quis enim non se putet felicissimum, si adeò potentium familiaritate donetur, qua ipse protinus in tantam se amicitiam assumptum comprobet, ut in abdissimorum secretis magno cum foenore se cernat admissum? Deum immortalem, quis ostentationes, quis hominum prosopopœias, quis exaggerationes valeat referre, antequam quicquam vel nullius momenti spondeant? Quid si alterius potentioris ope ad id sit opus? aut omnino recusat, nequaquam id in sua situm facultate assueras? Aut obmurmurans, & tanquam vim passus, segniter suam vix vocalem interponit. Nec mirum: siquidem cum sit vanitas vanitatum quicquid attingit hominum fauor, verborum fuso, ne flocci pendatur diuendi oportet. Contrà verò sua se produnt præstantia isthæc Dei magnalia: quorum excellentiam manifestat Angelus, eorum explicationem pollicitus, hunc tamen enodandi honorem viro, qui stabat inter myrtera, deferendum indicans, à quo & ipse expectat, obsecrat, & gratus excipit. In Angelis enim duplex est cognitio: altera naturalis, secundam quam cognoscunt res tum per essentiam suam, tum etiã per species innatas; & hac cognitione mysteria gratia cognoscere non possunt. Hæc enim mysteria ex pura Dei voluntate pendent. Si enim vnus Angelus non potest cognoscere cogitationes alterius ex voluntate eius dependentes, multò minùs potest cognoscere ea, quæ ex sola Dei voluntate pendent. Et sic argumetur Angelus*

Simile.

1. p. 9.

57. a. 5.

9.

Abolus

stulus primæ ad Corinthios secundo: Quæ sunt hominis, nemo no- 1. Cor. 2.
 uit, nisi spiritus hominis, qui in ipso est: ita & quæ sunt Dei, nemo
 nouit, nisi Spiritus Dei. Est autem & altera Angelorum cognitio,
 quæ eos beatos facit, quæ vident Verbum, & consequenter res in Ver-
 bo. Et hac quidem visione cognoscunt mysteria gratiæ, non quidem
 omnia, nec æqualiter omnes, sed secundum quod Deus voluerit eis
 reuelare; secundum illud Apostoli primæ ad Corinthios secundo: 1. Cor. 2.
 Nobis autem reuelauit Deus per Spiritum suum. Ita tamen quod su-
 periores Angeli perspicacius diuinam sapientiam contemplantes,
 plura mysteria & altiora in ipsa Dei visione cognoscunt, quæ infe-
 rioribus manifestant, eos illuminando: & horum etiam mysterio-
 rum quadam à principio suæ creationis cognouerunt, quadam ve-
 rò postmodum, secundum quod eorum officiis congruit, edocen-
 tur. Huiusmodi est per Apostolorum quasi currentium celerrimo-
 rum equorum prædicationem, Gentium toto terrarum orbe diffusa.
 rum ad habitationem & quietem, vt sint vnius moris in Ecclesiæ do-
 mo, conuocatio. In hunc sensum ^aTheophylactus adducit ^bGrego-
 rium Nyssenū, elucidans hoc pacto illud Pauli: ^c Vt innotescat nūc
 Principibus & Potestatibus in celestibus, per Ecclesiā, multiformis
 sapientia Dei. Neque superiores (inquit) Potestates & Principatus
 mysterij huius, quod Gentibus est reuelatum, vllam habent cog-
 nitionem. Enimvero Angelis & Archangelis illud & solis constabat,
 quod Israel esset pars Domini populus eius, & allaturus esset Do-
 minus populo suo salutem, & eundem à prauis facinoribus exemptu-
 rus. Quod autem Gentiles tantum essent honoris consecuturi, late-
 bat vtiq; tam superiores quàm inferiores illas Potestates. Per Eccle-
 siam verò, hoc est, ab eis, quæ nobis (qui Ecclesiam ipsam præferi-
 mus) obuenerūt. Nam collata in nos beneficia Potestates & Princi-
 patus diuinæ sapientiæ monuerunt, vt intelligerent, quàm sit de Ec-
 clesia bene meritus Deus. Quapropter inquit Paulus: Secundum re-
 uelationem notum mihi factum est sacramentum, quod aliis gene-
 rationibus non est agnitus filiis hominum, sicuti nunc reuelatum
 est sanctis Apostolis eius & Prophetis in spiritu; Gentes esse cohære-
 des & concorporales & participes promissionis eius in Christo
 Iesu per Euangelium, cuius factus sum minister secundum donum

*Arcanū
 vocatio-
 nis Gen-
 tium sine
 legalium
 observa-
 tia.*

*^aTheo-
 phil.
^bGregor.
 Nyssen.
^cEph. 3.*

*Ephes. 3.
 2. 3.*

gratia Dei, quæ data est mihi secundum operationem virtutis eius.
 Mihi omnium Sanctorum minimo data est gratia hac, in Gentibus
 euangelizare inuestigabiles diuitias Christi, & illuminare omnes,
 quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à sæculis in Deo, qui
 omnia creauit; vt innotescat *† Principibus & Potestatibus in
 celestibus, per Ecclesiam, multiformis sapientia Dei, secundum
 præfinitionem sæculorum, quam fecit in Christo Iesu Domino
 nostro: in quo habemus fiduciam & accessum in confidentia per
 fidem eius. Vbi vir apprimè doctus Trejo ait: Licet multi ex Pro-
 phetis multa dixerint de vocatione Gëtiũ; non tamen ita manife-
 stè, sicut nunc reipsa declaratum est. Vide Esaiam cap. 52. 54. 55. 60.
 61. 62. 65. 43. & 35. cuius initium est, Lætabitur deserta & inuita, &c.
 Quamuis enim admitterentur ad Legem Gentiles, iubebantur ta-
 men prius circumcidi. Et Prophetæ sciebant Gentes participes fu-
 turas doni Dei: sed hoc eos latebat, quia sine circumcisione & sab-
 bathis & neomeniis participes futuri essent benedictionum Abrahæ
 semini promissarum. Nam & Petrus Apostolorum vertex visionē
 celesti terriò docendus fuit, Gentes comparticipes fore promissio-
 num celestium. Et tamen facilius camelis, id est, Gentes, intrauerunt
 per foramen acus, id est, ad canam agni; quàm diuites, id est, Iudæi.
 Nam si Gentes à Deorum vanorũ cultu irrationabili cum tanta dif-
 ficultate auelluntur: quomò magis Iudæi difficilius diuellantur à
 rationabilibus Dei culturis! Sed apud Deum omnia sunt possibilia.
 Et diuus Anselmus inquit: Sacramenti, dico, absconditi in Deo: quia
 ita manebat in Deo, vt non extra Deum procederet, sed in secreto
 eius consilio lateret. Habet enim Deus in seipso absconditas quo-
 rundam factorum causas, quas rebus conditis non inseruit, easque
 implet non in illo opere prouidentia, quo naturas substituit, vt sint;
 sed in illo, quo illas administrat vt voluerit, quas, vt voluit, condidit:
 ibi est gratia, per quam salui fiunt peccatores. Sic & hoc mysterium
 nostre saluationis, quo Gentes æquarentur Iudæis in sanctitate &
 gloria, vt omnino aliud futurum non esset, absconditum erat in
 Deo, qui creauit omnia, quia solus ipse creator non erat, quid de his
 crea uis facturum esset. Data est mihi gratia euangelizandi, vt et se-
 cum habeat in Ecclesia prædicatio mea, & per Ecclesiam, id est, per
 ea,

* nunc

† Principi-
patibus.

F. Guter.

Trejo.

Isaas.

Ambr.

Chrys.

Mat. 19.

D. An-

sel. ad

Ephes. 3.

ea, quæ sunt in multiplicibus Ecclesiæ membris, & ordinibus, vel operibus, ut innotescat, id est, interiùs & subtiliùs & magis norescat, principibus & potestatibus, id est, prioribus & potentioribus Angelorum ordinibus, qui sunt in cælestibus, sapientia Dei multiformis, quantum ad varia & multa opera, quæ facit in Ecclesia, non in quantum est in Deo simplex & inuariabilis. In hoc enim eam ab initio cognouerunt, qui ei ab initio assiterunt. In se enim non multiplex, sed simplex est ista sapientia: sed propter multiplicia opera sua, quæ sapienter disponit, dicitur multiformis, quia multas operum formas aptat. Et secundùm hoc in cognitione huius sapientiæ etiam Angelici spiritus per Ecclesiam profecerunt: quia dum ea Christus vel per se vel per Apostolos instrueret, plurima secreta didicerunt Angeli, quæ ignorabant. Magna est igitur dispensatio Sacramenti, ubi didicerunt vel discunt etiam virtutes Angelicæ: & magna fides est attribuenda verbis illius, qui tantum Sacramentum dispensat. Hæc Angelus. Hæc sunt, quæ subobscuriùs aliquantò prædocet Angelus, scilicet nempe à Deo destinatum, ut Zachariæ ostendat quæ sint hæc, utpote viro Dei amico, animique grati, quare & bene merito: atque ita Zachariam instruit, à quo sit petenda omnimoda tantorum declaratio secretorum, & quomodo, habēdo scilicet fiduciam & accessum in confidentia per fidem huius viri stantis inter myrteta, hoc est, Christum, ad quem confidenter Angelus Zachariam deducit, ostensurum quæ promiserat, tanquam in speculo, in Dei Verbo: simul ac reioris ordinem, & ex assistentibus esse declarat, cum quæ in simplici illa sapientia videt, indubiè se demonstraturum spondeat, veruntamen sacramentum hoc vocatarum Gentium, quod Paulus in Deo, qui creauit omnia, fatetur absconditum, dilucidè à viro illo referandum monet: ut aperit prodat virum hunc Deum esse, qui creauit omnia, & cognoscat quæ sunt Spiritus Dei, qui & hominum & Angelorum pariter sit caput, atque ad eò ipso respondente pro Angelo, Angelus multò præstantiùs promissis stetit dicatur. Nihil igitur est, quod te ab Angelica familiaritate remorari queat, nisi tua immodestia, ne impudentiam, aut veris amentiam, dixerim. Nonne potuisti esse Angelus tuus quo, sique tibi Monarchæ: Ecce de cæca dæmone

- Iob 41.* quoque scriptum est: Non est super terram potestas, quæ comparatur ei. Nónne bonitate præstantior est Angelus tuus cunctis filiis hominum? Ecce nunquam peccauit, ante Deum fulget: de hominibus verò legis; Quàntò magis abominabilis & inutilis homo, qui bit quasi aquam iniquitatem! Nónne verax semper apparuit Angelus? At Omnis homo mendax. Nónne tardus homo, & dicto cito optata persoluit Angelus? En vix medium internoscis tempus inter Angelum pollicentem, ac satisfacièntem virum: vt optimè hic inueneri possis illius asserti veritatem: Dico enim vobis, quia Angelorum semper vident faciem Patris, qui in cælis est. Atque ita illius redolet myrtum amoris suaueolentia conflagramentem, hilarem datorem diligentem, dum tanto mentis affectu spondet, Ego ostendam tibi; cùm Deus in seruis suis potiùs animi promptitudinem in opere bono, quàm ipsum bonum opus attendat ac ponderet. Isto itaque tanti sacramenti vocatarum Gentium particeps effectus, non auditor obliuiosus, sed memor Zachariæ ac Angelis; potissimumque viri inter myrteta stantis admiratus odorem, illi deinceps & olfactum cum sponsa accommoda, & obsecra: Trahe me post te; in edorem vnguentorum tuorum curremus: & cordis aures porrige, & cum Angelo tuo in dubiis ac negotiis tuis illum adi, cum fiducia decantans, Audiam quid loquatur in me Dominus Deus: & ille tibi aderit, quemadmodum Zachariæ ac Angelo satisfaciens respondit, & dixit:

Institutio sexta.

- 68.** *Christus eligit & mittit predicatores.*
** Luc. 6. B. 12.* **I**sti sunt, quos misit Dominus, vt perambularent terram. Quia visio in nocte ac obscuritate apparuit, in signum, quòd hoc mysterium Apostolorum* in oratione pernoctans Christus erat incepturus: inquisiuit Zachariæ illius claritatē, Quid sunt isti? & Angelus cognitione matutina id agnoscit in Christo. Atque ita Christus, cùm dictus factus esset, arcanum hoc, quod erat secretissimū, in seipso, quòd Dominus ac Deus est, reserauit: quia vocauit ad se discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostoles nominauit; hoc est, Missionarios, quos misit Dominus, vt perambularent terram. In cuius rei typum, Christus quasi eques descendit cum illis quasi in equis; & accit

stetit in loco campestri, quasi inter myrteta, quæ erant in profundo, medicamentis morbisque curandis accommoda. Hebraicè quoque Sietit, de præterito, inter myrteta, legitur. Solum namque apud Hebræos inuenitur præteritum perfectum: quod tamen, iuxta rei exigentiam, explicari potest per imperfectum, seu perfectum, seu plusquam perfectum in lingua Latina. Et turba discipulorum eius, quasi equorum variorum, & multitudo copiosa plebis ab omni Iudæa & Ierusalem, & Maritima, & Tyri, & Sidonis, qui venerant, ut audirent eum, & sanarentur à languoribus suis. Ac si diceret: Et ibi Christum equitatem in Apostolis excepit Iudæa, ac Gentilitas: quia misit eos Dominus, ut perambulent terram, ad omnem scilicet nationem. Septuaginta pro, myrteta, vertunt, qui stabat inter montes. Et certè vir iste Iesus exiit in montem electurus Apostolos. Misit, inquit; ut moris est Prophetarum, qui ad detegendam eorum, quæ dicuntur, certitudinem, tanquam præterita iam, quæ multò post futura sunt, recensent. ^a Cælum enim & terra transibunt, verba autem mea non transibunt; hic ipse vir asseuerat: ut procul dubio ventura intelligamus, quæcumque reuelare dignatus est. ^b Misit, inquit; ut nemo sibi hunc prædicandi assumat honorem, nisi qui vocatur à Deo facta iam die, ut luce clara, diuino se ad id muneris acciri Spiritu, dum & Dei tantum gloriam, & animarum salutem feruidè sentit inquirere, manifestè discernat: ita ut non modò quæ sua sunt, iam non quærat, verum etiam & seipsum abnegarit, ascendens rufum crucis equum in carne sua: ita ut, sicut ^c Moyses, ius suum in Deum transferat; & cum ^d Saulo, Domine, quid me vis facere, proclamet; ac, ^e Cōtinuò non acquieui carni & sanguini. ^f Viuo enim ego, iam non ego, viuit autem in me Christus. Nam tantum prædicationis opus, toto obstrepente mundo, in mortibus frequenter constitutis eius præconibus, præualere, solius Dei negotium esse clarissimè conuincit. ^g Quomodo verò (inquit Paulus) prædicabunt, nisi mittantur?

Quamobrem vir iste, qui Christus est, cum Deum se fore hoc loco patefecerit, ac hominem; hunc Apostolorum delectum sibi tanquam Deo ascribit, cum de seipso, ut Deo, dicit, Quos misit Dominus: & eodem pacto se, ut Deum, ipsorum equitem futurum spondit, vbi ait: Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad

*Mart.
Martinez lib.
5. Hypo.
typ. c. 3.*

*Versio
Septuag.
Isa. 5. &
P. Hier.
ad Eph.
2. Ambr.
de fide ad
Gratianum
c. 7. & 1.
Cor. 5. &
Theoph.
^a Luc. 21.
^b Prædicatione non
nisi missum asseuerat.*

*^c Exod. 3.
vide supra, In
die 24.
^d Act. 9.
^e Gal. 1.
^f Gal. 2.
^g Rom. 10
C. 15.
Mat. 28.*

- ponam in deserto abietem, vlmum, & buxum simul. Vt videant, & sciant, & recogitent, & intelligant pariter, quia manus Domini fecit hoc, & sanctus Israel creauit illud. Vbi Pater Hieronymus: Quæ varietates arborum diuersitatem significant gratiæ spiritalis. Et quia omnibus natura earum nota est, de Setta tantum Hebraico edisserimus, quam Spinam Theodoro transtulit. Est autem genus arboris nascentis in cremo, spinæ albæ habens similitudinem: vnde omnia
- P. Hier.* ligna arcæ, & tabernaculi facta sunt instrumenta, quæ appellantur
- Exod. 37.* *A.* Sechim: quod lignum imputribile & lauissimum, omnium lignorum tam in fortitudine, quàm in nitore, soliditatem superat, & pulchritudinem. Cedrus autem & cyparissus & myrtus, odoris optimi sunt, & imputribiles. Vlmus quoque & populus, siue buxus, vel maritandis vitibus iunguntur, vel ad diuersa opera aptissimæ sunt. Sub-
- Cyrill. in* scribit ibidem Cyrillus Alexandrinus in hæc verba: Hæc verò omnia, *Isaia.* ligna sunt bene odorata, & quæ nō putrescunt. Adest & sanctis quodque sua fragrantia, scilicet intelligibiliter, ex pura conuersatione, & non admittunt corruptionem, quatenus soluti non sunt in huius mundi cupiditates: stant etiam firmi, radicante quasi Deo, & admiculis sustentate. Confirmat enim iustos Dominus, sicut scriptum est. Atque ita hoc loco stans apparet inter myrteia: vt verè de eo protulerit sponsa ad sodales: Genæ illius sicut areolæ aromatum consistat à pigmentariis. Quem locum licet Iacobus de Valentia de ipsomet Christo sic interpretetur; Genæ eius sunt odoriferæ sicut areolæ aromatum, consistat à pigmentariis & aromataris, quia vita & conuersatio honesta fuit omnibus exemplaris, & odorifera: Gregorius tamen ibidem explicat de corpore Christi mystico, quoad eos qui in equis rufis post eum hic sterisse traduntur, id est, quoad Martyres, dicens: Quæ genæ bene sicut areolæ aromatum esse dicuntur: quia dum in constantia fidei, martyrio celsi exercentur, per cultum virtutum, sanctæ opinionis fama, quasi odore aromatum dilatantur. Et quidem pulcherrima Iudith vnxit se myrto optimo, sciens gratum myrti odorem Deo, sicuti nardi: quare sacra litera subdant, Cui etiam Dominus cōtulit splendorem: quoniam omnis ista compositio non ex libidine, sed ex virtute pendebat: & ideo Dominus hanc in illa pulchritudinem ampliauit, vt incomparabili de-
- Judith*
10. A. 3.
- Greg. in*
Cant.
- Cant. 5.*
Iacob. de
Val. in
Cant.
- Psal. 36.*

coram omnium oculis appareret. Constituit se sancta Iudith ex equo-
rum numero inter myrteta stantium, seipsam optimo myrto perun-
gens virtutum, & equitem suscepit omnipotentem, tantumque fi-
cinus patrauit, insperatoque potita est triumpho. Non adluit sanè
Deus puellis, quæ, ut intrarent ad Regem Assuerum, ex vanitate sex *Esth. 2.*
menstribus vinctæ sunt oleo myrino, & aliis sex quibusdam pigmen- *C. 12.*
tis & aromatibus usæ. Non enim inter quævis myrteta stare perhi-
betur immotus, licet equo insidens vir ille Deus, sed inter myrteta
quæ erant in profundo: quæ scilicet humilem calidamque simul
cum odore myrri naturam sapiunt. Quo quidem statu adeò oble-
tatur, ut ter referatur stare inter myrteta hac humilitatem redolen-
tia. Quamobrem Esdras postea vniuersæ Ecclesiæ, quæ de captiuitate
redierat, Tabernaculorum solenne festam iuxta legis à Domino
prescriptum indicens, ait: Egredimini in montem, & afferte frondes *2. Esd. 8.*
oliuæ, & frondes ligni pulcherrimi, (hoc est, cedri) frondes myrri, & *D. 15.*
ramos palmarum, & frondes ligni nemorosi, ramis videlicet copiosi,
ac foliis, ut fiant tabernacula, sicut scriptum est. Vbi Interlinearis, *Interlin.*
De his omnibus tabernacula facimus, cum bonis delectati operibus, to-
tum animam à mundanis illecebris abstrahimus. At qui sibi blan-
dientes nō ex charitatis calore myrrium virtutum extrinsecus odo-
rem spirare cernuntur, non è myrri frondibus tabernaculum sibi
humile conficiunt, nec stant post virum istum, inter myrteta, quæ
erant in profundo; quin potius habitant inter myrteta, quæ sunt in
propriæ montibus excellentiæ: non secus ac illi, qui humilitatis
quidem profundum in seipsis à veritate compulsi agnoscunt, non
tamen ex humilitatis feruore ac charitate aliis patere cupiunt. Qua
de re omnino consule deuotum Bernardum perpulchre illud enar-
rantem: Cum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem
suum. Quæ enim docet de nardo, myrto sunt admodum consenta-
nea, & hinc loco vicina; quæ quidem retulisse mus, ac facile è re no-
stra, nisi prolixitas nos deteruisset. Ne ergo mireis vngentis Magda-
lenæ causam, semper virum hunc inter myrteta stare assuerum, sus-
cepisse tutandam. Licet autem breuitati studere cupiamus, non ta-
men ille dissimulandus est scrupulus: cur potius inter myrteta vir
equitans appareat, quàm inter alia, ex quibus tabernaculum etiam

cōpingitur, & quàm inter ea, quæ excelsiora arborum genera in *Isaia* nominauit; cū præsertim sodales instruens, qualis sit forma dilecti sponsa testetur: Species eius vt libani, electus vt cedri. Libanus quippe, *Gregorio* teste, mons est, in quo sublimes valde & odoriferæ arbores habentur: cedrus autem excelsa est valde arbor, & odora, & imputribilis. Et quidem ex ipsomet *Gregorio* satisfacere possumus; ibidem enim subiicit: Christus autem excelsior cedris existit: quia, quamuis homo sit, tamen Deus esse non desistit. De quo per *Esaia* dicitur: Et sublimis erit valde. Odorus etiam super omnes est Christus; quia ipse de seipso ait: Ego flos campi, & lilium conual-
Cant. 5. *Greg. ibi.* *Isa. 52.* *Cant. 2.* *Matt. 4.* *Chrys.* *1. Thes.* *sal. 2.* *Cant. 1.* *Phil. 2.* *Pf. 117.* *Eph. 2.* *Glossa* *2. Esd. 8.* *Cato.* *Plin. lib.* *15. c. 29.* *108*
 lium. His adde Seruatoris assertum: Vbi fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilæ. Ac si diceret: Sicuti vultures & aquilæ etiam trans maria dicuntur sentire cadauera, & ad escam auidè congregari: pari, imò maiori ratione, vbi erit corpus meum omni odorum fragrantia fragrantius, vos electi olfacietis, & cupidissimi in aëra volabitis in aduentu meo; & mecum eritis, quasi membra cum capite: odore pantheræ lōgè suauiori rapiemini in aëra. Quapropter & per sponsam ei dicitur: Curremus in odorem vnguentorum tuorum. Igitur *Gregorius* per arbores excelsas declarat in Christo diuinitatem indicari. Quare cū hīc equum rufum, qui humanitas est sanguine suo rubens, ascendat; meritò inter humilia myrteta potius apparere describitur. Exinaniuit enim semetipsum, cū in forma Dei esset, vt *Paulus* docet, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Quid ni stet inter myrteta medicinalia, qui medicari volens tot Hebrææ gentis actorius humani generis calamitatibus apparet? Quid ni stet inter myrteta lapis angularis, pax nostra, faciens vtraque vnum, merito passionis suæ, per mundum Apostolicos agitans equos. Moralis Glossa verbo, Et frondes myrti, apud *Esdram*, inquit: Et frondes myrti habentis virtutem consolidandi, propter quod designat patientiam in aduersis. *Cato*, referente *Plinio*, tria genera myrti prodidit, candidam, nigram, coniugalem, fortassis à coniugiis ex illo *Cluacina* genere. Quippe ita traditur: Myrtæ verbena (i. sacra) Romanos, Sabinosque, cū propter raptas virgines dimicare voluissent, depositis armis pacifica-

tos in eo loco, qui nunc signa Veneris Cluacine habet. Cluere enim antiqui pugnare dicebant. Et in ea quoque arbore suffimenti genus habetur. Ideo tum electa, quoniam cōiunctioni & huic arbori præest Venus. Solus autem Christus, qui & Romam suæ sedem esse Monarchiæ voluit, carnem, ut dicebamus, cum ratione, ac rationem cum Deo, in integrum consolidare potuit: qui & binos, ut essent in vnum, Gregorio teste, ad prædicandum discipulos destinavit. Solus ipse Iudæam cum Gentilitate in vna Ecclesia Catholica coniugare potuit. Vnde Paulus: * Nunc autē in Christo Iesu vos, qui aliquādo eratis longē, facti estis propē in sanguine Christi. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque vnum, & medium parietem maceriæ solvens inimicitias in carne sua; legem mandatorum decreris euacuans, ut duos condat in semetipso in vnum nouum hominem, (ō admirandam consolidātis huius myrti virtutem!) faciens pacem, ut reconciliet ambos in vno corpore, Deo per crucem, (ascensum nempe qui rufi) interficiens inimicitias in semetipso; tanquam myrtinum vnguentum optimum, ad se attrahens vulnere putredinem, quam testa verus Iob radat; membraque extrema coniungens. Et veniēs, in his utrique equis Apostolicis, euangelizauit pacem vobis, qui longē fuistis, & pacem iis qui propē: quoniam per ipsum, tanquam equitē, habemus accessum ambo in vno Spiritu ad Patrem. Ergo iam, in Ecclesia militante vos Gētiles, non estis hospites & aduenæ; sed estis ciues Sanctorum, & domestici Dei, superadificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Iesu Christo. Cū itaque Deus videatur ut medicus consolidaturus fractū, diuisaque & disuncta compacturus in vnum, quam vnitatem ad eō in suprema illa cæna commendauit, & inculcauit, & à Patre pro suis exorauit: consolidante utrique myrtoposius, quā aliis arboribus, circumdandum apparere debuit.

Cuius quidem rei non in postremis ea est habenda ratio, quod myrtum prælegerit, utpote quæ ex sua incarnatione, passione, descensu ad inferos, post resurrectionem Apostolorum in orbe prædicatione, ipsorumque ad ipsum in morte reditu, vitiorumque extirpatione, coronam electis confectam præ se ferat. Quod & conuenientissimè præcedenti conceditur vitioni, qua Dominus ad con-

*Luc. 10.
Gregor.
hom. 17.
in Euāg.
* Eph. 2.
C. 13.
Mat. 21.
Factus est
in caput
anguli.*

Iob 2.

Ioan. 17.

uerfionem poenitentiamque per Prophetam populum conuocauit.
Matt. 4. nunc contritis ac verè conuerfis regnum calorum appropinquare
Luc. 10. demonstrans, inter myrteta conspicitur: & qui ter se Dominum
B. 9. exercituum inculcauerat, ad suam excitans militiam, ter inter myr-
 teta stare dignoscitur, coronam victoribus ostendens. Quoniam, au-
Plin. lib. thore Plinio, myrtus bellicis quoque se rebus intuit, trium-
15. c. 29. phansque de Sabinis Posthumius Tubertus in consulatu (qui pri-
 mus omnium ouans ingressus Urbem est) myrto Veneris victoris
 coronatus incesfit, optabilemque arborem etiam hostibus fecit,
 quoniam rem leuiter sine cruore gesserat. Hæc postea ouantium fuit
 corona, excepto M. Crasso, qui de fugitiuis & Spartaco laurea coro-
 natus incesfit. Massurius auctor est, curru quoque triumphantes
 myrtea corona vsos. L. Piso tradit, Papyrium Mafonem, qui pri-
 mus in monte Albano triumphauit de Corsis, myrto coronatum lu-
 dos Circenses spectare solitum. Auus maternus Africani sequentis
 hic fuit. Marcus Valerius duabus coronis utebatur, laurea, & myrtea,
 qui & hoc vouerat. Cum itaque Rex sit in accubitu suo, in sinu
 Patris, nardus humilitatis nostræ, amoris calore succensa, spiret odo-
Apoc. 19. rem, qui ad eum vsque perueniat; nec cesset, quoadusque ille occur-
B. 12. rat stans inter myrteta; quod Ioannes explicuit, dicens, In capite eius
Ioan. 14. diademata multa: iuxta scilicet mansionum multitudinem. Coro-
 nandi igitur hilares dixerunt:
70.
Apostoli
ubique
predicant,
& ido-
latrariam
euertunt.

Institutio octaua.

PErambulauimus terram, utque omnem intelligas, addunt, Et ec-
 ce omnis terra habitat, & quiescit. Prædicauimus in orbe terra-
 rum: cui demonum cessit infestatio. Quam a primè inter myrteta
Matt. 4. hi equi, & non equites post Christum, qui & pedes circuibat totam
D. 23. Galilæam, & omnes ciuitates & castella, spectentur, audi ^aPlinium:
Matt. 9. Virgæ quoque myrti gestatæ manu viatori prosunt in longo itinere
D. 35. pediti. ^bi untes ibant, quia grandis eis restabat via, & stebant homi-
Plin. 1. num interitum, mittentes semina sua myrteis coronis accommoda-
15. c. 29. quas attendentes, vniuersam terram percurrerebant. ^cBonum (inquit
Ps. 125. ille pedes, equus tamen velocissimus, Paulus) certamen certavi, cur-
2. Tim. sum cōsummaui, fidem seruauī. In reliquo, reposita est mihi corona
B. 7. iustitiæ.

iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die, iustus Index: non solum autem mihi, sed & ijs, qui diligunt aduentum eius. id est: Coronandi sunt mecum myrio, quotquot equos se Domino ascensori exhibent. Qui enim aliquando equites esse cupiant, reuera minimè affirmare possunt: Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te. hoc namque solis congruit equis, oneri equitantis Domini seipso totos subdentes, vel temporalium aut propriarum voluptatum sarcinis ne punctum quidem occupatis, vt omnem possint percurrere mundi regionem, ac iucundi equiti respondere: Perambulauimus terram, & ecce omnis terra habitatur & quiescit sub vnius Dei vexillo: quid ergo erit nobis: num tecum myrtea donabimur corona? Fecimus quod iussisti, quod facere debuimus: damnationis enim æternæ va mihi est, si non euangelizauero. Perambulauimus terram; & ecce omnis terra habitatur, & quiescit; excluso iā tyranno, qui sese iactabat iniquiens: Circuiui terram; & nullo mihi ex aduerso resistente, vt Princeps huius mundi faciliè perambulaui eam: quam quia suo subiugarat imperio, totam nos percurrere debellando oportuit. Et ita reuera factum est: quasi enim sagittæ à potētissima Dei manu emissæ, Apostoli totam terram peragrarunt. Pater Hieronymus enarrans illud in Isaia huius viri inter myrtera stantis assertum, Et posuit me sicut sagittam electam, in pharetra sua abscondit me; scribit in hunc modum: Quando dicit, sagittam electam; ostendit habere Deum sagittas plurimas, sed non electas: quæ sagittæ Prophetæ sunt, & Apostoli; qui in toto orbe discurrent: de quibus & in alio loco canitur: Sagittæ tuæ acutæ potentissimæ; populi sub te cadent. & iterum: Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs. Christus autem de multis sagittis, & filijs plurimis, vna sagitta electa, & Filius vnigenitus est: quam in pharetra sua abscondit, id est, in humano corpore; vt habitaret in eo plenitudo diuinitatis corporaliter. Capite quoque tricesimo quarto in calce inquit: Quodque (ab eo scilicet loco, illuc congregati sunt milui, vsque in finem capitis) Septuaginta transfulerunt, ibi obuauerunt sibi cerni, & viderunt facies suas; numero transierunt: vnus ex ipsis non periit, (sic etiam Basilius legit contra Eunomium libro quinto, capite contra eos qui dicunt, saepe scriptum esse de Patre & Filio, & de Spiritu sancto tantum in

*Mat. 19
D. 27.*

*1. Cor. 9.
C. 16.*

*Iob 1.
B. 7.
Joan. 12.*

*P. Hier.
Isa. 49.
A.*

*Psal. 44.
B.
Psf. 119.
B.*

*Idem P.
Hier. in
Isa. 34.
Basilius
contra
Eunom.
libro 5.*

- Athanas.* sacro baptismo esse scriptum. Athanasius tamen de fide Trinitatis & unitatis libro vno, sine negatione legit, Vnus ex ipsis perijt, nempe
- Ioh. 17.* Iudeus, iuxta illud Seruatoris: Nemo ex eis perijt, nisi filius perditionis. Et vulgata editio habet: Et legite vnum ex eis. Mathiam scilicet) nec quaesuit alterum. Dominus enim praecepit eis, & Spiritus eius congregauit eos: & ipse dedit eis sortes, & manus illius diuidet eis: vt pascantur in sempiternum, & possideant in generationibus generationum, & requiescant in ea: Sic allegoricè interpretabimur, vt doceamus ceruos, id est, Apostolos, & sanctos quosque Doctores,
- Psal. 41.* (de quibus scriptum est: Sicut desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Et alibi: Vox Domini perficientis ceruos. Et rursum: Cernus amicitiae & pullus gratiarum tuarum loquantur tibi. Et in Iob: Custodisti autem menses ceruorum, & partus eorum emittes. Et in Cantico canticorum dicitur: Similis est fratrui meus capreae, vel hinnulo ceruorum, super montes aromatum) obuiasse sibi in Hierusalem, & mutuos vidisse conspectus, & transisse, ac reliquisse eam; & ad diuersas prouincias perrexisse: quia
- Mat. 28.* Dominus mandauerit eis, Ite, & docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti; & Spiritus illius congregauerit eos, dederitque eis sortes atque diuiderit, vt alius ad Indos, alius ad Hispanias, alius ad Illyricum, alius ad Graeciam pergeret, & vnusquisque in Euangelij sui atque doctrinae prouincia requiesceret. Suffragatur & Cyrillus ibidem: Mandatū siquidem illud, ^aEt eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudaea, & Samaria, & vsque ad vltimum terrae, perfecerunt. Paulus: ^bSed dico, Nunquid non audierunt? Et quidem ^cin omnē terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrae verba eorum. Consule ^dPatrem Hieronymum optimè in hunc sensum interpretantem hunc Isaiae locum: ^eEt erit in die illa: adiciet Dominus secundò manum suam, ad possidendum residuum populi sui, quod derelinquetur ab Assyriis, & ab Aegypto, & à Phetios, & ab Aethiopia, & ab Elam, & à Sennaar, & ab Hemath, & ab insulis maris. Et leuabit signum in nationes, & congregabit profugos Israel, & dispersos Iuda colliget à quatuor plagis terrae: & auferetur zelus Ephraim, & hostes Iuda peribunt. Ephraim non amabit Iudam, & Iudas non pugnabit contra Ephraim. Et volabunt in humero

humero Philisthiim per mare, (Septuaginta: Volabunt in nauibus alienigenarum) simul prædabuntur filios Orientis: & Idumæa & Moab præceptum manus eorum, & filij Ammon obedientes erunt. Et desolabit Dominus linguam maris Aegypti, & leuabit manum suam super flumen in fortitudine spiritus sui: & percutiet eum in riuis septem, ita vt transeant per eum calceati. Et erit via residuo populo meo, qui relinquetur ab Assyriis, sicut fuit Israel in die qua ascendit de terra Aegypti. Qui locus diffusius edocet, quod Apostoli hic se peregrisse respondent: Perambulauimus terram, & ecce omnis terra habitatur & quiescit: vt sit distributio accommodata pro generibus singulorum, quorum plura Isaias enumerat; non autem pro singulis generum, vt passim in Apocalypsi est legere. Tradunt enim Ecclesiastica historia, quod Apostoli in toto orbe dispersi Euangelium prædicarint. Atque ita nostra tempestate quædam Christianæ Religionis insignia reperta fuisse in Eoa India percepimus. ^aAbdias quoque Babyloniarum Episcopus, Apostolorum discipulus, de historia certaminis Apostolici, ab eo Hebraice conscripta, & à ^bIulio Africano (cuius interpretis ^cPater Hieronymus meminit) Latinitate donata, libro nono in principio scribit: Negotiator apprehensum sanctum Thomam deduxit ad nauem suam. Et ascendentes, mense tertio in Indiam citiorem euecti sunt: obstupuitque negotiator causam velocitatis, eo quod iter illud, quod alias trium annorum spacio vix expediebat, nunc in tribus mensibus esset impletum. Quod si memoria recolas quæ Astrologi, quæque Aristoteles, & quæ ipsa veritas habet de terræ quantitate, ac de zonis habitabilibus, certissime agnosces, nulla terrarum spacia trienniali nauigatione fuisse inaccessa, potuisse. Hinc clamabant Seraphim: ^dPlena est omnis terra gloria eius. Quod sic Damascus ^ePater Hieronymus explanat: Hoc adhuc à Seraphim dicitur de aduentu Domini Saluatoris, quomodo in omnem terram prædicatio illius porrigatur, & Apostolorum sonus mundi limites penetret. Vnde sponsa: ^fCrura illius columna marmorea, quæ fundata sunt super bases aureas. Per crura enim (ait ^gGregorius) Apostolos intelligimus, per quos vniuersum mundum circumiit, & fidem eis prædicantibus populis audientibus sparsit. Sed crura columna marmorea esse perhibentur: quia Ecclesiam inflexibiliter sustinent, dum

^aAbdias
libro 9.
^bIulius
Afric.
^cP. Hier.
Epist. ad
Magnum
Orat. 1.
2. 103. K.
vide Ni-
ceph. l. 5.
cap. 21.
^dIsaia 6.
A. 4.
^eP. Hier.
ad Da-
masc. l. 4.
Vide
Abul p.
prolog. in
Mat. 9.
4. & in
suo prol.
quest. 20.
^fCant. 5.
^gGregor.

contra omnes aduersarios eorum prædicationibus & exemplis roboratur. Ideo dicunt, habitatur, & quiescit. Super bases autem aureas columnæ fundatæ sunt: quia à Prophetarum dictis, ut forres peristerent, fidem integram acceperunt. Vnde ipse Primas Apostolorum ait: Habemus firmiorem propheticum sermonem: cui beneficiis attendentes tanquam lucernæ ardenti in caliginoso loco. Ideo enim aureæ dicuntur, quia luce sapientiæ resplendere sciuntur. Hæc itaque visio Zachariæ, basis est aurea, super quam fundati sunt Apostoli, & tanquam firmissimæ columnæ erecti, cum multo prius vaticinata vidissent, quæ per eos tanquam velocissimos equos diuinus eques erat effecturus in orbe terrarum. Et omnis terra, huiusmodi basibus aureis & marmoreis columnis quasi pulcherrimis capitibus insidens, ecce habitatur ab Angelis sanctis, & ab Apostolis & Prophetis incolitur, & in altissimo, qui est vera quies, summa fruitur quiete, idolorum fascinationibus liberata. Non enim est pax impiis, hoc est, in Deum scelestis: quia cor impij, quasi mare feruens, sicut & malus, qui possidet, spiritus æstuat. Ille autem felix, ille pacatus, cuius terram se perambulasse, hoc est, sine offensione percurrisse, ij, qui sal terræ ac lux mundi appellati sunt Apostoli, eamque omnem à ratione sanctisque monitis inhabitari, ac sub Apostolica Dei que disciplina quiescere, gaudentes, Domino exercituum, qui inter myrtera coronaturus legitime certantes expectat, referre possunt. Hic finis, hic scopus, hoc desiderium omnisque labor Apostolicus à nobis expostulat: nostram in pace habitationem, nostram idque summum bonum, nostram tandem quietem. Primam dicite, Pax huic domui. Nos verò miseri perambulantem Satanæ, qui nobis omnia mala molitur, intellectus ac voluntatis valuas accurrentes persequimur: antequam cornu tentationis insonuerit, equum illi nostrum paratum exhibemus. Dei autem cursoribus Apostolis nec procul prædicationis tuba perstreptibus, nec tot eorum alliciuntibus beneficiis, nec tot eorum pro nobis incommodis mouemur, aut à mortis somno excitari volumus. Et equitem Deum effraentes, & oblatam sub eo quietem indomiti respuimus. Quid ergo de nobis sperandum? quid? A denio in denium, à præcipio in præcipuum, à tristitia in tristitiam, à calamitate in calamitatem, ac denique à barbarie

thro in aeternū illud incidere barathrū. Quò enim Stygius ille colonus, & vnde, nisi ex his ad hæc nouit ducere suos? Sicut è contrà celestis incola celestia feliciaque suis imprecatur, quemadmodum & hic facile discere poteris: attende quid sequatur.

Institutio nona.

ET respondit Angelus Domini, & dixit: Domine exercituum, usquequo tu non misereberis Hierusalem, & urbium Iuda, quibus iratus es? abbrevientur ^ahebdomada annorum solarium in annos lunares: abbreviètur ^bdies propter electos, quos in teipso nobis reuelas, & ad preces fundendas me inter myrteta constitutus excitas. Dicitio profecto illa, respòdit, Dominum prælòquutum ad Angelum demonstrat. Gregorius: ^cNam quia spiritali natura ex corporea appositione nihil obstat, loquitur Deus ad Angelos sanctos, eo ipso, quo eorum cordibus occulta sua inuisibilia ostendit, ut quicquid agere debeant, in ipsa contemplatione veritatis legant, ut velut quadam præcepta vocis sint ipsi gaudia contemplationis. Quasi enim audientibus dicitur, quod videntibus inspiratur. Dicere ergo Dei est, in seipso eis hoc, quod rectè agatur, ostendere, & per vim internæ visionis, eorum mentibus exhibenda iudicia occultis motibus inspirare. Aliter loquuntur Angeli ad Deum, sicut & per Ioannis Apocalypsim dicunt: Dignus est agnus, qui occisus est, accipere virtutem, & diuitiam, & sapientiam. Vox namque Angelorum est in laude conditoris ipsa admiratio intimæ contemplationis. Virtutis diuinæ miracula obstupuisse, dixisse est: quia excitatus cum reuerentia motus cordis, magnus est ad aures incircumscripti spiritus clamor vocis. Quæ vox se quasi per distincta verba explicat, dum sese per innumeros modos admirationis format. Deus ergo Angelis loquitur, cum eis voluntas eius intima videnda manifestatur; sicut in hac visione factum est. Angeli autem loquuntur Domino, cum per hoc, quod super semetipsos respiciunt, in motum admirationis surgunt; quemadmodum hic Angelus respondet, ac si dicat: Tot immensa stupendaque miracula in terris operaturum te nobis indicas, Domine miliarum; & loca sancta pateris adhuc desolata? Iam septuagesimus annus est. Licet non plures interfluxissent anni, admiratione sanè

71.

Angelus
orat, ut
ores.^aDan. 9.^bMatth.

24. B. 22.

Mar. 13.

C. 20.

^cMer. 2.

cap. 5.

Apoc. 5.

dignum est, septuaginta annos te potuisse irato ac seверо vultu contra adeò chara loca persistere. Gratias tibi ago, quia inter myrteta iam tandem cōspiceris, orationi te facturum locum indicans. Quèd

Plin. lib. 23. c. 9. autem ita sit, myrti natura docet: siquidem, teste Plinio, fastidium abigit. Deus ergo ex Adami commissio totam quodammodo fastidit illius posteritatem, & ex horum Israelitarum ac suorum maiorum vitiis fastidio quodā quasi affectus, in eos animadvertit, & vsque ad nauseam illius populi coram Domino sacrificia deuenere. Solus huius viri super crucis equum ascensus & ab Israelitico & ab humano genere fastidium omne è medio tollere potuit: ita vt propriissimè inter myrteta appareat. Ille Dei tadium abstulit, dicens: Holocaustum & pro peccato non postulasti, præ fastidio: tunc quasi myrtus dixi, ecce venio, ecce equum rufum ascendo: quia nauseans exprobraſti, Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? & efflagitasti, à me soluendum, immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua. Vota mea Domino reddam in conspectu omnis populi eius: propterea congrega eos de nationibus: in atriis domus Domini; quare illam inflaura: in medio tui Hierusalem; quapropter ipsam reedifica. Ut vt myrtus suauitatis odorem exhalans in crucis textu positus à te omnem auferam nauseam; & ab omnibus hominibus, ita vt hilares in posterum maiestati tuæ certatim obtemperare festinent, & in eis gratiosissima myrteta nascantur.

Dic, obsecro, quicumque sis: nonne tua causa in crucem equumque rufum actus vir, qui Deus est, stans inter myrteta, omnem à te in

Exod. 17. c. studiosis actionibus torporem tanquam myrtus exulare compellit? Nonne illud fuit Aaronis & Hur & Moſis ingenium, ne manus & oratio ac opera Moſis lassescerent præ grauedine, partaque victoria contra Amalech in ruinam cederet Israelis? Quèdnam illis consilij?

Interlin. audi. Sumentes igitur lapidem, (Interlinearis, Christum,) posuerunt subter eum, in quo sedit ac requieuit Moſes. Si Christum tanquam fundamentum profundumque myrtetum ieceris in anima tua, illique infederit, meditatione assidua omni fastidio purganda ne dubites.

Psal. 44. Gen. 32. Virga tua, quasi myrti, & baculus tuus, ipsa me consolata sunt: adeò vt in baculo meo transierim Iordanem: qui tenellus me domi-

con-

continebam. En Christus pro te, Angelus quoque pro te in oratione *Luc. 6.*
 pernoctat: quæ tibi solatia reportant in Zacharia latus ac gratus at-
 tende, ac pro te, ac pro aliis, orationibus intende.

TEXTVS.

Clama, dicens: Hæc dicit Dominus exercituum: Zelatus 72.
 sum Hierusalem & Sion zelo magno. Et ira magna
 ego irascor super gentes opulentas: quia ego iratus sum
 parum, ipsæ verò adiuuerunt in malum.

PARAPHRASIS.

*Die publicè: Sic ait Dominus exercituum: Ingens est amor meus
 erga Hierusalem urbem, & Sionem Templi locum, ita ut zelo, non odio,
 castigauerim. Magna, sumenda est ultio de gentibus, quæ prosperan-
 tur, & ut pedagogi superimposita sunt: quia plusquam volueram, de-
 prefferunt.*

COMMENTARIA.

Ex auditæ orationis fructum Zachariæ Angelus denunciâns, im- *Vide su-*
 perat, vt aperta præconisq̃ue voce alijs prædicet. *Clama.* Chal- *præ: Ad*
 deus paraphrastes, Vaticinare. *Hæc dicit Dominus sabaoth,* qui nec *quos*
 falli, nec fallere potest, omnipotens militiarum Dominus, & exer- *clama-*
 citum. Id enim iuxta Septuaginta & Theodotionem est sabaoth; Pro- *bant*
 non autem nomen proprium cuiusdam terrij Dei, cuius Propheta *phetæ*
 sint Helias, Ioel, & Zacharias, vt portentosa loquentes Gnostici *priores.*
 confingunt: & ne immoremur, lege (si placet) de his Diuum Ire- *D. Iren.*
 neum aduersus hæreses Valentini & similium libro primo, capite *l. 1. c. 34.*
 tricesimo quarto.

Zelatus sum. Ex vehemēti amore corripui moderatè Hierusalem:
 vt ad verum solumq̃ue meum amorem illam tanquam sponsus er-
 rantem sponsam reduxissem. Optimè præmissa visione aduentus
 Domini, cæterorumq̃ue mysteriorum, quæ declarauimus, statim
 suum magnum zelum præcipit Deus inclamare Vatem: vt & tanta
 erga nos Dei beneficia credamus, illius considerantes singularissimā
 in hominū genus, peccatricem quæ Ierusalem, charitatem, & ea non

Ioan. 3.

Isaia 9.

Mich.

Palat.

bP. Hier.

Nabū 1.

Zelus.

c1. Cor.

12. D.

d2. Cor.

11. A.

cPs. 68. B

f3. Regū

19. B.

gNumer.

25. C.

h1 Mac.

2. C.

iAct. 1. B

kMar. 3.

C.

lNabum

1. A.

mProu. 3.

B.

nPagn.

oSeptua.

pUab.

qP. Hier.

rEzech. 5.

Terna

tui pars.

p. Hier.

Hier. 7.

Ideo hoc

dicit D.

meritis vllis creaturæ, sed diuino zelo ascribamus. Sic enim Deus & lexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret. Parvulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis: & factus est principatus per humerum eius, & vocabitur nomen eius, Admirabilis, Confitebimus, Deus, Fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis. Multiplicabitur eius imperium: & pacis non erit finis, super solium David & super regnum eius sedebit, vt confirmet illud, & corroboret in iusticia & iustitia amodo & vsque in sempiternum. Vndēnam hanc Zelus Domini exercituum faciet hoc. Confule ^aMichaelē Palatini qui eruditē scribit in hunc locum de zelo: nos interea ^bPatri Hieronymo aures porrigamus. Quod autem zelus in bonam parrem accipiat, & Paulus Apostolus ostendit dicens: ^cZelamini charissimam maiora. Et in alio loco: ^dZelor enim vos Dei zelo. Et ipse Dominus in Psalmo: ^eZelus domus tuæ comedit me. Et Helias, ^fZelans, inquit, zelatus sum Domino omnipotēti Deo Israel. Phinees ^gquoque zelum, & ^hMathathia legimus: & ⁱSimonē Zelotem Apostolum vocat. Christi, quem Marcus ^kEuangelista Simonem Chananæum vocat. Zelatur autem Dominus in salutem eorum, quos zelatur: vt quos non potuit eius seruire clementia, seruet æmulatio. ^lVlciscens Dominus, & habēs furorem. quod hīc inquit: Iratus sum parum. Quia diligit ^mDominus quem corripit; & castigat omnem filium, quem recipit: ideo irascitur, vt, quod aduersarium & inimicum sibi est, tollat ex hostibus; & contrarijs cogitationibus fractis, seminibusque sublati, in antiquum redeant statum. Atque ita castigatis iam hostilitis amoris signa demonstrat: pristinum denunciāns vobis ac Tempore statum, sequē de hostium feritate vlturum.

Et ira magna ego irascor super gentes opulentas. ⁿPagninus vertit contra gentes quicquas: & interpretatur, secure sedentes, id est, Persecutores in quos incipit iratus Deus Angelos mittere, vt in Daniele diximus. Septuaginta, ^ocontra gentes, quæ superimpositæ sunt. Variablis enim iratus vehementer iratus sum gentibus opulentis & securis. Et in idē recidunt. Quomodo, inquit ^pPater Hieronymus, sentiendus in iraror, & indignatio, & zelus Dei, saepe exposuimus: quod humiliter Deus loquatur affectibus: non quod ipse irascatur, sed quod nos poenas atque cruciatus Deum sentiamus iratum; quod, quamvis

est in nobis, peccando facere conamur. Misit in eos iram indignatio. *Psal. 77.*
 nis suæ, inquit regius Psaltes. Vtique si intrinsecus Deo inhareret *E.*
 ira, non potuisset ad externa mitti. Vt extrinsecam ergo iram & famulam iustitiæ suæ mittere dicitur. Iam de hac re superius verba fecimus, ibi: **Iratus est Dominus iracundia.**

Verum secum pugnare videtur hic Textus: quemodo enim stare potest ira Dei, eaque magna, cōtra gentes, cum opulentia, cum quiete, cum securitate, ac superimpositione, hoc est, dominatu ipsarum, & hoc in eos, in quos parum iratus asseritur Dominus? Quam ratione cum magna ira conuenit imperare, cum modica vero tyrannidem pati? Imò præclarissimè vniuersa hac sibi constant. Cui enim propter vitia atque peccata & refrigescentem quotidie charitatem irascens Dominus, tradit eum persecutionibus, vt quasi in consolatōrio mundum aurum appareat, & argentum, maximum elargitur beneficium, ac per parum indignatus agnoscitur; quippe qui vt filium a pedagogo vouerit emendari. Hinc legimus: Obsecro autem eos, *2 Mach. 6. C. 12.*
 qui hunc librum lecturi sunt, ne abhorrescant propter aduersos casus, sed reputent ea, quæ acciderunt, non ad interitum, sed ad correctionem esse generis nostri. Etenim multo tempore non sincere peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere; magni beneficij est indicium. Non enim sicut in aliis nationibus Dominus patienter expectat, vt eas, cum iudicij dies aduenerit, in plenitudine peccatorum puniat ira & in nobis statuit, vt peccatis nostris in finem deuolutis, ita demum in nos vindicet. Propter quod nunquam quidem a nobis misericordiam suam amouet; corripiens vero in aduersis populum suum, non derelinquit. Reuertat, ait, in misericordiis. Iratus est itaque modicum in eos, quos zelando corrigit: magna verò accensus est ira Deus in eos, quos peccantes in opulentia, in quiete, in securitate, ac in dominio prosperisque agere permittit, dum peccatorum plenitudinem non impedit accelerari: nec æternas minuit penas, aliquas hic sumendo: nec tormentis eos exercet, vt assueti minus postea sentiant supplicia: nec bonum aliquod in hac fragili breuique vita insolutum eis relinquit, quod in immortalī vita diuinam contra ipsos vindictam vel tantillum lenire queat. Væ vobis *Luc. 6. D. 24.*
 diuitibus, quia habetis cōsolationem vestram. Væ vobis, qui saturati estis

estis, quia esurietis. Væ vobis, qui ridetis nunc, quia lugebitis & fletis. Væ cum benedixerint vobis omnes homines. Ira magna ego incor contra gentes opulentas. Vliscens Dominus in hostes suos, & irascens ipse inimicis suis. Dominus patiens, & magnus fortitudinis, & mundans non faciet innocentem. Et est sensus: Diu quidem toleris Assyriorum patiens fuit, & magnanimitatis suæ fortitudine iniquitates eorum sustinuit, prouocans eos ad poenitentiam: sed quia contempta bonitate Dei, secundum cor impoenitens thesaurizauerunt sibi iram in die iræ, & quieret ac securè sibi visi sunt viuere; quia cum venerint in profundum malorum, contemnunt, & gloriantur in delictis suis; qui antè patiens fuit, nequaquam eos tanquam munda & innocentes inultos abire patietur. Quænam fuerit Assyriorum immanitas, sicut hîc contra Persas innuit Dominus.

Quia ego iratus sum parum, correctionem, non destructionem, quærens: ipsæ verò gentes adiuerunt in malum, hoc est, malè ac iniquè, quod iustum erat, exequutæ sunt. Ita docet in Isaia, dicens: Væ Assur, virga furoris mei & baculus ipse est, in manu eorum indignatio mea. Ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum furoris mei mandabo illi, vt auferat spolia, & diripiar prædam, & ponat illum in conculcationem quasi lutum platearum. Ipse autem non sic arbitrabitur, & cor eius non ita existimabit; sed ad conterendum erit cor eius, & ad interuersionem gentium non paucarum. Dicit enim: Nunquid non Principes mei simul Reges sunt? Et erit: cum impleuerit Dominus cuncta opera sua in monte Sion, & in Hierusalem, visitabo super fructum magnifici cordis Regis Assur, & super gloriam altitudinis oculorum eius. Dixit enim: In fortitudine manus meæ feci. Ecce virgam & baculum vocat Assur Dominus: quia ubi iustitiæ suæ satisfecerit, eo tanquam instrumento usus in filios ipsius, quasi lignum, in ignem mittet, vt ardeat. Idem etiam contra Chaldaeos & Babylonem, prout hoc loco, fusiùs in eodem Isaia comminatus est Dominus: Descende, sede in puluere, virgo filia Babylon, sede in terra: non est solum filia Chaldaeorum, quia vltimè non vocaberis mollis & tenera. Tolle molam, & mole farinam; denuda turpitudinem tuam, discooperi humerum, reuela crura, transflumina. Reuelabitur ignominia tua, & videbitur opprobrium tuum: vltionem

ultionem capiam, & non resistet mihi homo. Redemptor noster Dominus exercituum nomen illius, sanctus Israel. Sede tacens, & intra in tenebras, filia Chaldaeorum: quia non vocaberis ultra domina regnorum. Iratus sum super populum meum, cōtaminaui hereditatem meam, & dedi eos in manu tua: non posuisti eis misericordias, super senem aggrauasti iugum tuum valde. Et dixisti: In sempiternum ero domina. Non posuisti hæc super cor tuum, neque recordata es nouissimi tui. Et nunc audi hæc delicata, & habitans confidenter, quæ dicis in corde tuo: Ego sum, & non est præter me ampliùs: non sedebo vidua, & ignorabo sterilitatem. Venient tibi duo hæc subito in die vna, sterilitas & viduitas: & reliqua. Vbi vides iuxta omnes translationes illius dictionis, *opulentas*, in Isaia nominari molles & teneras, & dominas, & delicatas, & habitantes confidenter, quietè, ac securè, secundasq; gentes has: & quia crudeliter populum Dei vexauerunt, suprâ quàm Deus ex ordine suæ iustitiæ misericordiæ admixtæ iniunxerat, grauissimum ipsis indicit excidiũ. Quoniam vt inimici se habuerunt: Deus autem iam conuersis effectus amicus Israelitis, Israelitarum amicorum amicus, & inimicorum inimicus, iuxta fœdus quod pepigerat, est declaratus. Vicissitudines itaque rerum iustitiæ ministri recogitent, pioque animo, quæ iusta sunt, exequantur: Deum semper ob oculos habentes nunquam sine misericordia iustum imperantem, ipsius finem in puniendo pro viribus attingere studeant; cum dilectione hominum, & odio vitiorum, vt in Regula Pater habet Augustinus.

Vite Moralis Institutio prima.

CLama. Hinc, quàm sit immensus Dei amor erga suos, licet eos iratus flagello perat, elucet. Quid enim peccatrice anima detentus? quid contempnibilis? Num nihil ipsum? Quin ipso nihil tantò est inferior, quantò ancilla domino, imò Deo suo: quare, quantumcumque sese postea submittat, reuera humilis esse nequit; cum viliozem de se æstimationem concipere non valeat. Ecce sibi vltimum finem Deumque consiuit peccatum, quod nihil esse ad huc ipsa Philosophia demonstrat. Inquiri illa: Qui verò est, inquit, sol. Phil. prof. 12.

73.

Amoris
Dei immensitas
erga suos.

Luc. 7.

Peccatũ

est nihil.

3. de cõ-

sol. Phil.

prof. 12.

Nihil, inquam. Philosophia: Nunquid igitur Deus facere malum potest? Boetius: Minimè, inquam. Philosophia, Malū igitur, inquit, nihil est: cū id facere ille non possit, qui nihil non potest. Quæ cū ira sint, Stultus tamen illudit peccatum, (Interlinearis, per ipsum operatur scelus) & inter iustos morabitur gratia: quia non ludent in peccato. Quid ergo Deus, exercituum Dominus, omnipotens (vr dicta ratione forè hac etiam vice Septuaginta vertunt) omni abiectiōe abiectiorem stultamque peccatricem Hierusalem tantolicer amore prosequi velit, non id abscondi potiùs exoptat? quid clamare præcipit? Apud nos, qui zelo vilioris agitur personæ, suum prore tam misera zelum à quopiam alio intelligi, non modò in hominum ora deduci, dedecus existimat, secretissimumque desiderat: bone Deus, quòdnam hoc præconium? Hæc dicit Dominus exercituum: Zelatus sum Hierusalem & Sion zelo magno? Nōne infame? nōne tanto numini indecorum? En, gloriam tuam alteri das; & alteri, quæ facta est in sibilum, & in derisum, & in opprobrium, & in parabolam omni transeunti per viam. Clama, inquis? Nōne prægrande beneficium erit vrbi peccatrici, si vel minimum gratiæ tuæ signum illi occultè obtendas? Putasne tanto fauore peccatricem tibi ciuitatem magis deuinciendam? Quin ipsamet tibi opprobrio vertet. Hic peccatores recipit, & manducat cum illis. Quid ergo clamare iubes? Hic si esset Propheta, sciret vtique quæ & qualis est mulier, quæ tangit eum, quia peccatrix est. Ecce scandalizandi sunt potiùs hoc tui magni zeli præconio, quàm ad verum amorem pertrahendi. Et cū viderent omnes, murmurabant, dicentes, quòd ad hominem peccatorem diuertisset, hoc est, ad Zachæum. Quid clamare iubes? te magno teneri miserabilium Hierusalem & Sionis amore? Non sic, non sic mortales: in felicitate constitutos se amare clamitant, deiectos verò ne agnoscere quidem. Quandoquidem tanta est Dei sapientia, vt vincat malitiam; tanta est Dei omnipotentia, vt peccata remittat; tanta est Dei misericordia, vt vbi abundauit delictum, superabundet & gratia; tanta est Dei bonitas, vt pœnitentem diuinæ faciat naturæ consortem; tanta est denique Dei maiestas, vt vas contumeliæ, ac confractum, reddat in integrum vas gloriæ; ac magis ininuestigabiles diuitias suas in iustificatione, quàm in creatione,

Prou. 14.

A. 9.

Interlin.

Luc. 15.

A.

Luc. 7.

F. 39.

Luc. 19.

A. 7.

tione, aut glorificatione, declarer, iuxta ea quæ superius ex Augus-
 tino deduximus: meritissimè clamandum, publiceque prædicandum
 præcipit, hoc prænotato titulo: *Hæc dicit Dominus Sabaoth: Zelatus*
sum Hierusalem & Sion zelo magno. Ibi enim ad meam ostenden-
 dam celsitudinem, & in illius ornatum, immensos thesauros meos
 exerui; cui dixi: Et expandi amictum meum super te, & operui igno- *Ezec. 16.*
 miniam tuam. Et iuraui tibi, & ingressus sum pactum tecum, ait Do- *B. 2.*
 minus Deus; & facta es mihi: & laui te aqua, & emūdaui sanguinem
 tuum ex te: & vnxi te oleo. Et vestiui te discoloribus, & caleceui te
 hyacintho: & cinxi te bysso, & indui te subtilibus. Et ornaui te orna-
 mento, & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum
 tuum. Et dedi inaurem super os tuum, & circulos auribus tuis, & co-
 ronam decoris in capite tuo. Et ornata es auro & argento, & vestita
 es bysso, & polymito, & multis coloribus. Similam & mel & oleum
 comediſti: & decora facta es vehementer nimis, & profeciſti in re-
 gnum. Et egressum est nomen tuum in gētes, propter speciem tuam:
 quia perfecta eras in decore meo, quem posueram super te, dicit
 Dominus Deus. Nūc autem etiam plura conferre sum paratus. Cla-
 ma igitur, ô Zacharia, vt omne regnum meum, vt omnis creatura
 mea, quæ facta est in mscipulam pedibus insipientium, Ierusalem
 & Sionem mox suspiciat, & tanquam meam sponsam veneretur,
 meoque zelo erga eam magno deferat: nam tandem, vt ex præmissa
 visione claruit, me ipsum illius votis dicabo. Quis mihi det, te fratrem *Cant. 3.*
 meum sugentem vbera matris meæ, vt inueniam te solum foris, & *A. 1.*
 deosculer, & iam me nemo despiciat? Vatablus, propter te. Similiter *Vatabl.*
 Hieremias inquit: Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Va- *Hier. 2.*
 de, & clama in auribus Ierusalem, dicens: Hæc dicit Dominus: Re- *A. 1.*
 cordatus sum tui, miserans adolescentiam tuam, & charitatem de-
 sponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto, in terra quæ non
 seminatur. Et in charitate perpetua dilexi te: ideo attraxi te mise-
 rans. Rursumque ædificabo te, & ædificaberis, virgo Israel: adhuc or-
 naberis tympanis tuis, & egredieris in choro ludentium. Siquidem

Institutio secunda.

74.
Iuxta
zeli ma-
gnitud.
crescit
disciplin.
*Ezec. 5.
P. Hier.
Ezec. 16.
C.
Exodi
20.

Orig. ho-
mil. 8. in
Exod.

Z Elatus sum Hierusalē & Sion zelo magno. Iuxta magnitudinem zeli & amoris maior effecta est disciplina. *Lege totum caput quintum Ezechielis, vbi prope finem concludit: Et scient, quia ego Dominus loquutus sum in zelo meo, cum implevero indignationem meam in eis. Vbi Pater Hieronymus: Zelus autem sub Metaphora viri & vxoris accipiendus: qui quamdiu vxorem diligit, zelotypus est; si neglexerit, dicit illud, quod in consequentibus dictum sumus: Zelus meus recedet à te, & vltra non irascar tibi. Amans itaque zelatus est Hierusalem; sicuti prädixerat: Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitates patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum, qui oderunt me; & faciens misericordiam in millia his, qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea. Vbi Origenes, secundum aliam literam legens; Ego enim sum Dominus Deus tuus, Deus zelās; ait: Vide benignitatem Dei, quomodo vt nos doceat, & perfectos faciat, ipse fragilitatem humanorum non recusat affectuum. Quis enim audiens Deum zelantem, non continuo miretur, & humanæ fragilitatis vitium putet? Sed omnia propter nos agit & patitur Deus; & vt possimus edoceri, notis & visitatis affectibus nobis loquitur. Videamus ergo, quid est hoc, quod dicit, quia Deus zelans ego sum. Sed vt contemplari facilius possint diuina, de humanis secundum ea, quæ superius disseruimus, doceamur exemplis. Omnis mulier aut sub viro est, & subiecta legibus viri; aut meretrix est, & vitur libertate peccandi. Qui ergo ingreditur ad meretricem, scit se ad eam ingressum esse mulierem, quæ prostituta est, & cunctis volentibus pater: & ideo indignari non potest, si cum ea etiam alios videat amatores. Qui verò legitimo vitur matrimonio, non patitur in vxore potestatem peccandi, sed accenditur zelo ad castitatem matrimonij conseruandam, quò possit ex ea fieri legitimus pater. Hoc ergo exemplo intelligamus omnem animam aut prostitutam esse demonibus, & habere plurimos amatores, ita vt intret ad eam modò quidem spiritus fornicationis; illo discedente, intret spiritus auaritiæ; post hunc veniat superbiæ spiritus; inde ira, inde inuidiæ, post etiam vanæ gloriæ, aliq̃ue cum eis plurimi spiritus immūdi. Isti autem omnes ita cum infideli anima meretricantur,

trancantur, vt alter alteri non inuideat, nec zelotypia moueatur adin-
 uicem. Et quid dico quòd alter alterum non excludat? imò & inuitat
 seinuicē, & sponte se conuocāt: sicut paulò antè iam diximus, quod *Luc. 11.*
 in Euāgelio scriptum est de illo spiritu, qui exijt ab homine, & regres-
 sus adduxit secū septē alios nequiores se spiritus, vt in vna anima si-
 mul habitarent. Sic ergo nullam zelotypiam amatorum suorum pa-
 titur anima, quæ demonibus prostituta est. Si verò legitimo con-
 iuncta sit viro, illi viro, cuius matrimonio Paulus animas coniungit
 & sociat; sicut & ipse dicit, Statui enim vos vni viro virginem ca-
 stam exhibere Christo; & de quo in Euangelij scriptum est, Quia *Mat. 22.*
 Rex quidam fecit nuptias filio suo: In huius ergo viri nuptias cum *A.*
 se anima dederit, & legitimo eum sortita fuerit matrimonio, etiam si
 fuit aliquando peccatrix, etiam si meretricata est, tamen, si se huic
 viro tradidit, vltra eam peccare non patitur. Non potest ferre, vt rur-
 sum anima, quæ se sortita est virum, alludat cum adulteris: quia ex-
 citatur super eam zelus eius viri, & defendit coniugij castitatem. Et
 ideo zelans dicitur Dominus, quia animam sibi mancipatam non
 patitur demonibus admisceri. Alioquin si eam viderit temerantem
 iura coniugij, & occasionem querere ad peccandum, tunc (vt scri-
 ptum est) dat ei libellum repudij, & dimittit eam, dicens: Vbi est li-
 bellus repudij matris vestræ, quo dimisi eam? Quibus etiam addit,
 & dicit: Ecce peccatis vestris venundati estis, & propter iniquitates
 vestras dimisi matrem vestram. Hæc qui loquitur, zelans est, & zelo
 commotus hæc dicit. Post agnitionem enim sui, post illuminationem
 verbi diuini, post gratiam baptismi, post confessionem fidei, &
 tot tantisque Sacramētis matrimonium confirmatum, non vult nos
 vltra peccare, non patitur animam, cuius ipse vel sponsus vel vir ap-
 pellatur, cum demonibus ludere, scortari cum immundis spiritibus,
 cum vitijs & immunditijs volutari. Quod & si forrè aliquialiter eue-
 niat infelicitè, saltè vt conuertatur, & redeat, & poeniteat, misera-
 tus expectat. Nouum enim hoc bonitatis eius est genus, vt etiam post
 adulterium, reuertentem tamen ex toto corde poenitentem susci-
 piat animam; sicut & ipse per Prophetam dicit: Nunquid mulier, si
 euerit à viro, & dormierit cum alio viro, reuertetur ad virum suum?
 Nonne contaminatione contaminabitur? Tu autem fornicata es
 cum

cum amatoribus multis, & reuertebaris ad me. Item alibi dicit: Et posteaquā fornicata es in omnibus his, dixi, reuere ad me: & nec sic reuerſa es, dicit Dominus. Hic ergo Deus zelans si requirit & desiderat animam tuam adhærere sibi, si te seruat à peccato, si corripit, si castigat, si indignatur, si irascitur, & velut zelotypia quadam erga te vtitur, spem tibi esse salutis agnosce. Si verò castigatus non resistis, correctus non emendaris, verberatus contemnis, scito, quòd si eò vsque peccando profeceris, discedet à te zelus eius, & dicitur tibi illud, quod per Ezechielem Prophetam ad Hierusalem dicitur: Propterea discedet zelus meus à te, & non irascar vltra super te. Vide misericordiam & pietatem boni Dei: quando vult misereri, indignari se dicit, & irasci; sicut per Hieremiam dicit: Dolo & flagello castigaberis Hierusalem, vti ne abscedat anima mea ab te. Hac si intelligis, miserantis Dei vox est, vbi irascitur & zelatur, vbi adhibet dolores & verbera. Flagellat enim omnem filium, quem recipit. Vis autem audire indignantis Dei terribilem vocem? Audi quod dicit per Prophetam. Cùm enumerasset multa nefanda, quæ commiserat populus, addit etiam hæc: Et propter hoc (inquit) non visitabo super filias vestras, cùm fornicantur; neque super nuntius vestras, cùm mœchantur. Hoc est terribile, hoc extremum, cùm iam non corripimur pro peccatis, cùm iam non corrigimur delinquentes. Tunc enim, cùm exceſſerimus peccandi modum, Deus zelans auertit à nobis zelum suum, sicut & à diabolo: qui peccandi iam modum exceſſit, sicut Propheta dicit, quemadmodum velimentum in sanguine concretum non erit mundum, ita & ipse non erit mundus in hoc sæculo. Quia ergo misericors est, & omnes homines vult saluos fieri, propterea dicit: Visitabo in virga ferrea facinororum, & in flagellis peccata eorum. Misericordiam autem meam non auferam ab eis. Visitat ergo Dominus animas, & requirit, quas diabolus iste pessimus genuerit pater; & dicit ad vnāquamque populū tuum, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui. Visitat ergo te post peccatum. & commonet te, & in flagello & virga te visitat pro peccatis, quæ tibi pater diabolus suggessit, vt reddat tibi illud in sinum, id est, dum in corpore degis. Et sic cōpletur, Reddit peccata patrū in sinus filiorum in

in tertiã & quartã progeniẽ. Deus enim zelans est; & animã quã sibi
 despondit in fide, non vult illam permanere in cõtaminatione pec-
 cati, sed vult eam citò purgari, vult eam velociter abicere omnes im-
 munditias suas; si cui fortẽ subreptũ sit. Si verò permanet in peccatis,
 & dicit, Non audiemus vocẽ Domini, sed faciẽtes faciemus volũtates *Hier. 44.*
 nostras, & incendemus ignem Reginæ cali, hoc est, sacrificabimus
 Lunæ, (sicut exprobratur per Prophetam) tunc seruantur etiam ipsi
 ad illam Sapientiæ sententiam, quæ dicit: Quoniam quidem voca- *Pron. 1.*
 bam, & non audiebatis, sed irridebatis sermones meos: itaque & ego
 vestræ perditioni superridebo. Vel illam, quæ posita est illis in Euan- *Mat. 25.*
 gelio, dicente Domino: Discedite à me in ignem æternum, quem
 præparauit Deus diabolo, & angelis eius. Ego opto, vt, dum in hoc
 sæculo sum, visitet Dominus peccata mea, & hĩc mihi restituat, vt
 iudicat etiam de me Abraham, sicut dixit de paupere Lazaro ad di- *Luc. 16.*
 uitẽ: Memento, fili, quod recepisti bona in vita tua, & Lazarus si-
 militer mala: nunc autem hic requiescit, tu verò cruciaris. Propter-
 ea ergo cùm corripimur, cùm castigamur à Domino, esse non de-
 bemus ingrati: sed intelligamus propterea nos in præsentĩ sæculo
 corripĩ, vt in futuro requiem consequamur. Sicut & Apostolus dicit: *1. Cor. 11.*
 Cùm autem castigamur à Domino, corripimur, ne cum hoc mun-
 do damnemur. Propterea denique & beatus Iob libenter suscipiebat
 cuncta supplicia, & dicebat: Quia si bona accepimus de manu Do- *Iob 1.*
 mini, nõnne & mala tolerabimus? Dominus dedit, Dominus abstu-
 lit: sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini bene-
 dictum. Ex zelo amantis Dei parum irati, correctionem animique
 ornatum intendentis, quasi mallei polientis egregium lapidem *Simile.*
 idus, in Regio palatio insignem locum occupaturum Iob flagella
 perpendebat. Zelare namque Dei apud Pagninum dicitur, cùm crea- *Pagn.*
 turam suam, quam non vult perire, sæpe castigat, corripit, atque fla- *Isagog.*
 gellat, & flagellando adducit ad se. Zelotypus est Iesus, (Eustochio *cap. 53.*
 Pater Hieronymus de custodia virginitatis ait) non vult ab aliis vi- *P. Hier.*
 deri faciem tuam. Et, ne longiùs vagemur, attende quid subiungat *ad Eusto-*
 Dominus exercituum. *chium, 1.*

*Et ira magna ego irascor, ad condẽnationem scilicet, contra gen-
 tes opulentas & quietas, quas nempe tanquam dæmonibus prosti-
 tutas*

*1. de eu-
 stod. vir-
 ginis.*

- tutas non zelor, nec scalpere volo, cū ad Templi mei fabricam non pertineant, sicut Israel, quem dolauī in Prophetis, parum vtiq; iratus; quia cum, vt exornarem, meaue gloria dignum redderem, sculpsi: verū gentes, quarum ministerio ad expoliendum quauis lapididis sum vsus, potius perdere volebant, & mactare, ac demum aris superimponere. Ne autem misericordiam meam dispergerem ab Israele, visitaui in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorū. Et ecce me itineri accinctum, equum iam ascendentem vidisti, equitatu multo comitatum, vt reuertar ad Ierusalem in misericordijs: quia de Sion exhibit lex, & verbum Domini de Ierusalem. Ne ergo impropere opulenta gentes, quia non est salus ipsi in Deo eius: ecce aperui oculos tuos, sicut olim pueri Elisei, & vidisti, & ecce mons plenus equorum, & curruum igneorum. Rursum equum ascendo.
- Joan. 10.*
- Isaia 3.*
- 4. Reg. 6.*

TEXTVS.

75. Propterea hæc dicit Dominus: Reuertar ad Ierusalem in misericordijs: domus mea ædificabitur in ea, ait Dominus exercituum; & perpendiculum extendetur super Ierusalem.

PARAPHRASIS.

Idcirco hæc dicit Dominus: Reuertar non in unico, sed in multis misericordijs meæ effectibus ad Ierusalem: & Templi structura perficietur in ea, sub Zorobabele, & Iesu filio Iosedecis; & cementariorum regula extendetur super ædificium parietum Ierusalem, nobileque opus Ierusalem ædificabitur.

TEXTVS.

Adhuc clama, dicens: Hæc dicit Dominus exercituum: Adhuc affluent ciuitates meæ bonis: & consolabitur adhuc Dominus Sion, & eliget adhuc Ierusalem.

PARA-

PARAPHRASIS.

Adhuc ultra clama, & vaticinare dicendo: Sic dicit, seu dixit, Dominus exercituum. Adhuc urbes, quas ex singulari quo eas prosequor amore meas dico, non poterunt capere præ multitudine ac copia suos ciues & bona; imò sese diffundent præ felicitate ac bonitate. sub Zorobabele, Nehemia, Iudith, & Machabeis. Et presentibus bonis præteritam miseriam Sionis consolabitur Deus; & eliget Ierusalem, ut inhabitet in ea.

COMMENTARIA.

Propterea. Pater Hieronymus: Quia zelatus sum Ierusalem & Sion zelo magno, quas aduersarij, plusquam volueram, deprefferunt; ideo hæc dicit Dominus. Varablus: Quia scilicet Israel fuit punitus secundum ordinem iustitiæ meæ, ideo sic dicit Dominus: Conuersus sum, seu, Conuertar, ad Ierusalem in intimis visceribus; Hebraicè, cum miserationibus: id est, agam cum Ierosolymitanis clementer & misericorditer. Septuaginta: Conuertar ad Ierusalem in misericordia. Pagninus: Sic dixit Dominus: Reuersus sum ad Ierusalem in misericordiis. Vbi apparet, quàm citò ac promptè promissâ Deus exoluat; & affluentius, quàm fuerat pollicitus. Iusserat enim, Conuertimini ad me; spondens, Et ego conuertar ad vos: ecce iam se conuersum, seu reuersum, prædicari mandat: non solum autem conuersum, verum in misericordiis multis; hoc est, variis misericordiæ effectibus, & iuxta Hebrææ vocis energiam, in visceribus misericordiæ, qualia sunt matris erga liberos, præsertim in peccatorum condonatione. Et in Hebræa, Chaldaea, & Arabica lingua immentitas & magnitudo diuinæ misericordiæ plurali numero indicatur. Plures igitur enumerantur huius misericordiæ effectus, sicuti sunt, Templi conclusio fabricæ, urbis eximia instauratio, ciuitatum affluentia, sua consolatio, diuina electio, & aduersariorum repressio: vt eò auidius cum Deo negociari homines desiderent; fallaciaque, aut saltem incipitia mortalium commercia veris & indubiis permutare festinent. Quid felicius, quàm cum Domino, & exercituum Domino, versari? Hæc summa felicitas: ideo toties Propheta dulcissimum nomen reperit edens & esuriens; quia, præ conuersationis dulcedine, Qui edunt me, adhuc esuriunt.

Et domus mea ædificabitur in ea, ait Dominus exercituum. Et, le-

P. Hier. gūt Septuaginta, & Pater Hieronymus, qui in Ezechielem ita scribit:
Ezec. 35. Et factus est sermo Domini ad me, dicens. Si semper in Prophetis el-
A. 1. set sermo Dei, & iuge in pectore eorū haberet hospitium; nunquam
 tam crebrò Ezechiel poneret, Et factus est sermo Domini ad me, di-
 cens. Sed quia ob humanam fragilitatem, & viræ huius necessitates,
Joā. 1. C. interdum recedebat ab eis; propterea Ioannes Baptista loquitur: Qui
 misit me baptizare, ipse dixit mihi; Super quem videris Spiritum san-
 ctum in specie columbæ descendentem, & manentem in eo, ipse est.
 Nūquam enim proprium esset in Christo, quod additur, Et manen-
 tem in eo, nisi ab aliis nonnunquam recederet. Alioquin & ad Moy-
Numer. sen loquitur Deus, Auferam de spiritu, qui est in te: quem vtrique
11. D. non haberet, nisi à Domino descendisset. Ob hancigitur causam
 & noster Zacharias toties Dei nomen inculcare præcipitur: vt à Dei
 spiritu immensa hæc beneficia prædici nemo ambigat.

Rupert. *Adhuc clama.* Rupertus: Non, inquit, hoc tantum clames, quòd
 domus mea ædificabitur, & pendiculum super Ierusalem exten-
 detur: sed sicut interpellatus est ipse Dominus à me dicente, Domi-
 ne exercituum, vsquequo tu non misereberis Ierusalem, & urbem
 Iuda, quibus prius iratus es? ita responsum accipe meum & de Ieru-
 salem, & de cæteris vrbibus Iuda: quia adhuc, inquit, affluent ciuita-
 tes meæ, (Pater Hieronymus) quas nunc cernis à Babylonio igne
 vastatas, bonis; subauditur, temporalibus: & propterea consolatione
 sempiterna consolabitur Dominus adhuc Sion, & electione perfe-
 cta eliget adhuc Ierusalem: ita videlicet, vt sicut apud alium Prophe-
Isaie 1. tam dicit, Vocetur ciuitas iusti, mater ciuitatum, vrbis fidelis; & fiat.
3. quod apud eundem locutus est, dicens, Quia de Sion exhibit lex, &
 verbum Domini de Ierusalem. Nec mirum ab hac temporaria bo-
Vatabl. norum & incolarum, iuxta Vatablum, redundantia Prophetam no-
 uo clamore attolli ad illam tempore gratiæ superabundantiam, cum
 hic saltus frequentissimus sit in Prophetis.

76.
 Templi
 colenda.

Vita Moralis Institutio prima.

Domus mea. Hinc vides, quanta sit Templo adhibenda reueren-
 tia: cum ipsum Domum suam nominare minimè vereantur
 exerci-

exercituum Dominus; tantamque præ se ferat curam de illius absol-
 uenda fabrica, quam ante ducentos & decem annos per Isaiam Cyro *Isaia 45.*
 Persarum Regi, se demandaturum, prædixerat. Locutusque est Do- *Exod. 30.*
 minus ad Moysen, dicens: Facies & labium æneum cum basi sua ad *B. 17.*
 lauandum; & missa aqua lauabunt in ea Aaron & filij eius manus
 suas, ac pedes, quando ingressuri sunt tabernaculum testimonij, &
 quando accessuri sunt ad altare, vt offerant in eo thymiaa Domi-
 no; ne fortè moriantur. En quanta puritate Domus Dei adeunda
 est. Lauenturque Moyses, & Aaron, ac filij eius, manus suas, & pedes, *Exod. 40.*
 cum ingrederentur tectum foederis, & accederent ad altare: sicut *D. 31.*
 præceperat Dominus Moysi. Quod si fortis viri est pro patria mor-
 tem oppetere, multo magis erit & pro Templo vitam mille pericu-
 lis exponere, expositaque finire. Hoc ipsemet exercituum fortium-
 que militum Iudex æquissimus in presenti loco clamandum præci-
 pit. Prius enim Templi, mox vrbs instaurationem faciendam do-
 cet. Nisi enim Dominus è Templo, tanquam ex inexpugnabili ar- *Pf. 126.*
 ce, custodierit ciuitatem; frustra vigilat qui custodit eam. Lege contra *2. Mac.*
 Nicinorem Dei iudicium in manu Iudæ. Erat enim pro vxoribus & *15. D. 18*
 filiis, itemque pro fratribus & cognatis minor sollicitudo; maximus
 verò & primus pro sanctitate timor erat Templi. Quare diuinitus
 obventa victoria, linguam blasphemam impij Nicanoris præcisam
 iussit Iudas particulatim auibis dari; manum autem demētis, quam
 nefarius extenderat cōtra Domum sanctam omnipotētis Dei, con-
 tra Templum suspēdi. Primū quoque à captiuitate reuersi erigen- *1. Esd. 3.*
 do Templo, quàm reparandæ vrbi, operam dederunt. Salomon item
 maiori diligentia ac seruiore Domum Dei, quàm suam, construē-
 dam curauit; septem enim annis Templum, tredecim verò suum ab. *3. Reg. 6.*
 soluit palatium: citius etiam Domum Domini, quàm suam, cœpit *7.*
 erigere; magnamque instituit in dedicatione sollennitatē, Dominus-
 que signo visibili Templi sanctificator affulsit. Profligato etiam cæ- *3. Reg. 8.*
 soque Lysia exercitu, antequam suorum vllam Iudas & fratres eius *7.*
 mentionem facerent, dixerunt: Ecce contriti sunt inimici nostri. *1. Mac.*
 ascendamus nunc mundare sancta, & renouare. Et videntes altare *4. D. 36.*
 prophanatum, portasque exustas, & in atriis virgulta nata sicut in
 saltu, vel in montibus, sciderunt vestimēta sua, & planxerunt plāctu
 magno,

magno, & imposuerunt cinerem super caput suum, & ceciderunt in
 faciem super terram, & exclamauerunt tubis signorum, & clamaue-
 runt in calum. Nec vnquam Seruator noster adeò seuerè se gessisse
 legitur, quàm cum facto ex funiculis flagello è Templo videntibus
 & cementes eiecit, & nummulariorum effudit æs, mēsaſque ſubuer-
 tit, Scriptū est, inquit, cunctis gentibus, Domus mea domus oratio-
 nis vocabitur: vos autem fecistis illam speluncam latronum. Hiero-
 nima rursū ait: *Tu ergo noli orare pro populo hec, & ne afflimes
 pro eis laudem & orationem: quia non exaudiam in tempore cla-
 moris eorum ad me, in tempore afflictionis eorum. Cur ita, miseri-
 cordiarum Domine? Audi. Quid est, quòd dilectus meus in domo
 mea fecit scelera multa? Nunquid carnes sanctæ auferent à te ma-
 litias tuas, in quibus gloriata es? Quod sic explicat ibi Pater Hierony-
 mus: Dilectum & amantissimum vocat populum Iuda; qui in Tem-
 plo eius posuit & veneratus est idola: & in eo se putat iram Dei pla-
 care, si multas hostias immolet: & gloriatur in sacrificiorum multi-
 tudine, quæ malitias peccatorum auferre non possunt. Ecce igitur
 zelatus Dominus Hierusalem zelo magno, peculiarem ac potissi-
 mam tanti zeli causam tradens, subiunxit & Sion, locum scilicet
 Templi: quod prius perficiendum modò promittit, Domus sua no-
 mine illud exornans, & propter Domum suam opere magnifico ci-
 uitatis mœnia reparanda pollicetur. Propheta item hoc ipsum præ-
 sagiens cecinit Hierusalem alloquutus: Propter Domum Domini
 Dei nostri, quæſui bona tibi. Quòd si Templi illius, quod nostri
 vmbra ac figura extitit, tãta Deo, ac Regibus, & Principibus, Duci-
 bus, ac hominibus cura fuit: quid de vero Templo dicendum, vbi
 Deus ipse corporaliter inhabitat, illis Sacramenti velaminibus, ne
 nostri obtenebrentur oculi tanta claritate, inuolutus? Magis idani-
 mo diutius versandum, quàm calamo digerendum. Soluite, inquit,
 Templum hoc manu factum, & ego tribus diebus excitabo illud. At-
 que hoc iam à mortuis excitatum in gloria triumphans corporis sui
 Templum in Templo nobis colendū præstitit: vt optimo iure præla-
 mus, Non est alia natio tam grandis, quæ habeat Deos suos appro-
 pinquantes sibi, sicut Deus noster adest nobis. Ipſi gloria in sæcula:
 qui illud adhuc Ecclesiæ suæ spondet:

Institutio secunda.

77.

ET perpendicularum extendetur super Hierusalem. Dominus, ait Pater ^a Hieronymus, pacem & misericordiā repromittens, rursum eam adificatum esse se dicit; ^b & perpendicularum, siue funiculum, secundum mēsuras & ordines singulorum in ea esse tendēdum. Quā de re latius Deo duce infra dicemus: nunc ad literam non contemnendum sanē beneficium his verbis conferendum notatur ijs, qui, dum adificarēt, altera manu arma tenere coge bātur, in aduersantes: quorum nonnulli dixerunt, ^d Quæ est hæc res, quam facitis? Nunquid contra Regem vos rebellatis? Et reddidi eis sermonem (ait Nehemias) dixique ad eos: Deus cali ipse nos iuuat, & nos serui eius sumus: surgamus, & adificemus: vobis autem non est pax & iustitia & memoria in Hierusalem. Factum est autem cum audisset Sannaballat, quod adificaremus murum, iratus est valde, & motus nimis subsannauit Iudæos, & dixit coram fratribus suis, & frequentia Samaritanorum: Quid Iudæi faciunt imbecilles? Num dimittent eos gentes? Num sacrificabunt & complebunt in vna die? Nunquid adificare poterunt lapides de aceruis pulueris, qui combussit funi? Sed & Tobias Ammanites proximus eius ait: Aedificent: si ascenderit vulpes, transiliet murum eorum lapideum. Et dixit Nehemias: Audi Deus noster, quia facti sumus despectui: conuerte opprobrium super caput eorum, & da eos in despectionem in terram captiuitatis. Ne operias iniquitatem eorum, & peccatum eorum coram facie tua non deleatur. Quid tam nefandum scelus? Quia irriserunt adificantes. Itaque adificauimus murum: & reliqua. vide totum caput; & deprehendes, licet maximis cum sudoribus, honorificentissimè magnificum opus absolui, ac, iuxta Domini verbum, litum huic adificationi in Ecclesia & mente tua ordinatè ac laboriosè insistere totus debeas, facillimè intelliges. Beda ibi in Glossa optime aduertit hoc pacto: Huius Tobiae persona & verba hæreticis conueniunt. Persona quidem, quia patriarcha eius Ammon de incestu, ebrietate, nocte & spelunca natus est: & hæreticorum origo, & voluptate carnali & immunditia de tenebris errorum vel scelerum, & de priuatis conciliabulis, & non de publico Ecclesiæ syn. bolo genita est.

Difficilior animæ reedificatio promittitur.

^a P. Hier.

^b Isa. 54.

^c 2. Esdr.

4. D. 18.

^d 2. Esdr.

2. D. 19.

2. Esdr. 4.

A. 1.

Beda.

Gen. 19.

G.

est. Quòd verò idem Tobias, id est, bonus Domini, non merito & veritate, sed elatione superbiæ, murum dicit à vulpe transfiliendum. *Cat. 2. A* vulpes hæretici vocantur, secundùm illud : Capite nobis vulpes parvulas, quæ demoluntur vineas. Quod est, deprehendere & in lucem proferre putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur. Oratio autè ad Deum est vnicum Ecclesiæ refugium, & industria doctorum, qui die nocteque in lege eius meditantes, scripturarum perpendiculo, quod inscribit Zacharias in vnius viri manu vidit, ne pro libito cuius illo vti liceat, sed ad vnius summi artificis normam, ne sint in vobis schismata, corda fidelium contra insidias diaboli, & militum eius, prædicando, consolando, & exhortando dirigant, atque corroborent; nimiamque terram exportandam doceant, ut fixa fundamenta non super arenam, sed super petram locentur. Priùs enim de corde nostro egerenda est humus terrenarum concupiscètiarum : deinde firmus & inexpugnabilis operum murus super fundamentum fidei construendus. Nanti qui super humum & rudera infirmarum cogitationum ædificium sanctæ actionis erigit, fallitur, & pro domo, vel ciuitate, procella tentationis ingruente, ruinam ædificasse probatur. Et quidem in ædificio spiritali manet hostis indefessus cum satellitibus suis, spiritibus scilicet immundis, & hominibus malignis, qui opera virtutum & fidei, nobis incautis, impedire & expugnare contendunt, & mentem fidelium mucrone prauæ suggestionis interficere. Sed contra hæc nobis perpendiculum & armatura Dei sumenda sunt, ut possimus resistere & subsistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. Et *Eph. 6. C.* per ordinem in agmine distributi fidelium, alij bonis operibus instructi ornantes Ecclesiam ædificant; alij armis sacre lectionis muniti, contra impugnantes & hæreticos vigilant : hi religiosa deuotione proximos in fidei veritate confortant; illi aduersus diaboli vel vitiorum tela necessarium certamen exercent, & ab ouili Domini insidiantes lupos pastoralis sollicitudine arcent. Nec solum media pars iuuenum faciebat opus, & pars media parata erat ad bellum; sed & iidem iuuenes, qui faciebant opus, gladio erant accincti. Tanta enim versutia hostis antiqui, tantus est furor malitiæ eius contra Ecclesiam, ut non solum prædicatores veritatis, sed & ipse

IN ZACHAR. CAP. I. 263

ipse populus Dei semper debeat cōtra vigilare, & quasi in acie stare. Aedificantes enim gladio accinguntur renes, cū ij, qui præsunt, bonis operibus insistere, vel sibi commissos curant perpendiculo, id est, regulari ratione, disponere. Hoc enim est viuos lapides in ædificio sanctæ ciuitatis competenter locare, qui fluxa luxuriæ in se acumine verbi Dei satagunt restringere, ne vltiā, quā debeat parietis ornatum, prosiliant. Nec prættereundum est, quòd cū Dauid vel Salomon eandem ciuitatem ædificarent; nihil de armatis structoribus (quibus se ducem Deus offert, vt exercituum Dominus fabricam Templi ac vrbs indicens) vel aduersarijs impugnantibus dicitur; sed destructa propter peccata, maiori labore & industria reficitur. Similis autem est ædificatio spiritalis, quæ in animarum salute geritur: vt in baptismo renati per fidem & cōfessionem sanctæ Trinitatis, sine labore per gratiam Dei ciuitas & domus eius efficiamur: & si post, diabolo suadente vel seducente, ad peccata relabimur, & virtutū moenia hostis victor igne vitiorum deijcit; necesse est grauiori studio afflictionis, vigiliarū, & arctioris vitæ bonorū operum ædificia reparare. Nā expertis vitiorū illecebris difficilius caremus, quā incognitis: minorisq; laboris est incognitam cauere carnis voluptatem, quā cognitam reiicere. Nota quantum studium in operando habuerint, qui etiam nocte in labore perstiterunt: sicut Paulus, qui nocte & die operabatur manibus suis, ne quem credentium vitium quærendo fatigaret. Cū itaque multò difficilior sit euersum Templi combustæque ciuitatis credio, quā prima vtriusque fundatio: iure Dominus equum rufum ascendens in misericordijs se reuerberi perhibet, vt denuo ædificet: suo enim sanguine, suoque singulari agone, dedicatio est celebranda. Cū verò in Angelis & in protoparente prima Ecclesiæ fundamenta iecit, in misericordia, in gratia scilicet, in equo albo, in pace, sine duello, sine sudore constituit: nunc autem etiam Crucis perpendiculo adhibito cum chorda & plumbo scripturæ fabricat. Est enim perpendiculum, vt hīc testatur Lyra. Lyra. Mat. 24. Chrys. Chrys. Et quidē tunc quādo lapidum facienda erit discretio, in supremo examine, apparebit signum Filij hominis, quod, authore Chry-

2. Thes. 3.
Lyra.
Mat. 24.
Chrys.

so-

Crux est fofstomo, *Crux est* Saluatoris, quæ Sole ipfo fplendidiore erit: & *perpendi-* perpendicularum extendetur fuper Hierufalem, id eft, fuper vniufcu-
culum. iufque animam; vt an caeleftis Hierufalem fabricæ fit contentanea,
 perfpiciuum fiat. Quoniam autem fcripturæ perpendicularum Crucis
 ligno compofitum fupra quamplurimos erat diuinitatis vi & enee-
 gia in terris extendendum, Propheta præcipitur:

Adhuc clama, quia toto terrarum ambitu fonus ifte audiendus
 eft, *dicens: Hæc dicit Dominus exercituum:* cuius virtute à quatuor
 ventis, & ab omnibus mundi plagis congregandi funt continentis
 nomen eius. *Adhuc affluunt ciuitates meæ bonis:* de quibus fcriptum
 eft: Credo videre bona Domini in terra viuentium: Et videas bona
 Hierufalem. *Et confortabitur adhuc Dominus,* qui eft vnica, vera, om-
 nisque confortatio, *Sionem,* contemplantem fcilicet Ecclefiam; &
eliget adhuc Hierufalem, vt ibi abundantiam fuauitatis eructet, ni-
 racula faciens, Apoftolos eligens, fandumque Spiritum emittens.
 Quin & diuitiis terreftribusque bonis Ecclefias fuas ditabit. ^a Si vo-
 lueritis, & audieritis me, quæ bona funt terræ comederitis. Et illud: Fi-
 dēs eris in Domino, & eleuabit te fuper bona terræ. Sicut olim, ^b De-
 dit illis regiones Gentium, & labores populorum poffederunt; vt ei
 ftodiant iuftificationes eius, & legem eius requirant: Eodem pacto
 fponfæ fuæ, quam ^c tibi de fpoſauit in fide, ^d Murenulas, inquit, aureas
 faciemus tibi, vermiculatas argento. Vbi Iacobus de Valentia: ^e Non
 quod diuitiæ & reditus Ecclefia, licet fint bona temporalia, tamen
 funt annexa bonis fpiritualibus. Et ideo per murenulas aureas intel-
 ligit bona Ecclefia merè fpiritualia, ficut funt gratiæ Sacramentorum
 & donorum: fed per vermiculata fiue per puncta argentea intelligit
 bona temporalia annexa fpiritualibus, quibus diuata fuit Ecclefia
 per Principes mundi. Et fic fponfus promittit Ecclefia fponſa ^f tibi
 murenulas aureas, vermiculatas argento; id eft, bona fpiritualia, an-
 nexa bonis temporalibus. Primum igitur quærite regnum Dei, &
 hæc omnia adiicientur vobis. Ita vt verè dicere poffitis: Nihil habeo-
 tes, & omnia poffidentes, multosque locupletantes.

TEXTVS.

Et leuaui oculos meos, & vidi: & ecce quatuor cornua. Et dixi ad Angelum, qui loquebatur in me: Quid sunt hæc? Et dixit ad me: Hæc sunt cornua, quæ *ventilauerunt Iudam, & Israel, & Ierusalem.

78.

*Septuaginta, disperserunt.

PARAPHRASIS.

Susuli autem oculos meos, & admirans vidi in spiritu quatuor cornua: & inquisiui ab Angelo reuelante, quid significarent. Et ille respondit, cornua esse regna & imperia, quæ afflixerunt Iudeos, more bonum, qui irati huc atque illic omnia quæque dispergunt.

TEXTVS.

Et ascendit mihi Dominus quatuor fabros. Et dixi: Quid isti veniunt facere? Qui ait, dicens: Hæc sunt cornua, quæ ventilauerunt Iudam per singulos viros, & nemo eorum leuaui caput suum: & venerunt isti deterre ea, vt deiiciat cornua Gentium, quæ leuaerunt cornu super terram Iuda, vt dispergerent eam.

Boni in Iudæis Iudam & exultant caput. Luc. cap. 21.

PARAPHRASIS.

Ostendit autem mihi, ac me videre fecit Dominus, quatuor artifices seu fabros lignarios: & interrogauit, ad quid faciendum pergerent. Responditque Angelus, qui in persona Dei loquebatur ad me: Ipsa, quæ vidisti iam, sunt cornua & regna, quæ disperferunt viros Iudæ per singulos, ita vt nullus virorum Iudæ caput suum attollere sit ausus: veneruntque isti artifices ad ea deterrenda, id est, ad deiicienda imperia Gentium, quæ sumpserunt arma, & successiue potentiam suam exalta- runt super regionem Iudæ, ita vt ciues & incolas Iudæ transmigrare coegerint.

COMMENTARIA.

Circa posteriorem huius visionis partem, quæ est secunda, & ipsa etiam bipartita est; reuelantur enim Prophete quatuor cornua, LI & deinde

& deinde quatuor fabri; vnanimis est in hoc cōsensu Patrum cum Patre Hieronymo, ad literam Zachariæ demonstrari, regna, quæ ludæos vexarunt, aut vexatura erant, ab Angelis esse comprimenda. Ita Remigius, Rupertus, Lyra, Dionysius, Hugo, Pagninus, Vatablus: nec vlli dubiū, cū id expressissimè in textu declaret Angelus. Cornu siquidem non tam regnum, quàm regni potentiam, & ad impugnandum propugnandumque potestatem significat: vtrique.

Cornu pro regno.
Hier. 47. Abscissum est cornu Moab, & brachium eius contritum est, ait Dominus. Et olim nonnullæ Græcorum Regum Romanorumque Imperatorum numismatum coronæ cornibus rectis non ineptè muniebantur. Tantū in his est aliqua dissensio, quòd Rabbi Salomon per quatuor cornua intelligit aduersarios ludæorum quatuor mundi ventos seu plagas: quia per varias nationes circa Iudæam commorantes, vt ex quarto Regum & secundo Paralipomenon est coniectere, ludæi & ab Oriente, & ab Occidente, & à Meridie, & ab Aquilone multa sunt mala perpeffi. Cæteri, quos viderim, quatuor imperia per quatuor cornua explicant; Pagninus, Assyrios, Chaldaeos, Medos, & Persas. In eo quòd Medos & Persas pro duabus monarchiis Pagninus enumerat, videtur contra Daniele m tendere: qui sic interpretatur Phares, diuisum est regnum tuum, quod est monarchia Chaldaeorum, & datum est Medis & Persis. Simul itaque Medi & Persæ leuauerunt cornu, atque non nisi pro vnico cōsensu imperio. Successiue siquidem se mutuò excludendo, hæc cornua Gentium leuauerunt cornu super Iudam; vt concors est cum Patre Hieronymo, quos viderim, Patrum assertio. Præterea, duobus tantū annis Darius Medus regnauit, capta Babylone, statimque Cyrus ad Persas imperium trāstulit. Lege Vatablum Danielis nono hebdomadas supputantem. Quòdnam ergo soli Medi biennio cornu contra Iudam leuasse potuerunt? Quin vnicum imperium hoc statuæ pectus argenteum cum duobus brachiis denotat. Dionysius verò inquit: Prædicta autem regna intelligentur Chaldaei & Persæ, quātum ad Reges Persarum aduersantes Iudæis; Græci quoque, præsertim tempore Antiochi, & Romani. Verum tamen cū tempore Romanorum post Christi passionem fuerint Iudæi finaliter à Deo relictī, nec populus eius propter Christi occisionē & abnegationē,

nec regnum Romanorum destructum fuerit, eo quod Iudæos vastavit: a bitror loco Romanorum Assyrios, vel alios quosdam, aptius posse intelligi. Assyriorum enim & Chaldaeorum regnum ante prophetiam istam defecit; postea quoque regnum Persarum, atque Grecorum: sed regnum Romanorum non est propter Iudæorum vastitatem deiectum, imò in Christo feliciter exaltatum. Vel si deiectum dicatur, quoniam Christo subiectum; hæc est bona deiectio, nec pro peccato infligta. Postremò, per quatuor cornua memorata intelligi possunt persecutores populi Israel, qui eum à quatuor partibus inuaserunt. Hæc Dionysius: qui fortè, ubi non erat timor, trepidasse videtur. Nōne dispersa est Iudæa in *tetraarchias diuisa sub Romano? Nōne à Cn. Pompeio quàm plura perpeffa est mala Hierusalem, ita vt Romanorum equos in Templū, quasi in stabulum, viderit ingressos? Quod quantam præ se ferat calamitatem, Threnos legenti facillimè patebit, cum humanum, Gē. ium tamen, Propheta deplorat ingressum. Reliqui Patres Patri Hieronymo concinunt, hoc pacto in præfenti loco scribēti: Quatuor cornua, quæ ventilauerunt & disperferunt Iudam, & Israel, & Ierusalem, quatuor gentes esse, Babylonios, Medos atque Persas, & Macedonas, ac Romanos, & nunc Dominus à Propheta interrogatus exponit, & Daniel plenissimè replicat; qui in visione imaginis, quæ habebat aureum caput, & pectus argenteum, & subumbilicum aeneum, & crura ac pedes ferreos & fictiles, has quatuor gentes interpretatus est. Et rursum in alia visione quatuor bestias, leonem, & vrsū, & pardum, & aliam horribilem bestiam, cuius nomen non posuit, easdem gentes sub alia figura monstrauit. Medos autem & Persas vnum regnum esse post victoriam Cyri, non ambigit, qui & seculares & sacras literas legit. Et rectissimè pro regnis cornua posuit; hæc habente scriptura sancta consuetudinem, vt regnum semper interpretetur in cornibus: vt est illud; * Et exaltauit cornu Christi sui. & in alio loco; ^b Et exaltauit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui. Et decē cornua in vltimo regnatura, idem ^c Daniel Propheta testatur. Eo ergo tempore, quo hæc visio cernebatur, iam Babyloniorum regnum præterierat; instabat Persarum atque Medorum; futurum erat Grecorum atque Macedonum; & Romanorum. Quæ Babylonij, quæ

Leo Pa-
pa Serm.
1. in Na-
tuit. A-
post. Pe-
tri &
Pauli.
* Luc. 3.

Thren.

P. Hier.

Dan. 2.

E.

Dan. 7.

Regnum
per cor-
nu expli-
catur.

^a 1^a 148
B.

^b Luc. 19

^c Dan. 7.

B.

Medi atque Persæ, quæ Græci, id est, Macedones, fecerint Iudæ, Iherusalem, & Hierusalem, vir eruditus agnoscit: maximè sub Antiocho cognomento Epiphane, sub quo Machabeorum historia textitur. Post aduentum quoque Domini Saluatoris, quando circumdata est Iherusalem, quæ sustinuerint Israelitæ, & Euangelium antè denunciat, & Iosephus historiæ Iudaicæ scriptor vernaculus plenissimè edocet. Ista cornua ventilauerunt & disperserunt Iudam per singulos prope modum viros: vt nemo eorum graui malorum pondere depresso leuaret caput.

Luc. 19.

G.

Ioseph.

Angeli
fabri.

Quatuor quoque fabros, siue artifices, quos Græci τέχνους vocant, non ipse Propheta conspicit; sed ei Dominus ostendit, & exponit, qui sint fabri & artifices, quos nos Angelos intelligimus, obediens Dominicæ potestati: vt, quod Gentes destruxerant, illi ædificent.

Hoc autè, pro quo nos ex Hebræo interpretati sumus, *Venerunt isti deterrere ea*, regna videlicet; Septuaginta interpretati sunt, *Venerunt isti exacuere ea in manibus suis*. Exacuere autem pro deterrere accipiendum est. Vel cerè *deterrere*, vt omnia sub Christi iugo colla submittant; & non, vt quidam interpretatus est, cum exacuata fuerint, peiora fiant. Si enim ad hoc veniant Angeli, vt malos peiores faciant, non fabri appellandi sunt, id est, ^adestructores malorum, & ædificatores bonorum; sed & ipsi pro malis & destructoribus accipiendi.

^aHinc
Interlin.
verbo fa-
bros.

^bDan. 10
Etiam de
malo An-
gelo vi-

detur ex-
ponere P.

Hier. ibi:

Greg. ta-

men 17.

Mor. c.

7. ante

medium

de bono.

Vide D.

Thom 1.

p. q. 113.

c. 8. c.

Et hoc notandum, quòd ista quatuor cornua Gentium, vnum contra populum Dei cornu eleuauerint: non enim regnauerunt pater, & simul oppresserunt Israel, sed sibi inuicem successerunt; Babylonij Medi & Persæ; Persarum regno regnum Macedonũ; regnum Macedonum imperium Romanorum. Hæc sequentes historia ordinem diximus. Rupertus tamen ita scribit in hunc locum: *Quinam sunt vel fuerint quatuor isti fabri? Nimirum non absurdè intelligitur, quòd fuerint Principes, id est, Angeli illi, qui singulis præerant regnis, sicut apud ^bDanielem declaratur his verbis: Ego (inquit Angelus) veni propter sermones tuos. Princeps autem regni Persarum restitit mihi viginti & vno diebus. Et infra, Nunquid, ait, scis quare venerim ad te? Et nunc reuertar, vt præliar aduersus Principem Persarum.*

farum. Cum enim egrederer, apparuit Princeps Græcorum veniens. Sicut Principem Persarum, & Principem legimus Græcorum; ita Principem quemlibet Babyloniorum, & Principem aliquem fuisse non dubitamus Romanorum, scilicet Angelos, qui singulis regnis præfuerunt, malos utique Angelos, malos Principes. Maligni, in quo mundus positus erat, sicut manifestè testantur acta principatus eorum, acta crudelia, gesta sanguinea, quorum narrationibus horribilis libri tam sæculares quàm diuini pleni sunt. Unus Dei populus bonum Angelum, bonum habebat Principem, scilicet Michaelem; ut ibidem Angelus, qui Danieli loquebatur, Veruntamen, inquit, annuntiabo tibi, quod expressum est in scriptura veritatis; & nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael Princeps vester.

Primus istorum, quos Propheta Dominus ostendit, primus fabricorum eiusmodi, scilicet Angelus qui præerat Babylonijs, detruit cornua Gentium, quæ ventilauerunt Iudam, & Israel, & Hierusalem, in eo videlicet, quòd permittente vel disponente iusto iudice Deo, caput regni Assyriorum Niniven subuerterunt, multasque gentes per circuitum, non valente aliquo resistere Principi Babyloniorum. Non quidem ille, neque alij fabri, id est, Principes mali, quorum secundus Princeps Persarum Babylonici regni cornu contriuit, tertius Princeps regni Græcorum, qui Persas cornu suo mutilauit, quartus Princeps Romanorum, qui cornu Græcorum citissimè confregit; non, inquam, isti propterea sic & sic egerunt; nò propterea irati sunt, quia regna illa populum Dei vexauerunt: sed cum semper auidi sint sanguinis humani; & videre hominum cades, eorum luxuria sit; permisso Dei libenter vsi sunt: quod videlicet permissum cum sit iustum & bonum, ipsi semper illo iniuste & male vtuntur, sicut è contrà Deus malis eorum semper bene vitur. Vnde notandum quòd cum dixisset Propheta, *Quid isti fabri veniunt facere*; repetiuit Angelus, quod iam dixerat, *Hæc sunt cornua, quæ ventilauerunt Iudam*; & adiecit quod non dixerat, *Per singulos viros, & nemo eorum leuauit caput suum*; & tunc demum de fabricis ait, *Et venerunt isti de terræ ea, ut deciant cornua Gentium, quæ leuauerunt cornu super terram Iudæ, ut disperderent eam.* & est sensus: *Cornua quæ ventila-*

uerunt Iudam, id est, Reges, vel regna, quæ captiuæ erūt vel obtinuerunt Iudæam, singula suis temporibus nimis grandia, nimisque fortia fuerunt: ita vt dum ventilarent Iudam per singulos viros, neminem leuaret, aut leuare deberet, caput suum; verum dum alterum contra alterum confurgit, & alteram fortitudinem quasi manu feribili & ferreo malleo contundit, atque confringit, sine deterit, datū inde occasio leuandi caput suum, & resistendi iam detritis cornibus Gentium. Verbi gratia, cornu magnum de quatuor cornibus vnū fuit regnum Græcorum, sed diuisum est contra semetipsum, quia de

1. *Mac.* regno vno regna quatuor facta sunt, quando Alexandro mortuo
1. obtinuerunt pueri eius regnum, vnusquisque in loco suo. Attende nunc. Si regnum illud integrum permanisset, & vnū, nunquid

Vide Josephum
Antiq. l. 12. c. 6. contra illud Iudas Machabeus leuasset caput suum? Equidem potuisset hoc fieri per Dei auxiliū, sed placuit Deo tali ordine fieri hoc ipsum; scilicet, vt regnum diuisum infirmius existeret, & præterea fieri ille magnus, Romani imperij principatus, eidem superueneret, suoque illud malleo tunderet, ac deteteret. Recensit hæc historia hoc

a *Dei mira prouidentia.* testantur, quod Epiphanes ille Antiochus, contra quem rectè ac iuste caput suum leuauit Iudas Machabeus, iamdudum crescentis & inualescentis eiusdem Romani imperij viribus terebatur, & legati Romanorum iussu Israel in Aegypto, inquam regno suo, voluerat adiungere, vnde fuerat inhonestè reuersus. Laudabilis *a* in istis quæque

b *Discutitur Rupertus doctrina.* prouidentia Dei: quia sicut quando primum Israel ex Aegypto ascendit, rubiū mare, vt transiret, diuisit illi in diuisiones; ita ex tunc regna Gētiū, quorū in medio peregrinatur omnis qui ad Deum tendit verus Israel, contra semetipsa diuisit, ita vt illorum discēssio

c *Angelorum custodia communis.* sanctis & electis occasio salutis existeret. Hactenus Rupertus. *b* Duo mihi magnam pariunt difficultatem in hac Ruperti doctrina: alterum est illud, Vnus Dei populus bonum Angelum, bonum habebat Principē. Ex quo & sequentibus insinuare videtur, ceteras gentes non habuisse fabros & Principes Angeles bonos. *c* At sicut pre-

d *Thō. 1. p. 9.* feri, & infideles, & etiam Antichristus, licet *d* aduentus eius futurus sit secundum operationem Satanæ, non priuantur auxilio interiori naturalis rationis; ita etiam non priuantur exteriori auxilio totius naturæ humanæ diuinitus concessio, scilicet custodia Angelorum, per

per quam eſſi non iuuentur quantum ad hoc, quòd vitam æternam bonis operibus mereantur, iuuantur tamen quantum ad hoc, quòd ab aliquibus malis retrahantur, quibus & ſibi ipsis & aliis nocere poſſunt. Nam & ipſi dæmones arcantur per bonos Angelos, ne noceant quantum volunt: & ſimiliter Antichriſtus non tantum nocebit, quantum vellet. Quòd verò (Magnus ait Baſilius, & ponitur ſtatim poſt octauam Synodum generalem, tomo quarto Cõciliorum, quia & eadem doctrina refertur inter acta eiusdem Synodi, ſeſſione viceſima, longè poſt medium) ſunt quidam Angeli vniuerſarum gentium præpoſiti, Moſes nos per Canticum docuit: ^a Quando diuidebat Altiſſimus gentes, quando ſeparabat filios Adam, conſtituit terminos populorum iuxta numerum Angelorum ſuorum. Ad idem & eodem pacto citat eundem locum ^b Pater Hieronymus in Daniele, & illud ^c Pauli adducit: Sapientiã loquimur inter perfectos, quam nullus Principum ſæculi huius cognouit: ſi enim cognouiſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent. Et Baſilius præmiſerat: Angeli omnes, vt appellationis vnius, ſic eiusdem etiam ſunt naturæ inter ſe: attamen alij ipſorum gentibus præpoſiti ſunt, alij verò fidelium ſingulos conſequuntur: quantò autem gens vni viro præponenda eſt, tantò maiorem neceſſe eſt Angeli, qui gentis principatum habeat, eſſe dignitatem dignitate eorum, quibus ſingulorum tutela commiſſa eſt. Quemadmodum igitur unicuique hominum, etiam infidelium, & Antichriſto, Angelus ſuius eſt deputatus, bonus inquam; ita procul dubio & omnibus regnis. Quamobrem hoc Rupertii aſſertum, ob tanti viri promeritam laudeam, fateor me reuera non intelligere. Memini quidem me in eo legiſſe aliquam opinionem, vt de corporeitate Angelorum, de qua, cum ſua ætate deciſa non eſſet, opinari licuit. Alterum in dictis Rupertii, quod huic priori conſequens apparet, & vt à Patre Hieronymo reiectum, pariter reiicio, eſt, fabros iſtos, fuiſſe malos Principes, malos Angelos, eorundem cornuum, id eſt, regnorum præſides, iniuſtè quod iuſtū eſt exequentes. In ſuo ſiquidem robore Hieronymiana ratio adeò perſeuerat, ex eo quòd fabri ſunt nominati, id eſt, deſtructores malorum, & ædificatores bonorum; vt hæc expoſitio interlinearis gloſſæ ſit effecta. Quamuis autem Dei populus Michaelẽ, & bonum habuerit Prin-

*Magnum
Baſil. cõ-
tra Eu-
nomiũ de
Spiritu. S.
l. 3. circa
princip.
Vide t. 4.
Conc. poſt
8. Synod.
general.
& in ea-
dem Syn-
odo ſeſſ.
20. longè
poſt me-
dium.
^a Dent.
32. B.
^b P. Hier.
t. 5. Dan.
10.
^c 1. Cor.
2. B.*

timeatur. Quid verò taces & illud quod sequitur: Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem? Te enim hæc parabola tangit. Monstruosa malignitas monstruosis appellationibus conculcanda signatur. Nec modò ab ipso capite, sed etiam à corpore vniuerso. (en tertium basilisci confractum cornu) Siquidem aduersus Dominum post ternam confusionem hanc non iam serpentina calliditate, sed crudelitate vsus est leonina, vnde que ad contumelias, ad flagella, ad alapas, ad mortem, & mortem crucis. Sed manifestè etiam leonem te conculcauit. Leo de tribu Iuda. (en quartum leonis contritum cornu) Sic & aduersum nos fratres, vt in cæteris omnibus viderit se frustratum, toto iam furore persecutionem suscitatur, qualis non fuerit ab initio: vt vehementia tribulationis regnum cæleste sperantibus intercludat. Felix anima quæ & ipsum leonem potenti virtute conculcans, violenter illud rapere præualuit. Et. x hoc itaque, dilectissimi, tanquam super aspidem & basiliscum cautius & sollicitius ambulemus, eleuatis nempe oculis, totaque animi attentione, cordisque humilitate vndeque circumspècti, vt cornua hæc præuidere possimus. Caueamus omnem radicem amaritudinis, vt nemo nostrum mordax inueniatur, nemo audax vel ardens, nemo inexorabilis aut rebellis. Nec verò cum falsis Susannæ testibus oculos inclinemus, & deorsum mittamus nos, sed transcendamus & transeamus lethalem temporalis gloriae circuitum: vt, quomodo scriptum est, frustra iaciatur rete ante oculos pennatorum. Conculcemus quoque leonem pariter & draconem: vt neque rugitus illius terreat, nec istius flatus inficiat. Hæc de cornu Bernardus. Ex quibus horum quatuor cornuum quàm sint acuta vulnera, quamque visum effugiant præ acumine, quamque leuare oculos ad ea videnda sit opus, habes: ac quàm dexterrime nos fabri filius, de quo Evangelia quatuor agunt, ea deteruerit, ne possint omnem exequi malitiam, leuissimo negotio percipere vales. & ex dictis & ex arctis præceptis in quatuor fabris, hoc est, Euangelistis ab hoc vero, diuino, cælesti, ac singularissimo fabro explicatis. Non nouum dicimus, cum per quatuor fabros, eò quòd de vnica fabri doctrina pertractant, ad hæc scilicet efferata obtruncanda cornua, Euangelistas subintelligi asserimus. Audi Patrè Hieronymum referentem.

Prout. 1.
B.

Euangeliste sunt quatuor fabri.

P. Hier.

nectamen improbanem: Legi in cuiusdam Commentariis, quatuor fabros, quatuor Euangelistas intelligi; qui oppressum Israel, sensum videlicet videntem Deum, & Iudam Dominum confitentem, & Ierusalem visionem pacis, in pristinam sedem restituant: & quos vitiorum gentes disperferant de Ecclesia, per predicationem Euangelij retraxerunt ad salutem. Hac expositione vitur peregre-
gius Michael Palacius Isaia quadragesimo-primo in declamatione. *Mich.*
En quando apparent Euangelici fabri, quorum primus Ioannes ex-*Pallac.*
stitit Baptista, cum quantum cornu Tiberij Caesaris ad eum levatum est *Isa. 41.*
super terram Iuda, ut dispergeret eam; procurante Pontio Pilato lu-*Luc. 3.*
daam, Tetrarcha autem Galilee Herode, Philippo autem fratre eius *A. 1.*
Tetrarcha Ituræ, & Traconitidis regionis, & Lysania Abilinae Te-
trarcha; summo etiam sacerdotio dissipato ac venali, sub Principibus
sacerdotum Anna & Caipha.

Institutio tertia.

Alteram quoque subnectit visionis huius moralem enarratio- 80.
nem Pater Hieronymus, quam non contemnendi sequuntur *Quatuor*
auctores. *animi*

Possumus, inquit, quatuor cornua, quæ regnauerunt contra po-
pulum Dei, & quatuor *πρόθυ* accipere; quæ eruditi non verbum de
verbo exprimentes *κακοζήλιες* passiones, sed perturbationes interpre-
tantur; agnitum animi & gaudium, duo præsentia; & duo fu-
tura, metum & cupiditatem: de quibus & illustris Poëta significat: *Virgil.*
Hi metuunt, cupiunt, gaudentque, dolentque. Adversum has qua-
tuor fabri, & ut ita dicam, medici, bonique artifices, non cernuntur
à Propheta; necdum enim absque ostensione Dei per se eos videre
poterat, sed ostendantur ei à Domino: quatuor scilicet virtutes, *Quatuor*
Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia; de quibus plenissime *virtutes*
in Officiorum libris Tullius disputat, scribens proprium quoque de *cardin.*
quatuor virtutibus librum. Qui ergo vitia destruunt, virtutes adifi-
cant: omnesque sancti, qui hæc remedia possidentes instaurant sem-
per Ecclesiam, fabri appellandi sunt. Unde & Apostolus loquebatur:
Quasi sapiens architectus fundamentum posui. Et iratus Dominus *Cicero*
de Ierusalem ablaturus esse se dicit architectum, & virum sapientem. *de Offic.*

1. Cor. 3.
B.

Mat. 13. Et ipse Dominus Dei omnipotentis Filius, & creatoris omnium, fabri filius appellatur. Subscribere videtur ubi superius in hæc verba
G.
Bernar. Bernardus: Videntur hæc quatuor monstra affectionibus æquè quatuor singula singulis incubare. Cui ergo potissimum draco insidiatur? Aestimo quia cupiditati, quòd hanc nouerit esse radicem malorum omnium, & quæ maximè cor subuertat. Inde enim etiam
serm. 14.
in Psal.
Qui hab.
Mat. 4. quasi consulens dixit, Hæc omnia tibi dabo. Nam de leone quidem manifestum est, quòd nisi ad ianuam timoris terrificos non dat rugitus. Porro tristitiæ fores aspis obseruat, quòd eas maximè moribus suis peruias arbitretur. Vnde & ad Christum Dominum, donec iam esurientem cerneret, non accessit. E contra sanè caueat necesse est latitiæ basiliscum, quòd eo potissimum aditu venenatos ingerere soleat radios oculorum; nec vana gloria nisi ob latitiæ noceat vanitatem. Illud quoque considera, an fortè virtutes quatuor, quatuor his tétationibus opponere valeamus. Leo rugiet: quis non timebit? Si quis ille fuerit, fortis erit. Sed frustrato leone, draco absconditur in arena, vt virulentis flatibus attrahat animam, insufflans ei quodammodo concupiscentiam terrenorum. Quis putas illius præteruitabit insidias? Nemo vtiq;e, nisi prudens. At fortè, dum ad ista descendere caues, vrget quis molestia: & ecce protinus aspis adest. Nam opportunum tempus sibi inuenisse videtur. Quis non exasperabitur ab aspide ista? Nentpe vir temperans & modestus; qui sciat abundare, & penuriam pati. Puto ex hac occasione fascinare re volet malè blandiens oculus nequam. Quis auertet faciem suam? Profectò iustus, qui non modò non ipse sibi accipere gloriam, quæ Dei est, sed ne ab alio quidem recipere velit oblatam: si tamen ille sit iustus, qui iustè, quod iustum est, exequatur, qui iustitiam suam non faciat coram hominibus, qui denique, etsi iustus fuerit, caput non leuet. Hæc enim virtus specialiter in humilitate consistit, hæc intentionem purgat, hæc quoque meritum omne eo veraciùs & efficacius obtinet, quo minùs arrogat sibi. Ecce horum quatuor cornuum impetendi vafriem, simul & deterrendi modum: cùm prorsus aboleri nequeant, vel adeò in hac vita compesci, vt insurgere saltem minimè valeant. Hæc quatuor cornua pro quatuor regnìs, quoad literam,
Joel. 1. A & pro quatuor animi affectibus, quoad mores, loci ostendit in sui vaticinij

ticinij exordio iuxta Patris Hieronymi enarrationem: & Zacharias *Zachar.*
 iterum sub quatuor quadrigarum aspectu denunciat; vbi referemus *6. A.*
 Patris Hieronymi doctrinam in locis traditam. Requiritur Domi-
 nica tertia Aduentus.

CAPVT SECVNDVM.

TEXTVS.

81.

Et leuaui oculos meos, & vidi: & ecce vir, & in manu eius
 funiculus mensorum. Et dixi: Quò tu vadis? Et dixit ad
 me: Vt metiar Hierusalem, & videam quanta sit latitu-
 do eius, & quanta longitudo eius.

PARAPHRASIS.

*Rursum mentis oculis sublati, diligentiusq; attendens, non sine ad-
 miratione mihi visus sum videre virum mensorium funiculum manu
 gestantem, qui à me, quò pergeret, inquisitus, ait: Ad dimetiendam Hie-
 rusalem, patet faciendumque quot cubitorum sit per latum, quotque per
 longum.*

COMMENTARIA.

Racipua huius capitis intentio ad literam est vniuersa-
 lis, ac sancta, vniuscùq; matris Ecclesiæ magnifica ere-
 ctio per Christi Domini nostri Seruatoris aduentum.
 Iam enim superiori capite instaurationem terrestriis Hie-
 rosolymæ, ac vrbium Iudæ, perpendiculumque super
 Hierusalem extendendum, bonorumque copiam, in ciuitatibus Iu-
 dæ, ac Domini consolationem, quodque Dominus eligeret adhuc
 Hierusalem, Zacharias viderat: quæ hoc etiam toto ferè capite se
 videre testatur. At verò Deus naturæ ac scripturæ author, sicuti non
 deficit in necessarijs, ita nec abundat in superfluis. ^aQuin illud maxi-
 mè conuincit hunc esse literæ sensum, quòd absque muro habitan-
 da Hierusalem perhibetur hoc loco: cõstat autem, ^bmagnopere Ne-
 hemiam extruendo terrenæ Hierosolymæ muro infudasse, atque
 illum adiutorie Deo perfecisse; qui tamen Deus hic ait: Absque mu-
 ro.

*Scopus
 Ecclesiæ
 Catholi-
 cæ adifi-
 cium.
 1.
 2.
 2. Esd.
 4. A. 1.
 2. Esd. 2.
 D. 19.
 Ioseph. 1.
 6. de bel.
 Iudæ c.
 6. vniq;
 muram
 docet.*

ro habitabitur Hierusalem, præ multitudine hominum & iumento.
 3. rum in medio eius. Et ego ero ei murus ignis in circuitu. Quin etiam
 muris circumdata nunquam tanta colonorum multitudine claruit.

4. Hoc præferrim, quod diximus, Spiritum sanctum intendere illud
 adhuc persuadet, quod Zacharias pueri nomine dicitur: non vri-
 que ætate, qua iam grandævus erat, imò & senio confectus, cum po-
 pulum anno primo Cyri Regis, ut è Babylonia rediret, vaticinio

*In histor.
 libri Da-
 niel. c. 17.
 Zacha-
 rias Ag-
 geo prior
 ætate ac
 prophetia
 Numero*

monuisset. Zacharias (inquit historia Scholastica) natus in Chaldaea
 iam prophetabat. Hic benedixit Salathiel in filio, vocans eum Zoro-
 babel, quod interpretatur Magister Babylonis: quasi diceret, Hic erit
 magister captiuitatis Babylonice. Ad huius Prophetæ exhortatio-
 nem primi surrexerunt viri Iuda, ut ascenderent in Hierusalem: po-
 stea verò viri Benjamin & Leuitæ. Propterea, ut dicit Iosephus, à Iu-
 da cognominati sunt Iudæi. Et tunc temporis Aggeus erat iuuenis,
 sed nondum Propheta. Et ideo initio expositionis nostræ capite pri-
 mo Aggeum priorem esse Zacharia non æuo, sed iuxta eorum ora-
 cula, quæ scripta retinemus, ediximus. Regressi sunt itaque de capti-
 uitate sub Zorobabel duce, & Iesu magno Sacerdote. Cum itaque
 Zacharias vaticinans nomen Zorobabeli indiderit, & redeuntium è
 Babylonia, hoc est, provincia Babylonis, iste Zorobabel Dux extite-
 rit sub exordium regni Cyri, qui triginta regnavit annis: ex his, & ex
 in præcedenti capite, ubi quis fuerit Darius indagauimus, enarratis,
 perquam dilucidè apparet grandævum ac senio confectum Zacha-
 riam esse, dum anno secundo Darij hæc admiranda videt. Nunquid
 ergo Dei memor, benedixisti à Domino filius Zacharias Deo gratissi-
 mus, iam in eorum alio refertur, de quibus literis est exaratum. Non
 erit ibi (in Hierusalem, in populo meo) amplius infans diem, &
 senex, qui non impleat dies suos: quoniam puer centum annorum
 morietur, & peccator centum annorum non maleficius erit. Nam Za-
 charias puer centum annorum? Quis non videat nequaquam ætate
 aut rerum inexperience puerum appellari Zachariam? Quid igitur?
 Attende: Quia neminem ad perfectum deduxit lex. Hactenus Za-
 charias sub legis ac literæ cortice temporariæ ac terrestris Hierusa-
 lem constructionem intelligens, meritisimè puer est nancipatus.
 Mox in virum perfectum absolutumque, Angelico spiritualique senio

1.

*Isa. 65.
 D. 20.*

Ecce-

Ecclesiam toto terrarum orbe propagandam prouidens, crescit. Imò ^{5.} id sacrarum habet consuetudo literarum, ab his corruptibilibus, rebusque ad oculum patentibus, ad inuisa illa diuināq; mysteria mentis aciem erigere: quare & oculos Zacharias se leuasse profiterur. Hoc sanè pacto à Principe Tyri ad Cherub factus Domini sermo leuauit *Ezec. 28.* Ezechielem: sicut & Itaiam leuarat antea, sumpta parabola contra *Isa. 14.* Regem Babylonis. Sic ab aqua fontis ad aquam gratiæ Samaritanam, *Ioan. 4.* & à messe agri ad messem Ecclesiæ Apostolos, Dominus eleuauit. Pari ratione septuagesimus-primus Psalmus, Salomonis titulo præ- *Psal. 71.* notatus, de Christo vero Salomone pacifico differit ad literam: cum quædam inibi dicta, carnali Salomoni minimè conueniant. Legerit Augustinum ibi, & de vnitæ Ecclesiæ capite octauo, vbi ait: Nullus *Aug. t. 8.* autem hoc Christianus negat. Talia enim dicta sunt, de quibus dubitari non possit, quòd ad Christum pertineant. Ibi enim dicuntur hæc, *& t. 7.* vbi agnoscatur Ecclesia toto orbe diffusa, omnibus etiam Regibus Christo subiugatis. Et dominabitur, inquit, à mari vsque ad mare, & *Psal. 71.* à flumine vsque ad terminos orbis terræ. A flumine vtique, vbi cum Spiritus sanctus in colūbæ specie, & vox de calo manifestauit. Deinde sequitur: Coram illo decident Aethiopes, & inimici eius terram lingent. Reges Tharsis & Insulæ munera offerent, Reges Arabum *Mat. 3.* & Saba dona adducent. Et adorabunt eum omnes Reges terræ, omnes gentes seruient ei. & paulo pòst: Et benedicentur in eo omnes *Joan. 1.* tribus terræ, omnes gentes magnificabunt eum. Benedictus Dominus Deus Israel, qui fecit mirabilia solus. Et benedictum nomē gloriæ eius in æternum, & in sæculum sæculi. Et replebitur gloria eius *D. 28.* omnis terra; fiat, fiat. Et quidem hoc capite toto terrarum ambitu, adueniente Messia, diffundenda ostenditur Ecclesia per vtrumq; populum, Gētiū scilicet ac Iudæ, quemadmodum in Textus elucidatione patebit. Atque hoc multo minùs posterioris Templi, rearsificatæque Hierosolymæ, quàm prioris Templi ac vrbis felicitati sub Salomone competere potest: sub eo namque suprema fuit temporalia illius Templi, ciuitatis, ac Dauidici regni gloria. Quòd si, authore ^{6.} Augustino, nullus Christianus negare potest septuagesimum-primum, quē citauimus, Psalmum de vero Salomone Christo editum ea de causā, quia toto orbe diffusam vaticinetur Ecclesiam: quis ire

*Hier. in
Ps. 126.
in 1. ver-
su Psal.*

Agg. 2.

quiuerit in ficiis, idem prophetantem hoc loco Zachariam, non de terrestribus urbibus reparatione præcipuè, sed de vniuersæ Christi Ecclesiæ constructione intendere? Attendamus, obsecro, aliquantulum Hieronymi, literalem sensum Psalmi centesimi vicesimi sexti versu, Nisi Dominus edificauerit, enarrantem: quæ enim ille scribit pro genuina illius Psalmi explicatione, nos pro huius capituli interpretatione ad verbum transcribere debemus. Audiamus. Putant autem prophetiam hanc consummatam in ea tempora fuisse, quibus post captiuitatem populi Dario Rege reditum impetiente, ædificata rursus per Zorobabel & Iosedech ciuitas fuit. Quorum inopem sensum ipsa illa posset consummatio ædificationis arguere. Nam per Aggaeum Prophetam ita ad hos eosdem instauratores Hierusalem Dominus est locutus: Adhuc semel, & ego mouebo cælum & terram, & mare & aridam, & subuertam sedes Regum. Psalmi ergo veritas non in tempora tantum Salomonis, sed etiam in Aggaei, intelligenda est conuenire. Ædificationis enim vtriusque labor inanis est. Ædificata namque per Zorobabel ciuitas solum hodie ex se cõsolationis suæ cinerem & deformium ruinarum præbet sceleratem. Et has sedes Regum, quas se ædificatores ad regni æterni gloriam instaurare arbitrabantur, vastatio iterata subuertit, sede adhuc etiam cæterorum subuertenda regnorum. Bene autem inania humani operis Propheta esse opera prophetauit. Scit inutiles esse humanarum custodiarum vigilias, scit incassum esse consurgentium matutinas sollicitudines. Ideo, ne repetere cogamur, hinc Dominus se nouæ Hierusalem murum ignis adfuturum pollicetur; ac omnem carnem se consurgente silere iubet. Ciuitas & à se instituta, & ab alijs restituta, iam nulla est. Non profecit ædificatio vel prima, vel consequens. A Deo ergo domus est ædificanda, quæ maneat: quia nisi quæ à Domino ædificata sit, non manebit. A Deo ciuitas custodienda, ne pereat: quia nisi à Deo custodita sit ciuitas, diruetur. Et primum, quæ domus Dei sit, intelligamus, ut per id cognoscamus, quatenus ab eo ædificanda mansura sit. Domus est habitantis habitatio. Sermo enim diuinus secundum intelligentiæ nostræ consuetudinem naturamque se temperat, communibus rerum vocabulis ad significationem doctrinæ suæ & institutiones aptatis. Nobis enim, non sibi, loquitur, atque ideo nostris

vitur in loquēdo. Conuētus quidem Ecclesiarum siue Templi, quos *Domus Dei.*
 ad secretam Sacramentorum religionem ædificiorum septa conclu-
 dunt, consuetudo nostra vel Domum Dei solita est nuncupare, vel
 Templum. Scriptura quoque vel Prophetica, vel Apostolica, ad de-
 monstrationem locorum his est vsa nominibus, verū non hanc,
 quæ à nobis ac nobiscum ita nuncupatur, Domum Dei esse, ex ipsius
 dictis docemur. Ait enim: Cælum mihi sedes est, terra autem scabel- *Isaia 66,*
 lum pedum meorum. Quam domum mihi ædificabitis? aut quis lo-
 cus requietionis meæ? Nonne hæc omnia fecit manus mea? Non
 concluditur ergo ædificiorum domibus infinitus Deus, nec locis in
 aliquo continetur virtus immensa, quæ omnia fecit; Apostolo id
 ipsum ita testante: Deus qui fecit mūdum, & omnia quæ in eo sunt, *Act. 17.*
 hic, cum sit cæli & terre Dominus, non in manufactis Templis habi-
 tat. Nulla ergo Deo requies est, & nulla habitatio. Et fortè nequaquā
 creditur esse, qui nusquam est? Audiamus ergo ipsum de requie sua
 & habitatione testantem; ait enim: Hæc requies mea in sæcula sæcu- *Pf. 131.*
 lorum; hic habitabo, quoniam elegi eam. Elegit autē Sion, sed nun-
 quid eam, de qua præsens prophetiæ huius querela est, Nisi Domi-
 nus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificāt eam?
 Sion, in qua Templū fuerat, euersa est. Et vbi sedes æterna Domini?
 vbi requies sempiterna? quod habitabile ei Templum? Nempe illud,
 de quo dictum est: Vos estis Templū Dei, & Spiritus Dei habitat in *1. Cor. 3.*
 vobis. Hæc Domus & hoc Templum Dei est, doctrinis & virtutibus
 Dei plenum, & sanctitate cordis diuini capax incolatus; de quo idem
 hic Propheta ita testatus est: Sanctum Templum tuum, mirabile in
 æquitate. Sanctitas, æquitas, continētia humana Deo Templum est.
 Domus ergo hæc ædificanda per Deum est. Humanis enim operi-
 bus extructa non permanet, nec doctrinis sæculi instituta consistit,
 nec inani labore sollicitudinis nostræ custodietur: extruenda aliter
 est, custodienda aliter est. Non super terram, non super fluxam & di-
 labentem arenam initianda, sed fundamentum eius super Prophetas
 & Apostolos collocandum. Lapidibus viuīs augenda est, angulari la-
 pide continenda, & mutux connexionis augmentis in virū consum-
 matum, & in mensuram Christi corporis extruenda, specie quoque
 ac decore gratiarum spiritualium adornanda. Hæc ita à Deo, id est,

doctrinis eius, ædificanda non concider. Huius domus ædificationem nunc Israel captiuus, post plenitudinem Gentium consequetur. Hæc domus in domos plures diuersis fidelium ædificationibus in vnoquoque nostrum ad ornatum & amplitudinem beatæ illius ciuitatis excrecet, cuius ciuitatis iamdiu Dominus vigil custos est: cum Abraham peregrinum tuetur: cum immolandum Isaac reseruat: cum Iacob seruientem ditat: cum Aegypto Ioseph venditum præficit: cum Mosem aduersus Pharaonem confirmat: cum ducem belli Iesum deligit: cum David omnibus periculis liberat: cum Salomonem dono sapientiæ munerat: cum Prophetis adest: cum Heliam rapit: cum Heliscum eligit: cum Daniele pascit: cum in camino pueros irrorat: cum tribus quartus assistit: cum gignendo se ex virgine Ioseph per Angelum instruit: Mariam confirmat: Ioannem præmittit: Apostolos eligit: Patrem precatur, dicens; Pater sancte, serua eos: cum essem cum his, custodiebam eos in nomine tuo. cum denique ipse ille post passionem æternæ in nos custodiæ suæ vigilias pollicetur, dicens:

Mat. 28. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad cōsummationem sæculi. Hæc ciuitatis illius beatæ atque sanctæ æterna custodia est, quæ ex multis in vnum conuenientibus, & in vnoquoque nostrum Deo ciuitas est. Est enim hæc sancti corporis & fidelis animæ ei placita possessio. Quam domum ædificandam ipse in Euangelio testatur

Mat. 10. dicens: Amen dico vobis, non cōsummabitis omnes ciuitates Israel, donec veniat Filius hominis. Et huius quidem temporis & ædificationis beatus Apostolus meminit, dicens: Cum autem intrauerit plenitudo Gentium, tum quod reliquum est Israel saluabitur. Hæc igitur ciuitates, id est, sancti huius corporis atque animæ Deo placitus incolatus & cœtus, hunc vnum habent perfectæ huius beatitudinis & ædificationis artificem. Aedificanda ergo per Deum hæc ciuitas est, vt in augmentum cōsummationis suæ crescat. & cætera quæ per totum Psalmum prosequitur Hilarius, nullo relicto ambigendi loco, hunc intellectum illius Psalmi proprium esse comprobans: qui procul dubio & huius est capitis, si attentius aliquanto pensetur. Vt enim summam dicamus:

Ostenditur vir, qui prius inter myrteta apparuerat, Christus nempe, funiculum habens ædicatorum in longum ab Oriente in Occidentem,

dens, & in latum à Meridie in Septentrionem mensuraturus Eccle- *Mat. 16.*
 siam, nullo murorum circuitu præ multitudine complectendam:
 quam pastoribus accitis per Angelum primum ex Hebraeis erigere *Luce 2.*
 coepit, mox ex Gentibus, Magis accersitis: eamque ad laudem & gra- *Matt. 2.*
 tiarum actionem latitiamque prouocat, quamplurimis nationibus
 adductis ad Dominum: & se in medio eius habitaturum promittit,
 ac denuo in fine sæculi Iudam in possessionem & Ierusalem electu-
 rum, terræque suæ sanctæ, hoc est, Ecclesiæ Catholicæ additurum,
 pollicetur: cunctisque carnalibus supremum minatur iudicium in
 Ecclesiæ suæ patrocinium; quam, vt pupillam oculi sui, se dilexisse,
 & in circuitu eius ad custodiendam, murum ignis, & ad exaltandam,
 in medio eius se in gloria futurum esse pramiserat. Reliquum modò
 est, vt ad verba ipsa descendamus.

Et leuauit oculos meos, & vidi. Iam Dominus Prophetæ ad hanc
 sublimem grandemque visionem in calce præcedentis capitis quo-
 quo modo gradum fecerat, quatuor fabros subiugaturos Gentium
 cornua patefaciens: quare nunc concinnè admodum summum Ar-
 chitectum, id est, fabrorum Principem, eleuatis mentis oculis ani-
 maduertit, quæ sponponderat, extendendum nempe super Ierusalem
 perpendiculum, exequi volentem. Hinc Hugo: Per hoc quod dicit, *Hugo*
Et, notatur, quòd hæc visio continuatur ad præcedentem: nec est *Cardin.*
 diuersa ab illa; sicut nec alia, vsque ad septimum capitulum; sed om-
 nes pertinent ad illa verba bona & consolatoria, quæ suprà audiuit
 Prophetæ.

Et ecce vir. Pater Hieronymus: Nunc rursus oculos leuat, vt vi- *P. Hier.*
 deat virum, de quo scriptum est: Ecce vir, Oriens nomen eius. De *Zachar.*
 quo & suprà legimus: Et ecce vir ascendens super equum rufum, & *6. C.*
 stabat inter myrtera, quæ erant in profundo, siue inter montes um- *Suprà 1.*
 brosos. Et de quo Pater loquitur, Illic ædificauit ciuitatem meam: *B.*
 cuius artifex & conditor Deus est. *Heb. 11.*

Et in manu eius funiculus mensurorum. Septuaginta vertunt, funi- *C.*
 culus Geometræ; Pagninus verò, funiculus mensuræ; Varius, fu-
 niculus mensorius: & in idem redeunt. perpendiculum enim signi-
 ficiant, el plomo y cordel del albañe: additur autem, *mensurorum*, quia
 Meronymicò, funiculus in sacris literis etiam pro re mensurata le-

Esther gitur, seu pro sorte, portione, sine hereditate. Hinc Mardocheus
13.17. Dominum precatur, Propitius esto sorti & funiculo tuo: & in Psal-
Psal.138. mo, Funiculum meum inuestigasti: & in Deuteronomio, Iacob fu-
Deu.32. niculus hereditatis: & alibi sæpe. Nunc tamen sine figura propriè
Psal.77. pro ipsa mensura vsurpatur: quemadmodum ibi, In funiculo distri-
Psal.15. butionis: id est, in fune terræ partitionem dimetiēte; iuxta illud: Fu-
Interlin. nes ceciderunt mihi in præclaris. quod est: In optimo loco mihi sors
obtrigit. Videt itaque Propheta virum Christum, vt Interlinearis
enucleat, manu mensuræ funiculum gerentem; sicut Ezechiel quo-
Ezec.40. que viderat: Et ecce vir, cuius erat species quasi species aris. ac si di-
Christus ceret, Ecce Christus Deus homo. nam sicut in arc, quod est argen-
Deus teum, temperat auri colorem, à quo nobilitatur: ita humanitas di-
homo. uinitatis inaccessibilem quodammodo obumbrat lucem, qua ipsa
Simile. met rutilat humanitas. Et funiculus lineus in manu eius, & calamus
mensuræ in manu eius. Diuidens, vt hoc loco docet Interlinearis,
Interlin. singulis prout vult. Vnde Paulus inquit: Vnicuique autem nostrum
Eph.4. data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Propter quod
7. dicit: Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona
Psal.67. hominibus. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam au-
19. tem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem Pastores, &
Doctores, ad consummationem Sanctorum in opus ministerij, in
adificationem corporis Christi: donec occurramus omnes in vnitatem
fidei & agnitionis Filij Dei in virum perfectum, in mensuram
ætatis plenitudinis Christi. Qui meritissimè manu mensuræ funicu-
lum gestare videtur, quo suæ ciuitatis Ecclesiasticæ sparia metiatur,
antequam fundamenta iaciat. Etenim quosdam posuit Deus in Ec-
1. Cor. clesia primùm Apostolos, secūdò Prophetas, tertio Doctores, dein-
12.28. de virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernatio-
**Biblia* nes, genera linguarum, *interpretationes sermonum. Nunquid om-
manu nes Apostoli? nunquid omnes Propheta? nunquid omnes Docto-
scripta, res? nunquid omnes virtutes? nunquid omnes gratiam habent cu-
& Amb. rationum? nunquid omnes linguis loquuntur? nunquid omnes in-
terpretantur? ecce in his funiculi partitionem ac mensuram. Inter-
rogatus autem Vir iste à Propheta quoniam tenderet, ait:

Vt metiar Hierusalem; futura est enim vt castrorum acies ordina-
ta; &

ra; & *videm*. Interlinearis, apparere faciã. *quanta sit latitudo eius*. Interlinearis: Charitas, quæ vsque ad dilectionem inimicorum extenditur. Hinc iure Paulus, funiculi diuisione præmissa, statim de charitate subiecit: Aemulamini autem charismata meliora. Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro, charitatis nempe latitudinem; cuius necessitatem, & effectus, & encomium in sequentibus duobus capitibus illico subiungit.

Et quanta longitudo eius. Interlinearis: Perseuerantia eius vsque in finem. Siue, vt latitudo sit ab Oriente in Occidens, & longitudo à Polo Antartico ad Polū Arcticum: iuxta illius hominis descriptionem, quam in libris de celo tradunt; cuius dextra in Orientali plaga, sinistra verò in Occidua, caput autē in Antartico, pedesque in Arctico sint Polo constituta. Hæc sanè longitudo, hæc profectò latitudo murorum ambitu contineri minimè valentis Ecclesiæ. Filij tui de longè venient, & filix tuæ de latere surgent: ab vtroque scilicet Polo, & ab Oriente & Occidente. Ob duo igitur inter alia vir iste ad amussim declarat, non solum quò, verum etiam ad quidnā pergat: cum alioquin superflua videri posset expositio; cum instrumentum mensorium manu, non corrigia, delatum proclamaret, eum mensurare quippiam velle. Primùm ne quid mali Zacharias suspicaretur in hac reuelatione, vt pote qui nouerat locutum fuisse Dominum in manu seruorum suorum Prophetarum in hunc modum: Quia fecit Manassès Rex Iuda abominationes istas pessimas, super omnia quæ fecerunt Amorrihai ante eum, & peccare fecit etiam Iudam in immunditijs suis, propterea hæc dicit Dominus Deus Israel: Ecce ego inducam mala super Hierusalem & Iudam, vt, quicumque audierit, tinniant ambæ aures eius. Et extendam super Hierusalem funiculū Samariæ, & pondus domus Achab: & delebo Hierusalem, sicut deleri solent tabulæ: delens vertam & ducam crebrius stylum super faciem eius. Potuit itaque Zacharias, ne funiculum sortemque Samariæ decemque tribuam perpetuo exilio damnatarum super Hierusalem duasque tribus inducturum se minaretur iste vir, funiculum manu gestare visus, expauescere. Deinde vt indicaret se de ciuitate iam Ecclesiæ pertractare, cuius non sit alius in circuitu murus, quam ipsemet Dominus; explicat se in longum latumque solum

1. Cor.

12. 31.

1. Cor.

13.

1. Cor.

14.

2. de calo

Tex. cō.

16.

Isa. 60.

Hier. 15.

4.

4. Reg.

21. 11.

cam

cam velle metiri. Quapropter his Zachariam à materiali terrestribus Hierosolymæ constructione ad spiritualis Hierosolymæ pacificæque Ecclesia diuinam erectionem monet assurgere. Ilinc Pater Hieronymus, cui subscribit hoc loco Remigius. Quidam putant hoc ex parte completum sub Zorobabel, & Iesu, & Etdra, & Nehemia, & cæteris Ducibus siue Regibus, qui vsque ad aduentû Domini Saluatoris populum rexerûnt Israel. Alij verò, & maximè Iudæi, in mille annorum regno interpretantur; corporales corporalia requirentes. Nostorum autem plerique referunt ad cælestē Hierusalem: & hanc dicunt iterum extruendam, quæ ruina animarum peccatricum fuerat destituta. Hoc Hæretici suspicentur. Caterùm nos montem Sion, & matrem primitiuorum atque sanctorû interpretemur Ecclesiam: quæ ædificata est in passione Domini & resurrectione, & quotidie ædificatur ab eo, qui nouit mensuras & merita singulorum.

Vita Moralis Institutio.

83.
*Ingeniū
ad super-
naturalia
desicit.*

ET leuau i oculos meos, & vidi. Cùm hæc visio vna sit cum superiori, quam Propheta retulit, dicens, Et leuau i oculos meos, & vidi, & ecce quatuor cornua; & rursùm, Et ostendit mihi Dominus quatuor fabros: quónam pacto se iterum oculos leuasse commemorat, quos iam dixerat elatos? Profectò palpitare aciem intellectus humani ad reconditissima hæc mysteria penetrâda docet. Iam enim præ imbecillitate, licet acutissimus esset Propheta, licet Angelico fultus præsidio, suos demiserat oculos. Quid mirum? Si enim rei sensibilis natura, quam quidditatem vocant, obiectum est proprium ac germanum intellectus nostri, nullaque vis animæ supra suum potest obiectum; sicut nec visus de sono, nec auditus de colore valet ferre sententiam: quínam mortalium mens, quæ omnem exuperant sensum, fidei secreta, quæ iure supernaturalia dicuntur, fixo firmoque de se quierit obrutu inspicere? Si vehemens sensibile sensum corrumpit; nõne diuinum gratiæ lumen audentem hominem suis viribus illud assèqui cæcitate percutiet? Si id attentantem Luciferum sequacesque Angelos è summa luce in teterrimam detrusit obscuritatem: quid? poteríne subsistere homuncio suo fretus ingenio? Quid faciet virgula defeni, vbi cedgi libani conquatiantur? Tanta rerum

rerum claritate circumfusis oculos suos demittat; tantumque fidei splendorem ferre nequaquam valens, captiuè intellectum in obsequium. Qui hoc mouit, experimento comprobauit ad Gamalielis pedes eruditus, paternarum traditionum amulator abundantius existens, supra multos coetaneos suos in Iudaismo proficiens, grandi de sua existimatione inflatus supercilio, equo prius deiectus prostratusque triduo nihil videns, ut sic tantæ veritatis lumine perfunderetur. Quod si in captiuitatem redigendus est intellectus, nonnulla ei vis est inferenda: nullum autem violentum durabile fore, Philosophi tradunt. In carne itaque mortali agentem, indefesse arcana illa diuinitus referata speculari nequaquam posse dilucidum est. Quapropter humanæ consulens imbecillitati Deus optimus maximus, Leuitas à Sacerdotibus vasa quidem sacra, non tamen nuda, sed velaminibus inuoluta, iussit accipere: modumque patefaciens hæc mysteria pertractandi, non solum ascendentes, verum insimul descendentes in scala Iacobo demonstrauit Angelos. Quem quidem Zacharias obseruans, quos iam dixerat in altum subleuasse oculos, demississe præ visorum splendore signat, dum iterum se eos eleuasse restatur. Verum ne morosi Lectorem tardio afficere velle credamur, literam deinceps prosequemur, morum capita nonnulla recedentes, aut potius indicantes, præsertim cum huic lecturæ nostræ ob temporis angustias modum ponere cogamur.

Gen. 28.

Legitima
Authoris
excusatio
pro se-
quentib.
capitulis.

TEXTVS.

Et ecce Angelus, qui loquebatur in me, egrediebatur: & Angelus alius egrediebatur in occursum eius, & dixit ad eum: Curre, & loquere ad puerum istum, dicens.

84.

PARAPHRASIS.

Et ecce Angelus, qui familiariter mecum agebat, sese accingebat ad nouam recipiendam illuminationem à superiori Angelo ad id paratissimo: à quo accepit, ut quamprimum puerilem mecum erigeret sensum, dicendo.

2. **E***T ecce.* Admirans Angelus metientem virum in longum latumque Hierusalem, intelligit diuinum aliquod ostendi secretum, quod sibi referari cupiens, stare apud Septuaginta, egredi verò apud Hebraicam lectionem dicitur: hoc est, nouum attentionis signum edere. Siquidem iuxta Doctorum sententiam localis distantia mutuam Angelorum locutionem & illuminationem minimè impedit: authore namque Augustino, quod in corporeis rebus facit situs, hoc in spiritualibus efficit ordo. A puero egressus iste Angelicus cum mihi in memoriam reuocat, quem Iosephus scribit sacerdotes nocte Pentecostes in templo audiisse: Migremus hinc.

August.

Lib. 7. de bello Iudaico. c. 12

- Et Angelus alius egrediebatur in occursum eius.* Inferior Angelus optat addiscere, eiusque votis illico superior annuit. En mutuam sedulamque in Angelis charitatem: sine ambitione vlla sibi inuicem occurrere leguntur. Superior Angelus à Deo sine fictione didicit, & sine inuidia communicat.

c. D. Dion. de caelest. Hierar.

- Et dixit ad eum.* maior scilicet ad minorem. En quàm verè Dionysius asserit, inferiores Angelos à superioribus illuminari atque destinari.

- Curre,* inquit; rem magni ponderis esse denotans, diligentiam velocitatemque, sicut in grauissimis negotijs expostulare currendi vocabulo consueuimus, efflagitat.

- Et loquere ad puerum istum, dicens.* Pagninus vertit, dicendo. En quanti refert alienas & minùs dignas puerilesque de rebus magnis opiniones imbibere, vt senio confectum Zachariam literè cortice quasi infantilibus pannis inuolutum (cùm lex illa neminem ad perfectum adduxerit) puerum adolescentulumque vocari audias; Angelosque studiosissimè conari videas, vt cum quàm citissimè in altiore virilemque sensum erigant, à terrestribus nempe illius Hierosolymæ dimensionibus ad vniuersalis Ecclesiæ constructionem. Sequitur enim:

TEXTVS.

Absque^a muro habitabitur Hierusalem, præ^b multitudi-
 nem hominum & iumentorum in^c medio eius.

PARAPHRASIS.

Vicatim habitabitur Hierosolyma, non præ colonorum inopia aut paucitate, ad eam muris cingendam; quin potius præ nobilium spiritualium animaliumq; hominum copia.

COMMENTARIA.

Absque muro. Prædicit ædificationem Hierusalem spiritualis, a. cuius neque latitudo neque longitudo certa futura erat, quod careret muris. Vrbes enim sine muris sese diffundere possunt, quantum necessitas postulat. Variab. vertit pro, absque muro, vicatim, hoc est, oppidatim; quod scilicet vici moenibus minimè circumsepti, ædificabitur Hierosolyma. Quis enim (authore Ruperto) Regū aut Imperatorum tam magnum siue tam amplum potuisset facere murum, qui concluderet orbem terrarum? Nisi autem concluderet orbem terrarum, non posset ambire Hierusalem, istam scilicet Ecclesiam, quia videlicet in toto diffusa est orbe terrarum. En non iniuria hoc sæculo nos audientes apud Regem Chamū moenium ambitum quendam mille circuire leguas, in admirationem rapimur. Quis verò tanta marium interruptione habitabilem à seipſa disiunctam terram muro cingere quiuerit? Absque muro ergo habitabitur Ecclesia, in magna nempe securitate & abundantia. Rupert.

Præ multitudine hominum & iumentorum, & pacis multitudine. b. *Homines & iumenta.*
 In Ecclesia, vt Rupertus habet, dicuntur homines, qui spiritualia sapiunt; iumenta verò, qui simpliciter sapiunt, iuuant autem eos, qui cum sint spirituales, sua spiritualia seminant illis, & eorum carnalia metunt. Rupert.
 De his dici volunt, inquit Pater Hieronymus, ij qui sic interpretantur, Homines & iumenta saluos facies Domine. Hæc iumenta & hæc animantia audiunt boni pastoris vocem, & cognoscunt, P. Hier. Ps. 35. B. Ioan. 10.

scunt, & sequuntur eum. Dicuntur autem hîc Behema, id est, iumenta, non autem seræ: vocat hos quidem Paulus animales homines, qui nondum perfectionem spiritus adepti, eam tamen diuino freri munere contendere queunt. Neque enim Deo cura (hoc est, cor vrens charitatis igne succensum) de bobus aut iumentis est, ita vt eorum causa spiritalem etiam Hierusalem dilatan- dam suscipiat: quin ea brutorū natura magis syluis prætisq; oblectatur, quàm vrbibus cōtineri.

P. Hier. Quidam, vt Pater Hieronymus refert, homines & iumenta, duos
Iudei & Gentiles. populos interpretantur, Iudæorum atque Gentilium: quòd illi, qui in lege versati venerint ad fidem Christi, homines appellati sint; nos autem, qui post idolatriam quasi in deserto legis & solitudine fuimus Prophetarū, & eas recepimus passionē, iumēta dici debeamus.

Et quidem nequaquam terrestris illius vrbis readificationi hoc competere posse, luce meridiana clariùs ille locus apud Nehemiam
2. Esd. 6. indicat, Completus est autem murus: Et scirent quòd à Deo factum
D. 15. esset opus hoc. Et *sequēti capite subinfertur: Ciuitas autem erat la-
16. & 7. ta nimis, & grandis, & populus paraus in medio eius. A cæteris He-
1. bræorum somnijs supersedendum censeo. Si paruus est populus in
** 2. Esd.* medio Hierusalem Deo annuente muratæ, quomodo ad eam hoc
7. A. 4. perinet vaticinium: *Abſque muro habitabitur Hierusalem, præ mul-
titudine hominum & iumentorum in medio eius?* Sanè de Ecclesiæ
propagatione præſens loquitur prophetia; cui concinit & illa Isaia:

Isaia 49. Adhuc dicent in auribus tuis filij sterilitatis tuæ: Angustus est mihi locus; fac spatium mihi vt habitem. Et dices in corde tuo: Quis genuit mihi istos? Ego sterilis, & non pariens, & c. Prædicare omni creaturæ, in omnes gentes. ^a Et impleuerunt ambas nauiculas, ita vt penè mergerentur. Et quidem totam Ierusalem muris cinctam fuisse terrestrem illam, ^b Iosephus author est.

^{*} *In medio eius.* In medio esse alicuius populi, est, notum celebremque ciuem agere; cæterisque copulari legum totiusque publici

iuris communione. Hinc Moyſi Deus: ^c Vt cernat populus iste, in cuius es medio, opus Domini terribile. Et illud Salomonis: ^d Seruus tuus in medio est populi, quem elegisti. Hinc Christus per omnia nobis ante crucem assimilatus, ^e in medio esse perhibetur: nosque sibi glorioso post resurrectionē suam persimiles reddere cupiens, cele-

brem

brem patefaciens, singularemque de cacodamone, ac morte, peccatoque triumphum, illustrissimus in medio sistitur: vt ea, quæ hoc loco subiungit, exoluat.

TEXTVS.

Et^a ego ero ei, ait Dominus, murus^b ignis in circuitu, & in^c gloria ero in medio eius.

PARAPHRASIS.

Atqui longè fortior adero ipse Dominus, quasi murus ignis vrentis aduersarios, calefacientis vero Ecclesiam, quam me glorificantem glorificabo.

COMMENTARIA.

Quamuis vndique peruia loca plurimum libertatis emolumentum habeant, dum togæ est vsus ac pacis; belli tamen tempore maximis hostium incurribus patent, difficiliusque propugnari possunt. Quare strenuissimi Principis operâ indigent, cuius fama perterriti, insensissimi quique irrumperere nequeant. Hunc se protectorem omnium Conditor ac Dominus Ecclesiæ suæ adfuturum, & ad ignis instar pollicetur. *Et ego ero ei*

Murus ignis in circuitu. Ad terrestris instar paradisi, quem rhomphaea flammea, hoc est, (authore Isidoro) igneus vt vallum circuit murus, penè ad calum vsque pertingens, hominibus aditum intercludens; sicut Cherubin damones arceat. Sanè vrbium fossas aqua repletas tutissimum existimant propugnaculum: quid ergo igne ardentes? *Ante faciem indignationis eius, id est, Domini, quis itabit? & quis resister in ira furoris eius? Indignatio eius effusa est vt ignis, & petra dissoluta sunt ab eo. Bonus Dominus, & confortans in die tribulationis, & sciens sperantes in se. Simul itaque ignis est aduersarios comburens, suosque optabili calore fouens: ita vt credentes & habitantes in medio calefaciat, qui prius frigore charitatis intepuerant, vt possint spiritu esse feruentes; lupos autem, & sauiissimas bestias, de quibus scriptum est, Ne tradas bestiis animam consistentem tibi, & quorum fructus est scenum, ligna, stipula, & afferunt tribulos & spinas, suo igne consumat. Montes enim in circuitu eius, & Domi-

14. Ety-
mol. c. 3.
in prin-
cipio.

Lege To-
stan. in
Ge. c. 13.

9. 117.
* Nabu
1. B.

Pf. 73. D

Pf. 124.
A.

Luc. 12. nus in circuitu populi sui, tanquam ignis. Ignem, inquit, veni mittere in terram, & quid volo nisi ut accendatur? Igneis linguis Ecclesiæ fundamenta locare cœpit, ubi resurgens & ascendens in gloria enituit in medio discipulorum suorum, effectus ipse credentium gloria; unde subiungit:

c. *Et in gloria ero in medio eius.* Glorificabor per patriæ cultum, præsertim in altaris Sacramēto, ab inhabitantibus Ecclesiam, eroq; eis in gloriam, corda ipsorum lætificando, & ipsos magnificè exaltando. Non solum protegam eam, sed & gloriosam reddam eam, Cæsares triumphantē, & magna dignitate & amplitudine pollentem. Dictio Hebræa, Chabod, non modò gloriam, verum inter alia etiam iecur denotat: ita ut non inconcinne cum iecore sese Deus ipse conferre subindicet. Est enim iecur in medio corporis, in dextro latere, ad tuendam vitam pars apprimè necessaria, ex qua cōcoctum commodè nutrimentum in reliquas omnes partes transmittitur. Quòd si iecoris calor intemperatus sit, cuncta languescunt. Effusum est in terra iecur meum super contritione filia populi mei, lamentatur Hieremias: quod est, Omnibus penè viribus sum destitutus. Hoc sanè pæcto Deus in medio Ecclesiæ suæ futurū se promittit in gloria, quòd, tanquam iecur, gloriæ ac gratiæ suæ alimenta in cuncta sui corporis Ecclesiastici membra, panis etiam ac vini sub speciebus per Sacramenta transfundat. Quæ cum ita sint, ad tam insignem gloriosamque civitatem Israëllem pariter ac ludam votis omnibus hortatur ac conuocat.

TEXTVS.

85. O, ^aô, ^bfugite de terra ^cAquilonis, dicit Dominus: ^dquoniam in quatuor ventos cæli dispersi vos, ^edicit Dominus.

PARAPHRASIS.

Heus, heus, egredimini, ô decem tribus, & fugite ab Assyrijs: quoniam ob vestram idolatriam nec uno vos sum passus Aquilonari consistere loco, sed vos in omnia mundi climata dispersi: caute igitur, ne quid deterius vobis accidat, nisi in tanta, quam molior, urbe diligenter curaveritis euadere.

COMMENTARIA.

Siquidē opposita iuxta se posita magis clucescunt. Sicut eruditus a:
 pictor albi coloris eminentiam exprimere cupiens, nigro album *Ratio.*
 obijcit: hoc sanē pacto cunctis tribubus Israelis ac mortalibus vni- *Simile.*
 uersis Ecclesiasticæ vrbis celsitudinem expositurus Angelus, idola-
 trarum captiuitatem apud Assyrios, dispersionēque in omnem ven-
 tum terræque plagam, in memoriam reuocat; sicut & Sioni, hoc est,
 Iudæ, in prouincia Babylonis captiuam duxisse vitam, licet huius
 vaticinij tempore libertate gauderet: vt vel sic Aquilonari ac frigi-
 dissima cordiū duritie penē diabolica reiecta, & Israel & Iudas, quo
 Christum caput vnum sibi pariter constituent, conuolent ad Eccle-
 siam, cuius dignitatem Angelus pramissit, amore potiùs quàm ti-
 more ad eam tanquam ad asylum consequendæ salutis causa confu-
 giendum esse demonstrans. Quoniam dictio illa,

Fugite, licet pluribus verbis apud Hebræos explicari potuit, verbo b.
 tamen Nuzs hoc loco exprimitur: quod in ea ferè semper significa-
 tione ponitur, vt salutis gratia ad asylum, tutum firmumque præsi-
 dium, fugere denotet. Quamobrem fugite & euadite

De terra Aquilonis. Plagæ orbis, quas Græci appellant climata, c.
 iuxta sitam Hierusalem intelliguntur & Templi. Assyrii ergo & Ba- *P. Hier.*
 bylonij, qui Dei populum vastauerunt, habitant in terra Aquilonis. *Remig.*
 Fugite de terra Aquilonis, ad quam primùm vos relegaui ego Do- *& com-*
 minus, vt vel sic vos ad pœnitentiam ab idolatria reuocassem: sed *muniher.*
 en obstinatos

In quatuor ventos cali dispersi vos, dicit Dominus. non casu, sed d.
 meo iudicio. Hinc referente Historia Scholastica, cùm ad montes *Historia*
 Caspios peruenisset Alexander, decem tribuum captiui ad eum mi- *Scholast.*
 serunt, egrediendi copiam exorantes, quæ edicto erat eis ablata. *in Esther*
 Cumque captiuitatis causam sciscitatus, agnouisset ob aureorum vi- *c. 5.*
 tulorum contra Dei summi legem adorationem tot tantisque malis
 à Domino addictos, respondit, quòd eos arctiùs cluderet. Cumque
 angusta viarum molibus bituminatis obstrueret, opus humanis im-
 par viribus esse præsentens, operis illius consummationem à Deo
 Israel orando impetrauit: ita vt accedentibus montium praruptis
 ad inuicem, inmeabilis locus euaserit. Ex quo liquet, Dei constitu-
 to de-

to decem tribus non esse inde egressuras: quapropter frustra ad egrediendum hîc tot tantisque desiderijs, ô, ô, inuitarentur, nisi ad ciuitatem nullo murorum ambitu cingendam, quin toto terrarum circulo præamplitudine propagandam Ecclesiam per fidem excitarentur. Hæc profectò non infima est ratio quare,

- c. *Dicit Dominus*, bis inculcatur, vt eiusdem misericordia se reuocandos, & in sanctam Ecclesiam reducendos esse sperent, cuius consilio in Assyriam se translatos, totoque orbe in exilium actos, dispersos, reclusosque nouerant.

Vel certè sensus est: Qui in quatuor cæli plagis dispersi estis, fugite de terra Aquilonis; & ô Sion, habitans quondam in Babylone, fuge, & euade in sancta ciuitate, quam ædificaturum me spondeo.

- P. Hier.* Præcipitur itaque nobis, qui habitauimus ad Aquilonem, & calorem dominici feruoris amisimus; qui dispersi sumus in orbe terrarum, & de quibus Euangelium prædicat, quòd in quatuor ventos mittat Angelos suos Dominus, & congreget nos; & qui in huius sacculi vitijs & confusione versamur; vt fugiamus in Sion Ecclesiam Domini; & humilia relinquētes, in specula eius & sublimitate dogmatum consistamus. Nam per Babylonem, quæ confusio interpretatur; & per Aquilonem, de quo dicitur, Ab Aquilone pādetur omne malum; potestas dæmonis metaphoricè seu figuratè designatur. Sicut & beatus Petrus in fine primæ canonicæ suæ dicit: Salutat vos Ecclesia in Babylone collecta. id est, Romæ, quia tunc tempore Neronis ibi dæmonis potestas vigeat. Non solum autem decem tribus, verùm etiam & tu,

TEXTVS.

O^a Sion, ^bfuge, ^cquæ habitas apud ^dfiliam Babylonis.

PARAPHRASIS.

O Iuda, ô Benjamin, habitans quondam in prouincia Babylonis, serua te in hac sancta ciuitate, quæ unicum est salutis presidium.

COM-

COMMENTARIA.

O Exhortatio ad fugam est: vt non semel, sed crebrius ad confu-
giendum ad Ecclesiam, suam abnegantes perfidiam, sciant se
esse commonitos, vt eis secunda contingant. *O Sion,*

Fuge. Quid enim est aliud, *Fugite de terra Aquilonis*, siue, *Fuge Sio*,
quæ habitas apud filiam Babylonis, quàm hoc initium eius Euangeli-
cæ prædicationis, Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum
Dei? Denique incredulum esse, & cordis impœnitentis, hoc est, per-
manere in terra Aquilonis, venti vtiq; frigidi, per quem diabolus
solet in scripturis figurari: & è contra, fugere de terra Aquilonis, hoc
est, credere & pœnitentiam agere cum spe perueniendi ad regnum
Dei. Item habitare apud filiam Babylonis, hoc est, seruire vitijs &
concupiscentijs: & è contra, fugere de habitatione Babylonis, hoc
est, cessare ab iisdem vitijs & concupiscentijs.

Quæ habitas. Hebraicè per participium habitans legitur, vt potius
addatur ad distinctionem decem tribuum, quæ & captivæ, & insuper
in omnem oram dissectæ fuerant, quàm ad præsentem statum Sio-
nis, quod est, duarum tribuum, quæ mitius puniæ, in Babylonia
confederant, iamque redierant plures: ac eo magis ad idem facitand-
um reliquias excitat.

Filia Babylonis, seu, Filia Babylon. Prouinciæ sanè Babylonicæ vr-
bes & oppida vocantur, in quibus Iudæi agebant. Dicitur autè gens il-
la, quamuis infidelis extiterit, filia Dei, propter paternū amorē, quo
Deus humanā prosequitur naturam, vt pater qui & conditor. *Quam-*
obrem apud Isaiam ipsemet Dominus inquit: Descende, sede in pul-
uere, filia Babylon. Hic profectò diuinus amor ad eò Patrem agit, vt
mundo det Filium suum.

TEXTVS.

^a Quia hæc dicit ^b Dominus exercituum: Post ^c gloriam
misit me ^d ad Gentes, quæ spoliauerunt vos: ^e qui enim
tetigerit vos, tangit pupillam oculi ^{* mei.} eius. ^f Quia ecce ^g *mei.*
ego leuo manum meam super eos, & erunt prædæ ijs,
qui seruibant sibi: ^h & cognoscetis, quia Dominus
exercituum misit me.

Confugite omnes tribus & lingue ad Ecclesiam, quia hæc dicit Deus omnipotens Filius: Cùm effem aqualis Patri in gloria, missus sum ab eo ad erigendam Ecclesiam ex Gentibus, quæ vos depradate fuerunt. Nam qui vos vexauit, sibi ipsi nocet. Quoniam ecce ego missurus sum, qui meum illis Euangelium prædicent: quique prius affligebant Ecclesiam, ei erunt in pradam, tuncq; intelligetis me verum esse Mesiam.

COMMENTARIA.

- a. **Q**uia. Argumento à minori affirmatiuè, vt regnaturum in do-
Luce 1. mo Iacob in æternū Dei Filium hominem factum, omni de-
 posita perfidia, Israel omnis latus excipiat, Angelus persuadere niti-
 tur, hoc pacto: Quòd si infidæ Gentes, vobis molestissimæ, ad pauco-
 rum ex vobis prædicationem, Mesix regno, quod excindere cona-
 bantur, colla submittent; quanto magis vos, quasi oculi diuini pu-
 pillæ in terris constituti, id ipsum facitare debetis!
- b. *Dominus exercituum.* id est, ^aDeus Filius, qui assumpturus est hu-
 manam carnem. In Hebræo siquidem nomen Dei tetragrammaton
P. Hier. soli Deo ascriptum hoc loco ponitur. ^bHæc ergo dicit testis fidelis,
Vatab. initium creaturæ Dei, qui est, & erat, & venturus est Dominus Deus
Remig. omnipotens, Filius: *Post gloriam misit me.*
Lyra. **Post gloriam*, variè declaratur. Primò post gloriā diuinæ maiesta-
^a*Christus* tis. Vox Saluatoris loquētis inducitur, qui omnipotens Deus, à Pa-
^b*est Deus.* tre omnipotente missum se esse dicit, non iuxta id quòd omni-
^c*Apoc. 1.* potens est, sed iuxta id quòd post gloriā missus est. ^cQui cùm in forma
B. Dei esset, non rapinam arbitratus est æqualē se esse Deo, sed semet-
^a*P. Hier.* ipsum exinaniuit, formam serui accipiens; & factus est obediens Pa-
Remig. tri vsque ad mortē, & mortem crucis. Hinc ipse Patri dicit: ^dClarifi-
^e*Phil. 2.* ca me, tu Pater, apud temetipsum claritate, quam habui priusquam
Remig. mundus fieret. Vel nos planè ad pōst (scilicet resurrectionis tempo-
Rupert. re) adeptam gloriam referre possumus: cū enim antea saturatus fue-
^d*Joan. 17.* rit opprobrijs, tunc profectò suam patefacere gloriam, Gentiumq;
Mat. 28. delectum habere cœpit, cū post resurrectionem intonuit: Data est
Mar. 16 mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Eunt ergo docete omnes
Luce. 24. Gentes. Et, Quia oportuit Christū pati, & resurgere die tertia, & præ-
 dicari pœnitentiam in remissionem peccatorum in omnes Gentes.

Vel

Vel post gloriam, qua nempe afficiam præsentia mea Ecclesiam Catholicam, siue Hierusalem illam spiritualē. Vel post gloriam, de qua prælocutus sum, Et in gloria ero in medio eius: missus etiam sum ad Gentes. Hebræi sic dilucidant: Post gloriam, id est, posteaquam Romani adepti fuerint imperium totius orbis. Post gloriā monarchiæ obentam à Principe Romano misit me. Vnde Rabbi Salomon hinc inducit Hebræam glossam huiusmodi: Post honorem redditum Esau veniet Messias. In antiquis autem glossis Hebraicis Princeps Romanus frequenter Esau, & Roma mons Seir, nominatur. Atque ita vniuersi orbis descriptione à Cæsare Augusto in adeptæ monarchiæ signum imperata, repudiataq; sororis honore Cæsari restituto, Antonio cum Cleopatra deuictis, Messias nascitur, vt hæc promissa persoluat: *Post gloriam*

Misit me ad Gentes domandas, quæ spoliauerunt vos: quorum ferocitatem exploratam perispectamque haberis. Dux causæ, quas hinc posuit, quoniam in quatuor ventis cæli dispersi vos; &, quia post gloriam misit me ad Gentes, quæ spoliauerunt vos; vnam rationem faciunt, & illius vnius continent sensum, quam Euangelista scripsit: quia Iesus moriturus erat, vt filios Dei, qui dispersi erant, congregaret in vnum. Ratio hæc sic in isto diuisa est, vt omni habenti aures audiendi prima parte timorem incutere, sequente dilectionem insinuarere velit. Timeat dispergentem, diligit congregantem. En post resurrectionis gloriam, (cū antea non nisi ad oues quæ perierunt domus Israel missus fuerit) mittitur à Patre ad Gentes, quæ spoliauerunt vos.

* *Qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi eius.* Sic habent Pater Hieronymus, Septuaginta, & sex Biblia manuscripta, Pagninus & Vatablus. Vulgata editio legit, Oculi mei; Regia, Oculi sui. Et quidem omnium idem sensus esse potest, vt ad oculos mittētis seu missi, quorum vna est natura, referas. Tactum autem pro vexatione & iniuria accipe; iuxta illud quod legimus: ^b Nolite tangere Christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari. ^c Qui enim sanctos Domini tetigerit, sic est, quasi vexare cupiat pupillam oculi eius, & illum nitatur clara luce priuare: de qua loquitur in Euangelio: ^d Vos estis lux mundi. ^e Ille populus dicitur pupilla Domini, quia in eo solo relucebat imago vera, & cognitio & cultus ipsius. Tangit pupillam oculi mei,

Vatabl.

Vatabl.

Rab. Sal.

Glossa

Hebræa.

Lyra.

Luc. 2.

d.

Rupert.

Joan. 11.

a Math.

15. C.

* e.

Sancti

sunt pu-

pilla ocu-

li Dei.

P. Hier.

Romig.

b Ps. 104

B.

c Sanctos

vexans

sibi nocet.

d Mat. 5.

B. 14.

e Hugo

Cardin.

Rupert.

mei, non vt ego cæcus fiam, sed vt cæci sint ipsi, qui tetigerunt: & ego abscondam faciem meam ab eis, quomodo abscondit & auertit quis, ictum vitans aduersarij insidiantis, pupillam oculi sui.

Dionys. Carthus. Alter sensus esse potest: *Qui* vexauerit vos Iudæos, qui estis populus meus, tanget pupillā oculi eius, id est, seipsum laedet: hoc est, Tam diligenter vos custodiam, & iniurias vobis illatas vlciscar, quod persequens vos, sibi ipsi nocebit, vt is, qui oculi sui pupillam perfricando molestat. Procul dubio qui vos afflixerit, affligetur vehementius. Hæc impleta in direptione vrbis Hierusalem: quo tempore afflicti sunt, qui Apostolos & fideles afflixerant.

Mat. 28. Missus est quidem Dominus ad Gentes in Apostolis & fidelibus ex Iudæa credentibus illi: quorum custodiam vt oculi pupillam suscepisse declarat, vt intrepidè fidei iugo spoliatrices Iudææ nationes supponere festinēt: quibus ideo promisit, Et ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi.

f. Isa. 14. *Quia ecce ego leuo manum meam super eos.* Potestate mea aduersarios vestros deiiciam. Dominus exercituum decreuit, & quis poterit infirmare? & manus eius extenta, & quis auerteret eam? Non conuertetur, donec deficient; non conuertetur, quoadusque conuertantur: *Ioan. 10.* & fiat vnum ouile.

g. Psal. 71. *Et erunt prædæ ijs, qui seruiebant sibi.* Et inimici eius quam Martyrum sanguine scædauerint terram, præ veneratione lingent: qui que *Isa. 49.* prædicando seruiebant, celebrem fidei triumphū de hostibus agent.

h. Psal. 71. *Et cognoscetis, quia Dominus exercituum misit me:* cū videritis me dominantem à mari Mediterraneo vsque ad mare Oceanum, & à flumine Iordanis, per Baptismi aquas, vsque ad terminos Orbis terrarum; nec tantam vnquam vos de Messia suspicari potuisse gloriam, quantam vni piscatorum meorum ab vniuerso, qui prius contradicebat, orbe cernetis oblatam. Quamobrem

TEXTVS.

86. ^a Lauda & latere ^b filia Sion: quia ecce ego venio, & ^c habitabo in medio tui, ait Dominus. ^d Et applicabūtur Gen-

tes multę ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui: & scies, quia Dominus exercituum misit me ad te. Et possidebit Dominus Iudam partem suam in terra sanctificata, & seliget adhuc Hierusalem.

PARAPHRASIS.

Canta & gaude, ô Ecclesia filia Sion: en enim ipse, qui exiui à Patre, & veni in mundum, ad te venio, tecum in terris conuersaturus, tibi- que ministrabo, ait Dominus. Et adherrebunt gentes multe Domino creatori suo in die illa, eruntq; mihi populus; in medio autem tui usque ad consummationem seculi habitabo: sciesque, quod Dominus exercituum Spiritus sanctus miserit me ad te. Et hereditabit Dominus Iudam tanquam partem suam in te, quia terra sancta es: & tandem rursum eliget Hierusalem prope finem seculorum, eam tibi per fidem vniendo.

COMMENTARIA.

PRO tot itaque ac tantis beneficijs vt iubilet, excitatur Ecclesia, a. Deoque gratias agat. Quę non inconcinne *Filia Sion* dicitur; b. quia in mōtis Sionis coenaculo à Christo in cęna, & à Spiritu sancto in die sancto Pentecostes, originem ducit. De Sion siquidē in omnem terram exiit lex, & verbum Domini de Hierusalem: salutęque ex Iudæis est. *Isa. 2. Ioan. 4.*

Sanē hoc vaticinio note, quibus vera discernitur Ecclesia, tradun- *Ecclesia nota.* tur: quod nempe Catholica, quod Apostolica, quod Sancta, quod denique sit Vna. Hęc profectō sunt verę Christi sponsę insignia: ubi hæc sunt, ibi Christus in medio inhabitat, adiutricem manū omnibus porrecturus assistit. In medio vestrum sum, inquit, tanquā qui ministrat. Et rursum, ad maximam Christianorum ab idolatris in Templorū cultu differentiā, se habitaturum in medio Ecclesię, non sicut in Tēplo Salomonis, sed sub Eucharistia in sacrario pollicetur. *Christus in sacra-rio.*

Catholica quidem futura promittitur Ecclesia, dum indistin- cte Gentium multitudinem, ac Iudę possessionem, in vnā Christi

coloniam quasi vniuersos Vniuersalis exceptura monstratur.

- e. Apostolica verò, id est, per missos ab exercitu Domini Spiritu sancto legatos, quos idcirco & Apostolos dicere consueuimus, erigenda perhibetur; vbi ipsimet ait Ecclesiæ: *Et scies, quia Dominus exercituum misit me* in seruis meis Apostolis *ad te* construendam. Annotat hic

Rupert.

Isa. 48.

Rupertus, bis dictum esse Christum à Domino exercituum missum: quia duæ personæ Patris & Spiritus sancti vnā personam Filij, quæ homo erat, miserunt. Sic apud Isaiam ipse loquitur: Et nunc Dominus misit me, & Spiritus eius. Nos verò intelligimus Christum prius ad oues Israelis per se, deinde per Apostolos igneis afflatos linguis, ad Nationes à Spiritu sancto destinatum: nec inficias ibimus, ut Dominica prima Aduentus aliquando prosequemur, locum hunc vtrique Christi aduentui explicando simul accommodum & intentum.

- f. Sancta clarissimè nūcupatur, vbi *Terra sanctificata* scribitur. Exhi-

Eph. 5.

Vatab. &

Septuag.

Pagnin.

buit enim eam sibi lotā in sanguine suo, non habentem maculā, neq; rugam. Vatablus & Septuaginta, Terra sancta, legunt; Pagninus autem, Super terram sanctitatis. Adiectiui siquidē nominis loco, substantiuo vtitur Hebræus.

Gen. 49.

Vna manifestissimè fore docetur Ecclesiæ: quia Iudam selectissimam Domini possessionem, eligendāq; Ierusalē in hac terra sancta monet cum Gentium multitudine congregandā. De electione Ierusalem, cum reliquæ Iudeorum in fine mundi iuxta Apostolum seruabuntur, intelligo; ac pari ratione de hereditate Iudæ à Domino adeunda, exponi potest. Seu excellentiam dignitatēq; Iudæ, quam & diem agens Iacobus agnouit, ob oculos ponit: quòd scilicet in terra sanctificata; id est, in Ecclesia, primas tanquam selecta Domini portio Iudas in Apostolis prioribusq; Sanctis illis affecutus sit. Cumque Israel omnis saluus erit, supremi dies iudicij iam iam aderit. Quapropter contra Ecclesiæ hostes, carnis nempe deditos illecebris, subiungitur:

TEXTVS.

^aSileat omnis caro à facie Domini: ^bquia consurrexit de habitaculo sancto suo.

PARAPHRASIS.

Compefcatur omnis carnalis homo, Domini faciem veritus: quia tandem quasi à somno excitatus descendet e calo cum suis indicaturus viuos & mortuos.

COMMENTARIA.

CUm hæc se ita habeant, & poffeffurus fit Dominus Iudam partem suam, & electurus Hierufalem; omne hominū genus Domini formidet aduentum. Vos, qui carnales eftis, filete à blasphemijs contra Christum, suamque sponsam Ecclesiam.

Quia consurrexit. id est, cum omnibus membris suis totus surget, & ad iudicium veniet de nubibus sanctis suis, secundum ^aSeptuaginta, id est, cum Angelis, & Apostolis, & Sanctis. ^bVidebūt Filium hominis venientem in nubibus. Lege ^ccaput septimum Danielis, vbi subdit: Aspiciebā ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cali quasi Filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum pervēnit; & in conspectu eius obrulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & linguæ ipsi seruiant. Potestas eius, potestas aterna, quæ non auferetur; & regnum eius, quod non corrumpetur.

^{2.}
P. Hier.
Uatib.

Christus
cū San-
ctis indi-
cabit.
Hugo
Car. dim.

^aSeptuag.
^bMat. 24
^cDan. 7.
D. 13.

CAP.

MESSANA
CAPVT TERTIVM.
TEXTVS.

87. Et^a ostendit mihi^b Iesum Sacerdotem magnum stantem coram Angelo Domini : & Satan stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei.

PARAPHRASIS.

Demonstrat autem mihi Dominus Iesum Sacerdotem magnum quatenus hominem stantem ac rectum coram seipso, quia Deus est, & magni consilij Angelus : ac stabat diabolus, vt aduersaretur virtutibus eius.

COMMENTARIA.

Scopus.

Vónam pacto, quibusque meritis ac consilijs, talis ac tanta fabricanda sit Ecclesia, iudicandique potestas obtinenda, nunc Vati expromitur, tentatione scilicet, passionis, resurrectione, Iesu Dei & hominis, Sacerdotis magni, sanctique Spiritus infusione, sanctorum hominum Angelorumque ministerio.

- Quòd hic sanè præsentis sit capitis scopus, multa mihi fidem faciunt. Nam Iesus non, vt alibi, filius Iosedeis hoc loco exprimitur: quin etiam vita functus huius vaticinij tempore nonnullis ille Iesus Iosedeis filius apparet. *Nec vlli ad literam ita competit hoc oraculum, quemadmodum vero Iesu Dei Filio: qui & antonomastice Sacerdos magnus, & stans vitæ rectitudine, & à Satana imperitus, & tanquam in Crucis torculari solus calcans, vestibus sordidis, & resurgens gloriosus mutatorijs acceptis Oriens ac lapis angularis
1. ciunt. Nam Iesus non, vt alibi, filius Iosedeis hoc loco exprimitur:
2. quin etiam vita functus huius vaticinij tempore nonnullis ille Iesus Iosedeis filius apparet. *Nec vlli ad literam ita competit hoc oraculum, quemadmodum vero Iesu Dei Filio: qui & antonomastice Sacerdos magnus, & stans vitæ rectitudine, & à Satana imperitus, & tanquam in Crucis torculari solus calcans, vestibus sordidis, & resurgens gloriosus mutatorijs acceptis Oriens ac lapis angularis
3. vndique ornatus ostenditur. Nec leuem & illud coniecturam facit, eadem orationis serie ita Zachariam edoceri, vt puerili ac Iudaico sensu euacuato, initio sequentis capitis, iam non quasi puer, sed quasi vir excitetur: vtpote qui hausto Dei Spiritu, pro præmissarum visionum intellectu, in virum iam profecerit. His adde, Rabbi Salomone teste, Prophetas præcipue de diebus Messia locutos.
4. vndique ornatus ostenditur. Nec leuem & illud coniecturam facit, eadem orationis serie ita Zachariam edoceri, vt puerili ac Iudaico sensu euacuato, initio sequentis capitis, iam non quasi puer, sed quasi vir excitetur: vtpote qui hausto Dei Spiritu, pro præmissarum visionum intellectu, in virum iam profecerit. His adde, Rabbi Salomone teste, Prophetas præcipue de diebus Messia locutos.
5. Et ostendit. Septuaginta cum Græcis codicibus addunt, Dominus; septem manuscripta, & Patris Hieronymi, & Chaldaea, & Hebraea Biblia subtrahunt. Nec nisi Domini est tot ac tanta referre mysteria.

Abben-
esdra I-
saac Hi-
span. Sa-
lom. Iar.

Rab. Sal.

steria. Lege optimam figuram Iosue quinto-decimo de connubio *Iosue 18.*
 Axæ, ibidem in glossa interlineari, & ordinaria, interprete Ada-
 mantio.

Iesum. Ecce nomen^a ab Angelo Virgini delatum, huic Prophetæ b:
 ostensum,^b & primo Esdræ quarto eisdem Hebraicè descriptū literis, *Iesum.*
 suppressio quod Iosedecis sit ille filius: & non est in aliquo alio sa.^{a Luc. 1.}
 lus.^d Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum,^c ma-^{b 1. Esd. 4.}
 gni Sacerdotis munere in expiando perfunctus, in æternum quidem ^{c Act. 4.}
 secundum Melchisedecis ordinem, semel autem iuxta Aaronis pon-^{d Mat. 1.}
 tificium. Nec tantum posset opus absolueret, nisi staret coram An-^{e Christus}
 gelo Domini, Angelo, inquam, magni consilij, redemptionis scili-^{Sacerdos}
 cet humani generis, hoc est, nisi Deus esset, ac integerrimus & im-^{magnus.}
 maculatus agnus ut homo assisteret paratissimus ad obeunda quævis
 humilitatis munia à diuinitate demandata; cui & in sacrificio illo
 singulari cruentoque positus exclamat: Deus meus, ut quid me om-
 ni solatij ope priuasti? Deus meus, utique personæ vnitate meus.
 Et tunc quidem stabat à dextris obedientiæ, charitatis, patientiæ, ac *Cruci af-*
 humilitatis Sacerdotis magni Satanas, qui iuxta nominis etymon *fixo Do-*
 Aduersarius hîc explicatur, & Diabolus à Septuaginta dicitur; ut si *mino Sa-*
 quo modo è tanto virtutum fastigio illum deicere posset: quin per *tan ad-*
 Iudæorum ora felicitatem prosperitatemque perorata^a pollicetur: *uersatur.*
 Descendat nunc de cruce, ut videamus, & credimus ei. At verò Sa- *Sic terij*
 cerdos noster Satanæ capiti, in Crucis cornu stanti, membrisque il- *Regum 5.*
 lius respondit, ^bDeclinate à me, maligni; & scrutabor mandata Dei *exponitur*
 mei. Licet enim conqueri videar de Deo meo, ut mortalibus pateat *Satan.*
 meæ veritas passionis, sto coram eo, ipsius iussa capeffens. ^cVenit er- *a Mat.*
 go Princeps mundi huius, & in Iesu non habet quicquam. Steterat *27.*
 olim & à dextris Sacerdotis magni Iesu, aduersaturus ei, (hoc siqui- *Mat. 14.*
 dem illius ingenium, honestis secundisque rebus insidiari) cum ip- *b Ps. 118.*
 sum à dextris Dei, quod est, in potioribus Dei bonis constitutū, voce *c Ion. 12.*
 in baptismo apud Iordanem à Patre delata, per suos malos angelos ** Mat. 4.*
 accepit, ^{*}ac tantum ieiunio, vigilijs, virtutumque omnium insignijs, *Demon*
 ac oratione fulgere cognouit. *in deser-*
to Chri-
stus tēat.

Et dixit ^aDominus ad Satan: ^bIncrepet Dominus in te Satan; & increpet Dominus in te, qui elegit Hierusalem. Nunquid non iste ^ctorris est erutus de igne?

PARAPHRASIS.

Dixit ergo Dominus Pater: Tue voluntati resistat Dominus Filius, ac te cohibeat; deterreat ac comminuat te Dominus Spiritus sanctus: qui vnus Dominus charam habet spiritualem Hierusalem. An non iste Iesus, quâ homo, torris est pœnis fumigans, raptus tamen à culpa incendio?

COMMENTARIA.

- Lyra.*
Trinitas
sanctif-
sima.
^{a.} **D**ominus. Hic in Hebræo habetur nomen Domini tetragrammaton, soli Deo ascriptum: & quia ponitur hic ter, & loquendo quasi de persona alia, satis apertè ostenditur in Deo Trinitas personarum. Et quidem propriissimè Pater, cuius est dicere, dicit omnipotens, Dominus:
- ^{b.} *Increpet.* Hebraicè, increpabit, pro, redarguet te, ô Satan, omniscius Dominus Filius in deserto, per dicta mea sacris literis exarata,
- Matt. 4.* Scriptum est, Scriptum est; & tandem comminuet adiungens, Vade, Satana: ad hoc tuum execrandum nomen alludens, sanctumq; oraculum. Increpabit & arcebit te ab accusatione tua omnibonus Dominus Spiritus Sanctus, pro sua, quam ornauit ac selegit, Ecclesia, in corpus mysticum ipsius Iesu magni Sacerdotis, qui velut ardens rubus, spinis coronatus, pro ea, tanquam holocaustum mundissimum, amoris incendio conflagrabit.
- ^{c.} *Nonne iste torris est erutus de tormentorum, ac persecutionum:*
Christus
est torris. Crucisq; lignis accenso igne? Magno itaque vsui esse debet, vi ipsum dissipet ac minuat ignem, aliòsq; liberet. Hebræis enim pro, torris, est, Aud. per diphthogum; significat autem fustem illam, qua in focis carbones mouentur, disperguntur, aut congregantur, & ligna, si quæ non vri placeat, separantur, ac totus interdum dispersus ignis debilitatur & minuitur. Hispanicè tizonero dicitur. Hinc Paulus tot beneficij allecтус exclamat: Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio Filio non pepercit, sed pro nobis
- Rom. 8.*
F. 31.

nobis omnibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit? Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat? quis est qui condemnet? Christus Iesus, qui mortuus est, imò qui & resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis? Attende quónam pacto Iesus pro suis fideiussor exoluerit.

TEXTVS.

^aEt Iesus erat indutus vestibus sordidis: & stabat ante faciem Angeli. Qui respondit, & ait ad eos, qui stabant coram se, dicens: ^bAuferte vestimenta sordida ab eo. Et dixit ad eum: ^cEcce, abstuli à te iniquitatem tuam, ^d& indui te mutatorijs. ^eEt dixit: Ponite cidarim mundam super caput eius. Et posuerunt cidarim mundam super caput eius, & induerunt eum vestibus: & Angelus Domini stabat.

88.

PARAPHRASIS.

Iesus autem, quoad inferiorem, sensibilem, corporeamq. animæ partem, vestitus erat veste sanguine aspersa suo: quoad superiorem vero ac spirituales, seu mentem, immotus & imperturbatus fruebatur maiestatis Verbi. Ipsumq. Verbum admirantibus beatis, qui rubrum haberet indumentum, respondit: Auferte sudarium & vestes à corpore. Cui subiunxit: Et transire feci à te penam & distorsionem tuam, & glorie dotibus ornavi. Tum dixit astantibus beatis: Adorate, ac patetefacite positam iam maiestatis mitram ac coronam super caput eius. Et adoraverunt: & ostenderunt Dominum iam regnantem, diuinitatis decore indutum, ac fortitudine præcinctum. Verbum autem immutabile perseuerabat.

Apoc. 19.

B. 13.

Isa. 63.

A. 2.

Psal. 92.

COMMENTARIA.

ET Iesus. Notissimum est, Iesum viatorem ac comprehensorem a. simul extitisse: quod hoc loco Propheta indicatur. Mens siquidem Iesu, Angeli testamenti, hoc est, assumptis Verbi facie, ac visione, bonisq. fruebatur, tanquam in altum diuisi Jordanis fluentis à

Christus
viator &
compre-
hensor.

*Christi
mors, de-
scensus
ad Lim-
bum, re-
ditus ad
sepul-
chrū, &
resurre-
ctio.*

** Isa. 63.*

A. 3.

Isa. 63.

A. 2.

superiori parte consurgentibus : anima verò ipsius, quā corpus animabat, quasi arens inferior Iordanis pars, arebat siti, frigore, ac nuditate, ceterisque mortalis vitæ premebatur incommodis, quousque in circuncisione, in horto, in Pilati pratorio, ac denique in Caluarie mōte *omnia indumenta sua cruore suo pro suorum expiatione coinquinauit. Admirantur Angeli, qui ei famulantur, tantam pro homine diuinæ maiestatis dignationem: obstupefcunt educti è Limbo patres, concomitantes beati, & Angeli & homines Angelum, id est, missum pro illorum redemptione à Patre Verbum ac animam: perueniunt ad sepulchrum, inuolutumq; ferali amictu corpus intuentes, mirantur, gratias agunt, & aiunt: Quare ergo rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantium in torculari? Quibus vbi respondit, Torcular calcaui solus, adiungit:

b. *Auferte à corpore meo funesta indumenta: in veræ vtique resurrectionis argumentum. Quis enim corpus furari volens, tantam in eo denudando moram protraheret, cum praesertim tor aloës & myrrhæ libris inunctū corpus difficillimè sudario & linteaminibus exui posset? Sordidatis itaque quàm celerrimè detractis exuijs, dixit ille, cuius vocem nulla non percipit natura, corpori:*

c. *Ecce, abstuli à te iniquitatem tuam. hoc est, Omnem pœnam à te transire feci. Iniquitas enim pro pœna etiam ponitur; quæ admodum ibi, Nisi indicauerit, portabit iniquitatem suam, Vatablus explicat. Et in Iob: Si reuersus fueris ad omnipotentem, ædificaberis; & longè facies iniquitatem à tabernaculo tuo. Pœnam scilicet omnem, quam sustines, ô Iob, exterminabis à domo tua. Communiter ferè sic dilucidant, vt, Qui tentatus est per omnia absque peccato, tanquam fideiussor, & amoris excessu, & nostræ carnis fraternitate, ac tanquam caput, membrorum iniquitatem, suam esse pronunciet.*

P. Hier. Qui cum non fecisset peccatum, pro nobis peccatum factus est. Et in Gal. 3. B. Apostolo legimus: Christus redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Hic in vicesimo-primo Psalmo loquitur:

Psal. 21. Longè à salute mea verba delictorum meorum. Et in sexagesimo-

Psal. 68. octauo Psalmo: Deus, tu scis insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt abscondita. Quæ vniuersa appellantur sordida vestimenta; & auferuntur ab eo, cum nostra peccata deleuerit: vt quia ille sordi-
dis

dis indutus est vestibus, nos, resurgētes in eo, audiamus post baptisma, *Eccle. 9.*
 Omni tēpore sint vestimēta tua cādida. Credientiumq; omnis Eccle- *Iſa. 1. D*
 ſia audit per Iſaiam: Lauamini, mundi estote. id est, perseuerate. Et de *Cā. 3. C.*
 ipsa prophetatur in Cantico Canticorum: Quæ est ista, quæ ascendit
 dealbata? Cui propterea tanquam corpori myſtico bene dicitur:

Et induit te mutatorijs: licet potissimum suo iam blandiatur cor- *d.*
 pori, passibilitatem impassibilitate, grauitatem agilitate, densitatem *Dotes*
 subtilitate, obscuritatemq; claritate permutās. Septuaginta ^alegūt: *quatuor*
 Et induite eum podērem, & imponite cidarim mundam super cap- *corporis*
 put eius. Declarat autem sic ^bPater Hieronymus: Podērem autem in- *beati.*
 carnationem eius accipe, quæ de terra est, & significatur in pedibus: *aSeptuag.*
 cidarim mundam super caput illius, splendorem diuinæ maiestatis *bP. Hier.*
 intellige: vt vnus atque idem secundum hominem podēre, secundum *Christus*
 Deum cidari ornatus esse videatur. *Deus ho-*
mo ado-
ratur.

Et dixit assistentibus sibi Angelis & hominibus: Ponite cidarim
mundam super caput eius. Notum facite, positam esse super caput vir- *c.*
 tute propria resurgentis, gloriæ coronam. Sic enim vſitatus est in
 scriptura loquendi modus, vt res tunc fieri dicatur, cū innotescit.
 Sic Iesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum & *Luc. 2.*
 homines. Statimq; gloriæ vestibus exornatum adorauerunt: & An- *G. 52.*
 gelus, vbi caput ipsum iacuerat, in veste alba, gloriosam denunciat *Joan. 20.*
 resurrectionem; alijq; alibi. Multi etiam sancti, qui dormierant, *Mat. 27.*
 resumptis vi præsentis edicti corporibus, idem facere festinarunt, ve-
 nientes in sanctam ciuitatem; vbi, in Dominicæ resurrectionis fidem,
 pluribus apparuerunt.

Vel sensus est: Agnoscite datam illi Pontificiam dignitatem, om- *Mat. 28.*
 nemq; potentiam in celo & in terra: ipsum adorete. In hunc *Heb. 1.*
 sensum Paulus ait: Et cū iterum, in resurrectione scilicet; nam *B. 6.*
 prius ad duelli campum in Natali latantes Angeli Dominum dedu- *Luc. 2.*
 xerunt; nunc cū iterum triumpho potitum Deus introducit pri-
 mogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes Angeli
 Dei. Ecce complendum ostendit hīc, quod per Ezechielem Sedechię
 fuerat comminatus: Hæc dicit Dominus Deus: Aufer cidarim, tolle *Ezec. 21.*
 coronam. Nōne hæc est, quæ humilē subleuauit, & sublimē humi- *F. 26.*
 liauit? Iniquitatē, iniquitatē, iniquitatē ponam eam: & hoc non fiet,

donec veniat, cuius est iudicium, & tradam ei. Vbi Pater Hieronymus, Venit, inquit, tibi dies, quæ longo tempore præfinita est in te: & propter te sacerdotium & regnum interijt populi Iudaorum. Cidaritis enim insigne Pontificis est; corona, hoc est, diadema, Regis indicium. Nonne hæc est cidaris, & hæc corona, quæ nihil fecit iudicio; sed ad imitationem Regis Babylonij, quos volebat, exaltabat; & quos volebat, humiliabat? Propterea non semel, nec, iuxta Septuaginta, bis, sed tertio iniquitatem ponam tibi in perpetuum: quæ non statim tibi reputata est, sed donec veniat Christus, cuius est iudicium; & tradat ei Pater regnum & sacerdotium, vel Ecclesiã de Gen-

Ioñ. 5. D tibus congregatam. Non enim iudicat Pater quemquam, sed omne
Pf. 71. A iudicium dedit Filio. Et in alio loco, Deus, ait, iudicium tuum Regi

Gē. 49. B. & sacerdotium sempiternum; de quo loquebatur & Iacob: Non deficiet Princeps ex Iuda, neque Dux de scemoribus eius, donec veniat, cui repositum est: & ipse erit expectatio Gentium. Christi ergo nunc capiti cidaris hæc imponi præcipitur, eaque munda iam per Christum: ut quæ mundiciæ à Vicarijs seruetur, sit statim contestatio; ne perperam, ut Sedechias, sed bene, ut Christus, iudicent.

TEXTVS.

89. Et ^a contestabatur Angelus Domini Iesum, dicens: Hæc dicit Dominus exercituum: ^b Si in vijs meis ambulaueris, & ^c custodiam meam custodieris; tu quoque iudicabis domum meam, & custodies atria mea, & dabo tibi ambulantes de his, qui nunc hîc assistunt. Audi Iesu, Sacerdos magne, tu, & amici tui, qui habitant coram te: quia viri portendentes sunt.

PARAPHRASIS.

Varia Ostendit etiam Vati, contestatum fuisse Verbum seipsum, quatenus
exposuio. hominem, dicendo: Hæc dicit Deus Pater: Si meas secutus fueris inspirationes, & mandatum meum, pro custodiendo humano genere, custodieris; omne iudicium tibi dabo, etiam quia Filius hominis es; & in custodys

Stodijis eris Templorum meorum, in tuoq; cultu, de hîc assistentibus, Angeli discurrent. Audi Fili hominis, Pontifex Maxime, tu, & Apostoli tui, qui propter te viuunt, ac permanent tecum in tentationibus tuis: quoniam prodigiorum viri sunt atque portenti, qui magnalia Dei portendunt, miraculis illustres.

COMMENTARIA.

DEmonstratur, iudicandi authoritatem, tantumque Pontificiæ dignitatis splendorem, non gratiosè, sed quamplurimis adeptus fuisse meritis Iesus humanitati suæ, ac perfectis, hoc est, Apostolis, virisque Apostolicis. Nec iniuria præmissio resurrectionis triumpho ista panduntur: nam tunc ea mundus agnouit: tunc Christus insufflauit in discipulos suos, dicens: Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt. Tunc præsens edictum Petro, antequam mitræ suæ Vicarium sufficeret, astantibus alijs, ter intimauit, inculcans: Petre, diligis me plus his? Pasce. Amas me? Pasce. Amas me? Pasce. Si diligis, si amas, Pasce. Si in vijs meis ambulaueris, & seruâda seruaueris, dignè iudicabis Ecclesiam meam, & custodies templa mea, & de assistentibus hîc fidelibus auxiliares tibi Sanctos & Angelos adhibebo. Siquidem hac lege, hisque promissis, hanc à Patre mitram sum consequutus. An non legisti, hac me attestatione in Patriarcharum gestis, Vatumque oraculis, etiam iureiurando appposito à Patre obtestatum, Si in vijs meis ambulaueris, &c.? Nonne me audisti in cœna dicentem: Sed vt cognoscat mundus, quia diligo Patrem, & sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. Surgite, eamus hinc? Et quò, optimè nosti. Sicut ergo misit me Pater, & ego mitto te. Vatablus transfert, Et contestatus est, in præterito perfectò, quod nostram clariùs eluciddat mentem.

Rationi quoque, scripturarumque mori, consentanea est huius loci explicatio, vt capitis nomine, quæ ad ipsius membra spectant, relata censemus. Hoc siquidem habet sacrarum consuetudo literarum, capiti ascribere, quæ membris competunt. Id singulariter indicat Euangelicus ille. textus: Et venerunt (Ioannis scilicet discipuli) ad Ioannem, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testi-

Ioan. 20.

Ioan. 21.

Ioan. 14.

D. 31.

Vatabl.

Ioan. 3.

D. 26.

Ioan. 4.
21. 1. tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum. Et post pauca subdit Euangelista: Vt ergo cognouit Iesus, quia audierunt Pharisei, quod Iesus plures discipulos facit, & baptizat, quam Ioannes, (quamquam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius) reliquit Iudæam. Ecce bis baptizasse Iesus asseritur, cum ipsemet illo minimè perfunctus munere dicatur, sed ipsius discipuli. Quid ergo mirum, si cum sanctis Patribus affirmemus, hunc Angelum Domini contestari Iesum, hoc est, eius assecclas, dicendo: Hæc dicit Dominus sabaoth: Si in vijs meis ambulaueritis, & custodienda, quæ ostendi, custodieritis; vos quoque meam iudicabitis Ecclesiam, & in iustitia & sanctitate omniq̃ pietate delubra mea, quæ tanquam atria ad me deducunt, ingredi volentes, custodietis: & de hinc assistentibus nunc Angelis vobis in auxilium peculiariter ad id muneris exhibebo. Arrectis mentis auribus attendite Iesuitæ, Sacerdotes magni, mundi pastores, Iesu exemplo & amicitia permoti semper cum ubique præsentem recolentes: quandoquidem viuendi facilitate viriliter agitis, & confortati corde viri Dominum sustinetis. Nec infrequens apud ethnicos etiam, non modò sacros, authores est vsus, vt particula, &, pro explicatiua, id est, addatur: vt iure intelligere possimus Angelum Domini seipsum explicuisse, ne quid ipsi capiti, Iesu nempe, indecorum loqui appareret, cum adiecit, tu, &, pro, hoc est, amici tui.

Maluit autem ad Iesum Dominus exercituum Pater hunc dirigere sermonem, quia ordinatè cuncta gubernans, ima per sublimia disponens, loquutus est nobis in Filio, qui hoc loco Patris vocem in se suis factum sectatoribus enunciat. Et contestabatur, inquit, hoc est, prædicando præcipiebat, officijque admonebat, & commendabat, inquiens:

- b. *Si in vijs meis ambulaueris.* Si in bene operandi occasionibus, veluti qui deambulat, familiariter ac sæpe attenteque lætus ac delectatus incesseris. Vt enim via iniquitatis est peccandi ansa, ita merendi opportunitas est Domini via.

*Christus
in custo-
dia.*

**Et custodiam meam custodieris.* Quod si Custodiam etiam vulgo dicis, ubi Sacramentorum Sacramentum asseruatur, ex ipsa nominis notatione

oratione ad ipsum custodiendum suscipiendumque, meritorum peragratis vijs admoneris; & ex iudicandi, qua propterea donaberis auctoritate, & ex astantium Angelorum studio ad id excitans. Dicitur namque (referente pererudito Iacobo de Voragine) in libro Paschalis, quod quicumque indignè cōmunicat, nisi misericordia & bonitas Dei gladiū suspenderet, ab Angelis ad hoc positis perimeretur. Hi nuncupantur hoc loco astantes, Regio more, ob ministerij assiduitatem; quemadmodum apud Reges appellari famulatum quosdam continuos videmus.

*Serm. 87.
in Qua-
drag.
Pascha-
sini.*

TEXTVS.

^aEcce enim ego adducā seruum meum Orientem. ^bQuia ecce lapis, quem dedi coram Iesu: super lapidem vnum septem oculi sunt. Ecce ego calabo sculpturam eius, ait Dominus exercituum, & auferam iniquitatem terræ illius in die vna. In illa die, dicit Dominus exercituum, ^dvocabit vir amicum suum subter vineam, & subter ficum.

90.

PARAPHRASIS.

Portentum siquidem incarnati Verbi mundi nationibus per eos oriri ac patere faciam. Quia enī Templū, in quo predicauit Iesus: super & nam Ecclesiam erigendi fauorabilius septem Spiritus dona versantur. Nec id fieri non posse credas. Ecce ego & virtutum Dominus omnipotens illius sculptor ero magnificus: & purificabo eā in vna fide, in qua pace summa charitateque mutua donati omnes inuitabunt socios suos ad fidem in Christum.

COMMENTARIA.

Multiplex est presentis loci explanatio. Et quidem quam in Paraphrasi tradimus, id potissimum indicat. Nam iste dicendi modus, *Ecce enim*, rationem reddit eius, quod praecesserat, *quia viri portendentes sunt*: admirandum itaque per eos terrarum spacijs decarandam portentum subdit. Ecce enim ego omnipotentia sapientia, bonitate, ac misericordia mea in orbem inducam, & notum fa-

Rr

ciam,

ciam, eum, qui non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed seipsum exinanivit, formam serui accipiens, & in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo, verè seruus meus, nulla peccati seruitute pressus, verè oriens est ut germen.

Vatablus & Pagninus vertunt: Ecce enim ego adduco seruum meum germen, hoc est, breui adducturus sum eum, cuius nomen est germen: quem scilicet alij Prophetæ prædixerunt, vocaruntq; Germen: ut Isaia quarto, Germen Domini; & Hieremiæ tricesimo-tertio, Germen David, vel Germen iustitiæ. Quibus locis Chaldaus Paraphrastes verit, Messiam.

Maximè fauet huic interpretationi textus secundi Paralipomenon, capite tricesimo-seculo, ubi legitur: Attamen in legatione Principum Babylonis, qui missi fuerat ad eum, (Ezechiam intellige) ut interrogarent de portento quod acciderat super terram, dereliquit eum Deus. Omnium quidem calculis receptum est, reductionem illam umbræ per lineas, quibus iam descenderat in horologio Achaz, retrorsum decem gradibus, cum reuersus est sol decem lineis per gradus, quos descenderat, (quam portentum Paralipomenon liber appellat) incarnandi Verbi designasse mysterium: non enim à sua maiestate descendens quodammodo, (ut ita loqui liceat) super quos in immensum dignitate ascenderat, in aliquo nouem Angelorum ordine, sed in decimo, hominum videlicet factus homo, constituit. Nusquam enim Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ: ut & vitam nobis adijceret, & de manu Tartarei Assyriorum Regis eueret, suamque protegeret Ecclesiam. Hoc ergo, quod nosse peroptat muneribus ac legatione solenni ad Ezechiâ destinatis Berodach Baladan filius Baladan, Rex Babyloniorum, toti patefaciendû mundo Dominus modo pollicetur; atque ideo viros portenti nominat, quos eius rei nuncios & Apostolos amicos deligit.

*Incarnatio dicitur
portentum.
Chald.
Paraph.*

*Ioan. 15.
Isa. 38.
D. 21.*

His adde, sub fructum vitis, & sub fructum ficus, (ut Chaldaus Paraphrastes verit) conuocationem fieri, ad spiritalem nempe letitiam (quæ utique illius est fructus, qui ad eum iam iam producendum sese accingens ait, Ego sum vitis) & ad animæ sanitatem; quam massa de ficis, Isaia iubente, Regis ipsius sanando tunc vulneri imposita demonstrat, cum eidem Regi hoc datum est portentum. Et quidem apertissi-

apertissimè Jonathan Chaldæus interpres de Christo hunc locum explicat; sic enim habet: Ecce ego adduco seruum meum Messiam, & reuelabitur (sive, sese reuelabit:) quia ecce lapis, quem dedi coram Iehoscfuha: super lapidem vnum septem oculi. Ecce ego reuelo visiones eius, dixit Dominus exercituum, & remouebo peccatum terræ ipsius in die vna.

*Jonathan
interpres
Chaldaus.*

Ex his duo inferre potes: alterum, de Messia loqui hanc literam: alterum verò, de reuelatione Messiae per prædicationem & fidem agere per viros, quos septuaginta *ἑβδομήκοντες*, id est, prodigiorum, Interpretes vertunt: quos Apostolos esse neminem latet.

Est itaque sensus: Ecce enim ego adduco per fidem & prædicationem Messiam: quia lapis, hoc est, Templum, in quo docuit, factum est spelunca latronum, & synagoga Satanae: non ergo relinquetur ipsius lapidis super lapidem. Nec propterea Templum deerit nomini meo, quin ad longè præstantius erigendum intenti erunt septem n. ei Spiritus oculi ac dona.

Vel fortè sic enarrare poteris: Ecce enim ego iam iam adduco, quia breui adducturus sum per incarnationem Messiam: cuius rei signum, quia ecce iam ipsi Templum domusque constituitur, quam ab æterno ipsi dedi. Verùm quia celebrior hac fuit ades quam Salomon crexit, ne despondeatis animum in hac ædificanda, quoniam ex hac aliam longè gloriosiores, omni diligentia, cura, sculpturaque diuinitus adhibita, pace summa spiritualiumque bonorum copia exuberantem, scitote construendam.

Quia ecce lapis, quem dedi coram Iesu: super lapidem vnum septem oculi sunt. Hebraicorum distinctio punctorum de duobus lapidibus sermonem fieri suadet, simul & ad inuicem conferri: sicut altera re ostensa, ad alteram sermo comparando conuerti solet. Vt, *Vides hanc mulierem? Intraui in domum tuam, &c.* *Luc. 7.*

Et quidem in sacris literis lapidē pro Templo usurpari, illa Iacobi demonstrat oratio, de hac ipsa Hierosolymitana ade varicilians: Et lapis iste, quem crexi in titulum, erit domus Dei. Ecclesiam verò sanctam, qua-cum collatio sit, lapidis etiam nomine censerī Synecdochicòs, clarissimè Seruator ostendit. Tures, inquit, Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: & portæ inferi non præ-

Gen. 27.

Mat. 16.

ualebant vtrique aduersus eam: quandoquidem super eam septem oculi sunt; & Dominus omnipotēs cælat sculpturam eius, per fidem sibi purificās corda hominum, mutuisque charitatis officijs congregit. Hoc, inquam, erit

c. *In illa die*, in Testamēto scilicet fidei, iuxta illud, Nox præcessit, hoc est, lex, velut umbra futurorum, præiuit; dies autem claritatis & veritatis fidei appropinquauit; illo oriente iustitiæ Sole, de quo memoriae proditum est, Ego sum lux mundi: & Ecce noui facio omnia: vt non iniuria huius noui mandati iam restituri Oriens dicar.

Joan. 8.

d. *Vocabit vir amicum suum subter vineam, & subter ficum.* Sicuti tertio Regū quarto prius factum legimus: Habnabatque Iuda & Israel absque timore vllō, vnusquisque sub vite sua, & sub ficu sua, à Dan vsque ad Bersabee cunctis diebus Salomonis. Et nunc promittitur hoc Ecclesiæ; quemadmodum & per Michæam: In die illa vocabit vnusquisque proximum & fratrem suum subter ficum, & vineam suam, & non erit, qui exterreat. Quod impletum Actonum narrat historia. Nec quisquam eorum, quæ possidebat, dicebat aliquid esse suum, sed erant illis omnia communia.

Vatabl.

Pf. 117.

Dan. 2.

Christus

lapis plenus

spiritu sancto.

Isa. 11.

A.

Vatablus per lapidem Christum intelligit: Christus, ait, lapis angularis, lapis abscissus de monte sine manibus, lapis contradictionis.

Per septem oculos nonnulli explicant septem illa Spiritus sancti charismata; de quibus loquitur Esaias: ^a Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascēdet, & requiescet super eum Spiritus Dei, Spiritus sapiētiæ & intelligentiæ, Spiritus cōsilij & fortitudinis, Spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum Spiritus timoris Domini. ac si diceret: Erit plenus Spiritu sancto.

Alij malunt hīc Angelos, Prophetas, & Patriarchas intelligere, & numerum certum pro incerto poni; ac si diceret: In vnum lapidem Christum spectabunt Angeli & Sancti parati ministrare ei, & eius iussu capeßere; præsertim septem spiritus Angelici, qui tories ^b leguntur assistere ante thronum Dei.

Per sculpturam quoque lapidis passionem enarrant Vatablus & Pater Hieronymus, qui ait: Et est cēsus; Istum lapidem clavis crucis & lancea militis faciam vulnerari, & in illius passione auferam iniquitatem terræ, hoc est, totius mundi in die vna, qua scilicet pauetur.

passio.

Quia

Qui ecce lapis. Pagninus ait: Ostendit ad litteram lapidem vnum septem oculorum calaturis sculptum.

Vbi nos legimus, *Ecce ego calabo*, & reliqua, Septuaginta vertunt: *Septuag.*
 Ecce ego fodiam foueam, dicit Dominus omnipotens, & contrectabo omnem iniquitatem terræ illius in die vno. In die illo, dicit Dominus omnipotens, vocabit vnusquisq; proximum suum subter vitem, & subter ficum. Quam versionem Pater Hieronymus *P. Hier.*
 explanat in hunc modum: Possumus fossam vel foueam pro sculptura lapidis intelligere: omne enim quod sculpirur, & foditur. Tamen si quis contentiosus noluerit hoc referre ad lapidē, sed quasi proprium habere principium, suamque sententiam; dicamus Deum omnipotentem in die passionis Filij sui; siue, vt Iudæi putant, in vltimo fine mundi, quando iudicaturus aduenerit; effodere & in medium proferre opera singulorum, & contrectare vniuersam terram in die iudicij: hanc enim esse diem vnā, & in die illa vnumquēq; Sanctorum socios suos & amicos, qui & ipsi sunt sancti, vocare ad requiem, & operum suorum virtute gaudere. Addamus nos: Vnde non immeritò Sanctis dicitur, assumpta ficus parabola; His autem fieri incipientibus, leuate capita vestra; hoc est, exultate vos, ne tristes incedatis, Ne andeys cabiz baxos: appropinquat enim redemptio vestra; in qua nempe inuicem vestris exultabitis meritorum insignijs. *Dies iudicij.*
Luca 21.

TEXTVS.

Et reuersus est Angelus qui loquebatur in me, & suscitauit me, quasi virum qui suscitatur de somno suo; & dixit ad me: Quid tu vides? Et dixi: Vidi, & ecce candelabrum aureum totum, & lampas eius super caput ipsius: & septem lucernæ eius super illud: & septem * infusoria lucernis, quæ erant super caput eius. Et duæ oliuæ super illud: vna à dextris lampadis, & vna à sinistris eius.

91.
* & septem 7.
M.S.
Hier.H.
C.Q.N.

PARAPHRASIS.

Et ad agendum redijt de templo perficiendo, qui arcana menti mea immittebat, Angelus: & me præmissis spiritalibus iam sensibus imbutum quasi virum effectum, licet subobscurè, quiete, ac delectabiliter quasi in somno illis occupatum, ad alia spectra reuocauit. Atq. admirans animo, vidi candelabrum totum aureum cum lampade in summitate hastilis, ac cum septem lucernis suis, habentibus septem canales, simul ac cum duobus oliuæ ramis in modum spicarum prominentibus, altero à dextris lampadis, altero autem à sinistris.

COMMENTARIA.

Anta est huius capituli ad literam difficultas, vt iam iam animum desponderem, verum enim vbique sponte fatebor. Quid mirum? Pater Hieronymus in calce capituli hoc pacto suam cõcludit elucubrationem: Hac vt quimus, & vt vires ingenioli nostri ferre potuerunt, locuti sumus; & Hebræorum & nostrorum varias opiniones breuiter perstringentes: si quis melius, imò verius dixerit, & nos libenter melioribus acquiescimus. Hac ille, cuius iam clarius veritatem in cõlo assecuti ope implorata, omnis mihi sublata videtur ambiguitas. Proferam itaque quod idem sentire dedit Pater inclytus.

Cum præcedenti capite quàm plura spiritalia secreta Zachariæ patuerint, è terrestris illius Hierosolymæ ac secundi Templi restauratione

P. Hier.

ratione (de qua secundo capite) sumpto volatur inter alia breui adfore Messiam, Orientis titulo donatum, offensum est; & in testimonium subiūctum est: Quia ecce lapis, quem dedi coram Iesu. hoc est, En erigitur illi domus, quæ quamuis non adeò perat. pla sit, vt prior, longè magnificentior ex hac in toto conserget orbe Ecclesia. Nunc ergo ad huius lapidis, secundi scilicet Templi, consummationē reuelandam reuertitur Angelus, candelabrumque præclarum demens. *Exod. 25.* strar, illi persimile, de quo Exodi vicesimo-quinto: quod cum non nisi perfectō absolutoque Templo, cum lampade adardendum parandum sit, iamque ornatissime constitutum esulgeat Templum, quod supponit Dei numine, consummatum in quāprimum indicat, vt in ipsum ad lucendum candelabrum inferatur. Hæc sanè sunt, quæ sequuntur.

TEXTVS.

^aEt respondi, & aio ad Angelum qui loquebatur in me, dicens: Quid sunt hæc, Domine mi? Et respondit Angelus qui loquebatur in me, & dixit ad me: Nunquid nescis quid sunt hæc? Et dixi: Non, Domine mi. Et respondit, & ait ad me, dicēs: Hoc est verbum Domini ad Zorobabel, dicens: Non in exercitu, nec in robore, sed in spiritu meo, dicit Dominus exercituum. ^b Quis tu mons magne coram Zorobabel in planum? Et educet lapidem primarium, & exæquabit gratiam gratiæ eius.

PARAPHRASIS.

Adhuc autem hæsitans de simulachri significatione Prophetæ, apertius edoceri cupiens, interrogat; ac quodammodo capitur, quid ex præmissis nondum rem intelligat: ac quoniam pacto hæc futura sint, quidq; præsagiant, dilucide instruitur. Hoc negotium (inquit Angelus) est Domini, Zorobabelis animum illustrans: nempe hoc: Dicit Dominus exercituum: Quis tu mons magne in regnum elate Dari, coram Zorobabele in planitiem, miramq; mansuetudinem redacti? non per exercitum, ne-
que

que per vim. sed per Spiritum meum. Et ipse Zorobabel eriget templum iam fundatum: & æqualem pro eo gratiam gratia Cyri à te, Rex Dari, consequetur.

COMMENTARIA.

PRO germana huius literæ sententia in memoriam reducere oportet totum caput quantum libri Eldræ tertij, vbi Zorobabel coram Dario ac cunctis disceptans, Deo illuminante, mulierē super vinum ac Regem præcellere, veritatem quæ super vniuersa principatum obtinere in hæc verba conclusit: Benedictus Deus veritatis. Et desijt loquendo: & omnes populi clamauerunt, & dixerunt, Magna est veritas, & præualeat. Tunc Rex ait illis: Pete, si quid vis amplius, quàm quæ scripta sunt, & dabo tibi, secundum quod inuentus es sapientior proximis, & proximus mihi sedebis, & cognatus meus vocaberis. (En quàm in planum Dei Spiritu coram Zorobabele mōs magnus Darius sese demittit: ecce gratiam, sed audi alteram adæquantem se gratiam.) Tunc ait Regi: Memor esto voti tui, quod vouisti, ædificare Iherusalem, in die qua regnum accepisti; & omnia vasa quæ accepta sunt ex Iherusalē, remittere, quæ separauit Cyrus, quando madauit Babyloniam, & voluit remittere ea ibi. Et tu vouisti ædificare templum, quod incenderunt Idumæi, quando exterminata est Iudæa à Chaldaeis. Et nunc hoc est, quod postulo, Domine, & quod peto, hoc est, maiestas, (ac diceret: O mons magne, in spiritu veritatis spiritum voti à te efflagito) quod à te postulo, vt facias votum quod vouisti Regi cali ex ore tuo. (Attende montis planiciem, gratia quæ æqualitatem.) Tunc surgens Darius Rex, oscularus est illum: (nonne acclamarent tunc omnes, gratia, gratia, prout Pagninus transfert) & scripsit epistolas ad omnes dispensatores; & reliqua. & inuia: Et dimisit omnia vasa quæcunq; separauerat Cyrus à Babylonia, & omnia quæcunq; dixit Cyrus, & ipse præcepit fieri, & mitti Iherusalem. Et cum processisset ille adolescens, eleuans faciem in Iherusalem, benedixit Regem cali, & dixit: Abs te est victoria, & abs te est sapientia & claritas. Et ego seruus tuus sum. Benedictus es, qui dedisti mihi sapientiam, (en verbum Domini dicens & interiùs ad Zorobabelem factum) & tibi confitebor, Domine Deus patrum nostrorum. Et accepit epistolas, & profectus est in Babyloniam. Et venit, & nuntiauit

tiauit fratribus suis omnibus, qui fuerunt in Babylonia: & benedixerunt Deum patrum suorum, quoniam dedit illis remissionem & refrigerium, vt ascenderent & ædificarent Hierusalem, & Templum, vbi nominatum est nomen eius in ipso; & exultauerunt cum musicis & lætitia diebus septem. Hæc ibi habentur: quibus si attentius aliquantò addideris quæ per tria subsequētia capita subiiciuntur, & primo Esdræ quinto & sexto, & ^a in Historia Scholastica libri Iudith secundo & tertio capitibus enarrantur, procul dubio vaticiniū hoc ea de re pertractare cognosces.

3. Esd. 5.

6. 7.

1. Esd. 5.

6.

^a Histor.

Scholast.

l. Iudith

c. 2. & 3.

^b Historia

ordo.

^b Ex his huiuscemodi rei gestæ apparet ordo. Zorobabel & Iosue Templum ædificant, adhortantibus Aggeō & Zacharia; obfistunt, qui trans flumen Persarum Regis Principes: res ad Darium deferunt: Zorobabel cum Principum nuntijs responsurus accedit: disputat, vincit, summoque honore donatur: & Templum perfici, & vasa illius reddi, & impensas à Rege ad ea omnia, & sacrificia, & quos aduersarios senserat, adiutores Regis imperio sibi fieri obtinet. Ista sunt profectò, quæ modò Zachariæ arcana panduntur: vtq; vasorum etiam Templi, quæ Nabuchodonosor Babylonem asportauerat, restitutionem, regioq; sumptu ad sacrificia suppeditationem dignoscat, adeò eximij, non deaurati, sed auri puri candelabri figura monetur.

a. Non tamen percipit tam felicia secundaq; bona, tot calamitatibus suæ gentis obuolutus: dormitat: cum Angelus excitat; vt quemadmodum olim Iacob præ rerum tristitia præteritarū sopore correptus, nunc tam fausto perspecto nuncio in candelabro, septemque lampadibus, totidemque canalibus, per quos oleo lampadum lumen aleretur, paciferaque duobus oliuæ ramusculis in spicarum effigiem procedentibus, altero à dextera, altero autem à læua candelabri parte, apprimè his omnibus purissimo ex auro fabricatis; veluti Iacob in plaustris & vniuersis quæ Ioseph miserat, de incolumitate prosperitateque filij credulus effectus, quasi de graui somno euigilet, Prophetæque spiritus reuiuiscat. Ex his & paraphrasi iam textus elucet: illa tamen particula,

Gen. 45.

G. 26.

b. *Quis tu, mons magne, coram Zorobabel in planum?* hoc etiam pacto distinguitur: *Quis tu, mons magne, coram Zorobabel?* vt ibi repotatur interrogandi signum, in responsiq; vicem sufficiatur, In planum:

num: per subitcentiam aliquid subintelligendum relinquens, sicut apud Virgilium, Quos ego. Sensus tamen in idem recidit. Dicit Dominus exercituum: Non in exercitu populi sui adeo detriti, neque in robore & vi hostium, aut ad deficiendum à fide regnóque tuo gentes commouendo, sed in Spiritu meo lenitatis ac veritatis, tuíque voti, aio, Quis es tu, qui scepro potitus in montem magnum creuisti, ô Rex Dari, coram Zorobabele, cuius consilio mihi vouisti vasorum Templi, vrbisque Hierosolymitanæ restitutionem, si regiam meo Spiritu dignitatem adeptus fuisses? Ecce iam voti compos effectus, quapropter montis magni te nomine censeo; quis esse debes coram Zorobabele, meo Spiritu adeo sapiëter veritatis fortitudinem tuente, tibi que votum in memoriam reducente? In planum, vti que. hoc & ipsius est ius naturæ, itare promissis: quanto magis Deo tam celebri donatum culmine vota reddere fas est, differre nefas! In planum, imò planiciem, vsque ad Zorobabelis te admonentis oscula, mons magne, descendes. Atque ita fiet, vt Zorobabel sollennitate parique gratia, qua primarius in fundamentum iactus est lapis annuente Cyro, illum in altam extollat fabricam, ipsique fauore tuo, expensis, atque auxilijs, summa suæ gentis gratulatione, intra breue tempus, opere perpolito culmen imponat.

Pagninus libro nono Isagogæ capite quintodecimo ait: R. Moyses Hadarsan in Berescith rabba super illud Geneseos, Et exiit Iacob de Bericé bath, citat hunc locum: Quis tu, mons magne, coram Zorobabel? Mons magnus, iste est Messias, de quo Isaias ait, ^a Iudicabit in iustitia pauperes, &c.

^b Pater Hieronymus, cuius quanta sit in hoc capite modestia, ipsius initio præmissimus, mystica sectatus inquit: Alij autem temeritate non parua, hoc, quod manifestè de diabolo dicitur, ad Christum referunt, qui in scripturis sanctis mons sæpius appellatur. Ad hunc autem ducuntur errorem, quia scriptum est in Septuaginta: Quis es tu, mons magne, ante faciem Zorobabel, vt corrigas? què d videlicet mons iste, qui ante faciem Zorobabel est, hoc est, qui de Zorobabel stirpe descendat, velit mundum ipse corrigere.

Certè Septuaginta editio maximè, quam nos præmissimus, literæ mentem explicat: Quis es tu, mons magne, Rex Dari, ante faciem

1. Anci.
dos.Pagnin.
R. Mo-
ses Ha-
darsan,
id est,
predica-
tor.^a Isaiæ 11
C.^b P. Hier.

Septuag.

*Histor.
Scholaſt.*

Zorobabel, vt corrigas, quæ edifferendo coram omnibus, aur tibi consulendo voti adimpletionē Zorobabel edixerit? Vtque rem hanc accuratiùs percalles, Hiſtorię Scholaſticę in libro Iudith tertio capite aures accommoda. Porro Darius Rex cœnam exhibuit Satrapis Perſarum, & Præſectis Indiæ & Aethiopiæ, & Magiſtratibus centum viginti ſeptem prouinciarum. Eadem nocte expergefactus noctem ducebat inſomnem, & propoſuit quæſtionem tribus cuſtodibus corporis ſui, quod de trib^o fortius videretur, Rege ſcilicet, vino, & muliere, promittens ei munera & honorem, qui ſapientiùs reſponderet. In cratiſinum coram Satrapis & Magiſtratibus acceſſerunt illi tres; & reliqua. An ergo nunc optimè Dario prædicatur, Quis es tu, mons magnæ, ante faciem Zorobabel, vt corrigas, tuum eſto iudiciũ. Interea nos Angelum expreſſiſſimè futura promentem audiamus.

TEXTVS.

92. ^aEt factum eſt verbum Domini ad me, dicens: Manus Zorobabel fundauerũt domum iſtam, & manus eius perficient eam: & ſciētis, quia Dominus exercituum miſit me ad vos. ^bQuis enim deſpexit dies paruos? Et lætabuntur, & videbunt lapidem ſtanneum in manu Zorobabel. ^cSeptem iſti, oculi ſunt Domini, qui diſcurrunt in vniuerſam terram.

PARAPHRASIS.

Et factus eſt ſermo Domini ad me, dicendo: Zorobabel fundamenta Templi locauit, ipſęque illud abſoluet: horũque veritas, cum cœnerint, quia citò ſient, verè me vobis ab exercituum omnipotentis Domini Prophetam eſſe deſtinatum pateſciet. Tantũque Zorobabeli tribuet Altiffimus: nam quis, vt ille, qui ſecũdus in regno Perſarum Dary cognatus perſiſtere potuit, ob Domini cultũ diem paruitatis mundi contempſit? Et gaudebũt, videbuntq; perpendicularũ, (quia licet breui temporis curriculo, egregio tamen opere muy à plomo rem omnẽ conſiciet) ſeu lapidem ſtanneum, ſine plumbeum, in manu Zorobabelis, cum ſeptem illis oculis, qui ipſi oculi Domini ſunt, circumẽntes per vniuerſam terram.

COMMENTARIA.

Pramissio modo cuncta restaurandi, nempe Darij beneuolentia a. per Domini Spiritum erga Zorobabelem accēsa, vt summa tranquillitate rerum, sicuti regnante Salomone, non autem vario bellorum strepitu, ceu postea Machabæorum tempore contigit, diuinus amplificandus sit cultus: nunc apertè ostenditur operis, hoc est, Templi cōsummatio, ea quæ quàm ciuissimè futura, vtpote ab eo, qui fundamenta iecerat, Zorobabele complenda, superstite adhuc ipso Zacharia iam senio confecto: ita vt rerum experientia ipsius vaticinij veritatem comprobantes Iudæi, manifestissimè ipsum Dominum Prophetam esse percepturi sint. Redditque rationem electi ad tantum operis Zorobabelis.

Quis enim despexit dies paruos? Hebraicè, dies paruitatis: quia b. nempe velocissimo breuium horarum cursu dies fauoresque sæculi intercipiuntur. Quis ergo, atque Zorobabel, pro Dei augendo nomine, vitæ huius labiles tenuisque prosperitatum dies atque fulgores flocci, inuò nihili, fecit? His itaque meritis atque studijs summa cum laude, qui Domino domum erigere cœpit Zorobabel, maximo cum honore applausuque perficiet.

Pagninus transfert: Quis enim despexit diem illum, qui exigua Pagnin. habuit initia? Varablus ferè pariter vertit: Etenim qui parua initia Varabl. contempserunt, gaudebunt. Lyra refert ad statum de Babylone redeuntium, primo tēdræ quarto, qui finitimis erant despectui, sed tandem superiores effecti, Temploque absoluto, letabuntur, pro diebus, Lyra. quibus viderunt mala. Ad eundem ferè sensum accedunt, qui diem i. Esd. 4. paruitatis putant esse primam & vicesimam septimi mensis anni secundum Darij Regis: quæ cū celebris esse debuisset Iudææ genti ob restitutum populum, tamen ex prioris ardis magnificentie desiderio despecta ac penè lugubris fuit; sicut scriptum est: Quis in vobis est Agg. 2. derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima? & quid vos videris hanc nunc? Nunquid non est ita, quasi non sit in oculis vestris? Hanc verò non despiciendam esse Zacharias ait, sed magna latitia celebrandam; tunc maximè, cū finito absolutoque opere postremus lapis, hoc est ille, qui ex opere ipso reliquus fuerit, atque reiectus, in manu Zorobabelis & populi conspicietur. De huiusmodi superiūte

Mat. 21. lapide dictum cenſeo: Lapidem, quem reprobaſuerunt ædificãtes, hic
Pſ. 117. factus eſt in caput anguli. Stanneuſque nunc dicitur: quia quaſi ſtan-
Iſaia 1. num excoctum & eiectum & ſeparatum ab argento, erat Chriſtus
 excoquendus, eiſciendus, & ſeparandus à Synagoga: & ſicut argen-
 tum & quodlibet metallum ab igne vritur, ſi ſine ſtanno fuerit; ſic
 Synagoga ob reiectum Chriſtum, verum ſtannum, concremanda
 præſignatur à Romanis & à vicijſ, conſeruanda autem Eccleſia in
 perſecutionibus, ob ſtannei lapidis huius in ea præſentiam & prote-
Dan. 3. ctionem. Sic tres pueros cuſtodiuit in fornace viſus.

Noſtræ planiori fauent explanationi Pater Hieronymus, Interli-
 nearis, & Vatablus dum ait: Quia quis contemplit diem paruorum?
 ſubintellige acclamationum. Hoc quidem Zorobabel diſputando
3. Eſd. 4. victor effecit, cum omnes populi, vbi loqui deſijt, clamauerunt & di-
E. 41. xerunt: Magna eſt veritas, & præualet. Non tunc tanto fauore intumuit,
 quin protinus diuini nominis augendi peroptatam ſe naſtum
 iam arbitraſus anſam, acclamanti quoque Dario vota pro Templo,
 vrbe, vaſiſque ſubiecit. Quæ quia impetraturus erat, Dei Spiritus hoc
 loco adiungit: Et latabuntur, & videbunt lapidem ſtanneum in ma-
 nu Zorobabel. Ipſi nempe ad nutum fabrica cunctaque à Rege de-
 mandata. Quid mirum?

c. *Septem iſti, oculi ſunt Domini, qui diſcurreunt in vniuerſam ter-*
Interlin. *ram.* Quidam hos ſeptem oculos ad literam ſculptos in lapide viden-
Lyra. do in manu Zorobabelis exiſtimant, Prophetæque priùs demõſtra-
Hugo. tos, & nunc expoſitos. Pagninus ſiquidem legit: Et videbũt lapidem
Pagnin. ſtanneum in manu Zerubabel cum ſeptem illis oculis: qui ipſi oculi
 Domini ſunt, circumeuntes per vniuerſam terram.

Vatab. Vatablus autem ſic interpretatur: Hebraicè, Septē iſta, ſunt oculi,
 & cætera; id eſt, ſeptem iſta lucernæ, quæ ſunt in ſummitate candelabri,
 ſignificant multiplicem Chriſti prouidẽtiam, qua regit & moderatur
 Eccleſiam Catholicam. Alij non minùs Hebræa ſapientes, Hebraica punctorum
 diſiunctione permoti, per, *ſeptem iſti*, ſeptenarium numerum omnium ſeptem in viſione contentorum, vaſorum
 nempe, quibus erant totidem infuſoria coniuncta, & lucernarum, explicant:
 & his magis in hac parte conſentio, vt cum Angelus quid inſignis
 lampas, Spiritum ſcilicet veritatis, Zorobabelem illuſtraturus;
 quid

quid candelabrum, Domum Domini videlicet, vt & Apocalypsis *Apoc. 1.*
 primo, præ se ferre docuerit; modò quid septem lucernæ, quidq; sep- *D. 20.*
 tem infusoria denotent, Verbum Domini enunciet: vt eo faciliùs
 Iudei nunc reuelatis acquiescant. Septem enim oculos, vt Pater ha- *P. Hier.*
 bet Hieronymus, qui discurrent in vniuersa terra, & cuncta diiudi-
 cant, supra exposuimus septem esse Spiritus: & quòd Deum nihil la-
 teat, qui & præteritorum & præsentium & futurorum conscius est,
 & reddit vnicuique secundùm opera sua, maximè cum in persona *Mat. 25.*
 separantis bonos à malis, & conflatoris, aduenerit. Atque hoc ex-
 tymologia lapidis stannei ἀπὸ χαλζῶν, id est, separante & discernente,
 deducit. Ait itaque Reuelatio: Non est cur à visorum fide retardemi-
 ni: nam qui cuncta prospiciunt, certa que prouidentia in orbe dispo-
 nunt ac lustrant, septem Domini oculorum in septem istis lenticulis
 ad septem continendas lampades, cum septem canalibus ad oleum
 infundendum designatorum meminisse debetis. En quàm perspicuè
 omnia consonant.

TEXTVS.

^aEt respondi, & dixi ad eum: Quid sunt duæ oliuæ istæ ad
 dexteram candelabri, & ad sinistram eius? Et respondi
 secundò, & dixi ad eum: Quid sunt duæ spicæ oliuarum,
 quæ sunt iuxta duo rostra aurea, in quibus sunt suffuso-
 ria ex auro? Et ait ad me, dicens: Nunquid nescis quid
 sunt hæc? Et dixi: Non, Domine mi. Et dixit: ^bIsti sunt
 duo filij olei *splendoris, qui assistunt Dominatori vni-
 uersæ terræ.

*Delent
 15. M. S.
 R. Hier.
 Q. N.

PARAPHRASIS.

Quod reliquum erat pro visionis enodatione inquisiui ab Angelo,
 quidnam duo ramusculi oliuarum, alter à dextris, alter autem à sini-
 stris candelabri apparens, portenderent. Cumq; vt attentius aliquantò
 rem inspicerem Angelus inuissset, vidissemq; singulos oliuarum ra-
 mos in spicæ modum pluribus oleis confertos intra singulos cantharos
 iuxta

iuxta duas candelabri recurvationes oleum purissimum tanquam aurum effundentes, indeq. per aureos canales lucernis provideri: eo magis iterum quid iſt. hoc eſſent ſciſcitatus ſum; humilitateq. meam faſſus imperitiā, hanc ſolutionem promerui: Iſti ſunt duo iunēti, qui præſto ſunt exequendis totius terræ Domini mandatis.

COMMENTARIA.

a. **P**RO totius viſi enarratione, duo ramuli oliuarum enucleandi reſtabant: cumq. hæc de re tacentem Angelum Propheta comperiſſet, animaquior effectus ex præmiſſorum eiſdē Angeli ſpontanea explicatione, contendit & hoc ab illo addiſcere. At verò Angelus ex ipſo interrogationis modo Vatem nondum proſus vel rerum imaginem percalluiſſe deprehēdens, eum, vt penitiuſ iſta ſimulachra conſideret, admonet. Quo factō, ſecundo Propheta reſponder ac quærit: Quid ſunt duo ramuſculi, in ſpicæ figuram in vertice cum oleis prorumpentes, oleum quaſi aurum emittentes per duo candelabri roſtra, è quibus per auri canales pro alendo lumine ad lucernas oleum deſluit? Cui Angelus admirans: Hæccine, quæ præ manibus habes, ignoras? Nōne tu, horum corde præſago, Zorobabeli in captiuitate naſcenti nomen hoc indidiſti? Num Ieſu Joſedecis filij, Pontificis maximi, pietatem obliuioni tradidiſti?

b. *Iſti ſunt duo filij olei, & vnctione digni; quamuis nunc externa ſit hæc vnctio præ peccaminum temporumq. calamitatibus exoleta. In Zorobabele regnum, ſummum in Ieſu Pontificatum, vtrumque Dei gratia & oleo plenum, recale: quorum peculiare munus eſt, Domino, qui lampas & lux eſt indeficiens, miniſtrare, ipſiuſq. ſeruando augendoq. cultui inſiſtere; ne vnctionis & gratiæ lumen per ſeptem Spiritus lucernas charitatis alimonia deficiente in Templi Eccleſiæq. candelabro diſpereat. Poſſemus fortē Zorobabelem ac Eſdram per hos duos exponere: at Chriſtum diuina & humana ſubſiſtentem natura duos filios olei aſſenerare non auſim, ne myſticè quidem, tantum abeſt vt ad literam id enarrem. Vt enim in Symbolo ſcribit Athanaſius; Qui licet Deus ſit & homo, non duo tamen, ſed vnus eſt Chriſtus: pari pacto dixerim de Chriſto; Qui licet Dei & hominis ſit filius, non duo tamen, ſed vnus eſt filius: vt hinc meritiſſime theotocos Virgo Dei Mater appellanda ſit.*

*Symbol.
Athanaſ.
Conſule
D. Tho.
3. p. 9. 35.
c. 5.*

Vatablus ait: Ista sunt, id est, istæ duæ oliuæ significant Iosue & Vatabl. Zorobabel: significant duos vnctos, hoc est, duos summos Magistratus, Regem & summum Sacerdotem, quòd ambo vngerentur oleo sancto. Christus stans ad latera candelabri, quòd Christus singulari prouidentia regat duos illos Magistratus. Oleum ex ampulla in ventrem lenticulæ, & ex lenticula per infusorium seu infundibulum in lucernam infundebatur: quod fiebat, vt oleum sufficeret in multos dies; ne viderentur lucernæ humano auxilio egere, nempe noua olei infusione. Hoc significabat, Christum plenum esse charismatibus; Ioan. 1. nec ea se ab homine habere, sed à seipso.

Olei. Nonnulli codices addūt, *splendoris*, quam dictionem quindecim manuscripta Bibliorum exemplaria, Regia, & Patris Hieronymi explodunt: vbi autem reperitur, accipienda est pro eadem voce Hebræa, quæ oleum latinè redditur. Quod ex Patre Hieronymo sic P. Hier. scribente constat: Isti sunt duo filij olei, vt Symmachus voluit; siue *ωδ. πνότητος*, vt interpretatus est Aquila, id est, splendoris; vel *πνότητος*, hoc est, pinguedinis, vt verterunt Septuaginta; aut *λαμπρότητος*, id est, claritatis, vt Theodorio transtulit. Hæc inclytus Pater, à quo quamplurima mysticè in hoc caput optimè scripta ferè omnes transferunt: tu cum consule, cùm nos temporis angustia procedere cogamur. Quibus adde, duas oliuas Petrum & Paulum nonnullos interpretari.

MESSANA
CAPVT QVINTVM.
TEXTVS.

93. Et^a conuersus sum, & leuaui oculos meos, & vidi: & ecce volumen volans. Et dixit ad me: Quid tu vides? Et dixi:
 *Ego video^b volumen volans: longitudo eius viginti cubitorum, & latitudo eius decem cubitorum. Et dixit ad me:^c Hæc est maledictio, quæ egreditur super faciem omnis terræ: quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, iudicabitur; & omnis iurans, ex hoc similiter iudicabitur.
^d Educam illud, dicit Dominus exercituum: & veniet ad domum furis, & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter, & commorabitur in medio domus eius, & consumet^e eum, & ligna eius, & lapides eius.

*Ecce
M.S. Q.
R.

Team 19.
M.S. R.
Q. N.

PARAPHRASIS.

Et ad nouissima huius Templi contemplanda conuersus, animo conseruatus aspexi legem sine fundamento: & inquisitus ab Angelo, an quid esset penetrarem, aio me volumen in aëre volitans deprehendere, cuius ad instar porticus Templi, longum in viginti, latum verò in decem cubitos extenditur. Declarat id mihi Angelus inquitens: Hæc est lex, maledictionis pœnam transgressoribus imprecans, præsertimq; exterminij per omnes mundi plagas: quia, sicut in vna illius voluminis parte cautum est, omnis fur debitiq; hominibus officij violator damnabitur; & omnis mendaciter adiurans, & iuratus mendaciter etiam respondens, pari ratione ex altera voluminis parte damnabitur. Clausulas has voluminis istius educam, dicit Dominus omnipotens, & apprehendet maledictionis pœna furis & iurantis domum, nec discedet ab ea: imò utrumque reum conteret; & quæ ad eos spectant, cuncta vastabit.

COMMENTARIA.

2. C Vm præcedenti capite fausta feliciaque secundo Templo aduentura viderit Propheta; ita vt & à benedictionis pinguedinifque

que filiis ipsum ad Dominatoris vniuersæ terræ votum perficiendum, populusque regendus sit: meritò mirari poterat, imò debebat, quid esset quod tertio capite audierat: Quia ecce lapis quem dedi coram Iesu: en aedes, en Templum, quod ad docendam Messia: constitui, omni diuini Spiritus ope destitutum; ita vt ipsius septem Spiritus oculi tertio Messia: Templo spiritali erigendo sint intenti. Si domus hæc secunda tot donis mihi illustranda monstratur: quònam pacto derisui ac derelictioni destructionique patère, diuinitus mihi reueratum est? Hæc profectò præ se ferunt coniunctio illa, *Et*, et ibamque, *Conuersus*, quali retrò ad deteriora, quæ admonitus de hoc Templo secundo fueram, speculanda versus, in anteriora, eaque longa tempora mētis oculos sustuli, & Angelo duce vidi

Volumen volans, ipsumque in futuræ causam simul & præsagium b. ruinæ viginti cubitos in longum, decemque in latum protendi, quemadmodum Salomonis Templi porticus fuerat, cuius iam solo a quatuor longitudinem cum latitudine, absque tamen altitudine, erat inspicere: vt hinc discas, cuncta ruitura, Dei pereunte lege. Funditus etiam euertendi huius secundi Templi, & à diuinis oculis abiiciendi ratio patefit, Pharisaicum supercilium cum hypocrisis, omnisque morum sanctarumque legum corruptela, Christo docente, ac morti addicto, in calosque sublato, futura.

Pro dilucidiori huius vaticinij explanatione notandum est, Iudeos, cum Pharisaorum secta oriri cœpit, post scilicet Machabæorum tempus, ipsoque secundo Templo perseverante, tinxisse, Deum duas Mosis tradidisse leges in monte Sinai: alteram in scriptis, quæ in duabus tabulis totòque Pentateucho legitur; alteram verò ore tenus, non autem literis demandatam, quam legem secundam vocitant, eaque Phariseorum traditiones continet, quas ideo Deuterofas dicunt, quasi posteriori lege contentas. Hanc legem centum ferè annis a secundi Templi euertitione in vnum volumen pluribus scđum libris Rabbi It da * Naa redegit; quod ipsi Mystia, id est, secundam legem, appellant: ipsamque, annis ferme trecentis postea elapsis, prolixè per multos libros explicuerunt, eosque Thalmud etiam vulgò nominant: quod duplex est: Hierosolymitanum, quod ibi primum natum est; & Babylonicum, quod postea in terra Babylonis ortum habuit, maiorémque;

* seu
Alouca.
Mystia.
Thal-
mud.

authoritatem sortitum est, ac tanquam vera germanaque, cui sese nemo opponere valeat, vtriusque legis, quæ nempe in Pentateucho & in Mystia recluditur, expositio censetur.

Reuelatur itaque Prophetæ volumen hoc secundæ legis à Pharisæis confictum, ac propterea volans, quia chymericum, ac quia in aère pēdebat, nondum conscriptum. Habet quidem in latum decem cubitos, vtpote decem potissima scriptæ legis præcepta edocens: verum singulis appendices ex lege hac ore tenus tradita subiiciens, in longum duplo consurgit: quid autem sit, hoc pacto Angelus exprimit:

- c. *Hæc est maledictio, quæ egreditur super faciem omnis terræ.* Ista est lex maledictionis, exterminij pœnam imprecans: licet enim ipsa maledicta, & Pharisæorum dolosis adinuentis maledictio verius dicenda sit, vbique terrarum dispergens ac prosequens Hebræos; ex eo tamen quòd scriptam à Mose in Pentateucho legē amplectitur, in qua contra fraudulentos in debita proximis officia, Deoque iureiurando religionis astrictos, cosque fœdifragos ac periuros, exilij maledictionis sententia fertur,

- d. *Educam ex hoc volumine volante, vt ipsorummet assertis ipsos puniēs, eò magis omnibus in propatulo mea sit iustitia, legis scriptæ decreta in fures & periuros lata, eaque complebo, dicit Dominus exercituum.* Volat igitur hoc secundæ legis volumen, dum per traditiones seruatur, nondum literis exaratum: scriptum tamen quid habet, quia scriptam à Mose legem in sese recludit.

En deuastationis secundi Templi causam manifestissimè Vati detectam: quam & Euangelia proclamant. Debitum nascenti Christo

- Mat. 2.* denegat officium fur & tyrannus regni inuasor Herodes, & omnis Hierosolyma cum illo: Reges Arabum munera lati deferunt; illi

- Mat. 21.* dolo necem machinantur. Assumpta è vinea malis agricolis, qui legitimum agnoscences heredem è vinea eiectum occiderunt, parabola,

- 3. p. 9. 47.* satis furti Pharisæos Christus arguit; suoque ipsorum ore, vt hic

- 6. 5. ad 1.* ex illorum volâte volumine, damnat: Auferetur à vobis regnū Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Dum sibi prospicere cupiunt, ne regno priuentur, ac loco decedant, Romanis vltionibus, sum Sacerdotum ac Magistratuum Principes, maximo affecti gaudio, furi, inquam, prodi-

proditorem se pollicenti consentiunt, laudant, spondent, imò pecuniam exhibent. Et quātam? Quātam sanè volantis voluminis longitudo latitudoque designat, vt optimè Rupertus annotat; triginta denarios. Ex animo pœnitentem, ac vera fatentem, cunctaque restituentem respuunt: quā plures falsi testes accedunt; non tamen falsi damnantur: innocenti tendunt insidias. Adiuro te per nomen Dei viui, vt dicas nobis, si tu es Christus Dei electus. Pro Barabba permutant: cum tributa Casari negare, sicut & ad regnum aspirare, falso testantur: custodes Christi sepulchri magna summa corrumpunt: exitiālia mendacia confingunt: viduarum domos deuorant: speluncam latronum secundum hoc Templum efficiunt: emptum in annum summum Pontificatum gerunt. His Seruator inquit: Væ vobis, quia intus pleni estis rapina & immunditia. Stephanum, lacobum, ceterosque sanctitate conspicuos, confictis testibus enecant. Tanta eos nummi, dominandi, laudisque cupido tenet, vt omnis iuris hominibus ac Deo persoluendi obliti, suis toti commodis inhiant? Quid igitur his expectandum? An non legis maledicta? an non exterminium? an non contritio? an non consumptio an non suorum omnium deuastatio? Nec domus huius lapis super lapidem erit; suis Seruator ait, mirantibus ædificij nobilitatem. Et hic Vati prædicitur: Et consumet eam, & ligna eius, & lapides eius. Tanta est diuinæ maledictionis vis. Nec hic non resipiscientium status; sed, iuxta illam execrandam execrationem, Fiant contra Dominum semper, non ad meliorem frugem castigati redeunt, quò paterno Dei donentur amplexu: quin potius quas moliti sint insidias, vtrique semper contra Dominum facti, admiratus attende. (Moralem institutionem hanc prosequuntur Chrysostomus homilij 15. 19. & 27. ad pop. Antioch. & D. Gregor. 15. Moralium c. 6. & 7.)

Rupert.

Mat. 23.

C. 25.

Mat. 24.

Ps. 108.

TEXTVS.

Et egressus est Angelus, qui loquebatur in me, & dixit ad me: Leua oculos tuos, & vide quid est hoc quod egreditur. Et dixi: Quidnam est? Et ait: ^b Hæc est amphora egrediens. Et dixi: [†] Hæc est oculus eorum in vni-

94.

† Hic 11.

M. S. R.

G.

Tr 3

uersa

uerſa terra. Et ecce talentum plumbi portabatur, & ecce mulier vna ſedens in medio amphoræ. Et dixit: Hæc eſt impietas. ^d Et proiecit eam in medio amphoræ, & miſit maſſam plumbeam in os eius.

PARAPHRASIS.

Urbe Temploꝝ Angelica iam cuſtodia deſtitutis, moncor ab Angelo in poſterum futura conſpicere, & aio ad eum: Quidnam me videre iubet? At ille Hanc amphoram, Myſtiam nempe, prodeuntem. Iſta eſt oculus, color, & iniquitas Hebræorum ubique terrarum. Et en plumbea maſſa lapidis inſtar, concomitabatur eam, concurſq. Synagoga conquieſcebat in medio Myſtiae, dixitq. Angelus: Hæc Myſtia eſt impietas. Et in pœnam, intra Myſtiam, quaſi intra amphoram præ loci anguſtia Synagogam Angelus incluſit abiectam; admoto ad os operculo plumbeo, præ Myſtiae obſcuritate dicendi.

COMMENTARIA.

2. **Q** Vid orbatam iam Dei gratia, ſelicique Angelorum præſidio, Iudæam, (hoc ſiquidem: mihi Angelicus hic egreſſus prænotat, iuxta illud apud Joſephum, Migremus hinc) conſequuturum ſit in longa tempora, oſtenditur: quod ſcilicet talione, quem (vt Vatablus refert) meſuram contra meſuram Hebræi appellat, damnati, iuxta illud Danielis; Et non erit populus eius, qui eum negaturus eſt; qui *Vatabl.* nempe Chriſtū abnegantes clamaturi erant, Non habemus Regem, niſi Caſarem; deficientes ſcrutantes ſcrutinio; non ad multa ſigna facientem, poſt quem totus iam mundus abit, conuerſi, ſed auerſi, amaro, perfido, obſtinatōque pectore, Myſtiam, hoc eſt, ſecundam legem, propter quam tot fuerant mala experti, non abiiciunt, quin *Dan. 9.* adijciunt in aſylum ſuæ perfidiæ ſingulare, tamquam Ephī, meſuram ſcilicet, indubiamque viuendi normā, literis comittere: quam *Joan. 19.* ſcriptam iam per omnia captiuitatis loca vagantem Vates Angelo præmonſtrante videt. *B.*

b. *Hæc eſt amphora*, inquit Angelus. Hæc Myſtia, hæc lex poſterior, egrediens iam, ut pote non volans in ore ſolum, verum etiam membris inſcripta, eſt amphora, & meſura, quæ priorem explicando legem,

legem, metitur eam, & pro certa veraque illius mensura habetur; ita ut Iudæis sit oculus, & omnis sese excusandi tuendique color, ubique gentium, licet intolerabilis sit, plumbique massa cum illa deferatur; ipsi vnanimis insidet Synagoga: meo tamen preconio,

Hæc est impietas. Quamuis ad mulierem hoc Varablus referat, c. Pagninus tamen amphoræ ascribit, inquiēs: Hæc est impia illis mensura, impius oculus, & impia viuendi ratio. Et quidem vtraque arripit enarratio. Impia namque est Synagoga, impia quoque est hæc Mystia, hoc est, secunda lex, Deo & parentibus debitum denegans honorem: quod propriè significat impietas. Hinc illa huius Mystiæ traditio, diligenter ab impia Synagoga contra ius omne seruata: *Munus quodcumque ex me est, tibi proderit.* Atque ita tabescentibus famæ parentibus, in sacerdotum auaritiem dona cedunt filiorum. Hos impios Christus alloquitur: *Væ vobis duces cæci, qui dicitis: Quicumque iurauerit per Templum, nihil est; qui autem iurauerit in auro Templi, debet.* Stulti & cæci, quid enim maius est, aurum, an Templum quod sanctificat aurum? Et quicumque iurauerit in altari, nihil est; quicumque autem iurauerit in dono quod est super illud, debet. Stulti & cæci, quid enim maius est, donum, an altare quod sanctificat donum? *Qui ergo iurat in altari, iurat in eo, & in omnibus quæ super illud sunt: & quicumque iurauerit in Templo, iurat in illo, & in eo qui habitat in ipso: & qui iurat in celo, iurat in throno Dei, & in eo qui sedet super eum.* Nonne ergo iure sequitur derelictæ iuxta desideria sua impiæ Synagoga ab Angelo indicta damnatio?

Et projecit eam in medio amphoræ, & misit massam plumbeam in os eius. Dum super amphoram Mystiam synagoga sedebat, respirare & aspirare quandoque ad veri Messie agnitionem poterat: verum postquam, obducto callo, perfida in medio Thalmud vnanimi consensu constitit, sibi iuxta vias suas derelicta est: atque hinc accidit, ut quasi projecta, cæcoque amphoræ inclusa carcere, vndique coangustata, pro sua tutanda perfidia nil nisi latebras, quod se veritatē habeat, plumbique massam præ suæ obscuritate loquelæ in ore gestare videatur. Quia propter Hebræorum quidam de ea intelligendum esse tradit, quod in Psalmo legitur: *Collocasti me in obscuris, sicut mortuos sæculi.* Quid enim faceret Synagoga conuerti nolens, validissi-

22. quasi.

101.

Mat. 15.

Mat. 23.

16.

Ps. 142.

A.

mis

mis rationum machinis oppugnata, sibi iam à Deo dimissa, veluti cæca palpans in meridie, friuolis obscurisque nanijs toto corde sacra-
crata? Vtique ibit in adinventionibus suis, vt Psalmista scribit. Audiamus inuenta.

TEXTVS.

95. ^aEt leuaui oculos meos, & vidi: & ecce duę mulieres egredientes, ^b& spiritus in alis earum, & habebant alas quasi alas milui: ^c& leuauerunt amphoram inter terram & cælum. ^dEt dixi ad Angelum, qui loquebatur in me: Quò istę deferunt amphoram? Et dixit ad me: Vt ædificetur ei domus in terra Sennaar, & stabiliatur, & ponatur ibi super basem suam.

PARAPHRASIS.

Quę longius ventura forent intuitus, mente vidi duas Thalmudicas feminas in publicum exeuntes, violento malorum spirituum flatu ad volandum impulsas: (alas enim insidiantis milui pennis per similes habebant) Mystiamq; in aëra sustulerunt. Quam quoniam illę mulieres deferrent ab Angelo quesui: accepiq; responsum, in terram Babylonis & confusarum linguarum deduci, vt ibi tanquam in propria domus sacello firmiter reponatur.

COMMENTARIA.

- a. **C** Vm passim ex lege sacrisq; literis Messiam venisse iam fateri cogerentur Hebræi, suamq; Mystiam perobscuram esse, nulliusq; momenti rationibus sultam: duas ad Mystiam sustentandam expositiones, quas rectius corruptelas veritatis dixeris, adhibere: *Mystia.* Thalmud ipsi vocant Hierosolymitanū atque Babylonium. Hæ duę Thalmudicę compilationes, nil constans virileq; habentes, in publicum emittendę, sub duarum alatarum egredientium mulierum imagine proponuntur.
- b. *Et spiritus in alis earum.* Non enim naturali suauique volatu, sed cacodæmonis impulsu agitatę ferebantur. Hinc illud Isaie vaticinium: Et pilosus clamabat alter ad alterum, Vbi pilosus idem quod *dæmon*
- Isaie 34.*

dæmon est: eadē enim dictio Hebræa ibi legitur, & apud Leuiticum, *Leu. 17. B.* ubi transfertur: Non immolabunt vltṛā victimas dæmonibus. Ait ergo Isaias: Vnus dæmon ad alterum consocium clamabit, vt mutuum Thalmudicæ doctrinæ opus expleant atque restituant. Vt enim in quamplurimis ipsius Thalmud locis legere est, Thalmudicæ facultatis authores duos nacti sunt dæmones sibi potissimum familiares, quorum alter Benthamaleon, alter verò Iosepheda nuncupabatur: quibus cum sæpe cōuersabantur. Atque vt textus ipse Thalmud, qui Mehila dicitur, & apud eos authenticus extat, seriō narrat, cum à Cæsare Thalmudicæ disciplinæ diuulgatio fuisset interdicta, prædictorum dæmonum studio huiusmodi renocatum fuit edictum. In componendo itaque & in edendo in lucem has duas lucubraciones, & per tam varia Iudaicæ captiuitatis loca volatu quodam deducendo, verè in alis istarum mulierum diabolicus spiritus apparet. Vtque omni semoto scrupulo rem sic se habere intelligas, consule Episcopum Paulum Burgensem in sua additione in hoc caput, & in tricesimum quartum Isaiæ: tanquam enim vero transfugæ, à Iudaismo nempe fideliter ad nos translato, in his ei plurimum tribuo. Videre etiam poteris magistrum Raymūdum in Pugione, tertia parte, *Magist. Raymun.* distinctione tertia, capite vicesimo: interea vnum atque alterū subnectam Thalmudicæ falsitatis absurdum.

In libro Baratoch dicto clarè Rabbini tradunt, Deum in qualibet noctis vigilia, propter sui Templi Iudæorumque captiuitatem, dolendo vt leonem rugire, ac sic de seipso conqueri: Vae mihi, qui destruxi Domum & combussi Templū meum, & captiuauī filios meos inter gentes sæculi. *Inde orũ nomen de Deo.* Quam quidem sententiam pluribus ac diuersis loquēdi modis replicāt. In exordio quoq; libri Abodozera, quidnam faciat Deus in duodecim diurnis horis suscitātes, satisfaciūt asserentes, in primis tribus sedentē legi studiū impendere, & in tribus secundis modam vniuersum iudicare; in tribus tertijs totum orbē pascere; in tribus deniq; reliquis cum Leniathā ludere, iuxta in Iob relata, & *Iob 40. Ps. 133.* secundum illud Psalmistæ: Leniathan istum, quem formasti ad illudendum ei. Aiunt tamen, à die subuersionis Templi nec ludum nec risum extitisse coram Deo, sed fletum & plāctum; iuxta illud Isaiæ: *Isa. 22.* Vocabit Dominus exercituum in die illo ad fletum & ad plāctum.

- Quòdque peius est; Rabbini in Libro Hulin definiunt peccasse Deum, ex eo quòd quantitate minorem sole lunam condiderit: pro cuius peccato scilicet Dei expiando terrio calendas hircum caprarum (de quo Numeri vicesimo octauo) offerri docent. Quæ circa iudicia testelque omni iuri contraria statuunt, ne audientium aures offendam, libens prætereo. Quis non alis ac fauore protectas pessimorum spirituum has foemineas Hierosolymitani Babylonijque Thalmud ad muliebres effœminatasque mentes decipiendas elucubrationes animaduertat? Conuenientissimè profectò alæ milui pennarum similitudinem exprimere describuntur. Miluus siquidem fraudibus imbelliū auium rapinæ incumbit. Meritò quoque subiungitur:
- c.** *Et leuauerunt amphoram inter terram & cælum*, in aëra nempe: quoniam, vt Sapiens author est, qui nititur mendacijs, hic pascit ventos: idem autem ipse sequitur aues volantes. Qui inter cælum & terram est, inquit glossa, ima deserit, & ad superna minimè pertingit.
- d.** *Et dixi ad Angelum*. Cùm agnosceret Vates quid portenderet amphora, credendorum scilicet agendorumque mensuram secunda lege præfixam, quidque duæ fraudulentæ mulieres, duas videlicet captiosas dæmonum dolo elaboratas expositiones Thalmud, cuius & author præcipuus futurus esset quidam ex Idumæa proselytus Rabbi Mayr vocabulo, à quo Rabbi Iudanafei in scripta redactus erat: cùmque inter cælum & terram tanquam chymericia fictitiq; cuncta ista versari aspiceret, admiratur alicubi in terris ea posse consistere, aut moram protrahere; quamobrem id obnixè ab Angelo inquit: à quo accipit, in terra Sennaar, hoc est, Babylonis, vbi olim turris illa celebris, tanquam in proprio sacello firmiter super basim suam amphoram istam esse locandam: quia maximo cultu omniumque Iudaorum applausu (tanta eorum perfidia, mentisque cæcitas) vbiq; terrarum firmissimè prout in Babylonio Thalmud tanquam vero illius palatio constitueretur, inuiolabiliter esset excolenda. En quòd tandem populo illi, Deo quòdam adeò charo, impleta paternorum scelerum mensura, iuxta Seruatoris oraculum, deuentum est. Quem admodum Hebrai Gentes, earum peccatorum plena mensura, exharadarunt: ita & ipsi, sua criminum amphora repleta, plumbeoq; globo obturata, palpantes in meridie veluti cæci, procul à Domini hereditate

reditate veròque scripturæ cultu aſſi vagamur. Quis iam nō timeat, ne nouo commiſſo propriam malorum menſuram, à Dei iam miſericordia manumittendus, adimpleat? Quisquis es, i nunc, & rebus confide ſecundis. Hæcine illius Templi gentiſque gloria? hic rerum terminus? hæc ſumma? En quantum mali pariat Dei beneficijs minimè proficere; en quantum veritatis agnitæ impugnatio. Nouerunt aut noſcere facilè po. uerunt ſanè ludæorum capita, cū ſolem in conditoris morte lugentem, cæteraque ſigna ob oculos poſita conſpicerent, verum in ciuce Meſſiam, ipſorumque vitam ante eos pendere. Verentur tamen commotam contra eum à ſciſſis plebē, ſi iam vera fateri vellent; pèrque inania adinuenta capitoſi deferuntur: atque adeò impletum iam cernimus, quod ignorātes affirmarunt: Et erit nouiſſimus error peior priore. & illud: Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. à quibus captiuus & obcæcatis nunc uſque exigitur. Totam hanc viſionem de auaritia, ſuperbia, & inani gloria, optime declarat Gregorius 14. Moral. cap. 27. & 28.

3. p. 9.

47. 4. 5.

Mat. 27.

CAPVT SEXTVM.

TEXTVS.

^aEt conuerſus ſum, & leuaui oculos meos, & vidi: & ^b ecce quatuor quadrigæ egredientes de medio duorum montium; ^c & montes, montes arei. ^dIn quadriga prima equi ruſi, & in quadriga ſecunda equi nigri, & in quadriga tertia equi albi, & in quadriga quarta equi varij * fortes.

96.

PARAPHRASIS.

Atrox ad tertij Templi ſpiritalis decurſum contemplandum attentiſſime reuerſus, animo conſpexi magna cum admiratione quatuor quadrigas e medio duorum montium areorum exeūtes. Et primam quidem quadrigam equi ruſi, ſecundam nigri, tertiam albi, quartam vero varij forteſſij, ducebant.

*Et M.
S. R. G.verum
ab H. &
C. non
additur.

COMMENTARIA.

Hoc caput duplicem amplectitur visionem: de priori quatuor quadrigarum duplex traditur ad literam sensus: vtrumq; enim princeps per hæc verba primùm sacræ scripturæ author Spiritus sanctus forsan intendit; atque is esse literalis intellectus à sapientioribus creditur. Vtramque huius loci enucleationem in sancto Patre Hieronymo inuenies: quoniam nonnulli cum Hebræis ad quatuor imperia, de quibus primo capite in fine sub quatuor cornuum spectro actum est, has quatuor quadrigas referant. Quod si ita est, dicere possumus, quòd quemadmodum ad reuelationis firmitatem, Iosepho

Gen. 41.

Monarchia 4.

^aDan. 2.

^bZach. 1.

Uat. 1.

interprete, duplex somnium Pharaoni obtigit, vaccarum nempe, atque spicarum, eadem ratione pro maiori veritatis futura certitudine quatuor orbis monarchiæ ^aDanieli in statuæ, rursumque in quatuor animalium simulachro, ^bZacharię autem sub quatuor cornu prius, nunc verò sub quatuor quadrigarum imagine deteguntur. Verùm quia sensum hūc in calce primi capitis prosequuti sumus, sat sit modò annotasse rufos Chaldeos, nigros Persas atque Medos, albos Gręcos, variòsque Romanos iuxta hanc interpretationem designare. Duos quoque montes æreos, quibusdam diuinam prouidentiam, & & ordinem, qui non fallit, esse placet; quibusdam potestatem atque consilium; quibusdam Prophetas de genere Iudæ atque Israel, seu Zachariam & Danielelem, ob vitæ eminentiam, contemplationisque apicem, & gratiarum sublimitatem, stabilitatem mentis in Deo, constantiamque virtutum, & inflexibilitatem animi à via iustitiæ: vt hinc cōiicere queas, pro literę sensu in hac priori declaratione huiusmodi doceri, eoque minùs posteriorem, quem cum Ruperto, & Burgensi, glossa que ordinaria libentius pro literali subnectimus, asperneris: nec Pater Hieronymus id negat. Qui nimo, vt verum fatear, cum in vtraque explanatione referendo, non autem cerni aliquid determinando, Pater inclytus procedat, sine magno scrupulo dictum esse non ambigo, nigros equos personam gerere. Persarum, ob funestæ mortis, quod Aman authore pependit, edictum, ad certum diem, aduersus omnes Hebræos toto Assueri imperio dispersos: sub nullo siquidem monarcha felicis cum Iudæis actum est: tunc Esther Hebræa pro Vasthi rerum potiebatur; Aman cunctique aduertarij verà

vice

vice à Iudæis illomet die cum bonorum subhastatione interierunt; Mardocheus Israelita summum & honorem à Rege & principatum adeptus est; ita ut & Regem Iudæum iam factum nonnulli mussitauerint, legemque Hebræorum plurimi Gentium amplexati fuerint. Vltior autem mos est sacrarum literarum, ab ultimo earum euentu denominationem rebus ascribere. De sanguine suo Seruator ait, *Qui pro vobis & pro multis effundetur: discipulisque, postquam* *Mat. 26.*
è cœna impius ille abiit, excessit, euasit, erupit, Maiorem, inquit, cha- *Luc. 22.*
ritatem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. *Ioan. 15.*
 Vbi leui negotio obseruare poteris, multos & amicos dici, qui efficaci passionis charitatisque Domini ope ad præmium tandem euocarentur æternum. Aliter namque non modò pro nostris, sed & pro totius mundi criminibus expiâdis ex se sufficiens vel minima diuini sanguinis guttula fuit. Asserere itaque à principio, quo immane in Iudæos emanauit cædis edictum, licet exitus contrà fuerit, equos apparere nigros, sine difficultate ad literam id affirmari non video. Accedamus igitur ad posteriorem huius oraculi enodationem.

Postquam tristitia, quæ toto temporum curriculo, totoque terrarum orbe, Hebræam populum manebant, ob profanandam à construendi Templi cultoribus legem, edoctus est Vates; ne propterea desponderet animum, suosque potiùs à fabrica reuocaret, quàm ad eam perficiendam lubens conuocaret atque impelleret; hoc loco reducitur ad lapidem contemplandum cum septem oculis, quod est *Supra*
 tertium spiritale Templum, quo cum huius secundi collatio facienda obumbrabatur, faustumque ipsius in omnia sæcula progressum *cap. 3.*
 per Euangelij prædicationem attentissimè pensitare monetur, ut nos ista sermonis periphrasis instruit: *Et conuersus sum, & leuauit oculos meos, & vidi.* Prospera quidem secundi Templi capite quarto inuitus, ad infortunium eiusdem capite quinto versus fui, modò iterum ab Angelo ad secunda tertiij Templi speculanda conuerteris sum, oculosque mentis præmysteriorum dignitate attollere, totoque animi affectu conspiciere iussus, admirans vidi:

Et ecce quatuor quadrigæ egredientes de medio duorum montium. *b.*
 En quatuor Euangelia è legis Prophetarumque medutullo oborion- *Euangel.*
 tia. En Christus in medio Moïsis & Helie cum colloquentium glo- *quatuor.*
Mat. 27.

Eze. 1. riosus effulgens; cuius quadruplex facies, hominis, vituli, leonis, & aquilæ, quali quatuor currus rotæ vnâ quadrigam, iuxta illud, Et quatuor facies vni, quodlibet constituunt Euangelium: quod cùm quadruplex sit, Matthai, Marci, Lucæ, atq; Ioannis, quadruplici quadriga apparere describitur. Meritòque harum quadriga qualibet è duorum montium medio exoritur; hoc est, è Legis & Prophetarum gremio: vtriusque enim partus, conceptus, atque foetus Christus est; & id Vates intendens, non quouis Hebraico vocabulo mōtes hīc donauit, sed Iiarim, quod concipientes, pręgnantes, parientēsq; denotat. Gignunt autem Lex & Prophete Christum are prædicationis honoro, areis tubis ad sollemnitatem Ecclesiam conuocantibus typicè demonstrato: quare iure subditur;

c. *Et montes, montes arei* esse videbantur. Sicut enim Madian ad tubarum sonitū arearū Gedeoni dedit victas manus, ita mundus Christo; qui & Propheta^a quasi tuba vocē exaltare præceperat; *balijq;* In gutture tuo sit tuba. Quod si chalybæos, iuxta Hebræe vocis emphasim, hos intelligere montes malueris; quia Nehhoseth id propriè metallū sit, quod chalybs à Latinis appellatur, quo gladiatorum armorūque acies, parum aliàs sine huius vi atque robore profuturæ, firmantur: memor esse debes, omni gladio ancipiti penetrabiliorē esse Dei sermonem, qui viuus & efficax dicitur, pertingens vsq; ad diuisionem animæ ac spiritus, medullarū atque compagum. Nec iniuria sub quadrigarum similitudine de parturientium montium areorum vmbilico exeuntium Christi nascitur in orbe cognitio, atque propagatur: vectoribus enim equis, veluti quadriga, indiget Euāgelium ad bellandum, debellandumque mundum, simulque de ipso triumphandum, iucundèque incedendum: horum siquidem gratia quadrigarum adiuentus est vsus. De equis itaque subiungitur:

d. *In quadriga prima equi rufi* apparebant, suomet sanguine purpurati, nascentis per Euāgelij quadrigam è Legis & Prophetarum areis montibus Ecclesiæ fundamenta parantes. Vt primū enim toto relictante mundo, tenebrarūque Principibus totis viribus contrā nitentibus, carnīque illecebris, pompis, omnique fastu sese opponentibus, ex hac prima quadriga, ad nouam Christi religionem erigendam, nouum inceptum est bellum; verbi concrepante buccina accurren-

accurrentes, non ad contrariorum corporibus infligenda vulnera, sed ad mentium ac corporum sananda, Dei milites martyrio coronati plantauerunt Ecclesiam sanguine suo, Euangelij per vniuersum du-
stantes quadrigam. Istorum fidem, qua regna vicerunt, constantiam, animique fortitudinem, velocitatemque tandem admirati, resipiscunt hominum plurimi, cedunt; Quid faciemus? cedentes clamant: secundamque quadrigam, vt seruentur, ducere iubentur, quam nigri pœnitentiæ agunt equi. *Pœnitentiam agite, veterisque labis piacula lamentis expuguate. Hinc huius quadrigæ cõmilitiones, religionem militiamque professi, monachi nigri nuncupantur. Maioribus iam ad meliorem viuendi rationem per pœnitentiam conuersis, horum videre est posteros, innocentia Baptismi candore nitentes, tertiam triumphantes quadrigam tanquam equos albos vehere. Facilius siquidem inueni, Ambrosius ait, qui innocentiam seruarint, quam qui congruam post lapsum pœnitentiam egerint. Quartam demum equi varij, diuersis donorum, studiorum secularium atque religionum ornamentis, exercitiisque virtutum instructi, quadrigam deferunt. In Euangelij sanè contenta incarnati Verbi, passi, resurgentis, ascendentis, verique Dei doctrina, cum vera viuendi norma, ipsi fideles velut alacres equi quadrigarum vectores existunt, siue martyrio, siue pœnitentia, siue innocentia, virginitatēque, siue distinctis sanctisque institutis illam mundo inuehant. Hinc Paulus: Portate Deum in corpore vestro. Quadrifariam igitur Euangelicæ insidens quadrigæ diuinus auriga Spiritus iungit ac regit equos; iuxta illud: Qui ascendes super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio. Num parum hoc est, aut indignum fuit, inter illa magna, quæ ventura erant, & de quibus iam dictum atque adhuc dicendum est, istos Ecclesiæ Gentium ordines Prophetica visione demonstrari? Imò quis Prophetarum de huiusmodi tacuit, & Gentes saluandas (vnde ordines istos Diuinitas assumpsit) non declamauit in gaudio Spiritus sancti? Vtq; à Dei consilio tantum opus fore, nullus esset ambigendi locus, Angelo præmonstrante tot tantorumque mysteriorum veritatem profunditatemque protinus se Zacharias declarat assecutum.

Pœnitentes.

**Mat. 4.*

Ambros.

1. Cor. 12

1. Cor. 6.

Abac. 3.

Rupert.

TEXTVS.

97. ^aEt respondi, & dixi ad Angelum qui loquebatur in me: Quid sunt hæc, Domine mi? Et respondit Angelus, & ait ad me: ^bIsti sunt quatuor venti cœli, qui egrediuntur vt stent coram Dominatore omnis terræ. ^cIn qua erant equi nigri, egrediebantur in terram Aquilonis: & albi egressi sunt post eos: ^d& varij egressi sunt ad terram Austri. ^eQui autē erant robustissimi, exierunt, & quærebant ire & discurrere per omnem terram. Et dixit: Ire, perambulate terram. ^fEt perambulauerunt terram. ^gEt vocauit me, & locutus est ad me, dicens: Ecce, qui egrediuntur in terram Aquilonis, requiescere fecerunt spiritum meum in terra Aquilonis.

PARAPHRASIS.

Angelumq; mecum familiariter loquentem sciscitatus sum, quidnam ista præ se ferrent: a quo accepi: Ha quadrige sunt quatuor spiritus celi, qui volant, vt iniuncto fungantur munere a Domino in vniuersa terra. Et quidem pœnitentie squalore nigri equi suam deferebant quadrigam in terram Aquilonis, vbi vltionens labor, tanquam glacialis rigor, pœnitentis corpus affligit. Hos innocentie virginitatisq; vtriusq; sexus candore candidi subsecuti sunt equi: donorumq; diuersitate & arq; ad Australem diuini Spiritus oram perrexerunt. Rusti autem, qui erant fortissimi, feruentes omnem audacissime peragrarè mundum gestiebant: quibus facta est diuinitus potestas, & in omnem terram exiit sonus eorum. Porro vt vere pœnitentes certò salutem sperarent, peculiariter hac de re me certiore fecit Angelus, inquit: Nigri in pœnitentie loco Domini furorem sedarunt, placatumq; sibi Dei cultum reddiderunt.

COMMENTARIA.

EXpcnitur visio ab Angelo, quem Vates Dominum suum compellat, quò familiaris, cò deuotius cum ipso agens. Non enim

in veris Dei cultoribus familiaritas nimia contemptum parere iuxta *Familiaritas Dei & hominum contraria gignit.*
vulgare adagium debet, sed non semper in affectu feruorem gigne-
re. Vt enim scriptum est, Qui edunt me, atque fruuntur, adhuc esu-
rient; accenso vtiq; ex frustratione magis ac magis desiderio: ita vt
semper sit satietas, abstinque fastidium. Semper enim nouis illumina-
tionibus, qui spiritualibus sunt dediti, augentur; donec ad ipsum bea-
titudinis centrum Spiritum, qui Deus est, perueniant. Ac quemad- *Simile.*
modum in rebus naturalibus apparet, quò propius ad sua centra ac-
cedunt, eò velociùs feruntur: eodem pacto quò magis ad ea quæ sunt
Spiritus contemplandi assiduitate pertingunt, eò feruentius inardesc-
cunt. Quod tamen contrà accidit in mutua mortalium conuersatio- *Simile.*
ne, quæ sese habet vt flos, qui aspectum visu oblectat, manibus verò
attrectatus inficit, aut denigrescit: atque ideo de ipsa pronunciatum
est, Nimia familiaritas parit contemptum: defectus enim deprehen-
dit; qui hominem produnt, contemptuq; exponunt. Angelus ve-
rò Domini, cuius cum humilibus deuotisque mentibus est sermo-
cinatio, respondit:

Isti sunt quatuor venti cali, qui egrediuntur, vt stent coram Domi- b.
natore omnis terræ. Pagninus sic vertit: Isti sunt quatuor venti, id est, *Pagnin.*
spiritus cali, qui egrediuntur à loco, vbi stabant coram Dominatore
vniuersæ terræ. hoc est, à diuino consilio, proposito, atque prouiden-
tia. Quidam vir de linguarum peritia opimè lauream promeritus,
annotat duali numero calorum nomen hic proferri. Sunt itaque hæ
quatuor & angelicæ quadrigæ quatuor venti & spiritus illius dupli-
cis cali, diuinitatis nempe atq; humanitatis Christi, quibus tanquam *Christus Deus homo.*
duobus mundi polis tota nititur fides, quæ quasi venti velocissimi, *Raport.*
qui præcipui sunt quatuor, torum cucurrit vniuersum. Idcirco ni-
mirum quatuor quadrigæ istæ, quatuor venti cali esse dicuntur: quia
sicut venti perflando nebulas siue pruinas euertunt, & aërem, qui ex
quiete corruptior fieret, agitando saniores efficiunt; sic ordines isti,
quos diximus, singuli in suis officijs stando, & cum tempus exposu-
lat, discurrendo atque festinando, suscitant homines ad cognoscen-
dum Deum creatorem suum: qui, nisi crebra commotione sollici-
ti redderetur, ne cogitarent quidē, corrupti mente, restare quicquam
post præsens sæculum, aut in sine distare quippiam inter hominem

Apoc. 7. & iumentum. Hinc est illud, quod Ioannes in Apocalypsi, Vidi, ait, quatuor Angelos stantes super quatuor angulos terra, tenentes quatuor ventos cæli, ne flarent super terram, neque super mare, neq; super ullam arborem. Quatuor namque Angeli quatuor angulorum mali Principes, id est, Angelicæ fortitudines fuisse quatuor præpotentium regnorum, Babylonici, Persici, Macedonici, atque Romani. His autem regnis siue regnorum Principibus tenere quatuor cæli ventos fuit, cohibere à cultu seu obsequio Dei quadrigas istas, id est, colentium Deum, & creatori seruientium, quos explicuimus ordines: sed inelamauit, eosque compescuit alter Angelus, qui ascendit ab ortu solis, habens signum Dei viui. Qui non est alius, nisi vir iste, qui in initio visionis huius (simul enim ad finem vsque præsentis capitis est facta) super equum rufum ascendit, & post eum equi rufi, varij, & albi: qui potissimum erant Sancti prioris populi veteris Testamenti. Nam istæ quadrigæ, isti quatuor venti cæli, qui abeuntibus illis mulieribus cum amphora sua, egressi sunt de medio duorum montium, vt assisterent Dominatori vniuersæ terræ, Sancti sunt iunioris populi, qui (negante Christum Synagoga, vt dudum negauerat, dicendo, Non est nobis pars in Dauid, neque hereditas in filio Isai; mulier altera, scilicet decem tribuum scissura) crediderunt in eum, & assunt illi nunc vsque, sicut veraciter Dominatori vniuersæ terræ. Inter quos ista equorum non prætereunda est distantia, quòd illic nigri non erant equi, tantummodo rufi, varij, & albi, hic autem rufi, nigri, albi, & varij. Quid ex hoc animaduertendum est, nisi quia pœnitentiam, quam equorum esse nigredinem iam dictum est, publicè illo tempore nemo prædicabat. Nam à diebus Ioannis ista nigredo cœpit, qui primus baptismum pœnitentiæ prædicauit, subsequente proximo Euangelica voce ipsius Domini dicentis: Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum celorum. Porro in lege ne saltè pœnitentiæ nomen arbitror vsquam reperiri, sed, Qui fecerit hoc vel illud, morte moriatur: nisi quòd post legem multo tempore venientes Prophetæ aliquid super pœnitentia clamauerunt Regibus & populo, qui communiter derelicto Domino, & vitulos aureos, quos fecit Hieroboam, & Baal, & Astaroth, ceterique tam in Hierusalē quàm in Samaria colebant portenta Deorum. A diebus (vt iam dictum est)

Ioannis regnum calorum vim pati coepit huiusmodi, vt non diceretur, Morte moriantur criminosi, Morte moriatur qui hoc vel illud fecit, aut fecerit, sed, Pœnitentiam agite, & facite fructus dignos pœnitentia; Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnū calorum; Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum: quorum primum Ioannes, secundum ipse Dominus, tertium Apostoli Domini post passionem eius, ipso iubente prædicauerūt: & ex tunc. n. Etis peccatoribus quacunque ex gente vel natione confugientibus, quantumlibet criminosi siue facinorosi, patet pœnitentia asylum, patet eorum violētia regnum calorum. Hactenus Pæpæus, quem referendo processimus. Ob tantam itaque nouitatem, credendamq; pœnitentiæ vim, omni prorsus amoto scrupulo additur:

In qua erant equi nigri, egrediebantur in terram Aquilonis. & post pauca: Et vocauit me, & locutus est ad me, dicens. Hebraicè est: *Et vehemēter clamaui, & dixit ad me, Vide.* Rem magno studio ostēsam, magna etiam attentione cognoscendam, hæc verba significant, Vehementer clamaui, Dixit, &, Vide. Sumpta ab iratis metaphora, quorum spiritus non nisi viatione sumpta expletaque ira cōquiescit, & gredientes equi nigri, ait Dominus, in terram Aquilonis, requiescere fecerunt spiritum meum. Sensus est: Hi, qui pœnitentiam egerunt vel agunt de peccatis suis, quod est egredi contra terram Aquilonis, vnde omne malum, eo ipso quòd ad eam debellandam sunt egressi, iræ meæ spiritum placauerunt, vt iam ego eis minimè irascari quoniam ipsi me irati sunt sibi. Sicut enim peccando exacerbauit Dominum peccator; sic è conuerso pœnitentiam agendo peccator spiritum Domini requiescere facit. Procul dubio de ira spiritu textus hic loquitur, teste Psalmista, qui cum de peccatorum conuersione præmississet, *Commotus est & contremuit terra, fundamenta montium conturbata sunt, & commota sunt, &c.* ita subiunxit: Ab in-crepatione tua, Domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ. Hinc habes sceleribus imbutos pœnitentiam agendo, secundum illam centum ouium & vnus inuenta quæ perierat, siue decem dragmarum, & vnus adinuenta, quæ perdita fuerat, parabolam, gaudium calo parere: multoque magis equos albos, qui post nigros exire videntur, qui nullius sibi criminis conscij non modo requiescere faciunt Dei spi-

Mat. 11.

Mat. 3.

Mat. 4.

Mat. 2.

98.

Pœnitentia certitudo, modus, & fructus.

Psal. 9.

Psal. 17.

Luc. 18.

ritum, verum etiam oblectant plurimum; & vnde nigri veniam, inde hi albi coronam adipiscuntur sempiternam.

- d. *Varij autem egressi sunt ad terram Austri.* Superius dictum est, eos vocari equos Domini varios, quibus diuersa sunt sancti Spiritus charismata collata, sermo sapietiae, sermo scientiae, gratia sanitatum, genera linguarum, interpretatio sermonum, prophetia, vel discretio spirituum, quam plurimaque virtutum exercitia, quibus tot statuunt profectu ornatur Ecclesia. Porro nomine Austri Spiritus sanctus designari solet, ut ibi; Surge, abi Aquilo, veni Auster, perfla hortum meum, & fluent aromata illius: ut primo capite declaratum est. Quae verò est huius Austri terra, nisi sacrosancta scriptura Legis, Prophetarum, atque Euangelij, quam vniuersam Spiritus utique sanctus condidit? Quid igitur est, varios equos egredi ad terram Austri, nisi docta fidei viros superiores partitionum gratias habentes eximere se ab omnibus saeculi curis, sanctisque vacare scriptis, & verba ornamentaque pertractare Spiritus? Sed iam ad fortissimos accedamus.

- e. *Qui autem erant robustissimi, exierunt.* Non plures quam quatuor quadrigae supra enumeratae sunt: hi ergo validissimi equi aut rufi, aut nigri, aut albi, aut varij necessariò sunt censendi, cum quintam non agant quadrigam. Luceque meridiana clarius est, omnium robustissimos rufos esse martyrio. Dicendum itaque, quatuor propositis equorum generibus summam, modò duo genera prolixius aliquantò exponi, ruforum nempe, ob eorum singularem praestantiam, atque nigrorum, ad astringendam poenitentiae non satis cognitam fidem; cetera verò duo genera alborum ac variorum tanquam ex dictis perspecta omitti.

Martyrum fortitudo.

Igitur qui erant fortissimi, rufi scilicet, quarebant exire, omnemque percurrere terram: quia spontanea charitate inuicti Christi milites, pro ipsius fide ubique disseminanda, ad tormenta cucurrerunt; spontanea deuotione tradiderunt corpora sua ad supplicia propter Deum. Hoc expediebat, Christianaeque fidei propaganda huiusmodi fortitudo pernecessaria erat, cum tot tantosque patronos atque deuotissimos cultores haberet idolatria, quorum caritas atque fatuitas nihilo melius quam martyrum sanguine, seu morte, confundi vel superari poterat.

Illud etiam silentio praterendum non est, prius rufos egredi quæ-
 sisse, postea verò eis id esse concessum; Ite, & perambulate terram.
 Christiano quippe nolenti aut timido non præcipitur vt semetip-
 sum ingerat passioni, aut persecutoribus obijciat, imò fugiendi da-
 tur licentia, dicente Domino: Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, *Mat. 10.*
 fugite in aliam. Volentibus ergo atque desiderantibus martyrij co-
 ronâ, singulari Dei gratia concedi signatur, dum robustissimis equis
 exire cupientibus annuitur, Ite, & perambulate terram. Exemplo sit
 beatus Laurentius, equus Domini inuictissimus, qui ad bellum pro
 Christo accurrere gestiens, his Sixtum aurigam compellat: Quò pro-
 grederis sine filio, pater? Responditque Dominus ex ore Sixti, quòd
 post triduum illum secuturus esset, maiorque illum de tyranno ma-
 neret triumphus.

Cautela bona, cautela necessaria est omnibus Domini equis,
 quamuis validissimis, vt quamuis valde ad martyrium ascendere an-
 helent, minimè ascendant, nisi expectata & orationibus quæsitâ su-
 pernæ dignatione gratiâ: periculosum enim est hoc pralium, nisi
 grande adsit diuini Spiritus solatium, & ob oculos Christi passione
 profusus habeatur sanguis, velut in Machabæorum libris mori san- *1. Mac. 6.*
 guis ostensus legitur ad certamē elephantēs excitasse. Plerique nam-
 que in negationis barathrum sunt prolapsi, dum se fortiter agere
 confidentes, vltro se conflictui exposuerūt. Quàm fortissimus in hoc
 ordine Petrus Apostolus extitit! in eo tamen summa Sapientiæ pla-
 cuit nimiam in hisce rebus cōfidentiam cauendi sancire exemplum.
 Cum enim ille dixisset; Domine, tecum paratus sum in carcerem & *Mat. 26.*
 in mortem ire; Animam meam pono pro te; Et si omnes scandali- *Joan. 13.*
 zati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor; Et si oportuerit me *Luc. 22.*
 mori tecum, non te negabo; cum ita fortiter cinxisset se adhuc iu- *Ioan. 21.*
 nior, & ambularet vbi volebat, occurrit ei vna ancilla, Et tu, inquit,
 ex illis es: atque hoc audito, mortem timuit, & vitam negauit. Expe-
 ctandum illi fuerat, vt alius eum cingeret, & duceret: quod & factum
 est, postquam senuit, postquam sapientiam veramque fortitudinem
 didicit: quia videlicet senilis animi & cani sensus est scire, quòd hæc
 fortitudo non in homine, sed in Deo consistat. Itaque fortissimis
 equis & ratio præsens & exemplū in promptu esse debuit, vt egredi

David. opiantes, nutum expectarent dicentis, *Ite, & perambulate vniuersam terram:* quod est, offerre vos ad mortem pro me sustinendam. Nam *34 Reg. 2.* quia moriturus quispiā dicit, aut dixisse legitur, Ego ingrediar viam vniuersæ terræ: rectè & hoc loco exire in vniuersam terram, siue perambulare terram intelligitur, quòd sit, mortem non timere, ad meliorem vitam festinare.

Tandem & hoc non est prætereundum: quia iure, quos in quadrigarum serie dixerat equos rufos, hic, vbi exire volentibus dictum refert, *Ite, & perambulate terram,* nō dixit rufos, sed fortissimos, quia videlicet non antequam suum propter Dominum sanguinem fundant, sed vbi fuderint, sunt equi Domini rufi: hoc est, ante passionem suas confessores equi albi sunt, in passionibus & post passionem vsque in sempiternum martyres sunt, & equi rufi.

Circa hæc verba, *Ite, & perambulate terram,* facile accommodare multa poteris ex eorundem explicatione verborum in primo capite; vbi per virum ascendētem super equum rufum, Alexandrum in suo equitantem bucephalo exponere nec volo, nec possum. Nolo quidem, quia huiusmodi imaginatio tot mysteria, quæ ibi aperuimus, enervat: nequeo autem, cum ob vnanimem consensum Patrum de Christo locum enarrantem, quos vbi concordēs omnino inuenero, sequi debeo; tum quia Alexandrum non misisse, sed ductasse suos ad bella lego, vt omnis ipsi victoriæ gloria dicaretur. Quòd si ab ipsius morte equos rufos varios & albos intelligendos esse contendas, quònam pacto post obitum ad Alexandrum redeunt, dicentes, Perambulauimus terram? Quinam asserunt, Ecce omnis terra habitatur, & quiescit, cum inter sese intestina pullulasse dissidia Alexandro vita functo Machabæorum narret historia? Quæque ibi pro nostra explanationis confirmatione adduximus, aliena confutant. Quæ ibidem in fine moralis sensus hoc loco recensere polliciti sumus, videre poteris apud Patrem Hieronymum Ioëlis primo, cum temporis nobis denegeretur opportunitas: modò reliqua percurramus.

f. *Et perambulauerunt,* quadrigæ nempe: nam, annotante Varabulo, verbum Hebraicum est fœmininum, nec ad equos referri potest.

TEXTVS.

Et factum est verbum Domini ad me, dicēs: Sume à trās-
migratione ab Holdai, & à Tobia, & ab Idaia: & ve-
nies tu in die illa, & intrabis domum Iosif filij Sopho-
nia, qui venerunt de Babylone. Et fumes aurum & ar-
gentum, & facies coronas: & pones in capite Iesu filij
Iosedec Sacerdotis magni, & loquēris ad eum, dicens.

99.

PARAPHRASIS.

*Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Accipe ab Holdai, & à Tobia, & ab Idaia, qui de captiuitate venerunt: & fumes ab eis, quæ of-
feruntur munera, aurum & aurum, & intrabis domum Iosif filij
Sophonie, & ibi facies coronas auri atque argenti varietate distinctas;
non unam coronam, sed vel duas, vel plures. Cumq; coronas feceris, im-
pones capiti Iesu filij Iosedecis Sacerdotis magni, & loquēris ad eum,
dicens.*

COMMENTARIA.

AB obscuris, Pater inquit Hieronymus, ad obscuriora transimus, a.
& cum Moysē ingredimur in nubem & caliginem. Abyssus *P. Hier.*
abyssum inuocat, in vocē cataractarum Dei: & gyrans gylando va-
dit spiritus, & in circulos suos reuertitur: labyrinthios patimur erro-
res, & Christi caca regimus filo vestigia. Diuino itaque Spiritus ex-
orato numine, hanc reliquam capitis partem cum præcedentibus
hoc pacto coniungimus, vt iam visionem istam, quæ primo capite
cepit, concludere volens Dei Spiritus, tristibus secundisque rebus in
posterum venturis referatis, quod præcipuè intēdebat, breui secun-
di Templi opus magnificè absoluendum ob expectationem Christi,
qui aliud longè magnificētius ex Iudæis ac Gentibus Rex ac Ponti-
fex summus idem ipse futurus erigeret, explanet.

Scitote igitur me vobis auxilio fore, ait omnipotens; vt resumpto
animo tamdiu intermissum dilatūmq; opus celerrimè perficiēdum
speretis; signūque sit, quod a me commota in Babylonica reman-
entium captiuitate corda tot tantæque dona, magnumque auri ar-
gentiq;

gentique pondus, ad id per Holdai, Tobiam, & Idaiam, viros illustres, studiose domum ædificari Templi Iosæ filij Sophoniæ citò inferenda curabunt. Tu verò Zacharia, ut omnibus dilucidum fiat, quanto sit à me summum Sacerdotium honore donandum, ex delatis auro argentoque coronas conficies, & ad dignitatis splendorem capiti Iesu filij Iosedecis Sacerdotis magni impones. Verum ne hanc rerum summam credat beatitudinem, sed ad multò altio rem, cuius hanc typum esse volo, assurgat animo, dices ad eum:

TEXTVS.

Suprà 3. C. 8. ^a Hæc ait Dominus exercituum, dicens: ^b Ecce vir, Oriens
Luc. 1. nomen eius: ^c & subter eum orietur, & ædificabit Templum Domino. Et ipse extruet Templum Domino: & ipse portabit gloriam, & sedebit, & dominabitur super folio suo: ^d & erit Sacerdos super folio suo, ^e & consilium pacis erit inter illos duos.

PARAPHRASIS.

Hæc ait Dominus omnipotens: Ecce vir, Messias nomen eius: & inferior pro ipso Iesus filius Iosedecis germinabit, & construct hoc Templum Domino. Et ipse Messias aliud nobilissimum spiritale Templum, sui corporis templo solo æquato, readificabit. & resurrectionis gloriam, coronam, decorem, atque virtutem inclytus induet, ac sedebit à dextris Dei, & regnabit in æterno throno regni sui Rex immortalis: & Sacerdos Iesus filius Iosedecis in typum folio suo sacerdotali restituetur, & ad Messie nutum atque consilium diuinitus inspiratus pacifice cunctis disponet.

COMMENTARIA.

- a. Sicuti mos est Prophetis à typo seu figura sub eodem orationis contextu, ob vtriusque affinitatem, ad prototypam seu rem designatam gressum facere, permixtumque de exemplo ac exemplari sermonem texere; (quemadmodum in Isaia & Ezechiele de Rege Babylonis & Principe Tyri atque Lucifero simul agitur) ac sicuti Vates ab

his quæ coràm edere iubentur, ad procul futura conscendere consue-
uerunt; (vt domum figuli pergere iussus Hieremias, idémque cate-
nam suo iniicere collo, & Agabus similiter Pauli zona reuinctus, de
venturis vaticinari cœperunt) eodem sanè modo Zacharias, vbi ei
domum aditui Iosîæ adire, ac diademata ex auro & argento à capti-
uis transmissio in opus Templi conficere, ac Iesu filij Iosedecis capiti
imponere, præceptum est; ex his ad oculum gestis, Domino man-
dante, quæ in posterum expectanda signâtur enunciat: vt eò auidius
ac diligentius Iesus filius Iosedec fabricæ det operam, quò ipsimet
exoptatissimo Regi Messîæ ædem illam ab ipso ad id singulari Dei
beneficio delecto parari intellexerit, indèque ex Iudæis ac Gentibus
Catholicâ fundatum iri Ecclesiam. Ait ergo Angelus verbum Do-
mini referens: O Zacharia, dic Iesu filio Iosedecis: Hæc dicit Domi-
nus omnipotens, cuius dicere facere est: Expecta eum virum, quem *Hier. 31.*
non sine miraculo fœmina circumdabit: cuius tu re ac nomine ty-
pum geris: Meissias nomen eius. Sic habet translatio Chaldaica, quæ
apud Hebræos authentica est: quare ad literam de Christo locum in-
terpretari cogimur, vt Lyra, Varablus, & Carthusianus Dionysius
farentur; & ipsamet castigatiora Bibliorum indicant exemplaria, hæc
verba insignioribus characteribus referentia: ECCE VIR, O- *b.*
RIENS NOMEN EIVS: & in margine Lucæ primū caput, *Luc. 1.*
vbi Oriens ex alto illuminasse in tenebris sedētes sæculi asseritur, &
caput tertium eiusdem Zachariæ citant, vbi idem est vocabulum, &
non nihil tetigimus. Appellatur adhuc Oriens tanquam splendor lu-
cis æternæ, per quem orta est iustitia, & abundantia pacis. *Sup. 3.*

Psal. 71.
c.
Et subter eum orietur, & ædificabit Templum Domino. Altera perso-
na, Hebræa speculantibus induci apparet: eamque ipsius Iesu filij Io-
sedecis fore, qui planissimè textus seriem inspexerit, aduertet. O Za-
charia, loquēris ad eum, hoc est, ad Iesum filium Iosedec, dicens: Hæc
dicit Dominus exercituum: Ecce vir, Oriens nomen eius: & subter
eum, scilicet virum, orietur utique ipse Iesus filius Iosedec, e captivi-
tate obscuròque loco velut germen è terra corde nasceretur, ac crescet,
ob hoc sibi iniungendum munus, quod libens disponet: illud est: Et
ædificabit templum Domino. Hæc etiam Latinorum phrasis est, vt
cum de duobus fit sermo, ne inuultis accidat repetitio, de posteriori

prius compleatur oratio, mox ad priorem elegans sit accessus: atque ita ad virum Orientem, de quo plura erant dicenda, confestim fit re-
ditus. Profectò cum de duabus personis iniunctisque illarum uni-
cuique munij agi constet, nec nisi ipsius viri Orientis nomine, ac
Iesu filij Iosedecis, prototypi ac typi in litera vocabula recenscan-
tur; procul dubio absque vlla verborum tortura de ipsis literam intel-
ligo: & de Iesu hæc verba,

Et subter eum orietur, hoc modo expono: Et ille quidem Iesus fi-
lius Iosedec subter eum, id est, sub Orientis meritis ac protectione
orietur, in patrumque prosperitatem crescet: vel, subter eum, hoc est,
inferior Oriente orietur, quando differentius præ illo nomen Oriens
in domo Domini hæreditabit: Messias enim Dominus erit; Iesus
autem, Iosedecis filius, Messiae servus erit, ad illi Templum adifican-
dum. Vox siquidem Hebræa Thachthau à Táchath, subter & sub ip-
so significat: vt Iob 41. Sub ipso erunt radij solis: & inferius denotat
inferius: & quandoque præponitur litera Mem, vt hîc, & dicitur
Mithachath. At cum etiam significatum habeat particula pro, quod
est, alterius loco, vt Exodi 21. Oculum pro oculo, & dentem pro
dente; & Iob 34. Quasi impios percussit eos; pro quo Hebraei legunt,
Pro impijs, siue loco impiorum, percussit eos; & Psalmo 44. Pro pa-
tribus tuis nati sunt tibi filij; loco scilicet patrum: textus hic hunc
quoque admittit sensum, Pro ipso Oriente, seu loco ipsius Oriētis, Ie-
sus Iosedecis filius orietur, quia illius figura, & quasi ab Oriente spi-
ritali veroque Templo super struēdo Templi Domino delineamēta
rademque digeret effigiem. Hinc habes huius vaticinij tempore ad-
huc in humanis agentem Iesum filium Iosedecis: ipseque apud Es-
dræ narrationis ordo patefacit, Aggæum & Zachariã anno secun-
do Darij ad Templi fabricam cunctis addidisse calcaria, tuncque
surrexissē Zorobabelem, & hunc Iesum, adiuvantibus Prophetis, ad
sollicitè opus promouendum. Quod autem tertio capite referendo
diximus, eò pertinuit, vt ex concessis ab alijs, eorundem nobiscum
non consentientium redargueretur intellectus. Cetera ex paraphra-
si clarent. Vox Hebræa, quam coronam reddunt, alij gloriã, alij vir-
tutem, alij decorem, alij inclutum interpretantur: & quidem Domi-
nus

Iob 41.

3. Reg. 7.

Exod. 21.

Iob 34.

Psal. 44.

1. Esd.

5. A. 1.

3. Esd.

6. A. 1.

P. Hier.

nus regnavit, decorem induit; utique resurgens portabit gloriam, & *Psal. 92.*
 ascendens à dextris Dei sedebit, ut factum docet Marcus. Et domina- *Mar. 16.*
 bitur super regio Maiestatis suæ throno; qui Pilato dicturus erat, *Ioan. 18.*
 Regnum meum non est hinc. In quorum omnium fidem accipe
 symbolum:

Et erit Sacerdos. Iesus Iosedecis filius, qui nunc velut omnibus d.
 ignotus ob diuturnam captiuitatem sub terra iacet, pullulans ut ger-
 men, adeò crescet, quòd sacerdotio summo fungetur Hierosolymis
super solio suo, hereditario sibi iure debito. Porius in signum tan-
 torum myteriorum sacerdotalis stemmatis restitutio, quàm regij
 diadematis, accersitur: quoniam ob summi Pontificatus apicem ac
 reuerentiam Alexander Magnus placatus à eade incendioque vrbs
 abstinens, seipsum præbait indulgentissimum: caterique Reges ac
 Principes, ut Machabæorum habet historia, locum summo honore *1. Mac.*
 dignum duxerunt, & Templum maximis muneribus illustrarunt: *5.*
 summiq; Sacerdotes rerum potiebantur, regio prorsus titulo obli- *2. Mac.*
 uioni tradito: quia is expectabatur, qui non habens necessitatem, *2.*
 quemadmodum alij, prius pro se, totum sese liberè pro populo
 verus Pontifex, qui manet in æternum, offerret in sacrificium; in Re- *Ioan. 6.*
 gem eligi aufugiens, & ab ipsa Regis nomenclatura in cruce pedibus
 confixis caput elongans. Nec leuis est huius signi propositio, quan-
 doquidem

Et consilium pacis erit inter illos duos. Iesus Iosedecis filius, Spiritu e.
 diuino actus, venturi Mediæ consilium assequetur, ac summa pecto-
 ris tranquillitate disponet. Agnouit sanè Iesus ille, Dei ope fultus,
 Templi fabricam in Messiæ domum quàm diligentissimè absolu-
 dam: quapropter intrepidus alienigenis satisfacit, nec, quemadmo- *1. Esd. 5.*
 dum prius, ab opere cessatum est: Zorobabeli ad Darium descensum
 persuasit, faciendaque disposuit, donec in castrum modum optatissimum
 perficeretur opus: natumque suum loachimum optimè instituit, in
 solio suo relicturus heredem, qui Templum postea dedicaret. Consili-
 um pacis profectò cum Messia & hac in re coluit: nam cum ipse in
 typum quasi rudia Templi tabulata, rudemque formam duceret, præ-
 uidentem spiritaliter atque diuinitus à Messia Templum absoluendum,
 illi perfectionem deferens, qui de se postmodum testatus est, Non *Mat. 5.*

veni soluere legem, sed adimplere, non absoluens iactus occubuit. Non secus ac Moses promissa telluris ingressum eidem Messiae spiritu competere praesagiens, procul intuitum se fuisse contentus obdormiuit. Ipse autem extruet Templum Domino, & ipse portabit gloriam. Quis ipse? Ipse, antonomastice per excellentiam Ipse; Messias, germen utique ac Oriens. Si enim Pythagorae discipuli hanc magistri nomini promeritam seruabant lauream, ut interrogati à quo aliquid audissent, ob praceptoris auctoritatem, Pythagorae suppresso vocabulo, respondere soliti fuerint, *ἀὐτὸς ἐπεὶ*, Ipse dixit: quanto magis omnium Domino Messiae Propheta hunc deferre debuerunt honorem! Ipse autem vulneratus est, Isaias clamat: & Zacharias, Ipse, inquit, extruet Ecclesiam: ipse deuicta morte resurgens, veram asportabit coronam. Interea, quid de typicis coronis agendum sit, audiamus.

TEXTVS.

100. ^aEt coronae erunt ^bHelem, & Tobiae, & Idaiae, & Hen filio Sophoniae, ^cmemoriale in Templo Domini. ^dEt qui procul sunt, venient, & aedificabunt in Templo Domini. Et scietis, quia Dominus exercituum misit me ad vos. Erit autem hoc, si auditu audieritis vocem Domini Dei vestri.

PARAPHRASIS.

P. Hier. Ipsa scilicet coronas, quas, o Zacharia, de auro & argento feceris, postquam Iesu filij Iosedecis capiti imposueris, nominibus eorum, à quibus oblatae sunt, consecrabis in Templo; id est, Helem, & Tobiae, & Idaiae, & Hen. Repositis autem coronis in Templo Domini, & in sempiternam memoriam consecratis, de toto orbe terrarum & procul posita gentes venient, & aedificabunt in templo Domini, unusquisque pro viribus suis. Et tunc exitu rerum & prosperitate omnium cognoscetis, quod Dominus misit me, & ipso cuncta iubente praedixerim. Haec autem omnia erunt, si obedieritis praeceptis Domini, & mandata illius feceritis.

COMMENTARIA.

EN factum. Coronæ sunt, Iesu Iosedecis filio Sacerdoti magno^a imponuntur, in ædificandi Templi adeptæ potestatis signum. En mysterium. Verus Rex & Sacerdos Messias orietur, Ecclesiâ constructurus, de morte triumphaturus, in Patris gloria scissurus, aeterno diademate coronandus. Accipe modò aliud factû. Suspenduntur aureæ argenteæq; coronæ in Templo, in offerentiû aurum & argētum memoriam. Audi mysterium. Reposita veri Dei cultoribus corona iustitiæ, quâ reddet Dominus in illa die iustus iudex ijs, qui diligunt eum Orientem, hoc est, aduentum eius, vndique tanquam viui lapides conuolabunt, qui peccatorum onere pressi, procul erant, & merito & numero spiritale Templû Domino erigent. Præsentaneumq; vobis adhuc târæ rei symbolum erit, quòd aduersarios iterum quos in ædificando sentietis, diligentissimos adiutores Darij edicto vobis adesse cernetis: nec ab opere prohibebitis, quemadmodum * quando huius Templi iacta sunt fundamenta exclusistis, quare tantam contradictionem ferre coacti estis in hanc vsque diem. Quorû omnium experimento veritas comprobata, me vobis à Domino destinatum esse, indubiam faciet fidem. Hæc autem fausta feliciaque ea lege vobis oblata scitote, si diligenter vocem Domini Dei vestri audieritis. Vbi videre licet, sub hac conditione frequenter in sacra pagina Dei promissa & minas accipienda fore. Repentè loquar, ait Dominus, *Hier. 18.* aduersus gentem & regnum, vt eradicem & destruam illud: si poenitentiam egerit gens illa, agam & ego poenitentiam super malo, quod cogitavi vt facerem ei. Et repentè loquar de gente & regno, vt adificem & plantem illud: si fecerint malum in oculis meis, poenitentiam agam super bono, quod locutus sum vt facerem ei. Quæ quidē absq; vlla in Deo aut eius dictis sententijsque varietate seu mutatione intelligenda sunt, iuxta ea quæ primo capite tradidimus in illis verbis, Iratus est Dominus iracundia. Immobilis stat benedictionum sententia seruantibus, maledictionumque foedantibus legem: ipsi verò mortales mutantur à benedictionû ad maledictionum loca, & è conuerso: ac sicuti qui ad peste famēque insectam pereuntēque regionem se confert, pestis famēque damna inuenit, ad sanam autem fertilemque plagam accedens reficitur; Deo stabili consilio tam diuersa

1. Esd. 6.

C. 13.

3. Esd. 7.

A. 1.

* 1. Esd.

4. A. 1.

3. Esd. 5.

G. 66.

Hier. 18.

N. 21.

Deu. 28.

Simile

in illis oris prouidente; ita profectò hominem in Aegyptum, peccatum inquam, descendentem Dei maledicta ibi repolita corripiunt: ascendentem verò atque fugientem, & confugientem in sanctam

Luc. 15. Hierusalem, diuina pax accurrens, ac supra collum procumbens, osculatur, & lauto excipit gratiarum conuiuio. Hic est huius litteræ sensus.

b. *Helem, & Tobie, & Idaie, & Hen.* Pro Holdai nunc Helem posuit, & quartum addidit Hen. Helem somniū sonat, Tobias bonum Domini, Idaia notum Domini, Holdai deprecationem Domini, Hen verò gratiam. Qui ergo prius Holdai, id est, deprecatio Domini, dictus est, binomius esse designatur, quia & Helem, hoc est, somnium, vocetur. Optimè istud illi textui, erat pernoctans in oratione Dei, conferre poteris. Hinc bonus Domini, ut eligi possit; & notus Domini, ut & Apostolus nominetur; & gratia, ut descendat ad docendum & curandum; atque ita stemmatum merita bonis operibus fidelium in Ecclesia congreget. Hen pro Iosia, qui & binomius creditur, dictum nonnulli autumant, factamque nominum mutationem, ut commodior in coronis eorum esset inscriptio, cum sex minuerentur literæ, si pro Holdai Helem, pro Iosia Hen sculperetur.

P. Hier. Hebræi Ananiam, Azariam, & Misael de captiuitate venientes, aurum & argentum in munera Templi, & coronas Pontificis ac Ducis attulisse commemorant; & quem suprà dixerat Hen, id est, gratiam, Daniele venisse cum munere; & idcirco Helem positum pro Holdai, ut ex interpretatione nominis, quod dicitur somnium, ostenda-

Dan. 2. tur in captiuitate positum Daniele & tres pueros regalis somnij, deprecatione ad Dominum fusa, quod Holdai denotat, mysteria cognouisse. Assumptis enim tribus pueris, Daniel orauit Dominum, & interpretationem somnij consecutus est. Incisa sint igitur breuiora hæc quatuor nomina coronis.

c. *Memoriale in Templo Domini.* Deum immortalem, quanto etiam in terris sui Templi pauperumque fautores Sanctos honore afficit! Cuiusnam Imperatorum adeò celebris extat in orbe memoria, sicuti vnius Laurentij, optimè facultates Ecclesiæ viuus ipsius membris disperientis?

** Mis-
naioth de
mensu-
ris.*

* In antiquo Deuterosecōn libro, ubi de illius tēpli mensuris stru-

cturūq;

curisq̃ tractatur, hæc verba leguntur: Et catenæ aureæ fixæ fuerunt in conignatione porticus, per quas sacerdotij flosculi ascendere, coronasq̃ in fenestris locatas videre consueverant, de quibus scriptum est: Et coronæ erūt Helcm, & Tobia, & Idaia, & Hen filio Sophonia, in memoriā in Tēplo Domini. Hactenus ibi. Sacerdotij autem flosculi, Sacerdotum liberi sacris in Templo addiscendis operam dantes appellātur. Hæc quidem memoria, quam dicatæ suspenasq̃ in Templo coronæ renouaturæ erant, duo inspicientium animis obijcere potuit: cū illum Oriētem Messiam expectandum, cui plena perfectaq̃ summi Sacerdotis Regisq̃ corona deberetur; tum veris Dei cultoribus speranda, in cōflictūque ob oculos ponenda stemmata ad fortiter agendum: honos enim alit artes. Hinc sequitur:

Et qui procul sunt, venient, & edificabunt in Templo Domini. Pro- d.
positis visisq̃ in Templo pendentibus coronis adēdō magnificis, *Pramiū laboran- tem im- pellit.*
multo nobiliores in calis victoribus assignandas indicantibus: qui suis debiles viribus, qui clapsis fracti conflictibus, siue ex Gentium, siue ex Israelitarum genere sint, hausto spiritu respirant, summisq̃ desiderijs ad superna illa diademata aspirant, mediaq̃ perquirunt, ad Ecclesiamq̃ cōfugiunt, in Deiq̃ obsequium suas omnes exerunt facultates, & à Deo benignè suscepti in quadrigis reponuntur: vt Evangelica doctrina tanquam gladio ancipiti, diuinaq̃ gratia tanquam inexpugnabili clypeo protecti, ex hostibus triumphum referant, optataq̃ potantur corona. Procul sanē erant Zebedæi filij, *Mat. 20.*
has ordine inuerso atque præpostero sibi coronas ante certaminis luctam, pariamq̃ victoriam, sanguinis iure deposcentes. At Dominus amantissimē, vtpote quos charissimos habebat, illos instruit, allicit, vtq̃ voti compotes fiant, robustissimos illos fore designat equos, ad purpuratamq̃ vestandam quadrigam transmittit. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? In meāne purpurea mecum ad bellandum quadriga conscendere potestis? Calicem quidem meum biberis: ascenderis quidem ope mea, atque hac ratione aureas coronas scalabitis, aduersarijs iam humi prostratis, & amplius obistere minimē valentibus: seculum quidem meum ascensum *Cant. 3.*
habet purpureum, per ipsum animosē cōscendite, & aureum reclinatum

Corona torium adipiscimini. Perpende ex his, quàm conuenienter hic Do-
*post labo-*mini sermo de coronis præmissæ quadrigatum visioni adiungatur:
rem. ibi conflictus, hîc præmia proponuntur, prius verò bella: nemo enim
Secundus coronabitur, nisi qui legitimè certauerit. Secundus item Philoso-
*Philoso-*phus inquisitus quidnam sit, quod hominem fatigari non sinat, ait,
phus. *Lucrum.* Lucrum.

CAPVT SEPTIMVM.

TEXTVS.

101. ^aEt factum est in anno quarto Darij Regis, factum est ver-
 bum Domini ad Zachariam, in quarta mensis noni,
 qui est Casleu. ^bEt miserunt ad domum Dei Sarasâr &
 Rogommelech, & viri qui erant cum eo, ad deprecandam
 faciem Domini; ^cvt diceret Sacerdotibus Domus
 Domini exercituum, & Prophetis, loquentes: ^dNun-
 quid flendum est mihi in quinto mense, vel sanctifica-
 re me debeo, sicut iam feci multis annis?

PARAPHRASIS.

Quarta die noni mensis, (qui Nouembris ac Decembris nostri iuxta lunationes partem capit, Hebræis autem est Casleu) quarti anni Darij facta est Zachariæ reuelatio, cuius fuit occasio, quoniam Sarasâr & Rogommelech, & viri qui cum Rogommelech erant, legatos in Domini Templum iam iam absoluumdum destinarunt, ad Domini gratiam aucupandam, vt legationis huius solutionem acciperent, quam Sacerdotibus Templi Domini exercituum & Prophetis hoc pacto illius conuentus nomine proponerent: Cum cessante causâ cesset effectus. Luctu, luctus, luctus sit mense quinto à Martio, ob Urbis exustionem, Templi, incendiū, quæ omnia restaurata pene accipi, num adhuc seruandas mihi est huiusmodi luctus, aut ieiunys eadem ratione statutis me affligere teneor, quemadmodum hæc pluribus annis obseruaui?

4. Regum
ult. C.
Hier. ult.
C.

COMMENTARIA.

Tertium iuxta seriem temporum subnectitur vaticinium: nam a. primum mense octauo, secundum undecimo anni secundi editum hucusque; vidimus: sequitur modò tertium, die quarta noni mensis anni quarti eiusdem Darij Regis. Ansam dedit huic prophetiæ b. legatio: cui præsentì & octauo capite fit satis. Sarasar enim & Rogommelech, siue ipsimet fuerint missi, siue mittentes, (cùm vtrumque admittat sensum Hebræa lectio) siue propria sint nomina Satraparum ex Persis Deum timentium, seu Profelytorum, seu Babylone adhuc remanentium Iudæorum; siue dignitatum sint vocabula, Synagogæ apud Babylonē præsidentium; vt Sarasar repositionis aut conseruationis Principem, Rogommelech regium Ducem sonet: hi cum suis prudentius se acturos æstimantes, si in captiuitate persisterent, Persarum Regum inconstantiam, aduersariorumque in obstitendo Iudæorum felicitati sedulitatem veriti, propriamque imbecillitatem pensitantes, Hierusalem ascendere neglexerunt. Audito iam hoc tempore, nono scilicet anni quarti Darij mense, prospero illorum, qui ascēderant, successu, quòd iam penè Urbē Templumque summa omnium admiratione instabassent; an hæc ita sese haberet certius cognituri, sociisque congratulaturi, potissimumque vt diuinum possint oraculum per Sacerdotum Prophetarumque ministerium in Templo seruientium aucupari de futuro Urbis Templique statu, ingeniosissimam legationem mittunt.

Vt dicerent Sacerdotibus & Prophetis: quorū est, paratissimos esse c. ad dissoluēda legis dubia: quia labia Sacerdotis custodiunt sciētiam, Malac. & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum 2.D. est; quapropter Sacerdotes consultit Herodes: dicerent, inquam, oratione ad Deum (vt ius est) præmissa, vt diuinū responsum obtinerēt: Matt. 2.

Nunquid flendum est mihi in quinto mense. Luctuine ampliùs vacare teneor ob desolatæ Urbis euerctiq̃ue Templi diem? Deinde, prohibebōne animam meam à delicijs, (ita Chaldaus Paraphrastes) Chald. Paraph. veluti hætenus per plurimos annos egi: En quā acurè suam infestam erga eos, qui Hierusalem ascenderant, licet concomitati non fuerint, beneuolentiam offerunt, simul vt referant: Vestram semper vicem doluimus, nostramque putauimus, vobiscum flentibus flenti-

mus, & in hanc vsque horam flemus: communis eademque nobis omnibus vobiscum est causa lugendi: quam vos nobiscum pariter in mense quinto lacrymis & ieiunijs legem indixistis, obseruamus: vt vobis bene sit, ciuitatibus & inedia per plures annos, non ab heri, precati sumus, & instanter obsecramus: nunc igitur nobis satisfacite, an flendum, religioseque abstinendum à cibis corporisque voluptatibus sit adhuc? Ac si dicerent: Ne quæramus apertè, num feliciter cum eis agatur, ne, quos in manifesta pericula pergētes, dum à captiuitate soluerent, associari contempsimus, modò, secundarum rerum exitu potiùs illecti, stipare velle videamur. Sciscitemur an illorū adhuc calamitati communicare debeamus: an adhuc in fletu sint, vt cum flentibus flendum sit adhuc nobis. Quòd si ipsi reuera sorte mutata gaudent, ac in posterum illis à Deo gaudium per diuina responsa seruandum norunt: nos lubentius certiores facient, & insimul ad gaudia prouocabunt. His adde, ad eos etiam hanc spectare quaestionem, vt de indicta luctus ieiuniorumque lege hætenus obseruata, seruandane sit deinceps, Lominum consulant. Hoc breuis

Matt. 6.
Ieiunium
hypocri-
tarū re-
gitur.

succincta que legationis ingenium. Quin longè maior vafries, hypocrisis, atque detestabilior ostentatio mihi à Domino sub hac virulenta legatorum propositione ostenditur. Attende quid amplius & potissimum hypocrisi assueti sub his verbis callidè intendunt. Manifestum est tantum operis reparatæ Urbis, ædificatæque Templi, vestris perexiguis viribus atque ferè nullis opibus minimè crescere potuisse: propterea enim nos diffidentes vobiscum non ascendimus; verùm in captiuitate perseuerantes plus operi contulimus lamentis ieiuniisque nostris, à Deo, cui illud est ascribendum, auxilium impetrantes, quàm si vobiscum ascendissemus: quapropter nunc scire cupimus per vos Sacerdotes & Prophetas ab exercitu Domini, à fletu & ieiunijs sine nobis abstinendum. Hanc indicant istius esse legationis astutiam diuina Zachariæ facta oracula, qua ad illum Isaïæ locum præsertim nos transmittunt, vbi Iudæorum carpitur hypocrisis, & ingratum esse Deo malè celebratum ieiunium; quæque illud comitari debeant, explanatur. Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorum. Me etenim de die in diem quarunt, & scire

Isa. 58.
A.

vias

vis meas volant; qui ligas, quæ iustitiam fecerit, & iudicium Dei sui non dereliquerit: rogant me iudicia iustitiæ, appropinquare Deo volunt. Quare ieiunauimus, & non aspexisti? humiliauimus animas nostras, & nescisti? Ecce in die ieiunij vestri inuenitur volûtas vestra, & omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impiè. Nolite ieiunare sicut vsque ad hanc diem, vt audiatur in excelsis clamor vester. Nunquid tale est ieiunium quod elegi, per diem affligere hominem animam suam? nunquid contorquere quasi circulum caput suum, & saccum & cinerem sternere? &c. Istius ergo legationis authores huiuscemodi lacrymis, eorumque ieiunijs, Urbis Templique prosperitatē accepram referentes, quasi viri, qui iustitiam fecerint, licet ad ædificandum non ascenderint, appropinquare Deo volunt: à quo audiunt, ipsorum ieiunia Deo nequicquam fuisse grata, ob eandem causam, qua per priores Vates hypocritarum ieiunia reiecerat; & quicquid felicitatis Vrbi ac Templo accessit, ab illius benignitate solum emanasse, stabili semper ac vbique diuino perseverante consilio: quo etiam fiet, vt, donec Messias aduenerit, propter eum feliciora in dies speranda sint, ieiuniaque in sollemnitates commutanda. Ex his ad literam.

TEXTVS.

^a Et factum est verbum Domini exercituum ad me, dicēs: 102.
Loquere ad omnem ^b populum terræ, & ad ^c Sacerdotes, dicens: Cùm ieiunaretis & plangeretis in quinto & *Isa. 58.*
septimo per hos septuaginta annos, ^d nūquid ieiunium *Eccl. 5.*
ieiunastis mihi? & cùm comedistis & bibistis, nunquid *1. Cor. 8.*
non vobis comedistis, & vobismetipsis bibistis: ^e Nunquid non sunt verba, quæ locutus est Dominus in manu Prophetarum priorum, cùm adhuc Hierusalem habitaretur, & esset opulenta, ipsa & vrbes in circuitu eius, & ad Austrum & in campetribus habitaretur?

PARAPHRASIS.

Ob dictæ legationis ansam factus est sermo Domini virtutum ad me, dicens: Dic ad vniuersum populum terrestribus deditum, & ad Sacerdotes, ut ipsi agnoscant, & respondere sciant: Ex traditione vestra ieiunijs & lamentis in mense quinto euersam Vrbem, Templumq; dirutum, & in mense septimo Godolia ab Ismahele interfecto, reliquiarum populi dispersionem persecuti estis, toto hoc captiuitatis tempore: nunquid vel vnum iuxta meum beneplacitum, ad honorem meum, vacandum in orationibus, mihi ieiunium exegistis? Et pauperum immemores, num ad seruiendum mihi, & non ad vestra indulgendum voluntati & voluptati vobis solis comeditis & potastis? Nec vos pergratus mihi ieiuniorum modus pius ac compatiens latuit; hæc enim ipsa, quæ vobis obijcio, cum adhuc res integre forent, per Prophetas, qui captiuitatem præcesserunt, prælocutus sum:

COMMENTARIA.

SVa ieiunia sanctitatemque iactantium reprimat Altissimus hypocritarum; ea sibi ingrata fuisse demonstrans, ob pietatis erga Deum misericordiarumque defectum erga proximum: non enim ut Deo vacarent, expeditius orando, misericordie succurrerent, quæ sibi ipsis releuarent, elargiendo ieiunarunt. En duas pernecessarias ieiunio alas, orationem & eleemosynam, cum vita honestate. Sanctificate, clamat Ioele, ieiunium: hoc est, cæterarum actibus virtutum ipsum perticite. Lacrymarum quoque profluvium nihili extitisse docet exercituum Dominus, sicut & adhuc ieiunium: non enim in peccatorum desertationem, non ob diuinam offensam, non ob Dei recuperandam gratiam, nec ob Messiae aduentus dilata desideria, sed tantum ob terrestrium amissionem bonorum, inconsulto Numine, sibi statis diebus illa seruanda sanxerunt. Nunc autem, quasi illa Deo fuissent gratissima, remque omnem virtute propria confecerant, ubi temporaria restituta videntur, Dominum, quem non consuluerant, consulunt, an ea modò sint relaxanda; quasi nulla iam stendi ieiunandi ratio superesset. Ex ipsorum meræ quæsitio perspicuum euadit, quoniam etiam temporarijs visibilibusque intenti, de bonis æternis atque inuisibilibus nulla aut parua sollicitudine tenebantur: quamobrem hic populus ter-

*Ieiunij
ala orat.
& elem.
Ioele. 1.*

lus ter.

lus terra dicitur; quod præcipuè in captiuitate pericuerantes detur. b.
 pati amore namque agrorum oblatam à Regibus, agente Deo, liber-
 tatem ac patriam respuerunt. Sed heu, Sacerdotibus etiam eundem c.
 indicit diem. Et nunc ad vos mandatum hoc, ô Sacerdotes. Si nolue- *Malac.*
 riis audire, & si nolueritis ponere super cor, vt detis gloriam nomi- *2. A. 1.*
 ni meo, ait Dominus exercituum; mittam in vos egestatem, & male-
 dicam benedictionibus vestris, & maledicâ illis, quonia non po-
 fuistis super cor. Ecce ego proijciam vobis brachium, & dispergam
 super vultum vestram stercus sollennitatum vestrarum, & assumet
 vos secum. Ne itaque nobis, quemadmodum istis, impropere Om-
 nipotens per Varem suam hoc loco & per Apostolû nos instru-
 ti aures porrigamus: vt & de nobis illud verum sit: Et qui manducat, *Rom. 14.*
 Domino manducat; & qui non manducat, Domino non mâducatur. *Rupert.*
 Nimirum qui ob hoc ieiunat, vel non manducat, vt per hunc poeni-
 tentiæ laborem omnipotentî Deo de peccatis suis faciat satis, &
 æternæ vitæ recipiat fructum, ille ieiuniû Domino ieiunat, ille Do-
 mino non manducat; prout de Daniele scribitur: ieiunabar iste non *Dan. 9.*
 solûm vt reâdificaretur illa ciuitas, & Templum manufactum, sed
 (quod longè maius, ac citra omnem collationem præstantius est) vt
 consummaretur præuaricatio, & finem acciperet peccatû, & delere-
 tur iniquitas, & adduceretur iustitia sempiterna. & impleretur visio
 & prophetia, & vngeretur Sanctus sanctorum. Quæ quidem potiora
 cum adhuc expectarentur, non erat cur, an à fletu ieiunissque foret
 abstinendum, isti consulerent; nisi quia terrestres Domino non ie-
 iunauerant, sibi que, non Domino, manducabant. Qui enim idcirco
 ieiunat, vel non manducat, vt vel solûm temporalem poenam eua-
 dat, sicut Achib; vel pereuntem aucupetur hominum laudem, sicut *3. Regum*
 21.
 hypoerita siccini; ille non Domino, sed sibi non manducat. Simi-
 liter qui idcirco manducat, vt opus Domini operari valeat, quales *Mat. 6.*
 ipse vult esse Apostolos suos, seu Euangelistas, dicens, Edentes & bi- *Mat. 10.*
 bentes; dignus est enim operarius mercede sua: ille Domino man- *Luc. 10.*
 ducat; & e conuerso, qui operatur, quamuis opus sanctum, quamuis
 opus Dei, ob hoc solûm vt manducet, ille non Domino, sed sibi ope-
 ratur, & sibi manducat. Amplius autem si non vult o. erari, & man-
 ducat, non Domino, sed sibi manducat. Dicat igitur: *Nuncquid ieu-*

d. *nium ieiunastis mihi?* & subintelligitur, Non. quia non ieiunastis propter regnum Dei, non ieiunastis ob hoc, vt ciuitatem Hierusalē, quam in Adam perdidistis, in aduentu seminis, quod Abraham promissum est, scilicet Christi, recuperare mereamini. Et quis dignē eloqui sufficiat, quā competenter, quā opportuna inuēctione illos continuō percutit? Audi.

e. *Nunquid non sunt verba,* &c. vsque in finē. Nam quia pueri erant, & tantū ob oculos posita sentiebant, & de magnis atque sempiternis malis parum aut nihil angebātur, sola temporaria damna deplorantes, & ieiunauerant, & fleuerant; rectē insultabundus loquitur: Nunquid non sunt verba, quæ Dominus admonuit, cū vobis salua prosperaque cuncta forent? Vos similibus ieiunijs & luctibus sine pietate in Deum, ac sine misericordia in proximum, fidentes, ita vt & Dominum impudenter aggredi minimē dubitaueritis: Quare ieiunauimus, & non aspexisti? humiliauimus animas nostras, & nescisti? vos, inquam, hac temeritate vestra, Dei monitis ac responsis terga vertentes, tantorum vobis causa malorum, vos tantū causa fuistis: vobisque minora, quæ vos magis affligunt, hæc mala replico. Nēne in maiores omnem hanc culpam reiiciendam putetis, cū ex interrogatione vestra vos eiusdem farinae fore patefeceritis; vos adhuc, per Zachariam nunc rebus penē mea clementia restitutis, sicuti illos per Ioan. 7. Isaiam, ceterosque Vates, qui rebus integris prophetarūt, compello, Psal. 57. vt meliora in dies, semoto amissionis metu, sperare possitis. Attēdite. Exodi 22. D. 22

Isa 58.

A. 3.

† 103.

* Mich.

6. B. 8.

Joan. 7.

Psal. 57.

† Exodi

22. D. 22

Isaia 1.

F. 23.

Hier. 5.

G. 28.

Isaia 58.

C.

* Isa. 6.

C. 9.

Ezech.

3. B.

Hier. 2.

F.

TEXTVS.

† Et factum est verbum Domini ad Zachariā, dicens: Hæc ait Dominus exercituum, dicēs: * Iudicium verum iudicate, & misericordiam & miserationes facite vnusquisque cum fratre suo. † Et viduam, & pupillū, & aduenam, & pauperem nolite calumniari: & malum vir fratri suo non ^b cogitet in corde suo. * Et noluerunt attendere, & auerterunt scapulam recedentes, & aures suas aggrauauerunt,

uerunt, ne audirent. Et cor suum posuerunt vt adamantem, ne audirent legem, & verba quæ misit †Deus exercituum in Spiritu suo per manū Prophetarum priorum: & facta est indignatio magna à Domino exercituum. Et factum est sicut locutus est, & *non audierunt: ^dsic clamabunt, & non exaudiam, dicit Dominus exercituum. Et dispersi eos per omnia regna quæ nesciunt: & terra desolata est ab eis, ^ecò quòd non esset transiens & reuertens: & posuerunt terram desiderabilem in desertum.

†Domini
nus M.
S. R. H.
C G.
2. Pet. 1.
Heb. 2.
*Sicut o.
Proph. 1.
D.

PARAPHRASIS.

Et factus est Dei sermo ad Domini memorem Zachariā, ad recolendum & publice dicendum: Hac patribus olim, & nunc vobis, vt caueatis, ait tremendus militiarum Dominus: Iudicia sententiasque rebus, ^{Leuit. 19} non personis, adequate primum: deinde misericordiam affectu & miserationis effectu erga proximos exercete: miseris ac destitutis, vtputa vidua, pupillo, peregrino, ac pauperi, ne calumniam inferre velitis: quin ^{Eccli. 4.} malum contra proximum nemo vel cogitatione quidem verset. Ab omni operis & oris cordisq. vitio & nusquam abstineat: meoq. iudicio ac misericordie per similes factus, hac ipsa potius similitudine, quam luctu ^{Hier. 9.} & ieiunio tantum mihi charitate iungetur. Hec quidem Dominus monuit atque monet per Prophetas suos. ipsi verò voluntatem, ne afficeretur, auerterunt, & corpus ne oneri supponerent, & aures ne audirent. Et cor suum durissimum quasi adamantinum reddiderunt, ne legis per Moysen promulgatæ lapidibus cederet, aut ignitis diuini Spiritus per Prophetas, ante captiuitatem missis ab Omnipotente, oraculis editis incenderetur: & tenet punitio a potenti exercituum Domini iustitia. Domini consilium permanet in seculum sæculi: & comminatus fuerat, euenit: ratio, quoniam prædictum non attenderunt. Sed en vos eandem manere sententiam propter eandem causam, animiq. duritiem, mihi terribilis reuelat exercituum Dominus: patrumq. penam in vestram et vobis prospiciatis, memoriam renocat. Ego exercituum Dominus, non Chaldeus,

deus, illos per sibi incognitas Assyriorum & Chaldaeorum, Persarum atq. Medorum prouincias disseci, & in turbinis modum agitauit: & patria tellus colonorum penuria inculta remansit, eò quòd non esset ad Dominum rediens; vel, eò quòd etiam viatores eam declinabant, quibus vel paucissimi terræ fructus diuendi potuissent. Ipsi patres vestri peccatis suis vnica & omnis causa extiterunt destructionis, vastitatis, & solitudinis illius terræ, quæ præ cæteris lacte & melle manabat. Et ponere fecerunt terram appetitionis in Ibi quid? quapropter qui casu semel per eam transibat, eam despiciens simul & admirans, iterum reuerti per eam omnino recusabat: quin & alijs, ne illac transirent, prædicabat: Ibi quid? nec quod ad vitam vel misere tuendam emi, nec cui merces vel vili vendere possimus, adest.

COMMENTARIA.

- a. **P** Araphrasim aliquantò longiorem, commentarij vice, consimiliaque loca in margine appoluimus, vt propter Textus claritatem pauca indicantes, ad reliqua pergamus.
- b. *Non cogitet vnusquisque malum in corde suo fratri suo.* Hic habes, quàm peruersum est eorum Israelitarum dogma, qui prauum cogitatum, sine operis attentione, peccatum esse negant. Quicquid scdam contra proximum cogitationem prohibet, multò magis eam executioni demandatam damnat; vtpote magis in proximi malum vergentem. Aiunt verò in libro qui dicitur Canhedrin, vbi de rellibus disseritur: Quòd si aliqui testes falsum aduersus proximum testantur, ita quòd, nisi de falsitate coram iudice conuinceretur, capitali sententia proximus plecteretur: quòd si occiso iam proximo falsitas testium constet, testes minimè morti addicendi sunt, at detecta per iudices falsitate ante proximi cadem, falsi testes occidendi sunt. Atque ista probare nituntur ex litera illa Deuteronomij: Si fletierit testis mendax contra hominem. & inferius: Cumque diligentissimè perscrutantes inuenerint falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium; reddent ei, sicut fratri suo facere cogitauit. Hinc perperam inferunt, falso testi reddendum, sicut facere cogitauit. Quòd si cogitauit & fecit, nequaquam hac lege tenetur. His præcipitur, Iudicium verum iudicate. Et adueniam nolite calumniari, subditur.
- Joseph. 12. Ant. Primus error Judæorum. Error secund.*
- Deut. 19. D.*

ditur. Ipsi autem definiunt, quòd si coram Hebræo iudice Gentilis seu Paganus cum Iudæo iudicio contendat; si iudex aliqua Israëlitarum lege Iudæum absolueret vel adiuuare quiuerit, efficiat dicendo, Ista est lex nostra. Si autem hoc nequeat, nisi ex Paganorum lege, dicat, Hac est lex vestra. Si verò neutro modo Iudæo opem ferre valeat, tunc iudex, inquit, cauillos seu dilationes ita querere debet, ut nunquam in Gentilium causis contra Iudæum sententiam ferat. Item decernunt, quòd quemadmodum bonum est, ut homo serpenti caput atterat, quamuis pulcher sit serpens; eadem ratione bonum est Gẽtilem seu Paganum occidere, quantumcumque bonus esse videatur: hoc tamen ius ob periculum exequi metuunt. Nonne veluti maiores eorum, & isti

Cor suum pesuerunt ut adamantem? Hebraicè, Posuerunt cor suum adamantem, hoc est, adamantinum: substantiuus enim adiectiuorum vice, quibus Hebræi carèt, (ut iam diximus) vtiuntur. Adamas lapis est fortissimus; qui adeò durus est, ut omnia metalla confringat, & ipse non confringatur ab ullo. Vnde à Græcis ἀδάμας, id est, indomabilis, non confringatur ab ullo. Vnde à Græcis ἀδάμας, id est, indomabilis, dicitur. De quo illud mirandum, quòd cùm tanta sit duritia, solo recenti perfusus sanguine hinc, quod animal libidinosum est, statim dissoluitur. Vnde valde congrua est similitudo, Et cor suum pesuerunt adamantem: quia cùm durissimæ ceruicis, & cordis indomabilis essent contra Deum, mollissimi erant in omnium libidinum fluxum, ut meritò in illos Isaiam dixisse constet: Audite verbum Domini, Principes Sodomiorum; percipite auribus legem Dei mei, populus Gomorrhæ. Adamas lapillus est paruulus, turpis atque cæcus, colore ferrum, splendore crystallum referens, igne nimis calefescens: quapropter optimè adiungitur, ignito diuini Spiritus verbo; æquum prona de medio rotarum Legis & Prophetarum per manum & corpus antiquorum Vatum dispersa per vibem, eos cor sponte sua sibi adamantinum reddentes, nequaquam fuisse accentes: atque id, omniâ vltio subsecuta est, sicut Dominus prælocutus est:

Sic clamabunt, & non exaudiam. Cur non vtiur verbis eiusdem prædicti temporis, sicut hæcenus fecit? Cur non inquit, Sic clamauerunt, & non exaudiam? Quare, nisi ut intelligas Deum immutabilem esse, & perseverantem in iudicii veritate: quòd sicut tunc fecit, ita etiam

rursus faciet, si denuo peccauerint? Denique & hoc futurum non ignorabat, quòd posterì illorum deteriora, quàm patres ipsi, forent patraturi: quare & clamantes non exaudiret, neque exaudire deberet. Quod ad oculum omnibus nationibus modò manifestum est:

Luc. 12.

quia igne, quem venit exercituum Dominus in terram mittere, ut arderet, utpote adamantini ardere noluerunt. Eodem sanè pacto le-

Prou. 1.

gitur Prouerbiorum primo: Conuertimini ad correptionem meam: en proferam vobis Spiritum meum, & ostendam vobis verba mea.

C. 23.

Isa. 65.

Quia vocaui, & renuistis; extendi manum meam, & non fuit qui ad-

B. 11. 66.

B. 4.

Hier. 7.

spiceret. Despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis. Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subfannabo,

C. 13. 35.

C. 15.

cùm vobis id, quod timebatis, aducnerit. Cùm irruerit repentina calamitas, & interitus quasi tempestas ingruerit: quando venerit super vos tribulatio & angustia. Tunc inuocabunt me, & non exaudiam;

manè consurgent, & non inuenient me: eò quòd exosam habuerint disciplinam, & timorem Domini non susceperint, nec acquieuerint

consilio meo, & detraxerint vniuersa correptioni meae. Comedent igitur fructus viae suae, suisque consilijs saturabuntur. Quàm verò acerb-

a est infelicium hæc subfannatio, *Et terra desolata est ab eis, & posuerunt terram desiderabilem in desertum!* Nam verè infelicissimum

Rupert.

est, & infelicitatem desolationis pati, & in super criminis argui, quòd ipsi desolationem ipsam fecerint, & quòd ipsa contra illos terra iustè

videatur deslere & conqueri, & illos alloqui: Non Deus, qui hoc fieri iudicauit; non Nabuchodonosor, qui Dei iudicio super me ascen-

dit; sed vos coloni pessimi, vos fecistis, & ex vobis causa est, quòd desolata & in desertum posita sim, ego terra desiderabilis. Et quidem

meritò Dominus, cui nulla terra desiderabilis, cui nul terrenum desiderabile est, presenti loco terram appellat desiderabilem: quia vi-

delicet, cùm se ieiunasse & fleuisse ostentarent propter terrae vastitatem, clarissimè profitebantur, terram sibi tantum fuisse cordi; ca-

lestia verò minimè se optare promissa: quare terra restituta, Vt quid iam flendum nobis est? inquirunt. Hoc igitur, *Et posuerunt terram*

desiderabilem in desertum, claret quàm acerbè iudicatum ab eo, quem naturaliter dulcem ipsi sibi exacerbauerunt, eò quòd exosam

habuerint disciplinam: hoc in Prouerbijs pro ratione tot malorum assigna-

assignatur, sicut hic, quod idem est, *Eò quòd non esset transiens & reuertēs*. Si ita dixisset, Terra desolata est, & non est transiens neque reuertens; solummodo putaremus modum desolationis expressum, idque esse, quòd nullus eundo aut redeundo per terram graderetur. Nunc autē non tam modum exposuisse quàm desolationis causam reddidisse videtur, dicēdo, *Eò quòd non esset transiens & reuertens*. Quid ergo sit hoc, inquirendum est: confestimque huic per similes occurrit Psalmus, Spiritus vadens, & non rediens; hoc est, in malum *Psal. 77.* cadens, & à malo non resurgens: ergo & hic, *Eò quòd non esset transiens & reuertens*, hoc est, eò quòd non esset de illis trāseuntibus in malum, qui reuerteretur in bonum, terra desolata est ab eis. Nam cor impœnitens, quod suprà denotauit dicendo, Et cor suum posuerunt adamantem, & auerterunt scapulam recedentes, nōne causa est satis iustitiam vindicis iræ defendens, & ad defendendum sufficiens? Verē igitur ipsi terram suam, terram desiderabilem, posuerunt in desertum, & ab eis desolata est; non solum quia auerterunt scapulam recedentes, sed quia ita auerterunt, ut non reuerterentur: hoc ergo explicans, auget culpam dicens, *Eò quòd non esset transiens & reuertēs*, id est, per id quòd, cum omnes transgressores essent, nullus erat, aut vix vllus erat, transgressor de transgressione sua poenitentiam agens. Hæc singularis cunctarum adueritatum ratio, hæc sanē omnis causa. Ideo Præcursor, Christus, & Apostoli statim vleus *Matt. 4.* omne curare cupientes, huic primū, quasi protinus res vniuersa *Act. 2.* confecta esset, manum amouerunt. Poenitentiam, inquit, agite: ne sic obstinatē transieritis, ut ad Patrem vestrum, ceu prodigus ille *Luc. 15.* filius, reueri minimē cogitatis.

*Impœnitentia
mater
omnium
malorū.*

MESSANA
CAPVT OCTAVVM.
TEXTVS.

104.
*Supra 1.
C. 14.*

^a Et factum est verbum Domini exercituum, dicens: Hæc dicit Dominus exercituum: ^b Zelatus sum Sion zelo magno, & ^c indignatione magna zelatus sum eam. Hæc dicit Dominus exercituum: ^d Reuersus sum ad Sion, & habitabo in medio Hierusalem: & vocabitur Hierusalem ciuitas veritatis, & mons Domini exercituū, mons sanctificatus.

PARAPHRASIS.

It factus est sermo Domini omnipotentis ad eum publice dicendum: Hæc ait Dominus omnipotens: Ne repudiij libellum traderem de iniquenti sponse Sioni, tanta erga eam zelotypia sum affectus, ut inaudita hætenus captiuitatis virga, ut corrigeretur, illam punierim. Quæ, quoniam respuit, me sibi iam hilari gratoq; vultu blandiente oblectata est, & perseueranter in posterum oblectabitur: non enim ut iter faciens, sed ut incola deinceps ero in Hierusalem medio, tanquam qui omnibus opem adeo subministrare paratus sit, ut infamibus titulis mendacj & impietatis omnino permutatis, quibus delinquens laborauit, mox Hierusalem hoc sit idu, randa epitheto, ut ciuitas veritatis dicatur, & Sion mons, religionis & sanctitatis in futurum à cunctis sit mons appellandus.

COMMENTARIA.

a. **Q** Vasi peritissimus medicus post amaram potionem dulcia ac lenitiua adhibens pharmaca, vereque Samaritanus post vinum oleum infundens; vbi multifariam populum obiurgauit, & vlcus aperuit, modò quàm pluribus allicit promissis.

b. *Reperit. Zelus.* Zelatus sum (ait) Sion zelo magno. Zelus Domini bonus est, diligere homines, & odisse hominum vitia. Quò contrà, zelus diaboli malus est, odisse homines, & amare hominum vitia. Magnus hic vitij extitit zelus, suo Templo non ignouisse, & propriæ ciuitati, non percipisse genti, apud quam erat notitia nominis sui. Et non est, inquit Hier-

Hieremias, recordatus scabelli pedum suorum in die furoris sui. *Thre. 2.*

Zelo zelatus sum, ait, *Sion*. Idem sanè superioribus temporibus dicere potuit, quoties, iuxta Psalmistā, iratus est furore in populum *Pf. 105.* suum, & tradidit eos in manus Gentium, & dominati sunt eorum, qui oderunt eos: scilicet Mesopotamij & Moabitar, Chananzi & Madianitar, & filij Ammon & Philisthim. Sub his quoque aduersarijs vehementer Dominus Iudæos afflixit: non tamen patria expulit, terramque desiderabilē in solitudinem redegit, Urbem Templumque flammis absumpsit, diuturnaque per septuaginta annos captiuitate damnauit. Nec mirum: non enim, vt olim, derelicto Deo alienos superinduxisse contenti sunt, quin Domini Prophetas occidere, multumque innocentium sanguinem effundere non dubitarunt. Quamobrem iusto Dei iudicio zelus magnus, & ad cætarum animaduersionum discrimen,

Indignatione magna, pro criminum magnitudine, zelus irruit, pœ- c. namque inflixit. Aduerte tamen indignationem hoc loco magnam dici, cum primo capite (à quo cætera pro huius textus elucidatione petenda sunt) se parum iratum Dominus enuntiauerit; absque vlla in dictis controuersia, si præcedentia subsequentiæque verba pensita- ueris. Vt quid enim præmittit, *Zelatus sum Sion zelo magno*; & tunc addit, *Et indignatione magna* (quid? zelatus sum eam? Certè vt indignationem non absolutè magnam, sed secundum quid intellige- res, utpote correctioni, non autem corruptioni intētam; sic indignationis magnitudinem diminueri curauit, *Zelatus sum zelo magno*, & indignatione magna zelatus: ita vt ad pœnitentiam adducta pro- clamauerit: *Reuertar ad viram meam priorem*, quia melius mihi *Hof. 2.* erat tunc, quàm nunc: ego autem prior accurrens, noua illustratione *B.* ad proclamandum in hæc verba *Vatem impello*:

Reuersus sum ad Sion. Quantò prius indignatus sum, quòd à mul- d. tis amatoribus deturpata est, & maculauit thorum meum; vnde & *P. Hier.* tradidi eam amatoribus suis, nequaquam vt sub marito adulteram, sed vt scortum & vile mancipium, & in lupanaribus prostitutā; tan- *Pœnitentia frustra.* tò nunc ampliùs ad eam reuersus sum: quia egit pœnitentiā, & adifi- *Ulm.* cavit Templum meum, in quo habitabo in medio illius. Et voca- bitur ciuitas veritatis, quæ antea dicebatur vrbs mendacij; de qua &

Isa. 1. F. in Isaia scriptum est: Veritas dormiuit in ea, nunc autem homicidæ. Vocabitur autem & mons Domini omnipotentis, mons sanctificatus: in quo, Templo instaurato, immolatur víctima, carimoniarum ordo seruatur. Hac iuxta historiam.

Ex datis danda sperare iubet Omnipotens. Mense vndecimo anni secundi Darij pollicitus fuerat Dominus se reuersurum ad Hierusalem in misericordijs: modò die quarta noni mentis anni quarti se reuersum docet, tanta enim diligetia, Dei gratia, exoptatissima Templi fabrica in monte Sion creuit, vt iam iam extrema ei manus imponenda crederetur. Cum igitur adeò citò fuisseque promissa supra omnem spem exoluere coeperit, reliquum est, vt cetera procul dubio animæquiores effecti adimplenda sibi persuadeant: illudq; sit adhuc signum, quia memoria teneo, ac denuo promitto.

c. *Et habitabo in medio Hierusalem:* in ea factus homo, ad ei opitulandum; ita vt ipsa Hierusalem, & omnis qui legem & verbum Domini, quod de ipsa exibat, non incredulus audierit, dicat, & veraciter dicere possit, quia Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius, gloriã quasi Unigeniti à Patre, plenum gratiæ & veritatis. Perinde, *Et vocabitur,* ait, *Hierusalem ciuitas veritatis,* videlicet pro parte electorum, Prophetarum, atque Apostolorum, & omnium iustorum, qui ex illa gente fuerunt, vel sunt, vel erunt, quorum de carne homo factus, habitabo in medio Hierusalem: vnde & ipsa vocabitur & erit ciuitas veritatis, id est, ciuitas vel terra, vnde *Psal. 34.* Veritas oriri dignata sit; iuxta quod Psalmista prædixit: Veritas de terra orta est, & iustitia de celo prospexit. Vel si mauis, vt ciuitas veritatis, hoc est, vera dicenda sit. Substantiua namq; adiectiuorum

^a Mons

Domini.

^{p.} Hier.

^b *Psal. 124.*

A. 1.

^c *Psal. 47.*

A. 2.

^d *Isa. 2.*

A.

^e *Mich.*

^{f.} *A. 1.*

vicem apud Hebræos subeunt. Atque tunc sensus erit: Tot bonis affluet, vt vera ciuitas appellanda sit, vt pote omnibus, quæ ad veram ciuitatem constituendam faciunt, abundans. Rectè igitur vocabitur ciuitas veritatis, & ^amons Domini exercituum, mons sanctificatus: de quo videlicet monte dicitur: ^bQui confidunt in Domino, sicut mons Siõ. & ^cMagnus Dominus, & laudabilis nimis, in ciuitate Dei nostri, in monte sancto suo. De quo ^dIsaia ^eMicheasque clamant: In nouissimo dierum erit mons Domini præparatus in vertice montium, & sublimis super colles, & fluent ad eum omnes populi, & prope-

perabunt

perabunt gentes multæ, & dicent: Venite, ascendamus in montem Domini, & ad domum Dei Iacob. De hoc monte & de hac ciuitate & Apostolus Paulus sacrata oratione disputans ait: Accessistis ad *Heb. 12, F. 22.* montem Sion, & ciuitatem Dei viuentis, Hierusalem cælestem, & multorum Angelorum millia, & Ecclesiam primitiuorum, qui scripti sunt in calis. Mons itaque Sion, verè mons sanctitatis & sanctificatus, ubi ille, qui declaratus est Filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum, sanctificantia iustificantiæque nos gratiæ collatione Sacramenta in cœna posmodum instituit. Quasi tantæ felicitatis præludia carnalibus indicans sermo diuinus, & quasi cum pueris, vt eos inualceat, balbutiens pater grandæuus,

Rom. 1.

TEXTVS.

Hæc dicit Dominus exercituum: Adhuc habitabunt senes *105.* & anus in plateis Hierusalem: & viri baculus in manu *† Del. o.* eius, præ multitudine dierum. Et plateæ ciuitatis com- *Hier. 33.* plebuntur infantibus & puellis ludentibus in plateis eius.

PARAPHRASIS.

Tanta, inquit, erit reuerso me in Sion. & habitante in medio Hieru. P. Hier. salem, rerum omnium prosperitas, & bellorum quies atque tranquillitas, vt nullo hoste remanente, usque ad ultimam ætatem in utroque sexu senilis ætas perueniat, & tremantes artus baculo regente sustentent; plateæ quoque ciuitatis impleantur pueris puellisq. ludentibus. Hoc autem fieri solet, quando securitas & profunda pax urbem est, vt gaudium ciuitatum iubilibus & choreis atas læscina concelebret.

COMMENTARIA.

PErpulchra, eaque multa, toto hoc capite iuxta anagogem Pater Hieronymus (a quo ceteri) edocet: ne morosi videamur, cum consule. Verùm dum ciuitatis plateas virtutes esse declarat, per quas sponsa *a. Cant. 3.* circuit, vt sponsum inueniat: ne tibi difficultatem pariat, *b. Mat. 7.* quod *Don.* arcta dicatur via, quæ ducit ad vitam: arcta est enim, quia in ea *Cant. b.* diffi-

difficillimè persistitur; & itidem lata, quoniam veluti via regia omnes capere potest, & ex charitate vniuersos, adhuc & infensissimos quosque amœnissimè complectitur. Nónne hæc erunt?

TEXTVS.

Hæc dicit Dominus exercituum: Si videbitur difficile in oculis reliquiarum populi huius in diebus illis, nunquid in oculis meis difficile erit? dicit Dominus exercituum.

PARAPHRASIS.

P. Hier. Si vobis, qui estis reliquie captiui populi, vel difficile vel impossibile videtur esse quod spondeo, vt in diebus illis, quibus adiscanda est Hierusalem, tanta felicitas sit: nunquid in conspectu Domini aut difficile erit, aut impossibile, quia hæc futura meo ore promittit Omnipotens?
Mar. 10.
Hier. 32. Quæ enim apud homines impossibilia sunt, apud Deum possibilia sunt.

COMMENTARIA.

Pf. 112. **H**Acc quidem Omnipotentis est conditio, à terra inopem sufficere, & de stercore pauperem erigere; vt collocet eum cum Principibus, & solum gloriæ teneat: sicuti Saulem, Dauidem, Iosephum, & Mardocheum, & Isthæ: vt diuina id gratiæ, non humane tribuant industrie. Rebus iam desperatis adest. Citra miraculū tantam restitutionem, quantam Dominus est pollicitus, vbi tanta cernitur rerum omnium destitutio, ne cogitare quidem est. Ne ergo diffidant, & initio dum prædicit, & in fine dum confirmat, se omnipotentem esse inculcat exercituum Dominum, apud quem non erit impossibile omne verbum.

Luc. 1. Hebræa lectio sic ad verbū habet: Sic dicit Dominus exercituum: Quod mirificatur in oculis reliquiarum populi huius in diebus illis, etiam in oculis meis mirificabitur, dicit Dominus exercituum. Ac si diceret: Quod miraculosum apparet hominum iudicio, meo quoque tale erit: ipseque, miraculis editis, quæ locutus sum vniuersa perficiam: ita vt illud decantent: A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Propterea
Mat. 21.

TEXTVS.

^aHec dicit Dominus exercituum: Ecce ego seruabo populum meum de terra Orientis, & de terra occasus solis. Et adducam eos, & habitabunt in medio Hierusalem: & erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum ^b in veritate & in iustitia.

PARAPHRASIS.

Sic dicit Dominus omnipotens: Miraculose ego saluum faciam populum quem elegi ab omnibus mundi oris. Et traham eos, et Hierusalem, & eius scilicet Ecclesiam, extra quam non est salus, incolant: meque contra simulationem & hypocrisim in fide ac iustificatione perseuerantes colent; & ego ero illis Deus verax & iustificans stando promissis, & iustificando eos per fidem, que per dilectionem operatur.

COMMENTARIA.

Hec autem impleta sunt ex parte sub Zorobabel & Iesu, quando Dei populus reuersus est de captiuitate, & habitauit in Hierusalem, & vocatus est Dominus, Deus eorum: & nunc plenius impletur sub Domino Salvatore in Ecclesia, quæ est vera Hierusalem, inde suam ducens originem, cum ex omnibus mundi partibus veniant ad fidem; sicut & Dominus in Euangelio: Multi autem venient ab Oriente & Occidente. Quod verò dicit, *a.*

In veritate & iustitia, hoc significat, quod veteris Legis umbra discedat, & Euangelij veritas veniat: nequaquam in iustitia Iudeorum, sed in iustitia Christiana. Ipse enim Dominus veritas est, atque iustitia; de quo legimus: Veritas de terra orta est, & iustitia de caelo prospexit. Vnde & in quartodecimo Psalmo iustitia simul & veritas nominantur: Qui ambulat sine macula, & operatur iustitiam, & loquitur veritatem in corde suo. *b.*

Merito non sine miraculo hæc in Ecclesia habitatorum vndique conuocatio facienda prædicitur: sicut & factum est tanta miraculorum copia, quam qui negauerint, omnium quæ prædicantur maximum, velint, nolint, confiteri cogatur necesse est: quo nempe modo

sine miraculis fides vnus cruce appensi, humano cōtraria appetitui, toto reluctante mundo, per pauculos illiteratos, piscatoriæ artis exercitio sibi ad victum tenuissimum necessaria comparâtes, ludibrijs ac spectaculis dirisq̃ue tormentis consumptos, adeò inualuit, vt Orbis Sarrapæ ac Reges Christo nomina dederint, & ad piscatoris tumulum genaa flectantur Imperatoris? Nōne reuera minificatus est, vt hoc loco profatus est omnipotēs exercituum Dominus? Vt quid enim toties hoc se prænotat vocabulo? Quid ei multò deteriori rursus captiuitate in sæcula puniēdi populi cum Vrbe ac Templo nunc adeò curæ est restauratio? nōne vt iuxta Abraham atq; Dauidi promissâ ex eorum genere natus, tot miraculis atque portentis, quæ nemo alius fecit, electos suos ab Oriente & Occidente acciret, vt cum Abraham, & Isaac, & Iacob lati recumberent? Idcirco

TEXTVS.

Hęc dicit Dominus exercituum: Confortentur manus vestre, qui auditis in his diebus sermones istos per os Prophetarum in die qua fundata est Domus Domini exercituum, vt Templum ædificaretur.

PARAPHRASIS.

Sic dicit Dominus omnipotens: Srenuè in Templi opere perseuerate vos, qui auditis in diebus istis verba ista ex ore Aggei & Zacharie Prophetarum, qui fuerunt ab eo die, quo iacta sunt fundamēta Aedis Domini omnipotentis, & quo Templum cæpit adificari.

COMMENTARIA.

Cohortatur Dominus Iudæos, vt ex priorum veritate his, quæ in futurum promittuntur, accommodent fidem, & confortent manus suas, nequaquam Medorum impetum & impedire cupientium per circuitum nationum insidias, aut Persarum Regum inconstantiam formidantes; & confortentur per os Prophetarum ex die quo Templi fundamenta sunt iacta, vsque ad diem quo superædificatum est Templum; & audiant quæ sequuntur.

TEXTVS.

Siquidem ante dies illos merces hominum non erat, nec merces iumentorum erat; neque introeunti neque exeunti erat pax præ tribulatione: & dimisi omnes homines, vnumquemque contra proximum suum.

PARAPHRASIS.

Quoniam, antequam Templum extrueretur, hominum & iumentorum labor irritus erat & inanis, & quasi maledictus à Deo lucrum minime referebat: & qui intrabant, & qui abibant, angustijs premebantur; & permittebam ut homines alij in alios, quamuis socios, insurgeret.

COMMENTARIA.

Hunc sensum alijs verbis Aggaus Propheta comprehendens, *Agg. 2. C. 17.* ait: Et nunc ponite corda vestra à die hac & supra, antequam *Penuria non adificanti Domini Templi.* poneretur lapis super lapidem in Templo Domini. Cum accederetis ad aceruum viginti modiorum, & fierent decem; & intraretis ad torcular, ut exprimeretis quinquaginta lagenas, & fiebant viginti: Percussi vos vento vrëte & aurugine, & grandine omnia opera manuum vestrarum: & non fuit in vobis, qui reuerteretur ad me, dicit Dominus.

Quod si conuertamur ad Christum, & Templum eius efficiamur, *P. Hier. 1. Cor. 3. B.* statim audiemus Apostolum proclamantem: Vnusquisque accipiet propriam mercedem iuxta opus suum: imò & multò magis abundantiam spiritualium bonorū accipiet ex hac Domini voce, qua felicitatem adificantibus Templum materiale promittit, inquit: *Merces adificanti. Variab.*

TEXTVS.

Nunc autem non iuxta dies priores ego faciam reliquijs populi huius, dicit Dominus exercituum, sed semē pacis erit: vinea dabit fructum suum, & terra dabit germen suum, & celi dabunt rorem suum: & possidere faciam reliquias populi huius vniuersā hæc.

PARAPHRASIS.

T. Hier. Nunc autem quia Templum prospere construitur, nequaquam faciam, ut prius feceram, his, qui de Babylonica reuersi sunt captiuitate: sed erit ubique pax & gaudium: & ariditatem ac famem pristini temporis abundantia futura compensabit. Vineam enim dabit fructum suum, & torcularia omnia complebuntur: terra letis segetibus vestietur, & irrigantibus pluuijs ac rore nocturno omnia pulu' abunt: vniuersa, quae dixi, faciam reliquias populi mei possidere.

COMMENTARIA.

Agg. 2. C. 19. **I**N eandem sententiam prosequitur immediate Aggaus: Ponite corda vestra ex die ista & in futurum, à die vicecima & quarta noni mensis: à die qua fundamenta iacta sunt Templi Domini, ponite super cor vestrum. Nunquid iam semen in germine est: & adhuc vinea, & ficus, & malogranatum, & lignum oliuae non floruit? Ex die ista benedicam.

TEXTVS.

106. Et erit: sicut eratis maledictio in Gentibus, domus Iuda, & domus Israel, sic saluabo vos, & eritis benedictio: nolite timere, confortentur manus vestrae. Quia haec dicit Dominus exercituum: Sicut cogitavi ut affligerem vos, cum ad iracundiam prouocassent patres vestri me, dicit Dominus *, & non sum misertus: sic conuersus cogitavi in diebus istis, ut benefaciam domui Iuda & Hierusalem: nolite timere.

*Exer-
cituū s.
M. S. H.
C. G.

PARAPHRASIS.

Et sorte mutata fiet, ut sicut alicui male imprecantes aiebant, Sit tibi sicut Iudeis; ita bene precantes dicant, Sit tibi sicut Hebraeis. Ne paueatis, confortetur cor vestrum: omnipotens enim ego sum, qui haec loquor: ex ijs, quae me ex iustitia comminant et sensistis, ad speranda quae modo ex misericordia polliceor, assurgite: ut quae illa percipere, ac diu, imò semper habere possitis; quae replico in beneficentiae signum praeccepta seruate.

TEX-

TEXTVS.

Hæc sunt ergo verba quæ facietis: Loquimini veritatem *Eph. 4. F. 25.*
 vnusquisq; cum proximo suo: veritatem & iudicium
 pacis iudicate in portis vestris. Et vnusquisque malum
 contra amicum suum ne cogitetis in cordibus vestris:
 & iuramentum mendax ne diligatis. Omnia enim hæc
 sunt quæ odi, dicit Dominus.

PARAPHRASIS.

*Isti sunt igitur sermones quos non tantum audire, verum etiam eni-
 xissime opere complere debetis: Deponentes mendacium, loquimini ad-
 inuicem vera: vtriusq; iudices in curijs vestris, quas in urbium portis ex- Den. 16.
 ercetis, veram, & non captiosam, seu obscuram, unde lites alie subinde Ps. 126.
 oriantur, discordes pacificare curantes, proferte sententiam. Nemo ad
 culpæ seu afflictionis malitiam aliquem pertrahere cogitet: & iuramen-
 tum mendax detestemini. Quoniam omnia ista sunt, quæ odio habeo,
 dicit Dominus.*

COMMENTARIA.

A Ccuratè locum indicat, vbi omnis exhibet atq; promissa Tem-
 pli ac Urbis prosperitatis omnino rursus, imò peius abolenda *Luc. 21.*
 læt periculum, vt cauere studeant; neue Dominum scdisfragum
 fuisse imaginari possint. Veritatis enim & iudicij immemores, ex
 malitia, & inuidia, falsisque illud facturi erant. Captabunt in animam *Psal. 93.*
 iusti, & sanguinem innocentem condemnabunt. Quapropter non
 relinquendus erat lapis super lapidem in Templo, Urbisque ad terram
 prosternenda. His ergo pollicitationibus ac monitis pramissis, mo-
 dò de ieiunijs factæ legationi, plusquam fuerat quasitum, respòdet: *Sup. c. 7.*
 tantum enim de ieiunio quinti mensis & septimi iuxta Septuaginta
 legati consulebant, seruandumne adhuc.

TEXTVS.

Et factum est verbum Domini exercituum ad me, † dicēs: *† Id est, na dicen- dum.*
 Hæc dicit Dominus exercituum: Ieiunium quarti, &
 ieiunium

ieiunium quinti, & ieiunium septimi, & ieiunium decimi erit domui Iuda in gaudium, & in lætitiā, & in solennitates præclaras: veritatē tantū & pacem diligite.

PARAPHRASIS.

Multis interpositis, quæ facerent, & quæ sperarent, ex persona Domini Propheta satisfaciit. Ieiunium quarti, & quinti, & septimi, & decimi mensis domui Iuda & Hierusalem in dies festos & epularia sacrificia vertetur, & gaudium. Veritatem tantum Deus querit & pacem.

COMMENTARIA.

P. Hier. Ieiunium quarti mensis, qui apud Latinos vocatur Iulius, die septima & decima eiusdem mensis, illud arbitrantur Hebræi, (Varus nescio quibus Rabbinis occurrit) quando descendens Moyses de monte Sina tabulas Legis abiecerit atque cōfrigerit; & iuxta Hieremiam muri primū rupti sint ciuitatis. In quinto mense, qui apud Latinos appellatur Augustus, cū propter exploratores terræ sanctæ seditio orta esset in populo, iussi sunt montem non ascendere, sed per quadraginta annos longis ad terram sanctam circuire dispendiis, ut exceptis duobus, Caleb & Iosue, omnes in solitudine caderent. In hoc mense & à Nabuchodonosor, & multa post sæcula à Tito & Vespasiano, Templum Hierosolymis incensum est, atq; destructum: capta vrbs Bethel, ad quam multa millia confugerāt Iudæorum: atque templum in ignominia gentis oppressa à Tito Annio Rusto. In septimo verò, qui apud nos dicitur October, occisus est Godolias, & Iudæ tribus ac Hierusalem reliquæ dissipatæ. Mense decimo, qui apud nos Ianuarius nominatur, eò quòd ianua sit anni, atque principium; Ezechiel in captiuitate positus audiuit, & cunctus populus captiuorum, quinto mense Templū esse tubersum. Locus hic quatuor temporum ieiunijs fauet: quæ Martio, Maio, Septembri, ac Decembri, quasi pro totius temporis primitijs sunt instituta. Iudæi quauis prima die mensis quasi pro primitijs ieiunabant. Sed ne ipsorum ritum seruare videamur, ipsos duodecim dies in quatuor partium tempora, & pro primitijs exoluimus; sicuti pro decima totius temporis parte Quadragesimam ieiunamus.

Hoc est igitur omne quod dicitur: Dies planctus & ieiuniorum, quos hactenus habuistis in luctum, sciatis vobis, quia cogitavi ut beneficiam Ierusalem, & domui Iuda, in latinitatem & gaudium & sollemnitates esse vertendos: ita dumtaxat, si veritatem diligatis, & *Veritas* pacem; si priuatim & publice dissidia vitaueritis. Veritati soli assue- *& pax.* cite intellectu, & paci voluntate, ut venienti illi, qui veritas prima *Ioan. 18.* est, ut testimonium perhibeat veritati, ipsi adhæreatis, & veritas li- *Ioan. 8.* berabit vos. Væ enim, si de vobis & ille conqueretur: Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? En quoties Dominus, quaque persuadendi vi, solam cum Deo, cum proprijs conscientijs, & cum hominibus pacem in affectu, solamque in intelligentia veritatem exposculet; ne duriori denuo captiuitate damnet: quin ideo in bonos celebresque conuentus lugubria ieiunia se conuersurum sponder, ut soli veritati ac paci auscultent; ad vitamque stabiliendam ipse tanquam sponsus de thalamo suo procedet, sponsique filios, ^adonec cum *Psal. 44.* ipsis sponsus erit, à ieiunijs absoluet; & ^bquemadmodum gallina *Psal. 18.* pullos, sic innumeros sub protectione sua populos congregabit. ^a*Mat. 9.* ^b*Mat. 23.* Attende.

TEXTVS.

Hæc dicit Dominus exercituum: Usquequo veniant populi, & habitent in ciuitatibus multis, & vadant habitatores vnus ad alterum dicentes: Eamus, & deprecemur faciem Domini, & quæramus Dominum exercituum, vadam etiam ego. Et venient populi multi & gentes robustæ ad quærendum Dominum exercituum in Hierusalem, & deprecandam faciem Domini.

PARAPHRASIS.

Hæc ait virtutum Dominus omnipotens: Ieiunium quarti, & quinti, *P. Hier.* & septimi, & decimi mensis in sollemnitates optimas commutabitur: in tantum, ut ciuitates Iudæe, quæ prius deserte erant, frequenti habitatore celebrentur; & vna ciuitas pergat ad alteram, & se mutuo coherentur, & dicant: Eamus, & cum Messia gratiam ineamus, & qua-

ramus Dominum omnipotentē. Respondebit altera ciuitas: *Vadam etiam ego. Quo tempore venient populi multi, & gentes innumerabiles & robuste, ut inquirent virtutum Dominum miracula Hierosolymis edentem, utq. gratiam cum eo ineant, qua cetera mox impetrare confidant.*

COMMENTARIA.

*P. Hier.
Vnab.
Gentium
conuoca-
tio.
Hugo
Cardin.
1. Esd. 6.
et 7.*

*Hugo
Cardin.
Mat. 14.
Mar. 6.
Ioa. 6.*

*Vota, Vi-
gilie, Fe-
sta, &
peregrina-
tiones.
P. Hier.*

Reditius & plenius hæc referuntur ad Christum, quam ad Hierusalem & Zorobabelem, siue post Zorobabelem. Hinc Variablos ait: Prædicatur conuertio Gentium: incipit de Messia loqui, ut intelligamus hoc gaudium intelligendum de gaudio spirituali, quod omnes fideles per Christum consequuntur. Et Cardinalis Hugo inquit: Iudei hoc impletum dicunt sub Zorobabel & Nehemia: qui præcepit Rex, ut alienigenæ inuarent eos. Sed melius exponitur de primitiua Ecclesia: quia tunc venerunt populi multi ad fidem, ad deprecandum faciem Domini, id est, Filium Dei, qui est imago Patris. Quare mihi videre videor Zachariam hoc loco in timbarum nationumque Dominum Iesum aduentum nunc ac sese mutuò conuocantium multitudine constitutum. Ieiunia igitur in sollemnitates præclaras vertenda prædicat: quia fideles per ea ad hereditatem peruenient præclaram, seu quia sine tristitia Messiam per desertam sequuntur ieiuni, ex Hierosolymis abeuntem, ab eoque miraculose refecti ieiunium in festum præ animi iucunditate verteat, & miraculi magnitudine multò plures ad Messiam inquirendum undique concitabunt: ita ut veniant tot populi, ut ad eos recipiendos multis sit Iudææ urbibus opus; quæ & ipsæ tanto confluentium numero permotæ, sese inuicem adhortabuntur, ut insimul Messiam exercituum virtutumque Dominum miraculis ac virtutibus omnipotentem adeant, amicitiamque cum eo contrahant, qui freti postea suis rebus facilius consultum in sperent. hoc enim propriè est faciem Domini deprecari. Habes hinc locum pro Vigiljs & Festis Sanctorum, ad quæ plurimi peregrinationis, voti, seu deuotionis causa sese mutuò adhortantur, & confluunt. Quando dicitur, *Usq. quo*, non de præsentis tempore significat, in quo erant Zorobabel & Iesus, sed de futuro, quando venient populi multi, & gentes robuste, ut quærant Dominum exercituum in Hierusalem, & deprecantur faciem Domini.

TEXTVS.

Hæc dicit Dominus exercituum: In diebus illis, in quibus apprehendent decem homines ex omnibus linguis Gentium, & apprehendent simbriam viri Iudæi, dicentes: Ibimus vobiscum; audiuiamus enim quoniam Deus vobiscum est.

PARAPHRASIS.

In illo igitur tempore, & in illis diebus, apprehendent decem homines ex omnibus linguis Gentium simbriam viri Iudæi (Christi nempe, seu Apostoli eius, dicentes: Ibimus vobiscum. P. Hier.

COMMENTARIA.

Vbi manifestissima prophetia est, & de Christi atque Apostolorum eius prædicatur aduentu, & fide vniuersarum Gentium, nihil amplius requiramus. Tunc igitur magna populorum frequentia summisque votis tangere festinabunt; ita vt opprimere videantur Christum. Hoc sane illius verbi, *apprehendent*, repetitio, iuxta Hebræi sermonis phrasim, indicat, rei nempe certitudinem ac desiderium. Cumque apprehenderint eum, cupient eius harere vestigijs, quoniam Deus cum eo sit.

Numerus autem denarius omnes, qui censentur vocabulo Christiano, demonstrat. Iota enim litera, ex qua sumit nomen Saluatoris exordium, non solum apud Græcos, sed & apud Hebræos denarium numerum significat! ^aAdde, quod tot Dei misericordia contenta fuisset, & propter tot, id est, propter decem pepercisset, si decem iustos in Sodomis inuenisset. Nam vsque ad hunc numerum miseratione descendit, ^bDimittam, inquit, omni loco propter quinquaginta: non delebo, si inuenero quadraginta quinque: non percutiam propter quadraginta: non faciam, si inuenero ibi triginta: non interficiam propter viginti: non delebo propter decem. Vt iterum non descendit. Igitur dicendo, Decem homines apprehendent simbriam viri Iudæi, tot intelligi vult, quot idem vir Iesus Christus secundum carnem Iudæus ex omnibus linguis Gentium vocare, iustificare, &

P. Hier.
Gentium
vocatio.

Luc. 6.

Denarium numerum.

P. Hier.
Iota pro decem.

Nomen Iesu.

a *Rabert.*
b *Gen. 18.*

- Rom. 8.* magnificare venit, quot ante secula præsciuit & prædestinavit Deus conformes fieri imaginis Filij sui. Iuxta hunc sensum alibi quoque omnis electio, decimatio; & omnis electus, siue iustus, rectè dicitur decimus. Apud Isaiam, Et multiplicabitur, ait Dominus, quæ derelicta fuerat in medio terræ, & adhuc in ea erit decimatio. Et in *2. Mac.* libro Machabæorum secundo ita scriptum est: Iudas autem Machabæus, qui decimus fuerat, secesserat in desertum locum. Hinc obiter ad terras, iure carpi à Domino vnderarium in discipulis nouissimè recumbentibus numerum, quasi primùm à denario exorbitantem, ac fide penè elangui non certatim apprehendentem subito simbram, carnis scilicet Christi resurrectionem.

CAPVT NONVM.

TEXTVS.

107. Onus verbi Domini in terra Hadrach & Damasci requiescit: quia Domini est oculus hominis, & omnium tribuum Israël.

PARAPHRASIS.

- Mat. 11.* Onus Euangelij lene Hebræus ac Gentium populus quasi iugum suauitatis subibit: siquidem, citra personarum acceptiorem, ad Dominum oculum hominis & omnium tribuum Israël dirigitur.

COMMENTARIA.

Uatabl. *P. Hier.* *Gentium* *suas.* **P**ropheta hîc prædicit fore ut omnes Gentes subiugentur verbo Domini: omnis enim hæc visio, siue pondus, & onus verbi Domini, ut interpretatus est Aquila, ad vocationem Gentium & extensionem Ecclesiæ pertinet, quam clarius hîc Vates subnectit, ne præmissi superiori capite de colonorum frequentia, vbi quoque Hierosolymitanæ amplitudine, ad eam, quæ in Palestina tra est, Hierusalem, crassi rudesque referrent; Prophetis quoque detraherent, utpote non vera prædicentibus, dum nil tale postea in ea ciuitate conspicerent.

Postquam promulgatum fuerit Euangelium, eius onere detractato nulli ad salutem aditum patere demonstrat hoc loco Vates, dum illud

illud Onus appellat. Onus namque sententiam latam in aliquem, *Onus est*
illique impositam, nullo conatu frangendam, nulloque pacto, quin *mentis*
perferatur, declinandam indicat. Igitur sacrosancti Christi Evangelij *bilis sen-*
Gentibus enuntiandi legem in omni Syria (ubi Iudæa est) primum *rentis.*
promulgandam iubendamque, atque deinde quasi onus Apostolicis *Euange-*
impositum numeris in alias orbis oras deferendam, hac phrasi Pro- *lij pro-*
pheta significat. Et est ordo verborum iuxta Septuaginta: *mulga-*
tio.

Assumptio verbi Domini, acuti in peccatores, mollis in iustos. *P. Hier.*
Hadrach quippe hoc resonat ex duobus integris nomen cōpositum,
Had, acutum; Rach, molle tenerumque significans; & non, ut malè
à quibusdam legitur, Sedrach. Quidam referunt Hadrach ad popu-
lum Iudæorum, Damascum ad vocationem Gentium. Unde pon-
dus siue assumptio verbi Domini sit in terra Hadrach, super quam
& austeritatem suam Dominus exercuit & clementiam: austerita-
tem in eos, qui credere noluerant; clementiam in illos, qui cum A-
postolis sunt reuerſi. Damascus autem propriè requies Domini est;
iuxta illud quod scriptum est in Isaiæ: Et erit requies eius honor. Si *Isa. 6. A.*
quidem antequam sciret puer eligere bonum aut malum, & vocare
patrem aut matrem; accepit virtutem Damasci, & spolia Samariæ.
Unde & Damascus in linguam nostram vertitur sanguinem bibens,
aut sanguis ciliçij: ut prior interpretatio cruentum populum signifi-
cet, secunda crudelitatem eius pœnitentiam copulatam.

Quod autem Latino sermone sustinere onus dicimus, verbo ad de-
ferentem translatum, hoc Hebraicè, ad onus ipsam verbo reſaſo, onus
quiescere dicitur. Alij exponunt, Et Damascus erit requies eius: id
est, erit habitatio eius peridens. Euangelium itaque requiescet, seu
ad requiem suam erit Damasci, apud Gentes scilicet: mentum verò
Onus graueque pondus Hebraicè. Seu erit verbum in terra Australi,
& Damascus conuerſetur, ut sit pammētum domus diuinitatis eius.
Tantaque rei ea ratio est: Quia Domini est oculus homini; oculus
enim hominis de virgine natus, est oculus Domini, cuius est verbum
Euangelij, cuiusque sunt omnes tribus Israël, hoc est, mundi natio-
nes, quare illis æque respicit, eisque prouidet, eam iam oculus homi-
nis sit oculus Domini, & oculus Domini (illuminans omnem ho-
minem venientem in hunc mundum, verè lux mundi, Patris Sapien-
tia,

tia, qua cuncta gubernat omnipotens, cui propterea sceptrum oculo praeferendi in summitate praefulgens Aegyptij dicabant) oculus verè sit hominis; quapropter accuratius iam sicut videt homo, & ipse videns, nostrum expertus figmentum, toti naturae prospicit humanae: quia ergo oculus hominis iam est oculus Domini, & Domini omnium tribuum Israël, hoc est, Iudaeorum ac Gentium; reliquum est, ut in omni loco dominationis eius bonis ad requiem, prauis ad onus, futurum sit ipsius Domini verbum & Euangelium.

Huic fauet enucleationi, quod nonnulli legunt: Quia Dominus est oculus hominis: & Hebraicè habetur, *Quia Domino oculus Adæ.* Quid clarius? Domino est oculus Adæ: caietis nempe Adami oculum Dominus Patris Verbum habet: Domino, inquam, omnium omnibus itaque consulat, emissio Evangelij sui eloquio. En ubi te vniuersi Dominum promulgauit, Evangelij onus Apostolicis composuit humeris toto terrarum orbe deferendum. Data est mihi omnis potestas; euntes ergo docere omnes gentes. Quia iam oculus Domini est oculus hominis, sequitur, ut & deinceps multò peculiariter sit etiam oculus & prouidentia omnium tribuum Israël.

Mat. 28.

*Proui-
dentia
Christi.
Vatabl.*

Vatablus autem verit: Quoniam ad Dominum oculus hominis, & omnium tribuum Israël, dirigitur: quasi dicat, inquit, Futurum est, ut omnes Gentes abiectis idolis conuertantur ad Deum, & Christum eius: pro, ad Dominum, Christum interpretatur.

Poterit etiam hoc pacto exponi: Quia oculus hominis, Adæ primi parentis pro tota posteritate sua, siue oculus cuiusvis hominis, & praesertim oculus omnium tribuum Israël, est Domini: quia oculi omnium semper ad Dominum, in eoque sperant, ipsumque vult omnibus expetunt. Quod autem superius omnium tribuum Israël nomine vniuersas hominum nationes explicuerimus, nemo qui vel à limine, ut aiunt, sacras literas salutauerit, ibi inficias. Aut namque Dominus Iacobo: Non vocaberis ultra Iacob, sed Israel erit nomen tuum: & appellauit eum Dominus Israel, dixitque ei: Ego Dominus omnipotens, cresce & multiplicare: gentes & populi nationum ex te erunt; Reges de lumbis tuis egredientur, &c. Manifestum est, instum electumque omnem Principem esse cum Deo contra omnia aduersariorum tentamenta praevalentem: idque Israël nomen

Psal. 24.

*Israel
pro om-
nibus na-
tionibus.
Gen. 35.*

P. Hier.

omni

ostendit. Præterea, cum duodecim Israelis tribus, otto sub Roboam Schisma
schismate, in duas fuerint factiones dissectæ; tribusque Iuda & Ben-
iamin cum Dauidis regia Dei legem Templumque coluerint, de-
cem verò tribus reliquæ, sicut à suo Rege, ita & à vero Deo sensim
defecerint, & ad idola sese transfuderint; hinc duæ tribus Iudaum,
decem autem Gentilem populum designât: cumque omnes hoc lo-
co recenscantur, dilucidum fit, cunctas mundi regiones intelligi; sic-
uti & ubi duodecim tribus ab Apostolis iudicandas hic oculus Do- *Mat. 19.*
mini secum esse tradit, quas ordinatim Euangelico supposuisse oneri
dorsâ nouimus, Damascumque non ultimo loco, Ierosolymitanæ
persecutionis occasione, illuc Euangelio delato, cui Saulus Domino *Act. 7.*
ei ostensuro, quanta cum pro hoc onere suslinendo pati oporteret, *& 9.*
intrepidè sua colla subiecit, Damascique primum onus hoc vendita-
uit. Hac igitur de causa Propheticus hîc spiritus alias subdit vicini-
ores provincias, eâque septem, hoc numero vniuersitatem præ se fe-
rens, sapientia, saculique prudentia, potentiaque celeberrimas, hu- *Rupert.*
millime ipsimet Luangelio nomina daturas, inquit:

TEXTVS.

Emath quoque in terminis eius, & Tyrus, & Sidô: assump-
serunt quippe sibi sapientiam valde. Et ædificauit Ty-
rus munitionem suam, & coaceruauit argentum quasi
humum, & aurum vt lutum platearum. Ecce Dominus
possidebit eam, & percutiet in mari fortitudinem eius,
& hæc igni deuorabitur.

PARAPHRASIS.

Hamath etiam, quæ nunc Syria cales est ciuitas, & Tyrus. & Sidon P. Hier.
erunt in terminis Damasci, siue in terminis terra Hadrach, et credant & Inter-
in Dominum Saluatorem: quia antequam crederent, singulariter hu- linearis.
manam sibi sapientiam ascripserunt. Et Tyrus quidem arcis exstructio-
ne, aut argentiq; immensa coacervatione, sese inexpugnabilem cen-
suit. At vero in presagium quod eam Luangelio Dominus submittet, in
mari contiguo terra oppleto per Alexandrum Macedonem, robur illius
prosteruet, eamq; flammis absumet.

Rupert.

Igitur ne qua tribus Israel aduersus hominem Gentilem gloriatur, Emath quoque, ait, in terminis eius, & Tyrus, & Sidon, Aſcalon, Gaza, Accaron, & Azotus: id est, non minùs Gentium quàm Iudæorum vnus idemque est Deus. Assumpſerant quippe sibi sapientiam olim vanam, nunc autem veram. Olim denique Tyrus, id est, quælibet gens, ædificauit munitionem suam, videlicet decepta, & deinceps per inanem philosophiam, ecce autem assumpſit veram sapientiam, quando vel ex quo apprehendit (vt iam dictum est) viri Iudæi simbriam, sicut Ruth Moabitidis illius Booz. Olim (inquam) coaceruauit argentum quasi humum, & aurum vt lutum platearum; ecce autem vt comprobato, quòd aurum sapientiæ eius lutum, & argentum eloquentiæ eius fuerit humus, Dominus possidebit eam, & percutiet in mari fortitudinem eius, & hæc igitur deuorabitur: id est, quicquid in ea priùs vivebat, occidet & destruet baptismo aquæ ac Spiritus. Nam per mare aqua baptismi, & per ignem Spiritus rectè intelligitur, per quæ hominis siue gentis fortitudo percutitur atque deuoratur, quando deposita superbia vetusti hominis in humilitate noui hominis Iesu Christi, id est, in morte eius, baptizatur. Nam quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Aduersus idolatriæ munitiones Apostolus loquitur: Nam arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo, ad destructionem munitionum, cogitationes destruentia, & omnem altitudinem extolente n se aduersus scientiam Dei. Et sub persona Ninive, quæ interpretatur ornata vel pulchra, (nihil enim mundo ornatus est) Dei per Prophetam cōtra mundi homines sermo dirigitur: Et tu in coria beris, erisquæ despecta; & quæres auxilium ab inimico: omnes munitiones tuæ sicut ficus cum gossis suis: si concussa fuerint, cadent in os comedentis. Et Tyrum igitur & Sidonem Dominus possidebit; cum autem percassent fortitudinem earum in falsi hinc & antirissimo mari huius sæculi: & ne quid in eis putina remaneat sapientiæ, id est, tumentis stultitiæ, per quam sibi imbecillas munitiones, & argentum & aurum luto similia comparant, igne eas excoquet, & mundabit ad purum; de quo Saluator loquitur in Euangelio: Ignem veni mittere super terram, & quem volo vt ardeat. iuxta illud

*Rom. 6.**P. Hier.**2 Cor.**10. A.**Luc. 12.**F. 49.*

Iud

Iud quod in Marco scriptum est: Omnis igne salietur. humana scilicet providentia, quam sapientiam mundus appellat. Hinc illud: Ecce populus Israel multus & fortior nobis est; venite, sapienter opprimamus eum. Isebiaicè habet: Venite, & sapientes fiamus adversus eum. Ab his sapientibus & prudentibus, quæ tales sunt, suamque ingenij proteritum demittere dedignantur, secreta sua abscondit Altissimus. Sapientia namque Deo munica præditi gloriantur. Horum factum deiectionis Omnipotens, alios suscitavit humanarum etiam rerum peritia superiores, veluti Alexandrum contra Tyrum, ut vel hinc discant non adeò suis ingenij opumque viribus fidere, seipsis adhuc alios sapientiores esse in rebus humanis agnoscere, quibus dare victas manus cogantur; atque adeò multò attentius audiusque de divinis agenti Evangelio colla submittant. Huc illud Scruatoris tendit argumentum: Si terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo, si dixero caelestia, crederitis? Si quæ ob oculos habetis, vosque agnoscere putatis, vos fide ac duce aliquo ad perspicendum egere demonstranti, nec tamen eam mihi adhibetis; quid à vobis de reconditorum notitia fideque sperandum? Disponet itaque Dominus Tyrum, quantumvis sibi sapiens videatur, ac præpotens, & inexpugnabilis litu, rerumque omnium ad se tuendam copia; disponet (inquam) ut cum in mari, quo septingentis passibus inaccessio pedestri exercitui quali vallo protegitur, Alexandro illud replere continenti que adinungere contendente, ipsa verò Tyro pro viribus reluctante, prævalente tandem Alexandro suæ defensionis robur Tyrus absumptum viderit, sequæ flammis conflagrare, non dubitet in posterum sua sapientia, virtute, ac opibus non posse resistere prædicationi Evangelij, quin Spiritus sancti igne succendatur.

Ecce Dominus possidebit eam: seu, expellet, eiiciet, id est, priuabit eam dignitate sua. Vel potius: Eiiciet eam, id est, habitantes eius idolatras, & tradet eam habitandam fidelibus: quia habitantes Tyri recipiunt Spiritum sanctum. Expugnationem describit per ea quæ accidunt in expugnatione urbium. Tyro quoque ab Alexandro eversa, & à Christo conuersa, Spiritum salutis & alia ciuitates à timore concipient; quare subditur:

Mar. 9.

G. 49.

Exod. 16.

Sapientes

facilis.

Mat. 11.

Tyri e-

uersio &

conuersio.

Ioan. 5.

Parabl.

TEXTVS.

108. Videbit Ascalon, & timebit; & Gaza, & dolebit nimis, & Accaron, quoniam confusa est spes eius: & peribit Rex de Gaza, & Ascalon non habitabitur. Et sedebit separator in Azoto, & disperdam superbiam Philisthinorum. Et auferam sanguinem eius de ore eius, & abominaciones eius de medio dentium eius: & relinquetur etiam ipse Deo nostro, & erit quasi dux in Iuda, & Accaron quasi Iebusæus. Et circumdabo domum meam ex his qui militant mihi euntes & reuertentes, & non transibit ultra super eos exactor: quia nunc vidi in oculis meis.

PARAPHRASIS.

- Varabl.* Animaduertet Ascalon vrbs Tyrum Dei verbo expurgetur. & timebit: similiter videbit, & præ metu, & vehementi dolore corripietur. incluta Gaza, pariter & Accaron, quia vrbs illa Tyrus, in quam oculos coniciebat, spemq; omnem locabat, Euangelio cessit: quomobrem tolletur à Gaza idolum, quod pro Rege habebant, & idolatria peribit: & Ascalon non habitabitur ab infidelibus, sed à Christianis. Habitabit quoque Christus, qui vt nothus, certa matre, incerto patre, ac vt peregrinus ab idolatris censebatur, discretior est tamen spirituum frumentum à paleis. & bonos à malis piscibus segregans: quiete ac pacifice solij sedem ponet in Azoto, & in suam rediget potestatem totam Palestinam eiusq; idola, in quibus illa suam reponebat fiduciam, & de quibus gloriabatur. Et quis, iuxta nominis etymon, Philisthaa est cadens poculo, quod de calice biberit Babylonis & demoniorum, & inebriata corruerit, auferam de ore eius verba blasphemie, ac idolorum cultum, & osum eorum, quæ immolata sunt idolo, de medio dentium eius. Et postquam hæc ablata fuerint, etiam ipse Philisthaeus & alienigena Christianæ religioni aduertetur: ita vt prior populus, qui erat in capite, nempe Iuda, & erit in cauda: & nouissimus, Gentilis scilicet, qui erat in cauda, in caput transseat: & Accaron sterilis quondam, & idcirco eradicata sit quasi Ierusalem.

nam incola Accaron erit tanquam is qui habitat in Hierusalem: que Ierusalem, Salem, & Hierusalem vocatur. Et velut castris Ecclesiam meam, inquit, circumdabo quasi pater-familias meis expensis, Apostolorum Angelorumq; meorum presidio, qui ad meum imperium huc illucq; discurrunt euntes & reuertentes: nec tributorum exactor, seu foras educens, & vinctos in captiuitatem trahens, amplius audietur: quin ihs, qui vere sunt de domo mea, sanctam omnem dabo libertatē: hactenus enim per seruos meos Prophetas ac Sanctos hominum generi consului, nunc vero ut pater domus ac familia homo ipse existens, gratio sius longe providebo.

Isa. 14.

B.

COMMENTARIA.

FErē cuncta hæc cū significent gratiam, tamen in litera videtur sonare iram: quod nimirū spiritus Propheticus per magnam procurauit sapientiam. Iudæos namque constat Gentium semper odisse salutem, & idcirco vtile tunc erat, verbis obscuris ac dubijs salutis Gentium promissiones inuolui, ne Iudæis ipsa scriptura propter Gentes fieret odibilis, apud quos oportebat eam custodiri, profuturam venturis sæculis, ut nunc videmus; quia ab illis custodita, ad nos usque deuēnit. Et circumdabo domum meam indistinctē, sine personarum acceptione, ex his qui militant mihi, euntes, id est, obedienter operantes; & reuertentes, id est, ipsum, quod operati sunt, non sibi, sed mihi attribuentes; non suam, sed Dei iustitiam statuere volētes, iustitiæ Dei sese per omnia subiicientes. Huic loco illud apud Iob, exponente Gregorio, consonat: Nunquid mittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent, Adsumus? Ita misit Dominus tuos ad prædicandam, & exultans spiritu redeuntes excepit. in Euangelio: adeo ut in gratiarum actionem proruperit: Cōfiteor tibi pater. At verò Vates tantarum admiratione rerum correptus exclamat:

Rupert.

Obscurè

Gentium

salus in

Prophe-

tis propo-

nitur, ob

Iudæorū

odium.

Act. 10.

Rom. 10.

Iob 38.

Mat. 11.

Mat. 21.

TEXTVS.

Exulta satis filia Sion, iubila filia Ierusalē: Ecce Rex tuus veniet tibi iustus & Saluator: ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ.

PARAPHRASIS.

Paraphrasi non indiget iste locus adeò dilucidus de Christi aduentu, ac triumpho in ingressu Ierusalem: quare potius exponere curemus.

COMMENTARIA.

Cum Vates Euangelij cultum vbique propagandum, humana peflundata industria, Deo iam homine cuncta prospiciente vidisset, ad iam-iam excipiendum Deum hominem suos latus excitat: quibusque illum facile dignoscant, conditiones aperit inauditas, ut omnibus eluceat, diuina, non autem humana sapientia frerum *Rab. Sal.* Messiam tanta moliri. Non enim, Rabbi Salomone teste, scriptura ista intelligi potest, nisi de Rege Messia: qui non indigebit bellatoribus, ad subiugandam sibi Gentium multitudinem, quin omnem potius belli strepitum ipse pacis author euertet: atque omnem corruptibilium rerum apparatus, cum opere, tum verbo ac miraculis, sola æternorum spe, contemnendum omnino monstrabit.

Gentilibus etiã Samia Sibylla hoc ipsum edidit oraculum, dicēs:

*Salve casta Sion, permultaq; passa puella:
Ipse tibi ascenso Rex entuus intrat asello,
Erga omnes mitis: iuga quò tibi quò iuga demat,
Intoleranda tibi quæ fers ceruice subacta.*

Joan. 5. Rupert. Exulta ergo ex intimis animi præcordijs, spiritualibus iam amplificanda bonis, deliciisque donanda sempiternis: ac propterea exulta, inquam, satis; sola enim satietatem pariunt caelestia, caduca verò caducam, & ad horam. Hinc Seruator ipsis opprobrio veritit Pharisaïs, quòd ad horam in Ioannis luce voluerint exultare. Putantes enim illum esse Christum, quem audierāt fore venturū Regem magnum, iam videre volebant sub tanto Rege regnum Iudæorum magnum, & cunctis populis tremendum, veruntamē temporale & terrenum: quia scientiam non habebant, nec habere volebant, regni Christi, regni Dei, quod est caeleste & sempiternum. Ergo exultare volebant ad horam: sed ita exultare, non est exultare satis; siquidem exultatio talis ad veram beatitudinem non sufficit. Tu igitur, ô filia Sion, parua respuens exultationem huius sæculi, exulta satis, id est, illa exultatione exulta, quã prædicat tibi habitus Regis tui, venientis tibi Regis

Regis iusti, Regis Saluatoris tui. Qualis est habitus eius? Ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinae. Verum quia humilis Messia: Seruatoris aduentus huiusmodi potius Ecclesiae, quam Synagogae, gratus atque festiuus erat futurus, ad Sionem quidem & Hierusalem ita propheticus hic sermo per Apostrophe conuertitur, vt filiam, hoc est, Ecclesiam, nominare maluerit: simulque Sionis vocabulo indicat, Regem hunc de regia Davidis sobole nasciturum, cuius propria domus regio cognomento Illustris Sion, regni vero sedes Hierusalem fuerat.

Ecce. Attende igitur quam diligentissimè, quae sint venturi Regis insignia, ne te visitationis tuae tempus lateat: secretissimo namque Dei summi consilio, praeter omnem hominum consuetudinem, Messiae cuncta succedent: vt vel hinc cum à Deo tibi destinatum leui negotio coniectare possis. Cum enim mundi huius Princeps, qui in te tyrannidem exercet, vniuersa summis exploret vigilijs, ne ignotus cum eo conflicturo Messiae ullus pateat aditus; eaque sit superbi Principis conditio à suae naturae primordijs, vt, quam semel imbiberit sententiam, mordicus teneat; Aquilonaremque ascensum sibi ab initio delegerit; in ascensus altaque suos oculos coniecit, nec inde vnquam dimouet: verum Israelis Regem mutato regio cultu, humilique assumpto, in arenam descendere oportuit. Atque adeò cum daemon abiecta despectare nequeat, Messias abiectus, vt Tyranno sit occultus, intrabit: tu verò Sion & Hierusalem ad optatissimum Regem vere tuum, non superimpositum, seu daemone; aut alienigenam, seu Herodem; sed Regem natum de tua Davidis prosapia discernendum, admirandas insuetasque notas accipe.

Veniet vtiq; tibi, totum se tuo impendens commodo, iustus regnicolis iusta legum latrone; & Seruator ab impugnantibus exterris; suae vtiq; virtute, non opum copia fretus, nec vlla tributorum exactione: affueramque pergrauissimo legis oneri Synagogam, indomitumque Gentilem, humilitate summaque pace ac tranquillitate sibi subiciet: utpote à Deo vnctus, ac Rex constitutus, viro, nullis hominum meritis, rem omnem cum daemone, cum morte, ac cum peccato absoluturus accedet. Accedet (inquam) iustus, morte sua iustos peccatores efficiens; & Saluator. Prædicit Prophetia ob-

Luc. 19.

Christi
humili-
tas.3. Regum
22. D.

Matt. 2.

Christi
nota.

*Uatabl.
Christi
mors &
resurre-
ctio.*

seurè mortem & resurrectionem Christi his verbis, Iustus, & seruabit sese. Nam videri poterat Christus nocens & iniustus, quòd adigeretur in crucem: sed reuera innocentissimus; iustus enim erat. quali dicat: Morietur quidem in cruce, sed iniuste: & seruatus erit, siue, seruabit sese, id est, resurget propria virtute. In iustitiæ verò argumentum illud erit euidentissimum, quia non magno equitatu, sed ipsemet pauper & humilis aspectu; imò ne equo quidem inuectus, sed mundi fastum ac deliramenta Principum terræ contemnens, quasi ludo & illudendus asinæ primùm, mox, asinæ imbecillitati indulgens, illius insidens pullo, regiam ingreditur urbem. O egregium sanè

Mat. 27. regiumque stemma; vnde meritò aduersarij apud Pilatum diem illi

Ioan. 19. funestum indicare queant, quòd se Regem faciat, ac Casari sese opponere audeat! Quis vel nolens, manifestissimam oculis ipsis sole clariorem calumniam captantium in animam iusti, & sanguinem innocentem condemnantium, non videat? non excretur? Quàm iure te ciuitatem intuitus Rex iste tuus, tibi veniens, iustus ipse & Seruator, pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium

Luc. 19. asinæ, lacrymas emisit, inquiens: Quia si cognouisses, & tu vtique æternis fletibus cæcitatem tuam prosequuta fuisses; & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi! Nónne pacis hæc sunt ornamenta, quibus ingredior, quibusque excipior? Hoc sanè oliua in ore columbæ,

Gen. 8. (Paciferæq; manu signum prætendit oliuæ) hoc, Saluator, præ se fert.

Virgil. Vbi, Saluator, habet Textus; Interlinearis, Iesus, legit; Septuaginta, Saluās: vt salutem iustitiæque humano generi singulari certamine allaturus intelligatur, absque vlla mortalium strage. Considera, in-

Euthym. quit Euthymius apud Matthæū, quomodo in tali plausu, tan. oq; clamore, pullus, quanquam omnino indomitus, mansuerissimè tamen incedebat; præfigurans planè Gētiū obedientiam, & omnimodam eorum ad disciplinam immutationem. Quæ quidem omnia clariùs hæc confirmantur.

TEX-

TEXTVS.

Et disperdam quadrigam ex Ephraim, & equum de Hierusalem: & dissipabitur arcus belli, & loquetur pacem Gentibus: & potestas eius à mari vsq; ad mare, & à fluminibus vsque ad fines terræ. 109.

PARAPHRASIS.

Excindamq; bellicurru ex campestri decem tribuum regione, equitatumq; bellicum è montosa duarum tribuum metropoli: vñtatiõ quoque, imò vniuersa, licet arcus sit, cuius & ad venandum pacis tempore vsus esse solet, excidentur arma: tantam omnibus Israelis tribubus Mesias pacẽ afferet, vt cõscent gladios suos in vomeres, & lanceas Isa. 2. suas in falces, & ne memoria quidẽ sit ampliùs belli. Quin & linguarũ dono, prædicationis, non armorum vi Euangelium Gentibus inferet: & dominabitur à mari Mediterraneo vsque ad Oceanum, & à flumine Euphrate seu potiùs Iordane, (vbi Baptismus inaugurari, cælorumq; Mat. 3. regnum per pœnitentiam denunciari cœpit) vsque ad terminos orbis Mat. 4. terrarum. Imperium Christi, inquam, terminabitur Meridie, Septem. Vasabl. trione, Oriente & Occidente: Data est mihi omnis potestas in cælo & in Mat. 28. terra, ipsomet personante post mortis victoriam.

COMMENTARIA.

A Dhuc ex Dei Patris persona dicitur, quòd quadriga siue curru P. Hier. ex Ephraim pereat, & equus de Hierusalem, hoc est, secundum literam: Non erunt prælia, omnibus Christi aduentu & natiuitate Pax. Luc. 2. pacatis. Tuncque cantabunt: Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Dei nostri inuocabimus. Psal. 19.

Et loquetur pacem Gentibus. de quibus scriptum est, Ipse erit expectatio Gentium. & rursus, Super ipsum, Gentes sperabunt. Gen. 49. B.

Et potestas eius à mari vsque ad mare, & à fluminibus vsque ad fines terræ. Hoc non est extenuandum per Allegoriam, sed credendum verè esse completum; secundum illud quod legimus: Postula à me, Ps. 2. B. & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. In septuagesimo quoque primo Psalmo sub persona Salomonis & veri pacifici dicitur: Et dominabitur à mari vsq; ad mare, & à flumine vsque ad terræ terminos. Quod ad literam Christo, non

Phil. 2. autem illi Salomoni conuenire, vel illud euincit: quia nunquam Salomon tanto potitus est imperio, sed verus Salomō Christus, de quo legis: Et veniens, pacem euangelizauit vobis, qui longē fuistis; & pacem his, qui propè: quæ videlicet pax, reconciliatio est Dei & hominum, remissio est peccatorum.

Cuiusmodi verò Christi futurum esset dominium, nempe iustissimum, innoctissimum, æquissimum, & ad ferendum suauissimum, ac publicæ vtilitati opportunum, dictio illa, Dominabitur, enucleat, quæ in sua materna lingua, Massal, dicitur, idémque denotat quod præesse, comparare, exemplis & parabolis docere, gubernare atq; fouere. Nec tantum vbique terrarum ius dicet ipse Messias, verum etiam apud inferos iustitiæ suæ meritis, non omnipotentia vi fretus: quapropter ad eum à Vate, siue à Spiritu sancto, siue à Patre potius, tubiens quens dirigitur Apostrophe:

TEXTVS.

Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu in quo non est aqua. Conuertimini ad munitionem vincti spei. Hodie quoq; annuncians duplicia reddam tibi.

PARAPHRASIS.

P. Hier. In sanguine passionis tuæ eos, qui vincti in carcere tenebantur inferni, in quo non est ulla misericordia, tua clementia liberaasti, ipsemet inferna penetrans, ac tuos his dulciter alloquens: Conuertimini ad Paradisi habitationem omni bonorum genere munitam, e qua excidistis, o vincti; non, inquam, omnes, sed vos, qui mecum hunc speratis aduerum.

Mat. 27. Et tibi, o Fili, (Pater ait) hoc ipso die, annuncians sanctæ ciuitati per eisdem vinctos immortalitati à te restitutos, quæ feceris, pro mercede humilitatis & obedientia tuæ multo melius quam Iobo duplicia tradam.

F. utrumque scilicet populum Hebræorum ac Gentium addicam.

COMMENTARIA.

Rupert. **N**unc ad ipsum de quo loquebatur, Apostrophē facit, & dicendo, Tu quoque, admirationem nobis ingerit: quia reuera mira di-

rae dignationis est, quòd non legatus neque Angelus venisset; tu, per te ipsum, Deus homo factus, ad inferos descendisti, & hoc in sanguine tuo, quod magnum & mirum est opus dilectionis. Sanguinem illum, sanguinem dicimus testamenti tui: quia videlicet testamentum tuum, testamentum aeternae hereditatis, quod scripsisti heribus tuis, tu sanguine tuo, tu morte tua confirmasti. In illo sanguine tuo, qui de latere tuo lancea militis patefacto cum aqua cucurrit, emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua: vinctos (inquam) tuos, qui collecti ab origine mundi, per omnes aetates siue generationes, usque in horam tuae passionis expectabant te in lacu inferni, in quo non est aqua, subauditur, quae aliquem à peccatis abluit: & idcirco hinc illuc aquam manantem, hinc usque illuc aquam cum sanguine tuo profluere oportebat, quia illic non erat, illic acquiri non poterat. Et hoc mirum, quòd hic in ista regione viuentium aqua & sanguis de humano corpore exiuit, & illic emundationem fecit. Vis namque illa, vis siue virtus diuina, quae hoc efficit, ut & sanguis & aqua exirent de corpore iam exanimi, ipsa hoc efficere potuit, ut mortui statim carerent omni poena peccati, & contagione primae prauaricationis, veluti mari magno inundati.

Emisisti vinctos, subauditur, dicens eis: *Conuertimini ad munitionem vincti spei*. id est: Reuertimini in Paradisum vincti non desperati. Munitionem quippe sanguis testamenti vobis accessibilem fecit, extincto flammeo gladio, quem sententia vindex ante Paradisum collocauit, & eo Paradisum contra prauaricatores muniuit.

Vinctos spei tantum educit, quasi putridi pomi sanam morfu abducens portiunculam, quemadmodum alibi comminatus est, Ero morsus tuus inferne; ad damnatorum desperatorumque locum minimè perueniens. Alteram loci explanationem, scabrosam quidem, lubens omitto, cum puriora fuerint Hebraeorum volumina, quae suae aetate voluit ac tones reuoluit Pater inclytus Hieronymus.

Hodie quoque annuncians duplici reddam tibi. Quamquam & aliter possit intelligi, nullo modo tamen libentius intellexerim, quam ut haec quoque sit vox Patris, siue Spiritus sancti, ad eundem Filium, cui dixerat: Tu quoque in sanguine testamenti tui, &c. Hodie quoque, hoc est, hoc ipso tempore, siue tertia die passionis vel mortis tuae, an-

*Christi
descensus
in limbum.
Ioan. 15.*

*Heb. 9.
Ioan. 19.*

*Simile.
Hos. 13.*

Rapere.

nuncians

- Pf. 107.* nuncians & dicens: Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara.
Phil. 2. Duplicia reddam tibi, videlicet propter quod obediens fuisti vsq; ad
Mat. 28. mortem, mortem autem crucis, scilicet vt omnem potestatem in celo
 & in terra habeas, in diuina simul & humana natura, quam prius habebas tantum in diuina. Adhuc in eo quoque duplicia reddam tibi, vt & tui, qui mortui fuerant ab origine mundi, & ad inferos descenderant, restituantur tibi, & alij non solum de carne Abraham, sed &
Pfal. 2. de cunctis Gentibus nascatur tibi, sicut significauit, dicens: Postula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ: & hoc inde fiet,

TEXTVS.

110. Quoniam extendi mihi Iudam quasi arcum, impleui Ephraim: & suscitabo filios tuos, Sion, super filios tuos, Græcia, & ponam te quasi gladium fortium.

PARAPHRASIS.

- Vatabl.* Quoniam vtar operâ Iudeorum Apostolorum, & Apostolicorum virorum è decem tribubus, tanquam arcu & pharetra telis plena, in expugnandis Gentibus per Euangelij prædicationem: & excitabo ex te
Lyra. Apostolos, ô Sion, qui superent sapientia tuos, ô Græcia, sapientes, simul
Eph. 6. & animi fortitudine, prædicatio Dei verbum, quod est gladius spiritus.
C.

COMMENTARIA.

- Rupert.* Quoniam & Apostolos de Iudæis, & Apostolicos viros de Gentibus præparaui: quarum videlicet Gentium multitudo significatur nomine Ephraim, quod interpretatur fructificans. Quoniam sagittarius extendit sibi arcum, & pharetram suam implet sagittis tempore suo proferendis: ita extendi (præteritum pro futuro, vt Vatablus annotat) ita extendam mihi, & impleui, hoc est, implebo (rei certitudinem futura quasi præterita spiritus Propheticus enunciat) implebo, inquam, viros eiusmodi verbo prædicationis, eruntque verba eorum quali sagittæ peruenientes ad cor, & pungendo vrentes, & vrendo pungentes: vt peccatores prius compungantur timore,
Pf. 119. deinde ardeant amore, quemadmodum Psalmista dicit: Sagittæ potentis

tentis acutæ, cum carbonibus desolatorijs. quod est dicere: Sententiæ subriles illius, qui absolute potens est, scilicet Domini, ad modum sagittarum corda hominum penetrant cum autoritate sanctorum Patrum. Quæ videlicet exempla cor compungunt, & ardentia vitia deuastant poenitentis, & idcirco dicuntur carbonibus desolatorijs.

In hoc primi sunt Apostoli ex Iudæis, loco secundo Græci. Ait ergo: *Et suscitabo filios tuos, Sion, super filios tuos, Græcia.* Sion pro Iudæo posuit, & Græciam pro Gentili. Quod & Apostolus intelligit, ubi ait: *Rom. 2.* Ita & indignatio in omnē animam operantis malum, Iudæi primū & Græci: gloria & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primū & Græco. Igitur, suscitabo filios tuos Sion, super filios tuos Græcia, id est, confortabo Apostolos de Iudæa (inquit Pater, seu Spiritus sanctus) quatenus ad Genes ire, & Gentibus prædicare non timeant; nec Græcorum Philosophos sapientes, aut mundi validissimos Heroas formident. Poterat quidem sic dicere, Suscitabo filios tuos, Sion, super filios Græciæ: sed maluit eo modo loqui, in quo est maior familiaritas, maiorque sentitur affectus congratulationis, pro magnitudine gratiæ vel beneficii, quod is ipse, qui loquitur, utrisque contulerit: quin vocando, utrumque populum ad eandem fidem excitat. Planis hoc pacto explicare possumus: Duplicia reddam tibi, hoc resurrectionis tempore tua gesta prædicans, hoc ordine, quoniam Iudam & Ierusalem, quasi arcum, per Spiritum meum extendam: eodem replebo Spiritu Samaritanam, missis Petro & Ioanne: mox Græciam, reliquamque Gentium multitudinem, sub ditionem tuam redigam.

Et ponam te quasi gladium fortium. Hoc & ad prædicantem Sion *Usabl. Septuag.* nonnulli referunt, ac si diceret Pater: Ego sapientia supra Græcorum sapientiā uulneratos Apostolos ornabo, & fortitudine in manu supra Romanorum omniumque Heroarum potentiam; & quasi gladium innuncibilem formidolosos Apostolos efficiam. Nonnulli *Interlin. Rupert.* verò ad Filium hoc pacto sermonem fieri declarant: Ex quo, Fili, mortuus infernum spoliasti, & cum tuis omnibus victor inde ascendisti: ex eo namque filios Sion, id est, Apostolos tuos, suscitauit Deus Pater, suscitauit Spiritus sanctus, super filios Græciæ, te dicente; Funtes ergo docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & *Mat. 28. Mat. 16.*

Filij, & Spiritus sancti: & ex eo posuit te Pater Deus, posuit te Spiritus sanctus quasi gladium fortium, videlicet vt fieret per te illud quod est fortissimum, quod tu ipse significabas dicendo: Non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem aduersus patrem suum, & nulum aduersus socram suam, & inimici hominis domestici eius. imò veni hominem in seipsum concitare, ita vt animam suam in hoc mundo odio habeat, hoc est, vt vitam propter me prodigat. Hoc per ministerium filiorum Sion, hoc per prædicationem factum est Apostolorum tuorum. Vnde illorum prædicationi tanta vis, tantusque effectus? Attende in tertia persona iuxta Vatablum de se loquentem:

TEXTVS.

Et Dominus Deus super eos videbitur, & exibit vt fulgur iaculum eius: & Dominus Deus in tuba canet, & vadet in turbine Austri. Dominus exercituum proteget eos.

PARAPHRASIS.

Reuera creator omnium Deus operi præsidere intelligetur: etenim miraculis coruscabit quasi fulgur Euangelium suum, extremumque iudicium denunciabit, & in Spiritus sui sancti impetu discurrat. Denique omnipotens Angelorum Dominus cum prædicatoribus suis erit, ad eos protegendum.

COMMENTARIA.

^aRapert.

^bMar. 16

^cLyra.

Euangelii

miraculis

corus-

cat vt

fulgur.

^dLyra.

^eLyra.

Prædica-

tio.

Isa. 58.

Isa. 9.

QUOD est dicere: Illis^b proficiſcentibus & prædicantibus vbique Dominus cooperabitur, & sermonem confirmabit ſequētibz ſignis.^c Nam exire vt fulgur iaculum eius, hoc est, coruſcare miraculis Euangelium eius: quod vt fulgur ob maximam in agendo efficaciam ſimul & celeritatem egredi apparebit; & tanquam fulgur, attendentium oculos ſplendore, cogitationem claritate, ſugum vi ſua intercipere videbitur.^d Effectusque diuinæ poteſtatis ita manifeſtabitur, ſicut fulgur è nubibus egrediens.

Et Dominus Deus in tuba canet,^e prædicationis ſcilicet per Apoſtolos; de qua ſcribitur, Quasi tuba exalta vocem tuam. Erit enim Domino triumphus de mūdo, ſicut in die Madian: ita vt clāgentē prædicationis

dicationis Euangelicæ buccina, inauditum sit omnibus bellum; dum concrepantium corpora martyrio dilacerantur optato, & miraculis, tanquam fulgur, Euangelij lux profilit: cadentibusque præ humilitate inconstantis huius mundanae vrbs propugnaculis, illustribus præpotentibusque viris, qui murorum vice illi præsidio erant,

Vadet in turbine Austri, peruia quaque inueniet; ac quasi vehemens & insuperabilis turbo ex Australi ora prorumpens stipulam, sic idola disijciet. Euangelium itaque vadet, nullo nempe illius impetum sustinere aut retardare valente; quam celerrimè, quasi valvis vibium sibi patentibus, vadet, imò cuncta peruolabit. Nec mirum: in turbine siquidem Austri suum conficiet iter; de quo Austro legis: Surge Aquilo, & abi; veni Auster, Spiritus alme, & perfla hortum meum, Ecclesiam, & fluent aromata virtutum illius, ad quorum odorem currere terrarum spacia gestiant. De turbine in perflando habes: Et factus est repente de caelo sonus tanquam aduenientis spiritus vehementis, & repleuit totam domum, ubi erant sedentes: & repleti sunt omnes Spiritu sancto, & coeperunt loqui varijs linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis. Vbi etiam vides quoniam reuera

Cant. 4.

Act. 2.

A. 2.

Spiritus

sanctus

in disci-

pulos.

Rupert.

Dominus exercituum (Sabaoth, de quo plura in superioribus) proteget eos, ne videlicet timeant, aut erubescant; imò gloriatur eorum quilibet, inquit: Non enim erubescō Euangelium, virtus enim Dei est: atque adeo cum Domino erunt, & exercitus illius Angelici, in ministerium missi propter eos qui hereditatem capiunt salutis, prædicantibus assistent: siquidem exercituum Dominus potentissimus ac fortissimus proteget eos. Hebraice, Scutabitur super eos. erit inquit, illis clypeus ad defendendum.

Rom. 1.

Heb. 1.

TEXTVS.

Et deuorabunt, & subijciant lapidibus fundæ: & bibentes inebriabuntur quasi à vino, & replebuntur vt phialæ, & quasi cornua altaris. Et saluabit eos Dominus Deus eorum in die illa, vt gregem populi sui: quia lapides sancti eleuabuntur super terram eius. Quid enim bo-

III.

num eius est, & quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?

PARAPHRASIS.

Lyra. Et incorporabunt Apostoli Gentes Christo in sue fidei stomacho, & *Vatabl.* sacra scriptura autoritatibus noxios homines subiugabunt: & *Ruperr.* Spiritum sanctum accipientes sic se habebunt, ut dicantur pleni esse muso: *Alt. 2.* & plenam habebunt facultatem non solum scientie, verum etiam eloquentie. Phiala namque os patulum habet, & idcirco per huius similitudinem recte linguarum vniuersitas innuitur, que illis data est, ut & capere, vel nosse, & eloqui possent omnibus Gentibus magnalia Dei. Nec solum uno eodemque Spiritu scientissimi fient, verum etiam fortissimi euident ad portandum, id est, euangelizandum toti mundo Christum, secundum mysterium illius altaris manufacti, quod ut portari posset, cornua eius circularis & vectibus iussa sunt impleri. Et sicut pastor gregem suum, ita saluabit multitudinem credentium: & hoc inde proueniet: quia sicut lapides rotundi facile volui possunt, & citius mouentur secundum voluntatem eius, qui vsquam illos ducere vult; ita illi Saluatoris imperium sequuntur, & per infirmitatem quidem carnis teneri, ut ouium greges, sed per patientie virtutem duri, et lapides; & per obedientie benevolentiam semper volubiles, & ad iussa peragenda currentes. Nam quod bonum, & que pulchritudo? Doctrina *Chald.* legis, & iudicium rectitudinis stabilitum in Ecclesia *Paraph.*

Planior videtur presentis loci paraphrasis quae subsequitur:

Alt. 10. Et occident idolorum vitiorumque monstra & manducabunt Apostoli, & que subijcient Christi passioni in nomine Domini, sicut David *1. Regum* 17. G. Goliath in funda & lapide: & virique, & qui nempe decurabunt, & qui *Mat. 20.* subijcientur, bibentes & ipsi calicem passionis exultabunt. Laetitia *Interlin.* narrabili: & sic placebunt Domino, ut libatio super altare, phialis enim super altare liba funduntur) & ut victimae altaris cornua suo replentes sanguine. Nec mirum tantam cum tanta passione latuitiam, quia in die illa optatissima Dominus Deus (tunc peculiarissime eorum) saluabit martyres suos, quasi oues à se in medio lyporū destinati, & quasi eterni sui populi charissimum gregem: quia ut lapides selectissimi ad coronarum

narum ornatum, ac consecrati, in sublime ferentur super Empyreum: & in signa statuentur, ut solent in agris certi lapides, vel ad vias vel ad certas stationes indicandum, locari, ut ad terram viuentium passionem viam sternere pateat. Quid ni, cum in aeterna hereditatis arram, viamq; demonstrationem ad eam capeffendam, ipsemet Deus omne bonum pulchrūque suum sub frumenti triticei vinique animas purificantis specie suis sui exhibiturus?

COMMENTARIA.

ET deuorabunt, inquit; ut inexplabilem salutis animarum satisfactionem ob oculos ponat: ut prae grandem astuantis charitatis feruorem in decoquendo non minutatim sectarum partium crudelitatem agnoscas: ut Apostolos, sicut seipsos, (ut Paulus de se testatur) optare vniuersos euadere intelligas. Deuoramus enim auidē, ut in substantiam nostram deuorata mutemur. Est autem substantia nostra, fides nostra, qua Dei cultum & obsequium adipiscimur, iuxta illud: Deum time, & mandata eius serua; hoc est omnis homo: hoc scilicet est esse & entitas cuiuslibet hominis. Sicut enim artificatorum esse & veritas in eo consistit, ut artificis sui praedoeptioni omnino respondeat: ita hominis creaturarūque rerum omnium entitas ac veritas diuinā de se intellectioni aequari debet, ut vera atque adeo esse dicatur. Deus autem hominem conditurus, seruandum intellexit, utique fide ac mandatorum obseruantia. Hoc igitur est esse hominis, haec Apostolorum substantia, in hanc conuertere nitebatur, (ut de Petro legimus) terrae quadrupedia & immunda deuorādo: quadrupedia, inquam, propter amissum, quod diximus verum hominis esse, veramque entitatem, veramque substantiam; integra tamen ipsius humanitate naturā.

Et subycient lapidibus funde. Quemadmodum paulo superius per tubicinum repositarum diuinitus de Madian triūphum in huius de mundo Dei virtute ab Apostolis gerendi typum in memoriam reuocauit; ita hoc loco pariter Dauidis victoriam in nomine Domini lapidi (nam tertio casu, lapidibus, habes) & funde superbo gigante Goliath subiecto, non regijs Saulis armis superato, latenter ostendit: ut limpidissimis lapidibus illis quinque Domini plagarum ex chari-

Apostolorum & praedicationum feruor.

Sap. 12. Simile. Veritas creaturae.

Act. 10.

Lapis funda.

Lyra. tare procedentium, quæ per fundam designatur, eò quòd de chorda efficitur, supponendus orbis simili ratione monstretur. Vel quia
Databl. Lapidēs funditoribus in nullo sunt pretio, & in alios iacti nocēt. Lapidēs fundā sunt homines noxij; eritq; sensus: Vt eò clarius Deo
Luc. 10. præsidiū super electos eluceat, permittente Deo, lupi rapaces deuorabunt sanctos, & subiciēnt eos viris pestilentibus & abiectissimis, qui non nisi nocere norunt; à vno verdugos, à vno foia.

Vel sensus erit: Deuorabunt Apostoli mundum, ipsumque subiciēnt viris nullius virtutis ac ponderis nisi ad mala inferenda, quos ex deuoratione illustres, Deique numine præcellentes, euoment; adeò vt quasi in fornace durissimi lapides ac vilissimi (sicuti si nuda accommodi esse solent) in calcem redigantur, & cum Apostolis Domini calicem bibere gessiant, ac se ipsos quasi victimas Deo libare suo phialas sanguine, & altaris Christi cornua replere festinent. Potens est Dominus de lapidibus his suscitare filios Abraham. Et apud

Luc. 19. Lucam Seruator ait Pharisaïs: Dico vobis quia si hi tacuerint, (acclamantes nempe Hosanna) lapides clamabunt. Quæ quidem mutatio manifestissime ab excelsi dextera saluatis eos quasi à se delectum

Luc. 10. in luporum medio gregem, & pro adificanda caelesti patria, eos tamquam firmissimos, durissimos, ac singularissimos lapides eleuantis, originem trahere videbitur. Nec frustra electos tanta spes manet.

Eucharistia. Quid enim bonum eius, id est, quid est placens coram Deo? *frumentum electorum*, id est, corpus Christi consecratum in pane frumenti, quo nutriuntur spiritualiter electi: & *vinum*, id est, sanguis Christi sub specie vini, *germinans virgines*, id est, multiplicans virgines in Ecclesia Dei sequentes Christi passi vestigia? Pagninus vertit: Quanta enim bonitas eius, & quanta pulchritudo eius! Frumentum iuuenes, & vinum nouum cantare faciet virgines. Atque his locum elucidat: Pulchra Iudæis erat tunc corona Romana, quod ebri frumenti & vini copiam cantarent; imò propter Christum sub Romano imperio nasciturū, qui panem & vinum suum nobis in Cæna communicans, nos in laudes promittere facit. Hæc enus ille. Quæ

Chorus & Missa. in choro & Missa parent. Quos igitur Deus omni bono & pulchro suo in Ecclesia munit electos, suo scilicet corpore & sanguine nutriendos; quomodo in tribulationibus ac certaminibus pro sui nominis gloriâ

nis gloria non protegat? quomodo non eleuet? quomodo non in eis sua dona coronet?

Ex eo quod sanctos dicat lapides, apertissimum fit Dionysio, non ad literam frumentum & vinum intelligi: & ita frumentum Pater Hieronymus, & Remigius, & Rupertus illud exponunt, de quo scriptum est: * Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. Ipse verò Dionysius, sicut & Lyra, cum Pagnino & Eckio sermone priori de sancto Laurentio, sub exordium, de Altaris Sacramento ad literam locum explicant: & meritissimè.

Quis enim de frumento ac vino ipso in suam et natura pronunciaré fuerit ausus? *Quid enim bonum eius?* Cuius eius? Cuius utique & terra electorum. Cuiusnam? Vtique Dei saluantis, eleuantis, & protegentis, cuius est & terra viuentium. Quis ergo citra blasphemiam impietatisque nefas de Deo protulerit, *Quid enim bonum eius, & quid pulchrum eius, nisi frumentum & vinum?* Hocne auarissimorum quidem perditissimorumve hominum est omne bonum, & omne pulchrum. Præterea, cur ea conditione frumentum notauit, ut electorum nuncuparet, vinum verò virgines germinans appellaret? Ea sanè de causâ, ut frumentum electos efficiens ob authoris gratiæ præsentiam, & vinum non luxuriæ latibulum, quale vitis est, sed mères sanctas ac deuotas quali nouellâ virtutum germina emittens ob Christi sanguinis sub vini specie vim, qua potuit claritate ex se obscurus Vates innueret. Huic profectò diuino frumēto, huic sacratissimo vino sunt omnia consona; & prophetiæ sensus: Quod scilicet Deus seruabit suos certantes; quos ut sanctitatis lapides diademati suo circumponet: nam non poterit obliuisci Deus aut deserere communitantes electos dignè suo corpori sub tritici specie, & sanguini suo sub vini specie: quia hoc est omne bonum, & omne pulchrum eius, quia est ipsemet, qui Moysi dixerat, Ego ostendâ tibi omne bonum. Cum ergo Deus nec sui obliuisci, nec se derelinquere possit; nequaquam rite se recipientium cause deesse quierit. Quod si sensus sit, eleuandos, id est, ut Hebraice habes, assignandos, hoc est, bin signum termini ac viæ Apostolos & Martyres nobis procul à caelestis patriæ termino agentibus constituendos esse, ut eorum viam, patientiæ nempe, arripiamus; & ipsis & nobis longè præcellius signum subiungi-

Dionys.
P. Hier.
Remig.
Rupert.
c. 10.
*/oñ. 12.

* Exodi
33. D.
* Ap. Apostoli
& Martyres in
signâ via
nobis ori-
guntur.
propter
patientiam.

tur memoriale mortis Christi, eligentis, & sanctitatem impartientis, sub tritici ac vini tegmine. Quódam frumentum electos generans, quod vinum virgines germinans, nisi Sacramentorū Sacramentum, totum Christum verè sub vtraq; specie ac quavis speciei visibilis particula continens? Hoc certè omne Dei bonum, hoc certè omne Dei pulchrum.

Caterum vt summam huic capiti manum imponamus, cum gratiarum actione, quem placidissimum literæ huius sensum in me Dominus sit locutus, audiamus. Hac verborum serie lucidissimum divini numinis in suis signum patefacere intendit; atque illud esse docet, in tot aduersis protectionem, inauditamque victoriam. Ait ergo: Dominus exercituum proteget eos; vtque non nisi ab exercituum Domino manantem opem intelligas, certaminis atrocitatem subdit: Et deuorabunt. Quos? Vtique eos. Quos eos? De quibus præmissum est, Et Dominus exercituum proteget eos. Hos igitur tanta immanitate persequentur, quòd deuorabunt, hoc est, feris deuorandos viuósque deglutiendos exponent; & subijcient lapidibus (in tertio casu, vt notant qui Hebræa norunt) fundæ, id est, lapidabunt eos: & vt in publicis spectaculis ac sacrificijs, bibentes sanguinem eorum, quasi optimo vino epoto exhilarerent; imò quasi obsequium se præstare Deo arbitantes interficient eos; & eorum sanguine replebuntur vt phialæ ad Dijs libandum, & redundabunt cornua altaris quasi victimis. En quanta belli sauities. Nunquid humanū eundere poterit ingenium, num caro constanter agere? Certè si salus his hinc erit, ex eo quòd saluabit eos Dominus Deus eorum in die illa conflictus, quasi oues occisionis in medio luporum, reuera autem quasi gregem populi sui in gloria triumphantis æterna: & huius illud erit signum, quia lapides, quibus imperiti, effecti sunt sancti, venerationi & honori erunt in Ecclesia Dei: & quia Christi passioni & triumpho, ac eius corpori & sanguini sub frumenti ac vini specie contento, cōmunicarunt. Hoc duplex signum diuinæ protectionis, & electorum gloriæ, duplex illud, quia, describit.

CAPVT DECIMVM.

TEXTVS.

Petite à Domino pluuiam in tempore serotino, & Dominus faciet niues, & pluuiam imbris dabit eis, singulis herbam in agro. 112.

PARAPHRASIS.

Accipite, ô electi, & aliud diuinæ protectionis signū: quia quæ Deus per causas naturales operari solet, vos incongruo natura tempore ab eo ad perficiendos terræ fructus impetrare potestis. Postulate a Domino frumentis utilissimam optatissimamque pluuiam, sicuti in Maio simul & vino exposcite: & nubes, & coruscationes, & niues, & pluuiam desideratissimā dabit vobis, & cuiusq; vestrum prata ridebunt.

COMMENTARIA.

Coeptam prosequitur materiam Christi aduentus, eiusque erga *Scopus.* suos auxilij, & Euangelicæ propagationis. Si enim textus plano decurrat pede, non nisi mitissimus est Christus, qui asseuerat: Sibilabo eis, & congregabo illos, quia redemi eos. & non nisi Catholicæ conuenit Ecclesiæ, quod idem Christus adiungit: Ad terram Galaad & Libani adducam eos, & non inuenietur eis locus: & ideo transibit in maris freto, &c. quæ ostendunt tantam fore Christi sanguine redemptam cogendamque multitudinem in nomine Domini, hoc est, Christiano, eodem Domino confortante, ut angusta sit illi futura continentis terræ habitatio.

Premiserat itaque in superioris calce capitis duplex suos verè protegentis & consolantis Dei argumentum; quod & lapides, quibus impeterentur ac subijcerentur, honoris ergo, ut sancti prominerent in Ecclesia; & quod Christi corpori communicarent & sanguini: tertium modò cunctis perspicuum annectit; quia videlicet electorum orationibus ipsamet natura parebit. Hoc post sollennem in die Palmarum ingressum docuit suos Dominus, arefactæ ficulnæ exemplum: Amen dico vobis, quia si habueritis fidem, & non halitaueritis, non solum de ficulnea facietis; sed & si monti huic dixeritis, Tolle & iacta te in mare, fiet. Propterea dico vobis, omnia, quæ

*Contra
fals.*

cunque orantes petitis, credite quia accipietis. Quòd si cunctis fere cernentibus tantum apud Altissimum valet assidua iusti oratio, cum adhuc peregrinatur à Domino: quid, obsecro, eadē triumphantis iam Deique domestici non assequetur oratio? Hinc orationis efficaciam necessitatemque clarissimè deprehendere vel cautiens potest: cum etiam ad naturalium rerum opportunitatem, uti medium, à Deo electorum orationem præciri & efflagitari hoc loco, quivis agnoscat. Quanto igitur magis ad supernaturalia consequenda orationem suis Deus ipse prævidit atque providit, atque ad eò exposita labit! Hinc quoque facillimè videbis factorum inevitabilem necessitatem, insipientium hominum esse commentum: cum Deus non modò liberis, verum etiam naturæ rebus ita orationem præfecerit, qua ad ipsum primum agentem se solo agere potentem sit recursus, ut absque vlla præscientis, providentis, ac prædestinantis Dei mutatione, quod secunda causa ipsa que natura non valet, impetret oratio. Quis vel apud homines ad supremum iudicem denegat accessum? Quis inibi, quæ rite inferior iudex egisset, alia, quæ summo tantum iudici cõvenit, ratione decerni, non persæpe deprehendit? Oratio, ut unico verbo dicam, appellatio est, quam supplicationem vulgus ipsum appellat. Quoties itaque te creaturarum rerum angit conditio, interpella, hoc est, ora, supplex ad creatorem accede, verumque omnium Dominum, & te servantem levantemque senties. Irimum Dei regnum & iustitiam eius quare, & hæc omnia adjicientur tibi. Quanam enim afflictarum Gentium causa, nisi quia vero Domino minimè supplicarunt? Quanam deiciendorum è Iudæa magnatum ratio, nisi quia maxima impendentem beneficia colique visitantem Dominum expulerunt? Accipe virumque.

TEXTVS.

Quia simulachra locuta sunt inutile, & divini viderunt mendacium, & somniatores locuti sunt frustra: vanè consolabatur, idcirco abducti sunt quasi grex: affligentur, quia non est eis pastor. Super pastores iratus est furor

ror meus, & super hircos visitabo: quia visitauit Dominus exercituum gregem suum domum Iuda, & posuit eos quasi equum gloriæ suæ in bello.

PARAPHRASIS.

Idcirco Gentes, Gentilemque ritum sequentes, errauerunt, & sicut oues in inferno positi sunt sine fine: idcirco & in terris, ut aeterni mali initium, afflictionem preceperunt: quia Theraphim imaginumque inanefiguris inutilia Demorum inutilium, mendicium, & à vero fine mortale ablucentium dolo respondentes, ariolosque mentium praestigiis, imposturasque non veritatem, videntes, vanorumque somniorum obseruatores consuluerunt, atque vanè ex his consolabantur: qui pastorem frumento electorum & vino germinante virgines suis piscen-tem oues non agnouerunt; à quo & hic & in aeternum omnis vera protectio atque omnis plena consolatio dimanat. Si hæc afflictarum Gentium ratio, (affectu admirans Vates exclamat) undenam, exercituum Domine, urbis sanctæ pastoribus repletæ inaudita desolatio, quam, te domine, presentio? Satisfacit Dominus: Super Principes Sacerdotum & Pharisæos versatur iustitiæ meæ punitio; & contra Scribas sententiam feram: quia ego ipse omnipotens Iehoua Sabaoth, exercituum, militiarum, Angelorumque Dominus, à quo omnis protectio, qui fons sum totius consolationis, homo natus omnium domus Iuda curam peculiarissime, quasi gregis mei, bonus ego pastor suscepi: & elegi ex Iuda Apostolos, quasi equos bellicosos, in quibus gloriæ meæ splendor effulgeat: nec tamen cognouerunt tempus visitationis suæ.

Ioan. 10.

Luc. 19.

COMMENTARIA.

Gentes quidem tanquam bruta animalia, ouesque errantes sine pastore, pro futurum leuamine calamitatum, animarumque pastu ad idola, ad araspicia, & diuinationes, & ad somnia confluébant: quæ cum non essent summe ac veræ moderatrices rerum causæ, sicut et solus pastor, intonantissime Deus optimus maximus, summus ac verus omnium pastor, clientibus suis non nisi vana, quæ optatum beatitudinis felicitatisque finem non attingerent, incertaque

polliceri poterant, quibus & miseros deluderent, ac postmodum miserimos efficerent.

- Psal. 75.* In Iudæa verò, vbi notus erat Deus, pastores seipsos pascētes, dum secundum carnis prudentiam sapiunt, sibi gentique suæ prospicere satis putant à Romanorum potentia, si vnum è medio tollant Iesum exercituum Dominum, pastorem optimum, ac Seruatorem vnicum, gregem suum visitantem, ac ei commoda quæque prouidētem, a fello, ne tributorum exactione, aut armorum fastu sive metu aut suspicione, suis molestus futurus, vel leui quidem imaginatione apprehendi ab ullo posset, in Regiam urbem inuectum, paciferaque manu signum prætendentem oliuæ, ipsiusque urbis, profusis lachrymis, spectantibus omnibus, excidium prosequentem; hancq; ipsam tantæ euerſionis causam hoc oraculo diuinitus prædeklaratam assignantem, vt vel hinc ad cor redirent, ipsūque pastorem in Templo visitantem votis omnibus exciperent. Intrat a fello insidens, urbem
- Luc. 19.* deplorat, rationem docet ingruētium malorum, Eò quòd non cognoueris tempus visitationis tuæ; & quidem in hac die tua, omnibus
- Ioan. 8.* superioribus sæculis expetita, quam Pater vester Abraham exultauit vt videret; vidit, & gauisus est: Templum, suum vtiq; palatium, adit, visitat; eiecit hircos, hoc est, qui duces gregum esse solent: (hoc enim Ghathudim est Hebræis: & quos interpretes noster apud Isaïam Principes terræ transfert, Hebræicè Vates terræ hircos nuncupat) à
- Psal. 8.* Pharisaorum cæcorūque ducum calumnia ex Psalmo octauo balantes vindicat oues: pastorum tacitè ita redarguit auaritiā, domum
- Mat. 21.* suam latronum esse speluncam, offerendorum sacrificiorum furo,
- Mar. 11.* venalium nummulariorūque mensas in Templo consentiētium: vt meritò super pastores iratus suus esse furor agnosceretur. Quo audito, Principes Sacerdotū & Scribæ quærebant, quomodo eum perderent. Ita procaces Pharisaos, silentium clamantibus Hosanna à Domino imponi curantes, conuicit; vt & super hircos Dominum visitasse, nemo sanæ mentis ambigat: tot ibidem ouibus cum doctrinæ, tum admirandorum operum pascua vberissima proponit; ac diuinæ sapientiæ recondita suis aperit: vt iure id effectum sit, quod hic præcinitur: *Quia visitauit Dominus exercituum gregem suum, domum Iudæ, & posuit eos quasi equum gloriæ suæ in bello: cum carceris*

teris quæ subsequuntur beneficijs. Visitare verbum variè constru- *Visitare.*
ctum, hunc sensum reddit, vt, Visitare super pastores, in eos animadu-
uertere sit; sicut apud Isaïam, Visitabo super orbis mala, & cōtra im- *Isaia 13.*
pios iniquitatem eorum: Visitare autem domum Iuda, eiusdem do-
mus res animaduerrere, considerare, atque gubernare sit; veluti apud
Regium Vatem: Quid est homo, quod memor es eius? aut filius ho- *Psal. 7.*
minis, quoniā visitas eū? Quid ex hac visitatione? Attende: Minuisti
eum paulò minùs ab Angelis, gloria & honore coronasti eum, &
constituisti eum super opera manuum tuarum: omnia subiecisti sub
pedibus eius, &c. Ita profectò & in hoc loco *Visitauit Dominus ex-*
ercituum gregem suum, domum Iuda, per viscera misericordiæ suæ, in *Luca 1.*
quibus visitauit eam oriens ex alto, reuera futurus lumen ad reuela-
tionem Gentium, & gloriam plebis suæ Israel. Quapropter è domo
Iudæ & Israelis Apostolos selegit, quorum in acie constantia, totum
terrarum orbem, ad prædicationis tubæ sonitum, fidei acerrimè sub-
iugando, æternus esset honor; sicuti bellicosi equi tota gloria, præ-
stantiaque, simul & æstimatio in bello conspicitur. Cætera quoque
pro hac supernaturali expeditione selectis è domo Iudæ necessaria
visitando prouidit; quare subditur:

TEXTVS.

Ex ipso angulus, ex ipso paxillus, ex ipso arcus prælij, ex ip- 113.
so egreditur omnis exactor simul.

PARAPHRASIS.

Ex ipso bonum omne procedit, fides, spes, charitas, & omnis pariter Rupert;
fidelis operarius, qui ex boni operis conscientia iuste audet mercedem
exigere: vt ille qui dixit, Bonum certamen certavi, cursum cōsummaui, 2. Tim.
fidem seruauit, in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet 4. B.
mihi Dominus in illum diem, iustus iudex. Omnis, inquam, talis exa-
ctor ex ipso egreditur: ex ipso accepit hoc ipsum, quod est operatus, pro
quo mercedem vel coronam exigere meretur.

Ex ipso Iuda etiam secundum carnem descēdet lapis angularis Chri- *Vatabl.*
stus, cui quasi paxillo totius Ecclesiæ cura imbutur: ex eo erit verbum

Dei gladius spiritus, arma fidelium cōtra hostes: ex ipso erunt, qui unanimiter & constanter urgebunt ad ædificium spirituale.

Chald. Ex eo Rex erit, & ex eo Messias. Pagninus vero habet: Ex ipso
Paraph. erit angulus: ex ipso erit palus seu clauus, id est, firmum assylum: ex ipso
 arcus prælii: ex ipso egredietur omnis Præfectus simul. Aq: Ex Iuda
 erit Regia & Pontificia dignitas, victoria, & omnis potentatus seu præ-
 latio. Nos dicamus:

Ex ipso Domino exercituum visitante erit angulorum lignorumque
 domus Iudæ, hoc est, Ecclesiæ, firmitudo, fundamentum, ac perfectio: ex
 ipso inuictus prælii arcus inclita crux: ex ipso unanimiter ac pariter
 electi egredientur Apostoli, ad exigēdas animas, Domino, id est, crea-
 tori ac Redemptori per crucem debitæ.

COMMENTARIA.

Quoniam domus omnis prouisio ex angulorum lignorumque
 paxillo perenni contextorum firmitudine dependet; sicut scri-
 ptum est, Repentē ventus vehemens irruit à regione deserti, & con-
 cussit quatuor angulos domus, de paxillis autem sic, Quanto magis
 hi, qui habitant domos luteas, qui terrenam habent fundamentum,
 consumuntur velut à tineæ! nōne euellētur paxilli eorum cum eis
 persistēdo in ædificij metaphora docet optimē se prouidisse domui
 Iudæ, hoc est, continentis Ecclesiæ fabricæ, quia fundanda esset supra
 firmam petram angularem, ab insipientibus edificatoribus reiectam:
 de qua idem visitator, post celeberrimum vrbis ingressum in asello-
 Principibus Sacerdotum & Phariseis ait: Nunquam legistis in scri-
 pturis, Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic est factus in ca-
 put anguli: A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis ho-
 minis: Ideo dico vobis, quia auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur
 genti facienti fructus eius. Tunc Gentiles Philippum rogant: Do-
 mine, volumus Iesum videre. Philippus & Andreas dicunt Iesū, qui-
 bus ille respondet: Venit hora vt clarificetur Filius hominis: nūti gra-
 num framenti, & cetera. Venit ergo vox de celo: Et clarificabo, &
 iterum clarificabo. Et Christus addit: Et ego si exiliatus fuero à ter-
 ra, (nempe in cruce) omnia traham ad meipsum. Ex his patet, domum
 Iudæ, Ecclesiā videlicet, in Iudæa prius, deinde in Gentibus fundan-
 dam.

dam: & in Iudæa quidem Christus angularis lapis optimè dicitur, in Gentibus verò paxillus. Hi enim, iuxta architecturæ peritos, sunt duo iaciendi fundamenta modis, ut ubi firmum est solum, lapidibus fabricæ pondus sustinere valentibus fundamenta locentur; atque adeò in angulis firmissimè constitutis sit omnis huiusmodi ædificij firmitudo sita. Verùm ubi debile solum est, validissimis opus erit bigis, paxillo perpetuo contextis, ut absque ruinæ scissura quæ metu æquæ fabrica subideat; quemadmodum de Tendiglæ Templi fundamentis accepimus, & Messana vidimus. In Iudæa firmissimū erat solum, ob Dei veri locutionem tot canonicis scriptis fixam: quare ibi pro erigenda Ecclesia ex Domino exercituum egredietur angulus; quia Deus homo ibi suam fundabit Ecclesiam. In Gentibus autem, figuras, diuinationes, & semina vana curantibus, vanum utiq; solum apparuit: quapropter trabibus paxillo firmissimo colligatis, superimponenda erat ædificij moles. Quamobrem tutissimum fore Ecclesiæ domicilium Hebræis atque Gentilibus asserit, ita quòd portæ inferi non praualebunt aduersus eam: quia ex exercituum omnipotente Domino efficaciter, & ab eodem, quæ homo, meritoriè, angulus obfirmabitur in Israele, ac paxillus in Gentilitate. Hinc nihil esse superflui in hac periodo vides, imò cuncta diuinam redolere sapientiam. Quòd verò paxillum ad fundamentum potius referamus quàm ad tectum, duo nos mouent: alterum est, quoniam cregia Regiaq; palatia, quale est Ecclesia, tecta paxillis sulca habere minimè solent. Tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressino. Vase, nequaquam paxillis nituntur, consule architectonica primos. Alterum autem est: siquidem exercituum Dominus, et propositio sanè modo quàm saculi Principes, a tello Regiam subiit urbem: illi enim suas intrare solent, cælum obtegente pallio, terra quæ patère; at Dominus è contrà ingressus est, ramis ac vestibulis abscondita terra, apertoque cælo; ut Ecclesiæ suæ tectum, quod paxillis indigeret, nullum esse constaret. Quin, ut ad cælum homo anhelaret,

Pronq; cum spectent animantis cetera terram,

Os hominis sublime dedit, cælumq; videre.

Firmissime fundata Ecclesia, tanquam arce munitissima, Deo ipso hominibus a gentibus apud Israelitas, & paxilli apud Gentes, suppleant vicem;

Mat. 16.

Cant. 1.

Ouid. 1.

Metam.

cem; ipsius arma, Praefectorumque munia, subduntur.

Ecclesia est arx. *Ex ipso arcus praelij.* Ecclesia arx est, assiduis petita tormentis; cui competit Psalmus quadragesimus tertius, ita ut quilibet ipsius miles ex corde fateatur: Nō enim in arcu meo sperabo: & gladius meus non saluabit me. In te inimicos nostros ventilabimus cornu: & in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis. In arcu tuo sperabo.

Apoc. 6. Et vidi (Ioannes ait) & ecce equus albus; & qui sedebat super illum, habebat arcum, & data est ei corona, & exiuit vincens ut vinceret.

A. 2. & infra: Et vidi alium Angelum fortem descendentem de caelo, amictum nube, & iris in capite eius, & facies eius erat ut sol, & pedes eius t̄quam t̄columna ignis. Utrobique Deus homo apparet, cum arcu ad vincendum egrediens: & ubi nos legimus, Et iris in capite; Primasius, Et arcus super caput eius, habet. Quānam hāc inaudita gerendi arcus consuetudo? manu enim, aut ad humerum, gestari solet. Quānam singularis proeliandi modus arcu super caput, unde calum emissā feriat sagitta, non hostes? Hiccinē arcus praelij, inexpugnabilem reddens Ecclesiae arcem? Hōcne Domini militiarum incertando ingenium? Sanē. Contra aēreas in caelestibus potestates renebrarum harum praecipuum fit bellum: in aērem, non in terram & carnem, quae foenum est, sunt potissimum tela vibranda: cum aērarum potestatum mundiue huius Principe certandum est. Nulli hominum vires: exercituum Dominus homo fit, ad singularem conflictum accedit, proeliq; arma arcum super caput eligit. O immensam bellatoris sapientiam! ō incomprehensibilem fortitudinem! Ut arcum areum brachia sua ponit, & mundi Principem foras eiecit. Nōne ligneus arcus la ballesta de palo, y la de hierro arcus ferreus nuncupatur? Serpens autem aneus arcu pugnat aneo: cruci affixum inspicere Christum, & arcum areum esse dices, quae es ballesta de metal, super caput eius. Huc spectare potest, quod ex Ioāne del Enzina in Natali Scruatoris ad lectoris Ieuamen adijcimus. Ait ille:

Esta gloria vio Noe
En el arco de seguro
De señal firmeza e iuro
Que de Dios dadó le fue.
Y le dixo dando la fe

Que mas diluuio no habriat
El mi arco mostraré,
E en el cielo le porné,
Que es en la Virgen Maria.

Por el arco celestial
A Iesu Christo entendamos,
Porque al Diablo no temamos,
Vino a darse por señal,
Vino a redimir el mal,
Que el primer padre nos dio,
I. el diluuió general
Del pecado original,
Que a todo el mundo cubrio.

Comparatio.

Dos cosas ha de poner
En el arco el buen arquero,
Para ser el arco entero:
Alta e cuerda ha de tener,
E la madera ha de ser
Tal, que doble sin quebrar:
La cuerda con su poder,
Aunque es flaca al parecer
Haze a lo rezio doblar.

Asi por esta manera
Hay en el hijo de Dios
Perfectas substancias dos,
Diuina e humana entera:
E aunque la humanidad era
Muy flaca de complision,
Por matar a la bestia fiera,
A la diuinal madera
La doblo de compasion.

Fue Christo Rey excelente,
La sacra eneuolada,
Con hiel e vinagre vntada,
Contra el antiguo serpiente,
Puesto por saluar la gente
En la nuez de la ballesta
De la Cruz resplandeciente,
Nacido muy santamente
Oy en esta santa fiesta.

En inexpugnabilem proelii arcum à militiarum seu exercituum Domino egredientem: quia quà Deus homo tantum per contrapassum, quod aiunt, potuit euincere conflictum. De hoc quidem arcu prescius Iacob ait ad Ioseph filium suum: Do tibi partem vnam ex- *Gen. 48.*
tra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio & arcu meo: *D. 22.*
orando nempe, & arcu super caput, cælum versus, sagitta orationis *Oratio.*
emissa. Et benedicens eundem, inquit: Sedit in forti (hoc est, in ex- *Gen. 49.*
ercituum Domino) arcus eius, & dissoluta sunt vincula brachiorum *C. 24.*
& manuum illius per manum potentis Iacob: inde pastor egressus est, lapis Israel. Deus patris tui erit adiutor tuus, & cætera, quæ ideo inferius nominatim addi, Et saluabo Ioseph, ostendunt. Ex ipso igitur exercituum Domino, id est, ex sua nimia charitate, ex sua bonitatis excessu, ex sua sapientie magnitudine, ex suæ potestatis auctoritate, non ex hominum ingenio aut creaturarum meritis egredietur & apparebit in aëre omnem superans intellectum arcus proelii Crux, ** H: stor. Scholast. lib. Esch.*
multo excellentioris Christi virtutis indicium, quàm Parathonius, *cap 5.*
id est, arcus triumphalis, quem in suæ potestatis signum Alexander *Parathonius.*
Magnus in Amone condidit. Quare iustissimè

*Apostoli
sunt ex-
actores.*

Ex ipso egredietur omnis exactor simul. Diuino cælitus hausto Spiritu, in die sancto Pentecostes, nulla mora, simul quasi spolia prælii exacturi, Apostolorum singuli, quæ sibi forte in orbis partitione obtigerint, prouincias peragrabunt. Exactores utique, animas à demonum ac vitiorum tyrannide victori exercituum Domino exigentes, veròque Domino ab idolis vendicantes. Exactores utique pretiosissimi arcus prælii, hoc est, Crucis, (immesum sanè pretium seruandorum mentibus impositum) ut quilibet grato sit animo erga talem ac tantum Redemptorem. Ut quisque suam post exercituum *D. 24.* Dominum baiulet crucem: ut quisque cum Principe Sabaoth armetur; ac quisque, pro sua asserenda salute, Dei coadiutor esse studeat. *Mat. 10. D.* Exactores denique debiti Deo cultus, toti; Ecclesiæ præfati: quos & Apostolos nominauit: quibus-cum ad multitudinem ex Iudæorum ac Gentium terris collectam, in erigenda ex utrisque Ecclesiæ typum, doctrina & miraculis, talēta partiturus, mox cum vtriusque exigenda descēdit. Verum in hac exactione quandoquidē quamplurima exactoribus sese opponenda præfuit, superiores suos futuros, cælesti præsidio fultos, admonet, inquires:

TEXTVS.

114. Et erunt quasi fortes, conculcantes lutum viarum in prælio: & bellabunt, quia Dominus cum eis: & cōfundentur ascensores equorum. Et confortabo domum Iudæ & domum Ioseph saluabo: & conuertam eos, quia miserebor eorum: & erunt sicut fuerunt, quādo non proieceram eos: ego enim Dominus Deus eorum, & exaudiam eos. Et erunt quasi fortes Ephraim, & lætabitur eorum quasi à vino: & filij eorum videbunt, & lætabuntur, & exultabit cor eorum in Domino.

PARAPHRASIS.

Et exactores erunt quasi Heroes cōculcantes in conflictu omne munus sub iugo, ac si esset lutum indistincte ab omnibus in via pedibus contereendum.

terendum: heroïcè manus conferent, strenuè pugnabunt; quia Dominus erit in auxilijs eorum: & pudore afficientur superbi, & humanis innitentes auxilijs. Et corroborabo ego Ecclesiam, & ad me per fidem & arcum prælii virumque populum conuertam: quia miseret me eorum: & erunt, quasi non peccassent: quoniam ego sum Dominus Deus eorum, qui eos exaudiam. Et filij Ephraim mundanarum rerum & bertati prius assueti ac dediti Gentes, erunt ut Heroes: nam magno animo certabunt contra vitia, & hostes Christi: & letos eos efficiet cordis latitudo ac charitas, sicut vinum bibentem exhilarat. Et discipuli, quos exactores Apostoli Christo genuerunt, videbunt gloriam Christi, simulque gaudebunt; & exultabit cor utrorumque in Domino: nam

TEXTVS.

Sibilabo eis, & congregabo illos, quia redemi eos: & multiplicabo eos, sicut antè fuerant multiplicati. Et seminabo eos in populis, & de longè recordabuntur mei: & viuent cum filijs suis, & reuertentur.

PARAPHRASIS.

Congregabo illos à morte resurgens, & insufflabo in eos, dando eis Ioan. 20.
Spiritus sanctum: & quasi pastor eis sibilabo, & ut Deus quasi in sibi- 3. Regum
lo aure lenis agnoscar, Euangelicam doctrinam exactorum linguis & 19.
audientium animis immittens, & Catholicam Ecclesiam erigam: quia
multo magnòque pretio, sanguine scilicet meo, redemi eos; & ideo in
immensum augetur, sicut in Aegypto. Et quasi semina granaque fru- Ioan. 12.
menti ubique terrarum moritura, & multum fructum afferant, Apo-
stolos & Leuitas Martyresq; meos disseminabo: & in remotioribus lo-
cis mei quoque procul profecti ad dexteram Patris, celebris erit memo-
ria & cultus: & viuent fide per dilectionem operante, seu vita gratia,
Apostoli cum imitatoribus discipulis, & reuertentur ad Deum Patrem
& ad me in gloria: reuertentur (inquam) ad exercituum Dominum, à
quo tanquam exactores egrediètur: & ad suam optatissimam patriam,
à qua captiui abducti fuerant, remeabunt. At multiplicationem autem & P. Hier.
benedictionem liberorum non accipiamus carnaliter: à Iohann. Helias
& Heli-

& Heliseus, & Hieremias, & Baptista Ioannes, quo maior inter natos mulierum non fuit, hac benedictione caruerunt: sed illam, qua vocatur ad fidem multitudines Nationum: Pater inquit Hieronymus.

TEXTVS.

Et reducam eos de terra Aegypti, & de Assyrijs congregabo eos: & ad terram Galaad & Libani adducam eos: & non inuenietur eis locus. Et transibit in maris freto, & percutiet in mari fluctus, & confundentur omnia profunda fluminis: & humiliabitur superbia Assur, & sceptrum Aegypti recedet. Confortabo eos in Domino, & in nomine eius ambulabunt: dicit Dominus.

PARAPHRASIS.

Vatabl.

Gen. 31.

Quia maximè afflicti fuerant ab Aegyptijs & Assyrijs, horum meminit: de spirituali tamen reductione debet intelligi. Reducam (inquit) captiuos Iude & Benjamin de Aegypto, & captiuos decem tribuum de Assyrijs, & ponent sibi caput vnum Christum, sicuti Iacob & Laban in Galaad perpetue fœdus amicitie percusserunt. Adducam itaque illos ad terram Galaad, hoc est, ad cumulum testimonij, quod martyrii Greci vocant: & ad terram Libani candoris, pulchritudinis, & sanctitatis, ad terram Martyrum & Confessorum conuertam: tam æque erit fidelium multitudo, et ad eam suscipiendam licet studio & locus inquiratur, minime sit futurus: omnem terrarum orbem occupabit, dispersa nauigationi fieta, ceu Siculum, Lyncerium, Thracium, Gaditanum, Megallanicum, & quoduis aliud, pertransibit: inaccessos tumultuantesque feri maris fluctus Crucis signo quasi baculo feriens sedabit: facilemque aditum, ceu mare rubrum Israelis, & Iordanis arce ac populo, flumina cuncta præstabunt. Ixor, id est, flumina, quorum decursu & cel-

*Exod. 2 inundatione paludes, lacus, stagnaque crescunt, quales in Africa Nilus Dan. 12. & in Asia Tigris est, quos ideo Ixor nomine sacraliter a tantis fluminibus modis fluminorum præsidio imperium sibi perpetuum Aegypti & Assyrii Vatabl. arbitantes seruent Deo. Nec mirum, tanta faciuros exactores Euangelij

gely promulgatione, siquidem omnia poterunt in Domino exercituum, qui ait, Confortabo eos, & corroborabo, imò herosifcabo, & auxilio meo freti gloriam meam ubique predicabunt, ita ut eorum iter nemo retardare possit. Est autem hoc Verbum Domini, hoc est, dictum firmissimum. Quapropter Evangelio promulgato per exactores Apostolos, secundi Templi aedificatio, quam & asello inuictus coram vniuersis, eiulatibus, & coram Discipulis, illius admirantibus fabricam, aperta oratione Dominus persecutus est, Prophetice per Apostrophem ob acerbicatem, rei-que certitudinem, ad ipsum Templum modo subicitur.

CAPVT VNDECIMVM.

TEXTVS.

Aperi, Libane, portas tuas, & comedat ignis cedros tuas. 115.
 Vlula abies, quia cecidit cedrus, quoniam magnifici-
 stati sunt: vlulate quercus Basan, quoniam succifus est
 saltus munitus.

PARAPHRASIS.

*Pro Libano Templum tertium Chaldeus paraphrastes. Predicitur de- Varii.
 struatio secundi Templi. O Templum, de pulcherrimi, eminentissimi, ac Chald.
 condensissimi Libani arboribus extructum, Libano ipsi in architectu- Paraph.
 re pulchritudine, situs eminentia, & ad astantium sacrificantium mul-
 titudine persimile. portas tuas subuersurus Romanus aperit, & ignis in-
 auratas cedros tuas deuorabit. Vlula pauperculum abiegnis ornatum li-
 gnis, quia cadent super te parietes cedrini iam igniti: siquidem po-
 tentissimi & robustissimi destructi sunt, & te defendere nequeunt.
 Vlulate alie Vrbes domus de quercubus nemoris Basan erecta, quando-
 quidem domus saltus, quae armis & elytreis pro Vrbe ac sua defensione
 munita erat, cecidit: quare multo facilius & vos, iam nulla defen-
 dente, rueris.*

COMMENTARIA.

Mirum profectò videtur, ad inanimata sermonem dirigi, quasi Verbi
 Intentas ad audiendum aures habeant. Nec tamen hoc miran- Dei
 dum Criticis

*De bello
Iudaico
l. 7. c. 12.*

dum est, cum Domini, hoc est, Creatoris iste sit sermo, cuius vim cuncta creata præsentiunt, & cum proprio periculo quāprimum obsequuntur, nec Domini verbum, quamvis multis retrō saeculis prolatum obliuioni tradunt. En quid Iosephus refert. Orientalis autem porta interioris Templi, cum esset ænea atque grauissima, & sub vesperam vix à viginti viris clauderetur, senisque ferro vinctis obseraretur, pessulósque altos haberet in faxcum limen demissos, vno perpetuo lapide fabricatum, visa est noctis hora sexta sponte patefcere. His autem curriculo per custodes Templi Magistratui nunciatis, ascendit ille, vixque eam potuit claudere. Verum & hoc iterum ignaris quidem signum optimum videbatur. Deum namque bonorū portam sibi aperuisse dicebant. Prudentiores verò Templi tutamen sponte sua dissolutum iri cogitabant; & hostium donum esse, portas aperiri; solitudinēq; illo ostento signari inter se pronuntiabant. Hac Iosephus, de prodigijs excidium Hierosolymę præcedentibus & præsagijs verba faciens. Et in libro, qui apud Hebræos Ioma nuncupatur, idem memoriæ traditum est, quòd nempe ante destructionē Templi portæ eius noctu aperiebantur vltro; quòdque dixerit R. Iohannan: Templum, quare destruis te ipsum? scio enim de te, quòd finis tuus erit destructio; super te namq; prophetauit Zacharias. Hinc meritò Rupertus ait: Puto ipsum Libanum, hoc est, Templum, Prophetice vocis sensisse imperium. Idemq; censéo de igne Templi cedros ipsumque Templum deuorante: vt enim Iosephus author est, Templum inuito Tito exurit, sed id planè Dei sententia iam dudū igne damnauerat. Cumque non sit nralum, pœnale scilicet, in ciuitate, quod non fecerit Dominus; nō modò permilla, verum etiā immilla sunt hæc damna Templo & Vrbi adeò discolis, vt audientibus rebus inanimis asello inuecti in Urbē Creatoris vocē, ipsa volens obfunderit. In huius promeritæ damnationis typum, post triumphalem in die Palmarum in Templum aditum, (quē ideo tones reperio, vt concentus Vatis nostri cum Enāgelijs annotetur, claususque Vatis sensus eluceat: quoniam postquam nono capite asello ingredientem Dominum descripsit, cetera, quæ postea Dominus peregit, Prophetice profequitur) ficulneam Dominus alloquitur, maledicto supponit: audit illa, siccat. Audi ergo Libane, o Templum, aperi portas. Aperi-

*Lyra.
In libro
Ioma.
R. Iohā-
nan.*

Rupert.

*Lib. 7. c.
10. & 9.*

*Mat. 21.
Luc. 19.*

Aperi-

riam. Audi ignis, deuora cedros. Deuorabo. O immensam verbi Domini efficaciam! In verbo tuo laxabo rete, Petrus Seruatori inquit. *Lue. 5.*
laxat: certatim pisces ob Domini verbi reuerentiam moritari confluunt. Quæ nos absurdescentes, verbique Domini immemores, vel *Ioan. 21.*
hinc manet damnatio!

Vlulate quercus Basan quoniam succisus est salus munitus. Pagnini. *Pagnini.*
nus: Vlulate quercus Basan, quoniam prostrata est sylua munita.
Cæsar autem (Iosephus ait) fieri non posse prospiciens, vt sine aggeribus superiorem caperet ciuitatem, in prærupto vndique loco *Lib. 7.*
stam, distribuit operibus militem vicesimo die mensis Augusti. Erat *6. 15.*
autem transuectio materiæ difficilis; omnibus, vt dictum est, circum
ciuitatem vsque ad centesimum stadium in priorum aggerum extru
ctionem detonsis. Quatuor quidem legionum opus in Occidentali
parte ciuitatis contra aulam regiam erigitur: auxilium verò ma
nus, &c. multitudo xystum versus, ac pontem, & Simonis turrim;
quam, cum Ioanne beilum gerens, pro castello sibi edificauerat. Hæc
ille. Ex quibus apparet, hunc textus nostri sensum esse, pro aggeribus
componendis succiso iam nemore saltus, quercubus quoque Ba
san & nemoribus Iordanis securim minari pro alijs aggeribus, ex
quibus Vrbi vlulatus, & gregum pastoribus vox vlulatus, & leonibus
iuxta fluentia condensaque Iordanis rugitus immineret. Vrbs enim,
comportatis aggeribus, capienda signatur vlulans. Pastores gregibus
spoliandi, dum ligna milites longè lateque conquiritur, ac pascua
conculcant; leones cubilibus suis eiciendi, cæcis arboribus, quæ il
la tegant, & quam à Deo quærant escam tibi, à militibus consum
pta, notantur. Huic sensui fauet Pagnini versio sic habens: Vox rug
tus catulorum leonum. Ex his enim incommodis catuli plus detri
menti capiunt. Quare planè subditur:

TEXTVS.

Vox vlulatus pastorum, quia vastata est magnificentia eorum.
Vox rugitus leonum, quoniam vastata est superbia Iordanis.

PARA-

PARAPHRASIS.

Sit secunda loci paraphrasis: En auditur vox ululātium Ducum, qui munita Iudæe loca tutabantur: quia victas manus hostibus dederunt. En hostium exinde animosiorum quasi rugientium leonum vox contra Templum ditissimū ascendit: quoniam munitiora Iordanis occuparunt.

Sit communis ferè loci elucidatio. Sonus & clamor maximi fletus Sacerdotum atque Doctorum Iudæe plebis dirè insonuit: quoniam vastatum est celeberrimum illud magnificentie Regum suorum opus, Templum, inquam. Vox rugitus Principum populi: quoniam cecidit gloria Iordanis, hoc est, terre Iudeorum.

COMMENTARIA.

ETēplo
salus o-
mnium.
Lib. 7.
c. 13.

Vbi ergo Templi ruina prædicta est, consequens fit Urbis excidium: salua enim re diuina, Rempublicam saluam esse oportet; ruente verò, ruere. Lege caput 13. libri septimi de bello Iudaico, vbi Iosephus ait: Quinta verò die Sacerdotes oppressi fame descendunt, & à custodibus ad Titum perducti, vt salutem sibi concederet, orabant. Ille autem veniæ quidem tempus illis præterisse fatus, perisse vero id, cuius eos gratia meritò conseruasset, decere autem Sacerdotes interire cum Templo, duci homines ad supplicium iubet. Et Titus tyrannis ac socijs ad colloquia prouocatus adiungit: Qua vosmetipsos salute dignos esse post Templi excidium iudicatis? Præmiserat autem: Cum prope ad Templum accessissem, consilio iterum legis belli oblitus, parcere vos proprijs sanctis orabam, Templumque seruire, data vobis exeundi copia, & fide salutis. Illa omnia spreuistis, & Templum manibus vestris incendistis. En ē Templi statu Titus ipse Sacerdotibus, tyrannis cæterisque socijs cuncta metitur. Christus quoque propterea in illo ingressu recta Templum illustraturus accedit.

Mat. 21.
Luc. 19.
Lib. 7.
c. 11.

De ululatu quid Iosephus asserat, audiamus. Iam verò multifame marcidi, in mortem penè luminibus clausis, postquam ignem Templi vidēre, in questus interim vires clamoremque receperunt. Resonabat autem trans fluum regio, & montes circumpositi grauiorem sonitum reddebāt: & tamen etiam clades acerbiores tumultu. Nec immerito ululatus & rugitus vocabulo lacrymarum profluuium

uium Vates donati: cū tanta fuerit obfessorum beftialitas, vt tener- *Libro 8.*
rimorum infantium carnibus matres præ fame vefcerentur. Quo ac- *fol. 132.*
cepto, Titus in calum manus attollens aiebat: Ad bellum homi- *Supplem.*
num me veniffè credebam; fed, vt video, contra belluas dimicamus, *Chron.*
feris fauiores. Illæ quippe à propria fe abftinent fpecie, etiam in ex- *ex Iofep.*
trema neceffitate fuos fœtus fœrent; fed ifti proprios deuorant filios: *lib. 7. c. 8.*
illos itaque deleamus; quorū fœda funt omnia. * Vatablus per leo- *ex Eufeb.*
nes pradones intelligit, qui ante destructionem Templi habitabāt *3. Ecclef.*
in Iudæa & in Hierufalem. *Hift. c. 7*
* Vatabl.

Secunda fœuet expofitioni, quod Titus apud Iofephum tyrannis *Lib. 7.*
ac focijs obijeit: Denique cū deberet (pater meus Vefpafianus sci- *c. 13.*
lice) fi depopulanda nationis caufa veniffet, ftirpem veftram petere,
atque hanc delere ciuitatem, Galilæam & circa eam loca vafare ma-
luit, vt poenitendi vobis præberet inducias. Sed hæc eius humanitas
infirmitas videbatur, noftræque lenitate aluiftis audaciam. Regio-
nem itaque circa Iordanem prius à Romanis expugnatam apud Io-
fephum, perfpicuum eft: quare & inde tanquam leones animofiores
effectos Hierufalem inuafiffè Romanos dilucidum fit. Atque non-
nullas euertēde Vrbs rationes, calamitatesq; subiūgit Omnipotens.

TEXTVS.

Hæc dicit Dominus Deus meus: Pafce pecora occifionis, *116.*
quæ qui poffederant, occidebant, & non dolebant, &
vendebant ea, dicentes: Benedictus Dominus, diuites
facti fumus. Et pastores eorum non parcebant eis. Et
ego non paream vltra fuper habitantes terrā, dicit Do-
minus. Ecce ego tradam homines, vnumquēq; in ma-
nu proximi fui, & in manu Regis fui: & concident ter-
ram, & non erunt de manu eorum.

PARAPHRASIS.

Cur tanta calamitas? Prior illa fit ratio, quam Chriftus fub vincapa-
rabela docet, atque hic Chrifto homini Pater in Verbo ræcedo tantum

utilis pecoris similitudine declarat. Sic dixit Dominus Deus meus Filio, Vates inquit: Pafce gregem infæcundum & sterilem atque inutilem, cuius tria sunt fign, quia illius carnibus diuēditis & poffeffores & venditores Deo gratias agentes ob inuentum precium exultant, & paftores illis minime indulgent. Sicut ergo infæcundum pecus fine vlio animi dolore poffeffores, venditores, atque paftores ipfi macello deputant: ita auferetur regnum Dei ab inhabitantibus Iudeam, dicit Dominus, & dabitur genti facienti fructus eius. Et cum omniū admiratione, ecce ego iufus & omnipotens tanquā pecus macelli tradam homines, & nunquam in manu tyrannorum feditioforum, & in manu acclamati ab eis Regis Cafaris: & tyranni & Cafares Iudeam dilacerabūt in fecula.

COMMENTARIA.

PRæoccupatione tacitæ fatisfacit obiectioni, cur Urbē Templumque fāctum tot mala inuentura fint? vt vel fic caufas agnofcentes coloni euitare ftuderent: quod & ipfe Dominus afello inuectus pluribus ab eifdem Iudeis parabolis extorquere contendebat. Illi verò, nihilo meliores effecti, patrum fuorum menfuram implere diligentiffimè ftuduerunt, nullūque Deo fructum reddere voluerunt: quamobrem macelli pecoribus hoc loco æquantur. Duplex enim eft pecorum genus: fœcundiffimum alterum, quod fœtu ac lacte velle: & interdum dominos alit, atq; in dies locupletiores efficit; quod propterea dominis ipsis maximè eft cordi ac cura: alterum verò eft pecoris genus, quod cum ad fobolem inutile fore agnofcitur, macello designatur, & interim pafcitur a. que curatur, donec emptor mañaturus appareat. Hoc occifionis pecus nominatur, & à triplici figno defcribitur: nam quæ dominus a fe abducta cupiat, neque pafior ipfe abdaci doleat, neque emptor retinere velit, ea mañtationi tantum idonea effe confequitur.

Quare domini, emptores, ac pafiores gratulantur Deo, cuius munere fibi eorum quifque in vendendo huiufcemodi pecore confultum effe cenfet.

Benedictus Dominus. Iam videor (inquit) mihi fore diues, qui rem inutilem a me non fine emolumento abiecerim; quod felix faufumque fit. ♦

Mādatum itaque dat Pater Filio alendi pecoris verbo & exemplo *Ioan. 14. D. 31.*
 ac miraculis; quæ sunt illius diuina & vberissima pascua; verum propriâ ipsorum culpâ occisionis pecora euaserunt; atque talia fore introeunti Filio in nouissimis eorum Pater ostendit; ipsumque Filium, *Psal. 73.*
 quem reuererentur, nouissimè mittit: adhuc & alio expectat anno, imò quadraginta duobus annis, vt poenitentia dignos proferant fructus. At illi venientem in nomine Patris pastorem verum eiiciunt, enecât; gregisque pauperes Apostolos atque Discipulos interficiunt. *Mat. 21.*
 Quid ergo faciet veniens Dominus? Malos (suo se met ore conficiunt) malè perdet. hoc est, quod sequitur:

Et ego non parcam ultra. Iam tertius annus actus est, quo è ficulnea fructum expectauit, vt quid terrâ occupat? Iam Prophetas meos, Filiumque vnicum, fructum repotentem, turpissima morte damnarunt. Iam non parcam ultra super habitantes Iudæam, dicit Dominus: ego iudex, ego vindex existam. Proditoriè traditum pro seditione Barabba in populo seditione concitata, Regemque non nisi Cæsarem se habere publicè professi, Vnigenitum meum cruci addixerunt. *Ioan. 19.*
 Ecce ego tradam homines, excipient à Giscala traditorem Ioannem, *Ioseph. lib. 4. c. 4.*
 tyrannumque habebunt proditoriè nobilissimos tractantem; & in *c. 5. c.*
 seditionem versi intra Urbem, mutuo sese periment: exterior autem *lib. 5. c. 1.*
 Rex eorum olim Cæsar acclamatus, Regis vt iura seruet, omnino *2. c. alius*
 consummabit; Iudæamque simul & seditiosi tyrani atque Romani *locus. l. 6.*
 conscindenti; nec ad Templum confugisse proderit; nec, sicut alijs *c. 1. c. 4.*
 quinque vicibus ex hostium immanitate ac potestate in libertatem
 vendicaui, ex hac sexta aternaq; tribulatione, qualis nunquam fuit,
 nec fiet vnquam, vendicabo. Hanc præsentis loci explicationem cum
 Domini post illam Urbis ingressum dicta, tum rei persuadet euentus.
 Euangelij codicem quivis habet, ac memoria retinet: ex Igelippo
 & Iosepho breuiora subiiciam. Iosepho teste, sedino Urbem, Remani
 seditionem exepere. Hinc dixisse Cæsarem Igelippus asserit: ipsi *Lib. 1. c. 21.*
 nos de muris hortati saepe sunt dimicare, ne grauius a suis peneant.
 Quales sunt ciues, quibus hostis remedio est? exclamat in Anacephalosi
 Igelippus. Quod remediū quaeritur, vbi author remedij non
 conciliatur? Quid putabas futurum, cum tuis manibus vitam extingueres,
 cum tuis vocibus aduocatum tuum exterminares. nisi vt in

te quoque inijceres manus? Habes quod petisti. Eripuisti tibi præsulem pacis, petisti necari vitæ tuæ arbitrum, concedi tibi Barabbâ, qui propter seditionem factam in ciuitate, & homicidium, missus fuerat in carcerem. Ideo salus abs te recessit, pax abiit, quies destitit, data est tibi seditio, datum excidium. Agnosce tibi hodie Barabbam viuere, & Iesum mortuum. Ideo in te regnat seditio, pax sepulta est, ut crudelius à tuis pereas, & prius, quàm si ab alienis perires. Hac ille. Quæ quantum veritatis habeant, testis est oculatus & integerrimus Iosephus in quamplurimis locis de bello Iudaico. Sequitur multo à tyrannis & latronibus ac seditiosis Vrbs miserrima tractabatur, patibulis supra moenia paratis, ut fame pereuntes ad Romanos dextras dantes transire volentes suspenderentur. Templum ipsum & altaria à proximis interfectorum sanguine redundabant. Nec vlla propterea latronibus commiseratio. Nec enim vel animas affectio mansueta, vel corpora dolor tangebar, qui etiam mortuam plebem quasi canes lacerabant, replebantque languentibus carcerem. Nonne qualia hic describuntur occisionis pecora Iudæos à proximis, id est, à Iudæis seditiosis & à Rege suo Casare postea habitos fuisse vides? Caucat igitur quilibet scèlera sceleribus apponere, atque infœcundum se Domino pecus exhibere, ac veluti prolificum pro commissis dignum poenitentiae fructum referre satagat, ut de tribulantium manu à Domino eruatur: Domini voluntatem agnoscere, agnitamque votis omnibus exequi studeat: illius veri pastoris vestigia sequatur, qui factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, in ipsa Parasceus nocte suis ait: Ut autem cognoscat mûdus, quia diligo Patrem, & sicut mandatū dedit mihi Pater, sic facio: surgite, camus hinc: ad hortum nempe Gethsemani, vbi capiendus sum. Et hoc loco acceptum à Patre de pascendis pecoribus, licet infœcundis, mandatū abique vlla tergiversatione perfecturum se ostendit, inquit:

TEXTVS.

117. Et pascam pecus occisionis propter hoc, ô pauperes gregis: & assumpsi mihi duas virgas, vnam vocavi Decorem, & alteram vocavi Funiculum: & pavi gregem. Et succidi

Lib. 6.

C. 14.

Joan. 14.

D. 31.

fuccidi tres pastores in mense vno, & contracta est anima mea in eis: siquidem & anima eorū variauit in me. Et dixi: Non pascam vos: quod moritur, moriatur; & *Hier. 25. A. 2.* quod succiditur, succidatur; & reliqui deuorent vnusquisque carnem proximi sui. Et tuli virgam meam quæ vocabatur Decus, & abscidi eam: vt irritum facerem *† Decor 6. M. S. Q. N.* fœdus meum quod percussi cum omnibus populis. Et in irritum deductum est in die illa: & cognouerunt sic pauperes gregis qui custodiunt mihi, quia verbum Domini est. Et dixi ad eos: Si bonum est in oculis vestris, afferte mercedem meam; & si non, quiescite. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me: Projice illud ad statuarium decorum *Mat. 27.* pretium, quo appretiatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos: & proieci illos in domum Domini ad statuarium. Et præscidi virgam meam secundam, quæ appellabatur Funiculus, vt dissoluerem germanitatem inter Iudam & Israel.

PARAPHRASIS.

O paupertatis sceleratores Discipuli, propter hoc, quod audistis mihi à Patre præceptum, sterile pecus pascam, & ad pascendum omnem adhibebo diligentiam: quin prius mansuetudinis & iucunditatis virga remissarum, mox & funiculis flagello confecto: atque ita nihil præmittam, quo pecus ipsum pascendo facundem. Et qui ad meliorem frugem, meis gestis ac dictis auditis, redire contemnent, Caphas, Pilatus, & Herodes, Israelis mei pastores, simul in lunatione vna à mea gratia penitus excidentur: atque dimissi secundam desideria cordis eorum, tantum nefas aggredientur, quod incipiet cadere & pauere vita mea, & anima mea tristis esse usque ad mortem: siquidem & anima eorum rugient, atque ruent super me. Et in obstinatos sententiam definitivam pronun-

ciabo. Quod peste, gladio, ac fame interit, intereat. Et è medio tollam regendi mansuetudinem, legemque clementie, mihi adeò propriam, et de ea cum omnibus populiis fœdus inisse videar. Atque ita in die illa desolationis ad internecionem atque consumptionem Iudæa tradetur. Meique cultores humiles id præcognoscent, quia nempe irrevocabile in obstinatos erit hoc Domini verbum; nec cum impijs inuolentur, nec Deo precibus pro impunitentibus sese ex aduerso opponere præsumunt. Cognoscent enim sic omnia ventura, quia verbum Domini est: & qui prædicabo perfidis, ut fructum ac mercedem à me Domino regni uideant, & ne in peius prolabantur. Illi uero heredem triginta denarijs ement, quos, consilio inito in domo Domini, in agrum signi, pro peregrinorum sepultura, quia pretium sanguinis erit, infument. Atque adeò non funiculis ulterius agam ad corrigendam & dissoluendam germinatam, quam Iudas cum decem tribubus in uero natoque Rege abijciendo contrahet; imò scorpionibus uiar, atque delebo.

COMMENTARIA.

Ioan. 15. **C**hristus ait: O paupertatis amatores Discipuli mei! Non enim adeò familiariter pingues vaccas alloquor, sicuti ues, quos dixi amicos; quia omnia quæ audiui à Patre meo, nota feci vobis. *Mat. 15.* Quandoquidem, ut ex iam-iam ad me facto paterna voluntatis oraculo videre est, non sum missus nisi ad oues, quæ penerunt domus Israël: propter hoc, pascam Israelicum pecus, licet inutile ac infecundum sustineboque in multa patientia vasa ira in intentum; pascam, donec macerator absumat. Illud pro compecto habere, Deum & naturam nihil incassum agere: scrutator maiestatis opprimeretur à gloria, ideoque cum gratiarum actionibus Deum suam vobis significantem voluntatem sincerè debetis excipere; illamque pro viribus exequi, sicut & me cernitis exequentem: imò præ animi desiderio, quia Domini voluntas est, futura tanquam iam præmita, & executioni iam demandata, propono.

Leu. 27. Ne itaque pastoris incuriæ pecoris infecunditas ascribi possit, sub duplici virga, clementiæ, dulcedinis, iucunditatis, ac ininfluendinis, ac sub virga dissipatiæ ex funiculis, pecora transibunt. Atque ita *D. 32.* ego ipse Deus homo verus ac bonus pastor gregem mihi à Patre creatum *Ioan. 10.* ducam.

ditum pascam. Manifesta est huius loci in Euangelij adimpletio: gaudens humeris suis ouem deperditam imposuit, animam suam pro ouibus posuit: ante eas vadit, nominatimque vocat. Templum ingressus, morti pro ouibus appropinquans, decoris virga, tanta scilicet miraculorum ac sanitatum copia usque ad vesperum, tantaque sermonum mellifluorum frequentia per ultimos illos dies erga oues usus. Sed & inibi ex funiculis virgam arripuit, dissipantem vende-
 Mat. 21.
 Ioan. 2.
 vende-
 dentem. En vnde maior illi à Principibus Sacerdotum, Scribis, ac Phariseis debebatur reuerentia, inuidentiùs & acriùs passio procuratur: quam quia nolenti nemo poterat inferre, præ illorum ingratitude in propria veniens, à suis non receptus, quibus & Ioan. 1.
 potestatem dabat filios Dei fieri, quasi tædio affectus, priùs derelictus, dimisit eos secundum desideria cordium suorum: atque ubi prius illos ad capiendum eum accedentes prostravit, moxque erexit. Protestatus est, Hec, inquiens, est hora vestra, & potestas tenebrarum. Luc. 22.
 Ad tantum iam nefas exarlistis, ut cum tenebrarum Principibus à mea gratia prorsus excideretis: præsertimque
Succidi tres pastores in mense vno, & contracta est anima mea in eis: siquidem & anima eorum variavit in me.

Explicationis gratia sic periodum peritus ex Hebræo tradidit. Et Boneti-
 abscondi feci certos tres illos pastores in lunatione vna, & contracta abs-
 est anima mea in eis: siquidem & anima eorum velox fuit in me. clus.
 Abscondi utique facies obtenebrato mundo in vna præcipua, hoc est, quindecima die lune supra naturam eclipsantis solem, cum reuer-
 tentur à spectaculo percurrentes pectora sua, præ metu & expectatio-
 ne, Iudeorum Pontifices, Sacerdotes, Phariseos ac Scribas, qui se reue-
 ra Messiam cruci affixisse per portentia noscentes, latibula quaerent nequitia suæ. Contrahi animam, est tædio affici, est tristari: sicut & con-
 tra dilatarier letari. Velox enim in Christi procuranda cæde appet-
 tentis anima effrenata maiorum passio. Quod si ad Eleazarum, Si-
 monem, & Ioannem, nam factionum tyrannos, hæc referas; adeo Ioseph. 2.
 7. c. 17.
 abscondi optarunt, ut in cloacis latitarent, inuente in Urbem Iero.
 Pagninus vertit: Et succidere feci tres pastores mense vno, & af-
 flicta est anima mea propter eos, & etiam anima eorum nauicauit in
 me.

me. Margines autem capitis huius apud illum expunguntur. Vari-
 blus verò transfert: Præterea vno mēse tres pastores suituli, animūq;
 meus eos detestatus est, quandoquidem eorum animus me detesta-
 tus est. Explicat autem: Per tres pastores triplicem ordinem magistra-
 rum significat, Sacerdotes, Iudices, & Prophetas. Sunt qui putent
 numerum certum pro incerto poni: quasi dicat, Succidam pastores;
 intelligit autē pastores secundarios, nempe infra Christum. Air ergo,
 Amor meus in illos minuetur: quasi dicat, Deferēt me, ideo de-
 ram eos. Septuaginta traducunt: Et auferam tres pastores in mēse
 vno, & ingrauescet anima mea super eos: siquidē & animæ eorum
 rugiebant (sic Complutensis explicat; alij, ruebant) super me.

Ex quibus versionibus constat, nil planius ad literam dici hactē-
 nus, quàm quod Paraphrasis nostra declarat: Tristis effecta est anima
 Christi, & afflicta, & tadio affecta Deicidas detestata est, quia ex ani-
 mo gratis illum odio habentes irruerunt, ac tanquam leones effera-
 ti irrugierunt super eum: factionūque Principes trēs fuere, qui Is-
 raeliticas oues tanquam pastores agere tenebantur; Caiphas Ponti-
 fex anni illius, Pilatus Iudææ Præses, & Herodes Galilææ Rex: qui li-
 natione vna de mane vsque ad vespem, breuique Christum morte
 damnarunt. Hos igitur potissimū succisos memorat in mēse vno:
 quia insimul ex eodē perpetrato facinore supplicij deputauit atter-
 nis, ita vt eundere nequeant: ideo succisos asserit: nisi enim peculi-
 rissimē Dei gratia illos deferuissēt, arcana id providere Domini pro-
 uidentia, tam singulare nefas tremante mundo, ac lugente sole, per-
 ficere nequiuissent.

Quare in huius impietatis poenam, Hierosolymitani excidij ex-
 crabilem omnemque ferē causam, tres alios à Dei gratia succisos pa-
 stores, trium factionum tyrannos, mēse vno, id est, insimul erectos,
 mutua seditione ac cæde sese troncantes legimus, qui & Templum
 ipsum sacrilegijs suorum que sanguine foedarent. Ergo diuisi (Hose-
 phus air) trifariam insidijs, Eleazarus quidem, eiusque socij,
 qui sacras primitias conseruabant, in Ioannem ebrij ferebantur. Qui
 verò huic parērēt, plebem diripientes in Simonem rebellabāt, cum
 ipsi quoque Simoni contra diuerſa partis seditiosos adiumento esse-
 ciuitas. Deus autem, qui damnauerat populum, omnem viam salutis
 ad in-

*Libro 6.
cap. 1.*

*Libro 6.
cap. 15.*

ad interitum uenerat. Romanorum quidem Imperatores honora- *Libro 6.*
uerunt semper Templum, atque ornauerunt: tunc autem Iudaus *cap. 16.*
etiam alienigenarum dona distrahebant. Non equidem recusabo dicere,
quæ dolor iubet. Puto si Romani contra noxios venire tardassent,
aut hiatu terræ deuorandam fuisse ciuitatem, aut diluuiio perituram,
aut fulmina ac Sodoma incendia passuram. Multo enim magis im-
pium progeniem tulit, quam quæ illa perulerat: denique cum eo-
rum pertinacia desperata totus populus interiit. Quid mirum? cum
seditiosorum Principum pertinacia uniuersus populus acclamauit:
Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Nonne aduertis tres si- *Mat. 27.*
mula Dei gratia miserrime pastores excisos? Nonne uides animam,
hoc est, diuina omnia tristitia ac profanata? Veri Dei cultum à Iudaïs,
Christum ac discipulos neci destinantibus, contractum nonne sen-
tis? Variauit Hebraeus populus à Deo, peccatum peccauit: propterea
instabilis factus est, nec promissis illis, Omnia quæ locutus est Domi-
nus, faciemus, stetit, atque adeo corruit. Alieno periculo & tu ipse Dei
cultor prudentior es: horrendum est siquidem incidere in manus
Dei uiuentis; non modo enim æternis mortuos, verum etiam uiuos
temporarijs tormentis afficiet. En quid sequitur.

Et dixi. Mihi omne iudicium impiè damnato Pater consulit: in
obstinatos hos Deicidas quam prolaturus sum sententiam, diu iam
perspectam habeo. Et quidem in hac mortalium uita, fauoris ac præ-
dicationis meæ, quæ stentiles oues fecundat, auferam pascua, nec eo-
rum amplius specialem curam geram, atque hinc mala omnia perfi- *Libro 6.*
des inuadent: præ cadaverum inhumatorum multitudine ad sexcen- *c. 16.*
ta & amplius millia, ac fetore, quod moritur, moriturus & quod gla-
dio latronum ac Romanorum succiditur, succidatur, ac reliqui fame
tabescent. Quæ si præsentia æternus cuncta intueor atque denuncio,
& ut homo atello insidens lacrymis prosequor. *Luc. 19.*

Et tollam uirgam meam, suauitatis ac decoris, quæ huc usque sum
usus in regedo grege Israelitico, & abscindam eam, quia illa iam cum
Israele usus non tum amplius: licet adeo mihi cordi sit lex clemen-
tiæ, ut tanquam certissimum fedus eam omnibus populis proposue- *Gen. 15.*
rim; quia scriptum est, Non delebo propter decem: &, Suauis Do- *Ps. 145.*
minus uniuerlis, & misericordia eius super omnia opera eius. In die illa deso-

illa desolationis, fœdus iucūditatis, quod cum omnibus populis percussū, in irritum deducetur contra Iudæam: quia erit talis tribulatio, qualis non fuit ab initio, neq; fiet, ex quo gentes esse cœperunt. Hoc utique fœdus cum Gentibus, cū illis esse Creator omnium contulit, ita Gentibus seruauit, ut nunquam illis adeo malè esse dederit, aut daturus sit in hac vita, sicuti Iudæis minatur in illa Templi euerfione: atque plusquam decem sanctos ex vrbe educet, ut illam funditus eueruat.

Gen. 18. Sed nunquid perdes iustum cum impio? Absit. Angelo monente pauperes gregis, veritatis discipuli, qui mandata Domini perseueranter obseruant, hæc præscient sic futura; quia stat in obstinatos firmissima Domini sententia: egredienturque antequam Vrbs obsidione cingatur, fugaque locus abnegetur.

Ita factum Historiæ docet. D. Antoninus 1. parte Historiarum, titulo 7. §. 1. Cū ad rebellantem Iudæam, inquit, subiiciendam venturi essent Vespasianus & Titus cum exercitu Romanorū, Chresticola, qui Hierosolymis erant, admoniti sunt per Angelum, ut inde recedentes trans Iordanē in ciuitates Agrippæ ad habitandū irent.

Gen. 18. Quod si dixeris: Cur tot sancti non potius Vrbi ac Templo incolumitatem impetrassent, cū fœdas fecissē cum populis Deus ipse videretur, quinque, imò omnia vrbiū partes Abrahamo agente, cui respondit Deus, Non delebo propter decem? sequentibus attende. Quia Dei legis obseruantissimi intelligent sic esse verbum Domini; intelligentq; illius rationem fore, quia prædicabo Iudæis, vineæ Domini Sabaoth agricolis, ut liberi arbitrij facultate vrentes, si quidem bonum est, asserant mercedem meam, reddantq; vineæ fructum: quod si reddere noluerint, hoc sint malo contēti: non minori malo maius adiungant. Sed en. Heu! ô inauditum nefas! Quem hæredem vnicū Dei Filium agnosceēt primores, extra vineam eiē cūturri, à proditore Iuda, quasi vilissimū quid, triginta argenteis pro mercede proditionis appensis emere non dubitant. Quis vnquam talia de electo populo contra Deum benefaciētem suspicari potuit? Quid hoc, bone Deus?

Et ostendit mihi Dominus, proijciendum à Iuda illud contemptibilissimum, ironicè decorum sanè pretium, quo appetiatus sum
ab eis,

ab eis, in Domo Domini ad thesaurarium & sigulum. Et per Vatem meum Zachariam, ut firmius memoriae audientium res tanta infingeretur, ob oculos rem ponens, tuli reuera triginta argenteos quingentis & quinquaginta ferè annis ante rei euentum, & proieci eos in Domum Domini ad sigulum.

Pagninus & Vatablus aiunt, Ad thesaurarium; id est, (ait Vatablus) ad pedes Sacerdotum, & seniorum populi. Mutauit propheta Naleph in יָוֶד in didione יָוֶד לֹסֶר, quæ per יָוֶד significat sigulum, per לֹסֶר verò thesaurarium: significas fore, ut Iudas referret triginta argenteos illos, & projiceret ad pedes Sacerdotum & seniorum; ex quibus ager siguli emeretur.

Tanta igitur singularis impietas singularem efflagitabat etiam apud homines expiationem; impij autem obliuiores in dies venditum in suis membris acerrimè persequi studebant. Quis pro poenitere nolentibus obsecret? Quis pro huiusmodi à Deo quid impetrare præsumat? Quam animaduersione punientur? Vtique iam non zelo parum iratus correctionem sperans aut curans è funiculis confecto flagello eos percutet; quin ira magna iratus,

Præscidi, inquit, non vtar, quam ad corripiendum solum adhibere consueui ex funiculis virgam; ad dissoluendam germanitatem inter Iudam & decem tribus contrahendam: sed sicuti culpa affines quodammodo erunt, quia veluti decem tribus verum Regem abnegarunt, aureosque vitulos adorarat, ita duæ tribus, Iuda scilicet & Benjamin, à vero Rege Christo deficient, atque pecunijs inhiantes Templum omnemque Rempublicam dilapidabunt; sint quoque in multa per similes, toto orbe contempti.

Alij apud Vatablum dissolutam germanitatem explicant, quia hodie ex qua quisque sit tribu prorsus ignorat. Hæc ad lucram, modo breuib; poenas impietatis prosequamur.

En in Domo Domini concilium de triginta denarijs pro sanguinis pretio per solutis, atque restitutus, imò proicctis, cogitur: Domus quoque Domini à suis primùm prophanatur, interfectionumque innumeris sciet cadaueribus, atque igne flagrat.

In corbonâ seu gazophylacium, ubi Templi thesauri asservabantur, decorum pretium Pharisæica religione nequaquam mittendum

Respon-
sant ju-
dat ex
capti-
tate.

*Lib. 7. de
bel. Jud.
c. 11.*

decernitur: nec è sanguinis pretio pro vniuersi salute profusi emolumentum aliquod locus ille reportat; quin etiam arculas, quæ gazophylacia vocantur, incendunt, in quibus magna vis erat pecunia; ac plurimum vestium, aliaque bona, & (vt breuiter dicam) omnes Iudæorum congestæ diuitiæ, quòd opulentissimus quisque illuc totas domos exhauerant.

Cedit igitur sanguinis Christi pretium in peregrinorum, hoc est, Gentilium, qui longè à Domino erant, & vt aduenæ ac peregrini, non autem in ciuium & domesticorum Dei, hoc est, Iudæorum, utilitatem: quin in horum grauissimè recidit caput.

*Libro 6.
c. 15.*

Tantine vobis, ô Iudæi, triginta pèduntur argentei? tantine fiunt: imò adeone Messiam vestrum tot tantisque votis expetitum, tot Patriarcharum anigmatibus expectatum, tot Prophetarum oraculis prænunciatum, tanquam bonum omne vobis allaturum, adeone flocci, imò nihili facitis? Quasnam commeritas pœnas luere poteritis? Sit apud superos vel aliquod multa initium. En quia tanti sita vobis aurum, quæ vos sententia manet. Quidam apud Syros (qui nempe auxiliares Tito erant in obsidione) ex transfugis deprehenditur è fimo ventris aureos colligens. Transglutientes autem (vt supra diximus) eos veniebant, quòd cunctos seditiosi scrutabantur: & maxima vis auri fuerat in ciuitate: denique duodecim atticis comparabant, quod antea viginti quinque valebat. Verùm hac arte per vnum detecta, totis castris fama percrebuit, quòd auro transfugæ pleni venirent. Arabum autem multitudo, & Syri, scissis ventribus supplicium minitabantur. Et hac ego clade nullam credo sauiorem contigisse Iudæis: vna denique nocte duorum millium paterfacta sunt viscera. Quod licet capitis pœna interdixerit Cæsar, occultè in profugos admittebatur. Et si quis transfugisset, circumspectantes ante ne quis Romanorum videret, eum scindebāt, & ex visceribus quantum nefarium traherant: in paucis autem repenebatur, & plerisque sola spes consumebar. Pro tam paucò paròque pretio, quem vt viscera vestra suscipere debuisitis, Messiam permutastis, ô Hebræi? Intret in vestra viscera pretium; quodque vestris vos deglutendo commodis aurum parare putatis, viscera vestra disumpet.

Trigintane argenteis Messiam proditorie oblatum appretiaui estis? Accipite

Accipite quid Egesippus, vicinus Apostolicorum temporum, Pauc *In Ana-*
 Hieronymo docente in libro de viris illustribus, affirmet: Denique *cephala-*
 tanta captiuorum, præ multitudine, villas fuit, vt triginta à Roma- *laosi.*
 nis vno numismate sub corona venderentur: & qui triginta dena-
 rijs Iesum comparauerant ad perdendum, iuste postea triginta capita
 suorum viderunt vendi vno denario ad illudendū. Quia igitur penè
 omnes Iudæi in necem Domini nostri Iesu Christi vniuersimode con-
 senserunt, imminente vindicta penè omnes à totis regionibus ad a-
 zymorum diem festum congregati, bello subito circumfusi sunt; vt
 primò quidem illis pestifera lues, ex loci angustia nasceretur, deinde
 citius fames. Quid ad hæc vel hucere poteritis tanto tempore prædi-
 ctâ: Nam colligantur à secundo anno Darij, sub quo rursus Tem- *Vincen.*
 plum adificatum est, vsque ad hunc secundum annum Vespasiani, *Spec. hi-*
 in quo nouissimè Ierusalem subuersa est, anni quingenti nonaginta. *st. r. lib.*
 Cur adhuc ab omnibus adoratum toto corde Messiam, cui adeo Pro- *16. c. 6.*
 phetarum concinunt oracula, non excipitis? Obsecro vos in Deo A-
 braham, Isaac, & Iacob, redite ad cor. De vestra eaque æterna salute,
 quæ ex vobis est, agitur. Quid vobis mundi proderit imperium cum
 animæ dispendio? Agnoscite authorem imò iudicem Deo vestram cum
 decem tribubus amicitiam in eisdendo Davidis hærede legitimo è
 ceruicibus vestris mitam, esse punitam. Non enim eos Dominus
 de vobis per Zachariam pronunciat) de manu Romanorum: perpet-
 tua est vestra captiuitas, sicut & Israelis, de quo ita legimus: Cum ve- *Histor.*
 nisset Alexander ad mōtes Caspios, miserūt ad eum filij captiuitatis *Scholast.*
 decem tribuū, (ex edicto enim tenebantur egredi non licere) postu- *libri E-*
 lantes ab eo egrediendi copiam. Cumq; quæstisset causam captiuitatis, *sther c. 5*
 accepit eos recessisse aperte à Deo Israel, vitulis aureis immolando;
 & per Prophetas Dei prædictum esse, eos à captiuitate non redituros.
 Tunc respondit, quòd arctius eos includeret. Cùmque angusta via-
 rum obstrueret molibus bituminatis, videns laborem humanū non
 sufficere, orauit Deum Israel, vt opus illud compleret. Et accesserunt
 ad se inuicem prærupta montium, & factus est locus immeabilis. Ex
 quo liquidò constat, germanitatem vestram eadem poena damnan;
 aiente Domino, Non enim eos de manu Romanorum. En mille
 quingentos & amplius annos hæc ipsa captiuitate tenemini: toto

hoc temporis curriculo idolorum cultum abhorruistis, patrias leges Deumque Israelis mordicus colere apud vosmetipsos statuistis: nec tamen vlllo vel Prophetico saltem responso leuamen aliquod assequuti estis, aut spem. Quid hoc? nisi quod hic auditis Deum protestantem, Non eruiam eos de manu eorum. Cur? Et hic genuinam causam manifestissimè docemini: triginta argenteis, quibus postea in Templo proiectis Acheldemah eguli ager constitit, emptus & peremptus est Christus. Singularissima impietas singularissimam vindictam exigit. Obsecro vos in Domino, ne trium pastorum factionumque tyrannorum obstinationē sequamini, iam diu ex Prophetarum vaticinijs aduentus Messiae tempus elapsum agnoscitis: Deumque minimè mutari, promissis verò maximè stare: Christo ab vniuersis ex animo iam adorato diuina omnia scripta consona conspiciatis. Quid moramini? cur non resipiscitis? cur adhuc excaricari corda vestra permittitis? Nondum malorum finis. En & aliud vos manet tormentum, illudque ob vestram pectoris duritiem experimento comprobabitur. Attendite.

TEXTVS.

119. Et dixit Dominus ad me: Adhuc fume tibi vasa pastoris stulti. Quia ecce ego suscitabo pastorem in terra, qui derelicta non visitabit, dispersum non quæret, & contritum non sanabit, & id quod stat, non enutriet, & carnes pinguium comedet, & ungulas eorum dissoluet. O pastor & idolum, derelinquens gregem! gladius super brachium eius, & super oculū dextrum eius: brachium eius ariditate siccabitur, & oculus dexter eius tenebre-scens obscurabitur.

PARAPHRASIS.

Et dixit Dominus ad Zachariam. Adhuc, intichristi vaticinatus calamitatem, habitum & instrumenta stulti pastoris a fume stupefcente mundo in obstinatorum panem, ecce ego pastor bonus, & reiectus,

reiectus, excitabo dominantem in terra pastorem hypocritam ac pessimum, qui agrotantia pecora non inuisset, dispersa non perquireret, nec curabit sustentabitque laesa, nec ad pascua pecora sana deducet: quin pingua mactabit, ut deuoret; & crudeliter feriens, eorum dissoluet ungulas. O & heu pastor, qui ut idolum te adorandum curabis, gregis desertor! Unde illi tanta praesumptio? Tyrannico gladio potentiam suam intellectusque cum fulciet. Verum omnis eius potentia, cum Domino spiritu oris sui interficiente, quasi fulmine icta arefcet; & potior illius sapientia procul dubio spiritus gladio interibit.

COMMENTARIA.

HOc aliud est supplicium obduratis quasi in theatro quodam, ne obliuioni traderetur, ob oculos positum. Antichristi personam spectantibus omnibus agere, illiusque peruersi pastoris munia obire, è diametro ijs, qua Christus esset obiturus, aduersantia, Vates à Domino praecipitur.

Et quomodo? Isaias, ut captiuitatem populi demonstraret, nudus ingreditur; & Hieremias vadit ad domum figuli, ut ex dissipatione vasis, quod currebat in rota, & manu fingebatur artificis, & interitum Israel, & Dei potentiam ostenderet; & Ezechiel, ut subuersionem Hierusalem, & fugam Sedechiae, & onera captiuorum, non solum voce, sed & habitu demonstraret, perfodit parietem, & in suis humeris excipitur: sic Zacharias habitum stulti pastoris assumit, ut eum nunciet, qui venturus est. Iste pastor ideo confurget in Israel, quia verus pastor dixerat, iam non pascam vos: qui alio nomine & in Daniel Propheta, & in Euangelio, & in epistola Pauli ad Thessalonicenses, abominatio desolationis, sessurus in Templo Domini prophetaur; & se facturum ut Deum: qui & per Isaiam magnus sensus dicitur.

Et ad hoc venit, non ut sanet, sed ut perdat gregem Israel. Pastor enim bonus agrotantia pecora vilitat, dispersa inquirat, relicta affert, laesa sustentat: è contrario pastor malus omnia aduersa agit, & carnes pinguium deuorat, ungulas arietum & ouium dissoluit atque peruerit, ne recto ingrediamur pede. Hunc pastorem suscipient Iudaei: quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & euacuabit illuminatione

Anti-christus.

P. Hier.

^aIsa. 50.

A.

^bHier. 18

A.

^cEzech.

12. B.

Dan. 9.

G.

^aMarci

13. B.

^bThes.

2. B.

^cIsa. 32.

B.

ne ad iucn-

ne aduentus sui. Ita qui non crediderunt veritati, ne salui fierēt, credant mendacio & iudicentur, quia consenserunt iniquitati.

- Rupert.* Iste pastor ideo super eos confurget, quia pastor bonus, qui paue-
Ioan. 10. rat eos, tam iniqua mercede muneratus, tam indecoro ab eis pretio
Ioan. 5. appretiatus est. Hinc & in Euangelio dicit: Ego veni in nomine Patris mei, & non suscepistis me. Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. pastorem utique stultum, id est, scienter mihi contrarium, non per ignorantiam errantem, sed per malitiam repugnātem. Nam
Psal. 48. quia in Psalmo quoque scriptum est, Simul insipiens & stultus peribunt: sciendam, quia stultus & insipiens in hoc differant, quod insipiens dicatur ille, qui nescit; stultus autem ille, qui scit, & nihilominus agit contra rationem iustitiæ, quam scit. Pastor ille non faciet, quod ego bonus pastor feci. Ego derelicta visitaui: ille derelicta non visitabit. Ego dispersa quaesivi: ille dispersa non queret. Ego contritum sanaui, id est, peccatorem conuerit: ille contritum non sanabit. Ego id, quod stat, enutrio, dum bonum in melius proueho: ille, quod stat, non enutriet, imò faciet quod contrā est. Carnes pinguium comedet, & ungulas eorum dissoluere: id est, multos, qui videbantur esse sapientes, seducet, & rationem discretionis auferet, ut ut
Mat. 24. si fieri possit, in errores inducantur etiam electi.

- Rupert.* Præ doloris acrimonia, talisque pastoris execratione, apostrophe debacchatur in ipsum Vates. O (inquit) pastor & idolū: falso pastor, & verè idolū: falso (inquā) pastor, quia derelinquēs gregē, & verè idolū, quia mendaciū. Sicut enim filius Dei veritas dicitur, & est: tu, fili diaboli, mendaciū rectè diceris, & es. Tu te ostendes tanquam sis Deus: sed in, non dico idolorū cultor: imò idolū es, & non Deus.
Iob 12. Tu teipsum exultimari vis, de quo scriptū est. A pud ipsum est fortitudo & sapiētia: sed non ita est. Imò super brachiū tuum, id est, super & contra tuam quā iactas fortitudinē, & super oculū tuū dextrū, id est, super tuam, quam tibi arrogas, sapientiam, fortioris & sapientioris, imò solius fortis & solius sapientis euaginatū est gladius; ille (inquā) gladius, quō iam dudū in caelo diabolus pater tuus, & tu cum illo es plagatus: & mirum, quod plagatus adhuc viuū, id est, Deum viuētem, te dicere præsumis: cum plaga tua, plaga sit mortis. Huius rei admiratio est in Apocalypsi sub his verbis: Et vnum de capitibus quasi

quasi occisum in mortem, & plaga mortis eius sanata est. Item dicēs habitantibus in terra, vt faciant imaginem bestię, quę habet plagam gladij, & vixit. Non verē plaga mortis tuę sanata est, nec verē viuus; sed tu insane pastor, & idolum mortuum, ostentatione tua sanus es, & viuus. Tale brachium tuum, non vera fortitudo, sed rebellio contra Altissimum, ariditate siccabitur: & talis oculus tuus tibi dexter, Deo totus sinister, oculus non verē sapientia, sed veraciter malitia tenebrescens obscurabitur, vt mittaris in profundum inferni mancus & cæcus.

Profecto Seruator ipse, bonusque pastor, vbi Templi ruinam Urbisque deuastationem prædixit, Antichristi quoque, quemadmodum hoc loco Vates noster, adiunxit aduētum: vt Christi Prophetęque consonantiam perpendas, veritatemque deprehendas.

Tandem pro huius capitis coronide ambigitur, an ex hoc loco depromptum sit illud apud Matthæum: Tunc impletum est, quod dictum est per Hieremiam Prophetam, dicentem: Et acceperunt triginta argenteos, pretium appetiati (in secundo casu) quem appetiauerunt à filiis Israel; & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus. Hic enim oraculū istud aperit legitur, apud Hieremiam verò vix adhuc apparet: locus siquidē capitis tricelimi-secondi, vbi septem stateribus & decem argenteis ager Hieremię constitit, multò maius pretium nēpe triginta drachmas, id est, totidem aureos coloniensēs, sterisse demonstrat, nec figuli agrum esse declarat. Pater *P. Hier.* Hieronymus in Matthæum ita scribit: Hoc testimonium in Hieremia non inuenitur; in Zacharia verò, qui penē vltimus est duodecim Prophetarum, quædam similitudo fertur: & quanquam sensus non multum discrepet, tamen & ordo & verba diuersa sunt. Legi nuper in quodam Hebraico volumine, quod Nazarena secta mihi Hebraeus obtulit, Hieremię apocryphum, in quo hæc ad verbum scripta reperi. Sed tamen mihi videtur magis de Zacharia sumptum testimonium, Euangelistarum & Apostolorum more vulgato, qui, verborum ordine prætermisso, sensus tantum de veteri testamento profertur in exemplum. Fauent huic sententię Biblia Syriaca, & emaniscriptis vnum exemplar, quæ Prophetę propriū nomen reticent. Eusebius verò de demonstratione libro decimo, capite quarto, dubi *F. seb.*

Hugo
Card.
hic.

tat, an per quandam malitiam sublatum fuisset à textu Hieremiæ 32. an per librarij erratum alterum pro altero sit positum nomen. Atque huius nominis permutati ea ratio videri potest. Prophetæ siquidem omnes eodem afflati Spiritu oracula ediderunt; quare ab altero editum, alteri ascribitur: Hieremiæ verò potiùs hoc vaticiniũ inscribitur, quia passionis Christi mysteria diligentius est persecutus, ita vt sicut Lucas inter Euangelistas, ita ille in Prophetis vituli facie donari iure queat: factum autem istud ad patiẽtem Dominum referri patet.

Textum quidem de duabus virgis superioribus annis me in Natali Virginis ac Matris Dei pro rostris exponentem aliter audistis.

CAPVT DVODECIMVM.

TEXTVS.

120. Onus verbi Domini super Israel. Dicit Dominus extendẽs cælum, & fundans terram, & fingens spiritum hominis in eo. Ecce ego ponam Hierusalem superliminare crapulæ omnibus populis in circuitu: sed & Iuda erit in obsidione contra Hierusalem.

PARAPHRASIS.

Verũ antequam stultus hic pastor Antichristus vnũuersa dẽturbet, hæc est firmissima prophetia de predicatione Euangelij super omnes tribus indicandas Israelitis, hoc est, vbique: Dominus, cuius dixisse fecit, est, bonitate sua, quasi pellem animantium membris, cælum mundi partibus aptans, & sapientia sua terram mundi centrum super nubili, aut super aquas, tanquam super fortissimam indeficientem, bassi locanti eaq. omnia hominis ergo, in cuius organizato corpore omnipotentia sua ex nihilo creando animam infundit, hæc, huiusmodi inquam Dominus assueueranter affirmat: En, stupentibus & admirantibus cunctis, ego meum mites Spiritum Apostolis meis in Hierusalem, estimabor posuisse Hierusalem omni nationi tanquam tabernam signa crapula ac ebrietatis in superliminari viatoribus protendentem: quique magis diuinum suspice.

Act. 2.

susplicere beneficium tenebuntur habitatores Iudæ, ipsi multo plenei Apostolos irridendo impudenter asserere præsumunt.

COMMENTARIA.

CAetera prosequitur Vates, quæ Seruator ipse in Urbem a seello inuectus edocturus aut gesturus erat. Vbi verò tot imminencia mala prædixit, trementia suorum pectora, tantorumque dolorum tempora nosse cupientiâ, confortat, quamplurima prius futura ostendens; quodque prædicabitur Euangelium regni in vniuerso orbe, in testimonium omnibus Gentibus. Id ipsum, & ob eandem causam, per Vatem hoc loco præloquitur. Egerat de aduentu pastoris stulti Antichristi: ne, quasi iam iam in ianuis esset, terrerentur omnes, alia, quæ illius aduentum præcedent, hoc loco subiungit; prædicationem scilicet Euangelij in omnem mundi oram, quam Israelis nomine, sicut ibi, *Sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel, intelligit; quia domus Davidis ac Iudæ in hoc capite Vates meminit: Euangelium autem onus verbi Domini vocat, ob ipsius inuiolabilem similitudinem atque constantiam, vt & initio capituli noni explicuimus: & vndenam tantum ponderis Euangelio futurum sit, nouis describens dicentis Domini personam titulis indicat. Euangelium siquidem virtus Dei est, illius bonitate in omnem mundi plagam extendendum est: sicut & in naturalibus ab eadem bonitate (cuius vis diffusio atque extensio est) calum, sicut pellis animalium membris, vniuersi partibus æquè extenditur. Euangelium siquidem virtus Dei est, illius sapientiâ multò firmitus quàm terra super nihili, aut super aquas, super infirma mundi, & ea quæ non sunt, fundandum est. Euangelium siquidem virtus Dei est, ab illius omnipotentia tanquam vnicum ac singulare medium ad supernaturalem beatitudinem homini proponendum est, cui, vt illam assequi studeat, Omnipotens ex nihilo animam simul creando infudit. Si igitur calum Deus extendit, multò magis & hominis spiritum Euangelicis campis atque promissis amplificabit: si terram fundat, multò melius hominis corpus, proposita per Euangelium resurrectione, perennitate donabit.

* Illud hic luce meridiana clariùs elucet, hominis animam non ante

Mat. 24

B. 14.

Mat. 16

*Euangelij ubiq;
prædicatione.*

** Mat.
19. D.*

** Anima
non est
ante cor-*

corporis organizationem à Deo creatam. Iam nosse cupis quoniam pacto Euangelium Dei bonitas extendet, sapientia fundabit, omnipotentia terrestribus hominum cordibus inferet: inauditum vereque diuinum opus aduerte.

Ecce ego (dicit Dominus) ponam Hierusalem tanquam superliminare crapule omnibus populis in circuitu: sed & Iuda erit in obsidione contra Hierusalem. Vbi duas nostras loci elucidationes assignauerimus, nonnullas aliorum adijciemus. Pro prima expositione nostra Actuum Apostolorum secundum caput, ubi Euangelij primordia recensentur, in memoriam reuocandum est. Replentur Spiritu sancto omnes Christi discipuli: repente de cælo vehementi sono facto in Sionis cœnaculo, fit omnis nationis, quæ sub cælo est, concursus: mente confunditur, quoniam audit vnusquisque lingua sua illos loquentes: stupent omnes, mirantur omnes; Parthi, & Medi, & Aelamitæ, & qui habitant Mesopotamiam, Iudæam, & Cappadociam, Pontum & Asiam, Phrygiam & Pamphylia, Aegyptum, & partes Libyæ quæ est circa Cyrenen, & aduenæ Romani, Iudæi quoque & Proselyti, Cretes & Arabes; audimus eos loquentes nostris linguis magnalia Dei. Quidnam vult hoc esse? Alij autem irrident, & aiunt: Quia musto pleni sunt isti. Petrus stans cum vndecim, vocem leuat: Viri Iudæi, & qui habitatis Hierusale vniuersi, hoc vobis notum sit: non enim, sicut vos aestimatis, hi ebrii sunt, cum sit hora diei tertia: & c. Compunguntur audientes, & ænitent, ac circiter tria millia baptizantur. Ego, inquit omnium Seruator, sum ostium: ipsius fide Hierosolymis in monte Sione sit ingressus in Ecclesiam: huius ostij ac fidei superliminare, omnibus populis ob Pentecosten in vnam Hierusalem coactis, igneis linguis Spiritus sanctus assistit: hoc tamen crapulæ ac ebrietati & musto ascribitur; non quidē ab omnibus populis, sed ab inuido ac malitiæ deducto Iudæo, qui ob malitiam Ecclesiam ipsum cruci addixit, & eadem obstinatione obsessurus est Ecclesiam, quæ per Euangelium pacis visionem annuncians, meritò Hierusalem dicitur: cuius & proprium insigne vexillum: quæ est, alterutrum diligere. In hoc cognoscent omnes, quia vere discipuli mei eritis, si dilectionem habueritis ad inuicem.

Pro secunda præsentis textus declaratione, illa cauponarum consuetudo

Act. 2.

Toan. 10.

Spiritus
sanctus.

Joan. 13.

suetudo ob oculos ponenda est, qua in vendibilis vini symbolum, hederæ ramum aut vini phialam supra os suum ponere; atq; in comensibilium demonstrationem, verum carnis satium superliminari contiguum appendere consueverunt. Iuxta hunc tritum vulgatūq; morem, En, inquit Dominus, ego ponam Ecclesiam quasi superliminare crapulam ostentans omnibus populis in circuitu: quia nimirum impij, qui in circuitu ambulant, quia à Deo, qui verum est re- *Psal.*
rum omnium centrum, deuiant, bona temporaria spiritaliaq; constanter in fide publice persistentium vorare studebunt: quin & Iudas etiam eadem ratione Hierusalem obsidione cinget. Hoc sanè suos Christus, hanc eandem narrationem prosequutus, admonuit: Tunc *Matth.*
tradent vos in tribulationem, & occident vos, & eritis odio omni- *24. A. 9.*
bus gentibus propter nomen meum. Et tunc scandalizabūtur multi, & inuicem tradent, & odio habebunt inuicem. Trademini autem à *Luc. 21.*
parentibus, & fratribus, & cognatis, & amicis. Nōne vides Iudam in *D. 16.*
obsidione contra Hierusalem?

Vel tertia sit huius textus explicatio: Ponam Ecclesiam quasi superliminare crapulam ostentans, quia ingredientiæ & egredientes *Ioan. 10.*
Christi alumni vberima pascua inuenient. Hinc Rupertus: Superli- *Rupert.*
minare crapulæ quid est, nisi domus saturitatis? Nimirum hoc de illa terrena Hierusalē nullatenus veraciter dici potest, aut intelligi: quia postquam mercedem superius dictam pastoris sui triginta argenteos appendit, miserè facta est domus famis, non solummodo famis audiendi verbum Dei, verum etiam corporeæ famis, quæ cogeret matres quoq; carnibus filiorum vesci, iuxta maledictionem legis Moysi dicentis: Obsideberis intra portas tuas, & comedes fructus vteri tui, *Deu. 28.*
& carnes filiorum tuorum & filiarum tuarum. Ergo Hierusalem hic, sicut & in plenisque scripturarum locis, Ecclesiam significat in hoc mundo peregrinantem: quæ quamdiu peregrinatur, etsi nondum re, tamen spe iam est cœlestis Hierusalem: & ista est, quam posuit Dominus superliminare crapulæ, iuxta illud: In loco pascuæ ibi me collocauit; super aquam refecit me. Crapula namque non semper praedicatur de malo, cum Psalmista dicat: Et exentatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potens crapulatus à vino. *Psal. 22.*
Psal. 77.

Quare autē pro tota domo hic placet intelligi superliminare, & pro

Exodi
12.

2. Cor. 2.

2. Cor.
11. F.
Tit. 1.

Origen.
hom. 8.
Iudic. 6.

domo saturitatis dictum esse superliminare crapulæ? Videlicet, quia ubi primum figurata est refectio siue saturitas Ecclesię, signum conuiuii iussu est poni in superliminari, & in utroque posse, ut videns Dominus sanguinem, transcenderet ostium, & non sineret percussorem ingredi domos Israel, & ladere. Nempe agnus ille, qui intus commedebatur, illud significabat. Vnde Hierusalem siue Domus siue Ecclesia Christi præsentis loco superliminare crapulę vocari meretur. Hoc ab omnibus populis in circuitu persentitur. Dicit enim Apostolus: Quia Christi bonus odor sumus Deo in omni loco in his qui salui fiunt, & in his qui pereunt: alijs quidem odor mortis in mortem, alijs autem odor vitę in vitam. Quibus crapula hæc extitit odor mortis in mortem, ipsi obsederunt Hierusalem.

Quid est autem quod continuo dicit: *Sed & Iudas erit in obsidione contra Hierusalem?* Nimirum id ipsum quod Apostolus cum dixisset, Periculis ex genere, periculis ex Gentibus, &c. intulit etiam istud, Periculis in falsis fratribus. Eiusmodi confessores, qui nomine Christiano censentur, & confitentur se nosse Deum, factis autem negant, hoc loco per Iudam (quod interpretatur confessio) recte intelliguntur, quoniam dicuntur esse in obsidione contra Hierusalem.

Mirandum sanè, huiuscemodi fratres, atque illos etiam, pro quibus Apostolus concupiscendi animo cupiebat anathema & separatus esse à Christo, cum illius supra modum persequeretur Ecclesiam, abundantius amulator existens paternarum traditionum, mirandum sanè, hosce fratres postea Pauli prædicationi non acquiescere, imò diligentius insidias obrendere. Mirandum sanè, & hosce fidei confessores pacificis sanctisque Hierusalem celestis ciuibus adhuc in terris commorantibus, hoc est, bonis Christianis, non summum deferre honorem, imò potius, & fraudulentius aliquando, quam omnes impios populos, infideles scilicet, in circuitu ambulantes insidians, seditionesque concitare. Simile prosequitur argumentum Iudicum sexto Origenes Adamantius homilia octaua, ubi Orientis filij auxiliares Amalechitis & Madianitis contra Israel aduentasse leguntur, prout habes in calce orationis Dominicę Sexagesimę.

Atque adeò propter hanc peculiarem admirandi causam, quia qui adiumento esse debuerant, obsiderent, seiunctum ab omnibus popu-

lis in circuitu, Hierusalem spolia usque ad crapulam & satietatem vorare quærentibus, Iudæ obfidentis mentio fit.

Vatablus ita hunc locum glosat, Superliminare crapulæ, Hebraicè, *Vatabl.* Calicem soporis omnibus populis, &c. Alij calicem ebrietas vertit, alij calicem veneni. quasi dicat: Qui persequuntur Ecclesiam, moriuntur, ut qui exhausto poculo veneni derepentè cadunt. Super Iudam erit calix in obliuione illa, quæ erit aduersus Hierusalem. quasi dicat: Non solum peritura sunt Gentes, quæ oppugnaverunt pios, sed etiam ipsi Iudæi, qui oppugnaverint eos, Hierusalem videlicet spiritualem. *Lyra.* Lyra in Hebræo haberi docet pro superliminari crapulæ *Bened.* scyphum amaritudinis; potionis nempe venenatæ statim enecantis. *P. Hier.* Atque ita Pater Hieronymus enucleat. Quod cuncti persecutores, qui contra Domum Domini dimicarunt, inebriantur eo calice, quo vniuersis Gentibus propinat Hieremias; ut bibant, & inebriantur, *Hier. 25.* & cadant, & vomant, & insaniant. Ille igitur Creator vniuersitatis, *E. 27.* & Dominus, se Ierusalem superliminare crapulæ omnibus populis in circuitu positurum esse testatur: ut qui limen eius attigerit, inebrietur & corruat; siue ipsum superliminare in eum corruat, à quo contingitur. Nec mirum, quia illud superliminare hoc lapide fit, de quo legimus: Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur; *Matth.* super quem verò ceciderit, conteret eum. Immobilis itaque stat *21. D. 44.* Ecclesiæ fabrica super hanc petram; quare subditur: *Mat. 16.*

TEXTVS.

Et erit in die illa, ponam Hierusalem lapidem oneris cunctis populis. Omnes qui leuabunt eum, concisione lacerabuntur: & colligetur aduersus eam omnia regna terræ.

PARAPHRASIS.

Nec preualebunt Gentes nec Iudæi aduersus Ecclesiam; ponam enim adhuc illam quasi lapidem onerosum fixumq., in quo vires suas experiri velint omnes nationes: atque vniuersi, qui eum leuare à situ suo dimouere tentabunt, procul dubio manus suas cum corpore dilacerabunt: & ut loco Ecclesiam dimoueant, infirmul aduersus eam omnia imperia terræq., regna consurgent. Sed en quantum proficiunt.

TEX-

TEXTVS.

In die illa, dicit Dominus, percutiam omnē equum in stuporem, & ascensorem eius in amentia: & super domum Iuda aperiam oculos meos, & omnem equum populorum percutiam cecitate.

PARAPHRASIS.

P. Hier. Tunc temporis & carnaliter & spiritualiter percutiet Dominus omnes aduersariorum equos in stuporem, ita ut omnes stupeant, qui eos viderint esse percussos: & ascensores eorum, malorum premente magnitudine, verentur in amentiam. Et super domum Iuda, qui contra metropolim suam facere aliquid cogeantur, aperiet Dominus oculos suos, ut eorum misereatur, & eos suo dignos faciat aspectu, oculorumque suorum illustret lumine. Omnes autem equos populorum aeterna percussione cecitate.

COMMENTARIA.

Et erit in die illa, hoc est, Euāgelij tempore, de quo Paulus: Non (veteris scilicet testamenti) praecessit; dies autem (videlicet noui) appropinquauit: in illo, inquam, tempore persequutionis Euāgelij, erit Ecclesia petra scandali, sicut & Christus, immobilis & inconuulsa; ita quod portae inferi non praeualebunt aduersus eam: nec omnium regnorum in eam simul conspirantium potentia quicquam efficere poterit: quin potius sicut longē impar viribus suis sustollere lapidem nitens incassum nititur, vano inutilique labore manibus ac corpore dilaceratur; ita continget omnibus populis, quibus Deus ipse, ut experimento comprobent, diuino fulciri lumine suam Ecclesiam, non autem creato, vel humano vel Angelico, eam tanquam lapidem oneris exponet.

P. Hier. Mos est in viribus Palaestinae, & usque hodie per omnem Iudaeam vetus consuetudo seruatur, ut in viculis, oppidis, & castellis romae ponantur lapides grauitissimi pondens, ad quos iuuenes exercere soleant, & eos pro varietate virium subleuata, alij ad genua, alij ad umbilicum, alij ad humeros & caput, nonnulli super verticem eiusque iunctisque manibus, magnitudinem virium demonstrantes, ponunt.

das extollant. In arce Athenienſiũ (addit Pater Hieronymus) iuxta ſimulachrum Mineræ vidi ipſam ancã grauiſſimi ponderis, quam ego pro imbecillitate corpuſculi mouere vix potui: cum quærerem, quidnam ſibi veller, reſponſum eſt ab vrbis eius cultoribus, athletarum in illa maſſa fortitudinem comprobari: nec prius ad agonem quemquam deſcendere, quàm ex leuatione ponderis ſciatur quis cui debeat comparari. Senſus ergo iſte eſt: Ponam Eccleſiam cunctis Gentibus quaſi grauiſſimum lapidem ſubleuandum: nihilque proficient, imò tanquam in immobilem ſcandali petram offendent, atque dolentes impingent.

Nec ſolum potentia, verùm etiam ſapientia prudentiaque freti humana contra Eccleſiam, quaſi ſtupidi in ipſo conflictu equi & ſine mente ac conſilio equites corruent. Dabit enim ſuis Dominus os & *Luc. 21.* ſapientiam, cui non poterunt contradicere omnes aduerſarij. Eadem enim eſt huius oraculi ſententia, atque illius: Perdam ſapientiam ſa- *1. Cor. 1.* pientum, & prudentiam prudentum reprobo. Miſericordiæ autem *Iſa. 9.* oculis domum Iuda intuebor: & ſemel tria, iterùmque millia quinque, plurimamque Sacerdotum turbam, qui omnes ignoranter neci meæ aſſenſi ſunt, Eccleſiæ meæ apponam: ſuperbum autẽ omnem, arrogantem, ſaſcipientem, eleratumque populorum equum iubam demittere contemnentem, ſequẽ mihi vt pullum ſubmittere nolentem, quaſi Aegyptum in meridie tenebras palpare compellam: veriq; *Exod. 10.* nominis mei conſeſſores è Iuda ſelecti dulciſſima luce perfruentur; & eorum duces Apoſtoli atque magiſtri, exultantes in cordibus ſuis, ſperabunt ſe adiutum iri precibus Eccleſiæ, nullis ſuis viribus fidentes. Hoc eſt proſectò quod ſubditur:

TEXTVS.

Et dicent duces Iuda in corde ſuo: Confortentur mihi habitatores Hieruſalem in Domino exercituũ Deo eorum.

PARAPHRASIS.

Et ex animo dicent, ſeu aſſenſu, cum Moſes, clamabũt fideliũ duces: Orantes ſibi ac nobis virtutem ac robur impetrent habitatores Eccleſiæ ab omnipotente militiarum Domino, eorumq; per fidem ac caritatem peculiari Deo.

COMMENTARIA.

A Nimaduertentes autem Apostoli, ac fidei Patres, Deum misericorditer reluctantem Ecclesie Iudam respexisse, atque hoc intuitu non fictos sed veros Ecclesie filios à Iuda procreasse, ipsi quoque ex corde, utpote veris non autem falsis fratribus fideles, inquam: Corroborentur mihi in solatium, & auxilium, animique incunditatem, qui iam non ut hospites & aduenæ, sed ut ciues & domestici Dei, Ecclesiam incolunt: sitque solida perfectaque confortatio, utpote in Domino exercituum singulari beneficio eorum se Deum protestante constituta. Perlege Apostolorum Actus. Hinc & dux ille inclutus Paulus: *Orationi instate, vigilantes in ea, in gratiarum actione, orantes simul & pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi, (propter quod etiam vincit sum) ut manifestem illud, ita ut oportet me loqui. Idem ait: Omnia possum in eo qui me confortat. Vnde non inconcinnè literæ huius sensus esse potest:

Et optabunt fidelium duces, ut proficiant, confortenturque vni cum eis: aut, ut dictio, *mihi*, vacet, ad Ecclesiam incolendam à Iuda conuersi, confortentur in Domino exercituum, iam eorum Deo per gratiæ ac fidei intuitum declarato; ut sic omnia possint, nec saucientibus tyrannis dent victas manus. Maiorque seruandarum mentium zelus ducibus his accrescet, pluribus iam discipulis à Iuda selectis: quapropter

TEXTVS.

122. In die illa ponam duces Iuda sicut caminū ignis in lignis,
 †faciō o. & sicut †faciem ignis in fœno: & deuorabunt ad dexte-
 †faciō o. ram & ad sinistram omnes populos in circuitu: & habitabitur Hierusalem rursus in loco suo in Hierusalem.

PARAPHRASIS.

LUC. 12. Tunc fidelium duces, igne meo succensi, Euangelij ignem vehemētissime ac celerrime virtutis in orbem deferentes, videbuntur esse quasi concha ardentium prunarum, præ caloris & vehementia ligna quoque consummentium; & quasi faces ignis in manipulo præ consumptione seruati.

leritate: & suo fidei feruentis stomacho recludent à Meridie & Septentrione omnes populos in circuitu, id est, ad Orientem & Occasum. A Meridie namque ad Septentrionem in circuitu tendentibus Oriens & Occasus etiam peragrat. Et pro loci veneratione reedificabitur adhuc Hierusalem a Romanis euersa, & eam fideles incolent. Atque ita sub Helio Adriano factum legimus: Mœns quoque Caluaria nouæ Urbis manibus est circumsepita: Iudæis autem ne cernere quidem à procul Urbem datum est. Christianis verò in habitaculum concessa est: celebrissq; nomen per Christum Dominum assequuta est: quod subobscurè Prophetico more subiungitur. Quæ quidem hoc ordine fient:

Chald.
paraph.
Supplem.
lib. 8. tit.
Tespau.
Nisph.
lib. 3. c.
24. Viage
de Tier-
ra san-
ta, l. 1. p.

TEXTVS.

Et saluabit Dominus tabernacula Iuda, sicut in principio: vt non magnificè gloriatur domus Dauid, & gloria habitantium Hierusalem contra Iudam. In die illa proteget Dominus habitatores Hierusalem: & erit qui offenderit ex eis in die illa, quasi Dauid; & domus Dauid quasi Dei, sicut Angelus Domini in cōspectu † eorum.

† eius
M.S.
Q.N.

PARAPHRASIS.

Principio seruabit Dominus fideles suos et hospites & aduenas tabernacula incolentes: in primis profecto, ne gestorum aut sanguinis magnificentiā Regia Dauidis prosapia, suamque excellentiam Urbis maxime ciues contra pauperes & humiles obtendant. Tum in die illa noui testamenti Dominus erit protectio habitatorum Hierusalem fidelium. & infirmis preuenti Dauid seu potius scriptissimo assimilabitur: quia fideles omnes erunt sicuti Reges & Sacerdotes, & Christus Rex Regum & Dauid domo ac sobole natus erit Deus, & Angelus Domini ut ait: quia seipsum eis reuelabit vere Deum esse de domo Dei, sicuti & hominem de domo Dauid agnouerunt: reuelauit se & misit et Angelum in conspectu fidelium, & calum versus periret iter amoris & elat: ad promissam terram Israëlitas in typis Angelus agebat. Christus itaque coram fidelibus saluta æternæ adiutor patrefaciens, erit & Angelus in conspectu eorum, & aduocatus interpellans apud Patrem, fidelium

Pagm.

delium referens vota, in conspectu eius id est, Dei Patris, Angelum agit. His ita constitutis, è Galilee nempe viculis quasi è tabernaculis primis ducibus selectis, & ex urbe Regia conuocatis alijs, Gentium contritioni ac delectui vacandum erit, quamobrem Dominus ait:

TEXTVS.

Et erit in die illa: quæram conterere omnes Gentes quæ veniunt contra Hierusalem. Et effundam super domum David, & super habitatores Hierusalem, Spiritum gratiæ & precum: & aspicient ad me, quem confixerunt.

PARAPHRASIS.

Tunc curabo ad contritionem & pœnitentiã reuocare omnes Nationes, ita vt dominet in medio, id est, in corde, inimicorum meorum. solo me e gratiæ beneficio, vt pote quis ipsam oppugnantem Ecclesiã ipsi Ecclesiæ acquiram. Nam largissime profundam super maiores & super alios Ecclesiæ ciues Spiritum in gratiam impios reducentem, eosq; gemitibus inenarrabilibus postulare facientem: quo edocti, ad me sub Crucifixi imagine tanquam ad aeneum serpentem pro suorum vulnerum medicina pios mentis oculos leuabunt: ad me, inquit, quem simul Iudæi linguis ac Gentes clauis cruci affixerunt, omnesq; pro delendis corû culpis: und transfixerunt & lancea pectus. Ita Hebræis legitur, & Ioannes locum interpretatur, inquiens: Et iterũ alia scriptura dicit, Videbunt in quem transfixerunt. En rectus salutis ordo. Spiritus gratiæ, tum Spiritus precum, id est, preces & Spiritu emissa, cunctaq; hæc passionis merito accepta referre, Per Christum Dominum nostrum, illi compatiendo: ac illius vestigia sectando, nostram illius passionem efficere debemus. et & nostrum sit illius premium ac gloria: quare Propheta, siue Christus de se ipso in tertia persona, quasi de alio futurus sit plantus (nihil enim gloriosius pati poterit, sicut & apud Lucam quasi de alio passionis verba pertractat, pari ratione & hoc loco subiungit:

TEXTVS.

Et plangent eum planctu quasi super vnigenitum: & do- 123.
 lebunt super eum, vt doleri solet in morte primogeni-
 ti. In die illa magnus erit planctus in Hierusalem, sicut
 planctus Adadremmon in campo Mageddon. Et plan- 2. Par.
 get terra, familiæ & familiæ seorsum, familiæ domus 35. D. 22
 David seorsum, & mulieres eorum seorsum; familiæ
 domus Nathan seorsum, & mulieres eorum seorsum;
 familiæ domus Leui seorsum, & mulieres eorum seor-
 sum; familiæ Semei seorsum, & mulieres eorum seor-
 sum. Omnes familiæ reliquæ, familiæ & familiæ seor-
 sum, & mulieres eorum seorsum.

PARAPHRASIS.

*Aspicient ad Christum in Crucifixi imagine quasi patientem repre-
 sentatum, & plangent eum quasi vnigenitum, id est, sicuti vere per
 spiritum gratiæ agnoscent eum esse Vnigenitum Dei, qua Deus est: na-
 turalem, & primogenitum omnis creature, qua homo est, predestina-
 tionis gratia: & ex corde super eum dolebunt, sicuti vere super vnicum
 ac primum Patri virginique matri suum. In die illa claritatis ac reuela-
 tionis gratiæ predicationis Euangelicæ, ac noui testamenti, magnus erit
 planctus in Ecclesia, persimilis planctui Iosie Regis in campo Mageddo
 orbis Adadremmon ad mortem euinerati. Excedetq; Crucifixi planctus
 Iosie iusti planctum: nam Christum planget terra: nec perfunctorie,
 sed reuera, vt moris est, familiæ virorum seorsum à familijs mulierum,
 et deuotior & acerbior sit planctus: omnesq; familiæ terra plangent;
 primumq; illa à quibus potissimum Christus secundum carnem nasciturus
 votis omnibus expectabatur, sicuti Dauidus, Nathan, Leui & Semei,
 quos in genealogia Seruatis Lucis Euangelista commemorat. Plan- Luc. 3.
 gent illum Regum, Prophetarum, Sacerdotum, Doctorem, ac reliquo-
 rum omnium domus virorum ac mulierum seorsum.*

COMMENTARIA.

M Vltra potius innuimus, temporis penuria breuiati consulescentes, quam declaramus: doctioribus etiam in hoc morem gerentes. Primum itaque nonnulla secum pugnantia in hoc varicinio apparent, difficultatemque propterea secum asserunt: sicuti Iudam contra Hierusalem in oblidione esse, Hierusalem contra Iudam gloriari, & Hierusalem contra Hierusalem rendere. Quae quidem cuncta clarent suppositorum seu personarum è Iuda & Hierusalem ac temporum varietate pensata; iuxta Seruatoris oraculum: Vnus assumetur, & alter relinquetur: inuicem tradent, & odio habebunt inuicem.

Luc. 17.

G. 34.

Matth.

24. D.

40. & B.

10.

*Crucifixi
imago
ob oculos.*

Per effusionem autem Spiritus sancti ad pietatem corda reuocabuntur, agnoscantque domum Davidis, id est, Christum de Iudaeis semine natum, esse quoque domum Dei, hoc est, à Deo Patre verè per naturam genitum; & ut Angelum Patris ad homines, & hominum ad Patrem aduenisse: quem quia per ignorantiam tanquam incognitum in crucem adegisse videbunt, si illic peccatorum delictis maculis innocentis sanguinem effluxisse animaduertent, aspicient in Crucifixum, ab eoque pendebunt. Sanè propheta hac de Christo est ad dexteram Patris constituto, effusioque largissime Spiritu gratiae. rursumque Hierusalem habitata: quomodo igitur hac tempestate ad fidem conuersi in eum aspicient crucifixum; quomodo ad eum, quem clavis confixerunt, & lancea transfixerunt, commiserantes oculos attollere poterunt; nisi iuxta obseruatam à primis nascentis Ecclesiae incunabulis ad nos vsque intactè deductam consuetudinem.

Ioan. 3.

*Passio
Christi
deploranda.*

in Crucifixi imaginem, quasi ad aeneum serpentem peccati veneno carentem, aspiciant? Nonne patet hoc vancimo Crucifixi imaginem supplicibus adorandam proponi? Nonne patet Christi Domini passionem lamentis & ex animo doloribus emissis ab omni fidelium familia celebrandam? Nonne & modus in hebdomada sancta ab Ecclesia Catholica (vtique effuso in eam Spiritu gratiae, & precum ac commiserationis) ubiq; ac semper obseruatos apertissime hoc textu praedicatur? Quid est, Plangeat terra, Christo iam regnante, corporibus relaxationem, an cruentam potius disciplinam, cum passio recollitur, indicare? Nonne omnibus familijs virorum ac mulierum scriptum pro Christi passione planctus praecinitur, sicut planctus iusti Iosue Re-

sue Re.

siæ Regis? Ille Christi typum gessit, restituit enim Dei religionem, *Uatabl.*
 vt & Christus veram. Qualis Iosia planctus? Audiamus: Vniuersus *2. Paral.*
 Iuda & Hierusalem luxerunt eum: Ieremias maximè, cuius omnes *35. D. 24.*
 cantores atque cantatrices vsque in præsentem diem Lamentationes
 super Iosiam replicant, & quasi lex obtinuit in Israel: Ecce scriptum
 fertur in Lamentationibus. En qualis de Christi morte futurus esse
 planctus describitur. Quicumque fidelis, præsertimque bonæ ac pa-
 cificæ conscientia, lugebit eum, potissimumque viri Deo excelsi Hie-
 remiam imitati, cuius omnes cantores in virorum Ecclesijs, atque
 cāttrices in mulierum cœnobijs, vique in præsentem diem Lamen-
 tationes super Christum replicant. Et quasi lex sacrorum id singulis
 annis in Ecclesia obtinuit. En quod in hebdomada sancta lugendo
 concinitur, scriptum fertur in Lamentationibus Hieremiæ. Sicuti ad-
 ueniente sole, umbra cedit, sic vbi veritas accessit, figura cessauit. Iam
 diu in Israele super Iosiam plāctus iste desijt, super Christum autem
 vbique perpetua sacrorum lege perseverat. Effuso nāque gratiæ, pie-
 tatis, ac miserationis, precationumque Spiritu, qui innocens cruci ap-
 pensus est pro omnibus volens, agnitus est per fidem quasi vnigeni-
 tus Dei naturalis, id est, verè Dei Filius, vt ibi: Vidimus gloriam eius, *Joan. 1.*
 gloriā quasi Vnigeniti à Patre. particula, quasi, non diminutionem,
Respici-
 sed veritatē filiationis ostendit. Agnoscant itaque in Crucifixi ima-
 ginem aut deploratam quotannis in Ecclesia Catholica passionem
cant Ha-
 impingentes, errorem suum; & crimine ab vno cætera pertimescen-
retici.
 tes, verum matris Ecclesiæ sinum concupiscant, ad eumque, vt ater-
 na deuitent supplicia, gaudiaque possideant, quàm celerrimè confu-
 giant. Nec vt nouam loci huius expositionem, apprimè litera genui-
 nam, suspectam habeant, Hieronymo Patri aures porrigant. Ille sic
 præsentem locum elucidat: Adadrimon vrbis est iuxta Hierusalem, *P. Hier.*
 quæ hoc olim vocabulo nuncupata est, & hodie vocatur Maxiano-
 polis, in campo Mageddō: in quo Iosias Rex iustus a Pharaone cog-
 nomento Nechao vulneratus est: super quo Lamentationes scripsit
 Hieremias, quæ leguntur in Ecclesia: & scripsisse eum Paralipome-
 non testatur liber. Sicut igitur eo tempore post Reges peccatores spes
 omnis populi erat in Iosia; & occiso illo, magnus planctus in Vrbe
 commotus est, sicut legimus in Hebræo, Spiritus oris nostri Chri-
 stus

sius Dominus captus est in peccatis nostris; cui diximus, In vmbra tua viuemus in Gentibus; licet alij iuxta intelligentiam spiritualem hoc referant ad Dominum Iesum: ita crucifixo Salvatore renouabitur planctus in Hierusalem, sicut quondam fuit in vrbe Adadimon in campo Mageddon.

Quodque sequitur, Plangent familiae & familiae, siue tribus & tribus seorsum; familiae domus Dauid seorsum, & vxores, siue mulieres, (verbum enim Hebraeum יָצָא, id est, *exiit*, virumque significat) eorum seorsum: hoc significat, quod tempore tribulationis & luctus non debeamus seruire coniugij, & operi nuptiarum. Vnde *Ioel. 2. D* & in Ioel captiuitate propinqua, dicitur ad Iudaeos: Egrediatursponsus de cubili suo, & sponsa de thalamo suo. Et impendente diluuiio, *Ge. 7. A.* imperatur Noë: Ingredere in arcam tuam, & filij tui, & vxor tua, & vxores filiorum tuorum. Et postea finito diluuiio, dicitur ad eum: Egredere tu, & vxor tua, & filij tui, & vxores eorum. Vt qui in arca impendente discrimine fuerant separati, redditimundo, generationi & liberis deservirent. Hoc autem non solum in tempore sit angustiae, sed & in *Oratio.* tempore orationis, quando volumus Dominum deprecari; dicente *1. Cor.* Apostolo ad Corinthios: Nolite fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi. Igitur & nunc tribus domus *7. A.* Dauid, & tribus domus Nathan, & tribus domus Leui, & tribus domus Semei à suis vxoribus separantur, ut plangant Vnigenitum & Primogenitum Dominum Iesum; de quo dixerant: Sanguis eius super nos, & super filios nostros. In Dauid Regia tribus accipitur, hoc est, Iuda: in Nathan Prophetalis ordo describitur: Leui refertur ad Sacerdotes, ex quo ortum est sacerdotium: in Semei Doctores accipiuntur, ex hac enim tribu magistrorum agmina pullularunt. Reliquis tribus tacuit, quae non habent aliquod privilegium dignitatis. In eo autem quod ait, Omnes tribus reliquae, tribus & tribus seorsum, & vxores eorum seorsum; vniuersas absque nomine comprehendit.

Hinc perpendere licet, quam deuotè à Christi fidelibus in hebdomada sancta Domini passio recolenda sit, quamque deuotius ad Domini cenam sit accedendum, à licitis adhuc abstinentio complexibus.

Deum immortalem, quamnam haec sermonis interruptio: cur non statim

statim lamentantium conclamationem, Quid sunt plagæ istæ, sicut Ecclesia in Missa de Passione Domini continet oratione prosequitur, Propheta subnectit? Nónne videtur interposita hæc subsequen-
tis capitis medietas esse musica in luctu, atque adeò importuna nar-
ratio? Attentiùs rem consideranti opportuna, utpote à Spiritu sancto
interiecta doctrina apparebit. Attendamus.

CAPVT TERTIVM-DECIMVM.

TEXTVS.

In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus
Hierusalem, in ablutionem peccatoris & menstruata.

124.

PARAPHRASIS.

*In die illa lucis gratia noui testamenti scaturiet omnibus nationibus
indiscriminatim fons aque viue de latere Christi de domo Davidis
crucifixi etiam pro habitantibus impiam & deicidam Hierusalem, in
baptismum & aquam expiationis peccati manifesti & occulti, actualis
& originalis, imò & singularissimi peccatoris, ob Christum in crucem
adactum, ac ciuitatis, que propterea, quasi menstrua patiens, quicquid
attentaret, immundum redderet.*

COMMENTARIA.

QUamprimum assumendum vbique planctum super Vnigeni-
tum ac Primogenitum Dei cruci affixum auris audit, horret ani-
mus, mens talem Dei Filium crucifixum credere perhorrescit: qua-
propter & huiusmodi planctus à non credentibus intercipitur; imò
& contrà obijetur: Ne plangatis; vana enim vestra est fides: nam si
Dei Filium cruci appensum putatis, ut peccata deleat; quamnam ip-
sime commissæ luenti deicidio condigna expiatio excogitari pote-
rit? quis tanto malo par fructus inueniri? Consultò itaque præocu-
pando his sit satis obiectis, antequam ad crucifixum directæ lamen-
tantium verba, Quid sunt plagæ, proponantur. Hanc capitis huius
interpretationem ac distinctionem duo præsertim persuadent, Ec-
clesiæ nempe authoritas planctui Christi hæc copulantis, Quid sunt

plagæ; & Patrum consensus ad Christi plagis eadem referentium. Id quoque ratio illa docet, quòd qui plagis fuerat confixus, interrogantibus quid sint illæ plagæ, abunde respondet: quia scilicet fuit mortuus, & modo suo in fidelium corda immisso gratiæ, miserationis, ac precum Spiritu regnans ipse viuus, satisfacit. Hoc autem an mortu à suis met parentibus amore veritatis exposito, plagisq; transfixo, ita facile conuenire queat, aliorum esto iudicium. Iam enim Pater inclytus Hieronymus initio capitis duodecimi ad eum vsque locum, Framea suscitare, diuersitatem docuit opinionum, quas se referendo potius quàm statuendo prosequi, ob reconditissimam huius Vatis dicendi phrasim, toties protestatus est: quo iam omnia assequuto hæc eadem limante ac dictante nos scribere condidimus. Ostenditur ergo fructus acerbæ Christi mortis triplex, videlicet Baptismus, idolorum euersio, & diuini cultus ardor immensus.

*Passionis
fructus
triplex.*

Tanta enim erit oblata Deo Patri in ara crucis victimæ virtus, ut è dormientis Christi latere scaturigo aperta futura sit viuentis aquæ. Cùm hætenus Davidis Regia omnisque terrestis illa Hierusalem intra sui ambitum fontem aliquem aut fluuium perpetuò manantem ignorauerit; quare & expiari difficillimè potuerit, utpote quòd aliunde aquæ viuæ adducendæ forent, quæ exustæ vitulæ cineribus commiscerentur, ut aqua expiationis, asperitionis, & lustrationis, quæ

Nā. 19. Nida hîc & in Lege dicitur, conficeretur: patiente Christo, ipsius familiares de domo David, & ciues nouæ Hierusalem Ecclesiæ, simul ad manum exustæ in cruce charitatis igne vitulæ cineres, viuumque è latere manantem aquæ fontem habebunt; ut Nida, hoc est, expiationis aquam componant, qua indistinctè scelera cuncta lustrantur. Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis: quantò magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, semundauit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad seruiendum Deo viuenti! Nam cum actiones personæ seu supposito ascribendæ sint, quod infinitum Verbi in Christo fuit, licet quæ homo passus fuerit, ut Deus homo satisfecit, & oblatus est, infinitèque meruit; ita ut & actualia omnia, & singularissimum deicidij reatum, & originale delictum diluere sufficientissimè quinerit: & quando-

Heb. 9.

D. 13.

Temundabit 7.

M. S. R.

G. S.

† vestra

7. M. S.

6. Q.

quidem

quidem idcirco aduenerat, non à quibus, sed pro quibus moriebatur attendens, pro suis etiam transgressoribus cum lacrymis & clamore valido, illos tanquam ignoranter agentes excusans interpellauit; ac verè vnicornis amorem præferens, aquarum venena, hoc est, tormentorum duritiem sugens, ac in suo corpore perferens, etiam funestæ circumcisionis gladio amoto, dulcissimum aquæ viuæ fontem è suo latere ebullire fecit, in baptismum & ablutionem peccatoris & menstruatæ: Hhatah & Nida, pro quibus Latinus interpres Peccatum & Menstruatam vertit: ipsa verò verbi vis separationem significat. Vbi vides, hac Baptismi aqua separationem & inimicitiam omnem inter hominem ac Deum è medio tolli.

Peccatum autem ex rituali sermone adhaerentem ex mortuorum contagione vmbraue labem appellamus: de cuius expiatione consule Numeri decimum-nonum caput. Hinc conijcere potes, insidiantem Christi sanguini peccatorem, vt Longinum, qui lancea latus, Nū. 19.
C. 17.

ceu Moses virga petram, percussit, Baptismi quoq; aqua expiari posse. At verò Nida, siue menstruatam, non externa contagione, sed interiori vitio impurum & inquinatum corpus est: quod à Sanctorum numero interim, quoad purgetur eadem aspersione aqua, separatum est. Ex quo patet, Baptismi aqua interiorius exteriorisque ab omni culpæ labe lustrandum esse omne hominū genus adumbrari. Sicut enim menstruo quodam infectum est, dum in iniquitatibus à matre conceptum est. Nam quicquid tetigerit, hoc est, cuiusq; operi manus admouerit, dum originale quasi menstruum patitur, extra fidem Baptismi que ianuam Christo iam passio constitutus, insicit, immun- dumque reddit, hoc est, opus efficit Deo minimè gratum, tanquam æterna mercede donandum, licet è genere suo bonum agendumque sit; iuxta illud, Sine fide impossibile est Deo placere.

Nec mireris Baptismi fontem omnibus vbique patrem prius asseri in ablutionem fore peccatoris, hoc est, propriæ voluntatis actu peccantis, quàm menstruatæ, id est, capitis voluntate ex origine delinquentis: cum Christi passio potius naturæ quàm singularis personæ bono intendens, originali potius quàm actuali expiando at solu- tione præordinata sit. Quoniam, vi iam monuimus, his verbis illud passionis Vnigeniti Dei Patris incredulorum argumētum excludi-

*Bapti-
smus.*

*3. p. 9. 1.
a. 4. c. 6.
ad 3.*

tur, quia deicidium peccatis præponderaret ipsomet deicidio diluendis: responderetur autem, tantam illius diuinæ victimæ fore vim, ut suauissimè ac leuissimo negotio, fonte nempe Baptismatis effluente, non solum omnia vitia, verum etiam deicidium ipsum, peccatoris & peccati vocabulo ob singularissimam execrationem designatum, funditus euertere possit. His adde auream illam verè Chrysostomi sententiam: Sic est affectus serui fidelis, ut beneficia Domini sui, quæ communiter omnibus data sunt, quasi sibi soli præstita repute: quali enim de se solo loquens Paulus ita scribit ad*Galatas secundo: Dilexit me, & tradidit semetipsum pro me. Ad planctum præterea passique Domini celebrandas exequias magis nos mouet, nos verius illius causam fuisse perspicere: quod actiua nostra commissa reuoluentibus magis apparet, quàm originale considerantibus, cuius & in caput ipsum parentem primum culpam reijcere non veremur. Nec leuis incipientibus compatiendi ratio esse solet, quod non modò à damni, hoc est, diuinæ fruitionis carentia, verum & à sensu, hoc est æterni supplicij poena, crucifixo compatiētes liberandi sint, yrumque verò simul malum aduale peperit peccatum. Ex his itaque primus cruci affixi Dei Vnigeniti fructus elucet, Baptismus nempe, fides, ac Sacramentorum, & Catholicæ Ecclesiæ ianua, cuiusque virtus è Christi latere apertè scaturiens. Emundat enim conscientiam nostram ab operibus mortuis. nec hic terminus, Ad seruicendū Deo viuenti, Paulus addit: Vatesque noster adiungit:

*Chrys. i.
2. de cō-
pūctione
cordis,
in ex sin.
et med.
rom. 5.
Gal. 2.

Heb. 9.

TEXTVS.

*125.
Ezec. 30.
D. 13.*

Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum: Disperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur ultra: & pseudopphetas & spiritum immundum auferam de terra.

PARAPHRASIS.

Secundus erit passus Domini fructus illo dicente ac certissimè afferente, qui est Dominus Sabaoth omnipotens, abolitio cultus idolorum de terra, & diuinorum Vatum, responsa, per eos dantis spiritus immundi.

COM.

COMMENTARIA.

Non est cur in claris immoremur. Merito crucifixi Unigeniti, *Idolatria dolenda.*
ait Dominus exercituum, *Princeps mundi huius eijcietur foras, **Ioā. 12.*
a pueris puellisque in Christi nomine confusus abscedet, celeberrimæ
illius cultus ac memoria in orbe cessabit, nec illum adorari amplius
in terra publica lege sancietur. Quin auferam diuinos atque pytho-
nes, quosque fatidicos Vates delusa credidit Gentilitas, in illisque re-
sponsa damni spiritui deceptionis & immunditiæ silentium imponam.
Hoc sanè pluries factum legimus; recale Diui Bartholomei, vnici pa-
troni, cum dæmone conflictus.

Illud hic prætereundum non est, vbi Baptismus accessit, ad idolo-
rum, vitiorum, errorum, ac hæresum demonumque atque pessimorum
hominum abolendam memoriam, cultum, & insidias toto pe-
core insudandum esse; nec hic sistendum, sed ad tantum amoris diui-
ni verique cultus incendium procedendum, quantum sequens litera
describit. Audiamus.

TEXTVS.

Et erit: cùm prophetauerit quispiam vltra, dicent ei pater *Mat. 10.*
eius & mater eius qui genuerunt eum: Non viues; quia *Luc. 14.*
mendaciū loquutus es in nomine Domini. Et confi-
gent eum pater eius & mater eius, genitores eius, cùm
prophetauerit.

PARAPHRASIS.

Et erit tantus tuendi veri cultus ardor, ut cùm post simulachrorum
abolitionem ultra prophetare quis ausus fuerit, omnes in illum falso
vaticinantem in nomine Domini insurrecturi sint: nam etiam veri il-
lius parentes, qui alias liberorum crimina excusare, tegere, extenuare,
aut defendere solent, hunc morte dignum iudicabunt, cruciq; affigent;
seu curabunt, ut in crucem adigatur, idem enim verbum est hic. & su-
perius ibi, *In quem confixerunt, ipseq; Dominus diuinos illos confun-
det; quapropter adiungitur: *Varabl. P. Hier.*

721

*Sup. c.

MESSANA
TEXTVS.

Et erit: in die illa confundentur Prophetę vnusquisque ex visione sua cū prophetauerit: nec operientur pallio sacco, vt mentiantur; sed dicet: Non sum Propheta, homo agricola ego sum: quoniam Adam exemplum meum ab adoleſcentia mea.

PARAPHRASIS.

Varab. Eo quoque tempore pudebit Prophetas ipsos, quemque visionis sue, quam vaticinio suo prodidit: & posthac non vtentur pallio Prophetico, vt mentiantur se esse Prophetas, & mendaciter vaticinentur; quin potius vnusquisque eorum palam confitebitur verum, dicens: Non sum Propheta, sed agricola sum; utpote quem Adam seu homo, vel aliquis à iuuentute mea docuit artem pastorem, & possessiones colere.

COMMENTARIA.

*Cultus
Dei ac
iustitia.*

Hic sanè tertius non in postremis habendus in cruce oblatus Deo Patri Vnigeniti fructus est, peccati nempe exterminium: tantūque iustitię, pietatis, veritatis, ac sanctitatis feruor ex charitate atque Spiritus sancti igne cunctos inuadet, vt nulla vel amicitia vel cognationis vel naturę lex veri Dei cultum retardare queat. En suorum oblata viscerum pię matres, quique genuere patres, pietatis obseruantiores in Deum, suomet iudicio, falso prophetantem inuocato Dei nomine filium, pignus charissimum, morti addicent. Non mirum (inquit Glossa) si pater oblitus carnalis affectus profert sententiam mortis contra peccantem filium; cū ex voluntate Dei Patris vnicus Filius, licet immunis à malo, traditus fuit in mortem pro delictis hominum. Quod si (Hieronymo Patre exponente) tam pię erunt omnium in Deum mentes, vt non expectetur publicum iudicium, sed pereant, qui tales sunt, sententia propinqua; & per hanc falsam prophetiam (docēte Varabulo) abnegationem impiorum dogmatum Spiritus sanctus sub hac litera intelligit; parentes verò denunciando, liberos impia dogmata in nomine Domini confingentes configant: quę, nisi impia mentes in Deum, publicum Ecclesię per

Glossa.

fidei

fidei Censores aduersus huiusmodi Prophetas iudicium, sæculari eos brachio abolendos tradens, non magnopere suspicient? Profectò Dei seruat. do amplificandoque cultui constituti Iudices ad pedem literæ (vt aiunt) quæ Deus hoc loco indicat, efficiunt. Nā Adami periculo, qui in caput suum ad excusandas excusationes in peccatis declinauit, edoctos, seq̃; reuera hallucinatos fuisse coram fatētes, ac vera animi confusione ac contritione dolentes, seq̃; deinceps non turpis lucri gratia talia per domos disseminaturos dogmata promittentes, sed honesto labore potius, vnde sibi ac necessitatem habenti ministrare possint, quasituros spondentes, seq̃; in domo eorū qui diligebant, & perfectò odio oderant, non qui persequebantur, ad correctionem plagis & iniurijs affectos agnoscentes, extensis misericordiæ brachijs, summūque votis, vt filios charissimos suscipiunt, ac Catholicæ matris Ecclesiæ vnioni restituiunt. Desperata omnino membra, vel quæ multiplici lapsu factis se desperata præferunt, in publicum corporis Ecclesiæ commodum rescanda, infirma verò confirmanda curant. En parentes ob tuendam diuinæ veritatis dignitatem, sicuti olim Leuitæ, vindice Moysè, proteruos filios cruci affigunt: ij verò, quos Deus ipse confundit, & ad pœnitentiam verique notitiam reuocat, seruantur incolumes, pristinaque decipiendi adinuenta media deserunt; iuxta id quod hoc loco dicitur:

Nec operientur pallio sacco, vt mentiantur. Quod sic Pater inclytus Hieronymus enarrat: Propheta, cuius vaticinijs falsitatem rerum contrarius exitus approbarit, confundetur ex visione sua; nec vltra operietur cilicio, vt mentiat. Hic enim erat habitus Prophetarum; vt, quando populum ad pœnitentiam prouocabant, induerentur cilicio. Vnde & Isaïæ præcipitur, vt auferat saccum de lumbis suis, & nudus incedat: nequaquam enim tempus esse pœnitentiæ, sed imminentis captiuitatis. Ergo & iste pseudopropheta nequaquam habitum accipiet Prophetalem, ne sub alieno vestitu & operimēto simplices quosque decipiat, sed magis terram findet vomere, & agricultura deditus hominem se probabit, Dei que subiacerē sententiæ, qui locutus est ad Adā: Maledicta terra in opere tuo; in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ: spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ: & in sudore vultus tui vesceris pane. Et in

*Inquisi-
torū iu-
diciū.*

*Exodi.
34.*

P. Hier.

*Isa. 20.
A.*

Gen. 3. C.

tantum

tantum fugato mendacio veritas obtinebit, vt etiam ipse, qui suo punitus est vitio, rectè perpeffum se esse fateatur.

7sa. 34. Hebræi hoc quod scriptum est, Nec operientur pallio sacco, vt mentiantur, sic edisserunt: Et non replebuntur spiritu damoniaco, quos Trichiondas, id est, pilosos, in Isaia legimus: ne per hanc occasionem eementiti habitus, Dei in se eloquia mentiantur, siue Dominum negent; BBachetu enim, & mētiatur, & negent, interpretari potest.

Ecce igitur quot quantique fructus, Deo homine patiente digni, nullique alteri adeò iustè ac rite feliciterque contingere valentes: deicidium ipsum omnèque piaculum mundi vniuersi abolere suauissimè potens scaturiens è latere vnda Baptismi, Principis huius sæculi cum satellitibus suis ignominiosa electio, idolorum exclusio, diuinantiumque Vatum perditio, ipsorumque ab ipsis per Euangelij lucem agnita confusio, verique Dei cultus ingens flagransque omnium desiderium, ita vt naturæ ipsius obliti, in posteros suos pro veritate tuenda seuerissimè parentes animaduertant, in eum vtique aspicientes, qui innocētī proprio Filio non pepercit, sed pro omnibus tradidit illum, tradidit (inquam) cruci, plagisque manus, pedes, laterisque reserauit, clauisque traiecit: quod admirantes fide iam imbuti plangunt, planctusque argumentum, crucis fructu contra infideles iam proposito, Vates explicat, inquires:

TEXTVS.

126. Et dicetur ei: Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Et dicet: His plagatus sum in domo eorum, qui diligebant me.

PARAPHRASIS.

Et à plangentibus, in eumque, Dei Unigenitum confixū aspicientibus admirantibusque, dicetur eidem crucifixo. Cur manus tue transfixæ sunt clauis? Quid commisti, vt huic pæne & cruciatui subiaceres? Et illerespondet & dicet: Hæc vulnera & has accepi plagas, eorum iudicio condemnatus, qui me non oderant, sed amabant.

COMMENTARIA.

IAm sicut apud Siculos lamentatricum moris est, multa profari circa defunctum, ad lacrymas audientium affectus excitantia: quod & Hebreis non inusitum fuisse, ille apud Hieremiam locus aperit: *Vocate lamentatrices, & assumant super nos lamentum: deducant oculi nostri lacrymas: quia vox lamentationis audita est de Sion; Quomodo vastati sumus, & confusi vehementer? Audite ergo mulieres verbum Domini, & docere filias vestras lamentum, & vnaquaque proximam suam plangere: Ita ad Crucifixum Dominum directa plangentium verba narrantur, ubi illius crucis ex fructibus probabilitas enituit. Illudque precipue à lamentantibus pertractatur argumentum, quod & Pilatus, ut à cruce Dominum liberaret, Hebrais obiecit: Quid enim mali fecit iste? ego non inuenio causam, sed neq;*

*Hier. 9.
E. 17.*

Luc. 23.

Herodes. Maxime siquidem affectum concitat occisi agnita innocentia. In Christum itaque cruci affixum, illius pie ac saluberrime tormenta recolentes, animæ fidelium aspiciunt, plangunt, lamentantur, inquirunt: Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Vbi illud elucet, vulnere cicatrices hoc vaticinio seruandas à Domino præcini, ut quàm misericorditer boni electi, quàm verò iuste mali reiecti à Deo fuerint, ad oculum vnusquisq; perspicere possit. Nam qui confixus fuerat, en, resurgens vtiq; plagas in medio manuum habere cernitur, cum respondere dicatur; viuis certè, non mortuis, responsa reddit, acceptarumque cicatricum locum causatq; depromit: locum quidem, asserens se plagatum in domo eorum, qui cum diligeant, excusans vtiq; imperitam, Crucifige, clamantium multitudinem suorum, de quibus Ioannes ait, Et fui cum non receperunt: quia casu quodam & magnatum improbitate potius quàm obstinatione, ignorantia magis quàm malitia, in eum, quem paulò ante triumphantem cum palmis receperat, lingua crucis damnationem protulit: ostendens hinc, quasi refugij ciuitatem casu occidentibus, aperiendam fore Ecclesiam ijs, quorum primum apud Patrem in cruce causam egit, inquit: Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Atque licet præter quesitum responsum hoc esse videatur, necessarium sanè fuit: ne illi tanquam deicidæ salutem desperarent, Ecclesiaque ad poenitentiam deicidio obstrictos recipere dubitaret.

Ioan. 1.

Possumus & aliter responsionem exponere, vt Christus seipsum plagis manuum affectum esse affirmet in domo, id est, in synagoga, quæ est domus eorum, qui diligebant eum, quæ homo est, ab æterno scilicet prædestinando: diligebant, enim, sicut & verbum, erat, apud Ioannem, quamcunque imagineris antiquitatem præuenit. Diligētes verò sunt, Pater, Verbum, ac Spiritus sanctus, qui est trinus personis, diuinitate vnus Dominus exercituum, cuius ad frameam ad percutiendum plagandumque obedientem vsque ad mortē, mortem autem crucis, Christum hominem statim desuper datum præceptum exprimitur: aliter namque non haberet aduersus Christum mors aut Pilatus potestatem vllam. Verum Ruperto hunc deferamus honorem, qui amœnissimè prophetiam hanc Domini morti ab exordio aptauit: vt vel hinc ei (licet aliter nonnulla declaret) tãquam discipuli attentas porrigamus aures.

Rupert.

Hæc (inquit) dicet cū fixus fuerit, cū mortuus fuerit, & resurrexerit, & dicetur ei: Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Quàm diu putas, & quomodo hoc, & à quo vel à quibus dicetur ei? Nimirum in sæcula sæculorum sine cessatione dicetur ei, & admirando admiratione ineffabili dicetur; & à Deo Patre, cui factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, dicetur ei; & à sanctis Angelis, qui in eum desiderant prospicere, dicetur ei; & ab hominibus, quos morte sua redemit, dicetur ei: Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? O magnum miraculum, mirum spectaculum, præsertim in Domino dominatore omnium, plagas habere in medio manuum suarum! Et dicet:

His plagatus sum in domo eorum, qui diligebant me. O magnum sacrilegium, sacrilegium homicidium, plagas huiusmodi illatas esse in domo diligentium! Non dicet, His plagatus sum ab ijs, qui diligebant me, sed, In domo eorum, qui diligebant me. Nam qui plagas intulerunt, non dilexerunt me: erant autem domus Abraham, Isaac, & Iacob, & Davidis, & cæterorum talium, qui diligebant me, qui promissum sibi expectabant me. Veruntamen hoc dicere, non est respondere ad hanc interrogationem, quid plagæ sint istæ. Aliud namque est percontando dicere, Quid sunt plagæ istæ; & aliud est dicere, Vbi factæ sunt plagæ istæ. Istud quaritur, quid sint plagæ istæ. Ergo ex abundanti

danti dicet, His plagatus sum in domo eorum, qui diligebant me: & tunc demum dicet, quid sint plagæ; dicet, Calix est, quem Pater dedit mihi bibere. Nam quod protinus sequitur, æquipollens est: quia vox, quam subiungit, Patris calicem dantis vox est: Ioan. 18.
Mat. 26.

TEXTVS.

Framea suscitare super pastorem meum, & super virum
†cohærentē mihi, dicit Dominus exercituum: percutite
†Vatabl. coequa-
pastorem, & dispergentur oves: & conuertam manum
lē verit.
meam ad paruulos. Matth.
26. C. 31.
Marci
14. C. 27.
Ioan. 10.
Ezec. 34.

PARAPHRASIS.

O mors violenta, conualeſce contra filium meum, pastorem meum bonum, in unitate persone associatum Verbo, quod consubſtantiale ac coæquale mihi est. Ad hoc præceptum, ac si framea quereretur, Quomodo aut quatenus suscitabor? ita protinus edicit: Percute lancea pastorem; quantumque potueris acerbitate in eum irrue, adeo ut longe facias ab eo præ pauore notos eius: quos varijs identidem afflictionibus exercebo, atque ſeruabo.

COMMENTARIA.

QVaritis quid sint plagæ istæ, & ego dico vobis, quia testimonia sunt obedientiæ, signa voluntatis & iussionis paternæ, ipsiusque in vos charitatis: en quomodo ab æterno diligentes me speciosum gratiæ plenitudine quæ vir sum, Pater & Verbum & Spiritus sanctus, vnus exercituum Dominus, me enecandi facultatem secerunt morti, passioni, gladio, & frameæ. Ipse autem me conuersurum manum meam auxiliatricem promissi fluctuantibus præ timore paruulis, atque ideo ianuis clausis paruum angustumque præ tristitia cor habentibus Apostolis; timidisque ouibus victoriæ inauditiæ insignæ, manum videlicet in medio plagatam à mortuis resurgendo monstrauit. Hoc est procul dubio, quod refert [†]Euāgelista Matthæus, ubi ait: Tunc dicit illis Iesus: Omnes vos scandalum pariemini in me in ista nocte. Scriptum est enim: Percutiam pastorem, & dispergentur Ioan. 29.
† Matth.
26. C. 31.
Marci
14. C. 27.
Ioan. 16.
D. 32.

- oues gregis. Postquam autem resurrexero, præcedā vos in Galilæam.
- T. Hier.* Nec putandū est (Pater ait Hieronymus) de altero loco assumptum testimonium; quia in Euangelio Deus à se dicit pastorem esse percussū, & in præsentī loco gladio atque mucroni legimus imperatum, Percute pastorem, & dispergentur oues. Pro quibus manum & operationem potestatemque suam, dum caperetur, conuerit pascere, capientibus præcipiēs, Sinire hos abire. Ex huius profectò manus virtute auriculæ obruncatę reus liber euadit, pastoremq; liber, quāuis à longē, sequitur, & à vulnerati Malchi cognato agnitus in Principis arto liber esse permittitur. Disperse sunt oues: quia tunc discipuli omnes, relicto eo, fugerunt. Conuersa est manus ad paruulos (de quibus: Ne timeas grex paruule. & in Isaiā: Ecce ego & pueri, sive paruuli, quos dedit mihi Deus. & apud Matthæum: Nili efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum celorum, id est, in Ecclesiam. & infra: Videte, ne contemnatis vnum paruulum talem: dico enim vobis, quia Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui in celis est.) cū de morte triumphans suos alloquitur: Videte manus meas & pedes meos, quia ego ipse sum. Et ad Thomam: Inter digitum tuum huc, & vide manus meas; & noli esse incredulus, sed fidelis.
- Luc. 12.* quibus: Ne timeas grex paruule. & in Isaiā: Ecce ego & pueri, sive paruuli, quos dedit mihi Deus. & apud Matthæum: Nili efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum celorum, id est, in Ecclesiam. & infra: Videte, ne contemnatis vnum paruulum talem: dico enim vobis, quia Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui in celis est.) cū de morte triumphans suos alloquitur: Videte manus meas & pedes meos, quia ego ipse sum. Et ad Thomam: Inter digitum tuum huc, & vide manus meas; & noli esse incredulus, sed fidelis.
- Joan. 20.* nus meas & pedes meos, quia ego ipse sum. Et ad Thomam: Inter digitum tuum huc, & vide manus meas; & noli esse incredulus, sed fidelis.
- F. 27.* delis.

Manifestissimè textus iste conuincit Alchorani Hæreticorumq; deliria in eo, quod apertissimè docet, virum illū passum associatum, coequalē, (vt Vatablus litera deditus vertit) & cōsubstantialē exercitū Domino, inseparabiliter Verbo in personā vnione coherentē. Ipse ergo met Christus, qui ait, Ego in Patre, & Pater in me est, pendit in patibulo, & dixit, Pater, in manus tuas commēdo spiritum meum: nō alter illi persimilis, cui plus deberemus, pro nobis dignatus est pati: in eum immutabilis sanē veraxque Omnipotētis vox sit ad frameam; de qua ille Patri supplicat: Erue à framea, Deus, animam meam, & de manu canis vnicam meam: verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu: fiat voluntas tua. De hac framea, pro qua Septuaginta romphæā transtulerunt, & in Amos Propheta scriptum est: In gladio morientur omnes peccatores terræ. Quod iuxta litteram penitus stare non potest: multi enim peccatores naufragio pereunt, alij veneno; hi aquis suffocantur, illos consumit incendium.

Hoc autem gladio & hac romphæa omnes moriuntur peccatores, & tetri coloris Aethiopes, de quibus Sophonias terro ore testatur, dicens, Sed & vos Aethiopes interfecti gladio meo eritis: quia duæ partes factæ sunt in omni terra, Iudæorum atque Gentilium; qui pariter perierunt & defecerunt. In passione enim eius, vox Psalmistæ completa est dicentis: Saluum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus. Et: Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt; non est qui faciat bonum, non est usque ad vnum. Quem tu Pater percussisti, & ipsi persecuti sunt; & super dolorem vulnerū meorum peccata peccatis sicut fabricam fabrica supra dorsum meum addentes, addiderunt. Idcirco

TEXTVS.

Et erunt in omni terra, dicit Dominus, partes duæ in ea
† disperdentur & deficient: & tertia pars relinquetur
in ea.

PARAPHRASIS.

Et erunt paruuli & humiles Christiani in omni terra, dicit & asseuerat Dominus. At illi apud homines prudentes, & apud semetipsos, Iudæi, Sapientes scq, Græci ac Gentiles exidentur è terra, sensimq, peribunt: & tertia Christianorum paruulorum pars terram occupabit.

COMMENTARIA.

Pereuntibusque Gentilibus & Iudæis, tertia in orbe pars, hoc est, tertius Christianorū populus, repente succereuit. Reuelabit enim Dominus paruulis sacramentum percussione, qua percussus est pastor: quod a Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem erit stultitia. Interca tamen sapientes & prudentes iam dicti paruulos affligent, & ex eis flagellabunt, crucifigent, & persequetur de ciuitate in ciuitatem, nonnullos quoque ignibus exurent: sed hæc omnia humilibus cooperabuntur in bonum, vel ad purificationem, sicut ignis argento, vel ad manifestandum latentem virtutis fulgorem absq; vllō sui detrimento, sicuti auro purissimo ignis inferuit. Diligentis enim Domini nutu paruulis vniuersa contingunt: qui vbi seipsum crucem tanquam pastorem & ducem volenti animo baiulantem præ-

P. Hier. Christianus nascitur populus.

1. Cor. 1

Rupert.

Matth.

23. D.

Mat. 16.

misit, vt tollant crucem suam & sequatur eum paruuli, quos & oues nominarat, adiungit:

TEXTVS.

Et ducam tertiam partē per ignem, & vram eos, sicut vritur argentum; & probabo eos, sicut probatur aurum. Ipse vocabit nomē meum, & ego exaudiam eum. *Dicam, Populus meus es: & ipse dicet, Dominus Deus meus.

*Et M.
S. R. G.
verum à
P. Hier.
H. & C.
non ad-
ditur.

PARAPHRASIS.

Et Spiritus sancto per lauacrum regenerationis baptizatam humilium partem igne quoque baptizabo, eam quasi argentum purgans, & tanquam aurum in fornace perficiens. Ac tunc paruulorum populus, sue intentus saluti, Christum vocabit nomine suo: & illo dicente, Tu es populus meus; credentium populus respondebit, Dominus Deus meus es tu.

COMMENTARIA.

P. Hier. **I**psa quoque tertia pars, ne delicata esset, & leuata cōfessione, quasi **Luc. 12.** argentum & aurum per ignem ducitur, & probatur: quem & Dominus in credentibus ardere cupit; & Paulus feruere desiderat. Vnde & Apostoli in Spiritu & igne Domini baptizati, loquuntur in Psal. **Pf. 65. B.** Quoniam probasti nos Deus; igne nos examinasti, sicut examinatur argentum. Et post paululum: Transiuimus per ignem & aquam, & **Isa. 43. A.** eduxisti nos in refrigerium. Et in alio loco dicit ad credentē: Si transieris per ignem, flamma non comburet te, quia tecum sum. Idcirco autem non consumit incendium, & flamma non deuorat; quia vox Domini intercidentis flammam ignis.

Patientia bonum. Probabit igitur Dominus Christianos habitatione terrae dignos, non vt ipse agnoscat, sed ad aliorum adificationem, ac propria salutis perquam probabile indicium, profectusque non leue argumentum, probatos ostendet per ignem calamitatum. In aduersis enim potissimum virtus probatur, & quid homo profecerit, demonstratur: propter quod patientia opus perfectum habet, vt dicitur Iacobi primo: & ipsa ceterarum virtutum probatio nūcupatur. Hinc scriptum est: Tanquam aurum in fornace probauit electos Dominus, & quali holocausti

Dionys.
Iacob. 1.

Sap. 3.

holocausti hostiam accepit eos. Et alibi: Omnes qui placuerunt Deo, *Iudith 8. C. 23.*
 per multas tribulationes transierunt fideles. Non ergo in aduersis
 tristemur; sed quod ea, quæ electis Dei conceduntur, patimur, ex
 corde gloriemur; præsertim cum Tobia dicat Angelus Raphael: *Tob. 12.*
 Quia acceptus eras Deo, necesse fuit, ut tentatio probaret te. Cætera
 ab orationibus nostris, quas audistis pro rostris, exquirite. Magnum
 verò illud emolumentum os ad Deum aperiendi, spiritumque attra-
 hendi, cum in prosperis, sicuti primi nostri generis authores in ter-
 restri paradiso, & in caelesti cacodæmones, ingrati immemoresque
 Dei esse soleamus, hic aperte subiicitur:

Ipse paruulus & humilis, in humilitate tanquã cinis in igne pro-
 bationis perseverans, inuocabit salutis nomen & Iesu, salutaribus in-
 tentus & æternis: & quicquid tale petierit, assequetur. In tribulatione *Psal. 90.*
 inuocabit me, & ego exaudiam eum, & liberabo eum, & glorificabit
 me: à quo bonum omne dimanare cognoscet, meque cum ipso esse
 in tribulatione, ad eum deuotè ad me clamantem eripiendum, & glo-
 rificandum, persentiet. Nec dedignabor eum nomine dicere popu-
 lum meum, non creatione solùm, ut cæteros, sed & deuotione, cultu
 erga me mihi gratissimo, meique beneficijs cumulatissimo, singu-
 larique illius cura & prouidentia, imò & charitate ac amicitia: quæ
 cum ex sui ratione supra dilectionem, mutuam diligenti reddere vi-
 cem addat amando; ipse quoque humilis credentium per paruulos *Joan. 14.*
 discipulos meos populus, quos & amicorum propterea nomine do-
 nauit, verè mihi amicus mutuò dilectionem mea gratiæ prius dili-
 gentis dono eleuatus amantiissimè exoluere cupiens, fide illustratus, *Joan. 20.*
 sicut & Thomas, dicit mihi: Verè tu es Dominus Deus, diuinitatis
 essentia; meus verò, humanæ propter me assumptione naturæ: tu es
 Christus, & ego, in maximum honoris elogium, vocabulo Christia-
 nus censebor: nec mihi crux tua scandalo, ne vera de te sentiam, fue-
 rit; sed ignis amoris, mentem purificantis ac perficientis incendio.

Illud obiter hic annotandum est, conferentibus Louanientibus *Editio*
 Doctoribus, de sacris literis optimè meritis, translationem sancti Patris *vulgata*
 Hieronymi, magis intactam seruare Hebraeam veritatem, quàm Bi- *Hiero-*
 blicorum Regionum, quæ coniunctionem, & addunt, quam Pater *nymus te-*
 Hieronymus omisit, & cum eo Vatablus ac Paginus reicere; ut *nenda.*
 pote

pote quam Hebræa & Chaldaica exemplaria ignorant. Et quamuis pro textus sententia parum referat, apposuisse, nec ne; plurimum tamen valet hoc pro alijs locis controuersis annotasse, ne nouiter excusa promeritam Doctori maximo lauream desiccare aut decolorare queât. Verùm quia rem hanc semel attigisse videmur, quod de hoc Doctorem labore in conferendis Biblijs sentio, vnico dicam verbo. Ad reprimendam Hæreticorum & Hebraizantium petulantiam, laudabilis sanè labor: ad veritatem autem scripturarum à Patre Hieronymo Ecclesiæ traditarum nil discrepans adinuenire potuit: fidelissimi namque interpretis munia cuncta perfoluit. Quare vbi in Biblijs nouiter excusis aliam Hebræorum codices à Patris Hieronymi lectionem præ se ferre videntur; pronuntiandū est: Deo gratias, quia non ampliùs, aut dolo, aut humanæ in toties transcribendo fragilitatis lapsu, ob punctorum vocalium vice appositorum, ob consonantium literarum characterum similitudinem, ab Hebræis immutata Biblia cōsulimus: quæ tamen Hieronymi Patris atate integriora colebantur, quem Pater reddidit sensum, omnino reddebant.

Ecce quamuis diligentissimo ac peritissimo scriptori papyri folium seu oratoriam orationem è libro in librum transcribendam semel aut bis committamus, nonnulla vel literæ vel puncti seu accentus immutatio, aut vocis transpositio obrepit: quid in Biblijs infinites penè manu ac typis monumentis demandatis? In hac ipsa vltima & accuratissima editione Plantini M. D. LXXXIII. deprehendi adhuc & aliquid horum. Vbi igitur Hebræos codices in posteriorum sensu cum Hieronymiana & vulgata editione pugnantes aduerterimus, corrigendos iuxta vulgatam, Spiritu sancto per Concilium Tridentinum docente, sciamus. Nec vulgatæ quicquam authoritatis offendit textus & marginis varia lectio: cum præter alia & in Virgilio id videre sit, & nos Meliteidos poema componentes, diuersissimos sensus serio complexi simus in eodem carmine, sola vnus permutatione dictionis, quam margini stellula præfixa adiecerimus: ne qui gratus sese offerebat sensus, & aliquando æquè gratus ac qui intra carmen occludebatur, dilaberetur; vique, pro ingeniorum varietate, libera cuique seligendi foret facultas, non tamen, quasi ab authoris mente alienam, lectionem alteram reijcere. Hieronymi Patris
aucto,

æuo, Hebræa veritas oculatius perspicaciusque perpendebatur; ne diligentissimorum in arguendo Israelitarum latratibus pateret Ecclesia, illorumque cachinnis vel minimus daretur aditus. Quapropter inelytus fidei Pater, Ecclesiæ singularis propugnator, qui hæreticorum commercia exhoriebat, Hebræorum familiaritate usus est, ut numeris omnibus seriosissimam versionem suam absolueret. Quòd si Latini Latina Biblia typis mandâtes non ubique consentiunt: cur non idem Latinis, aut Græcis, vel Hebræis ipsis, Hebræa Biblia imprimementibus, obuenire censendum est?

CAPVT QVARTVM-DECIMVM.

TEXTVS.

Ecce ^{128.} ¶venient' dies Domini, & diuidentur spolia tua in ^{¶venit} medio tui. Et cōgregabo omnes gentes ad Hierusalem ^{4. M.S.} in prælium, & capietur ciuitas, & vastabuntur domus, ^{Hier.G.} & mulieres violabuntur: & egredietur media pars ciui- ^{¶venit} tatis in captiuitatem, & reliquum populi non auferetur ^{R.C.} ex vrbe. ^{¶venit} ^{M.S.H.}

PARAPHRASIS.

In omni admiratione dignus dies prioris in carnem cum humilitate Domini aduentus accelerat, & Hierusalem, quo in medio tui Apostolus ac Discipulis spiritalia, quæ reuera tua, tibi que præcipue promissa sunt, ex demonis mortis, ac peccati triumpho reportata diffartientur dona. Posterioris quoque ad iudicandum & pro meritis unicuique distribuenda præmia erit potestate ac maiestate Domino dies aduentu, in & alie Iesaphath ad Hierusalem ambitum, seu Ecclesiæ medium, in quo tanquam in medio terre salutem operaturus est. Prius tamen Hierusalem Romani Principes Titus & Vespasianus, & Helius Hadrianus, & Antichristus obsidione cingent, capient, destruent, matrisque abuentur: & bisque pars media capiunda suggestens transibit ad hostes, & reliquum aut a triumphantibus in vrbe relinquetur, aut fame potius cadens intra vrbis domos præ cadauerum multitudine sepelietur.

Circulari figura diuinus Spiritus, vt vel sic idem rebus omnibus primum principium supremumque finem constitutum esse monstraret, orbem, orbisque partes, huiusque Vatis oracula conclusit. Obscurè virum inter myrteta capite primo proposuit: cuius & obscurè diem nunc tandem ad myrtum spoliaque diuidenda commemorat. Varias quidem textus enarrationes sub vna continua paraphrasis inuoluit. Nam communiter cum Patre Hieronymo sub *Rupert.* belli metaphora spiritalia hîc tractari docemur. Dicam ergo, Populus meus es; dicam, Ecce venient dies Domini, & diuidam spolia in medio tui, scilicet diuisiones gratiarum Spiritus sancti, reuelationes mysteriorum regni Dei, quæ vtiq; preciosa sunt spolia. Vnde *Psal.* *Ps. 118.* sta: Labeo ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa. *Ps. 67.* Item: Rex virtutum dilecti dilecti, & speciei domus diuidere spolia.

Vbi dixit; Et conuertam manum meam ad paruulos, & erunt in omni terra duæ partes, & tertia pars relinquetur: hoc etiam locutus est de duabus partibus; Et disperdentur & deficient. Nunc quomodo disperdantur & deficient, ita manifestè dicit, sicut nostris oculis factum esse videmus. Nam aduersus Hierusalem illam terrenam congregatæ sunt in prælium omnes gentes, scilicet Romani, omnium gentium Principes, & ex alijs nationibus auxiliariis copijs stipati: vndique coangustata est vrbs, fames inualuit: qui clam ad hostes egredi potuerunt, multò melius habiti sunt: capta est ciuitas, vastata sunt domus, mulieres victorum arbitrio permissæ, præsertim Gentilibus & Antichristo libidini laxantibus habenas: & media pars ciuitatis, quæ videlicet fame aut gladio non consumpta est, in captiuitatem egressa est. Et notandum, quòd non dixit, Media pars multitudinis, sed, Media pars ciuitatis; quod longè minus fuit. Nam qui ceciderunt in ore gladij, qui fame perierunt intus conclusi, multò plures fuerunt, quàm qui abducti sunt captiui: sed non omnes fuerunt populus ciuitatis. Ab vniuersis enim regionibus (authore Iosepho) ad azymorum diem festum congregati fuerant, & bello subito circumfati sunt. Et captiuorum quidem numerus, qui in toto bello comprehensi sunt, nonaginta septem milli collectus est, occisorum verò per omne tempus obsidionis vndecies centum millia. Multitudo, quæ

*Inde oritur
captiui-
tas.*

** De bel.*

Ind. l. 7.

cap. 17.

quæ à tot regionibus conuenerat ad diem festum, intus conclusa, sumptus non habens, quos nec prouidit, nec obsidionem prouidit, citius tormento famis interius miseram vitam finiet: populus autem ciuitatis diutius, quamuis in magna penuria, durans, non totus intus fame interibit, sed media pars ad manus perueniet victoris, & egredietur in captiuitatem. Quid de reliqua parte ciuitatis vel populi? Non, inquit, auferetur ex vrbe. Quare? Quia victori necesse non erit. Mortua namq; erit, peste, fame, gladio, & igne, cum cetera aduentitia multitudine. Sub Helio quoque Hadriano quingenta octoginta Iudæorum millia dies vna consumpsit. Hoc sanè modo Israelitæ, qui erant pars altera, disperdentur, pedetentimque deficient: de Gentibus autem, quæ partem alteram constituunt, adiungitur:

Niceph.
libro 3.
cap. 24.

TEXTVS.

Etegre dietur Dominus, & præliabitur contra gentes illas, sicut præliatus est in die certaminis.

PARAPHRASIS.

Et seipsum notum faciet Dominus in auditu auris Romanis & infidelibus, quos Spiritu oris sui fidei subiugabit per baptismi aquam in mari rubro præsignatam, & Antichristum cum suis, sicuti Pharaonem, re pente prosternet.

Exodi
14.

COMMENTARIA.

Certe Romanis nihil mali contigit ob captam à Pompeio, expugnata à Tito, solo aequatam ab Hadriano Hierusalem: imò cuncta fausta contra Iudæos euenisse ter successiue ad internecionem dispersionemque ad hæc usque tempora gestus indicat triumphus. Verum illos Crucifixo nomina verè dedisse constat, cum Roma, quæ prius mater fuerat erroris, nunc magistra sit veritatis effecta. Quis nobilior de Gentibus his Domino triumphus haberi potuit? Hoc est, quod testatus est: Populus, quem non cognoui, in auditu auris obediuit mihi. Ac si dixisset: Gentium populus, ad quem nondum fueram egressus mei notitia ac prædicatione verbi, qui aliàs omnium semper & ubique naturis intimus adsum, Spiritu oris mei ad Euangelij

Leo Pa-
pæ.

vocem mihi victas manus obtendet, vitijs, quasi Aegyptijs, in mari demersis, ad meæ iussionis imperium: Antichristus quoque cum se-
quacibus simili ratione subito obstinatus interibit.

Rupert.

Præsentis itaque loci huiusmodi sensus est: Et egredietur Dominus, & præliabitur contra gentes illas, subauditur, in gladio oris sui, in fortitudine Spiritus sui; sicut præliatus est in die certaminis, id est, secundum similitudinem mysticam prælij, quo Aegyptios in mare demersit. In hoc egredietur, illo nimirum egressu, quem Isaias prævidens ait: Quia de Sion exhibet lex, & verbum Domini de Ierusalem. Factum est: & sicut Pharaon cum curribus & equitibus suis in mare submersus est; ita gentes illæ, gentiumque illarum Principes, Reges, Cæsares, Consules, Præsides, Sacerdotes Templorum & Pontifices cum idolis suis, & omni ritu Phanaico defecerunt, & ad nihilum redacti sunt: & ecce pars tertia superest, pars Christiana relicta est; quia omni iam terræ Apostolicæ buccinâ Dominus innouit, & innouescet adhuc pro Christicolis, quasi altero Pharaone ex impro-
uiso Antichristo prostrato, præsertimque supremi examinis aduen-
tante die, de quo subditur:

Isaie 8.

TEXTVS.

129. Et stabunt pedes eius in die illa super montem Oliuarum, qui est contra Hierusalem ad Orientem: & scindetur mons Oliuarum ex media parte sui ad Orientem & ad Occidentem præruptu grandi valde, & separabitur medium montis ad Aquilonem, & medium eius ad Meridiem. Et fugietis ad vallem montium eorû, quoniam coniungetur vallis montium vsque ad proximum: & fugietis sicut fugistis à facie terræmotus in diebus Ozii Regis Iuda: & veniet Dominus Deus meus, omneque Sancti cum eo.

*Amos 1.
A. 1.*

PARA-

PARAPHRASIS.

Et tunc Dominus quatenus homo ad standum pro suis descendet super montem Oliueti, qui est in prospectu Hierusalem versus Orientem: magnusq; terræ motus erit, quo per medium in longum ad Ortum & Occasum mons ipse scindetur, prægrandi terræ hiatus, cadetq; montis medietas Septentrionem versus, altera vero ad Austrum. Et fugam arripientis ista videntes versus vallē Iosaphath, sitam inter montē Sion & Oliueti, quæ iungetur usque ad proximum scissuræ locum: & horredam hanc voraginem insistentes fugietis, sicuti fugistis à conspectu terræ motus, qui accidit tempore Ozie Regis Iudæ: & paulo post veniet Dominus Deus homo, ut iudicet orbem, omnium beatorum agmine stipatus.

COMMENTARIA.

QUOD si obijcias plures adhuc barbaras esse nationes, & tertiam Christianorum partem adeò ab Antichristo coarctandam, ut in errorem inducendi sint, si fieri potest, etiam electi: utraque diluitur obiectio ex altero cum potestate magna in mundum Christi aduentu, de quo Propheta subiungit:

Et stabunt in auxilium Christianorum pedes eius, hoc est, egredientis Domini ad præliandum pro suis, super montē Oliueti: quia ibi Antichristum sese adorari facientem fulmine percutiet; ad terræ motumque cunctis incutiendum, ingenti terræ motu vastissima fiet terræ vorago, Antichristo coniunctiorem exercitus partem absorbens; mortalesque ceteros trepidos in vallē Iosaphath, sicuti loci vicinitate ex præruptione, ita temporis approximatione ex futura discussione proximum, remittet.

Aperius est locus de Christo Deo & homine, cui, qua ratione homo est, competit egredi, pedesque habere stantes: quod (annotante Gregorio) accinctum ad suis opem in agone ferendam docet; veluti stantem Stephanus in Actis vidit, quem sedentem Marcus prædicat, non reuera corporis Domini in calo positionem, sed omnimodam quietem sine labore villo demonstrans: quoniam Dominus Iesus in calo stat, non sedet; stare enim est naturalis situs hominis perfectus, sedere autem imbecillitatis est: & quemadmodum à monte Oliueti stando eleuatus est, ita procul dubio iudicaturus adueniet.

Christus

Deus

homo.

Gregor.

Act. 7.

Mar. 16

Cæcilian.

Mar. 16

Act. 1.

- 2. Paral. 26. C.* Prius tamen Antichristum puniet, multò magis quàm Oziam Regem, quem, quia in alienam messèm falcem mittere ausus est, volens Deo thymiamia (quod Sacerdotum erat) adolere, percussus lepra, regno deturbauit, ac hominum societate priuauit, in diuinæ iustitiæ signum ingenti adhuc terræ motu immisso. Quid in Antichristū, Domino Mellis dignitatem falsò præripere gethentem, totq; blasphemijs Christum impetentem, verique numinis cultores adeò persequentem? Medium vique montis Oliueti, vbi superbus præcipuis vallatus aëclis adorandus sedebit, subsidet, & ad inferos vsque dehiscens, spectantibus ac fugientibus alijs, simul inuoluet. Nec propterea superstites Antichristi sequaces conuertentur omnes: sed media pars, sicut in diebus Noë & Loth, ad frigidum Aquilonem cum damone delicijs dedita declinabit; media verò pars feruentem diuini Spiritus Austrum conuersa respiciet: ita vt in eis numerum quinarium prudentum, alterumque fatuarum virginum, fas sit intueri. Verum secundum longitudinem præruptum erit ab ortu vsque ad occasum. Sicut enim fulgur exit ab Oriente, & paret vsq; ad Occidentem; ita erit & aduentus Filij hominis.
- Mat. 25. Mat. 24. B. 27. T. Hier.* Pater autem Hieronymus sic locum elucidat: Cùm mons Oliueti grádi voragine præruptus fuerit, ita vt vna pars voraginis ad Orientem, altera ad Occidentem respiciat; repentè & in ipsa voragine excello ex vtraque parte prærupto, alia vorago rumpetur ad Aquilonem, alia ad Austrum; & præruptum quadrangulum fieri, vt quadrariam in quatuor plagas Orientis & Occidentis, Aquilonis & Austri, vorago tendatur. Vbi sese mihi obumbrat quadripartitus in iudicio futurus personarum ordo, assessorum, infidelium, malorum infidelium, atque bonorum. Qui enim relictis omnibus cum, cuius nomen est Oriens, sectati sunt perfecti, tanquam assessores ad Orientem erunt: infideles verò, propter fidei defectum impij, non resurgent tunc iudicandi, quare, tanquam iam damnati, ad Occidentem statuentur: at mali, qui fidem coluerunt, ad Aquilonem, veluti hædi male olentes, locabuntur: boni autem, sicut agni integerrimi, ponentur ad Austrum. Ex omnibus igitur orbis plagis in vnum cuncti cogentur in Oliuarum motem, vallemque Iosaphat, atque vicinia Ierusalem; & veniet Dominus, qui est Deus natura & persona Verbi, meus autem

tem humanitatis assumptione; & omnes Sancti cum eo, sicut in celum ascendentem comitati sunt. Verum Pagninus aduerit Hebraicè se legisse, Et omnes Sancti tecum: ita ut tecum generis sit fœminei, quamobrem ad Hierusalem referendum sit. Veniet ergo Dominus Deus meus, & omnes Sancti tecum, ô Ierusalem, venient obuiam Christo in aëra: quia extra Ecclesiam nulla est sanctitas, nulla securitas. Impiis fugientibus quidem, sed effugere non valentibus, omnes Sancti venient cum eo, non erubescences, lepram in fronte, sicut exlex Ozias, non habentes; & idcirco a pertione frontis cum latitia cordis occurrentes, assistentes, circumfidentes, sua capita leuabunt, quæ tot impiorum mala deprecierant. Rupert. Luc. 21.

TEXTVS.

Et erit in die illa: non erit lux, sed frigus & gelu. Et erit dies vna, quæ nota est Domino, non dies neque nox: & in tempore vesperi erit lux.

PARAPHRASIS.

Et tunc fugientibus tenebra ac lubricum occurrent, Sanctis verò aternitas, diei ac noctis vicissitudinem excludens, & in secula lucens.

COMMENTARIA.

ET erit in die illa: vobis, ô fugaces, istud, quod dico, eueniet. Non erit lux, sed frigus & gelu. Quomodo autem tunc effugietis, qui nunc fugitis, si non erit lux, sed frigus & gelu? Quale est fugere in gelu & frigore, & sine luce! Igitur fiet vobis, sicut & in Psalmo Spiritus iusto iudicio concedens dicit: Fiat via illorum tenebræ & lubricum, & Angelus Domini persequens eos. E contra Sanctis lux aterna, dies indeficiens erit. Hoc est, quod continuò dicit: Et erit dies vna, quæ nota est Domino Deo. Quis enim alius illam diem nouit, nisi Dominus Deus? Oculis non vidit, auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit, qualem diem Sanctis suis praparauerit. Et quid dico diem? Non dies (inquit) neque nox erit. Quod est dicere: Cum dico diem, vulgariter nomen hoc examinat aliquis, sed secundum sensum illius non dies neque nox erit; id est, non ortus neque occasus solis Rupert. Psal. 34. Isa. 64. 1. Cor. 2.

solis erit. Sed quid? Et in tempore vesperi erit lux. Id est, post omnia sæcula sæculorum, quantacunque numerari vel existimari possunt, lux erit, & lux expectabitur indeficiens. Iuxta hanc non inconcin-
nant textus interpretationem malis fugientibus à Domino, exteriores tenebræ, hoc est, extra lucem diemque omnem eductæ obscuris-
simam, immanem, aternamque noctem reddentes, ac dentium stridor & supplicium ineuitabile denunciantur: sanctis verò lux illa di-
uinæ essentia, qua Deus ipse fruitur, in sæcula promittitur.

Possumus & aliter hanc literam explicare, ut Iudicis aduentū præ-
cedentia signa obumbret & inuoluat, quæ mox in Euangelio Do-
minus euoluit. Nam non erit lux aduentante iudicij die, quam lu-
Luc. 18. cem Seruator explicuit, ubi ait: Veruntamen Filius hominis veniens
B. 3. putas inueniet fidem in terra? Erit autem tunc frigus & gelu: quod
Matth. idem Dominus exposuit, dicens: Et quoniam abundabit iniquitas,
24. B. 12. refrigescet charitas multorum. Et iterum: Arescentibus hominibus
Luc. 21. præ timore & expectatione quæ superuentura erunt vniuerso orbi.
Certò etiam iudicij diem ex proprijs solus omnium conditor, qui
propterea absolute Dominus nominatur, agnouit. Hoc adhuc Ser-
Matth. uator adiungit: De die autem illa & hora nemo scit, neque Angeli
24. C. 36. calorum, nisi solus Pater. Præterea, Non erit dies neque nox: quod
Matth. ita Seruator enarrat: Statim autem post tribulationē dierum illorum
24. C. 29. sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de
cælo, & virtutes calorum commouebuntur: hoc est, simul à consue-
to cæli motu efficiendo amouebuntur assistentes orbium motores
Angeli; & in suæ conditionis puncto sol & luna consistent. Cum
enim neque dies neque nox amplius futura sint, solis erga diem, at-
que lune erga noctem, cum motu præfectura cessabit.

Et in tempore vesperi, hoc est, tempore ex cæli latrone productio
iam antiquato & deficiente, nouissime cum ierò factum fuerit, lux
Mat. 20. æternæ mercedis in denario vinitorū designata: fulgebit: quod cla-
Matth. rius Seruator explanauit, adiungēs: Et tunc parebit signum Filij ho-
24. C. 30. minis in cælo: maxima nempe lux ab illius maiestate dimanans, ful-
gentissima quæque obnubilans.

TEXTVS.

Et erit in die illa: exhibūt aquæ viuæ de Ierusalem; medium 130.
 earum ad mare Orientale, & medium earum ad mare
 nouissimum: in æstate & in hyeme erūt. Et erit Domi-
 nus Rex super omnem terram. In die illa erit Dominus
 vnus, & erit nomen eius vnum.

PARAPHRASIS.

Tunc quoque iustorum mentes Angelorum, diuina sapientia prædita, in voce magna quasi dilabētium aquarum è caelesti Ierusalem exhibunt, & ab Oriente & ab Occidente electos congregatura, & bique discurrent, ac charitatis æstus à prauitatis hyeme discernent. Et tunc solus agnosceretur Dominus regni habere gubernacula, orbisque Monarchiam. Tunc Deos Gentium dæmonia esse patebit, vnumque fore Dominum omnium creatorem, & nomen habere, quo ab vniuersis adorabitur.

COMMENTARIA.

EN aliud iudicij, quod Dominus reserauit, arcanum, inquit: Et Matth.
 mittet Angelos suos cum tuba, & voce magna: & congregabunt 24. C. 31.
 electos eius à quatuor ventis, à summis cælorum vsque ad terminos Apoc. 1.
 eorum. Non equidem video qua comparatione magis exprimere po- B. 7.
 tuerit Vates incredibilē tubæ tumultum, & Angelicæ vocis magni- 1. Cor.
 tudinem, quàm si è sublimi Ierusalem in infimum mare mortuum 15. G. 52.
 & Tyrrenum aquæ viuæ prouerent. Certè in Apocalypsi vox ma-
 gna, multarum aquarum voce declaratur. Ad Catadupas ex nimio
 Nili fragore sese præcipitem ex altis rupibus dantis vicini populi au-
 dius tympanum corruptum habent. Quid cum vox illa omnem su- 2. Ioh. 4.
 perans cogitatum insonabit? Imaginare strepitū è caelesti Ierusalem 1. Ioh. 7.
 impetu quodā per inferna maris mortui atque Tyrreni loca decur- F. & A.
 rentis perpetuo, quasi scaturientis aquæ, quæ nec æstus exliccat, nec Apoc. 7. D.
 bruma constringit. Quod si viuas aquas ad sapiētiā referas, sapien- 1. b. 28.
 tia profectò maxime Angelis opus erit, vt in fasciculos zizania, triti- D. &
 cum verò in horreum Domini congregent. Quod si viuas aquas, 29. C.
 iustorum mentes dixeris, id in iudicio Angelis sanctis conuenit, sed. 1. a. 32.
D.

Leu. 14. *Et 15.* *Abd. 1.* *G. 21.* *Dei no-*
men unū
Et multa.
D. Tho-
mas lib.
1. contra
Gentes,
cap. 31.
1. p. q. 13.
a. 12. c.
Et ibi
Cant.

lis illius ministris. Quòd si viuas aquas, pro facili plurimorum expiatione, Ierusalem ebullire intellexeris, quæ summo incommodo procul in urbem asportandæ hæctenus erant: non contradicam. Imminente siquidem iudicij die purgabuntur & subito morientes, qui superstitēs adhuc fuerint: quibus à Domino parandæ viuentes hæ lustrationis aquæ ad manum fortè prouidentur; vt celerrimâ illarum mentium spiritalem futuram expiationem hoc Vates ostendat oraculo. Tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute & maiestate magna: omni errorum ac idolorum cultu amoto, omniq̃ue Regum euanescente imperio, omnem virtutem, maiestatemq̃ue omnem, vni Domino super omnem terram relictam, omnes adorabunt. Et ascendent saluatores, id est, Apostoli, in montem Sion, iudicare montem Esau: & erit Domino regnum. Nec pluribus nominibus illius celsitudinem, sicuti modò propter tantæ diuinitatis imperfectam notitiam, vbiq̃ue tamen relucens, nuncupabunt; sed suo vero ac genuino, quod suis nouiter manifestabit, ab electis nomine coletur. Quia enim Deum non possumus naturaliter agnoscere, nisi ex effectibus in ipsum deueniendo: oportet, nominibus ipsius perfectionem signamus, esse diuersa, sicut & perfectiones in rebus inueniuntur diuersæ. Si autem ipsam essentiam, prout est, possemus intelligere, & ei nomen proprium adaptare, vno nomine tantum eam exprimeremus: quod hic promittitur ijs, qui eum per essentiam videbunt: *In die illa erit Dominus vnus, & nomen eius vnus.* Nam Deus in se consideratus, est omnino vnus & simplex: nunc tamen intellectus noster secundum diuersas conceptiones ipsum cognoscit ac nominat, eò quòd non potest ipsum, vt in seipso est, videre. Si ergo posset ipsum, vt est, videre, non distingueret deitatem à sapientia, nec sapientiam à bonitate, secundum rationem: vt modò facit, dicendo: Deus est sapiens & bonus, &c. Vnica ergo est in Deo formalis ratio tantum, eleuata comprehendens omnia: vnicumq̃ue illius nomen, mortalibus absconditum, quod electis in retributione reuelandum præsentī vaticinio præcinitur: quibus nomen suum ineffabile cuncta eminenter amplectens Adonai Dominus indicabit.

TEXTVS.

Et reuertetur omnis terra vsque ad desertũ, de colle Rem-
 mon ad Austrum Ierusalem: & exaltabitur, & ¶habita-
 bit in loco suo, à porta Benjamin vsque ad locum por-
 tæ prioris, *vsque ad portam angulorum; & à turre Ha-
 naneel vsque ad torcularia Regis. Et habitabunt in ea, &
 anathema non erit ampliùs; sed sedebit Ierusalẽ secura.

thabi-
 tabitur
 M.S. R.
 Q. N.
 * & M.
 S. R. G.
 verũ ab
 Hier. H.
 C. & G.

PARAPHRASIS.

* Et vniuersa terra illa circa Ierusalem, quæ montosa est, mutata ver-
 tetur in planitiem, fiet æquabilis terra. Et Ierusalem illa spiritalis erit
 inclytæ & celebris, situmque habebit in loco suo, à porta Benjamin vs-
 que ad locum portæ Orientalis; & à loco portæ huius vsque ad portam
 angulorum; & à porta angulorum vsque ad arcem Hananeel; & ab ar-
 ce Hananeel vsque ad torcularia Regis. Et electi habitabunt in ea: nec
 ultra erit excisio, sed perpetua quiete ac securâ fruuntur.

Q. non
 legunt.
 * Vatab.

COMMENTARIA.

Militantis Ecclesiæ sub Ierusalem vocabulo in iudicio futura re-
 tributio describitur: quoniam Angelicas implebit ruinas, ad
 desertaque loca in celo, quæ cacodæmones ac peccantes homines
 deseruere, triumphans ex omni terra & natione selecta, terrestrique
 resumpto corpore, pro meritorum differentia beatis permixta spiri-
 tibus exaltabitur, vbi ipsius ciues secura & æterna coniunctione cum
 Domino perfruentur, omni anathematis, id est, separationis, metu
 prorsus ablato. Præmittitur autẽ, quod omnis æquabitur terra: quia
 etiam montana Ierusalem in planitiem iudicij tempore vertentur.
 Omnis mons & collis humiliabitur, & omnis vallis implebitur, &
 videbit omnis caro pariter salutare Dei.

Luc. 5.

Hæc litera omnis fere vsque ad finem voluminis talis est sine du-
 bio ex industria Spiritus sancti, vt puerum allicere possit ad fauorem
 sui, totiusq; voluminis Prophetici, populum scilicet Iudaicum sensu
 puerili, qui talia libenter audit: & sic intelligit, quod Messias, quando
 in Ierusalem aurea atque gemmata sederit regnaturus, cuncta auct.

Rupert.

ret idola; nec erit diuinitatis cultura diuersa, sed erit Dominus vnus; & reuerteretur omnis terra vsque ad desertum, id est, ad antiquum statum: & quòd secundum locorum hæc vocabula Ierusalem adificanda sit de colle Remmon ad Austrum, &c. Sciens quippe quales ac quantas in hoc volumine congefferit margaritas, claudendam thecam, signandumque viriliter arbitratus est sæculum; ne porci maligni non solum conculcarent eas, verum etiam conuersi Prophetam ipsum eliderent: quod tunc dubio factum fuisset, ita vt nec scripturæ ipsæ ad nos peruenirent. Nihil vtilius dicere possumus, quàm intentionem istam sciendam esse in his, & in cæteris quæ postmodum sequuntur, sicuti est Tabernaculorum instauranda celebratio. Verum tamen ista seductio talis pueri non fallit, sed sensum continet veritatis, quem cognoscere deceat virum, qui euacuauit ea quæ sunt paruuli, quem per sibi cognitam optatamque patriæ felicitatem ad veram futuramque Spiritus ipse disponere intendit.

Nam *omnis terra*, id est, omnis Ecclesia, omnis ordo Ecclesiasticus, qui nunc locis diuersis & linguis dissonis separatur; omnis (inquam) *vsque ad desertum*, id est, vsque ad eos, qui in Ecclesia magis contemptibiles sunt, minùsque spiritalium videntur habere donorum; *reuertetur de colle Remmon*, quod interpretatur excelsum, *ad Austrum Ierusalem*; hoc est, de altitudine formatae fidei, & propter ipsam huiusmodi fidem perueniet ad plenam supernæ visionis claritatem, vt sit vna ciuitas omnium, & sicut iam dictum est, vnus Dominus omnium: *& exaltabitur, & habitabit in loco suo*, id est, in regno sibi ab origine mundi præparato: *à porta Benjamin vsque ad locum portæ prioris*; quod idem esse videtur, ac si dicat, à fine mundi usque ad originem mundi. Nam porta Benjamin, quod interpretatur filius dextere, rectè illa intelligitur vocatio, qua dicitur ijs qui à dextris erunt; *Mat. 25.* Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est à constitutione mundi: & porta prior, ipsa constitutionis mundi *Gen. 1.* scilicet benedictio, qua creatis hominibus primis, Crescite, ait, & multiplicamini. Nam ex tunc vsque ad iam dictam vocationem, qua vocabantur à dextris constitui, colliguntur homines, quorum de reuersione hic sermo est.

Vat. 1. Illud huic fauet expositioni, quòd porta Benjamin dicebatur, per quam

quam ibatur in terram tribus Benjamin, quæ perueniebat vsque ad portas ipsius Ierusalem: quia ratione calorū regnum præfens vocatur Ecclesia, quia porta sit, quæ ad dexteram beatamq; vitam ipsi contiguam bonis aditus patet. Quæ etiā de causâ Legis & Prophetarum libri, cali dicuntur Plal. 8. * Videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum: vbi per digitos sanctos Prophetas insinuat.

*Ecclesia
dicitur
regnum
calorum.
* Psal. 8.
Lege Pa-
gnin. in
Isag. ad
lu. Jac. 6.
Si. ex P.
Hieron.*

Exaltabitur etiam vsque ad portam angulorum, id est, vsque ad effectum promissionis & ipsi Patriarcharum, ad quos post malæ dictio- nem, quæ per peccatum subintravit, tactum est promissionis verbum de semine benedictionis, quæ propalabitur in illa porta Benjamin, dicendo, Venite benedicti.

Exaltabitur etiam & habitabit à turre Hananeel vsque ad torcularia Regis. Hananeel interpretatur gratissimus Dei. Et quis est gratissimus Dei, ut Filius dilectus Deo Patri? Et quis Rex, nisi ille idē gratissimus Dei? Porro turris huius gratissimi, turris adificata cum propugnaculis, ex qua mille clypei pendent, omnis armatura fortium, sancta scriptura est: vbi promissa studiosis præmia, indicta prauis supplicia. Torcularia verò Regis eiusdem, passionēs eius fuerunt. Exaltabitur (ergo ait) & habitabit Ierusalem à turre Hananeel vsque ad torcularia Regis: id est, gloriabitur tam in ijs, qui sanctarum virtute scripturarū instructi & armati destruere potuerunt omnem ser- monem extollentem se aduersus scientiam Dei; quàm in illis, qui proficiētes vsque ad illam dilectionem, qua maiorem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis, non subterfugerūt tradere corpora sua propter fidem Christi.

*Mat. 17.
Cant. 4.*

*2. Cor.
10. A.
Ioan. 15.*

Et habitabunt (inquit) in ea, & anathema (accentu in antepenultima, quia per e-stylon, id est, e breue, Græcè in Complutensi exemplari scribitur,) *non erit amplius: sed sedebit Ierusalem sicura*. Hoc est, quod & in Apocalypsi legimus: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis: & ipsi populus eius erunt, & ipse Dominus cum eis erit eorum Deus. Et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, & mors vltiā non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltiā, quæ prima abierunt. Hæc omnia hîc anathematis vocabulo comprehendit, dicendo: *Et anathema non erit amplius*. Iam enim Deo in beatitudine coniuncti, certi erunt se nun-

*Anathe-
ma.*

Apoc. 21.

quam disunctos fore, aut separari posse. Sanè promissio hæc relegendi omnino anathematis & maledicti, aduocandæque sessionis, quietis, ac securitatis, nullo pacto terrestri Ierusalem competere vallet: cùm, quò ad extremi iudicij diem propius accedat, interius exteriusque pluribus sit animi perturbationibus agitanda.

Vbi igitur bonorum militanti Ierusalem spiritalis præmia Prophetice prædicta sunt, mox prauorum poena subiungitur.

TEXTVS.

131. Et hæc erit plaga qua percutiet Dominus omnes gentes quæ pugnaverunt aduersus Ierusalem. Tabescet caro vniuscuiusque, stantis super pedes suos, & oculi eius contabescunt in foraminibus suis, & lingua eorum contabescet in ore suo. In die illa erit tumultus Domini magnus in eis: & apprehendet vir manum proximi sui, & conferetur manus eius super manum proximi sui.

PARAPHRASIS.

Hæc erit eorū damnatio, qui Ecclesiam oppugnaverint. Subitò mortis sine morte indicia in eos arescentes irruent; ea sunt: Nullus amentis morbi debilitatione aut vi, neque longa valetudine in lecto decumbentis, sed valentis, & stantis super pedes suos, caro contabescet, oculique caui & ad videndum imbecilli reddentur: neque lingue suus usus erit, nervis ac musculis omnibus debilitatis. Secum itaque mortis signa veniens, & stans, nec ulla sedis aut cubilis requie potitus, circumferet: mortem sine morte feret. Tunc inaudita erit in huiusmodi a Domino adversio, querentque opem a sibi noto & proximo in culpa; & cum præsimili rabie ac odio furem sentiet aduersarium.

COMMENTARIA.

Damnorum poena.

Ecclēsiā vexantium plaga erit, mors æterna: quia supra suos pedes stantes, hoc est, immortales, carnibus macerati, oculis profundi, & lingua stupidi, contabescunt. Quæ quidem signa si sanum, non ex nimia

ex nimia purgatione, repente inuadant, etiam Hippocrate docente, mortem denunciant. Secunda poena tunc erit, conscientiarum acutissimorum vermium continuè pro Domino prauos acriter torquentium tumultus: seu Domini partes agētis contra insensatos pugnantis orbis commotio. Quæ quidem poena iure tumultus Domini magnus appellatur: solus enim Dominus naturarum conditor in brachio excelso ab elementis suaues qualitates in electorum gratiam, & acerbis in reprobis tormētum separando simul aggregare poterit: ex quibus in impios magnum & inuestigabilem contrariarum in summo gradu consistentium qualitarum tumultum excitari necesse est. O miseros! exterius mortis imaginem referent, & intrinsecus in eis magnus à Domino inuicem tumultus pugnantium in summo elementarium qualitarum immittetur. Vret ignis absque luce, frigesfaciet aqua non extinguendo, nec temperando, imò intendendo, sicut in fornace fabri ferrarij, ignis ardorem, similiter desiccabit terra, & humefaciet aër: corpus verò in medio constituetur, quasi arena, como palenque, vndique vulnera sustinens.

Tertia prædicatur poena, quia quicquid solatio & auxilio hactenus fuit, ibi contrarium experietur. Ad proximum, quocum in humanis persimilem agens vitam, iucundabatur, vir accedet, vt opem imploret: & excandescet contra illum, mutuoque discordes contra se insurgent; cò quòd prauam apud superos amicitiam atque societatem inierint, quapropter alter alteri tantorum causa malorum extiterit. Idem in futuræ dissensionis præsagium, dum hac veseuntur aura, Domino in eos animaduertente, experimento comprobant; iuxta illud: Non est qui consoletur eam ex omnibus charis eius. Omnes amici eius spreuerunt eam, & facti sunt ei inimici. Et in Ezechiele peccanti Iudæa dicitur: Ecce ego suscitabo omnes amatores tuos contra te, de quibus satiata est anima tua; & congregabo eos aduersum te in circuitu, & agent tecum in odio, & tollent omnes labores tuos, & dimittent te nudam, & ignominia plenam. Quid mirum, nullum tunc improbis sperandum esse leuamen?

Thren. 13
Ezech.
23. C.

Sed & Iudas pugnabit aduersus Ierusalem: & congregabuntur diuitiæ omnium gentium in circuitu, aurum & argentum, & vestes multæ satis. Et sic erit ruina equi, & muli, & cameli, & asini, & omnium iumentorum quæ fuerint in castris illis, sicut ruina hæc.

PARAPHRASIS.

Adcò iustitiæ tempus erit, quod & Christus de tribu Iuda, cum perfectis sequacibus suis, iustorum Ecclesiæ ciuium, quasi impugnator, merita discernet: atque omnibus gentibus indiscriminatim concedita

Mat. 25. Domini talenta, distributæq; minæ spirit alium donorum, ne quid eorum

Luc. 19. Domino pereat, coaceruabuntur insimul. Et eorum, qui pigritantes non bene vsi fuerint, sed, quasi oneraria iumenta sine intellectu, Dei bonis sese supposuerint, nullo reportato lucro, illa erit ruina, quam cõtra manifeste impugnantes Ecclesiam descripsimus: similis erit plaga, eadem utrosque damnatio manebit.

COMMENTARIA.

Fateor, continuam ac literæ proximiorē sententiā non inuenio, quā v̄t in eadem extremi iudicii materia persecrans diuinus sanè Spiritus horrendam ob oculos discutionem ponat: quia tunc Christus scrutabitur Ierusalem cum lucernis, & iustitias iudicabit, v̄t Dominica prima Aduentus accommoda oratione prosequi sumus: quod hic sub tremenda signatur verborū phrasi; cum p̄gnaturus de tribu Iuda leo cum suis assessoribus & catulis contra iustos spiritualis Ierusalem liberos assleritur: nec modò male actorum, verum etiam non reportati lucri diligentem exacturus rationem dicitur. Nam qui in Domini exercituū castris comparabuntur animantibus brutis insipientibus, & illis similes fient, non negotiando cum pauperibus, nec Domini talenta dispartiendo ad mentem, donec Dominus ipse cum vsuris diuitias omnium gentium congregaturus accedat, simili cum Ecclesiam persequentibus ruina penbunt.

Soph. 1.

TEXTVS.

Et omnes qui reliqui fuerint de vniuersis Gētibus quæ venerunt contra Ierusalem, ascendent ab anno in annum, vt adorēt Regem Dominum exercituum, & celebrent festiuitatem Tabernaculorum.

PARAPHRASIS.

Quicquid ex vniuersis Gentibus, quæ ad militandum contra Ecclesiam venerant, reliquum fuerit, quædā plaga non perdet, ascendent in secula adoraturi Christum Regem exercituum Dominum, & celesti patriæ potiti, quæ tunc sibi vinētum melle ac lacte manans diuinitus terra promissa est, festum cum gratiarum actione celebrabunt, pro eo quod in tabernaculis, hoc est, in Ecclesiis, in presentis vite deserto recepti fuerint.

COMMENTARIA.

PRædicta est plaga vniuersarum Gentium, quæ Ecclesiam impugnare ausa fuerint: modò, ne per vniuersitatis vocabulum Gētes omnes damnandas esse suspicaremur, pauculas reliquias, pauculas, inquam, damnandarum comparatione, seruandas Dei Spiritus vatiatur. Nam licet Gentilium omnis, infinitus penè stultorū numerus, in Ecclesiam insurget; seruādū, dum insurgerent & ipsi re aut consensu, vel societate, doctrina & miraculis interiusque diuino corda illustrāte Spiritu cōuerterentur, & in parœcijs quasi tabernaculis ascribentur, & è pristino vitiōrum barathro ad amœnum virtutum paradysum assidue proficiendo ascendent: quare in reprobos à Iudice lata sententia, ipsi euadent, & regnaturi cum Iudice super astra conscendent; ibique adorabunt Christum ab anno in annum, hoc est, sine fine, perpetuò, ac semper: cum enim duratio nostra tempore mensuretur, & ipsēmet intelligendi actus in hac vita tempore subiaceat, per temporis mēsuras & illa perpetuitas nobis exponatur oportet; cum tunc cessante solis, astrorum, ac lunæ, primique mobilis latione, annus & mensis & dierum circulatio futura non sint, sicut nec tempus erit amplius. Et quidem meritò ab anno in annum super sidera scandētes electi adoraturi, hoc est, gratias acturi & festiuitatem Tabernaculo-

*Christus
Dei ho-
mo ado-
ratur à
Sanctis.*

Apoc. 10.

culorum celebraturi perhibentur. Quamuis enim assidue Christum Regem è Davidis semine hominem verè factum, & de Patris essentia verum Deum, æternum, omnipotentem, exercituum Dominum, supplices ac lætantes in calo sint adoraturi beati; interpolatis tamen vicibus adorabunt Tabernaculorum festum recolētes: & ideo perpetuam interpolatamque sollennitatis replicationem hac periphrasi Propheta demonstrat ab anno in annum, ut è cognitis ad incognita legentium animus assurgat. Potius autem Tabernaculorum festi, quàm Paschæ, vel Pentecostes, vel cuiusvis alterius, habetur mentio: siquidem adepta iam promissionis terra, debellatis hostibus, defertique superatis anfractibus; iucundātes prætorum memoriam laborum quotannis replicabant, Deo Seruatori gratias exhibentes. Quis, vel volens cæcus, non expressissimum agnuerit typum futura semper ac vicatim in calo præsentium calamitatum commemorationis cum gaudio & gratiarum actione? Quibus iucundius hoc festum fuerit, quàm ipsiismet salubrium tabernaculorū, hoc est, Ecclesiarum, euerforibus, nullis meritis, imò malè merentibus, singularissimo Christi beneficio intra tabernacula receptis? Iure itaque in calo celebritas hæc indicitur reliquijs vniuersarum gentium, quæ venerunt contra Ierusalem, quibus eò charior salus, quò è maiori liberata periculo, tanta sociorum pereunte multitudine, Christi meritis liberatas aduerterint. Ea verò vniuersarum gentium reliquiæ adoraturæ Christum Deum & hominem continuo, & in patria iam caelesti constitutæ, Tabernaculorum festiuitatem actura decentur, quæ venerant contra Ierusalem: ut stans caueat ne cadat, aut quempiam contemnat; ut nemo desperet; ut in originali decedentes excipiat; quibus nec vniuersarum damnatarum gentiū infidelium plaga, nec malè aut otiosè vitium valentis fidelium ruina, nec reliquiarum electorum festiuitas congruit. O terque quaterque felices reliquiæ, quibus adeò supra naturæ omnia bona dabitur ascendere, ut adorant Christum Regem ac Dominum exercituum, ut illius humanitate gloriosa tanquam pascuis vberimis exterius egrediētes, & diuinitate interius in cellam viniatā introducā, fruantur in sacula! O terque quaterque infelices, quibus tantus negabitur ascensus, quos tanta manet gloriæ priuatio! de quibus adiungitur:

Joan. 10.

Can. 1.

TEXTVS.

Et erit: qui non ascenderit de familijs terræ ad Ierusalem, vt adoret Regem Dominum exercituum, non erit super eos imber. Quod & si familia Egypti non ascenderit, & non venerit: nec super eos erit, sed erit ruina qua percutiet Dominus omnes gentes, quæ non ascenderint ad celebrandam festiuitatem Tabernaculorum.

PARAPHRASIS.

Et erit quod quicumque non intrabit triumphatē Ecclesiam, Christum Deum & hominem adoraturus, maximè paucarū omnium paucetur adhuc, quæ dummi dicitur, quia imbre illo exoptatissimo Deo homine priuabitur in perpetuū. Quod & si hereticorum familia non intrauerit, eò quod non venerit ad verè matris militantis Ecclesie sinum, similiter diminuetur imbris priuatione, & ruina damnatarum gentium, quæ ab Ecclesiis, quam diximus, festiuitate in caelesti patria celebranda exclusæ fuerint.

COMMENTARIA.

DVo præsertim paraphrasim hanc persuadent: alterum est, quod omnes terræ familias quotannis hac lege ad sollemnitatem tabernaculorum ascensuras Ierusalem illa Hebræorum capere nullo pacto valeret; nec ex omnibus terræ finibus eò conuenire possent. Quapropter Hebraica quædam glossa in Isaia caput secundum asserit, in aduentu Messie ciuitatem vsque ad terræ fines dilatandam: quod de nulla murata vrbe intelligi posse perspicuum est. Ad Ecclesiam itaque ad literam textus iste pertinet; & iuxta continuatam iudicij materiam, ad triumphantem spectat.

Alterum, quod hunc inauit esse loci sensum à principe iohannis autore Dei Spiritu intentum, est: quod elementaris imbris abundantia Egypti agris Nili inundatione fecundis, damnum potius quam vultatem sit allatura. De illo igitur imbre in hac litera sit sermo, cuius non incredulus sed mysteriorū referator admirās, Ambrosio teste, bis in vellere signū Gedeo inquisiuit, & ascendit est. Quem Isaias seipsum explicans his obsecrat: Rorate cali desuper, hoc est, Et

132.

De Ta-
bernacu-
lo vide
Orig. hō.
9. in Ex-
odū opti-
mè disse-
rentem.

Glossa
Hebraic.
Isaia 2.

In prel.
1. lib. de
Spir. S.

nubes pluant iustū; hoc est, Aperiat̃ur terra, & germinet Saluator̃em.

Osea 6. Hic utique solus imber optandus, quia, *Osea* prophetante, Viuifica-
et. 3. bit nos post duos dies: in die tertia suscitabit nos, & viuemus in conspectu eius. Sciemus, sequenturque, ut cognoscamus Dominū: quasi diluculum p̃paratus est egressus eius, & veniet quasi imber nobis temporaneus, & serotinus terræ. Nobis quidē, dum solam in morte mentem beat, temporaneus quasi imber adest: cum verò in communi omnium resurrectione terreſtre corpus beabit, quasi serotinus terræ imber adueniet: ut sicut in Angelis ex vespertina & matutina notitia dies vnus æternus aſurgit; sic in hominibus electis ex pulueri corporis & animæ per huius imbris, qui Deus & homo est, irrigationem compactione viraque gloriæ itola reluceat.

Hæretici. Quòd autem Aegypti familiam ad hæreticos retulimus, ratio est, quòd iam de sensus ac damni supplicio cunctarum terræ familiarum oraculum hoc redditum fuerat, quæ Ecclesiam impugnant: quarum è numero Gentium Aegyptus erat: nec Aegypto maior nunc indicitur, sed eadem prorsus ærumna. Quamobrem aliò tendere videtur hæc huius Aegypti familię peculiaris mentio. Rupertum attentius audiamus.

Rupert. Inter Paganos alienos à verbo Dei reputabuntur hæretici, qui in Ierusalem, id est, in Catholicam Ecclesiam nolunt ascendere, ut audiant verbum Dei secundum regulam fidei; quos hic intelligimus per familiam Aegypti. Quam ob causam? videlicet quia Templum aliquādo fuit in terra Aegypti, factum ad similitudinē Templi quod erat in Hierosolymis; quod fecit Pontifex Onias, putans se implere vaticinium *Isaiæ* dicētis; Et erit altare Domini in medio terræ Aegypti. Temporibus Machabæorum fecit Onias illud Templum, & cum eo infinita examina Iudæorum in Aegypto confederunt. Ad illos est illa scriptura secundi libri Machabæorum: Fratres qui sunt per
Vide Io- per familiam Aegypti. Quam ob causam? videlicet quia Templum
seph. de aliquādo fuit in terra Aegypti, factum ad similitudinē Templi quod
Antiq. l. erat in Hierosolymis; quod fecit Pontifex Onias, putans se implere
13. c. 4. vaticinium *Isaiæ* dicētis; Et erit altare Domini in medio terræ Aegypti.
Isaiæ 19. Templum Machabæorum fecit Onias illud Templum, & cum eo infinita examina Iudæorum in Aegypto confederunt. Ad illos
2. Mac. est illa scriptura secundi libri Machabæorum: Fratres qui sunt per
cap. 1. Aegyptum Iudæis, salutem dicunt fratres qui sunt Ierusalem Iudæi, & qui in regione Iudæa, & pacem bonam. hoc maximè intendens, solum esse legitimum Templum, quod erat in Ierusalem; & illud esse contra legem, quod habebant in terra Aegypti. Quamdiu stetit vel stare debuit Templum illud in Ierusalem, tamdiu, qui recesserunt ab illo, Templum aliud tenentes in terra Aegypti, rectè dicti sunt

sunt familia Aegypti. Et nihilominus secundum similitudinem illorum, haeretici, qui se seiderunt ab Ecclesia Catholica, rectè dicuntur familia Aegypti, superbia, luxui, & auaritia dediti, Sanctorum annuum celebritarum obliui; & reputantur inter Gentes, dicendo, Nec super eos erit imber, ubi parata illis damni poena exprimitur, qua in aeternum imbre Dei misericordia, hoc est, fructione diuinitatis & humanitatis carebunt; eosque ruina, hoc est, sensus indeiciens, semperque futura (hoc docet illa dictio, erit) poena, sicuti Gentes omnes incredulas & impias, occupabit: quæ non tanquam peregrinantes in tabernaculis, sed tanquam in vera supremaque patria, in hoc mundo suam iucunditatem omnem locarunt.

TEXTVS.

Hoc erit peccatum Aegypti, & hoc peccatum omnium Gentium, quæ non ascenderint ad celebrandam festiuitatem Tabernaculorum.

PARAPHRASIS.

Hec erit culpa & reatus atque retributio ab Ecclesia deficientium, & omnium infidelium ac damnatarum Gentium, nimirum Tabernaculorum festiuitatem minime coluisse in terris, et mox cum beatis ascēdentes in celis sine fine celebrarent.

COMMENTARIA.

VOx Hebræa *Ihara*, quam peccatum interpret noster transtulit, Latine culpam & culpæ obligationē denotat, & Chaldaus Paraphrastes retributionem pro ea posuit.

Docet itaque Vates hic duo, aeternitatem scilicet, ac præcipuam causam per similes hæreticorum ac Gentium ruinæ. Culpa siquidem reatusque seu obligatio culpæ ac macula in immortalibus animis immortalis erit. Erit, ait; ac si diceret: Nunquam cessabit, nunquam erit verum dicere, modò non est: imaginare quaecumque futuram durationē, semper erit, indelebilis, interminabilis exister, sicut è contrā beatis gloria, quam propterea per futuri temporis verba Seruator exposuit: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.

Matt. 5.

Tanti verò casus quasi appositivè atque expositivè pluries causa potissima & culpa signata est: quia ad celebrandam Tabernaculorum festivitatem non ascenderint. Hinc enim merito ac spe incipit hæc sollemnitas, perfectè cum gratiarum actione post adeptam caelestem patriam recolenda. Gentes autem reprobæ naturæ lumine animorum immortalitatem atque bene benèque vivendi principia consèqui valentes, atque adeò à se quasi in via & hospitio, tentorijs & tabernaculis, non autem quasi in patria, iuxta naturæ præscripta in hoc sæculo vitæ omnem instituendam esse rationem, nil tale curarunt. Inexcusabiles ideo & damnandi Gentiles: quia quod in seipsis erat, nequaquam effecerunt, adjuvandi utique à Dei gratia si effecissent. Argumentum hoc pluribus Paulus ad Romanos primo prosequitur ex eo loco: Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt.

Rom. 1.
D. 21.

Hic erit etiam Aegypti familiæ, hoc est, hæreticorum, reatus: quia & ipsi præsentibus irretiti honoribus, delicijs, ac voluptatibus, (quasi non ut hospites & advenæ in pauperrimis tugurijs & tabernaculis futuram inquireremus patriam) obæcati, & in reprobum sensum traditi, Ecclesiarum annua Sanctorum festa, quasi gradum ad caelestia cum illis celebranda, non celebrant: tori temporarijs bonis inhiant, æterna non attendunt, quisque pravis ducitur affectibus. Ipsimet in seipsis veritatem illam experimento comprobant: Vinum & mulieres apostatate faciunt sapientes.

Festa
Sanctorum.

133.

Apertissimum est, celebritatem hanc Tabernaculorum nequaquam hinc Iudaico ritu indicendam omnibus gentibus in murata illa Ierusalem post Christi adventum indicari: cum præter assignatas rationes vera & stabili veniens Christus suos sit felicitate donaturus, Tabernaculorum minimè indigena, imò exclusiva; sicuti figuram veritatis, & imperfectum quod perfectum est, evacuat. Tabernaculorum sollemnia typum, quem diximus, referunt: veniens Christus implevit. Qui ergo ad literam promulgato Christi advento illa servaret, non venisse iam, sed venturum caeremonijs illis cum Iudaizantibus Christum profiteretur. Erraret itaque in re gravissima, nō cum verus infunderet imber, lethale crimen admitteret. Hæc veritas est, hæc Patrum definitio de caeremonialibus antiquatis, quod scilicet

Evangelio
promul-
gato le-
galia ser-
vare mor-
tiferum est,
secundum
Hec. &
August.

Evan.

Euangelio promulgato non solum mortua, verum etiam mortifera
 sint obseruantibus. Hoc Augustinus, quod & P. Hieronymus sensit.
 Quis vtriusque Doctoris aetate, post quadringentos à Christi aduen-
 tu enumeratos annos, sufficientissimè legem Euangelicam neget
 inuulgatam? Ea verò tēpestare legalium obseruantiam interdiciam,
 sic in Augustinum Pater insurgit: iterum dico, quandoquidem Epif-
 copus es, Ecclesiarū Christi magister, vt probes verū esse quod asseris:
 suscipe aliquem Iudaeorum, qui factus Christianus, natum sibi filium
 circumcidat; qui obseruet sabbathum; qui abstineat à cibis, quos Deus
 creauit ad viuendum cum gratiarum actione: qui quartadecima die
 mensis primi agnum mactet ad vesperam: & cum hoc feceris, imò
 non feceris, (scio enim te Christianum, & rem sacrilegam non factu-
 rum) velis nolis tuam sententiam reprobabis; & tunc scies opere, dif-
 ficilius esse confirmare sua, quàm aliena reprehendere. Quid ad hæc
 Augustinus? Attenti sumus. Fateor sanè in eo quod epistola conti-
 net mea, quòd ideo sacramenta Iudeorum Paulus celebranda susce-
 perat, cum iam Christi esset Apostolus, vt doceret non esse pernicio-
 sa his, qui ea vellent, sicut à parentibus per legem acceperant, custo-
 dire, minus ne posuissè, illo dumtaxat tempore, quo primum fidei
 gratia reuelata est. Tunc enim hoc non erat perniciosum, progressu
 verò temporis erat perniciosum; nisi illæ obseruationes ab omnibus
 Christianis deferrentur: ne, si tunc fierent, non discerneretur quod
 Deus populo suo per Moysen praecepit, ab eo quod in templis da-
 moniorum spiritus immundus instituit. Proinde potius culpanda est
 negligentia mea, quia hoc non addidi, quàm obiurgatio tua. Et pau-
 lo inferius: Proinde sicut tu è contrario loqueris, & licet reclamante
 (sicut scribis) mundo libera voce pronūcias, cetera monias Iudaorum
 & perniciosas esse & mortiferas Christianis; & quicunque eas obser-
 uauerit, siue ex Iudæis, siue ex Gentibus, eum in barathrum diaboli
 deuolutum: ita ego hanc vocem tuam omnino confirmo: & addo:
 Quicunque eas obseruauerit, siue ex Iudæis, siue ex Gentibus, non
 solum veraciter, verum etiam simulatè, eum in barathrum diaboli
 deuolutum. Quid quæris amplius? In litium terminum. Quòd si
 ad Pauli factum, propter quod tota controuersia mota est, animum
 deflectas; non est præsentis speculationis id explanare: sat aliorum
 iudi-

Tom. 3.
 fol. 155.
 D. Tres
 simul e-
 pist.

Tom. 3.
 fol. 162.
 D. Jam-
 pridem.

iudicio rem committere: non enim omnibus Monarchiæ regnis lex prius insimul promulganda est, vt vim habere incipiat; sed sicuti promulgatio indies crescit, ita & illius obligatio procedit: lex autē Euangelica maximo miraculorum quasi Dei tubarum sonitu Apostolico præconio iam dudum regionibus illis innotuerat, vbi Petro cum Paulo quæstio suborta narratur. Hæc dixerim per transennam, temporis nostri acutissima velocissimaque obsecrans ingenia, vt sanctissimis Ecclesiæ Patribus promeritam deferāt lauream; nec nisi oculari testes eorum placita recenseant; nec mēdolis scribentium lapsu scriptis adeò fidant, vt Doctores ipsos consulere grauentur. Hæc propter abolitam iam & pestiferam Tabernaculorū festiuitatem, si modò ad litteram seruetur, indicata sint: cæterum præmiorum electorū causis pro vaticinij coronide subiectis, tātum superest vt aures porrigamus.

TEXTVS.

134. In die illa erit quod super frantum equi est, sanctum Domino: & erunt lebetes in Domo Domini quasi phiale coram altari. Et erit omnis lebes in Ierusalem & in Iuda sanctificatus Domino exercituum: & venient omnes immolantes, & sument ex eis, & coquent in eis: & non erit mercator ultra in Domo Domini exercituum in die illo.

PARAPHRASIS.

In illo iudicij magni die præmiorū due potissimum causæ apparēbūt. Domino scilicet consecrassē ornamenta superflua, seu habentibus non necessaria, in diuini cultus & minorū pauperum usum euasenda: & vna in Christi passionē fide sacrificia obtulisse. Apparēbit autē Ecclesiæ ac Israelitarū victimas & holocausta semper in conspectu Domini fuisse: accedentq; in illo iudicij die quicunque ex modis sacrificiorum partemque assument ex eis, in qua ostendent charitatis & ne crudelitatis omnes animi decoctas, nihilque se debere: altera vero misericordie aperturæ fidei pietatis, ac sacrificiorum parte se præmia promereri. Tunc denique omnis mercatura, hoc est, meritorum augmentatio, in Ecclesiis in ipso iudicij die cessabit.

COMMENTARIA.

T Andem enigmaticam ferè totam hanc prophetiam persimili
occludens sigillo Dei Spiritus, in supremo illo districti exami-
nis die manifestanda docet electorum menta, quibus tantum glo-
ria iustè à Iudice consequentur. Nam misericordiarum opera sanctum *Opera*
gratumque Domino operatum reddidisse constabit. Hoc significat: *miseri-*
Quod super frenum equi est, sanctum Domino erit. Fidelis enim *cordia in*
diues (Rupertus interprete) quod sibi superabundat, offeret Domi- *iudicio*
no. Equi frenum significat omne necessariū. Quid enim inter cun- *mercedē*
ctæ equi ephippia, id est, stramenta; magis vel tam necessariū quàm *confe-*
frenum? Ergo quod super frenum est equi, sanctum erit Domino: *quentur.*
id est, quod super necessitatem abundabit sibi, diues fidelis offeret ** Rupert.*
Domino. Non frenum, sed quod super frenum est equi; id est, non
illud, quo carere non potest vir fidelis, sed quod sibi superabunda-
bat, docebit offerre Domino. Hinc Apostolus: Si enim voluntas *2. Cor. 8.*
prompta est, secundum id quod habet accepta est, non secundum
quod non habet. Non enim ut alijs sit remissio, vobis autem tribu-
latio, sed ex æqualitate in hoc præsentis tempore vestra abundantia
illorum inopiam suppleat: ut & illorum abundantia vestra sit ino-
piæ supplementum, ut fiat æqualitas. Quicumque igitur sibi necessa-
ria, Christi vero mēbris cætera distribuerit, superflua à se ornamen-
ta abdicans, ut fidelis dispensator non iniuriā supra multa constituen-
dus a Domino apud omnes in iudicio commendabitur: Huius enim, *Mat. 25.*
& dedistis mihi manducare, &c. Impensā itaque minimis misericor-
diarum opera erunt in iudicio quasi tintinnabula equorum, in inscriptione
hac, ad triumphandum intrantium, Sanctitas Domino. Hebraicè
siquidem (Vatablo teste) legitur: Erit super tintinnabula equorum, *Vatabl.*
sanctitas Domino. id est, omnia illa ornāmēta equorum consecra-
buntur Domino, perinde atque si hæc duo vocabula, Sanctitas Do-
mino, inscripta essent ipsis: quia verba fuerunt in pauperum & divini-
culis vsum. Ex qua Rupertus ac Vatabli doctrina sic textum nos elu-
cidamus, aduertentes morem diuinarum esse literarum, tunc rem
esse, aut fieri asserere, quando res illa innotescit.

Quod super frenum equi est, hoc est, suppellectilia in pios vsus in-
sumpta, erunt quasi triumphalis apparatus equi super tintinnabula

inſcriptionem hanc in illa diſcuſſionis arena deferentis: Sanctitas Domino. Miſericordiæ namque viri miſericordiam conſequentur. Ac ſi apertiùs diceret: Electus, qui ſuperflua piè erogauerit, veniet in campum illum forti ac confidenti animo quaſi equo inſidens tinnabulis ob piorum operum ſonitum ornato, varijſque plumis & hoc triumphì elogio inſignito: Sanctum ſeu Sanctitas Domino. Nam non condignas huius temporis opes ad futuram gloriam, quæ in eis reuelabitur, agnoſcentes, Domini ſanctitati ac bonitati potiùs cuncta accepta referent, dicentes: Domine, quando te vidimus eſurientem aut ſitientem, hoſpitem aut nudum, aut in carcere, & miniſtrauimus tibi?

Poſſemus & aliter interpretari hoc paſſio. In Iſaia legimus: Qui eorum caro. Fratum huius equi proſectio ratio eſt: ſuper rationem gratia, quæ ſanctum gratumque Domino habentem efficit. Electio- nis ergo ſeruadorum in tremendo illo examinis die vna erit, hoc eſt, manifeſtabitur, ratio: quòd carnem quaſi equum indomitum ratio- nis freno coërcuerint, rationem verò gratia diuinaque voluntate co- luerint: quamobrem excellentiſſimum illum adepti ſunt titulum in ſeipſis, Sanctum, ſubſtantiuè, id eſt, Sanctitas Domino ſacrata, di- cata, & grata in his elucet.

*Chriſti
fides in
omnibus
neceſſa-
ria.*

Vatabl.

*Exodi
37. C. 16.*

*Amos 6.
B. 6.
Eucha-
riſtia.*

Verum non ſola pietatis opera externa in illo die quèpiam ſerua- bunt ſine fide in Chriſtum per dilectionem operante: atque huius- modi fides etiam in præcedentibus priorem in carne Domini adoc- tum patribus electis eſſuſſiſſe declarabitur. Quoniam, &, coniunctim cum pijs operibus erunt, id eſt, apparebunt fuiſſe, in mente per fidem quaſi calices Chriſti in altari oblari lebetes, in quibus priores illi pa- tres ſacrificiorum carnes coquebant. Phiale namque Vatablo pelues ſunt, quibus victimarū ſanguis in veteri Lege excipiebatur. Nos ve- rò ſic in Exodo legimus: Et vaſa ad diuerſos vſus menſa, acetabula, phialas, & cyathos, & thimbula ex auro puro, in quibus offerenda ſunt libamina. & in Amos: Bibentes vinum in phialis. Ex quibus omnibus deducimus, hoc loco per phialas calices intelligi, in quibus ſub vini ſpecie veræ victimę incruentæ Domino in altari ſanguinem libamus: ad quem patres illi per fidem in lebetibus victimas ſuas co- quentes, charitatis igne ſuccenſi, ſua corda dirige bant. Hoc autē om- nibus

nibus apertum erit in die illo, in quo parebit signum Filij hominis, *Luc. 21.*
hoc est, reuelabitur in quibus calix salutaris per fidē viuam receptus *Mat. 24*
tantam pariet salutem.

Et erit omnis lobes in Ierusalem & in Iuda sanctificatus Domino exercituum. id est: Tunc etiam apparebit, quoniā holocausta & sacrificia veteris Legis hac fide oblata in conspectu Domini quasi medullata grataque semper extiterunt; eaque solum aestimabantur, cæterorum perente memoria: bonaque cuncta in Dei gloriam facta exercituum Domino auctores ipsos sanctificatos offerent. Et omnes laudis propterea sacrificium immolantes venient coram summo Iudice, ac rememorantes passiones pristinas, atque cruces Iudicis, & propriam, calicis quisque sui assumet insignia, vitæque præteritæ cruditates omnes atque defectus digesta decoctaque mortificationis ac patientiæ flamma ex charitate ostendet; ita vt, spectantibus omnibus, nihil eum iam ab æternæ gloriæ præmio retardare posse demonstrer.

Et non erit mercator ultra in Domo Domini exercituum in die illo. Ita vaticinium hoc sigillat Vates, vt arcanum eum intēdere, non autem superscriptionem, indicet. Nam quamuis auratam gemmatamque terrestrem illam Ierusalem vel cogitatione finxeris, vt tanta rerum omnium abundantia repleatur, qua ex vniuersis mundi oris turmatim in simulque ad tabernaculorum celebritatem confluentibus sufficere possit, sacrificijsq; opportuna suppeditare queat, quamplurimum mercatorū sanè ope necessario indigebit. Ille igitur genuinus est sensus: In die iudicij, in die illo supræmæ retributionis, mercaturæ omni merita in domo Domini accumulanti terminus imponetur. Quare nunc lumopere negotiationi huic à Domino talenta innaque nobis impartita impedere debemus; ita vt sit omnis sermo noster, est, est, non, non: alioquin districte in illo districtæ rationis die puniemur. Quid hoc? tantūne verbulum in tanta Iudicis maiestate? Num de minimis curat Prætor? Il tamen hoc verum est duplici assertionē firmatum: Amen amen dico vobis, quia de omni verbo otioso rationem reddent in die iudicij. Quid hoc? Cessans vique lucrum in eo tempore ad mercaturam à Domino concessio in causa est. Ad momentum enim, quod otioso teritur verbo, amoris

In die iudicij cessabit merendi tempus.
Mat. 13
Mat. 23.
Luc. 19.
Verbum otiosum dicitur.
Mat. 12

adum opusve pium negotiari potuisti, quo, quantumuis glorię minimum promeruissēs, plusquam mundi Monarchiam in sæcula tibi parassēs. Hoc damnum, hæc iactura, & quidem irremediabilis, sicut & tempus illud elapsū irreuocabile volat, sicut & quod semel emissum est verbum. Nunc igitur merendi tempus: nunc negotiationis ac tanti est meriti locus, & occasio, quæ in vniuscuiusque fine vnicuique, & in militantis Ecclesiæ termino in illo discussionis die vniuersis auferetur. Quare etiam nos mercaturam hanc exercere compulsi, licet vnum, & vix fortè integrum, talentum, vnamque minam à Domino sortiti simus, significatam iam in pigritantes damnationis sententiam euadere cupientes, hæc ita ad Domini gloriam, nos nostraque omnia sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ subdentes, audientibus ac legentibus quasi nummularijs ad mensam committimus, vt venienti Domino pecuniæ suæ cum vsuris exactionem quoque credamus. Ipsi honor & gloria in sæcula sæculorum, Amen. Die XVIII. Augusti, M. D. LXXXV. apud D. Bartholomæum Regium, die Dominico.

OSEE PROPHETÆ

CAPVT PRIMVM.

1. **V**erbū Domini, quod factū est ad Osee filiū Beerī in diebus Ozia, Ioatham, Achaz, Ezechia Regum Iudæ, & in diebus Ieroboam filij Ioas Regis Israël.

1. **A** Domino creatore, non à creatura, intellexit hoc Oraculū & accepit Oseas filius Beerī. Diuine igitur est auctoritatis, nec continuū, sed diuerso tempore, & ideo pluries cōtra impoenitentes repetitum, & factum est regnantibus, scilicet in duabus tribubus Iudæ ac Benjamin, Hozia, Ioatham, Achaz & Ezechia, cuius anno sexto fuit captiuitas decē tribuū hic vaticinari cōcepta, regnāre in eis filio Ioas Regis earū Ieroboā, cuius anno regni vicesimo septimo regnare cōcepit Hoziās (qui & Azarias) in Iuda, & quinquaginta duobus annis regnauit, sicut Ieroboā vno supra quadraginta: vt ex his cōstet, ante quartum aut quintum decimum annum regni Hoziæ hoc incepisse Oraculum.

4. Regum
cap. 18.

4. Regum
14. & 15.
2. Paral.
cap. 26.

2. Principiū loquēdi Domino in Osee: & dixit Dominus ad Osee: Vade, sume tibi vxorem fornicationū, & fac filios fornicationum: quia fornicans fornicabitur terra à Domino.

2. Principium internæ Domini loquelæ in Osee intellectu fuit hoc: rebus ipsis tenaciū amorē & patiētiam suam erga fornicatē cum idolis Synagogam ostensurus, & ingrata turpitudinē exprobraturus, & incorrecte supplicium indicaturus, dixit Dominus ad Osee: Mei sectator, patiens, amans, & obediēs, vade, sume tibi vxorem fornicationi deditissimam cum filijs suis, & suscipe ex ea filios, qui fornicationibus & ipsi erūt deditissimi, ex tori violata fide geniti: vt admirans factum hoc horrendum seipsam dignoscat decem tribuū terræ, quæ nimis idolis seipsam prostituet, à Do-

022.0
403

3. *Et abiit & accepit Gomer filiā Debellaim, & concepit, & peperit ei filium.*

4. *Et dixit Dominus ad eum: Voca nomē eius Iezrael: quoniā adhuc modicum, & visitabo sanguinem Iezrael super domū Iehu, & quiescere faciam regnum domus Israel.*

5. *Et in illa die conteram arcum Israel in valle Iezrael.*

6. *Et cōcepit adhuc, & peperit filiam, & dixit ei: Voca nomē eius, Absque miseri-*

mino sponso recedens.

3. Ac dicto citius paruit, & vxorē duxit Gomer, scortum insignē, filiā obscurissimi hominis Debellaim, quæ prioribus annis tanti commercio Prophetæ castior concepit, & peperit ei filium.

4. Et in futurorum portentum, firmioremq; vaticinij apud decem tribus memoriam, ipsemet Dominus nomen imposuit, & dixit Osee: Voca nomen eius Iezrael: quoniam post modicum ante quatuordecim aut quindecim annos, sexto scilicet mense regni Zachariæ filij Ieroboꝝ, pronepolis Iehu, cui vsq; ad quartam generationē (quæ nunc in Ieroboā completur) Israelis solum promissi, quia iuxta cor meum in Iezraele idolatræ & contra Naboth innocentem scruientis Achabi & domus eius sanguinem fudit: at nihilo melior facta eiusdem Iehu domus tota sese idolis sacrauit; ideo vlciscar de ea, sicuti per Iehu ipsum in Iezraele sum vltus de Achab: & anno quadragesimo primo à cade Zachariæ Regis Israelis per subuersores Assyrios abolebo regnum decem tribuum quæ Iezrael, hoc est, Dei semen, fuerant, in Iisraele ipsarum patre; & Dei, & non idolorum, semen esse debebant.

5. Et illa die conteram arcum (quo dexterior est Israel in conflictu) omnemq; ipsius virtutem bellicam in planitie decem millium passuum Iezraelis, antequam Samaria obsidione cingatur.

6. Et concepit postea, & peperit filiam, & dixit Osee: Voca nomen eius, Absq; misericordia: quia nec dum captiuaabitur, nec dū vt filia fragilis, & ignominia affecta, in captiuitatem ducetur

*cordia: quia non ad-
dam ultra misereri
domui Israel, sed o-
bliuione obliuiscar
eorum.*

*7. Et domui Iuda
misererbor, & salua-
bo eos in Domino
Deo suo: & non sal-
uabo eos in arcu &
gladio, & in bello, &
in equis, & in equi-
tibus.*

*8. Et ablaclauit eā,
qua erat absque mi-
sericordia, & cōce-
pit, & peperit filiū.*

*9. Et dixit: Voca
nomē eius, Non po-
pulus meus: quia
vos non populus
meus, & ego non ero
vester.**

*10. Et erit numerus
suorum Israel qua-
si arena maris, quæ
sine mensura est, &*

duceretur plebs Israelitica in domibus decē tri-
buum modò habitans, & non in ditione dua-
rum, nec dum fuerit in captiuitate posita, mi-
serebor eius ampliùs, sed penitus obliuiscar
eorum, nunquam eos in patriam reducens.

7. Miserebor autem duabus tributus octauo
anno post captiuitatē decem tribuum à Sen-
nachenbo inuadēdis, & tandē per Nabucho-
donosorem captiuatis; & saluabo eas in Ver-
bi Filij mei, Domini Dei sui, ex se nascituri,
scilicet, potestate ac virtute, per Angelum oc-
cisurum centū octoginta quinque millia Ac-
syriorum nocte vna, & per Cyrum liberalissi-
mè captiuitate soluenda: absq; vlllo belli stre-
pitu & apparatu saluabo eos.

8. Et ablaclauit Gomer filiam suam no-
mine, Absque misericordia: in præsagium ab-
laclandarum à lacte verbi per Prophetas, & à
lacte diuini solarij, decem tribuum in sua ca-
ptiuitate. Certè profecit Gomer vxor effe-
cta, cum ablaclationem expectarit, vt conci-
peret: concepit itaq; terriò, & peperit filium.

9. Et dixit Dominus Osee: Voca nomē eius,
Non populus meus: quia in ipsa captiuitate
numero vos nimio creſceris, ita vt videamini
cui futuri, vt filius & populus meus; sed ob
idolatriam vos ne hoc quidem nomine di-
gnabor, sed vos filij decem tribuū, idola cum
Gentibus colentes, eritis non populus meu;
& i leo ego nō ero vester, nec vobis in Deum
protectorem.

10. Nec propterea nō seruabo pactum, quod *Gen. 15.*
papi cum Abrahamo, & fidei ipsius sectatri-
ce posteritate sua: imò erit numerus filiorū
Israelis secundum Abrahamæ fidem per *Gen. 15.*
Luāye
hum

2. Paral. 15.
15. & 30.
& 1. Lib. 14.

4. Reg. 19
2. Paral.
vlt.
1. Esai.

non numerabitur.

11. *Et erit: in loco
vbi dicetur eis, Non
populus meus vos;
dicetur eis, Filij
Dei viuentis.*

12. *Et cōgregabun-
tur filij Iuda & filij
Israel pariter: & po-
nent sibi met caput
vnum, & ascendent
de terra: quia ma-
gnus dies Iezrael.*

CAP. II.

1. *Dicite fratribus
vestris, Populus me-
us; & sorori vestræ,
Misericordiam con-
secuta. Iudicate ma-
rrem vestram, iudi-
cate;*

2. *Quoniā ipsa non
uxor mea, & ego nō
vir ei: auferat for-
micationes suas a fa-
cie sua, & adulteria*

lium nascentium quasi arena maris, quæ sine
mensura est, & non numerabitur: licet in hanc
multitudinem innumerabilē pauci, hoc est,

11. Et erit: in ipsismet idolatriæ fœdatis locis,
vbi dicetur eis, Non populus meus vos; dice-
tur eis ad Christum conuersis, Vos vocabulo
& fauore estis filij Dei viuentis, qualis Deus
non erat idolum.

12. Et congregabuntur Iudæi & Gentiles pa-
riter in vnam Ecclesiam, tanquam in vnum
corpus: & infusæ fidei assensum minimè de-
negantes, ponent sibi met Christum in caput
vnum, cuius lege ducantur; & à terra promissa
ascendent in cælis eam quærētes: quia magna
Deus faciet in die ac claritate Iezraelis, Euan-
gelici nempe seminis sui.

CAP. II.

1. **A**Ntequam magnus iste dies seminis
Dei veniat, quamuis me miserturum
vobis dixi, ô Iuda & Benjamin, ita quod ante
istum diem semper titulo populi mei, & mi-
sericordiam consecutę plebis, gaudētis, qui-
bus decem tribus priuabuntur; non vos om-
nino alienos a decem tribuum culpa idolatrię
ac pœna captiuitatis fore sciatis: ideo dicite,
veritatēq; hæc innicem, & iudicio contendite
aduersus Synagogam matrem vestram, & in-
crepate:

2. Quoniam ipsa non se gerit vt vxor mea,
& ego eam dimittam. Auferat fornicationes
suas à compta facie sua, qua plures Deos vt vi-
ros voluptuosē admittit: & auferat adulteria
sua, quæ me viro suo contempto committit,
de medio

sua de medio vberum suorum:

de medio vberum suorum, quibus impudicè delectatur.

3. Ne forte expoliet eam nudam, & statuam eam secundum diem natiuitatis sue: & ponam eam quasi solitudinem, & statuam eam velut terram inuiam, & interficiam eam siti.

3. Ne forte expoliam eam omnibus spiritualibus bonis, & statuam eam nudam, qualem assumpsi in die natiuitatis sue, & ponam eam quasi solitudinem, nihil habentem quod placere possit: & statuam eam velut terram inuiam hominibus & Angelis, & à feris & dæmonibus cultam, & insatiabili mortiferâque siti voluptarum, quibus potiri nullo modo poterit, aut maioris excitato appetitus cruciatu interficiam eam.

Ezec. 16.
Ej. 41. 61.

4. Et filiorum illius non miserebor: quoniam si ipsi fornicationum sunt.

4. Et filiorum eius non miserebor: quoniam matris fornicationes & idolatrias vehementer imitati sunt.

5. Quia fornicata est mater eorum, confusa est que concepit eos; quia dixit: Vadam post amatores meos, qui dant panes mihi & aquas meas, lanam meam & linum meum, oleum meum & potum meum.

5. Quia ut magistra fornicata est mater eorum Synagoga: confudit deos exemplo suo, & confusa est in sua idolatria & prostitutione concuprix eorum; quia dixit: Vadam post deos & homines allicientes me ad eorum cultum, totque beneficijs sibi deuincientium, qui dant mihi vitum, panem meum & aquam meam; dant & vestitum, lanam meam & linum meum; dant & delicias, oleum meum & potus meos.

Hier. 7.
Hier. 30
Ezech. 28.
Ezech. 16.
Exod. 320

6. Propterea hoc ecce ego superuiam tuam spinis, & sepiam tuam maceria, & semitas suas non inuenies.

6. Propterea ut à me, & non ab idolis & hominibus, tibi bene fore scias, & ad me legitimè redeas virum, ecce ego sepiam viam tuam spinis, conscientia tuam intus pungentibus, quod vias & occasiones vitiorum secleris; & superuiam tuam maceria & muro Chaldaica obsidionis exterius: & late viæ semitas quærens, quibus tibi citius consulas, non inuenies.

Hier. 44.
4. Reg. 6.
1. Reg. 10.
1. Sam. 13.

7. Et sequetur a-

7. Quia sequeris affectu & legatione Aegyptios amicos

matores suos, & non apprehendet eos: & quæret eos, & non inueniet, & dicit: Vadā, & reuertar ad virum meum priorem: quia bene mihi erat tunc magis quàm nunc.

8. Et hæc nesciuit, quia ego dedi ei frumentum, & vinum, & oleum, & argentū multiplicauit ei, & aurum, quæ fecerunt Baal.

9. Idcirco conuertar, & sumam frumentum meum in tēpore suo, & vinū meū in tempore suo, & liberabo lanam meam, & linum meum, quæ operiebant ignominiam eius.

10. Et nunc reuelabo stultitiam eius, in oculis amatorum eius, & vir non eruet eam de manu mea.

amicos tuos, & non assequeris, vt liberent te; & quæres eos inter angustias hostium constituta, & non inuenies: quia omnes amici tui spernent te, & fient tibi inimici: vocabis eos, & scies quod deceperint te, ac dices in Babylone captiua, & in te reuersa: Vadā, & reuertar ad virum meū priorem: quia bene erat mihi tunc, magis quàm nunc.

8. Audite, & iudicate matrem Synagogam, vos, qui licet simul sumpti, estis ipsa, tamen singillatim accepti, estis ipsius filij: increpate malitiam nesciam boni, qua laborat: ecce nesciuit, & intelligere noluit, quia nō idola, sed ego dedi ei frumentum, & vinum, & oleum, & argentum multiplicauit ei, & aurum, quibus statuas fecerunt Baal. Audistis impudentiam scortiti? Viri bonis in conspectu eius adulteros colit, quasi ab illis bona illa habuerit.

9. Idcirco, vt ex penuria discat, à me se bona omnia recepisse, conuertat puniendo, & sumam frumentum meum in tempore suo, & vinum meum in tempore suo, cum iam in domum inferre sese parabit, quasi certa, vt magis excrucietur: & creaturam meā inuicē ac coactē seruientem ei, & iniquē possellam ab ea, liberabo: liberabo lanam meam, & linum meum, quibus velabatur, ne nuda videretur, quod ipsi esset ignominia.

10. Et nunc reuelabo stultitiam eius in oculis eorū, qui glorificabant eam, & spernent eam: & nullus erit vir, aut princeps, aut inuocatus Rex Aegypti, qui eā erueat poterit à punitione mea.

11. Et cessare faciā
omne gaudiū eius,
solennitatem eius,
neomeniā eius, sab-
bathum eius, & om-
nia festa tempora
eius.

12. Et corrumpam
vineā eius, & ficum
eius: de quibus di-
xit; Mercedēs ha-
mēe sunt, quas de-
derunt mihi amato-
res mei. & ponā eam
in salum, & come-
det eam bestia agri.

13. Et visitabo super
eā dies Baalim, qui-
bus accendebat in-
censum, & ornaba-
tur in aure sua, &
monili suo, & ibat
post amatores suos,
& mei obliuiscaba-
tur, dicit Dominus.

14. Propter hoc, ecce
ego lactabo eam, &
ducam eam in soli-
tudinem, & loquar
ad cor eius.

11. Et ea in Chaldæam relegāta, cessare faciā
solennitatem eius, Paschæ, Pērecostes, & Taber-
naculori., & primi diei singulorum mensium,
neomeniæ ac calendarum nomine prænotantur:
cessare faciā sabbathum eius, & deniq; omnia
festiua eius tempora.

12. Et vastantibus Chaldeis non modò fructus,
verū etiam arbores auferam, omnemque lati-
tiam in vino, omnemq; dulcedinem in ficu de-
signatam: corrūpam vineam eius, & ficum eius:
de quibus dixit; Mercedēs hā mēe sunt, quas de-
derūt mihi amatores mei. & ponam eam in sal-
tum, omnibusque feris peruiam siluam: & come-
det eam ferox Chaldæa gens, ut bestia agri.

13. Et vlciscar super eam dies Baalim, quibus
accendebat incensum; & in Baalim honorem
ad festa processura ornabat se, & ornabatur à pe-
ritionibus mulierculis omni ornamento & fūco,
inaure sua, loco fidei mēe; & monili suo, loco
operum: & ibat post idolorum vestigia, & mei
obliuiscabatur, dicit Dominus.

14. Propter hoc tantum curandum malum, non
nisi à me viro simul & medico vnico curabile,
phreneticam miserans sponsam, Euāgelicis eam
pelliciam verbis, ita ut mundani quōdam ama-
tores sui^a lactatam, deceptam, & illectam putent.
^b Et faciam cum ea miracula, qualia feci in deser-
to: & ne dissuadeat quis, segre habeo eam, solam-
que suscipiam, & in Ecclesia desertum ducam,
& loquar ei Euāgelica verba, blanda & consolato-
ria, ipsique optatissima, ita ut glorioretur in mi-
bula-

^a La Bo
lacio .i.
decipio,
f
m, na G.
p. n. p.
con.
d. r. m. d.
am.

bulationibus.

15. Et dabo ei vini-
tores eius ex eodem
loco, & vallē Achor
ad aperiendā spem:
& canet ibi iuxta
dies iuuentutis suæ,
& iuxta dies ascen-
sionis suæ de terra
Aegypti.

15. Et constituam ei inde gubernatores eius in
ea, & ex ea dabo ei Apostolos & magistros ini-
tio prædicationis Euangelicæ: qua ab ea reiecta,
& in Gentibus proficiente, vinitores & rectores
eius erunt ex Gentibus conuersis. Et dabo val-
lem Achor, id est, humilitatē turbationis, quam
tulit victus Iosue cum Israele ob peccatū Acha-
mi, quo in ea valle expiato, spem vincendi vi-
ctoriamque obtinuit: sic dabo fidei Synagogæ
humiliantem turbationem, ad aperiendā ei spem
cælestis triumphī, peccatis expiatis: & licet hu-
milis & afflicta mundo appareat, præ interni
gaudij dulcedine vitij superatis reiuuenescens
vt aquila, ibi in Ecclesia canet hymnos & psal-
mos, sicut cecinit in diebus florētissimis, quādo
ascēdit de Aegypto, & victorale cecinit carmen.

Isaia 40.
Gen. 34.
Rom. 5.
2. Cor. 1.
Heb. 10.
Act. 17.
1. Tim. 3.
Eph. 4.
Col. 3.
1. Tim. 6.
Eph. 5.
Iosue 7.
Eph. 8.
Isa. 63.

16. Et erit in die il-
la, ait Dominus: vo-
cabit me Vir meus,
& non vocabit me
ultrā Baalim.

16. Et erit in illa Euangelicæ lucis die, ait Domi-
nus: vocabit me Vir meus, & non vocabit me
ultrā Baalim: quod licet idem sonet, idolo tamē
commune factum est.

Exod. 15.

17. Et auferā nomi-
na Baalim de ore e-
ius, & non recorda-
bitur ultrā nomi-
nis eorum.

17. Tantumque aberit ab idolis & peccatis, vt
ne recordatura quidem sit nominum eorum per
labia sua.

18. Et percutiā cum
eis fœdus in die illa
cum bestia agri, &
cum volucre cali, &
cum reptili terræ, &
arcum, & gladium,
& bellum conteram
de terra, & dormire

18. Et pacem faciam in die illa, sub Christianæ
vnionis iugo vnicens & Synagoga conuersos, vi
ex sponsa mea nuper, & ex gentilitate feritate
simili bestie agri, superbia volucri cali, & calli-
ditate reptili terræ: & vt toto orbe prædicetur
Euangelium ab Apostolis, summam in eo pa-
cem dabo, & arcum, & gladium, & bellum con-
teram de terra, & Christianos dormire faciam

Isaia 11.
Act. 10.
Eph. 2.
Mich. 4.
Sueton. 11.
Aug. 1.
Eph. 2.
in Nera.
1. Tim. 14.

fiducia-

*eos faciam fiducia-
liter.*

19. *Et sponsabo te
mihi in sempiter-
num: & sponsabo te
mihi in iustitia &
iudicio, & in mise-
ricordia & in mise-
rationibus.*

20. *Et sponsabo te
mihi in fide: & scies,
quia ego Dominus.*

21. *Et erit in die il-
la, exaudiam, dicit
Dominus, exaudia-
cabos, & illi exau-
dient terram:*

22. *Et terra exau-
diet triticum, & vi-
num, & oleū: & hac
exaudiet Iezrahel.*

23. *Et seminabo e-
am mihi in terram,
& miserebor eius
quæ fuit Absq; mi-
sericordia.*

24. *Et dicā Nō po-*

fiducialiter, scientes se mihi valde esse curæ &
cordi.

19. Etenim sponsabo te mihi, ò Christianitas, in
sempiternum: nunquam repudiaturus, vt Syna-
gogam, sponse potius, qui feruentior esse solet,
quam vxoris amore perpetuò te prosequar: &
sponsabo te mihi per iustitiam iustificando te,
& per iudicium sententiam ferendo pro te con-
tra diabolum virtute crucis meæ: & per miseri-
cordiam maximam copiosissimè, vt arrhas, cæ-
lestia dona infundendo.

Ioan. 12.

Psal. 71.

20. Et anulo Christianæ fidei, non operū Mo-
saicæ Legis, tanquam primo iustitiæ ornamento,
non tamen solo, te mihi sponsabo: & experi-
mento bonitatis & potentiae meæ scies, quia so-
lus ego Dominus.

21. Et erit in die illa, certissimè exaudiam calos,
dicit Dominus, imbres emittere volentes terram
exaudiendo pro vbertate illos sitientem:

22. Et terra seminum optatum quasi exaudiet
referendo fructum, triticum scilicet, & vinum,
& oleum: & hæc patebunt Iezraheli, hoc est, se-
mini Dei, quod est verbum Dei: per quod ab
Apostolis, vt calis, fluet doctrinæ pluma iuxta
cordium exigentiam, magno cum fœnore spi-
ritualium prouentuum.

Luc. 2.

23. Et disseminabo per prædicatores, quasi per
sportulas meas, verbum Euāgelij, semen vtrique
Dei, in omnem terram, non per solam Iudaam;
& miserebor decem tribuum in primis, & cum
eis omnium Gentium quas dispersi Absque
misericordia in partem solum eas reuocandi.

Ioan. 12.

24. Et dicam multiplicato Israeli, quem vocaui

Rom. 9.
E. 25.
1. Pet. 2.
B. 10.

*pulo meo, Populus
meus es tu: & ipse
dicet, Deus meus es
tu.*

Non populum meum, utpote vnum cum Gentibus in idolorum cultu effectum: dicam ei ad Euangelicū semen Dei paulatim & prope mundi finem integre conuerso, Populus meus es tu: & ipse fide charitateque feruens mihi assentitus dicet, Deus meus es tu: ego prior fidei virtutūq; lumen infundam.

CAP. III.

& M.S.
R.G. ve-
rum in
Hier. H.
& C. non
legitur.

*1. Et dixit Domi-
nus ad me: Adhuc
vade, & dilige mulie-
rem dilectā amico,
& adulteram: sicut
diligit Dominus fi-
lios Israel, & ipsi
respiciunt ad deos
alienos, & diligunt
vinacia vuarum.*

CAP. III.

1. **Q**uod lumen quia multis annorum saeculis in plurimis filiis suis Synagoga cōtemnet, & tamen Christi venturi, postquam venerit, vana spe tenebitur; & ita me quidē Deum expectabit, proiectis idolis, quæ tamē modō ante Christi aduentum colit: ut hæc mysteria consideret attentius, ac memoriæ fixius hæcant, Adhuc, dixit Dominus ad Oseam, vade, & bene fac Gomer vxori tuæ, quæ tibi fuit iniuria, utpote dilectā amico, & adultera, quam meritō repudiare cogitas: dilectionis tamen adhuc signa, ipsam retinens, ei impende; ut sciant filij Israel, omnium, inquam, tribuum, me sic habere cum earum matre mihi vxorata Synagoga: quæ coram me amorem suum etiam oculis ipsis apertē vertit ad Deos alienos, in quos respicit, fauoribus illorum amplificanda; cū re vera sint vana & inutilia, & compressa & expressa in artificum officinis quasi vinacia vuarum, & veteres inanescq; folliculi vuarum, qui in imis dolijs, aut in fundo lacuum, aut sub prælo subdunt.

*2. Et fodi eam mi-
hi quindecim argē-
teis, & coro hordei,
& dimidio coro
hordei.*

2. Et coëmi dotauiq; iterum Gomer, illam non repudiāns, sed, ut honorabilem vxorem iterum, quali aureo anulo donauit eam quindecim argenteis, aureum nummum valentibus, & coro hordei, & dimidio coro hordei, quadraginta quinque

quinque scilicet modijs, valente modio tres celemines, qui in mōtanis Hispaniæ vnum celemin faciunt, & ferè vn tumino apud Siculos. Et hoc quidem in præsagium, quòd Dominus adhuc cum gloria plebis suæ Israel ipsi primùm in sponsam denuo receptæ vetus Testamētum septenario numero & nouum octauo signatum conferet in Apostolis & alijs cum quadraginta quinque generationibus ab Abrahamo ipsius patre vsque ad aduentum Christi, quem tota simul operabitur personarum diuinarum Trinitas in vnus Deitatis essentia: & in præsagium quòd Synagogam laborantem pro victu & vestitu etiam ipse iuuabit.

Tres Spiritus S. in Matt. prætermisit c. 1.

3. Et dixi ad eam: Dies multos expectabis me: non fornicaberis, & non eris viro: sed & ego expectabo te.

3. Et dixi ad Gomer: Dies multos expectabis me: non fornicaberis deinceps cum alijs, nec mihi vti viro iungèris: casta esto, donec redeā: nam non te penitus abijciam: sed & ego expectabo tempus, quo tecum iungar, & liberos ex te suscipiam.

4. Quia dies multos sedebunt filij Israel sine Rege, & sine Principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine ephod, & sine iheraphim.

4. In præsagium, quòd dies multos mœrendo, sicuti viduę, sedebunt filij duodecim tribuum sine Rege & sine Principe, quem tamen apud Babylonios, & post reditū à Babylonia, de David stirpe non amittēt: at post excidium per Romanos inferendum ob Christum à Synagoga in crucem actum, vsque ad Antichristi necē, quem pro Christo delusa suscipiet, verè utiq; sine Regia, Ducali, Pontificiaque dignitate mœrens, vt vidua, sedebit & sine sacrificio, & sine altari, Hierosolymitano Templo suo funditus euerso, & nunquam ei adificando, sed Christi fidelibus construēdo. Sedebit sine ephod, quo auro, hyacintho, purpura, bylloq; cōtextio solus summus vtebatur sacerdos, cum minores lineo Sacerdotes vtant.

Exod. 28.

mabitur omnis, qui habitat in ea, in bestia agri, & in volucri calis: sed & pisces maris congregabuntur.

bello deficiet omnis, qui habitat in ea, simul cum bestiis agri, & cum auibus calis: & pisces maris deficient, morteque colligentur & congregabuntur.

Congregari pro deficiere, Hier. 8. Sophon. I. 4. Regum 22. Num. 31. Isa. 57.

4. Veruntamen unusquisque non iudicabit, & non arguetur vir: populus enim tuus sicut hi qui contradicunt Sacerdoti.

4. Veruntamen nullus sit qui iudicet, nullus qui arguatur: impudens enim factus est populus meus, ita ut contradicat mihi, quasi vilis plebucula Sacerdoti.

5. Et corrues hodie, & corruet etiam Propheta tecum: nocte tacere feci matrem tuam.

5. Et absque vlla euadendi spe iam iam insimul corrues, o popule, cum pseudoprophetis tuis, tibi fausta vaticinationibus, quos ut Prophetas colis: & confusione, quasi noctis tenebris, induam Synagogam matrem tuam.

6. Conticuit populus meus, eo quod non habuerit scientiam: quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi: & oblita es legis Dei tui, obliuiscar filiorum tuorum & ego.

6. Tunc conticescet populus meus undique conuictus, eo quod non habuerit Dei scientiam cum bono coniunctam opere, imò verè factus insipiens deliquerit: quia tu gens Hebræa scientiam hanc repulisti, repellam te à veri functione sacerdotij, quocumque lex ac spiritalia cuncta bona transferuntur: quia oblita es legis meae, qui sum Deus singulariter tuus, obliuiscar filiorum tuorum & ego.

7. Secundum multitudinem eorum sic peccauerunt mihi, gloriam eorum in ignominiam commutabo.

7. Gloriosè multiplicauit eos, & ipsi secundum multitudinem eorum, quot fuere scilicet, tot in me insurrexere peccando: ideo gloriam & multitudinem eorum in ignominiam & paucitatem commutabo.

8. Peccata populi

8. Sacerdotes, qui delendo correctionibus ac precibus

mei comedent, & ad iniquitatem eorum subleuabunt animas eorum.

precibus peccata vorare debent, hostias pro peccatis à populo oblatas sapide comedent, & in iniquitate populi victus vitæ suæ spem omnem locabunt, peccataque dissimulabunt, vt lucris augeantur.

9. Et erit sicut populus sic Sacerdos: & visitabo super eum vias eius, & cogitationes eius reddam ei.

9. Et ita turpiter viuet, atque adeò ita punietur Sacerdos, sicut viuet ac punietur vilis plebecula: & visitabo contra eum viuendi rationem, corruptaque opera eius; & puniam eum pro omnibus, quæ contra me cogitauit.

Leuit. 26. D. 26. Mich. 6. C. 14. Agg. 1. B. 6. 10. Et comedent, & non saturabuntur. Fornicati sunt, & non cessauerunt: quoniam Dominum dereliquerunt in non custodiendo.

10. Et comedent, & fauori voluptatum in satiable fame prementur. Cum idolis fornicati sunt absque interruptione: quoniam Dominum dereliquerunt, non custodiendo mandata eius: unde tanta prodijt insania?

11. Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor.

11. Ex fornicatione certè, carnisque ac idolorum illecebris. Fornicatio enim, & vinum, & ebrietas apostatate faciunt sapientes, & cor mentemque auferunt.

12. Populus meus in ligno suo interrogauit, & baculus eius annunciauit ei: spiritus enim fornicationum decepit eos, & fornicati sunt à Deo suo.

12. Hinc populus tot titulis meus maluit idola per baculum suum interrogare futura, & diuinatione per baculum & virgam annunciauit ei. Quis hoc credat? & tamen reuera eò dementiæ deueniunt Israelitæ: spiritus enim fornicationum præsul, nimio immisso ardore furoreque suo, decepit eos, & cum mulieribus ac idolis fornicati sunt, à Deo suo recedentes.

13. Super capita montium sacrificabant, & super colles accendebant thymiama: subius quere-

13. Iuxta ritum Gentium in excelsis locis, & sub condens arboribus, idolis sacrificabant super capita montium, ascensus difficultate cōtempta, & super colles accendebant thymiama, id est, suffitum & euaporationem, subius quereum & populum

cum, & populum, & terebinthum, quia bona erat umbra eius: ideo fornicantur filia vestra, & sponsa vestra adulteræ erunt.

*14. Non visitabo super filias vestras, cum fuerint fornicata; & super spon-
sas vestras, cum adulterauerint: quoniam ipsi cum meretricibus conuersabantur, & cum ef-
fæminatis sacrificabāt, & populus non intelligens vapula-
bit.*

15. Si fornicaris tu Israel, nō delinquat saltem Iuda: & nolite ingredi in Galgala, & ne ascenderitis in Beth-auen, neque iuraueritis, Viuit Dominus.

populum arborem, & terebinthū, quia accom-
moda videbatur illius arboris vmbra. Ideo, quia
vos spiritu & corpore fornicamini idola colen-
tes, etiam corpore fornicabuntur filia vestra, &
sponsa vestra adulteræ erunt: vt ex vestro dede-
core ac dolore, quā molesta mihi vestra sit
fornicatio, intelligatis.

14. Vtque turpius vos foedent, incorrectas esse
permittam. Audiant omnes summi huius sup-
plicij, ademptæ scilicet visitationis ac corre-
ctionis, causam esse, quoniā ipsi patres ac sponsi
cum meretricibus conuersabantur, & cum viris
Sacerdotibus effoeminatis Beelphegor, id est,
Priapo, sacrificabant: & ideo populus, non intel-
ligens errorem suum, varijs in captiuitate fla-
gellis afficietur, ac vt seruus, vt resipiscat, vapu-
labit.

15. Si vnanimis fornicaris tu Israel, qui per de-
cem tribus effusus Templum meum Hierosoly-
mitanum adire prohiberis, & aureos vitulos
visere compelleris, non delinquat malo corre-
ptus exemplo tuo saltem Iuda cum Benjamin,
quibus & templum, & sacerdotium, & Rex ac
lex fauent. Et nolite ingredi in Galgala à meo
cultu ad idolatriam translatum, & ne ascenderi-
tis in Beth-auen, idoli ac reuera nihili inutilif-
que domum. Idolorum loca declinate: neque
idolum concipientes pro Iehoua, iuraueritis ore Iudæ. 17.
blasphemo, idolo meum nomen ascribendo,
Viuit Dominus. Nolo etiam nominis mei fieri
mentionem per os vestrum, quod idolorum
recordatione pollutum est. Cumque idola cola-

tis, cur me in testimoniū adducitis, quem contemnitis?

16. Quoniam sicut vacca lasciuuens declinavit Israel: nūc pascet eos Dominus quasi agnum in latitudine.

17. Particeps idolorum Ephraim: dimitte eum.

18. Separatum est conuiuium eorum, fornicatione fornicati sunt: dilexerūt afferre ignominiam protectores eius.

19. Ligauit eum spiritus in alis suis, & confundentur à sacrificijs suis.

16. Quoniā sicut vacca lasciuuens, vaga, & quietis impariens, ac libera, per idolorum lucus declinavit Israel, decem continens tribus: nunc, antequam ego Oseas, pascet decem tribus Dominus in latitudine Medorum & Assyriorū captiuas quasi agnum.

17. Particeps & amicus est idolorum diues Ephraim, cum tribubus nouem sibi obtemperantibus: dimitte eum, ô Iuda, cum Benjamin, ne illius consortio corrumparis.

18. Separatum est à cibo, cultu, & religione tua conuiuium eorum, ac sine modo peccant, foedissimeque fornicati sunt: dilexerunt hoc, quod est, Afferre idola & peccata Reges ac Principes, qui protectores Israelis esse debuerāt, ex quibus idolis ac fornicationibus confurget ignominia.

19. Immundus idolorum spiritus ligauit Israel in alis suis, ac eum liberè non paritur abire: atque ideo captiuum sese deprehendens, sua idolis oblata sacrificia nocina sibi fuisse intelligens, confundetur, & ignominia suffundetur.

CAP. V.

1. Audite hoc, Sacerdotes, & attēdite domus Israel, & domus Regis auscultate: quia vobis iudicium est, quoniam laqueus facti estis speculationi, & re te expansum super Thabor.

CAP. V.

1. **A** Vdite hoc, & animo versate, ô pro Sacerdotibus habiti idolorum cultores, & attentè cōsiderate hoc, ô decem tribus, & auscultate, ô Rex, aulici, & consiliarij: quia vos manet damnatio & captiuitas, quoniam pro speculatoribus & doctoribus populi venatores facti estis illius, & Prophetas illaqueare & irretire curastis, sicuti qui rete expandunt super nobilissimo, densissimo, & plenissimo ferarum & auium Galilææ monte Thabor.

• Sicut
24. S. R. C.
C. verum
in Hier.
& H. non
additur.

2. Et victimas declinastis, in profundū: & ego eruditor omnium eorum.

3. Ego scio Ephraim, & Israel nō est absconditus à me: quia nunc fornicatus est Ephraim, contaminatus est Israel.

4. Non dabunt cogitationes suas ut reuertātur ad Deum suum: quia spiritus fornicationū in medio eorum, & Dominum non cognouerunt.

5. Et respōdebit arrogātia Israel in facie eius: & Israel & Ephraim ruent in iniquitate sua, ruet etiam Iudas cum eis.

6. In gregibus suis & in armentis suis vadent ad querendum Dominum, & non inuenient: ablati sunt ab eis.

7. In Dominū prauaricati sunt, quia filios alienos genuerunt: nunc deuora-

2. Et victimas vehementer declinastis, ne Hierosolymis offerrentur: & ego Dominus eruditor omnium vestrum nequicquam proficio.

3. Nil me latet, scio opera Ieroboā, idolatrātisq; cum eo & sequacibus suis tribus suæ Ephraim, eamque sectantium nouem tribuum: quia ut primum fornicatus est Ephraim cum idolis, contaminatus est exēplo ac persuasione illius Israel.

4. Ne cogitabunt quidem ut reuertantur ad Deum verum ac suum: quia spiritus fornicationum totos eos possider, ac statuerunt omnino à Deo recedere, ipsiusque mandata cōtemnere, pro Domino cum minimè agnoscentes.

5. Mas les saldra al rostro: & captiuitate puniente respondebit arrogātia Israeli in facie eius, ipsoque cernente iniuria Dei diluetur: & Israel & Ephraim prius peccantes ruent propter iniquitatem suam; ruet postea peccans etiam Iudas cum eis.

6. Calamitate virgente, corde incontrito, sola gregum suorum & armentorum suorum victimatione vadent ad querendum Dominum, & non inuenient: ablati sunt ab eis.

7. Quid nī? En in Dominum prauaricati sunt, quia filios ex alienigenis foeminis genuerunt, idolisq; dicantur: ideo iam iam per singulos menses vorabuntur cum possessionibus suis.

*bit eos mensis cum
partibus suis.*

*8. Clangite buccina
in Gabaa, tuba in
Rama: ululate in
Beth-auē post tergū
tuum Benjamin.*

*9. Ephraim in deso-
latione erit in die
correctionis: in tri-
bus Israel ostendi
fidem.*

*10. Facti sunt Prin-
cipes Iuda quasi as-
sumētes terminum:
super eos effundam
quasi aquam iram
meam.*

*11. Calumniam pa-
tiens est Ephraim,
fractus iudicio: quo-
niā cœpit abire post
sordes.*

*12. Et ego quasi ti-
nea Ephraim: &
quasi putredo do-
mū Iuda.*

*13. Et vidit Ephra-
im languorē suum,
& Iudas vinculum
suū: & abiit Ephra-
im ad Assur, & mi-
sit ad Regem ulto-
rem, & ipse non po-*

8. Alarmi, alarmi, en & contra vos, ô duæ tribus, hostis adest, clangite buccina cornuq; in Gabaa, & area argentea que tuba in Rama eminentio-ribus Benjamin locis: ululate, rebus iam despe-ratis, hoste que vincete, in Beth-auen decem que tribubus: è vicino tibi, ô Benjamin & Iuda.

9. Ephraim desolabitur in die correctionis & vindictæ: in captiuitate decem tribuum præ-ostendam fidem, dictorum que constantiam.

10. Nec sic poenitentiam agent duæ tribus, imò fient earum Principes latiores, quasi assumpturi sint terminum decem tribuum: ideo, quasi in-undantem impetu subito aquam, effundā con-tra eos totam iram meam.

11. Calumniam patietur Ephraim, Assyriorum iudicio damnatus: quoniā cœpit abire post sor-des, ac post vana idola.

12. Et ego paulatim quidem, vt conuertantur, assumam eos, sed celerius Ephraim, utpote quali tinea; postea Iudam, quasi caries & putredo.

13. Et videbit Ephraim languorem suum, im-minentem que irreparabilem captiuitatem, & Iudas vulnus suum, vinculumque Rasin Regis Syria & Phacee Regis Israel contra se: & auxi-liū à Phul Assyriorū Rege postulabit Ephraim, & Iudas à Theglathphalatar Assyriorū Rege præ-potentia sua ultore ac defensore ad se cōfugien-
tium

*terit sanare vos, nec
soluere poterit à
vobis vinculum.*

14. *Quoniã ego qua-
si leana Ephraim,
& quasi catulus leo-
nis domui Iuda: ego
ego capiã & vadam:
tollam, & non est
qui eruat.*

15. *Vadens reuertar
ad locum meum, do-
nec deficiatis, &
quaratis faciẽ meã.*

tium dicto: & ipse Phul non poterit sanare Ephraim, nec Theglathphalasar soluere poterit Iudam à captiuitatis vinculo.

14. Quoniam me aduersante vanum est omne hominum auxilium: at ego quasi sauiens leana inuadam Ephraim, & quasi leunculus domum Iudæ: ego ego, inquam, omnipotens capiam, & vadam: tollam, & non est qui eruat.

15. Vadens ultione facta, gratiaque mea à vobis recedente, in memetipso quiescam, donec varijs calamitatibus oppressi in captiuitate deficiatis, & quaratis obnixè clementiam meam, Christumque meum, per quem, quasi faciem meam, me mundus agnoicer. Vadens à vobis, reuertar ad locum meum in Nationibus ad me cōuersis, donec & ipsi, vexatione vobis intellectum præstante, conuertamini.

*Dionys.
Cath.*

CAP. VI.

1. *In tribulatione
sua manẽ consur-
gent ad me: Venite,
& reuertamur ad
Dominum:*

2. *Quia ipse cepit,
& sanabit nos; per-
curret, & curabit
nos.*

1. Cor. 15.
4. 3. 7. 4.
3. *Viuificabit nos
post duos dies: in
die tertia suscitabit
nos, & viuemus in
conspectu eius. Scie-*

CAP. VI.

1. **I**N tribulatione siquidem vestra celeriter ad me confugietis, vos ipsos excitantes & dicentes: Venite, & reuertamur ad Dominum.

2. Quia ipse autor est captiuitatis nostræ, solusque ipse nos ab ea liberabit; qui percurret obstinatos, & curabit nos ad se reuersos.

3. Ut leana filios recens natos, dormientes velut mortuos, ingenti rugitu & fremitu excitat & suscitatur: sic viuificabit nos Christus post duos dies mortis suæ dies cum clamore valido expirans, & in die tertia resurrectione sua suscitabit nos, & fauo-

1. Cor. 15.
4. 3. 7. 4.
1. Thim. 3.
1. Tim.

mus, sequemurq; ut cognoscamus Dominum: quasi diluculum preparatus est egressus eius, & veniet quasi imber nobis temporaneus, & serotinus terra.

fauoribus augebimur ab eo, ipsi familiariter seruiantes, ac quasi præsenti per omnia placentes, scientia sensûque replebimur scripturarum, studioque sequendi Christum accedemur, ut eum, sicuti est, in gloria cognoscamus Dominum. Quid ni ista sperabimus à Domino? Ecce de semine nostro preparatus est firmissimè in diuina mente aduentus eius in carnem certissimè futurus quasi diluculum, quod procul dubio noctem sequitur, tenebrasq; depellit, imperfectè tamen: sic humanitatis nubecula tectam diuinitatis lucem vniuerso proferet mundo; ipseque incipiet, ipseque perficiet opera nostra, sicut imber Octobri mense germinare facit sementem, & in Aprili ad maturitatem nobis perducit in terra nostra: & veniet in bonum nostrum bis de cælo, quasi imber temporaneus, Apostolos initio sui Euangelici seminis iaciendi in terram nostram infundens, & quasi imber serotinus prope mundi finem, ut vberem fructum ex Euangelij semine cælitus missò referant, nostros irrorans.

4. Quid faciam tibi Ephraim? quid faciam tibi Iuda? Misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros mane pertransiens.

4. Quod si queratis cur sine captiuitate alijsque malis vos ad seipsum minimè reuocet: vestram scitote omnem esse culpam, ipso clamante ad vos paterno affectu, & aiente: Quid ultra faciam vobis, o decem tribus? Misericordiam vobis ad foecundandas omni bonitate ac sanctitate animas vestras quasi exoptatissimam nubem, & quasi rorem pinguiissimum, obtendo, vos ipsos quasi manè praueniens: at vos eam pertransire cogitis sterilem; orto prosperitatis sole illam quasi nubem & rorem manè apparentem exiccatis.

5. Propter hoc dolui in Prophetis, occidi eos in verbis o-

5. Hac utique misericordia adductus, vos dolare, expolire, & ad rectitudinem motum perducere curavi per Prophetas meos, usque ad eorum occisionem

*ris mei: & iudicia
tua quasi lux egre-
dientur.*

cisionem manu vestra perpetratam, eò quòd verba oris mei vobis fidelissimè proponerent: falsos itē Prophetas verbis meis patefeci, excidi, & occidi, ne vos amplius deciperemini; nec sic ad me rediitis: & ideo iudicia, quibus vos dam- nabo, quasi lux egredientur à me, nullaquē mi- hi macula poterit impingi.

*1. Reg. 15.
1. 22.
Mat. 9.
P. 13. 42.
A. 7.
Eccl. 4.
D. 17.* 6. *Quia misericor-
diam volui, & non
sacrificium: & sciē-
tiam Dei, plusquam
holocausta.*

6. Quia talem misericordiam meam vos sancti- ficantem à vobis suscipi malui, quàm sine pœ- nitentia suscipere à vobis oblatum mihi sacrificium: & scientiam Dei, timorem, veramquē le- gis eius custodiam, plus volui, quàm holocausta exterius in honorem meum penitus cōcremata.

*7. Ipsi autem sicut
Adam transgressi
sunt pactū, ibi prae-
uaricati sunt in me.*

7. Ipsi autē insigni terræ solo, pluribusquē meis aucti beneficijs, sicut Adam paradiso quamplu- rimisquē donavi, trāsgressi estis pactum meum vobiscum: ibi in optima patria præuaricati estis in me, sicut Adam in paradiso: per similes igitur dabitis mihi pœnas captiuitatis & exilij.

*Deut. 28.
C. 29.*

*8. Galaad ciuitas o-
perantium idolum,
supplantata sangui-
ne:*

8. Non secus ac temporarijs à me insignita bo- nis prior per Assyrios punietur Galaad ciuitas, eò quòd sit fabricatrix & cultrix idoli, insidia- trixquē ad sanguinem fundendum:

*9. Et quasi fauces
virorum latronum,
particeps Sacerdo-
tum, in via interfi-
cientium pergentes
de Sichem: quia sce-
lus operati sunt.*

9. Et sitiens bona ac vitas in angustijs viarum fauces habens quasi virorum latronū, particeps & auxiliatrix impietatis Sacerdotū idoli Bethel- lis, interficiētū in itinere Sichimitas de Sichem pergentes Ierusalem ad colendam me: quia hoc excogitato scelere conati sunt meum impedire cultum.

*10. In domo Israel
vidi harrēdum: ibi
fornicationes E-
phraim: contami-
natus est Israel.*

10. In vniuersa Israelis decem tribuum congre- gatione vidi rem in horrorem ac stuporem om- nes rapientem: ibi, vbi tanta erat meorum copia donorum, vidi late dominantem idolatriam le- robox Regis de tribu Ephraim: & Rex & popu- lus de-

11. *Sed & Iudæ pone messem tibi, cum conuertero captiuitatem populi mei.*

lus decem tribuum contaminatus est.

11. Sed & tu Iudæ tribus contaminata es, ideo pone messem in damnū malumque tuū, te demeretur Chaldaus, & in Babylonis horrea colliger: ob Christum tamen ex te nasciturum, per Cyrum & Artaxerxem te post septuaginta annos à captiuitate reducam: pone itaque, ô Iuda, messem in bonum commodumque tuum, non modò dum obtinatus es, sed cum conuertero captiuitatem tui ipsius ad me per poenitentiam redeuntis, vt sis populus reuera meus.

CAP. VII.

1. *Cum sanare vellem Israel, reuelata est iniquitas Ephraim, & malitia Samarie: quia operati sunt mēdacium: & fur ingressus est spolians, lairunculus foris.*

2. *Et ne fortè dicāt in cordibus suis omnem malitiā eorum me recordatum: nūc circumdederunt eos adinventiones sue, coram facie mea factæ sunt.*

3. *In malitiā sua lætificauerunt Regem, & in mendacijs suis Principes.*

CAP. VII.

1. **Q** Vid ni puniam? En cum sanando à prioribus idolatrijs Israeli operam darem, in publicum prodijt aureorum vitulorum cultus à Ieroboam Rege de tribu Ephraim orto, quem tota imitata est Samaria: quia fabricauerunt idolum, recesseruntque ab officio debito statui ac personæ ipsorum: quare intus fures, foris verò latrones, expediti nempe milites hostiles, incursionibus ac spolijs omnia perturbant.

2. Et ne fortè dicāt intra se, me præteritam omnem meorum malitiā modò recordari ad iudicandum: ecce nunc circumdederunt eos adinventiones, cogitationes, & studia eorum, me inueniente.

3. Nam in malitiā sua lætificauerunt Ieroboam Regem, ipsius vitulos libenter adorantes ac festiuè: lætificauerunt & Principes ac aulicos in mendacijs & adulationibus, cum eorum impietatem execran ac exterminare deberent.

4. Omnes adulterantes, quasi clibanus succensus à coquēte: quieuit paululū ciuitas à commixtione fermenti, donec fermētaretur totū.

*Die 1.
24. S. 2.
N. 5. *Dies Regis nostri, cœperunt Principes furere à vino, extendit manum suam cum illusoribus.

6. Quia applicauerūt quasi clibanū cor suum, cū in sidiaretur eis tota nocte dormiuit coquens eos, manē ipse succensus quasi ignis flammæ.

7. Omnes calefacti sunt quasi clibanus, & deuorauerūt iudices suos: omnes Reges eorum ceciderunt: nō est qui clamet in eis ad me.

8. Ephraim in populis ipse commiscebatur: Ephraim factus est subcineritius panis, qui non reuersatur.

9. Comederūt alieni

4. At ipsi tanto adulterandi cum vitulis incendio exarserunt, vt à coquente clibano succenso perfimiles viderentur, ac fermento, quod paulatim totum fermētaret: sic ciuitas paululum quieuit à corruptione, donec per intimos Ieroboam tota corrupta est, & acclamauit, inquiens:

5. Hic est dies festus Ieroboam Regis nostri, quē nobis ipse constituit, vt in eo lætemur, & aureos vitulos aderemus. Qua populi acclamatione excitati Principes cœperunt insanire quasi ebrj à vino: cœpit etiam & Rex ipse furere cum illusoribus, Principibus vitiosis, superbis, ac regni totius pestibus.

6. Quia cū pro adoratione vitulorum insidiosē cum populis Rex ageret, vidit illos libentissimē applicuisse sibi cor suum, quasi clibanū succendēdum: quare sine metu vllō quasi tota nocte quieuit, cū coqueret eos, vitulorum igne ac studio ac desiderio incendens, postea manifestē quasi manē ipsemet Rex succensus ignis flammam latē longēque diffundens.

7. Atque adeo calefacti sunt omnes quasi clibanus, & sicut ignis deuorauerunt iudices suos, in suam illos pertrahendo sententiam: omnes Reges decem tribuum in eandē foveam ceciderunt: inter eos non est, qui proiectis idolis feruidē clamet ad me.

8. Ephraim ipse tot mihi donis deuinctus cum populis idolatris commiscebatur, discens ac sequens illorum idolatrandi studia: Ephraim factus est sicut panis subcineritius, qui non reuersatur.

9. Sicut enim, antequam reuerfetur, paulatim

*robur eius, & ipse
nesciuit: sed & cani
effusi sunt in eo, &
ipse ignorauit.*

*10. Et humiliabitur
superbia Israel in
facie eius: nec re-
uersi sunt ad Domi-
num Deum suum,
& non quesierunt
eum in omnibus his.*

*11. Et factus est E-
phraim quasi colū-
ba seducta, non ha-
bens cor: Aegyptum
inuocabant, ad Assy-
rios abierunt.*

*12. Et cū profecti
fuerint, expandam
super eos rete meū:
quasi volucrem cali
detrahā eos: cadam
eos secundū audi-
tionē catus eorum.*

*13. Vae eis, quoniam
recesserūt à me: va-
stabuntur, quia pra-
uaricati sunt in me:
& ego redemi eos;*

comeditur ille panis: sic paulatim Assyrij atque Chaldæi comederunt & absumpserunt robur Ephraim, & ipse non animaduertit tanti mali causam vnam esse vitulorum cultum: sed & captiuitas propè est ei, sicut & mors canis resperso capite: nec sic causam agnoscit.

10. Et iuxta superbiam suam decem tribus apertissimè conterentur: nec sic reuertentur ad verum Dominum, verè Deum, suumque Dominum ac Deum: nec quarent eum, licet propterea in omnibus his se humiliari deprehendant; veram tamen causam volent ignorare, & ad poenitentiam non mutabuntur, sicut nec subcinericius panis reuersatur.

11. Et continget Ephraim, quod accidit columbæ seductæ à dominis pullos auferentibus, quos non dolet ablatos, imò libens eorundem dominorum columbariū repetit; nec seipsam cautè ab aucupe obseruat, utpote vecors: sic regnum Israelis reuera mente captum libens ad Aegyptios redibit auxiliij causa, & ab Assyrijs nihilo-
4. Regum
cap. 17.

12. Et cū profecti fuerint ad Aegyptios, expandam super eos Assyrium quasi rete meum, & quasi volucrem cali detrahā eos in Samariam situs altitudine ac munitione tanquam in altam munitamque arborem conuolantes: cadam eos fame ac gladio, iuxta execrationes quas audiuit congregatus Israel proclamari contra violatores legis meæ.
4. Regum
cap. 17.

13. Vae eis, quoniam recesserūt à me: vastabuntur, quia prauaricati sunt in me: & ego redemi eos de Aegyptiaca seruitute, & ipsos saepe liberaui; & ipsi locuti sunt contra me mendacia, redemptionem & libertatē idolis accepta habēdo.
Exod. 13.

14. Et

*& ipsi locuti sunt
contra me mēdacia.*

14. *Et non clamaue-
runt ad me in corde
suo, sed ululabāt in
cubilibus suis: super
triticeum & vinum
ruminabant, recess-
serunt à me.*

15. *Et ego crudiui
eos, & confortauī
brachia eorum: &
in me cogitauerunt
malitiam.*

16. *Reuersi sunt, vt
essent absq; iugo: fa-
cti sunt quasi arcus
dolosus: cadent in
gladio Principes eo-
rum, à furore lin-
guę suę. Ista substan-
tatio eorum in ter-
ra Aegypti.*

14. Et non clamauerunt ad me laudandum in Psal. 77.
corde suo, sed hymnis ululabāt in cubilibus suis
coram idolis: præ vbertate tritici & vini quasi
belluæ ruminabant, recesserunt à me bonorum Eccl. 16.
omnium largitore.

15. Et ego diuina lege crudiui eos præ cunctis
nationibus, & confortauī brachia eorum contra
potentissimos Reges: & in me cogitauerūt ma-
litiām, & idolis seruire, Templique mei cultum
abolere.

16. Reuersi sunt in pristinum statum, vt absq;
iugo & fians deferrentur per præcipitia: facti
sunt quasi arcus dolosus in me retorta linguę sa-
giitta: ideo cadent in gladio Principes eorum,
propter furorem linguę suę, & imperitiām, qua
vitulos aureos Deos appellare sunt ausi. Talis
fuit subsannatio eorū, dū essent in terra Aegypti. Exod. 32.

CAP VIII.

1. *In gutture tuo sit
tuba, quasi aquila
super Domum Do-
mini: pro eo quod
transgressi sunt fu-
dus meū, & legem
meam præuicati
sunt.*

2. *Me inuocabūt,
Deus meus, cognoui-*

CAP VIII.

1. **C** Lama, ac si in gutture tuo esset tuba, di-
cens: quasi aquila irruet Nabuchodo-
nosor super Domum Domini & Ierusalem: pro
eo quod transgressi sunt fœdus meum, & legem
meam præuicati sunt, licet post idola non ab-
ierint cum Israele.

2. Qui in angustia me inuocabit, inquit, Deus
meus es tu ab antiquo, te cognouimus, & gra-
tum

mus te Israel.

3. *Proiecit Israel bonum, inimicus persequetur eum.*

4. *Ipsi regnauerunt, & non ex me: Principes extiterunt, & non cognoui: argentum suū & aurum suum fecerunt sibi idola, ut interirent.*

5. *Proiectus est vitulus tuus Samaria: iratus est furor meus in eos. Usquequo non poterunt emundari?*

6. *Quia ex Israel & ipse est: artifex fecit illum, & non est Deus: quoniam in aranearū telas erit vitulus Samariae.*

7. *Quia ventum seminabunt, & turbem metet: culmus stans non est in eo: germen non faciet farinam: quod etsi fecerit, alieni comedent eam.*

8. *Deuoratus est Israel, nunc factus est in nationibus quasi vas immundum.*

tum tibi nomen Israelis retinemus.

3. Nec quicquam impetrabit, quia degenerauit Israel, & proiecit bonum; & ideo Assyrius eum inuadet.

4. Ipsi regnauerunt, Regemque sibi constituerunt Saulem, Ieroboam, Sellum, & alios, non quidem me consulto, aut volente, sed permittente: Principes extiterunt, me non approbante: argentum etiam suum, & aurum suum, quo ego ipse ditauī eos, fecerunt idola sibi: atque ita interibunt.

5. Proiectus est à me vitulus tuus, ô Samaria, proijce ergo & tu: iratus est furor meus in eos, qui colunt eum. Quamdiu versabuntur in foribus suis, & ad me conuerti negligenter.

6. Certè & ipse vitulus ex Israele habet quidquid est, & à se nihil: quia artifex fecit illum, atque adeò non est Deus: quoniam ut aranearum fila dissoluuntur in aëre, ita in nihilum redigetur vitulus Samariae.

7. Quia talem colendo Deum, quasi vento corrupta semina inaniaque intra terrā seminabunt: prodiet in oculos eorum turbo captiuitatis promesse sperata ab eis ex tali cultura idoli: fames irruet ac hostilis depredatio contra Israelē: nam nec cannā seges habebit, nec germen eò perueniet ut moli possit, & farinā faciat: quod si aliquid farinae fecerit, non qui laborarunt, sed alieni comedent eam.

8. Illustre nomē Israelis absorptum est, dum idola cum Gentibus adorant: nunc factus est in nationibus quasi foetens matula spurcitijs plena, idolatriæ Gentium ceremonijs repletus.

9. *Quia*

9. Quia ipsi ascēderunt ad Assur, onager solitarius sibi: Ephraim munera derunt amatoribus.

10. Sed & cum mercede conduxerint nationes, nunc congregabo eos, & quiescent paulisper ab onere Regis & Principum.

11. Quia multiplicauit Ephraim altaria ad peccandum: facta sunt ei ara in delictum.

12. Scribam ei multiplices leges meas, quae velut alienae computatae sunt.

13. Hostias offerent, immolabunt carnes, & comedent, & Dominus non suscipiet eas: nunc recordabitur iniquitatis eorum, & visitabit peccata eorum, ipsi in Aegyptum conuertentur.

14. Et oblitus est Israel factoris sui, & edificauit delubra: & Iudas multipli-

9. Quia ascendit Manahem ad Assyrium sibi confederandum, erit Israel tempore belli derelictus solus, vt onager: quia vt onager, liberque asinus siluestris, voluntatē suam sectari maluit, quā legem meam.

Iob II. & 29.

10. Rursum Ephraim Rex Osee ac nouem aliarum tribus munera dabunt Aegyptijs amatoribus: imò & cum mercede conducēt nationes ad sibi auxiliandum: at ego statim congregabo eos intra suas vrbes, & quiescent paulisper ab onere Regis & Principum, vtpote in captiuitatem tradendorum cum ipsis.

11. Est autem causa horum malorum, quia multiplicauit Ephraim idola & altaria ad peccandum, creueruntque arae atque delicta.

12. Et ideo inscribam & exequar in eum multitudinem maledictorum & poenarum legis meae, quas velut ad ipsum non spectantes computauit.

Exod. 17. & 28.

13. Hostias offerent, claudicantes in duas partes immolabunt carnes, non vt Deo soli placeāt, sed vt lautē comedant, & ideo Dominus non suscipiet eas: imò iam iam recordabitur iniquitatis eorum, & puniet peccata eorum, ipsi in Aegyptum conuertentur, Samariam vastantibus Assyrijs.

3. Reg. 18.

14. Etenim oblitus est Israel factoris sui, & edificauit delubra idolis: & Iudas, videns punitionem Israelis, non ad me conuerti studuit, sed ad communiendas multas vrbes suas: & ego mit-

tam

cavit vrbes munitas, & mittā ignem in ciuitates eius, & deuorabit ades illi.

tam ignem in ciuitates Israelis, decem scilicet tribuum, & deuorabit etiam ignis ades Iudæ ac Benjamin. Clamare iussus ergo clamat Oseas, & inquit:

CAP. IX.

CAP. IX.

1. Noli letari Israel noli exultare sicut populi: quia fornicatus es à Deo tuo, dilexisti mercedē super omnes areas tritici.

1. **N**oli admittere lætitiā animi, nec exterius exultationem, sicut idolatræ ignorantēs Deum, ō Israel: quia sciens & prudens recessisti à Deo tuo, quem nosti solum esse omne bonum, omnisque mali vindicem; dilexisti mercedem fornicationis, id est, idolatriæ, in omnibus areis frumenti aras erigendo, pro ea sperans ibidem multam tritici copiam.

2. Area & torcular nō pascet eos, & vinum mentietur eis.

2. Idcirco maxima puniēris sterilitate tritici ac vini.

3. Non habitabunt in terra Domini: reuersus est Ephraim in Aegyptum, & in Assyrijs pollutū comedit.

3. In captiuitatem & alias regiones pergentes, non habitabitis in terra Domini: reuertēris Ephraim partim in Aegyptū, fugiens Assyrium; partim captiuus apud Assyrios cibum lege prohibitum seu idolothyta comedes.

4. Non libabūt Domino vinum, & non placebunt ei: sacrificia eorum quasi panis lugentium; omnes, qui comedent eum, contaminabuntur: quia panis eorum animæ ipsorum, non intrabit in Domum Domini.

4. Festis tuis, quia ea prophanaſti, priuaberis, & ideo non libabis Domino vinum iucundē, quia non placebit ei: sacrificia tua erant immunda, quasi panis lugentium mortuum, quem omnes qui comedent, erunt immundi: quia panis tuus tibi ipsi sit, non intret in Domum Domini.

5. Quid facietis in die solemni, in die festiuitatis Domini?

5. Quid facietis in die solemni, in die festiuitatis Domini? Quomodo eam festiue celebrabitis in terra promissionis, qui in ea paucissimi, ac pauperrimi & abiectissimi, residui eritis?

6. Ecce

6. *Ecce enim profecti sunt à vastitate: Aegyptus congregabit eos, Memphis sepeliet eos: desiderabile argentum eorum vritica hereditabit, lappa in tabernaculis eorum.*

7. *Venerunt dies visitationis, venerunt dies retributionis: scitote, Israël stultum Prophetam, insanum virum spiritualem, propter multitudinem iniquitatis tue, & multitudo amentie.*

8. *Speculator Ephraim cum Deo meo: Propheta laqueus ruinae factus est super omnes vias eius, insania in domo Dei eius.*

9. *Profunde peccaverunt, sicut in diebus Gabaa: recordabitur iniquitatis eorum, & visitabit peccata eorum.*

10. *Quasi vas in deserto inveni Is-*

6. *Ecce enim diuites fugient propter vastitatem: Aegyptus vt rete congregabit eos, absque redeundi spe in patriam: ibi Memphis seu Cayrus, Aegypti metropolis, mortuos sepeliet eos: in terra defossum argentum eorum nunquam ab eis effodiendum supernascens vritica hereditabit, & lappa ac spinosa plantae incolent tabernacula eorum æquanda ferè solo.*

7. *En procul dubio venient dies huius punitio- nis ac visitationis, venient certissime dies huius scelerum retributionis: scitote, ó Israelita, fausta vobis vaticinatem esse stultum Prophetam, esse insani spiritus virum, talia polliceri permissum propter multitudinem iniquitatis vestre: etenim multa est in vobis amentia.*

8. *O Ephraim, Propheta tuus, qui speculator tuus cum Deo meo esse debuerat, factus est laqueus ruinae super omnes vias eius, factus est insania in domo idoli sui, te ad idola undique pertrahens.*

9. *In profundum peccatorum pervenerunt, sicut tribus Benjamin adunata in Gabaa ad belladum pro defendendo scelere violata ac mortua uxoris Leuitæ: propter quod Deus tribum illam ferè totam deleuit: & similiter recordabitur Deus iniquitatis decem tribuum, & puniendo visitabit peccata eorum.*

10. *Non secus ac Benjamin, dilexi Israel, quod sum oblectatus, vt famem ac sitim patiens in de-*

multi-
tudo
A. R.
S. N.

Indic. 29.
1. 2. 3. 8.
4. 5. 9.

Indic. 29.
C. 20.

*rael: quasi prima
poma ficulneae in ca-
cumine eius vidi
patres eorum: ipsi
autē intrauerūt ad
Beelphegor, & aba-
lienati sunt in con-
fusionem, & facti
sunt abominabiles
sicut ea quae dilexe-
runt.*

*11. Ephraim quasi
auis auolauit, gloria
eorum à partu, & ab
utero, & à cōceptu.*

*12. Quod etsi enu-
trierint filios suos,
absq; liberis eos fa-
ciam in hominibus:
sed & va eis cūm
recessero ab eis.*

*13. Ephraim (ut vi-
di) Tyrus erat fun-
data in pulchritu-
dine: & Ephraim e-
ducat ad interfecto-
rem filios suos.*

*14. Da eis Domine.
Quid datus? da
eis vuluā sine libe-
ris, & vbera arētia.*

*15. Omnes nequitiae
eorum in Galgal, quia
ibi exosos habui eos:
propter malitiam*

ferro inueniēs vuas incundatur: Sui Abraham, Isaac, Iacob, & alijs patribus eorum vnius, raris, sublimibus, gratissimisque seruis meis, quos amauī quasi primas ficus in ficulnea cacumine deprehensas: ipsi verō Israelitae ingrati mihi, & à patribus degenerantes, intrauerunt ad colendum Priapum cum filiabus Moab, & abalienati sunt à me, vt idolo turpissimo immolarent, & facti sunt abominabiles sicut amores eorum, hoc est, sicut ea quae dilexerunt, vt chamaleon ab obiecto colorem sortiti.

11. Ephraim, actum est de eo: nam quia rerum ac prolis gloriam ab idolo Priapo sperauit, quasi auis auolabit ab eo gloria generationis, deficiente in partu, vel in utero, vel in conceptione.

12. Quod & si aliquos enutrierint filios, eos præmatura morte consumam, & absque liberis esse parentes faciam inter homines: sed & captiuitas per manus Assyriorum & omne malum manet eos, cūm ego, qui sum omne bonum, recessero ab eis, & eos deseruero.

13. Ephraim Deo meo seruīēs (vt oculus sum testis ego Oseas) erat opum, filiorum, munitionumque copia altera Tyrus fundata in pulchritudine: at idolis seruīens iam Ephraim educet filios suos in aciem contra Salmanasarem, qui interficiet eos.

14. Da eis Domine. Quid daturum te video? cerē vuluam sterīlē, ne concipiat: & vbera aren-ua, vt nati intereant lactis inopia.

15. Omnes nequitiae eorum in Galgalis predominantur, ibi eximium cultum meum (ali Dominus) Priapo dicarunt, atque ita exosos ibi eos habui: & propter malitiam adinventionum & operum

a liuentionū eorū de domo mea eijciā eos: non addū ut diligā eos; omnes Principes eorū recedētes.

16. *Percussus est Ephraim, radix eorū exsiccata est, fructum nequaquā facient. Quid et si genuerint, interficiā amantiſſima ueri eorum.*

17. *Abijciet eos Deus meus, quia nō audierunt eum: Et erunt vagi in nationibus.*

CAP. X.

1. *Vitis frondosa Israel, fructus adequatus est ei: secundam multitudinem fructus sui multiplicauit altaria, iuxta uerbertatem terra sue exuberauit simulachris.*

2. *Diuisum est cor eorum, nunc interibunt: ipse cōfringet simulachra eorum, depopulabitur aras eorum.*

3. *Quia nunc dicet: Non est Rex nobis:*

operum eorum de terra sancta & Israelis familia in captiuitatem eijciam eos: nec eos reducam ampliū; omnes enim Principes eorum recedētes à me abierunt.

16. Percussus est siccitate bonorum operum ac virorum Ephraim vsque ad radicem, quæ est veri Dei cultus, ideoque fructum nequaquā facient: Quid & si liberos genuerint, desideratissimos interficiam.

17. Abijciet eos Deus meus à se, & terra sua, quia non audierūt eum toties per Prophetas admonentem eos: & dispergentur per vrbes ac nationes Assyriorum.

CAP. X.

1. **D**Ei dono Israel populorum ac opum fecunditate factus est sicut uitis palmarum psal. 79. copia siluescens, cuius decori fructus correspondet: ingratiſſimus autem Israel secundum multitudinem populorum multiplicauit idolorum altaria, & iuxta opum affluentiam affluxit idolis.

2. Diuisum est cor eorum in varias idolorum religiones, ideo iam iam interibunt: quia ipse Deus omnipotens, immisso Salmanatare, cōfringet simulachra eorum, & depopulabitur o. 4. Regum 17. pes ex aris eorum.

3. Secundo eos Rege priuabit in æternum, quia iam iam obsidebūtur, & dicent: Non habemus

*non enim timemus
Dominum: & Rex
quid faciet nobis?*

*4. Loquimini verba
visionis inutilis, &
ferietis fœdus, &
germinabit quasi a-
maritudo iudicium
super sulcos agri.*

*5. Vacca Beth-auë
coluerunt habitato-
res Samaria: quia
luxit super eum po-
pulus eius, & eduiui
eius super eum exul-
tauerunt in gloria
eius, quia migravit
ab eo.*

*6. Siquidem & ipse
in Assur delatus est,
munus Regi ultori:
côfusio Ephraim ca-
piet, & confundetur
Israel in voluntate
sua.*

*7. Transire fecit Sa-
maria Regem suum
quasi spumam super
faciem aqua.*

Regem qui nos saluare queat: non enim timui-
mus nec timemus Dominum: & ideo Rex ob-
sessus ac tremens quid proderit nobis?

4. Loquimini modò confidenter, ô Israelitæ,
verba, pseudoprophetarum scilicet visiones inu-
tiles, vobis fausta præloquentium, & ferietis fœ-
dus, tributa solvente Osee Rege Salmanasari,
qui vos postea captiuabit, & germinabit iudi-
cium ac supplicium Domini contra vos ex ma-
litia vestra germinās, sicut amara ac noxia her-
bæ copiosius pullulant super sulcos culti agri.
Tertia igitur vos vassallos pœna hæc manet:
quia seminastis in terra vestra amaritudinē con-
tra Deum, idola in ea colendo; nascetur amari-
tudo contra vos, terram amittendo.

5. Quia vacca Bethelis coluerunt habitatores 3. Reg. 16.
Samariæ, & vitulus citò capietur ab Assyrijs: lu- 4. Regum
cap. 17.
gebit super eum populus eius, lugebunt & cu-
stodes vituli super eum: quia exultauerunt, dum
gloriosè coleretur, quia omnis gloria eius mi-
grabit ab eo.

6. Siquidem & ipse vitulus in Assur deferetur
captiuus in munus Regi præpotenti: tunc pude-
fiet tribus Ephraim autor talis idoli per Iero-
boam ex ea natum, & confundentur decem tri-
bus in tali volito.

7. Peccata Samariæ meruerunt vt Rex suus Osee 4. Regum
cap. 17.
periret quasi bulla, quæ super faciē aquæ turgēt, 4. Regum
cap. 17.
sed excisa, statim euanescit.

Isaie 2.
D. 19.
Apoc. 6.
D. 16. 9
A. 6.
Luc. 23.
D. 30.
Iudic. 10.
B. 6. 19.
E. 23.

Iudic. 19.
17. & 18.
& 19. &
10. & 2.

1. Reg. 8.

3. Reg. 12.
& 13.

8. Et disperdentur excelsa idoli peccatum Israel: lappa & tribulus ascendet super aras eorum: & dicent montibus, Operite nos; & collibus, Cadite super nos.

9. Ex diebus Gabaa peccavit Israel, ibi peccavit Israel, ibi steterunt: non comprehendet eos in Gabaa praelium super filios iniquitatis.

10. Iuxta desiderium meum corripiam eos: congregabuntur super eos populi, cum corripientur propter duas iniquitates suas.

11. Ephraim vitula docta diligere tritum, & ego transi super pulchritudinem collis eius: ascenda super Ephraim, arabit iudas, cōstinget sibi sulcos Iacob.

8. Et tunc disperdentur templa idolorum, quod est peccatum decem tribuum; nec restituentur unquam: imò lappa & tribulus ascendent, nullo euellente, super aras eorum: & triennio obsessi mortem præoptantes dicent montibus, Operite actumulate nos; & dicent collibus, Cadite super nos.

9. Ex diebus Gabaa peccavit Israel vindicando adulterium in Leuitam commissum, non autem quod fuit contra me patratum adorantibus Michæ & tribu Dan idolum: quia diu iam Israel veteribus peccatis adiunxit idolatriam. Ibi gradum stirit Israel, approbans idola, ne ambularet in vijs meis: non tamen comprehendet Israelem praelium, sicut comprehendit in Gabaa patronos iniquitatis, qui prius bis vincentes vlti sunt sanguinem suum.

10. Sed iuxta desiderium meum diu compressum corripiam cum: quia congregavi super eos irruent Assyriorum populi, cum à me corripientur decem tribus propter duplicem iniquitatem suam; scienter enim me dereliquit, & ad idola conuersus est Israel: ad quod facinus gradum fecit in Gabaa, proiciens me, ne regnarem super eum, Regemque petendo Saulem; ac postea perfecit illud, Ieroboam sibi præficiendo in Regem de tribu Ephraim.

11. Quæ tribus vitulis pro dijs erectis docta est diligere ac seruare sibi regnum, ceteras subiiciens, quasi qui exerceat tritum, pinguisque effecta abegit à pulchro suo collo iugum cultumque meum: at ego domabo & iugo meo supponam Ephraim, & tribus Iudæ regnando arabit, cum obediendo sulcos & glebas confangent ceteræ tribus Iacob.

Iere. 4.
A. 3.
* in iustitiam
2. M. S.
* in veritate
iustitiā
37. M. S.
Q. N.

12. *Seminate vobis
* in iustitiā, & me-
tite in ore miseri-
cordie, in nouitate vo-
bis nouale: tempus
autem requirendi
Dominum, cum ve-
nerit qui docebit
vos iustitiam.*

13. *Arastis impie-
tatem, iniquitatem
messuistis, comedi-
stis frugem menda-
cij: quia confusus es
in vjs tuis, * in mul-
titudine sortium
tuorum.*

14. *Consurget tu-
multus in populo
tuo: & omnes mu-
nitiones tue vasti-
buntur, sicut vasti-
tus est Salmana à
domo eius qui vin-
dicauit Baal in die
prælij, matre super
filios allisa.*

15. *Sic fecit vobis
Bethel, à facie ma-
litiæ nequitiarum
vestrarum.*

12. Seminare igitur in bonum vestrum, quæ ad iustitiam & sanctitatem pullulandam vim habent, & procul dubio metetis fructus misericordie à pedir de boca; in nouitate vobis nouale, nunc primum poenitentiae aratro proscindendo cor: nec vos prætereant vnica temporis opportunitas requirendi Dominum, quæ vobis offertur, cum Christus venerit, qui docebit vos iustitiam & sanctitatem.

13. Terra, in qua hætenus arastis & laborastis, fuit impietas & idolatria: & ita fructus, quem messuistis, scilicet iniquitas, & multiplicatio vitiorum: & nullum fructum reportastis, nisi frugem mendacem, quæ non reddidit quem promittebat fructum: quia confusus es, o Israel, in idolis tuis, & in multitudine sortium tuorum, & quidem frustra.

14. Nani consurget seditio & belli tumultus in populo tuo: & omnes munitiones tuæ vastabuntur ab Assyrijs, iuxta vastitatem, qua vastatus est Salmana quiescens, & nihil adueni tuspicans, remanens in die prælij: Madian securus vastatus autem fuit quasi ex insidijs irruente in eum Gedeone, qui insidians Deum fortem Baal iudicauit & destruxit, ac vindicauit Dei veri ac fortis iniuriam de Baal pro Deo habito. Ille Gedeon propter domum & familiam suam, propter filios scilicet matris suæ præ dolore allisæ, fratresque suos in Thabor occisos à Salmana, Salmanam occidit.

15. Eandem vastitatem certissimè vobis pariet idolatria in Bethel exercita summa cum latitia ac securitate, propter iniquissimam malitiam vestram.

Matth. 5.
Luc. 2.
Ier. 32.

Iudic. 8.
C. 11.
Iudic. 7.
Iudic. 8.
Iudic. 8.
Iudic. 8.
Iudic. 8.
Iudic. 8.
Iudic. 8.
Iudic. 8.

Iudic. 8.
C. 11.

CAP. XI.

CAP. XI.

1. *Sicut manè tran-
sit, pertransijt Rex
Israel. Quia puer Is-
rael, & dilexi eum:
& ex Aegypto vo-
caui filium meum.*

1. **S**icut diluculum celerimè transit, ita per-
transibit certissimè ac in aeternum Rex
Israelis, & Israel Rege priuabitur in sacula, pro-
pter ingratitudinem suam. Ecce enim dilectio-
ne mea prauèni eum, dum puer esset, nec quic-
quam boni egisset, dimisitque Egiptum: & deinde
ex Aegypto seruitute oppressum vocaui & ad-
duxi Israellem primogenitum filium meum, ty-
pum veri Filij mei ab Aegypto per Angelum
euocandi.

Rom. 9.

Malact.

Exod. 4.

Matt. 2.

2. *Vocauerunt eos,
sic abierunt à facie
eorum: Baalim im-
molabant, & simu-
lachris sacrificabāt.*

2. Sicut Israelitas vocauerunt in terram fluen-
tem lac & mel Moyses & Aaron, sic eis terga
verterunt: siquidem in deserto Baalim immola-
bant, & simulachris Moab sacrificabant.

Exod. 32.

Num. 25.

3. *Et ego quasi nu-
tritius Ephraim
portabā eos in bra-
chijs meis: & vescie-
runt quòd curarem
eos.*

3. Erego velut nutritius Israellem nunc molli-
bus gressibus ignis ac nubis colūna duce ambu-
lare docebam, nunc accipiebā in brachijs meis:
& noluerunt agnoscere quòd ab idolatria cu-
randis eis operam darem brachijs & fortitudine
mea, multis miraculis in eremo patris.

4. *In funiculis Adā
traham eos, in vin-
culis charitatis: &
ero eis quasi exal-
tans iugum super
maxillas eorum: &
declinaui ad eum,
vt vesceretur.*

4. Beneficiorum copia, quibus homo ad reda-
mandum compellitur, ac quasi funiculis trahi-
tur, eos traham, hoc est, in vinculis charitatis,
lege mea amorem meum illis quasi filijs prae-
scribens: & ero eis, auferendo Gentium iugum,
ciboque largè praebeundo, sicut bonus agricola,
qui iugum à bobus eleuat cum capistro super
boum maxillas pendente à iugo, ne arando co-
medant: & adeò humanè me demittam erga Is-
raelem, vt eam dem eis manu mea, & memet-
ipso vescantur.

5. *Non reuertetur
in terram Aegypti:*

5. Non cupiet reuerti in terram Aegypti quasi
pinguiorem: & tamen ob ingratitudinē & ido-
latriam

Assur ipse Rex eius: quoniam noluerunt conuerti.

6. Cæpit gladius in ciuitatibus eius, & consumet electos eius, & comedet capita eorum.

7. Et populus meus pendebit ad reditum meum: iugum autem imponetur eis simul, quod non auferetur.

8. Quomodo dabo te Ephraim, protegam te Israel? quomodo dabo te sicut Adama, ponam te ut Seboim? Conuersum est in me cor meum, pariter conturbata est penitudo mea.

9. Non faciam furorem iræ meæ: non conuertar ut disperdam Ephraim: quoniam Deus ego, & non homo: in medio tui sanctus, & non ingrediar ciuitatem.

10. Post Dominum ambulabunt, quasi leo rugiet: quia ipse rugiet, & formida-

latiam Assyrius Salmanasar Rex erit Israelis, in regnumque suum transferet: quoniam noluerunt vocari ad me conuerti.

6. Paulatim quasi ex infirmitate conualescens incipiet grassari hostilis gladius in ciuitatibus eius, & consumet nervos, & brachia roburque exercitus, Principes scilicet eius; & comedet capita & consiliarios eorum.

7. Et plebs miserabilis, quæ nunc conuerti negligit, tunc meam ad opitulandum præsentiam præstolabitur: iugum autem eis grauissimum ab Assyrijs imponetur, simul cum primariis eorum, quod nunquam à se poterunt excutere.

8. Quoniam affectu te protequar, ô Ephraim? Misericordiane, protegendo ac defendendo te, ô Israel? an potius iustitia, ponendo te sicut Adama & Seboim vrbes sectatrices Sodomæ ac Gomorrhæ in culpa & in pœna: Conuersum est in me cor meum parentis affectu, pariterque conturbauit viscera mea pœnitudo mea.

9. Atque adeò non faciam furorem iræ meæ: id est, non conuertar, ut penitus disperdam Ephraim: quoniam Deus ego sum, ad emendandum puniens; & non homo, ad perdendum percutiens; utpote victus ira potius quam bonitate, qui tantum homo est, punire consuevit: in medio tui clarificabitur sanctitas mea, & benignitas, non tamen ingrediar ciuitatem tuo subditam dominio.

10. Nam in orbe dispersi post Christum Dominum conuersi posterii vestri ambulabunt, illo per Euangelij sonitum ubique quasi leone rugiente, peccatoresque terrente, scilicetque silentium

Gen. 19.
E. 14.

Gen. 19.
L. 24.

bunt filij maris.

tium quasi belluis imponente, ac cum auctoritate docente: quia ipsemet Dominus factus homo de tribu Iuda ut leo rugiet in Iudæa prior, & expauescent piscatores in orbis Apostolos feligendi.

11. *Et auolabunt quasi auis ex Aegypto, & quasi columba de terra Assyriorum: & collocabo eos in domib⁹ suis, dicit Dominus.*

11. Et his ubique prædicantibus, admirantes auolabunt celeriter ac citò Israelitæ ex Aegypto, quali territa ac fugiens auis, & de terra Assyriorum confugient ad Ecclesiam, quasi columba: & collocabo eos iucundè in peculiaribus Ecclesijs per orbem tanquam in domibus suis. Dominus est, qui talia dicit.

12. *Circumdedit me in * negatione⁹ Ephraim, & in dolo domus Israel: Iudas autem testis descendit cum Deo, & cum sanctis * fidelis⁹.*

12. Nec mirum quòd in patriam nunquam reducam decem tribus, sicut reducā Iudam; quia grauius & obstinatiùs peccarunt decem tribus: nam Regia Ephraim circumdedit me, negando mihi cultum, idolisq; dicendo, & cætera tribus nouem Israelis dolosè me circumdederūt, transitum ad Templum meum insidiosè impediendo: tribus autem Iudæ cum Deo quasi inferiores partes tenente descendit, fide & opere soli Deo debitum cultum esse testificans, fidelitatemq; seruauit cum Sanctis, Angelis, Patriarchis, Prophetis, atque Leuitis, licet plures pluries peccauerint.

2. Paral. 13. 2. 30.

CAP. XII.

1. *Ephraim pascit vèrum, & sequitur astum: tota die mendacium & vastitatē multiplicat: & sedus cum Assyrijs inijt, & oleum in Aegyptum ferebat.*

CAP. XII.

1. Ephraim inutilibus studet, ut pascere aut pasci vento cupiens, imò sequitur ventum vrentem, atque adeo valde noxium, loco poenitentia: semper idola, & nil profutura, & ita vastitatem sibi multiplicat: etenim cum Assyrijs foedus inibit, & oleum & vnguentū in manus ferebat Aegyptijs, ab eis frustia securitatem & opem sperans.

YY

2. Pen-

2. Iudiciū ergo Domini cum Iuda; & visitatio super Iacob: iuxta vias eius & iuxta adinuentiones eius reddet ei.

2. Pendet ergo lis Domino cum tribu Iuda, & sententiæ executio instat super alias decem tribus Iacob, quibus iuxta malitiam eorum reddet: quia degenerarunt à Iacobo patre ipsarum, in quo tot à Domino amoris insignia receperāt, & virtutis exempla.

3. In utero supplātauit fratrem suum: & in fortitudine sua directus est cum Angelo.

3. Primum, quia Iacob prædilectus à Deo in utero Rebeckæ matris planta pedis tenuit fratrem suum Esau, prærepturus primogenita cum benedictione: & iterum in fortitudine sua prospere successit ei luctanti cum Angelo Dei personam agente.

4. Et inualuit ad Angelum, & confortatus est: fleuit, & rogauit eū: in Bethel inuenit eum, & ibi locutus est nobiscum.

4. Et non ex infirmitate claudicauit, imò valens fuit & fortis ad sustinendam Angeli luctam, & confortatus est illius benedictione, ne timeret Esau: quam fletu & oratione impetravit ab eo Angelo: fleuit, præuidens semen suum nequam luctaturum ac præualiturum cōtra Deum missum à Patre boni omnis Angelum ac nuncium in Caluario: & rogauit Christum, vt benediceret nihilominus sibi, eligendo adhuc de posteris suis matrem, Apostolos, aliosque seruos sibi gratos, tunc & in fine sæculi. Rursum Iacob ex Sichem fugiens impetum Chananæorum inuenit sibi auxiliantem Dominum in Bethel, cui aram construxit, & de ipso tantum pro Deo colendo concionem habuit ad nos cum tota familia sua.

D. I. Hier.
Com. 5.
mense,
Cap. 14.

Gen. 28.

5. Et Dominus Deus exercituum, Dominus memoriale eius.

5. Et nullum alium Dominum meminit, nisi Dominum Deum, cælestium exercituum Dominum. Opere igitur & verbo Iacob hæc te docuit, o posteritas eius, quæ sequuntur.

6. Et tu ad Deum tuum conuertēris: misericordiam &

6. Et tu ad Deum conuertēris tuum, nullum alium adorando Deum: misericordiam cum proximis & iudicij æquitatem tecum observa, sicque

*Dominum M.
S. G.
uerum
R. Hier.
H. & G.
non addunt.

*iudicium custodi,
& spera in Deo tuo
semper.*

7. Chanaā in manu
eius statera dolosa,
calumniam dilexit.

8. Et dixit Ephra-
im: Veruntamen di-
ues effectus sum, in-
ueni idolum mihi:
omnes labores mei
non inuenient mihi iniquitatem, quam peccavi.

9. Et ego Dominus
Deus tuus ex terra
Aegypti, adhuc se-
dere te faciā in ta-
bernaculis, sicut in
diebus festiuitatis.

10. Et locutus sum
super Prophetas, &
ego visionem multi-
plicavi, & in manu
Prophetarum aspi-
milatus sum.

11. Si in Galaad
idolum, & tamen fru-
stra erant in Galgal
bobus immolantes:
nam & altaria eo-
rum quasi acerui
super sulcos agri.

12. Fugit Iacob in
regionem Syria, &

sicque viuendo spera in Deo tuo semper absque
villo metu.

7. Chananæus Sichimita dolosus dolo appēsus Gen. 34.
est in statera circūcisionis in manu & potestate
filiorum Iacob, vterq; Sichem nempe & semen
Iacob, calumniam dilexit.

8. Et dixit Ephraim Sichimitarum spolijs opi-
mus: Veruntamen diues effectus sum, inueni
concupitas diuitias: & quidem iustè; in ultio-
nem enim stupri omnes labores mei assumpti
nihil iniquitatis, quam commiserim, continent.

9. Et ego ab antiquo, & procul, & mirificè, vtpo-
te ex terra Aegypti Protector, & Dominus, &
Deus tuus protexi te cōtra Chananæos & Phe- Gen. 35.
Num. 5.
rezæos, immisso in eos terrore tunc, & adhuc (si
ad me conuertri volueris) quiescere ac sedere te
faciam in tabernaculis, exultādo sicut in diebus
festiuitatis, præsertim Tabernaculorum.

10. Et bonum tuum & pœnitentiam loquutus
sum ad Prophetas, idque pluries: nam ego ipse Leuit. 23.
Deut. 16.
summa bonitas & veritas propheticam reuelā-
tionem multiplicavi, & in operibus, figuris, &
similitudinibus Prophetarum meipsum ostendi.

11. Si in vrbe Galaad in nihil ab Assyrijs reda- 4 Reg. 17.
ctum non stabit idolum, frustra etiam in vrbe
Galgal immolabant bobus & vaccis, sperando
sic ab Assyria captiuitate liberari: nam & bonum
altaria erunt sicut lapidum acerui super sulcos
agri.

12. In me tantum spes omnis est figenda, qui
auxi fugientem in Mesopotamiam Syria à facie

Delem.
12. M.S.
Hier. H.
* 11. 10
12. M.S.
Hier.
12. N.

Gen. 34.
11.

seruivit Israel in vxorem, & in vxorem seruivit'.

* seruauit
uit 9. M.
S. R. Hier.
H. G.
* custodia
dui o-
ues C.

13. In Propheta autem eduxit Dominus Israel de Aegypto: & in Propheta seruatus est.

14. Ad iracundiam me prouocauit Ephraim in amaritudinibus suis, & sanguis eius super eum veniet, & opprobrium eius restituet ei Dominus suus.

Esau Iacobum adeò pauperem, vt seruiert pro ducenda vxore tot annis, septem prius, ac mox alijs septem, seruando & custodiēdo pecora Labani: ne Chananæam haberet vxorem, vt parentibus obediret, & certius cultum meum in semine suo statueret.

Gen. 28.
29. & 30.

13. Quare ipsum vehementer opibus ac posteritate multiplicauit, tota timente Aegypto: vnde per Moysen Prophetam eduxi ego Dominus Israel, totque miraculis seruauit à Pharaone in mari rubro, & ab Amalecho in via, & à fame in deserto mittens Man, & à siti, conuertens rupem in fontes aquarum, totque subactis Regibus ac populis terram eis promissam diuidens, in eaque ab hostibus hucusque custodiens.

14. At Regia tribus Ephraim ingratiſſima mihi, & degenerans à Iacobo patre suo, ad iracundiam me prouocauit per idola sua, amaritudines animi atque dolores excitans mihi: sibi igitur, & non mihi, imputet imminētem captiuitatem: sanguis, hoc est, poena eius super eum veniet, & supplicium debitum opprobrio, quo Dominum affecit peccans, redire faciet in caput eius Dominus suus, ex iustitiaque restituet.

4. R. 3. 17.

CAP. XIII.

1. Loquente Ephraim, horror inuasit Israel: & deliquit in Baal, & mortuus est.

2. Et nunc addiderunt ad peccandum:

CAP. XIII.

1. **E**N quantum fuerit in Dominum suum opprobrium, quantaque ingratitudo: loquentibus Ieroboa & primoribus Ephraimae populo verba pro virulis eleuandis, tremor inuolit populū Israelis, vt contrā ne hīſcerent quidem: & ita deliquerunt in Baalis cultu, & vsque ad mortem in eo perseuerarunt absque poenitentia.

2. Et nunc vsque multiplicarūt idola ad peccandum contra Dominum: fecerūtque sibi constabile de

*feceruntq; sibi con-
flatile de argēto suo
quasi similitudinem
idolorum: factura
artificum totum est.
His ipsi dicunt: Im-
molate homines, vi-
tulos adorantes.*

*3. Idcirco erūt quasi
nubes matutina, &
sicut ros matutinus
prateriēs, sicut pul-
vis turbine raptus
ex arca, & sicut fu-
mus de fumariorum.*

*4. Ego autem Domi-
nus Deus tuus ex
terra Aegypti: &
Deum absq; me ne-
scies, & Saluator nō
est prater me.*

*5. Ego cognoui te in
deserto, in terra so-
litudinis.*

*6. Iuxta pascua sua
adimpleti sunt, &
saturati sunt: * ele-
uauerunt cor suum,
& obliti sunt mei.*

*7. Et ego ero eis qua-
si leena, sicut par-
dus in via Assyrio-
rum.*

*8. Occurrā eis qua-
si vrsa raptis catu-*

tile de argento suo iuxta similitudinem idolo-
rum, quam mente conceperant: quod quidem
totum nihil aliud est, quā factura artificum,
& opus manuum hominum. His ipsi diuinos
tribuunt honores, dicentes ad inuicem: Adoran-
do & deosculando vitulos, immolate eis filios &
filias.

*Homines
in accu-
satione 70.
Ps. 105.*

3. Idcirco Rex & regnum decem tribuum peri-
bunt, vt nubes matutina, & ros matutinus, quæ
sole veniente siccantur: rapiuntur ab Assyrio,
sicut rapitur à turbine aræ puluis: & dispārebūt,
sicut dispāret fumus de fumariorum procedens.

4. Quid nī? Iniuriam in Deum audistis, audite
nunc & ingratitudinem. Ego Dominus Deus
tuus, tot potentis declaratus pro te, ō Israel, sum
ex terra Aegypti, legemque tibi dedi aientem:
Deum prater me nescies vllum, & Saluator non
est prater me.

5. Ego familiariter benefeci tibi in deserto, in
terra, inquam, solitudinis, vbi nihil erat solatiij
aut auxiliij.

6. Secundum pascuorum copiā adimpleti sunt, *Deut. 32.*
& saturati sunt nimis: atque ita eleuauerunt cor
suum in superbiam, & sic obliti sunt mei, qui
eis vbertatem prastabam.

7. Et ideo ego me geram cum eis sicut leena,
& sicut pardus velox, frequens, ac dirus, inuadens
pergentes ex Israel in Assyriam, in vasta solitu-
dine.

8. Occurrā eis quasi vrsa, cui catulos rapue-
runt, quæ tunc saeuissima est animalium: & di-

lis, & dirumpam interiora iecoris eorū,
& consumā eos ibi quasi leo, bestia agri
scindet eos.

9. Perditio tuā Is-
rael: tantūmodo in
me auxilium tuum.

10. Vbi est Rex tuus?
maximē nūc saluet
te in omnibus vrbi-
bus tuis: & iudices
tui, de quibus dixi-
sti, Da mihi *Reges'
& Principes.

11. Dabo tibi Regem
in furore meo, &
auferam in indi-
gnatione mea.

12. Colligata est ini-
quitas Ephraim, abs-
conditum peccatū
eius.

13. Dolores partu-
rientis venient ei:
ipse filius nō sapiēs;
nunc enim non sta-
bit in contritione fi-
liorum.

14. De manu mortis
liberabo eos, de mor-
te redimam eos: ero

rumpam viscera interiora eorū, cor & iecur, vbi
præcipuē sedes est voluptatis, & vnde viriū pen-
det restauratio per sanguinis reparationem: &
consumam eos ibi in Assyria quasi leo, & ceteræ
omnes bestię lacerabūt eos fame ac labore per-
cuntes, sibi que prōiectos.

9. Perditio & captiuitas, ô Israel, tua est, & à te
orta, tibi que soli imputanda: neque est qui te
seruare possit ab ea præter auxilium gratiāque
meam, quam vt suscipias offero, vt que mecum
coopereris in auxiliū bonūmq; tuum minis ago.
10. Vbi est Rex tuus? maximē nunc saluet te
ab Assyrijs in omnibus vrbibus tuis munitum
& obsidendum; & saluent te iudices tui, de qui-
bus dixisti, me prōiciens ne regnarem super te:
Da mihi Reges, vt pugnent in acie pro me; &
Principes, qui me in vrbe iudicent.

I. Reg. 8.
A. 5.

11. Et ego tunc dixi: Dabo tibi Saulem Regem
in furore meo, & auferam in indignatione mea,
& regno te priuabo, captiuantibus te Assyrijs.

12. Colligata quasi pecunia in sacculo vt serue-
tur, est iniquitas Ephraim, & absconditum est
peccatum eius in mente mea, vt poenas luat.

13. Ideoq; grauissimæ captiuitatis dolores quasi
parturientis venient ei: quia ipse est filius non
sapiens, nec prouidens futura; cadet in captiuita-
tem, sicut in nixum & parturitionem filiorum
contrita ac contracta vulua dolens.

Deut. 32.

14. Ad eò autem sunt mihi curæ ac cordi filij sa-
pientes ac pii, quòd de potestate inferni ac mor-
tis liberabo eos quoad animā, & de morte cor-
poris

I. Regum
8. A. 5.
* Regē
M. S. R.
H. C. G.

1. Cor. mors tua, ô mors;
 15. G. 54. morsus tuus ero, in-
 Heb. 2. D. ferne: cōsolatio abs-
 14. condita est ab oculis meis.

poris redimam eos ipse redēptor effectus morte mea: sic enim causam & victoriam tuam in genus humanum absorbebo, ô mors, & ero mors tua; sanctosque meos quasi sanam putridi pomi partem educendo, ô inferne, te mordendo ero morsus tuus; quod consolatio abscondita est ab oculis meis, donec id perficiam: morsus ero tuus, ô inferne, te vt hamū in passione mordente vitam meam, vbi consolationem nullam inue- *Iob 49.* niam.

Ezech. 19
 Da. 2. 15. Quia ipse inter fratres diuidet: & adducet vrentem ventum Dominus de deserto ascēdentem: & siccabit venas eius, & desolabit fontem eius, & ipse diripiet thesaurum omnis vasis desiderabilis.

15. Quæ quidem sic omnino fient, quia ipse Dominus fructificabit inter electos gloriæ ac gratiæ fructum per passionem suam maturum diuidendo inter fratres: ad hoc enim adducet seipsum quasi Austrum vrentemque ventum præ nimio charitatis ardore ascendēdo de Bethlehē virgineo deserto, & siccabit amore suo venas inferni, quæ sunt peccata; & desolabit mortem, quæ est fons, è quo animas haurit infernus: & ipse Dominus fortissimus diripiet omnia vasa desiderabilia, quæ in thesauris ac receptaculis suis seruabit infernus, electas nempe animas è limbo educet. *Luc. II.*

CAP. XIII.

1. Pereat Samaria, quoniam ad amaritudinem concitauit Deum suum: in gladio pereant, paruuli eorum elidantur, & fœta eius discindantur.

2. Conuertere Israel

CAP. XIII.

1. **P**eribit (vt prophetiæ spiritu cerno) & pereat (vt iustitiæ honorisque Dei zelo ad cætorum correctionem opto) Samaria, quoniam ad iram, quæ animi amaritudinem habere solet, concitauit talem ac tantum Deum suum: in gladio vincentium Assyriorum peribunt & pereant paruuli eorum, & ad saxa partim elidentur & elidantur, & in vtero gestantes discindantur & discindantur. *4. Reg. 17.*

2. Conuertere nunc, ô Israel, ad Dominū Deum tuum,

ad Dominum Deum tuum: quoniam corruisti in iniquitate tua.

3. Tollite vobiscum verba, & conuertimini ad Dominum: & dicite ei, Omnem aufer iniquitatem, & accipe bonum: & reddemus vitulos labiorum nostrorum.

4. Assur non saluabit nos, super equum non ascendemus: nec dicemus ultra, Dij nostri opera manuum nostrarum: quia eum, qui in te est, misereberis pupilli.

5. Sanabo contritiones eorum, diligam eos spontaneè: quia auersus est furor meus ab eis.

*6. Ero quasi ros * Israel, germinabit sicut lilium, & erum-*

tuum, ut tot mala euites, vel saltem tunc in eis constitutus, agnoscendo quoniam corruisti sub Salmanasare ob iniquitatem tuam.

3. Non nimis difficilia Deus exigit à vobis peccatoribus, sed tantum hæc: tollite vobiscum verba verè animi vestri conceptas preces vitiorumque confessiones explicantiæ, & quâ abieratis, reuertimini ad Dominum, & cordata voce dicite ei, Omnem aufer à nobis iniquitatē, (solus enim potes) & summè eam omnem execramur, eaque per gratiam tuam ablata, accipe bonum gratumque opus, cui posthac sollicitè operam dabimus, & pro satisfactione præcedentium criminum reddemus labijs nostris sacrificia laudis, & Eucharistiæ & gratiarum actionis hostiam, & vitulos, quos voce tibi vouimus.

4. Nequaquam ultra in auxilio Assyriorum spem salutis habebimus, nec in equorum ascentoribus nostris & Aegyptijs confidentiam reponemus, nec idola colemus ultra, dicentes, Dij nostri, agnoscendo ea esse opera manuum nostrarum, nihilque præterea diuinitatis habere: quia misereberis eius pupilli, qui in te solum contidit, ac esse cupit apud te, quo patre per peccatum suum se deflet orbatum.

5. Tunc ego ipse & per Euangelij mei ministros sanabo contritiones vulnerum ex peccatorum auersione in animabus eorum cautas, diligam eos ultro & liberalissimè: quia per benignitatem, bonitatem, passionemque meam auersus erit furor meus ab eis.

6. Prævalenti mecum contra diabolum Ecclesiæ ero quasi ros vellus, hoc est, Iudæam prius, mox Gentilitatis arcem in oras Euangelici eloquij

* Israel
R.G.H.
C.

* & Israel
germinabit
M.S. Q.

Isai. 32
Psal. 136
Dant. 10

pet radix eius ut Libani.

quij mei rore, ipsam refrigerans, augens, & perficiens, sicut ros frumenta Israelii refrigerat, auget, & ad fructum vsque perducit: atque hoc gratiæ meæ rore infusa Ecclesia germinabit corde erga sublimia verso, foecunditate ac pulchritudine persimilis lilio radium in figuram cordis sursum versus ac plurimos pulcherrimosq; bulbos emittenti: & erumpet radix eius, ut altissimarum Libani montis arborum radix, quæ quantò in altiorem erumpit verticem, tantò profundius terram findit & intrat, ne ventorum vi corruat arbor: utque incisa & percussa arboris thuriferæ radix suauius olet, sic Ecclesia martyrijs mihi gratiora reddet thura.

*Libanus
i. ihua
Græc &
Hebraicè*

7. Ibunt rami eius, & erit quasi oliua gloria eius, & odor eius ut Libani.

7. Crescent & ibunt in mundum vniuersum rami & prædicatores eius: & operibus misericordiarum, ceu pinguis oliua, claritatem & gloriam consequetur; odoremq; diuinitatis Christi verbis ac factis quasi thus redolebit, & quasi odoriferæ Libani cedri.

*Matt. 25.
2. Cor. 2.*

8. Conuertentur sedentes in umbra eius: viuent tritico, & germinabunt quasi vinea: memoriale eius sicut vinum Libani.

8. Conuertentur ac firmiter ac quietè sedebunt in umbra ac protectione Christi: viuent in æternum Eucharistiæ tritico, & latè extendent propagines suas, vberimumque ferent fructum, ut palmites in optima vite optimo germinant hausto succo: memoriale, quo Christi memoriâ assidue seruabit Ecclesia, erit consecrati vini sacrificium, quod vinum erit celeberrimum, sicut est Libani mōtis vinum; cum thure enim & oratione offeretur in sanctuario.

*Cant. 2.
Chald.
Joan. 6.
Zach. 9.*

9. Ephraim quid mihi ultra idola? Ego exaudia, & dirigam eum ego ut abiciam virētem: ex me fru-

9. Tunc qui conuertetur è decem tribubus, omnesque tribus deinceps, & Ephraim tribus ipsa, quæ prius ea tanto tempore fouerat, abijciendo illa dicet, Quid mihi ultra idola? & ego annuam votis ad me clamantium, & dirigam eos gratia

Joan. 15.

Etus tuus inuentus est.

mea ac contemplationis celsitudine, vitæque rectitudine, vt abietem virētem, excelsam, & *Plin. lib. 16. c. 30.* rectam: ex me homine nato ac passo fructus vester inuenietur in vobis meritorius æternæ vitæ.

10. *Quis sapiens, & intelliget ista? intelligens, & sciet hæc? quia rectæ viæ Domini, & iusti ambulabunt in eis; præuaticatores verò corruent in eis.*

10. Quis erit ita sapiens, vt hæc, quæ dico, intelligat & credat? quis erit ita intelligens ac credens, qui sciat hæc opere complere? Paucissimi quidem futuri sunt huiusmodi sapientes collatione insipientium: nec tamen Domini culpa erit: quia rectæ viæ Domini, & boni ac æqui amatores & iusti ambulabunt in eis; præuaticatores verò ex eis sibi corruendi ansam arripient, legis scriptæ aut naturalis iustitiam seruantes ambulabunt in vijs venientis Christi, rectas eas esse intelligentes, & in his ipsis rectis vijs scandalizabuntur & corruet alterutrius legis præuicator.

PROPHETIA IOEL.

CAPVT PRIMVM.

1. **V**erbum Domini quod factū est ad Ioel filiū Phatuel.

2. *Audite hoc senes, & auribus percipite omnes habitatores terræ, si factum est istud in diebus vestris, aut in diebus patrum vestrorum?*

3. *Super hoc filijs vestris narrate, & filij*

1. **V**erbum & oraculum hoc fecit Dominus Ioeli filio Phatuelis.

2. Mirum nouumque nunquam visum aut auditum est istud, quod mihi Dominus reuelat: audite hoc cordis auribus, ô cordati senes, & vel corporis auribus percipite vos omnes terræ dediti.

3. Sitque memoriale perpetuum: narrate hoc filijs vestris, & illi filijs suis, & filij eorum generationi

vestri filijs suis, & filij eorum generationi altera.

rationi alteri: vestra res agitur hoc vaticinio, o duæ tribus, licet aliquando ad omnes duodecim pertineat: non igitur à vestra posterorumque vestrorum assidua decidat recordatione.

4. Residuū cruce comedit locusta, & residuum locustæ comedit bruchus, & residuum bruchi comedit rubigo.

4. Talem ac tantam in vobis facient stragem quater irruentes Babylonij, & auxiliares eorum innumeri, qualem facerent in fugibus vineis, & arboribus insimul aut successive grassantes cruce, locusta, bruchus, & rubigo, qua putredo quadam residens humoris est.

Hier. l.
4. Regum
24. & 25.

Laniabla
rubigo sic
à Theo-
phra:to
lib. 4. de
plantis. c.
15. descri-
bitur.

5. Expergiscimini ebrij, & flete, & ululate omnes, qui bibitis vinum in dulcedine: quoniam perijt ab ore vestro.

5. Expergiscimini vitijs & voluptatibus ebrij, & Metaphoram intelligite, & respicientes flete, & ululate omnes qui deliciamini: quoniam omnis voluptas peribit ab ore vestro.

6. Gens enim ascendit super terrā meā, fortis & innumerabilis: dentes eius ut dentes leonis, & molares eius ut catuli leonis.

6. Animalcula enim sunt gens Chaldaea, quæ procul dubio ascendet contra terram meam, fortis & innumerabilis, ut locustarum multitudo: dentes eius ad dilacerandum valent sicut dentes leonis, & molares eius sicut molaris grandioris catuli leonis.

7. Posuit vineā meā in desertū, & ficum meam decorticavit: nudās spoliavit eam, & proiecit albi facti sunt rami eius.

7. Sicut locusta corradet & in desertum reducet vineam terramque meam, & in ea prominētem opibus & potentia quemcumque quasi ficum intra vineam decorticabit, sentinque siccabit: denudans expoliabit eam, & projice et extra vineam, secum in Babyloniam asportās, albi fient rami eius, & pauperes filij.

Psal. 79.

Matth. II.

8. Plange quasi virgo accincta sacco super virū pubertatis suæ.

8. Plange, o Synagoga, Deo sponso virginittatis tuæ viduata ob idolam & peccatum: talem assume planctum, qualem facit, quæ iam iam virgo erat, accincta sacco, lugentiumque habuit super mortuum virum virginem, quocumque nul-

præter delicias nouerat.

9. *Perijt sacrificium
& libatio de Domo
Domini: luxerunt
Sacerdotes ministri
Domini.*

9. Hostibus cuncta vastantibus, vitulisque impedientibus, sine spiritu erit, imò peribit sacrificiū & libatio de Templo: lugebunt vel inopia coacti, vel malorū commiseratione, Sacerdotes ministri Domini.

10. *Depopulata est
regio, luxit humus:
quoniā deuastatum
est triticum, confu-
sum est vinum, elā-
guit oleum.*

10. Depopulabitur regio, luctūsque causam intuentibus præstabit humus: quoniam deuastabitur triticum, confundetur & arescet vinum, elanguescet oleum, quæ magnam optimamque copiā præ se ferebāt; sed, vt illa animalcula, currus hostiles innumeri atque imperus vniuersa consument.

11. *Confusi sunt agri-
cola, vlulauerūt vi-
nitores super fru-
mēto & hordeo: quia
perijt messis agri.*

11. Spēque sua frustrati confundentur agricolæ super frumento & hordeo: quia peribit agrorum messis, vlulabunt vinitores.

12. *Vinea confusa est,
& ficus elāguis: ma-
logranatum, & pal-
ma, & malū, & om-
nia ligna agri arue-
runt: quia confu-
sum est gaudium à
filijs hominum.*

12. Vinea enim confundetur, ac quasi pudefiet, quem indicauit non reddendo fructum, & ficus in vinea existens deficiet, ac languore siccabitur: similiter malogranatum, & palma, & malum, & omnia ligna agri arescent: quia frustrabuntur gaudio suo voluptuosi filij hominum.

13. *Accingite vos &
plangite Sacerdotes,
vlulate ministri al-
taris: ingredimini,
cubate in sacco mini-
stri Dei mei: quoniā
interijt de Domo Dei
vestri sacrificiū &
libatio.*

13. Dum licet, ac pœnitentiæ locus est, vos primi cilicijs accingite vos & plangite Sacerdotes, vlulate ministri altaris: ingredimini Templum, cubate in sacco ministri Dei mei: quoniam interijt de Domo Dei vestri acceptum sacrificium & libatio, & ideo penitus interibit.

Inf. 2.
C. 15.

14. *Sanctificate ieiunium, vocate cœtum, congregate senes, omnes habitatores terræ in Domum*

**Dei vestri: & clamate ad Dominum.*

15. *A, a, a, diei: quia propè est dies Domini, & quasi vastitas à potente veniet.*

16. *Nunquid non coram oculis vestris alimenta perierunt de Domo Dei nostri, latitia & exultatio?*

17. *Computruerunt iumenta in stercore suo, demolita sunt horrea, dissipata sunt apotheca: quoniam confusum est iriticum.*

18. *Quid ingemuit animal, mugierunt greges armenti? Quia nō est pascua eis: sed & greges pecorū disperierunt.*

19. *Ad te, Domine, clamabo: quia ignis comedit speciosa de-*

14. Parate ac segregate vos in ieiunium sanctum, & sanctè & purè id * obite: vocate cœtū, vocate synodum, congregate senes, omnes habitatores terræ in Domum Dei vestri, vt multorum clamore & publica pœnitentia magis moueatur Deus, & ideo clamate corde & faucibus ad Dominum.

15. Heu, diem cernens, lacrymas cum boatu infantium Aha, continere nequeo: quia propè est dies iustitiæ Domini per manum Nabuchodonosoris Chaldæi: & quia vastitas veniet maxima, vtpote immisā à Deo haddai sibi sufficiente, ad omniaque potente, abique vllius indigentia, qui solus nobis auxilio esse poterat.

16. Nunquid non cunctis videntibus decimæ, ac primitiæ, & alimenta non erunt, sed peribunt de Domo Dei nostri latitia & exultatio suscipientium & offerentium, agris depopulatis?

17. Computrescent iumenta in stabulis & in stercore suo præ fame ob hostes in cāpum non educta, non reficientur, sed destruentur horrea, & dissipabuntur apothecæ, spem omnem percipiendorum fructuum hoste frustrante, quasi locusta, brucho, cruca, & rubigine vnà inuadente triticum, &c.

18. Quid ingemiscet animal in præsepio, & mugient greges armenti? Quia deerunt eis pascua: sed & greges pecorum disperibunt.

19. Ploratus edidi vocem Aha, quam ab vniuersis efflagito; sed nec ab oratione, quam cunctis indico, desistam, verbo & exemplo, quid vobis

Hier. &
Theodor.
* Sym-
machus.

Aaa, v-
na dictio
est hic,
vocem e-
dens plo-
rantis
parvuli.

ferti, & flamma succendit omnia ligna regionis.

20. *Sed & bestia agri, quasi area sitiens imbrem, suspexerūt ad te: quoniam exicati sunt fontes aquarum, & ignis deuorauit speciosa deserti.*

CAP. II.

1. *Canite tuba in Sion, ululate in mōte sancto meo, conturbentur omnes habitatores terra:*

2. *Quia venit dies Domini, quia prope est dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis: quasi manē expansum super montes populus multus & fortis: similis ei non fuit à principio, & post eū non erit vsq; in annos generationis & generationis.*

3. *Ecce faciem eius ignis vorans, & post*

agendum est, ostendo. Ad te, Domine, qui solus omnia potes, toto cordis affectu ac vocis energia clamabo: quia, te reuelante, hostilem cerno ignem comedentem speciosa deserti, & flammam succendentem omnia ligna regionis; iam fumant villæ, oppida, & agri.

20. Sed & bestia agri, quali area sitiens imbrem, suspicient ad te, vnicum suæ sitis, famis, malorumque omnium remedium: quoniā obstruentibus aquæductus in obsidione Chaldaeis, intra loca murata exiccabuntur fontes aquarū, & extrā ignis deuorabit speciosa deserti.

CAP. II.

1. **C**Anite tuba in Sion, vbi & Regia & Templum, & editior est vrbis pars, allarmi allarmi ululate in Ierusalem, bellum claugite, conturbentur omnes regnicolæ, armaque sumant: en hostis:

2. En adest dies, quem Dominus tories vobis obiecit; dies tenebrarum & caliginis, dies calamitatis omnis, dies nubis & turbinis, hoc est, in qua vt nubes & vt turbo, & quasi aurora celesti-
mè super montes expansa, en Chaldaus impro-
uisus adest, populus multus & fortis: similis ei non fuit à principio, & post eum non erit per plures generationes, id est, hominum vitas, qui Iudæam tam dirè tractabit.

3. Quidquid habet obuium, vt ignis vorat, quidquid pertransit, vt flamma exurit: occinet ei

terra

*Tuba in
nec.
Lament.
1. Reg.
Psal.
Ierem.
Osee.
Matt.
Cantic.
Isaia.
Rom.
Ierem.
Ierem.
Ierem.*

eum exurens flamma: quasi hortus voluptatis terra coram eo, & post eum solitudo deserti, neque est qui effugiat eum.

4. *Quasi aspectus equorum, aspectus eorum: & quasi equites, sic current.*

5. *Sicut sonitus quadrigarum super capita montium exiliet, sicut sonitus flammæ ignis deuorantis stipulam, velut populus fortis praparus ad prælium.*

6. *A facie eius cruciabantur populi: omnes vultus redigentur in ollam.*

7. *Sicut fortes current, quasi viri belatores ascendent murum: viri in vīs suis gradientur, & non declinabunt à semitis suis.*

8. *Vnusquisque fratrem suum nō coarctabit, singuli in calle suo ambulabunt: sed & per fenestras cadent, & non demolientur.*

9. *Urbem ingrediētur, in muro currēt: domos conscendent, per fenestras intrabunt quasi fur.*

terra quasi hortus voluptatis, & deferet quasi vastam solitudinē, neque est qui effugiet eum.

4. Quasi terribilis & ferox aspectus equorum in bellum currentium aspectus eorum: & quasi equites, sic current. Iob 39.

5. Sicut sonitus quadrigarum super capita montium exiliet, nec litus munitio loci velocitatem ac strepitum eorum horribilem retardabit: exilient sicut sonitus flammæ ignis deuorantis stipulam; exilient velut populus reuera fortis, & optimè praparus ad prælium, licet irruet ex templo.

6. Solo visu eorum cruciabantur populi: omnes vultus pallorem, moxque nigredinem ollæ referent præ cruciatu. Isai. 13. Nabū 2.

7. Ut re ipsa fortes currēt, & quasi veterani belatores ascendent murum: vnusquisque in ordine locoque suo gradietur, & ne latum quidem vnguem declinabit ab eo.

8. Vnusquisque fratrem suum non coarctabit: nam singuli in calle suo ambulabunt, (andaran en ordenanza) eruntque in assaltu adeo periti atque felices, quod cadentes per fenestras non demolientur aut vulnerabuntur.

9. Urbem ingrediētur, in muro current, omnibus in fugam versis: domos conscendent, fenestras intrabunt quasi fur.

10. *A facie eius contremuit terra, moti sunt celi: sol & luna obtenebrati sunt, & stelle retraxerunt splendorem suum.*

11. *Et Dominus dedit vocem suam ante faciem exercitus sui: quia multa sunt nimis castra eius; quia fortia, & facientia verbum eius. Magnus enim dies Domini, & terribilis valde; & quis sustinebit eum?*

12. *Nunc ergo, dicit Dominus, conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & in fletu, & in planctu.*

13. *Et scindite corda vestra, & non vestimenta vestra; & conuertimini ad Dominum Deum vestrum: quia benignus & misericors est, patiens & multa misericordia, & prestabilis super malitia.*

14. *Quis scit si conuertatur, & ignos-*

10. Tanto concurrente exercitu, adeoque strenue, ad motum eius velocissimum, simul sub pedibus terra tremere, moueriq; aer videbitur, quasi à turbine grauissimè impulsus: excitatoque puluere sol & luna obtenebrari, & stelle diu noctuque retrahere splendorem suum.

11. Dominus hunc ducit exercitum, voce nutuque animos addit: quia multa sunt nimis castra eius, omnium Dominus est exercituum; quia fortia sunt castra, quæ seligit, ut faciant verbum eius. Magnus enim dies Domini, in quo magna facturus est, & terribilia; & quis sustinebit eum?

12. Nunc ergo, dum per me licet, ait Dominus, ut liberem vos, conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & in lacrymis, & in planctu corpus percutientes.

13. Et scindite corda vestra peccatorum vino instar vtrium plena, & auferte impietatem cordis vestri, ne solum exterius vestimenta vestra scindatis; & conuertimini ad Dominum omnipotentem, ad Deum cuncta intuentem, ad Dominum Deum vestrum, cuius Legi nomina dedistis, ut vos quasi suos peculiariter protegeret: conuertimini ergo ad Deum: quia benignus gratis peccata condonat; & misericors est, quem benefacere delectat; patiens est, lanique naribus fumantem citò à se efflans expellensque iram; & multæ est misericordiae, miserationes suas largissimè effundens; & prestabilis, placabilis, & ignoscens super afflictione, quam comminatur.

14. Difficile quidem est, paucorumque, deprauatani usu arbitrij libertatem in bonum conuertere,

*Qualis
ne quanta
tunc erit
dies mor-
tis & iu-
dicii!*

*Hic,
Chab.
Nunq.
Matth.
Act. 17*

*Ion. 4.
A. 2.*

*Isai. 13.
B. 10.
Ezec. 32.
B. 7.
Isai. 3.
C. 15.
Matt. 24.
C. 29.
Mar. 13.
C. 24.
Luc. 21.
E. 25.*

*Isai. 13.
A. 6. B. 9.
Iere. 30.
A. 7.
Amos 5.
E. 18.
Soph. 1.
C. 15.*

*Deus
Ms. 2. cat *, & relinquat
post se benedictionē,
sacrificium & liba-
men Domino Deo

* vestro
4. Ms. R. *nostro?
H. G. C.

uertere: propterea quis scit, si non modò suffi-
cienti, verum etiam efficaci nos præueniens im-
pulsu, vt possumus ad id aspirantes, conuertatur
& ignoscat Deus culpis, & relinquat post eum
deinceps ambulantes nobis benedictionem,
poenarum cōsolatricem, bonorūmq; omnium
effectricē, qua habeamus vnde læti offerre pos-
simus sacrificium & libamen Domino Deo no-
stro, quod & nunc debet offerri?

Supra 1.
C. 14. 15. Canite tuba in
Sion, sanctificate ie-
iunium, vocate coe-
tum.

15. Nulla mora, canite tuba in Sion ad poeni-
tentiae signum, sanctificate ieiunium, vocate
coetum.

Supra 1.
C. 14.

16. Congregate popu-
lum, sanctificate Ec-
clesiam, coadunate
senes: cōgregate par-
uulos, & sugentes v-
bera: egrediatur spō-
sus de cubili suo, &
spōsa de thalamo suo.

16. Congregate populum, sanctificate Eccle-
siam, vt nemo appareat coram altari non verē
poenitens ac sanctus: coadunate senes, congre-
gate paruulos, & sugentes vbera, vt vagiendo
& plorando misericordiam & ipsi suo modo pe-
tant: nullus sit voluptati locus, egrediatur spon-
sus de cubili suo, & sponsa de thalamo suo, om-
nes luctui vacent.

Hier.
Iudith 4.

17. Inter vestibulū
& altare plorabunt
Sacerdotes ministri
Domini, & dicent:
Parce Domine, parce
populo tuo, & ne des
hereditatem tuam
in opprobrium, vt
dominentur eis Na-
tiones: quare dicunt
in populis, Vbi est
Deus eorum?

17. In atrio suo, quod est inter altare exterius &
porticum seu vestibulum Templi, vbi & viden-
tem commouere queant populum, plorant sa-
cerdotes & ministri Domini, dicentes: Parce
Domine, parce populo tuo, & ne des heredita-
tem tuam in opprobrium ipsius, si dominantur
eis Gentes idolatra; & in opprobrium tuum,
dum, quasi Deum colamus nos liberare non po-
tentem, & quasi nos viribus suis, te nolente, ob-
tenturi sint, dicēt in populis, Vbi est Deus eo-
rum?

Psalm. 78.
Ezech. 113.

18. Zelatus est Domi-
nus terram suam, &

18. Fructumque poenitentiae ac precum cerno,
quod non ex odio destruens prius, sed ex amo-

pepercit populo suo.

re ac zelo per Chaldaeos terram Iudææ, utpote suam, sibi que restituendam captiuitate soluta, corripiet, atque ita parceret populo suo. Dan. 3. & 9.

19. Et respondit Dominus, & dixit populo suo: Ecce ego mittam vobis frumentum & vinum, & oleum, & replebimini * eis: & non dabo vos ultra opprobrium in Gentibus.

19. Et per me respondit Dominus, & dixit populo suo: Ecce ego mittam vobis (in posteris scilicet vestris à Babylonis transmigratione reuerlis, reedificatoque Templo) etiam temporalium rerum copiam: mittam frumentum, & vinum, & oleum, & replebimini eis; & non dabo vos ultra, per longum tempus, donec ista promissa exoluam, in similem captiuitatem & opprobrium inter Gentes.

20. Et cum, qui ab Aquilone est, procul faciam à vobis: & expellam eum in terram inuiam & desertam, faciem eius contra mare Orientale, & extremum eius ad mare nouissimum: & ascendet fœtor eius, & ascendet putredo eius; quia superbe egit.

20. Et cum Holopherne à parte Aquilonari Iudææ superbe exercitum ascendentem procul faciam à vobis, & expellam eum in fugam versum in terram inuiam & desertam, quæ ducit in Assyriam. Primi eius ad mare mortuum, & vltimi ad mediterraneum faciem dirigent, vagique per totam dispergentur regionem, exeuntiumque vniue armatorum gladio cadet exercitus Assyrius, sicut & Dux Holophernes: & viriusque fœtor ascendet, & putredo; quia superbe ager, solum Deum ac Dominum vniuersæ terræ Nabuchodonosorem esse prædicans. Certum
autem
Iudæi
dispergit
M. Pomp.
Tunc
ro post
hanc
phoræ
pleta
fieri con-

21. Noli timere terra, exulta & latare: quoniam magnificauit Dominus ut faceret.

21. Tunc illo superbe agente, noli timere Bethulia & Iudæa, exulta & latare: quoniam magnificauit Dominus, ut faciat, como de su manu, in manu sceminæ Iudithæ mirabilia. Iuditha
c. 6. &
15.

22. Nolite timere animalia regionis: quia germinauerunt speciosa deserti, quia lignum attulit fru-

22. Posteaque fructuum etiam dabit abundantiam: ideoque nolite timere animalia Iudææ famem, aut ab hostibus diripi: quia germinabunt speciosa deserti, quia lignum afferet fructum suum, ficus & vinea dabunt virtutem suam, ha-

ran la

*Etum suum ficus & ran la raçon.
vineâ dederunt vir-
tutem suam.*

*23. Et filij Sion ex-
sultate & lætami-
ni in Domino Deo ve-
stro: quia dedit vo-
bis doctorem iustitiæ,
& descendere faciet
ad vos imbrem ma-
tutinum & seroti-
num sicut in princi-
pio.*

*24. Et implebuntur
aræ frumēto, & re-
dundabunt torcula-
ria vino & oleo.*

*25. Et reddam vobis
annos quos comedit
locusta, bruchus, &
rubigo, & eruca. for-
titudō mea magna,
quam misi in vos.*

*26. Et comedetis ve-
scentes & saturabi-
mini: & laudabitis*

23. Excellentiora multò futura diuinæ magni-
ficentiæ dona cerno, ita vt clamare cogar, O
Apostoli, & selecti filij Sionis, exultate animis,
& gestu corporis lætami in Patre Domino
Deo vestro: quia dedit vobis Filium suum, exi-
mum illum doctorem iustitiæ veræ, qui vos
docebit tanquam potestate n habens & legisla-
tor omnem iustitiam, talemque doctrinam bo-
norumque spiritualiū vobis dabit vbertatemq̃,
qualem ab initio patribus significauit in illa
fructuum copia, quam dedit eis misso imbre in
mense seminis Octobri, & in mense formatio-
nis fructuum Aprili.

24. Et implebuntur Ecclesiæ fidelibus, vt tunc
aræ frumento; & redūdabunt torcularia & tri-
bunalia tyrannorum vino vitis Christi & palmi-
tum eius martyrum exultantium in passione,
quia redundabunt oleo pinguis gratiæ.

25. Et reddam vobis annos, quos comedit locu-
sta, bruchus, & rubigo, & eruca, eorundem Assy-
riorum spolijs vos dians, qui vos expoliaue-
rant: in imaginem ac signum, quod vetera dam-
na spiritalia hoste deuictō vberius reparabitis.
Certe illa animalcula fuerunt exercitus meus
fortis & praualeus contra vos, vt vestram agnos-
catis infirmitatem, meamque forti tudinem ti-
meatis, ac nihil vos sine me boni facere posse in-
telligatis. Quid si demonibus vos puniam, quan-
do Assyrijs addeò deiecti.

26. Et vos Christiani, figuras adimplētes, come-
detis in mensa Domini vescentes magno cum
desiderio: quia ipsomet conuiuia Domino satu-
rabimini;

nomen Domini Dei vestri, qui fecit mirabilia vobiscum: & non confundetur populus meus in sempiternum.

27. Et scietis, quia in medio Israel ego sum: & ego Dominus Deus vester, & non est amplius: & non confundetur populus meus in aeternum.

Isa. 44. A. 3. Act. 2. Cap. 17. 28. Et erit post hæc: effundam Spiritum meum super omnem carnem: & prophetabunt filij vestri, & filie vestrae: senes vestri somnia somnabunt, & iuvenes vestri visiones videbunt.

29. Sed & super seruos meos & ancillas in diebus illis effundam Spiritum meum.

30. Et dabo prodigia in celo & in terra, sanguinem & ignem, & vaporem sumi.

rabimini; & eucharizabitis laudantes Iesum, nomen certè Domini Dei vestri, qui fecit mirabilia mirabilium suorum vobiscum: & nunquam hæc deerunt populo meo Christiano.

27. Quia protectione & miraculis scietis, quia in medio veri Israelis ego sum clarus & illustris, adoratus in Eucharistia: quia ego Dominus Deus vester, & non est amplius Deus: & non confundetur Christianus populus meus in aeternum, me cum eo semper existente, no iisque fauoribus eum augente, vsque ad consummationem sæculi.

28. Et erit post hæc data atque promissa, vbi in nouissimis diebus in celum ascēdero, plurimos & singulos copiosè quasi Iordanis flumine vndique immergam, baptizabo, & cooperiam gratijs Spiritus æqualis mihi, immēti & inexhausti, qui à me procedit. * Effundam Spiritum sanctum meum super omnē carnē, cuiusvis nempe conditionis, ætatis, aut sexus homines: & prophetabunt filij vestri, & filie vestrae: * senes vestri sine sensuum spectris verba mea in somnis accipiet, & iuvenes vestri per visiones & spectra ea intelligent.

29. Sed & super Gentiles seruos meos & ancillas meas in diebus illis pariter effundam Spiritum meum.

30. Nec est quòd me amplius quis venturum expectet, nisi ad iudicium, pro quo dabo prodigia in celo & in terra sanguinolenta bella, & fulgurum, fulminum, cadenti inq̃ de celo stellarum, & ascensarum exhalationum ignem &

vaporem

Referunt hoc ad Mesiam R. Da. B. legunt.

* Chald. A. 13. 9. 10. 16. 2. 1. 12. 1. 14. 22. 174. 3. 1. 1. 10. 15. 17.

vaporem fumi ex rebus igne combustis.

^{Super. 2.} 31. *Sol conuertetur*
^{Ex. 10.} *in tenebras, & luna*
^{Isa. 3.} *in sanguinem, ante-*
^{Mat. 24.} *quā veniet dies Do-*
^{C. 29.} *mini magnus & hor-*
^{Luc. 21.} *ribilis.*
^{2. 25.}

31. Sol cōuerteretur in tenebras, & obscurabitur, & luna in sanguinem, & non dabit lumen suum, parum antequam veniat dies Domini magnus & horribilis malis, & manifestus illustratione Iudicis & electorum.

^{Rom. 10.} 32. *Et erit: ōnis, qui*
^{C. 13.} *inuocauerit nomen Domini, saluus erit: quia in monte Sion & in Ierusalem erit saluatio, sicut dixit Dominus; & in residuis, quos Dominus vocauerit.*

32. Et erit totius resolutio iudicij hæc: omnis, qui fide & affectu pio inuocauerit Christum Domini, euadet: quia in Ecclesia erit euasio, & in nulla alia lege, sicut dicet Dominus ipse iam iam in cælum ascensurus; & in residuis Hebræis erit salus & euasio, quos ad eandem fidem cum dilectione operantem efficaciter Dominus vocauerit.

*Heb. 10.
Mar. 16.*

CAP. III.

1. *Quia ecce in diebus illis & in tēpore illo, cū conuertero captiuitatem Iuda & Ierusalem:*

2. *Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Iosaphat: & disceptabo cum eis ibi super populo meo, & hereditate mea Israel, quos disperferunt in nationibus, & terram meam diuiserunt.*

3. *Et super populum meum miserunt sortem: & posuerunt puerum in prostibulum, & puellam vendiderunt pro vino, ut biberent.*

CAP. III.

1. **Q**uia ecce in die iudicij, cū electorum meorum captiuitatē etiam à corporum morte conuertero, gloriosis reassumptis corporibus:

2. Congregabo omnes reprobos, & deducam eos graui peccatorum pōdere pressos, in vallem Iosaphat, ad radicem montis Oliueti (è quo adscēdam prius) sitam, & iudicabor cum eis ibi super electis meis, quos persecuti erunt de ciuitate in ciuitatem vbique, & terram substantiamque eorum mihi seruientē sibi diuidēt ac diuiserunt.

Matt. 25.

3. Et forte in seruos sibi populum meum partientur: & puerum quasi meretricē prostituunt, ut lucra congerant; & puellam vendent pro vino, ut gula satisfaciant.

4. Verum quid mihi
& vobis Tyrus & Si-
don, & omnis termi-
nus Palæstinarum:
nunquid ultionem
vos reddetis mihi?

*et si vlciscimini vos contra me, citò velociter reddam
viciissitudinem vobis super caput vestrum.*

5. Argentum enim
meum & aurum tuli-
stis: & desiderabilia
mea & pulcherrima
intulistis in delubra
vestra.

6. Et filios Iuda &
filios Ierusalem ven-
didistis filiis Græcorum,

7. Ecce ego suscitabo
eos de loco in quo ven-
didistis eos: & con-
uertam retributionem

8. Et vendam filios
vestros & filias ve-
stras in manibus fi-
liorum Iuda, & ve-
nundabunt eos Sa-
beis, gēti longinquæ:
quia Dominus locu-
tus est.

9. Clamate hoc in Gē-
tibus: Sanctificate
bellum, suscite ro-
bustos: accedant, ad-
scendant omnes viri
bellatores.

4. Verum abite iam mihi hætenus molesti
meorum persecutores, quales fuistis Tyrus & Si-
don, & omnis terminus Palæstinarum: num de
me vlciscimini, Christi nomen abolentes? Et si
in eis contra me vos vlciscimini, citò velociter
reddam viciissitudinē vobis super caput vestrum.

5. Argentum enim meum & aurum tulistis,
quæ habebam penes Ecclesias & penes popu-
lum meum, & optima quæque mea intulistis in
delubra vestra, idolis & prauis affectibus vestris
illa sacraistis.

6. Et electos meos vendidistis remotionibus
gentibus, vt longè faceretis eos de finibus suis.

7. Ecce ego mortis somno dormientes euigilare
faciam eos inde, iudicioque aderunt: & conuer-
tam retributionem vestram in caput vestrum.

8. Et vendam aternæ morti sectatores vestros
filios & filias, quanto magis vos ipsos, per ma-
num electorum, qui iudices vestri erunt, & ve-
nundabunt vos * in captiuitatem omnium lon-
gissimam in terræ corde, apud rapaces & feroces
Sabæos illos dæmones: quia stat Domini sen-
tentia, Discedite à me, maledicti, in ignem ater-
num, qui paratus est diabolo & ministris eius.

9. Ministrare ergo illi, da os prius in agnoscere,
& clamate sedulo in Gentibus hoc: Existimate
vos obsequium præstare Deo in electos inur-
gendo, sanctumque bellum gerere, suscite ro-
bustos: accedant, ascendant omnes viri bellatores.

10. *Concidite aratra vestra in gladios, & ligones vestros in lanceas: infirmus dicat, Quia fortis ego sum.*

11. *Erumpite & venite omnes gentes de circuitu, & congregamini: ibi occumbere faciet Dominus robustos tuos.*

12. *Consurgāt & adscendant Gentes in vallē Iosaphat: quia ibi sedebo, vt iudicē omnes gentes in circuitu.*

Apo. 14. Bas. 13. *Mittite falces, quoniam maturauit messis. venite & descendite, quia plēnū est torcular, exuberant torcularia: quia multiplicata est malitia eorum.*

14. *Populi populi in valle cōcisionis: quia iuxta est dies Domini in valle cōcisionis.*

Isa. 2. B. 10. G. 31. 15. *Sol & luna obtebrati sunt. & stellae retraxerunt splendorem suum.*

Isa. 15. 2. 30. Amos 1. 2. 16. *Et Dominus de Sion rugiet, & de Ie-*

10. *Præ idolorum amore cultuque tuendō concidite aratra vestra in gladios, & ligones vestros in lanceas: infirmus dicat, Quod fortis ego sum.*

11. *Vndique magno cum impetu erumpite, & venite omnes reprobi, & congregamini de circuitu Ecclesiæ aduersus eam: alii os espero: ibi in valle Iosaphat occumbere faciet Dominus omne robur tuum, in fasciculum vos omnes colligando.*

12. *Meum virget imperium in tuba & voce Archangeli: Surgite mortui, & conuenite in vallem Iosaphat: quia ibi in nube supra locum humiliationis meæ cum maiestate sedebo, vt iudicem omnes gētes in valle & in circuitu eius collectas.*

13. *Eia nunc Angeli mittite falces, * quoniam peruenit tempus finis eorum, matura facta est messis: venite, & descendite, & calcate fortes eorum, quibus conterendis vt vuis præmaturis plena est vallis Iosaphat sicut torcular, imò seipso compressum & exuberant vt torcularia vallis & valles finitimæ: calcate eos, quia multiplicata est malitia eorum, numerumque complenit, vsque ad quem eos ne punirē expectauit.*

14. *O, o, innumera turba erunt in valle cōcisionis & separationis peccatorum: quia instat dies aduentus iudicis Domini ibi.*

15. *Cuius apparentis tātus erit maiestatis splendor, vt sol, luna, & stellæ videndæ non sint.*

16. *Cumque Iosaphat sit vallis Templi in Sione constituti, & montis Oliueti; Dominus in aère*

*Chald.

Sic Gen. cap. 15. Psa. 88 & 128.

Ierusalē dabit vocem suam: & movebuntur celi & terra, & Dominus spes populi sui, & fortitudo filiorum Israel.

17. Et scietis, quia ego Dominus Deus vester habitans in Sion, in monte sancto meo: & erit Ierusalem sancta, & alieni non transibunt per eam amplius.

Amp. 9. D. 13. 18. Et erit in die illa: stillabunt montes dulcedine, & colles fluent lacte: & per omnes riuos Iuda ibunt aquae: & fons de Domino Domini egredietur, & irrigabit torrentem spinarum.

19. Aegyptus in desolatione erit, & Idumaea in desertum perditionis: pro eo quod inique egerint in filios Iuda, & effude-

aëre vicino Sioni & Ierusalem vt leo sententiam in reprobos feret, terribilis eis visus, suis vero plenus spei, pro quibus agnis vt agnus ius dicet, & virtutes caelorum stupebunt, rem adeo insolitam videntes, & terrestres trepidabunt: & Dominus, qui fuerat spes electorum, erit fortitudo & protectio eorum.

17. Tunc euidentissimè, fidei velamine sublato, scietis, o electi mei, quia ego Dominus Deus vester, habitans in Ecclesia sancta mea, illius semper curam gessi: & erit deinceps sine fine triumphans de omni culpæ labe libera & sancta, & ab omni poena & persecutorum iniuria secunda: nec visibiles nec inuisibiles hostes transibunt per eam amplius. *Isai. 26.*

18. Tunc reuera omnibus affluent bonis, sub typo montium & collium melle ac lacte manantium promissis: rotosque electos influent beatitudinis immensæ gradus, iuxta Deum in sacula laudantium ceu riuorum capacitatem: Fons enim erit perennis & infinitus Deus ipse in Empyreo beatus in sempiternum, electos suos (impassibiles iam, sicut ligna setim folijs & colore, non magnitudine, spinæ alba similia, quibus setim pulcherrimis torrens abundabat, ex quibus tabernaculum & arca in Ecclesiæ typum constabat) in aeternum irrigabit, afflictionumque torrentem & spinas pro diuersitate ipsarum ipse beabit. *Exod. 24. Psal. 26.*

19. E contra bonos affligens, quod nomen Aegypti sonat, & terrena & cruenta Idumæa sine vilo solatio erit sine fine, omni que boni, Iei scilicet, desertum & amissio: pro eo quod afflixerint & martyrizauerint electos. *Tob. 13.*

rin sanguinem innocentem in terra sua.

20. Et Iudæa in æternum habitabitur. & Ierusalem in generationem & generationem.

21. Et mundabo sanguinem eorum, quæ non mundaerā. & Dominus commorabitur in Sion.

21. Et mundabo sanguinem innocentium propter me interfectorum, de obstinatis impijs hominibus & demonijs iustitiam fieri clamantem: cuius clamorem non mundaeram hæcenus, in iudicij diem vindicandum referuans: & cum sanctis in æternum Dominus commorabitur in illa caelesti Sion.

PROPHETIA AMOS.

CAPVT PRIMVM.

*1. Verba Amos, qui fuit in *pa
storalibus Thecæ:
quæ vidit super Is-
rael in diebus Ozia
Regis Iudæ, & in die-
bus Ieroboam filij Ioas
Regis Israel, ante
duos annos terramo-
tus.*

1. Sermo Amos, qui fuit de oppido Thecæ iuxta miliaribus à Bethlechem Iudæ distante Meridiem versus; ex numero pastorum (quia pastoralis & ipsa est regio) hoc volumine continentur: reuelati sunt autem ei contra duodecim tribus, regnantibus in Iuda Ozia, (qui & Azarias dicebatur) & in decem tribubus Israelis vocabulo designatis Ieroboam filio Ioas, ante duos annos admirabilis ac memorabilissimi terramotus, qui accidit in execrationem sacrilegij eiusdem Ozir, dum sacerdotalibus indutus incensum offerre præsumpsit, lepraque percussus è regimine regni deturbatus est.

4 Reg. 14.
& 15.

Iosaph. 1.
9. Antiq.
cap. 11.

*2. Et dixit Dominus
de Sion rugiet, & de
Ierusalem dabit vo-
cem suam: & lux-
runt speciosa pasto-
rum, & exsiccatus est*

2. Et dixit Amos, ex pastoralibus, iuxta officium suum, similitudine ducta: Vt ad leonis rugitum tabescunt armenta, eoq; amplius, quò vicinius audiunt: sic Dominus de Sione, ubi est, ut leo rugiet, & de Ierusalem regia sua clamabit, & speciosa Regum desolabuntur habitacula, & vrbes,

vertex Carmeli.

3. *Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus Damasci, & super quatuor, non conuertam eum, eò quòd triturauerint in plaustris ferreis Galaad.*

4. *Et mittam ignem in domum Azæ, & deuorabit domos Benadad.*

5. *Et conteram vectem Damasci: & disperdam habitatorem de campo idoli, & teneantem sceptrum de domo voluptatis: & transferetur populus Syriæ Cyrenem, dicit Dominus.*

6. *Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus Gazæ, & super quatuor, non con-*

& exiccabitur omnis spicarum frugumque plenitudo: nam & fertilissimus Carmeli vertex siccitate laborabit.

3. En qualis & quantus est rugitus iste: de Sione gentes etiam exteras terret; vobis autem Sioni proximiora colentibus non maiorem incuriet terrorem? Hic est Domini rugitus Damascum usque pertingens. Damasci sceleribus offensus tertio & quarto, hoc est, plusquam pluries, non quidem ablato sufficienti, sed efficaci non porrecto auxilio, non conuertam eum populum sanguinis sitientem humani, sed in peccato suo morietur, ob insignem in proximum feritatem, eò quòd scilicet cum Azæ Rege suo Syriæ (quorum caput est Damascus) circumagentes super Galaaditas plaustra ferreis ac dentatis, serræ instar, rotis instructa, quasi paleas eos triturauerint, hizeron vna parba dellos.

4. Et poenas scelerum hic etiam sumam: detruso ad infernum Azæ, posteritatem eius, & palatia, Tempia, & domos præcessoris sui Benadad Regis deuoranti tradam igni.

5. Et conteram fortitudinem (cuius vectes portarum est bona pars) Damasci: & disperdam habitatorem campi Damasceni in circuitu templi idoli dicati habitantis; & disperdam è domo urbeque Regum voluptati ascriptis regnantes: & transferetur populus Syriæ per Regem Assyriorum non in Lybiæ, sed in Mediæ Cyrenem. Religionem eorum primo, deinde regiam coronam, tum vasallos destruam.

6. Verus hæc ait Dominus, cuius & rugitus Gazam quoque fortem feriens intonat: Philistinorum Gazæ Metropolis sceleribus tertio & quarto ac plusquam pluries laecessitus, efficaci

mea

uer^{am} 3. uertam & eum: eò
quòd transfulerint
captiuitatem perfe-
ctam, ut concludere-
t ei eam in Idumæa.

mea destituens eum populum ope, non con-
uertam: in peccato suo morietur, ob insignem
in proximum, quem captiuauerat excurrrens, cru-
delitatem: eò quòd transfulerunt omnes capti-
uos, vendentes illos Idumæis, ut absumerentur
in Idumæa odijs acrioribus in Hebræos acta, ob
decem millia suorum ab Amasia victore Iudæo-
rum Rege ex præruptis petrarum præcipitata.

2. Par. 28
2. Par. 25

7. Et mittam ignem
in murum Gazæ, &
deuorabit ades eius.
8. Et disperdā habi-
tatorē de Azoto, &
tenentē sceptrum de
Ascalone: & conuer-
tam manum meam super
Philistinorum, dicit Dominus Deus.

7. Et scelerū poenas hīc etiam sumere incipiens,
mittam ignem in murum Gazæ per manum
Pharaonis Nechao, & deuorabit ades eius.
8. Et per manum Thartam disperdā habitato-
rem de Azoto, & regnantem de Ascalone: &
conuertam manum meam aduersus Accaron, &
peribunt minora oppida Philistinorum.

Hier. 47.
4. Reg. 23.
Ips. 29

9. Hec dicit Domi-
nus: Super trib' sce-
leribus Tyri, & su-
per quatuor, nō con-
uertam & eum: eò
quòd cōcluserint ca-
ptiuitatem perfectā
in Idumæa, & non sint
recordati fœderis fratrum.

9. Domini Dei est rugitus iste, qui & Tyrum
concurrit his obstrepens: Tyri sceleribus toties
prouocatus, derelinquam eum populum, com-
plicem crudelitatis recensitæ Philistinorum,
immemoremque fœderis & amicitie Hiram
Regis sui, & Salomonis Regis Iudææ, qui sese
fratres compellabant.

3. Reg. 5.
& 9.

10. Et mittam ignem
in murum Tyri, &
deuorabit ades eius.

10. Et mittam ignem in murum Tyri per Na-
buchodonosor Babyloniu, & mox per Alexan-
dram Macedonem, & deuorabit ades eius.

Ezec. 26.
Ips. 23.

11. Hec dicit Domi-
nus: Super trib' sce-
leribus Edom, & su-
per quatuor, nō con-
uertam eum: eò quòd
persecutus sit in gla-
dio fratrem suum, &

11. Domini est rugitus iste, qui & te innadit, &
Idumæa, similiter: eò quòd excarnificaueris ab
Idumæis & Tyrijs ob id emptos, & à te hostili-
ter captos filios Iacobi fratris Edom, rufin nempe
Esau patris tui; atque adeo persecutus sis in gla-
dio fratrem tuum, qui hoc titulo, me iubente,
tibi crudeli pepererat ex Aegypto rediens: at tu

2. Par. 18.
Gen. 25.
Num. 20.
Psalm. 136.

violauerit misericordiam eius, & tenuerit ultra furorē suum, & indignationem suam seruauerit usque in finem.

12. Mittam ignem in Theman, & deuorabit aedes Bosra.

13. Hec dicit Dominus: Super tribus sceleribus filiorum Ammon, & super quatuor, non conuertam eum: quod dissecuerit pragnātes Galaad ad dilatandum terminum suum.

14. Et succendam ignem in muro Rabba: & deuorabit aedes eius in ululatu, in die belli, & in turbine in die commotionis.

15. Et ibit Melchom in captiuitatem ipse, & Principes eius simul, dicit Dominus.

violasti hanc misericordiam eius, & retinuisti supra, quam par erat, conceptum furorē tuum, & interminabilem seruasti indignationē tuam.

12. Ideo mittam ignem Babylonium Nabuchodonosoris, & tandem Iudæ Machabai, aduersus regiam tuam urbem Themā, qui etiam deuorabit aedes munitæ iuxta nominis etymon ciuitatis tuæ nomine Bosra: ut vel hinc intelligas quid erit in reliquis locis tuis.

13. Domini est rugitus iste ad Ammonitas usque, personans: Tertio, hoc est, pluries, & quarto, id est, plusquam pluries, læsus sceleris usuliorum Ammon filij Loth, destitutam eum populum efficacis ope gratiæ meæ: ob insignissimum scelus hoc, quod dissecuerit gladijs suis pragnātes Galaaditas, ad dilatandum ditionis habitationis, & terminum suum.

14. Ideo succendam Nabuchodonosoris ignem in muro regiæ urbis Rabba: & deuorabit aedes eius in clamore victoris & ululatu victi exercitus in die prælij, & in turbine magna que oppugnantium vi, quæ similis erit diei turbini, tempestatis, & commotionis aeris.

15. Et Melchom, ut Deus & Rex eorum adoratus, nec seipsum liberare potens, ibit in captiuitatem ipsemet, qui suos seruaturus credebatur, & Principes eius cultores, Sacerdotes & Magnates cum eo: ut sciant cui fidant & inferant idolatriæ.

CAP. II.

1. Hec dicit Dominus: Super tribus sceleribus Moab, & su-

CAP. II.

A Ttingit iste rugitus Domini Moabitas, inquit: Ter, hoc est, pluries, & quater, hoc est, plusquam pluries, sceleribus concitatus Moab,

Nam. 20.
2. Par. 25.
I. Sam. 23.

Hier. 27.
Ez. 49.
Ez. 25.
I. Mal. 5.

Gen. 19.

I. Reg. 11.

Hier. 29.
Ez. 49.
Ez. 25.
I. Mal. 5.

Hier. 49.

per quatuor, nō conuertam eum: eò quòd incenderit ossa Regis Idumææ usque ad cinerem.

2. Et mittam ignem in Moab, & deuorabit ædes Carioth: & morietur in sonitu Moab, in clangore tubæ:

3. Et disperdam Iudicem de medio eius, & omnes Principes eius interficiam cum eo, dicit Dominus.

4. Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus Iuda, & super quatuor, nō conuertam eum: eò quòd abiecerit legem Domini, & mandata eius non custodierit: deceperunt enim eos idola sua, post quæ abierant patres eorū.

5. Et mittam ignem in Iudam, & deuorabit ædes Ierusalem.

6. Hæc dicit Dominus: Super tribus sce-

Moab, deferam eum: eò quòd exhumans ex odio incenderit ossa Regis Idumææ usque ad cinerem. Dominus ego & creator sum etiam Gentium, mihi que cura sunt, adhucque contra hostem in hoste mihi maximè displicet immanitas.

2. Ideo per Nabuchodonosorē mittam ignem in regiam urbem Moab, nomine Carioth, qui ædes quoque deuorabit munitissima ciuitatis eius Carioth: & populus à Moab filio Loth ducens originem ac vocabulum, morietur in sono vociferantium hominum, excurrentium equorum, & in clangore tubarum:

3. Et disperdam Iudicem è medio eius, & omnes Principes eius interficiam cum eo. Dominus hanc fert sententiam contra Moab: certam eam manet executio.

4. Nec domesticorum perpetuus dissimulatur est scelus: quòd propior Moæ ore Lege lata Hebraeis accessit, eò clamorosior sonat in auribus duodecim tribuum Domini rugitus aëris: Ter, ac pluries, imò quater, & plusquam pluries, duarum tribuum Iudæ & Benjamin sceleribus fastidians, dimittam eum populum secundum desideria cordis sui: eò quòd abiecerit legem Domini, qua Gentibus præcellebat, & mandata eius non custodierit: idola enim sua deceperunt eos, sectantes impiorum patrum vestigia.

5. Ideo eum casum & causam aperuerim, decisionem & iudicium pronuncio: Mittam per Babylonios ignem aduersus Iudam & Benjamin: qui etiam regie urbis Ierusalem ædes vorabit, ac Templum idolatrijs diu prophanatum.

6. Quasi percussio in decem tribuum montibus aëre, in auribus meis resonat certissimus Echo rugien-

*Hier. 27.
& 48.
Gen. 19.*

Psal. 30.

4. Reg. 25.

leribus Israel, & super quatuor, nō convertam eum: pro eo quod vendiderit pro argento iustum, & pauperem pro calceamentis.

rugientis Domini, & aientis: Ter ac pluries, imò quater, atque adeò plusquam ter & pluries, sceleribus decem tribuum Israel exasperatus, non reducam eum, qui obstinatius à me discesserit sponte sua; gratisque aufugiens, in profundum lapsus malorum, redire contemnit, & non modo scriptæ, verum etiam naturalis legis iura violat: primum in eo quod in iudicando venalem facit iustitiam pro argento, & pauperem pro duobus **calceamentis**, por **vi** par de **capatos** vende el pobre: adeò nihili ius habet, avaritiaque tenacissimè deditus est Israel.

7. Qui conterunt super pulverem terræ capita pauperum, & viam humilium declinant: & filius ac pater eius ierunt ad puellam, ut violaret nomen sanctum meum.

7. Secundò, tyrannicè super terram pauperum capita conculcant; & cum humilibus ambulare ac versari, pro iniuria ducunt: viam ac periculum ius humilium à rectitudine diducunt, & in multa peccata inducunt. Tertiò, & filius ac pater eius ierunt ad eandem puellam, eorum alteri matrimonio copulatam: quod videntes & audientes Gentiles, etiam iudicarent, illos tantam operatos turpitudinem, ut violarent nomen sanctum meum in matrimonij foedere interpositum.

8. Et super vestimentis pignoris accubuerunt iuxta omne altare: & vinum damnatorum bibebat in Domo Dei sui.

8. Quartò, pignoris loco vestimentis habitis, aut ab idolis sacrificare nolentibus vi extractis vti sunt, & abusi, accumbentes super ea iuxta omne altare passim, in tanta idolorum altariumque multitudine. Quibus adde & quintum hoc scelus, quod vinum iniquè pœnis affectorum bibebant in domo egregij sanè Dei sui, cui damnati libare nolebant: quare vino priuabantur, mortique addicti ne præceptum quidè vini haustum in mœoris leuamen assequerantur: tanta erat in miseros sauities, in idola pietas, & in me verum Deum ac benefactorem impietas.

9. Ego autem exter-

9. Ego autem Deus Israelitarum esse debueram, vel qua-

Tria & quatuor sic sunt patet: imò: 1. quia quatuor est quod fecerit non est gratia illi, quæ pro peccatis non imputatur.

Hieron. Job 24. Isai 3.

Deut. 32. 1. Cor. 10.

Pron. 31. 2. 1. Cor. 10.

Num. 17. *minui Amorrhæum*
 E. 14. *à facie eorum: cuius*
 Deut. 2. *altitudo cedrorum,*
 E. 24. E. *altitudo eius, & for-*
 31. *tis ipse quasi quercus:*
& contriui fructum eius
desuper, & radices eius sub-
ter.

vel quatuor his à me beneficijs exornatorum: ego exterminavi Amorrhæum à facie eorum, cuius altitudo & proceritas corporum de genere Gigāto erat vt altitudo cedrorum, & fortis erat *Num. 13* vt quercus: & contriui eum penitus de abaxo, fructum scilicet eius desuper, filios & opes, & radices eius subter, vxoratos nēpe: ac terminos eius ante Iordanis transitum concupierūt & incoluerunt tribus Gad & Ruben, & dimidia tribus Manassis. *Me duce, locustæ qui vobis esse videbimini, hos multos possedistis Gigantes, & Gigantum idola fregistis, vt me solum Deum agnosceretis.*

Isa. 14. *10. Ego sum qui ad-*
 E. 22. *scendere vos feci de*
 Deut. 8. *terra Aegypti: & duxi*
 A. 2. *vos in deserto*

10. Ego certè sum, qui ascendere vos feci de terra Aegypti: & duxi vos in deserto quadraginta annis, vt possideretis locupletem fortis Amorrhæi terram.

11. Et suscitavi de filiis vestris in Prophetas, & de iuuenibus vestris Nazaraos. Nunquid non ita est, filij Israel: dicit Dominus.

11. Et sit hoc tertium quod vobis obijcio donum: quia suscitavi de filiis vestris in Prophetas; per ipsosmet liberos vestros diuina vobis facta sunt oracula, & futura didicistis: quantum est hoc donum! Sed etiam quartò adijciam: quòd Religiosos, oīa reuera reipublica, vobis excitauerim; cum suscitavi ego ipse de iuuenibus vestris, iuuenta voluptates appetente superata, Nazaraos, hoc est, Domino consecratos. Nun- *Iudic. 16.*
quid non ita est, o filij Israel? dicit Dominus.

12. Et propinabatis Nazaraeis vinū: & Prophetis mādabatis, dicētes, Ne prophetetis.

12. At vos, vt meum cultum, religiosumque institutum, quo à vino abstinendum est illis, contemnerent, propinabatis Nazaraeis vinum, vinumque libaminum vestrorum; & Prophetis meis mandabatis, dicentes, Ne prophetetis: me *Amos 7.*
nempe vobis prospicientem ne audire quidem volentes.

13. Hic

*super
16.

13. Ecce ego stridebo *subter vos, sicut stridet plaustrum onustum feno.

13. Hic status est causæ, nunc ius dicam. Ecce ego per Salmatasarem stridebo in loco vestro contra vos, sicut stridet plaustrum onustum feno, seipsum motu cogitans: longè lateque stridor audietur & rumor, quo vos quasi fœnum demetam, & Assyrijs plaustris imponam, quasi manipulos vinctos atque compressos, stridentem præ iustitiæ vindicis zelo, vos stridentes ac tremantes in pabulum dabo bestiarum, idolatrarum scilicet Gentium, ac si fœnum essetis.

14. Et peribit fuga à veloce, & fortis non obtinebit virtutem suam, & robustus non saluabit animam suam:

14. Et non erit hanc eludere captiuitatem: velox, erit ad fugiendum præpeditus; & fortis, consternatus animo, non obtinebit fortitudinem suam, & robustus non saluabit vitam suam:

15. Et tenēs arcum non stabit, & velox pedibus suis non saluabitur, & ascensor equi non saluabit animam suam:

15. Et sagittandi peritus arcum tenēs non stabit in conflictu, & velox pedibus suis non saluabitur, & ascensor equi non saluabit animam suam:

16. Et robustus corde inter fortes nudus fugiet in illa die, dicit Dominus.

16. Et audacissimus quisque nudus fugiet in illa die. Diuinum est hoc oraculum. Ex his omnibus nationibus nullum populum Evangelij gratia conuerter Dominus, antequam indictas subcant pœnas.

CAP. III.

CAP. III.

1. Audite verbum quod locutus est Dominus super vos, filij Israel, super omnem cognationem quam eduxi de terra Aegypti, dicens:

1. **A**udite oraculum Domini contra vos, ô duodecim tribus Israelis; contra omnem, inquam, cognationem vestram, quam eduxit Dominus, de terra Aegypti, dicens:

2. Tantummodo vos

2. Tantummodo vos elegi, quibus potissimum bene-

*cognoui ex omnibus
cognitionibus terrarum:
idcirco visitabo super
vos omnes iniquitates
vestras.*

*3. Nunquid ambulabunt
duo pariter, nisi conue-
nerit eis?*

*4. Nunquid rugiet
leo in saltu, nisi ha-
buerit prædam? Nū-
quid dabit catulus
leonis vocem de cu-
bili suo, nisi aliquid
apprehenderit?*

*5. Nunquid cadet auis
in laqueum terre absque
aucupe? Nunquid auferetur
laqueus de terra,
antequam quid ceperit.*

*6. Si clangeret tuba in
ciuitate, & populus
non expauescet? Si
erit malum in ciuitate,
quod Dominus*

beneficerem, ac cognoscendum me traderem, *Exech. 9.*
ex omnibus cognitionibus terrarum: idcirco a do- *1. Pet. 4.*
mo mea incipiens, ut corrigamini, æternâque ma-
la declinetis, visitabo ac puniam in vobis omnes *2. Mac. 6.*
iniquitates vestras.

3. Libenter hanc apprehendite disciplinam mihi consentientes, ut diruta peccatorum macerie, quæ nos ab inuicem separat, conformes & simul ambulare possimus in pace. Nunquid enim ambulabunt duo pariter, si sint liberi, nisi conue-
nerit eis de simul obeundo itinere? Libero vos decorauit arbitrio, ipsum expostulo, ut mea cum voluntate conueniat, ut post correctionem pariter in eadem humanitate, quam est semine vestro diuinæ Verbi vniam personæ, ambulemus.

4. Rugitum nempe meum per conuenientem mihi Amos audistis: propè igitur ac coram est visitatio. Nunquid enim rugiet leo in saltu, nisi præsentem habuerit prædam, quam dilacerare parat? Nunquid dabit catulus leonis vocem patri de cubili suo, nisi aliquid apprehenderit?

5. Ego, ego, non Salmanasar, aut Nabuchodonosor, aucups ero vester: tanquam laqueum, vtrumque vobis obtendo: non abscondam, priusquam vos irreitos videam. Nunquid enim cadet auis in laqueum terræ, absque aucupe laqueum parante? Nunquid paratus iam laqueus auferetur de terra, in qua præitò est aucupium, antequam quid ceperit?

6. Cur ergo in me, præ timore spiritum imbuentes salutis, vestros lachrymantes oculos non conuertitis? Num belli signum in ciuitate clangeret tuba, & populus non expauescet? Aut erit pœne malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit, sed

*Iosue 1.
Gen. 5.
Eccl. 6.*

*Supra
1. & 2.*

non fecerit?

7. *Quia non faciet Dominus Deus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos Prophetas.*

8. *Leo rugiet, quis non timebit? Dominus Deus locutus est, quis non propheta-
bit?*

9. *Auditum facite in ædibus Azoti, & in ædibus terra Aegypti, & dicite: Cōgregamini super mōtes Samariæ, & videte insanias multas in medio eius, & calū-
niam patiētes in penetralibus eius.*

10. *Et nescierunt facere rectū, dicit Dominus, thesaurizantes iniquitatē & rapinas in ædibus suis.*

11. *Propterea hæc dicit Dominus Deus: Tribulabitur & circuietur terra: & detrahetur ex te fortitudo tua, & diripientur aedes tua.*

rit, sed casus, fatum, fortuna, vel hostis?

7. Quod hinc euincitur: Quia non faciet Dominus Deus verbum, hoc est, rem aliquam contra populum quempiam, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos Prophetas oraculum dirigens, vt præmoneant, vt corrigantur, & non puniantur; vtque puniti seiant & recogitent, à quo in eos descenderit omne malum.

8. Nec prophetādi munus detrectare potest, sit ille quiuis, ac quamuis rudis ac rusticus pastor, cui Dominus illud iniunxerit. Nā si leo rugiet, quis non timebit? En Dominus Deus locutus est, quis non propheta-
bit? Tanta est puniendi causa, & quis tacebit?

9. Sint vel ipsi iudices Azotij & Aegyptij, qui toties Dominum contra seipsos pro vobis sunt experti; & illis dicite: Congregamini & conuenite super montanam urbem prouinciāque Samariæ, & intuemini insanias multas & conturbationes in medio eius, & calumniā patientes in penetralibus eius.

10. Et nescierunt, cum Domini legē habuissent, facere rectum, dicit Dominus, cupiditate obcaecati, vtpote thesaurizantes iniquitatem & rapinam in ædibus suis.

11. Propterea hæc dicit Dominus Deus: Tribulabitur & tota circuietur terra ab Assyrijs: & detrahetur ex te fortitudo tua humiles opprimens, & rapinis repleta diripientur aedes tuæ.

12. Domi-

Verbum
Luc. 1.
& 2.
Isai. 59.
Gen. 6.
18. & 19.
Iam. 1.

4. Reg. 19.
& 18.

*in Da-
masco
graba-
to.

12. *Hac dicit Domi-
nus: Quomodo si e-
ruat pastor de ore
leonis duo crura, aut
extremū auriculæ:
sic eruentur filij Is-
rael, qui habitāt in
Samaria, in plaga
lectuli, & *in Da-
masco grabato.*

13. *Audite & conte-
stamini in domo Ia-
cob, dicit Dominus
Deus exercituum:*

14. *Quia in die,
cū visitare cœpe-
ro prauaricationes
Israel, super eū vi-
sitabo, & super alta-
ria Bethel: & amputa-*

15. *Et percutiam do-
mum hyemalē cum
domo æstiuā: & per-
ibunt domus ebur-
neæ, & dissipabūtur
ædes multæ, dicit
Dominus.*

CAP. IIII.

1. *Audite verbū hoc
vacca pingues, quæ
estis in mōte Sama-
rie: quæ calumniā
facitis egenis, & cō-*

12. Dominus hæc loquitur: Paucissimi, ijque pauperes, & abiecti, & excarnificati, relinquentur ab Assyrijs: non secus ac si eruat pastor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ deuoratæ ouis ab illo; sic eruentur ex ore ac va- stitate Salmanasar decem tribus, quæ habitant in Samaria, plaga, hoc est, situ, opibus, & homi- num frequentia munitissima, ideoque securè agunt, in vtramque aurem dormiunt in ea, sicut in lectulo, in quo non est plaga metus; & quasi tuti habitant in grabato, & auxilio fidētes Syro- rum, quorum regia Damascus est.

13. Audite me vniuersi, dicit Dominus exerci- tum, & testes mihi estote inter Israelitas quod hæc præmonuerim:

14. Quia in die, cū visitare ac punire cœpero prauaricationes Israelis, primò Reges, Princi- pes, & populos destruam, secūdò idolorum aras, celeberrimamque Bethelis, cuius superbissimos angulos solo æquabo.

15. Et tertio percutiam domum regiam & Ma- gnatum pro hyeme, & domum æstate transigen- da conditam: eademque peribunt domus ebur- neæ, & dissipabuntur ædes multæ. Diuinum est hoc oraculum.

CAP. IIII.

1. **A**udite hoc oraculum, ô diuites & opti- mates voluptuosè nutriti, pinguibus per- similes vaccis, quales esse solent, quæ in vberri- mis pascunt pratis Basan regionis trans Iorda- nem supra terram Galaad sitæ. Audite verbum

Isa. 7.
Dama-
scum hic
vrbē no-
tat, non
angulū.
Hieron.
Ruffin.
Theodor.
70. Chal.
Valcane
neorum
fictores
pauitōrū.

Deu. 32.
Isa. 17.
4. Reg. 16.

fringitis pauperes: quæ dicitis dominis vestris: Afferte, & bibemus.

hoc, pro macello aptæ, pauperum sanguine pinguefactæ vaccæ, quæ estis in Samaria, vibe ad pinus modum montem ambiente: quæ calumniam facitis egenis, & confringitis pauperes, & opprimitis: quæ dicitis maritis dominis vestris, & Regibus, & Principibus: Afferte, vndecunque & quomodocunque, & inebriabimur, & luxuriabimur.

2. Iuravit Dominus Deus in sancto suo: quia ecce dies venient super vos, & leuabunt vos in contis, & reliquias vestras in ollis feruentibus.

2. Iuravit Dominus Deus per sanctitatem suam: quia ecce dies venient super vos mares, & capita vestra in lanceis leuabunt, & reliquias, carnes scilicet, feruentibus immitent ollis, ô domini, mariti & Optimates, Principes & Reges, qui non modò auaritiam vestrorum, & crapulam, & superbiâ non corrigitis, verum etiam magnopere fouetis.

3. Et per aperturas exhibitis altera tōtra alteram, & projiciemini in Armon, dicit Dominus.

3. Et per disruptorum ab Assyrijs Samariæ mœnium aperturas exhibitis mutuò vos videntes, vt maior sit afflictio, totam cognationē simul, absque alterius cognati auxiliaturi spe, in captiuitatem se duci intueri: & projiciemini in Armeniæ loca Armon nuncupata, ait Dominus.

4. Venite ad Bethel, & impiè agite; ad Galgalam, & multiplicare prauaricationem: & offerre manè victimas vestras; tribus diebus decimas vestras.

4. Por esio da os priessâ en vuestras maldades. *Ironia.*
Ideo sceleribus vestris toto pectore incumbite. Venite ad Bethel, & adorare vestrum Deum, vt *Ioan. 13. Apoc. 22.*
tulum aureum; & alterum in Galgalam venite culturi, & multiplicare prauaricationem legis diuinæ: procul sit omnis pigrutia, manè, manè offerre vitulis aureis, sicuti Dijs, victimas vestras: & quamuis tot numero sitis, tanta sit in offerendo diligētia, vt intra triduum omnem decimam persoluatis idolis.

5. Et sacrificate de fermentato laudem: & vocate volumina.

5. Et sacrificate in pane fermentato Eucharistiâ: *Aquila*
gratiarum scilicet actionis sacrificium ex pane *Leu. 7.*
absque fermento ex Lege futurum: vos, vt & in hoc

rias oblationes & annunciate: sic enim voluistis, filij Israel, dicit Dominus Deus.

hoc similia suis exleges, offerre vitulis hoc sacrificium Eucharistia de fermentato: & huiusmodi sacrificia voluntariarum oblationum titulo insignite, actales esse predicare. Dixerim hæc, quia hæc sunt vobis cordi, non autem præceptis meis obtemperare, ô filij Israelis, ab Israele utiq; degeneres. Qui ista dicit, est Dominus Deus: qui vestram sollicitudinem hætenus poenitentiam quaesivit, & ideo prosequitur:

6. Vnde & ego dedi vobis stuporem dentium in cunctis urbibus vestris, & indigentiam panum in omnibus locis vestris: & non estis reuersi ad me, dicit Dominus.

6. Vnde, ut emendaremini, & ego dedi vobis stuporem dentium, quo afficerentur dolore, secum indignantes, quod sponte sua acerba comederint homines, passimque stupor hic grassatus est in cunctis urbibus vestris: stuporem quoque, id est, munditiam dentium dedi, dans indigentiam panum in omnibus locis vestris: atque adeo præ fame nihil mandendo dentes erant mundi à cibi masticatione, sub Helia & Achab Regis Israel, & sub Helisei & Ioram decem tribuum tempora: quæ famis septennis fuit. Nec tamen sic puniti reuersi estis ad me, dicit Dominus.

7. Ego quoque prohibui à vobis imbrem, cum adhuc tres menses superessent usque ad messem: & plui super vnam ciuitatem, & super alteram ciuitatem non plui: pars vna compluta est, & pars, super quam non plui, aruit.

7. Ego quoque prohibui à vobis imbrem circa finem Aprilis, cum adhuc tres menses superessent usque ad messem: at ne id Astris aut naturæ cursui ascriberetis, plui super vnam ciuitatem, & super alteram non plui: mirabiliora egi in eo, quæ d in eadem ciuitate vna hæreditas compluta est, & altera non, & aruit.

8. Et venerunt duæ & tres ciuitates ad vnam ciuitatem, ut biberent aquam, & non sunt satiatae: &

8. Et præ siccitate deficientibus in cisternis aquis, venerunt duæ & tres ciuitates ad vnam ciuitatem ut biberent aquam, sitisque periculum (quod maius est quam famis) euaderent; & non sunt satiatae: & nec sic quidem meliores effecti redistis

*non redistis ad me, redistis ad me, dicit Dominus.
dicit Dominus.*

- Ag. 2. C. 18.* 9. Percussi vos in vento vrente, & in aurigine; multitudinem hortorum vestrorum, & vinearum vestrarum, oliueta vestra, & ficeta vestra comedit eruca: & non redistis ad me, dicit Dominus.
9. Percussi segetes, vites, & arbores vestras vrendi- 3. Reg. 11.
ne, & aurigine auri pallorem inducente; multitudinem hortorum vestrorum, & vinearum vestrarum, oliueta vestra & ficeta vestra comedit eruca: & nec sic quidem coniecti redistis ad me, dicit Dominus.
- Gen. 19. E. 24.* 10. Misi in vos mortem in via Aegypti, percussi in gladio iuvenes vestros, usque ad captiuitatem equorum vestrorum: & ascendere feci putredinem castrorum vestrorum in naves vestras: & non redistis ad me, dicit Dominus.
10. In confugientes ex vobis ad Aegyptum à facie 4. Reg. 11.
Azaelis eruendos misi mortem in via, ubi intercepti atque enecati fuistis; in acie verò proeliantes percussi in gladio iuvenes vestros, usque ad captiuitatem equorum vestrorum: & ascendere feci putredinem castrorum vestrorum in naves vestras: & nec sic quidem emendati redistis ad me, dicit Dominus.
11. Subueriti vos, sicut subuertit Deus Sodomā & Gomorrhā, & facti estis quasi torris raptus ab incendio: & non redistis ad me, dicit Dominus.
11. Subueriti vos fame sub Helia & Elzeo, & clade 4. Reg. 11.
sub Ioachāz Rege vestro, sicut Deus Filius meus subuertit Sodomā & Gomorrhā: sic penē abrafa & exusta est regio vestra: nec tamen vos penitus consumpsi, sed facti estis quasi torris raptus de incendio, priusquam totum absumeretur: & nec tot oppressi in ilis redistis ad me vnicum asylum, dicit Dominus.
12. Quapropter hac faciam tibi Israel: postquā autē hac fecero tibi, preparare in occursum Dei tui Israel.
12. Cum ergo tot frustra remedia tentauerim, hac faciam per Salmanasarem, quæ capitis initio iuravi, o Israel, in caput tuū: cumque ultra montes Armenia captiuus fueris, patienter sustine, speque te prepara, & poenitentia, & fide, ad excipiendum Christum Deum tuum, per Euangelij sui prædicationem te inuisentem.
13. Quia ecce for-
13. Prepara te in occursum Christi Dei tui: non enim

*Enseb. d.
demon.
Euang.
l. 5. c. 23*

mans montes, & creans ventum, & annuncians homini eloquium suum, faciens matutinā nebulam, & gradiens super excelsa terra: Dominus Deus exercitū nomen eius.

enim diuinitatis participio, sed natura Deus est, vt eius probat omnipotentia, formans montes, & creans ventum, & annuncians homini eloquium reuera suum, totius creatæ mentis naturale superans inuentum & ingenium, faciens matutinam nebulam, solis non obstante virtute, & gradiens super quamuis excelsa terræ, illa sub pedibus eius habēs: vtque vnico dicam verbo, Dominus Deus Sabaoth, id est, omnipotens exercituum, virtutum, ac militiarum Angelorumque Dominus, est nomen eius.

CAP. V.

CAPVT V.

1. Audite verbum istud, quod ego leuo super vos planctū. Domus Israel cecidit, & non adijciat vt resurgat.

1. **A**udite me vos rutos (iudicio vestro) ad poenitentiam alio modo prouocātem, quoniam assumo super vos lamentum, & hunc vos miserans planctum leuo, o domus Israël. Si Luc. 19. cognouisses cōtra te futura, & tu mecum te fletes, o domus Israël. Præ cordis angustia vix in plura verba vocem formare valeo. O mihi, vt virgo, visu delectabilis & gratiosa domus Israël, quid erit de te? Planctum leuo: si cognouisses, & tu leuares. Heu, à patria libertate & à regia dignitate iam-iam cadet, Salmanasare Assyrio 4. Reg. 17. triumphante, nec vsquam recuperabit.

2. Virgo Israel proiecta est in terram suam, nō est qui suscitet eam.

2. A virginitate sua per Patriarchas patres suos Deo desponsata, vtque virgo gratissima, prædicta à Deo, & captiuitatis ignara, intra proprios lares vt virgo delicians, iam-iam prosterneretur in suammet terram, vbi gloriosior erat: non aderit opem laturus Rex Aegypti, non erit qui ei manum porrigat, & eleuet eam.

3. Quia hæc dicit Dominus Deus: Vrbs de qua egrediebantur

3. Quia hæc dicit Dominus Deus, cuius dicere veritas est: Vrbs, de qua egrediebantur ad pralia mille bellatores, relinquentur in ea centum, reliquis

tur mille, relinquetur in ea centum: & de qua egrediebantur centum, relinquetur in ea decem, in domo Israel.

4. Quia hæc dicit Dominus domui Israel: Querite me, & uiuetis.

5. Et nolite querere Bethel, & in Galgalam nolite inirare, & in Bersabee non transibitis: quia Galgala captiua ducetur, & Bethel erit inutilis.

6. Querite Dominum, & uiuite: ne forte comburatur ut ignis domus Ioseph, & leuorabit, & non erit qui extinguat Bethel.

liquis præliationibus assiduus, triennaliq̃ue Samarię obſidione conſumptis: & de qua egrediebantur centum, relinquentur in ea decem in decem tribubus Iſraelis.

4. Non erit sanè qui tot poſſit malis mederi, niſi uerus Deus ac Dominus: quia idcirco ab eo im-mittentur, quia hæc dicit modò, dum poenitentia locus eſt, domui Iſraelis: *Querite me, & quietè uiuetis.*

5. Et ex uoluntate proijcite idola omnia, quæ colitis in Bethel & in Galgala: & ne tranſeatis à regno ueſtro in Bersabee Auſtralē Iudæ urbem, licet ſors Simeonis ſit, in qua idola coluit & tribus Iudæ: quia iuxta nominis etymon Galgala, id eſt, reuolutio ſeu rota, rorabit & reuoluetur captiuitatis uinculis, quia uobis coniuncta, & prope Iordanem ſira, uobiſcum mala ſuſtinebit Salmanaſaris; & Bethel, hoc eſt, domus Dei, iam Beth uen dicta, hoc eſt, domus idoli, ſeu uanitatſ, aut inutilis, erit inutilis ad ſe propugnandum: nec ſe poterant idola tueri, & quomodo uos liberabunt?

6. Querite Dominum, & ſic certiffima ac præſens in uobis eſt ſalus & uita pacata: ne fortè, dum comburentur, reſplendeant ut ignis urbes & domus decem tribuum, quæ primum uobis in Regem elegiſtis Ieroboam ex tribu Ephraim filij Iosephi, fratri ſuo Manaſſi maiori ab auo Iacobo prælati, ex quo tribus Ephraim tribus dicitur Iosephi, & uos omnes tribus uocamini tribus Ephraim, & domus Iosephi, qui inter idolatras mihi fuit fideliffimus, quem ſectari debere-gis, in terra ſanctitatis à me liberi ac domini conſtituti.

*Iosue 19.
& 19.*

Gen. 48.

fluiti. Sed en oraculum templumque idoli vestri Bethelē flamma deuorabit; totque ei seruiant ac militant Angeli, ut ipsi qui succorrat, ignemque extinguat, ne vnus quidem sit cultor adfuturus.

7. *Qui conuertitis in absynthium iudicium, & in iustitiam in terra relinquitis.*

7. *Quarite Dominum, & viueris, qui iudicium rationis conuertitis in absynthium, & amaritudinem contra Deum illius largitorem abusi, & humi serpentem iustitiam relinquitis.*

8. *Facientem Arcturum, & Orionem, & conuertentē in mane tenebras, & diē in noctem mutantē.*

8. *Sicut & omnipotentem nihili facitis, cū sit ille, qui ortiri facit in coelis hyeme Arcturū, & aestate Orionem, quibus imbres tempestatēque concitat, & tenebras nocturnas conuertit in mane, & diem in noctem ordine perpetuo*

9. *qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terrae: Dominus nomen eius.*

sibi conuolante transmutat: qui tenuiores in aëra eleuat aquas maris, & pluuiam effundit eas super faciem terrae: Dominus nomē est absolutē sibi proprium, cuius participio sunt alij domini.

9. *Qui subridet vastitatē super robustum, & depopulationem super potentem affert.*

9. *Qui quasi dentes iratus ostendens, vastitatem minatur contra quemuis robustum, & depopulationem contra quemuis potentem affert; solo vindicis iustitiæ suæ nutu quauis fortia subuertit.*

10. *Odio habuerunt corripientem in porta; & loquentem perfectē abominati sūt.*

10. *Subuerter itaque & decem tribus; non eas ipsarum fortitudo seruabit: quia odio habuerunt tale mas tantum Dominū per Prophetas suos in urbem porta, ubi litigantium erat tribunal & multitudo, corripientem eos, & loquentem sermonem sanctum abominati suat: nec iustitiæ perfectiones audire voluerunt, sed fraudibus habenas laxarunt.*

11. *Idcirco, pro eo quod diripiebatis pauperem, & prædā electā tollebatis ab*

11. *Idcirco, pro eo quod diripiebatis pauperem, & prædā electā vobisque gratiorem tollebatis ab eo, domos quadro, lecto, polito, & lapide magnificas ex male paruis aedificabatis, & monte*

Soph. 1.
G. 13.

eo: domos quadrolapide edificabitis, & non habitabitis in eis: vineas plantabitis amantissimas, & non bibetis vinum earum.

12. Quia cognoui multa scelera vestra, & fortia peccata vestra: hostes iusti accipientes munus, & pauperes deprimentes in porta.

13. Ideo prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum est.

14. Querite bonum, & non malum, ut uiuatis: & erit Dominus Deus exercituum vobiscum, sicut dixistis.

Rom. 12.
C. 2.
Psal. 96.
B. 10.
31. C. 15.
36. C. 27.

15. Odite malum, & diligite bonum, & constituite in porta iudicium: si forte misereatur Dominus Deus exercituum reliquis Ioseph:

16. Propterea, ut digno poenitentiae fructu praoccupetis eum, hac dicit Dominus Deus omnipotens dominator: In omnibus plateis vestris (Assyrijs urgentibus) erit planctus: & in cunctis areis & vijs, quae foris & extra vrbes sunt, dicitur, Va, va: & vocabunt confusum undique agricolam ad luctum, & lamentatores tibicine, & lamenta-

4. Reg.

& vocabunt agricola-
lam ad luctum; &
ad planctum eos, qui sciunt plangere.

mentarices, gnaros scilicet vlsarum excitandi,
ad planctum conuocabunt.

7. Et in omnib⁹ vineis erit planctus: quia pertransibo in medio tui, dicit Dominus.

17. Et in omnibus charissimis vineis erit planctus: quia te puniendo pertransibo per te, dicit Dominus.

Transire
Exod. 12.

18. Væ desideratibus diæ Domini: ad quid eam vobis? dies Domini ista, tenebra, & non lux.

18. Væ non credentibus hunc Domini diem, væ infanam ostentantibus cordis fortitudinem, ac parui pendendo illum desiderantibus: ad quid eam diem vobis adesse desideratis? Dies Domini ista tota erit aduersa, & calamitatum tenebris innoluta, nihil lucis ac solatij habebit; sed ab vno malo in aliud, & ab hoc in aliud incidet.

Osce 10.

19. Quomodo si fugiat vir à facie leonis, & occurrat ei vrsus, & ingrediat^{ur} domum, & innitatur manu sua super parietem, & mordeat eum coluber.

19. Quomodo si fugiens homo leonē insequentem, inueniatur ab vrsō, & ingrediat^{ur} domum aliquam, saluandus in ea, & innitatur manu sua super parietem, & mordeat eum coluber ibi latitans.

20. Nunquid nō tenebra dies Domini, & non lux? & caligo, & non splendor, in ea?

20. Nunquid non multò peius tota erit malorum tenebris repleta dies iustitiæ Domini, & unllius lucis & refrigerij? nunquid non erit caligo, & non splendor, in ea?

21. Odi & execratus sum omnes festiuitates vestras: & non capiam odorem cætuum vestrorum.

21. Odi & execratus sum omnes festiuitates vestras: & non odorabo gratumque habebō odorem thymiamatum cætuum vestrorū, me simul & idola colentium, me simul & vitia sua volentium habere.

Osce 3.

22. Quod si obruleritis mihi holocausta & munera vestra, non suscipiā, & vota pinguium vestrorum non respiciam.

22. Ideo si impoenitentes obtuleritis mihi holocausta & munera vestra, non suscipiam, & vota pinguium vestrorum fauendo non respiciam.

23. *Aufer à me tu-
multum carminum
tuorum, & cantica
lyre tue non au-
diam.*

24. *Et reuelabitur
quasi aqua iudiciū,
& iustitia quasi tor-
rens fortis.*

25. *Nunquid hostias
& sacrificium obtu-
listis mihi in deser-
to quadraginta an-
nis, domus Israel?*

26. *Et portastis ta-
bernaculum Mo-
loch Deo vestro, &
imaginem idolorum
vestrorum, sidus
Dei vestri, quæ fe-
cistis vobis.*

27. *Et migrare vos
faciam trans Da-
mascum, dicit Do-
minus, Deus exerci-
tuum nomen eius.*

23. Exonera me tumultu prægravi carminum tuorum, & cantica lyre tuæ, quibus cum me, tum idola impoenitens indeuotusque oneras, non audiam.

24. Et Iudicis Dei de supplicio ex te sumendo lata & latens executioni mandanda reuelabitur sententia turbulentissimè, ac repentè, & ex improviso, quasi aqua inundans, & fortis torrens, qui prius siccus erat, & nunc nō est eū petrāfire.

25. Patrum vestrorum cadauera in deserto per quadraginta licet non totos sed ferme annos prostrata obeindem mixtionem, cultus mecum vituli & aliorum idolorum adoratione, recogitate, idemq; iudicium pertimescite: vna est vobis & patribus vestris causa: nunquid enim hostias & sacrificium non metu coacti obtulistis mihi Deo soli in deserto quadraginta annis, non integris scilicet, o domus Israel?

26. Perpendite an mihi sacrificaueritis, cui, si non soli vt Deo sacrificatis, non sacrificatur: in humeris, honoris ergo, parentes Moabitibus mulieribus portastis ymbraculum Moloch idolo proprio Ammonitarum, & à Moab & vobis pro Rege Deoque vestro contra legem meam exculto: & portastis figuras, imagines, ac simulachra idolorum vestrorum, & Rempham Luciferum, ac solē, & lunam, & stellas, opera scilicet manuum hominum, adorastis.

27. Erit ergo sententia hæc in vos: Migrare vos faciam trans Damascum in Assyriam, & ibi propagabimini in Mediam, Persiā, & trans Euphratem fluium Babylonis: quia nunquam hæc captiuitas vestra soluetur. Subscribit hanc sententiam Dominus, cuius nomen est, Deus exercituum,

Amos
6, cap. 1, v. 4.

Non 20
2. Reg. 16
Leu. 28
& 29.

4. Reg. 17.

cituum, ad cuius nutum exercitus Assyrij eam exequentur.

CAP. VI.

CAP. VI.

Luc. 6.
D. 24.

1. *Ve qui opulenti estis in Sion, & confidentis in monte Samaria: optimates capita populorum, ingredientes pompaticè domum Israel.*

1. **V**Ac qui rebus omnibus affluentes, quietè, nulla pauperum miseratione permoti, vitam degitis in Templo, & in regio palatio, in Sionis monte sitis in Ierusalem, vbi maior misericordiæ ratio habenda erat: vae qui sic opulenti estis in duabus tribubus, & vae vobis decem, non in Domino confidentibus, sed in munitissima loci natura, vrpote in monte constituta Samaria: vae vobis, optimates, quorum consilio reguntur populi, sicuti capite membra: qui pompaticè ac fastuosè tardiori gressu inflatique domum confessus Israelis ingredimini; quasi soli gentium capita essetis, nihilque sit, quod timere possitis.

2. *Transite in Channe, & videte, & ite inde in Emath magnam: & descendite in Geth Palestinae, & ad optima quæque regna horum: si latior terminus eorū termino vestro est?*

2. Ad hanc vestram contundendam superbiam, transite cogitatione in urbem Babylonie Channe, & considerate illam, quam sexcenta milia urbanae plebis incolūt: & ite inde in Hemath magnā, (quæ nunc Antiochia dicitur) & descendite in Geth metropolim Palæstinorum, & ad optima quæque horum capitum regna: & videte si latior terminus illorum termino vestro est: burlando, y como si es, vique. Est igitur in terris quod formidare debeatis, vires viribus comparantes, Domini ope seclusi: quanto magis irato contra vos exercituum Domino!

3. *Qui separati estis in diem milium: & appropinquatis solum iniquitatis.*

3. Ab eo cerè iam separati estis, ut hadi malè olentes, in captivitatē, & appropinquatis peccatorum gemitibus ad solum supplicij.

4. *Qui dormitis in le-*

4. *Quia cum pauperum neglectu dormitis in le-*

Plin. lib. 6. c. 26.

Hierom.

Mat. 23.
Luc. 11.
Chr. 1.
cap. 7.

lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris: qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti.

5. Qui canitis ad vocem psalterij: sicut David putauerunt se habere vasa cantici.

6. Bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento delibuti: & nihil patiebantur super contritione Ioseph.

7. Quapropter nunc migrabunt in capite transmigrantiū: & auferetur factio lasciuientium.

8. Iurauit Dominus Deus in anima sua, dicit Dominus Deus exercituum: Detestor ego superbiam

etis eburneis ex dentibus elephantorum carissimè compactis, & libidini indulgeris in stratis vestris: & comeditis optima quæq; sicuti agnum de grege selectum, & vitulos excellentiores in armentis.

5. Et ne quid voluptati deesset, canitis ad sonum psalterij, lyræ, & organorum: excusarique se putabant in hoc, quia canrandi instrumenta habuit hæc & David, sanctus sane vir; cum hic Deo, ipsi verò sibi canant.

6. Bibentes vinum aoladas, abunde, in vasisque amplis & pretiosis, qualia sunt phialæ, & optimo vnguento delibuti, (vrinam animi fetorem putridi dissimularent) nihil (tantam parit insensibilitatem alienæ miseriæ propria voluptas) patiebantur doloris, nihil commouebantur, oculis ipsis intuentes contritionem & calamitatem fratrum suorum è decem tribubus miserorum, quibus vnus Ioseph nomen dedit: imò sicuti germani fratres comedere potuerunt hilares in cisternam Iosepho detruso; ita & hi nihil infirmantur, hoc est, nihil dolent voluptuose agentes, cum videant angustias animæ fratrum & proximorum.

7. Quapropter nunc in captiuitate, qui in deliciis & pompa fuerunt capita, in capite migrabunt transmigrantium: & auferetur vnà conuenientium ad conuiuia & ad libidinem, equorū more, factio.

8. Iurauit Dominus Deus per semetipsum, immobile ostendens fore hoc consilium suum, iurauit per vitam suam, & ait: Detestor ego superbiam tribuū Iacobi, qui humilis erat, & humilitate à me magnus est effectus, in casulisque habitabat:

*Jacob, & domus eius
odi, & tradam ciui-
tatem cum habita-
toribus suis.*

9. *Quod si reliqui
fuerint decem viri
in domo vna, & ipsi
morientur.*

10. *Et tollet cum pro-
pinquus suus, & co-
buret eum, vt effe-
rat ossa de domo: &
dicet ei qui in pene-
tralibus domus est,*

11. *Et respondebit:
Finis est. Et dicet ei:
Tace, & nō recorde-
ris nominis Domini.*

12. *Quia ecce Domi-
nus mādauit, & per-
cutiet domum maio-
rem ruinis, & domū
minorem scissioni-
bus.*

13. *Nunquid curre-
re queunt in petris
equi, aut arari potest
in bubalis: quoniam
conuertistis in ama-
ritudinē iudicium,
& si iudam in iustia*

bitabat: & ideo nunc odi posterorum eius super-
bas domos, & in hostium manus tradam ciuita-
tem & plenitudinē eius cum habitatoribus suis. *Gen. 18.*

9. Ita vt ne decem quidem viris parcam: qui si
superstitēs fuerint, simulque seruati in domo
vna, in latibulis, & ipsi moriētur peste aut fame.

10. Quos tumulare non valens propinquus, vt-
pote solus, ibidem comburet, vt efferat ossa de
domo: & efferens dicet superstiti infirmo in pe-
netralibus domus existenti: Nunquid adhuc est
penes te aliud cadauer?

Nunquid adhuc est penes te?

11. Et respondebit: Non. Scit Dominus, quia v-
nus ego supersum; sit nomen eius benedictum:
iam cadauerum & viuentium finis est in hac do-
mo. Et hoc exasperatus responso alter dicet ei:
Tace, & ne recorderis quidem nominis Domini.

12. Quod quidem dicet, quia ecce Dominus *Amos lo-
quitur.*
mandauit per punientis iustitiæ suę iudicium &
præceptum: quod exequetur, percutiens Iacobi
domum maiorem, regnum scilicet decem tri-
buum, prius irreuerabilibus ruinis, nunquam
reparandam: & percutiet Iacobi domum mino-
rem, Iudæ & Benjamin regnum, postea scissio-
nibus & rimis aliquando decludendis, captiui-
tate soluta.

13. Vestra est omnis horum culpa malorum, &
duodecim tribus, cum etiam natura (qua à Deo
condita, à suo impulsu in bonum itum nihil
vltro dimoueri patitur) intacta violatis. Nunquid
enim currere queunt in petris equi, aut arari po-
test in bubalis siluicibus? At vos conuertistis
in amaritudinem conscientię vestrę iudicium
rationis

in absynthium.

14. *Qui letamini in
nihil: qui dicitis,
Nunquid nō in for-
titudine nostra as-
sumpsim⁹ nobis cor-
nua?*

15. *Ecce enim susci-
tabo super vos, do-
mus Israel, dicit Do-
minus Deus exerci-
tuum gentem: & cō-
terēt vos ab introi-
tu Emath usque ad
torrentem deserti.*

rationis in bonum sponte sua directum, & fru-
ctum naturalis ac diuinæ iustitiæ suauissimum
in absynthium Deo, vobis, & proximo.

14. Et in tantum malitiæ profundum demersi
eritis, vt contemptis, & sine ratione vlla latemi-
ni in idolis, diuitijs, & præsumptione vestra: qui
non Deo, sed vobis victorias tribuentes, dicitis:
Nunquid non in fortitudine nostra assumpsi-
mus nobis cornua, quibus vt inuicti rhinocero-
tes ventilauius hostes?

15. Idcirco Dominus ait: Ecce ego suscitabo
contra te, ô domus Israel, gentem Assyriam &
Chaldaeam: & conterent vos duodecim tribus
à termino ad terminum, ab introitu nempe di-
tionis Emath vrbs Syria Damasci vsque ad tor-
rentem deserti, ab Emath vsque ad Rhinocolu-
ram, inter quā & Pelusium riuus Nili, siue tor-
rens de creta veniens, mare ingreditur.

Deut. 32

*3. Reg. 5
Hier. 49
Hier. 49*

CAP. VII.

1. *Hæc ostendit mihi
Dominus Deus: &
ecce fīctor locustæ in
principio germinā-
tiū serotini in bris,
& ecce serotini⁹ post
conserem gregis⁹.*

* conser-
em gregis
2.

CAP. VII.

1. **N**ON modò verbis ex auditu, verum etiam
rebus visis, futura hæc mala ostēdit mihi
Dominus Deus. Et primò quidem magna cum
admiratione visus est à me formator multarum
locustarum, eas ad natum vt fīctor essingens ex
luto, in principio germinantium plantarum, im-
bre serotino, id est, prope inueni Aprilis. Hoc est:
Intellexi Assyrium exercitum quasi locustarum
multitudinem denorantes speciosa quæque, quib-
us sibi potēs ac germinare incipere persuadens
regnum decem tribuum Assyrio Regi magno
tributa denegare moliebatur, qui Rex ro, condit
eas, in captiuitatemque duxit: & post hanc ten-
sionem Regis Salmanasaris ostensus est mihi se-
rotinus limber, quo scilicet pullulare ac florere
cœpit

*4. Reg. 17
5.*

2. *Et factū est: cūm cōsummasset comedere herbam terræ, dixi: Domine Deus, propitius esto, obsecro: quis suscitabit Iacob, quia paruulus est?*

3. *Misertus est Dominus super hoc: Nō erit, dicit Dominus.*

4. *Hac ostēdit mihi Dominus Deus: & ecce vocabat iudiciū ad ignem Dominus Deus, & deuorauit abyssum multam, & comēdit simul partem.*

5. *Et dixi, Domine Deus, quiesce, obsecro: quis suscitabit Iacob, quia paruulus est?*

6. *Misertus est Dominus super hoc: sed & istud non erit, dicit Dominus Deus.*

7. *Hac ostendit mihi Dominus: *Dominus*: Et ecce Dominus stās super murum litum, & in*

coepit regnum Iudæ sub Ezechia.

2. Et factum est: cūm vidissem ab eadem locusta postea consumptam herbam terræ duarum tribuum, Assyriam ductante multitudinem quasi locustarū Sennacheribo, & vsque ad portas Ierusalem electa viridia vastante; orauī, dicens: Domine Deus, propitius esto, obsecro: quis suscitabit Iacob, si tu eum prosterneis? ecce decem tribubus captiuatis, & duabus iam iam captiuandis, deiectus & paruus est valde.

3. Misertusque Dominus vrbi Ierusalem dicit mihi: Non erit captiua Ierusalem, à Sēnacheribo eam protegam.

4. Reg. 19.

4. Secundò hæc ostendit mihi in visu Dominus Deus: ecce ad ignem & incendium per manum Nabuchodonosoris Babylonis Regis vocabat Dominus Deus iudicium increpans & puniens duas tribus relapsas; & deuorauit ignis partem vrbis Ierusalem inferiorem quasi abyssum multam in valle sitam cum opum immensa abyssō, & comedit simul partem superiorē, Templum, regiumque palatium.

5. Et miserans orauī, dicēs: Quiesce, obsecro, ab ira tua, ne penitus deleatur genus Iacob: qui iam paruulus est, & quis, te non quiescente, suscitabit eum?

6. Misertus est Dominus super hoc, & dicit: Non abolebitur omnino, post septuaginta annos restituiam tribus Iudæ & Beniamin.

7. Tertiò hæc ostendit mihi Dominus. Stabat Dominus super murum litum, protegebat scilicet decem tribus ab imbrium & hostium iniurijs, sicut complanatio murum exornat & protegit:

Ecc. 13.

Dicit 4.
Deus

*manu eius trulla
camentarij.*

*8. Et dixit Dominus
ad me: Quid tu vi-
des, Amos? Et dixi:
Trullam camentarij.
Et dixit Dominus:
Ecce ego ponā trullā
in medio populi mei
Israel: non adijciam
ultrā superinduce-
re eum.*

*9. Et demolietur ex-
celsa idoli, & sancti-
ficationes: Israel de-
solabuntur: & con-
surgam super domū
Ieroboam in gladio.*

*10. Et misit Amasias
Sacerdos Bethel ad
Ieroboam Regem Is-
rael, dicens: Rebella-
uit contra te Amos
in medio domus Is-
rael, nō poterit ter-
ra sustinere vniuer-
sos sermones eius.*

*11. Hæc enim dicit
Amos: In gladio mo-
rietur Ieroboam, & Israel captiuus migrabit de terra sua.*

*12. Et dixit Amasias
ad Amos: Qui vides,
gradere, fuge in ter-
ram Iudæ: & comede
ibi panem, & pro-*

*tegit: & in manu Domini trulla erat liniens, &
reparans crustam arietis, quæ facilè diruitur.*

*8. Et dixit Dominus ad me, attentiores esse vo-
lens, quia propius hæc instat calamitas; quam
post quadraginta nouē annos Salmanasaris va-
stitas sequetur: Quid tu vides, Amos? Et dixi:
Trullam camentarij. Et dixit Dominus: Ecce ego
deponam trullam in medio populi mei Israelis;
hoc est, non adijciam vltrā transire per illum,
trulla liniendo: quod ruit, ruat, non protegam
amplius, aut muniam.*

*9. Et demolientur excelsa idolis & risui sacra, &
loca sanctificata decem tribuum, id est, Templā,
desolabuntur: & consurgam contra domum Ie- 4. Reg. 19.
roboam in gladio Sellū, interficiēs Zachariam
Regem filium eius.*

*10. Vidensque Amasias, idolorum Bethelis
Sacerdos, his Amos cōcionibus commoueri ple-
bem ad idola abijcienda, quasi reum regia læ
maiestatis deferre audens Prophetam, dolosè
misit ad Ieroboam Regem decem tribuum, di-
cens: Coniurationem excitat contra te rebellans
Amos apertè, in medio nempe domus Israelis:
non poterit terra sustinere vniuersos sermones
eius, quin perterrita non à te deficiat.*

*11. Hæc enim dicit Amos: In gladio morietur
Ieroboam, & Israel captiuus migrabit de terra sua.*

*12. Vidensque apud Regem se non proficere,
quasi Amos boni consulturus, ait idē Amasias:
O videns, gradere volens, imò etiam nolens fu-
ge, salua te ipsum in terram Iudæ, & viuens ibi co-
medes vt libuerit panem, qui fortè hîc tibi da-
bitur*

phetabis ibi.

bitur per vncias citò, vt aiunt, & officio tuo interdiceris, et ibi cum fructu & honore prophetabis.

13. Et in Bethel non adicies vltra vt propheta: quia sanctificatio Regis est, & domus regni est.

13. Et in Bethle non prophetabis amplius, quia in ea est Templum Regis Ieroboam tuis concionibus irritati, & sedes regni, domusque regia, contra quam verba fecisti. Salutis certe tuae honorisque cupidus hæc monco.

14. Responditque Amos, & dixit ad Amasiam: Non sum Prophetæ, & non sum filius Prophetæ: sed armentarius ego sum, vellitans sycomoros.

14. Responditque Amos, & dixit ad Amasiam: Non est cur me ad prophetandum Iudæ adigas: non mihi tantum honoris arripio, vt ignore me officio non esse Prophetam, nec discipulū aut filium Prophetæ, sed armentarium, præ inopia & pro mea fame subleuanda vellicantem vnguibusque findentem fructus sycomoros, vt lac prodeat quasi ficus, & à sole penetretur, & quarto die maturescat.

Diofcor.
lib. 1. cap.
144.

15. Et tulit me Dominus cum sequeretur gregem, & dixit Dominus ad me: Vade, propheta ad populū meum Israel.

15. Sed tulit me Dominus, cum reipsa sequeretur ouium gregem: & repleuit me hoc prophetiæ dono, quod fixum non est in Vate, sed ad replētis Domini nutum adest & abest, & dixit Dominus ad me: (non itaque meum inuentum est hoc oraculum) Vade, propheta ad populū meū Israel. & tu me vis auertere?

16. Et nūc audi verbum Domini: Tu dicis, Non prophetabis super Israel, & non stillabis super domum idoli.

16. Deo potius obedire oportet, cuius nunc audi verbum: Tu dicis mihi, Ne prophetes contra Israel, & ne quasi stillans minis increpes domum risus deridendique idoli.

AA. 5.

17. Propter hoc hæc dicit Dominus: Vxor tua in ciuitate fornicabitur, & filij tui & filie tue in

17. Propter hoc, quia cum idolis fornicantes foues, hæc dicit Dominus: Vxor tua in ciuitate ad maius dedecus tuum fornicabitur, & filij tui & filie tue in gladio cadent Assyriorum, & hereditatem tuam Chutæi tibi fornentur, & tu captiuus

HC+

gladio cadent, & huius tua funiculo metietur: & tu in terra polluta morieris, & Israel captiuus migrabit de terra sua.

CAP. VIII.

1. *Hac ostendit mihi Dominus Deus: Et ecce vncinus pomorum.*

2. *Et dixit: Quid tu vides Amos? Et dixi: Vncinum pomorum. Et dixit Dominus ad me: Venit finis super populū meum Israel, non adiiciam ultra ut pertranseā eum.*

3. *Et stridebunt cardines Templi in die illa, dicit Dominus Deus: multi morientur: in omni loco projicietur silentiū.*

4. *Audite hoc qui conteritis pauperem, & deficere facitis egenos terra,*

5. *dicentes: Quando mensis transibit xme'sis, & venūdabimus merces; & sabbathum, & aperiemus fru-*

CAP. VIII.

1. **H**Aec ostendit mihi Dominus Deus. Vidi vncinū, oblongum nempe baculum, in cuspide ferramentum habentem ad vncum, quo remotiores arborū rami attrahuntur, vt fructus molles & poma colligantur.

2. Et attentiores exigens dixit: Quid tu vides, Amos? Et dixi: Vncinum pomorū. Et dixit Dominus ad me: Intelligentia visionis est: venit finis & omnimoda captiuitas populi mei Israel, cuius viciniore loca, quasi proximiora manu carpēs poma, Teglati-phalasar Rex Assur capti-
uabit, remotioribus pertransitis atque relictis: quę iam non ultra pertransibo, sed colligam Sal-
manasaris vncino.

3. Et stridebunt securibus isti cardines Templi Bethelis in die illa, dicit Dominus Deus: multi morientur: ac prę solitudine vbique erit silentium.

4. Arrigite aures ad hæc qui vexatis pauperes, & crudelitate vestra, fame & egestate deficere facitis egenos terrę.

5. Dicentes: Quando transibit mensis nouus, prima nempe dies neomeniæ, quę festiua est, & venūdabimus merces, & sabbathum, & aperiemus horrea frumenti, con tantas fiestas? tot festa nostra lucra negotiaque retardant, abeant citò:

mentū: vt imminuamus mensuram, & augeamus sictum, & supponamus stateras doloſas,

citò: vt vendendo imminuamus mensuram, & emendo augeamus sictū, id est, pondus, & clam ponamus stateras doloſas.

6. Vt possideamus in argento egenos, & pauperes pro calceamentis, & quisquillas frumenti vendamus?

6. Vt possideamus argentū cum egestate ementium, & vt in seruos ac mancipia pauperes pro tenui victu & calceamentis nobis seruientes habeamus, paupertate illos urgente, quibus etiam quisquillas & purgamenta frumenti vendamus.

*super. biam
7. Iurauit Dominus in *superbia Iacobi: Si oblitus fuero usque ad finem omnia opera eorum.

7. Non vos decipiant pseudoprophetae: credite iam tertio iuranti, si comminanti fidem non praestatis. Iurauit Dominus in superbia Iacobi, humilitate grati in seipso, nunc in posteris superbi, atque ideo tot vitijs repleti, dicens: Si oblitus fuero usque in sempiternū omnia opera eorum, ne puniam illa. Nequaquam.

8. Nunquid superbo non commouebitur terra, & lugebit omnis habitator eius: & ascendet quasi fluuius vnuerſus, & eicietur, & defluet quasi riuus Aegypti?

8. Nunquid non propter istud non desolabitur terra Iacobi, & lugebit omnis habitator eius, & vniuersa simul in captiuitatem abiens apparebit quasi fluuius inundans, & dispergetur per latissimum Assyriorum dominium, & vix apparebit; sicut in mare defluens riuus Aegypti, quia paruus est, prorsus absorbetur.

*Deus
I. Ier. 15.
E. 9.
9. Et erit in die illa, dicit Dominus: occidet sol in meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis.

9. Et erit in die illa, dicit Dominus: occidet sol in meridie, & prosperitas Israelis in flore ac germine, quasi sol in meridie fulgens; & moestitudine oculis fessis habitatorum terrae huius, videbitur luminosa dies.

Chrys.
hom. 2.
ad popul.
Amos.

Tob. 2.
A. 6.
I. Mac. 1.
E. 41.
10. Et conuertam festiuitates vestras in luctum, & omnia can-

10. Et conuertam festiuitates vestras in luctum, & omnia cantica vestra in planctum: & praecalamitatis magnitudine inducam super omne

4. Reg. 6.
Ier. 1.
Iob 1.

*tica vestra in plan-
ctum: & inducam
super omne dorsum
vestrū saccum, & su-
per omne caput cal-
uitiū: & ponam eam
quasi luctum vnige-
niti, & nouissima e-
ius quasi diē amarū.*

*11. Ecce dies veniūt,
dicit Dominus, &
emittam famem in
terram: non famē
panis, neque sitim a-
quæ, sed audiendi
verbum Domini.*

*12. Et cōmoue būtur
à mari vsq. ad mare,
& ab Aquilone vsq.
ad Orientem: circui-
bunt quærentes ver-
bum Domini, & non
inuenient.*

*13. In die illa deficiēt
virgines pulchræ &
adolescentes in siti.*

*14. Qui iurāt in de-
lictō Samariæ, & di-
cunt: Viuit Deus
tuus Dan, & viuit
via tua Bersabee, &
cadent, & nō resur-
gent ultra.*

dorsum vestrum saccum cilicinum, & super om-
ne caput caluitium, casarie barbaque rasis, siue
manu vestra ob dolorem, siue hostium manu in
captiuitatis indicium pariter & ludibriū: & po-
nam terram, yo la pondré, quasi luctum vnige-
niti, qui maximus propter doloris excessum ma-
tri esse solet, & nouissima eius ponam quasi
diem amarum, tertio obsidionis anno capta Sa-
maria.

11. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & emit-
tam famem in Iacob: non loquor modò de cor-
poris fame ac siti, quæ obsessos certa manet, sed
de asperiori fame audiendi verbum Domini ex
ore vel vnus Prophetæ obsidionis & captiuitatis
tēpore: tunc non erit Propheta, quia nunc Pro-
phetas & Domini oracula contemnunt.

12. Et tribulatione instante hostili, magnis vo-
tis ac desiderijs cōmoti ibunt legati à mari Ga-
lilææ, vsque ad mare Mediterraneum, quod est
ad Occidentem, & à termino terræ suæ Aquilo-
nari ad terminū ibunt Orientalem: circuibunt
quærentes responsum Domini, & nō inueniēt,
quia nunc eos Dominus quarit, & responsum
non inuenit.

13. In die illa præ siti, cuius maius est ibi pericu-
lum quàm famis, omnium oculis gratiosæ defi-
cient virgines, selectique iuuenes.

14. Quæ licet teneræ sint, & ætatis videantur in-
noxia, Samariæ patrumque delicta sectantes
blasphemant, dum quod veri Dei est, viuere,
mortuo ascribant idolo ac vitulo, & iurant, &
dicunt: Viuit Deus tuus Dan, & viuit via tua
Bersabee, quarum quò remotior & laboriosior
peregrinatio, eò augustior. Er ideo virgines & a-
dolescentes, è quibus speranda erat posteritas, &

patres,

Isai. 3.
& 19.
Psal. 39.
Apoc. 6.
Deut. 32.
Hier. 6.
Zach. 12.

patres, & delinquens Samaria cadent in manus Salmanasar, & non resurgent ultra, y jamas alçarán cabeça, nunquam ad antiqui regni gloriam aut ad patriam terram redibunt.

CAP. IX.

1. Vidi Dominum stantē super altare, & dixit: Percute cardinem, & commoveantur superliminaria: auaritia enim in capite omnium, & nouissimū eorum in gladio interficiam: non erit fuga * eis: fugient, & nō saluabitur ex eis qui fugerit.

eis qui
fugient
1.

CAP. IX.

1. Vidi Dominū stantem super altare Templi sui celeberrimi iam iam recessurum, & ideo non vidi eum sedētem super Cherubin; & Romano dixit exercitui: Percute cardinem, & cōmoueantur superliminaria, Tēplumque funditus ruat, cū factum sit spelunca latronum, ob Sacerdotum & in eo euentū & videntium impudenter auaritiam, quæ omnibus dominatur, & punietur in capitibus omnium præcipuis vsque ad nouissimum & abiectissimum eorum, quem gladio interficiam, desde el Pontifice hasta el Sacristan, y desde el Rey hasta el Pastor, à Pontifice vsque ad nouissimum Templi ministrum, & à Principante vsque ad vltimum Pastorem: nec erit effugere aut euadere quempiam Domini supplicium.

2. Si
descenderint
2.

2. Si descenderint vsq; ad infernū, inde manus mea educet eos: & si ascēderint vsq; in calum, inde detraham eos.

3. Et si absconditi fuerint in vertice Carmeli, inde scrutans auferam eos: & si celauerint se ab oculis meis in profundo maris, ibi mandabo serpenti, & mordebit eos.

4. Et si abierint in

2. Si descenderint vsque ad infernū, inde manus mea educet eos: & si ascenderint vsque in celum, inde detraham eos, vt mea audiant & fecerant iustitiam sententiar.

3. Et si absconditi fuerint in vertice cauernosi montis Carmeli sibi noti, inde, scrutans caernas, auferam eos: & si celare se tentauerint ab oculis meis in profundo maris, ibi meum sentiet maximus pitcis imperium, & mordebit eos.

4. Et si se ipsos inimicis suis dederint, & in captiuitatem

Hyperbo-
le.

captiuitatem coram inimicis suis, ibi mādabo gladio, & occidet eos: & ponam oculos meos super eos in malum, & non in bonum.

5. Et Dominus Deus exercituum, qui tāgit terram, & tabescet: & lugebunt omnes habitātes in ea: & ascēdet sicut riuus omnis, & defluet sicut fluuius Aegypti.

6. Qui aedificat in caelo ascensionē suā, & fasciculum suum super terram fundauit: qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terrae, Dominus nomen eius.

7. Nunquid non ut filij Aethiopum vos estis mihi, filij Israel, ait Dominus?

ptiuitatē abierint, ibi mādabo gladio, ibi meam gladius in Sacerdotes, & in auri puluerem obli-gurientes, & in quos voluero, exequetur iustitiā, & occidet eos: & ponam sine fine oculos meos super Iudaeos in malum, poenam, & contēptum eorum, & non in bonum.

5. Et qui haec ait, est Dominus exercituum, cuius omnis sermo fiet; qui solo tactu terram liquescit & consumit, si velit; & tangit terram Iudae, & tabescet: & lugebunt omnes habitantes in ea: & inundabit ea omnis sicut riuus, in mortem & captiuitatem dum exier, & defluet ac disparebit postea sicut riuus Aegypti mare subintrans.

6. Qui haec ait, à crucis patibulo descendere nō lens, aedificabit crucis lignis in caelo ascensionem suam, & ascensiones suorum secum: & Ecclesiam suam in terra decorabit: religione sua Christiana in vnum viuentium & electorum fasciculum suos in terra ligabit atque religabit: suoque è caelis post ascensionem suam diuino demisso Spiritu Apostolos indissolubiliter in fasciculum rediget atque firmabit: qui vocabit è seculi amaritudine aquas, & in praedicationis nubes conuersas effundet eas super faciem vniuersae terrae: nec deerit illi populus, Hebraeo euerso, nec solus Hebraeus ad illum spectat; nam absolutè omnium Dominus nominatur: Iehoua nomen eius, quia ipse per se est, & omnibus, vt essent, dedit.

7. Putatisne, ait Dominus, me Iudaeorum tantum esse Deum, & non etiam quatumcunque gentium, quamuis Aethiopes sint? Nunquid vos filij Israelitae non estis mihi Domino ac creatori

Ier. 44.
C. II.

Supra 5.
C. 8.

Chald.
I. Reg. 19.

Isai. 5.

*Nunquid nō Israel
ascendere feci de ter-
ra Aegypti, & Pa-
lestinos de Cappa-
docia, & Syros de
Cyrene?*

creatori in honorem, vt filij Aethiopum? nō-
ne aq̄nē vos omnes creauit? Et si Israelem ascen-
dere feci de Aegypto, & Chananaeis eiectis corū
terram possidere, nōne & Cappadocū reliquias
ascendere feci è Cappadocia, & è Palestina Heueis
expulsis, eorum regionem obtinere, ac pariter
Syros ascendere feci de Cyrene, priscisq̄e profligatis
habitoribus Syriam Damasci inhabitare?

*8. Ecce oculi Domi-
ni Dei super regnū
peccans, & conterā
illud à facie terre:
veruntamen conte-
rens non conteram
domum Iacob, dicit
Dominus.*

8. Omnium Dominus ego, omnesq̄e mihi cu-
ra: ecce oculi Domini super regnum peccans,
cuiuscumque sit illud: conteram illud à facie ter-
ra: veruntamē conterens non prorsus delebo
domum Iacobi, dicit Dominus.

*9. Ecce enim man-
dabo ego, & concu-
tiam in omnibus
gentibus domū Is-
rael, sicut concuti-
tur in cribro: & non
cadet lapillus super
terram.*

9. Ecce enim mandabo ego Romanis, non As-
syriae, Mediae, Chaldaee, ac Persiae solum, sed in
omnibus gentibus duas tribus, apud quas serua-
bitur tunc domus Israelis, decem prius euerfis,
sicut concutitur in cribro angustissimis forami-
nibus constante, ex quo non cadet lapillus super
terram. Yo los cerneré por cedaço muy angosto;
yo los estrecharé.

*10. In gladio morien-
tur omnes peccato-
res populi mei: qui
dicunt: Non appro-
pinquabit & nō ve-
niet super nos malū.*

10. In gladio morientur omnes peccatores ob-
stinati populi mei Israelis in Christum nō con-
uersi, qui dicunt: Non appropinquabit & nō ve-
niet super nos malum: securitatem nobis e caelo
hac prodigia demissa porteadunt, non perni-
ciem.

*Isa. 66.
de bello
Isa. 66. 11.
& 12.*

*11. In die illa susci-
tabo tabernaculum
David, quod cecidit:
& reedificabo aper-
turas murorū eius;*

11. In die illa, post hac scilicet, suscitabo Ec-
clesiam Christi, quae cecidit in populo Hebraeo:
& reedificabo lapidibus adiectis ex Gentilibus
aperturas murorum eius, per quas Iudaei de-
stiterant, atque adeo sic, quae conuerterint inambo,

*Rom. 11.
suscitabit
de ceteris,
& reedificabo
aperturas
murorū eius.*

Et ea quæ corruerāt, instaurabo: & reedificabo eum sicut in diebus antiquis.

12. Ut possideant reliquias Idumææ, & omnes nationes: eò quòd inuocatum sit nomen meum super eos, dicit Dominus faciens hæc.

13. Ecce dies veniūt, dicit Dominus: & cōprehendet arator messorem, & calcator vixæ mittentem semen: & stillabunt mōtes dulcedinem, & omnes colles culti erunt.

14. Et conuertā captiuitatē populi mei Israel: & ædificabunt ciuitates desertas, & inhabitabunt, & plantabunt vineas, & bibēt vinum earum: & facient hortos, & comedēt fructus eorum.

25. Et plantabo eos

sicut in diebus antiquis Patriarchis & Prophetis ac Moyſi exemplar in monte monſtraui.

12. Ut possideant Apostoli relictos mihi ex sanguinaria meoque cruore rufa Iudæa, quæ ideo potius Edom & Idumæa est dicenda, ceterique homines electi ex ea me Dominiū requirant, & simul in vno tabernaculo Ecclesiæ possideant Euāgelij prædicatores omnes nationes: eò quòd inuocabitur nomen meum super eos, & vocabuntur populus Dei. Non ego Amos, ipse ipse Dominus hæc dicit, qui ea citò facturus est omnia.

13. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, tantæ prædicantium Euangelium, & fructum reddentium fecunditatis ac copię, quāta foret, si arator comprehenderet messorē, & calcator vixæ mittentem semen, & pastor stillantes è montibus mellis ac lactis fluentia desumeret, & omnes colles reuirescerent, ac cultura apti apparerent.

14. Et conuertam captiuitatem peccati, mortis, ac diaboli, in quam detrusus est omnis homo, quem in populum meum verè Israëlē, mecum accum fide & gratia mea præualiturum eligam: & ædificabunt Ecclesias in ciuitatibus hætenus à meo numine desertis, & securè inhabitabunt; & plantabunt paroccias quasi vineas, & cælestiū spem quasi earum vinum cor exhilarans bibent: & facient pro charitatis excolenda perfectione religionum hortos, & comedent fructus, & merita, & coronas eorum.

15. Ego primus ac princeps ero in omnibus his agricolæ:

*super humū suam:
& non euellam eos
ultrā de terra sua,
quam dedi eis, dicit
Dominus Deus tuus.*

agricola : qui non extirpandos vnquā imbrum
persequentium vi plantabo eos super humum
verē suam , vberem ac pingue spiritualibus bo-
nis : & non euellam eos ultrā de terra sua, quam
dabo eis: euulsi per Chaldaeos duas tribus, restitui
terræ suæ, euellam per Romanos, nunquamque
illi solo restituam : sed Christianos ab Ecclesia,
quam semel dabo pro vera terra sua omnibus
fidelibus, nunquam euellam : stabit enim vs-
que ad cōsummationem seculi Ecclesia, ex He-
brais & Gentibus vniuersis ad fidem vocatis e-
recta. Dominus est, qui cuncta potest; Deus est,
qui cuncta videt, trinitusque erit, bonitate sua te in
populam peculiumque suum segregaturus, qui
hæc dicit: quid igitur dubij esse poterit, quin ita
sint omnino futura? Spondet hæc omnipotens
Dominus, spondet hæc omniscius Deus, spon-
det hæc omnibonus Deus tuus.

PROPHETIA ABDIAE.

1. **V**isio Abdie.
*Hæc dicit Do-
min⁹ Deus ad Edō:
Auditū audiui⁹ à
Domino, & legatū
ad gentes misit: Sur-
gite, & cōsurgamus
aduersus eū in pra-
lium.*

1. **V**isio quam intelligendo vidit Abdias,
cū tristitia tum faulta prophetans. Hæc
dicit Dominus Deus aduersus prosperitatē rufi
Esau de genere Seth, ad quē Roma nō pertinet,
cū totā incoluerint Europam filij Iaphet: pec-
tiusq; Iudæa dicenda foret Edō & Idumæa, quia
inde Regē est nacta Herodem, quam Roma, ob
Iuliū Cæsarem ei dominantē, quem ipsi Esau
fabula peperit. Diuinum sanè est hoc oraculum,
quia ego, Hieremias, & Amos à Deo accepi-
mus : & quasi actam iam rem video, spiritu suo
quali legato Babylonios concitatos, mutuoque
sefe adhortantes, hæc dicentes audio: Surgite, &
cōsurgamus aduersus terrā Edom in praliū.

FFF 2

2. Do-

*Gen. 10.
Ies. 46. 1.
1. Amiq.
cap. 7.*

2. *Ecce paruulū dedi te in gentibus: contemptibilis tu es valde.*

3. *Superbia cordis tui extulit te habitantem in scissuris petrarū, exaltātem solū * tuum: qui dicis in corde tuo, Quis detrahēt me in terram?*

4. *Si exaltat⁹ fueris ut aquila, & si inter sidera posueris nidum tuum: inde detrahā te, dicit Dominus.*

5. *Si fures introissent ad te, si latrones per noctē: quomodo conticuisses? nōne furati esēt sufficiētia sibi? si vindemiatores introissent ad te, nunquid saltem racemum reliquissent tibi?*

6. *Quomodo scrutati sunt Esau, inuestigauerunt abscondita eius?*

7. *Vsq̃ue ad terminū emiserūt te omnes viri fēderis tui: illuserunt tibi: inualuerunt aduersum*

2. Dominumq; audiuius his aduersus Edom exostulantem: Ecce paruulum circuitu, & infirmum viribus inter populos te constitui: & reuera nisi te latēres, tibi ipsi etiam esses, sicut omnibus es, contemptibilis valde.

3. Prima igitur excidij tui causa erit arrogantia, quæ te decipit ob situm tui munitionem: hæc superbia cordis tui te supra te extulit, utpote montosa inaccessa que loca incolentem, in scissuris petrarum, exaltantem sedem tuam in montibus situ munitioribus: & dicis in corde tuo: Quis me quietē agētem ab hoc situ culmine prosterneret?

4. Idcirco quamuis exaltatus fueris ut aquila, parum dixi, quamuis inter sidera posueris nidum tuum, ita ut præ altitudine loci videri nequeat, & tutior sit, inde te eiiciā. Dominus est qui hæc dicit, cur non timore concuteris? cur non humilitatem amplexaris? Adeone magnanimus es?

5. Si fures quauis hora introissent ad te, si nocturni nocte latrones, quomodo ne hircere quidem præsumpisses? Et quidem hi non omnia, sed quæ sibi sufficerent, auferret. Si vindemiatores tuam inuasissent vineam, certē vel racemum tibi non reliquissent.

6. At omnem superat admirationem, intueri quomodo Babylonij te scrutabuntur, & inuestigabunt abscondita quæque, ac gladio & captiuitati cuncta supponent.

7. Ab omni termino tuo vsque ad vltimum terminum Eoum in exilium emittent te omnes confederati tui: illudent tibi: insurgent aduersum te pacifici tui: grauius adiungo: qui comedunt tecū, hospitio benignē à te habit, insidiabuntur

* fūm:
qui dicit
in corde
suo 12.
M. S. H.
C. G. Q.
Jer. 49.
C. 16.

te viri pacis tue: qui comedunt tecum. ponent insidias subter te: non est prudentia in eo.

buntur tibi, vt cadas & pereas; Babylonijs contra te adiungentur. Non est tibi prudentia, qua tibi nunc prospicere valeas, imò velis.

Isai. 29.
E. 14.

8. Nunquid non in die illa, dicit Dominus, perdam sapientes de Idumæa, &

8. Quapropter & tunc nec vexatio sapientes vos Idumæos reddet, aut prudentiam pariet in alis montis Schir, qui vos ipsi estis.
prudentiam de monte Esau?

9. Et timebant fortes tui à Meridie, vt intereat vir de monte Esau.

9. Et animo frangentur fortes tui, & ab Aquilonaribus inimicis tuis remotiores, vtpote Australem tuam possidentes iram: atque ita quamplurimi de monte Esau interibunt.

Gen. 27.
G. 42.

10. Propter interfectionem, & propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob, operiet te confusio, & peribis in æternum.

10. Tantique mali, præter superbiam tuam, causa est crudelitas tua nimis impia. En propter interfectionem & propter iniquitatem, qua in fratrem tuum Iudæum populum, à Nabuchodonosore Hierusalem capta, vsurus es, totum te operiet confusio in hac vita, & in immortalis peribis in æternum.

Deleat
9. M. S.
rex ad.
lento
H. G. C.

11. In die cum stares * aduersus eum, quando capiebant alieni exercitum eius, & extranei ingrediebantur portas eius, & super Ierusalem mittebant sortem: tu quoque eras quasi vnus ex eis.

11. En, cum stes in conspectu Iudæ, quando capient victores Chaldæi exercitum eius, & extranei ingredientur munitiones & portas eius, & Hierusalem sibi sorte diuident, tu quoque vicinitati fraternitati que, & tantæ ob oculos tuos positæ calamitati debito commiserationis iure violato, quasi vnus eris ex Chaldæis, Tēplumque incendes.

Ezech. 37.
Ezech. 3.
Nabu 3.
Psalm. 136.
Hier. 25.

12. Et non despicies in die fratris tui, in die peregrinationis eius: & non labebris super filias Iudæ,

12. En, iam futurorum tibi sapientiam tradidi, prudentiam nunc in te desidero: cui si haferis, tot à te mala propulsaturus, non irridens ac gaudens prostratum, inspecturus aperies oculos in die punitionis fratris tui, sed plorabis in die pe-

*in die perditionis
eorum: & non ma-
gnificabis os tuū in
die angustiae.*

*13. Neque ingredie-
ris portā populi mei
in die ruinae eorum:
neque despicies &
tu in malis eius in
die vastitatis illius:
& nō emittēris ad-
uersus exercitū eius
in die vastitatis il-
lius.*

*14. Neque stabis in
exitibus, vt interfi-
cias eos qui fugerint:
& nō cōcludes reli-
quos eius in die tri-
bulationis.*

*15. Quoniam iuxta
est dies Domini su-
per omnes Gentes:
sicut fecisti, fiet tibi:
retributionem tuam
conueriet in caput
tuum.*

*16. Quomodo enim
bibisti super mō-
tem sanctum meum,
bibent omnes Gen-
tes iugiter: & bi-
bent, & absorbebūt,
& erunt quasi non
sint.*

reginationis ac transmigrationis eius: & non
lataberis super filios Iudæ in die perditionis eo-
rum, & non inflatis superbisque verbis insulta-
bis captiuis in die angustiae.

13. Neque Chaldaeis vt auxiliaris adiunctus in-
gredieris victor & hilaris portam populi mei in
die ruinae eorum: neque iucundans & illudens,
sed lachrymis obortis, deiectos inspicies in malis
eius in die vastitatis illius: & non mittent Chal-
daeorum manus te, vt locorum peritiorum, ad fu-
gentem persequendum fratris tui exercitum in
die dissipationis illius.

14. Neque stabis in compitis & biuijs, vt inter- 4. Reg. 21
ficias eos, qui fugerint, sed vt consolers: & non
concludes reliquos Iudæos, ne euadere possint
in die tribulationis.

15. Hæc quidem vitabis ex me agnoscens, quo-
niam iuxta est dies perditionis Domini contra
omnes Gentes per eosdem Chaldaeos futura: Hier. 25
& 36
sicuti feceris cum Iudæis, fiet tibi à Chaldaeis:
Dominus ipse retributionem tuam conueriet in
caput tuum.

16. Quomodo enim nihilo per hæc prudentior
factus, epulaberis ob captam Sionem, montem
scilicet sanctitatis meæ: sic epulabuntur assidue
omnes gentes super te, & bibent pluries, & ab-
sorbebūt te: & Idumæorum genus absorptum
erit, quasi nunquam fuit.

*bibisti
M. S. R.
H. G. ve.
rū H. &
C. texum
adstipu-
lantur.

*bibisti super mō-
tem sanctum meum,
bibent omnes Gen-
tes iugiter: & bi-
bent, & absorbebūt,

& erunt quasi non
sint.

17. *Et in mōte Sion erit saluatio & erit sanctus: & possidebit domus Iacob eos, qui se possederant.* 17. At Iuda soluitur captiuitas, & in monte Sion erit saluatio, & erit sanctus Deus homo, qui ex eo quod in Sione corpore suo ac spiritus sui emissionem sanctitatem operaturus est, antequam apparebit, possidebit domus Iacob eos, qui eam possederant.
18. *Et erit domus Iacob ignis, & domus Ioseph flāma, & domus Esau stipula, & succendentur in eis, & deuorabunt eos: & non erūt reliquia Domini locutus est.* 18. Et duæ tribus erunt vt ignis, & adhaerentes eis ex decem tribubus erunt vt flamma, & Idumæa vt stipula, quæ succendetur ab illis sub duce Iuda Machabæo, & deuorabitur: & non erunt tandem Idumæi. Ita Dominus Prophetis suis ostendit esse futurum.
19. *Et hereditabunt hi, qui ad Austrum sunt, montem Esau: & qui in campestribus, Philisthym: & possidebunt regionē Ephraim, & regionē Samaria: & Benjamin possidebit Galaad.* 19. Et Iudæi Australes finitimam sibi Idumæam hereditabunt: Iudæi verò campestria colantes Occidua, vicinos sibi Philisthæos possidebunt: qui verò Iudæi Boream versus habitant in campestribus, Borealem obtinebunt regionem, ipsum scilicet Ephraim cum sua Samaria: Beniamitis verò, qui ad Orientē sunt Iudææ, cedit Galaad, ad Orientem quoque sita Iudææ.
20. *Et transmigratio exercitus huius filiorum Israel, omnia * Chananaeorū vsque ad Sareptam: & transmigratio Ierusalem, quæ in Bosphoro est, possidebit ciuitates Austri.* 20. Captiuitateque remissa, rediens exercitus à Babylone possidebit omnia Chananaeorum loca vsque ad illustrem Heliam Sareptam: Australes verò vrbes recipiēt è Bosphoro, licet vrbe remotissima, prope Cimmetium fretum non longè à Constantinopolitano constituta, redeuntēs Hierosolymitam.
21. *Et ascendet saluatores in montem Sion iudicare mon-* 21. Tribunal erit diiudicans Idumæam in monte Sion, quem ad id ascendent Iudas, Hircanus, Alexander, Aristobolus & alij duces saluatores Iudææ

*tem Esau: & erit
Domino regnum.*

Iudæa vsque ad magnum Pompelum: & erit
Domino regnum tunc, quod Moyfi ab Israelitis
possidendum dixerat Dominus, cui vero & vni-
co Saluatori à peccati captiuitate monarchicum
erit sine fine regnum:

IONAE PROPHETIA.

CAPVT PRIMVM.

1. **E**T factum est
verbum Do-
mini ad Ionā filium
Amathi, dicens:

2. Surge, & vade in
Niniuē ciuitatem
grandem, & prædi-
ca in ea: quia ascen-
dit malitia eius co-
ram me.

3. Et surrexit Io-
nas, vt fugeret in
Tharsis à facie Do-
mini, & descendit
in Ioppen, & inue-
nit nauem euntem
in Tharsis: & dedit
nauulum eius, & de-
scendit in eam, vt
iret cū eis in Thar-
sis à facie Domini.

1. **V**erbum hoc & reuelatio non humana est,
sed diuina, vtpote à Domino facta Ionæ
filio Amathi in hunc modum:

2. Surge, & vade in Niniuē, florentissimam
primæ mundi Monarchiæ Assyriacæ sedem, spe-
ciosam, iuxta nominis etymologiam, grandem-
que ciuitatem. Sum enim & Gentium Deus, &
curæ mihi sunt omnia: & clamans aduersus eam
vaticinare: quia præ multitudine ac magnitudi-
ne ascendit malitia eius coram me, ita vt, eam
me iam videre, dissimulare nequeam, punire-
que compellor.

3. Et veritus ne Gētibus parente Domino Deo *inf. 4*
Israel excluderetur, & ipse Ionas pro pseudopro-
pheta posset haberi, surrexit vt fugeret à Iudæa
(vbi era tnotitia Domini, non parētes Domino
facile reuelans) in altum mare Tharsis, & descen-
dit in portum Ioppen dicta, & duarum vel trium
horarum itinere ab Hierusalem distātem, & in-
uenit nauim euntem in Tharsis: & pro ea nau-
lum perfoluit, in eamque à terra, quæ litore ma-
ris altior est, descendens intrauit, vt iret cum na-
uigantibus in Tharsis, vastumque pelagus, pro-
cul à regno, in quo fulgebat facies Domini, suis-
que radijs delinquentes breui patefaciebat.

4. Dominus autem misit ventum magnum in mare: & facta est tempestas magna in mari, &

5. Et timuerunt nauta, & clamauerunt viri ad Deum suum: & miserunt vasa que erant in navi in mare, ut alleviaretur ab eis: & Ionas descendit ad interiora

6. Et accessit ad eum gubernator, & dixit ei: Quid tu sopore deprimeris? surge, inuoca Deum tuum, si forte recogitet Deus de nobis, & non pereamus.

7. Et dixit vir ad collegam suum: Venite, & mittamus sortes, & sciamus quare hoc malum sit nobis. Et miserunt sortes: & cecidit sors super Ionam.

8. Et dixerunt ad eum: Indica nobis, cuius causa malum istud sit nobis: quod est opus tuum? quæ terra tua? & quò vadis? vel ex quo populo es tu?

4. Dominus autem Ionam etiam ibi deprehendi volens, misit ventum magnum in mare: & facta est tempestas magna in mari, nauisque iam iam conuulsanda videbatur.

navis periclitabatur conteri.

5. Et timuerunt nautæ, & clamauerunt unusquisque ad Deum suum: & instrumenta, vasa, vestes, arma, grauique minùs necessaria proiecerant in mare, ut navis alleviaretur: & Ionas descendit in ventrem infimum navis præ timore tempestatis & fugæ, ac præ utriusque mœrore dormiebat sopore graui.

navis, & dormiebat sopore graui.

6. Et accessit ad eum gubernator, & dixit ei, Quid tu sopore deprimeris? surge, inuoca Deum tuum, si fortè retractet cogitatum iudicium mortis nostræ, & non pereamus.

si fortè recogitet Deus de

7. Et dixit unusquisque proximo suo: Venite, & mittamus sortes, diuinandi graua, quare subito atque adeò vehemens supra cæterarum tempestatum qualitatem irruerit in nos pacatissimo tempore mare ingressos ista tempestas. Et miserunt sortes: & cecidit sors super Ionam.

8. Et dixerunt ad eum: Licet te fors criminis argua, huiusque tanti causam mali, nolumus iussè irati te inaudicum in mare demittere: indica ergo nobis, ear in nos insurgant omnia elementa: quod est opus, quod officium tuum? quæ terra & natio tua? & quò vadis? vel ex quo populo es tu? ut vel ex horum aliquo fontis veritatem conijcere possimus apertius.

9. Et dixit ad eos: *Hebraeus ego sum, & Dominum Deum celi ego timeo, qui fecit mare & aridam.*

10. Et timuerunt viri timore magno, & dixerunt ad eum: *Quid hoc fecisti? Cognouerunt enim viri, quod à facie Domini fugeret: quia indicauerat eis.*

11. Et dixerunt ad eum: *Quid faciemus tibi, & cessabit mare à nobis? quia mare ibat, & intumesc-*

cebat.

12. Et dixit ad eos: *Tollite me, & mittite in mare, & cessabit mare à vobis: scio enim ego, quoniam propter me tempestas hac grādis *super vos.*

13. Et remigabant viri, ut reuertentur ad aridam, & non valebant: quia mare ibat, & intumescibat super eos.

9. Et dixit ad eos: Hebraeus ego sum genere, non idola sed verum Dominum verumque Deum celi religione colo, qui fecit vniuersa, & mare. & aridam.

10. Et timuerunt viri timore magno authorem maris omnipotentem Hebræorum Deum in ipsos concitatum, Ionæque dixerunt: Quid hoc fecisti? quomodo tantum ac talem Deum offendere non es veritus? Cognouerunt enim viri, quod à Iudæa, vbi facies & notitia Domini relucebat, fugerat, ne ab eo ibi deprehensus imperata facillè re cogeretur à cultoribus Dei, quia Gētibz his rem indicauerat. Ibi eum Domini facies ostendit, vbi se latiturum putabat: mare clamat, Gentes deprehendunt.

11. Et aiunt ad eum, non audentes in seruum Dei Hebræorum irruere: Quid faciemus tibi, vt mare cesset à nobis? quia mare ibat in altum, & intumescibat.

12. Et dixit ad eos verè magnanimus, poenā suā statuens culpæ, quam fuerat confessus, Deumque volens morte sua placare, priorique fugæ malo nautarum necem addere nolens: Tollite me, & mittite in mare, vt cesset mare à vobis scio enim ego, quoniam propter me tempestas hac grandis contra vos est orta.

13. Et remigabant viri, vt ad littori Ionam exponendum incolumem terræ approquare potuissent, & non valebant: quia mare crescebat, & intumescibat super eos.

14. Et

*super eos o.
peruincit autē ad versū 13.
* est M.
S. Hier. G
* venit R. verum
textus cō-
similis est H. & C.
* est

14. Et clamauerunt ad Dominum, & dixerunt: Quasumus Domine, ne pereamus in anima viri istius, & ne desuper nos sanguine innocentem: quia tu, Domine, sicut voluisti, fecisti.

15. Et tulerunt Ionam, & miserunt in mare: & stetit mare à seruire suo.

16. Et timuerunt viri timore magno Dominum, & immolauerunt hostias Domino, & vouerunt vota.

14. Et clamauerunt ad Dominum cæli, & dixerunt: Quasumus Domine, ne pereamus propter vitâ viri istius, & ne imputes nobis sanguinem, qui nobis non nocuit, vt ex odio illum fundi velimus: quia tu, Domine, sicut voluisti, fecisti, nos inuiti exequimur.

15. Et tulerunt Ionam, & miserunt in mare: statimque mare sedatum est, ac stetit à seruire suo, tenens iam quem currente profugum persequeretur commotione sua.

16. Et timuerunt viri timore magno Dominum Iehoua verum Deum à Iona eis prædicatum, & immolauerunt hostias in gratiarum actionem pro salute sua Domino, vbi primum portum appulerunt, & vouerunt vota post felicem reditum in patriam exoluenda.

CAP. II.

CAP. II.

1. Et præparauit Dominus coetum, vt è nauis præcipitè statim deglutiret Ionam: & erat Ionas in ventre piscis tribus diebus & tribus noctibus.

2. Et orauit Ionas ad Dominum Deum suum de ventre piscis, & dixit:

3. Clamaui de tribulatione mea ad Dominum, & exaudiuit me: de ventre inferi clama-

1. **E**T præparauit Dominus coetum, vt è nauis præcipitè statim deglutiret Ionam: & erat Ionas in ventre coeti tribus diebus & tribus noctibus, non tres dies & tres noctes, quia non integrum fuit hoc triduum.

2. Sospitemque in piscis ventre se Ionas animaduertens, anima quior factus de Domini misericordia, inde orauit ad Dominum Deum suum, & gratias agens dixit:

3. Iam iam demergendus in mare, corde clamaui ad Dominum, & exaudiuit me: de ventre coeti magno, profundo, & obliuio, quasi inferus esset, clamaui, & à te ibi accepi liberationis meæ responsum,

ui, & exaudisti vocem meam.

4. Et proiecisti me in profundū in corde maris, & flumen circumdedit me, omnes gurgites tui & fluctus tui super me transierunt.

5. Et ego dixi: Abiectus sum à conspectu oculorum tuorum: veruntamen rursus visitabo Templum sanctum tuum.

Psal. 68.
A. 2.

6. Circundederunt me aquae usque ad animam; abyssus vallauit me, pelagus operuit caput meum.

7. Ad extrema montium descendi, terra vectes concluderunt me in aeternum, & subleuabis de corruptione vitam meam, Domine Deus meus.

8. Cum angustia-retur in me anima mea, Domini recordatus sum: ut veniat ad te oratio mea ad Templum sanctum tuum.

9. Qui custodiunt vanitates frustra,

4. Et proiecisti me in ventre ceti, inclusum in altum profundumque maris medium: & fluctus, ceto se demergente aut emergente, spumantes circumdederunt me: omnes vertices omnique voragines tibi obsequentes, & à te immixtae, super me transierunt,

5. Et ego initio tribulationis meae tibi mente dixi: iam me ob fugam morti addixisti, nolens me amplius videre: at nunc spero me saluum fore, & rursus visitabo Templum sanctum tuum, hostias immolans in Hierusalem.

6. Circundederunt me aquae ad vitae suffocationem usque; nam & abyssus vallauit & circumdedit me, & quidem totum, quia pelagus operuit caput meum.

7. Ad altissimos montium sub mari existentes descendi montes terrae, in quibus magnorum piscium sunt cauernae, quae quasi vectibus obseratae me concluderunt, in aeternum non euasurum: tu liberabis à morte vitam meam, Domine Deus meus, & de corruptione vegetum corpus subleuabis.

8. Cum angustia-retur contra me anima mea desperationi salutis iam proxima, Domini recordatus sum, ut orationem meam destinarem ad te, affectum dirigens in Hierusalem ad Templum sanctum tuum.

9. Qui quasi rem caram vitis & idola, in quibus, cum sint nihili, frustra speratur, obseruans ipsi se pri-

misericiordiam suam derelinquunt.

10. Ego autē in voce laudis immolabo tibi: quacunque voui, reddam pro salute Domino.

11. Et dixit Dominus pisci: & euomuit Ionam in aridam.

se priuant misericordia sibi parata, dum obstinate viuere volunt.

10. Ego autem pœnitens in voce laudis canens immolabo tibi, tanti memor doni: quacunque pro salute voui, Domino reddam.

11. Et imperium voluntatemque Domini sensit piscis, nec nimio calore suo Ionam digestit aut vexauit, imò hilarē euomuit in aridam viciniorem Niniue, quæ tamen procul distat à mari.

CAP. III.

1. Et factū est verbum Domini ad Ionam secundò, dicēs:

2. Surge, & vade in Niniuē ciuitatem magnam: & prædica in ea prædicationem quam ego loquor ad te.

3. Et surrexit Ionas, & abiit in Niniuem iuxta verbū Domini: & Niniue erat ciuitas magna itinere trium dierum.

4. Et cepit Ionas introire ciuitatē itinere diei unius: & clamauit, & dixit: Adhuc quadraginta dies, & Niniue

CAP. III.

ET adiecit Dominus iterum Ionæ, naufragio & pœnitentia dignè castigato, hæc verba facere:

2. Surge, & vade in Niniuem speciosam, ciuitatem magnam: & prædica in ea prædicationem, quam ego tibi reuelo.

3. Qui superiorem corrigens fugam, mentisque tarditatem, illico surrexit, & abiit in Niniuem, ne latum quidem vnguē à Domini verbo discedens: Niniue autē erat ciuitas reuera magna, etiam Deo iudice, utpote perambulationis trium dierū: ^a cū eius initio sexaginta passuum milia circuiret, & perambulantibus viæ & calles sint reperendę; imò & postea magis excreuit.

4. Et cepit Ionas introire ciuitatem iter conficiens vnius diei, atque adeò à tertia vrbs parte prædicatione duabus cæteris innouit: & clamauit intrepidè ac clarè ab omnibus audiendus, & dixit: ^b Adhuc quadraginta supersunt dies, & Niniue subuertetur. Septuaginta idem transulisse

a Diod. Sic. l. 3. re. antiqu. t. 1. & Hier. b Sic Theod. Theophrast. Aug. 15. de ciuit. t. 13. idem dicit de numero annorum primis hon. m. & que ad dñm. t. 14.

subuertitur.

putamus, & exemplaris eorū Bibliotheca Pro-
lemari Philadelphi errorem, tres, legētis, in om-
nes codices esse transfusum. Minax propheta
pœnitentiæ admittit obstaculum; quo cessante,
completur.

Mat. 12. 5. Et crediderūt vi-

D. 4^r.

Luc. 11.

D. 32.

ri Niniuita in Deū:

& predicauerūt ie-

iunium, & vestiti

sunt faccis à maiore

usque ad minorem.

6. Et peruenit ver-

bum ad Regem Ni-

niue: & surrexit de

solio suo, & abiect

vestimentū suū à se,

& indutus est sacco,

& sedit in cinere.

7. Et clamauit, &

dixit in Niniue ex

ore Regis & Princi-

pum eius, dicēs: Ho-

mines, & iumenta,

& boues, & pecora

nō gussent quicquā:

nec pascantur, & a-

quam non bibant.

8. Et operiantur

saccis homines & iu-

menta, & clamēt ad

* Dominū in forti-

tudine: & conuerta-

tur vir à via sua

est in manibus eorū.

5. Et crediderunt viri Niniuita verbo Domini,
& voce præconis prædicauerunt ieiunium, &
vestiti sunt faccis à maiore usque ad minorem,
exemplo & edicto Regis & Optimatum.

6. Etenim peruenit verbum ad Regem Niniues:
statim credidit, statimque surrexit de solio suo,
& vestimentum regale protinus abiect, & indu-
tus est sacco, & præ tristitia sedit, & in cinere
sedit.

7. Atque præconem proclamare iussit, ac dicere
per Niniuen ex suo & Principum decreto: Ho-
mines, & iumenta, & boues, & pecora non gu-
stent quicquam: nec pascantur, & aquam non bi-
bant: nullus sit voluptati locus, maiorque per
hæc inuetera in humanis cordibus excitetur do-
lor.

8. Et operiantur faccis homines & iumenta, &
clament fortiter ad Dominum excidium com-
minantem; cuius dominio cuncta subduntur:
& conuertatur vnusquisque à via sua mala, & ab
iniquitate quam nunc præ manibus habet.

9. Quis scit si conuersis nobis conuertatur &
igno-

* Deum

4. M. S.

R. H. G.

Jero. 18.

R. 11.

Isa. 2.

C. 14.

uertatur & ignoscat Deus, & reuertatur à furore irae suae, & non peribimus?

10. *Et vidit Deus opera eorum, quia conuersi sunt de via sua mala: & misertus est Deus super malitia quam locutus fuerat ut faceret eis, & non fecit.*

ignoscat Deus, & reuertatur à flagello punientis iustitiae suae, & non peribimus, poenamque condonabit? Liberi certe sumus arbitrii: nostra erit desidia culpanda, si Dei iustitiam ipsius clementiam non permutabimus.

10. Et vidit Deus opera eorum, quia conuersi sunt de via sua mala, contra quam fixa stat destructionis sententia lata: & misertus est Deus super afflictione, quam per Ionam illaturum se illis esse praedixerat: & perseverante poenitentiae repagulo, distulit quousque repagulum abstulerunt; quo stante, non intulit.

CAP. IIII.

CAP. IIII.

1. *Et afflictus est Ionas afflictione magna, & iratus est: & orauit ad Dominum, & dixit:*

2. *Obsecro Domine, nunquid non hoc est verbum meum, cum adhuc essem in terra mea? propter hoc praecipitavi ut fugerem in Tharsis: scio enim, quia tu Deus clemens & misericors es, patiens, & multa miserationis, & ignoscens sa-*

1. **E**T praesagiens Ionas ex Ninivitarum poenitentia Dominum placandum, suumque non adimplendum esse post quadraginta dies illico vaticinium, & se tanquam pseudopphetam confundendum veritus, & Gentibus ad misericordiam per poenitentiam venientibus, excludendum dilectum sibi Israel, vehementissima affectus est moestitia, magnaue illum impatentia inuasit.

2. Obsecro, Domine, ut audias me aliquantulum in hac afflictione mea: nunquid non hanc rem intellexi, cum adhuc essem in patria mea? Ideo praecipitavi, ut fugerem in Tharsis. Scio enim, quia tu es benignus & clemens, gratis peccata condonans, quia te benefacere delectat: proprium est tibi, esse misericordem: patiens es, latissimisque nanibus, fumantem cito iram expellens a te: diues es in misericordia, miserationes tuas largissimè effundens: poenitens es, te placabilis, & praestabilis, & ignoscens super afflictione, quam inferre cogitasti.

3. Et

per malitia.

3. Et nunc, Domine, tolle, quæso, animam meam à me: quia melior est mihi mors quam vita.

4. Et dixit Dominus: Putasne bene irasceris tu?

5. Et egressus est Ionas de ciuitate, & sedit contra Orientem ciuitatis: & fecit sibi met umbraculum ibi, & sedebat subter illud in umbra, donec videret quid accideret ciuitati.

6. Et preparauit Dominus Deus hederam, & ascendit super caput Iona, ut esset umbra super caput eius, & protegeret eum, laborauerat enim: & letatus est Ionas super hedera latitia magna.

7. Et parauit Deus vermem ascensu luculi in crastinum: & percussit hederam, & exaruit.

8. Et cum ortus fuisset sol, precepit Do-

3. Et nunc, Domine, quod parcas, non video sine prophetie tue periculo inter Gentes fore: ut prestigator quiuis Ninive frustra concitans patiar: ideo tolle, quæso, animam meam à me: quia si parcendum statuis, iucundior est mihi mors, quam vita,

4. Et leniter Dominus afflictum & iratum hominem corripit, sui que ipsius iudicem constituit, inquit: Putasne bene irasceris tu? oculatiùs rem inspicere.

5. Antequam autem dies explerentur quadraginta, functus iam officio suo, egressus est Ionas de ciuitate, ne postea, vrbe salua, ut nugator opprimeretur; & sedit è regione partis Orientalis Niniues: & ad propulsandam æstus iniuriam, ex ramis fecit sibi met umbraculum ibi, & sedebat subter illud in umbra, donec videret quid accideret ciuitati, num leuiori saltem poena mularetur.

6. Et preparauit Dominus Deus hederam, & ascendit super caput Ionæ, ut esset umbra super caput eius, & protegeret eum ab æstu, quo laborabat, defatigatusque fuerat: & letatus est Ionas super hedera latitia magna.

7. Utque Deus hederam subito exoriri fecerat; ita subito, sub aurora scilicet ascensu sequentis diei, vermem parauit: qui corrosit hederam, & exaruit.

8. Et cum ortus esset sol, volente sic Domino, ventus flauit calidus & urens: & percussit sol super

minus vento calido per caput Ionæ, qui præ caloris vi æstuabat, ac fe-
& urenti: & per- rē animam agebat: mortemque sibi est precatus, 3. Reg. 12.
cussit sol super caput & dixit: Melius est mihi mori, quàm vivere.
Ionæ & æstuabat: & petiuit animæ suæ ut moreretur,
& dixit: Melius est mihi mori, quàm vivere.

9. Et dixit Domi- 9. Cui Dominus ait: Putasne bene irasceris tu
 nus ad Ionam: Pu- propter hederam? Et dixit Ionas: Iure irascor,
tasne bene irasceris ita ut penè moriar præ ira, qua findor.
tu super hederam? Et dixit: Bene irascor ego: & sive ad mortem.

10. Et dixit Domi- 10. Et Dominus ad eum: Tu homo doles ob per-
 nus: Tu doles super euntem arbusculam, in qua non laborasti, plan-
hederā, in qua non tando; neque fecisti ut cresceret, colēdo: quippe
laborasti, neque fe- quæ sub vna nocte nata est, & sub vna nocte
cisti ut cresceret: periit, adeò nihili est.
quæ sub vna nocte nata est, & sub vna nocte periit.

11. Et ego non par- 11. Et ego Deus clemēs, & Dominus ut creator
 cam Niniue ciuitati amans, non dolebo, ut parcam Niniue ciuitati
magnæ, in qua sunt magnæ, in qua sunt plusquam centum viginti
plusquam centum millia innocentium hominum, (nam & nume-
viginti milia ho- rum pro comperto habeo, tantus est meus erga
minum, qui nesciūt illos amor) qui nesciunt præ infantia dextram à
quid sit inter dexte- sinistra discernere, aut bonum à malo distingue-
ram & sinistram re; vbi sunt præterea & iumenta multa? Seruari
suam, & iumenta volebas vnum vegetabile plurimis ignotum,
multas? vnā Ciceion, & quidē tanto affectu: & ego
 tot sensibilia, quæ nil peccauere, non seruabo?
 tot innoxia rationaliaque cum peccatoribus
 euertam? Sapientiam & prudentiam meam, cui
 etiam animantia subsunt, impudentium homi-
 num prosterneret malitia? Nonne iustius est, ut
 per innocentes sint liberi nocētes, ad meliorem-
 que frugem redeant? Quæ tu ipse intueris pœ-
 nitentiæ lamenta, quæ vel sola fateris meam
 promereri benignitatem, non est cur tibi obji-
 ciā. Esto igitur misericors & iustus, sicut ego sum.

PROPHEZIA MICHAËAE.

CAPVT PRIMVM.

1. **V**erbum Domini quod factum est ad Michæam Morasthitæ, in diebus Ioatham, Achaz, & Ezechia Regum Iuda: quod vidit super Samariam & Ierusalem.

Deut. 32.
A. 1.
Isai. 1.
A. 2.

2. Audite populi omnes, & attendat terra, & plenitudo eius: & sit Dominus Deus vobis in testem, Dominus de Templo sancto suo.

Isai. 26.
D. 21.

3. Quia ecce Dominus egreditur de loco suo: & descendet, & calcabit super excelsa terra.

4. Et consumentur montes subtus eum: & valles scindentur sicut cera à facie ignis, sicut aqua qua decurrunt in præceps.

5. In scelere Iacob omne istud, & in peccatis domus If-

1. **V**erbum & oraculum hoc Dominus fecit Michææ, nato in Morasthi Pales-tine haud grandi viculo, iuxta Eleutheropolim ad Orientem, regnantibus super duabus tribubus Iudæ & Benjamin Ioatham, Achaz, & Ezechia, contra Samariam & decem tribus scelere atque adeo captiuitate priores, ac contra Ierusalem ob suam impœnitentiam mox puniendam.

2. Audite, & quidem attentissimè, vniuersi, qui terram promissionis impletis, eam incolentes: quodque vos, vt iubeor, fideliter præmoncam, in testem inuoco in caput vestrũ Dominũ Deum, verum vtique: nam cælum est illi sedes, sanctũque Templum, de quo mihi ista reuelat.

3. Quòd Dominus, qui natura benignus est, vestris peccatis cogetur personam, quam non habet, crudelitatis assumere, se facereis de sus casillas: & propius ad vos accedet, quasi vitia vestra discassurus, & excelsos terrenis deditos ac potentissimos quosque (quãto magis ceteros!) conteret atque calcabit.

4. Principes eo calcate (tanta illius est potentia) dissoluentur atque liquescent, & populi, sicut cera corã igne, fluët, & sicut aqua in præceps ex alto ruentes,

5. In scelere decem tribuum & in peccatis duarum nascitur, later, & fundatur istud omne malum. Quis ignoret aut neget notissima idola-

Ly. 201.
e. 10, d. 10.
uus. 10.
d. 10.
rit. 1. 10.
malum.
Ierusalem.
contra.

rael. Quod scelus Iacob? nonne Samaria? & quæ excelsa Iudæ? nonne Ierusalem?

trix decem tribuum faultricem, imò & inuentricem, esse Samariam, quæ in regni caput à Deo creata, magis tātum hoc scelus abhorrere ac punire debuerat. Notissimum est, excelsa loca idolorū altaribus sacra pro duabus tribubus, ipsam in primis esse Ierusalem, Templi sancti filiam, Legisque sanctæ magistram, & vtriusque tuitricem.

6. Et ponam Samariam quasi aceruum lapidū in agro cū plantatur vinea: & detrahā in vallem lapides eius, & fundamenta eius reuelabo.

6. Ideo à priori in impietate incipiens, ait Dominus, ita Samariam penitus eueriam, vt ipsius ædificia in vnum videantur redacta cumulum, ac si vinea foret in ea plantanda: sic enim in agro in vnum congregātur aceruum lapides, cū vinea plantatur: superborumque in monte sitæ vrbis incenium saxa in proximā proijciam vallem, ipsaque fundamenta discooperiam.

7. Et omnia sculptilia eius concidentur, & omnes mercedes eius comburentur igne, & omnia idola eius ponam in perditionem: quia de mercedib' meretricis congregata sunt, & vsque ad mercedem meretricis reuertentur.

7. Et quæ urbem ac regnū propugnatura erant idola sculptiliaque omnia cōstringentur, & omnes diuitiæ, quas Samaria mercedes esse idolatriæ suæ credit, igne cōburentur, & omnia idola eius perdam: quia de mercedibus idolatriæ Gentilitatis congregata sunt: quamobrem, quæ ignem ac vastitatem euaserint, vsque ad mercedem idolatræ Niniues reuertentur: quas in merdelinquens Samaria cum idolis Gētium meretricata opes idolis acceptas refert, referet pari ratione illas diripiens & meretrix Niniue: sed & similes luet pœnas.

8. Super hoc plangam & ululabo: vadā spoliatus & nudus: faciam planctū velut draconum, & luctum quasi struthionum.

8. Nec verbo solum sat erit vestram hanc tantamque prædixisse calamitatem, o Iraelitæ, vt resipiscatis, sed & re vobis eam ob oculos pono: sic enim plangetis & ululabitis nudi discalcianti: que in captiuitatem abducti, sicuti ego Domini Propheta propter hoc plangam & ululabo corā vobis, & vadam spoliatus & nudus: nec vtrūque

plangam, sed faciam planctum velut draconū, cū ab elephantib⁹ vincūtur, terribili personātium sibilo : & faciam luctum, quasi struthionum feminarum, vocem maximē lugubrem, cū sauciantur, edentium.

9. *Quia desperata est plaga eius, quia venit usque ad Iudam, tetigit portam populi mei usque ad Ierusalem.*

9. Quia nulla mihi spes est salutis decem tribuum: maiorque gemituū causa est, quod etiam duas tribus inuadet eadem plaga, captiuante ciuitates earum Sennacheribo, qui ad portam usque populi mei, ad portam, inquam, Ierusalem inelytæ perueniet, dira que obsidione vexabit.

10. *In Geth nolite annuntiare, lachrymis ne ploretis: in domo Pulueris puluere vos conspergite.*

10. Ne malo vestro audito exultent vicini aduersarij vestri, sicuti Gethæ, non audiatur tale quid in vrbe Geth: ideo corde moerentes plorate, externas prohibete lacrymas, dissimulate: intra domos vestras, in puluerem citò ab Assyrijs reducēdas, ibi secretò puluere vos conspergite, ac cinere operite capita vestra.

11. *Et transite vobis habitatio Pulchra, confusa ignominia: non est egressa que habitat in exitu: planctum domus vicinæ accipiet ex vobis, que stetit libimet.*

11. Et sic vobis tantum conscijs omnimodæ futuræ captiuitatis vestrae transite, tragaldo à solas, passatelo, ô Israëlita, quorum habitatio vberitate ac situ pulchra confusa est, vel erit ignominia per Theglathphalafarem Assyriorum Regem, 4. Reg. 18. magnam quidem partem habitantium in suum regnum transmigrare cogentem. At hoc vobis solamen Dominus annuit, vt poenitendo liberemini, quod nondum quæ proxima & confinis est, captiuantibus Assyrijs, Samaria transmigravit: sed heu, eni impoenitens in exitu habitat, citò exhibit, ac in transmigratione non peregrinabitur, sed in æternum habitabit. Transite igitur vobis, pasaldo à vestræ solas, ô terra Israel, quæ es habitatio situ & abundantia quidem pulchra, sed confusa per ignominiam idolatriæ: maior

ior te manet captiuitas: nondum tota coacta est transmigraſſe Samaria, quæ cõſinia incolit Affyria. Tunc ex vobis ex veſtroque malo erudita, quæ ſibi met ſterit illaſa ab Affyrijs domus & habitatio tribus Iudæ vicinæ veſtræ, ſuum accipiet ac incipiet planctum.

12. *Quia infirmata eſt in bonũ, quæ habitat In amaritudinibus: quia deſcendit malum à Domino in portam Ieruſalem.*

12. Quia infirmabitur cum Rege ſuo Ezechia, in bonumque cedent omnia, Regis quidem, quia ſuens recogitabit omnes annos ſuos coram Domino in amaritudine animæ ſuæ; vrbs verò Regiæ, quia quaſi habitatrix perſeuerabit in amaritudinibus poenitentia, quia appropinquet per Sênacheribum portæ Ieruſalem Domini flagellum: ſed non intrabit eam, nec morietur Ezechias, ſed in bonum cuncta vertentur. Diſcite igitur & vos, ô Iſraelita, in liberatricibus his verſari poenitentia amaritudinibus.

13. *Tumultus quadrigeſti ſuporis habitanti Lachis: principium peccati eſt filia Sion, quia in te inuenta ſunt ſcelera Iſrael.*

13. Dum per Raſſacem Sênacheribus ideo à ſe miſſam ex obſeſſa Lachi vrbe Iudæ in portis Ieruſalem malum minabitur, capiet Lachim præ quadrigum tumultu obſtupescens: hoc erit principium poenæ duarum tribuum, quia in Lachi primũ inuenta eſt idolatria, tribuum decem ſcelus immane.

14. *Propterea dabit emiſſarios ſuper hæreditatem Geth: domos mendaci in deceptionem. Regibus Iſrael.*

14. Vtque in idolorum cultu excellat, (tantum abeſt vt reſipiat) cum donis expeditos emittet cuiſores, vt admittatur ad hæreditatem Geth, quamuis inimica, hoc eſt, ad domos idoli Deum mentientis, dum pro Deo colitur, Deumque agit, & non eſt, quo-cum decepi ſunt decem tribuum Reges.

15. *Adhuc hæredem adducam tibi, quæ habitas in Merſa: uſque ad Odol.*

15. Etiam & ego Affyrium, ô Lachis, adducam tibi in hæredem & ſucceſſorem, quoniam quietè habitas in hæreditate Gethæ, quam à me & à Iuda deſcendens ſemel adiidi. Qui non puniam.

*lam veniet gloria
Israel.*

*16. Decaluare, &
tondere super filios
deliciarum tuarum:
dilata caluitiū tuū
sicut aquila: quo-
niam captiui ducti
sunt ex ti.*

En vsque ad remotissimam Iudæ urbem Odol-^{Iosue 19} lam, decimo ab Eleutheropoli distātem lapide, perueniet idolatria, quæ est hæreditas & gloria decem tribuum Israelis.

16. O terra Israel omnis, secretam tibi prius indixi poenitentiam, ita vt non audiretur in Geth: & nunc cū idolatriam à Gethais hæreditaue- ris, audiant omnes, ipsi quoque Gethai, amaritudinem animi tui amarissimam per hæc grauif- sima poenitentia signa. Decaluare, & crines ton- de tuos lugēs deliciosē nutritos filios tuos, tuas, inquam, delicias: nec qualecunque sit caluitium tuum, sed amplum, ita vt totum sit caput abra- sum, omnibus radicitus capillis enullis, vt reno- ueris ad lumen altè per fidem volitans veri solis, vnus scilicet Dei viui, vniuersis verustatis plu- mis & erroribus abiectis, sicut aquila solaribus vicinior radijs antiquas pennas deponit vniuer- sas, atque ita iuuenescit. Hanc, hanc sectare vi- tam: aliter enim (tantra est oraculi huius certitu- do, vt quasi rem præteritam pronunciem) en Ec- clesie tuæ, filij tui nēpe abducti sunt à te capti- ui per Assyriam.

CAP. II.

*1. Væ qui cogitatis
inutile, & operami-
ni malum in cubili-
bus vestris: in luce
matutina faciunt
illud, quoniam con-
tra Deum est ma-
nus eorum.*

CAPVT II.

1. **V**Ac siquidem vobis: quoniam non tan- tum in Deum peccatis per idolatrias, ve- rum etiam in proximum per rapinas. Væ qui cogitatis peccatum, omnis laboris omnisque in- commodi parentem, in cubilibus vestris, cū quiescendum potius fuerat, Deoque vacandum, anteaetæque dici examini, prauisque cogitatio- nibus emendandis: at vos altè cogitatis (tempo- re scilicet ad meditandum pacatiori) malum, & illud diligentissimè operamini. En summo ma-
ne in

ne in aurora illud exequuntur: quoniam contra Deum viribus abutuntur, & supplices (quasi subditi Deo) manus in oratione, vt primùm è lecto surgunt, minimè leuāt; sed manus & consilium eorum est contra Dei legem.

2. Et concupierunt agros, & violētè tulerunt, & rapuerūt domos: & calumniabantur virum & domum eius, virum

2. Et concupierunt agros alienos, & violenter abstulerunt, & rapuerunt domos: & calumniabantur virum & domum eius, virum & hæredem eius, personæ & bonis vim inferbant.

& hereditatē eius.

3. Idcirco hæc dicit Dominus: Ecce ego cogito super familiā istam malum: unde non auferetis colla vestra, & non ambulabitis superbi, quoniam tempus pessimum est.

3. Idcirco hæc dicit Dominus: Ecce ego vicem reddens cogitatibus, cogito aduersus familiam istam malum & supplicium, quod ex ceruicibus vestris excutere nequibitis: tunc humiliabimini, quoniam tempus erit tristissimum.

quoniam

4. In die illa sumetur super vos parabola, & cantabitur canticum cum suauitate, dicentium: Depopulatione vastati sumus: pars populi mei commutata est: quomodo recedet à me, cum reuertatur, qui regiones nostras diuidat?

4. Tunc lugubre carmen similitudinibus, metaphoris, & allegorijs obscurum de vobis agens à victoribus assumetur, & cum animi iucunditate illorum, vocisque fractione, vestroque ludibrio cantabitur hoc pacto: Vehementer vastati sumus: hæreditas populi mei commutata est: Ezecl. 345 populus meus in Assyriam translatus est, omnemque terram Israelis incolunt ac possident Assyrij: certa est & æterna permutatio: nam quomodo aut quando in libertatem asserar, cum redeat Rex Assur suis regiones nostras diuisurus? 4. Reg. 17.

5. Propter hoc non erit tibi mittens funiculū fortis in castris Domini.

5. Ideo nemo tibi assignabit deinceps portionem aliquam, tuniculo eam diuidens, o Israel, in terra coetus Domini.

6. *Ne loquamini loquentes: Non stillabit super istos, non comprehendet confusio.*

7. *Dicit domus Iacob: Nunquid abbreviatus est Spiritus Domini, aut tales sunt cogitationes eius? Nonne verba mea bona sunt cum eo qui recte graditur?*

8. *Et è contrario populus meus in aduersarium consurrexit: desuper tunicam pallium sustulistis; & eos qui transibant simpliciter, conuertistis in bellum.*

9. *Mulieres populi mei eiecistis de domo deliciarum suarum: à paruulis earum tulistis laudem meam in perpetuum.*

10. *Surgite, & ite, quia non habetis hic requiem: propter*

6. Obmutescite iam loquaces pseudoprophetae, qui loquebamini dicentes: Non stillabit furor super istos, non eos comprehendet confusio. Quàm vera fuerint vestra vaticinia, nemo iam non videt. Hoc quidem erit canticum.

7. Assentitur tamen huiusmodi somnijs pseudoprophetarum domus Iacob, cuius hæc sunt dicta: Lato Deus est corde, atque adeò gaudij, cuius est cor dilatare, non tristitia, cuius est Spiritum abbreviare, corque comprimere, sunt cogitationes eius. Ita sanè cum eo qui recte graditur; ego Dominus respondeo.

8. Sed en coràm non solùm quòdani, sed etiam heri, in barbam meam vt aduersarius manifestus & proditor vnanimis insurrexit populus, meus vtique tot titulis qui esse debuerat, imò erat; versus est in rapacissimam rapinam, hasta à capear: desuper tunicam humeros ipsos proximi tegens pallium arripuistis; & eos, qui transibant corde sincero, ad rixas & iurgia prouocastis.

9. Omni destitutas protectione mulieres populi mei, atque adeò generis vestri, eiecistis de suis casàs, de campo, de domo voluptatis earum, & de domo vnica, quæ erat vniuersæ deliciae illarum, quia nihil aliud possidebant: à paruulis earum abtulistis in perpetuù laudem meam, dum miseri flent se exspoliatos à vobis; abstulistis & laudem meam, à teneris annis eos idola colere cogentes.

10. Quid vltra morer? Surgite, & ite captiui in Assyriam. In hac enim terra non habetis requiem vel locum ampliùs viuendi: propter immun-

*immunditiam eius
corrumpetur putre-
dine pessima.*

*11. Vtinam non es-
sem vir habens spi-
ritum, & mendaciū
potius loquerer: stil-
labo tibi in vinum,
& in ebrietatem: &
erit super quem stil-
labitur populus iste.*

*12. Cōgregatione cō-
gregabo Iacob totum
te: in vnum con-
ducam reliquias Is-
rael, pariter ponam
illum quasi gregem
in ouili, quasi pecus
in medio caularum, tumultuabuntur à
multitudine hominum.*

*13. Ascendet enim
pādēs iter ante eos:
diuident & transi-
bunt portā, & egre-
dientur per eam: &
transibit Rex eorum
coram eis, & Domi-
nus in capite eo-
rum.*

immunditiam suam terra hæc, quasi pessima pu-
tredine corruptum cadauer, penitus vastabitur
& execrabilis erit.

11. Vtinam in his prophetiæ spiritum non ha-
berem, ac fallerer: at ille hæc dicit, stillabo tibi
furorem quasi vinum inebrians te deturpatu-
rum. Citò id fiet, omniq; dubio procul, istemet
populus, qui nunc viuit, erit, contra quem stil-
labit ac cadet.

12. Tandem per Messiam congregabo omnes
electos ex omnibus tribubus: in vnam Ecclesiam
conducam superstites Israelis, simul locabo Is-
raelem quasi gregem in vno ouili, quasi pecus Ioan. 10.
munitum intra caulas; nec pauci erunt, imò pa-
cificè intra caulas, Ecclesias inquam, tumultum
cedent præ hominum frequentia.

13. Messia meritis ac gestis id fiet: ascendet e-
nim in cælum morte deuicta, per crucis ascen-
sum iter diuidens, aperiens, ac pandēs ad tām
gloriam, ipsis cernentibus Apostolis, & profe-
quentibus è limbo educlis patribus: atque illi,
quibus videntibus ascendet, ab ascensore è calo
recepto Spiritu firmati, electis omnibus diuidē,
aperient, ac pandent miraculis ac prædicatione
sua iter id ipsum; datisque fortiter cernicibus, &
inclinatis, lætanter, quasi portam qua iur ad tan-
tum pramium, mortem transibunt: nec eos
mors secum detinere poterit, aut transitū pro-
sus impedire, sicut eò vsque prohibuerat, sed per
eam egredientur in cælum; & transiens à nectare Luc. 12.
in nectar in infinitum (immensa namque sunt

menſæ ſuæ dapes) miniſtrabit eis eorum Rex, qui eſt Iehoua creator ac Dominus, qui vt membra chariſſima, ſibi tanquam legitimo capiti copulata, ſuimet edulio apertaſque viſione inprimis beabit eos, coram quibus vt magiſter & Dominus ac Rex Iudæorum priùs per crucis moriſque portam tranſibit, & erit in capite ſuorum tranſeuntium: aderit morientibus, eſtara à la cabecera dellos, tanto affectu, vt tunc inprimis ipſemet tranſire dicendus ſit. Ne deſperetis itaque aduerſitatis tempore, cùm ad cælum iter aperiat: nec ſpiritum prophetiæ huius exhorreatis, quaſi triſtia ſemper aiētis: credite his: ne dixeritis, ſicut obijciēt poſteri veſtri: Nos audiuiſus ex Lege, *Ioan. 8* quia Chriſtus manet in æternum, & quomodo tu dicis aſcenſurum & tranſiturum ac exaltandum eſſe in cruce Meſſiam? Sed duabus tribubus
 • cur mala contingent?

CAP. III.

CAP. III.

1. *Et dixi: Audite Principes Iacob, & Duces domus Iſrael.*

1. **A**D hæc reſpondeo, filios peſſimos patrum malorum, hoc eſt, veſtram impleturos *Matth. 23* eſſe meſuram: ideo corrigite illam, vos primùm Principes Iacobi, & Duces domus Iſraelis.

2. *Nūquid nō veſtrū eſt ſcire iudicium: qui odio habetis bonum, & diligitis malum: qui violenter tollitis pelles corū de ſuper eis, & ſuper oſſibus corū?*

2. Quorum primæ ſunt in iudicandō partes, & tamen eſtis malitia Principes, odio habendo bonum, qualis Chriſtus erit; & diligendo malum, qualis erit Barabbas; excoriando violenter bonos, & peccinibus ferreis adunciſque flagellis carnem ab oſſibus extrahendo electorum.

3. *Qui comederunt carnem populi mei,*

3. Qui comederunt carnem populi mei, & doſmos viduarum, & non vt paſtores (cùm boni paſtoris *Matth. 23* *Ecce*

& pellem eorum de- pastoris sit pecus rondere, non deglubere) sed ut *Zach. 11.*
super excoriorunt: lupi sauiissimi agnorum pellem de*Tiberij*
& ossa eorum con- uerunt, & ossa confregerunt & conciderunt, *Casaris*
fregerunt & conciderunt sicut in lebe- quemadmodum qui concidunt membra in fru- *sententia*
te, & quasi carnem sta in lebete, & particulas in ollæ medio (quæ in *est.*
in medio ollæ. Christo & in Martyribus posteri adimplebunt.)

4. Tunc clamabunt ad Dominum, & non exaudiet eos, & abscondet faciem suam ab eis in tempore illo, sicut nequiter egerunt in adinuentionibus suis.

5. Hæc dicit Dominus super Prophetas, qui seducunt populum meum, qui mordent dentibus suis, & prædicant pacem: & si quis non dederit super eum prælum.

6. Propterea nox vobis pro visione erit, & tenebra vobis pro diuinatione: & occumbet sol super Prophetas, & obtenebrabitur super eos dies.

7. Et confundentur qui vident visiones, & confundetur diuini, & operiet om-

4. Tunc captiuitate per Chaldaeos & Romanos urgente, huius farinae Reges, Principes, ac Duces clamabunt pro libertate ad Dominum, & non annuet eis, imò ne videri quidem volet ab eis in tempore illo iustitiæ suæ, quæ reddet illis, sicut nequiter egerunt in ab eis adinuentis excogitatisque consilijs.

5. Secundo loco Scribæ, Legis Doctores, ac pseudoprophetae seipsos emendent: quia hæc dicit Dominus contra Prophetas, qui seducunt populum meum: quæ si tamen quæ morder, toto lo assèguran: qui carnis conuiuium offerenti pacem & fausta vaticinantur, infestaquæ & bellum nihil offerenti.

in ore eorum quippiam, sanctificant

6. Propter hoc captiuitas vobis aderit, propter visionem scilicet, & vastitas propter diuinationem: quia dicitis, sed falsò, quòd videtis, cæci eritis, & in noctis infidelitate, & in peccatorum vestrorum tenebris moriemini: & Christi creatoris sui mortem lugens occumbet Sol contra sapientes Iudæos, testimonium ferens impietatis & obtenebrationis eorum, obtenebrato die clarissimo.

7. Et confundentur, qui aiebant se à Domino visiones accepisse, cum reuera, exitu ad a probante, diuini fuerint, non verè Prophetæ: nam nunc pacem promittunt, & Chaldaeus euerter:

Zach. 11.
Tiberij
Casaris
sententia
est.

Hier. 23.
Ezec. 13.

Ioan. 8.

Amos 8.

*nes vultus suos:
quia non est respon-
sum Dei.*

*8. Veruntamen e-
gorepletus sum for-
titudine Spirit⁹ Do-
mini, iudicio & vir-
tute: ut annunciem
Iacob scelus suum,
& Israel peccatum
suum.*

*9. Audite hoc Prin-
cipes domus Iacob,
& Iudices domus Is-
rael, qui abomina-
mini iudicium, &
omnia recta puer-
titis.*

*10. Qui edificatis
Sion in sanguinibus,
& Ierusalem in ini-
quitate.*

*11. Principes eius in
muneribus iudica-
bant, & sacerdotes
eius in mercede do-*

tūc Caiphas se prophetasse putabit, Christi ex-
de securam fore à Romanis urbem cū Templo
& gēte nostra, & tamen à Tito vastabitur: & præ
dolore ac rubore operient hi diuini vultus suos
pro talibus deprehensi: quia non fuit oraculum
Dei, sed mendacis dæmonis, quod protulerūt.
8. Non ex horum classe sum ego, sed repletus
sum fortitudine Spiritus Domini, ad intrepidē,
quod ipse dictarit, eloquendum; repletus sum
iudicio malos damnante, & virtute bonos libe-
rante: ut non adulatoria, sed acris comprobatur
prædicatio mea, perspicuè annuncians decem
tribus scelera sua, & duabus peccata sua: quæ
si hactenus me dixisse obliti estis, ut resipiscētes
tot mala vitetis repeto.

9. Audite hoc attentius, ô Principes decem tri-
buum, ô duarum Duces & Iudices: qui abomi-
namini iudicium, ius, & legem, & secundum fa-
ciem iudicatis, & omnia recta peruertitis: hæc
erit & Christi ad vestros obiurgatio, at propæ-
nitentia exaltationem ascensumque crucis ac
transitum illi parabunt, vos utique peris sectan-
do parentes, qui paria prædicantem me auditis,
at non corrigitis, quin diris me odijs execramini:
quare cum vos tum illos opprimit captiuitas.

10. Et nobilia edificatis palatia in insigniori vr-
bis situ prope Regiam in Sionis monte, pauperes
defraudantes laboris mercede, quæ sanguis est,
alimentum, & tota pauperis vita: in sanguine
edificatis Sionem, in id totam urbem Ierusalem
struitis in iniquitate.

11. Me ipsum expono, audiant omnes. Principes
eius non secundum iura, sed secundum munera
iudicabant: Sacerdotes eius pro mercedis quali-
tate, non pro animarum salute, primum doce-
bant:

Ioan. 11

Eccl. 34

Extr. 12.
F. 27.
Seph. 3.
A. 3.

cebant, & Prophe-
tæ eius in pecunia
diuinabant: & su-
per Dominum re-
quiescebant, dicen-
tes: Nunquid non
Dominus in medio
nostrum? non ve-
niēt super nos mala.

Iere. 26.
E. 18.

12. Propter hoc, cau-
sa vestri, Sion quasi
ager arabitur, &
Ierusalem quasi a-
ceruus lapidū erit,
& mons templi in
excelsa siluarum.

bant: Prophetæ ei grati, nempe diuini, pro pecu-
niæ quantitate bona aut meliora diuinabant, les
dezian la buena ventura: & tot adhuc impietati-
bus Deo exosi, præsumptuosè requiescebant &
innitebantur super Dominum, dicentes: Nun-
quid non Dominus Templum intra urbem no-
stram habet? non veniēt super nos mala, urbem
Templumque rutabitur.

12. Propter hoc, causa vestri, mons Sion quasi
ager arabitur, & Ierusalem ex domorum subuer-
sione quasi acervus fiet lapidum, & Moria, mon-
tis Sionis pars, in qua est Templum, erit silua ex-
celsa, nemoque, ut fuerat, antequam construere-
tur Ierusalem. Ezechiaë lachrymæ, sui que popu-
li pœnitentia, different hanc ruinam, non aufe-
rent, imò primū inferent eam Chaldaei, postea
Romani omnino perficient: sicut & malitiam
vestram cōsummationem faciēt tum posteri ve-
stri, ædificantes domos suas sanguine viduarum,
quarum substantiam vorabunt, sanguine pau-
perum parentum suæ avaritiæ sacantes filiorum
munera, sanguine tandem Christi, sic per Ro-
manos minimè destruēdas putantes, quin etiam
Christi membrorum sanguine, discipulorum
bona proscribētes. Tunc & pseudochristi erunt,
Iudas & Theodas: quare nec deerunt diuini &
harioli.

Euseb.
Demon.
Evang.
libro 8.
dem. 3.

CAP. IIII.

CAP. IIII.

Mat. 2.
L. 2.

1. Et erit, in nouis-
simo dierū erit mōs
Domus Domini præ-
paratus in vertice
montium, & subli-

1. **N**E despōdeatis animum: post tristitia nunc
latiora propheto, in temporibus futura
posterioribus, quæ dies nostros sequentur, licet
dies quoque alij ac plurimi sequi valeant post
tempora illa. Erit post hæc per Messiam (mon-

Gen. 33.
C. 49.
Dan. 2.
Mat. 16.
I. 1. 1. 1.
I. 1. 1. 1.

mis super colles, & fluent ad eum populi.

tem qui totam terram occupabit) & per eius discipulos præparatus, stabilitus, atque firmatus mons Sion pro ea parte, qua fundamentum est Ecclesiæ, quæ est Domus Domini (cùm etiam in eo sit Regia) in vertice montium, quales sunt Prophetæ, sublimiorque erit collibus philosophorum, mundi; sapientum; & fluent ad hunc montem Ecclesiæ populi ex singulis linguis.

2. *Et properabunt Gentes multæ, & dicent: Venite, ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob: & docebit nos de vijs suis, & ibimus in semitis eius: quia de Sion egredietur lex, & verbum Domini de Ierusalem.*

2. Et præ animi affectu Gentes multi properabunt, & verbo, exemplo, ac martyrio vniuersas nationes ac se inuicẽ prouocabunt, & inquent: Venite, ascendamus per fidem ad Ecclesiam, quæ illum verum & æternum Deum tantum pro Deo colit, quem Iacob sanctique Patres adorauerunt, ideoque iure mons Domini & domus Dei Iacob dicitur: ibi docebit nos vias, quibus eo fruemur, & per breuiiores ibimus ad ipsum: quia de Sionis scriptæque Legis vtero egredietur in omnem terram lex, quæ est verbum Christi Domini, & intra Ierusalem & Iudæam tanquam intra corticem latebat literæ, quam sine Spiritu tenentes deferret, ac deferendo egredietur, vt Sionis filia incluta, ab vniuersis electis intoto orbe dispersis excipienda.

3. *Et indicabit inter populos multos, & corripiet gentes fortes usque in longinquum: & concident gladios suos in vomeres, & hastas suas in ligones: non sumet gens aduersus gentem gladium, & non discant ul-*

3. Et indicabit, non vt hætenus inter vnum Hebræum populum, sed inter multos latè dominans: tantaque illi præstabitur obedientia, quòd ipsius stabunt correctioni, absque tergiversatione vlla, gentes præ fortitudine ac distantia indomitæ; odiisque, iniuriis, cupiditate, ambitione, vice talionis, crudelitate, cunctisque vitis permutatis cum charitate, mansuetudine, humilitate, tolerantia, benignitate, cunctisque virtutibus, etiam bellum omne pacis amore commutabitur: ita vt bonus quisque legis huius obseruatu

*Dan. 2.
Mat. 16.*

erā belligerare.

seruatu malit ferre, quàm referre iniuriam, libenterque martyrio pro pace tuenda pacificus semper existens colla supponat: pacisque exercitijs bellicæ exercitationes, pacisque instrumentis bellica permutabuntur arma, vomeribus gladij, ligonibus hastæ; & non discent vltra belligerare ex vitio.

4. *Et sedebit vir subtus vineam suā, & subtus ficum suā, & non erit qui deterreat: quia os Domini exercituum locutum est.*

4. Et pacificè & securè sedebit unusquisque vir bonus sub vite sua, & sub ficu sua; & non erit ullus qui eum deterreat: quia Domini exercituum, ob id designandum, in carne pacis perfimilis temporarię tempore nascentis os locutum erit mundo, in eoque visus ista loquetur; gratiæ, pacis, ac dilectionis erit omnis loquela, præceptio, atque lex sua; ideoque Dei veri vnitatem docebit: atque adeò vnus cultores diuinitatis studiosi vnioni toto pectore incumbent.

5. *Quia omnes populi ambulabunt vnusquisque in nomine Dei sui: nos autē ambulabimus in nomine Domini Dei nostri in æternum, & vltra.*

5. Bella verò idolatras manebunt cum externa, tum mentis interna: quia & superna gerunt omnes populi, quorum vnusquisque signum & vexillum sequetur idoli sui pacis omnis os oris: nos autē, Christi lege ac fide seruata, ambulabimus sub pacifici vnus nomine Domini Dei nostri in æternum in præsentī, & vltra sine fine in vita futura.

6. *In die illa dicit Dominus, congregabo claudicantem: & eam, quam eiecerā, colligam, & quam afflixieram*.*

6. In die illa luminis & gratiæ, transacta scriptæ legis nocte, dicit Dominus, (audite bonum nūcium, & consolamini) è diuersis locis, in quibus dispersa fuerint, in vnā congregabo Ecclesiam Christianam, Synagogam, quæ claudicat nunc, & semper claudicauit me colendo Deum verū, & etiam idolum tamquam Deum adorando: 3. Reg. 18. quare à me illā eiecerā à facie mea, dāni poenam insinuans; & captiuitate afflixieram, sensus poenam infligens: at tunc eam colligam, vt me solum

solum Deum verum agnoscat, & ubique gentium exceretur idola, nec unquam idolatriæ laborer impietate, sicuti antediem illum passim claudicans laborabat.

Post autem
uentam
Iesum
latram
semper
et ubique
proinde
Iudei: &
tamen
huc usque
capiti
sunt, &
Christum
non ag-
noscenti.

Seph. 3.
D. 19. 7. Et ponam claudicantē in reliquiis;
& eam, quæ laborauerat, in gentem robustam: & regnabit Dominus super eos in monte Sion, ex hoc nunc & usque in æternum.

Luc. 1.
C. 33.
Dan. 7.
D. 14.

* filia
M. S. R.
Q. N.

8. Et tu turris gregis, nebulosa * filia Sion usque ad te veniet: & veniet potestas prima regni filia Ierusalem.

9. Nunc quare mœrore contraberis? nunquid Rex nō est tibi, aut consiliarius tuus perijt, quia comprehendit te dolor sicut parturientem?

10. Dole, & satage

8. Et tu ô turris futura gregis congregationisquæ Ecclesiasticæ, ô arx Romana, scio quod usque ad te veniet Petrus celsitudine similis turri Sionis, quæ præ altitudine nebulis ac nubibus æqualis, nebulosa dicitur: & in Petro veniet tibi potestas prima & suprema, regnum scilicet monarchicum Ecclesiæ Catholicæ, originem suam & filiationem à Ierusalem habitura, ubi domus Iacob, hoc est, omnium tribuum, in typum in Dauide ac Salomone floruit regnum & imperium. Turris nebulosæ literæ, præ fidei sublimitate cælum pertingentis spiritus te induet, ô Roma, turris futura ouilis pastoris æterni.

9. Nunc, ô Apostolica Ecclesia, post coenam in Sionis monte audiens, quia Christus vadit ad Patrem, quare tristitia impleuit cor tuum, mœrendoque contrahit? Nunquid Rex ac Dominus te deserit Christus? Num magister, à quo omnis salus, omneque consilium tuum pender, in mortem non venturus abiit, quia comprehendit te dolor, qualem patitur mulier cum parit?

Iam. 16.

10. Ne super Christum, quasi morte finitum, fle-
re ve-

filia Sion quasi parturiens: quia nunc egredieris de ciuitate, & habitabis in regione, & venies vsque ad Babylonē: ibi liberaberis: ibi redimet te Dominus de manu inimicorum tuorum.

re velis: dole, & anxie ac viriliter cum mundo edere satage, quasi parturiens: quam ob causam nunc tritus numium propter impoenitentiam crucifigentis Christum ciuitatis egredieris de ea per Titum destruenda, & habitabis in regione Romanis amica, & Romam vsque peruenies: ibi liberaberis, tibi vbe seruiente: ibi Monarchiam illam subiiciens, optatissimumque redemptionis suae impartitus effectum, redimet te Dominus de manu ac potestate inimicorum tuorum, demonum ac hominum.

*1. Pet. 5.
Babylon
Romam
notat.*

11. Et nunc congregatae sunt super te gentes multa, quae dicunt, Lapidetur: & aspiciat in Sion oculus noster.

11. Et nunc quidem statim post Christi ascensum vnanimes contra te insurgent omnes gentes, primumque ipsamet Hebraei te ad martyria persequens, ac dicens, vt adultero Iesu Christo, non vero vtique Christo ac sponso, copulata lapidibus obruatur: & prospiciat prouidentia nostra Sioni, ne Templi nostri cultus intereat: in Sione intellectus nostri acies aspiciat, vt in nostra Lege seruetur.

12. Ipsi autem non cognouerunt cogitationes Domini, & non intellexerunt consilium eius: quia cōgregabit eos quasi fœnum areae.

12. Ipsi verò persecutores non cognoscent cogitationes Domini, Legis scilicet secreta; & non intelligent consilia Domini, Legis Spiritu reiecto: ignorare volent, quod Christus eos congregabit quasi areae paleas, ventilabrum habens in manu sua.

13. Surge, & tritura filia Sion: quia cornu tuum ponam ferreum, & ungulas tuas ponā areas: & comminues populos multos, & interficies Domino rapi-

13. Surge, & tritura versa iam vice, ô Ecclesia: quia tuum erit cornu ferreum, Romanam scilicet imperium; nec fictilis erit pars vlla, sed totum erit areum: & praedicantrium fortitudine ac sono conterendo corda per poenitentiam, comminues populos multos, & sacrabis Domino restitutiones ac spolia eorum, & selectiora, fortitudinemque superborum per humilitatem aut

Dan. 2.

nas eorum & fortitudinē eorū Domino vnuerſa terra.

poenam litabis Domino vniuerſa terræ tibi ab eo committendæ, vt cœa trituros eam vngula, cornuque ferreo ventiles. Mat. 23

CAP. V.

CAP. V.

1. Nunc vaſtaberis, filia latronis: obſidionem poſuerunt ſuper nos; in virga percutient maxillā Iudicis Iſrael.

N Vnc antequam lato potiatur hoc dominio Eccleſia, per Romanos vaſtaberis, ô Ieruſalem, tyranno latroni, vaſtatori tuo Herodi, vt filia, parens. En latro ille & omnes Principes Sacerdotum & Scribæ contra nos, Magosque Reges ambulantes in nomine Domini Dei noſtri, obſidionem ponent, & dolo nos capere à Bethlehē ſincerè reuerſos intra Ieruſalem parabunt: quia contumelijs afficient etiam ab ipſius ortu magnum illum diu expetitur vnicum ac rectiſſimum Iudicem omnium tribuum Iſraelis Meſſiam.

*Mat. 2.
A. 6.
Ioan. 7.
F. 42.*

2. Et tu Bethlehem Ephrata, paruulus es in millibus Iudæ: ex te mihi egreditur, qui ſit Dominator in Iſrael: & ægreſſus eius ab initio, à diebus æternitatis.

2. Et tu Chriſti exaltanda es natali ſupra omnē mundi urbem, ô Bethlehem Ephrata, Iudæ, inquam, non Zabulonis; atque adeò paruulus es, ſi tantum excelleres comparata perfectis ac populioſioribus principibusque locis tribus Iudæ. Et tu ergo, ô Bethlehem, eſt paruulus etate minor in millibus Iudæ excellēs: nunquid paruula es inter principes multasque vrbes Iudæ? Nequaquā. En ex te, Pater ait æternus, mihi naſcetur, qui vt paſtor reget populum meum Iſraelem, & in eo Dux & Dominator ſit, multos per fidem Euangelij ſui iugo vniens cum Iudæos tum Gentiles, verū genus Iſraelis, cuius in Romano Pontifice, Vicario ſuo, Dominator apparebit, multo pluribus dominans, quàm ſi toti ſecundum carnem Iſraeli imperaret. Nec carnis aſſumptio diuinam impedit Maieſtatem; de me enim natus eſt ante omnia ſæcula: quod ne à proprio detorqueas ſenſu,

**Duali numero ponitur, non ſingulari.*

Matth.

*a Iof. in
b inueni
gatiue
legit in
codices
Gothici
S. Iſidori
cōtra
dicit, &
Biblia
Gothici
antiqui
ſunt
Ludæi
Tolæ
domina
Eccleſi
in p
non qu
aſſerunt
ia.*

*Iſai. 49
Paruul
eſt, &
ſic. 10.
Magi
tibi q
Iſrael
Rom. 9.
I. Cor. 12.
Gal. 6.
Hie. 1.
Hie. 34*

sensu, addo, & à diebus æternitatis semper à me natus est, nascitur, ac nasceretur: Verbū est immutabile, ab immutabili intellectu meo immutabiliter atque adeò verè mihi coæternè à me dimanans & egrediens omniū egressum ac natiuitatē egressu præstantissimo, in eiusdem nempe singularis omnimoda vnitate naturæ: & etiā à mūdi initio, antequā quicquam fieret, mecū egressus est, mundum creans, ita quòd omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factū est nihil, quod factum est.

3. Propter hoc dabit eos vsque ad tēpus, in quo parturiēs pariet: *reliquia fratrum eius conuertentur ad filios Israel.

* & ro.
M.S.R.
Hier. H.
G.C.

4. Et stabit & pascet in fortitudine Domini in sublimitate nominis Domini Dei sui: & conuertentur, quia nūc magnificabitur vsque ad terminos terræ.

3. Propter Christi natalē feret carnales Iudæos, quamuis immeritos vitæ, vsque ad tempus, in quo parturiens magna cum tristitia illum mundo in lucem edet Ecclesia: relictī ex innumera pereuntium multitudine fratres Christi, ex eodē scilicet populo nati ac selecti conuertentur ad Prophetas & Patriarchas, moribus ac fide propriè filios Israelis. Spiritum enim & sensum scripturarum illis Christus deuicta morte aperiet.

4. Et stabit à mortuis surgens, & vsque ad consummationem sæculi suos proteget, & vt pastor bonus reget ac pascet in fortitudine verè dominium Omnipotentis exprimente, transubstantiatis pane in corpus & vino in sanguinem suum, in sublimitate Verbi, quod erit Dominus Deus vnitate personæ suus: pascet utique optimè, ac si in eo gloria nominis & honoris sui ageretur: & conuertentur in dies ad eum; quia nunc in tali rerum statu magnificabitur Christus, & laudabitur vbique.

Stetit, A.
bac. 3.

* Pax AC
S. 2.
M.S.R.
Q. N.
5. Et erit iste *pax: Affrīus cum uenerit in terram nostram, & quādo cal-

5. In horum fidem, signum, atque præsagium dilucidè tanquam in imagine suum natalem, & de mundo reportandam victoriam, per doctrinam veteris instrumenti septenario, hebdomadæ scilicet

cauerit in domibus nostris: & suscitabimus super eum septem pastores, & octo Primates hominum.

licet totius, numero designati, ac noui diem insuper addentis octauum resurrectioni sacrandum istius, cum venerit Sennacheribus contra Iudam, pluresque victor vrbes calcauerit nostras, iste Dominus, suum figurans retrocessione solis aduentum in carnem, erit pax & securitas: quia lacrymis & poenitentia Ezechias Rex, & nos cum eo, suscitabimus aduersus Assyrium septem spiritus Angelicos, qui assistunt quasi pastores coram Dominatore ipso vniuersae terrae, imò & plures innumerofq; alios Primates ac Satrapas, hominis Christi futuri seruos, pro nobis suscitabimus.

6. Et pascent terram Assur in gladio, & terram Nemrod in lanceis eius, & liberabit ab Assur, quum venerit in terram nostram, & quum calcauerit in sinibus nostris.

6. Et pascet terram Assur in gladio, & terram Nemrod in suis ipsius terrae Babylonis armis ac lanceis, tradito Persis ac Medis victoribus Assyriae Babylonisque regno. Quid ni hoc facere poterunt ac volent, ut nostra per victores, ipsorum ope, relaxetur captiuitas? En cum venerit in Iudam, & triumphans intrauerit Assur terminos nostros, solum vnus ex his Angelis Ierusalem liberabit, prostrato Sennacheribi exercitu, gladio & lanceis suis accincto, in eisque fidente.

7. Et erunt reliquia Iacob in medio populorum multorum quasi ros à Domino, & quasi stilla super herbam, quae non exspectat virum, & non praestolatur filios hominum.

7. Et antequam vnanimiter ad destruendum Monarchiam Chaldaeorum à Babylone & Assyria suscitentur omnes pastores hi septem & octo, id est, ad octauam pertinentes, hoc est, qui sunt beati Primates hominum regnis praefecti Iudaei, qui reliqui fuerint capta Iudaea, dispersique captiuam ducent vitam in medio populorum multorum, propter nasciturum ex eis Christum dabuntur in misericordiam in conspectu omnium, qui capient eos: nam his benefaciet Dominus ob captiuos, qui erunt vtros à Domino descendens siccitatis tempore, & quasi stillae nunc non
At stil-

Ac stillantes super herbam, quæ irrigaturum non expectat virum, nec se culturos præstolatur homines.

8. Et erunt reliquie Jacob in Gentibus in medio populorum multorum, quasi leo in iumentis silvarum, & quasi catulus leonis in gregibus pecorū: qui quā transferit, & cōculcauerit, & ceperit, non est qui eruat.

8. Agnoscent regnorum pastores Angeli hæc per illos dona suis à Deo largiri, & honore illos affici curabunt: atque adeò captiui Iudei inter Gentes erunt præclari, & ideo in medio locari dicentur populorum multorum, præficienturque Babylonix, cubicularij Regum præstantiores, & Principes cum primis, imò & Regina erunt, ac in ipso captiuitatis loco captiuantium collatione erunt quasi leo inter animantia siluestria, & quasi catulus leonis inter pecorum greges: è cuius transeuntis per caulas & deambulantis conculcantis & capientis vnguibus, non est qui prædam eruere audeat.

*Et M. 9. *Exaltabitur manus tua super hostes tuos: & omnes inimici tui interibunt.

9. Insidiabuntur quidem inuidentiores hostes tui, & Aman, sed præualebit manus tua contra eos: & qua die te perimere parabant, omnes inimici tui interibunt. Esibet

10. Et erit in die illa, dicit Dominus: auferam equos tuos de medio tui: & disperdam quadrigas tuas.

10. Et erit in die illa, dicit Dominus: auferam equos, & disperdam quadrigas te obseruantes, ne euaderes à cade, quam tibi ea ipsa die illaturi erant aduersarij tui.

11. Et perdam ciuitates terræ tuæ, & destruam omnes munitiones tuas.

11. Et perdam ciuitates terræ captiuitatis tuæ, & destruam omnes munitiones tuas, quibus ciues illarum te, ne ab internecione te subducere possis, custodient.

12. Et auferam maleficia de manu tua, & diuinationes non erunt in te.

12. Et auferam maleficia hostium de manu tua, quibus, quasi vnus esses, vna die interficiendo tibi insultabunt; & diuinationes eorum de nece tua locum minimè habebunt in te.

13. Et perire faciam

13. Ac deinceps nunquam volens aut non op-

sculptilia tua & statuas tuas de medio tui, & non adorabis ultra opera manuum tuarum.

14. Et euellam lucos tuos de medio tui: & conteram ciuitates tuas.

15. Et faciam in furore & in indignatione ultionem in omnibus gentibus, quæ non audierunt.

pugnans idolatria, sicut hactenus fecisti, laborabis: nam quia propior erit aduentus Christi, perire faciam sculptilia tua & statuas tuas de medio tui, & pro Deo non adorabis ultra opera manuum tuarum.

14. Etenim propter idolatriam tuam, in quibus idola colebas, lucos euellam: & capriuitate conteram ciuitates tuas.

15. Et in liberatione tua ab hostibus, & ab idolis, soli nomini meo diuinus deberi cultus agnosceretur, & prædicabitur vbique, grauissimæque sumere poenas incipiam ab omnibus gentibus, quæ non obaudierint: tunc pro hac vita per magnum Artaxerxem omnis prouincia & ciuitas, quæ noluerit solennitatis huius esse particeps, gladio & igne peribit, & sic delebitur, vt non solum hominibus, sed etiam bestiis inuia sit in sempiternum pro exemplo contemptus & inobedientiæ; postea verò in æternum in futura vita supplicia sustinebit: quæ te maiora manent, cum tot, plusquam illæ gentes, à me donis aucta, ô Iudæa, & augenda, ita vt nihil contra me iure obtendere possis, mihi adhuc obedire & obaudire contemnas.

CAP. VI.

CAP. VI.

1. Audite quæ Dominus loquitur. Surge, contende iudicio aduersum montes, & audiant colles vocem tuam.

2. Audiant montes

1. **A**udite igitur attentè, si mala omnia vultis euadere, quæ Dominus loquitur. Surge, mihi ait, in eminentiorem locum, vt concionaturus hæc omnibus sis perspicuus, & faciliè audiri queas, contende increpationis iudicio aduersum montes ac Magnares, & audiant colles & inferiores vocem tuam, argue altos & bassos.

2. Huic parens ego præcepto, exclamo: Audiant alti,

iudicium Domini, & fortia fundamēta terrae: quia iudicium Domini cum populo suo, & cum Israel diiudicabitur. alti, qui sibi prae superbia sua non modò regnum, sed & terram omnem quasi fundamenta fortia sustinere videntur; audiant increpationem Domini: quia non recusat Dominus omnium stare iudicio cum quouis de populo suo, & etiam cum toto Israele diiudicari, y pague quien deuiere, ac increpetur qui reus fuerit inuentus.

3. Popule meus, quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? responde mihi.

4. Quia eduxi te de terra Aegypti, & de domo seruientium liberaui te: & misi ante faciem tuam Moysen, & Aaron, & Mariam?

5. Popule meus, memento, quaeso, quid cogitauerit Balach Rex Moab: & quid responderit ei Balaam filius Beor, de Serim vsq; ad Galgalam, vt cognosceres iustitias Domini.

3. Popule, antiquissimo erga te amore tot beneficijs comprobato, qui meus esse deberes, quid mali feci tibi, aut quid molestus fui tibi? tuomet ore pro te contra me, si vales, profer sententiam.
4. Ego sanè non video quid mihi obijcere possis, nisi collata in te ingratiſſimum à me beneficia. Num molestus tibi fui, quia eduxi te, tot portentis in tuam gratiam peraſtus, de terra Aegypti, & de domo seruientium liberaui te: misiq; ante te tres Prophetas, Moysen, vt doceret iudiciorum traditionem; & Aaron Sacerdotem, vt te expiaret; & Mariam eorum sororem, vt mulieres instrueret.

5. Popule meus, memēto, quaeso, quid non indiarum molitus fuerit, vt te absumeret, Balach Rex Moab de Serim vsque ad Galgalam: memento etiam quid pro te responderit ei Balaam filius Beor, vndiq; te lustrans & intuens expansum de Serim Galgalam versus, tibi cupiens mala imprecari. Memento scandali Moabitarum mulierum illius responso ac consilio tibi in via de Serim vsque ad Galgalam obiecti, vt te cum eis fornicantem ac idolatrantem suorum gladijs prouocatus addixissem, & te iustè punientem iustitiam Domini expertus fuisses. Quātus meus erga te sic peccantem affectus ac fauor enituit! Non cognouisti, non sensisti tunc vlticis effectus iustitiae meae, iuxta hostium vota. Indulsi & hoc.

Num. 22.
23, 24, 25.

Num. 22.
23, 24, 25.

& hoc. Mira las tramas que yrdieron, para que cayesses en mis manos y desgracia.

6. *Quid dignum offeram Domino? curuabo genu Deo excelso? nunquid offeram ei holocaustomata, & vitulos anniculos?*

6. Sed fortè pœnitentiæ cupidus à me sciscitaberis: Quo munere, qua victima iratum mihi Dominum placabo, quæ ad satisfaciendum satis esse iudicetur, & digna? curuabo sine cordis inclinatione genu pro munere digno pro peccatis meis Deo excelso? offeramne sola corporis bona? an fortunæ? nunquid offerā ei holocaustomata, quæ in Dei gloriam tota concrementur holocausta? num offeram vitulos tenerrimos, atque adeò ad sacrificia optimos, quales sunt anniculi?

7. *Nunquid placari potest Dominus in millibus arietum, aut in multis millibus hircorum pinguium? Nunquid dabo primogenitum meum pro scelere meo, fructum ventris mei pro peccato anime mee?*

7. Nunquid horum multitudine fieri potest Deo satis? num in millibus arietum, aut in multis millibus hircorum pinguium? Nunquid immolabo, tanquam munus dignum, coæquans debito sceleris mei, primogenitum meum scilicet 4 Reg 1°
p. 108 beros ac filias meas, fructum, inquam, ventris mei, pro peccato anime mee? Quid dignum offeram Domino?

8. *Indicabo tibi, ô homo, quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te: utique facere iudicium, & diligere misericordiam, & sollicitum ambulare cum Deo tuo.*

8. Attende qui hoc quaris, homo, & quod indicatum est, indicabitur tibi à me quid sit bonum, ad quod te natura impellit, & quid officij qui te creauit Dominus à te requirat. Requirit autem tria: vt scilicet facias iudicium discussionis cordis tui, criminumque vltionis, & debite Deo, tibi, ac proximo suorū vnique restitutionis; ac sic placatus tibi Dominus suam infundet iustitiam: pro qua non modò assequenda, verum etiam tuenda, iterum exigit à te misericordiam promptam & hilarem, vt pote ex dilectione in alios manantem: ac tertio, pro eadem augenda iustitia, expostulat, vt humilis ac sollicitus amice illi ha-

illi hæreas & placeas, nec dissentiens à latere suo vnquam disiungaris, imò eum solum vt Deum, multisque titulis tuum, sequaris semper atque seâcteris.

9. Vox Domini ad ciuitatem clamat, & salus erit timētibz

nomen * tuum: audite tribus, & quis approbabit illud?

* suum
C.M.S.
* eius M.
S.R.G.
* Do-
mini C.
Pro tex-
tu le-
ctione
Hic. &
H. faciūt.

10. Adhuc ignis in domo impij thesauri iniquitatis, & mensura minor ira plena.

11. Nunquid iustificabo staterā impiā, & saccelli pondera dolosa?

12. In quibus diuites eius repleti sunt iniquitate, & habitantes in ea loquebātur mendacium, & lingua eorum fraudulenta in ore eorum.

13. Et ego ergo cœpi percutere te perditione super peccatis tuis.

14. Tu comedes, &

9. Vox Dei hoc clamando efflagitat per Prophetas suos ab Ierusalem, & non imputabitur elapsa stultitia, nec captiuitati addicetur, si obaudierit, sed erit sapientia & salus timētibz nomen Domini. Audite obsecro, & obedite, ô tribus, ô virga potius dixerim, & flagellum, quo punieris ob impœnitens cor tuum: etenim quis fide ac opere approbasse illud se declarabit, quod Dominus, vt placetur, exquirat?

10. En adhuc post tot monita, post tot minas, thesauri iniquè comparati, ignisque consumens futuri, in domo sunt impij; nondum sunt restituti: apud eum seruatur adhuc mensura minor iusto, ad iram prouocans, & vindictam efficiens, ita vt, quod mensuræ deest, Dei impleat ira.

11. Nunquid in iudicio meo iustus ego, ait Dominus, absoluere potero stateram impiam, & in saccello latentia pondera dolosa?

12. In quibus non inopia cogente, sed diuites Ierusalem repleti sunt rapina, & habitantes in ea, non peregrinantes, loquebantur mendacium, & lingua eorum loquebatur fraudulenta in ore eorum; solius quæstus & auaritiæ, nulla charitatis aut amicitie honestiue habita ratione.

13. Ideo varijs calamitatibus te percutere cœpi: cumque tu pergas peccando, pergam & ego puniendo.

14. Dilapidatis à Chaldeis bonis à te tanta cupiditate

Deut. 23.
Prov. 11.

Leu. 26.
Deut. 26.

non saturaberis: & humiliatio tua in medio tui: & apprehendes, & non saluabis: & quos saluaueris, in gladium dabo.

piditate partis, tu comedes, & præ inopia non saturaberis, comeras por onzas; & afflictio tua viscera tua corrodet, cor tuum conscientiae morsus affliget: non hostes, sed tua te peccata per impoenitentiam in medio tui, intra te, & in corde tuo seruata deiicient, humiliabunt, atque prosterrent: seditio teipsam quoque intra muros opprimet: & apprehendes liberos tuos, thesaurosque tuos; & non saluabis à seditionibus: & quos saluaueris, ne quid detrimenti capiant ab illis, Chaldaeorum gladijs feriendos prodam,

Deu. 28. 15. *Tu seminabis, & non metes: tu calcabis oliuam, & non ungèris oleo; & mustum, & non bibes vinum.*

15. Tu seminabis, & obsessus à Rege Babylonis 4. Reg. 24. mense Iulio, non metes: tu calcabis oliuam, & ne ut ungaris quidem, oleum habebis defecatum: & mustum calcabis, vinum verò factum, depuratumque oleum, seditioni præ fame consument: extra urbem in messes & fructus Chaldaus, intra urbem seditio grassabitur.

16. *Et custodisti præcepta Amri, & omne opus domus Achab, & ambulasti in voluntatibus eorum, ut darem te in perditionem, & habitantes in ea in sibilum, & opprobrium populi portabitis.*

16. Etenim idolatriæ dedita, re ipsa te custodire monstrasti præcepta Amri Regis Israelis, deserto- 3. Reg. 16. ris & aduersarij tui, de Ieroboam idolorum cultu reuocando, qui est opus omne domus Achab eiusdem Amri filij; & ambulasti iuxta voluntates, consilia, & adinuationes eorum: atque ita te dispergam, & contra habitatores tuos Gentes irridendo ac exultando sibilabunt: & vos ô alti, ô montes, ô terræ fundamenta, ô Rex Sedechia, & Optimates in crimine principes, fugientes capi- 4. Reg. 24. 2. Par. 36. mini, & ipsum opprobrium populare porrabitis, ac subire cogemini. Quid nî? En nec tot oraculis & concionibus proficio: tâta est impoenitentium copia, ut vix vnum conuerterim.

*volun-
tatibus
M.S. Hie.
H.C.G.

CAP. VII.

CAP. VII.

1. *Veni mihi, quia factus sum sicut qui colligit in autumnno racemos vindemiae: non est botrus ad comedendum, praecoquas ficus desideravit anima mea.*

2. *Perijt sanctus de terra, & rectus in hominibus non est: omnes in sanguine insidiantur, vir fratrem suum ad mortem venatur.*

3. *Malum manuum suarum dicunt bonum: Princeps postulat, & Iudex in reddendo est: & magnus locutus est desiderium animae suae, & conturbaverunt eam.*

1. **V**eni mihi, quia vaticinijs animarum quaerens fructum, qui Deo sapiat, & pro decem & pro duabus tribubus Domino satisfaciatur, non inuenio. Factus sum sicut qui colligit in autumnno racemos, postquā facta est vindemia: & ne botrum quidem comestibilem deprehendi: soy hecho como quien anda à la rebusca, y no hallo racimo para comer, sino agraçones que me dan dentera. In tanta temporum obstinatione Abrahamum aliquem, Isaacum, Iacobum, & Moysen, aut aliquem primorum Deum feruentissimè colentium Patrum, quibus Deus, ut primis ficulneae pomis, est oblectatus, optavi, ut *Hof. 9;* saltem nunc aliqui, veluti praecoquae ficus tempore suo, apparerent, qui Deum ex animo coleant, & reliquis exemplo essent.

2. At heu, perijt è terra sanctus, animae suae populi què miserens, & rectus inter homines non est: omnes ad sanguinem fundendum insidias parant, unusquisque fratrem suum, quasi diligens & callidus venator, quatit ad mortem.

3. Adeò impudenter iam peccant, ut mala opera sua bona esse praedicent, atque defendant: Princeps postulat, & abique vlla alia iuris discussione propriissimus est Iudex ad Principi (à quo mercedem sibi reddendam cogitat & gratiam) statim reddendum quicquid petit, quasi iuste adiudicet, omneque petens ius foueat, eò quòd Princeps sit: & qui illustrior est legis Doctor, non respondet iuxta Dei, sed iuxta cupiditatis suae praescripta: & sic Principes, Iudices, Magnates, & Doctores vnà terram turbauerunt.

4. *Qui optimus in eis est, quasi paliurus: & qui rectus, quasi spina de sepe. Dies speculationis tue, visitatio tua venit: nunc erit vastitas eorum.*

5. *Nolite credere amico, & nolite confidere in Duce: ab ea quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui.*

Mat. 10.
C. 21. D.
35.

6. *Quia filius contumeliam facit patri, & filia cōsurgit aduersus matrē suam, nurus aduersus socrum suam: & inimici hominis, domestici eius.*

Mat. 10.
D. 35.

7. *Ego autem ad Dominum aspiciam, expectabo Deum Salvatorem meum: audiet me Deus meus.*

8. *Ne lateris inimica mea super me, quia cecidi: consurgam cum sedero in*

4. Optimus ex illis, est quasi paliurus pungens & retinens, vulnerans appropinquantem sibi, & adunco dente comprehendens. Rectus ex illis, est quasi spina de sepe: vt ibi inueniatur dolor, vbi putabatur auxilium. Ideo dies prophetice speculationis tue, hoc est, visitatio & punitio tua, iam iam adest, ô duodecim tribuum terra: in ianuis est vastitas horum Principū, ludicum, & Magistrorum, instat obsidio.

5. Tunc multo minùs quàm nunc fidatis amico aut Duci, aut reueletis vxori alimenta, quasi tutius aduersus seditiosos apud potentiorē amicum aut Ducem ipsum pro vobis seruanda: tanta vrgebit fames, vt pro cibo sint omnia iura violanda.

6. En, quasi nunc res agatur, prophetice video. Quia filius aliàs obseruantissimus, vt mortellum panis à patris ore extrahat, contumeliam facit patri, & filia charissimæ matri, & nurus prædilectæ socrui: & ita inimici hominis sunt domestici eius.

7. Ego autem Michæas, sicut quiuis studiosus in Domino spem suam omnem locans, attentissimè ad Dominum aspiciam, & quamuis moram facere videatur, expectabo Deum Salvatorem meum futurum ab omni captiuitate, peccato, & miseria: nec mihi vel minimum est dubiū, quin audiet me Deus humanitate assumenda è genere meo meus.

8. Seruabit itaque genus suum, liberabit à captiuitate Ierusalem, cuius ea vox erit: Ne lateris, ô Babilō destructrix mea, ob ruinam meam, quia cecidi: consurgam, readificabor postquam humiliata

*tenebris: Dominus
lux mea est.*

*9. Iram Domini por-
tabo, quoniā peccaui
ei: donec causā meā
iudicet, & faciat iu-
diciū meum: edu-
cet me in lucem, vi-
debo iustitiam eius.*

*10. Et aspiciet inimi-
ca mea, & operietur
confusione, qua dicit
ad me, Vbi est Domi-
nus Deus tuus? Ocu-
li mei videbunt in
eam: nunc eris in cō-
culcationem, ut lutū
platearum.*

*11. Dies ut edificen-
tur maceria tua: in
die illa lōgē fiet lex.*

*12. In die illa & vsq;
ad te veniet Assur,
& vsque ad ciuita-
tes munitas, & à ci-
uitatibus munitis
vsque ad flumen, &
ad mare de mari, &
ad montē de monte.*

miliata per plures licet annos sedero in captiui-
tatis tenebris: scio cui credidi: Dominus est lux
mea; Dominus me in prosperitatem & lucem
ipsi canentem educet.

9. Ipse, non vos, huic committā me poenā ad-
dixit, quoniam peccaui ei: quam humiliter fe-
ram pro tempore, quo me iudicio suo damnauit,
donec concludat sententiam contra me latam:
scio enim per Prophetas, me ab eo prosperandam,
soluta hac vestra captiuitate, qua durius, quā
ille misericors velit, vos Babylonij sceleratioris
meis meos tractatis: quare etiam pro me contra
te videbo & experiar iustitiam Domini.

10. Et aspiciet Babylon inimica mea, Domino
iudicante, se à Persis & Medis capi, meque tunc
liberari; & operietur confusione, quę mihi capti-
uæ suæ illudet, quasi omni spe frustrandę, dicens,
Vbi est Dominus Deus tuus? Oculi mei in capti-
uitate positi videbunt in eam ingressos hostes
eius: statimque & in momento conculcabitur,
ut lutum platearum, præ inuadentium eam mul-
titudine.

11. Tunc, o Ierusalem, dies tempusque erit, ut à Applau-
dit Pro-
pheta.
victore Babylonis Cyro libertate donata muros
tuos ædifices: tunc nulla te urgebit lex Baby-
loniorum.

12. Vsque ad te ædificandam properabunt de
Assyrio imperio tunc in Babylonem translato
Iudæi in Assur non modò non consumpti, sed
multiplicati, ita ut natiuitate Assur, religione
Iudæus, conditione seruus, liber ad te venturus
sit populus multus, & ad ciuitates regni tui olim
munitas, & ab his dilatabitur vsque ad Iordanem,
& vsque ad mare Mediterraneum è mari ortum
Occano, (mare siquidem propriè, non pro lacu,

13. *Et terra erit in desolationē, propter habitatores suos, & propter fructum cogitationum eorum.*

14. *Pasce populum tuum in virga tua, gregem hereditatis tue, habitantes solos in saltu, in medio Carmeli: pascentur Basan & Galaad iuxta dies antiquos.*

15. *Secundum dies egressionis tue de terra Aegypti, ostendam ei mirabilia.*

16. *Videbūt Gentes, & confundētur super omni fortitudine sua: ponent manū super os, aures eorū surde erunt.*

17. *Lingent pulverē sicut *serpēs, velut reptilia terra perturbabuntur de edibus suis: Dominum Deum nostrum de si-*

nunc vsurpo) & vsque ad Antilibanū, qui mons est, quasi pars montis Libani prope Damascum.

13. Et terra Babyloniorum, inimica tua, desolata erit, propter immanes habitatores suos, & in premium cogitationum eorum, quod viribus suis, non Domini nutu, sint rerum potiti: propter peccata igitur, quæ sunt fructus pessimorum cogitatum, hunc sibi parient fructum, vastitatem.

14. Pasce igitur, ô Domine, populum tuum in captiuitate, quia in gregem hereditatis tuæ illum segregasti, atque possedisti; & nunc omni destitutus ope, tot inter lutorum pericula in salu solus habitat. Gratiarum tibi, Deus, quia te in me loquentem intelligo, (in signum quod pastoralis crucis tuæ baculo tandem æternæ vitæ pastu illum donabis ac proteges) quia captiuitas certò soluetur, & pascentur in patrijs vberimisque montibus Carmeli, Basan, & Galaad, sicut prius ante transmigrationem Babylonicā pascebantur.

15. Ostendam gregi meo mirabilia, qualia feci in educatione ipsius de Aegypto: vt auctus opibus & fauore Cyri sit liber, potētissimum Chaldaeorum imperium ex insperato ipsi Cyro tradam.

16. Videbunt Samaritæ, Gentesque finitimæ, Templum & Ierusalem ædificari, omni que conatu suo, quo insurgent vt opus impendant, frustrabuntur: obmutescēt, & obsurdescent.

17. Prostermentur à Machabæis, victæque pulverem lingent, vt serpens coram victoribus prostrati; & facili de suis viribus & habitaculis exire cogentur, quasi reptilia terrestria de cauernis suis. Dominum Deum nostrum victæ Gentes formidabunt; & audita mirabilium suorum fama, in

*Apollon
phie pui
captiuit
orati*

Ejle

Neben

* serpē-
tes M.
S. R. Hic.
G. verum
textus
confor-
ma est H.
& C.

*derabunt, & time-
bunt te.*

ma, in manu Iudæ & Ionathæ cum amicis Romanis & Spartiæ desiderabunt, & te populum suum, ô Israel, reuerbuntur.

1er. 10.
A. 6.
43. 10.
G. 43.
Col. 2.
C. 13.

18. *Quis Deus similis tui, qui aufers iniquitatē, & transis peccatū reliquiarū hereditatis tuæ? non immittet ultra furorē suum: quoniam volens misericordiam est.*

18. Gratias tibi Deus. Quis Deus fortis similis tui, qui aufers poenam, & parcendo transcendis culpam reliquiarum hereditatis tuæ, quas in patriam potentissimè reducis? His tempore longo propitius erit, imò semper, si timuerint eum: quoniam voluntas sua misericordia est.

19. *Reuertetur & miserebitur nostri, deponet iniquitates nostras: & projiciet in profundum maris omnia peccata nostra.*

19. Qui nos reliquissè hactenus apparet, homo fiet, ac miserebitur nostri: ceruicibus nostris impositas ac dominantes deponet ac subiugabit iniquitates nostras, suis illas humeris imponens: & projiciet in profundū maris, quasi Aegyptiorum currus, omnia peccata nostra, ita ut nunquā ampliùs emergant, sed perpetuò sint obliuioni tradita. Psal. 37.
Dan. 9.
Exod. 14.

20. *Dabis veritatem Jacob, misericordiā Abraham: quæ iurasti patribus nostris à diebus antiquis.*

20. Video utique lætus, ô Domine, quia dabis veritatem populo tuo Israeli, adimplens ei promissa de Christo venturo, quem mox etiam ex misericordia dabis fidelium multitudinē Gētiū, fidem sectanti Abrahami, cui hanc tantam misericordiam vniuersis creaturarum omnium meritis superiorem ex sola misericordia pollicitus es: & hanc tantam veritatem, tantamque misericordiam, ne ob rei celsitudinem, aut dilationem, aut peccatorum impedimenta non dandam nobis esse crederent, & memoriam promissorum assidue à sæculo renouasti patribus nostris, & iuramenta insuper addidisti Abrahamo, Isaac, Iacob, Dauid, & cæteris à diebus antiquis.

PROPHETIA NAHVM.

CAPVT PRIMVM.

1. **Q** *Nus Ninive.*
Liber visionis
Nahum Elcesai.

2. *Deus amulator,*
& ulciscens Domi-
nus, ulciscens Do-
minus & habēs fu-
rorem, ulciscēs Do-
min⁹ in hostes suos,
& irascens ipse ini-
miciis suis.

3. *Dominus patiens,*
& magnus fortitu-
dine, & mundans
non faciet innocen-
tem. Dominus in
tempestate & tur-
bine via eius, & ne-
bula pulvis pedum
eius.

4. *Increpans mare*

1. **O** Nerosa, tristis, ac minax prophetia contra Niniuem relabentem, antequam per Chaldaeos euerteretur. Liber visionis certissimæ, quam vidit & intellexit anno ferè quinquagesimo post Ionæ prophetiam Nahum è viculo Galilææ, cui nomen Elcese.

2. Deus fortis ex amore zelans pro populo suo impiè ab Assyrijs tractato, ultor erit Dominus Deus verus Pater, ultor erit Dominus Deus verus Filius, adeò vt (humano si more loquamur) furere sit videndus, ultor erit Dominus Deus verus Spiritus sanctus, certissimus ac seuerissimus in hostes suos: & ipse Deus personis trinus, diuina vnica natura, dubio procul vindictam sumet de inimicis suis, licet annis centum & vndecim differenda sit.

3. Dominus enim latis est naribus, quæ non citò instantur cholericò fumante corde, sed ad pœnitentiam expectat diu, vtpote magnus fortitudine in aduersis iniurijsque perferendis, quæ princeps est fortitudinis pars; & in difficiles obstinatosque aggrediendo, quæ altera est fortitudinis portio: & ideo nullo pacto eos mundos & innocentes semper tacendo ac patièdo declarabit, imò puniendo cunctis nocentes fuisse monstrabit. Eius fortitudinem non erit effugere: nam est quasi tempestas, & irruit quasi turbo, & pulvis à pedibus festinantis excitatus, & quasi nebulae ac nubes terram operientes maximo aduentante exercitu.

4. Cum potestate imperat obiurgans mare rubrum,

& exsiccat illud: & omnia flumina ad desertum deducens. Infirmatus est Basan, & Carmelus: & flos Libani elanguit. Ps. 105.
brum, & exsiccatum est: omniaque flumina solo nulu in sicum reducere potest. Si ipse velit, feracissimi montes Basan & Carmelus virorem omnem amittent, & ne florem quidem Libanus emitter.

5. Montes commoti sunt ab eo, & colles desolati sunt: & contremuit terra à facie eius, & orbis,
5. Montes & colles metu dissoluentur eo veniente, terraque illis substrata tremet, imò & ipse vniversus orbis, & omnes habitantes in eo, sint illi quamuis potentes.

6. Ante faciem indignationis eius quis stabit? & quis resistet in ira furoris eius? indignatio eius effusa est ut ignis, & petra dissoluta sunt ab eo.
6. Væ igitur vobis, ô Assyrij. Quis enim indignantis Domini præsentiam ferre, aut seuerè punienti illius iustitiæ resistere poterit? Citò contra vos copiosa Dei effunderetur indignatio, quæ ut ignis per proxima quæque celerrimè discurret; & nihil erit adeò durum, licet marmor sit aut iaspis, quod non consumer atque dissoluet.

7. Bonus Dominus, & confortans in die tribulationis: & sciens sperantes in se.
7. Consolamini è contra, ô vos Iudæi, tanti Domini serui: nam bonis est bonus, & confortat eos in die tribulationis: præsens adest, & teit ac seruat, probat, & coronat eos, qui reuera in eo spem omnem constituunt.

8. Et in diluuiò prætereunte cõsummationem faciet loci eius: & inimicos eius persequentur tenebra.
8. Irruet quidem Sennacheribus in Iudæam, quasi inundans diluuium, præ copiarum multitudine: sed sicut diluuium euanesceit citò, ac locus tribulationi non erit amplius: Deus ipse tribulationis locum absument: inimicosque Dei vnus obruent noctis tenebra, in qua Assyriorum centum octoginta quinque milia, vno eos persequente Angelo, peribunt. Isai. 37. 4. Reg. 19.

9. Quid cogitatis contra Dominum? cõsummationẽ ipse
9. Quid cogitatis, ô Iudæi, ob Rabfaces verba blasphemie perterriti, quòd Dominus vos non liberabit? Solum verum Deum seipsum esse

faciet, non confurget duplex tribulatio.

patet faciens, ipse calamitatem sanè consummabit: cum priori tribulatione, qua decem tribus Israelis in captiuitatem abductæ sunt à Salmanaſare Aſſyriorum Rege, non conſurget altera contra duas reliquas tribus ſub Sennacheribo & Aſſyrijs ſuis.

10. Quia ſicut ſpina ſe inuicem complectuntur: ſic conuiuium eorum pariter potantium, conſumentur quaſi ſtipula ariditate plena.

10. Quia ſicut ſpinæ in vnum coeunt, ignique traduntur: ſic Aſſyrij, pro futura certeque ſperata de vobis ab eis quali à ſpinis punctis victoria, in vnum conuiuium potationeſque celebrantes, interibunt, & quaſi vna eſſent ſtipula, eaque ariſſima, vna nocte conſumentur.

11. Ex te exiit cogitans contra Dominum malitiâ, mente pertractans prauaricationem.

11. Ex te exiit, ô Iudæa, Sennacheribus auſugiens, qui cogitabit malitiâ contra Dominum, quod non poſſit ab eo liberare populum ſuum, ſicuti nec dij ſuos potuere ab eo eripere cultores: menteque pertractabit prauaricationem veſtram, vt desperantes de Domini auxilio ad Aſſyriorum idola deficiatis.

*12. Hec dicit Dominus: Si perfecti fuerint, & ita plures: ſic quoque attondentur, & * pertransibit afflixite, & non affligam te ultra.*

12. Propterea ſe ſolum ac verum eſſe Deum patefacturus, hæc dicit Dominus: Si conſilio viribuſque vnde quaque abſoluti fuerint Aſſyrij, atque adeò plures: ſic quoque Dei facili ſuccellione tollentur, quomodo capillorum numerus acutæ forcipi non repugnat, & Rex eorū in patriam fugiens eſſe deſiſtet: afflixite te tot tuis ab eo vrbibus expugnatis, at non ultra hæc procedet afflictio, Hieruſalem non intrabit.

13. Et nunc conteram virgam eius de dorſo tuo, & vincula tua diſrumpam.

13. Et nunc conteram virgam eius, qua te cædebat, & vincula quibus te vinciet, vrbes tuas captiuando, exercitu illius cæſo, ac fugam turpiter arripiente Rege, diſrumpam.

14. Et præcipiet ſuper te Dominus, non

14. Et præcipiet cōtra te Dominus, ô Sennacherib, & has tibi pœnas decernet: non procreabitur

* pertransibunt 14.
MS. C.
verum
R. & H.
numera
legūt ſingulari.

seminabitur ex no- *tur ex te amplius qui tuus dicatur filius, de do-*
mine tuo amplius de *mo falli Dei tui sperabis auxilium, & ibi te inter-* *4. Reg. 19.*
domo Dei tui inter- *ficient duo filij tui: inhumatus quoque iacebis,* *Tob. 1.*
ficiam sculptile & *non aliud habens sepulchrum, quàm sculptile ac*
conflatile, ponā se- *conflatile idolum; quia inhonoratus eris propter*
pulchrum tuū, quia *fugam, propter tuorum stragem, odia, crudelita-*
inhonoratus es. *tem tuam, adeò quòd honori suo quasi consul-*
turi tuimet te cædent filij, etiam coram idolis
tuis in domo Dei tui supplicantem.

Isai. 52. *15. Ecce super mon-*
8. 7. *tes pedes euangeli-*
Rom. 10. *zantis & annun-*
G. 15. *ciantis pacē: celebra,*
Iuda, festiuitates
tuas, & redde vota
tua: quia nō adijciēt
ultrā ut peritrans-
eat in te Belial: uni-
uersus interiit.

15. Ecce iam mihi videre videor super montes
nostros currentes nuncij pedes euangelizantis
Sennacheribi eadem, securioremque propterea
pacem & prosperitatem annunciantis. Celebra
igitur iam ob hostium imperus intermissas, ô lu- *2. Par. 30.*
da, festiuitates tuas, & redde vota tua, quæ pro li- *2. Par. 32.*
bertate & salute tua voueras: quia non adijciēt
ultrā ut pertranseat in te præuaricator, & à iugo
Dei apostatare ac recedere procurans Assyrius:
en vniuersus interiit, & exercitus, & Rex.

CAP. II.

CAP. II.

1. Ascendit qui di-
spergat coram te,
qui custodiat obsi-
dionem: contempla-
re viam, conforta
lumbos, roborā vir-
tutem valde.

1. Ascendet contra te, ô Niniue, Nabucho-
donosor, malleus conterens regna, & cla-
ua perdēs homines, qui tua in oculis tuis vastet,
qui obsidionem, qua te cinget, donec te capiat,
custodiet: vigiles viarum contemplatores insti-
tue iam, assume quātum potes fortitudinis, con-
grega exercitus, prepara te omnibus viribus ad
resistendum, nihilque proficies.

2. Quia reddidit
Dominus superbiam
Iacob, sicut super-
biam Israel: quia
vastatores dissipā-
uerunt eos, & pro-

2. Quia reddet Dominus in caput tuum super-
biam, qua contra captiuas decem tribus es abusa,
sicut prius reddet in caput Sennacheribi super-
biam, qua duas tribus inuadere conabitur. Hac
est superbia, quia vastatores Assyrij regnorum
Israelitas dissiparunt, & filios eorum dispende-
runt,

pagines eorum cor- rumpunt, ac dissipare & disperdere studebunt.
ruperunt.

3. *Clypeus fortium eius ignitus. viri exercitus in coccineis: ignea habena currum in die praprationis eius, & agitadores consopiri sunt.*

3. Non vulgaris erit exercitus Nabuchodonosoris, sed nobilissimus, ita vt potius cadere gloriosè, quàm turpiter fugere, aut re infecta reuerti, electurus sit: en aurei clypei potentum eius, sole in eos refulgente, quasi igneo immisso in oculos vestros fulgore, vos obtenebrabunt: viri copiarum eius viri erunt in coccineis purpuratisque vestibus incedentes: curruumque phaleræ & equorum habena aureæ sole idè, vt ignis emicabunt in die, quo ad prælium fiet apparatus, & curruum equorumque dexterrimi agitadores robusti intrepidè in pericula ruent, quasi crapula siue ebrietate capti.

reōtur-
bate sūt
quadri-
gæ .M.
S.H.G.
C. 2. N.

4. *In itineribus & cōturbati sunt, quadrigæ collise sunt in plateis: aspectus eorum quasi lampades, quasi fulgura discurrentia.*

4. Tanta erit venientium multitudo, que se atropellaran por los caminos y plaças, vt quāvis plura & lata sint itinera, sit conturbatus agminum ordo militaris, & in amplissimis plateis mutuò sibi erunt impedimento quadrigæ: Assyrios non mucrone prius, quàm solo terrebunt aspectu, quasi flammās iratis ex oculis iaculantes, Chaldæi, tanquam fulgura celerrimè discurrentes in campis.

5. *Recordabitur fortium suorum, ruent in itineribus suis: velociter ascendent muros eius, & praprabitur umbra- culum.*

5. Tunc Assyrius hara la resōña de sus valerosos, enumerabit fortes suos, & expeditos, qui ad hostes repellendos properantes occidētur, & ruent in itineribus suis tam citò, quòd Niniuita velociter ascendent vr̄bis muros, in quibus ob assiduam prolixamque obsidionē pro hyemis astatisque repellendis incommodis umbracula, & contra hostiū tela propugnacula studiosè fient.

6. *Porta fluuiorum aperta sunt, & tem- plū ad solū dirutum.*

6. Portæ autē quibus ad fluuios egreditur Niniue, quæ ad instar fluuiorum habet ciuium multitudinem, hostibus patebunt, famosissimum-

que

Sic Com-
plati co-
catur
porta flu-
uii, la
puerta
del vado

que Nefrohe Templum cum cæteris ac regijs palatijs diruetur.

7. Et miles captiuus abductus est: & ancilla eius minabatur, gementes ut columba, murmurantes in cordibus suis.

7. Et miles, quo præsidia stabant, captiuus adducetur, & minores vrbes Niniue famulantes, ipsiusque Niniues matronæ & ancillæ minabuntur, gementes ut columbæ, hoc est, murmurantes in cordibus suis; præ terrore ne in singultus quidem & ululatus erumpente angustia, ut columbæ mustitabunt.

8. Et Niniue quasi piscina aquarum aqua eius, ipsi verò fugerunt: state, state, & non est qui reuertatur.

8. Et Niniue, quæ ciuibus abundabat, sicut aquis plena piscina, ut rupta piscina aquarum aquæ impetuosè fluunt, sic ipsa defluet, ipsi verò ciues fugient. State, state, ô viri, cui patriam, Deos, domosque vestras fugiendo traditis? Redite, redite. At ita trepidabunt, ut ne vel vnus à fuga sit reuersurus.

9. Diripite argentum, diripite aurum: & non est finis diuitiarum ex omnibus vasis desiderabilibus.

9. Diripite, ô Babylonij, à Deo vobis traditam urbem locupletissimam, diripite argentum, diripite aurum, diripite vasa pretiosissima, ditissima, & innumerabilia, ac penè infinita.

Isai. 2.

10. Dissipata est, & scissa, & dilacerata: & cor tabescens, & dissolutio geniculorum, & defectio in cunctis renibus: & facies omnium eorum sicut nigredo olla.

10. Quasi captiua mulier Niniue, quondam Assyriæ sedes Monarchiæ, dissipata erit, & scissa, & dilacerata nimis, & cor eius præ dolore ac metu deficiet, & genua infirmantur, ne currere, ne incedere, ne vel erectum sustinere valeant corpus, & destituentur omnes viribus, præsertim in renibus, ex quibus libidinosus fluebat humor: & facies compræ ac pulchræ olim, erunt sicut facies omnium concaptiuorum denigratæ ut olla combusta.

11. Vbi est habitaculum leonum, & pastua catulorum leonum; ad quam inuis

11. Sic, sic superbiam deiicit Dominus. Vbi est Niniue illa fortium quasi leonum Monarcharum regia: vbi sunt opes immensæ, quibus deliciosè quasi catuli leonum illorum Regum filij, ac Prin-

leo, ut ingrederetur
illuc; catulus leonis,
& non est qui exter-
reat?

12. Leo cepit sufficie-
ter catulis suis, &
necauit leonis suis:
& impleuit prada
speluncas suas, & cu-
bile suum rapina.

13. Ecce ego ad te, di-
cit Dominus exerci-
tuum: & succendam
vsque ad fumum qua-
drigas tuas, & le-
unculos tuos come-
det gladius: & ex-
terminabo de terra
pradam tuam, & nō
audietur ultra vox
nunciorum tuorum.

cipes, & Satrapæ potentissimi pascebantur? Ni-
niuem, ut eam sibi subiugaret, adiuit Nabucho-
donosor Rex Babylonius, factus iam leo, Impe-
rator, & Monarcha, tot auctus victorijs, qui sub
Niniues leone, quasi illius fuisset catulus, viue-
bat, & iam non est qui eum deterrire valeat.

12. Victoriæ iure cuncta possedit, satisque abun-
danter liberis quasi catulis suis, & vrbibus, vel
certè vxoribus suis quasi legnis, captiuos in serui-
tutem tradidit: speluncasque suas ac ciuitates, cu-
bileque suum ac palatium auro, argento, thesau-
ris, vestibus, omni que impleuit ornatu: ut, quod
Niniue alios depradata habuerat, Babylonque
vicerat, possideret.

13. Nemo hæc fatis, aut fortunæ, aut N. bucho-
donosoris bellicæ potentia, (que propterea mul-
to antè prædico, & ut caueat quisque sibi) cum
euenerint, ascribat. O Niniue, vniuersa, quæ di-
cta sunt, me auctore patieris, dicit omnipotens
exercituum Dominus. Ego Dominus succen-
dam vsque ad fumum & consumptionem currus
tuos, ita ut abeant in fumum; & leunculos tuos
nobiles quosque atque subregulos gladio faciam
deuorari. Nequaquam ultra terras vastabis, nec
tributa exiges, nec audientur per prouincias tuas
emissarij tui; nec ego audiam Angelos, qui præ-
sides tui sunt, pro te deinceps deprecantes. Au-
di, audi Niniue, & desiste peccata tua, ob quæ tan-
ta te manet vastitas.

Hieron.
Assyria
rum &
Chal-
daorum
ideo
dicitur
Assyria-
chia.

CAP. III.

CAP. III.

Exe. 24.
C. 9.
Hab. 2.
C. 12.
1. Væ ciuitas sangui-
num, vniuersa men-
daciij dilaceratione
plena: non recedet à

1. Væ & damnatio imminet tibi, ô Niniue:
quia es ciuitas valde sanguinolenta, & ke-
lerata, totaque mendax, & plena depradatarum
vrbium dilaceratione: nec vnquam volens resti-
tutionem

scilicet 8.
M. S. Hie.
Et. textus
aut le-
tio con-
formis est
R. C. &
G.

te rapina.

2. *Vox flagelli, & vox imperus rotae, & equi frementis, & quadrigae *seruentis, & equitis ascendentis.*

*seruētes, & equites ascēdētes. Et micantes gladij, & fulgurites haste, & multitudinis interfectione, & graues ruinae 7. M.S. 2. N.

3. *Et micantis gladij, & fulgurantis haste, & multitudinis interfectae, & grauis ruinae: nec est finis cadauerum, & corrueunt in corporibus suis.*

4. *Propter multitudinē fornicationum meretricis speciosa, & grata, & habentis maleficia, quae vendidit gentes in fornicationibus suis, & familias in maleficijs suis.*

Isa. 47. 4. 5. *Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituum: & reuelabo pudenda tua in facie tua, & ostendam gentibus nuditatem tuam, & regnis ignominiam tuam.*

6. *Et projiciam super te abominaciones, & contumelijs*

tutionem facies, aut depradandi finem.

2. Ideo enim multi iam audire videor vocem siue sonitum flagelli, quo ad cursum equos impellit auriga, & sonitum rotarum ipsorum curruum magno impetu currentium, & in cursu frementium equorum, & quadrigarum vehementer concitatarum, & equitum ascendentium.

3. Videor etiam audire sonum gladij micantis exacati & optimè preparati, Assyrios iam iam cadentis, & haste longè lucentis, ac, quasi fulgur esset, intestina penetrantis, & gemitus innumerae multitudinis cadentis, & grauis multiplicisque ruinae, dum vbiq; multi occiduntur, ita vt non sit cadauera pertransire: imò impingentes in ea corrueunt Assyrij, dū se defendere nitentur.

4. Venient quidem vniuersa haec mala propter multiplicem idolatriam Niniues speciosa, & hominum oculis grata, quae seipsam prostituit totius orbis, quem sibi subiecerat, idolis, ea colendo, magicalque retinet artes; quae suis idolatrijs & maleficijs non seipsam tantum, sed & multas gentes ciuitatesque suas sui similes à se alienauit, & tanquam vendidisset, in Chaldaeorum ditionem redegit.

5. Propter haec enim ecce ego ego te puniā, dicit omnipotens militiarum Dominus, & efficiam vt nuditas tua tota pateat, altè in faciem tuam vestibis elatis; ac sicut tu te nosti, sic pudenda tua defectuque tuos reuelabo, & ostendam gentibus nuditatem tuam, & regnis ignominiam tuam.

6. Et faciam vt te omnes execrentur, & contumelijs te afficiant, & ponam te in exemplum vindictae & maledictionis, ita vt, quoties insignis
sup.

*te afficiā, & ponam
te in exemplum.*

*7. Et erit: omnis qui
viderit te, resiliet à
te, & dicet: Vastata
est Niniue, quis cō-
mouebit super te ca-
put? unde quaram
consolatorem tibi?*

*8. Nunquid melior
es * Alexandria po-
pulorum, qua habi-
tat in fluminibus?
aqua in circuitu e-
ius; cuius diuitia
mare: aqua muri
eius,*

*9. Aethiopia forti-
tudo eius, & Aegy-
ptus, & nō est finis:
Aphrica & Libyes
fuerunt in auxilio
tuo.*

supplicij aut calamitatis incider memoria, pro-
ducaris in exemplum; & volens alteri maximum
imprecari malū, inquit, Sit tibi sicut Niniue.

7. Atque ita res sese habebit, vt omnis qui vide-
rit te, retrahat pedem, ne tuis inuoluatur malis;
& dicet admirans & irridens: Vastata est Niniue,
quis condolens mouebit super te caput? unde
quaram consolatorem tibi Deo & hominibus
execrabili & inuisæ ob tot pudenda peccata tua
omnibus aperta?

8. Procul dubio te subuertēdam, ô Niniue, con-
iectare potes ex euersione vrbis munitissimæ ac
populosissimæ Aegypti No, per Nabuchodonoso-
rem (hanc ducentesimo decimo quarto anno
post excidium Alexander Magnus reedificauit,
& Alexandriam nomine dixit.) Nunquid enim
fortior es tu naturæ situ Alexādria vrbe magna
& populosa, quæ super mari ac fluminibus est
constituta? Hinc Nili, inde lacus Mæotici, & ex
alia parte maris aquæ illam quasi incommen-
sables inuincibilesque muri cingunt ac muniunt:
cuius diuitiæ sunt ipsummet amplissimum mare,
in eam merces diuissimas ac multiplices conti-
nuò congerens.

9. Præter loci munitionem fidissima & innume-
ra habet auxilia, vt vrbis & prouinciarum litus
ostendit, & ius cōsanguinitatis ad sibi mutuò fe-
rendam opem cogit, cum à tribus fratribus filijs
Cham oriundi sint, à Chus Aethiopes, à Mes-
sain Aegyptij, & à Phut Afri: atque ob hoc his-
ce nationes has nominibus indico. Aethiopia
igitur à tergo Alexandriam protegit, & vt suam
metropolim propugnat Aegyptus, & non est fi-
nis auxiliantium* vrbium: Africa, (cui in littore
posita es contermina, ô Alexandria) & maxime

pars

* ab M.
S. Hier.

ægypti
nili
æthiopia
barbari
bitata
am
regnum
fuit
Pompeii
Mæotici
l. cap. 3.

pars Libyca tibi semper auxiliares fuerunt.

10. Sed & ipsa in
transmigrationē du-
cta est in captiuita-
tem: paruuli eius e-
lixi sunt in capite
omnium viarum, &
super inclytos eius
miserunt sortem, &
omnes Optimates eius confixi sunt in compedibus.

10. Sed & ipsa, quamuis fortis, capietur, & in ca-
ptiuitatem transmigrare cogetur: paruuli eius
(en quanta in alios erit crudelitas) in compitis
ad prominentes parietum angulos elidentur: &
inclytos ac nobilissimos Alexādrinos iam capti-
uos inter se sorte diuident victores Chaldaei, &
Optimates No validissimè vinciuntur, ac si con-
figerentur.

Hier. 43.
& 46.
Ezecl. 30.
Ioseph. 10.
Antiq.
cap. 11.

11. Et tu ergo ine-
briaaberis, & eris de-
specta: & tu queres
auxiliū ab inimico.

11. Et tu ergo hinc inferre poteris, ô Niniue, quòd
nō multò pòst capieris, nō fortuitò, sed de calice
iræ Domini inebriata, & eris despecta sicut ebria:
& tu olim tam potens atque superba, eos etiam
suppliciter precari prae necessitate cogēris, quos
oderas, quosque spernebas.

12. Omnes munitio-
nes tue sicut ficus
cum grossis suis: si
concussae fuerint, ca-
dēt in os comedētis.

12. Omnes munitiones tuæ, muri, turres, & viri
fortes, & arces erunt sicut ficus cum grossis suis,
prae maturitate leui arboris concussione in os ca-
dentibus comedere volentis eos.

13. Ecce populus
tuus mulieres in
medio tui: inimicis
tuis ad apertionem
pandētur porta ter-
re tue, deuorabit
ignis vestes tuas.

13. Ecce populus tuus imbecillis erit, & mulie-
bris, intra te: in hostes egredi non audebit: ini-
micis tuis ad apertionem de paren par tota pan-
dentur portæ totius terræ tuæ, vestesque, quibus
valuas tuas Chaldaei occludes, ignis deuorabit.

14. Aquam propter
obsidionem hauriri-
bi, extrue munitio-
nes tuas: intra in
lutum, & calca, sub-
igens tene laterem.

14. At quia diuturna erit obsessio, nec fluij per
te fluunt, aquam tibi hauri multā, ex: tue ac refi-
ce & obfirma muros, munitionesque tuas, lare-
res confice ac multiplica, vt obstruas interrupta.

15. Ibi comedet te

15. At licet his omnibus te accinges, igne ac fer-

ignis, peribis gladio, deuorabit te ut bruchus: congrega- te ut bruchus, mul- tiplicare ut locusta.

16. Plures fecisti ne- gotiationes tuas quā stella sint cali: bru- chus expansus est, & auolauit.

17. Custodes tui qua- si locustæ, & paruuli tui quasi locustæ locustarū, quæ consi- dunt in sepibus in die frigoris: sol or- tus est, & auolauerunt, & non est cog- nitus locus earum, ubi fuerint.

18. Dormitauerunt pastores tui, Rex As- sur: sepeliētur Prin- cipes tui: latitauit populus tuus in mon- tibus, & non est qui congreget.

19. Non est obscura contritio tua, pessi- ma est plaga tua:

ro Chaldæorum interibis, sicuti bruchus voran- te fruges disperseūt. Sed quia bruchi facta est mē- tio, scias, te illi iuxta longē aliam collationem esse comparandam: nam congregaberis, & mul- tiplicaberis numero, quā maximo poteris, ita ut instar bruchorum & locustarum innumera- bilis futurus sit coetus tuus, breui tamen quasi bruchus & locusta auolabit ac disparebit.

16. Omnia negotiationum genera exercuisti, ex- pandens te per orbem, ut ditior euaderes: at bru- cho eris persimilis, qui expansus super campi la- titudinem, citò euanuit; sic à te ad Chaldæos diuitiæ tuæ, ut bruchus, collectæ ac multiplicatæ auolabunt.

17. Custodes tui Reges auxiliares erunt quasi locustæ, & reliqui milites tui erūt quasi paruulæ locustarum filiæ; similitudo autem in hoc erit: quòd sicut locustæ frigoris tempore considunt in sepibus, & calente sole omnes auolant, ita ut ignoretur locus in quo simul constiterant; sic instante obsidionis tuæ tēpore in te confidebunt à te coronati cum copijs suis, at quasi sole praua- lente Nabuchodonosore, ita te pariter deferent, quòd ne vestigium quidem illorum in te erit in- uenire.

18. Aulici tui morientur, ô Rex Assyriorum: & Duces ac Principes tui, qui potuissēt aduersarijs resistere, si vixissent, sepelientur: atque adeò reliquus populus tuus tremens in mōtibus disper- sus latitabit, nec ullus erit Dux qui cum in vnum congreget exercitum.

19. Non erit parua & occulta vastitas tua, pessima erit plaga tua, & nominatissima: omnes audient narrationem & historiam excidij tui, lætitiaque per-

*omnes qui audierunt
auditionē tuā, com-
presserunt manum
super te: quia super
quem non transiit
malitia tua semper?*

perfusi mutuò sibi manus compriment, & in
amplexus & oscula ruent, daca la mano, contra
te. Quid ni? Quem non afflixisti? quam prouin-
ciam non vexasti? quam ciuitatem vnquam à tri-
butis & tyrānide tua respirare concessisti? Plau-
dent igitur latantes contra te euersum omnes,
utpote iure omnibus exosum.

PROPHETIA HABACVC.

CAPVT PRIMVM.

1. **O** *Nus quod vi-
dit Habacuc
Propheta.*

1. **O** *Nerosa, tristis, ac minax prophetia, quam
vidit Habacuc Propheta contra Iudā &
Benjamin, & multas nationes debellandas à Na-
buchodonosore Chaldaeorū Monarcha, & con-
tra eundem ac suos, & aduersus omnes sancto-
rum persecutores.*

2. *Vsquequo, Domi-
ne, clamabo, & non
exaudies? vocifera-
bor ad te vim patiens,
& non saluabis?*

2. *Vsquequo, Domine, clamabo, ne captiuitati
tradas reliquas duas tribus tuas, & non exaudies?
quousque vocifera bor ad te affectus iniuria, dum
populus meus ab iniquiore Chaldaeo vim patie-
tur, & non saluabis?*

3. *Quare ostendisti
mihi iniquitatē &
laborē, videre pra-
dam & iniustitiam
contra me? * Quare
respicis contempto-
res, & taces concul-
cante impio iustio-
rem se? Et facies ho-
mines quasi pisces
maris, & quasi re-
ptilia non habentia*

3. *Quare, si precibus meis nihil profecturus erā,
ostendisti mihi tot mala iniquitatem & labo-
rem, captiuitatem & iniustitiam prophetica vi-
sione coram me posuisti? Ipse me exponā. Quare
respicis idolatras, & non punis conculcante sa-
crilego Babylonio iustiores se Iudaeum? atque
ita in hominibus non ius, sed robur, non ratio,
sed vires praualebunt, sicut in piscibus maris, in
quibus maior minorem deuorat: imò quasi re-
ptilia non habentia gubernatorem ea vindican-
tem, impunè, imò triumphando, quasi oues oc-
cisionis, à peioribus & violentioribus infirmio-
res*

Delem
M.M.S.
R.Hier.
H.C.G.
Q.N.

Hier. 12

ducem? & factum
est iudicium, & con-
tradictio potentior.

res ac meliores occidentur homines. Et factum
est iudicium inter Iudæos & Chaldæos, & præ-
ualet Chaldæus, ad contradicendum, iurgandum,
& contendendum utpote robustior; unde con-
tradictio fit superior ac potentior.

4. Propter hoc lase-
rata est lex, & non
peruenit usque ad
finem iudiciū: quia
impius præualet ad-
uersus iustum, pro-
pterea egreditur ius-
dicium peruersum.

4. Quapropter, ac si tuam sectentur iustitiam, ho-
mines hoc videntes contra leges iudicant, & iu-
dicium non assequitur finem suum, qui est, ius
suum unicuique tribuere: quia impius præualet
aduersus iustū, etiam hīc te iudicante; propterea
& ab hominibus egreditur iudicium peruersum.

AR. 13.
F. 4°

5. Aspicite in gen-
tibus, & videte, &
admiramini, & ob-
stupefcite: quia opus
factum est in diebus
vestris, quod nemo
credet cum narra-
bitur.

5. Vestra culpa est, ego Dominus respondeo, o
Iudæi, contemptores mei, & Prophetarum meo-
rum: cur ego precibus acquiescā Vatis mei, cum
vos me & illum obstinati contemnatis? Ideo
aspicite cæteras gentes à Chaldæis vastari, & con-
siderate, & exanimamini præ admiratione ac me-
tu: quia opus iam fieri cœpit, iam ego illud ope-
ror, factum putate, nam in diebus vestris perfici-
etur, quod nemo vestrū futurum credet, cum
narrabitur, antequam vrbs vestra Templumque
ruant.

AR. 13.
F. 4°

6. Quia ecce ego sus-
citabo Chaldaos, gē-
tem amaram & ve-
locem, ambulantem
super latitudinem
terra, ut possideat
tabernacula nō sua.

6. Quia ecce ego paulatim victorijs augebo Chal-
dæos, gentem amaritudinem & tristitiam infe-
rentem, & velocem, ac liberè per omnem terram
discurrentem, ut possideat tabernacula non sua,
è quorum numero est Hierusalem.

7. Horribilis & ter-
ribilis est: ex semet-
ipsa iudiciū & onus
eius egreditur.

7. Antequam conferat manum, vel solo vultu
vehementem incutit timorem: ex eius mera vo-
luntate, non ex ratione, egreditur damnatio &
afflictio.

8. *Leuiiores pardis equi eius, & velociores lupis vespertinis: & diffundetur equites eius: equites namque eius de tōgē venient, volabūt quasi aquila festinans ad comedendum.*

9. *Omnes ad pradam veniēt, facies eorum ventus urens: & congregabit quasi arenam captiuitatē.*

10. *Et ipse de Regib' triumphabit, & tyranni ridiculi eius erūt: ipse super omnem munitionē ridebit, & comportabit aggerem, & capiet eam.*

11. *Tunc mutabitur spiritus, & pertrāsbibit, & corruet: hæc est fortitudo eius Dei sui.*

12. *Nunquid non tu à principio, Domine Deus meus, sancte meus, & non moriemur? Domine in iudicium posuisti eum:*

8. *Leuiiores pardis erunt eius equi ad fugientes insequendos, & velociores lupis vespertinis, qui totius diei fame quasi rabie aguntur velociter ac voraciter in pradam, magisque crudelitati explendæ, quàm soli fami studebunt satiandæ: ac præ multitudine magnum occupabunt spacium equites eius: nam ex lōginquis nationibus auxiliatores eius properabunt equites, imò volabunt quasi aquila ad famem sedandam.*

9. *Nullus deerit, odore prædæ occurrent omnes: quomodo ad flatum arentis venti virentia cuncta arescunt, ita ad eorum aspectum omnia vastabuntur: & innumerabiles hæc gens captiuos cōgregabit, sicut innumerabilis est arena maris.*

10. *Et ipse Chaldæorum Rex Nabuchodonosor ante currum suum triumphans ducet captiuos Reges, quos quasi ridens capiet, ac pro ridiculis & parasitis habebit: ipse omnium arcium & murorum munitionem contemnet, terreum eriget aggerem, & capiet eam.*

11. *Tunc tot elatus victorijs Nabuchodonosoris mutabitur spiritus, & ex homine in Deum suum æstimatione transibit, & peccabit; hoc est, desinet esse quod fuerat, in bestia figuram corruens. Hæc est fortitudo eius, qui est Deus suus, non alium Deum tot authorem victoriarum, quàm seipsum, prædicans.*

12. *Blasphemat ille, at ego cum populo meo te solum Deum ac Dominū ac sanctum nostrum à principio æternitatis agnosco, nec moriemur te vitam verè nostram negantes. Tu, Domine, in executorem dānationis tuæ posuisti eum, & fortitudinē ei dedisti, vt per eam impios corripere.*

& fortem vt corripes, fundasti eum.

13. *Mundi sunt oculi tui, ne videas malum, & respicere ad iniquitatem non poteris: quare non respicis super iniqua agentes, & taces denotante impio iustiorē se?*

14. *Et facies homines quasi pisces maris, & quasi reptile non habens principem.*

15. *Totum in hamo subleuauit, traxit illud in sagena sua, & congregauit in rete sua. Super hoc letabitur & exultabit.*

16. *Propterea immolabit sagena sua, & sacrificabit reti suo: quia in ipsis in-crassata est pars eius, & cibus eius electus.*

17. *Propter hoc ergo expandit sagenam suam, & semper interficere gentes non parcat.*

13. At non tibi, sed sibi, aut idolo suo Belo, gloriam omnem superbiens ille adscribet: & certē mundi sunt oculi tui, ne probes malum, & iniquitati fauere non poteris: quomodo ergo ferre potes Chaldaeos homines pessimos instrumentum esse iustitiæ tuæ, & deuorare atque consumere Iudæos, qui licet sint peccatores, sunt tamen Chaldaeis vel fide in te iustiores?

14. Et facies homines quasi pisces maris, & quasi ^{Sup. n. 3.} reptile non habens principem.

15. Totum hominum genus piscatus est: quod hamo non subleuauit, reti traxit; quodque euasit, iterum eodem reti conclusit.

16. Super hoc letabitur & exultabit; & propterea non tibi, sed sibi hæc attribuet, ac diuinos impendet honores, armis suis sacrificabit, & industriæ suæ militari: quia in ipsis pinguiora & selectiora omnium regnorum suæ cessere ditioni, sicut pinguiores & selectiores pisces in dulciore cibum crassioremque sortem piscantis obueniunt.

17. Propter hoc ergo, quia nihil patitur aduersi ob tot scelera & rapinas, imò in dies impinguitur, vt plures capiat pisces, semper expandit sagenam suam, id est, semper ex immanitate interficere gentes non cessat. Vide, Domine, ac responde voci orationis meæ.

CAP.

CAP. II.

CAP. II.

Mat. 21.
L. 8.

1. **S**uper custodiā
meam stabo, &
figam gradum super
munitionē: & con-
templabor, ut vi-
deam quid dicatur
mihi, & quid respō-
deā ad arguentē me.

2. Et respondit mihi
Dominus, & dixit:
Scribe visum, & ex-
plana eum super ta-
bular, ut percurrat
qui legerit eum.

3. Quia adhuc vi-
sus procul, & appa-
rebit in finem, &
non mentietur: si
moram fecerit, ex-
specta illū: quia ve-
niens veniet, & non
tardabit.

4. Ecce, qui incredū-
lus est, non erit re-
cta anima eius in
semetipso: * iustus
autem in fide sua
vivet.

1 Ioan. 3.
D. 36.
Rom. 1.
B. 17.
Gal. 3.
B. 11.
Heb. 10.
G. 38.

1. **Q** Vasi speculator vigiliam meam observa-
bo, fixo & immoto in arce pede: & con-
templationi operam dabo, ut visione propheti-
ca interiūs mihi loquentem audiam Dominum,
& sciam quid respondere debeam me iuxta prę-
missa arguenti cuius, quasi non sit providentia
ex illis inferenti.

2. Et respondit mihi Dominus, inquiens: Scribe
visionem claris verbis, ac literis perspicuis, & per-
petuis, non in charta, sed in tabellis ex buxo, ad
perpetuam tantę rei memoriam, quam doctus
pariter & indoctus cū legere, tum cursim queat
intelligere.

3. Scribe, dixi, eam: quia visio hęc in longum
differtur, & apparebit in fine sæculorum; post
sexcentos & septemdecim annos absque vlllo
mendacij scrupulo adimpleri incipiet. Visio au-
tem tabulis explanata buxeis hęc est: Si iudicio
tuo morā fecerit Messias, ne desperes illum ad-
futurum, sed expecta: quia veniet ille vērurus &
expectatus summis votis tēpore conditō, quod
est non tardare. Ipse causam Dei dicet, pauperes,
& mites, & persequutionem ferentes propter iu-
stitiam priūs spe beabit, deinde re; malosque
damnabit.

4. Ad ipsius fidem iustificandus, non ad Moysei-
cę legis opera, sese recipiat vnusquisque. Ecce
enim qui in tenebris infidelitatis superbiens ab
hac Christi fide se subtraxerit, non rectam, mihi-
que Deo placentem animam in semetipso ha-
bebit, sed à iustificationis origine deviātem. Qui
autem iustus esse vult, & à me iustificabitur, à
fidei

1. Cor. 10.
Heb. 10.

fidei dono sibi à me infuso vitam gratiæ auspica-
bitur. Sicut ex corde non utiq; solo, sed primùm Prou. 4.
naturæ vita procedit; sic ex fide, qui futurus est Galat. 3.
iustus, viuet, siue Iudæus, siue Gentilis sit ille. Concil. Trid. sess. 6. cap. 8.

5. Et quo modo vinū
potantem decipit: sic
erit vir superbus, &
non decorabitur: qui
dilatauit quasi in-
fernus animā suam:
& ipse quasi mors,
& non adimpletur:
& congregauit ad se
omnes gentes, &
coaceruauit ad se
omnes populos.

5. Nec omnis meæ diuinæ iustitiæ dilucidatio in
adeò longum seruatur tempus. Coram me sunt
impiorum scelera, eaque luent, sicut hi ipsi Chal-Dan. 5.
dæi, & eorū superbus Rex. Prosperitas siquidem
ipsius suo est persimilis ebrietatis vitio: nam si-
cut vinū initio exhilarat potantem, mox sternit,
ac derisui exponit; sic erit vir superbus ex felici-
tate sua, qui quasi infernus magna se dilatauit
auaritate ad omnia deuoranda, & quasi mors in-
explebiliter alios atque alios semper occidere vo-
luit: & bellorum violentia congregauit ad se
omnes nationes, & coaceruauit sub Monarchia
sua omnes populos: & iam quasi ebrius non de-
corabitur, nec pulcher, sed deestabilis erit om-
nium oculis.

6. Nunquid nō om-
nes isti super eū pa-
rabolam sument, &
loquelam enigmatū
eius, & dicetur, Va
ei, qui multiplicat nō
sua? Vsq; quo & ag-
grauat cōtra se den-
sum lutum?

6. Nunquid nō omnes isti, etiam solo naturalis
rationis lumine à me perfusi, contra eum para-
bolam similitudinemque, imò ænigmaticam
obscuramque locutionem, illum minimè no-
minantes, assument, passimque dicetur, Va ei,
qui regna multiplicat non sua: vsquequo insa-
tiabili pondere diuitiarum, quasi denso luto in-
dies aucto, seipsum grauat?

7. Nunquid non re-
pentē consurgēt qui
mordeant te, & sus-
citabuntur laceran-
tes te, & eris in ra-
pinam eīs?

7. Nunquid non repentē consurgent aduersus
nepotem tuum Baltasarem Medi & Persæ; & Dan. 5.
cū securior erit, lacerabunt eum, & tuam sibi
partientes Monarchiam diripient?

8. Quia tu spoliasti

8. Hoc erit diuinæ argumentum iustitiæ meæ:
Quia

gentes multas, spoliabunt te omnes qui reliqui fuerint de populis, propter sanguinem hominis, & iniquitatē terræ ciuitatis, & omnium habitantium in ea.

9. Væ qui congregat auaritiā malā domui suæ, vt sit in excelsō nidus eius, & liberari se putat de manu malī.

10. Cogitasti confusionem domui tuæ, concidisti populos multos, & peccauit animus tuus.

11. Quis lapis de pariete clamabit: & lignum, quod inter iuncturas edificio- rum est, respondebit.

12. Væ qui edificat ciuitatem in sanguinibus, & preparat urbē in iniquitate.

13. Nunquid nō hæc sunt à Domino exercitū? Laboratūt enim populi in multo igne; & gentes

Qua tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes reliqui populi, Medis ac Persis sese adiungentes: idque ego dispono, propter humanum sanguinem quem fudisti, & præsertim ob tyrannidem & rapinam terræ Israël, ciuitatis Hierusalem, & omnium habitantium in ea.

9. Væ Nabuchodonosori, qui per auaritiā noxiā futuram posteris suis, quamplurima congregat, vt solium suum sit liberum ab omni periculo, sicuti nidum in excelsō situm securum fore imaginatur auis.

10. Reuera autem prauis his cogitationibus tuis confusionem & ignominiam coram me promeruisti posteritati tuæ: ecce propagaturus ac magis perpetuum redditurus imperium, destruxisti populos multos, & grauius peccasti.

11. Quandoquidem lapides, qui sunt in edificijs palatiorum tuorum, & arcium, & murorum, quos ex spolijs iniquè comparasti, vindictā à me exposcent; & similiter ligna, quæ ad continendos parietes in medio structuræ sunt, hominibus quidem occulta, mihi vero manifesta: quare damnationis sententia in pariete scribetur.

12. Væ Nabuchodonosori, Babylonem edificijs exornanti ex debellatorum spolijs, qui praparat Monarchiæ suæ quā firmissimā vibem, per iniquitatem & rapinam.

13. Exercituum Dominus hæc reuelat. Laborabunt Chaldæi in extinguendo igne multo à Medis & Persis contra Babylonem iniecito: laborabunt & gentes vibem incolentes, at in casum; latī captiuique deficient.

in vacuum, & deficient.

14. Quia replebitur terra, ut cognoscant gloriā Domini quasi aqua operientes mare.

15. Væ qui potum dat amico suo, mittens fel suum, & inebriās, ut aspiciat nuditatē eius.

16. Repletus es ignominia * pro' gloria, bibe tu quoque & cōsopire: circūdabit te calix dextera Domini, & vomitus ignominia super gloriā tuam.

17. Quia iniquitas Libani operiet te, & vastitas animalium deterrebit eos de sanguinibus hominis, & iniquitate terræ, & ciuitatis, & omnium habitantium in ea.

18. Quid prodest sculptile, quia sculpsit illud fīctor suus constatile & imaginem falsam? quia sperauit in figmento fīctor eius, ut faceret simulacra muta.

14. Vt enim cognoscant omnes gloriā iustitię Domini, tyrannos superbos inuictosque depredatores punientis, totam Chaldæorum terram replebunt Medi ac Persæ innumeri, operientque illam, sicut aqua profunda maris operiunt.

15. Væ Nabuchodonosori, ob crudelitatem, qua foederatos sibi Reges afflixit amarissimè, quasi ebrios illos regnis spoliāns, & irridens spoliatos.

16. Et hoc ad gloriā tibi cessurum credebas, me autem iudice ad maximam cedit ignominiam: bibes enim tu quoque ex hoc felleo calice, ac præ ebrietate consopieris, & vndique te circūdabit afflictio, & ignominiosus vomitus super regias vestes. Siquidem ignominiosissimum erit, tali ac tanta Monarchia inter conuiuia & vina subito spoliari, & ab omnibus irrideri.

17. Erit autem hoc porissimum in poenā incendij ac spoliationis niuei Templi è Libani cedris cōfecti, & vastitas, quam belluina feritate Chaldæi Templo intulerunt, eos exanimabit, propter effusum Iudæorum sanguinem, & Iudæ raptinam, & Hierusalem, & omnium incolarum eius: Chaldæi animum despondebunt, & Medis ac Persis resistere nequibunt.

18. In eadem hora, in qua Chaldæi in Templi vasis bibere præsumunt, laudantes Deos suos aureos, argenteos, æreos, ferreos, ligneos, atque lapideos, aduersus eos sententia promulgabitur, & eadem nocte fiet: tuncque apparebit, quod quamuis sculptor fecerit sculptile, & constatile, & imagines mendaces, cum nil minus habeant quam deitatis, quam præferunt, & quod quamuis ipse fīctor

* præ 1.
M.S.H.
C

Dan. 5.

Dan. 5.

se fictor sperauerit in signm̃ro suo, & ad hoc ipse fecerit idola, nullum auxilium aut commodum ab eis consequetur.

19. *Væ qui dicit ligno, Expergiscere; Surge, lapidi tacenti: nunquid ipse docere poterit? Ecce, iste coopertus est auro & argēto: & omnis spiritus non est in visceribus eius.*

20. *Dominus autem in Tēplo sancto suo: sileat à facie eius omnis terra.*

19. Væ qui supplex à ligneo simulacro muto opem implorat, inquit, Expergiscere, ne subuenire amplius differas; & lapideo tacenti ait idolo, Surge in adiutoriū mihi. Nūquid lignum aut lapis, quid tibi agendum, quidve cauendum sit, te poterit docere? Et lapis iste inauratus & inargentatus est, & nullum spiritum habet, sicuti ne viscera quidem.

20. Dominus autem non sic, viuens & vita est in celo, & in sacrario erit, quod est Templum sanctum eius. Sileat ex reuerentia & timore coram eo procumbens omnis terra, idolaque abiciat, nec quid cōtra eius prouidentiam aut iustitiam obloquatur, faciem illius ac præsentiā semper & ubique, quamuis perditus & terrestris homo sit, timeat, timendoque sileat.

CAP. III.

1. *Oratio Habacuc * pro ignorantys.*

2. *Domine, audiui auditionem tuā, & timui: Domine, opus tuum in medio annorum, viuifica illud: in medio annorum notum facies: cum iratus fueris, misericordie recordaberis.*

CAP. III.

1. **O** Ratio & canticum Habacuc, ne propter errata Iudaeorum tantum bonum, quale Christum esse canit, differatur.

2. Domine, audiui verbum, quod dono fidei audire me intellectu fecisti de aduentu tuo, & considerando illum in stuporem & extasim raptus sum: Domine, incarnationē tuam pro liberando hominum genere (vtrumque tuum est opus, tibi que proprium) intra conditum tempus excita, & notam fac, ne explere differas: etiam si iratus sis, misericordiam hanc, ut per eam reconcilientur, hominibus prestabis.

Hieron.
Euseb.
Aug. 18.
de ciuit.
cap. 32.
Luthym.
Theoph.
Rupertus.
Tuel. 6.
alij.

3. *Deus ab Austro
veniet, & sanctus de
monte Pharā. Sem-
per operuit calos
gloria eius, & laudis
eius plena est terra.*

3. Deus ipse à Bethlehem ad Austrum regiæ vr- Luc. 2.
bis Hierusalem sita nācetur: ad Templum ve- Rom. 1.
niet: sanctus ipse, & sanctificans in se credentes, Luc. 1.
de monte virginali Altissimi virtute obūbrato,
ac Spiritu sancto superueniente repleto, (sicut in
monte Pharan idem Spiritus septuaginta reple- Num. 11.
uerat) exōrietur. Semper hoc meditemur, sem- Dein,
per optemus; vtque memores sitis, paulemus,
fiatque musici mutatio soni. Operuit calos
gloria diuinitatis eius, in eis Angelos glorifican- Luc. 2.
tis; & laude in carne nascentis, militia canente
Angelica, plena erit terra Bethlehemitica.

4. *Splendor eius vt
lux erit, cornua in
manib⁹ eius: ibi abs-
condita est fortitu-
do eius.*

4. Splendor miraculorum vitæ ac doctrinæ eius
erit vt lux ipsa, errorum tenebras depellens, viam
veritatis omnibus reuelans, quidque res quæque
sit, ac qualis, ostendens; tanquam auctoritatem
habens cuncta docebit. Omnia dedit ei Pater in
manus, ipsaque cornua, crucisque brachia, è qui-
bus, si voluerit, illa sus descendere poterit; at non
volet, quia ibi abscondita est fortitudo diuinita-
tis eius sub patiente carne, omniaque imperia
trahet moriens ad seipsum, crucisque brachijs
quasi cornibus à manu sua omnipotentiaque
sua directis.

5. *Ante faciem eius
ibit mors, & egre-
diatur diabolus ante
pedes eius.*

5. Ante triumphalem currum suum captiuam
ducet mortem: & fugiens diabolus, sæculi huius
Princeps, coram eo gradum sistere non au-
debit.

6. *Stetit, & mensus
est terram: aspexit,
& dissoluit Gentes,
& contriti sunt mō-
tes sæculi: incuruati
sunt colles mun-
di, ab itineribus*

6. Stabit victor à sepulchro seipsum erigens, &
suis Apostolis omnem dimetietur orbem ter-
rarum, atque partietur: aspectu misericordiæ sue
lapidea liquefaciet corda Gentilium, & à pecca-
torum vinculis absoluet: Regesque diu regnan-
tes, sæculoque dediti, ac sicut montes elati, ac
omnibus conspicui, conterentur miraculorum
vio-

eternitatis eius.

violentia, eruntque Christiani; alijque Mag-
nes siue ditione, siue sapientia, siue nobilitate
ceteris quasi vallibus ipsi quasi colles prominen-
tes, Crucifixum adorabunt, attracti utique ab iti-
neribus, quæ Christus, qui est ipsa aternitas, ob
eos redimendos fecit: ut eos vniuersosque bea-
ret, ac per aternitatis itinera deduceret, tempora-
rjs huius contemptis.

7. Pro iniquitate vi-
di tentoria Aethio-
pie, turbabuntur
pelles terra Ma-
dian.

7. Pro iniquitate idolatriaque tuenda, pugna-
tura prophetice vidi tentoria dæmonum, ac suo-
rum militum, qui moribus nigri sunt ut Aethio-
pes: concrepante prædicationis Euangelicæ buc-
cina, sicut olim, conturbabuntur pellibus oper-
ta terræ Madian ac sæculi castra.

Iudic. 6.

8. Nunquid in flu-
minibus iratus es
Domine? aut in flu-
minibus furor tuus?
vel in mari indigna-
tio tua, * qui * ad-

8. Sicut Iordanem & mare siccasti rubrum pro
nobis dimicans; non enim fluminibus & mari
iratus es, aut quicquam offensionis insensibilia
cōtrahere potuerūt: ita tunc Apostolicos equos,
Euangelij ductantes quadrigas, conscendes, ad
saluandos electos vndique.

Exod. 14.

9. Suscitans susci-
tabis arcum tuum,
iuramenta tribubus
que locutus es: sem-
per fluuios scindes
terre.

tuos, & quadrigæ tue saluatio?

9. Arcumque arripiens scripturæ tuæ, iacentem
sub literæ cortice, suscitabis eum, spiritumque
illius ostendes; iurataque patribus & omnibus
Israelis tribubus à te promissâ complebis. Sem-
per hoc meditemur, semper optemus; utque
memores sitis, pausemus, fiatque musici muta-
tio soni. Reges terræ aduersus tuum populum
quasi fluuios spumantes diuides atque disperges:
suauiterque fluentes quasi fluuios prædicatores
dispertiens, mites per ipsam terram.

Sela.

10. Viderunt te, &
dolerunt montes,
gurges aquarū trās-
iit, d. d. b. j. j. s. vo-

10. Videbant, ad hos emittendos salutare terre
fluuios, te fontem summum, crucis vnga scindi
montes; ipsique miraculosè scissi, fissuramque
perpetuò seruantes, quantus de passione tua do-

*Sic tres
montes
huiusque
de monti-
bus
Caretis in
Italia.*

cem suam, altitudo
manus suas leuauit.

lor esse debeat, indicabunt. Omnis passionum
tuarum pertransiet impetus & inundatio: sta-
timque patrum limbus in exultationis vocem, te
susci piens liberatorem, erumpet in inferis, plau-
detque manibus in resurrectione tua altitudo
Angelica.

Hier. H.
G. & co.
formosa
G. 2.

11. Sol & luna stete-
runt in habitaculo
suo, in luce sagitta-
rum tuarum ibunt,
in splendore fulgu-
rantis hastæ tuæ.

11. Sol & Luna in passione tua præ dolore præ-
ter omnem situs ordinem in plenilunio eclipsim
facientes, te surgente longè clariore s quam vn-
quam è loco stationeque sua radios iaculari vide-
buntur: in luce ignearum linguarum orbem ag-
gredientur Apostoli, in splendore quasi fulguris
miraculis coruscantis passionis & lanceæ tuæ.

12. In fremitu con-
culcabis terrā: * in
furore obstu pefacies
Gentes.

12. Fremens terrena regna calcabis: tuorumque
iustitiam propugnans, omnes Gentes admirari
atque arescere facies.

13. Egressus es in sa-
lutem populi tui, in
salutem cum Chri-
sto tuo: percussisti
caput de domo impij,
denudasti funda-
mentum * usque ad
collum. Semper.

13. Ecce enim, ô Deus Pater, omne iudicium illi
tribuens, egredieris in salutem electi populi tui
cum Iesu Christo tuo: quo veniente, per spiritum
oris eius interficies Antichristum in domo ma-
ligni sæculi huius, illique, quasi collum capiti,
proximiores amicos; ita vt quasi funditus euer sa
domo, solum ipsius appareat fundamentum, po-
pularis scilicet multitudo. Semper hoc medite-
mur, semper optemus; vtque memores sitis,
paulemus, fiatque musici mutatio soni. Vaya
otra tonada, vaya, vaya.

Sela

14. Maledixisti scep-
tris eius, capiti bel-
latorum eius, veniē-
tibus vt turbo ad
dispergendum me:
exultatio eorum, si-
cut eius qui deno-

14. Maledictione tua destrues regna mundi, &
Antichristum caput bellatorum eius, contra me
vt turbo insurgentia, vt perdant electum tuum:
quem vndique derelictum vastando, exultabunt,
sicut exultat diues pauperem deuorās in abscon-
dito, vbi nec pauper ipse, nec videns quispiam,
potest diuiti obsistere, aut vnquā esse molestus.

15. At

& M.
S. R. G.
verum
Hier. &
H. non le-
gunt.

scius
M. S. R.
verum
H. & G.
non le-
gunt.

eat pauperem in abscondito.

15. *Viam fecisti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum.*

16. *Audiui, & conturbatus est venter meus, à voce cōtre-*

*ad vo-
cem 4.
M. S. Hi-
er. H. C.
similiter
Text. le-
gunt G.

muerunt labia mea, ingrediatur putredo in ossibus meis, & subter me scateat: ut requiescam in die tribulationis, ut ascendam ad populum accinctum nostrum.

17. *Ficus enim non florebit, & non erit germen in vineis: mentietur opus oliuæ, & arua non afferent cibum: abscondetur de ouili pecus, & non erit armentum in præsepibus.*

18. *Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo.*

19. *Deus Dominus fortitudo mea, & ponet pedes meos quasi*

15. At tu quasi fortissimus ac optimus eques equos tuos te sessore gaudentes probos, tribulationum mari à persecutoribus vsque ad fundum lutumque aquarum multarum immersos, educes in refrigerium.

16. Postquam te reuelante, ô Domine, audiui quæ in aduersarios tuos facturus es, naturali etiam miseratione erga eos, præ dolore, conturbata sunt viscera mea, ita vt. audita voce tua, vix trementia labia mea verba formare queant: ingrediatur, obsecro, in hac vita putredo in ossa mea, ita vt vermes scateant, vt in illa tribulationis die sim securus; vt tunc agilis in aëra subleuer in numero electi populi nostri præparati occurrere ludici in nubibus, & accincti ad standum in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt.

17. Tantum enim erit ea imminente die periculum, vt ex inaudita virtutis siccitate, refrigerescens ficus dulcedine, hoc est, charitate, nec quid boni germinantibus vineis, id est, Ecclesijs, mentientibus etiam, qui quasi oliuæ purabantur, electis, inaudita sit omnem terram sterilitas occupatura: decrunt fructus in arboribus, fruges in aruis, oues in ouilibus, & boues in præsepibus.

18. Ego autem à tot malis ereptus per Domini gratiam, ipsi cum Sanctis copulatus, in eo gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo.

19. Non aliunde salutem spero: ipse Deus Dominus Iesus est fortitudo mea: ipse veloces dabit mihi pedes, quales habet cerui, vt mala in montibus:

*ceruorum: & super
excelsa mea deducet
me victor; in psal-
mis canentem.*

tibus euadant: pedes utique tales restituet corpo-
ri meo, agilitatis dote illud exornans, atque ita
in patriam meam, super excelsa calorum sitam,
ab omnibus in iudicio victor agnitus, insignif-
que rebus præpositus vniuersis, & totius effector
victoria acclamatus, deducet me beatum sibi vi-
ctori triumphum, laudem, & gloriam in hym-
nis & canticis perpetuò canentem.

PROPHETIA SOPHONIAE

CAPVT PRIMVM.

1. *V*erbū Domi-
ni quod fa-
ctum est ad Sopho-
niam filium Chusi,
filij Godolia, filij A-
maria, filij Ezechia,
in diebus Iosia filij
Amon Regis Iudæ.

2. *Congregans con-
gregabo omnia à fa-
cie terræ; dicit Do-
minus.*

3. *Congregans ho-
minem & pecus, cō-
gregās volatilia celi
& pisces maris: &
ruina impiorū erūt,
& disperdam homi-
nes à facie terræ, di-
cit Dominus.*

4. *Et extendam ma-
nū meā super Iu-
dam, & super om-*

1. *V*erba hæc fecit Dominus (atque adeò ca-
nonica sunt) ad Sophoniam celebrem
virum etiam suorum claritate maiorem, utpote
filium Chusi, filij Godolia, filij Amaria, filij
Ezechia, (nō aio Regis) in diebus Iosia, antequā
deherentur idola) filij Amon Regis Iudæ ac Ben-
jamin; in captiuitatem decem tribubus ab-
ductis.

2. Diligenter, ac procul dubio in interitum, con-
gregabo omnia terræ Iudæ (Dominus hæc dicit,
me suo nunc tangens prophetandi spiritu: ca-
ueat sibi quisque.)

3. Congregabo, inquam, hominē, quæque il-
lius commodo addixi iumenta, volatilia celi, &
pisces maris; atque tot ac tantæ ruinæ absque vl-
la euadendi spe tantum impios offendunt, non
inculpotos aut pœnitentes. Et certò & citò irruet
calamitas, ideo & tertio dicit Dominus:

4. Disperdā homines à terra: hoc est, percutiam
Iudam, præsertimque Hierosolymæ degentes,
quos nec Tēpli sanctitas ab ira mea liberare po-
terit,

nes habitantes Ierusalem: & disperdam de loco hoc reliquias Baal, & nomina ædituorū cum Sacerdotibus:

5. Et eos qui adorant super tectā militiam cali, & adorant, & iurant in Domino, & iurant in Melchom.

6. Et qui auertuntur de post tergū Domini, & qui non quæsierunt Dominū, nec inuestigauerunt eum.

7. Silete à facie Domini Dei, quia iuxta est dies Domini, quia preparauit Dominus hostiam, sanctificauit vocatos suos.

8. Et erit: in die hostie Domini visitabo super Principes & super filios Regis, & super omnes qui

9. Et visitabo super omnem qui arroganter ingreditur super limen in die illa, qui

terit, cum eam ipsi scdauerint: & ideo per mortem seu captiuitatem disperdam ab Hierusalem omnes Baalis, id est, Louis, cultores; ipsiusq; ædis custodes & aruspices cum impijs Sacerdotibus meis penitus extinguam.

4. Reg. 23.
Ezech. 4.
8. 23.

5. Et vnà disperdā super tectā plena (en las acueas y miradores nelli astrachi) stellis diuinū impendentes honorem, & adorantes, & iurantes per verum Deum Dominum, & in-simul per idolum Ammonitarum Melchom.

6. Et disperdam eos, qui quamuis idola minimè colant, Deum tamen morum sanctimonia non imitantur nec sequūtur, imò nunc à Dei se subtrahunt obsequio; & nec prius nec postea (tanta fuit obstinatio) quæsierunt Dominum.

7. Date vos cum timore ac reuerentia Domino Deo, vt vobis ignoscat: quia aliàs iuxta est dies captiuitatis à Domino electa pro vltione magna è vobis sumenda: quia vestram eadē preparauit Dominus in hostiam & sacrificium iustitiæ suæ, ad cuius victimæ immolationem Chaldaeos elegit, vocauit, & quasi Sacerdotes segregauit.

8. Et erit, ait Dominus: in die hostiæ meæ, percutiam Principes, & filios posterosque Regis, & diuites, & Optimates peregrino habitui & ritui deditos:

Hier. 52.
4. Regum
23. 24. 25.
c. 2. ult.

induti sunt veste peregrina:

9. Et superbè Templum ingredientes, seu superstiosè, sicuti Azotij faciūt, limen transilientes, qui munera offerunt dolo ac rapina comparata. Siquidem Azotij, ne pedibus locum terant, in

1. Reg. 3.

Delent
7. M. S. R.
H. C. G.
9. Te-
stus au-
tē respon-
det Grat.
& Regio,
& Vati-
cano.

compleant domū Do-
mini * Dei sui ini-
quitate & dolo.

10. Et erit in die il-
la, dicit Dominus,
vox clamoris à por-
ta Piscium, & vlu-
latus à Secunda, &
contritio magna à
collibus.

11. Vlulate habitato-
res Pila: conticuit
omnis populus Cha-
naan, disperierunt
omnes inuoluti ar-
gento.

12. Et erit in tem-
pore illo: scrutabor
Ierusalem in lucer-
nā, & visitabo super
viros defixos in fa-
cibus suis, qui dicunt
in cordibus suis: Nō
faciet bene Domi-
nus, & non faciet
malè.

13. Et erit fortitu-
do eorum in dire-
ptionem, & domus

quo truncus iacuit Dagon Deus eorum, Dago-
nis templi limen transiliunt.

10. Et tunc Babylonij Ierusalem irrumpētibus,
tota vrbs in maximo erit luctu: magnus enim
audietur clamor tunc à porta Piscium, vna ex *Nehem.*
portis Ierusalem, (sicuti & Messanæ est porta Pis- *3. & 12.*
cariæ dicta) per eam Chaldeis urbem occupanti- *Hier. 39.*
bus, simul & à secundi muri ciuitatem cingentis
porta, Secunda nomine, tum à Sione ac Templo
regiaque arce, superioreque vrbs parte in colli-
bus sita.

11. Vlulate inferiorē vrbs partem in valle con-
stitutam, quasi concauum mortarioli collibus
prominentibus Pilam nuncupatam incolentes:
contundit enim vos tanquam vectis desuper ir-
ruens à collibus victor exercitus. Horrendo con-
ticescet silentio mœrens & interiens omnis po-
pulus celeberrimus, cū semen esset Abrahæ,
nunc autem prauitate Chanaani semen effectus: *Dan. 12.*
quos superbia, confidentia, & affectus erigit, in- *Ezec. 16.*
uoluit, ac secum leuat argentum, disperibunt. *Isaia 1.*

12. Tunc omnes latebras Hierusalem Chaldaeis
ostendam, vt omnes, qui se abscondierint, capian-
tur: & animaduertam in illos, qui summa tran-
quillitate fruuntur (quasi vinum super facibus
nitens) in corporibus, ac viribus in peccatis &
in diuitijs suis defixos; qui non ore, sed in cordi-
bus suis dicūt: Nec bene faciet nobis Dominus,
si eius præcepta seruauerimus; nec malè, si vio-
lauerimus: infera hæc sors agit, non prouidentia. *Ioseph.*
de iud.
Iud. lib.
7. cap. 17.
20. & 21.

13. Et cædetur exercitus eorum, & in spoliū
erunt eorum diuitiæ, & domus eorum in deser-
tum redigentur: & ædificabunt domos, & non
habi-

eorum in desertum: habitabunt: & plantabūt vineas, & non bibent vinum earum, captiuitate ac morte praudenti.
 Amos 5. *& edificabunt domos, & non habitabunt: & plantabunt vineas, & non bibent vinum earum.*
 C. 11.

14. *Iuxta est dies Domini magnus, iuxta est, & velox nimis: vox diei Domini amara, tribulabitur ibi fortis.*
 14. Et hæc quidem iustitiæ diuinæ dies vigilia & citatio erit pro altero die Domini magno, in quo magna facturus est Dominus, qui dies iuxta est, & velox nimis: ira vt quasi vox strepitus illius amaritudinem sensibus ingerat etiam fortium. *Malachi cap. 3.*

15. *Dies iræ dies illa, dies tribulationis & angustia, dies calamitatis & miserie, dies tenebrarum & caliginis, dies nebula & turbinis:*
 15. Dies iustitiæ dies erit illa, dies tribulationis exterius, & angustiae interiùs, dies calamitatis nullo alium consolante, dies miserie nemine subleuante, dies tenebrarum & caliginis, luminaribus cæli obscuratis, dies nebulae & turbinis cuncta turbantis.

Hier. 30. *16. Dies tubæ & clangoris super ciuitates munitas, & super angulos excelsos.*
 A. 7. *16. Nulla similitudo nullaque verborum con-*
 Ier. 2. *gies tantum iudicii diem vel adumbrare potest:*
 C. 11. *dies erit tubæ terribiliter clangentis super ciui-*
 Amos 5. *tates munitas, & super turres excelsas murorum*
 E. 18. *angulos munientes, vniuersaque ruent.*

17. *Et tribulabo homines, & ambulabunt vt cæci, quia Domino peccauerunt: & effundetur sanguis eorum sicut humus, & corpora eorum sicut stercora.*
 17. Et tribulabo homines, & ambulabunt vt cæci, quia Domino peccauerunt: nescient quò fugient, præ animi turbatione; quia Dominus creaturarum omnium in eos vteretur officijs: & effundetur sanguis eorum in mutuis bellis, ac si foret humus, & corpora eorum vt stercora projicientur inhumata.

Ezech. 7. *18. Sed & argentum eorum & aurum eorum non poterit liberare eos in die iræ Domini: in igne*
 E. 19. *18. Quin nec argentum nec aurum, pro quibus adeò infudarunt, eos liberare poterit in die iudicii: tunc in ignis modum accenso Domini zelo pro pijs accalestibus viris, quos oppressere terreni, vixi deuorabuntur ab inferno hi omnes*
 In. 3. *terra*
 H. 8.

zeli eius deuorabitur omnis terra, quia consummationem cum festinatione faciet cunctis habitantibus terram.

terra ex affectu appellati: quia consummationem citò faciet Dominus cunctis non peregrinantibus, sed vt ciuibus habitantibus terram: hos sine fine consumet. At tunc reuera cuncti videbunt Dei iustitiam & prouidentiam, quamque bene faciat bonis, & quam malè malis.

Malac. 3. C. 4.

CAP. II.

1. **C**onuenite, cōgregamini gens non amabilis.

2. Priusquā pariat iussio quasi puluerē transeuntem diem, antequā veniat super vos ira furoris Domini, antequā veniat super vos dies indignationis Domini.

3. Quærite Dominum omnes māsueti terra, qui iudicium eius estis operati: querite iustum, querite mansuetum, si quo modo abscondamini in die furoris Domini.

4. Quia Gaza destructa erit, & Ascalon in desertum, Azotum in meridiem eijcient, & Accaron eradicabitur.

5. Væ qui habitatis

CAP. II.

1. **C**onuenite igitur in vnum coetum, ad Domini clementiam impetrandam, & estote vobis charitate copulati, ô gens amore Dei ac cuiusuis prorsus indigna.

2. Dum locus est poenitentiae, priusquam iussio Dei captiuitatis adducat diem, qui transit vt puluis subito vi ventorum concitatus, obcæcans & obruens; antequam vos corripiat mors, antequam iudicij dies vos comprehendat.

3. Quærite perseueranter ac diligentius Dominum vos omnes mansuetudinis humilitatisque virtute præditi, huius tamen incolæ terræ, qui iudicium legemque illius operibus seruastis: quærite iustitiam, quærite mansuetudinem; si quo modo protegamini, Domino in peccatores insurgente. Quòd si vobis est timendum ac vigilandum assidue, vt euadere tunc possitis; quid superbis & impijs erit agendum?

4. Ecce munitissima quæque Chaldaeis victoribus dabunt victas manus, sicut finitimæ Palestinæ vrbes: quia Gaza depauperabitur, & Ascalon scalabitur, Azotum agent in exilium aperto Marte, ac clara luce, & Accaron ab eradicando dicta eradicabitur.

5. Væ vobis, quibus terra maritima in sortem ob-

tigit

Amos 1. Zach. 9.

funiculū maris, gens perditorū: verbum Domini super vos, Chanaan terra Philistinorum, & disperdam te, ita vt nō sit inhabitator.

6. Et erit funiculus maris requies pastorum, & caula pecorum.

7. Et erit funiculus eius qui remanserit de domo Iuda, ibi pascentur; in domibus Ascalonis ad vesperam requiescent:

quia visitabit eos Dominus Deus eorum, & auertet captiuitatem eorum.

8. Audiui opprobriū Moab, & blasphemias filiorum Ammon: quæ exprobrauerunt populo meo, & magnificati sunt super terminos eorum.

9. Propterea viuo ego, dicit Dominus exercituum Deus Israel: quia Moab vt Sodoma erit, & filij Ammon quasi Gomorrha, siccitas spinarum, & aceruis sa-

tigit habitanda, ō gens fortitudine tua perdere alios assueta, nunc à perditoribus perdēda Chaldaeis: hanc etiam prophetiam accepi à Domino contra vos, ō Chananæi Philistæi; & disperdam te quasi vnus es, ita vt non reliquus fiat inhabitator.

6. Et erit sors maritima Hebræis pastoribus, quibus inimicaris, requies, & pecorum cedit in caulas.

7. Et in sortem remanentium Iudæorum, qui ibi comedent, & ibi pecora interdiu pascentur; & in dirutæ Ascalonis vrbs domibus vesperi ac serò requiescent: quia fauebit eis Dominus Deus eorum, & à captiuitate reuocabit Hebræos.

8. Præsens fui, & ad ultionem sumendā memor sum eorum, quæ audiui opprobria Moab, & maledicta filiorū Ammon: quibus populum meum captiuum exprobrauerunt, & superbè ac cum irrisione loquuti sunt contra terminos Iudæorum. Hi termini deserti sunt, nos eos possidebimus, neque vnquam ad priores dominos redibunt.

9. Propterea cū non idolum mortuum ego sim, dicit Dominus exercituum Deus Israel, sicut viuo ego, sic fiet hoc quod aio: quod Moab erit denata vt Sodoma, & terra filiorum Ammon erit quasi Gomorrha siccis plena spinis, & aceruis salis ex maris inundationibus, & in longum tempus venturus in desertum: Iudæi, à captiuitate Babylonica reuersi, Moabitas & Ammon-

1. Mac. 5

lis, & desertum v- nitas diripient ac possidebunt.
que in aternū: reliquia populi mei diripient eos, & resi-
dui gentis meae possidebunt illos.

10. Hoc eis eueniet
 pro superbia sua:
 quia blasphemauerunt,
 & magnificati sunt
 super populū
 Domini exercitū.

10. Hoc eis eueniet, quoniam superbia elati insolenter loquuti sunt, irridentes Iudæos, non compatiētes, nec similia mala sibi timentes; imò gloriati sunt cōtra populū Domini exercituum, quòd illius terram essent occupaturi.

11. Horribilis Dominus
 super eos, & attenuabit
 omnes Deos
 terræ: & adorabunt
 eum viri de loco suo,
 omnes insulæ
 Gentium.

11. Terribilem se Dominus contra nationes habet ostēdet, adeò vt non solū eas perdat, sed etiam Deos ipsos, quos colunt, à quibus auxilium sperant: & adorabunt eum Deum verum vnusquisque in regione sua, illi Tempła dicando; adorabunt eum omnes insulæ ac Gentium linguæ.

D. Euseb.
 de dem.
 str. Euseb.
 dem. 16.
 Aug. 18.
 de ciuit.
 cap. 33.

12. Sed & vos Aethiopes
 interfecti
 gladio meo eritis.

12. Sed & vos Aethiopes, quamuis remoti estis, tamen quia vexastis filios Israelis, interfecti gladio meo eritis, per manum Nabuchodonosor,

2. Paral.
 12. & 14.

13. Et extēdet manum
 suam super Aquilonem,
 & perdet Assur:
 & ponet Speciosam
 in solitudinem,
 & in inuiū,
 & quasi desertum.

13. Quam extendam contra Aquilonarem plagam virbis Hierusalem, & perdam Assyrios, & redigam Niniuem illam antonomastice Speciosam nominatam, in solitudinem, & in inuium, & quasi desertum.

Isa. 34.
 C. 11.

14. Et accubabūt in
 medio eius greges,
 omnes bestia
 Gentium: & onocrotalus
 & ericius in
 liminibus eius morabuntur:
 vox cantantis
 in fenestra, coruus
 in superlimina-

14. In medio igitur euerse Niniues accubabunt greges, & omnia animalia vicinarum Gentium: tantaque erit solitudo, quòd onocrotalus, id est, pelicanus terrestris, & ericius, quos non nisi in vastissimis est reperire desertis, in ipsis domorū cardinibus morabuntur: pro voce cantantis musico sono in fenestra in latitia ciuitatis, coruus cantabit in superliminari. Nec impossibilia hæc cuiquam videantur, ob ingens Niniues robur, quoniam

*ri, quoniā attenua-
bo robur eius.*

quoniam ego, ego illud extenuabo.

*15. Hæc est ciuitas
gloriosa, habitans in
confidentia; qua di-
cebat in corde suo:
Ego sum, & extra
me non est alia am-
plius. Quomodo fa-
cta est in desertū cu-
bile bestie? Omnis
qui transit per eam,
sibilabit, & mouebit
manum suam.*

15. Hæccine est ciuitas plena diuitijs & potentia,
& ideo exultās & gloriosa, securè viuens, & nil
sibi timens; quæ dicebat in corde suo: Ego sum
vnica, & cæteræ vrbes, etiam si magnæ videātur,
mecum collatæ nihil sunt? Admirans & iridens
arrogantiam ego Propheta exclamabo, dicens:
Quomodo tanta vrbs facta est desertum, & cu-
bile bestiarum? Omnis qui transit per eam, illu-
dendo sibilabit, & exultans, irridensque illam,
indicando mouebit manum suam. Ac sic etiam
in hoc mundo patere incipiet Dei prouidentia
& iustitia, quamque bene faciat bonis, & quā
malè malis.

CAP. III.

*1. V De prouoca-
trix, & re-
dempta ciuitas co-
lumba.*

CAP. III.

1. **C**aptiuabitur quidem exlex Hierusalem &
Chaldaei, captiuabuntur & Philistæi &
Aethiopes; vt Dei prouidentiam & iustitiam re-
ueriti demulceant: demulcebunt Hebræi; atque
ideo à Babylone liberi patriam repetent, & per
Machabæos Moabitibus & Ammonitis superiores
erunt: & ad eos redimendos à peccato, à dæmo-
ne, & à morte, cælestibusque donis augendos,
non iam vltionis, sed dulcedinis Deus aderit ho-
mo: sed heu in amaritudinem vertet Redēpto-
rem suum Hierusalem vecors, inquinata, & op-
primens innoxium, ac seducta, quasi columba
non habens cor, Christum facillè persuasā sedi-
tioso latrone permutabit: & quæ quasi columba
non habens amaritudinis, aduersitatis, aut vitij
fel, erat tanto Redemptore præ omnibus, tan-
quam in meliori grano à columba electo, futura, en-
quamuis sufficienter redempta, Christum pro-
uocare

uocare non cessabit, imò obstinata persistet, sicut priusquam in crucem ageret Dominum suum Messiam Deum verum.

2. Non audiuit vocē, & non suscepit disciplinā: in Domino non est confisa, ad Deum suum non appropinquauit.

2. Non audiet obtemperando ipsius prædicationi aut correctioni: in vero Domino non confidit, quòd à Romanis eam seruare poterit illesam, *Ioan. II.* & deuotione ac fide ad Deum sibi natum ex semine suo non appropinquabit.

*Exel. 22.
E. 27.
Mich. 3.
D. II.*

3. Principes eius in medio eius quasi leones rugientes: Iudices eius lupi vespere, non relinquebāt in mane.

3. Principes eius in medio Hierusalem, subiectorum sanguinem ebibentes, quasi leones capta præda rugient: Iudices eius, qui rapinas & furra è medio tollere debent, erunt rapacissimi, tanquam lupi vespertini præ fame ne ossa quidem in crastinum relinquentes.

4. Prophetæ eius vesani, viri infideles: Sacerdotes eius polluerūt sanctum, iniuste egerunt contra legem.

4. Prophetæ, ac Scribæ, & prædicatores eius prauo agentur spiritu, & insanient stupentes ob doctrinam, miracula, & vitæ sanctitatem Messiae ac suorum; nec tamen fideles efficientur, sed mendacijs tanta foedabunt: Sacerdotes eius polluent Templum sanctum, ita vt illud latronum faciant speluncam; iniuste agent contra legem, in sua lucra pauperum patrum subsidia vertentes filiorum, & domos viduarum vorantes, pleni dolo & rapina, sepulchris persimiles dealbatis.

Mat. 23.

5. Dominus iustus in medio eius nō faciet iniquitatem: manē, manē iudiciū suum dabit in lucē, & non abscondetur: nesciuit autem iniquus confusionem.

5. Dominus Deus homo factus, qui in medio Hierusalem versabitur, cunctaque videbit, cum iustus sit, non fauebit iniquitati & avaritiæ Magnatum: citò admodum ac diligēter, imò in primis apertissimè, imò & flagello adhibiro, pro Templi sui dignitate dilucidam feret sententiā, & non abscondetur, sed manifestus plurima in Templo edet miracula: nec per hæc, nec per puerorum, iuxta sacrum Prophetæ Davidis oraculū, acclamationes redarguti iniqui erubescunt.

6. Quid nī?

6. *Disperdidi gētes, & dissipati sunt anguli earum. de fertas feci vias eorū, dum non est qui trāseat: desolatae sunt ciuitates eorum, non remanente viro, neque ullo habitatore.*

6. Quid ni? Patrum implebunt mensuram, hoc est, vestram. Ego enim per Medos & Scythas disperdidi Persās, Assyrios, Syros, Asiamque penē vniuersam: & ciuitates eorum ita desolauī, vt suis carerent habitatoribus.

Herod. in Clis. Sophoc. Iustinus lib. 1.

7. *Dixi: Attamen timebis me, suscipies disciplinam: & non peribit habitaculum eius, propter omnia in quibus visitaui eam: veruntamen diluculo surgentes corruerunt omnes cogitationes suas.*

7. Et dixi: Nunc Iudæ regnum timebis me, nunc videns tantam fortissimarum vicinarumq; gentium stragem, ad meliorem vitam redibis: ac ita Hierusalem & regio tua non peribit propter scelera, quorum causa huc vsque puniui eam. Ego quidem hæc cogitabam, & dicebam: at verò illi nec vicinis cladibus admoniti ad me redierūt: imò verò primum, quod diluculo surgentes faciebant, erat corrumpere cogitationes suas, nihil non mali cogitando, & cogitata exequēdo. Idem per Romanos factitabo contra angulos, id est, munitissima quæque gentium, nec tamen ad me conuertētur Hierosolymita; imò quasi hoc unico medio Romanos euasuri, diluculo surgentes omnes cogitationes suas aduersum me deprauabunt, ac morte damnabunt.

Aug. 18. de ciuit. cap. 33. Euseb. de demonst. Euang. lib. 2. de monst. 17.

8. *Quapropter exspecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meae in futurū: quia iudicium meum ut cōgregem gentes, & colligam regna: & effundam super eos indignationē meam, omnem iram furoris mei: in igne enim zeli mei deuorabitur omnis terra.*

8. Quapropter, obstinata & prouocatrix Iudæa, exspecta me, Dominus à te occisus hæc ait, in die resurrectionis meæ futuræ iunge custodes sepulchro, ego resurgam adhuc in testimonium contra te, & prædam Romanis ipsis te iudicio ac definitione mea in ipsa Pâschæ solemnitate vndique ex omnibus gentibus & regnis congregabo ac colligam: & effundam super te per Titum & Vespasianum indignationem meam, omnem iram furoris mei: in igne enim ac cholera zeli mei à te contēpti deuorabitur omnis terra.

Iudæ 18. de ciuit. cap. 33. Euseb. de demonst. lib. 2. de monst. 17.

Sup. 1. D. 18.

QQQ

9. Tunc

9. *Quia tunc reddā
populus labium ele-
ctum, ut inuocent
omnes in nomine
Domini, & seruiant
ei humero vno.*

10. *Vltra flumina Ae-
thiopia, inde suppli-
ces mei filij disperse-
rum meorum defe-
rent munus mihi.*

11. *In die illa non
confundēris super
cunctis adinuentio-
nibus tuis, quibus
præuaticata es in
me: quia tunc aufe-
ram de medio tui
magniloquos super-
biae tuae, & non adij-
cies exaltari ampli⁹
in mōte sancto meo.*

12. *Et derelinquam
in medio tui popu-
lum pauperem &
egenum: & sperabūt
in nomine Domini.*

13. *Reliquia Israel
non facient iniqui-
tatem, nec loquentur
mendacium, & non
inuenietur in ore eo-
rum lingua dolosa:
quoniam ipsi pascē-
tur & accubabunt,*

9. Tunc conuertam in omnes populos locutio-
nem vnā electam, dono linguarum tradito, vt
precentur omnes in nomine Domini, abiecto
idolorum cultu, & vt seruiant ei vno corde, sub
iugo vno legis Christianæ.

10. Ab illis vsque regionibus, quæ sunt trans flu-
mina omnis Aethiopiæ, veniēt homines ad Ec-
clesiam, & me suppliciter adorabunt; & in sub-
iectionis & obedientiæ signum electi mei, qui
sunt dispersi per orbem, mihi munera deferent. Ioan. 11.

11. Cū hæc fient, non tota confundēris, prout
adinuentiones tuæ, cogitationes tuæ, vniuersaq;
consilia tua, quibus in me Christum tuum præ-
uaticaberis, expostulabūt; sed cuncta tibi baptis-
mate remittam: magistrosque tuos, quibus su-
perbies, Scribas & Phariseos, auferam, & non
gloriaberis ampli⁹ in Templo sancto meo, in
Sionis monte constituto, sed vbique in spiritu &
veritate, Christi sectando humilitatem, Gētilē-
que ad fidem conuersos minimè despiciendo, in
Ecclesia verè monte sancto meo adorabis me.

12. Et pro Pharisaico supercilio substituam tibi
Apostolos, & eorum discipulos, ac Religiosos,
paupertatis, māsuetudinis, & humilitatis magis-
tros, qui non in virtute, eruditione, opulentiæ ve-
sunt, sed tantū in nomine Domini sperabunt.

13. Hæ reliquæ Israel tanta florebut sanctita- Rom. 4
te, quòd Spiritu sancto repleti, lethali labe care-
bunt: nam non facient iniquitatem opere, nec
noxium ore proferent mendacium, nec inuenie-
tur in ore eorum loquela ex duplici corde fluēs:
quoniam Dei verbo & Eucharistia viuēt, & in-
turissimo Ecclesiæ ouili recumbēt, nec quis po- Rom. 8
terit eos deterrendo separare à charitate Christi.

14. Nunc

& non erit qui exterreat.

14. *Lauda filia Sio, iubila Israel: latare & exulta in omni corde filia Ierusalem.*

15. *Abstulit Dominus iudicium tuum, auertit inimicos tuos: Rex Israel Dominus in medio tui, non timebis malum ultra.*

16. *In die illa dicitur Ierusalem: Noli timere Sion, non dissoluatur manus tua.*

17. *Dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipse saluabit: gaudebit super te in latitia, silebit in dilectione tua: & exultabit super te in laude.*

18. *Nugas, qui à Legge recesserant, congregabo, quia ex te erant: ut non ultra habeas super eis opprobrium.*

19. *Ecce ego interfi-*

14. Nunc vociferare præ latitia, ô Ecclesia, in Sionis monte primum Eucharistia, mox sancto nata Spiritu: nec taceri, nec verbis explicari potest interna iubilatio tua, ô princeps, cum Deo iubila Israel: latare & exulta in omni corde filia Hierusalem.

15. Ecce abstulit Dominus peccata tua, quibus damnationis iudicium merueras, auertit inimicos tuos, dæmonum potestate contrita: Rex Israel Dominus intra te est, & in celebri Ecclesiæ loco, in sacrario est, ut te reficiat & protegat; ac sic faciliè pericula omnia contemnes, nil ultra mali timebis.

16. Insurgent quidem tyranni, at interiùs à Spiritu, & exteriùs ab Apostolis & pradicatoribus dicetur Ecclesiæ: Noli timere, ne turberis ex timore, ne deficias in persecutionibus, cõfortare.

17. Dominus est, Deus est, & tuus est, & in medio tui fortis omnibus apparere desiderat, ipse in patientia te coronabit: gaudio pleno te triumphantem replebit, ex dilectione, qua te prosequitur, silebit: non statim liberabit, ut maiorem exultationem ac laudem ab eo referre possis.

18. Tandem in fine sæculorũ nugaces Thalmudistas, verè nugas, mēdaces, ac nullius momenti homines, qui à vero Legis meæ sensu recesserant, Christum reiiciendo, sub alas ut gallina congregabo, quia pars erant tui, quam ego ex prædestinatione semper amavi: ut deinceps non sint tibi dedecori, neque de filiis perditis habeas opprobrium.

19. Ecce ego ultor ero, & interficiam Antichristum,

Mich. 4.
B. 7.

*ciam omnes qui affli-
xerunt te in tem-
pore illo: & salua-
bo claudicantem, &
eam, quæ eiecta fue-
rat, congregabo: &
ponam eos in laudem
& in nomen, in omni terra confusionis
eorum.*

*20. In tempore illo
quo adducam vos, &
in tempore quo con-
gregabo vos: dabo
enim vos in nomen
& in laudem omni-
bus populis terræ,
cùm conuertero ca-
ptiuitatem uestram
coram oculis uestris,
dicit Dominus.*

stum, ac satellites suos omnes, qui affixerunt te in tempore illo: & saluabo claudicantem Israel, quia & alteram partem eius, quæ fuerat eiecta à gratia mea, reducam ad me: & in omni terra ubi prius erant confusioni, utpote carnales Iudæi, exaltabo eos, & nominatos laudatosque efficiam.

20. Quod fiet tempore illo, quo vos omnes, ô filij Ecclesiæ, adducam; & eo tempore, quo omnes, qui electi sunt, in Ecclesiam congregabo, quasi in vnum ouile. Prius quidem in laudem & honorem dedi nonnullos ex electis Ecclesiæ meæ, at tunc quidem in iudicij die dabo vos omnes prædestinatos meos in nomē & in laudem omnibus populis terræ, quos subiiciam pedibus uestris, cùm conuertero captiuitatem uestram de manu omnium qui prius vos derisui habebant: oculis uestris hæc cuncta videbitis, reasumptis corporibus gloriosis. Dominus hæc asserit, cuius dominio subiecta sunt omnia, qui nec falli, nec villo modo quenquam mentiendo fallere potest.

Sap. 9.
Num. 1. 2
3. 4. & 5.

PROPHETIA AGGAEI.

CAPVT PRIMVM.

Ezra. 6.
A. 1. C.
13.

*1. Anno secun-
do Darij Regis
in mense sexto, in
die vna mensis, fa-
ctum est verbū Do-
mini in manu Aggaei
Prophetæ ad Zoroba-
bel filium Salathiel*

1. A Nno secundo Darij Regis Persarum filij Hytaspis, prima die mensis Augusti, fecit Dominus verbum per manum Aggaei Prophetæ Zorobabeli filio, non nepoti, Salathielis Duci Iudæ, & Iesu filio Iosedecis magno Sacerdoti, in hanc sententiam:

2. Hæc

Ducem Iuda, & ad Iesum filium Iosedec
Sacerdotē magnum, dicens:

2. Hæc ait Dominus exercituum, dicens: Populus iste dicit, Nondū venis tempus Domus Domini adificanda.

3. Et factum est verbum Domini in manu Aggai Prophete, dicens:

4. Nunquid tempus vobis est ut habitetis in domibus * laqueatis, & Domus ista deserta?

5. Et nunc hæc dicit Dominus exercituum: Ponite corda vestra super vias vestras.

6. Seminastis multum, & intulistis parum: comedistis, & non estis satiati; bibistis, & non estis inebriati: operuistis vos, & nō estis calefacti: & qui mercedes congregavit, misit eas in sacculum pertusum.

2. Hæc ait Dominus exercituum omnipotens ut prædicem: Populus iste, ob fabricam impediētes, dicit, Nondū adest tempus à Domino constitutum ad Templum erigendum.

3. (At habito paulisper silentio, præ cordis angustia, ob hanc populi sententiam, profertur Domini quasi cogitata responsio:)

4. Nunquid tempus est vobis, ut habitetis in domibus cedrinis laquearibus ornatis; & habitaculum meum, in quo fuerunt sancta sanctorum, & Cherubim, & mensa propositionis, pluuijs irrigabitur, squalebit solitudine, sole torrebitur?

5. Et nunc hanc vobis causam esse sterilitatis huius, prodit exercituum. Dominus omnipotēs: Diligenter, ait, animo versate studia vestra, qui honori meo delicias vestras anteponitis.

6. Quia ædificastis domos vestras, & neglexistis Domum meam, omnis labor vester non habuit eventum. Seminastis enim plura vos agricolæ, at præ aëris siccitate multò minus, quàm satum fuerat, congregastis. Comeditis, (ne forsitan è vobis quispiam diceret, voluntarium fuisse ieiunium, & non estis saturati, præ fructuum penuria. Vinum bibistis ex vineis, sed non tantum, ut lætaretur cor vestrum. Habuistis pallium, sed quod frigus non repelleret, nec seruaret calorem. Omnes quoque ex negotiatione manuumque labore congestæ (velut si quis in pertusum sacculum mittat) pecuniæ defluerunt. Cogistes poco in nada os luce. Vos etiam opulentiores

comedistis, bibistis, & operuistis vos, nectamen à vobis famem, sitim, aut frigus depulistis. Operarij verò, ac mercatores, in venium mercedes congregastis.

7. *Hæc dicit Dominus exercituum, Ponite corda vestra super vias vestras.*

7. Omnipotens est, exercituum Dominus, qui hæc per me vobis edit oracula: Passus vestros resque vestras attentius pensitate, vobisq; consulite.

8. *Ascendite in montem, portate ligna, & adificate domum: & acceptabilis mihi erit, & glorificabor, dicit Dominus.*

8. Conscendite montes, trabesque deferre, ac domum ædificate: mihi que grata erit, ibique inuocabitis me, & exaudiam vos, & honorificabitis me, & omnia aduersa in prospera conuertam, & glorificabor in ea, dicit Dominus, docendo, miracula faciendo, meque glorificantium puerorum ora protegendo: auctior erit mihi gloria in hoc posteriori, quam in priori fuit Templo.

9. *Respexistis ad amplius, & ecce factum est minus: & intulistis in domum, & exussulaui illud: quam ob causam, dicit Dominus exercituum? quia domus mea deserta est, & vos festinatis unusquisque in domum suam.*

9. Putabatis, cum iam candescerent segetes, vos multum congregaturos, & multò minus, quam putabatis, est factum: in horreaque intulistis, & exussulaui illud: quia frumentum emortuum, & vacui folliculi, farinam & similam non habebat. Quæ nam tantorum est causa malorum? ait Dominus Sabaoth: non alia, nisi hæc, quia magna diligentia res domosque vestras curatis, meamque domum negligitis.

10. *Propter hoc super vos prohibiti sunt cali ne daret rorem, & terra prohibita*

10. Propter hoc prohibui calos ne vel nocturnum matutinumve rorem darent, & terram prohibui ne daret germen suum.

11. *Et vocaui siccitatem super terram, & super montes, & super triticum, & su-*

11. Et vocaui ad nutum mihi parentem siccitatem, ventumque ventem, super terram, & super montes: atque adeò triticum, & vinum, & oleum, herbæ, plantæ, horri, ac arborum fructus,

terræ-

per vinum, & super oleum, & quaecumque profert humus, & super homines, & super iumenta, & super omnem laborem manuum. terræque nascentia, ipsique homines ac iumenta, omnisque labor mechanicus elanguit, emarcuit, euanuit.

12. Et audiuit Zorobabel filius Salathiel, & Iesus filius Iosedec Sacerdos magnus, & omnes reliquæ populi vocem Dei sui, & verba 12. Zorobabel filius Salathielis Dux, & Iesus filius Iosedecis Sacerdos magnus, & omnes reliquæ populi à Babylonis captiuitate reuersi, obediunt monitis Dei sui, per verba Aggæi Prophetæ, sicut ad illis prædicandum misit eum Dominus Deus eorum: & timuit omnis populus Dominum.

Aggæi Prophetæ, sicut misit eum Dominus Deus eorum ad eos: & timuit populus à facie Domini.

13. Et dixit Aggæus nuncijs Domini, populo dicens: Ego vobiscum sum, dicit Dominus. 13. Statimque conuersis & obedientibus adfuit diuina consolatio: nam verè Propheta è numero Domini Prophetarum in hanc sententiam Aggæus populo edidit oraculum: Ego vobiscum sum, dicit Dominus absolutus: nolite quenquam timere; nemo vos poterit impedire.

14. Et suscitauit Dominus spiritum Zorobabel filij Salathiel Ducis Iuda, & spiritum Iesu filij Iosedec Sacerdotis magni, & spiritum reliquorum de omni populo: & ingressi sunt, & faciebant opus in Domo Domini exercituum Dei sui. 14. Suique præsentiam interiorius Dominus ostendit, animosque cunctis addidit: utque regnum & sacerdotium ædificent Templum Dei, excitauit spiritum Zorobabelis filij Salathielis Ducis Iuda, spiritum summi Sacerdotis Iesu filij Iosedecis, & spiritum populi qui antè dormiebat: & ingressi sunt, & faciebant opus in Domo Domini Dei sui, die vicesima quarta eiusdem mensis Augusti, anno secundo Darij Regis, cum duos & viginti dies à præhabita concione, in consultando, trabesque à Libano comportando, faciendoque operi necessaria congerendo, consumplissent.

CAP. II.

CAP. II.

1. **I**N die vicesima
& quarta mē-

sis, in sexto mense, in anno secundo Darij Regis.

2. In septimo mense,

vicesima & prima

mensis, factum est

verbum Domini in manu Aggae Pro-

pheta, dicens:

3. Loquere ad Zoro-

babel filium Sala-

thiel Ducē Iudæ, &

ad Iesum filium Iosedec Sacerdotē magnum,

& ad reliquos populi, dicens:

4. Quis in vobis est

derelictus, qui vidit

Domum istā in glo-

ria sua prima? &

quid vos videtis hāc

nunc? nunquid non

ita est, quasi non sit

in oculis vestris?

5. Et nunc conforta-

re Zorobabel, dicit

Dominus, & confort-

are Iesu fili Iosedec

Sacerdos magne, & cōfortare omnis populus terræ,

dicit Dominus exercituum: & facite (quoniam ego

vobiscum sum, dicit Dominus exercituum.)

6. Verbum quod pe-

pipigi vobiscum, cum

egrederemini de ter-

ra Aegypti: & Spi-

ritus meus erit in

1. **V**icesima quarta eiusdem mensis Augusti, Gen. 42
secundi anni Darij Regis.

2. Et rursus, in firmitatis signum, die vicesima pri-
ma lunæ Septembris factum est diuinum oracu-
lum per manum Aggae Propheta, dicens:

3. Loquere ad Zorobabelem filium Salathielis
Ducem Iudæ, & ad Iesum filium Iosedecis Sacer-
dotem magnum, & ad reliquos populi, & dic:

4. Quis ex vobis supra octogesimum adhuc su-
peruivit annum, qui vidit Domū hanc primam
in hoc situ à Salomone conditam, in magnifi-
centia sua? Adeste, & qui videtis hanc, quid vos
nunc iudicatis, edicite: nunquid illius collatione
non à vobis ista nihili penditur?

5. Verūm nolite desperare, nec lassas manus di-
mittite: sed & tu Zorobabel, & tu Iesu, & omnis
popule, confortamini, & facite opus in domo
mea.

6. Ego enim Pater sum vobiscū, & Verbum, Fi-
lius meus, quem in agni immolatione, & An-
gelo directore, pepigi vobiscum futurum, cum
egrederemini de terra Aegypti: & Spiritus meus
erit in medio vestrum, & non recedet à vobis:
nolite

medio vestrū: nolite timere.

7. Quia hæc dicit Dominus exercitū:

Heb. 11.
G. 26.

Adhuc unum modicum est, & ego commouebo calū & terram, & mare, & aridam.

8. Et mouebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus: & implebo Domū istam gloria, dicit Dominus exercituum.

9. Meum est argentum, & meum est aurum, dicit Dominus exercituum.

10. Magna erit gloria Domus istius nominis plus quam primæ, dicit Dominus exercituum: & in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.

7. Quia ego, qui hæc iubeo, sum Dominus omnipotens, cuius dixisse fecisse est. Quando testamentum dabam, & in Sina monte sum visus, commoui calū & terram, & mare rubrum, & desertum, vt vobiscum ponerem testamentum: nunc autem polliceor vobis me adhuc semel ac breui calū & terram, & mare & aridam commotūrum:

Heb. 11.
G. 26.

8. Vt illis commotis cōmoueantur omnes gentes terra mariq; Octauiano Augusto Antonium ac Iulij Caesaris interfectores Brutum & socios expugnāte: ac sic orbe pacato, veniet Filius meus Saluator, cunctis gentibus desideratus, ac desiderandus ab omnium nationum electis ab initio vsque ad sæculi finem, sine fine. Tunc implebo Domum istam gloria maiore, quā priorē, & semper vobis addā, dicit Dominus omnipotēs.

Luc. 2.

9. Et ne fortē sponsores putetis infirmū, meum est aurum, & meum est argentum, & mea sunt cunctæ opes.

10. Ego in ornamentum Templi per residuum in Babylonia captiuorum, per ipsorum Persarum Græcorumque Regum, per Gentium confluētium, maximē tādē per Herodis manum, aurum argentumq; donabo, vt maior fiat huius Domus gloria, quā prioris. Et quia difficile videtur quod polliceor, & humana infidelitas ad maiora promissā semper hasitat: propterea rursum dico, qui promitto, Dominus omnipotens sum. Porro quia scio ad ædificationem inclytæ Domus, & quæ superatura sit Domum pristinā, nihil ita facere, vt pacem, idcirco & hanc spon-

Zach. 6.
n. 11 & 2.
13. 14. 15

deo. Dabo enim in loco isto pacem, dicit Dominus exercituum: & vos aduersantes Samaritas, opibus ac operâ auxiliares habebitis: & Herodes Romanorum cæterorumque pace gaudebit: ut pax, quæ exuperat omnem sensum, custodiat Domum meam, & sit in pace locus meus.

11. In vicesima & quarta noni mensis, in anno secundo Darij Regis, factum est Prophetam, dicens:

12. Hæc dicit Dominus exercituum: Interroga Sacerdotes Legem, dicens:

13. Si tulerit homo carnem sanctificatâ in ora vestimenti sui, & tetigerit de summitate eius panem, aut pulmentum, aut vinum, aut oleum, aut omnem cibum, nunquid sanctificabitur? Respondentes autem Sacerdotes, dixerunt, Non.

14. Et dixit Aggæus: Si tetigerit pollutus in anima, ex omnibus his, nunquid contaminabitur? Et responderunt Sacerdotes, & dixerunt, Contaminabitur.

15. Et respondit Aggæus, & dixit: Sic populus iste, & sic gens ista ante faciẽ meam, dicit Domi-

11. Vicesima quarta die lunæ mēsis Nouembris, anno secundo Darij Regis, factū est ad Aggæum Prophetam diuinum hoc oraculum: verbum Domini ad Aggæum

12. Ex persona mea (cū eorum sit officij, de Leuit. 10. Num. 16. Lege sciscitanti satisfacere) Sacerdotes hūc Legis calum interroga:

13. Si carnem in altari oblatam, atque ad eò sanctificatâ, asportauerit homo in summitate vestimenti sui, & hæc vestis ora tetigerit panem, aut pulmentum, aut vinum, aut oleum, aut quemlibet cibum; nunquid hæc sanctificabit? Responderunt erudirẽ Sacerdotes, dicentes, Non.

14. Et dixit Aggæus: Quid si immundus ex mortui contactu, quoduis horum tetigerit; nūquid illud contaminabitur? Vtiq; Sacerdotes aiunt, & optimẽ.

15. Ex hac secūda quæstionis solutione rātummodo sermonis texens occasionem, respondit Aggæus, & dixit: O popule, qui altari tantum structo, & diruta Domo mea, inquit Dominus, hostias mihi offers in altari, & victimis eius & carnibus

*nus, & sic omne opus
manuum eorum, &
omnia quæ obtule-
runt ibi, contamina-
ta erunt.*

*16. Et nunc ponite
corda vestra, à die
hac & supra, ante-
quam poneretur la-
pis super lapidem in
Templo Domini.*

*17. Cum accederetis
ad aceruum viginti
modiorum, & fieret
decem: & intraretis
ad torcular, ut ex-
primeretis quinquaginta
lagenas, & fie-
bant viginti:*

*Amos 4.
C. 9. 18. Percussi vos ven-
to vrente, & auru-
gine, & grandine
omnia opera manuum
vestrarum: & non
fuit in vobis quire-*

carnibus te sanctificari putas; scito non tam sanctificari te ex hostijs, quæ Tēplo diruto tibi prodesse non poterunt, quàm contaminari omnia opera tua, & cuncta quæ agis, ex eo quòd lethalius negligis, & tuam magis domū, quàm meā, extruere conatus es. Sanctum quidem est, quod offertur in altari; sed non tam sanctificatis ex hostijs, quàm ex eo quòd in cōualibus habitas, & niteris mortuis operibus, pollueris: imò ex negligētia lethifera, huc-visque polluisti oblata, & per oblata ipsum etiam altare contaminasti. Diligentissimè igitur iam te ab hac mortifera negligentia purga.

16. Et nunc ab hac die vicesima quarta lunæ mēsis Nouēbris, anno secundo Darij, quidquid retrò gestum est, mente complectere, antequam posito quondam fundamento Templi lapidem superimponeres; & propter quæ tot ac tanta sustinueris, animaduertere: ut cum deinceps prospera, quæ tibi prædico, euenerint, scias qua causa euenerint.

17. Priusquam cœptum Templi dicique intermissum prosequeris opus, cum accederes ad aceruum, & putares viginti te habere modies, nonne vix mediam partem colligere poteras? ad torcular quoque cum accederes, vasque videres, & quinquaginta amphoras tibi oculi pollicerentur, non dico partem mediam, sed vix viginti amphoras exprimere poteras.

18. Et hæc feci, percutiens te vento vrente, & cor- *Amos 4.
C. 9.* ruptione aëris, & aurigine, & grandine emorientibus frugibus, vacuisque spicarum folliculis, & vinearum botris; ut malorum pondere te ad meam notitiam prouocarem: & nec sic fuit qui reuenteretur ad me, dicit Dominus.

uerteretur ad me, dicit Dominus.

19. Ponite corda uestra ex die ista & in ædificij.

futurum, à die vicefima & quarta noni mensis, à die qua fundamenta iacta sunt Templi Domini, ponite super cor uestrum.

20. Nūquid iam semen in germine est, & adhuc vinea, & ficus, & malogranatum, & lignum oliua non floruit? ex die ista benedicam.

21. Et factū est verbum Domini secundò ad Aggæū, in vicefima & quarta mensis, dicens:

22. Loquere ad Zorobabel Ducē Iudæ, dicens: Ego mouebo calū pariter & terram. 22. Loquere ad Zorobabelem Ducem Iudæ, & dic ei: Ego mouebo cælum pariter & terram: nascēte Filio meo ex semine tuo, psallēt Angeli, ac current simul pastores Hebræi, Regesque Magi Gētiles, turbabitur Iudæa cum Herode, tripudiat terra tanti Solis illustrata fulgore, tres apparebūt soles in vnum coeūntes, nouaque orietur stella.

23. Et subuertā solium regnorum, & conteram fortitudinem regni Gētium, & subuertam quadrigam, & ascensorem eius: & descendent equi, & ascensores eorum, vir in gladio fratris sui. 23. Et subuertam solium regnorum Antonij & Cleopatraz, & conteram fortitudinem Monarchiæ Gentium, & subuertam quadrigam, & ascensorem in ea præliantem: & ruent equi cum equitibus: vnusquisque gladio & armis fratris sui per intestina ciuiliaque bella descendet ad inferos.

24. In die illa dicit Dominus exercituum, assumam te Zorobabel fili Salathiel, serue meus, dicit Dominus: & ponā te quasi signaculum, quia te elegi, dicit Dominus exercituum.

Ecli. 49. C. 13.

24. In die illa, dicit Dominus exercituum, cū non solum alia regna cadent, sed Romanum etiam conquassabit; assumam te, o Zorobabel fili Salathielis, serue meus, dicit Dominus, vt regnū seminis tui Christi non cadat; sed ponam illud quomodo seruare solent homines annulū signatorium, quem in digito gestant, diligenterque custodiunt: imò ipse Messias erit annulus signaculum potestatis meæ omnis in calo & in terra: *Mat. 28.* quia propter eum in te mihi complacui, dicit Dominus exercituum. Animæ quior ergo nascituro ex semine tuo mundi Monarchæ, in gladio spiritus deposituro à sede potentes, & exaltaturo inopes ac humiles, Verbo meo palatium Templumque præpara.

PROPHETIA MALACHIAE.

CAPVT PRIMVM.

1. ONus verbi Domini ad Israel in manu Malachiae.*

**Prophetæ.*

2. Dilexi vos, dicit Dominus: & dixistis, In quo dilexisti nos? Nonne frater erat Esau Iacob, dicit Dominus, & dilexi Iacob,

Prophetia expositulatoria, quæ dicitur onus, cargo, suscepta nomine Dei cū duodecim tribubus, quas arguit, ac in primis Sacerdotes, & ad poenitentiam hortatur, & Messia prædicat aduentum operæ Malachiae viri.

2. Vt ad Messiam regnumque cælorum peruenire valeatis, poenitentiam agite, dicit Dominus. Tam enim ingrati estis, vt amorem meum, præamantisque ab antiquo beneficia non agnoueritis; imò dixeritis, Quo insigni dono ruum erga nos amorem patefecisti? Vtique ab initio & modò patefeci, & in posterum patefaciam. Ab initio quidem: nam vterini fratres fuerūt Iacob & Esau, & ideo æquæ cari mihi futuri videbantur; verum antequam nasceretur Iacob pater vester, cum dilexi, mox ius primogenituræ in eum

trāstuli, terramque Isaacho promissam possidentem illi tradidi, vobisque posteris eius circumcissionis foedus, I egem, Prophetas, Templum, sacrificia dedi, meumque dabo Filiū, vt vitā consequi valeatis æternam.

Rom. 9.
C. 13.
*Scir.

3. *Esaū autem odio habui? & posui * montes eius in solitudinem, & hereditatem eius in dracones deserti.*

3. Horum nihil Esaū & Idumæis posteris eius præstiti, nisi montuosam terram. Quod si vobis odij contra vos esse censetur argumētum captiuitas, amoris erga vos indicium præsens esse debet, quod relaxata sit ob meum erga vos amorem vestra captiuitas, Idumææ verò persequeret: cum per Nabuchodonosorem quamuis situ fortes montuosas vrbes in solitudinem, & hereditatem Esaū mores imitantem in desertum, habitaculumque draconum, redegerim.

4. *Quod si dixerit Idumæa, Destructi sumus, sed reuertētes edificabimusque destructa sunt; hæc dicit Dominus exercituum: Isti edificabūt, & ego destruā: & vocabuntur termini impietatis, & populus cui iratus est Dominus vsque in æternum.*

4. In futurum etiam & hoc erit erga vos amoris mei signum, prosperitas vestra, & Idumæorum aduersariorum vestrorum me auctore deiectio. Nam si dixerit Idumæa, Nunc quidem destructi sumus; at reuertentes ab hac captiuitate in patriam, edificabimus quæ destructa sunt: Annuam quidem vt ædificent, vt clauior ac seuerior in eos effulgeat puniens ac destruens iustitia mea; ita vt agnoscant id omnes, & his Idumæam cum suis prænotent titulis: Hi sunt termini impietatis; & hic est populus, qui in æternum incidit in manus Dei viuents.

5. *Et oculi vestri videbunt, & vos dicetis: Magnificetur Dominus super terraminum Israel.*

5. Et oculis vestris hæc videbitis, rebusq; secundis potiti, læto corde dicetis: Magnificetur & ab omnibus Dominus, qui per Machabæos & per Apostolos inimicos deiecit, & sic terminum dilatauit Israelis cum Deo principantis, Iacobi que fidem, mores, ac vestigia sectantis. Si igitur vos amare pigeat, non pigeat reamare me

me ut sponſum, honorare ut Patrem, ac timere & reuereri ut Dominum. Officiũ ſanẽ debitumque filij eſt, honorare patrẽ; & ſerui, dominũ ſuum.

6. Filius honorat patrem, & ſeruus dominum ſuum: ſi ergo Pater ego ſum, ubi eſt honor meus? & ſi Dominus ego ſum, ubi eſt timor meus, dicit Dominus exercituum? ad vos, o ſacerdotes, qui deſpicitis nomen meũ, & dixiſtis, In quo deſpeximus nomen tuum?

6. Equidẽ qui hæc vobiſcum expoſtulo, Dominus ſum omnipotens. At vos nunc compello, o Sacerdotes, potiſſimũ, ut pote amor, honori, timori que meo magis aſtriẽtos, & tamen deſpicitis nomen meum, diſſimulationiſque impudentia vulnus conſcientiæ protegitis, aientes, In quo deſpeximus nomen tuum?

7. Offertis ſuper altare meum panem pollutum, & dicitis, In quo polluimus te? In eo quod dicitis, Menſa Domini deſpecta eſt.

7. Offertis ſuper altare meũ ac menſam panem quemlibet, nõ iuxta Legem conſectum, & voce *Leuit. i. 6. & 7.* temeraria reſpõderis, In quo polluimus te, cùm Sacramenta mea violetis: Oſtendam & ſecundò in quo me offendiſtis. Menſa Domini contemptibilis eſt, quam non exornat ædificationis, reddituum, ornamentorumque ambitio, cùm hæc religionis deuotioniſque veſtræ ſanctimonia ſupplere deberet.

8. Si offeratis cecum ad immolandũ, nõne malum eſt: & ſi offeratis claudum & languidum, nõne malum eſt? offer illud Duci tuo, ſi placuerit ei, aut ſi ſuſceperit faciem tuam; dicit Dominus exercituum.

8. Offendiſtis & tertio in eo, quod Lege prohibita *Leuit. i. 23. & 22.* immolatis caca, clauda, & languida: qualia ſi Duci tuo (cùm Rege careas) offerres munera, nõne reſpuerei? nõne ſibi factam putaret iniuriam? Et hoc audetis offerre mihi exercituum Domino, quod dare hominibus non audetis? vbi eſt honor meus in vobiſ? vbi eſt timor meus in vobiſ? vbi eſt amor meus, quem primum tanto erga vos amore inferere curauĩ?

9. Et nunc deprecamini vultum Dei,

9. Vel hinc perpendite, quantus erga vos meus amor ſit. En auerſus tot offendiſ, ad pœnitentiam

ut misereatur vestri, (de manu enim vestra factum est hoc) si quo modo suscipiat facies vestras, dicit Dominus exercituum.

10. Quis est in vobis qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuito? Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum: & munus non suscipiam de manu vestra.

*Psal. 113.
13.*

11. Ab ortu enim solis usque ad occiduum, magnum est nomen meum in Gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda: quia magnum est nomen meum in Gentibus, dicit Dominus exercituum.

12. Et vos polluistis illud in eo quod dicitis, Mensa Domini contaminata est: & quod superponitur, contemptibile est, cum igne qui illud deuorat.

tiam voco: placate Deum iratum, (vos enim hæc, quæ dixi, vniuersa fecistis) si quomodo misereatur vestri; ardentius orate, hac spe, si fortè amice & benignè vos intuebitur, & postulata cōcedet. Agite poenitentiam, cum & quartò offenderitis, nec quasi mercenarij tanto Domino seruientes. 10. Nullus enim in vobis est vsque ad extremum ministerium, non dico Pontifex, non Sacerdos, non Leuita, non Cantor, sed ne Ianitor quidem, & is qui ignem supponit altari ad cremandum holocausta, qui non à me ex decimis omnium frugum mercedem accipiat laboris sui. Cum ergo decimas & primitias accipiat, cur negligenter diuina tractatis? Non placetis mihi, & consequenter nec sacrificia muneraque vestra, quatenus è manu vestra sunt, mihi placebunt, sacerdotium vestrum, vestraque sacrificia, legemque vestram reiiciam, ad Gentesque in auditu auris obediētes mihi hæc ipsa elegantiora transferam.

11. In vniuerso enim orbe summa religione à Christianis adorabor, & vbique mihi offeretur non pollutum sacrificium, quale vos, sed mundum, in quo mihi complacui, corpus & sanguis Filij mei.

12. Ecce cum magnum futurum sit nomen meum in Gentibus, & ab omnibus adorandum, vos illud polluistis, ac despicabile hominibus reddidistis, in eo quod inhonorantes re ipsa dicitis pollutum, altare ipsum, & holocausta, & victimas, quæ superimponuntur, ignem quoque qui victimas deuorat, quod è crassa aqua, non è ca-

*Concil.
Trid. sess.
22. cap. 1.*

*2. Man.
cap. 1.*

tem

tem Dominum non aurum gemmasque & hostiarum multitudinem quærere, sed in primis offerentium voluntates.

13. Et dixistis, Ecce de labore, & exufflastis illud, dicit Dominus exercituum, & intulistis de rapinis claudum & languidum, & intulistis munus: nūquid suscipiam illud de manu vestra, dicit Dominus?

14. Maledictus dolosus, qui habet in grege suo masculum, & votum faciens immolat debile Domino: quia Rex magnus ego, dicit Dominus exercituum, & nomen meū horribile in Gentibus.

13. Imò dixistis: Ecce de labore in altari ministrandi quem fructum leuamus? & cum populi scandalo me contemnendo, exufflastis illum: dono so pie de altar. Et dixistis Sacerdotes & laici vouentes offerre, quādo offerebatis munus: Ecce de labore meo, quod potui, offero. erat autē de rapinis, claudum, & languidum: num mihi pergratum erit? num mihi imponere poteritis?

14. Rapta viriatāque pro voti solutione offertis, & pro excusatione laborem paupertatis obtenditis, captiuitatis iniuriam, & tenuitatem rei familiaris: audite quod infero. Maledictus dolosus, qui habet in grege suo masculum, & votum faciens, qui ad non infirma offerenda tenebitur, immolat debile & peius Domino ex auaritia: quia Rex magnus ego sum, dicit Dominus omnipotens, & nomen meum horribile, illustre, potens, omnique timore cultūque dignum fulgebit in Gentibus.

Leuit. 22.

CAP. II.

1. Et nunc ad vos mādatum hoc, o Sacerdotes,

2. Si nolueritis audire, & si nolueritis ponere super cor ut detis gloriam nomini meo, ait Dominus

CAP. II.

1. **E**T nunc, dum pœnitentiæ locus datur, audite hoc, o Sacerdotes; quod ut vobis proponerem, mihi à Domino est mandatum.

2. Si nolueritis audire, & in corde vestro reponere ac statuere, ut dignè ministerio vestro fungentes, coram omnibus conuersatione vestra detis gloriam nomini meo; propter auaritiā vestre litim in primis puniendam, mittam in vos maledictio-

*exercituum, mittam
in vos egestatem, &
maledicam benedi-
ctionibus vestris, &
maledicam illis: quo-
niam non posuistis
super cor.*

*3. Ecce ego projiciā
vobis brachium, &
dispergā super vul-
tum vestrum ster-
cus solēnitatum ve-
strarum, & assumet
vos secum.*

*4. Et scietis quia mi-
si ad vos mandatum
istud: ut esset pactū
meum cum Levi, di-
cit Dominus exer-
citus.*

*5. Pactum meū fuit
cū eo vitæ & pacis:
& dedi ei timorem,
& timuit me, & à
facie nominis mei
paucebat.*

ledictionem, inopiæ omnis egestatisque causam
vnicam, & maledicā decimis & primitiis vestris,
& adulatorijs indeutorisque benedictionibus ve-
stris: totaque ratio, quare maledicam illis, erit,
quoniam non statuistis ex corde gloriam dare
nomini meo: porque non assentastes de coraçon
comigo.

3. Addam & aliam pœnam, quia contemnentes
cultum meum contemnā, publiceque con-
temptui exponam. Ecce enim ego indignans in
oculos vestros projiciam, quæ vobis ex victi-
mis quasi sanctiora pro virtutum munere, ac pro
officij vestri sanctitate concessi, quale est bra-
chium, armus scilicet animalis dexter: os datē
con el en los ojos: cumque hostiarum ventricu-
los in ipsismet solemnitatibus vestris aperietis,
dispergam super vultum vestrum stercus, quod
tenaciter ad eō vobis hærebit, quod, dum abster-
getur, faciei vestræ cutem secum assumet: os de-
solara: semperque risui patebitis: ac sic patefa-
ciam confusionem scelerum vestrorum in facies
vestras.

*Leuit. 2.
6. & 7.*

4. Et ex hac rerum omnium penuria, ignomi-
niæque vestra, scietis, me fuisse, dicit Dominus
omnipotens, qui ad vos mandatum istud, ut ho-
norem nomini meo exhiberetis, misi: ut pactum
meum cum Levi Sacerdotalique genere initum
permaneret illatum.

5. Et certè ipsius pacti excellentia ne vnquam
violetur, aut è vestra decidat mente, efflagitat.
Fuit enim pactum meum cum Levi ac Sacerdo-
tali tribu, vitæ & pacis ad eorum preces populo
à me annuendæ: initiū sapientiæ timoris domum
illi contuli, & timuit me, conceptumque nomi-
nis mei pauorem, subtrahens ac contrahens se,
corpo-

6. *Lex veritatis fuit in ore eius, & iniquitas nō est inuenta in labijs eius: in pace & in aequitate ambulauit mecum, & multos auertit ab iniquitate.*

7. *Labia enim Sacerdotis custodiēt sciētiam, & Legem requirēt ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum est.*

8. *Vos autem recessistis de via, & scandalizastis plurimos in Lege: irritū fecistis pactum Lēui, dicit Dominus exercituum.*

9. *Propter quod & ego dedi vos contemptibiles & humiles omnibus populis, sicut non seruastis vias meas, & accepistis faciem in Lege.*

corporis horrore indicabat, ac tremebat.

6. Doctrina & moribus ac verbis semper fuit integer: pacem mecum seruans, & vitæ rectitudinem, non declinans ad dexteram vel sinistram, sollicitè mihi ministravit. Et quia qui Sacerdos est, & non corripit delinquentes, Sacerdotis officium præterit, vitæ exemplo doctrinaque sua multos auertit ab iniquitate.

7. Labia enim Sacerdotis custodire debēt scientiam: quia Legem requirere habent ceteri ex ore eius, ceu ex arca panem, ex fonte aquam: est enim vitæ candore, ac fideli veraque diuinæ voluntatis ad populum annunciatione, Angelus Domini exercituum.

8. Hæ sacerdotij sunt partes, hoc fœdus: vos autem à morum sanctimonia Legisque sciētia recessistis, vitæque prauitate, Legisque imperitia, multis occasio ruine fuistis: atq; vt vnico me expediam verbo, irritum fecistis sacerdotij pactum.

9. Et hæc est vnica & omnis causa, ob quam exposui vos omnibus populis, vt vos contemnerent, & pro honore & gloria quasi deiectos humilesque calcarēt: sicuti & vos me contempsistis, dum non obseruastis præcepta mea, & potissimum in iudicio non causas, sed personas attendistis. Hæc, hæc tota est ratio præteritæ captiuitatis per Chaldaeos, & futuræ per Romanos: Moysen Filio meo apud vosmetipsos, imò & Barabbā apud Pilatum, secūdum Legem à vobis præuè intellectam præferetis: ideoque vos in toto orbe populis omnibus ludibrio despectuique tradam.

Mat. 23.
B. 9.
Eph. 4.
A. 5.

10. Nunquid non pater vnus omnium nostrum? nunquid nō Deus vnus creauit nos? quare ergo despicit vnusquisq; nostrum fratrem suum, violans pactum patrum vestrorum?

*vestrū

11. Transgressus est Iuda, & abominatio facta est in Israel & in Ierusalem: quia contaminauit Iudas sanctificationē Domini, quā dilexit, & habuit filiam Dei alieni.

*tabernaculo
Amos 5.
E. 22.

12. Disperdet Dominus virum qui fecerit hoc, magistrum & discipulū de tabernaculis Iacob, & offerentem munus Domino exercituum.

13. Et hoc rursum fecistis, operiebatis lacrymis altare Domini, fletu & mugitu, ita vt non respiciam ultra ad sacrificium, nec accipiam placabile quid de manu vestra.

14. Et dixistis: Quā

10. Nolite secundum faciem iudicare. Secundò, nemo nostrum proximum suum despiciat, cum vnus sit omnium nostrum secundum corpus patrum, Deus, Adam, Abraham, & Iacob, & secundum animā vnus nos creauerit ex nihilo Deus, & religione ac lege idem sit omnium nostrum pactum maioribus nostris à Deo traditum. Cur ergo superbus cōtemptor fratris sui tot vnionis vincula fœderaque disrumpet?

11. Tertiò, contemptus eò magis crimen augeatur, quò proximior despicitur persona, qualis est vxor legitima, & hoc, vt illegitima ducatur: hæc est Iudæ transgressio & Israelis abominatio publicè facta, vbi religiosius vigere debebat lex, in Ierusalem: quia violauit Iudas sanctitatem Domini, ac Legem, quam dilexit, & vxorem habuit cultricem idolorum.

12. Disperdet Dominus ex vrbibus ac terminis Iacobi tale patrantē scelus, siue Scriba, siue laicus, siue Sacerdos ille sit, pro tali labe, in ea perseuerans, offerensque munus exercituum Domino.

13. Reliquistis & quartò, cum malè à vobis habitatum vxorum lacrymis, vlulatibus, ac querimonijs orantium operiebatis altare Domini, tali crudelitatis & impatientiæ vestræ velo, vt ne sacrificium quidem, tantum abest vt quid placabile gratumque mihi futurum, è manu vestra suscipiam.

14. Et dixistis: Cur ita? Quia Dominus vnionis legem

et causam? Quia Dominus iustificatus est inter te & uxorem pubertatis tue, quam tu despexisti: & hæc particeps tua, & uxor fœderis tui.
 15. *Nónne vnus fecit, & residuum Spiritus eius est? Et quid vnus querit, nisi semen Dei? Custodite ergo spiritum vestrum, & uxorem adolescentie tue noli despiciere.*

16. *Cum odio habueris, dimitte, dicit Dominus Deus Israel: operiet autem iniquitas vestimentum eius; dicit Dominus exercituum. Custodite spiritum vestrum, & nolite despiciere.*

17. *Laborare fecistis Dominum in sermonibus vestris. Et dixistis: In quo cum fecimus laborare?*

legem contestatus est inter te & uxorem, cui ab adolescentia copulatus es, & modò despexisti, impiè cum ea te gerens: & certè caro est de carne tua: non estis duo, sed sicut in carne vna, ita & in vno spiritu esse debetis. Pars tua est, & cõtemnis? vxor est fœderis in adiutorium tecum iñti, & contemnis?

15. Nónne vnus Deus fecit te & illam, insigni uirque rationali mente, quæ participatio quædam est diuini Spiritus? Et quid Deus querit in vxore tua, diuitias, an pulchritudinem? iuuentutem, an nobilitatem? Nónne semen ac prolem cultui suo ab vtroque parente dicandam? Custodite ergo spiritum vestrum in vno veri Dei cultu, nulla sit in vobis idolatria: quàmque primam atateque florentem habuisti uxorem à virginitate sua, modò laboribus annisque attritam, & tamen prolificam, ne cogitatu quidem velis despiciere, sed honora, ama, excole.

16. Cum odio habueris quacumque ex causa (præterquam fornicationis) dimitte, dicit Dominus Deus Israel, & pœnas dabis: nam iniquitatis huius punitio, viri dimittentis corpus, ait Dominus omnipotens, lacero præ paupertate vestimento operiet, atque foris & intus illum torquetur. Ideo custodite ambo spiritum vestrum, charitatis nuptiali veste ornatum: & nolite per despectum, impatientiam, & superbiam, spiritus hanc vestem dilacerare; ne in pœnam penuria etiam exterius in corporis veste laboretis.

17. Quintò denique multò peius blasphemij vestris molestiam Deo laboremque peperistis: quòdque longè deterius est, ne aduertitis quidem. Ecce enim impudentissimè respondere ausi estis dicentes: In quo cum fecimus laborare?

*In eo quòd dicitis,
Omnis qui facit ma-
lum, bonus est in cõ-
spectu Domini, &
tales ei placent: aut
certè ubi est Deus
iudicij?*

En que le dimos en que entender? In eo certè quòd idolatrarum malorumque visa prosperitate, vestraque bonorumque aduersitate perspecta, impiè dicitis: Omnis qui facit malum, bonus est in conspectu Domini, & tales ei placent, cum tot affluant bonis: quod cum dictu nefas sit, illius erga humana non apparet prouidentia, nec infima ista curat: aliàs, ubi est Deus iudicij omnis author rectissimus? ubi est diuini æquitas iudicij? Vestram hanc blasphemiam ipse diluam, dicit Dominus omnipotens Pater. Nam

CAP. III.

CAP. III.

*Math. XI. 1. Ecce ego mitto
B. 10.
Mar. I.
A. 2.
Luc. I. B.
17 & 7.
D. 27.
Psal. 131.
D. 17.* *1. Ecce ego mitto
Angelum meum, &
præparabit viam ante
faciem meam. Et sta-
tim veniet ad Tem-
plum suum Domina-
tor, quem vos quæri-
tis; & Angelus testa-
menti, quæ vos vul-
tis. Ecce venit, dicit
Dominus exercituum:*

1. E Cce ego iam-iam præ celeritate ac certitu- *Math. 11.
B. 10.
Mar. I.
A. 2.
Luc. I.
B. 17.
D. 27.
Psal. 131.
D. 17.* dine, qua hoc faciam, mitto Ioannē Baptistam, natura hominem, vitæ sanctimonia le- gationisque dignitate Angelum meum, qui prædicans baptismum poenitentiae, viam præparabit ante Filiū meum, qui est Verbum, notitia, & facies mea, me ipsum mundo manifestans, cui omne iudicium dedi, & vnus Deus est mecum, tantum persona est à me distinctus. Templum habet vnum, idemque dominium mecum possidet: statimque suum subsequetur præcursores Ioannem ad Templum suum veniens Dominus ille, quem vos Dei iudicij titulo quaritis, qui est magni consilij testamentique attestatione, hoc est, in Lege promissus, Saluator & Angelus salutis, quem vos cupitis: Angelus est testamenti, patribus vestris missus, apparens, & loquens, testamentum legemque condens, nouumque & æternum veniens alterum statu et longè opulentius testamentum.

*2. Et quis poterit
cogitare diē aduen-*

2. Sed en, instat iam: & quis, non dicam eloqui, sed vel cogitare quidem poterit diem aduentus eius?

eius eius? & quis stabit ad videndum eum? Ipse enim quasi ignis conflagrans, & quasi herba fullonum:

3. Et sedebit conflagrans & emundans argentum, & purgabit filios Levi, & colabit eos quasi au-

eius? Incarnationis eius mysterium, doctrinae claritatem, miraculorum consuetudinem, humilitatis profundum humanae cum maiestatis excelso unitum diuinæ, quis stando intra sui latitudinem ingenij intelligere quiverit? Medius vestrum stabit, & nescietis. Captiuandus erit in obsequium fidei vester intellectus. Ad hoc suo vos Ioannes omni exceptione maior firmabit exemplo; non enim se stādo, sed procumbēdo, fatebitur indignū & impotentem ad calceamenti huius corrigiam vnionemque vel mente soluendam; vel ad tanto Domino assistendum, imò & ad infimum ei seruitutis famulatum impendendum, qualis est, herum discalciare: qui, quæ capturi ad videndum eum stare præsumunt, vnica voce prosternentur armati; & quasi igneis emissis ex oculis radijs, à vendentibus & ementibus Tēplum suum ipse purgabit. Iudicij Deum æquissimi se fore monstrabit: nam ecce adest, & nec præsentem mundus agnoscet; & tamen sine luce fide quæ diei incarnationis suæ, ne vel vnus beatitudinem consequi poterit, quæ non alia est, quàm stare ad videndum eum. Quis ergo saluus erit, si malus omnis statim puniatur? Tolerat itaque malos, vt vertat in bonos: ipse enim est quasi ignis dura liquās metalla, & vtilia constituens: ipse est quasi herba fullonum saponaria, vel visu horrida præ immunditia indumenta, grata ex munditie reddens; etiam fustem ad id crucis, Sacramētaque, veluti herbam fullonis adhibebit.

3. Mox mecum sedebit in calis triūphans, & in præteritorum expiationem criminū, auctioremque virtutum cumulum, suos tribulationū igne per malos exercebit: non secus ac optimus aurifex sedere solet conflagrans & emūdans argentum, ille

*rum & quasi argen-
tum, & erunt Do-
mino offerentes sa-
crificia in iustitia.*

*4. Et placebit Domi-
no sacrificium Iuda
& Ierusalem sicut
dies seculi, & sicut
anni antiqui.*

*5. Et accedam ad
vos in iudicio, & ero
testis velox malefi-
cis, & adulteris, &
periuris, & qui ca-
lumniantur merce-
dem mercenarij, *
viduas & pupillos,
& opprimunt pere-
grinum, nec timue-
runt me, dicit Do-
minus exercituum.*

* & hu-
milant

ille à Templo suo incipiens, utpote à capite, ipsos per martyria cruciatúsque purgabit Apostolos, ac Leuitici generis ministros, & colabit eos quasi aurum & quasi argentum, & offerent Domino in iustitia & sanctitate sacrificia farinę in Eucharistia, olei in Ordinis Sacramēto in Sacerdotes consecrati, & thuris in Missis, diuinisq; officijs.

4. Vnicúmque erit sacrificium hoc Minchab in Ecclesia, instituetúrque à Filio meo in Iuda, & in ipsa vrbe Ierusalem, placebitque mihi, sicuti propter tanti vel rudia delineamenta sacrificij à retrò sæculis oblata placuere sacrificia. Nec abs re est tantum prædixisse mysterium: singularissimum siquidem erit contra omnia mūdi pericula firmamentum, eritque in tormentis fortitudo fragilium, & in morte celeste viaticū. En quanta iudicij æquitas, quantaque prouidentia. Primò tolerantur mali, ut conuertantur, conuersi deinde per aduersā & per malos expiantur, ac tertio perpoliuntur, & altaris sacrificio roborantur.

5. Et accedam ad vos in iudicio, cum videbitis Deum iudicij cum potestate ac maiestate mea ad iudicandum venientē in nubibus cæli. Deum iudicij, quasi bonam habentes causam, quæritis: & ego diuinitate mea in medium proferam in ictu oculi, quasi testis expeditus & certissimus, maleficos, & adulteros, & periuros, & in mercedis solutione operarijs calumniam inferentes, aut viduis & pupillis, & quorum culpa peregrini opprimuntur, & à causa cadunt, & ut vnico dicam verbo, omnes, qui me in scriniolo cordis sui nulli peruio non rimuerunt: singula quamuis arcana prodam mala; tantum abest, ut mihi placeant mali.

6. Ego enim Domi-

6. Hoc quidem velocissimo vitę curriculo quasi

*nus, & non mutor.
& vos filij Iacob nō
estis consumpti.*

in carcere seruantur, donec totius malè actæ vitæ ratio appareat, processusq̃ue claudatur: nemo vel morte meas poterit manus euadere. Ego enim sum Iehoua, sum ipsum esse, cōstans ac immobilitate, & æternum, semperq̃ue idem. Si Deum iudicii statim iudicare iuxta sensum vestrum malos oportuit, oportuit & vos, o impij filij boni patris Iacobi, diu iam fuisse consumptos.

7. A diebus enim patrum vestrorum recessistis à legitimis meis, & non custodistis. Reuertimini ad me, & reuertar ad vos, dicit Dominus exercituum. Et dixistis: In quo reuertemur?

Zach. 1.
4.3.

7. A diebus enim antiquis præcepta, leges, ceremoniasq̃ue meas violastis, nec tamen immissa in vos fame relipsistis, imò in peius proficistis: & tamen expecto, & ad pacem offensus inuito, exercituum Dominus famescientes homunciones, vt bona suscipere velitis, exopto. Reuertimini ad me pœnitendo, & ego reuertar ad vos misericorditer benefaciendo. Tanta animi vestri cæcitas fuit, vt quasi sancti dixeritis: In quo peccauimus, vt pœnitentiam agere debeamus? Accipite & aliud præter superiora crimina, maximeq̃ue detestandum.

*8. Si affiget homo Deum, quia vos configitis me? Et dixistis: In quo *configimus te? In decimis, & in primitijs.*

*cōfigimus 6.

8. Num affiget, hoc est, num defraudabit homo Deum? & tamen vos cōfigitis, rapitis, ac dolose me supplantatis, me enclabays. Et cum in lacrymas restitutionemq̃ue verli ne vel hiscere quidem debuissetis, nec tantum scelus agnouistis, imò impudenter respondistis: In quo configimus doloreq̃ue vehementi affecimus te? In decimis vique & in primitijs.

9. Et in penuria vos maledicti estis, & me vos configitis gēs tota.

9. Corripui vos magna penuria & sterilitate, *Nibem. s.* nec tamen me vel sic puniti placare curatis, sed omnes vos configitis me, ac spoliatis me diuino iure meo, decimas & primitias in ipsa fame ministris meis minimè soluentes: quare & Templum meum deferere sum compulsi.

10. Inferte omnem

10. Agite restitutionem integram, quamuis cun-

decimam in horreū, & sit cibus in Domo mea, & probate me super hoc, dicit Dominus: si non aperuero vobis catartas calj, & effudero vobis benedictionem vsque ad abundantiam.

ii. Et increpabo pro vobis deuorantem, & non corrumpet fructum terræ vestræ: neo erit sterilis vinea in agro, dicit Dominus exercituum.

12. Et beatos vos dicent omnes gentes: eritis enim vos terra desiderabilis, dicit Dominus exercituum.

13. Inualuerunt super me verba vestra, dicit Dominus.

14. Et dixistis: Quid locuti sumus contra te? Dixistis: Vanus est qui seruit Deo: & quod emolumentum, quia custodiuimus praecepta eius, & quia ambulauimus tristes coram Domi-

ctos vrgeat inopia, inferte omnem decimam in Templi horreum, & sit cibus pro ministris in omnipotentis Domo: & probate me in hoc, (vniuersorum sum Dominus, qui hæc dico, cuius dixisse, fecisse est) si non dederam tam copiosam pluuiam, vt cali catartas aperuisse videar, & fertilissimam effudero vobis copiam vsque ad abundantiam, supra quàm horrea vasaque vestra capere valeant.

11. Tantaque est Domini mei vis, quòd increpationem meam pro vobis sentiet fructuum deuorator animalculus, & mihi parens non corrumpet fructum terræ vestræ: nec erit sterilis vinea in agro.

12. Et prosperos, felices, atque beatos vos dicent omnes gētes: quia eritis mihi vos quasi terra desiderabilis, ob rerum foecunditatem. Animaduertite itaque, vos mala pati, quia mali estis; & à blasphemijs abstinete.

13. Inualuerunt contra me verba vestra, & quasi graue quoddam onus me opprimunt.

14. Et quasi nihil obloquuti fuissetis, dicere pręsuplistis: Quid locuti sumus contra te? Ecce dixistis: Vanus & seruitij sui labore frustratus est, qui seruit Deo, vt in nobis est videre: nam quod nobis vndique afflictis obuenit emolumentum ex eo quòd custodiimus praecepta eius, & ambulauimus tristes ob præterita peccata coram Domino exercituum?

no exercituum?

15. Ergo nunc beatos dicimus arrogantes: siquidem edificati sunt faciētes impietatem, & tentauerunt Deum, & salui facti sunt.

16. Tunc locuti sunt timentes Dominum unusquisq; cum proximo suo: & attēdit Dominus, & audiuit: & scriptus est liber monumenti coram eo timentibus Dominum, & cogitantibus nomen eius.

17. Et erunt mihi, ait Dominus exercituum, in die qua ego facio, in peculiū: & parcam eis, sicut parcit vir filio suo seruienti sibi.

18. Et conuertemini, & videbitis quid sit inter iustum & impium; & inter seruientem Deo, & non seruientem ei.

15. Ergo nunc, cūm hæc experiamur, beatos vocamus arrogantes, qui contra Deum superbiunt & blasphemant: siquidem filijs ac diuitijs abundant, qui impiē agunt adhuc, & peccatis eum prouocarunt, non secus ac si periculum facere voluissent, an Deus illatas sibi iniurias potuisset vlcisci: nec ideo perierunt, imò sunt prosperati.

16. Tunc, cūm me his impeteretis impij, causam meam egerunt viri timorati, vnusquisque cum proximo suo: & oblectatus attendi, & audiui, & in æternæ memoriæ meæ libro reposui, in bonū & in retributionem timentium me, nomēque meum assiduē contemplantium.

17. Et in die, qua ego facio, cūm nunc homines faciatis quæ vultis, & ego sileam, hi pij erunt peculiaris possessio, & quasi dilecta grauissimaque substantia mea, & acquisitio: & nulla eos poena vexabit, aut culpa: sed & filij titulo, & obedientis ac seruientis mihi, parcam eis, sicut parcit vir filio suo seruienti sibi.

18. Et conuertemini vos blasphemi, intra vos ipsos seram tunc & infrugiferam poenitentiam agentes, & videbitis experiemini que, quid intersit apud Deum inter iustum & impium; & inter seruientem Deo, & non seruientem ei.

CAP. IIII.

1. Ecce enim dies veniet succēsa quasi caminus: & erunt omnes superbi, &

CAP. IIII.

1. **E**cce enim vniuersalis iudicij veniet dies, in qua maximus apparebit ignis, ad quem boni vt aurū, at omnes superbi & impij erunt quasi stipula, adeò celeriter inflāmabit eos dies illa,

omnes facientes impietatem. stipula: & inflammabit eos dies veniens, dicit Dominus exercituum, quæ non derelinquet eis radicem & germen.

illa, omninoque consumet, nec ramum, nec folium, nec solatij spem ullam relinquens illis, quos viuos semper incendet, totosque quasi paleam possidens ac penetrans denigrabit.

non derelinquet eis radicem

& germen.

Zach. 3.
C. 3. 6.
D. 12.
Luc. 1.
G. 78.

2. Et orietur vobis timentibus nomen meum Sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius: & egrediemini, & salietis sicut vituli de armenta.

2. Et è contrario orietur vobis timentibus nomen meum, qui in tristitia nocte vixistis, omnes depellens tribulationum tenebras, vosque latificans, Christus Sol iustitiæ reuelator, & Deus integerrimi exequutor iudicij, qui vera omnia iudicabit, & nec bona, nec mala, nec virtutes, nec vitia latere patietur: & sanitas in pennis eius, vt sanator per pœnitentiam portet in humeris suis: quocunque radios suos quasi pennas & alas iustificantis iustitiæ suæ expādet, sanitas erit mentibus: vt aquilæ, sanis oculis eo fruamini cum tanti Solis apparere maiestate; vt noctuæ, obnebrabuntur ac cruciabuntur magis oculis a grīs impij. Vestra sanabit vulnera, confraclæque solidabit. Tunc luceſcet & orietur sanitas vobis timoratis, in pennis leuissimis iustitiæ, quibus in aëra obuia iudici leuabimini, in terra impijs consistentibus, vtpote peccatorum onere grauatis: & egrediemini è tumulis & è terra corporibus integris & agilibus; & quasi vituli inclusi ac famelici, ad vberima pascua salietis educti, per amplissimosque celi campos, quasi vituli de vinculis liberati, exultabitis.

3. Et calcabitis impios, cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum in die qua ego facio, dicit Dominus exercituum.

3. Tunc etiam calcabitis impios, cum fuerint vt cinis intus ignem seruantes, & extrà deformes, abiecti, & absque vlla fortitudine in terra, sub planta pedum vestrorum in aëra leuatorum, in die qua ego facio quod facturus sum iudicium per Filium hominis, ait omnipotēs exercituum

Domi-

Dominus, quem non est eludere.

*2. ad. 20. 4. Mementote Legis
Deu. 4. 1. Moysi serui mei,
6. quam mandavi ei in
Horeb ad omnem Is-
rael praecepta & iu-
dicia.*

4. Vobis ergo, dum per me licet, imò exigitur, boni consulite. Vos compello, qui hac auditis ante vtrumque Messia aduentum. Mementote Decalogi à me, non ab homine, per Moysen, non quidem filium meum naturalem, qualis erit Messias, sed seruum mihi gratissimum a tate sua, lata ac promulgata per tantum virum memores estote Legis, quā cum imperio & maiestate, monte fumante, fulgure coruscante, buccinisque terrorē omnibus Israelis tribubus concutientibus, dedi Moysi in Horeb: nam & nominis loci & interpretationis meminisse deberis, vt Lege hac siccitatē omnis vitiani humoris excoquendam esse sciatis, cūm Horeb siccitas sit: atque ideo mandavi ad omnem Israel benedictiones obseruatoribus, maledictionesque prauaricantibus imprecantem, praecepta mei cultus iudiciaque in pace vos continentia, ita vt ipsius etiam Legi honestas ad sui obseruantiam memoriamque vos cogere debeat, vt illius semper spiritu viuatis.

*Mat. 11. 5. Ecce ego mittam
B. 14. 17. vobis Eliā Prophe-
B. 10. tam, antequam ve-
Mat. 9. niat dies Domini
P. 11. magnus & horribi-
Luc. 1. B. 17. 9. A. lis.*

5. Futuris autem saeculis quia vos infideles mihi fore video, ad insignem relegandam perfidiam vestrā, peculiari dono Thesbitem Heliam Propheram exornaui, & viuum adhuc propterea seruo, quia vestro bono illum praemissurus sum in persona sua propria, non tantum spiritu, quem Ioānes imitabitur, priorem praecurrens in carne aduentum; Helias verò posteriorem illum praebit diem Domini, qui est magnus sanctis, & horribilis peccatoribus.

*Ecclesi. 48.
Apo. 11.
Mat. 17.
& ibidē
Hier. qui
hūc spm.
inaliter
loquitur.*

*6. Et conuertet cor
patrum ad filios, &
cor filiorum ad pa-*

6. Tunc per Heliam conuertentur sub mundi finem Iudaei, ita vt sit eis cum Patriarchis & Prophetis, cum Apostolis & Christianis, cor vnum,

Rom. 11.

*tres eorum: ne fortè
veniam, & percutiã
terram anathema-
te.*

idem sensus, idem spiritus, anima vna, vnàque
Christiana Religio: ne incerto mortalibus (vt
vigilantiùs in bonum arbitrij libertate fungan-
tur) tempore veniens, percutiam omnes (vt pote
sapientes non cælum, sed terram, deprehensos)
anathemate, prorsus à meis beatis sedibus, vtpo-
te terrenos, separans per Filium meum Iudicem,
quem priùs mittam, non vt iudicet mundum, *Ioan. 7.*
sed vt saluetur mundus per ipsum iudicij veri *Iob 36.*
Deum, impiè ab hominibus pro ipsorum salute
iudicandum.

HEBRAISMI,

Pro difficiliorum Scripturæ sanctæ locorum intelligentia Literali, plures quàm alibi, & in Alphabeticum ordinem rectiùs dispositi.

Bſcondere oculos ab aliquo peccatore, eſt, illum non punire. Quòd is, qui aliquem punire non vult, oculos ab eo auertat, & ſe non uidere ſimulet.

Leuit. 20.

Accingere lumbos, eſt, viriliter aut expedire aliquid agere: aut ſe expedire ad miniſtrandum. Quòd is, qui expedire miniſtrare capit, ſe accingere ſoleat, ne à veſtibus in miniſterio impediatur. 2. Reg. 4. Job 40. Luc. 12.

Addere ebriam & ſitientem, eſt, nocentes & innoxios in pœna ſimul inuoluer. Deut. 29. Quòd multum impij dicantur ebrij. Iſa. 28.

Amaritudine afficere os Domini, eſt eius imperio non obedire.

Ambulare ad pedē alicuius, eſt, in ambulando illum non urgere, ſed illi ſe accommodare. Quòd ille, qui aliū ſequitur, ſoleat in inceſſu ſe illi accommodare. Gen 33.

Ambulare coram aliquo, eſt illum cogitare præſentem, aut cum timere. Quòd is, qui coram aliquo ambulat, maxime ſi ut ſeruus coram domino, timeat, & cauē agat. Gen. 17. 3. Reg. 8. Memēto, ait Ezechias, quomodo ambulauerim coram te, id eſt, tibi ſeruierim corde perfectō.

Ambulare cum aliquo, eſt, illius facere

voluntatem, aut, facere quæ ille imperat. Quòd qui ſimul incedunt, communiter conueniat inter eos. Gen. 6.

Ambulare facere, pro detrabere. Quòd quaſi calcar addat detrabens ei, cui detrabit, ad veniendum & purgandum ſc. 2. Reg. 19. Piſcale.

Ambulare in lingua, eſt, detrabere: & **A**ſcendere labium lingue, eſt de aliquo detrabi. Ezech. 36.

Ambulare in cogitatione cordis, eſt, facere quod lubet. Deut. 29.

Animam alicuius aliquem abominari, eſt, voluntatem illius abijcere. Leuitici 26.

Animam facere, aut animas, eſt, greges aut homines in poſſeſſionem acquirere, aut res animatas ſibi naſci. Quòd ea, quæ acquirimus, induſtria noſtra facere videamur. Gen. 21.

Animam in manibus ponere, ſeu habere, eſt, eſſe in vita diſcrimine. Quòd ea, quæ manibus geſtamus, omnibus ſint per uia periculis. Omnibus enim occurrentibus periculis manus obijcimus. Pſal. 118. 1. Reg. 28.

Aperire aurem, eſt, reuelare aut indicare aliquid alicui. Iſa. 50. Quòd is, qui aliquid alicui reuelat, ad aurem ei loquatur. 1. Reg. 9.

Aperire theſaurum bonum celum, eſt, dare pluuiam opportunam. Deut. 28.

Aperire vuluam, eſt, naſci primogenitum.

nitum. Exod. 13. Luc. 2.

Aqua pedum Hebraei est lotium, & dicitur aqua, quoniam ex potu gignitur: aut quod vique aquam sapiat, licet ex potu vini procedat: pedum vero, quod ad pedes demitti soleat. Aut dicitur Aqua pedum, quod ex vesica, veluti ex fonte, aqua ad pedes fluat. Isa. 36. Ut bibatis aquam pedum, id est, lotii: quod vulgatus vertit, Vrinam vestram, vnestras aquas.

Arguere pro reconciliari. Isa. 1. Iob 9.

Qui enim dissidentes reconciliare vult, increpat utrumque, & manum ponit inter eos.

Ascendere in cor, est, cogitare: & Non ascendere, non cogitare. Quod cogitatio actus est cordis: aut quia cogitationes soleant in cor ascendere. Luc. 24.

Aspectus pro spe aliquando ponitur.

Quod homines aspicere soleant eum, in quo aliquid sperant. Isa. 20.

Aspicere, aliquando est, otiosi. Quod otiosi aliquid aspicere, aut se, soleant. Vnde cum otio torpentem Siculi videmus, aimus, Quid aspicit ille? Genesis 42.

Avertere faciem alicuius, est, postulatque negare. Quod is, cui negantur, faciem confusus avertat: & Non auertere, est ea concedere. 3. Reg. 2.

Auferre praputium cordis, est, cordis cecitatem auferre. Nam sicut praputium occultat extremam virge partem, ita & cecitas mentis oculum cordis.

Deut. 10.

B.

Benedictionem accipere, pro accipere munus: & Benedictio pro munere ponitur. Quod soleat cum benedictione

nitus, aut boni imprecatione, offerri, & suscipi. 1. Reg. 25.

Benedicere, cum est hominis ad hominem, est bona precari. Gen. 14. 24. Si vero hominis ad Deum, est laudare, ut in Psalmis: Dei vero ad hominem, est benefacere. Gen. 24.

Benedicere sibi, est, promittere sibi impuniter. Deut. 29.

Bona loqui super aliquem, est, bona promittere. Num. 20.

Bonum esse in oculis alicuius, est illi placere: Malum vero esse, est, displicere. Gen. 16. ibi, Vtere ea, ut lubet. Fac ei, quod bonum est in oculis tuis, Textus habet.

Bonus oculus, est, oculus pius & misericors: malus vero, impius & invidus. Prou. 6. 20. 23. Deut. 25. Matt. 20.

Brachium pro fortitudine. Isa. 33.

C

Cadere aliquid de sermonibus alicuius, est, non impleri: sicut, Non cadere, est, impleri. Quod ea, quae non implentur, cadere videantur. Como se cayo tal costumbre, y tal esta en pie? & quae implentur, stare dicimus. 2. Regum 10.

Cadere in sortem, pro in sorte contingere seu euenire. Num. 34. Accipitur etiam pro hereditate.

Caput, vel, in Capiti esse, est esse superiorem: esse vero in Caudam, esse, esse inferiorem, aut despicabilem. Quod caput sit pars superior & honorabilior in homine: cauda vero in animali sit humilior & despectior. Deut. 28. Isaia 9.

Carnem brachij comedere, est, vicinis nocere. Isa. 9.

Cingens

Cingens cingulum, est, esse masculum:

Quod soli soleat mares cingulo cingi.

2 Reg. 3.

Clandus vocatur etiā Clausus: eò quod

Clandus non possit, quò libeat, ire; ve-
luti clausus. 2 Reg. 14.

Cognoscere bonum & malum, est, inter
ea discernere. Non cognoscere bonum
& malum, est, non discernere.

Deut. 1.

Cognoscere faciem in iudicio, est, alicuius
gratiā iudicium pervertere: & è con-
uerso, Non cognoscere faciem, est, il-
lud non pervertere, persone alicuius
intuitu. Deut. 1. Pro scrib. 24.

Cognoscere fœminam, est, rem habere cū
ea: & Accessus ille, cognitio dicitur:
Quod tunc cognoscatur fœmina esse
fœminā: aut quia tūc familia eius cre-
etatur, quasi res notissima. Gen. 4.
& 24.

Cognoscere quicquam cum aliquo, est, illi
non fidere, sed ab eo rationem exigere:
& Non cognoscere quicquam cum a-
liquo, est, illi cuncta tradere, & ab eo
rationem non exigere: aut melius,
ex fiducia erga illum, nihil suorum
curare. Gen. 39.

Contegere pedes, est, aluū purgare. Quod
defluentibus vestibus pedes soleat re-
gere ventrem purgās: ne verenda re-
uelet. 1. Reg. 24. Ad tegendos pedes:
vbi vulgatus legit, Ad aluum pur-
gandum.

Contestari aliquem contestari, est, illū
coram testibus admonere. Exod. 29.
Deut. 31. id est, Simul mecum in testes
vocari calum & terram.

Custodire custodiā, est, seruare quæ præ-
cepta sunt. Num. 18. 31. Zach. 3.
Numero 89.

D *Are aliquid coram aliquo, est tra-*
dere illud in potestate eius. Deut.

2. Gen. 20. *Terra coram vobis est,*
id est, in vestra potestate.

Dare animam pro anima, id est, vitam
pro vita, est, occisorem occidere.
Exodi 21.

Dare calum ferreum, & terram, velut
as, est, fructum terra negare, aut ea
quæ ad eum sunt necessaria. Leu. 26.

Dare cervicem, est, fugere. Quod fugē-
res soleant ceruicē vertere persequen-
tibus: sicut Latini dare terga, est fu-
gere. Exod. 23. Psal. 7. Aut

Dare cervicem, est, in alicuius potestate
ponere ad iugulandum. Vnde Psal. 7.
verti potest: Posui sti iugula omnium
inimicorum in mea potestate.

Dare faciem, est, irasci. Leu. 20.

Dare faciem in aliquem, est, ira aduer-
sus eum moueri. Quod irati faciem
vertere solent ad eos, ex quibus vin-
dictam expetunt. Leuit. 17. 20. &
Hierem. 21.

Dare fœminam in sinum alicuius, est,
eam illi in uxore dare. Gen. 16. Quod
uxor in lecto sinus sis viri.

Dati dati, pro perpetuo dati Num. 8.

Declinare iudicium, est, illud pervertere.
Quod declinantes à recto soleant de-
flectere. Exod. 23.

Deum esse cum aliquo, est, eum inuare
in omnibus operibus suis. Gen. 21. 39.

Deum loqui bonum super aliquem, est,
bona illi promittere Num. 10.

Dies calis, pro perpetuis diebus Quod ca-
lum perpetuum est. Psal. 88. Deu-
teron. 11.

A diebus in dies aliquid seruare, est,
V V V

perpetuò seruare. Quòd perpetuum constat ex multiplicatis in infinitū diebus. Exod. 22.

Dies mercenarij, pro diebus certis : quoniam certi sunt dies eius. Job 7. Isa. 16.

Diei rem facere in die suo, est, opus consuetum singulis diebus repetere. Exod. 3.

Dimittere aliquem anima sua, est, eum in sua libertate sinere. Sumitur enim anima pro voluntate. Deut. 21.

Domo, pro, intus, & Domi esse, pro, intus esse : & loco, Intus & extrà, dicitur Hebraïsmus, E domo & extrà. Exodi 25. Deaurabis è domo & extrà.

Dormire cum patribus, est, mori.

Durus facie, est, immitis & crudelis. Deuter. 28.

E

Ecco ego, id est, Adsum. Quòd qui id sunt, soleant se ostendere. Vexime aqui. Gen. 22.

Aedificare domum, est, dare prolem & posteritatem, præsertim copiose. Quòd sicut in aedificio domus domui additur, ita & in familia persona persone, aut filius patri, & sic successive. Vnde Banah Hebr. est aedificare, & Ben filium, quasi patris aedificium. Nam usque hodie solemus dicere, Domus Regia, id est, familia. Domus Rechabitarum, id est, familia. Isa. 7. Audite domus David, id est, familia. Gen. 16. 30. Exod. 1. & 2. Reg. 7.

Egressum esse cor, est, animo desiccare, seu admirari. Quòd qui admiratur, aut spasnum aut syncopen pa-

titur, videatur cor non habere. Genesis 42.

Egressum ex ore, est, promissum. Quæ procedunt ex labijs meis, non faciam irrita. Psal. & Num. 32. Vnde

Egredi ex ore, pro, promittere, accipitur. Egredi in manu excelsa, id est, omnibus superiori, aut eleuata ad percutiendū, si quis eam impediatur. Num. 33.

Erigere pactum cum aliquo, est, cum eo pacisci, aut pactum tenere. Quòd paciscentes solebant aliquid eleuare, cum pactū imbat. Vnde, Alca el dedo. Gen. 20. & 1. Quæ quidem lapidis aut acerui erectio pacti stabilitatem significabat.

Esse alicui in panem, est, ab eo veluti panem deuorari. Quòd panis dentibus scindatur, & deuoretur. Num. 14. aiunt exploratores de Chananais: Sunt panis noster, id est, quasi panem deuorabimus eos.

Esse alicui in pedes, est, quòd ille iturus erat, ire. Job 29. Oculi mei caco, id est, direxi illum in via; & pes claudio, id est, ibam, quòd ire non poterat ille. Num. 10. Atque ita,

Esse alicui in oculos, est, illum dirigere. Quòd oculi soleant nos in via dirigere. Num. 10.

Esse in gentem, est, prolem in magna copia multiplicare. Idem,

Esse in populum, id est, tantam habere progeniem, quòd possit populum constituere. Gen. 17. & 48. & 12. Faciam te in gentem magnam.

Esse intra portas alicuius, est, cum eo intra urbis mœnia habitare. Exodi 20.

Esse viro, pro, esse coniugatam. Num. 30.

Expla-

*Explorare post cor, est, sequi cordis concupiscentias. Idem,
Explorare post oculos, est, desiderare visā. Quod concupiscentia sequatur cognitionem. Num. 15.*

Extendere lineam, pro extendere punitionem. Quod sicuti camentarij lineā ad opus extendunt, ita Deus punitionem, qua fure solet fieri. 2. Reg. 19. Extendim super eam lineam Samaria, id est, puniam. opus faciam, sicut feci in Samaria. Vocat autem Hebraismus punitionem opus, Isaiæ 28. Alienum est opus eius ab eo, id est, punio. & videtur accipere lineam pro opere: quod linea mensuratur & dirigitur opus.

F

Facere, pro sacrificare frequens est. Quod immolans ex hostia fumum faciat. Unde facere bouem, agnum, aut hircum, est, illum Domino offerre, sepe in Levitico: & prima Corinthiorum undecimo: Hoc facite, id est, sacrificate in me memoria. Quæ phæsis Græcis etiā & Latinis est peculiaris. Facere aliquid coram sole, est, illud publice ac manifeste facere. Num. 25. 2. Reg. 12.

Facere aliquid in perfectione vel integritate cordis, est, non facere multiloque, seu insidioso. Quod insidioso malum bono mixtum habeant in corde suo.

Facere benedictionem, est, facere aliquid benedictione dignum, aut acquiescere voluntati eius. Isa. 36.

Facere cum aliquo misericordiam, est, obtemperare voluntati eius in iis, quæ ad misericordiam pertinent.

Facere facere aliquem alicui, est, facere ei illum odibilem, cui gratus erat. Quod factor sit omnibus ingratus. Gen. 34. Exod. 5. Sicut esse alicui bonum odorem, est, esse illi gratum. 2. Cor. 2. Christi bonus odor sumus, id est, illi grati.

Facere in manu elevata seu excelsa, est, facere ex superbia. Quod superbi soleant facile punire alios, aut loqui elevata manu. Num. 15.

Facere in munditia manus, est, nihil mali habere in opere exteriori. Nam idem est munditia manus, quod puritas in opere externo. Genes. 20.

Facere ire opprobrium, est, divulgare opprobrium aut malum nomen alicuius. Sicut Retrahere opprobrium, est, impedire malum nomen, ne amplius quis male audiat. Quod ea, quæ divulgatur ab uno in alium ire videtur. 2. Reg. 13.

Facere labium, est, pilos superioris labij refecare. Sicut,

Facere pedes, est, pedum ungues secare. 2. Reg. 10.

Facere manum, est, facere punitionem. Quod soleat manu fieri percussio. & ponitur causa pro effectus. Exod. 14.

Facere mendacium in animam, est, viā decipere, aut, polliceri sibi impunitatem, quam non habebit. Est, viā mentiri. Quod is, cui mētur viā, ea praeiungitur. 2. Reg. 18.

Facere misericordiam, est, facere bonū, ad quod non tenemur. Sicut,

Facere veritatem, est, facere quod aliquo iure debitum est. Gen. 24.

Facere stare faciem, est, non turbari, aut non permittere mutationem in facie. Quod qui stat, nō mutetur. 1. Reg. 8.

Fames pro cibo sapius ponitur. Gen. 41.

id est, cibum ad famem sedandam.

Fieri alicui in Satan, est, illi aduersari.

Quod Satan omnibus bonis aduerse-
tur. 2. Reg. 16.

Filia vocantur oppida, que urbi adia-
cent. Quod illi sicut matri coniu-
gantur, & ab ea protegantur, & sus-
tententur. Num. 22.

Filius, pro proximo aut simili ponitur.

Filius olei, id est, unctus. Isa. 5. aut

oleo abundans. Zach. 4. Hi sunt duo

filiy olei, id est, uncti, aut oleati, seu
unctis similes. Hinc

Filius arcus, id est, sagitta: quia ei
propinqua, vel quia ab eo egreditur.
Job 41.

Filius aurora, id est, similis illi. Isa. 14.

Filius domus, id est, propinquior, seu
notior in domo. Gen. 15.

Filius exercitus, id est, miles. Quod sit in-
tra exercitum, aut illi propinquus.
Deut. 3.

Filius mortis, id est, proximus seu pro-
pinquus illi, aut dignus morte, sicut fi-
lius dignus est dignitate patris. 1. Re-
gum 20.

Filius Orientis, id est, proximus. Gen.
29. Aut ibi natus.

Filius area, id est, triticum, vel granum.

Quod in ea excutiatnr à paleis, sicut
puer à matre Isa. 21. Quà ratione

Filia pharetre dicitur saguta, Thre-
norum 3. &

Filius vagine gladius. Vel

Filius area, id est, triturandus, ut tri-
cū in area. Quod in ea à palea excu-
tatur, sicut filius à matre. Aut, pro-
pinquus triturare. Isa. 21.

Fui a fine dierum, id est, accidit comple-
ris aliquot diebus, seu simis certis die-

bus 2. Regum 8.

Furari cor alicuius, est, eo infcio aliquid
facere. Quod cor aliquando pro scien-
tia ponatur. Gen. 31. Significat etiam,
amabile se reddere. Quod cor aman-
tis apud eum, quē amat, esse videatur.
2. Regum 15. Siculi dicimus, Cor mihi
rapuit.

Furorem Domini fumare super aliquē,
est, punitionem in copia instar fumi
super illum descendere. Aut, irasci
valde contra eum. Quoniam homo
valde iratus fumum ē naribus & ore
videtur exhalare Deut. 29.

G

Ratiā apud aliquē inuenire, est,
illius consequi fauorem: idque so-
lo illius beneplacito. Luc. 1.

H

Habitare in medio populi, est, inter
eos morari, qui faci e possum sub-
uenire. Aut, ad manum habere omnia
neccessaria. 2. Regum 4.

Heri & nudius tertius, id est, tempore
precedenti. Exodi 5.

Homo mensura, id est, magnus. Num.
13.

Homines numeri, id est, pauci. Quod
pauci faciliē numerentur. Genesis 34.

I

Implere ab ore vsque ad os, si ad cui-
tatem referatur, est, implere à porta
vsque ad portam. Quod porta in vr-
be sit velut os, per quod comedit, aut
per quod impletur sicut saccus. 2. Reg.
21. 24.

Implere post aliquem, est, in omnibus il-
lum sequi, seu plenē illi obtemperare.
Num. 32.

Incircumcisus labii, est, labia crassa ha-
bens, & balbutiens. Exod. 6.

Ingradi

Ingredi ad foeminā, est, rem cum ea habere. Quod congressus intra domum in cubiculo fieri soleat, aut in alio loco incluso seu occulto. Gen. 38.

In medio, aliquorum nutriti, est, veluti unum ex eis educari. 1. Reg. 11. Sic

In medio maris, id est, intra mare. Iosue 3. Sic, In corde maris.

Integrum esse aliquem, est, nihil deesse illi de suis: quod nostri vertunt, Pacificum esse. 2. Reg. 18. inquit David, An sit integritas puero Absalon: quod nostri vertunt, Estne pax?

Interrogare alicuius os, est, inquirere quid dicat vel sentiat ille. Gen. 24.

Interrogemus os puella, id est, audiamus quid dicat.

Inuenire gratiam coram aliquo, aut in oculis alicuius, est, illi placere. Quod gratia aut fauor maximè ostēdatur in oculis. Gen. 6. 18. & sepe.

Inuenire iniquitatem alicuius, est, cum punire propter iniquitatem. Gen. 44.

Ire ad dextram vel sinistram, est, à recto diuertere. Quod declinantes in via ad dextram vel sinistram diuertant. Dent. 5. id est, Non peruerteretis iudicium.

Ire per viam omnis terræ, est, mori. Aut est consuetudo, per quam omnes homines terrā incedunt. Et dicitur via, quia frequens est. 3. Regum 2. Sic etiam

Ire ad patres, est, mori. Gen. 15.

Ingredior viam vniuersæ carnis, id est, morior. 3. Reg. 2. Iosue 23.

Irrigare pedes, est, aquam pedibus ad irrigandum adducere, aut laborare ad irrigandum. Dent. 2.

Iudicare, pro punire, frequentissimè. Quod in iudicio punitio exercetur.

Iudicare alicui, est, in fauorem ipsius ius dare. 2. Reg. 18. Gen. 16. 1. Reg. 24.

Iudicium mortis esse alicui, est, eum esse morti adiudicandum, vel adiudicatū, vel, esse reum mortis. Dent. 19. 16.

L

L *Euare caput alicuius, quandoque est, eum à malo liberare. Gen. 39. & 2. Reg. 25. Quandoq; est, numerare, aut, accipere summam. Quod res per capita numerari soleant. Exod. 30.*

Leuare faciem alicuius, est, illius ferre importunitatem, aut, eum honorare. Gen. 19.

Leuare in excelsum oculos, est, superbi- re. Eo quod superbi soleant oculos eleuatos habere. 2. Reg. 19.

Leuare manum, interdum est, iurare, maximè si ad calum leuetur. Gen. 14. Et illa manus eleuatio probè testificabatur, Deum esse in calo, & possidere calum. Sic Dent. 32. id est, Eleuata ad calum manu iurabo per vitam meam. Sic Exod. 6. Vnde mos iurandi per Dei vitam, manum eleuando.

Leuare manum contra aliquē, est, illum percutere, aut, ei aduersari. 3. Reg. 11. Num. 26.

Ligare ligamen super animā, est, vouere. Quia puniēdam ligat vitā suam, qui vouet, si non exoluerit. Num. 30.

Loqui ad cor, est, consolari, aut, blanda, & quæ cor desiderat, loqui. Quod cor interdum pro desiderio sumatur. Genes. 34. Ruth 2. Isa. 40.

Loqui bonis super aliquem, est, illi bona promittere, aut seruare. Num. 10.

Loqui contra animam, est, dicere aut facere aliquid, cuius causa moriaris. 1. Reg. 2.

Loqui in auribus alicuius, est, loqui eo audiente. Exod. 10. Isa. 5.

Loqui non posse bonum, neque malum, est, non posse mutare Domini voluntatem. Gen. 24.

Lucere facere faciem suam seu vultum super aliquem, est, hilarem illi faciem ostendere. Quod lucida soleant videntibus esse pergrata. Psal. 16. Illumina vultum tuum super nos, id est, hilarem nobis ostende faciem.

M

Magnus nimis, id est, maximus: quod efferunt Hebraei per, valde valde. Sic enim illi, maxime, ac superlativum gradum explicant.

Mane, pro die crastina. Isa. 33.

Manum alicuius esse primam in aliquo, est, manum eius prius eum punire. Deut. 2.

Manum alicuius mutare, est, substantiam deficere. Levit. 25. Quod manu substantia acquiratur.

Manus pro labore saepe accipitur. Deut. 12. Quod ea soleat homo laborare.

per Manū alicuius loqui, est idē, ac si dicas, Per eum. Sed dicitur loqui per manum, quod homines manu gestiendo soleant loqui. Hos. 13. Agg. 1.

Manus Domini gravis, id est, punitio: quod manu fieri soleat. 1. Reg. 5.

in Manus esse, id est, in potestate. Quod manibus inimicos subiciamus. Gen. 16.

Manum Domini esse super aliquē, est, virtutē eius esse super eum. 4. Reg. 3.

Medio, pro, intra, utimur. Num. 11. & Navis in medio, id est, intra mare.

Militia pro certo tempore militandi, vel faciendi aliquid. Iob 7. Militia est vita hominis, id est, ad certum tem-

pus durat. Isa. 40. Completa est militia, id est, tempus certum, quo erat illi militandum: seu, quo erat affligenda: seu quo erat illi laborandum.

Mingens ad parietē, est, masculus. Quod soli mares sic soleant meiere. 2. Reg. 25. & 3. Reg. 14.

Mittere manum, est, facere, vel incipere operari. Deut. 28. Est etiam laborare, seu operari. Deut. 12.

Mittere manum cum aliquo, est, eum iuvare. Exod. 23.

Mittere manū in rem proximi, est, furari. Quod furta manibus fiant. Exod. 22. Est etiam percutere. Exod.

Ad Principes Israel non misit manum. Sic, Traer la mano por la bazienda: y, Assentar la mano.

Movere caput super aliquem, est, de ipsius malo dolere. Iob 16. Interdum est, admirari. Hierem. 18. Et itiludere. Matth. 27. Mouentes capita sua. Hinc

Movere caput post aliquem, est, eum irridere capitis gestu. Quod aliquem deridentes, soleant gestibus & nutibus post eum gestire; praesertim quando illius verentur faciem. 2. Regum 19. Isa. 37.

Multiplicando multiplicabo, phrasim est lingua, sicut, Expectādo expectāui, Loquendo loquutus sum.

Multum tibi, pro, Sufficiat tibi. Ant

Multum tibi, scilicet usurpas. Sic & Multum vobis, usurpatis. vel, Sufficiat vobis. Deut. 2. & 3. Num. 16. pro, Sat est, quod venistis usque huc.

Mundus corde, a malis scilicet cogitationibus. Psal. 23.

Mundus manibus, est, innocēs a malis operibus. Psal. 23.

Negotiari,

Negotiari, quandoque est, fornicari. Isa. 23.

Nomen Dei esse in aliquo: seu, Deum alicubi nomen suum ponere, est, illud sortiri diuinum nomen, vel a Domino denominari. Sic Angelus Israelæ præcedens, Dominus dicitur aliquando: & Templum Domini à Domino denominatur. Exod. 23. Deut. 12.

Non ipse, id est, Non cōparat ipse. Gen. 5. & 42.

Nosse ambulare alicuius, pro, nosse laborem, quem in ambulando sustinuit. Deut. 2.

O

Oculum non parcere, est, viso malo, misericordia non flecti. Sicut

Oculum parcere, est, misereri. Deut. 7.

Onus Babylonis, id est, punitio seu pœna, quam debet Babylon portare. Isa. 23. Quod dura mala ad modum oneris grauent.

Opera sæpe vocantur via in literis S.

Operire sanguinem alicuius, est, illius celare mortem. Quod sanguis sit Hebrais mors Psal. 50. Libera me de sanguinibus, id est, occisionibus. Gen. 37. & 2. Reg. 16. Egredere vir sanguinum, id est, homicida.

Orare usque ad aliquem, est, pro eo precari dare. Deut. 12.

Os pro præcepto sapissime, ut Num. 4. Pro locutione, ut Gen. 43.

iuxta Os, quod attigerit manus voueris, id est, Sicut dixerit vouēs, manus suas posse. Aut, Sicut responderis manus vouentis. Lenit. ultimo, & c. 27. Erit affirmatio tua ad os seminis, id est,

quantum seminis dixerint agricola agrum exigere. Aut, sicut petierit semen. Numer. septimo, iuxta os ministerij, id est, prout ministerium exegerit. Iudicare iuxta os alicuius, est, iuxta quesita ab eo respondere. Esse alicui in os, est, pro eo loqui. Quod ore loquamur. Exodi 4. Aaron frater tuus erit tibi in os, id est, loquetur pro te. Tu eris illi in Deum. Quoniam miracula facies, quando ipse dixerit. Et c. 7. Erit Prophetæ tuus, ut noster vertit. Quod Prophetæ soleant esse os Domini.

Os duplex pro duplici portione. Quod portiones iuxta comedentium ora multiplicari soleant. 4. Reg. 2. ait Eliseus Helia: Erit os duplex in me. Vbi non est sensus, Erit geminus spiritus prophetia ad tuum in me: sed, Erit mihi duplex prophetia portio comparatione ad alios Prophetas. Ac si dicat: Ero tibi quasi primogenitum, cuius erat duplex portio ad alios filios in bonis paternis.

Os meum loquitur ad vos, id est, Loquor vobis patrio sermone: aut, non per interpretem. Gen. 43.

P

Panem præbere ad os paruuli, est, secundum numerum comedentium paruulorum panem ministrare: seu, prout ora paruulorum exigebant: aut, in copia. Gen. 47.

non Parcere, interdum est, non misereri; interdū non omittere. Gen. 45. Ezech. 9. 16. & 20.

Patrem vocant Hebrai, non tantum qui generat, verum etiā primū rei alicuius inuenta.

inuentorem, aut precipuum. Gen. 4.
 Percutere animam, est, occidere. Quod anima pro vita ponatur. Gen. 8. 1. Regum 24.
 Percutere cor, est, remorsum in conscientia habere. 1. Reg. 24.
 Percutere fœdus, est, pactum inire. Et dicitur percussio, quod, dum fieret, vitima feriretur: aut quia manus mutuo iungebāt fœderati. Gen. 15 & 21.
 Percutere in ore gladij, est, ferire in acie gladij. Vocatur autem acies gladij os, quod tanquam os homines comedat, scilicet scindendo. Iudic. 18.
 Petere anima ut moriatur, est, mortem desiderare. 3. Reg. 19.
 sub Pedibus esse, pro subditum esse, frequens est Exod. 11.
 Pinguedo dicitur omne pretiosum & primum Num. 18.
 Plenus dierum, vide Satur dierum.
 Pondus & pondus, id est, diuersa pondera. Deut. 25. Solet etiam Hebraismus vocabuli geminatione multitudinem significare, ut Gen. 14. Exod. 8.
 Ponere alicui reliquias, est, dare ei posteritatem. Quod posteritas relinquitur post patres. Gen. 45.
 Ponere cor super aliquē, est, illius gerere curam: aut, illum cōsiderare. Iob 14.
 Sumitur etiam pro cogitare & sentire. 2. Reg. 13.
 Ponere facie super aliquē, est, illū veluti aliquid spectabile videre. 3. Reg. 2.
 Ponere manū, est, iurare. Quod auxilium fiat adhibita manu. Exod. 23.
 Ponere manum super oculos, est, eos morienti claudere. Gen. 46.
 Ponere sanguinē super domum, est, eam ultioni obligare: seu, facere sanguinis obnoxiam. Deut. 22.

Ponere nomen suum alicubi, est, locū illum, aut rem illam ab eo denominari. Sicut, Deum ponere nomen suum in Ierusalem, est, Ierusalem ciuitatem Dei appellari. Sic nomen suum ponere in Angelo, est, Angelum Deū denominari Exod. 23. Deut. 12.
 Ponere oculos super aliquem, est, illum diligere. Genes. 44.
 Ponere verbum in ore alicuius, est, illi suggerere quid loquatur. Exod. 4. Num. 23.
 Populus formicarum, id est, multitudo admodum populi. Prou. 30.
 Porta pro vrbe Deut. 18.
 Projicere aliquid post corpus, est, illud vile aestimare. Quod ea, quæ post nos dimittimus, vilia aestimamus, nolentes ea respicere 3. Reg. 12. Isa. 38.
 Proiecasti post tergum, id est, nolisti ea ad vindictam videre. Nam quæ post terga proijcimus, videre nolumus.
 Pronomina Hebrai usurpant loco verbi substantiuī, presentis temporis. Luca 1. Benedicta tu in mulieribus, id est, Benedicta es, præ mulieribus. Iansenius Concordia c. 3.

Q

Q Vid mihi & vobis? duo Hebrais significat: alterū est, Quid questionis est inter me & vos? alterum, Quid vobis, aut ad vos pertinet? 2. Regum 6.
 Quid mihi & vobis, filij Sarnia? scilicet questionis, ut velut mihi aduersarij veluti Satan. Aut
 Quid mihi & vobis, scilicet, est commune: ut scilicet ulcisci velut iniuriā, quam ego volo dissimulare? Sic 4.

Reg.

Reg. 26. ait Jehu: Quid tibi & pa-
ci, scilicet, commune est, ut pro ea
soliciteris? Aut, Quid tua interest
de pace? Matt. 8. Quid nobis &
tibi, Fili Dei? id est. Quid qua-
stionis est inter nos & te, ut tor-
queas nos ante tempus? Joan. 2. Quid
mibi & tibi est, mulier? Quid nostra
interest, an vinum deficiat, nec ne?
Quid tibi hic est, Helia, scilicet, agen-
dum? Aut, Quid ages hic?

R

Reddere aliquid in sinum alicuius,
est, reddere illi occultè. Hier. 33.
Reddēs iniquitatem patrum in sinum
filiorum, id est, in occulto, ut nesciant
se portare iniquitatem patrum suo-
rum.

Reddere in caput, est, punire, caput per-
cutiendo; aut, absolute punire.

Reddere in faciem, aut,

Resistere in faciem, est, publicè iniuriam
vindicare, aut arguere. Deuter. 7.
Gal. 2.

Reddere in faciem alicuius malum eius,
est, eum punire. Quod, qui punit ali-
quem, venit illi ex aduerso. Deutero-
nomij 7.

Remittere manum, pro, remittere debi-
tum. Quoniam solet creditor manum
extendere ad recipiendum debitu: &
ideo, cum debitum relaxat, dicitur re-
mittere manum. Deut. 15.

Remouere cor alicuius, est, reddere eum
debilem. Num. 32.

Remouere posteriora alicuius, est, illius
abolere posteritatem. Quod filij sint
quasi posteriora patris. 1. Reg. 20.

Requirere sanguinem alicuius de manu

alterius, est, homicidam punire. Quod
indices a reis male acta exigere so-
leant, ad puniendos. Gen. 9.

Renelare aliam seu ora alicuius, est, ali-
quando, congregari: & Non renelare,
non congregari. Est etiam debonestare
eum. Deut. 27. Leu. 18. Quod ora
vestis, seu simbria, habeat ala modu,
& eam renelare oporteat, seu leuare,
ad congressum.

Renelare nuditatem vel turpitudinem
alicuius, est, rem habere cum ea. Quod
cōgressus viri & fornicia fiat renela-
tis pudendis eorum. Leu. 18.

Reueri a post alium, est, illum, quem
antea sequebaris, non amplius sequi.
Num. 22.

S

Sanctificare coetum, est, eum ab im-
munditijs separare & purgare.

Sanctificare ieiunium, est, etiam homines
ab immunditijs separare, ut rite ieiun-
nent. Aut, est ieiunare propter Deum,
qui sanctus est. Joel 2.

Sanguinem alicuius esse super aliquem,
est, esse reu sanguinis effusi. Deut. 19.
Matth. 26.

Sanguis in eo aut, super eum, id est, Ipse
fuit causa effusionis sanguinis sui.
Aut, sibi eum imputet. Quandoque
est, reos se constituere sanguinis ali-
cuius. Leu. 20. Matt. 26.

Satur dierum, seu plenus dierum, (ut in
vulgata) mortuus est, id est, comple-
tis diebus suis obiit: quibus scilicet
homines viuere solent. Aut, volēs plus
vivere. Gen. 25. 2. Paralip. 24 ubi ad
Satur, additur, dierum.

Secundum non habere, est non habere
prolem,

prolem, vel heredem. Eccle. 4. Unus est, id est, solus, &c.

Secundum diem hanc, id est, prout in presenti cernitur. Deut. 2.

Secundum tempus vite, id est, Si hoc tempore vixero. Aut, vita comite. Genes. 18.

Semen pro prole passim. Genes. 15. Leu. 12. Luc. 2.

Si, pro, non. Num. 32. Psal. 88.

Sic. Aut, Si ita, pro, Si opus est, sapius.

Aut, Si sic oportet fieri. Gen. 43.

Stare coram aliquo, est, illi ministrare.

Quod ministri astare soleant coram dominis ad ministeria parati. Deu. 1.

Subjicere omnia vel aliquid sub alicuius pedibus, est, omnia vel illud in sua tradere potestate. Idem est, Tradere sub manu. Psal. 8. Deut. 11. Gen. 16.

Suscipere faciem alicuius, est, precibus illius acquiescere: aut, benignè eum admittere. Est etiam ferre eus aspectum. Gen. 19. & 32. Sic

Suscipere faciem in iudicio, est, gratia presentie alicuius aliquid facere, ac sic accipere personam.

Suscitare verbum, seu, Stare facere, est, promissum implere. Quod deiecta videatur promissio, dum non impletur. 2. Regum 7.

T

Tradere gladium in manu alicuius, est, dare illi faciendi causam. Exodi 5.

Transire facere nonaculam, est, radere. Num. 8.

Transire os Domini, est, verbis seu preceptis eius non obedire. Num. 22. Quod ille, qui aliquid transit, non curat il-

lud, aut excedit.

Transire facere peccatum, est, transferre punitionem ab uno in alium. 2. Reg. 12. Dominus quoque transire fecit peccatum tuum, id est, penam peccati tui in Filium, & in Christum.

Transire facere vocem praconis, est, proclamare. Exod. 26.

V

Vado, quò vado, id est, quò nescio: vel, quò ire debeo. 2. Reg. 15.

Venditum esse ut faciat malum, est, esse alicui additum ad mala facienda: ut de Achab 3. Reg. 21. Qui venditus est ut faciat malum, id est, uxori ut servus additus.

Venire cum corpore, pro, venire tantum. Exod. 31.

Venire indies, est, senem fieri. Gen. 24. Ios. 23.

Verbum mihi est ad te, id est, volo tibi aliquid dicere. 3. Reg. 2.

post Verba ista, id est, post res. Nam frequenter Verbum res significat Hebrais, & plura alia.

Verba polluere, est, mentiri. Num. 30.

Vertere se ad aliquem, est, illi reconciliari: aut, ex inimico amicum fieri. Deu. 26. Vertam me ad vos, id est reconciliabor vobis. Est etiam, complacentiā in eo habere. Et, Nō vertere, est, habere displicentiam. Num. 16. Ne te vertas ad oblationem eorum; ait Domino Moyses, id est, Minus eorum non suscipias. Quod suscipientes aliquid se vertere soleant ad offerentes.

Via pro consuetudine passim. Quod per eam homines eant, ut viatores per via.

Via

*Via mulierum, est, consuetudo, seu, mē-
struum. Gen. 18.*

*Via terra, est, mors, seu consuetudo
moriendi. 3. Reg. 2.*

*Via etiam (quam Interpres vertit, Mo-
rem, Gen. 19. ubi de filiabus Loth a-
git) ponitur pro copula cum fœmina.
& Gen. 6. Omnis caro corruerat viā
suam, id est, congressum masculi cum
fœmina.*

*Videre aliquem in malum, est, illum
toruē respicere, aut ad puniendum.
Exod. 5.*

*Vide, verbo utitur otiose Hebraus: ut
Gen. 27.*

*Vir agri, id. est, venator. Gen. 25. de
Esau.*

*Vir Belial, id. est, sine obedientia,
1. Reg. 16.*

*Vir nominis, id. est, famosus. Genes. 6.
Num. 26.*

Vir pecoris, id. est, pastor. Gen. 42.

*Vir sanguinum, id. est, homicida.
2. Reg. 16.*

Vir terre, id. est, agricola. Gen. 9.

*Vir verborum, id. est, eloquens. Exod. 4.
Non vir verborum ego.*

*Visitare, pro punire, frequentissimū est.
ut Isa. 13. 23. 27. & in Psal. Visita-
bo in virga peccata eorum.*

*Umbra, pro protectione. Nu. 14. Quod
sub umbra protegantur homines ab
æstu. Aiunt exploratores Num. 14.
Recessit umbra, id. est, protectio eo-
rum.*

*Vocari ex nomine, est, præ alijs eligi. Si-
cuti Nosse ex nomine, est, cateris fa-
miliarijs aliquem noscere. Exod. 32.
de Moyse; & de Beseleel, tricesi-
mo primo.*

Vale memor nostri apud Deum, Lector cha-
ritate feruens.

FINIS.

1070000000

1070000000

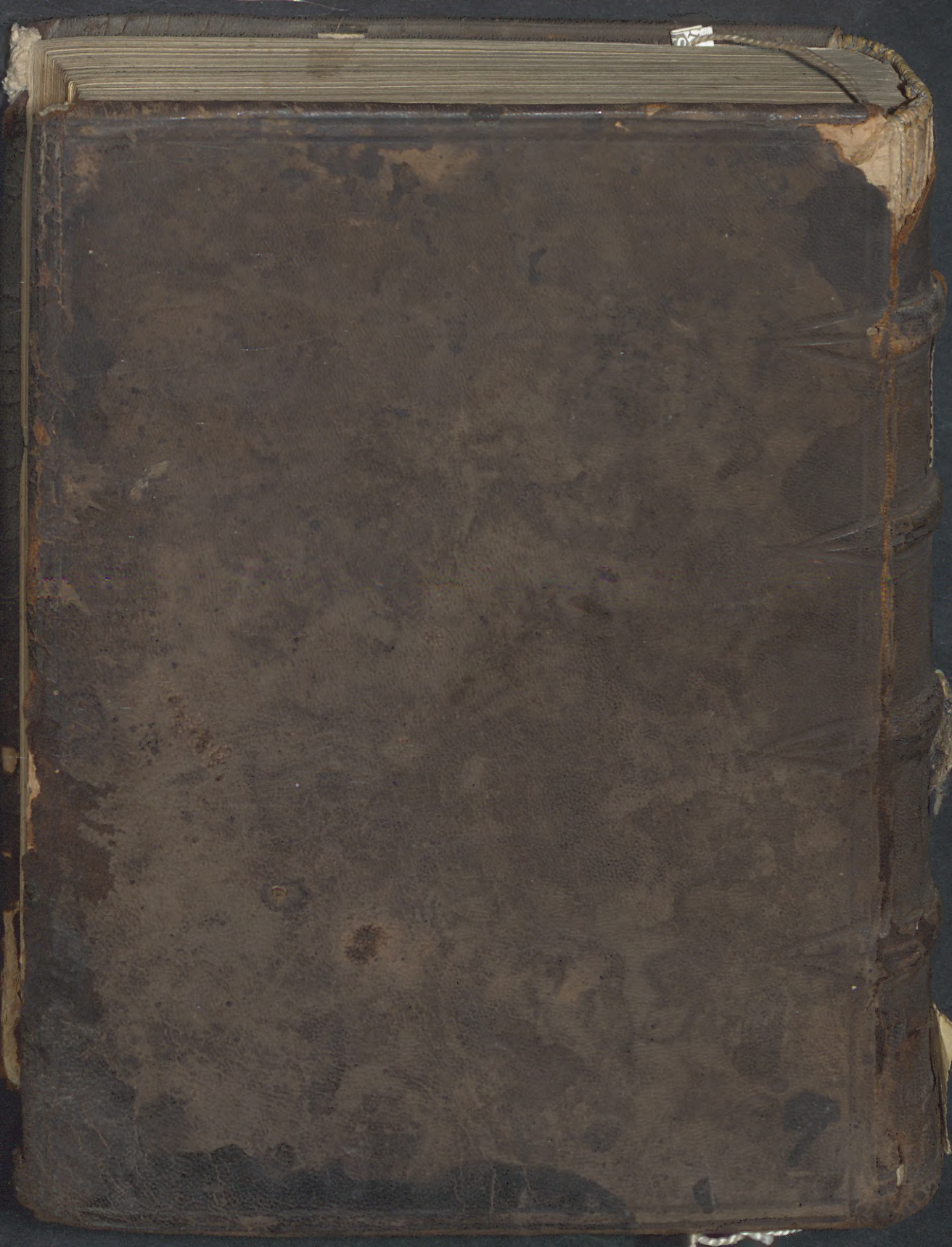
18771294

811

F.
NIF
S
Aⁱⁿ
ZACH

13

20

+

+

